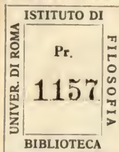
RMSE008563

SERVATII
GALLÆI
Dissertationes
DE
SIBYLLIS
ETC.

SERVATII GALLÆI

DISSERTATIONES DE SIBYLLIS, EARUMQUE ORACULIS.

cum figuris æneis.

AMSTELODAMI,
Apud HENRICUM & Viduam THEODORI BOOM.
cIↄ Iↄc Lxxxviii.

MAGNIFICIS
AMPLISSIMIS
SPECTATISSIMIS
CONSULTISSIMISQUE
VIRIS
D^o. RUTGERSIO A BREDA
PROVINCIÆ TRANSISSALLANIÆ
GRAPHIARIO
DILIGENTISSIMO,
REIPUBLICÆ CAMPENSIS
SECRETARIO HONORARIO.
ETC. ETC.
NEC NON
D^o. CASPARO HENRICO
LEMKER.
REIPUBLICÆ CAMPENSIS
CONSULI.
ORDINUM TRANSISSALLANIÆ NOMINE
AD CONSESSUM
ILLUSTRIUM AC PRÆPOTENTIUM
D.D. ORDINUM GENERALIUM.
FOEDERATI BELGII.
DELEGATO.
MERITISSIMO.

DIGNISSIMO.
I. U. D. D.
PATRIÆ PATRIBUS,
ORTHODOXÆ RELIGIONIS
PROPUGNATORIBUS
VIGILANTISSIMIS
STRENUISSIMIS.
IUSTITIÆ PATRONIS
ACERRIMIS.
LITERARUM AC LITERATORUM
MÆCENATIBUS
MAXIMIS.
ETC. ETC.
COGNATIS SUIS
DILECTISSIMIS.
HAS
DE SIBYLLIS,
EARUMQUE ORACULIS,
DISSERTATIONES.
L. M. Q.
D. D. D. C. Q.

SERVATIUS GALLÆUS.

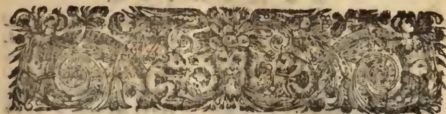
MAGNIFICI
AMPLISSIMI
SPECTATISSIMI
CONSULTISSIMIQUE
VIRI

QUorum nominibus hæ Dissertationes nostræ de Sibyllis, earumque Oraculis, essent inscribendæ, diu deliberandum non fuit, VIRI AMPLISSIMI; vobis enim jure meritoque debentur: si enim vel materiam, vel auctorem qui de illa scribit, respiciatis, certus sum, vos mecum judicaturos, vobis illas offerri & consecrari debuisse: non enim CONSULTISSIMORUM VIRORUM patiuntur judicia perspicacissima, ut sibi falsis & fictis Oraculis, (qualia esse hæc Sibyllina, hoc libro me demonstrare confido,) imponi permittant; nimis enim V.V. A.A. effuse diligitis, vera à Deo data per S.S. Prophetas & Apostolos, vaticinia; nimis etiam illa vobis penitus sunt perspecta, planeque cognita, quam ut paganarum muliercularum deliriis, aut vafrorum deceptorum inventis & mendaciis, decipi vos, aut orichalcum vobis pro vero auro obtrudi sinatis: mecum etiam judicatis, sat scio, V.V. A.A. Divina, à Spiritu Sancto dictata & inspi-

inſpirata effata, hiſce artibus & fraudibus opus non habere, ut Dei cauſa aut Religio promoveatur: ideoque, ſcriptum hoc qualecunque meum vobis ingratum non futurum, certus credo, utpote qui totus quantus in eo operam meam collocavi, ut genuinis, & non ſuppoſititiis Oraculis, homines ad ſanctam Chriſtianorum Religionem permoverentur, ac vos A. A. V. V. plane abhorrere ab illis artibus, quæ piæ fraudes immerito audiunt, (etiamſi bonæ cauſæ favere intendant homines,) plane mihi perſuadeo: has pro modulo meo ſcripto hoc meo retundere anniſus ſum, uti hoc comperietis, ſi oculorum veſtrorum aciem in has diſſertationes intendere dignemini; hinc itaque ſpes mihi affulget, vos æquo & benevolo animo excepturos hoc levidenſe ſcriptum meum, quod cognationis jure vobis deberi ratus ſum: ſi enim ejus auctorem veſtra amicitia condecorare, vobis non ſit grave, uti de illa plane certus ſum, ſinceris & ſæpe iteratis in me documentis, vos non ægre laturos perſuaſiſſimum habeo, Spectatiſſima veſtra nomina huic libro præfigi, ac vos V. V. A. A. ad ejus tutelam contra malevolos, qui nihil bene factum exiſtimant, niſi hoc ipſi præſtiterint, implorari. Probe novi,

COGNATI DILECTISSIMI; meliora vobis deberi: perſpectum ſatis habeo, quam curta mihi ſit domi ſuppellex; ideoque exhibere malui quod potui, quam officio gratitudinis plane deeſſe: oportet mola litet, qui nequit Hecatomba. Conatus meos, tanquam animi grati ſignum, benevolo animo vos excepturos, mihi plane polliceor: & ut tanto magis illi vobis arrideant V. V. A. A. hoc leviuſculum meum munuſculum, nominibus veſtris inſignire, & ornare placuit; *Multa* enim, uti vere olim ſcripſit Plinius, *videntur pretioſa, quia Templis dedicata ſunt, alioquin non tanti futura.* Scriptum hoc meum tanti non eſſe faciendum, lubens confiteor; interim tamen dicam cum Ariſtide Sophiſta Adrianæo, Τοὺς μὲν νεὼς τοῖς θεοῖς προσήκει καθιεροῦν, τοὺς δὲ ἄνδρας τοὺς ἐλλογίμους τῇ τῶν βιβλίων ἀναθέσει τιμᾶν, hoc eſt: *Decet Templa Diis conſecrare, viros vero eximios librorum dedicatione honorare*: ideoque, ſi omnibus placere non detur, uti & hoc de ſcripto meo non exſpecto, ſaltem vobis placiturum, mea fert opinio: hoc ubi fuero conſequutus, abunde ſatisfactum mihi eſſe profitebor. Cæterum V. V. A. A. Deus Optimus Maximus, ſic voveo & precor, omnigenis benedictionibus, qua Spiritualibus, qua

Corporalibus, abunde vos cumulet; diutiſſime vos incolumes ac ſoſpites conſervet; conſilia proſperet; ut hanc, quam ſummus rerum Arbiter, vobis cum aliis commiſit Rempublicam, fœliciſſime, ut hactenus, adminiſtretis, ad maximam Dei gloriam, animarumque veſtrarum ſalutem: Harlemi, ipſis Kalendis Decembris, cIↄ Iↄc Lxxxvii.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

PRodeunt tandem, Humanissime Lector, hæ nostræ de Sibyllis, earumque Oraculis, Dissertationes: sed sat cito si sat bene: præter exspectationem nostram illæ lucem nunc conspiciunt, ante aliquot annos quidem de hac materia librum conscribere decreveram, sed postquam quædam jam essent parata, animum scriptum illud perficiendi plane abjeci, præpeditus quam plurimis negotiis ad munus meum spectantibus, & quidem præcipue quod conscius essem, quali nunc vivatur ævo, quo charitas refriguit, & cavillandi ac reprehendendi, ut & mordendi impetus fere omnes, saltem multos possidet, ideoque constitueram ignotus potius latitare quam invidorum, aut malevolorum, in me concitare animos: cum vero nonnullis amicorum meorum innotuisset, penes me partem aliquam scripti de Sibyllarum Oraculis delitescere, sæpissime, ut opus illud pertexerem interpellatus, nullo modo persuaderi me passus sum, ut votis & consiliis illorum annuerem, at illi indies me urgere non destiterunt, adeo ut obstinato animo, dilectorum meorum petitioni-

bus resistere indecorum esse reputans, tandem benigniores aures præbuerim, præsertim, postquam Crasseti Parisiensis Jesuitæ libellum perlegissem, quo piis manibus τȣ πάνυ Davidis Blondelli indecenti more, insultare non erubuit, ac doctissimo ejus de Sibyllis scripto allatravit: si Heros ille, fratricelli hujus tempore superstes exstitisset, contra illum Loyolita nec hiscere ne sufflare sustinuisset: verum nunc Lætatur se mortuo Leoni potuisse insultare, putavitque neminem scripti Blondelliani tutelam suscepturum; sed spe deceptus fuit inani, expertus enim est, quid Doctiss. D. Marckius S S. Theologiæ apud Groninganos Doctor & Professor, ad ipsius futiles & indoctas observationes responderit, quibus illum insanire abunde probavit, saltem quidquid sit, videbit in hisce nostris Dissertationibus, quid illi sit in contrariam partem repositum, & si fictitias suas citationes librorum, nusquam nisi in suo cerebello existentium, possit probare, magnus certe erit mihi Apollo: ipse enim suo se gladio confodit, dicens p. 204. libelli sui secundæ editionis, exstare locum illum, quem in libro contra gentiles, asseruit scripsisse Justinum Martyrem, cum tamen ipse p. 61. citarit ex quæstionibus ad Orthodoxos, & quidem Græce, quod quam concinne factum sit, Lectori judicandum relinquo, dicit enim librum contra gentes tantum Latine exstare: Certe hoc illi condonandum esse censerem, nisi tanto cum fastu, quasi omnes libros perlegisset, hoc affirmasset, verum re bene perpensa, nec illum scriptorem, nec alios plures, quos citat, vidisse aut legisse, certus sum, alias enim cum tanta animi fiducia, non commaculasset chartam suam talibus figmentis, quibus indoctus indoctis imponere fuit annisus. Vapulat nonnunquam Loyolita, sed hoc sibi imputet, rogo: ipse enim hæreticus, alios hæreseos insimulat, Protestantes enim pæne ad singulas periodos odioso hæreticorum nomine impetit, quod Jesuitæ & Caninæ ejus eloquentiæ esse πκλιμήριον lubens concedo. Carpit etiam pluribus in locis, quasi Protestantes multos ex Canone erasissent libros, cum ipsi ostensum sit, illius criminis Crassetum esse reum, vel saltem Catholicos Romanenses, respondeat Jesuita, illum provoco, ad Biblia illa Belgica quorum in Dissertationibus mentio est injecta, fecerit hoc ad Kalendas Græcas. Certe! potius illi consultum fuisset, si tempus suum impendisset, legendo horas suas; aut si fatuo illi scripto, fabellis refertissimo, de S. Maria Virgine consecrasset, quam

ut Blondelliana scripta arrodere tentasset, sic enim non suscepisset refutationem scripti, captum suum superantis. Satis male apud suos audit; quam ut illi peius velim: de hoc autem si doceri velit, Dissertationes has de Sibyllis legat, & videbit quid insulsis suis scriptis præstiterit, testibus etiam suis, Catholicis Romanis: si quid inclementius contra se dictum judicat Jesuita, ipse se priorem instigâsse adversarium sciat, & si quid quod reponat habet, lubentissimè illum audituri sunt viri literati, modo non tam acri & biliosо stylo, uti D. Marckium momordit, rescribat: polliceor autem ego, si illo quo contra alios modo se opposuit, aliquid regerat, nihil responsi illum recepturum, politioris vero se esse ingenii, quam ut illud committat profitetur, stet saltem suis promissis; se nempe nolle arrodere aut dentibus laniare: rationibus ejus, si quas in scriptis suis, argumentis solidis hactenus destitutis, deinceps habeat, respondebitur, sed rogatur ne fugiat aut latibula quærat, cum ipsi ad objecta insolubilia argumenta erit respondendum, de Justino Martyre scilicet aliisque: illi enim & aliis libros attribuit in quibus, talia, quæ nunquam ab illo aut aliis, fuerunt litteris mandata: quid autem hoc opere fuerit præstitum, ab aliis quam à me narrari, malo. Plurima hisce Dissertationibus nostris inserta sunt Veterum de Sibyllis Testimonia, quod ex industria factum fuit, ut contradiceretur Socino aliisque; qui omnia illa; quæ apud Veteres leguntur de Sibyllis, ad fabulas referunt. Existimant enim nunquam inter Gentiles tales Sibyllas fuisse repertas: ego vero sic judicandum esse censeo, exstitisse quidem olim Sibyllas quæ Reipublicæ Romanæ fata, suo modo prædixerunt, alioquin toti Historicorum Choro esset repugnandum; attamen multa supposititia sub illarum nomine in vulgus fuisse disseminata, etiam hoe paganis ipsis confitentibus, mea est opinio: at vero tales inter gentiles inventas fuisse Prophetissas, quæ Spiritu Divino actæ, de Christo venturo, de ejus morte & judicio extremo, aliisque Christianæ Religionis Mysteriis, Vaticinia sua pronuntiarunt, hoc nullus credo, imo non posse à quoquam pie credi, statuo & judico: uti & hoc abunde Dissertationibus hisce probasse me, persuasum habeo. Ab aliis etiam in quibusdam discrepo subinde, judicans amice licere ab alio dissonare, modo S S. Scripturis nulla fiat injuria, aut indecorum in modum torqueantur vere Divina Oracula. Non-

nulla Typographica irrepsisse σφάλματα, me invito, & in alia civitate ab Amstelodamo dissita degente, non diffiteor, sed non esse tam spissa, quin illa benevolus Lector, facile, sic rogatur, possit emendare, hoc etiam Lectorem benignum monitum volo, ut si effigiem nostram conspiciens, in nomine meo nonnullas detegat literas duplicatas, hoc factum fuisse, ut ætatem vitæ meæ, ex duplicatis numeralibus deprehendat, & dignoscat me natum esse hujus seculi anno 1627. *Vale Lector benigne, ac conatus hos meos de Sibyllinis, æqui bonique consule.*

In

In Effigiem

SERVATII GALLÆI.

Ic oculos frontemque refert Gallæus & ora,
Præconum ſacri non levis umbo Chori
Et ſua conveniunt cunctis, ſi nomina rebus,
Fauſto conveniens, omine nomen habet.
Dicitur Hebræis Gallè qui Myſtica pandit,
Et circumfuſis eruit ex tenebris.
Hic docet arcano quæcunque volumine Moſes,
Quæque Prophetarum Bibliotheca capit.
Perſonam fictis ſed detrahit ipſe Sibyllis,
Inducitque ſuo carmina falſa ſtylo.
Hujus opus, Vatis Cumææ, vincet arenas,
Et vivet ſeclis innumerabilibus.

Stephanus le Moine.

Viro

Viro Doctissimo

D^o. SERVATIO GALLÆO,

Pastori Ecclesiæ quæ colligitur Harlemi, Gallo-Belgicæ fidelissimo, in Oracula Sibyllarum indaganti.

*F*Loruit ante Dei*, ut fertur*, *Natalia* Jesu,
Hæc Vatum *dicax*, *atque vetusta* Decas;
Christus *&* Augustus *cum limina clausit uterque*,
Jani *posterior*, *sed prior &* Satanæ.
Quid ficti pravique tegant hæc vela Sibyllæ,
Persica *quid valeat*, *quidve* Erythræa *canat.*
Quanti sit pretii facienda Amphrysia Vates,
Gallæana *bilanx ponderat*, *atque probat*:
Quæque decem cura servabat Roma *virorum*,
Horum præcellens arbiter unus erit.
Eructans Græco *quod* Delphica *sibilat ore*,
Gallæi *docte hoc lingua* Latina *negat*:
Sicque Sibyllini *reseratur Janua ficti*,
Sacratoque decus redditur Eloquio.

Samuel Gruterus.

DISSERTATIONUM
DE
SIBYLLIS
EARUMQUE ORACULIS
SYLLABUS.

CAPUT PRIMUM Pag. I.

Etymologia ac derivatio nominis Sibyllæ. Esse dictionem Hebraicam refutatur. Michaël Neander notatus. Suidas putat esse vocem Romanam. Est vox Græca. Nonnulli putant esse vocem compositam. Sibyllam non posse dici Dei consilium ostenditur. Esse dictionem simplicem cum D. Salmasio existimat Author, ac vulgaris opinio rejicitur. Lactantius aliique opinantur omnes Fæminas vates à Veteribus Sibyllas fuisse nuncupatas. Suidæ opinio de Sibyllæ nomine Fæminis olim dato. Rhodigini sententia, solam Phrygiam proprio nomine Sibyllam fuisse vocatam. Prophetissis Divino Spiritu afflatis, nomen Sibyllæ non esse tribuendum, ostenditur. An Mirjam Deborâ sit antiquior? Gentiles putarunt omnes Fæminas Fatidicas fuisse dictas Sibyllas. Josephus refutatus. Nunquid ad fabulas sit referendum quidquid de Sibyllis memoriæ prodiderunt Veteres? An ad emblemata? An una eademque Sibylla pro varietate Loci ubi degit nomen sit sortita? Testimonia Græcorum & Latinorum Scriptorum quibus probatur olim exstitisse Sibyllas. Patres multi huic opinioni favent. Beverovicius refutatur. Loci Joëlis cap. 2. vers: 28. 1. ad Corinth. cap. 11. vers: 5. Act. 21. vers: 9. explicantur. Diabolus potest multa prædicere. De Puella Act. 16. Plurimæ aliæ Fæminæ quæ pro Prophetissis fuêre habitæ. Fæminis & Viris donum Prophetiæ fuisse concessum. Fæminæ pro Sanctis habitæ. Mauri Fæminis solis Prophetiæ donum tribuunt ac inde pro Sanctis habuerunt. Testimonium

Plutarchi Sanctas inde vocantis. Fœminæ Cimbrorum ex sanguine & intestinis captivorum, prædictiones instituerunt. Fœminæ inter Paganos Divinatione celebres. De Fœminâ, prophetante de Juliano. Mulieres prophetandi arte celebres, & cur diabolus illis sit usus. Prophetissæ apud Paganos pro virginibus habebantur. Virginitas magno in pretio apud Paganos. Pœna maxima impudicis imponebatur apud Gentiles. Virginum Vestalium impudicitiâ commaculatarum pœna. Hieronymus de Virginitatis merito Hieronymus refutatur. Sibyllæ Virginitatis puritate Donum Prophetiæ non fuêre meritæ. Error Sixti Senensis, Baronii, ac Cornelii à Lapide. Sibylla se fuisse meretricem ac adulteram fatetur, ac fuisse maritatam. Socinus refutatus. Livius de Sibyllis multa commemorat. De numero Sibyllarum. Nonnulli unam tantum fuisse Sibyllam crediderunt. Alii dualem numerum foverunt. Tres, alii numerant. An Livius tres tantum agnoverit Sibyllas? Livius unam tantum agnovit Sibyllam. Livius explicatur. Alii quatuor fuisse Sibyllas, perhibent. Alii Senarium numerum statuunt. Alii Denarium numerum asserunt, ut Lactantius, ac Isidorus Hispalensis, &c. Lactantius emendatus. Isidorus à Lactantio discrepat. Suidæ de Sibyllarum numero sententia. Pausaniæ methodus enumerandi Sibyllarum numerum. Justini Martyris de Sibyllarum numero sententia. Isidorus notatus. Suidas sibi contrarius. Varia Sibyllarum enumeratio. Denarius Sibyllarum numerus à multis receptus. Sibyllarum numerus est incertus.

CAPUT II. p. LXI.

DE SIBYLLA PERSICA.

BREVIARIUM.

QUem locum tenere debeat Persica Sibylla, primum an octavum, aut quintum, variant viri docti. Diversa illi patria assignatur. Simson eandem esse cum Erythræa existimat. Varia ejus nomina. De nomine Sambethe quid illo significetur. Peuceri opinio refellitur. Matth. Martinii vocis Sambethe Erymologia à שבת *refutatur. Possevini error. Quando vixerit hæc Sibylla Persica quæ se Noæ filiam esse ac cum illo in Arca degisse mentitur. Sibylla sibi contradicit. Refutatur mendacium illud fuisse*

fuisse Prophetissam & Noæ filiam. Ejus parentes. Suidas sibi adversatur. De origine erroris cur dicatur Sibylla hæc à Noacho oriunda. Boissardus & Schmidius refelluntur. Boissardi Opinio de loco nativitatis Sibyllæ Persicæ. Noa urbs ubinam sita. Zanoach non est urbs Noa. No urbs in Ægypto. Suidas refutatus. Persiæ antiquitas. Persarum nomen unde. Persis equitare vulgare erat. Tempore Noachi non extitit Sibylla Persica. Persæ Noacho posteriores. Unde Persica vocetur. Quo nomine olim Persæ fuerint designati. De Persicæ Sibyllæ parentibus non constat. Variant Scriptores quinam fuerint parentes Sibyllæ Persicæ. Variæ Doctorum de ejus patria sententiæ. Babylon quando exstructa. Diluvio est posterior, Hebræorum nomen Diluvio posterius :¦ ante Mosen nulla extitit Sibylla. Opsopæus & Boissardus huic Sibyllæ Persicæ sua assignarunt oracula. Quænam illa sint Boissardus Lactantio adversatur. De Singulis Sibyllis, quænam conscripserint Oracula, determinare nemo potest. Cur à Pausania Sabba fuerit dicta incertum. Blondelli σφάλμα notatur.

CAPUT III. p. LXXVIII.

DE SIBYLLA LIBYSSA.

BREVIARIUM.

Libyssam Sibyllam, nonnulli secundam, alii Sextam, alii Septimam fuisse arbitrantur. Ejus parentes. Nomen. Quo tempore vixerit. Non fuit Debora. Cur Libyca vocetur. Non fuit cum Noacho in Arca. Dido olim Elissa fuit vocata. Cur Dido dicta. Dido Virago: Cur Elissa nominata. Dido non significat viraginem sed Elissa. Etymologia nominis Didonis à דוד. Peucerus refellitur. Versus quinam huic Libycæ Sibyllæ adtribuuntur à Boissardo. Et J. A. in speculo Sibyllarum.

CAPUT IV. p. LXXXVII.

DE SIBYLLA DELPHICA.

BREVIARIUM.

LActantius statuit hanc tertio loco, Onuphrius primo esse collocandam. Aitzma refutatus. Onuphrius refellitur. Quo tempore vixerit. Diversa illius nomina. Unde & quomodo Delphos venerit. Solinus emendatus. Martianus Capella emendatus. Suidas refellitur. Unde Delphica vocetur. Peuceri opinio Delphicam Sibyllam unam eandemque esse cum Erythræa, Sicula, Samia, Rhodia & Claria: ac νεωκόρον *in templo Apollinis Smynthei fuisse. Homerus secundum Solinum aliosque, versus ex Sibylla hac mutuatus non nullos, operi suo inseruisse dicitur, sed assertio illa refutatur. Hodierna Oracula Sibyllina sunt spuria. Schmidius refellitur. Quomodo Sibylla hæc Divino afflabatur Spiritu. Ubinam fuerit sepulta. Carmina quæ illi attribuuntur.*

CAPUT V. p. XCVI.

DE SIBYLLA CUMÆA.

BREVIARIUM.

AN quarto vel tertio loco sit collocanda, variant Scriptorum sententiæ. Quo tempore vixerit. Quænam & cujas fuerit. Varia ejus nomina. An eadem cum Cumana, & Erythræa. Aitzma refut tus Modus reddendi Oracula sua huic Siyllæ peculiaris. Antri ex quo hæc. Sibylla Oracula sua dabat ampla descriptio. Bocharti de hujus Sibyllæ sepulchro sententia. Antiquis, loci communes erant sepulchra. Carmina huic Sibyllæ à Boissardo & J. A. adtributa.

CAPUT VI. p. CXII.

DE SIBYLLA ERYTRÆA.

BREVIARIUM.

Quinto loco hanc Sibyllam collocandam censent nonnulli. Alii secundum locum illi assignant. Ubinam habitarit. Varia illius nomina. Peucerus refellitur. Zozimus explicatus. Ejus parentes. Cujas sit. An ἀκρόστιχις huic Sibyllæ sit attribuenda? Cum Noacho non fuit in Arca. Schmidius refutatur. An ei Daphne nomen fuerit secundum Constantinum. Lactantius aliique refelluntur. Apollodorus fallit quando hanc suam concivem vocat. Quo tempore vixerit? Suidæ error notatus. De ejus longævitate testimonia. Phlegontis versus aliquot correcti ex Salmasio. Et ex Vossio. Schmidius refutatur. Quando floruit. Isidorus Hispalensis refellitur. Sibylla refutata. Quando Vaticinata fuit. Acrostichis supposititia etiam secundum Eusebium. Eusebius refutatus. Acrostichis non invenitur apud Ciceronem. Imo ne quidem ipsi lecta. Cicero non vidit libros Sibyllinos. Sibyllina hodierna non esse genuina, patet ex eo quod non sint Acrostichidibus conscripta. Eadem Acrostichis quam nunc in Sibyllinis libris reperimus Ciceroni nunquam visa fuit. Constantinus aliter Acrostichidem refert quam hodie habemus. Olim aliter lecta. Sibyllæ à Cicerone pro prophetissis non fuerunt habitæ. Antiquis Patribus, ut ut Sibyllarum fautoribus maximis, Acrostichis hæc Sibyllina nunquam fuit visa. Justinus martyr & Theophilus Antiochenus ac Athenagoras, Clemensque Alexandrinus quando floruerint. Lactantius allegat nonnullos supposititiæ Acrostichidis versus, sed de Acrostichide nulla mentio apud illum reperitur. Valesii de Acrostichide sententia. Valesius refutatus. J. A. refellitur.

CAPUT VII. p. CXXXVIII.

DE SIBYLLA SAMIA.

BREVIARIUM.

AN quarto, num vero sexto aut septimo loco sit collocanda hæc Sibylla; non convenit inter Scriptores. Isidorus emendatus. De Samonæa Si-

Sibylla secundum Cedrenum. Quo tempore innotuerit. Ejus nomen. Cur Samia dicta. De Insula Samo. Varia Insulæ nomina. Quando floruit hæc Sibylla. Carmina quæ ab Opsopæo & à Boissardo aliisque Samiæ huic Sibyllæ attribuuntur.

CAPUT VIII. p. CXLIV.

DE SIBYLLA CUMANA.

BREVIARIUM.

QUo loco, quarto, quinto an septimo sit collocanda, variant Scriptorum sententiæ. Lactantius emendatus Hujus Sibyllæ varia nomina. Eadem est cum Cumæa & Erythræa. Quando floruit? An usque ad Tarquinii tempora vixerit aut vivere potuerit. An Tarquinio libros fatidicos obtulerit. Lactantius refellitur. Quot libri Tarquinio fuerint oblati. Mulier aut anus aliqua, non Sibylla, dicitur libros Sibyllinos Tarquinio obtulisse. Servius emendatus. Suidas notatus. Carmina quæ huic Sibyllæ à Boissardo assignantur. Alia illi à Sixto Senensi adtribuuntur. Quænam cuique Sibyllæ sint danda, nemo pro certo affirmare potest. Boissardus refellitur.

CAPUT IX. p. CLVI.

DE SIBYLLA HELLESPONTICA.

BREVIARIUM.

NOnnulli hanc Sibyllam octavo, alii vero sexto loco recensent. Ubinam nata sit. Pausanias emendatus ut & Lactantius ac Tibullus cum Sibylla. Marpessus mons ubinam situs. Marpessium saxum unde nomen hauserit: Gergithiorum moneta. Cur Apollo Gergithius dictus fuit olim. Hellespontus ubi situs & unde nomen hoc acquisiverit. Quando vixerit hæc Sibylla. Cur cum Sphinge Gergithiorum nummis fuit expressa. Ubinam sepulta. Oracula ab Opsopæo, Boissardo &c. huic Sibyllæ adscripta.

CAPUT. X. p. CLXIV.

DE SIBYLLA PHRYGIA.

BREVIARIUM.

Quo loco à quibusdam sit collocata. Cum Erythræa & Cumana eadem statuitur à nonnullis. Ab aliis cum Epirotica. Quomodo olim vocata. Cur Phrygia dicta. Spiritu Pythio fuit Vaticinata. Pythia vates unde nomen traxerit. Phrygia ubinam sit sita. Duplex olim fuit Ancyra secundum Plinium. Carmina huic Sibyllæ ab Opsopæo, Boissardo, aliisque adtributa.

CAPUT XI. p. CLXXIII.

DE SIBYLLA TIBURTINA.

BREVIARIUM.

Cur Tiburtina vocata. Varia ejus nomina. Nativitatis & sepulchri hujus Sibyllæ nulla apud Scriptores mentio. Quando floruit. Ejus nomen. Cur Albunea dicta. Anien fluvius unde nomen acceperit. Alstedius notatus. Fabella de Christo. Oracula huic Sibyllæ ab Opsopæo & Boissardo &c. adtributa.

CAPUT XII. p. CLXXXII.

DE QUIBUSDAM ALIIS SIBYLLIS.

BREVIARIUM.

De Sibylla Cassandra aliisque nonnullis. De Epirotica Sibylla quænam fuerit, Phrygia an Erythræa. An fuerit diversa ab aliis. Ejus nomina. Certo de illis non constat uti nec de ejus patria. Boissardi de hac Sibylla conjectura. Quando sit Vaticinata. Veterum de hac Sibylla

bylla fabella. Contendunt nonnulli illam ex utero matris prodeuntem fuisse locutam ac Philosophatam. Fabula hæc refutatur. Prophetia quædam illi à Johanne Tzetze adtributa. Quo modo illius Prophetiæ meminit Zozimus. Tzetzis de hac Sibylla sententia uti & Zonaræ. De figuris quibus hæc Sibylla, ut & S. Brigitta Prophetias suas expresserunt aut saltem expressisse existimantur. Zozimus hanc à Sibylla distinguit. Largiori significatione, Sibyllam potuisse nominari non contradicitur. Prædictiones huic Sibyllæ à Boissardo adtributæ. De Sibylla Europæa. De Sibylla Agrippina. De Sibylla Ægyptia quædam annotata. Quænam fuerit. Quando sit vaticinata. Cur Ægyptia dicta. Incertum est quodnam illi fuerit nomen. A nonnullis pro Regina Sabæ habetur. Error ille refellitur. Non vidit templi Vestæ aut Hierosolymitani conflagrationem. Oracula huic Sibyllæ à Boissardo attributa. Agrippina à quibusdam vocata. Noachi uxor Sibyllarum numero non est adcensenda. Numquid Regina Sabæ inter Sibyllas sit numeranda. Quodnam illi fuit nomen. Fabulæ quæ de illa narrantur, Ex qua Saba, Æthiopiæ an Arabiæ Regina hæc ad Salomonem pervenit: Ex Arabia venisse probatur. Locus Actor: VIII. *exponitur. Apud Æthiopas Fæminæ regnarunt ut & apud Arabes. Balsamum à Regina Saba in Judæam allatum. Non fuit hæc Regina Sibylla. De Virgine Aurelianensi aliisque pseudo-Sibyllis. De Johanna Darck. Non fuit Prophetissa. An cum Feis sermonem habuerit. De Margareta & Catharina Sanctis fabulosis. De Hildegarde. De illius Revelationibus. De Elisabetha Schonaugiensi, de Magdalena de la Crus, Sancta Angela & de Brigitta. Brigittæ revelationes. De Catharina Senensi. Ejus legenda sive fabulæ. De Sibylla Peruviana. Ejus revelationes confictæ. Hæ Papisticæ Sibyllæ sibi invicem sunt contrariæ. Allegantur rationes cur pro Sibyllis non sint habendæ. Discrepantes Revelationes super S. Mariæ immaculata conceptione. Catharinæ Senensis de conceptione Virginis Mariæ sententia, Brigittæ opinioni præferenda. Magdalena de la Crus & Sibylla Peruviana homines suis revelationibus fefellerunt. Imposturæ nonnullæ quarundam Religiosarum. Supra dictæ mulieres non fuerunt Prophetissæ, sed illarum Revelationes à Monachis fuere confictæ. Fabula Catharinæ Senensi attributa. Thomæ Bartholini de quibusdam fictitiis Prophetissis sententia.*

C A-

DISSERTATIONUM.

CAPUT XIII. p. CCXX.

DE

ORACULIS

ET DIVERSIS MODIS

Quibus Deus se Hominibus revelavit, &c.

BREVIARIUM.

ETymologia vocis Oraculi. Apud Græcos variis nominibus vocatur. S. Scriptura vere Divina Oracula continet. Modi diversi quibus Deus se manifestavit. Primo, voce externa. Postea Visionibus, quæ vel nocturno tempore, vel interdum diurno videbantur. Vel immediate vel mediate Visionibus Deus sese revelavit. Angelus ille cujus ministerio se Deus revelabat fuit Servator noster Jesus Christus. Cur & unde Videntes sic dicti. Deus etiam, somniis se Revelavit. Quænam sit differentia inter Hæbræorum חלום & תרדמה. *Cur Deus dormientibus potius quam vigilantibus se olim Revelabat. Deus Somniorum Auctor. Dominus somniorum quod significet: quomodo Deus se somniis Revelabat. Olim Revelavit se Deus per Urim & Thummin. Cur sic dicti. An tantum in primo templo extiterint. Quibusnam rebus (secundum nonnullos) templum secundum caruerit.* Urim *&* Thummim *in secundo templo exstitisse nonnullorum est opinio. Quinque rebus templum secundum fuisse destitutum, fabellam esse à Judeis in odium Christi ejusque Apostolorum ac Religionis Christianorum fabricatam, quidam opinantur. Quinque autem illis rebus templum secundum non fuisse privatum ostenditur. Quid fuerint* Urim *&* Thummim, *& quo pacto Deus illis responsa sua dederit, variant Doctorum virorum sententiæ. An fuerint* XII. *illi lapides*

b des

des pretiosi, Sacerdotis pectorali inditi. Ex qua materia facta fuerint incertum. D. Spenceri de Urim *&* Thummim, *mira opinio. Quid fuerint secundum Spencerum. D. Witsii refutatio sententiæ Spencerianæ indicata. Quo pacto Deus per* Urim *&* Thummim *se hominibus Revelavit. Consulebantur in rebus magni nomenti. De modo interrogandi per* Urim *&* Thummim, *virorum Doctorum sententiæ. Delrio refellitur. R. Davidis Kimchii opinio de modo quo Deus per* Urim *&* Thummim *olim Oracula sua reddebat. Numer. cap.* XXVII. *vers.* XXI. *exponitur. An pectorali inscripta fuerint nomina Patriarcharum. Responsum non fuit collectum ex literarum irradiatione. An literæ pectoralis coiverint in dictiones? non potuit hoc fieri. Quo pacto Deus ad interrogata per* Urim *&* Thummim *responderit. Viva voce respondisse creditur. Quomodo Deus per* Urim *&* Thummim *se Revelarit ignoratur. Josephi hac de re sententia. Josephus explicatus. Incertum est quandiu* Urim *&* Thummim *fuerint asservata. Bellarminus refellitur.* Urim *&* Thummim *nihil pro Papæ infallibilitate faciunt. Sorbonistæ Papas erroribus fuisse obnoxios scriptis suis testantur ac demonstrant. Oracula subinde sua Deus manifestavit per* בחקול *& quomodo. Locus* 1 *Reg.* XIX. *vers.* XI. *exponitur. Locus Jobi* IV. *vers.* XVI. *explicatur. Uti & Matthæi cap.* XVII. *vers.* V. III. *vers.* XVII. *Actor.* IX. *vers.* IV. *&* X. *vers.* XIII. *&* XV. *diabolus tanquam Dei simius supradictos Revelationum modos imitari fuit conatus. Ex antris & locis abditis pseudo-Oracula proferre voluit Satanas aut potius impostores ejus organa &c. De Jovis Triphonii antro. De antro Ithacensi Homeri testimonium. De antro Sibyllæ Cumææ. Verbis & scriptis ex antris olim respondebatur. Plinius in terra latuisse numen existimavit. Visionibus & somniis diabolus hominibus sua pseudo Oracula manifestare voluit. Quo pacto somnia fatidica subituri se præparare tenebantur. De antro Charoneo in quo ægroti remedia contra morbos suos addiscebant. Responsa per* Urim *&* Thummim *imitatus est diabolus. Ægyptiorum Sacerdotes quomodo* Urim *&* Thummim *sint imitati. Quænam illis Somnia fuerint indita. De prima Oraculorum origine: Quænam fuerint antiquissima. De Hammonis Oraculo, ut & de Dodonæo: non constat quo anno Dodonæum Oraculum fuerit introductum. Belli Trojani temporibus fuit consultum, teste Homero. Locus Genes.* IV. *vers.* XXVI. *expositus. A primis mundi initiis falsa introducta fuerunt Oracula. Cyrillis*

rillus notatus. Augustinus refellitur. An ex cap. III. *vers.* XI. *possint extundi quatuor Sectarum aut Religionum intervalla, prout Patres nonnulli affirmarunt. Epiphanius aliique refutantur. Quo præcise tempore Oracula innotuerint æque incertum, &c. ac Sibyllina Diluvio fuisse posteriora certum est.*

CAPUT XIV. p. CCLVII.

DE HONORIBUS SIBYLLIS, A GENTILIBUS DELATIS.

BREVIARIUM.

Templa illis fuere consecrata. Simulachro Augusti templum fuit consecratum & quotidie illi sacra fiebant. Sacrificia Sibyllis offerebantur. Etiam statuæ illis fuere erectæ. Lactantius emendatus. Viris & Fœminis clarioribus, statuæ erigebantur. Sibylla Tiburtina olim uti Dea fuit culta. De antro Sibyllæ Tiburtinæ ejusque templum. quod nonnulli Herculi Sarano sacrum fuisse existimant. Templum Cumanum in nummis suis Gergithii in Sibyllæ memoram imprimi curarant. Tres statuæ olim Sibyllis fuere erectæ. An recte Sibyllarum imaginen templis Christianorum erigantur? De more adeundi Sibyllarum templa tractandique illarum Oracula. Summa cum veneratione, Sibyllarum Oracula consulturi illarum templa adibant. Non ultra limen procedebant. Virgilii interpretes nonnulli refelluntur. In limine templi preces erant fundendæ Oraculum consulturis. Limina templorum Paganorum erant sacra ac proinde non licebat illa calcare aut attingere. Atque hinc factum ut qui Idolorum templa intrare volebant, limen transilirent. Novæ nuptæ non licebat mariti limen tangere, & cur? Limini etiam olim oscula figebantur. Non solum templorum sed & Curiæ liminibus. Velatis manibus, olim Oracula Sibyllina tractabantur. Vopiscus emendatus. Casaubonus refutatur. Precantes velatis manibus orabant. Salmasius notatus. Res sacræ olim velatis manibus peragebantur, & quo modo. Virgilius expositus. Vittæ non solum capiti verum etiam manibus aptabantur. Ramus oleæ in precibus adhibe-

image
not
available

CAPUT XV. p. CCCIV.

DE TESTIMONIO JUSTINI MARTYRIS.

BREVIARIUM.

JUstini Laudes: Ejus errores varii. De Deo Semone Sancto Justini refutatur opinio. An hic Semo Deus Sanctus fuerit Simon Magus de quo S. Lucas meminit. An Simon per aërem volaverit & precibus D. Petri praeceps ruerit. An ipsi statua fuerit erecta. De Deo Semone Sanco ac circa illum ejus error. Quis fuerit. De cellulis LXXII *Interpretum Justini error. Hieronymus Justinum mendacii arguit. Hystaspes Scriptor suppositius. An Sibylla Cumaea fuerit Berosi filia. Justinus omnium patrum primus Sibyllina Oracula allegavit, caeteri ipsius Autoritate fuerunt seducti. Crassetus refutatus. Justinus non habuit illos libros Sibyllinos qui nunc circumferuntur. Crassetus rursus refutatus. Blondellus contra Crassetum vindicatus. Athenagorae errores. Ut & Theophili. Abutitur testimonio Origenis Crassetus. Adulterina multa, olim sub Sibyllarum nomine circumferebantur. Quaenam sint cujusque Sibyllae Oracula, hoc à nemine potest praestari. Blondellus rursus contra Crasseti argutias vindicatus. Justinus expositus. Num libri Sibyllini semper iidem fuerint. Oracula Sibyllina quae nunc habemus non sunt à Sibyllis Paganis conscripta, nec sunt eadem. Crasseti error, quod lectione Oraculorum Sibyllinorum multi ad Fidem Christianam converterentur, refutatus.*

CAPUT XVI. p. CCCXXXIX.

DE LACTANTII TESTIMONIO.

BREVIARIUM.

LActantii Laus. Crassetus refutatus. Lactantius refellitur. Sibylla Scripturae contraria. An Lactantius fuerit Capitolii Sacerdos? Marcus Antimachus refutatus. An Lactantius habuerit Originale Oraculo-

culorum Sibyllinorum exemplar? Quindecim Viri erant Capitolii Sacerdotes. Crasseti contra Blondellum Calumnia. Lactantius Sibyllinorum Oraculorum lectione ad Fidem Christianam non fuit conversus. Palmarium Crasseti argumentum refellitur.

CAPUT XVII. p. CCCXLVI.

DE

CONSTANTINI MAGNI TESTIMONIO.

BREVIARIUM.

Crassetus refutatus: An Concilio Niceno interfuerint Martyres. Constantini gloria & laudes. An liceat suspicari Reges esse mendacii reos. An Arriani, quos Synodo Nicenæ interfuisse dicit Crassetus, Divinitatem Servatoris nostri negantes, potius hæreseos quam fovebant poterant convinci testimoniis Sibyllarum quam Sacræ Scripturæ? an Constantinus legerit libros Sibyllinos & quidem genuinos? Crassum Crasseti σφάλμα refutatum. An Acrostichis de Christo in antiquarum Sibyllarum libris exstiterit. Oratio Constantini exposita ac in multis refutata. Cicero expositus. Negat Cicero in ullo mortalium repertum fuisse Furorem Divinum, quo futura prædicerentur. Ciceronis locus à Crasseto depravatus. Alii etiam præter Sibyllas homines ad fugam Idololatriæ sunt adhortati, atque unitatem Dei asseruerunt, nec tamen illorum carmina pro Oraculis Sibyllinis sunt habenda. An hæc quæ nunc habemus Oracula Sibyllina extiterint ante natum Christum. Blondellus contra Crassetum vindicatus. Petrus Molinæus refutatus.

CA-

CAPUT XVIII. p. CCCLXIII.

DE REGE VENTURO.

BREVIARIUM.

JUdæorum & Christianorum de qualitate Regis venturi sententia non est eadem. Messias Rex esse debuit. Quomodo fama de Rege venturo totum peragraverit orbem. Inter Gentiles etiam rumor de Rege venturo olim erat dispersus. Regis illius adventum in Vespasiano fuisse adimpletum, testantur nonnulli. Prædictio de Rege venturo diversis fuit applicata, primum Lentulo, postea Ptolomæo Auletæ. Alis de Julio Cæsare intellexerunt. Herodiani Herodi Magno applicarunt, pro vero enim Messia habebatur. Alii de Augusto intellexerunt. Rumor de Rege venturo inter Gentiles sparsus, non fuit à Paganis de Jesu Christo intellectus. Inter Oracula Antiquarum Sibyllarum olim non extitit Prophetia de Rege venturo. Gentiles à Judæis illique à Prophetis acceperant. Virgilii quartæ Eclogæ expositio. Occasio scriptæ Eclogæ quartæ. Servius refutatus. Mos Imperatorum, dividendi agros inter milites, quali modo olim observaretur. Virgilius nihil de Messia refert in Ecloga quarta. Boxhornii de Virgilii quarta Ecloga, sententia. Boxhornius refutatus. Virgilius nihil de Rege venturo ex Judæa, prædixit. Maresius notatus. Virgilius refutatus. An quarta Virgilii Ecloga, desumpta sit ex Sibylla Cumæa. Petrus Molinæus refutatus, ut & alii. Virgilius nunquam Cumææ Sibyllæ carmina vidit, aut legere potuit. Saturni Regnum de aurea ætate. Unde quæ Virgilius in quarta Ecloga cecinit haurire potuit, probatur. Constantini sententia refutatur. Augustus Cæsar, Apollinis cultui fuit addictissimus, & cur. Constantini Quartæ Virgilii Eclogæ explicationi contradicitur. Virgilius de Virgine Deipara nihil prorsus scribere intendit. Astarte Virgo unde illi nomen illud? Virgilius non intendit mentionem injicere de Christo nec potuit. Crassetus refutatus. Constantinus denuo refutatus. Valesius σύμφωνος. De la Cerda refutatur.

CAPUT XIX. p. CCCCVIII.

DE TESTIMONIIS S.S. AUGUSTINI ET HIERONYMI.

BREVIARIUM.

S. Augustinus se erroribus fuisse obnoxium fatetur. Crassetus refutatus. Cur Galli sic appellantur, an à γάλα? Isidorus Hispalensis refutatus. S. Hieronymus refutat Isidorum. S. Augustinus dubitanter scripsit, Sibyllam Cumæam de Christo fuisse vaticinatam. Servii expositio. An Sibyllarum Oracula non sint à Christianis conficta? etiam Pontificii S.S. Patribus contradixerunt. Nonnulli Papistæ contemptim de SS. Patribus loquuntur. S S. sibi invicem contradixerunt. An Sibylla propter initum Matrimonium exhorruerit Judicium extremum. Fabella de S. Catharina. Hieronymi Testimonium. D. Marckii observatio.

CAPUT XX. p. CCCCXXVII.

DE ALIORUM, APOLLODORI NEMPE ET PAUSANIÆ TESTIMONIIS.

BREVIARIUM.

AN Apollodorus legerit librum tertium Oraculorum Sibyllinorum. Sibylla refutatur. Apollodorus refellitur. Sibyllæ mendacia. Quando floruerit Homerus. Hac de re Marshami sententia, ut & aliorum. Quando Diluvium terræ fuerit immissum. An Homerus quædam ex Sibylla sit mutuatus. Sibylla non fuit Homero antiquior. Palmarum Foliis Sibyllam inscripsisse sua carmina putant nonnulli. Alii alius generis Foliis fuisse inscripta, existimant. Homeri libri olim fuere confusi, quis illos

illos in ordinem redegerit. An Homerus fuerit Chius. Quidam putant fuisse Ægyptium: de Patria Homeri variant sententiæ. Cicero emendatus. Nihil certi de Homeri patria potest affirmari. In Chiorum [illegible] Homerus. De honoribus Homero [illegible]. An cæcus fuerit natus Homerus. Cumani Cæcos [illegible] vocabant. Cæcitatis calamitas quo pacto evenerit Homero variant sententiæ. Versus aliquot Sibyllini qui à Christianis nonnullis pro genuinis afferuntur, olim ab ipsis Paganis pro spuriis & suppositiis habiti. Tertullianus notatus & refutatus. Tertullianus expositus. De vastatione Deli. &c. Antipatris Thessalonicensis Epigramma, &c. Possevinus refellitur. Sibyllinorum Author non vidit secundum Ædis Vestæ incendium, nec videre potuit. Mendacium Sibyllæ notatum. Betuleius refellitur. Sibylla non potuit Græce scribere, quia Diluvii tempore nondum erat Lingua Græca. Quam diu lingua unica remansit. Locus supposititius in Josepho notatus. Aliud Sibyllæ mendacium. Homero fuit posterior Sibylla. A quo Græci literas suas acceperint. Quando Cadmus venit in Græciam. Græci antiqui scribebant more Hebræorum & Phœnicum, à dextra sinistram versus. Mos scribendi βουστροφηδόν. Quomodo leges Solonis erant scriptæ. Homerus primus Heroicorum Carminum inventor. Nonnulli illud Mosi attribuunt. De Inventore carminum Heroicorum variant Doctorum sententiæ. Moses Scriptorum omnium Antiquissimus habetur. De risu Sardonio, quis fuerit. Quomodo populo antediluviano applicetur. Sibylla de risu Sardonio refutatur Non est tam Antiqua Sibylla, uti gloriatur. Gehenna unde derivetur. Qualis fuerit locus. Oracula Sibyllina non sunt adeo antiqua, uti gloriantur nonnulli. De Ludis Iselasticis. Sibyllæ locus emendatus. De Signis Zodiacis. De Astrologiæ inventoribus. Novitas, non autem Sibyllæ antiquitas ubique patet. Camarinam movere non est adeo antiquum, uti venditat Sibylla quæ se in Noachi arca degisse gloriatur. Unde Camarina nomen sortiatur.

CAPUT XXI. p. CCCCLXXXVIII.

DE AUCTORE ORACULORUM SIBYLLINORUM.

BREVIARIUM.

QUo tempore vixerit Auctor Oraculorum Sibyllinorum, secundum Doctissim. D. Vossium. Tres eorum Auctores statuit D Vossius & post Constantini Magni tempora illos vixisse. Post annum centesimum trigesimum Octavum conscripta sunt haec supposititia Oracula. Fraudes Scriptoris vel Scriptorum Sibyllinorum Oraculorum. Quando conscripta fuerint haec falsa Oracula secundum D. Blondellum, & quis vel quinam illorum Auctor vel Auctores fuerint. Sibyllae mendacium Quis illorum carminum Auctor secundum Doctiss Maresium Hoornbekii de Sibyllinorum versuum Auctore conjectura. Quis illorum Auctor sit, incertum.

CAPUT XXII. p. DIII.

UTRUM SIBYLLÆ DIVINITUS fuerint inspiratæ, &c.

BREVIARIUM.

NOnnulli existimant Sibyllina Oracula, cum antiqua Paganorum adeo decantata, tum haec quae nunc octo libris comprehensa habemus, fuisse à Deo inspirata. Opinio haec refellitur. Sibyllae fuerunt furiosae & insanae, Prophetae & Divinitus inspirati viri, tales non fuerunt. Sibyllae fuerunt Melancholicae secundum Aristotelem. Sibyllae ipsae fatentur se fuisse furiosas & mente alienatas. Sibylla sibi contradicit. Spiritus Dei non reddit homines insanos. Sibylla non novit omnia, etiamsi de omniscientia glorietur. De omniscientia Viri, Divinitus inspirati sibi concessa nunquam fuere gloriati. Justinus Martyr, aliique

Patres

Patres, Sibyllas fuisse amentes, cum Spiritu Dei arriperentur, testantur. Hoc etiam sic docuerunt Constantinus, Plato &c. Prophetæ non fuerunt amentes. Hoc Patres antiquissimi docuerunt. S. Scriptura hoc etiam innuit. Non solum Patres Græci verum etiam Latini hoc assirmarunt. Sic etiam Neoterici censuerunt. Tertullianus refutatur. Prophetæ Divinitus inspirati non omnia particularia, aut omni tempore statim ac Oracula fundebant, illa intellexerunt. An Sibyllæ pro ... à Deo motis possint haberi. Sibyllæ fuerunt diabolicæ. Prophetæ Divinitus inspirati nunquam res sacras vendebant, aut pretium pro illis accipiebant, sed quidem falsi Prophetæ. Prophetæ Sancti plerumque nomina sua, patriam, parentes, tempus quo vivebant, &c. Oraculis suis præfixerunt. Hæc quæ nunc sub Sibyllarum nomine habemus Oracula, religioni Paganæ favent, ideoque non fuisse Divinitus inspirata statuendum censemus. Crassetus refellitur. Hæc suppositisa Oracula mendaciis & æquivocationibus scatent. De Oraculo olim Cræso dato. De Oraculo fraudelento Atheniensibus dato. Quid ad illud Oënomaus apud Eusebium. De Oraculo Ætalis dato. De Oraculo ambiguo quod Lacedæmonibus Pythia dedit. De Apollinis responso Philippo Macedonum Regi dato. De Vaticinio quod Appius olim accepit. Quo pacto Epaminondas Oraculo fuit deceptus, & Amilcar, &c. De responso astuto primis nostris parentibus à Diabolo dato. De Adami nomine, utrum sit tetragrammaton. Etymologia vocis ᾅδης. Cur & unde ᾅδης vox sic dicta. An à voce [illegible] derivetur. De voce ᾅδη quomodo sumatur apud novi testamenti scriptores. Adamus non fuit damnatus nec primus omnium hominum mortuus est. Sibyllæ mendacium.

CAPUT XXIII. p. DLV.

IN QUO PORRO PROBATUR, SIBYLLAS NON FUISSE DIVINITUS INSPIRATAS.

BREVIARIUM.

Spiritus Sanctus novit Linguam Græcam. Sibylla Barbare scribit, quod exemplis ostenditur. Etymologias futiles proponit ut & voces inusitatas ac novas. Sibyllæ error de animarum statu post mortem. Origenis error notatus & refutatus. Sibylla refellitur. Tertullianus de Statu animarum post mortem. Pœnæ infernales sunt æternæ. De igne purgatorio per quem boni æque ac mali transibunt. De hac opinione sententiæ Patrum Latinorum ac Græcorum. Opinio hæc refutatur. Locus Psalmi L. vers. III. *explicatur. Uti & locus* I. Corinth. cap. III. vers. XIII. *Ex illo loco non potest probari Papistarum ignis purgatorius. Refellitur fabula de purgatorio igne, quo omnes omnino homine, ultimo die purgandos asserit Sibylla. Crassetus refutatur. Animas post separationem à corpore fuisse in Paradisum admissas refutatur, ac in cœlum fuisse receptas probatur.*

CAPUT XXIV. p. DLXXVI.

CONTINUATUR PROBATIO, SIBYLLAS NON FUISSE DIVINITUS INSPIRATAS.

BREVIARIUM.

Utrum Sibylla Millenariorum foverit opinionem, probatur hoc ex Lactantio. Crassetus refutatur. Ex ipsis Oraculis Sibyllinis probatur, Sibyllam fuisse Millenariam. Sententia illa olim inter Judæos obtinuit. Cerinthi blasphemia. Quando Cerinthus floruit. Eusebii de Cerintho Testimonium. S. Augustini & Isidori Hispalensis de Cerintho Testimonia. Cerinthus fuit semi-Judæus. Judæorum de regno hoc millenario sententia. Papias olim Cerinthianorum opinionem confirmavit. Eusebii de Papia Testimonium. Papias Patrum quam plurimos in errorem induxit. Exemplis res illustratur. Utrum Hierosolyma sit reædificanda. Utrum Cerinthus aut Papias primus regni mille annorum fuerit inventor. Millenariorum opinio refutatur. Sibyllæ mendacia. Quando Noachus egressus fuit ex Arca. Utrum Arca Noachi substiterit in Phrygia secundum Sibyllam, an vero in montibus Ararat secundum Mosem? Nulli montes alti reperiuntur in regione illa Phrygiæ in qua Sibylla Arcam substitisse dicit. Amnis Marsyas Noachi tempore plane fuit ignotus. Sibyllæ mendacia refutantur. D. Is. Vossius refellitur. Apamea cur dicta Κιβωτός. Salmasii opinio, cur Κιβωτὸν vocarint. Vox Βάρις non probat illud quod intendit Vossius. Cur Βάρις nominatus fuerit mons ille, incertum est.

CA-

CAPUT XXV. p. DXCVI.

IN QUO J. CRASSETI OBJECTIONES CONTRA SCRIPTUM DE SIBYLLIS, DOCTISSIMI DOMINI JOHANNIS MARCKII,

Apud Groeninganos S S. Theologiæ Doctoris & Professoris, conscriptas respondetur.

BREVIARIUM.

Davidis Blondelli scriptum de Sibyllis quando lucem conspexit. Laudatur etiam à Pontificiis. Crasseti ignorantia notata. Crassetus vi conscientiæ adactus, debitam Blondello laudem refert. Crasseti inhumanitas contra D. Marckium. Crasseti inscitia ostenditur. Opsopœus non plus laudis Sibyllis tribuit quam ipse Crassetus, uti falso jactitat. Crassetus refellitur. Mendacia quam plurima, ut & fabellæ multæ quæ libris Apocryphis continentur, ostenduntur. Quinam errores, quænam mendacia aut fabulæ in libro Tobiti, Judithæ, Sapientiæ, Ecclesiastici. In adjectionibus ad librum Estheræ. ad Lib. Susannæ, Baruci, ac Macabæorum. De Bibliis Belgicis Antverpianis quædam notatu digna. De Psalterio Bonaventuræ. De Historia Christi & Petri Persice, à Xavierio Jesuita conscripta, quædam. Crasseti crassum delirium.

CAPUT XXVI. p. DCXLIX.

De Deo

HERCULE MAGUSANO
ET DE
DEA NEHALENNIA

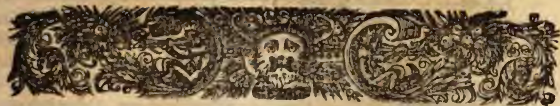
In littore Maris Zelandici effossis.

BREVIARIUM.

Eindius & Gruterus emendantur. Hercules Magusanus Thebano Hercule antiquior. Eindius refutatus. Ante Colaeum Samium nemo Graecorum usque ad Gades navigavit. Galli Dorienses antiquum secuti fuerunt Herculem. Dorienses non fuerunt Graeci sed Phoenicii. Dor civitas ubinam sita. Ammianus expositus. Stephanus emendatus. Inscriptio West Cappellana correcta & exposita. Hercules Magusanus quis fuerit. Phoenices à Josua fugantur. Hercules Magusanus in Hispaniam usque ad Gades navigavit. Qua forma pingatur Hercules. Templum huic Herculi Magusano fuit erectum in Gadibus. Tyrii praecipue Herculem colunt. Magusani nomen esse vocem Phoeniciam probatur & explicatur. Unde Magusanus Hercules vocetur, ostenditur. Num Hercules Josuae tempore Walachriam usque pervenerit? Pervenit etiam in Galliam. Unde civitas Ales in Gallia nomen sit sortita. Unde urbi Nemauso, nomen illud sit datum. Galli quomodo Herculem vocarunt. Quo modo Herculis cultus in Walachriam fuit introductus? Ad Scaldis ostium olim fuit exstructum templum Herculi Magusano. Walachria olim à Doriensibus fuit occupata. Quomodo Hercules Magusanus à Walachris olim fuerit cultus. Zelandia ante Romanorum adventum in illas

lis regiones, ſuit cognita. Sub quo nomine Romani Herculem Maguſanum coluerunt? Templi Herculei deſcriptio. Quibus ceremoniis Herculeſ hic colebatur? Sub titulo Herculis Victoris Hercules Maguſanus adorabatur. Cur Portumnus fuerit dictus? Hujus Herculis varia nomina. Cur Melcarthus fuerit dictus? Cartheia à quo fuit fundata & exſtructa? Carthaginem quinam condiderint. Dea Nehalennia quæ ſit. Unde Nehalennia ſit dicta. Eſt nomen Hebræum vel Phœnicium.

SERVATII GALLÆI DE SIBYLLIS EARUMQUE ORACULIS DISSERTATIONES

CAPUT PRIMUM.

BREVIARIUM.

Etymologia ac derivatio nominis Sibyllæ. Esse dictionem Hebraicam refutatur. Michaël Neander notatus. Suidas putat esse vocem Romanam. Est vox Græca. Nonnulli putant esse vocem compositam. Sibyllam non posse dici Dei consilium ostenditur. Esse dictionem simplicem cum D. Salmasio existimat Author, ac vulgaris opinio rejicitur. Lactantius aliique opinantur omnes Fæminas vates à Veteribus Sibyllas fuisse nuncupatas. Suidæ opinio de Sibyllæ nomine Fæminis olim dato. Rhodigini sententia solam Phrygiam proprio nomine Sibyllam fuisse vocatam. Prophetissis Divino Spiritu afflatis, nomen Sibyllæ non esse tribuendum, ostenditur. An Mirjam Deborâ sit antiquior? Gentiles putarunt omnes Fæminas Fatidicas fuisse dictas Sibyllas. Josephus refutatus. Nunquid ad fabulas sit referendum quidquid de Sibyllis memoriæ prodiderunt Veteres? An ad emblemata? An una eademque Sibylla pro varietate Loci ubi degit nomen sit sortita?

Testimonia Græcorum & Latinorum Scriptorum quibus probatur olim exstitisse Sibyllas. Patres multi huic opinioni favent. Beverovicius refutatur. Loci Joëlis cap. 2. vers: 28. 1. ad Corinth. cap. 11. vers: 5. Act. 21. vers: 9. explicantur. Diabolus potest multa prædicere. De Puella Act. 16 Plurimæ aliæ Fæminæ quæ pro Prophetissis fuêre habitæ. Fœminis & Viris donum Prophetiæ, fuisse concessum. Fæminæ pro Sanctis habitæ. Mauri Fœminis solis Prophetiæ donum tribuunt ac inde pro Sanctis habuerunt. Testimonium Plutarchi Sanctas inde vocantis. Fæminæ Cymbrorum ex sanguine & intestinis captivorum prædictiones instituerunt. Fæminæ inter Paganos Divinatione celebres. De Fœminâ prophetante de Juliano. Mulieres prophetandi arte celebres, & cur diabolus illis sit usus. Prophetissæ apud Paganos pro virginibus habebantur. Virginitas magno in pretio apud Paganos. Pœna maxima impudicis imponebatur apud Gentiles. Virginum Vestalium impudicitiâ commaculatarum pœna. Hieronymus de Virginitatis merito. Hieronymus refutatur. Sibyllæ Virginitatis puritate Donum Prophetiæ non fuêre meritæ. Error Sixti Senensis, Baronii, ac Cornelii à Lapide. Sibylla se fuisse meretricem ac adulteram fatetur, ac fuisse maritatam. Socinus refutatus. Livius de Sibyllis multa commemorat. De numero Sibyllarum. Nonnulli unam tantum fuisse Sibyllam crediderunt. Alii dualem numerum foverunt. Tres, aliis numerant. An Livius tres tantum agnoverit Sibyllas? Livius unam tantum agnovit Sibyllam. Livius explicatur. Aliis quatuor fuisse Sibyllas, perhibent. Alii Sexenarium numerum statuunt. Alii Denarium numerum asserunt, ut Lactantius, ac Isidorus Hispalensis, &c. Lactantius emendatus. Isidorus à Lactantio discrepat. Suidæ de Sibyllarum numero sententia. Pausaniæ methodus enumerandi Sibyllarum numerum. Justini Martyris de Sibyllarum numero sententia. Isidorus notatus. Suidas sibi contrarius. Varia Sibyllarum enumeratio. Denarius Sibyllarum numerus à multis receptus. Sibyllarum numerus est incertus.

E Sibyllis acturi ab Etymologia ac derivatione nominis inchoabimus: nam ut recte Theodoretus Dialogo II Cap. III. ἵνα διάλεξις ἀκωλύτως προβαίνῃ, καὶ μηδὲν τῶν ἀμφιβαλλομένων μεταξὺ ζητούμενον διακόπτῃ τὸν λόγον, δεῖ σαφηνεῖς γενέσθαι τῶν ὀνομάτων τὰς σημασίας, *ut discursus sine impedimento procedat, & nulla ambiguitas, explicationi interjecta, retardet sermonem, oportet nominum significationes planas fieri.* Hebræam esse dictionem

nem ſunt qui contendunt. *Peucerus de Divinatione, m. p.* 263. Delrio diſquiſit. Magicar. Lib. IV. cap. II. quæſt. VI. Sect. I. & Michaël Neander p. m. 517. contra Judæos. Aliique quos omnes referre, ut non magni operis, ſic haud magnæ eſſet utilitatis. Volunt itaque Doctores nominati, ab Hebræo קָבַל derivari Sibyllæ vocem, quod equidem non video, quibus machinis talem extundere poſſint Etymologiam: an ideo quia קבלה *cabbala* Talmudicis aliquando ſignificat doctrinam aut verba Prophetarum? ut in halicoth olam cap. 1. & 2. vocantur דברי קבלה quia Prophetias à Spiritu Sancto acceperunt viri Sancti, an ideo, inquam, Mulieres illæ apud Paganos Prophetiſſæ dictæ, Sibyllarum nomen ſunt ſortitæ? vel quia *cabbala* doctoribus Hebræis eſt doctrina de rebus Divinis, & Cœleſtibus, an id circo quod Sibyllæ res tales tractent, vel Oracula fundere videantur à voce Hebræa קבלה vel קָבַל Sibyllæ nomen habent? hoc ut credam ego nullus adduci poſſum: ſcio equidem Michaëlem Neandrum loco ſuperius laudato, hoc ita docere quod קָבַל ſignificat accipere, & Sibyllas ita dictas eo quod doctrinam, Oracula, & prædictiones à Deo acceperint. Imo S. Paulum alludere ad vocem illam *Cabbala* I. Tim. I. vers: 15. ubi Apoſtolus ſcribit *Fidelis & certus eſt ſermo & omni acceptione* ſeu Cabbala *dignus, quod Chriſtus venit in mundum ut peccatores ſalvos faceret*, quaſi diceret ſi ullum eſt Cabbaliſticum dogma fide dignum ac indubitatum, hoc eſt quod ex Patrum traditione ac horum concionibus, vel, ut alii exiſtimant, à Deo Oracula acceperint. Videamus quam eleganter hæc extundatur Etymologia. Primum ק in ſ mutari deberet: ב unum elidendum & ל adjiciendum eſſet; quis non videat Etymologiam illam nimis eſſe violentam, ideoque merito rejiciendam? præterea nullam novimus Sibyllam Hebraicam quidquid Suidas in voce Σίβυλλα dicat, ut Hebræo nomine inſigniri neceſſum fuerit. Si porro hac arte uti velimus poſſemus potius à voce סבל *portare, ferre*, etymon acceſſere, & ſic dictam Sibyllam, quod Dei Oracula, conſilia ferret: ſed hoc non ſolidiori niteretur fundamento quam iam dicta Etymologia. Suidas in voce Σίβυλλα dictionem illam Romanam eſſe perhibet, Σίβυλλα, Ῥωμαϊκὴ λέξις ἐστὶν ἑρμηνευομένη προφῆτις, ſed rationem aſſertionis non addit: hariolari nequeo quibus motus argumentis, Scriptor alias optimus hæc ſcribat: maxima Doctorum virorum turba Græcam eſſe vocem docet: compoſitam plerique, ſimplicem eſſe contendunt nonnulli. Sententiarum diverſitatem perpendamus. Σίβυλλα quaſi Σιῦ βυλὴ *Dei plena*

 Dio-

Diodorus Siculus lib. 4. cap. 6. p. m. 187. ἐνθεαζούσης γὰρ αὐτῆς πολλάκις καὶ χρησμοὺς ἀποφαινομένης φασὶν ἐπικληθῆναι Σίβυλλαν. τὸ γὰρ ἐνθεάζειν κατὰ γλῶσσαν ὑπάρχει σιβυλλαίνειν vel ut alii legunt Σίβυλλαν εἶναι, *cum hæc sæpius Dei Spiritu ferretur. multaque Oracula traderet Sibyllam cognominatam dicunt: Deo enim plenam & Sibyllam esse* idem notat. Sic Becmannus de orig: Lat. ling. in voce *Deus.* & Matth: Martin. lexic: philolog: in voce Sibylla. Idem Martinius de Veritate Div. nat: Jesu Christi p. 296. ex σιω *agito* & βυλλὸς *plenus, refertus*, quod plenæ concitationis & furoris Vaticinarentur, Sibyllæ nomen derivat. La Cerda in commentariis ad VI. Æneid: refert, quosdam existimare, Sibyllas ita dictas idiomate Lacedæmonio, quasi Thibyllas aut θέβυλλας, ut per Sibyllas signentur parvæ quædam Deæ formâ diminuente: Dores & Lacedæmonii Θεὺς vocabant Σιὺς Deos: sed imprimis hoc nomine Castorem & Pollucem indigitarunt. Aristoph. ναὶ τὼ Σιώ ubi Scholiastes τοὺς Διοσκούρους οἱ Λακεδαιμόνιοι ἔλεγον Σιοὺς vide sis Xenoph: lib. IV. ἑλλ. &c. Lactantius Firmianus lib. I. Institut cap. 6 ex Varrone dicit, *Sibyllinos libros non fuisse unius Sibyllæ sed appellari uno nomine Sibyllinos, quod omnes Fœminæ Vates, Sibyllæ sunt à Veteribus nuncupatæ, vel ab unius Delphidis nomine; vel à consiliis Deorum denuntiandis.* Σιὺς *enim Deos non* Θεὺς, *& consilium non* βουλὴν *sed* βυλλὴν *appellant Æolico genere sermonis, itaque Sibyllam dictam esse quasi* Θεοβούλην. hæc Varronis & Lactantii est sententia, hanc plerique sequuntur, cum Antiqui, tum Recentiores: Existimant autem nonnulli, eo modo posse Deorum consilium, sententiam, nominari Sibyllam, quo Simon Magus Act. 8. vers: 10. vocatur δύναμις Θεοῦ non quod esset numen ipsum, sed quod vis Dei in Simone Mago operaretur aut saltem operari videretur, sic Lactantius lib. IV. cap. XV. Instit: *exinde maximas virtutes cœpit* (Christus) *operari, non præstigiis magicis, quæ nihil veri ac solidi ostentant; sed vi ac potestate cœlesti.* Sic Justinus Martyr Servatorem nostrum δύναμιν τοῦ Θεοῦ vocat οὐ γὰρ σοφιστὴς ὑπῆρχεν, ἀλλὰ δύναμις Θεοῦ ὁ λόγος αὐτοῦ ἦν. Hoc sensu Cicero 2. de nat: Deorum, *quidquid magnam utilitatem generi afferret humano, id non sine Divina bonitate erga homines fieri arbitrabantur. Itaque, tum illud quod erat à Deo natum, nomine ipsius Dei nuncupabant (ut omnes fruges Cererem appellamus, vinum autem Liberum &c.) tum autem res ipsa in qua vis inest major aliqua, sic appellatur; ut ex ea ipsa vis appelletur Deus. Ut fides, mens, virtus, honor, salus, concordia, quorum omnium,*

nium, *quia vis tanta erat*, *ut ſine Deo regi non poſſent*, *ipſa res Deorum nomen obtinuit*. Sic illo ſenſu Sibyllam Dei conſiliariam dici poſſe affirmant, eo quod Divini conſilii gnara, Virtute & Spiritu Dei afflata hominibus Dei conſilia, & decreta manifeſtaret: ſed ubi demonſtraverimus non fuiſſe Divinitus inſpiratas Sibyllas, uti ſuo loco probabitur, non putem quemquam crediturum Dei conſilium aut ſententiam nominandam Sibyllam, ſi tamen quispiam, Sibyllam Θεȣ̃ βȣλὴν eſſe dicendam, non quod revera eſſet, contendat, ſed quia ab hominibus pro tali haberetur, ad inſtar Simonis Magi, qui non erat, ſed ab hominibus δύναμις Θεȣ̃ dicebatur & putabatur, non repugnamus: modo ſaltem hoc ex vocis Sibyllæ etymo non fluere, concedat. Ut itaque rem brevibus abſolvamus, magis arridet magni Salmaſii in notis doctiſſ. ad Solinum p. m. 80. ſententia, verbis ipſis tanti viri, illam exprimere volumus: Solinus Polyhiſtor, *hanc Herophilen Erythræa annis aliquot intercedentibus conſequuta eſt*, *Sibyllaque appellata*. *ſt de ſcientiæ parilitate* Ad hæc verba, ſic. magnus Salmaſius, idem vult nimirum quod cæteri Grammatici, Sibyllam dictam eſſe quaſi Σιȣ̃ βȣλὴν Dei ſententiam aut conſilium, quia Æolici Σιὸς *Deos* appellarent id multis modis ineptum, atque etiam falſum. Σίϐυλλα ſimplex nomen eſt, non compoſitum. Deinde Σιὸς pro Θεὸς non eſt Æolicum ſed Laconicum. Heſychius, Σιὸς Θεὸς Λάκωνες, eorundem eſt Laconum Ἀσάνα pro Ἀθάνα, at Æoles θ in φ, mutabant, ut θερμὸς φερμὸς unde Latinum *formus* calidus, θύτης φύτης φύτης, inde Latinum *popa*, victimarius. θῆρες φῆρες, θύλις, φύλλις, inde *follis*, θηλᾶν, φηλᾶν, à quo Latinum *felare* & ſexcenta talia. Præterea nulla Sibylla Æolica, ut hoc nomen ex Æolicis vocibus componi debuerit, nam Cumæa Sibylla, non ex Cyme Æolide, ſed ex Italicis Cumis. Poſtremo βύλλα pro βȣλὴ, in hoc nomine nec Æolicum nec omnino Græcum eſt. Σίϐυλλα itaque nomen proprium eſt diminutivæ formæ, à principali σίϐη quod Æolicum eſt pro σιδη; ut βελφῖνες pro δελφῖνες, βέλφυς pro δέλφυς, ἡ μήτρα, inde Latinum *vulva*, ἀπὸ τȣ̃ σίϐης Σίϐυλλα, ut ἀπὸ τȣ̃ ἥϐης ἡϐύλλα: ἀπὸ σηκὸς σηκύλλα, Heſychius: σηκύλλαι αἱ ταμιεῖαι παιδίσκαι, ab ἥρα Ηρύλλα, prima autem mulier Divinatrix quum Σίϐυλλα proprio nomine vocaretur, cæteris poſtea Mulieribus Vaticinandi arte claris, idem nomen adtributum eſt, de parilitate ſcientiæ: ut Viris Bacidis, hanc Doctiſſimi Salmaſii opinionem aliis probabiliorem eique adhærere potius judicamus: Lactantius Firmian: loco ſupra laudato lib: I: Inſtit: cap. VI. dicit, *omnes Fœminas Vates à Veteribus Sibyllas*

nuncupatas. eique consonus Solinus, ut iam supra notatum, Eustath. Homeri Scholiastes Ἀῤῥιανὸς φησιν, ὅτι Δάρδανος ἐκ Σάμου τῆς Θρηκίας ἐλθὼν, τὰς τοῦ Τεύκρου Βασιλέως θυγατέρας ἔγημε, Νησὼ, καὶ Βάτειαν, καὶ ἐκ μὲν τῆς Νησοῦς αὐτῷ θυγάτηρ Σίβυλλα ἡ μάντις, ἀφ᾽ ἧς καὶ ἄλλαι γυναῖκες ὅσαι ἐγένοντο μαντικαὶ, Σίβυλλαι ἐλέγοντο, οὐχ ὡς πρὸς αἵματος αὐτῇ οὖσαι, ἀλλὰ διὰ τὴν ὁμοίαν θεοφορίαν τυχοῦσαι τῆς ἐπικλήσεως. *Arrianus tradit, Dardanum cum ex Samothracia venisset, Teucri Regis filias sibi desponsasse, Neso & Batean dictas, & ex Neso filiam ipsi natam fuisse Sibyllam Vatem: à qua quotquot Mulieres Fatidicæ fuerunt, Sibyllæ dicebantur, non quod sanguine illi iunctæ essent, sed quia similiter Deum paterentur, id nominis sortitæ.* Suidas dicit omnes Numine afflatas mulieres Sibyllas vocatas. Cælius Rhodiginus lib: XIV. cap. I. dicit Sibyllam Phrygiam solam, proprio nomine Sibyllam vocatam: *Dardanus* inquit, *Samothracia relicta venit ad Teucrum Regem, cujus filias duas duxit uxores Batiam & Nesonem: ex Nesone nata est filia Fatidica, quæ Spiritu Fatidico & Divino afflata, populis sciscitantibus responsa de futuris pronuntiabat, nomine proprio dicta Sibylla: quapropter summo honore culta est in Asia, propter communicationem quam credebatur habere cum Apolline, qui illi inspirabat Oracula admiranda.* Sed quo auctore, quibus rationibus motus hæc asserat, non refert, ideoque, haud magni momenti esse hanc assertionem, credimus. Huic autem opinioni contrarius est Marc. Antimach. præfat. in Orac. Sibyll: qui omnibus Fæminis Vatibus Sibyllæ nomen impertit, quippe qui illius verbi notionem hanc esse autumat, ut sit idem Sibylla quod Vates, forte Diodor. secutus loco laudato. Sed probatione caret hæc simplex affirmatio.

Hisce explicatis, notandum porro, etiam Ethnicis quibusdam, in genere voce Sibyllæ notari quamvis Fatidicam Fæminam, Deorum consilia enuntiantem: Servius in III Æneid: Virg. nam Sibylla nomen est appellativum omnium Vaticinantium. *Sibylla autem dicitur omnis puella, cujus pectus numen recipit.* Sic sentiunt Lactant. Divin: Institut. lib. I. cap. VI. Isidorus Hispalensis Origin: lib. VIII. cap. 8. Peucerus de Divinat: Fungerus in Etymolog: aliique complures, quos omnes recensere supervacaneum est: notandum Isidor: superius laudatum, statuere; quemadmodum Vir omnis prophetans vel Vates dicitur vel Propheta, ita omnem Fæminam Prophetantem Sibyllam vocari, illudque nomen ex officio, non ex proprietate vocabuli esse: hoc ita quidem affirmatum, non vero probatum video; illis hæc sententia procui

cul dubio arridet qui Entheas Divinoque ſpiritu afflatas ſtatuunt Sibyllas, cujus opinionis falſitas, ſuo loco, ut diximus, demonſtrabitur. Nobis vero haud ita videtur, improbamuſque illorum temeritatem, qui etiam Sanctiſſimas matronas hoc Ethnico nomine deſignarunt: Onuphrius Panvinius lib. de Sibyllis ſtatuit, Deboram Prophetiſſam cujus mentio eſt facta Iud: cap. IV. com. IV. Sibyllis annumerandam illamque pro omnium antiquiſſimâ habendam, & illi poſſe adjungi Mirjam Moſis Aaroniſque ſororem. Exod. C. 15. vers: 20. ut & Chuldam Prophetiſſam uxorem Schallumi, de qua legimus 2 Chronic. cap. 34. vers: 22. Sed putem virum illum, inſigni fœminas illas affeciſſe injuria, Sanctas Prophetiſſas, Sancto Dei Spiritu actas Oracula vera & laudes veri Jehovæ fundentes & canentes, magicis, diabolico & impuro ſpiritu actis comparando pareſque conſtituendo: an non iniurioſum pariter ac audax facinus, Mulierem energumenam, & quæ neſcia quid effutiret mente alienata, imo quæ ſe meretricem fatetur, ut poſtea notabitur amplius, reputari inter Caſtas Deoque ſacratas Prophetiſſas? ſed non miramur Onuphrium amore pſeudo-Sibyllæ occæcatum, tam fœdè erraſſe, ſiquidem & alium errorem, optimè & doctiſſimè illum annotante D. Blondello, ſcripto conſignarit: nempe Deboram Sibyllarum omnium eſſe antiquiſſimam, dato enim ſed non conceſſo, Mirjam Sibyllis adnumerandam, an non ex Hiſtoria Sacra patet Mirjam ferè duobus ſeculis anteceſſiſſe Deboram? Blondellus putat annos centum octuaginta & unum præceſſiſſe Mirjam, Deborâque Antiquiorem dicendam: alii aliter computant, ſed quidquid ſit certiſſimum eſt Deboram non debere Mirja antiquiorem iudicari apertiſſimè ſacro Dei verbo reclamante. Hæc impræſentiarum ſufficiant: forte alibi plura de his dicendi ſuppeditabitur materia. Ut autem ad nominis acceptionem, unde defleximus, revertamur, dicimus ipſis Paganis etiam indefinitè quasvis notari Fœminas Fatidicas, quæ illis in locis ſucceſſiva dederunt Oracula, omneſque Sibyllæ dictæ fuerunt, quo modo Reges quidam Ptolomæi, Abimelechi, Pharaones vocati. Suidas in voce φαραώ, ὅτως ἐκαλοῦντο πάντες οἱ Βασιλεῖς Αἰγύπτου, ἀπὸ τοῦ πρώτου φαραώ. Falſum eſſe puto quod Joſephus lib. Antiquitat: 8. cap. 2. tradit, dicens Pharao Regem Ægyptiis ſignificat. Vide Bocharti Phaleg lib. II. cap. XXVI. Magis arridet Suidæ ſententia. Hinc etiam multæ aliæ nationes Reges ſuos nomine ſucceſſivo indigitarunt: Alexandrini Ptolomæos à primo ejus urbis Rege, ut Joſephus loco citato indicat. Paphlegoniæ Reges, Pylænienes voca-

vocabantur ab antiquo illo Pylæniene cujus Homerus in Bæotia meminit. Cappadociæ plerique dicti fuêre Ariarathes. Thraciæ plurimis Cotys nomen fuit. Parthorum Arsacæ, &c. eo modo omnes Fæminas Fatidicas apud Gentiles dictas Sibyllas autumant nonnulli: quod & valde probabile judicamus & cui sententiæ non repugnamus: uti superius dicta satis indicant. Huic sententiæ etiam Magnus Salmasius favere videtur in notis ad Solinum, Scriptori illi adstipulans qui primam omnium, Sibyllam nominatam, reliquas autem de parilitate scientiæ sic dictas credidit. Sunt qui ad puras fabulas referant, existimantes eo modo Fæminas quasdam Sibyllas nominatas quo & aliæ dictæ fuêre Musæ, Gratiæ, Furiæ, &c. Hanc sententiam fovet inter neotericos Socinus, contra Wiekum refut: class. 8. c. 9 qui illic loci apertè sic argutatur *quid nos iubet credere, istas Sibyllas revera aliquando fuisse?* contendit porro *neminem ipsarum ætati proximum certi quid de illis scriptum reliquisse aut certam aliquam Historiam de ii. tradidisse: imo & Varronem ipsum, & quotquot ante ipsum de Sibyllis una vel pluribus mentionem fecêre, nihil explicati aut certi habuisse aut dici posse, quemadmodum eorum, quæ commemorantur de illis testimonia satis apertè indicant:* & mox. *Cum Livius diligentissimus Historiæ Romanæ Scriptor nullam prorsus hujus rei mentionem fecerit meritò pro fabula narrationem istam (de Sibylla Cumana quæ Tarquinio suos quosdam libros venales, obtulerit) habitam fuisse, habendamque esse statuere possumus: ita & alias de Sibyllis narrationes, fabulas esse, verisimile est: & potius credendum videtur, eas nunquam extitisse: aut certè, quæ ipsarum nomine circumferuntur carmina, maiori ex parte conficta esse.*

Quid de illis, quæ Ciceronis tempore Romæ asservabantur, ipse Cicero senserit, ex his verbis patet quæ de illis 2. de Divin: scripsit: *callidè, qui illa composuit, perfecit, ut quodcunque accidisset, prædictum videretur, hominum & temporum definitione sublata.* Ex quibus intelligitur, eum pro certo habuisse, non Sibyllam aliquam: sed quempiam alium versus illos composuisse; idque tanquam si esset Vates, cum tamen revera non esset: hactenus Socinus sic adnotante Christ: Becmanno. Huic Socino possent & alii adnumerari, verum hæc tanti non iudicamus, ut hisce inhæreamus, & lectorem remoremur. Sed hæc sententia quamvis suis rationibus fulta videatur nobis erit refutanda ubi de Sibyllarum existentia, an unquam fuerint, nobis agendum erit. Nos equidem hoc pro certo statuimus, fuisse quidem olim apud Paganos, nonnullas Fœminas fatidicas dictas, & à multis pro energumenis & diabolico Spiritu

nâ

actis, quæ res quaſdam de cultu & ſuperſtitioſa Gentilium Deorum Religione aliaque conſcripſerint, fuiſſe habitas: ſed hæc quæ nunc hominum in manibus verſantur carmina, pro illis famoſis & adeo decantatis Oraculis, habenda eſſe: omnino negamus & pernegamus: & Deo dante, octo illos Sibyllinorum verſuum libros, eſſe à quopiam impoſtore conſcriptos, hominibusque pro Oraculis Sibyllinis obtruſos, luce meridiana clarius, Deo dante, demonſtrabimus. Sunt etiam qui ad Emblemata referunt: qua de re videndus Peucerus de Divinat. pag. 264. &c. Non deſunt qui unam tantum Fœminam Fatidicam inter Gentiles repertam ſtatuunt, illamque multa vatis inſtar prædixiſſe, nomenque pro varietate & diverſitate loci ubi culta & conſulta fuit, Erythræam quia Erythris, Perſicam quia in Perſia, Cumanam, quia Cumis conſulta aut vaticinata ſit, ſortitam fuiſſe: Eo modo quo unus idemque Jupiter, Ammonius, Olympius &c. Apollo, Thymbræus, Delphicus, Clarius, Cynthius, &c. Quamvis autem haud difficulter concederemus poſt Solinum, unam tantum fuiſſe Sibyllam, inde tamen non ſequeretur unam eandemque Sibyllam in tam diverſis locis conſultam fuiſſe, aut Oracula dediſſe. Eſt enim Sibylla Erythræa, Perſica, Cumana (id eſt Italica) Libyca, Delphica, Helleſpontica, &c. An omnibus illis in locis habitaſſet Sibylla? ego ſaltem hoc ut credam adduci non poſſum. Ideoque credere malim, primam omnium, Sibyllam quidem dictam, cæteraſque inter Paganos, Fœminas Pſeudoprophetiſſas, de parilitate Scientiæ *Sibyllas* dictas. Et quando de Sibyllis nunc agimus, intelligimus, de Fœminis quibuſdam, apud gentiles, propter Oracula, quibus plurimas res futuras indicarunt celeberrimis: talesque nonnullas exſtitiſſe quondam, nobis nunc probandum incumbit: nam ad Fabulas, ad Emblemata, &c. eas referre, hoc eſt, maximæ Antiquitatis parti, & Hiſtoriæ contradicere, quod non adeo temere faciendum ſine neceſſitate ſumma. Putamus ergo, liquido conſtare tales olim fatidicas Fœminas extitiſſe, ſive fuerint Divinæ ſive Diabolicæ, ſive Melancholicæ, hoc nunc non diſputamus: primo Conſtat ex Scriptoribus variis tum profanis tum Sacris, Græcis & Latinis, quorum aliquot Teſtimonia in medium proferre libet.

ΠΛΑΤΩΝ ΕΝ ΘΕΑΓ.

ΣΟΚ. Εἴποις ἂν οὖν μοι τίνα ἐ-

PLATO IN THEAG.

Socr. Dic mihi, ſodes, ec-

πωνυμίαν ἔχει Βάκις τε καὶ Σίβυλλα, καὶ ὁ ἡμεδαπὸς Ἀμφίλυτος. ΘΕΑΓ. Τίνα γὰρ ἄλλην, ὦ Σώκρατες, πλήν γε χρησμῳδοί.

ΕΝ ΦΑΙΔΡΩ.

Τὰ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἡμῖν γίγνεται διὰ μανίας, θείᾳ μέντοι δόσει διδομένης. ἥ τε γὰρ δὴ ἐν Δελφοῖς προφῆτις, αἵ τ' ἐν Δωδώνῃ ἱέρειαι, μανεῖσαι μὲν πολλὰ δὴ καὶ καλὰ ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ τὴν Ἑλλάδα εἰργάσαντο· σωφρονοῦσαι δὲ, βραχέα, ἢ οὐδέν. καὶ ἐὰν δὴ λέγωμεν Σίβυλλάν τε καὶ ἄλλους, ὅσοι μαντικῇ χρώμενοι ἐνθέῳ πολλὰ δὴ πολλοῖς προὔλεγον εἰς τὸ μέλλον ὀρθῶς, μηκύνοιμεν ἂν, δῆλα παντὶ λέγοντες.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ τμήματι λ'. προβλ. α'.

Πολλοὶ καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ νοεροῦ τόπου τὴν θερμασίαν (κράσεως μελαγχολικῆς,) νοσήμασιν ἁλίσκονται μανικοῖς, ἢ ἐνθουσιαστικοῖς. ὅθεν Σίβυλλαι, καὶ Βακχίδες, καὶ οἱ ἔνθεοι γίνονται πάντες, ὅταν μὴ νοσήματι γίνωνται, ἀλλὰ φυσικῇ κράσει.

quo nomine Bacis, & Sibylla, & noſtras ille Amphilytus appellandi ſint? THEAG. Quoniam alio, Socrates, niſi vates vocentur?

Idem in Phædro.

Maxima bona nobis contingunt per furorem divino quodam munere conceſſum. nam quæ in Delphis eſt vates, eæque ſacerdotes quæ ſunt in Dodona furore correptæ, multis beneficiis & publice & privatim Græciam affecerunt: mentis vero compotes, exigua aut nulla beneficia eidem tribuerunt. Quod ſi Sibyllam, alioſque omnes qui vaticinio uſi ſunt, ſingulatim vellemus recenſere, quantas utilitates ſagaci illa rerum futurarum ſcientia plurimis attulerint, in re omnibus perſpicua operam tempuſque inſumeremus.

Ariſtoteles problematum ſect. XXX. *quæſtione prima.*

Multi etiam propterea, quod ille calor ſedi mentis in vicino eſt, morbis veſaniæ implicantur, aut inſtinctu lymphatico inferveſcunt. ex quo Sibyllæ efficiuntur, & Bacchæ, & omnes qui divino ſpiraculo inſtigari creduntur, cum ſcilicet id non morbo, ſed naturali intemperie accidit.

Idem

Idem in libro de mirabilibus Auscultationibus.

Cumæ in Italia ostenditur quoddam (ut videtur) conclave subterraneum Sibyllæ fatidicæ: quam diutissime vixisse, & virginem permansisse perhibent, patria quidem Erythræam, à quibusdam vero Italiæ incolis Cumæam, ab aliis Melanchrænam dictam.

Ὁ αὐτὸς ἐν τῷ περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων.

Ἐν τῇ Κύμῃ τῇ περὶ τὴν Ἰταλίαν δείκνυταί τις, ὡς ἔοικε, θάλαμος καταγειος Σιβύλλης τῆς χρησμολόγου, τὴν πολυχρονιωτάτην γενομένην παρθένον διαμεῖναί φασιν, οὖσαν μὲν Ἐρυθραίαν, ὑπό τινων δὲ τῶν τὴν Ἰταλίαν κατοικούντων Κυμαίαν, ὑπὸ δέ τινων μελάγχραιναν καλουμένην.

Diodorus Siculus bibliothecæ lib. IIII.

Thebæ captæ ac dirutæ sunt. Tiresiæ filiam Daphnen postea cum victores cepissent, in Delphos voto suscepto misére oblationem Deo. Ea divinandi artem edocta, in Delphis degens, multo majorem scientiam assecuta est. Itaque natura admirabili duce, plurima scripsit varii generis responsa. Cujus ex versibus Homerum poëtam ferunt multa ad ornatum sui poëmatis sumpta transtulisse. Cum hæc sæpius Dei spiritu ferretur multaque traderet responsa, Sibylla ab omnibus cognominata est. nam plenam deo, & Sibyllam esse, idem notat.

ΔΙΟΛΩΡΟΣ ΣΙΚΕΛΟΣ ἱστορ. Βιβλιοθήκης βιβλ. δ'.

Ἐπειδ' οἱ μὲν ἐπίγονοι τὴν πόλιν ἑλόντες διήρπασαν, καὶ τῆς Τειρεσίου θυγατρὸς Δάφνης ἐγκρατεῖς γενόμενοι, ταύτην μὲν ἀνέθεσαν εἰς Δελφοὺς, κατά τινα εὐχὴν, ἀκροθίνιον τῷ Θεῷ· αὕτη δὲ τὴν μαντικὴν τοῦ πατρὸς οὐδὲν ἧττον εἰδυῖα, πολὺ μᾶλλον, ἐν τοῖς Δελφοῖς διατρίψασα, τὴν τέχνην ἐπηύξησε. φύσει δὲ θαυμαστῇ κεχορηγημένη, χρησμοὺς ἔγραψε παντοδαποὺς, διαφόρους ταῖς κατασκευαῖς. παρ' ἧς φασὶ καὶ τὸν ποιητὴν ὅμηρον πολλὰ τῶν ἐπῶν σφετερισάμενον, κοσμῆσαι τὴν ἰδίαν ποίησιν. ἐνθεαζούσης δὲ αὐτῆς πολλάκις, καὶ χρησμοὺς ἀποφαινομένης, φασὶν ἐπικληθῆναι Σίβυλλαν· τὸ γὰρ ἐνθεάζειν κατὰ γλῶσσαν ὑπάρχειν σιβυλλαίνειν.

ΣΤΡΑΒΩΝ ΒΙΒΛ.

Ἐκ δ' Ἐρυθρῶν Σίβυλλά ἐστιν, ἔνθους καὶ μαντικὴ γυνὴ τῶν ἀρχαίων τις. κατ' Ἀλέξανδρον δὲ ἄλλη ἦν τὸν αὐτὸν τρόπον μαντικὴ, καλουμένη Ἀθηναῒς, ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως.

ὁ αὐτὸς βιβλ. ιζ.

Πολλὰ δ' εἰρηκότες περὶ τοῦ Ἄμμωνος, τοσοῦτον εἰπεῖν βουλόμεθα· ἐν τοῖς ἀρχαίοις μᾶλλον ἦν ἐν τιμῇ καὶ ἡ μαντικὴ καθόλου, καὶ τὰ χρηστήρια· νυνὶ δ' ὀλιγωρία κατέχει πολλὴ, τῶν Ῥωμαίων ἀρκουμένων τοῖς Σιβύλλης χρησμοῖς, καὶ τοῖς Τυρρηνικοῖς θεοπροπίοις, διά τε σπλάγχνων, καὶ ὀρνιθείας, καὶ διοσημείων.

Καὶ αὐτίκα.

Περὶ δὲ τῆς εὐγενείας καὶ τὴν Ἐρυθραίαν Ἀθηναΐδα φησὶν ἀνειπεῖν. καὶ γὰρ ταύτην ὁμοίαν γενέσθαι τῇ παλαιᾷ Σιβύλλῃ τῇ Ἐρυθραίᾳ.

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ μὴ χρᾶν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν.

Σίβυλλα μαινομένῳ στόματι, καθ' Ἡράκλειτον, ἀγέλαστα καὶ ἀκαλλώπιστα καὶ ἀμύριστα φθεγγομένη, χιλίων ἐτῶν ἐξικνεῖται τῇ φωνῇ διὰ τὸν θεόν.

Strabo libro XIV.

Erythris nata fuit priscis temporibus Sibylla, mulier fatidica & divino furore incitata. Alexandri etiam tempore alia fuit ibidem orta, & itidem vates, nomine Athenais.

Idem libro XVII.

Multis a nobis de Ammone dictis, id tantum adijcimus: veteribus & divinationem universam, & oracula in summo fuisse honore: nunc eadem admodum negligi, Romanis in Sibyllæ oraculis & Etrusca divinatione per extispicia, auguria, & servationes de cœlo, adquiescentibus.

Et mox.

De generis quidem nobilitate etiam Erythræam Athenaidem effatam ferunt, quæ Erythrææ antiquæ Sibyllæ similis fuerit.

Plutarchus in libro, cur nunc Pythia non reddat oracula carmine.

Sibylla furente ore, ut ait Heracletus, risus, ornatus & fuci expertia sonans; Dei beneficio vocem ad CIↃ. annos continuat.

Et

Et paulo post.

Similia etiam de Sibyllinis respondebam. Nam quum adstitissemus ad saxum curiæ vicinum, cui insedisse dicitur prima Sibylla quum eo ex Helicone venisset, a Musis enutrita (alii ad Maleonem advenisse eam dicunt filiam Lamiæ quæ Neptuno nata fuit) Serapio mentionem fecit versuum, in quibus ipsa sese celebrans, vaticinandi finem ne morte quidem facturam se ait: sed se in luna circumire, mutatam in eam quæ dicitur in luna apparere faciem: spiritum autem aëri contemperatum, semper omnia suo motu editurum: è corpore autem in terra mutato herbas ac materiem exstituram quibus sacræ pecudes nutriantur, varios colores, formas, & qualitates viscerum habentes, unde hominibus futura præmonstrentur. Hæc quum Boethus aperte derideret, Zous, Ut, inquit, hæc maxime fabularum videantur similia, tamen vaticiniis testimonium ferunt multarum Græcarum urbium excidia atque migrationes, multorum barbaricorum exercituum irruptiones, imperiorum e-

Καὶ μετ' ὀλίγον.

Ὅμοια δὲ περὶ τῶν Σιβυλλείων ἀπεκρινάμην. ἐπειδὴ γὰρ ἔστημεν κατὰ τὴν πέτραν γενόμενοι τὴν κατὰ τὸ βουλευτήριον, ἐφ' ἧς λέγεται καθίζεσθαι τὴν πρώτην Σίβυλλαν ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος παραγενομένην, ὑπὸ τῶν μουσῶν τραφεῖσαν, (ἔνιοι δέ φασιν εἰς Μαλεῶνα ἀφικέσθαι, Λαμίας οὖσαν θυγατέρα τοῦ Ποσειδῶνος) ὁ μὲν Σεραπίων ἐμνήσθη τῶν ἐπῶν, ἐν οἷς ὕμνησεν ἑαυτὴν, ὡς οὐδὲ ἀποθανοῦσα λήξει μαντικῆς· ἀλλ' αὐτὴ μὲν ἐν τῇ σελήνῃ περίεισι τὸ καλούμενον φαινόμενον γενομένη πρόσωπον, τῷ δὲ ἀέρι τὸ πνεῦμα συγκραθὲν, ἐν φήμαις ἀεὶ φορήσεται καὶ κληδόσιν. ἐκ δὲ τοῦ σώματος μεταβαλόντος ἐν τῇ γῇ πόας καὶ ὕλης ἀναφυομένης, βοσκήσεται ταύτην ἱερὰ θρέμματα, χρόας τε παντοδαπὰς ἴσχοντα, καὶ μορφὰς, καὶ ποιότητας ἐπὶ τῶν σπλάγχνων, ἀφ' ὧν αἱ προδηλώσεις ἀνθρώποις τοῦ μέλλοντος. ὁ δὲ Βόηθος ἔτι μᾶλλον ἦν φανερὸς καταγελῶν· τοῦ δὲ Ζωΐου εἰπόντος, ὡς εἰ καὶ ταῦτα μύθοις ἔοικεν, ἀλλὰ ταῖς τε μαντείαις ἐπιμαρτυροῦσι πολλαὶ μὲν ἀναστάσεις καὶ μετοικισμοὶ πόλεων Ἑλληνίδων, πολλαὶ δὲ βαρβαρικῶν στρατιῶν ἐπιφάνειαι, καὶ ἀναιρέσεις ἡγεμονικῶν· ταυτὶ δὲ

τὰ πρόσφατα καὶ νέα πάθη περὶ τε Κύμην καὶ Δικαιαρχίαν, οὐχ ὑμνούμενα πάλαι καὶ ᾀδόμενα διὰ τῶν Σιβυλλείων ὁ χρόνος ὥσπερ ὀφείλων ἀποδέδωκεν, ἐκρήξεις πυρὸς ὀρείου, καὶ ζέσεις θαλασσίας, καὶ πετρῶν καὶ φλεγμονῶν ὑπὸ πνεύματος ἀναῤῥίψεις, καὶ φθορὰς πόλεων ἅμα τοσούτων καὶ τηλικούτων, ὡς μεθ᾽ ἡμέραν ἐπελθοῦσιν ἄγνοιαν εἶναι καὶ ἀσάφειαν ὅπου κατῴκηντο τῆς χώρας συγκεχυμένης. ταῦτα γὰρ εἰ γέγονε, πιστεῦσαι χαλεπόν ἐστι, μήτοι γε προειπεῖν ἄνευ θειότητος.

versiones. Hæc vero quæ recens apud Cumas & Dicæarchiam acciderunt, nonne pridem Sibyllinis decantata carminibus tempus veluti debens persolvit? eruptionem inquam montani ignis, fervorem maris, saxorum & massarum flagrantium venti vi ejectionem, tot tantarumque simul urbium interitum, ut hodie qui ea loca accedunt, non possint cernere ubinam conditæ fuerint.

Καὶ αὖθις.

Σίβυλλαι δὲ αὗται καὶ Βακχίδες ὥσπερ εἰς πόντον ἀτεκμάρτως τὸν χρόνον κατέβαλον, καὶ διέσπειραν ὡς ἔτυχε παντοδαπῶν ὀνόματα καὶ ῥήματα παθῶν καὶ συμπτωμάτων· οἷς γινομένων ἐνίων ἀπὸ τύχης, ὁμοίως ψεῦδός ἐστι τὸ νῦν λεγόμενον, κἂν ὕστερον ἀληθῶς, εἰ τύχοι, γένηται. τοιαῦτα τοῦ Βοήθου διελθόντος, ὁ Σαραπίων, Δίκαιον (ἔφη) τὸ ἀξίωμα περὶ τῶν οὕτως λέγει Βόηθος ἀορίστως καὶ ἀνυποθέτως λεγομένων· εἰ νίκη στρατηγῷ προείρηται, νενίκηκεν· εἰ πόλεως ἀναίρεσις, ἀπόλωλεν. ὅπου δὲ οὐ μόνον λέγεται τὸ γενησόμενον, ἀλλὰ

Item.

Sibyllæ autem & Bacchiæ tanquam in mare promiscue tempus conjecerunt, & ut in buccam venit disseminaverunt nomina & verba omnis generis eventuum. quorum quædam quum fortuito evenerint, similiter falsum est quod nunc dicitur, etiamsi postmodo verum fiat re contingente. Hæc loquuto Boetho, Vera est, inquit Serapio, hæc sententia de his quæ ita prædicuntur sicut Boethus dixit, indefinite & incerto argumento: puta, si vicit imperator cui prædicta fuit victoria, si urbs deletur cui exscidium prædictum est. Ubi autem non modo quid fu-

futurum sit, sed etiam quomodo, quando, qua occasione, quo auctore, prædicitur: non hoc est conjectatio fortasse futuri, sed certo futuri prædictio.

Paulo post.

Multa nomina videmus ab cognominibus occultari. Herophilam Erythræam, fatidica quod esset, Sibyllam appellaverunt.

Ælianus variæ historiæ libro XII.

Sibyllæ sunt quattuor, Erythræa, Samia, Ægyptia, & Sardiana. Adjungunt quidam sex alias, ut sint omnes numero decem, e quibus Cumæa & Judæa esse feruntur.

Pausanias in Phocicis.

Saxum illic eminet, de quo Sibyllam Herophilen oracula canere solitam Delphi tradidere, quæ cognomine Sibylla nuncupata ab initio fuit. Hanc perinde atque aliam quamvis antiquam fuisse comperi. Filiam Græci Jovis & Lamiæ dictitant: Lamiam ipsam Neptuno genitam, mulierum omnium primam vaticinatam, & ab Afris Sibyllam nominatam. hæc

καὶ πῶς καὶ πότε καὶ μετὰ τί καὶ μετὰ τίνος, οὐκ ἔστιν εἰκασμὸς τῶν τάχα γενησομένων, ἀλλὰ τῶν πάντως ἐσομένων προδήλωσις.

μετὰ βραχύ.

Πολλά, ὡς ἔοικε, τῶν ὀνομάτων ἀποκρύπτουσιν αἱ παρωνυμίαι. Ἡροφίλην τὴν Ἐρυθραίαν, μαντικὴν γενομένην, Σίβυλλαν προσηγόρευσαν.

ΑΙΛΙΑΝΟΣ ΠΟΙΚΙΛΗΣ ἱστορίας βιβλίῳ ιβ'.

Σίβυλλαι τέσσαρες, ἡ Ἐρυθραία, ἡ Σαμία, ἡ Αἰγυπτία, ἡ Σαρδιανή· Οἱ δέ φασιν, καὶ ἑτέρας ἕξ, ὡς εἶναι τὰς πάσας δέκα, ὧν εἶναι καὶ τὴν Κυμαίαν, καὶ τὴν Ἰουδαίαν.

ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ ΦΩΚΙΚΟΙΣ.

Πέτρα δέ ἐστιν ἀνίσχουσα ὑπὲρ ταύτης. ἐπὶ ταύτῃ Δελφοὶ στᾶσαν φασὶν ᾆσαι τοὺς χρησμοὺς ὄνομα Ἡροφίλην, Σίβυλλαν δὲ ἐπίκλησιν τὴν προτέραν γενομένην. ταύτην τὰ μάλιστα ὁμοίως οὖσαν ἀρχαίαν εὕρισκον, ἣν θυγατέρα Ἕλληνες Διὸς καὶ Λαμίας τῆς Ποσειδῶνος φασὶν εἶναι, καὶ χρησμούς τε αὐτὴν γυναικῶν πρώτην ᾆσαι, καὶ ὑπὸ τῶν Λιβύων Σίβυλλαν λέγουσιν ὀνομασθῆναι.

ἡ

ἡ δὲ Ἡροφίλη, νεωτέρα μὲν ἐκείνης, φαίνεται δὲ ὅμως πρὸ τοῦ πολέμου γεγονυῖα καὶ αὐτὴ τοῦ Τρωϊκοῦ. καὶ Ἑλένην τε προεδήλωσεν ἐν τοῖς χρησμοῖς, ὡς ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης τραφήσοιτο ἐν Σπάρτῃ, καὶ ὡς Ἴλιον ἁλώσεται δι' αὐτὴν ὑπὸ Ἑλλήνων. Δήλιοι δὲ καὶ ὕμνων μέμνηνται τῆς γυναικὸς ἐς Ἀπόλλωνα. καλεῖ δὲ οὐκ Ἡροφίλην μόνην, ἀλλὰ καὶ Ἄρτεμιν ἐν τοῖς ἔπεσιν αὐτήν, καὶ Ἀπόλλωνος γυνὴ γαμετή, τὸ δὲ ἀδελφή, καὶ αὖθις θυγάτηρ φησὶν εἶναι. Ταῦτα μὲν δὴ μαινομένη τε καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ κάτοχος πεποίηκεν. Ἑτέρωθι δὲ εἶπε τῶν χρησμῶν, ὡς μητρὸς μὲν ἀθανάτης εἴη μιᾶς τῶν ἐν Ἴδῃ Νυμφῶν, πατρὸς δὲ ἀνθρώπου· καὶ οὕτω λέγει τὰ ἔπη.

Εἰμὶ δ' ἐγὼ γεγαυῖα μέσον θνητοῦ τε θεᾶς τε,
Νύμφης δ' ἀθανάτης, πατρὸς δ' αὖ κητοφάγοιο,
Μητρόθεν Ἰδογενής, πατρὶς δέ μοι ἐστὶν ἐρυθρὴ
Μάρπησσος, μητρὸς ἱερὴ ποταμός δ' Ἀϊδωνεύς.

Ην δὲ ἔτι καὶ νῦν ἐν τῇ Ἴδῃ τῇ Τρωϊκῇ πόλεως Μαρπήσσου τὰ ἐρείπια, καὶ ἐν αὐτοῖς οἰκήτορες ὡς ἑξήκοντα ἄνθρωποι· ὑπέρυθρος δὲ πᾶσα περὶ τὸ Μάρπησσον ἡ γῆ, καὶ δεινῶς ἐστιν αὐχ-

vero de qua nunc est sermo, Herophile, illa certe posterior: constat tamen & ipsam ante Trojanum bellum viguisse. prædixit enim ad Asiæ & Europæ perniciem, Spartæ Helenam educatum iri: propter quam futurum esset, ut Ilium everteretur a Græcis. Ejus feminæ hymnorum in Apollinem, Delij mentionem faciunt. Ipsa vero se non Herophilen solum, sed Dianam etiam suis versibus vocat. est ubi uxorem se, & ubi vel sororem, vel filiam Apollinis esse dicit: sed hæc scilicet furens, & divino afflatu perculsa. Alibi vero immortali matre (Idæarum scilicet nympharum una) patre homine se natam dixit, hisce versibus;

Partim ego cetivoro mortali patre creata,
Partim immortali Nympha: me fontibus Ida
Eduxit vitreis, tenuis glebaque rubente
Marpessus matri patria est, fluviusque Aidoneus.

Extant autem adhuc in Ida Phrygiæ Marpessi urbis vestigia, quo loco sunt inquilini circiter LX. Tota est circa Marpessum terra subruffa, & mire torrida. Quocirca quod Ladon amnis

amnis modo se subter terram abdat, modo rursus emergat, ac ejusmodi sæpius repetitis vicibus postremo penitus occultetur, ad Idæ montis naturam arbitror referendum, quod rarum est ac pertenue solum, & multis cuniculis cavernosum. Abest ab Alexandrea, quæ est in Troade, Marpessus stadia ferme ducenta & quadraginta. Et Herophilen quidem, qui Alexandreæ degunt, Apollinis ajunt Sminthei fuisse æditum: Hecubæ vero somnium interpretatam ita ut rei qui vulgo notissimus est eventum divinarit. Magnam vitæ partem egit hæc Sibylla Sami: sed Claron etiam, quæ Colophoniorum urbs est, venit: venit eadem Delon, & Delphos: ac Delphis quidem, de quo diximus saxo vaticinia edebat sua. Mors ei in Troade contigit: ejus est sepulcrum in Sminthei luco, incisis columnæ elogiis:

Illa ego sum Phœbi interpres non
vana Sibylla,
Hic quæ marmoreo contineor
tumulo:
Vocalis quondam, æternum nunc
muta puella,
Heu nimis hæc fati compede
pressa gravi.

χειμώδης· ὥστε καὶ τῷ Λάδωνι ποταμῷ καταδύεσθαί τε, ἐς τὴν χώραν, καὶ ἀνασχόντι τὸ αὐτὸ αὖθις πάσχειν, ἔλος δὲ καὶ ἀφανίζεσθαι κατὰ τῆς γῆς· αἴτιον (ἐμοὶ δοκεῖν) ἐστιν, ὅτι λεπτή τε κατὰ τοῦτο καὶ σηραγγώδης ἐστὶν ἡ Ἴδη. ἀπέχει δὲ Ἀλεξανδρείας τῆς ἐν τῇ Τρῳάδι τεσσαράκοντα ἡ Μάρπησσος καὶ διακόσια στάδια, Τὴν δὲ Ἡροφίλην οἱ ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, πώτην νεωκόρον τε τοῦ Ἀπόλλωνος γενέσθαι τοῦ Σμινθέως, καὶ ἐπὶ τῷ ὀνείρατι τῷ Ἑκάβης χρῆσαί φασιν αὐτήν, ἃ δὴ καὶ ἐπιτελεσθέντα ἴσμεν. Αὕτη ἡ Σίβυλλα ᾤκησε μὲν τὸ πολὺ τοῦ βίου ἐν Σάμῳ, ἀφίκετο δὲ καὶ ἐς Κλάρον τὴν Κολοφωνίων, καὶ ἐς Δῆλόν τε, καὶ ἐς Δελφούς. ὁπότε δὲ ἀφίκοιτο, ἐπὶ ταύτης ἱσταμένη τῆς πέτρας ᾖδε. Τὸ μέντοι χρεὼν αὐτὴν ἐπέλαβεν ἐν τῇ Τρῳάδι. καὶ τὸ μνῆμα ἐν τῷ ἄλσει τοῦ Σμινθέως ἐστὶ καὶ ἐπὶ στήλης.

Ἁ δ' ἐγὼ ὁ Φοίβοιο σαφηγορίς εἰμι
Σίβυλλα,
Τῷδ' ὑπὸ λαϊνέῳ σάματι πυθο-
μένα.
Παρθένος αὐδάεσσα τὸ πρίν, νῦν δ'
αἰὲν ἄναυδος·
Μοίρᾳ ὑπὸ στιβαρῇ τήνδε λαχοῦ-
σα πέδην.

Ἀλλὰ πέλας Νύμφαισι καὶ Ἑρμῇ τῷδ' ὑπόκειμαι,
Μοῖραν ἔχουσ' Ἑκάτῳ τῆς τότ' ἀνακτορέης.

Ὁ μὲν δὴ περὶ τὸ μνῆμα ἕστηκεν Ἑρμῆς λίθου τετράγωνον σχῆμα. ἐξ ἀριστερᾶς δὲ ὕδωρ τι καὶ κατερχόμενον ἐς κρήνην, καὶ τῶν Νυμφῶν ἐστι τὰ ἀγάλματα. Ἐρυθραῖοι δὲ (ἀμφισβητοῦσι γὰρ τῆς Ἡροφίλης προθυμότατα Ἑλλήνων) Κώρυκόν τε καλούμενον ὄρος, καὶ ἐν τῷ ὄρει σπήλαιον ἀποφαίνουσι, τεχθῆναι τὴν Ἡροφίλην ἐν αὐτῷ λέγοντες, Θεοδώρου δὲ ἐπιχωρίου ποιμένος καὶ Νύμφης παῖδα εἶναι. Ἰδαίαν δὲ ἐπίκλησιν γενέσθαι τῇ Νύμφῃ, κατ' ἄλλο μὲν οὐδὲν, τῶν δὲ χωρίων τὰ δασέα ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἴδας τό τε ὀνομάζεσθαι. Τὸ δὲ ἔπος τὸ ἐς τὴν Μάρπησσον, καὶ τὸν ποταμὸν τὸν Ἀϊδωνέα, τοῦτο οἱ Ἐρυθραῖοι τὸ ἔπος ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τῶν χρησμῶν. Τὴν δὲ ἐπὶ ταύτῃ χρησμοὺς κατὰ ταυτὰ, εἰποῦσαν ἐκ Κύμης τῆς ἐν Ὀπικοῖς εἶναι, καλεῖσθαι δὲ αὐτὴν Δημώ, συνέγραψεν Ὑπέροχος ἀνὴρ Κυμαῖος. χρησμὸν δὲ οἱ Κυμαῖοι τῆς γυναικὸς ταύτης ἐς οὐδένα εἶχον ἐπιδείξασθαι, λίθου δὲ ὑδρίαν ἐν Ἀπόλλωνος ἱερῷ δεικνύουσιν οὐ μεγάλην, τῆς Σιβύλλης ἐνταῦθα κεῖσθαι φάμε-

Mercurio tamen & Nymphis sociata quiesco,
Phœbo, quod fuerim grata, ferens pretium.

Juxta sepulchrum erectus est Mercurius è lapide figura quadrangula. Ad lævam aqua in conceptaculum delabitur, ubi Nympharum signa sunt. Erythræi (de Herophile enim hi acerrime Græcorum omnium certant) Corycum montem & in eo antrum ostendunt, in quo natam Herophilen dicunt. Parentes ejus fuisse Theodorum pastorem indigenam, & Nympham, cui fuerit cognomen Idææ. Cognominis non esse aliam rationem, quam quod condensa arboribus loca Idas tunc homines appellarint. Versum quidem de Marpesso, deque Aidoneo flumine, eximunt Erythræi ex Herophiles carmine. Jam post illam, eam quæ fatidica ipsa etiam fuit, e Cumis quæ sunt in Opicis) & Demó nomine fuisse appellatam, Hyperochus vir Cumanus scripsit. Ejus tamen feminæ prædictionem omnino nullam Cumani, quam cuiquam ostenderent, habuerunt: ostendunt tantum urnulam in Apollinis lapideam, in ea Sibyllæ condita esse ossa dictitantes. Post Demó in fatidicarum

carum feminarum numerum conscripserunt Hebræi qui supra Palæstinam sunt, gentilem suam, Sabbam nomine, quam Beroso patre, matre Erymanthe genitam tradunt. hanc alii Babyloniam, Ægyptiam alii Sibyllam vocant. Phaennis vero, hominis in Chaonibus regnantis filia, & Peleæ apud Dodonæos (quas columbas fuisse fabulati sunt) divinarunt illæ quidem, Sibyllæ tamen non fuerunt ab hominibus vocitatæ. Phaënnidis certe neque ætatem inquirere, neque vaticinia colligere est difficile: iisdem enim temporibus extitit, quibus regnum Antiochus capto Demetrio occupavit. Peleadas vero Phemonoë fuisse dicunt ætate superiores, & mulierum omnium primas versus illos decantasse:

νοι τὰ ἔστε. Ἐπεγράφη δὲ καὶ ὕστερον τῆς Δημοῦς παρὰ Ἑβραίοις τοῖς ὑπὲρ τῆς Παλαιστίνης γυνὴ χρησμολόγος, ὄνομα δὲ αὐτῇ Σάββη. Βηρώσου δὲ εἶναι πατρός, καὶ Ἐρυμάνθης μητρός φασι Σάββην. οἱ δὲ αὐτὴν Βαβυλωνίαν, ἕτεροι δὲ Σίβυλλαν καλοῦσιν Αἰγυπτίαν. Φαεννὶς δὲ θυγάτηρ βασιλεύσαντος ἀνδρὸς ἐν Χάοσι, καὶ αἱ Πέλειαι παρὰ Δωδωναίοις ἐμαντεύσαντο μὲν ἐκ θεοῦ καὶ αὗται· Σίβυλλαι δὲ ὑπὸ ἀνθρώπων οὐκ ἐκλήθησαν. τῆς μέν τοι δὴ πυθέσθαι τὴν ἡλικίαν καὶ ἐπιλέξασθαι ῥᾴδιον τοὺς χρησμούς. Ἀντιόχου γὰρ μετὰ τὸ ἁλῶναι Δημήτριον αὐτίκα ἐς τὴν ἀρχὴν καθισταμένου γέγονε Φαεννίς. τὰς Πελιάδας δὲ Φημονόης τε ἔτι προτέρας γενέσθαι λέγουσι, καὶ ᾆσαι γυναικῶν πρώτας τάδε τὰ ἔπη.

Jupiter est, fuit, atque erit; o
bone Jupiter alme,
Quæ tribuit fruges, tellurem dicite matrem.

Ζεὺς ἦν, Ζεὺς ἐστί, Ζεὺς ἔσσεται, ὦ
μεγάλε Ζεῦ,
Ἀ καρποὺς ἀνίει, διὸ κλήζετε μητέρα γαῖαν.

Stephanus de urbibus.

Gergis, oppidum Trojæ. a qua Gergithia Sibylla, femina fatidica, quæ una cum sphinge in Gergiticorum moneta expressa est, ut Phlegon in prima olympiade scribit. Ferunt in Gergi-

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΠΕΡΙ πόλεων.

Γέργις, πόλις Τροίας. ἀφ' ἧς Γεργιθία ἡ χρησμολόγος Σίβυλλα, ἥτις καὶ τετύπωται ἐν τῷ νομίσματι τῶν Γεργιθίων, αὐτή τε καὶ ἡ σφίγξ, ὡς Φλέγων ἐν Ὀλυμπιάδων πρώτῃ.

ἐν δὲ τῷ ἱερῷ τοῦ Γεργιθίου Ἀπόλλωνος, Σιβύλλης φασὶν εἶναι τάφον.

Μερπησὸς πόλις Τρωϊκή, ἀφ' ἧς ἡ Ἐρυθραία Σίβυλλα. ἦν γὰρ καὶ ἡ πόλις αὐτὴ ἐρυθρὰ τῷ χρώματι.

thii Apollinis templo, Sibyllæ sepulchrum esse.

Merpessus oppidum est in Troiæ regione, ex quo Erythræa Sibylla oriunda fuit. erat autem ea urbs ruffa colore.

ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ Ο ΤΟΥ Ὁμήρου σχολιαστής.

Ἀρριανός φησιν, ὅτι Δάρδανος ἐκ Σάμου τῆς Θρακίας ἐλθών, τὰς τοῦ Τεύκρου βασιλέως θυγατέρας ἔγημε, Νησὼ καὶ Βάτιαν, καὶ ἐκ μὲν τῆς Νησοῦς ἦν αὐτῷ θυγάτηρ Σίβυλλα ἡ μάντις, ἀφ' ἧς καὶ ἄλλαι γυναῖκες ὅσαι ἐγένοντο μαντικαί, Σίβυλλαι ἐλέγοντο, οὐχ ὡς πρὸς αἷματος αὐτῇ οὖσαι, ἀλλὰ διὰ τὴν ὁμοίαν θεοφορίαν, τυχοῦσαι τῆς ἐπικλήσεως.

Eustathius Homeri scholiastes.

Arrianus tradit, Dardanum cum ex Samo Thracica venisset, Teucri regis filias sibi desponsasse, Nesó & Batean dictas, & ex Nesó filiam ipsi natam fuisse Sibyllam vatem: a qua quotquot mulieres fatidicæ fuerunt, Sibyllæ dicebantur, non quod sanguine illi junctæ essent, sed quia similiter Deum paterentur, id nominis sortitæ.

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟφάνους ἐν Ὄρνισι.

Σίβυλλαι τρεῖς ἐγένοντο, ὧν ἡ μὲν ἐστιν, ὡς διὰ τῆς ποιήσεως φησὶν, Ἀπόλλωνος ἀδελφή. δευτέρα δὲ, Ἐρυθραία· τρίτη δὲ, ἡ Σαρδιανή.

Aristophanis scholiastes in avibus.

Tres fuerunt Sibyllæ: quarum prima se Apollinis sororem in suis versibus dixit: secunda Erythræa, tertia Sardiana nominatur.

ΕΡΜΕΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν εἰς τὸν Πλάτωνος Φαῖδρον σχολίων.

Περὶ δὲ τῆς Σιβύλλης οὕτως ἐστὶ θαυμαστὰ λεγόμενα, ὥστε δόξαι

Hermias philosophus in secundo libro scholiorum ad Platonis Phædrum.

De Sibylla adeo miranda narrantur, ut fabulæ videri queant.

Multæ

Multæ certe Sibyllæ fuerunt, omnes divinandi artem amplexæ. Et ob aliquam forte caussam commune nomen Sibyllæ assumpserunt. Perinde ac Mercurius Trismegistus in Ægypto degens sæpe sui dicitur meminisse, seque tertium Mercurium appellasse. Apud Thracas quidem tres Orphei fuisse feruntur. Quaprópter & hæ forsitan ob communionem & commonefactionem quandam idem cognomen usurparunt. Quia ipsa quoque Sibylla Erythræa, de qua nunc sermo est, olim Eriphyle vocabatur: quam ajunt recta prodeuntem, ex cujuslibet nomine futura prædicere, carminaque profari; ac brevi tempore ad hominis formam redire.

μύθους εἶναι. πολλαὶ μέντοι Σίβυλλαι γεγόνασι πᾶσαι τὸν μαντικὸν ἑλόμεναι βίον. πᾶσαι μέντοι διά τινα ἴσως αἰτίαν εἵλοντο Σίβυλλαι προσαγορεύεσθαι. ὥσπερ δὴ ὁ τρισμέγιστος Ἑρμῆς λέγεται πλεονάκις ἐπιδημήσας τῇ Αἰγύπτῳ, ἑαυτοῦ ἀνεμνῆσθαι καὶ τρίτον κεκλῆσθαι Ἑρμῆν. καὶ τρεῖς δὲ λέγονται Ὀρφεῖς παρὰ Θραξὶ γενέσθαι. ἴσως οὖν καὶ αὗται κατά τινα κοινωνίαν καὶ ἀνάμνησιν εἵλοντο ταύτας τὰς προσηγορίας. ἐπεὶ αὐτή γε ἡ Σίβυλλα ἡ Ἐρυθραία, περὶ ἧς νῦν λέγεται, Ἐριφύλη ἐκαλεῖτο ἐξ ἀρχῆς. λέγουσι δὲ αὐτὴν εὐθὺς περιελθοῦσαν, προειπεῖν ἐξ ὀνόματος ἑκάστου, καὶ ἔμμετρα φθέγξασθαι, καὶ ἐν βραχεῖ χρόνῳ τέλειον εἶδος ἀνθρώπου λαβεῖν.

Suidas.

Sibylla Delphica, etiam Diana dicta, bellum Troianum antecessit, & versibus heroicis scripsit oracula. Pater Sibyllæ Chaldææ Berosus dictus fuit, mater Erymanthe.

Sibylla Apollinis & Lamiæ filia, secundum quosdam autem Aristocratis & Hydoles: ut vero alii tradunt, Crinagoræ: ut Hermippus, Theodori. Ery-

ΣΟΥΙΔΑΣ.

Σίβυλλα, Δελφὶς, ἣν καὶ Ἄρτεμιν προσηγόρευσαν. γέγονε δὲ αὕτη πρὸ τῶν Τρωϊκῶν, καὶ ἔγραψε χρησμοὺς δι' ἐπῶν. ὁ πατὴρ Σιβύλλης τῆς Χαλδαίας Βηρωσσὸς ἐκαλεῖτο, ἡ δὲ μήτηρ αὐτῆς Ἐρυμάνθη.

Σίβυλλα, Ἀπόλλωνος καὶ Λαμίας, κατὰ δέ τινας Ἀριστοκράτους καὶ Ὑδώλης· ὡς δὲ ἄλλοι, Κριναγόρου· ὡς δὲ Ἕρμιππος, Θεοδώρου. Ἐρυθραία,

θραία, παρὰ τὸ τεχθῆναι ἐν χωρίῳ τῶν Ἐρυθρῶν ὃ προσηγορεύετο Βάτλοι. νῦν δὲ αὐτὸ τὸ χωρίον πολισθὲν προσαγορεύεται Ἐρυθραί. τινὲς δὲ αὐτὴν Σικελὴν, ἄλλοι Σαρδάνην, ἄλλοι Γεργήθαν, ἄλλοι δὲ Ῥοδίαν, ἄλλοι δὲ Λίβυσαν, ἄλλοι Λευκανὴν, ἄλλοι Σαμίαν ἐδόξασαν. Γέγονε δὲ τοῖς χρόνοις τῆς Τρωϊκῆς ἁλώσεως, μετὰ υπγ΄ ἔτη, καὶ συνετάξατο βιβλία ταῦτα· περὶ παλμῶν, μέλη, χρησμούς· λέγεται δὲ καὶ τρίγωνον εἶδος λύρας αὐτὴν πρώτην εὑρεῖν.

Σίβυλλα, Ἔλισα, ἔγραψε μαντείας καὶ χρησμοὺς δι' ἐπῶν.

Σίβυλλα, Κολοφωνία, ἥτις ἐκλήθη Λάμπουσα, ἀπόγονος Κάλχαντος, καὶ αὐτὴ μαντείας καὶ χρησμοὺς δι' ἐπῶν καὶ ἄλλα.

Σίβυλλα Θετταλὴ, ἡ κληθεῖσα καὶ Μαντὼ, ἀπόγονος Τειρεσίου.

Σίβυλλα, ἡ κληθεῖσα ὑπό τινων Σάρβις, ὑπὸ δέ τινων Κασάνδρα, ἄλλων δὲ Ταραξάνδρα· καὶ αὐτὴ χρησμούς.

Σίβυλλα Κυμαία, καὶ Σίβυλλα Θεσπρωτὶς, ὁμοίως χρησμούς.

Σίβυλλα Χαλδαία, ἡ καὶ πρός τινων Ἑβραία ὀνομαζομένη, ἡ καὶ Περσὶς, ἡ κυρίῳ ὀνόματι καλουμένη Σαμβήθη, ἐκ τοῦ μακαριωτάτου

thræa, eo quod nata esset in loco Erythrarum, qui Batti appellabatur. Nuuc ipse locus in urbis modum exædificatus, dicitur Erythre. Quidam eam Siculam, quidam (Σαρδάναν) Sardanam, quidam Gergethiam, quidam Rhodiam, alii Libycam, alii Lucanam, alii Samiam esse putaverunt. Fuit autem post excidii Troiani tempora annis. 483. & hos libros composuit: De palpitationibus, Carmina, Oracula. Dicitur & triangulari forma Lyram prima invenisse.

Sibylla, Elissa, scripsit divinationes & oracula versibus.

Sibylla Colophonia, Lampusa dicta, a Calchante oriunda, & ipsa divinationes & oracula & alia quædam versibus edidit.

Sibylla Thessalica, Manto dicta, a Tiresia oriunda.

Sibylla a quibusdam Sarbis, a quibusdam Cassandra dicta, ab aliis Taraxandra, oracula & ipsa edidit.

Sibylla Cumana, & Sibylla Thesprotia, eodem modo oracula ediderunt.

Sibylla Chaldæa, quæ a quibusdam Hebræa nominatur, & Persica, suo nomine Sambethe dicta, a beatissimo Noe oriunda. De Alexandro Macedone vaticinata est: cujus meminit Nicanor,

nor, qui vitam Alexandri scripsit. Hæc de Domino Christo, & ejus adventu plurima prædixit. Sed & reliquæ cum ea consentiunt, nisi quod hujus libri sunt XXIIII. de gente qualibet atque regione agentes. Quod autem versus ejus imperfecti & vitiosi reperiuntur, non prophetidis culpa est, sed notariorum: qui orationis impetum assequi non potuerunt: aut etiam indocti fuerunt, & imperiti grammatices. Una enim cum afflatu, etiam eorum quæ ab ea dicta essent, memoria desinebat. eaque de causa & versus imperfecti reperiuntur, & sententia claudicans. Aut etiam certo Dei consilio factum hoc est, ne a multis indignis oracula ejus cognoscerentur: aut longum tempus, ut & aliorum multorum, hujus rei causa fuit. Atque etiam obscuritas eorum quæ a prophetide dicta sunt, & crebra librorum descriptio: nihil miri est, si & sententiæ confusionem & versuum perturbationem attulerunt.

Sibyllæ diversis & locis & temporibus fuerunt decem. Prima Chaldæa seu Persica, suo nomine Sambethe. Altera, Li-

Νῶε, ἢ περὶ τὸν κατ' Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα λεγομένων προειρηκυῖα· ἧς μνημονεύει Νικάνωρ, ὁ τὸν Ἀλεξάνδρου βίον ἱστορήσας· ἢ περὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ μυρία προθεσπίσασα καὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας. ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ συνᾴδουσιν αὐτῇ, πλὴν ὅτι ταύτης εἰσὶ βιβλία κδ´ περὶ παντὸς ἔθνους καὶ χώρας περιέχοντα. ὅτι δὲ οἱ στίχοι αὐτῆς ἀτελεῖς καὶ ἄμετροι εὑρίσκονται, οὐ τῆς προφήτιδός ἐστιν ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῶν ταχυγράφων, οὐ συμφθασάντων τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου, ἢ καὶ ἀπαιδεύτων γενομένων καὶ ἀπείρων γραμματικῆς· ἅμα γὰρ τῇ ἐπιπνοίᾳ ἐπέπαυτο ἡ τῶν λεχθέντων μνήμη· καὶ διὰ τοῦτο εὑρίσκονται οἱ στίχοι ἀτελεῖς, καὶ διάνοια σκάζουσα. εἴτε κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ τοῦτο γέγονεν, ὡς μὴ γινώσκοιντο ὑπὸ πολλῶν καὶ ἀναξίων οἱ χρησμοὶ αὐτῆς· εἴτε δὴ καὶ ὁ μακρὸς χρόνος, ὡς καὶ ἄλλων πολλῶν αἴτιος τούτου ὑπῆρξεν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσάφεια τῶν ὑπὸ τῆς προφήτιδος εἰρημένων, καὶ τὸ πλεονάκις ἴσως ἀντιγραφῆναι τὰ βιβλία, οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ σύγχυσιν τῆς τε διανοίας καὶ τῶν μέτρων ἐμπεποιήκεσαν.

Σίβυλλαι γεγόνασιν ἐν διαφόροις τόποις καὶ χρόνοις, τὸν ἀριθμὸν δέκα. πρώτη οὖν ἡ Χαλδαία, ἡ καὶ Περσὶς, ἡ κυρίῳ ὀνόματι καλουμένη Σαμ-

Σαμβήθη· δευτέρα, ἡ Λίβυσσα· τρίτη, ἡ Δελφὶς, ἡ ἐν Δελφοῖς τεχθεῖσα· τετάρτη, ἡ Ἰταλικὴ, ἡ ἐν Κιμμερίᾳ τῆς Ἰταλίας· πέμπτη, ἡ Ἐρυθραία, ἡ περὶ τοῦ Τρωϊκοῦ προειρηκυῖα πολέμου· ἕκτη Σαμία, ἡ κυρίῳ ὀνόματι καλουμένη Φυτὼ περὶ ἧς ἔγραψεν Ἐρατοσθένης· ἑβδόμη, Κυμαία, ἡ καὶ Ἀμαλθαία καὶ Ἱεροφίλη· ὀγδόη, Ἑλλησποντία, τεχθεῖσα ἐν κώμῃ Μαρμισσῷ, περὶ τὴν πολίχνην Γεργίτιον· αἳ τῆς ἐνορίας ποτὲ Τρωάδος ἐτύγχανον ἐν καιροῖς Σόλωνος καὶ Κύρου· ἐννάτη, Φρυγία· δεκάτη, ἡ Τιβουρτία, ὀνόματι Ἀλβουναία. Φασὶ δὲ ὡς ἡ Κυμαία ἐννέα βιβλία χρησμῶν ἰδίων προσεκόμισε Ταρκυνίῳ Πρίσκῳ, τῷ τηνικαῦτα βασιλεύοντι τῶν Ῥωμαίων, καὶ τούτου μὴ προσηκαμένου ἔκαυσε βιβλία β΄.

Σίβυλλα, Ῥωμαϊκὴ λέξις ἐστὶν, ἑρμηνευομένη προφῆτις, ἤγουν μάντις· ὅθεν ἑνὶ ὀνόματι αἱ θήλειαι, μάντιδες ὠνομάσθησαν.

Καὶ αὖθις.

Βρουτίδες γυναῖκες οὕτω καλούμεναι, οἱονεὶ Σίβυλλαι καὶ προφήτιδες· πάσας δὲ τὰς ἐνθουσιάσας Σιβύλλας ἐκάλουν.

Ὁ αὐτός.

Ἦν δὲ τότε καὶ μάντις Σίβυλλα,

byca. Tertia, Delphica, Delphis nata. Quarta, Italica, quæ (ἐν κύμῃ lego, pro ἐν κιμμερίᾳ)) Cumis in Italia fuit. Quinta, Erythræa, quæ ante bellum Trojanum divinavit. Sexta, Samia, suo nomine dicta Phyto, de qua scripsit Eratosthenes. Septima, Cumana, quæ & Amalthæa, & Hieropile. Octava, Hellespontia, nata in pago Marmisso, juxta oppidulum Gergitium (αἳ τῆς ἐνορίας ποτὲ Τρωάδος ἐτύγχανον quæ aliquando Trojanæ ditionis fuerunt temporibus Solonis & Cyri. Nona, Phrygia. Decima, Tiburtina, nomine Albunæa. Cumanam tradunt novem libros suorum oraculorum obtulisse Tarquinio Prisco, Romanorum regi: quos cum ille repudiasset, cremasse duos.

Sibylla vox Romana vatem significat: itaque omnes fatidicæ mulieres hoc nomine appellantur.

Et iterum.

Brutides mulieres ita dictæ, veluti Sibyllæ & prophetides. Omnes autem numine afflatas, Sibyllas vocabant.

Idem in προμηθεῖς.

Eo tempore (Judicum Hebræo-

bræorum tempore quo vixerunt Proraetheus, Epimetheus, Atlas, Argus) fuit & fatidica Sibyllà, regnante apud Ægyptios Pharaone, qui & Taracho dicitur.

Georgius Cedrenus.

Ac regina Sabæ, quæ a Græcis Sibylla dicta fuit, audita Salomonis fama, Hierosolyma advenit, ut proposita quæstione de sapientia ejus periculum faceret. nam & ipsa Sibylla ob ingenii promptitudinem, sapientiamque, & rerum multarum peritiam magni erat nominis. De hac etiam dominus dixit, Ab extremis terræ finibus Austrinam venisse reginam, ut sapientiam Salomonis cerneret.

Statim.

Amasias filius Ioasi regnavit annos XXIX. Hujus ætate Sibylla Cumæa innotuit.

Et rursum.

Tunc (tempore Josiæ regis) Sibylla Samonæa innotuit.

Paulo post.

Tunc (Darii Astyagis tempore) & in Samo Sibylla innotuit.

βασιλεύοντος παρ᾽ Αἰγυπτίοις Φαραὼ τοῦ καὶ Παραχώ.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΕΔΡΗΝΟΣ.

Καὶ βασίλισσα Σαβᾶ, ἥτις ἐλέγετο Σίβυλλα παρ᾽ Ἕλλησιν, ἀκούσασα τὸ ὄνομα Σολομῶντος, ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ πειράσαι αὐτὸν ἐν αἰνίγματι. ἦν γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ Σίβυλλα πάνυ ἐπ᾽ ἀγχινοίᾳ τε καὶ σοφίᾳ, καὶ πολυπειρίᾳ διαβόητος. περὶ ἧς καὶ ὁ κύριος ἔφη, βασίλισσα νότου ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς, ἰδεῖν τὴν σοφίαν Σολομῶντος.

Αὐτίκα.

Ἀμεσίας υἱὸς Ἰωάδος βασιλεύει ἔτη κθ᾽. ἐπὶ τούτου Σίβυλλα ἡ Κυμαία ἐγνωρίζετο.

Καὶ πάλιν.

Ἐφ᾽ ὧν καὶ Σίβυλλα ἡ Σαμωναία ἐγνωρίζετο.

Μετὰ βραχύ.

Κατὰ τούτους τοὺς χρόνους καὶ Σίβυλλα ἐν Σάμῳ ἐγνωρίζετο.

ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΚΑΙΣΑΡΕΥΣ ἱστορία α΄. τῶν Γοτθικῶν πολέμων.

Ἐν τῇ Κύμῃ οἱ ἐπιχώριοι τὸ Σιβύλλης δεικνύουσι σπήλαιον. ἔνθα δὴ αὐτῆς τὸ μαντεῖον γεγενῆσθαί φασιν.

Procopius Cæſarienſis lib. I. *de bello Gotth.*

Cumis incolæ ipſi Sibyllæ ſpeluncam oſtendunt, in eaque ferunt illam vaticinatam fuiſſe.

Ex Latinis Scriptoribus etiam plurima colligere poſſemus teſtimonia hæc impræſentiarum ſufficiant, vide Opſopæum.

Agathias lib. I.

Spelunca erat utrinque patentior & profunda, penitiſſimiſque & ampliſſimis penetralibus, voraginibuſque immenſis in abruptum deſcenderat. Hanc ferunt Sibyllam Italicenſem illam & magnam incoluiſſe, quæ Phœbo capta, & ſpiritu divino inſtincta, petentibus futura prædiceret. Siquidem Æneæ, Anchiſæ filio, tradunt ſe adeunti omnia prædixiſſe, quæ illi eſſent in poſterum occurſura.

Jamblichus ad Porphyrium.

Sibylla in Delphis duplici ratione Deum ſuſcipere ſolita eſt: aut enim per tenuem ſpiritum & ignem, qui alicubi ex ore quodam antri prorumpebat: aut ipſa etiam in adyto ſedens ſuper æneam ſellam, quæ tripes vel quadrupes foret, numinique dicata, & utrobique divino illo ſpiritu acta, vaticinia fundebat: itaque cum plurimus ignis ex antro evolans vati undique circumſunditur, eamque ſuo numine repletam agitat. Aut item ſacratæ ſedi adhæret, per quam Deo afflata protinus ad vaticinia erumpit.

Cicero de divinatione lib. I.

Cum duobus modis animi ſine ratione & ſcientia, motu ipſi ſuo, ſoluto & libero incitarentur: uno, furente: altero, ſomniante: furoris divinationem Sibyllinis maxime verſibus contineri arbitrati, eorum decem interpretes delectos ex civitate eſſe voluerunt.

Item.

Carent, arte ii qui non ratione aut conjectura obſervatis ac notatis ſignis,

gnis, sed concitatione quadam animi, aut soluto liberoque motu futura præsentiunt. Quod & somniantibus sæpe contingit, & nonnunquam vaticinantibus per furorem, ut Bacchis Boeotius, ut Epimenides Cres, ut Sibylla Erythræa.

Item.

Terræ vis Pythiam Delphis incitabat, naturæ Sibyllam.

Idem lib. II. *de divinatione.*

Sibyllæ versus observamus, quos illa furens fudisse dicitur. Quorum interpres nuper falsa quædam hominum fama dicturus in senatu putabatur, eum, quem re vera regem habebamus, appellandum quoque esse regem, si salvi esse vellemus. Hoc si est in libris, in quem hominem, & in quod tempus est? callide enim qui illa composuit, perfecit, ut quodcunque accidisset, prædictum videretur, hominum & temporum definitione sublata. Adhibuit etiam latebram obscuritatis, ut iidem versus alias in aliam rem posse accommodari viderentur. Non esse autem illud carmen furentis, cum ipsum poëma declarat (est enim magis artis & diligentiæ quam incitationis & motus) tum vero ea quæ ἀκροστιχὶς dicitur, cum deinceps ex primis versus litteris aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis, quæ Ennius fecit. Id certè magis est attenti animi quam furentis. Atque in Sibyllinis ex primo versu cujusque sententiæ primis litteris illius sententiæ carmen omne prætexitur. Hoc scriptoris est, non furentis; adhibentis diligentiam, non insani.

Virgilius lib. III. *Æneid.*

Huc ubi delatus, Cumæam accesseris urbem,
Divinosque lacus, & Averna sonantia sylvis,
Insanam vatem adspicies, quæ rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas & nomina mandat.
Quæcunque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit:
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem verso tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondes:

Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo,
Nec revocare situs, aut jungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.

VI. *Æneid.*

At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ,
Antrum immane, petit: magnam cui mentem animumque
Delius inspirat vates, aperitque futura.

Mox.

Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum:
Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cum virgo, Poscere fata
Tempus, ait: Deus ecce, Deus. Cui talia fanti,
Ante fores subito, non vultus, non color unus,
Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Jam propiore Dei. ——

Ibidem.

Talibus ex adyto dictis, Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obscuris vera involvens. ea frena furenti
Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.

Livius lib. I. *decadis* I.

Evander tum ea, profugus ex Peloponneso, authoritate magis quam imperio regebat loca: venerabilis vir miraculo litterarum rei novæ inter rudes artium homines: venerabilior divinitate credita Carmentæ matris, quam fatiloquam ante Sibyllæ in Italiam adventum miratæ hæ gentes fuerant.

Ovidius

Ovidius XIV. *Metamorph.*

Littora Cumarum, vivacisque antra Sibyllæ
Intrat, & ut manes adeat per averna paternos
Orat. at illa diu vultu tellure moratum
Erexit, tandemque Deo furibunda recepto,
Magna petis, dixit, vir factis maxime, &c.

Et paulo post.

Respicit hinc vates, & suspiratibus haustis,
Nec dea sum dixit, nec sacri thuris honore
Humanum dignare caput. neu nescius erres.
Lux æterna mihi, carituraque fine dabatur,
Si mea virginitas Phœbo patuisset amanti.
Dum tamen hanc sperat, dum præcorrumpere donis
Me cupit, elige, ait virgo Cumæa, quid optes,
Optatis potiere tuis: ego pulveris hausti
Ostendens cumulum, quot haberet corpora pulvis,
Tot mihi natales contingere vana rogavi,
Excidit ut peterem juvenes quoque protinus annos.
Hos tamen ille mihi dabat, æternamque juventam,
Si venerem paterer. Comtempto munere Phœbi
Innuba permaneo, sed jam felicior ætas
Terga dedit, tremuloque gradu venit ægra senectus,
Quæ patienda diu est: nam jam mihi sæcula septem
Acta vides; superest numeros ut pulveris æquem.
Ter centum messes, ter centum musta videre
Tempus erit, cum de tanto me corpore parvam
Longa dies faciet, consumptaque membra senecta,
Ad minimum redigentur onus, nec amata videbor,
Nec placuisse Deo: Phœbus quoque forsitan ipse
Vel non agnoscet, vel dilexisse negabit.
Usque adeo mutata ferar, nullique videnda,
Voce tamen noscar, vocem mihi fata relinquent.

Corn. Tacitus annal. lib. IV.

Relatum inde ad patres à Quinctiliano tribuno plebei de libro Sibyl-

læ, quem Caninius Gallus quindecimvir recipi inter ceteros eiusdem vatis, & ea de re senatusconsultum postulaverat. quo per discessionem facto, misit litteras Cæsar modice tribunum increpans, ignarum antiqui moris ob juventam: Gallo exprobrabat, quod scientiæ cæremoniarumque vetus, incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut assolet, lecto per magistros æstimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. Simul commonefecit: quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neque habere privatim liceret. quod à majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quæsitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibullæ; una seu plures fuere: datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. Igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subijcitur.

Plinius nat. hist. VII. *cap.* XXXIII.

Divinitas & quædam cœlitum societas nobilissima, ex fœminis in Sibylla fuit: ex viris in Melampode apud Græcos, apud Romanos in Marcio.

Idem lib. XIII. *cap.* XIII.

Inter omnes vero convenit Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attulisse ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus.

Idem. lib. XXXIV. *cap.* V.

Equidem & Sibyllæ statuas juxta rostra esse non miror, tres sint licet: una, quam Sex. Pacuvius Taurus ædilis plebis restituit: duæ quas M. Messala.

Solinus Polyhist. cap. VIII.

Cumis Sibyllæ sacellum est, sed ejus quæ rebus Romenis quinquagesima Olympiade interfuit, cujusque librum ad Cornelium usque Syllam Pontifices nostri consulebant. tunc enim una cum Capitolio igni absumptus est. Nam priores duos Tarquinio Superbo parcius precium

cium offerente, quam postulabatur, ipsa exusserat. Hujus sepulcrum in Sicilia adhuc manet. Delphicam autem Sibyllam ante Trojana bella vaticinatam Bocchus autumat, cujus versus plurimos operi suo Homerum inseruisse manifestat. Hanc Heriphile Erythræa annis aliquot intercedentibus insecuta est, Sibyllaque appellata est de scientiæ parilitate: quæ inter alia magnifica Lesbios amissuros maris imperium multo ante præmonuit, quam id accideret. Ita Cumanam fuisse tertio post has loco ipsa ævi series probat.

Juvenalis Satyra III.

Laudo tamen vacuis quod sedem figere Cumis
Destinet, atque unum civem donare Sibyllæ.

Satyra VIII.

Quod modo proposui, non est sententia: verum est.
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.

In origine gentis Rom.

Addunt præterea quidam, Æneam in eo littore Euxini cujusdam comitis matrem ultimo ætatis affectam, circa stagnum quod est inter Misenon Avernumque extulisse, atque inde loco nomen inditum, qui etiam nunc Euxinius sinus dicitur. cumque comperisset ibidem Sibyllam mortalibus futura præcinere, in opido quod vocatur Cimbarionis, venisse eo sciscitatum de statu fortunarum suarum: aditisque fatis, vetitum ne is cognitam in Italia sepeliret Prochytam, cognatione sibi conjunctam, quam incolumem reliquerat. Et postquam ad classem rediit, reperitque mortuam, in insula proxima sepelivisse; quæ nunc quoque eodem est nomine, ut scribunt Vulcatius & Acilius Piso.

Ammianus Marcellinus lib. XXI.

Aperiunt nunc quoque ventura quum æstuant hominum corda, sed loquuntur divina. Sol enim (ut ajunt Physici) mens mundi, nostras mentes ex sese velut scintillas diffunditans, quum eas incenderit vehementius, futuri conscias reddit. Unde Sibyllæ crebro se dicunt ardere, torrente vi magna flammarum.

Martia-

Martianus Capella lib. II. *de nuptiis Philologiæ.*

Alii quoque hujus generis homines in divinandi usum & præscientiam procreati, ut Carmentis in Arcadia, ab effuso per vaticinia carmine memorata. Sibylla, vel Erythrea, quæque Cumana est, vel Phrygia: quas non decem, ut asserunt, sed duas fuisse non nescis, id est, Erophilam Trojanam Marmensi filiam, & Symmachiam Hyppotensis filiam, quæ Erythræa progenita, etiam Cumis est vaticinata.

Donatus in III. *Æneid. Virgilii.*

Insanam dixit vatem, plenam numinis.

Sedemque odere Sibyllæ) Morem dixit Sibyllæ, & quo in loco sit, & quo ordine singulorum desideriis respondeat. Sumit, inquit, folia: illic responsa conscribit, ordinat. & dimittit: veniunt homines, considerant folia, & futura cognoscunt. Sed hoc habet mos ipse contrarium. quippe si ventus impleri fores, & ordinationem foliorum turbaverit, pereunt consulta, & dubii remeant, qui instructi fuerant redituri.

Servius in IV. *eclog. Virgilii.*

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas) Sibyllæ quæ Cumana fuit, & sæcla per metalla divisit: dixit etiam, quis quo sæculo imperaret: & Solem ultimum, id est decimum, voluit. Novimus autem eundem esse Apollinem, unde dicit: Tuus jam regnat Apollo.

Idem in III. *Æneid. Virg.*

Insanam vatem alii magnam dicunt: quia duo genera vaticinandi sunt, aut simplex, ut Heleni; aut per furorem, ut Sibyllæ, quia vates à vi mentis appellatos Varro auctor est. Sed melius est Deo plenam & vaticinatricem intelligamus, a Græcorum tractum etymologia, qui μάντεις ἀπὸ τῆς μανίας appellaverunt. nam supra sensus humanos intelligentia, furor & insania dicitur, teste Cicerone lib. de divinatione. Huic præstantissimæ rei nomen nostris à divis, Græci (ut Plato interpretatur) à furore dixerunt, prorsus furoris divinationem Sibyllinis maxime versibus contineri arbitrati.

Item.

Item.

Tribus modis futura prædicit; aut voce, aut scriptura, aut signis: id est quibusdam notis, ut in obelisco Romæ videmus. Vel ut alii dicunt, notis litterarum, ut per unam litteram significet aliquid. In foliis autem palmarum Sibyllam scribere solere, Varro testatur.

Carmina virgo) Quia ejus responsa versibus scribebantur. Virgo vero Phemonoe dicta est: nam Sibylla appellativum nomen est omnium vaticinantium, adeo ut Varro quot Sibyllæ fuerint, scripserit. Sibylla autem dicitur omnis puella, cujus pectus numen recipit: nam Æoli σιὺς dicunt Deos, βȣλὴ autem est sententia. Ergo ii Σιβύλλας quasi σιῦ βȣλας dixerunt. Inde est, Magnam cui mentem animumque Delius inspirat vates. Sane sciendum, omnia responsa Sibyllæ plus minusve centum contineri sermonibus: unde Vergilius ait, Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum, Unde ruunt totidem voces responsa Sibyllæ.

Idem in VI. *Æneid.*

Bene autem Sibylla quid sit, expressit, Magnam cui mentem animumque Delius inspirat vates. Nam, ut supra diximus, Sibylla dicta est quasi σιῦ βȣλὴ, id est Dei sententia. Æolici enim σιὺς Deos dicunt.

Item.

Deiphobe Glauci) Subaudi filia, & est proprium nomen Sibyllæ: multæ enim fuerunt, ut supra diximus in tertio, quas omnes Varro in libris Rerum Divinarum commemorat, & requirit à qua sint fata Romana conscripta, & multi sequentes Virgilium, ab hac Cumana dicunt. quæ licet longæva dicatur: non tamen valde congruit eam usque ad Tarquinii tempora durasse, cui libros Sibyllinos constat esse oblatos. Dicit tamen Varro Erythræam creditam scripsisse, quia post incensum Apollinis templum in quo fuerant libri, apud Erythræam Insulam ipsa inventa sunt carmina.

Ibidem.

Longæva sacerdos) Sibylla. Hanc Apollo pio amore dilexit, & ei obtulit poscendi quod vellet arbitrium. Illa hausit arenam manibus, & longam vitam poposcit. Cui Apollo respondit, id posse fieri, si Erythræam Insulam, in qua habitabat, relinqueret, & eam nunquam vi-

deret. Profecta igitur Cumas tenuit, & illic defecta corporis viribus, vitam in sola voce retinuit. Quod cum cives ejus cognovissent, sive invidia, sive miseratione commoti, ei epistolam miserunt, creta antiquo more signatam: quæ visa terra (nam erat de ejus Insula) in mortem resoluta est. Unde nonnulli dicunt, hanc esse quæ Romana fata scripsit: quod incenso Apollinis templo inde Romam allati sunt libri, unde hæc fuerat.

Ex Patribus multi fuerunt ejus sententiæ, extitisse olim mulieres inter paganos, Sibyllas nominatas, quæ multa prædixerunt & fata cecinerunt.

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ ΕΝ ΛΟΓΩ Παραινετικῷ πρὸς Ἕλληνας.

Ἔστι δὲ ὑμῖν ῥᾳδίως τὴν ὀρθὴν θεοσέβειαν ἐκ μέρους παρὰ τῆς παλαιᾶς Σιβύλλης ἔκ τινος δυνατῆς ἐπιπνοίας διὰ χρησμῶν ὑμᾶς διδασκούσης, μανθάνειν ταῦθ' ἅπερ ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τῆς τῶν προφητῶν διδασκαλίας. ταύτην δὲ ἐκ μὲν Βαβυλῶνος ὡρμῆσθαι φασι, Βηρώσσου τοῦ τὴν Χαλδαϊκὴν ἱστορίαν γράψαντος θυγατέρα οὖσαν, εἰς δὲ τὰ μέρη τῆς Καμπανίας οὐκ οἶδ' ὅπως διαβᾶσαν, ἐκεῖ τοὺς χρησμοὺς ἐξαγορεύειν ἔν τινι Κούμῃ οὕτω καλουμένῃ πόλει, ἓξ σημείοις διεστώσῃ Βαιῶν, ἔνθα τὰ θερμὰ τῆς Καμπανίας εἶναι συμβαίνει. ἐθεασάμεθα δὲ ἐν τῇ πόλει γενόμενοι καί τινα τόπον ἐν ᾧ βασιλικὴν μεγίστην ἐξ ἑνὸς ἐξεσμένην λίθου ἔγνωμεν, πρᾶγμα

Justinus in admonitorio ad Græcos.

Perfacile autem vobis erit, rectam Religionem ex parte aliqua, & ea quæ proxime ad Prophetarum accedunt doctrinam, à veteri Sibylla ex afflatu quodam mirifico per sortes ac responsa vos docente percipere. Hanc Babylone ortam, Berosi, qui Chaldaicam historiam scripsit, filiam ad Campaniæ oras nescio quomodo pervenisse ferunt, ubi responsa dedit, in urbe cui Cumæ nomen est, sexto à Baiis (qui locus thermas Campanas habet) lapide. Vidimus sane ea in urbe cum essemus, locum quendam, ubi basilicam ingentem uno fabrefactam saxo conspeximus, rem profecto maximam & admiratione omni dignissimam: ubi

ubi oracula eam edidisse, qui res patrias à majoribus suis quasi per manus traditas acceperant affirmabant. In media autem basilica nobis illi ostenderunt tria solia ex eodem excisa lapide, quibus aqua repletis lavasse ibi eam, & stola sumpta in penitissimam se basilicæ ædem eodem exstructam saxo abdere, atque in media ea æde super sublimiore gradu & throno consideri solitam, & sortes ad eum modum promulgasse dixerunt. Hujus Sibyllæ tanquam fatidicæ cum permulti alii meminere scriptores, tum etiam Plato in Phædro. Mihi certe quidem is videtur, cum in illius vaticinia incidisset, vates Divinitate donasse. Videbat enim prædictiones ejus ad rem conferri ac proinde admiratione ductus in libro ad Menonem fatidicos laudat, & ad verbum ita scribit: Recte profecto Divinoseos appellaverimus, quos modo vocamus fatidicos & vates, nec minus hos etiam (in reipublicæ administratione versantes homines) quàm reliquos, atque insuper eos quoque dixerimus Divinos esse, atque numine instigari afflatos, nec non à Deo agitari attonitos, qui res multas & magnas recte & vere dicunt, nihil eorum quæ loquuntur intelligentes: mani-

μέγιστον, καὶ παντὸς θαύματος ἄξιον, ἔνθα τοὺς χρησμοὺς αὐτὴν ἀπαγγέλλειν οἱ ὡς τὰ πάτρια παρειληφότες παρὰ τῶν ἑαυτῶν προγόνων ἔφασκον. ἐν μέσῳ δὲ τῆς βασιλικῆς ἐπεδείκνυον ἡμῖν τρεῖς δεξαμενὰς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξεσμένας λίθου, ὧν πληρουμένων ὕδατος, λούεσθαι αὐτὴν ἐν αὐταῖς ἔλεγον, καὶ στολὴν ἀναλαμβάνουσαν, εἰς τὸν ἐνδότατον τῆς βασιλικῆς βαδίζειν οἶκον ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξεσμένον λίθου, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου καθεζομένην ἐπὶ ὑψηλοῦ βήματος καὶ θρόνου. οὕτω τοὺς χρησμοὺς ἐξαγορεύειν. Ταύτης δὲ τῆς Σιβύλλης ὡς χρησμῳδοῦ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τῶν συγγραφέων μέμνηνται, καὶ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδρῳ. δοκεῖ δέ μοι τοῖς ταύτης χρησμοῖς ἐντυχὼν ὁ Πλάτων τοὺς χρησμῳδοὺς ἐκθειάζειν. ἑώρα γὰρ τὰ ὑπ' αὐτῆς πάλαι προειρημένα ἔργοις πληρούμενα καὶ διὰ τοῦτο θαυμάσας ἐν τῷ πρὸς Μένωνα λόγῳ, αὐταῖς λέξεσιν ἐπαινῶν τοὺς χρησμῳδούς· οὐχ ἥκιστα φαῖμεν ἂν τούτους θείους εἶναι καὶ ἐνθουσιάζειν ἐπίπνους ὄντας, καὶ κατεχομένους ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅταν κατορθῶσι λέγοντες πολλὰ καὶ με-

γάλα πράγματα, μηδὲν εἰδότες ὧν λέγουσι, σαφῶς καὶ φανερῶς εἰς τοὺς Σιβύλλης ἀφορῶν χρησμούς· αὕτη γὰρ οὐχ ὥσπερ οἱ ποιηταὶ, καὶ μετὰ τὸ γράψαι τὰ ποιήματα εἶχεν ἐξουσίαν διορθοῦσθαι, καὶ ἐπιξέειν μάλιστα διὰ τὴν τῶν μέτρων ἀκρίβειαν, ἀλλ' ἐν μὲν τῷ τῆς ἐπιπνοίας καιρῷ τὰ τῆς προφητείας ἐπλήρου. παυσαμένης δὲ τῆς ἐπιπνοίας, ἐπέπαυτο καὶ ἡ τῶν εἰρημένων μνήμη. τοῦτ' οὖν αἴτιον τοῦ μὴ πάντα τὰ μέτρα τῶν ἐπῶν τῆς Σιβύλλης σώζεσθαι. αὐτοὶ γὰρ ἐν τῇ πόλει γενόμενοι παρὰ τῶν περιηγητῶν μεμαθήκαμεν, τῶν καὶ τοὺς τόπους ἐν οἷς ἐχρησμῴδει ἡμῖν ὑποδειξάντων, καὶ φακόν τινα ἐκ χαλκοῦ κατεσκευασμένον, ἐν ᾧ τὰ λείψανα αὐτῆς σώζεσθαι ἔλεγον. ἔφασκον δὲ μετὰ πάντων ὧν διηγοῦντο καὶ τοῦτο, ὡς παρὰ τῶν προγόνων ἀκηκοότες, ὅτι οἱ ἐκλαμβάνοντες τοὺς χρησμοὺς, τηνικαῦτα ἐκτὸς παιδεύσεως ὄντες πολλαχοῦ τῆς τῶν μέτρων ἀκριβείας διήμαρτον, καὶ ταύτην ἔλεγον αἰτίαν εἶναι τῆς ἐνίων ἐπῶν ἀμετρίας, τῆς μὲν χρησμῳδοῦ μετὰ τὸ πεπαῦσθαι τῆς κατοχῆς καὶ τῆς ἐπιπνοίας, μὴ μεμνημένης τῶν εἰρημένων, τῶν δὲ ὑπογραφέων δι' ἀπαιδευσίαν τῆς τῶν μέτρων ἀκριβείας ἐκ-

festo & aperte ad carmina respiciens Sibyllæ. Huic enim haudquaquam, sicuti Poëtis, etiam postquam poëmata scripsere, facultas fuit corrigendi atque expoliendi responsa sua, juxta exquisitionem numerorum & dimensionum carminis rationem: sed in ipso afflatus tempore sortes illa suas explebat: & evanescente instinctu ipso, simul quoque dictorum memoria evanuit. Atque hæc ipsa causa est, quamobrem non omnes carminis numeros Sibyllæ servent oracula. Quin ipsi quoque, cum in Urbe ea essemus, indicibus, qui hospites ad ea quæ visenda sunt ducere solent, ostendentibus, qui nobis loca etiam in quibus illa est vaticinata commonstrarunt, vidimus loculum quendam ex ære elaboratum, ubi reliquias ejus servari dicebant. Insuper inter alia omnia quæ indices isti exposuerunt, illud quoque fuit: à majoribus se audivisse, quod qui responsa ab oraculo excipiebant, quia tum ab eruditione alieni fuissent: multoties in accuratiore numerorum observatione erraverint: & proinde istam illi carminum quorundam inconcinnitatis attulerunt causam, quod cum vates ipsa mentis emotione & afflatu libera, dicto-

dictorum suorum memoriam non retinuerit: tum qui oracula scripto mandabant, propter imperitiam numerorum observandorum accurata ratione exciderint. Quapropter Platonem in Sibyllæ oracula innuentem, de vatibus hoc dixisse constat, ita scribentem: Cum multas magnasque res recte & vere dicunt, nihil eorum quæ loquuntur intelligentes. Porro cum non poëticis numeris, neque in ea quæ apud vos clara habetur eruditione, viri Græci, res veri cultus Dei sint sitæ, relicta deinceps carminum & orationum exquisita ratione, ad dicta Sibyllæ, citra contentionis studium, animum advertentes, cognoscite tandem, quorum vobis illa bonorum futura sit conciliatrix, Servatoris nostri Jesu Christi adventum disertis verbis clare prædicens: Qui cum Dei sit verbum, virtute ac potentia ab eo indiscretum, homine qui juxta imaginem & similitudinem Dei conformatus est, assumpto, ad memoriam nos priscorum parentum nostrorum religionis revocavit. quam qui ex eis prognati sunt, mortales relinquentes, invidi dæmonis instinctu, ad eorum qui dicuntur & non sunt utpote falsorum Deorum,

πεπλωκότων. διὰ τοῦτο τοίνυν τὸν Πλάτωνα εἰς τοὺς τῆς Σιβύλλης ἀφορῶντα χρησμοὺς περὶ τῶν χρησμῳδῶν τοῦτ' εἰρηκέναι δῆλον. ἔφη γὰρ οὕτως, Ὅταν κατορθῶσι λέγοντες πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα, μηδὲν εἰδότες ὧν λέγουσι. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδήπερ, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, οὐκ ἐν ποιητικοῖς μέτροις τὰ τῆς ἀληθοῦς θεοσεβείας πράγματα, οὐδὲ ἐν τῇ παρ' ὑμῖν εὐδοκιμούσῃ παιδείᾳ, ἀφέμενοι λοιπὸν τῆς τῶν μέτρων καὶ λόγων ἀκριβείας, τοῖς ὑπ' αὐτοῖς εἰρημένοις ἀφιλονείκως προσέχοντες, γνῶτε πόσων ὑμῖν ἀγαθῶν αἰτία ἔσται, τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἄφιξιν σαφῶς καὶ φανερῶς προαγορεύουσα, ὃς τοῦ Θεοῦ ὑπάρχων λόγος ἀχώριστος δυνάμει, τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ πλασθέντα ἀναλαβὼν ἄνθρωπον, τῆς τῶν ἀρχαίων ἡμᾶς προγόνων ἀνέμνησε θεοσεβείας, ἣν οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι ἄνθρωποι καταλιπόντες, διδασκαλίᾳ βασκάνου δαίμονος ἐπὶ τὴν τῶν μὴ θεῶν ἐτράπησαν θρησκείαν. εἰ δέ τις ὄκνος ὑμῖν ἐνοχλεῖ πίστεως περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, πείσθητε τούτοις, οἷς ἔτι προσέχειν οἴεσθε δεῖν, καὶ γνῶτε ὅτι τὸ παρ' ἡμῖν χρηστήριον ἀξιωθὲν ὑπό τι-

 νος

νος ὕμνον τοῦ παντοκράτορος ἐκδοῦναι Θεοῦ, οὕτως ἐν μέσῳ τοῦ ὕμνου ἔφη, Ὃς πρῶτον πλάσας μερόπων, Ἀδὰμ δὲ καλέσας· καὶ τοῦτον σώζεσθαι τὸν ὕμνον παρὰ πολλοῖς ὧν ἴσμεν συμβαίνει, εἰς ἔλεγχον τῶν μὴ πείθεσθαι τῇ ὑπὸ πάντων μαρτυρουμένῃ ἀληθείᾳ βουλομένων. εἰ τοίνυν, ὦ ἄνδρες Ἕλληνες, μὴ προτιμοτέραν ἡγεῖσθε τῆς ὑμῶν αὐτῶν σωτηρίας τὴν περὶ τῶν μὴ ὄντων θεῶν ψευδῆ φαντασίαν, πείθεσθε, ὥσπερ ἔφην, τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ σφόδρα παλαιᾷ Σιβύλλῃ, ἧς τὰς βίβλους ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ σώζεσθαι συμβαίνει, περὶ μὲν τῶν λεγομένων θεῶν, ὡς μὴ ὄντων, ἀπό τινος δυνατῆς ἐπιπνοίας διὰ χρησμῶν ὑμᾶς διδασκούσῃ· περὶ δὲ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μελλούσης ἔσεσθαι παρουσίας, καὶ περὶ πάντων τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ γίνεσθαι μελλόντων σαφῶς καὶ φανερῶς προαναφωνούσῃ, ἔσται γὰρ ὑμῖν ἀναγκαῖον προγύμνασμα ἡ τούτων γνῶσις τῆς τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν προφητείας. Εἰ δέ τις οἴοιτο παρὰ τῶν πρεσβυτάτων παρ᾽ αὐτοῖς ὀνομασθέντων φιλοσόφων τὸν περὶ Θεοῦ μεμαθηκέναι λόγον, Ἀκμωνός τε καὶ Ἑρμοῦ ἀκουέτω, Ἀκ-

delapsi sunt cultum. Quod si vos addubitatio aliqua conturbat, quo minus creationem hominis credatis: eis duntaxat fidem habere, quorum vos auctoritatem sequi debere existimatis: ac scitote, oraculum vestrum à quopiam, ut hymnum & laudem omnipotentis ederet Dei, rogatum, sic illud in medio hymno cecinisse:

Quem primum finxit mortalem,
dixit Adamum.

Atque hymnus hic multis qui mihi noti sunt asservatur: ad eos coarguendos, qui omnium testificatione confirmatæ veritati credere nolunt. Itaque viri Græci, si falsam de eis qui non sunt, Diis imaginationem salute vestra antiquiorem non habetis: credite, sicut dixi, antiquissimæ & priscæ admodum Sibyllæ, cujus libri in uiverso extant orbe, de eis qui dicuntur, non sunt autem, Diis mirifico quodam præpotentis numinis afflatu sortibus vos datis docenti: de futuro autem Servatoris nostri Jesu Christi adventu, ac de rebus ab eo gerendis liquido & aperte vaticinanti. Harum namque rerum cognitio pernecessaria fuerit, sacrorum virorum prædictiones antecedens præmeditatio. Denique si quis opinetur ab antiquissimis quibusque, sicuti apud vos nominati fue-

fuerunt, philosophis, de Deo discendam esse rationem, Acmonem is & Mercurium audiat: illum quidem in libris de eo suis, Deum πάγκρυφον id est prorsus occultum nominantem: hunc vero clare & manifeste dicentem, Deum intelligentia comprehendere difficile est, eloqui autem impossibile, ei quoque cui intelligentia illum nosse sit possibile. Undequaque ergo & modis omnibus scire convenit, nullo plane pacto aliter aut aliunde de Deo, vel de recta religione disci quidquam posse, quàm à prophetis solis, qui divina inspiratione afflati vos docent & instituunt.

μωνος μὲν ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ λόγοις πάγκρυφον τὸν Θεὸν ὀνομάζοντος, Ἑρμοῦ δὲ σαφῶς καὶ φανερῶς λέγοντος, θεὸν νοῆσαι μὲν ἐστι χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον, ᾧ καὶ νοῆσαι δυνατόν. Πανταχόθεν τοίνυν εἰδέναι προσήκει, ὅτι οὐδαμῶς ἑτέρως περὶ θεοῦ ἢ τῆς ὀρθῆς θεοσεβείας μανθάνειν οἷόν τε, ἢ παρὰ τῶν προφητῶν μόνον τῶν διὰ τῆς θείας ἐπιπνοίας διδασκόντων ὑμᾶς.

Clemens Alexandrinus libro primo Stromat.

Heraclitus scribit, Sibyllæ non humanitus, sed divinitus res futuras ostensas esse. Dicunt sane, Delphis apud curiam ostendi petram quandam, in qua prima Sibylla, cum eo ex Helicone à Musis educata venisset, sedisse dicitur. nonnulli ex Malea venisse ajunt, Lamiæ ex Sidone filiam. Serapion autem neque mortuam desiisse vaticinari Sibyllam tradit: & quod post obitum in aërem abierit, sortibus & auguriis divinare. è corpore au-

ΚΛΗΜΗΣ Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΙνὸς στρωματέων βιβλ. ά.

Ἡράκλειτος οὐκ ἀνθρωπίνως φησὶν, ἀλλὰ σὺν θεῷ μᾶλλον Σιβύλλῃ πεφάνθαι. Φασὶ γ᾽ οὖν ἐν Δελφοῖς παρὰ τὸ βουλευτήριον δείκνυσθαι πέτραν τινὰ, ἐφ᾽ ἧς λέγεται καθίζεσθαι τὴν πρώτην Σίβυλλαν ἐκ τοῦ Ἑλικῶνος παραγενομένην, ὑπὸ τῶν μουσῶν τραφεῖσαν, ἔνιοι δὲ φασὶν ἐκ Μαλιέων ἀφικέσθαι, Λαμίας οὖσαν θυγατέρα τῆς Σιδῶνος. Σαραπίων δὲ ἐν τοῖς ἔπεσι, μηδὲ ἀποθανοῦσαν λῆξαι μαντικῆς φησι τὴν Σίβυλλαν, καὶ τὸ μὲν εἰς ἀέρα χωρῆσαν αὐτῆς μετὰ τὴν τελευτὴν, τοῦ εἶναι

τὸ

τὸ ἐν φήμαις καὶ κληδόσι μαντευόμενον· τοῦ δὲ εἰς γῆν μεταβαλέντος σώματος, πόας, ὡς εἰκός, ἀναφυείσης, ὅσα ἂν αὐτὴν ἐπινεμηθῇ θρέμματα κατ᾽ ἐκεῖνον δήπουθεν γινόμενα τὸν τόπον ἀκριβῆ, τὴν διὰ τῶν σπλάγχνων τοῖς ἀνθρώποις προφαίνειν τοῦ μέλλοντος δήλωσιν γράφει. τὴν δὲ ψυχὴν αὐτῆς εἶναι τὸ ἐν τῇ σελήνῃ φαινόμενον πρόσωπον οἴεται. τάδε μὲν περὶ Σιβύλλης.

Καὶ αὖθις.

Καὶ οὔτι γε μόνος οὗτος (ὁ Μωυσῆς) ἀλλὰ καὶ ἡ Σίβυλλα Ὀρφέως παλαιοτέρα· λέγεται γὰρ καὶ περὶ τῆς ἐπωνυμίας αὐτῆς, καὶ περὶ τῶν χρησμῶν τῶν καταπεφημισμένων ἐκείνης εἶναι, λόγοι πλείους· Φρυγίαν τε οὖσαν, κεκλῆσθαι Ἄρτεμιν, καὶ ταύτην παραγενομένην εἰς Δελφὰς ᾆσαι·

Ο Δελφοὶ θεράποντες ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος
Ἦλθον ἐγὼ χρήσουσα Διὸς νόον αἰγιόχοιο,
Αὐτοκασιγνήτῳ κεχολωμένη Ἀπόλλωνι.

Ἔστι δὲ καὶ ἄλλη Ἐρυθραία Ἡροφίλη καλουμένη. μέμνηται τούτων Ἡρακλείδης ὁ Ποντικὸς ἐν τῷ περὶ χρηστηρίων· ἐῶ δὲ τὴν Αἰγυπτίαν καὶ τὴν Ἰταλικήν, ἢ τὸ ἐν Ῥώμῃ Κάρμαλον

tem in terram conjecto herbam, ut fieri solet, progressam esse: quam quæ in eis locis sunt pecudes depascentes, mortalibus in visceribus certam futurorum præmonstrant significationem. Et animam ejus esse putat, quæ in luna apparet faciem. Et hæc de Sibyllis.

Item.

Neque vero Moses, solus, sed etiam Sibylla Orpheo antiquior est. Traditur enim & de nomine ejus, & de oraculis quæ illi asscribuntur, quorum sunt complures libri: eamque fuisse Phrygiam nomine Dianam, quæ ad Delphos profecta sic cecinerit:

O Delphi, Phœbi ferientis qui eminus estis
Servi, veni ad vos Jovis expositura potentis
Mentem, in germanum cum sim bile percita Phœbum.

Est autem alia quoque quæ vocatur Herophile Erythræa. Harum meminit Heraclides Ponticus in libro de Oraculis. Mitto Ægyptiam, & Italicam quæ

Romæ

ᾤκησεν· ἧς υἱὸς Εὔανδρος, ὁ τὸ ἐν Ῥώμῃ τοῦ Πανὸς ἱερὸν τὸ Λουπέρκιον καλούμενον κτίσας.

Romæ habitavit Carmentale, cujus fuit filius Euander: qui Romæ templum Panis, quod Lupercal appellatur, condidit.

Arnobius adversus gentes lib. I.

Si quo tempore Sibylla præsaga, oracula illa depromens fundebat vi (ut dicitis) Apollinis plena, ab impiis esset cæsa atque interempta latronibus, nunquid Apollo diceretur in ea esse occisus?

Lactantius lib. I. *de falsa religione cap.* VI.

M. Varro, quo nemo unquam doctior, ne apud Græcos quidem, (nedum apud Latinos,) vixit, in libris rerum Divinarum, quos ad C. Cæsarem Pontificem maximum scripsit: cum de quindecim viris loqueretur, Sibyllinos libros ait non fuisse unius Sibyllæ, sed appellari uno nomine Sibyllinos, quod omnes (feminæ) vates, Sibyllæ sint à veteribus nuncupatæ, vel ab unius Delphidis nomine, vel à consiliis Deorum enuntiandis: σιοὺς enim Deos, non θεοὺς, & consilium, non βουλὴν, sed βυλὴν, appellabant Aeolico sermonis genere. Itaque inde Sibyllam dictam esse quasi θεοβουλήν. Ceterum Sibyllas decem numero fuisse; easque omneis enumeravit sub auctoribus, qui de singulis scriptitaverunt. Primam fuisse de Persis, cujus mentionem fecerit Nicanor, qui res gestas Alexandri Macedonis scripsit. Secundam Libyssam, cujus meminerit Euripides in Lamiæ prologo. Tertiam Delphicam, de qua Chrysippus loquatur in eo libro quem de Divinatione composuit. Quartam Cimmeriam in Italia, quam Nævius in libris belli Punici, Piso in annalibus nominet. Quintam Erythræam, quam Apollodorus Erythræus adfirmet suam fuisse civem: eamque Graiis Ilium petentibus vaticinatam, & perituram esse Trojam, & Homerum mendacia scripturum. Sextam Samiam, de qua scribat Eratosthenes in antiquis annalibus Samiorum reperisse se scriptum. Septimam Cumanam nomine Amalthæam: quæ ab aliis Demophile, vel Herophile nominetur: eamque novem libros attulisse ad regem Tarquinium Priscum, ac pro his trecentos philippeos postulasse, Regemque aspernatum pretii magnitudinem derisisse mulieris insaniam: illam in conspectu Regis tres combussisse,

buſſiſſe, ac pro reliquis idem pretium popoſciſſe: Tarquinium multo magis inſanire mulierem putaviſſe. Quæ denuo tribus aliis exuſtis, cum in eodem pretio perſeveraret, motum eſſe Regem ac reſiduos trecentis aureis emiſſe: quorum poſtea numerus ſit auctus, Capitolio refecto, quod ex omnibus civitatibus & Italicis & Græcis, præcipueque Erythræis coacti, allatique ſunt Romam, cujuſcumque Sibyllæ nomine fuerunt. Octavam, Helleſponticam in agro Trojano natam, vico Marpeſſo, circa oppidum Gergithium: quam ſcribat Heraclides Ponticus Solonis & Cyri temporibus fuiſſe. Nonam Phrygiam, quæ vaticinata ſit Ancyræ. Decimam Tiburtem, nomine Albuneam, quæ Tiburi colatur ut dea juxta ripas amnis Anienis: cujus in gurgite ſimulachrum ejus inventum eſſe dicitur tenens in manu librum, (cujus Sacra Senatus in Capitolium tranſtulerit.) Harum omnium Sibyllarum carmina & feruntur, & habentur, præterquam Cumææ, cujus libri à Romanis occuluntur, nec eos ab ullo, niſi à Quindecim viris, inſpici fas habent. Et ſunt ſingularum ſinguli libri: qui quia Sibyllæ nomine inſcribuntur, unius eſſe creduntur: ſuntque confuſi, nec diſcerni, ac ſuum cuique aſſignari poteſt, niſi Erythrææ, quæ & nomen ſuum verum carmini inſeruit, & Erythræam ſe nominat ubi prælocuta eſt, cum eſſet orta Babylone: ſed & nos confuſe Sibyllam dicemus, ſicubi teſtimoniis earum fuerit abutendum. Omnes igitur hæ Sibyllæ unum Deum prædicant, maxime tamen Erythræa: quæ celebrior inter cæteras ac nobilior habetur: ſiquidem Feneſtella diligentiſſimus ſcriptor de xv. viris dicens, ait: Reſtituto Capitolio retuliſſe ad Senatum C. Curionem cos. ut legati Erythras mitterentur, qui carmina Sillyllæ conquiſita Romam deportarent: itaque miſſos eſſe P. Gabinium, M. Octacilium, L. Valerium: qui deſcriptos à privatis verſus circa mille Romam deportarunt. Idem ſupra oſtendimus dixiſſe Varronem.

Idem lib. de irâ, cap. XXII.

Sibyllas multas fuiſſe plurimi & maximi auctores tradiderunt: Græcorum, Ariſtonicus & Apollodorus Erythræus: noſtrorum, Varro & Feneſtella. Hi omnes præcipuam & nobilem præter cæteras Erythræam fuiſſe commemorant. Apollodorus quidem ut de cive ac populari ſua gloriatur. Feneſtella vero etiam legatos Erythras à Senatu eſſe miſſos refert, ut hujus Sibyllæ carmina Romam deportarentur, & ea conſules-

ſules Curio & Octavius in Capitolio, quod tunc erat, curante Q. Catulo reſtitutum, ponenda curarent.

Ambroſius comment. in epiſt. I. *ad Corinth. cap.* II.

Spiritus mundi hic eſt per quem arripiuntur fanatici, qui ſine Deo ſunt. eſt enim inter mundanos ſpiritus potior: unde ſolet conjecturis quæ mundi ſunt divinare, quem Pythonem appellant. Hic eſt qui per Sibyllam locutus eſt, ſenſum noſtrorum ſecutus, locum volens inter cæleſtes habere.

Hieronymus adverſus Jovinianum lib. I.

Quid referam Sibyllas Erythræam atque Cumanam & octo reliquas? (nam Varro decem fuiſſe autumat) quantum inſigne virginitas eſt, & virginitatis præmium divinatio? Quod ſi Æolici genere ſermonis Sibylla θεοβούλη appellatur: recte conſilium Dei ſola ſcribitur noſſe virginitas.

Idem in chronicis.

Sub Romulo agnoſcitur Sibylla Erythræa.

Item.

Sibylla Samia quæ Herophila appellabatur, in Samo inſignis habetur, *tempore Numæ Pompilii.*

Et ſtatim.

Sibylla quæ & Herophila, in Samo nobilis habetur: *ſub Tullo Hoſtilio.*

Auguſt. lib. XVIII. *de Civitate Dei cap.* XXIV.

Numa regnante Romæ, & apud Hebræos initio regni Manaſſe, à quo impio Rege Propheta Eſaias perhibetur occiſus, Samiam fuiſſe Sibyllam ferunt.

Idem Auguſtinus lib. XVIII. *de Civitate Dei cap.* XXIII.

Romuli tempore nonnulli Erythræam vaticinatam ferunt. Sibyllas

autem Varro prodidit plures fuisse, non unam. Hæc sane Erythræa Sibylla quædam de Christo manifesta conscripsit, quæ etiam nos in Latina lingua versibus male Latinis & non stantibus legimus, per nescio cujus interpretis imperitiam sicut post cognovimus. Nam Vir clarissimus Flaccianus, qui etiam proconsul fuit, homo facillimæ facundiæ, multæque doctrinæ, cum de Christo colloqueremur, Græcum nobis codicem protulit, carmina esse dicens Sibyllæ Erythrææ, &c.

Et mox.

Nonnulli sane Erythræam Sibyllam non Romuli, sed belli Trojani tempore fuisse scripserunt.

Idem lib. XIII. *contra Faustum Manichæum cap.* XV.

Sibylla porro, vel Sibyllæ, & Orpheus, & nescio quis Homerus, & si qui alii vates vel Theologi, vel Sapientes, vel Philosophi gentium de Filio Dei, aut de patre Deo vera prædixisse seu dixisse perhibentur: valet quidem aliquid ad Paganorum vanitatem revincendam, non tamen ad istorum auctoritatem amplectendam, cum illum Deum nos colere ostendimus, de quo nec illi tacere potuerunt, qui suos congentiles populos, idola & dæmonia colenda partim docere ausi sunt, partim prohibere ausi non sunt.

Rutilius Claud. Numatianus itinerarii lib. II.

Nec tantum Geticis grassatus proditor armis,
Ante Sibyllinæ fata cremavit opis.

Isidorus cap. VIII. *lib.* VIII. *Orig.*

Sibyllæ generaliter dicuntur omnes feminæ vates lingua. Nam σιὸς Æolico sermone Deum, βȣλὴν Græci mentem nuncupant, quasi Dei mentem. Proinde igitur, quia Divinam voluntatem hominibus interpretari solebant, Sibyllæ nominatæ sunt. sicut enim omnis vir prophetans vel vates dicitur, vel Propheta: ita omnis femina Prophetans Sibylla vocatur. Quod nomen ex officio, non ex proprietate vocabuli est. Decem autem Sibyllæ à doctissimis auctoribus traduntur fuisse: quarum prima de Persis fuit: secunda Libyca: tertia Delphica in templo Delphici Apollinis genita, quæ ante Trojana bella vaticinata est,

ejus

ejus plurimos versus operi suo Homerus inseruit: quarta Cimmeria in Italia: quinta Erythræa nomine Erophyla in Babylone orta, quæ Græcis Ilium petentibus vaticinata est perituram esse Trojam, & Homerum mendacia scripturum. Dicta autem Erythræa, quia in eadem Insula, ejus inventa sunt carmina. Sexta Samia, quæ *Samonote* dicta est à Samo Insula, unde fuit cognominata. Septima Cumana nomine Amalthea, quæ novem libros attulit Tarquinio Prisco, in quibus erant decreta Romana conscripta. Ipsa est & Cumæa, de qua Virgilius, *Ultima Cumæi venit jam carminis ætas*.. Dicta autem Cumana à civitate Cumis quæ est in Campania, cujus sepulchrum in Sicilia adhuc manet. Octava Hellespontica in agro Trojano nata, quæ scribitur Solonis & Cyri fuisse temporibus. Nona Phrygia, quæ vaticinata est Ancyræ: decima Tiburtina nomine Albunea. Quarum omnium carmina efferuntur: in quibus de Deo & de Christo, & gentibus multa scripsisse manifestissime comprobantur. Celebrior autem inter ceteras ac nobilior Erythræa perhibetur.

Ex his quidem testimoniis aliisque quæ sine numero proferre possemus compluribus, liquide constare existimamus, fuisse quondam Fæminas fatidicas, Sibyllasque apud Paganos & Christianos dictas: sed ut & amplius veritas Sibyllarum existentiæ patescat, dicendum est, etiam ex communi experientia constare, fuisse Sibyllas & pseudo-prophetissas diabolico Spiritu actas. Nemo ut opinor, inficias ibit, Deum verum, olim magnam Spiritus Sancti dedisse mensuram Fœminis nonnullis, easque illo actas Prophetiæ dono decoratas Sacra pagina abunde nos ea de re certos facit, patetque exemplis supra allegatis: interim tamen monendus est lector, Beverovicium hallucinatum, cum cap. v. de præstantia Fœminarum lib. 1. statuit, omni exceptione majus esse testimonium Prophetæ Joëlis cap. 2. vers 28. asserentis Dei nomine, *eritque postea, ut effundam Spiritum meum super omnem carnem & Prophetabunt filii vestri & filiæ vestræ*. Paulum etiam Apostolum, 1. ad Cor. cap. xi. vers. v. mentionem facere Mulieris Prophetantis, quam decet esse operto capite, & Actor: cap. xxi. vers ix. recitari, Philippum Euangelistam, quatuor habuisse filias Prophetantes. concedimus equidem, testimonia hæc omni exceptione majora esse, sed applicationem illorum textuum qua probet, donum Prophetiæ extraordinarium

etiam Mulieribus concessum esse aut fuisse omni exceptione esse majorem, pernegamus, neque enim textus illi laudati, Beverovicii scopo accommodi, ideoque quid Propheta & Apostoli illis locutionibus velint, paucis expendendum: quod ad locum Prophetæ attinet, dicimus, primo, fuisse Fœminas Prophetissas etiam ante Prophetæ illius tempora, ut constat, exemplis supra allegatis, ideoque si locus hic de extraordinario Prophetiæ dono intelligendus esset, plane nihil novi innueret, atqui Propheta beneficium, Dei nomine pollicetur, hactenus Ecclesiæ non concessum: ideoque non de extraordinario quopiam dono hic agitur, sed de beneficio ordinario, quod patet ex voce carnis (*super omnem carnem*) quæ non aliquos homines particulares, sed in genere homines denotat, tam Judæos, quam Gentiles, videsis, Genesis cap. VI. vers XVII. & cap. VII. vers XXI. Malè igitur à Beverovicio applicatur, Fæminis quibusdam particularibus res futuras nuntiantibus: & quamvis locus intelligeretur de Prophetia propriè dicta, dono scilicet futura prædicendi, non tamen putem locum hunc de fraudulentis Sibyllarum prædictionibus accipiendum, Quare per dictionem illam (*Prophetabunt filiæ*) non intelligo res futuras canent, sed de Divinis rebus different, ampliori mensura cognitionis quam sub veteri Testamento, Fideles novi Testamenti res Divinas & sacras cognoscent: Hac significatione optavit olim Moses, ut omnes essent Prophetæ, Numer. cap. XI. vers. XXIX. Significat itidem vox *Prophetare*, laudare Deum, imo etiam nonnumquam reprehendere, videantur loca 1 Chron. cap. XXV. vers 1. item 1 Sam. cap. X. vers V. &c. Ezech. cap. XXI. vers VII. Et hoc pacto possumus exponere locum 1 Cor. cap. XI. vers V. nam Mulier Prophetans, potest esse Mulier Deum laudans, de rebus Divinis differens, Prophetias veteris Testamenti de Messia factas, Christo applicans, &c. Deinde etiam si loci hi agerent de Prophetiæ dono futura differendi, ut locus Actor. XXI. accipi potest, attamen applicatio Sibyllarum pseudo-Prophetiis non est congrua, nec inde sequeretur Prophetiæ Donum Sibyllis olim fuisse concessum.

Ut igitur ex diverticulo in viam revertamur, dicimus, quemadmodum Deus verus, suas habuit Prophetissas, sic etiam Diabolum, Dei Simium, & suas habuisse, suoque Spiritu incitasse, ac commovisse, & ut multa nosse potest, quippe Spiritu sagaci & longa præditus ex-

experientia, sic illum, illarum medio, multa prædicere potuisse: extitisse autem tales Fœminas plurimas, constat non solum Sibyllarum, verum etiam exemplis puellæ illius cujus S. Lucas meminit Actor. cap. XVI. & Muliercularum illarum quibus Montanus Hæreticus abutebatur: quibus addi possunt non solum pythonissa in Endor, verum etiam Brigitta, Hildegardis, Magdalena de la Cruz, Johanna Darc vulgò virgo Aurelianensis dicta, Gallicè *la pucelle d'Orleans*, aliæque à diabolo misere delusæ Fæminæ, quarum numerum satis amplum refert *Delrio in de disquisitionibus magicis* & de quibus videndus celeb. *Voetius*. Fæminas autem plurimas & celeberrimas inter Paganos fuisse pseudo-Prophetissas à diabolo excitatas, forte mirum cuipiam videatur, cum potius nobiliori sexui donum hoc concedendum fuisse consentaneum videatur. Sed respondemus, non solum hoc pacto Diabolum voluisse Dei esse imitatorem, ac falsa sua oracula pro veris, hominibus obtrudere, quandoquidem non solum à viris, verum etiam à Fœminis vere Divina Oracula profecta fuerunt: sed etiam Paganos magni fecisse Fæminas, easque à nonnullis pro Sanctis habitas ostendimus ante, ideoque Prophetandi muneri magis idoneas, Deosque sua arcana potius illis revelare quam viris. Hinc est quod Mauri, teste Procopio, Fœminas tantum Vates habuerunt, Virisque Vaticinari nefas apud illos fuerit, & plane interdictum, sic adnotante Wolphio I. Cent. Lection. Memorab. pag. 159. Tacitus testatur, in de Germanor. Moribus *Germanos* Divini quid inesse, credidisse, ideoque primum pro Sanctis habuisse, postea tanquam Deas nonnullas coluisse. Plutarchus eas Sanctas vocat, easque vaticinatas fuisse ex strepitu fluminum: sic &, inter Cimbros Fœminas quasdam; *Albunas* dictas, de Victoria ex captivorum sanguine & intestinis prædixisse, testantur Historiæ: & docet nos Arrianus Telmesi Cariæ urbe Fœminarum Divinationes maxime fuisse celebres: inter Paganos maxima olim Fœminarum Divinantium fuit turba, quas omnes referre non est necesse: celeberrimæ hac in arte fuere, Apollinis filia Phemonöe, quam viginti quinque annis ante Linum & Orpheum vixisse tradunt, Daphne & Manto Tiresiæ filiæ, Themis, Helena, Hippo, Athyrtia, Cassandra aliæque quam plurimæ. De quadam etiam Fæmina Julianum Templa Gentilium restauraturum prædicente, non est quod Lectorem remoremur, Ammianus Marcellin. lib. 15. consulendus hac de re, Historia satis est nota. Nec hæc

sola

ſola fuit cauſa, verum etiam uſus eſt diabolus, Prophetis, è muliebri genere utpote ſexu inbecilliori ſimpliciorique, qui minus cavere inſidias, vel intelligere aſtuta conſilia, vel reniti impulſui, vel commiſſa celare poteſt, quodque ad permovendos ac perſuadendos alios accommodatiora, pluraque adjumenta habet, ut rectè cenſuit olim *Peucerus* in de Divinatione, & *Delrio* diſquiſit magic. lib. IV. cap. I. quæſt. III. Sect. III. ſexus iſte imbecillior naturales vel dæmoniacas ſuggeſtiones plurimum habet pro Divinis: multa quoque ſibi ſomnia fingit, quæ vera credit juxta illud *anus quæ vult ſomniat*. Voluit etiam cacodæmon habere Virgines Propheticiſſas, atque earum aliquibus, res quaſdam quas prævidere poterat, revelare, ut ſiniſtra illa inter mortales de Virginitatis merito opinio, tanto magis confirmaretur: nam Virginitatis meritum, Prophetiæ donum, multi inter Paganos credebant, nec adeo mirandum, vera Dei ac S. Scripturæ cognitione deſtitutos Gentiles, hac in parte hallucinatos, ſed nullo modo, excuſandus D. *Hieronymus* contra Jovinianum. lib. I. cap. 6. qui Sibyllas in Virginitatis mercedem, donum Prophetiæ accepiſſe contendit: ſed quomodo illud in genere bonorum collocandum ſit Diaboli eſſe organum, ejus Spiritu in furorem agi, aliis ſeducendis & in errore obfirmandis ejuſque mendaciis recitandis inſervire, uti ſuo loco probabimus, tales fuiſſe Sibyllas, ego equidem non video. Miror valde non ſolum D. Hieronymum tam craſſe hallucinatum, verum etiam *Sixtum Senenſem* lib. II. *Baronium* in Apparatu XIX. ad Annales Eccleſiaſticos, *Cornel. à Lapide* in ad Cor. cap. VII. comment: cæcorum inſtar, Scriptorem hunc Eccleſiaſticum ſecutos: dicendum puto, aut ſaltem fere crediderim, Oracula Sibyllina viris illis nunquam lecta: nulli rei apertius contradixit pſeudo-Sibylla, quam ſe Virginitatis puritate decoratam: an non ipſa Sibylla Oraculorum lib. I. ſe conjugatam profitetur? cum dicit:

Ω γενεῆς ἕκτης πρῶτον γένος ὦ μέγα χάρμα
ἧς ἔλαχον μετέπειτ᾽ ὅτε ἔκφυγον αἰπὺν ὄλεθρον
Πολλὰ κλυδωνισθεῖσ᾽ ἅμ᾽ ἐμῷ πόσει, ἠδ᾽ αἰέρεσιν,
Ἠδ᾽ ἑκυρῷ θ᾽ ἑκυρῇ ὁμονύμφοισίν τε παθοῦσα.

O ævi ſexti ſtirps prima, o gaudia magna,
Quod ſortita fui, poſtquam diſcrimina mortis

Effugi,

Effugi, jactata meo cum conjuge multum,
Nec non cum leviris glossis, soceroque socruque.

Item lib. III. circa finem.

- - - - - ὅτε γὰρ κατεκλύζετο κόσμος
Ὕδασι καί τις ἀνὴρ μόνος εὐδοκίμητος ἐλείφθη
Ὑλοτόμῳ ἐνὶ οἴκῳ διαπλώσας ὑδάτεσσι
Σὺν θηρσὶ, πτηνοῖς θ' ἵν', ἐμπλησθῇ πάλι κόσμος
Τοῦ μὲν ἐγὼ νύμφη, ἀφ' αἵματος αὐτὰρ ἐτύχθην.

Siquidem cum dilueretur
Mundus aquis, cum vir solus probus exuperavit
Quidam, quem per aquas vexit domus eruta sylvis
Et pecudes & aves, rursum impleretur ut orbis,
Ejus ego nurus, ejus item de sanguine nata.

Hinc cuivis liquet, quid de perpetua, quam Sibyllis adtribuunt, Virginitate sit sentiendum: Virginitate sua Prophetiæ donum meritas esse Sibyllas, scribit D. Hieronymus lib. I. contra Jovinian. Tantum abest ut Sibylla de se tale quid præsumserit, ut contrarum ex ejus dictis concludi queat, cum horrore enim & tremore Judicium futurum sibi ob oculos ponit, ob infractionem Fidei conjugalis, & ob impurissimam vitam ante actam, se enim prostituti fuisse pudoris ipsa fatetur lib. VII. in fine.

- - - - - Ὅσσα γὰρ κακὰ πρόσθεν ἔρεξα
Εἰδυῖα ἄλλα τε πολλὰ κακῶς ἐπόνησ' ἀμελοῦσα;
Μυρία μέν μοι λέκτρα, γάμος δ' οὐδεὶς ἐμελήθη
Πᾶσι δ' ἐγὼ πανάπιστος ἐπήγαγον ἄγριον ὅρκον.
Δευομένους ἀπέκλεισα, καὶ ἐν προμολῇσιν ἰοῦσα,
Ἴκελον εἰς αὐλῶνα, θεοῦ φάτιν οὐκ ἐνόησα.
Τοὔνεκα πῦρ μ' ἔφαγεν, καὶ βρώσεως οὐδὲ γὰρ αὐτή
Ζήσομαι ἀλλ' ὀλέσει με κακὸς χρόνος, &c.

Nam quæ scelera ante patravi
Prudens, & studio peccandi perdita feci.
Mille mihi lecti, connubia nulla fuerunt,
Jureque jurando quosvis perjura ligavi.
Exclusi tenues, & per mollissima rura

Quoslibet admisi, magni secura Tonantis.
Propterea igni sum consumpta, ævoque, nec ipsa
Vivam, sed perdet durum me tempus &c.

Hæccine lupa & profligatæ pudicitiæ meretrix, Virginitatis merito futurorum præscientiam sibi adeptam dicenda? imo & Sibylla illa de qua Ovidius Metamorph. lib. XIV. dolet se Virginem permansisse, neque Phæbi petitioni assensum præbuisse, cum ad Venerem sollicitaretur: scio equidem à Virgilio *Castam* vocari Æneid: V.

- - - - - *Elysiumque colo huc casta Sibylla.*

Sed illam nec fuisse talem ex supra memoratis luce meridiana clarius patet. An non igitur summopere mirandum reperiri tales qui cæcutientes secuti, & ipsi cæcutire amant, & cæco furore acti, pro Fœminæ, quæ se prostibulis adcenset, pudicitia volunt amantque decertare? vel hinc etiam pateat non esse easdem Sibyllas, hasce, quæ Oraculorum illorum quæ nunc circumferuntur denuntiatrices videri volunt, cum illis a Paganis tantopere celebratis & decantatis: passim a Scriptoribus ut Virgines castæ, innuptæque celebrantur, hæ autem, quarum nunc obtriduntur Oracula, Sibyllæ pro Virginibus non posse haberi: sed pro scortis notatum supra. Ridendos igitur se propinant *Hieronymus*, & post illum *Baronius*; *à Lapide* aliique nonnulli, qui Virginitatis merito prophetiæ donum acquisivisse meretrices has existimant.

Cæterum quia Gentiles tam magni faciebant Virginitatem, ideo hæc Sibylla a Poëtarum principe Virgilio, etiam Virgo, imo *casta Sibylla* vocatur: hoc modo etiam alibi Lucanus. Hoc enim apud Paganos obtinebat, ut quas agnoscebant pro Prophetissis, eas simul etiam Virgines statuerentus Plutarch. in de defectu Oraculor. Etsi jocans & irridens, de Pythia ἁγνὴν διὰ βίου καὶ καθαρεύουσαν, *castam per vitam omnem, & mundam.* Herodotus lib. I. de duabus Fæminis, quæ templorum antistites, ἀμφότεραι δὲ αὗται λέγουσι ἀνδρῶν οὐδαμῶς ἐς ὁμιλίην φοιτᾶν, *utraque dicitur nullam omnimo virorum admittere consuetudinem.* Virginitas tanta erat apud Ethnicos in Veneratione, ut Virgines Vestales siquando earum aliqua in publicum prodiret, lictor eas non minus quam alios magistratus, præcederet: Sen: Rhet. Controvers: de Sacerdote Vestali prostituta. *Procedente hac lictor summovere jubebitur? huic prætor via cedet?*

cedet? summum imperium consules cedent tibi? vide etiam Dion: lib. 47. Hinc etiam maximis pœnis afficiebantur quæ pudicitiam commaculassent: lege a Numa sancitum erat, ut Virgines Vestales, quæ se viris prostituissent, vivæ defoderentur. Plura si quis legere velit, de virginitatis merito, adeat Hieron. loco supra laudato: & quidquid de illa ample, scripto consiguavit, paucis relatum vide apud Paræum in parthenic. Hieron: de perpetua Mariæ Virginitate.

His ita sic positis, non video cur Socinus ut superius notavimus, ad puras fabulas referre velit illa quæ de Sibyllis ab Historicis commemorantur. Paucis refutandæ ejus rationes quibus sententiam suam tueri conatur: primum, inquit, *nemo est vel Sibyllarum tempore, vel earum ætati proximus qui certam de iis Historiam conscripsit:* hoc argumentum si admittendum, quam plurima de quarum Fide dubitare non possumus, tollenda & tanquam mendacia essent rejicienda, imo& maxima pars tum Veteris cum Novi Testamenti Historiarum dubiæ esset Fidei. Multa enim a Mose, Prophetis, Euangelistis & Apostolis, recitantur quæ a nullo contemporaneo recitantur aut confirmantur, an ideo omnia illa pro fabulis habenda? non putem Socinum, ut ut Blasphemum, talem opinionem sustinere ausurum. Deinde respondendum est, secundo loco: falsissimam esse Socini assertionem, neminem ex Antiquis certam de iis Historiam conscripsisse, testimonia illa superius allegata, satis evincunt Antiquos de Sibyllis multa memoriæ prodidisse: quamvis fatendum sit, alios plus, alios minus de iis adnotasse. Adjungit porro Socinus Livium Historiæ Romanæ Scriptorum diligentissimun, nullam de Sibyllis mentionum fecisse, ideoque pro fabulis omnia quæ de illis narrantur habenda: sed stramentitium hoc esse argumentum quivis videbit, si perpendat, quam multa prætermissa sint a Livio. unus Historicus non omnia refert. Falsum porro est, Livium nihil de Sibyllis commemorare. si Socinus legisset Livium, non tam audacter hoc effutire ausus fuisset, reperisset lib. 3. 4. 5. 7. 10. decadis primæ, & alibi Scriptorem optimum, plurima de Sibyllis referre: miror hominis temeritatem tam audacter toti Antiquitati, & tam multis Historicis, contradicentis. Locum unum aut alterum ad hominis audaciam retundendam proferre libet. Livius I. decad: lib. 3. *Libri per Duumviros, sacrorum aditi, pericula a conventu alienigenarum prædicta &c.* Idem 3. decade lib. 2. in principio. *Cum Decemviri libros inspexissent*,

eorum monitu decretum Donum Diis. Idem lib. VI. decad. IV. *Eorum prodigiorum causa libros Sibyllinos ex S. C. cum Decemviri adiissent, renuntiarunt Jejunium instituendum Cereri esse.* 4. decad. lib. VIII. *Supplicatio in triduum pro collegio Decemvirorum* (hi libros Sibyllinos asservabant) *imperata fuit in omnibus compitis.* Et lib. X. *Decreverunt Patres, ut Coss. quibus vellent Diis hostiis majoribus sacrificarent, & Decemviri libros adirent, eorum decreto supplicatio circa omnia pulvinaria Romæ in unum diem indicta.* Judicet nunc lector, num Socinus ulla cum ratione asserat Livium de Sibyllis nihil meminisse. Hactenus itaque abunde probatum fuisse olim Sibyllas extitisse, putamus: nunc inquirendum de earum numero, quot fuerint: heic multum variant Scriptores, sunt qui unam tantum fuisse volunt. Plinius lib. VII. cap. XXXIII. de divinitate. *Divinitas, & quædam Cælitum societas nobilissima, & Fæminis in Sibylla fuit ex viris in Melampode apud Græcos, apud Romanos in Marcio.* Diodoorus Siculus lib. IV. unam tantum agnovit, Daphnem nempe Locum hunc supra exscripsimus ideoque nunc non repetemus: notamus tantum hæc verba, παρ' ἧς φασὶ καὶ τὸν ποιητὴν Ὅμηρον πολλὰ τῶν ἐπῶν σφετερισάμενον κοσμῆσαι τὴν ἰδίαν ποίησιν: *cujus ex Versibus Homerum Poëtam ferunt multa ad ornatum sui poëmatis sumpta transtulisse.* Sed Virgilius Æneid. lib. X. Pausanias Bœotic: lib. IV. & Suidas, Manto illi, nomen fuisse perhibet, sic adnotante Blondello: sed Apollodorus apud Lactantium Institut. lib. I. cap. VI. Erythrææ Sibyllæ carmina mutuatum Homerum existimat, quod falsissimum esse, postea probabitur. Multi etiam alii magni nominis Scriptores, unam tantum fuisse Sibyllam a qua cæteræ Fœminæ vates, de scientiæ parilitate, nomen sunt sortitæ, uti superius ex Solino notatum: videantur Plautus, Dionysius Halicarnass. Strabo lib. XIII. cap. XVII. Josephus lib. I. Antiqu. cap. V. de Turri Babylonica vaticinantem introducit Sibyllam sed quæ fuerit non innuit. Quoniam unam tantum extitisse credidit. Justinus martyr. Ἐν λόγῳ παραινετικῷ, πρὸς Ἕλληνας. Ἔστι δὲ ὑμῖν ῥᾳδίως τὴν ὀρθὴν θεοσέβειαν ἐκ μέρους παρὰ τῆς παλαιᾶς Σιβύλλης ἔκ τινος δυνατῆς ἐπιπνοίας διὰ χρησμῶν ὑμᾶς διδασκούσης, μανθάνειν ταῦθ' ἅπερ ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τῆς τῶν προφητῶν διδασκαλίας. Versionem vide ante p. 34. His adnumerandi Clemens Alexandrinus Stromat. lib. I. Plato in Theage, in Phædro. Athenagoras, Theophilus Antiochenus; Celsus apud Originem lib. VII. Lucianus in peregrino. Juvenalis. Aul. Gellius lib. I.

cap.

cap. XIX. aliique, qui omnes de Sibylla in numero singulari loquuntur, unitatem Sibyllæ, inter neotericos sustinere video Michaelem Neandrum narrat: apocryph. de Christo: sic ait. Apud *Ovidium in* XIV. *lib. metam. ostendit Sibylla sibi à Phœbo prorogatam vitam, seque jam septingentos annos vixisse, & adhuc trecentos esse duraturam. atque eadem ejus vitæ longitudo in causa forte fuit, ut quæ eadem esset plures esse putarentur quod ea diversis temporibus & locis apparens plurium speciem præberet, non putantibus hominibus eam tam diu posse vivere, sed aliam esse.* Sed notandum Strabonem lib. XIV. testari Alexandri ætate Daphnæ successisse aliam vatem cui Athenais nomen: sic enim loquitur ἐκ δ' Ἐρυθρῶν Σίβυλλά ἐστιν ἔνθοις καὶ μαντικὴ γυνὴ τῶν ἀρχαίων τις. κατ' Ἀλέξανδρον δ' ἄλλη ἦν τὸν αὐτὸν τρόπον μαντικὴ, καλουμένη Ἀθεναῒς, ἐκ τῆς αὐτῆς πόλεως. Versio hujus loci extat p. 12. duas tantum fuisse Sibyllas contendunt alii, inter Antiquos Martianus Capella lib. 2. P. M. 40. dicit extitisse tantum Erophilen Trojanam (quam etiam *Delphicam, Erythræam, Siculam, Samiam, Rhodiam, Clariam, Phrygiam & Cumæam*, nominatam fuisse putant nonnulli, eo quod illis in locis sæpe versatam credunt, Marmessi filiam, alteram Symmachiam Hiporensis, (alii Hyperechi vel Hyperidis filiam, urbe Erythra oriundam, quam & Cumis vaticinatam autumant) locus autem Martiani sic sonat: *Sibylla vel Erythræa quæque Cumæa est, vel Phrygia: quas non decem, asserunt, sed duas fuisse non nescis, id est, Erophilam Trojanam Marmensi filiam: & Symmachiam Hypporensis filiam, quæ Erythræa progenita, etiam Cumis est vaticinata.* Inter neotericos duali Sibyllarum numero patrocinantem deprehendo Doctiss: Virum D. Joachimum Oudaan, qui duas tantum fuisse Sibyllas, Cumanam nempe vel Erythræam, quam cum Cumæa eandem esse putat, & in Italia Oracula sua protulisse contendit. Alteram illam esse quæ se Noachi nurum, Japeti uxorem dicit, & cum illo in Arca degisse & ex illa cum marito fuisse egressam, alioque loco se Lothi filiam dicit quæ cum patre incestus crimine se commaculavit, sed rationes, cur dualem Sibyllarum numerum statuat, nullas affert, præter illam, quod faciliori negotio, multas inextricabiles, alioquin quæstiones, (quæ autem sint illæ difficultates non indicat) expedire poterit. quod equidem illum non ostendisse doleo. Miror autem virum illum eo adduci potuisse, ut scripserit Sibyllam in Arca cum Noacho fuisse: quod quam falsum sit postea indicabitur. Tres tantum extitisse Sibyllas memoriæ prodiderunt alii. Philetas Ephesius tres nume-

rat, inquit Erasmus, in Adag. voce *Vera*, Sibyllam unam Apollinis sororem. alteram Erythræam, tertiam Sardianam. Sed explicite magis opinionem illam alii proponunt. Cumanam nempe, quam Cumis olympiade L. vaticinatam fuisse, ejusque sacellum ad nostra usque tempora visum, verum incendio Puteolano anno salutis M. D. XXXIX. terra obrutum fuisse, perhibentes. Hanc Tarquinio libros Sibyllinos obtulisse volunt, ejusque sepulchrum diu in Sicilia mansisse: alteram Delphicam, quæ ante Trojanum bellum vixit, & à qua, ut *Boëthius* Autor est, Homerus plurimos versus mutuatus est & operi suo eos inseruit. Tertiam Heriphilem Erythræam, quæ paucis annis post, Delphicam secuta, Lesbiis Vaticinia protulisse fertur, eos maris Imperium amissuros, multo antequam id acciderit. Observandum autem heic loci, non nullos existimasse Plinium opinionem illam de tribus Sibyllis confirmasse lib. XXXIV. cap. V. cum trium statuarum Sibyllæ dicatarum mentionem facit. Sic putant Wolphius Ito: Centen: III. rerum memorabil; item Erasmus Schmidius in libello de Sibyllis, Ludov. Vives in notis ad Augustin. aliique, sed pace virorum illorum, nego hoc ex *Plinii* loco posse probari, verum potius illum credidisse, unam tantum fuisse Sibyllam, existimamus. Locum addamus, ut quivis de errore judicet: notamdum autem est, Plinium de statuis ante locutum, postea hæc verba addere. *Equidem & Sibyllæ juxta rostra esse non miror, tres sint licet; una quam Sex. Pacuvius Taurus Ædilis plebis restituit: duæ, quas M. Messala. Primas putarem has, & Actii Navii, positas ætate Tarquinii, Prisci, nisi Regum antecedentium essent in Capitolio.* An ex hoc loco patet tres fuisse Sibyllas? non equidem puto: hæc verba *tres sint licet*, viros illos in errorem induxit, quæ oscitanter & in abstracto lecta, ad Sibyllas referenda primo adspectu videntur, sed ille qui cum præcedentibus ea contulerit, facile videbit, non ad Sibyllas sed statuas, de his enim, non de Sibyllis egerat, esse referenda censebit: imo statim sese *Plinius* clare explicat, earum Statuarum restauratores enumerando. Sed ad Sibyllarum numerum eruendum revertamur: Quatuor fuisse tantum, sunt qui existimant: inter quos Pausanias uti & Ælianus qui lib. XII. cap. XXXV. variæ Historiæ, has quatuor recenset, Erythræam, Samiam, Ægyptiam, & Sardianam. Locus Æliani sic habet. Σιβύλλαι τέσσαρες, ἡ Ἐρυθραῖα, ἡ Σαμία, ἡ Αἰγυπτία, ἡ Σαρδιανή, οἱ δὲ φασὶ, καὶ ἕτεραι ἓξ, ὡς εἶναι τὰς πάσας δέκα, ὧν εἶναι καὶ τὴν Κυμαίαν καὶ τὴν Ἰουδαίαν.

He

Hæ Sibyllæ sunt quatuor, Erythræa, Samia, Ægyptia, Sardiana his alii addunt sex inter quas volunt esse in universum decem. Clemens Alexandrinus Stromat: lib. 1. hoc modo enumerat Sibyllas. Σίβυλλα ἡ Σαμία, ἡ Κολωφωνία, ἡ Κυμαία, ἡ Ἐρυθραία, ἡ Φυτὼ, ἡ Ταραξάνδρα, ἡ Μακέτις, ἡ Θετταλὴ, ἡ Θεσπρωτίς. Sed his ab illo annumeratur etiam Manto, & alia Sibyllarum multitudo, adeo ut determinatum numerum non asserat: Lactantius ex Varrone decem fuisse adstruit, easque hoc modo enumerat lib. Instit: 1. cap. VI. *Cæterum Sibyllas decem numero fuisse, easque omnes numeravit* (Varro) *sub Auctoribus, qui de singulis scriptitarunt: primam fuisse de Persis; cujus mentionem fecerit Nicanor, qui res gestas Alexandri Macedonis scripsit: Secundam Libyssam; cujus meminit Euripides in Lamiæ prologo: Tertiam Delphicam; de qua Chrysippus loquitur in eo libro, quem de Divinatione composuit: quartam Cumæam in Italia; quam Nævius in libris belli Punici, Piso in annalibus nominat. Quintam Erythræam, quam Apollodorus Erythræus affirmat suam fuisse civem: eamque Graiis Ilium petentibus vaticinatam, & perituram esse Troiam: & Homerum mendacia scripturum. Sextam Samiam; de qua scripsit Eratosthenes in Antiquis Annalibus Samiorum reperisse se scriptum. Septimam Cumanam; nomine Amaltheam: quæ ab aliis Demophile, vel Herophile nominatur: eamque novem Libros attulisse ad Regem Tarquinium Priscum* (emenda Superbum) *ac pro eis trecentos Philippeos* (legendum aureos, eo enim tempore, Philippus, unde philippei dicuntur, non extitit) *por stulasse Regemque aspernatum pretii magitudinem, derisisse mulieris insaniam. Illam in conspectu Regis tres combussisse; ac pro reliquis idem pretium postulasse. quæ denuo tribus aliis exustis, cum in eodem pretio perseveraret; motum esse Regem; ac residuos trecentis aureis emisse quorum postea numerus sit auctus, Capitolio refecto. Quod ex omnibus Civitatibus & Italicis & Græcis & præcipue Erythræis coacti, allatique sunt Romam, cujuscumque Sibyllæ nomine fuerunt: Octavam Hellesponticam in agro Trojano natam, vico Marpesso, circa oppidum Gergithium; quam scribit Heraclides Ponticus Solonis & Cyri fuisse temporibus. Nonam Phrygiam, quæ vaticinata sit Ancyræ: Decimam Tiburtem, nomine Albuneam, quæ Tiburi colitur, ut Dea, juxta ripas amnis Anienis: cujus in gurgite simulachrum ejus inventum esse dicitur, tenens in manu librum. Cujus Sacra Senatus in Capitolio transtulerit.* Isidorus Hispalensis etiam statuit decem numero fuisse Sibyllas: sic de illis scribit Origin: lib. VIII. cap. VIII. *Decem autem*

autem Sibyllæ à Doctissimis Auctoribus traduntur fuisse: quorum prima de Persis fuit. Secunda Lybica: tertia Delphica in templo Delphici Apollinis genita, quæ ante Trojana bella vaticinata est: ejusque plurimos versus operi suo Homerus inseruit: quarta Cimmeria in Italia: quinta Erythræa nomine Erophyla in Babylone orta, quæ Græcis Ilium petentibus vaticinata est perituram esse Trojam & Homerum mendacia scripturum. Dicta autem Erythræa, quia in eadem Insula, ejus inventa sunt carmina: Sexta Samia, quæ Samonota dicta est à Samo Insula, unde fuit cognominata: Septima Cumana; nomine Amalthea, quæ novem libros attulit Tarquinio Prisco (lege Superbo.) *in quibus erant decreta Romana conscripta: ipsa est & Cumæa, de qua Virgilius:*

Ultima Cumæi venit jam Carminis ætas.

Dicta autem Cumana à Civitate Cumis, quæ est in Campania, cujus sepulchrum in Sicilia adhuc manet. Octava Hellespontica in agro Trojano nata, quæ scribitur Solonis & Cyri fuisse temporibus. Nona Phrygia quæ vaticinata est Ancyræ. Decima Tiburtina; nomine Albunea. Hic locus plane quoad numerum Sibyllarum cum Lactantiano coincidit: sed in nonnullis à Lactantio discrepat. De tertia Sibylla Delphica nempe loquens, ait illam in templo Apollinis Delphici genitam, & quod Lactantius de Cumana quinta Sibylla narrat, scilicet illam Graiis Ilium petentibus vaticinatam fuisse Trojam esse perituram, hoc Isidorus Delphicæ attribuit: Illam quam Lactantius Cumæam, hanc Isidorus Cimmeriam nominat: Lactantius Erythræam urbe Erythra oriundam censet cum Apollodoro, sed Isidorus Babylone ortam vult. Lactantius affirmat de Cumana Herophilen dictam, Isidorus vero de Erythræa: hoc etiam statuit, ideo Erythæam dictam, quia in Insula illa ejus carmina fuere inventa, & in hoc à Firmiano discrepans. Sextam Samiam, Samonotam dictam à Samo insula, unde fuit cognominata: de quo nihil Lactantius, nec usque adeo firmam putem Isidori assertionem. Libet etiam, quid de Sibyllarum numero scriptum reliquerit Suidas referre: Decem fuisse numero, cum Lactantio, Isidoro aliisque existimat: multa alia narrat, quorum Varro, Lactantius, & Isidorus non meminere, *ὁ πατὴρ Σιβύλλης τῆς Χαλδαίας Βηρωσὸς ἐκαλεῖτο, ἡ μήτηρ αὐτῆς Ἐρυμάνθη. Σιβύλλα Χαλδαία ἡ καὶ πρώτων ἑβραία ὀνομαζομένη, ἡ καὶ Περσὶς, ἡ κυρίῳ ὀνόματι καλουμένη Σαμβήθη, ἐκ τοῦ Μακαριοτάτου Νῶε. ἡ περὶ τῶν κατ' Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα λεγομένων προειρηκυῖα ἧς μνημονεύει νι-*

κά-

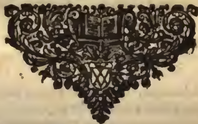
κάνως ὁ τὸν Ἀλεξάνδρου βίον ἱστορήσας, ἡ περὶ τοῦ δεσπότου Χριστοῦ μυρία προθεσπίσασα καὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ συνᾴδουσιν αὐτῇ, πλὴν ὅτι ταύτης εἰσὶ βιβλία κδ. περὶ παντὸς ἔθνους καὶ χώρας περιέχοντα. *Hoc est Pater Sibyllæ Berosus vocabatur, mater autem ejus Erymanthe. Sibylla Chaldæa quæ quibusdam Hebræa nominata: quæ & Persica, proprio nomine Sambethe dicta, ex Beatissimo Noë oriunda. quæ de rebus Alexandrum Macedonem spectantibus, prædixit: cujus meminit Nicanor, qui Alexandri vitam historice conscripsit. Quæ mille res de Domino Christo prædixit & de ejus apparitione. Imo & cetera cum illa consentiunt, quandoquidem ejus extant* 24. *libri tractantes de omnibus populis & Regionibus.* Porro numerum Sibyllarum recensens dicit, τρίτη, ἡ Δελφίς, ἡ ἐν Δελφοῖς τεχθεῖσα. h. e. *Tertia Delphica, quæ Delphis nata.* Ἕκτη Σαμία ἡ κυρίῳ ὀνόματι καλουμένη Φυτώ. *Sexta Samia quæ proprio nomine Phyto dicta.* Ἑβδόμη, Κυμαία, ἡ καὶ Ἀμάλθεια καὶ Ἡροφίλη. Ὀγδόη, Ἑλλησποντία, τεχθεῖσα ἐν κώμῃ Μαρμισσῷ περὶ τὴν πολίχνην Γεργύτιον. αἱ ἐν ὁρίοις ποτὲ Τρῳάδος ἐτύγχανον ἐν καιροῖς Σόλωνος καὶ Κύρου. *Septima, Cumana, quæ etiam Amalthæa & Hierophile nominata. Octava, Hellespontica nata vico Marmisso prope oppidulum Gergytium. Quæ olim fuere in Troade tempore Solonis & Cyri.* Item de Sibylla absolute agens dicit. Σίβυλλα Ἀπόλλωνος καὶ Λαμίας, κατὰ δέ τινας Ἀριστοκράτους καὶ Ὑδώλης. ὡς δὲ ἄλλοι Κριναγόρου. ὡς δὲ Ἕρμιππος Θεοδώρου. Ἐρυθραία. παρὰ τὸ τεχθῆναι ἐν χωρίῳ τῶν Ἐρυθρῶν ὃ προσηγορεύετο, Βάτοι. νῦν δὲ αὐτὸ τὸ χωρίον πολισθὲν προσαγορεύεται Ἐρυθραί. Τινὲς δὲ αὐτὴν Σικελήν. ἄλλοι Σαρδιανήν. ἄλλοι Γεργηθίαν. ἄλλοι δὲ Ῥοδίαν. ἄλλοι δὲ Λίβυσσαν. ἄλλοι Λευκανήν· ἄλλοι Σαμίαν ἐδόξασαν, &c. *Sibylla Apollinis & Lamiæ fuit filia. secundum quosdam Aristocratis & Hydolis. Vel ut alii Krinagoræ, vel ut Hermippus, Theodori. Erythræa dicta eo quod in Erythrorum loco Batti dicto nata sit, nunc vero locus ille in formam urbis exstructus, Erythras vocatur. quidam Siculam, alii Sardiam, alii Gergethianam, alii Rhodiensem alii Libyssam, alii Lucanam, alii Samiam putarunt.* Porro sic Suidas. Σίβυλλα Ἐλίσσα ἔγραψε μαντείας καὶ χρησμοὺς δι' ἐπῶν, Σίβυλλα Κολοφωνία ἥτις ἐκλήθη Λάμπουσα ἀπόγονος Κάλχαντος καὶ αὐτὴ μαντείας καὶ χρησμοὺς δι' ἐπῶν καὶ ἄλλα. Σίβυλλα Θετταλή, ἡ κληθεῖσα καὶ Μαντώ, ἀπόγονος Τειρεσίου. Σίβυλλα ἡ κληθεῖσα ὑπό τινων, Σαββίς. ὑπὸ δέ τινων, Κασσάνδρα. ἄλλων δὲ Ταραξάνδρα. καὶ αὐτὴ χρησμούς. Σίβυλλα Κυμαία καὶ Σίβυλλα Θεσπρωτίς, ὁμοίως χρησμούς. *Sibylla Helissa scripsit versibus Divinationes & Oracula. Sibylla Colophonia quæ vocata fuit Lampusa filia Calchantis etiam Carminibus scripsit Divinationes & Oracula aliaque. Sibylla*

Thessalica quæ etiam Manto vocata, filia Tiresiæ fuit. Sibylla quæ à non nullis Sarbis dicta, à non nullis Cassandra, vel ab aliis Taraxandra, etiam Oracula conscripsit. Sibylla Cumæa & Sibylla Thesprotica similiter Oracula conscripserunt. Hactenus Suidas. Sed in multis Scriptor hic à Lactantio & Isidoro discrepat: ideoque velim ad hæc Suidæ loca egregiæ D. Blondelli observationes attente perpendantur: ecce igitur, secundum ejus (Suidæ) computationem, Duas Sibyllas Mart: Capellæ, tres Clementis Alexandrini nempe Samiam, Erythræam, & Phrytonem, quatuor Æliani, scil: Erythræam, Samiam, Ægyptiam & Sardiam; quinque Lactantii & qui illum secutus est, Isidori, nempe: Libycam, Erythræam, Samiam, Hellesponticam & Phrygiam ad unam redactas. Pausanias qui Libycam ab Erythræa distinguit alio pacto enumerat, dicens Phrygiam, Samiam, Colophoniam, Delphicam & Erythræam unam eandemque fuisse Vatem, sed quæ diversis habitarit in locis. Martianus Capella suo modo computat Erythræam Cumanæ jungens. Justinus martyr pro eadem accipit Babylonicam & Cumanam, uti etiam Isidorus Hispal. post illum qui de Mirabilibus Auscultationibus apud Aristotelem scripsit: & idem Isidorus errat annumerans Erythræam (quæ in continenti erat & Regione Chio) insulis; ita etiam necessum plane ejus Samonota in fumum abeat. Suidas existimans (post Justinum Martyrem, Sibyllam Chaldaicam esse filiam Berosi, aliquo modo consentit cum Pausania qui eam ultimo loco collocat, sed directe sibi repugnat, dicenti illam esse filiam Noachi, Alexandroque fuisse antiquiorem: repugnat Varronis apud Lactantium sententiæ qui Persicam (quæ fuit Chaldaica) antiquissimam judicavit. Sibi etiam contradicit scribens Erythræam (Cyrillus lib. I. contra Julian. Dicit Erythræam IX. Olympiade extitisse, distinguitque illam ab Herophile quam XVII. Olympiade vixisse statuit.) quadringentis octuaginta tribus annis bello Trojano fuisse posteriorem: qua opinione ad Eusebii sententiam accedit, qui in Chronico sub Regno Romuli illam collocat, qui regnare cœpit quadringentis uno & triginta annis post captam Trojam, Pagina enim sequenti concedit Trojano bello anteriorem, & sic Dionysii Halicarnassæi qui illam ab Ænea consultam statuit, ut & Lactantii opinionem confirmat, qui illam Græcis obsidionis eventum prædixisse narrant, imo & Solini, qui illam Delphica, quæ ante Græcorum expeditionem vixit, paucis annis posteriorem.

orem observat. Clemens Alexandrinus pro certo statuit, Delphicam, quam Artemida Lamiæ Sidoniensis filiam nominat, Orpheo tempore priorem qui Argonautarum partibus adhæsit septuaginta novem annis ante bellum Troianum. Attamen Diodorus Siculus, qui illam Daphnem Tiresiæ filiam vocat, quinquaginta duobus annis post, Thebis cum patre ab Epigonis vult fuisse captam. Diodorus asserit eam ab illis Delphis stabilitam, Pausanias ex Asia Delphos, Plutarchus ex Helicone venisse, eamque fuisse Lamiæ filiam. E contra vero Isidorus & Suidas Delphos ipsi locum natalem fuisse contendunt: hic, qui illam Mantonem Tiresiæ Thebani filiam vocat, Geographiæ suæ oblitus videtur illam Thessalicam nominans, ac si Bœotia & Thessalia loci vicini, eadem fuerit terra: quod etiam de Lampusea Colophonia Calchantis filia scribit, & Pausaniæ adversatur, qui titulum Sibyllæ Colophoniæ Herophilæ ex Jove & Lamia oriundæ assignat, & probabilitati, quæ non admittere videtur, Calchantis Europæi, qui Græcos fuit comitatus, filiam fuisse Asiaticam. Virgilius Cumanam Deiphoben Glauci filiam vocat, illamque Æneæ coætaneam facit. Sed inter Scriptores nec de ejus nomine, prosapia, ætate quam longe posteriorem volunt, convenit. Hactenus Doctiss. Blondellus, hæcque ad Suidæ loca sufficere puto. Hunc Sibyllarum nunerum denarium etiam approbat Hieronymus lib. I. contra Jovian. C. XXVI. Bzovius Tom. I. Hist. Eccles. imo & Choquier in face Hist. cent. I. cap. LXXXXVII. qui videri possunt. Sed Sebastianus Franck undecim, & quidem hoc ordine recenset Sibyllas: Sibylla Agrippina, Libyca, Delphica, Phrygia, Samia, Europa, Persica, Erythræa, Cumana, Chymica, Tiburtina. Duodenarium autem numerum statuit J. Aitzma in speculo suo Sibyllarum Belgice conscripto, anno 1685. Addens Decem supra memoratis, Europæam & Agrippinam, sed postea, de illis latius. Ut porro quod de Sibyllarum numero dicendum restat absolvamus, notandum præter decem illas supra laudatas Sibyllas, multo plures à non nullis numerari, quas etiam ubi de singulis separatim agemus recensebimus. Dicimus itaque nos, ut etiam de Sibyllarum numero nostram expediamus sententiam, Sibyllarum numerum nec determinatum esse à Scriptoribus, ut patet ex magna illa quæ inter illos reperitur discrepantia, nec determinari posse, sed illarum multas extitisse, quæ à prima Fæmina Vate, cui Sibyllæ nomen erat, à parilita-

te scientiæ nomen accepere, sic nos docente Solino, nec repugnante Lactantio, qui Institut. lib. cap. VI. *Varronem*, scribit memoriæ prodidisse, *Sibyllinos libros non fuisse unius Sibyllæ sed vocari Sibyllinos uno nomine, quod omnes Fæminæ Vates, Sibyllæ sunt à veteribus nuncupatæ vel ab unius Delphidis nomine, &c.* Sic etiam Suidas, Βρούτιδες γυναῖκες οὕτω καλούμεναι οἱονεὶ Σίβυλλαι καὶ προφήτιδες πάσας δὲ τὰς ἐνθουσιάσας Σιβύλλας ἐκάλουν *Brutides mulieres ita dictæ, veluti Sibyllæ & prophetides, omnes autem numine afflatas, Sibyllas vocabant.* Magnum Salmasium huic opinioni favere, supra notatum fuit.

Sed quando nos dicimus non esse certo determinatum Sibyllarum numerum, non tamen vellemus quenquam putare, nos illis inter Pontificios favere, qui hac de causa non determinatum Sibyllarum numerum asserunt, ut etiam suas Pseudoprophetissas venditent. & cum Sibyllis, Divinitus inspiratas contendant, Mechtildin nempe, Catharinam Senensem, Brigittam, &c. Quas miserum in modum delusas fuisse a diabolo forte nobis erit alibi ostendendum, nec inter Prophetissas numerandas, quidquid etiam Papistæ asserant de lumine prophetico, quod etiam Bellarminus inter Ecclesiæ suæ veras notas recenset. Hoc tantum volumus Historicorum Scriptis non constare liquido, quot olim fuerint, nec quenquam numerum illarum determinare posse, contendimus.

C A-

CAPUT II.

DE

SIBYLLA PERSICA.

BREVIARIUM.

QUem locum tenere debeat Persica Sibylla, primum an octavum, aut quintum, variant viri docti. Diversa illi patria assignatur. Simson eandem esse cum Erythræa existimat. Varia ejus nomina. De nomine Sambethe quid illo significetur. Peuceri opinio refellitur. Matth. Martinii vocis Sambethe Etymologia à שבת refutatur. Possevini error. Quando vixerit hæc Sibylla Persica quæ se Noæ filiam esse ac cum illo in Arca degisse mentitur. Sibylla sibi contradicit. Refutatur mendacium illud fuisse Prophetissam & Noæ filiam. Ejus parentes. Suidas sibi adversatur. De origine erroris cur dicatur Sibylla hæc à Noacho oriunda. Boissardus & Schmidius refelluntur. Boissardi Opinio de loco nativitatis Sibyllæ Persicæ. Noa urbs ubinam sita. Zanoach non est urbs Noa. No urbs in Ægypto. Suidas refutatus. Persiæ antiquitas. Persarum nomen unde. Persis equitare vulgare erat. Tempore Noachi non extitit Sibylla Persica. Persæ Noacho posteriores. Unde Persica vocetur. Quo nomine olim Persæ fuerint designati. De Persicæ Sibyllæ parentibus non constat. Variant Scriptores quinam fuerint parentes Sibyllæ Persicæ. Variæ Doctorum de ejus patria sententiæ. Babylon quando exstructa. Diluvio est posterior. Hebræorum nomen Diluvio posterius: ante Mosen nulla extitit Sibylla. Opsopæus & Boissardus huic Sibyllæ Persicæ sua assignarunt oracula. Quænam illa sint. Boissardus Lactantio adversatur. De Singulis Sibyllis quænam conscripserint Oracula determinare nemo potest. Cur à Pausania Sabba fuerit dicta incertum. Blondelli σφάλμα notatur.

Ceterum ut nunc de Sibyllarum nominibus particularibus distinctionis gratia illis inditis, sermonem instituamus, notandum est Lactantium qui eas ordine, ex Varrone, recenset, Persicam primam nominare: sed Onuphrius Panvinius, octavum illi locum assignat, uti &

illo ordine in templo Senensi collocata fuit, illud nos docentibus cælaturis quas ex Italia ad nos attulit Nobiliss. D. Geldolphus van Vladeracken. Boissardus in de Divinatione quinto loco recenset. Hanc alii Babyloniam, alii Chaldæam, alii Hebræam ut Suidas, alii Ægyptiam vocarunt. Simson in de Sibyllinis Vaticiniis disquisitione, ex eo quod Lactantius ex Varrone tradat eam prædixisse Erythræam se nominandam, cum tamen orta sit Babylone, putat Scriptorem nitidissimum innuere voluisse Babylonicam seu Chaldæam Sibyllam non esse diversam ab Erythræa. Sed quam leve hoc sit argumentum nemo non videt. Pausanias Sabbæ, Suidas & post illum, Alstedius Sambethes nomen illi assignavit. Doctiss. Simson loco superius citato inquit: hujus Sibyllæ Babylonicæ & Chaldaicæ quam eandem esse cum Erythræa opinatur, nomen verum fuit Sambetha vel Saba, hocque probat ex Pausania in Phocicis. Ἐπεγράφη δὲ καὶ παρ' Ἑβραίοις τοῖς ὑπὲρ τῆς Παλαιστίνης γυνὴ χρησμολόγος, ὄνομα δὲ αὐτῇ Σάββη. Βηρώσου δὲ εἶναι πατρὸς καὶ Ἐρυμάνθης μητρὸς φασὶ Σάββην. οἱ δὲ αὐτὴν Βαβυλωνίαν, ἕτεροι δὲ Σίβυλλαν καλοῦσιν Αἰγυπτίαν. Hoc est, *Hebræi, qui supra Palæstinam sunt, in fatidicarum numerum conscripserunt mulierem, nomine Sabbam; quam Beroso patre, & Erymanthe matre genitam tradunt: Hanc alii Babyloniam, Ægyptiam alii Sibyllam vocant.* Sed hoc ex loco citato non apparet, dixerim hoc cum bona Simsonis venia, an Sambetha eadem cum Sabba? Hoc pacto quævis confundantur nomina. Etiam Pausanias Sambetham eam nominat, attamen illam cum Sabba esse eandem putandi non dedit occasionem. Vocem hanc Sambethe compositam esse ex Sem & Japhet putat *Peucerus* in de θεομαντ. illaque voce notari Doctrinam de Deo, de Lapsu, de restitutione, Redemtione, & gratuita receptione generis humani, de Messia, & cæteris, continua serie à mundi initio usque, quasi per manus tradita Nohæ, cujus deinde explicationem, curam, custodiam, & conservationem ipse duobus præcipue filiis Sem & Japhet commendavit. *Hæc omnia*, inquit idem Peucerus ibid. *posteri ut primorum Authorum memoriam grati retinerent ac celebrarent, composita voce Sambethen, id est doctrinam à Sem & Japhet prognatam vocarunt*: hanc opinionem & vocis Etymologiam si *Peucerus* à viris doctis approbari velit, rationes ejus sententiæ erant adducendæ, nec enim quisquam simplici assertioni statim credat: ideoque Etymologiam hanc ut & opinionem illam, quod Sibylla Persica Doctri-

nam

nam de Deo &c. uti dictum ſupra indicarit docueritque plane rejicimus, quis enim non videat violentam & contortam nimis hanc eſſe Etymologiam, Sambethe, hoc eſt doctrina quam Sem & Japhet à patre Noa accepere, hoc pacto quidlibet ex quolibet facile extundatur: deinde etiamſi hæc vox ex Sem & Japhet componeretur an inde ſtatim ſequitur, ergo Doctrina Divina, quam Sem & Japhet per traditionem acceperunt poſteroſque docuerunt, illa intelligitur & indicatur? non facile hoc mihi quis perſuaſerit: an probabile poteſt videri, Sibyllam quam Gentiles pro ſua agnoſcunt, & ex illa reſciri poſſe cenſent, quo pacto falſi Dii placari debent, & quæ ſæpe imo ſemper idololatrica imperat, & diabolico ſpiritu fuit acta, illam Doctrinam de Deo, de Lapſu, de Redemptione aliaque myſteria hominibus propoſuiſſe, an Diabolus tam manifeſte & inſigniter ſibi adverſaretur? an Mulieri Paganæ ſtatuta Dei nota, æque, imo clarius nota quam Fidelibus? non negamus Sem & Japhet probe noviſſe doctrinam de Deo, de Lapſu, de Redemptione generis humani, nemo abſque illarum rerum cognitione ſalvari poſſe pro certiſſimo affirmamus: ſed doctrinam illam de capitibus illis, Perſicam Sibyllam ex Sem & Japhet hauſiſſe aut illam ſcripto conſignaſſe, pernegamus. Matthias Martinius in de Veritate Divinæ naturæ Jeſu Chriſti, aliam Sambethes vocis originem proponit, rejecta Peuceri conjectura. *Quid ſi potius*, inquit, *tanquam quietiorem, non concitatam & furentem ut cæteræ erant; à* שׁבת *quies, ut (quod ſit aliquando apud Aramæos & Arabas) dageſch reſolvatur in* נ, *apud Græcos vero litera, poſtea tranſeunte in* μ *ante* Β, *ut in* συμβουλὴ, συμβουλος. *Hinc fluvius ille, qui in Sabbatho ceſſat à curſu*, Sabbathon & Sambation *dicitur. vide Joſeph. de bell. Jud.* 7. 24. *in ipſis Sibyllarum carminibus eſt* Λαμβακὺμ, *(nempe ſicut ſcribunt etiam* LXX. *interpretes) pro* חֲבַקּוּק. i. e. Abacuc *quamvis in* ב *non ſit dageſch. ſic ex* אַבִּיק *Arabes faciunt* אַנְבִּיק *(unde ἄμβιξ) ex quo præpoſito Arab. articulo al, eſt alembicum. Ita ex* ἄγγελος *(ſ. quaſi dageſſato) Latini faciunt* Angelus. Hanc Etymologiam æque ac priorem rejiciendam contendimus. à vcoe שׁבת formari vocem Sambethen quis non videat violentam plane eſſe hanc derivationem? ſaltem hoc Martinio conſtare non potuiſſe hanc Sambethen reliquis Sibyllis *quietiorem* fuiſſe minuſque furioſam, affirmamus, ideoque hoc fundamento abſque ulla ratione poſito, ab hac voce derivationem hanc non

non potuisse formari. Imo ipsa Sibylla, uti suo loco demonstrabitur, se furiosam & mente alienatam asserit, si hæc reliquis quietior fuit, unde hoc habuerit & qua ratione probari possit, indicari à Martinio debuisset. Jesuita Crassetus, hanc Sibyllam in utraque sua editione Sametham vocat, etiamsi apud Scriptores fere omnes, Sambetha vocetur, sed exiguum hoc Loyolitæ est ζφάλμα. Dicit illam composuisse viginti quatuor libros in quibus adeo clare & distincte de Jesu Christo, de illius nativitate, miraculis, passione, morte, Resurrectione & ultimo ejus adventu disseruit, ut videatur illa potius descripsisse Euangelium quam Vaticinationibus prænuntiasse illa quæ prædixit, adeo ut non nulli existimarint à Christiano potius quam à pagana Sibylla profecta fuisse hæc Vaticinia. Sed quæso quis Sagacissimo huic nostro Crasseto hoc revelavit? ubinam in hoc terrarum orbe repperit sedulus hic Jesuita 24. hosce libros, putem non alibi quam in cerebello suo Loyolitico: indicet ubinam legendi exstent; tum judicari poterit, utrum tam clare ac distincte Vaticinata sit hæc Sibylla de Jesu Christo uti pro more suo satis audacter pronuntiat Crassetus. Apparebit tunc etiam utrum genuinus hic sit hujus Sibyllæ fœtus. Scio quidem Suidam 24. illorum librorum mentionem injicere, sed quod etiamnum exstent Crasseto probare incumbit. Notandum autem hallucinari *Ant: Possevinum*, cum apud Chaldæos omnes Sibyllas Sambethes nomine vocatas fuisse existimat: non enim Suidas quem videtur illius opinionis tanquam inventorem sequi qui hoc nomen Chaldææ Sibyllæ assignat, hoc asserit, Chaldæos sic nominasse Sibyllas, sed tantum & simpliciter affirmat Chaldæam etiam Sambethen vocatam. At hinc, ut quivis facile judicet non sequitur omnes Sibyllas Chaldæis Sambethes dictas. Hanc multi putant vixisse Anno à mundo condito, & quam Agrippam, inter quos etiam Alstedius chronol. P. 470. vocarunt, 1990: quod tamen difficillime probari posse contendimus, imo falsissimum esse pronuntiamus. Sic enim Mose nato Ann. M. 2374. prior fuisset Sibylla, quod quam falsum sit patebit infra. Sebastianus Franc. Sibyllam Persicam aliam & diversam esse ab Agrippa Sibylla existimat. Sed J. A. in spisso suo volumine Belgicè conscripto quod de variis Religionibus, ac tandem post de Sibyllis exaravit, putat illam immediate post Diluvium prophetasse, adeo ut 2200. annis ante Christum Vaticinia sua pronuntiasse

tiasse sit censenda, verum hæc quam falsa sit opinio cuivis constabit, qui meminit, tum temporis nondum exstitisse linguam Græcam, putat enim J. A. intra 1657. aut 1757. annos illam conscripsisse suas Vaticinationes: quas etiam viginti quatuor libris fuisse comprehensas cum Crasseto Jesuita, temerarius hic Scriptor absque ulla probatione audacter satis pronuntiat: sequutus forte *Ludovicum Vivem*, qui hoc etiam dictatorio modo affirmavit, citat enim *S. Augustinum*, dicitque illum compendiose producere ejus Vaticinationes libro *octavo* de Civitate Dei, sed perperam, dicere debuisset *libro decimo octavo*, ubi tamen, non tam S. Augustinus, quam potius *L. Vives* ejus Vaticinia referre dicendus erat: dicit porro idem J. A. non posse narrari, quot Vaticimia de Incarnatione Jesu Christi, de ejus incarceratione, ludibriis, & conspuitionibus, de ejus flagellatione & coronatione, uti & de ejus patientia & innocentia, ut & de illius miraculis & morte, de ejus sepultura, Resurrectione, &c. imo & de Virgine Maria, de abolitione potestatis Satanæ ac Redemptione generis humani, & de confusione linguarum ac ædificatione turris Babylonicæ, apud Mosem memoratæ. Verum sic scribendo bonus hic Vir sibi contradicit: dicit enim, uti ante notavimus, nulli pro certo posse assignari Sibyllæ Oracula, quamvis tamen & ante & heic loci Sibyllæ unicuique sua assignet & assignarit Vaticinia, si enim illa quæ commemoravit, jam sint Sibyllæ Persicæ oracula, tum facili negotio unicuique Sibyllæ sua possunt attribui Vaticinia, quod tamen ipso fatente, adversatur Lactantio, uti & hoc agnoscit libri sui p. 852. Sibyllam Persicam hanc, Suidas, Beatissimi Noæ filiam statuit, imo Sibylla se ab illo genitam, & cum illo in Arca, Diluvii tempore fuisse, impudentissime pariter ac mendacissime enuntiat. Audiamus Pseudo-Sibyllam lib. III. in fine.

- - - - - Ὅτε γὰρ κατεκλύζετο κόσμος
Ὕδασι, καί τις ἀνὴρ μόνος εὐδοκίμητος ἐλείφθη,
Ὑλοτόμῳ ἐνὶ οἴκῳ ἐπιπλεύσας ὑδάτεσσι
Σὺν θηρσὶ, πτηνοῖσί θ᾽ ἵν᾽ ἐμπλησθῇ πάλι κόσμος·
Τοῦ μὲν ἐγὼ νύμφη, ἀφ᾽ αἵματος αὐτοῦ ἐτέχθην.

Hæc Castalio sic Latine cecinit:

- - - - - Siquidem cum dilueretur
Mundus aquis, cum vir solus probus exuperavit
Quidam, quem per aquas vexit domus eruta Sylvis.
Et pecudes & aves, rursum impleretur ut orbis,
Ejus ego nurus, ejus item de sanguine nata.

Et lib. I. se cum Noacho in Arca fuisse affirmat. Sic verba ejus sonant.

Ὦ γενεῆς ἕκτης πρῶτον γένος ὦ μέγα χάρμα
Ἧς ἔλαχον μετέπειτ᾽ ὅτε ἔκφυγον αἰπὺν ὄλεθρον.
Πολλὰ κλυδωνισθεῖσ᾽ ἅμ᾽ ἐμῷ πόσι, ἠδὲ δαέρεσσιν
Ἠδ᾽ ἑκυρῷ θ᾽ ἑκυρῇ, ὁμονυμφοισίν τε παθοῦσα.

O avi sexti stirps prima, ô gaudia magna,
Quod sortita fui, postquam discrimina mortis
Effugi, jactata meo cum conjuge multum,
Nec non cum leviris glossis, soceroque socruque.

Verum ut mendacem oportet esse memorem, sic illam dictorum suorum non probe meminisse sibique contrariam reperio. aperte enim se Christianam profitetur in fine lib. VIII. & alibi se incestus crimine pollutam fatetur, crimen stupri à patre passa. Itaque pro Lothi filia se venditat. Et postea sui oblita, se Isidis sororem dicit. V. Oudaan p. 329.

Τοὔνεκ᾽ ἄρ᾽ ἡμεῖς καὶ ὁσίης Χριστοῖο γενέθλης
Οὐρανίης πεφυῶτες, ἐπικλεόμεσθα σύναιμοι.

Nos igitur sancta Christi de stirpe creati - - - -
Cœlesti, nomen retinemus proximitatis.

An Christianos cum Noacho, in arca fuisse quisquam credat? & an non hoc ridiculum? ante natum Christum, ante ejus mortem, repertos Christianos? S. Lucas nobis ejus denominationis originem indicat, Actor: cap. XI. vers XXVI. Et in

An-

Antiochia primum, discipulos vocatos fuisse Christianos docet. quod plane repugnat Sibyllæ asserenti se Christianam fuisse in Arca Noæ. Deinde vellem equidem, Suidas indicasset, unde hanc suam opinionem hauserit, & quibus argumentis motus illam scripto consignarit: nullibi Historia sacra à Mose conscripta, Prophetissam inter Noachi filias aut nurus fuisse docet quod dubio procul ab exactissimo pariter ac Sanctissimo Ecclesiasticæ Historiæ Scriptore notatum fuisset: neque enim parvi momenti erat, Ecclesiam Dei etiam tum temporis suas habuisse Vates Fœminas: si cum Noacho in Arca degerit hæc Sibylla, tum Mose prior habenda hæc prophetissa: existimamus autem nullum Mose antiquiorem exstare Scriptorem, quidquid non nulli de Zoroastre aliisque nugentur. Nam quæ de illo scribuntur, sunt putidæ fabulæ meraque figmenta, ut & suo tempore testatus est S. Chrysost. de Babyla Martyre disserens. Mose autem nullum reperiri Scriptorem priorem, testantur abunde etiam illi qui alias Sibyllarum magni sunt fautores. Justinus Martyr orat. ad Antonin: Junior. Clemens Alexandrinus, Lactantius, Eusebius aliique: Ant: Possevinus in Apparatu Sacro. *In quo è Patribus reliquis & Ecclesiasticis Scriptoribus nullam Sibyllam Mose fuisse priorem, ut intelligatur, si quid in Oraculorum sub Sibyllarum nomine evulgatorum & octo libris comprehensorum, reperiatur, quod Mosis ætatem antecesserit, id commentitium & falsum fuisse, nimirum à Satana invectum, ut veritati immixta falsitas, eandem veritatem aliorum temporum suspectam redderet.* Si Noæ filia fuit Sibylla Persica, quomodo Beroso & Erymanthe progenita fuerit? Berosus enim Noacho longe posterior, floruit enim, uti author est Joan. Annius Viterbiensis, annos aliquot ante Alexandri Magni Monarchiam. quomodo igitur fuerit in Arca cum Noacho & ab ipso progenita? hanc itaque opinionem probabiliorem judicamus illam Beroso & Erymanthe prognatam, & hoc etiam asserit Suidas, qui illam à Noacho genitam scribens, fœda contradictione sibi adversatur: Sibyllam porro hanc non adeo antiquam esse ut à Noacho sit genita & cum illo in Arca fuerit, satis viderunt Boissardus & Erasmus Schmidius ideoque patrem fuisse non Noachum sed Berosum statuunt, & ut erroris originem ostendant, putant hinc falsam ortam opinionem, Noachum Persicæ Sibyllæ parentem assignantem, quod illa nata fuerit in oppido ad mare Rubrum, cui Noë

nomen: sic sentiunt Lud: Vives, Crassetus, & J. Aitzma olim Cudelsteertiensis pastor, aliique: sed inde non videtur erroris ortus posse colligi, disertis enim verbis, se à Noacho genitam affirmat Sibylla, ut ostendimus, ideoque nomen urbis Noë erroris occasionem non suppeditavit: deinde notandum Boissardum & Schmidium hoc tanquam indubitatum proponere, Sibyllam Persicam urbe Noa ortam, sed probationem & argumenta non video: unde hæc hauserint hariolari nequeo, Autoritates quibus moti fuerunt allegari debebant: ea Autoritate qua hoc dicunt, ea etiam a quovis negari potest: ideoque nec dictis illorum fidem habemus. Boissardus in lib. quem de Divinatione conscripsit, Suidam Auctorem citat, affirmantem, Sibyllam Persicam natam ad mare Rubrum in ea urbe quæ *Noë* appellatur. Hincque errorem natum, illam Noæ filiam vel nurum fuisse. Sed quo loco Suidas hoc asserat non indicat, nec invenire potui. Hoc si affirmat alicubi Suidas, tum sibi contrarius & sui oblitus est dicendus: disertis enim verbis in voce Σίβυλλα dicit esse hanc ἐκ τοῦ μακαριωτάτου Νῶε. Quod aliud plane est quam in urbe Noa natum esse. Dicit porro *Schmidius* post *Ludovicum Vivem*, esse oppidum ad mare Rubrum: quod equidem ibidem, post diligentem tabularum inspectionem, reperire non potui: scio probè, Annium Viterbiensem in suis ad Berosum notis urbis aut loci cujusdam Noæ meminisse, & scripsisse cap. XV. libri Josuæ ejus mentionem fieri, sed ingenuè fatemur nos locum illum ibidem invenire non potuisse, nisi forte Zanoach de quo loco versib. XXXIV. & LVI. fit mentio, Noam esse velit. Sed quis non videat hanc verbi mutilationem esse nimis violentam & inconcinnam. Verum posito, ad mare Rubrum esse oppidum cui Noë nomen, an ideo Sibylla ibidem nata dicenda erit? forte Schmidius intellexerit urbem No quæ fuit Civitas in Ægypto prope Nili ostium, quæ à Chaldæis vastata, postea ab Alexandro Magno fuit instaurata, & de Alexandri nomine *Alexandria* vocata. Sed quidquid sit, inde tamen non sequetur Civitatem *No* fuisse Sibyllæ Persicæ locum natalem: ac nomen hoc, erroris materiam dedisse: postquam hæc scripsissemus, apud Ortelium in Thesauro Geographico, deprehendimus urbis Noæ in Palestina sitæ Josuæ Capit. XIX. vers. XIII. (70. Interpretibus *Anoa* dictæ) mentionem fieri: In textu Hebræo est, loco laudato, הַנֵּעָה, quod quam absurdum sit ex illa de-

denominatione ortum esse errorem, ex Noacho ducere originem Sibyllam Persicam, quivis tantillum in Hebræa lingua versatus videat: aliis enim literis Noachi nomen scribitur. Et quis hoc revelavit, potius ex denominatione urbis *Noë* in Palæstina, quam *Noa* Arabiæ Fœlicis urbis? vel etiam illius Civitatis Siciliæ *Noæ* Νόαι dictæ, talem enim ibi reperiri urbem testes sunt Stephanus & Suidas ortum esse hunc errorem. Quas rationes nobis Boissardus & Schmidius suppeditabunt pro suis sententiis, à *Noa* Palæstina potius, quam Siciliæ aut Arabiæ *Noa* promanasse errorem? verum ut Sibyllæ hujus Antiquitas falso illi tributa à tempore ipsius Noë magis pateſcat, considerandum tantum nomen quod ei dat Lactantius, vel ut distinctius loquamur unde Lactantius eam oriundam dicit, nempe de Persis, hoc solum verbum sufficit, ut Suidam aliosque qui illam à fœlicissimo Noa prognatam asserunt, falsitatis convincamus. Persarum enim nomen non adeo antiquum ut tempore Noachi, Persia ipsi fuerit patria, illa enim Regio, nec tum temporis, nec multis seculis post, sub illa nomenclatione fuit cognita, unde fit, ut ab Antiquissimis sacræ Historiæ Scriptoribus, Persiæ sub illo nomine nullibi sit facta mentio. Primi quod sciam illo nomine Regionem illam designarunt Ezechiel & Daniel Prophetæ Cyro coævi, hinc est quod nec Moses, nec libri Regum, nec Esaias aut Jeremias, nec quisquam eorum qui Cyro anteriores, Persarum meminerunt. At in Daniele, Ezechiele qui Cyri tempore vixerunt & Prophetias suas promulgarunt, & in libris Chronicorum, & Esdræ & Nehemiæ & Esther qui post Cyrum conscripti sunt, frequens est Persarum mentio facta. Itaque saltem à Cyri tempore Persarum nomen accersendum, quod ab equitatu, quo maxime valebant, obtinuerunt, ut Author est celeberrimus Bochartus Phaleg. lib. IV. cap. X. A teneris enim equitare docebantur Persæ. Herodotus: Παιδεύουσι δὲ τοὺς παῖδας ἀπὸ πενταέτεος ἀρξάμενοι, μέχρι εἰκοσαέτεος τρία μοῦνα, ἱππεύειν καὶ τοξεύειν καὶ ἀληθίζεσθαι. *Liberos suos à quinto anno incipientes, usque ad vicesimum tria duntaxat edocent, equitare, sagittare & vera loqui.* Equitare illos primus docuit Cyrus; antea enim, ut tradit Xenophon lib. I. Cyropædiæ, ἐν Πέρσαις διὰ τὸ χαλεπὸν εἶναι καὶ τρέφειν ἵππους, καὶ ἱππεύειν ἐν ὀρεινῇ οὔσῃ τῇ χώρᾳ καὶ ἰδεῖν ἵππον σπάνιον. *In Persis quia & equos alere & equitare difficile est, cum montosa sit*

Regio, *vel videre equum rarum erat.* At Cyro ſic providene, ut idem Xenophon narrat lib. IV. Perſæ expeditibus equites facti, equis deinde ita aſſueverunt, ut οὐδεὶς ἂν inquit Xenophon τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἑκὼν ὀφθείη Περσῶν οὐδαμοῦ πεζὸς ἰὼν, *nemo Perſarum vir bonus videatur ultro pedes ire uſpiam.* Cyrus enim Legem tulerat, ut turpe eſſet, ſi quis illorum quos equis inſtruxerat φανῇ πεζὸς πορευόμενος, ἐάντε πολλὴν, ἐάντε ὀλίγην ὁδὸν δέῃ διελθεῖν, *videretur pedes incedere, ſive multum aut parum itineris eſſet conficiendum.* Itaque ex tam repentina mutatione factum, ut hæc Regio פרס *Paras*, & incolæ פרסאי *Perſæ* id eſt equites dicerentur. Arabicè enim فارس *Pharison eques* فروس *Pharouſon equus.* Uti hæc ſolide tradit idem Bochartus, cujus ſententiam valdè laudamus & approbamus. Hinc igitur quivis nunc facile viderit, non potuiſſe Sibyllam hanc noſtram, tempore Noë extitiſſe, quoniam Perſica à loco vel nativitatis vel Vaticinii vocatur, & Noachi tempore nulli *Perſæ* populi. Sin obiiciatur etiam Noachi tempore nationem illam aut paulo poſt, vel ſaltem ante Cyri tempora extitiſſe, ideoque potuiſſe reputari, Sibyllam fuiſſe de Perſis, reſpondemus etiamſi gens illa longe ante extiterit, non tamen nota fuit ſub illo nomine aut vocabulo *Perſæ*. Ante Cyrum, veriſimile eſt comprehenſam fuiſſe ſub nominibus כות *Cuth &* עילם *elam*: Cuthæi enim & Elymæi tali modo à Joſepho deſcribuntur, Antiquit. lib. I. cap. VII. & lib. IX. cap. XXIV. ut probabile ſit illis nominibus Gentem illam olim indigitatam fuiſſe. Dicit enim Ἔλυμον & Ἐλυμαίους fuiſſe Περσῶν ἀρχηγέτας *Perſarum generis Authores*; & Cuthæos dici Samaritanos, διὰ τὸ ἐκ τῆς Χουθᾶς καλουμένης χώρας μεταχθῆναι, αὕτη δ' ἐστὶν ἐν τῇ Περσίδι, καὶ ποταμὸς τοῦτ' ἔχων ὄνομα, *quia è Regione Cutha tranſlati ſunt, quæ eſt in Perſide, aut fluvio ejuſdem nominis.* Ex his itaque patere judicamus, non adeo fuiſſe antiquam hanc Sibyllam ut illa dici poſſit à Noa progenita aut cum illo fuiſſe in Arca tempore Diluvii: & quomodo definiri poſſet quo tempore vixerit, ſi quidem de parentibus ejus non conſtat: alii enim illi Noachum patrem, alii Beroſum & Erymanthem parentes aſſignant: pro certo Craſſetum dictatorio modo pronuntiare legimus hujus Perſicæ Sibyllæ parentes eſſe Beroſum & Erymanthen, ſed quo fundamento hæc ab illo aſſerantur, nos ſaltem non videmus: Diſputent hæc quibus magis quam nobis vacat: hæc quæ hactenus diſſeruimus

mus sufficere putamus ut Sibyllam pariter ac Suidam falsitatis arguamus: quam facile detegat quivis ex diversitate sententiarum & opinionum de ejus patria. Alii enim Babyloniam vocarunt, alii Ægyptiam, alii Chaldæam, alii Hebræam, quæ omnia vocabula Sibyllam non fuisse in Arca, indicant. Nam si Babylonia, eo quod Babylone orta sit vocatur, quis non videat Sibyllæ assertionem sponte sua corruere, nam structuræ Turris & urbis Babylonis soli infideles se manciparunt, ut indicatur à Mose Gen. XI. vers. V. ideoque nec filios Dei (si conjecturæ probabili locus est,) in illa Civitate habitare voluisse, putamus: & sic sequetur Sibyllam quam Noachi faciunt filiam, non posse dici Babyloniam: imo & hoc putamus constare, ex eo quod velit Sibylla persuadere, se cum Noacho fuisse in Arca, nam Babylon diluvio posterior & Sibyllæ nativitas illo anterior, quomodo igitur Babylonia vocetur à Civitate post ejus nativitatem exstructa. Diluvio enim omnia fuerunt vastata, statuendum ergo urbem illam post generalem illam inundationem fuisse exstructam, quod tempore Phalegi accidisse testatur Moses, Gen. cap. X. vers. XXV. hoc est post diluvium anno centesimo primo. Ut constat, inquit, Doctiss. Bochartus ex Gen. cap. XI. vers. X. usque ad vers. XVI. brevitatis gratia, ex nominibus Ægyptia, Chaldæa, Hebræa, non argumentamur, Hebræa quod vocetur, hoc ejus Antiquitatem magis confirmare posse videtur quam quod Chaldæa aut Ægyptia dicatur: sed quidquid sit, semper erit Diluvio posterior habenda, & sic in Arca cum Noacho non fuisse dicenda. Quandoquidem Hebræi hoc nomine à patre Hebero sunt vocati: Heberus autem Diluvio posterior, ideoque si Hebræa ab Hebero dicenda, eædem rationes superius adductæ contra eam militabunt. Imo Antonius Possevinus in Apparatu Sacro, Author est, nullam Sibyllam ante Mosis tempora extitisse: multo minus Oracula pronuntiasse: *à Patribus*, inquit, *reliquis & Ecclesiasticis Scriptoribus nullam Sibyllam Mose fuisse priorem, ut intelligatur: si quid in Oraculorum Sibyllinorum nomine evulgatorum & octo libris comprehensorum, reperiatur, quod Mosis ætatem antecesserit: id commentitium & falsum fuisse, nimirum à Satana invectum; ut veritati immixta falsitas, eandem veritatem aliorum temporum suspectam redderet.* Cur autem Pausanias illi nomen, Sabba dederit, & unde hoc habuerit, hariolari non possumus nisi velimus statuere, illum putare eandem fuisse

cum

cum Regina Saba ut opinatur Boissardus p. m. 238. Lectorem etiam monitum volumus, Doctiss: Blondellum de Persica Sibylla agentem, scripsisse. p. XXXVII. illam ab Isidoro Hispalensi, Erophylen vocatam, quod nomen apud Isidorum Sibyllæ Persicæ datum reperire non potuimus: imo non datum fuisse contendimus. Locum integrum Isidori supra allegavimus, sed nihil tale quid apparuit, imo vidimus Erophilem ab illo fuisse vocatam Sibyllam Erythræam: Blondellus ipse sic adnotavit p. XXXIV. ideoque Virum Celeberrimum ut excusemus, putamus, esse Calami errorem, qui festinanter pro Erythræa, Erophile scripsit, non enim credimus virum Doctiss: sui adeo oblitum, ut sibi contraria, & quidem post tam exiguum interstitium, scriberet, aliique manifeste falsa attribueret. Johannes Opsopœjus, qui Oracula Sibyllima Græce & Latinè edidit, inter illorum fragmenta, quædam, de Christo ex vetustissimo codice descripta singulis Sibyllis adscripta Oracula excudi curavit. Versus qui Persicæ Sibyllæ attribuuntur, sic sonant:

Virgine matre satus, pando residebit asello,
Jucundus princeps, unus qui ferre salutem
Rite queat lapsis: tamen illis forte diebus
Multi multa ferent, inmensi fata laboris.
Solo, sed satis est Oracula prodere verbo:
Ille deus casta nascetur virgine magnus.

Janus Jacobi Boissardus in lib. quem de Divinatione conscripsit non solum ex ipsis Oraculis Sibyllinis, singulis Sibyllis sua assignavit Oracula, verum etiam ex aliis Scriptoribus ipsis attributa recenset.

Ex Aria Montano.

Tu pede prævalido calcabere, callide serpens
Nasceturque humili summus in orbe Deus.
Quod nunc nemo videt Verbum, quod tangere nemo
Nunc valet, humana hoc impetet hocce manus.

Ex

Ex Lælio Cleopasso.

Æternum Verbum fiet palpabile: eritque
Verus homo ex utero virginis, atque Deus.
Is te antique draco vincet: Plutonia sceptra
Franget & infernas discutiet tenebras.
Hic Rex est Judæa tuus, quem pullus aselli
Sustinet: hoc laudes adveniente cane.

Ex inscriptionibus Senensibus.

Panibus simul quinque, & duobus piscibus hominum millia multa in eremo satiabit.

Ex Ruillio:

Et tu, bestia, conculcaberis. Deus nascetur in mundo: Verbum invisibile, reddetur palpabile, vel percutietur.

Notandum porro, uti superius notavimus, Boissardum, uti singulis suas assignavit prædictiones, sic & huic suas attribuere: verum in eo, Lactantio adversatur, qui Institut. lib. I. de falsa Religione cap. VI. hoc modo de Sibyllis: *sunt singularum singuli libri, qui quia Sibyllæ nomine inscribuntur, unius esse creduntur, suntquè confusi, nec discerni, ac suum cuique assignari potest, nisi Erythrææ, quæ & nomen suum verum carmini inseruit, & Erythræam se nominatum iri, prælocuta est; cum esset orta Babylone.* Boissardus tamen cuique sua tribuit Oracula, quod quo fundamento facere possit, equidem non video: ne autem Lector sedulus hac Boissardi conjectura fraudetur, prædictiones quas huic Sibyllæ adtribuit, heic adscribere placuit.

Prædictio de Turri Babylonica. lib. III. Oraculorum Erythrææ.

Ἀλλ' ὁπόταν θεοῦ τελέωνται ἀπειλαί
Ἅς ποτ' ἐπηπείλησε βροτοῖς οἳ πύργον ἔτευξαν
Χώρῃ ἐν Ἀσσυρίῃ, ὁμόφωνοι δ' ἦσαν ἅπαντες
Καὶ βούλοντ' ἀναβῆν εἰς οὐρανὸν ἀστερόεντα
Αὐτίκα ἀθάνατος *
Πνεύμασιν. αὐτὰρ ἔπειτ' ἄνεμοι μέγαν ὑψόθι πύργον

Ῥίψαν, καὶ θνητοῖσιν ἐπ' ἀλλήλοις ἔριν ὦρσαν:
Τοὔνεκα τοὶ Βαβυλῶνα βροτοὶ πόλει οὔνομ' ἔθεντο.

Sed cum dicta ad rem fuerint collata, minatus
Quæ magnus Deus est olim mortalibus illis,
Qui turrim Assyriis in finibus ædificarunt:
Cum cunctis eadem vox esset, stelliferumque
In cælum vellent adscendere, continuoque
Immortalis *
Flatibus. At venti magnam sublime ferentes
Turrim jecerunt, & litem conciliarunt
Inter eos: urbemque ideo Babylona vocarunt.

De Deo uno soloque Æterno, & omnipotenti sic locuta est:

Ἀγέννητος, ἄχραντος, ἀέναος ἀΐδιός τε,
Οὐράνιος ἰσχύϊ μετρῶν πυρόεσσαν ἀϋτμὴν,
Καὶ πατάγου σκῆπτρον κατέχει σὺν ἀπλωεῖ πυρσῷ,
Πρηΰνει τε βαρυκτυπέων δουπήματα βροντῶν.
Γῆν χλονέων κατέχει ῥοιζήματα *
Καὶ ἀστεροπῶν μάστιγας ἀπαμβλύνει πυροφεγγεῖς
Ὄμβρων δ' ἄπειρα χεύματα, οὐρανίης τε χαλάζης,
Κρυμαλέης νεφελῶν τε βολῆς, καὶ χείματος ὁρμῆς.

Æternus, nunquam genitus, plane intemeratus,
Ignitas Cæli cohibet qui viribus auras:
Fulminis & sonitum sævo fulgore coërcet.
Horrendos tonitrus mollit, pacatque fragores,
Terram convolvens stridores comprimit *
Fulguris obtundit percussus igne micantes:
Imbris & immodicos fluxus, & grandinis albæ,
Et nubis gelidæ jactus, hyemisque solutæ.

Prædixit & Christum filium Dei venturum:

Σὸν γίνωσκε Θεὸν, Θεοῦ υἱὸν ἐόντα.

Tuum cognosce Deum, qui Dei filius est.

A Chri-

A Christo solutum iri legem Dei, quæ Mosi à Deo data erat:

Ἀλλ' ὅτε ταῦτ' ἂν ἅπαντα τελειωθῇ, ἅπερ εἶπον,
Εἰς αὐτὸν πᾶς λύσεται νόμος.

Sed postquam hæc omnia perfecta fuerint, sicut dixi,
In eo omnis solvetur lex.

Christum quoque pro Deo agnitum iri, ex miraculis testatur:

Ἐκ δὲ ἄρτων ἅμα πέντε καὶ ἰχθύεσσι δύοισι
Ἀνδρῶν χιλιάδας ἐν ἐρήμῳ πέντε κορέσει:
Καὶ τὰ περισσεύοντα λαβὼν ἅμα κλάσματα πάντα,
Δώδεκα πληρώσει κοφίνους εἰς ἐλπίδα λαῶν.

Panibus & quinque, & binis ex piscibus olim
Millia quinque virum in desertis exsaturabit.
Quin & fragmentis collectis relliquiarum
Bis senos cophinos, ut sit sperare, replebit.

De extremo Judicio, hoc modo:

— — — Ἀλλ' ὅταν ἤδη
Κόσμου καὶ θνητῶν ἔλθῃ κρίσις, ἣν Θεὸς αὐτὸς
Ποιήσει, κρίνων ἀσεβεῖς ἅμα τ' εὐσεβέας τε.
Καὶ τοὺς δυσσεβέας μὲν ὑπὸ ζόφον ἔμπαλι πέμψει.
Καὶ τότ' ἐπιγνώσονται ὅσην ἀσέβειαν ἔρεξαν:
Εὐσεβέες δὲ μενοῦσιν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.

Sed cum judicium jam tandem venerit orbis,
Censebitque pios homines Deus ipse, malosque.
Atque malos rursum tenebras detrudet ad imas.
Tum demum noscent, quam flagitiosa patrarint.
Terra piis autem nutrix habitanda manebit.

De pænis impiorum vide sub finem lib. II. Erythrææ, ubi ait:

Οὐδὲ σφὶν δακρύων κόρος ἔσσεται, οὐδὲ μὲν αὐδὴ
Οἰκτρ' ὀλοφυρομένων ἐσακούσεται ἄλλυδις ἄλλου.

Ἀλλὰ μακρὰν ζοφόενθ' ὑπὸ Τάρταρον εὐρώεντα
Τειρόμενοι βοάσονται· ἐπ' οὐχ' ὁσίοισι δὲ χώροις
Τίσουσι τρὶς τόσον, ὅσον κακὸν ἤλιτον ἔργον
Χθόμενοι πυρὶ πολλῷ· ἐπιβρύξουσι, δ' ὀδοῦσι
Πάντες τηκόμενοι μαλερῇ δίψῃ τε βίῃ τε.
Καὶ καλέσουσι καλὸν τὸ θανεῖν καὶ φεύξετ' ἀπ' αὐτῶν, &c.

— — — Neque erit modus ullus eorum
Ploratus: neque vox tristis distincta querelas
Diversas referet: verum sub nocte profunda
Clamorem tollent. Atque in regione profana
Ter tantum solvent, quantum fecere malorum,
Igni confecti multo. Tum dentibus omnes
Stridentes acri tabescent vique sitique.
Optandumque mori discent, fugietque vocantes, &c.

Addit Piorum præmia, quibus in vita æterna fruentur:

Τοὺς δ' ἄλλους, ὁπόσοιςτε δίκη, καλὰ τ' ἔργα μέμηλεν.
Ἠδὲ καὶ εὐσεβίη τε, δικαιότατοί τε λογισμοί,
Ἄγγελοι αἰρόμενοι διὰ αἰθομένου ποταμοῖο
Εἰς φῶς ἄξουσι, καὶ εἰς ζωὴν ἀμέριμνον,
Ἔνθα πέλει τρίβος ἀθάνατος μεγάλοιο Θεοῖο.
Καὶ τρισσαὶ πηγαὶ οἴνου, μέλιτός τε γάλακτος.

Ast alios qui jus æquum coluere, bonumque,
Et quibus & pietas & mens fuit optima cordi,
Sublatos genii rapidum per fluminis æstum
Ducent in lucem, & securæ munera vitæ.
Immortalis ubi magni via trita Tonantis:
Fontibus & trinis vinum, lac, mella, scatebunt.

De Jesu Servatoris nostri ingressu in Hierusalem: ubi ait.

Χαῖρ' ἁγνὴ θύγατερ Σιὼν, καὶ πολλὰ παθοῦσα,
Αὐτός σου Βασιλεὺς ἐπιβὰς ἐπὶ πῶλον ἐσάγει,
Πρᾶος πᾶσι φανεὶς, ἵνα τοι ζυγὸν ὅνπερ ὑπῆμεν
Δοῦλοι δὲ δυσβάστακτον ἐπ' αὐχένι κείμενον ἄρῃ,
Καὶ θεσμοὺς ἀθέους λύσῃ, δεσμούς τε βιαίους.

Salve

Salve, casta Sion, permultaque passa puella:
Ipse tibi inscenso Rex en tuus, intrat asello
Erga omnes mitis, juga quo tibi, quo juga demat
Intoleranda tibi, quæ fers cervice subacta.
Solvat & exleges leges, violentaque vincla.

De Johanne Baptista Christi præcursore, qui agnum Dei ostendet, & homines ad pænitentiam & resipiscentiam adhortabitur, sic inquit:

Ἀλλ' ὁπόταν φωνή τις ἐρημαίης διὰ χώρης
Ἥξει ἀπαγγέλλουσα βροτοῖς, καὶ πᾶσι βοήσει,
Εὐθείας ἀτραποὺς ποιησέμεν, ἠδ' ἀποῤῥίψαι
Ἐκ κραδίης κακίας, καὶ ὕδασι φωτίζεσθαι.
Πᾶν δέμας ἀνθρώπων, ἵνα γεννηθέντες ἄνωθεν.
Μηκέτι μηδὲν ὅλως γε παρεκβαίνωσι δικαίων.

Verum vox quædam cum per deserta locorum
Nuncia mortales veniet quæ clamet ad omnes,
Ut rectos faciant calles, animosque repurget
A vitiis, & aqua lustrentur corpora cuncta,
Ut nunquam deinceps peccent in jura renati.

Hæc Sibyllæ Persicæ esse Oracula putat Boissardus, sed quibus rationibus motus fuerit non indicat, quod quidem necessum erat, si dictis fidem haberi voluisset: nos cum Lactantio opinamur, non posse certo determinari quænam sint Oracula, quæ quævis particularis Sibylla conscripsit: Lactantii ævo ignorabatur cujus essent Oracula, an postremis hisce temporibus, hoc melius indicare poterit Boissardus? nulli particulari Sibyllæ ullum horum Oraculorum posse assignari contendimus, nunquam ethnicis diabolicisque Prophetis in mentem hæc venerunt, omnia enim illa quæ sub Sibyllarum nomine circumferuntur carmina, esse spuria & tota quanta supposititia à Christiano quodam conscripta, in sequentibus σὺν θεῷ ostendemus: ideoque nullus est Boissardus, qui absque ulla idonearum rationum allegatione hæc sub Persicæ Sibyllæ nomine venditat Oracula. Imo sibi contrarius videtur Boissardus, Oracula enim Erythrææ, secun-

dum propriam suam allegationem adscripta, Persicæ attribuit, quod certe ridiculum videtur. De aliis Oraculis quæ singulis Sibyllis assignat Boissardus, par esto judicium. Hæc postquam absolvissemus, incidimus in prædictiones quas Sibyllæ huic Persicæ attribuit quidam lucifuga, quem merito puduit nomen libro suo præfigere, voluitque tantum duas hasce litteras I. A. nominis loco apponere, hic vero totum primum Sibyllinorum Oraculorum librum huic Persicæ attribuit, sed nullas ineptus hic Scriptor addit rationes, quibus probet hæc carmina, huic Sibyllæ esse assignanda, hac in re contrarius Lactantio, uti ante ostendimus, imo & Boissardo aliisque qui longe alia Persicæ Sibyllæ attribuenda esse existimant: quibusnam fidem commodabimus? si vera darentur κριτήρια, quibus discerni possent, quænam Oracula ab unaquaque Sibylla sint conscripta, nulla restaret difficultas, cum vero illa à nemine possint indicari, pro nugis & figmentis novorum horum Scriptorum assertiones habemus.

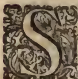
CAPUT III.

DE

SIBYLLA LIBYSSA.

BREVIARIUM.

Libyssam Sibyllam, nonnulli secundam, alii Sextam, alii Septimam fuisse arbitrantur. Ejus parentes. Nomen. Quo tempore vixerit. Non fuit Debora. Cur Libyca vocetur. Non fuit cum Noacho in Arca. Dido olim Elissa fuit vocata. Cur Dido dicta. Dido Virago: Cur Elissa nominata. Dido non significat viraginem sed Elissa. Etymologia nominis Didonis à נוד. *Peucerus refellitur. Versus quinam huic Libycæ Sibyllæ adtribuuntur à Boissardo. Et J. A. in speculo Sibyllarum.*

Ecunda, inquit Lactantius, Isidorus aliique (Boissardus Sextam, Onuphrius Panvinius Septimam esse asserit uti & in templo Senensi) *est Libyssa cujus meminit Euripides in Lamiæ prologo.* Alii Libycam vocant: Hanc ex Jove & Lamia Neptuni filia procreatam & à Libycis Gentibus

tibus Sibyllam cognominatam tradunt Pausanias aliique: alii illam Dardani filiæque Nesonis Teucri filiam fuisse opinantur. Hanc dicunt proprio suo nomine *Elissam* fuisse vocatam, alii etiam proprio nomine Sibyllam vocatam volunt, à qua omnes postea mulieres Prophetissæ Sibyllæ nominatæ sint. Hanc Sibyllam Libycam Alstedius Anno Mundi 2620. vixisse affirmat, sed quo fundamento nitatur, non indicat. Illum hoc demonstrare non potuisse nec quemquam posse pleno ore pronuntiamus: nescimus etiam cur Alstedius Deboram inter Sibyllas recenseat, & in specie fuisse illam Sibyllam Libycam, sed se meris niti conjecturis ipse fatatur Alstedius, *Forte*, inquit, *hæc fuit Debora.* Sed quam iniquum sit Sanctam Fœminam comparare cum Muliere insana; & diabolico spiritu acta supra ostensum fuit. Quæ fuerit hæc Sibylla non constat: si Libyca nominatu eo quod Libya fuerit ei patria, liquido constabit saltem illam non posse cici cum Noacho Diluvii tempore fuisse in Arca. Lubæi enim seu Libyes Diluvio posteriores: ut cuivis notum. *Peucerus* cum aliis quam plurimis, Sibyllam hanc nomine proprio Elissam fuisse vocatam autumat; notandum autem Servium in ad Virg: Æneid. lib. I. commentariis, docere Didonem olim Elissam nominatam, *Dido* ait, *vero nomine Elissa ante dicta est, sed post interitum à Pœnis* Dido, *appellata id est Virago, Punica lingua.* Syncellus de Carthagine scribens testatur, Didonem antea *Viraginem* id est *Elissam* vocatam. Quam denominationem ex Etymologia nominis *Elissæ* originem ducere putamus, si quidem *Elissa* nomen compositum sit, ex אל & אשה, id est *Dei Fæmina*, hoc est *Fæmina fortis*, *Virago.* Et ut dicicam quod sentio, puto vocem Didonis non significare Viraginem, sed *Elissæ*: Didonem autem vocari illo nomine, hallucinatur Eustathius, qui Ἀνδροφόνον exponit, h: e: *Viricidam:* Διδὼ, inquit ἐκάλεσαν οἱ πλεονεκτηθέντες τὴν τοιαύτην γυναῖκα ἐπιχωρίᾳ φωνῇ, ὡς ἂν εἴπι τις ἀνδροφόνον, διαβάλλοντες ἐκείνην ὡς δῆθεν αἰτίαν ἔχουσαν τοῦ ἄνδρα φονεῦσαι, διὰ τὸν ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ φόνον, h: e: *Qui ab illa victi sunt, Didonem vernacula voce appellarunt quasi dixeris Viricidam, illam calumniantes ut quæ causa fuerit quod vir interficeretur propter cædem à Fratre admissam.* Sed fallit fallitur que Eustathius, deceptus voce Elissæ composita ex איש & חלל *confodere*, *vulnerare.* Si Didonis nomen exponendum est, magis laudarem Etymologi sententiam Didonem πλα-

νῆτιν *vagam*, *erraticam* exponentis. Illam cum antea Elissa vocaretur, κληθῆναι ὕστερον τῇ Τυρίων φωνῇ Διδὼ διὰ τὸ πολλὰ πλανηθῆναι ἀπὸ Φοινίκης ἀπάραντα ἐπὶ Καρχηδόνα. τῇ γὰρ Φοινίκων φωνῇ τὴν πλανῆτιν Διδὼ προσαγορεύουσι, *postea Tyriorum lingua Didonem esse appellatam*, *quia multum divagata est*, *cum è Phœnice Carthaginem proficisceretur*, *Phœnicum enem sermone erraticam Didonem apellant*, Bene hoc quidem נדד *vagari*, *divagari*, *errare*. Apud Hebræos significat & à דיד vagatio facile derivetur Dido. Vocem hanc compositam ex dictionibus *El*, & *Jascha*, & & hoc nomine æque ac præcedenti *Sambethen*, eandem patrum Religionem Peuceius indicari judicat: excogitatam autem ac celebratam vocem utramque ideo, ut illa de præcipuis hujus Sanctissimæ & Vetustissimæ Doctrinæ custodibus ac propagatoribus moneret: hoc quale esset Doctrinæ genus, quid profiteretur, quo animos hominum dirigeret ac deduceret, quem Deum agnoscendum colendumque proponeret, & doceret. Composita enim est dictio Elissa ex vocibus *El*, & *Jascha*, idest, *Deus est*: Elissa, id est Doctrina, de Vero, de Vivo, & existente Deo, qui non est fictitum numen, non sculptile, aut imago picta, sed est & vivit ab æterno, Conditor & Conservator omnium creaturarum: Hæc quidem gratis à Peucero dicta videmus: sed nullam aut saltem parvi momenti probationem conspicimus: Nam quis non sciat ex Etymologiis firmas conclusiones non posse semper elici: & in hac subjecta materia, sic nunc statuendum esse contendimus: posito enim, non concesso, vocem Elissam posse dici compositam ex *El* & *Jascha*, an ideo statuendum est Sibyllam hanc *Elissam* appellari ut nomine hoc Doctrina, quam Sem & Japhet posteros suos docuerunt significrretur & hanc designari vocibus *El Jascha*, *Deus est*? nos certe non probamus, talemque explicationem non solum ut incertam, veram & Etymologiam illam ut violentia extrusam, rejicimus. Hoc pacto possent augustissima Dei mysteria, ex nominibus optimis sceleratissimis inditis, indicata fuisse existimari. Cœterum nomen hoc Sibyllæ Hebraicum esse, quis Peucerum hac de re certum reddidit? Hoc simpliciter ita affirmari sufficere non credimus: debuisset demonstrare, cui olim ante hanc Sibyllam nomen hoc fuit inditum hac intentione ut eo, Doctrina de Vero & Æterno Deo indicaretur. Si hoc pacto licet argumentari, cur non credimus *Schriekio*? qui Adamum

mum in Paradiso ipso, linguam Celticam locutum esse, author est. Et, ut sibi adblanditur, ex vocibus quam plurimis, quæ sacra pagina ut Hebraicas proponit, demonstrat suo modo, illas Celticas esse. Argumentatur enim ex ipsis vocibus, & mirum imo nonnunquam miserum in modum voces detorquet, adeo ut & risui movendo idoneus & aptus videatur, & sit revera. Si Peucerus hoc modo velit explicare Sibyllarum nomina, quid dicet de Erythræa, Hellespontica, Cumana, &c. Sed vidit satis, non posse hoc pacto rem peragi, ideo de reliquis ne γρῦ quidem, verum altum silentium. Si Sibylla suo nomine Doctrinam de vero Deo præ se ferre debet judicari, itaque & à Pagana, diabolico spiritu acta, accipienda erit Doctrina de Vero Deo & ejus cultu, quod quomodo scriptis Sibyllinis quadret, ex quibus à Quindecim-viris inspectis & consultis plerumque Sacra falsis Diis peragenda, ut postea docebimus, petebantur, nos non videmus. Quicumque alios præter verum Deum colendos imperat, ille certe doctrinam de Vero Deo, haud proponit, sed plane evertit.

Versus qui Libycæ huic Sibyllæ attribuuntur, in Antiquo Codice Regio, sic habent.

Ecce dies venient, quo æternus tempore princeps,
Irradians fato læta, viris sua crimina tollet,
Lumine clarescet cujus synagoga recenti:
Sordida qui solus reserabit labra reorum,
Æquus erit cunctis, gremio Rex menbra reclinet,
Reginæ mundi, sanctus, per sæcula vivens.

De ea Arias Montanus:

Discutiet tenebras lux alma, & vincula priscæ
Legis: rex vitæ conspicietur homo.
Virgo hunc sancta dabit terris, gremioque fovebit.
Pressus & hic miseris conferet auxilium.

Ex Lælii Cleo-passi Hydruntini Poëmatibus:

Quæ mentes hominum cæcas insania cepit?
Numen ab humanis impetitur manibus.

 Ag-

Agnus pro nobis sævas mactatur ad aras,
Hostia placatum reddidit ista Deum.
Nam qui depressus miseranda clade videtur
Optatum miseris conferet auxilium.

Ex Inscriptionibus Senensibus.

In manus inimicorum veniet. Dabunt Deo alapas
Manibus incestis: miserabilis, & ignominiosus videbitur:
Et miserabilibus spem præbebit.

Ex Ruilio.

Dies veniet, quibus Deus illuminabit crassitudinem tenebrarum: vinculum Synagogæ rumpetur. Homines tacebunt,& videbunt Regem viventium. Et virgo Domina gentium eum gestabit gremio. Regnabit in misericordia: & tradetur in manus malorum. Colaphizabitur Deus, eritque tanquam miser,& auxilium dabit miserabilibus.

Ex Garsone.

Ille quidem morbis pressos sanabit, & omnes
Firmos restituet læsos: cæcique videbunt,
Incedent claudi: surdis audire licebit.
Expellet furias: oppressi morte resurgent.

Sixtus Senensis carmen hoc huic Sibyllæ assignat.

Καὶ τότε δὴ νοσερῦς ἰήσεται ἠδ' ἐπιμώμυς
Πάντας, ὅσοι τύτῳ πίςιν ἐνὶ πιςήσονται.
Βλέψυσιν ἢ τυφλοὶ, ἀτὰρ βαδιῦσι τε χωλοί,
Κωφοὶ ἀκύσυσι λαλήσυσ' οὐ λαλέοντες
Δαίμονες ἐξελάσει, νεκρῶν ἢ ἐπανάςασις ἔςαι.

Id est

Ille quidem morbis pressos sanabit, & omnes
Læsos quotquot ei fident: cæcique videbunt:
Incedent claudi: surdis audire licebit:
Insolitas mutis dabitur formare loquelas:
Expellet furias: oppressi morte resurgent:

No-

Notari heic velim J. A. qui jam nuper de Sibyllis idiomate Belgico scriptum edidit futilissimum, in quo Libycæ Sibyllæ attribuit integrum librum Secundum Oraculorum Sibyllinorum, atque hoc pacto ostendit temeritatem suam atque inscitiam, quod viri Docti ante illum non ausi sunt pronuntiare, hoc tenebrio hic pleno ore audet, tanquam veram sententiam, Lectori suo obtrudere, ac pro genuinis Sibyllarum Oraculis venditare. Sed quis te hoc docuit Vir sagacissime & perspicacissime, certè hoc nullibi reperire potuisti nisi in temerario tuo cerebello: postea enim vi Veritatis adactus p. 852. ipse confiteris, nulli Sibyllarum sua carmina posse assignari, quare ergo unicuique sua propria carmina assignasti? quænam tibi fuere visa κριτήρια in illis versibus, quibus te motum sensisti ut talia effutires? Boissardus has sequentes prædictiones, tanquam à Libyca Sibylla profectas, citat, & ut ante notatum, absque ulla probatione lectori obtrudit. Statuit ergo Sibyllam Libycam vaticinatam esse, de exitio gentium propter idololatriam & scelera, quibus iram Dei altissimi in se irritarunt.

Ἀλλὰ ταλαιπωροῦσι κακοὶ κακότητα μενόντες
Ὀργὴν ἀθανάτοιο βαρυκτύπου οὐρανίωνος
Ἀντὶ Θεοῦ δὲ λίθους καὶ κνώδαλα θρησκεύοντες,
Πολλὰ μάλ᾽ ἄλλυδις ἄλλα φοβούμενοι, οἷς λόγος οὐδεὶς,
Οὐ νοῦς, οὐκ ἀκοή. ἄγε μοι θέμις οὐδ᾽ ἀγορεύειν
Εἰδώλων τε ἕκαστα, βροτῶν παλάμαις γεγαῶτα.
Ἐξ ἰδίων δὲ κόπων, καὶ ἀτασθαλίων ἐπινοιῶν.
Ἄνθρωποι δέξαντο Θεοὺς ξυλίνους, λιθίνους τε,
Χαλκοῦς τε, χρυσοῦς τε καὶ ἀργυρέους τε ματαίους
Ἀψύχους, κωφοὺς καὶ ἐν πυρὶ χωνευθέντας.
Ποιήσαντο μάτην γε πεποιθότες ἐν τοιούτοις.

— — — Sed durantque malique malum opperiuntur,
Iram immortalis, cælestis & altitonantis:
Proque Deo lapides, & ficta animalia, multa
Relligione colunt trepidi, diversaque, quorum
Non ullus sermo, mens nulla, auditio nulla est.
Singula nec fas est verbis simulacra referre
Mortali fabricata manu: quos namque credvit

Humanæque manus labor atque industria mentis,
Accepere Deos stulti, saxove vel auro,
Ære, vel argento factos, lignove dolatos.
Exanimes, surdos, conflatos ignis in æstu,
Fecere: atque his frustra commisere salutem.

De Miraculis Jesu Christi ejusque passione :. hoc modo.

Πάντα λόγῳ πράσσων, πᾶσαν νοῦσον θεραπεύων,
Τοὺς ἀνέμους παύσει τε λόγῳ, στορέσει δὲ θάλασσαν
Μαινομένην, ποσὶν εἰρήνης πίστει τε πατήσας.
Εἰς ἐμπλύσματα φαρμακόεντα παρειὰς αὐτοῦ
Δώσει: καὶ εἰς μάστιγας ἁπλώσει θ' ἁγνὸν νῶτον.
Καὶ κολαφιζόμενος σιγήσει: μή τις ἐπιγνῷ
Τίς, τίνος ὤν, πόθεν ἦλθεν, ἵνα φθιμένοισι λαλήσῃ,
Καὶ στέφανον φορέσει τὸν ἀκάνθινον.
Πλευρά τε νύξουσιν καλάμῳ διὰ τὸν νόμον αὐτῶν.

Cuncta jubens faciet, morboque medebitur omni;
Pacabit ventos dicto, sternetque profundum
Insanum, placidis pedibus calcando, fideque.
Ad virosa genas præbebit sputa pudentes:
Verberibusque sacrum tradet proscindere tergum.
Perque feret tacitus colaphos, ne forte sciatur
Quis sit, cujus sit, mortalibus unde locutum
Venerit: horrentemque feret de vepre coronam.
— — *Tum calamo compungent ilia legis*
More suæ.

Prædixit quoque Sibylla hæc, mundi conflagrationem, Judicium extremum, mortuorumque Resurrectionem, & Vitam æternam piis & Dei cultoribus præparatam.

Πῦρ ἔσται κατὰ κόσμον ἐν ᾧ τόδε σῆμα τέτυκται
Ῥομφαῖαι, σάλπιγγες ἅμ' ἠελίῳ ἀνιόντι.
Κόσμος ἅπας μήκημα καὶ ὄμβριμον ἦχον ἀκούσει:
Φλέξει δὲ χθόνα πᾶσαν. ἐπὰν δ' ὀλέσῃ γένος ἀνδρῶν,
Καὶ πάσας πόλιας, ποταμοὺς θ' ἅμα ἠδὲ θάλασσαν

Ex

Ἐκκαύσῃ. τὰ δὲ πάντα κόνις ἔσετ᾽ αἰθαλόεσσα.
Ἀλλ᾽ ὅταν ἤδη πάντα τέφρη σποδόεσσα γένηται.
Καὶ πῦρ κοιμίσῃ Θεὸς ἄσπετον, ὥσπερ ἀνῆψεν,
Ὀστέα καὶ σποδιὴν αὐτὸς θεὸς ἔμπαλιν ἀνδρῶν
Μορφώσει, στήσει δὲ βροτοὺς πάλιν ὡς πάρος ἦσαν.
Καὶ τότε δὴ κρίσις ἔσται, ἐφ᾽ ᾗ δικάσει Θεὸς αὐτὸς
Κρίνων ἔμπαλι κόσμον. ὅσοι δ᾽ ὑπὸ δυσσεβίῃσιν
Ἥμαρτον θνητοὶ, τοὺς δ᾽ αὖ πάλι γαῖα καλύψει.
Ὅσσοι δ᾽ εὐσεβέουσι, πάλιν ζήσοντ᾽ ἐπὶ γαῖαν,
Πνεῦμα Θεοῦ δόντος, ζωήν θ᾽ ἅμα καὶ βίον αὐτοῖς
Εὐσεβέσι. πάντες δὲ τότ᾽ εἰσόψονται ἑαυτούς.

Igni flagrabit mundus, signumque dabunt hæc
Enses atque tubæ simul, & sole exoriente
Terribilem sonitum, mugitumque audiet omnis
Mundus: & exuret terram omnem torridus ignis:
Hinc genus humanum postquam delerit, & omnes
Urbes, & fluvios exusserit, atque profundum,
Omnia fient hæc mixtus fuligine pulvis.
Omnia sed postquam in cineres collapsa jacebunt,
Et Deus obruerit tantum qui accenderat ignem:
Inque hominem Deus ipse iterum formaverit ossa
Et cineres, mortalibus, ut fuerant, revocatis,
Judicium tunc certò erit; in quo jus feret æquum
Ipse Deus mundi judex. At qui impietate
Peccarint, iterum injecta tellure tegentur.
Contra iterum in terris vivent pietatis amantes,
Ipsis dante Deo flatum, vitamque, cibumque:
Seque pii agnoscent omnes, seseque videbunt.

Ut autem homines talem habeant finem, ideo paulo ante eos ad resipiscentiam & pietatem exhortatione hac pia monuisse putat Boissardus, Libycamque Sibyllam hæc populis locutam.

Ἀμέλεοι μετάθεσθε βροτοὶ τάδε, μηδὲ πρὸς ὀργὴν
Παντοίην ἀγάγητε Θεὸν μέγαν. ἀλλὰ μεθέντες
Φάσγανα, καὶ στοναχὰς, ἀνδροκτασίας τε, καὶ ὕβρεις

Ἐν

'Εν ποταμοῖς λύσασθε ὅλον δέμας ἀενάοισι
Χεῖράς τ' ἐκτανύσαντες εἰς αἰθέρα, τῶν πάρος ἔργων
Συγγνώμην αἰτεῖσθε, καὶ εὐσεβίαις ἀσέβειαν,
Πικρὰν ἰάσασθε. Θεὸς δ' ἕξει μετάνοιαν
Οὐδ' ὀλέσει: παύσει δὲ χόλον πάλιν; εἴπερ ἅπαντες
Εὐσεβίην ἐρίτιμον ἐνὶ φρεσὶν ἀσκήσητε.

— — — *Ah vos resipiscite stulti*
Mortales, magnumque Deum irritare cavete.
Ponite sed gladios, gemitus, cædesque, nefasque:
Et totum fluvio corpus mersate perenni.
Tum manibus passis ad sidera præteritorum
Poscite factorum veniam, sanateque factis
Impia facta piis. nam sic Deus ipse vicissim
Consilium vertet, neque vos exscindet, & iram
Sedabit rursum, si vos modo mente coletis,
Qua nil gratius est illi, pietatis amorem.

C A-

CAPUT IV.

DE

SIBYLLA DELPHICA.

BREVIARIUM.

LActantius statuit hanc tertio loco, Onuphrius primo esse collocandam. Aitzma refutatus. Onuphrius refellitur. Quo tempore vixerit. Diversa illius nomina. Unde & quomodo Delphos venerit. Solinus emendatus. Martianus Capella emendatus. Suidas refellitur. Unde Delphica vocetur. Peuceri opinio Delphicam Sibyllam unam eandemque esse cum Erythræa, Sicula, Samia, Rhodia & Claria: ac νεωκόρον *in templo Apollinis Smynthei fuisse. Homerus secundum Solinum aliosque, versus ex Sibylla hac mutuatus non nullos, operi suo inseruisse dicitur, sed assertio illa refutatur. Hodierna Oracula Sibyllina sunt spuria. Schmidius refellitur. Quomodo Sibylla hæc Divino afflabatur Spiritu. Ubinam fuerit sepulta. Carmina quæ illi attribuuntur.*

TErtia, inquit porrò Lactantius, *est Delphica, de qua Chrysippus loquitur in eo libro quem de Divinatione composuit.* Hæc Onuphrio est omnium prima, uti & in Iconibus ex Italia ad nos allatis, statuitque ante hanc nullam Mulierem fuisse vaticinatam. Sed hoc repugnat Varroni, Lactantio, Isidoro aliisque, horum judicio si stare noluit Onuphrius, rationes erant adducendæ cur Delphica Persicæ esset anteponenda, sed quoniam hoc tantum sine probatione affirmat, ideo & eo Jure quo asseruit, potest etiam negari. J. Aitzma in speculo suo Sibyllino p. 665. dicit se, propter diversas rationes ante secundam Sibyllam esse collocandam, existimare, verum diversarum illarum rationum ne unam quidem protulit, credo nullam producere potuisse. *Daphnen* etiam hanc Sibyllam fuisse vocatam author est idem Aitzma, hoc autem ut probet, recurrit ad Ovidii metamorph: lib. I.

fab IX:fed incepto huic Scriptori fabulam relinquamus.perridiculum enim effet fedulum Lectorem talibus quisquiliis detinere, alia etiam quæ de hac Sibylla, Aitzma profert, tanquam putida figmenta rejicimus. Clemens Alexandrinus Stromat: lib. I. dicit hanc Sibyllam, quam *Artemida* vocat, filiamque Lamiæ Sidonienfis fuiffe putat, Orphei, qui partibus Argonautarum fefe immifcuit, feptuaginta novem annis, ante bellum Trojanum, temporibus priorem. Alftedius aliique nonnulli hanc vixiffe volunt anno à mundo condito 2680: Erafmus Schmidius hanc vixiffe ftatuit, paulo ante excidium Trojanum circa annum ante Chriftum millefimum. Quod equidem probatum videre vellemus, putamus enim neminem hanc fententiam firmis rationibus poffe confirmare: præfertim cum tot differentes de tempore quo vixerit hæc Sibylla, Scriptorum fint opiniones. Diodorus Siculus enim, qui Delphicam Sibyllam *Daphnen* vocat, Tirefiæque filiam dicit, quinquaginta duobus annis poft, illam ab Epigonis in Thebarum expugnatione, cum patre captivam Delphos abductam docet, ibique ab ipfis ftabilitam, quod rurfum Paufaniæ contrarium qui illam ex Afia Delphos veniffe perhibet. Imo & ifte adverfatur Plutarcho, qui illam ex Helicone eo veniffe, Lamiæque fuiffe filiam contendit. Solinus polyhiftor in plerisque editis, ita adnotante magno Salmafio, dicit *hanc Herophile Erythræa annis aliquot confecuta eft*. Quafi, inquit Salmafius, Erythræa Sibylla, Herophile dicta fuerit proprio nomine. Itaque emendat legens, *hanc Herophilen Erythræa annis aliquot intercedentibus confecuta eft*: atque hoc pacto non Erythrææ aut Samiæ Sibyllæ fecundum Salmafium (quamvis falfo illi attribuat hanc fententiam jam dictus Aitzma p. 666.) illud fuerit hoc nomen, verum Sibyllæ Delphicæ: de Herophile poftea latius, hoc tantum nunc notabimus Herophilen à Martiano Capella vocari Trojanam Marmenfi (fecundum magnum Salmafium, non *Marmenfi* fed *Marmeffi filiam* legendum) quod de Delphica Sibylla notatum non invenimus. Tirefiæ enim filiam Manto nomine, fuiffe exiftimat *Suidas* nullibi Marmenfi; à Lamia prognatam effe Plutarchus autor eft, uti fupra notavimus. Hanc Suidas etiam Theffalicam dixit. Sed quomodo illam Theffalicam dicat, ille, qui Delphicam effe ftatuit, nos certe non capimus. an itaque Delphi in Theffalia? notum eft effe in Bœotia, regione alia quam Theffalia,

etiam

etiamsi huic vicina: ideoque errare dicendus est Suidas, ac Geographiæ parum gnarus, vel saltem sui oblitus, quando Delphicam vult etiam esse Thessalicam, Sibyllam hanc, Delphicam, nonnulli volunt vocatam; eo quod Delphos abducta cum reliquis captivis quos Argivi Epigoni eo miserunt, illa in urbe diu commorans & degens pro Delphica, cum Thebana esset, à multis haberetur: sed Isidorus Hispalensis, ut & Suidas Delphicam dictam statuunt eo quod Delphis nata sit. Imo Isidorus in templo Apollinis genitam affirmat: Clemens Alexandrinus, ex Heraclidæ autoritate, & post illum, Pausanias in Phocaicis, annotavit; Delphis saxum quoddam fuisse jux a Buleuterium, cui saxo insidens, Sibylla inde Oracula sua proclamarit. Saxum hoc Erophileum lapidem fuisse vocatum, scribit Peucerus, qui Delphicam Sibyllam eandem fuisse cum Erythræa, Sicula, Samia, Rhodia & Claria, perhibet, testimonia nulla proferens. Scribit porro idem Peucerus, Delphicam Sibyllam νεωκόρον, *æditmum*, egisse in templo Apollinis Smynthei, & somnia quæ in templo Hecabes excubantibus objiciebantur, explanasse. Maximam vitæ partem degisse in Samo, inde sæpe in Clarum Colophoniorum, Delum, & Delphos exspatiatam fuisse, hincque Samiam, Rhodiam, Delphicam &c. dictam, ibique hominibus illis carmina sua decantasse: non magni est momenti, utrum Delphica fuerit dicta, eo quod ibi, & quidem in Apollinis templo fuerit nata aut Oracula sua ibidem pronuntiarit, utrumque enim dici posse nec hæc sibi contraria esse existimamus. J. Aitzma de Delphica Sibylla agens, occasionem arripit describendi Delphos, Bœotiæ urbem, & quidem satis operose, famosum illud templum Delphicum ad cujus descriptionem etiam locum ex D. Jacobi Sponii quem Leidensem medicum vocat, Itinerarii, parte secunda p. m. 45. producit: verum tam fœde detorsit hunc locum, ut, cum nolim dicere malitiose illum hoc fecisse, mihi sit dicendum, illum non intelligere linguam Gallicam; planè enim contra Scriptoris intentionem locum illum vertit, & plane illi contra ejus mentem sensum dedit. Solinus si modo fidem meretur, author est, Homerum plurimos versus ab hac Sibylla mutuatum, tanquam suos, operi suo inseruisse: hanc sententiam tuetur etiam Isidorus Hispalensis. Versus autem quos operi suo inseruit, præter alios putat fuisse etiam hosce sequentes: Symson Chron:

Catholic. parte secunda, ad A. M. 2829. Symsonem ipsum loquentem audiamus: *Ascanium Æneæ filium nusquam nominat Homerus, qui tamen Æneam, ejusque posteros, post dissipatum Regnum Priamidarum, Trojanos diutissimè imperaturos, ex Sibyllino aliquo Vaticinio videtur cognovisse. Nam Iliados vicesimo, Neptunum sic loquentem inducit Poëta:*

> Ἤδη γὰρ Πριάμου γενεὴν ἤχθηρε Κρονίων
> Νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει,
> Καὶ παῖδες παίδων τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Ait Priami genus Jovi exosum esse, propter perfidiam scilicet ac injustitiam: Æneam vero ad Regnum reservari, & hujus posteros diuturnum habituros Imperium. Quin etiam apud eundem Poëtam Hymno εἰς Ἀφροδίτην, *Venus Æneæ mater (quæ Otrei filiam se dixit) cum Anchise Dardanio congressa, profert hoc Oraculum:*

> Σοὶ δ' ἔσται φίλος υἱός, ὃς ἐν Τρώεσσιν ἀνάξει,
> Καὶ παῖδες παίδεσσι διαμπερὲς ἐκγεγάονται.

Cum enim formosa illa puella ex edito Oraculo resciviſſet, Anchisæ posteros regnaturos cum ipso jam senescente concubuit, ut ex Ausilao notat vetus Homeri Scholiastes ad vicesimum librum Iliados, Sibyllinum hoc fuisse Oraculum conjectare possumus ex eo, quod veteres quidam Homerum è Sibyllæ Delphicæ scriptis aliqua desumpsisse tradunt. Sed hanc Simsonis assertionem pro conjectura tantum recipimus: Quis enim demonstret quænam sint carmina quæ Homerus ex Sibyllinis scriptis mutuatus, suis inseruit. Ubinam apparent in Sibyllinis quos nunc habemus libris, illa Oracula? & posito illa in scriptis hisce Sibyllinis inveniri, an ex eo sequeretur Homerum illa descripsisse ex Sibyllis, imo contrarium posse sustineri cerum est, an non Impostor aliquis possit ex antiquo Scriptore mutuari nonnulla ut scripto fucato Autoritatem conciliet? Quomodò autem Homerus Sibyllina carmina scriptis suis inserat aut inserere potuerit absque plagii manifesti detectione certè nos non capimus, an Homerus unus è quindecim viris fuit? extra quorum numerum nulli fas erat libros Sibyllinos inspicere, si ex relatu aliorum versus quosdam Sibyllarum scriptis suis adjicere voluit, tum facile multi indicassent, quæ & quot carmina ex earum

va-

vaticiniis deprompsisset, quod tamen à nemine factum fuisse, opinamur saltem, nunquam rescivimus. Vera autem Sibyllarum cum interierint Oracula, nemo, sic putamus, nobis indicabit quæ sint illa. Dato etiam ex veris Paganorum Sibyllis quadam descripsisse Homerum, hinc optimum adversus hæc nostra quæ Doctorum versantur in manibus Sibyllina Oracula eliciatur argumentum. Quoniam enim Homerica in illis non deprehenduntur, pro genuinis non esse habenda vel ex eo constare pronuntiamus. Scribit Erasmus Schmidius, B. Augustinum lib. de Civ. Dei XVIII. cap. XXI. de sese testari, reperisse se in libris Delphicæ Sibyllæ hæc verba: *Nascetur Propheta ex Virgine, absque humana corruptione.* Verba hæc apud Augustinum non potuimus, non solum loco citato lib. XVIII. cap. XXI. verum etiam cap. XXIII. ubi de Sibylla Erythræa ex professo loquitur invenire. Dicit quidem habuisse se Oracula quædam Erythrææ Sibyllæ, quæ Græco idiomate ipsi Vir Clarissimus Flaccianus, in Codice scripto, ostendit, sed de Delphicæ Sibyllæ Oraculo de Propheta absque humana corruptione nascendo, nihil quidpiam adnotatum reliquit. Forte respexit Schmidius ad versus illos, quos, ex Vetustissimo Codice nobis descriptos reliquit Opsopœius, Delphicæque Sibyllæ adscriptos refert: versus sic sonant:

Non tarde veniet; tacita sed mente tenendum
Hoc opus. hoc memori semper qui corde reponet,
Hujus pertentant Cor gaudia magna Prophetæ
Eximii, qui Virginea conceptus ab alvo
Prodibit, sine contactu maris. Omnia vincit.
Hoc naturæ opera. at fecit qui cuncta gubernat.

Sed nec de his testatur B. Augustinus se illos vidisse. De modo quo Sibylla hæc Delphica Divino afflabatur Spiritu, sic olim Proclus ad Porphyrium. *Sibylla quæ Delphis est, Deum in se admittit duobus modis. Vel subtilissimo vapore calido & sicco igneæ naturæ, qui exhalat ex hiatu speluncæ: vel sedens in Sanctuario in aheneo Tripode Sacro Apollini: utroque modo exponit sese inspirationi Divinæ, qua illustratur, & occupatur radio ignis divini. fitque interdum, & flamma ingens subito evolans è specu, phebadem involvat & repleat splendore Divino:*

aliquando sedens in tripode Sacro, in quo se Deo venienti accommodat, Vaticinationi firmæ se componit: & sive hoc, sive præcedenti modo, Pythia Deo tota repletur: qui tamen separatus est vapore, ab igne, à tripode, & ab omni apparatu loci, sive naturali sive artificiali. Sed de hac materia, postea uberior dicendi dabitur locus. Mortem autem obiisse in Troade ex Pausania affirmat J. Aitzma p. 671. Cœterum sepultam esse hanc Delphicam Sibyllam, in Nemore Sminthei, non procul ab Ida monte, & hoc epitaphio columnæ lapideæ inciso, decoratam. refert Pausanias.

Ἁ γὼ ἁ Φοίβοιο σαφηγορίς εἰμι Σίβυλλα
  Τῷ δ' ὑπὸ λαϊνέῳ σάματι πυθομένα
Παρθένος αὐδάεσσα τὸ πρὶν νῦν δ' αἰὲν ἄναυδος
  Μοίρᾳ ὑπὸ στιβαρῇ τὴν δὲ λαχοῦσα πέδην.
Ἀλλὰ πέλας νύμφῃσι καὶ Ἑρμῇ τῷ δ' ὑπόκειμαι
  Μοῖραν ἔχουσ' ἐκάτῳ τῆς τοτ' ἀνακτορίης.

Illa ego sum Phœbi interpres, non vana Sibylla,
  Hac quæ marmoreo clausa tegor tumulo:
Vocalis quondam, æternum nunc muta puella,
  Heu nimis, heu fati compede pressa gravi,
Mercurio tamen & nymphis sociata quiesco,
  Quod fuerim Phœbo grata, ferens precium.

Ut autem etiam huic Sibyllæ adscripta, referamus Oracula, notandum Boissardum existimare hanc multa de uno solo & vero Deo, & de Christo Servatore, prædixisse: scripto enim, inquit, mandavit Incranationem, doctrinam, miracula, passionem, Resurrectionem, & Adscensionem Christi in cœlum, tam claris & expressis verbis, ut historiam potius, quam Prophetiam scripsisse videatur. cujus fragmentum hoc esse creditur, quod Oraculorum lib. VI. legitur:

Ἀθανάτου μέγαν υἱὸν ἀοίδιμον ἐκ φρενὸς αὐδῶ,
ᾯ θρόνον ὕψιστος γενέτης παρέδωκε λαβέσθαι
Μήπω γεννηθέντος: ἐπεὶ κατὰ σάρκα τὸ δισσὸν
Ἠγέρθη, προχοαῖς δ' ἀπολουσάμενος ποταμοῖο
Ἰορδάνου, ὃς φέρεται γλαυκῷ ποδὶ κύματα σύρων.

Æterni

Æterni magnum natum cano pectore ab imo:
Cui solium genitor tribuit supremus habendum
Nondum progenito. siquidem de corpore duplex
Extitit. est autem perlutus fluctibus amnis
Jordanis, glauco cujus pede volvitur unda.

Et ea quæ sequuntur postea eodem libro. quædam etiam ad eam pertinentia leguntur sub finem libri octavi. ubi vera Religio describitur, & ultimi seculi fælicitas: quando Deum verum omnes homines cognoscent, & illi soli servient, viventque secundum ejus mandata.

Εἰκὼν ἐς ἄνθρωπος ἐμὴ, λόγον ὀρθὸν ἔχουσα.
Τούτῳ θὲς καθαρήν τε ἀναίμακτόν τε τράπεζαν,
Πληρώσας ἀγαθῶν, καὶ δὸς πεινῶντι τὸν ἄρτον.
Καὶ διψῶντι πότον: καὶ εἵματα σώματι γυμνῷ.

Effigie mea homo est rectæ rationis alumna.
Huic tu pone volens puram, & sine sanguine mensam,
Repletamque bonis. Panem potumque famenti,
Et sitienti da. nudum tege corpus amictu &c.

Item illud.

Ὀφθαλμοὺς ὁ πλάσας, καὶ ὦτα, βλέπων, καὶ ἀκούων;
Καὶ πᾶν ἐνθύμημα νοῶν, πάντων τε συνίστωρ,
Αὐτὸς ἐὼν, σιγῶν καὶ ὕστερον αὐτὸς ἐλέγχων,
Καὶ ἐκπράξων ὅσα λαθώνγε βροτῶν τις ἔπραξεν,
Ἐλθὼν καὶ ἐπὶ βῆμα Θεοῦ θνητοῖσι λαλήσων:
Καὶ κωφοῦ ξυνιεὶς, καὶ οὐ λαλέοντος ἀκούων:
Καὶ πόσον ἐπὶ τὸ πᾶν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ὕψος,
Ἀρχὴν καὶ τέλος οἶδεν, ὅς οὐρανὸν ἔκτισε καὶ γῆν.
Πάντα γὰρ ἐξ αὐτοῦ, τὰ ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος οἶδε.
Μοῦνος γὰρ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν Θεὸς ἄλλος.

Lumina qui finxit, quique aures, cernit & audit.
Omnes qui mentis motus tenet, omnia novit.
Et tacet, & tandem convincet, suppliciaque

Af-

Afficiet, quæ quisque hominum celata patrarit,
Cum veniet ſolium ad divinum jura daturus
Qui nil dicentes mutos intelligit, audit.
Et quantum tellus à cœli vertice diſtat,
Principium, finem, media omnia novit. ab ipſo
Omnia ſunt: cœlum qui telluremque creavit.
Solus enim Deus eſt: non eſt Deus alter ab ipſo.

Chryſippus quoque refert illam prædixiſſe, magnum Prophetam oriturum, cujus conceptio fieret miraculoſa, ſine virili ſemine. De hac ita *Benedictus Arias Montanus:*

En Dominum cognoſce tuum, veramque parentis
Excipio prolem, principis atque Dei.
Exſpectandus erit vates ter maximus, & cui
Nullus erit terris vir pater, ergo Deus.

Ex Thoma Garſone hi verſus illi dantur:

Inpingent illi colaphos (homines) & ſputa ſceleſtis
Iſraël labiis: nec non & fellis amari.
Eſcas adponent, potumque immitis aceti.

Quod in libro Oraculorum iiſdem ferè verbis expreſſum eſt:

Εἰς ἀνόμων χεῖρας, καὶ ἀπίστων ὕστερον ἥξει.
Δώσουσι δὲ Θεῷ ῥαπίσματα χερσὶν ἀνάγνοις.
Καὶ στόμασι μιαροῖσι τὰ πτύσματα φαρμακόεντα.
Δώσει δ᾽ εἰς μάστιγας ἁπλῶς ἁγνὸν τότε νῶτον.

Ex Inſcriptonibus, quæ in templo Senenſi ſunt applicatæ ſingularum Sibyllarum imaginibus:

Ipſe Deum cognoſce tuum, qui Dei eſt filius.

Ex Lælii Cleopaſſi Hydruntini Poëmatibus.

Æternum æterni natum patris alma puella
Virgineis olim nutriet uberibus.
Pollebit ſignis: condet miracula: morbos

Sa-

Sanabit: ventis jura marique dabit.
Dæmones ejiciet: manes revocabit ab umbris,
Morte ſua mortis deſtruet imperium.

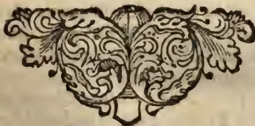
Hæc eodem fundamento quo præcedentia Oracula, huic Sibyllæ adſcribuntur à Boiſſardo: ne probabili quidem conjectura Sibyllis ſingulis ſuas poſſe aſſignari prædictiones, opinamur, ideoque Lectorem monitum volumus, nos hæc non adduxiſſe, quaſi hæc genuina ſint hujus Sibyllæ Oracula. Notandum etiam à Sixto Senenſi longè aliud Oraculum huic Delphicæ Sibyllæ aſſignari, hoc nempe:

Καὶ τότε δὴ κολάφυς καὶ πτύσματα φαρμακόεντα
Ισραὴλ δώσει μυσαροῖς ἐνὶ χείλεσι τούτῳ,
Εἰς δὲ τὸ βρῶμα χολὴν, καὶ εἰς πότον ὄξος ἄκρητον.

Id eſt:

Impinget illi colaphos & ſputa ſceleſtis
Iſrael labiis, neque non & fellis amari
Apponet eſcam potumque immitis aceti.

J. Aitzma in ſuo de Sibyllis tractatu p. 677., attribuit huic Delphicæ Sibyllæ libri tertii Oracula à p. 220. uſque ad p. 231. ubi de Chriſtianis prædicit Sibylla, ibi deſinit J. A.

CAPUT V.

DE SIBYLLA CUMÆA.

BREVIARIUM.

AN quarto vel tertio loco sit collocanda, variant Scriptorum sententiæ. Quo tempore vixerit. Quænam & cujas fuerit. Varia ejus nomina. An eadem cum Cumana, & Erythræa. Aitzma refutatus. Modus reddendi Oracula sua huic Sibyllæ peculiaris. Antri ex quo hæc Sibylla Oracula sua dabat ampla descriptio. Bocharti de hujus Sibyllæ sepulchro sententia. Antiquis, loci communes erant sepulchra. Carmina huic Sibyllæ à Boissardo & J. A. adtributa.

QUarta est Cumæa in Italia*, inquit Lactantius, *quam Nævius in libris belli Punici, Piso in Annalibus nominat.* Hanc Onuphrius ut & Icones Senenses tertiam nominant: Amatsiæ ætate hanc Cumæam Sibyllam innotuisse scribit Cedrenus p. m. 88. Baronius putat hanc fuisse omnium Sibyllarum ultimam, vixisseque Olympiade quinquagesima; Cimmeriam vocavit olim Isidorus Hispalensis à Cimmerio Campaniæ, Cumis vicino oppido. Alstedius in sua chronologia scribit vixisse illam Anno mundi 2710. Sed mera hæc est conjectura. μελαγχραίνην vocatam fuisse refert author lib. de Mir. auscult. Hanc Deiphoben Glauci filiam fuisse existimant nonnulli. forte, inquit Alstedius, hæc fuit Carmenta mater Evandri fatidica, de qua proverbium *cum matre Evandri loqui.* Quidam Phemonoën nominatam fuisse volunt. Justinus Martyr vult Sibyllam, Cumæam fuisse Babyloniam Berosi filiam, quod supra ostensum de Persica dixisse multos Scriptores: quidquid sit Babylone potius oriundam putemus quam Cume Asiatica, Æolide, nullam talem extitisse unquam illa Asiatica Civitate ortam quæ Cumis vaticinata sit author est Salmasius: opinatur enim & quidem maximis fultus ra-

rationibus, Cumæam hanc Sibyllam, Cumanam & Erythræam unam eandemque esse. De Cumæa & Cumana dubium esse non potest, Erythræa Sibylla hoc vocabulo indigetata, eo quod Erythis esset oriunda, Cumæa vero à Cumis Italicis ubi prophetavit. Hanc Sibyllam cum aliis Scriptoribus Cimmeriam vocat J. Aitzma p. 685. & diversam esse à Cumana statuit immerito, uti inferius probamus, dicitque errare illos qui illam eandem esse cum Cumana existimant, esseque seductos eo quod Aristoteles testatur illam Cumis habuisse lectum subterraneum &c. Verum cum bona hujus viri venia, non ex eo solum, sed ex ipsa vocis etymologia sic debere judicari, contendimus: velim perpendere dignetur nostras has, quas subiicimus rationes dictus J. Aitzma. qui etiam satis Magistraliter, verum erronee dicit hanc Sibyllam Cimmeriam fuisse vocatam à *Cimmerio* Asiæ oppido, ad dextrum Ponti latus, sito &c. plane Veteribus repugnat hæc sententia, Isidorus Hispal: & Lactantius scribunt hanc Cumæam in Italia fuisse ac vixisse. At quidquid de Cimmeria aut Cumæa Sibylla referunt Scriptores, intelligenda sunt non de Asiatico sed de Italico Cimmerio: imo & Cimmeriæ tenebræ quarum etiam mentionem facit Aitzma, dictæ à Cimmeriis Italiæ populis, de Asiaticis non possunt credi. Audiamus Festum: Cimmerii, *inquit*, dicuntur homines qui frigoribus habitatas terras incolunt, quales fuerunt inter Bajas & Cumas in ea Regione, in qua convallis satis imminenti jugo circumdata est, quæ neque matutino, neque vespertino tempore sole contegitur. Doctissimum D. Bochartum consentientem habemus, ille enim hoc modo scribit lib. I. de Coloniis Phœnicum p. 653. de Cimmeriis Homerus Odyss. lib. II.

Ἔνθα δὲ Κιμμερίων ἀνδρῶν δῆμός τε πόλις τε,
Ἠέρι καὶ νεφέλῃ κεκαλυμμένοι, οὐδέ ποτ' αὐτοὺς
Ἠέλιος φαέθων ἐπιδέρκεται ἀκτίνεσσιν.

Hic ad Cimmeriæ muros accessimus urbis,
Quæ gens perpetua est caligine mersa, nec unquam
Sol illum puro radiorum lumine lustrat.

Nec est quod quis agi putet de Cimmeriis Scythis circa Bosphorum, aut de populis qui habitant in extremo Septentrione, ubi longissimæ Noctes quæ Cratetis fuit sententia. Ulysses enim ex Circes Insula mane discedens vento secundo, sub vesperam appulit ad Cimme-

meriorum oram. Itaque nihil Vero propius quam quod plerique asserunt, hos Cimmerios in Campania fuisse circa Bajas & Cumas prope lacum Avernum. Ita Lycophron, Silius, Festus, Eustathius, & ex Geographis Ephorus, Strabo, Plinius, Marcianus aliique &c. cur autem Cimmerii dicti sint, & cur hæc Cimmeria vocetur Sibylla, hoc docere nos potest idem D. Bochartus loco laudato. Ovidius etiam hanc reliquit nobis descriptionem qua locus in quo habitarunt Cimmerii facile cognoscitur, sic ille lib. Metamorphos: XI. fab. X.

Est prope Cimmerios longo spelunca recessu
Mons cavus, ignavi Domus & penetralia somni;
Quo nunquam radiis oriens, mediusve cadensve
Phœbus adire potest: nebulæ caligine mistæ
Exhalantur humo dubiæque crepuscula Lucis.

Hinc autem natum proverbium de tenebris Cimmeriis, de quibus ad Lactantium nostrum olim diximus. Cur autem hæc Cumæa aut Cimmeria Sibylla Demophile, Deiphobe & Simmachia fuerit dicta, tædet pigetque nugas illas quas de illis nominibus refert J. Aitzma, in chartam conjicere ac refutare. neque enim ejusmodi opiniones tanti sunt ut iis inhæreamus. Primum videamus nunquid demonstrari possit Cumæam esse ipsam Sibyllam Cumanam. Hanc Cumæam Lactantius, cum Varrone aliisque putat fuisse diversam à Cumana quam septimo loco producit. Sed una est eademque: qui Cumæus dicitur absque ulla absurditate Cumanus vocari potest, non solum si Græcum verbum respiciamus, Cumæus enim & Cumanus eadem voce Κυμαῖος, non Κυμανὸς exprimuntur: imo à Græcis Scriptoribus Cumas Italicas Κύμην vocatas deprehendimus. Hinc nomen gentile Κυμαῖος *Cumanus* aut *Cumæus*. Non putem quempiam producturum probati alicujus Scriptoris Græci locum, quo Cumanus Κυμανὸς vocetur, sed semper Κυμαῖος dicitur. Apud Græcos ut obtinuit, sic etiam apud Latinos: Poëtarum princeps Virgilius:

Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem.

Quod de Cumis Italicis intelligendum esse nemo est qui dubitat, & ab illa Civitate Cumæa aut Cumana vocatur: imo Cumæa Sibylla Virgilio & Ovidio est Cumana. Isidorus Hispalensis loco supra

pra laudato, scribit, *dicta autem est* Cumana à Civitate, Cumis, *quæ est in Campania.* Hinc clare quisque videat Cumanam & Cumæam, unam & eandem esse, hoc etiam ex loco excellentissimo, lib. de admir. Audit. Aristoteli adscripto constat. ἐν τῇ Κύμῃ τῇ περὶ τὴν Ἰταλίαν δεικνύταί τις, ὡς ἔοικε, θάλαμος κατάγειος Σιβύλλης. τῆς χρησμολόγου, ἣν πολυχρονιωτάτην γενομένην, παρθένον διαμεῖναι φασὶν, οὖσαν Ἐρυθραίαν, ὑπὸ δέ τινων Μελαγχραίνην καλουμένην. *Cumis in Italia ostenditur quoddam, ut videtur, conclave subterraneum Sibyllæ fatidicæ, quam diutissime vixisse, & virginem permansisse perhibent, patria quidem Erythræam, à quibusdam vero Italiæ incolis Cumæam, ab aliis Melanchrænam dictam*: ideoque Cumana illa Sibylla quæ alia à Cumæa fingitur, Cumæa, ab eadem voce Græca, qua utraque exprimitur, dici potest. Notandum porro omnia quæ de Cumæa, etiam de Cumana & Erythræa pronuntiari: uti amplius docebitur, cum de illis Sibyllis nobis erit agendum: de illis enim etiam quædam dicenda reservamus. Nonnulli autem ut distinctas fuisse Sibyllas Cumæam & Cumanam evincant, dicunt Cumæam Sibyllam, illam fuisse quæ tempore belli Trojani Cumis in Asia vaticinabatur. Et ut illi possint applicari ea quæ à Scriptoribus de illa memorantur, fingunt illam quæ rebus Romanis quinquagesima Olympiade interfuit teste Solino. Et quæ Tarquinio Prisco libros venales obtulit, sed ex dictis satis constat Cumæam posse dici Cumanam, ex voce ipsa hoc evincitur. Nulla etiam Sibylla in Asiatica Cume, tempore belli Trojani vaticinabatur. Docendum hoc esset firmis & validis testimoniis. Oracula dabat illo tempore in Italica Civitate, nempe Cumis, ab Asiaticis Cumæis ante bellum Trojanum conditis, Sibylla hæc Cumæa sive Cumana. Notandum autem huic Sibyllæ modum peculiarem Edendi sua Oracula à Scriptoribus attributum: quippe non voce aut ore reddidit sed palmarum foliis inscripta ad antri ingressum ponebat; sin autem vento confunderentur folia, nunquam se exorari sinebat, ut rursum caneret vel eadem aut similia folia eo quo ante ordine disposita collocaret, adeo ut miseri mortales, qui Oraculum consulebant incertiores quam venerant, abirent. Atque hinc factum ut quisque pro suo libitu aut desiderio Oracula illa interpretaretur, cum tamen de Vatis mente non constaret. Virgilius lib. III. Æneid. sic de Cumæa Sibylla:

Insanam vatem aspicies, quæ rupe sub ima,
Quæcunque in foliis descripsit Carmina virgo
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit Janua frondes,
Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo,
Nec revocare situs, aut jungere carmina curat,
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.

Ne itaque mirum cuiquam videatur, Æneam Sibyllam Cumæam tam enixe petiisse, ne responsa foliis inscribat. sic Virgil. lib. VI. Æneid.

— — — Foliis tantum ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis,
Ipsa canas oro.

De his Sibyllæ foliis postea latius, ubi de modo quo Oracula edebantur, nobis erit differendum. Ad hunc locum Virg: alludit Juvenalis Satyra VIII.

Quod modo proposui non est sententia, verum
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.

Adeo vera sunt ea quæ supra retuli, ac ipsa Sibyllæ Oracula quæ foliis inscripsit olim Vates. In loco autem subterraneo, *rupe sub ima*, inquit, Virgilius, degebat hæc Sibylla. Hujus loci exactissimam descriptionem nobis dedere Virgilius & Ovidius.

Virgilius lib. VI. Æneid.

At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ
Antrum immane petit; magnam cui mentem animumque
Delius inspirat Vates, aperitque futura:

Et paulo post.

Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum,

Unde

Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cum virgo poscere fata
Tempus, ait. Deus ecce Deus. cui talia fanti
Ante fores subito non vultus, non color unus,
Non comptæ mansere comæ: sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument: majorque videri,
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Jam propiore Dei:

Deinde paulo post.

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obscuris vera involvens. Ea fræna furenti
Concutit, & stimulos sub pectore vertit Apollo.

Ovidius Metamorph: lib. XIV. hunc specum hoc modo describit:

Littora Cumarum, vivacisque antra Sibyllæ
Intrat: & ut manes adeat per averna paternos
Orat: at illa diu vultum tellure moratum
Erexit, tandemque Deo furibunda recepto,
Magna petis, dixit, vir factis maxime.

Deinde hæc de hoc antro addit optimus Poëta:

Respicit hinc Vates, & suspiratibus haustis
Nec Dea sum, dixit; nec sacri thuris honore
Humanum dignare caput: neu nescius erres:
Lux æterna mihi, carituraque fine dabatur,
Si mea virginitas Phœbo patuisset amanti.
Dum tamen hanc sperat, dum præcorrompere dictis
Me cupit, elige, ait, virgo Cumæa, quid optes:
Optatis potiere tuis. Ego pulveris hausti,
Tot mihi natales contingere vana rogavi.
Excidit, ut peterem juvenes quoque protinus annos.
Hoc tamen ille mihi dabat, æternamque juventam
Si venerem paterer. Contempto numine Phœbi

In-

Innuba permaneo. Sed jam felicior ætas
Terga dedit, tremuloque gradu venit ægra senectus;
Quæ patienda diu est. Nam jam mihi sæcula septem
Acta vides; superest numeros, ut pulveris æquem,
Ter centum messes, ter centum musta videre.
Tempus erit, cum de tanto me corpore parvam
Longa dies faciet, consumptaque membra senecta
Ad minimum redigentur onus: nec amata videbor;
Nec placuisse Deo Phœbus quoque forsitan ipse
Vel non agnoscet, vel dilexisse negabit.
Usque adeo mutata ferar, nullique videnda:
Voce tamen noscar; vocem mihi fata relinquent.

Claudianus in Panegyrico de quarto Honorii consulatu.

Chaldæi stupuere senes; Cumanaque rursus
Intonuit rupes, rabidæ delubra Sibyllæ.

Procopius Gothicarum rerum libro I. Ἐν τῇ Κύμῃ οἱ ἐπιχώριοι τὸ Σιβύλλης δεικνύασι σπήλαιον ἔνθα δὴ αὐτῆς τὸ μαντεῖον γεγενῆσθαί φασιν. Idest *Cumis incolæ Sibyllæ antrum ostendunt, in eoque ferunt illam Vaticinatam fuisse* Justimus Martyr in Oratione Parænetica: Ἔστι δὲ ὑμῖν ῥᾳδίως τὴν ὀρθὴν εὐσέβειαν ἐκ μέρους παρὰ τῆς παλαιᾶς Σιβύλλης, ἐκ τινος δυνατῆς ἐπιπνοίας διὰ χρησμῶν ὑμᾶς διδασκούσης, μανθάνειν ταῦθ᾽ ἅπερ ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τῆς τῶν προφητῶν διδασκαλίας. ταύτην δὲ ἐκ μὲν Βαβυλῶνος ὡρμῆσθαί φασι, Βηρώσου, τοῦ τὴν χαλδαϊκὴν ἱστορίαν γράψαντος, θυγατέρα οὖσαν, εἰς δὲ τὰ μέρη τῆς Καμπανίας οὐκ οἶδα, ὅπως διαβᾶσαν, ἐκεῖ τοὺς χρησμοὺς ἐξαγορεύειν ἐν τινι Κύμᾳ οὕτω καλουμένῃ πόλει, ἓξ σημείοις διεστώσῃ Βαιῶν. Ἐθεασάμεθα δὲ, ἐν τῇ πόλει γενόμενοι, καὶ τινα τόπον ἐν ᾧ Βασιλικὴν μεγίστην ἐξ ἑνὸς ἐξεσμένην λίθου ἔγνωμεν πρᾶγμα μέγιστον, καὶ παντὸς θαύματος ἄξιον; ἔνθα τοὺς χρησμοὺς αὐτὴν ἀπαγγέλλειν, οἱ ὡς τὰ πάτρια παρειληφότες παρὰ τῶν ἑαυτῶν προγόνων ἔφασκον. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς Βασιλικῆς ἐπεδείκνυον ἡμῖν τρεῖς δεξαμενὰς, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξεσμένας λίθου ὧν πληρουμένων ὕδατος, λούεσθαι αὐτὴν ἐν αὐταῖς, ἔλεγον. Καὶ στολὴν ἀναλαμβάνουσαν, εἰς τὸν ἐνδότατον τῆς βασιλικῆς βαδίζειν οἶκον, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξεσμένον λίθου. Καὶ ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου καθεζομένην ἐπὶ ὑψηλοῦ βήματος καὶ θρόνου, οὕτω τοὺς χρησμοὺς ἐξαγορεύειν. Hoc est: *Verum Dei cultum facile ex parte ab antiqua Sibylla, ex inspiratione*

ne quadam per Oracula vos docente, perdiscere poteritis ea, quæ ad prophetarum doctrinam quam proxime accedere videntur. Hanc ex Babylone profectam aiunt, Berosi, Chaldaicæ Historiæ Scriptoris, filiam quæ cum in Campaniam, nescio quo fato concessisset; Oracula edidit in urbe Cuma, VI. *millia passuum dissita. Vidimus ipsi, quum in ea urbe essemus, locum quendam, in quo basilica constructa erat ingens, ex uno lapide perpolita: opus sane vastum, & omni admiratione dignum. Heic eam Oracula cecinisse affirmabant ij, qui hæc à maioribus suis veluti patria acceperant: in medio vero basilicæ vasa tria nobis ostendebant, ex eodem lapide fabrefacta, quibus aqua repletis, vates lavaretur: & accepta stola, in penitissimam basilicæ ædem, eodem perpolito lapide ædificatam, progressa, & in medio ejus collocata in edito suggestu seu throno Oracula inde redderet.* locum hunc in quo basilica hæc ingens est constructa ex uno lapide perpolita; opus vastum & omni admiratione dignum, clare descripsit Virgilius lib. VI. Æneid. versibus his supra allatis, *excisum Euboicæ &c.*

Agathias lib. I. Historiar. spelunca erat, utrimque patentior, & profunda, penitissimisque & amplissimis penetralibus, voraginibusque immensis in abruptum descenderat: hanc ferunt Sibyllam Italicensem illam, & magnam incoluisse, quæ phœbo capta, & Spiritu Divino instructa, petentibus futura prædiceret: si quidem Æneæ, Anchisæ filio, tradunt, se adeunti omnia prædixisse; quæ illi essent in posterum occursura. *Et lib. de orig: urb. Romæ*; addunt præterea quidam Æneam in eo littore Euxini cujusdam Comitis matrem ultimo ætatis affectam circa stagnum, quod est inter Misenum Avernumque, extulisse. Atque inde loco nomen inditum, qui etiam nunc Euxinus sinus dicitur. Cumque comperisset ibidem Sibyllam mortalibus futura præcinere, in oppido quod vocatur Cimbarionis, venisse eo sciscitatum de statu fortunarum suarum: aditisque fatis vetitum, ne is cognitam in Italia sepeliret Prochytam, cognatione sibi conjunctam, quam incolumem reliquerat: & postquam ad classem rediit, reperitque mortuam, in Insula proxima sepelisse, quæ nunc quoque eodem est nomine dicta: ut scribunt Vulcatius & Acilius Piso. Lubet & heic adjicere quæ de hoc antro Boissardus αὐτόπτης enarrat: quod ad Sibyllæ specum attinet, hodie quoque ostenditur super lacu Averno: & prope locum templum Apollinis rotundum cum summa volupta-

te & admiratione sæpius vidi, quod tamen longa antiquitate, ac temporis injuria, ex majori parte fractum & pervium patet: ex hoc templo per callem angustum adscensus ducit ad speluncam Sibyllæ vastam & spatiosam, artificiosa tamen testudine excavatam. Hæc longo amploque meatu sub monte extensa, tandem muro obducto finitur: quem Adrianus P. M. exstrui jussisse fertur. Propterea quod plurimi, potissimum Scholastici, nescio qua curiositate ducti, per anfractus illos subterraneos, obscuros, & multiplici ambage reticulatos sese in inferiora loca demittebant, cumque illis reditus liber non daretur, lucernis propter ignitas exhalationes suffocatis, miserrimo vitæ exitio stultitiæ suæ pœnas dabant. Non desiere tamen eodem anno, quo illic degebam, quatuor Scholastici Belgæ, ut existimabantur, fracto muro se in eas voragines demittere, ex quibus post triduum evomiti sunt, corporibus igne ustulatis & suffocatis. In eodem antro ad dextram, visitur amplum cœnaculum, cujus parietes opere tessellato (quod Mosaicum vocamus) circumquaque cum tota concameratione exornati sunt eleganti artificio: ad cujus finem tria sunt cubicula excavata in eadem montis rupe, ubi videntur scamna lapidea, & loculi aqua semper calida pleni, vulgo appellantur *Balnea Sibyllæ*: neque hi tantum unquam æstuant, quin semper eo ingredi sit tutum. Hactenus Boissardus qui de hoc antro aliisque observatu dignissimis sibi visis tractatum pollicetur: nescimus utrum promissis steterit, hactenus nos equidem illum non vidimus. Antequam ad aliam Sibyllam transeamus, libet heic sententiam doctissimi Bocharti referre, de hujus Cumææ Sibyllæ sepulchro, Lilybæum Sibyllæ Cumææ sepulchro veteres insigniunt. Solinus Salmasii cap. V. *Lilybitano* (promontorio) *Lilybæum oppidum decus est, & Sibyllæ Sepulchrum.* Nempe *Cumææ*, de qua cap. II. dixerat: *hujus sepulchrum in Sicilia adhuc manet.* Et Isidorus Hispalensis lib. VIII. cap. VIII. *Dicta autem Cumana à Civitate Cumis quæ est in Campania, cujus Sepulchrum in Sicilia adhuc manet.* Sed hæc Sibylla tam fictitia est quam Hecuba & Pelorus, de quibus deinceps: fabula videtur ex eo nata, quod ad Sibyllæ nomen alludit Hebræum זבול *Zebul Habitatio.* Quod pro Sepulchro passim usurpatur שהואדר בו כל אחר quia in illo quivis habitat, ut ait Aben Eura ad Palm. XLIX. vers. XV. quo pernet illud Jobi cap. XXX. vers. XXIII. *Mors avocat me, & Domus*

mus constituta omni viventi. Id fortasse Pœni imitati, altera voce Arabica sepulchro ad Lilybæum inscripserant זבול גמאעה (*Zebul gumaha.*) *Habitatio universitatis*, id est, communis omnium sedes. Et ex *Zebul guma*, factum *Sibylla Cumæa*. Sic passim veteres sepulchra vel inferos *locos communes* appellant. Plautus in prologo Casinæ. *Qui nunc abierunt hinc in Communem locum.* Artemidorus lib. I. cap. LXXX. Κοινὸς τόπος οὗτος καλεῖται ὁ τοὺς νεκροὺς δεχόμενος Cicero VI. Verrina. *Dico nihil istum ejusmodi rerum in provincia reliquisse &c. nihil in ædibus cujusquam, ne in oppidis quidem, nihil in locis communibus.* Justinianus Institut. lib. II. tit. I. *in communem autem locum purum invito socio* (mortuum) *inferre non licet.* Hactenus Bochartus cujus conjectura tanquam maxime probabilis valde nobis arridet. Lubet heic etiam adponere Oracula quæ Cimmeriæ seu Cumææ Sibyllæ adtribuit Boissardus in de divinatione p: mihi 227. &c. Sibyllæ Cumææ tribuitur, Oraculum de uno vero & solo Deo Conditore, & Conservatore totius Mundi: quod continetur statim à principio IV. lib. Sibyllinorum Versuum; ubi scriptum est, inquit, Boissardus:

Κλῦτε λεὼς Ἀσίης μεγαλαύχεο, Εὐρώπης τε
Ὅσσα μελιφθέγκτοιο διὰ στόματος Μεγάλοιο
Μέλλω ἀφ' ἡμετέρου πανάληθέα μαντεύεσθαι.
Οὐ ψευδοῦς Φοίβου χρησμήτορος, ὅντε μάταιοι
Ἄνθρωποι Θεὸν εἶπον, ἐπεψεύσαντο δὲ Μάντιν.
Ἀλλὰ Θεοῦ μεγάλοιο, τὸν οὐ χέρες ἔπλασαν ἀνδρῶν
Εἰδώλοις ἀλάλοισι λιθοξέστοισιν ὁμοῖον:

Epaulo post:

Ἀλλ' ὃν ἰδεῖν οὐκ ἔστιν ἀπὸ χθονὸς οὐδὲ μετρῆσαι,
Ὄμμασιν ἐν θνητοῖσι, χεὶρ δ' οὐκ ἔπλασε θνητῶν.
Ὃς καθορῶν ἅμα πάντας, ὑπ' οὐδενὸς αὐτὸς ὁρᾶται.

Audi gens Asiæ, nimis Europæque superba,
Hæc quæ mellisono verissima vaticinari
Ore paro: nostro dictata à numine magno,
Non Oracla quidem dantis mendacia Phœbi,

Quem dixere Deum, quem falso nomine vatis
Vani appellarunt homines. Sed numine magni
Flante Dei quem non hominum manus ulla dolavit
Mutis assimilem signis, saxoque politis.

Et iterum.

Sed quem de terrra mortali lumine non est
Cernere, metirique manu neque fingere tactum:
Omnes qui cernent, à nullo cernitur ipse.

Multa etiam alia ibidem à Sibylla adduntur, Dei Potentiam laudantia, quæ huic Cumææ Sibyllæ adscribit Boissardus, putatque hæc etiam ab eadem hac, quæ lib. VIII. continentur, Christumque cum Patre æqualem prædicant, profecta:

Ὅσσα παρ' αὐτῷ σοι δοκέει, πλήσσειν τ' ἐπενδύσεις
Σῷ παιδὶ πρὸ κλίσεως πάσης στέρνοις ἴσοισι πεφυκὼς
Σύνβουλος, πλάσης μερόπων, κρίτης τε βίοιο.
Ὃ πρώτη στόματος γλυκερῇ προσφθέγξατο φωνῇ,
Ποιήσομεν ἴδιον πανομοίϊον ἀνέρα μορφῇ
Ἡμετέρῃ, καὶ δῶμεν ἔχειν ζωαρκέα πνοιήν.

Quæ tibi, quæque tuo nato annuis ipse patranda,
Qui tibi & unanimis, & par res ante creatas,
Humanæ Judex vitæ, sociusque Creator.
Ad quem eris prima tu dulci voce locutus,
Condamus hominem proprium, nostræque figuræ
Persimilem, atque auram vitalem demus habere.

Et paulo post, clare asseverat illum nasci debere ex Virgine Maria.

Ὑστατίοις τε χρόνοις χθόνα ἠμείξατο *
Καὶ βραχὺς ἐλθὼν παρθένου ἐκ Μαρίας λαγόνων τε
Ἐξανέτειλε νέον φῶς *
Οὐρανόθεν δὲ μολὼν, βροτέην ἐνεδύσατο μορφήν.

Temporibusque petet postremis terram *
Et brevis egressus Mariæ de Virginis alvo

Ex-

Exorta est nova lux. *
E coelo veniens mortales induit artus.

Et pauló post.

Σαρκωθὲν δὲ χρόνῳ, καὶ γαστέρι ζωογονηθὲν
Ἐπλάσθη βροτέην ἰδέαν, καὶ κοῦρος ἐτύχθη
Παρθενικοῖς τοκετοῖς. τόδε γὰρ μέγα θαῦμα βροτοῖσι:
Ἀλλ' οὐδὲν μέγα θαῦμα θεῷ πατρὶ, καὶ Θεῷ Υἱῷ.
Τικτόμενον δὲ βρέφος: ποτὶ γηθοσύνη χθών;
Οὐράνιος δ' ἐγέλασσε θρόνος, καὶ ἀγάλλετο κόσμος.

— — *Verbumque volavit in alvum*
Idque suo factum est animatum tempore corpus
Mortali facie cretum est. puer inde creatus
Virgineo partu. mira est mortalibus hæc res:
Sed res nulla Deo patri, natoque stupenda.
Hoc puero nato properavit gaudia tellus
Cælestis risit sedes, & gestijt orbis.

Et statim adiungit, filium illum Dei Omnipotentis recenter natum fuisse à Magis adoratum, qui ab oriente longis venientes viis, Christo obtulerunt, aurum, thus, & myrrham, deducti in Bethlehem ductu cælestis stellæ, quam secuti sunt, & in ejus nativitate pastoribus nova gaudia cœlitus nunciata.

Σπεῖρον ἐπ' εὐσεβίῃ, ἵνα σοὶ κύριος τάδε δώσῃ
Καρποὺς ἀθανάτους, καὶ φῶς αἰώνιον ἕξεις.
Καὶ ζωὴν ἀμάραντον, ὅταν πυρὶ πάντας ἐλέγξῃ.
Χωνεύσει γὰρ πάντ' εἰς καθαρὸν διαλάξει
Οὐρανὸν εἱλίξει, γαίης κευθμῶνας ἀνοίξει.
Καὶ τότ' ἀναστήσει νέκυας, Μοῖραν καταλύσας,
Καὶ θανάτου κέντρον, καὶ ὕστερον εἰς κρίσιν ἥξει:
Κρίνων εὐσεβέων καὶ δυσσεβέων βίον ἀνδρῶν.

Sparge piè semen: Dominus tibi donet ut ista;
Æternos fructus, æternum lumen habebis.
Vitam incorruptam, cum cunctos arguet igne.

Omnia nam purgans molem convertet in unam.
Cœlum convolvet, telluris operta recludet:
Manes in vitam, fatorum lege soluta,
Et lethi stimulis, ad judiciumque vocabit:
Judicet ut tandem mores pravosque piosque

Cumæ etiam excidium putat Sibyllam hanc prædixisse Boissardus his versibus: lib. V.

Κύμη δ' ἡ μωρὰ, σὺν νάμασι τοῖς Θεοπνεύστοις
Ἐν παλάμαισι Θεῶν, ἀνδρῶν ἀδίκων καὶ ἀθέσμων,
Ῥιφθεῖσ' οὐκέτι τὸ πρὶν ἐν αἰθέρα ἄρμα προδώσει.
Ἀλλὰ μενεῖ νεκρὰ ἐν νάμασι κυμαίοισι
Καὶ τότ' ἀνίξουσι ὁμοῦ κακότητα μένοντες
Εἰδήσει σημεῖον ἔχων ἀνθ' ὧν ἐμόγησε.
Κυμαίων γὰρ δῆμος χαλεπὸς, καὶ φῦλον ἀναιδές.

Cuma autem demens, cum tactis numine lymphis,
In manibus Divum sceleratorumque virorum
Dejecta, haud tantum saltabit in æthera deinceps.
Verum in Cumæis remanebit mortua lymphis.
Tunc adversa simul degentes perpetientur.
Scies signum habens, quia labores tolerasti.
Nam genus invisum Cumanum, gensque proterva est.

Alia quam plurima Vaticinatam fuisse hanc Cumæam Sibyllam putat laudatus Boissardus multarum, nempe, Regionum & urbium fatales exitus, quæ omnia, inquit, Boissardus ex Auctoribus cognosci possunt & judicari. Sin hoc dicto Boissardus significatum vult, Lectorem ex lectione Oraculorum Sibyllinorum, posse judicare multarum Regionum & urbium fatales exitus in illis prædici, haud repugnamus, verum sin hoc, verbis hisce velit, Lectorem ex his Oraculis posse dijudicare Cumæam Sibyllam esse illarum prædictionum Vatem, illique in particulari adscribenda superius laudata Oracula, omninò contradicimus, uti ante; affirmantes nec Boissardum, nec quemquam alium certo posse indicare, cujusnam Sibyllæ quæque sint Oracula: nemo enim, sic putamus, ullum mihi indicet κριτή-

ριον

ειον quo discernamus, Sibyllarum Vaticinia. Scio Sibyllam Erythræam alibi nomen suum carmini, Autore Lactantio, inseruisse, sed nec ideo Vati illi, carmina illa adscribenda censemus, probaturi suo loco esse tota quanta suppositia. Certum autem est Cumææ hæc, quidquid dicat Boissardus assignari non posse. Pari etiam, hoc est nulla certitudine probari potest hæc quæ Opsopæus & Boissardus ex M. S. Regio deprompserunt, existimantes Cumææ esse Sibyllæ. Prophetia sic sonat.

A teneris annis facie præsignis, honore
Militiæ æternæ regem sacra virgo cibabit
Lacte suo: Per quem gaudebunt pectore summo
Omnia, & immenso fulgebit sidus in orbe
Mirificum. Sua dona magi cum laude ferentes;
Objicient puero myrrham, aurum, thura Sabæa.

Adjicit etiam alia quædam Cumææ Sibyllæ adscripta Boissardus. De ea Arias Montanus.

Virgo sancta olim, cunctis & clarior astris
Mirando infantem sanguine concipiet.
Suffecto è cœlis hunc nutriet alma liquore
Uberibus propriis, lacteque vigineo.

Ex Ruilio:

Virgo formosa lacte suo nutriet filium. è
Cœlo missum.

Ex Senensibus Inscriptionibus:

Mortis fatum finiet trium dierum somno suscepto.
Tunc à mortuis regressus in lucem veniet
Primus Resurrectionis initium ostendens.

Ex Garsone.

Tunc ad mortales veniet mortalibus ipsis
In terris similis natus patris omnipotentis
Corpore vestitus.

Ex

Ex Lælii Cleopaſſi Hydruntini Poëmatibus:

Numinibus vanis divinos reddere honores
Deſine, homo: æterno ſubjice colla Deo.
Natum ejus venerare. Illo tu vindice ſalvus
Iram cæleſtis numinis effugies.
Juſtitia illius juſtus ſtatuere: nec unquam
Cocyti fies præda cremanda rogi.

Hæc cum abſolviſſemus fortuito in Sexti Senenſis bibliothecam incidentes, deprehendimus, Scriptorem Doctiſſimum alia plane Carmina Sibyllæ Cumææ adtribuere ut & vel hinc etiam conſtet, nullo plane fundamento niti illos qui cuique Sibyllæ ſua volunt aſſignare Oracula particularia. hæc autem que Cumææ eſſe putat Sixtus Senenſis ſic ſonant.

Ὅταν ἀπ' οὐρανοῖο θεὸς πέμψει βασιλῆα
Γῆ γὰρ παγγενέτειρα βροτοῖς δύσει τὸν ἄριστον
Καρπὸν ἀπειρέσιον, σίτου, οἴνου ἐλαίου
Αὐτὰρ ἀπ' οὐρανόθεν μέλιτος γλυκεροῦ πότον ἡδὺν
Νάματα καὶ ῥήξει γλυκερὰ λευκοῖο γάλακτος
Πλήρεις δ' αὖτε πόλεις ἀγαθῶν, καὶ πίονες ἀγροὶ
Ἔσσοντ', οὐδὲ μάχαιρα μετὰ χθονὸς οὐδὲ κυδοιμὸς
Ἀλλὰ μὶν εἰρήνη μεγάλη κατὰ γαῖαν ἅπασαν.
Ἔνθε λύκοι καὶ ἄρνες ἐν οὔρεσιν ἄμμις ἔδονται
Χόρτον, παρδάλεες τ' ἐρίφοις ἅμα βοσκήσονται,
Ἄρκτον σὺν μόσχοις νομάδες ἀλισθήσονται,
Σαρκοβόρος τε λέων ἄχυρον φάγετ' ἐν φάτνῃ ὡς βοῦς;
Καὶ βρέφ' ἔσσι δράκοντες ἀμασφίσι κοιμήσονται.
Καὶ οὐκ ἀδικήσουσιν, χεὶρ γὰρ κυρίου ἔσσετ' ἐπ' αὐτούς.

Quæ ſic verti poſſunt.

Cum Deus ex alto Regem demittet Olympo
Tunc terra omniparens fruges mortalibus ægris
Reddet inexhauſtas frumenti, vini, oleique;
Dulcia tunc mellis diffundent pocula cœli,
Et niveo latices erumpent lacte ſuaves,

Op

Oppida plena bonis, & pinguia culta vigebunt:
Nec gladios metuet, nec belli terra tumultus,
Verum par terris florebit in omnibus alta:
Cumque lupis agni per montes gramina carpent:
Permistique simul Pardi pascentur & hædi,
Cum vitulis ursi degent, armenta sequentes.
Carnivorusque leo præsepia quæret, uti bos
Cum pueris capient somnos in nocte dracones,
Nec lædent, quoniam Domini manus obteget illos.

Hæc omnia recitantur lib. III. Oraculor: Sibyllin: sed longe aliter ac Opsopæus illa in editione sua refert. Videantur notæ ad hunc locum. Notandum autem Boissardo qui se discernere posse quæ cuique Sibyllæ sint assignanda Oracula, non convenire, cum Sixto Senensi, alia enim hic quam ille huic Sibyllæ attribuit carmina, ut vel hinc quivis videat, nulla dari κριτήρια quibus discernantur Sibyllarum Oracula, imo hæc quæ supra retulimus Boissardus Sibyllæ Erythrææ adcensenda putat tres enim priores Sibyllinorum Oraculorum libros totos quantos Erythreæ absque ulla controversia tribuendos, quamvis nullas addat rationes affirmat & magistraliter pronuntiat. Antequam autem huic Capiti finem imponamus, notandum J. Aitzma huic Cumææ aut Cymmeriæ Sibyllæ attribuere Sibyllinorum librum quartum paucis tantum versibus exceptis. Nullas autem allegat rationes cur illi fides sit commodanda, nec immerito quidem, quoniam nullas habet. Ideoque tales assertiones flocci faciendæ: uti & hoc notandum, quod profanationem profecto non exiguam sapit, illum audere convenientiam instituere interSacram Scripturam & pseudo Oracula illa Sibyllina, quasi S.S. Dei Prophetæ post illa de illis prædicarint, quod quam falsum sit alibi ostendemus, Deo dante.

CAPUT VI.

DE

SIBYLLA ERYTHRÆA.

BREVIARIUM.

Quinto loco hanc Sibyllam collocandam censent nonnulli. Alii secundum locum illi assignant. Ubinam habitarit. Varia illius nomina. Peucerus refellitur. Zozimus explicatus. Ejus parentes. Cujas sit an ἀκρόστιχις huic Sibyllæ sit attribuenda. Cum Noacho non fuit in Arca. Schmidius refutatur. An ei Daphne nomen fuerit secundum Constantinum. Lactantius aliique refelluntur. Apollodorus fallit quando hanc suam concivem vocat. Quo tempore vixerit? Suidæ error notatus. De ejus longævitate testimonia. Phlegontis versus aliquot correcti ex Salmasio. Et ex Vossio. Schmidius refutatur. Quando floruit. Isidorus Hispalensis refellitur. Sibylla refutata. Quando Vaticinata fuit. Acrostichis supposititia etiam secundum Eusebium. Eusebius refutatus. Acrostichis non invenitur apud Ciceronem. Imo ne quidem ipsi lecta. Cicero non vidit libros Sibyllinos. Sibyllina hodierna non esse genuina, patet ex eo quod non sint Acrostichidibus conscripta. Eadem Acrostichis quam nunc in Sibyllinis libris reperimus Ciceroni nunquam visa fuit. Constantinus aliter Acrostichidem refert quam hodie habemus. Olim aliter lecta. Sibyllæ à Cicerone pro prophetissis non fuerunt habitæ. Antiquis Patribus, ut ut Sibyllarum fautoribus maximis, Acrostichis hæc Sibyllina nunquam fuit visa. Justinus martyr & Theophilus Antiochenus ac Athenagoras, Clemensque Alexandrinus quando floruerint. Lactantius allegat nonnullos supposititiæ Acrostichidis versus, sed de Acrostichide nulla mentio apud illum reperitur. Valesii de Acrostichide sententia. Valesius refutatus. J. A. refellitur.

Quinta Sibylla fuit Erythræa secundum Lactantium loco laudato: hunc etiam secutus est Isidorus Hispalensis Originum lib. VIII. cap. VIII. Hanc Apollodorus Erythræus, affirmat suam fuisse Civem: eamque Graiis Ilium

Ilium petentibus Vaticinatam, & perituram eſſe Trojam, & Homerum mendacia ſcripturum. Hanc Sibyllam Conſtantinus magnus in Oratione ad Sanct. cœtum, Delphis cum Pauſania collocat, & cum Diodoro Siculo Daphnen vocat. Hanc Simſon loco ante laudato putat eandem eſſe cum Babylonica ſeu Chaldæa. Quo fundamento ante oſtenſum fuit ubi de Perſica Sibylla egimus. Ariſtoteles loco ſuperius adducto lib. περὶ θαυμ. ἀκυσμ. *melanchrænem* vocatam ſcribit ὑπὸ τινῶν δὲ τὴν Ἰταλίαν κατοικούντων Κυμαίαν ὑπὸ ἤ τινῶν μελαγχραίνην καλουμένην. Hermias Philoſophus lib. II. ſchol. ad Platonis Phædrum, ut et Solinus polyhyſtor Erythræam olim Eriphilem vocatam ſcribit, quod Eriphilis nomen Lactantius lib. I. cap. VI. Suidas aliique Sibyllæ Cumanæ adſcribunt. Euſebius Sibyllæ Samiæ) Scio equidem Peucerum affirmare ſine probatione, hanc Erythræam Herophilem vocatam: eandemque eſſe cum Perſica, hoc tamen ipſi haud concedendum putamus, propter rationes, quas, ubi de Perſica egimus produximus, & heic poſſunt applicari. Notandum porro quosdam Zozimum Hiſt: lib: II. Erythræam hanc eandem eſſe cum Phaëllone Epirotica, quæ etiam nonnulla ſit Vaticinata, affirmare: carmen autem quod huic Sibyllæ attribuit Zozimus, loco citato alibi adjicietur. De Zozimi autem ſententia non eſſe, eam Epiroticam cum Erythræa Sibylla velle confundere, putamus: non enim dicit ἐνέτυχον μόλις χρησμῷ τινι Σιβύλλης εἶναι λεγομένῳ τῆς Ἐρυθραίας ἢ Φαλλῆς, uti dixiſſe debebat, ſi cum illa hanc reciprocare voluiſſet, ſed dicit, Ἐρυθραίας ἢ Φαλλῆς *Erythrææ aut Phallonis* adeo ut contrarium plane ex Zozimi loco ſit concludendum. Onuphrius uti & Icones Senenſes huic ſecundum locum dedere & poſt illum ſecundo loco conſtituendam exiſtimat Boiſſardus, temporum ordine hoc volente, quippe quæ bellum Trojanum præceſſerit. Hermippus, referente Boiſſardo, illam dicit patre Theodoro natam, in Regione Erythræorum, eo loco qui Baptæ olim dictus eſt, quem poſtea Erythras nuncuparunt: ex qua urbe originem duxit Apollodorus, & ideo illam ſuam civem vocavit. Erythræi ipſi aſſerebant, natam illam eſſe in ſua ditione in Cerico monte Ioniæ, ubi antrum Vatis nativitate clarum, oſtendebant. Strabo duas recenſet Erythræas Sibyllas unam Antiquiſſimam cujus nomen reticuit, alteram poſteriorem Athenaïdem no-

 mine

mine, quæ Alexandri magni extiterit ætate: utramque hanc Sibyllam ex Asiæ Jonica, Erythris ortam dicit. Dion. Halicarn: ab Erythris Phrygiæ oppidulo Erythræam dictam docet. Sibylla ipsa de se testatur se Babylone ortam, sed tamen Erythræam vocatum iri ab hominibus. Origine itaque sit Babylonica, sed Erythræa quia Erythris Vaticinata & commorata fuit: huic etiam Sibyllæ Eusebius in serm. ad cœt. Sanct: tribuit ἀκρόστιχιν, cujus versuum initiales literæ, has dictiones constituunt, Ἰησοῦς χρειστὸς θεοῦ υἱὸς σωτήρ. Sed putamus hoc valde esse incertum: imo ne probabile quidem. Nullæ enim in illo carmine apparent notæ quibus moveamur Erythrææ potius, quam alii Sibyllæ, illud poëma adscribendum esse. De hac Acrostichide plura in fine hujus capitis dicenda nobis reservamus. Hanc Erythræam Sibyllam. Erasm Schmidius censet esse omnium Antiquissimam, Nobilissimam & Oraculorum præstantia excellentissimam, & cum Noacho in Arca Diluvii tempore fuisse: imo ipsam maritum, Noæ filium, Japhetum, habuisse, contendit, quas positiones probatas videre maluissemus, quam ita simpliciter affirmatas. Nam quod Sibyllam ipsam Causæ hujus Judicem constituat, hoc nos plane rejicimus, est enim de eo quæstio, an vere hæc de se dicat pseudo-Sibylla. Scio equidem illam affirmare lib. I. σὺν ἑκυρῷ ἑκυρῇ τε, *cum socero socruque* hoc est, cum Noacho ejusque uxore fuisse in Arca: sed hoc nos negamus, Sibyllæ ne juranti quidem unquam credemus, absque probatione an non absurdum est in quæstione utrum Sibylla fuerit in Arca, audire Sibyllam ipsam illud affirmantem, quis enim legitimus suæ causæ sit Judex, sed ex voce νυμφη argumentatur Schmidius, illam esse Noachi nurum: hoc si statuere velit Schmidius, tum oporteret prius nodum hunc solvi, quomodo illa sit ἀφ' αἵματος *de sanguine Noe*: quod ipse Schmidius fatetur conciliari non posse, cum autem diserte ipsa Sibylla esse se de sanguine Noæ affirmet, nescio quo temerario ausu Lojolita Crassetus, putat se Blondello satisfacturum, quando maxime sibi placere dicit hanc suam conjecturam, Sibyllam hanc fuisse habitam pro Noachi nuru eo quod urbe Noa sit oriunda, sed non vidit Crassetus, hoc statuendo se ipsi Sibyllæ contradicere, quoniam illa se Babylone ortam esse expressis verbis scripsit. Non putem Jesuitam ut ut sagacem,

cem, melius novisse. Sibyllæ locum natalem quam ipsa Sibylla. quando ad textus corruptionem recurrit Schmidius illud pro meris nugis reputamus, ipsumque sententiam illam nunquam probaturum contendimus, de Delphica Sibylla quando egimus, ostendimus non posse dici illam (Delphicam nempe) in Arca fuisse cum Noacho, quandoquidem affirmet se Babylone ortam. lib. III. in fine.

> Ταῦτά σοι Ἀσσυρίης Βαβυλώνια τείχεα μακρὰ
> Οἰστρομανὴς προλιποῦσα &c.

At Babylon Diluvio posterior. Atque hoc pacto mendax aperte reperitur Sibylla. De his plura addere non est necessum, quando quidem supra fusius diximus: solummodo verbum hoc addemus, si Constantino Imperatori fides sit habenda, eam proprio nomine Daphnem vocatam, an Daphne quæ multis seculis posterior, per unum & quadraginta dies fuerit cum Noacho in Arca? credat hoc Judæus Apella. An Daphne Babylone oriunda uti hæc pseudo Sibylla de se scribit? dicit enim disertis verbis etiam si Erythræa sit vocanda, Se tamen Babylone ortam: quod ipsius Sibyllæ testimonium probe observandum contra Lactantium, Apollodorum & eorum sequaces, illam non posse dici Erythræam eo quod Erythris nata, sed quod ibidem sit Vaticinata: quomodo Apollodorus probabit hanc esse suam concivem, quandoquidem ipsa de se testatur se esse Babylonicam, nunquid Apollodorus melius quam ipsa Sibylla sciverit cujas sit. Dionys. Halicarnass. Apollodorus apud Lactanti Suidas aliique multi, hanc excidio Trojano priorem constituunt, dicunt enim, illam Graiis Oraculum consulentibus, Vaticinatam esse belli Trojani eventum, & Æneam hanc consuluisse auctor est Virgilius, Æneid. VI. quæ omnia attente, si considerentur, clare demonstrant, Schmidii opinionem esse plane futilem. Sed Lectores monitos volumus, Suidam sui oblitum fuisse, quando scripsit, Sibyllam hanc quadringentis octuaginta tribus annis bello Trojano posteriorem. hæc enim assertio (quamvis aliquo modo ad Eusebii opinionem accedat, quæ illam sub Regno Romuli extitisse docet in suo Chronico, Romulus autem quadringentis uno & triginta annis post bellum Trojanum Regnare cœpit) evertit Scriptorum illorum veterum, quos Procul dubio legerat Suidas, opiniones & assertiones: saltem hoc nunquam

conciliaverit Suidas, Sibylla Erythræa fuit ante, & quadringentis octuaginta tribus annis post bellum Trojanum, etiamsi longæva vocetur hæc Sibylla. Solinus polyhist: hanc paucis annis post Sibyllam Delphicam ortam esse (Schmidius putat viginti) author est. Quoniam autem de longævitate hujus Sibyllæ mentio nunc injecta fuit, attexamus reliqua quæ hac de re proferuntur à Scriptoribus. Virgil. illam Phæbi Sacerdotem, longævam vocat Æneid. lib. VI.

Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva Sacerdos. Et ibidem:

Alio loco.

Olli sic breviter fata est longæva Sacerdos.

Aristoteles loco sæpius laudato, de mirabil. &c. πολυχρονιωτάτην παρθένον *Virginem quæ multos annos vixit* vocat. Ovid. Metam lib. XIV.

— — — Vivacisque antra Sibyllæ
Intrat, & ut manes adeat per averna paternos.
Orat.

Hinc etiam est proverbium: *Sibylla vivacior*, ut Erasmus notavit in Adagiis. Propertius lib. I. etiam proverbialiter eleg. XXIV.

At me non ætas mutavit tota Sibyllæ.

Idem lib. II. eleg. II.

Et si Cumææ sæcula Vatis agas.

Ausonius etiam aliquo loco dicit:

Vincas Cumanam tu quoque Deiphoben.

Citantur etiam versus quidam veteris Poetæ, qui pro longævitatis exemplo proponit tres fæminas, Hecubam, Sibyllam, Æthram, Thesei matrem:

Quædam haud junior Hectoris parente:
Cumææ soror, ut puto Sibyllæ:

Æqua-

Æqualis tibi, quam domum revertens.
Theseus reperit in rogo jacentem.

Ovidius metamorph. lib. XIV. Sibyllam hoc modo loquentem introducit, ad Æneam.

> — — — *Nam jam mihi sæcula septem,*
> *Acta vides: superest, numeros ut pulveris, æquem;*
> *Ter centum messes; ter centum musta videre.*

Adeo ut ex hoc Poëtæ loco constet, quot annos vixerit Sibylla, secundum testinonium quod de se ipsa Æneæ dedit. Nempe se victuram mille annos. Servius ad locum Virgilii Sibyllam Erythræam longævam Sacerdotem vocantis, narrat Apollinem amore Sibyllæ captum, ei poscendi quod vellet arbitrium dedisse: illam haustis arenis tantum vitæ poposcisse. id Apollo fieri posse respondit, si Erythræam Insulam relinqueret, nunquam eam revisura. Venit itaque Cumas. ubi corporis viribus defecta, in sola voce vitam retinuit. Quod ubi rescivissent cives illius, incertum invidia an commiseratione, epistolam ei miserunt, creta Erythræa, antiquo more signatam, qua creta visa statim exspirasse Sibyllam narrant. Velim (in transitu ut hoc moneam, & ut simul etiam constet, Erythræam eandem esse cum Cumæa & Cumana Sibylla) observari, longævitatem, de qua nunc sermo est, & quam Sibyllæ Cumææ datam ex testinoniis adductis videmus: etiam Sibyllæ Erythrææ adtributam esse à probatissimis Scriptoribus idque hac decausa quod una eademque sit Cumæa, Cumana & Erythræa Sibylla. Phlegon in longævis idem scribit, Sibyllam testatam de se, victuram se decem γενεὰς *generationes.* Σίβυλλα ἡ Ἐρυθραῖα ἐβίωσεν ἔτη ὀλίγον ἀποδέοντα τῶν χιλίων ὡς αὐτὴ φησιν ἐν τοῖς χρησμοῖς τόνδε τρόπον. Hoc est Sibylla Erythræa vixit, paulo minus, mille annos, sicuti illa in Oraculis dicit.

Versus quibus Sibylla hoc dicit, vulgò corruptissimi leguntur ideoque ex magni Salmasii correctione emendatos heic adponere visum fuit: monendus es Lector, versus illos non repiriri in Oraculis Sibyllinis quæ nunc extant, ut vel hinc constet nos nunc genuima non habere, & esse suppositititia, ut suo loco demonstrabitur. Versus autem apud Phlegontem sic sonant.

Ἐν

Ἐν δεκάτῃ γενεᾷ χαλεπὸν κατὰ γῆρας ἔχουσα
Μαινομένη μὲν ἐνὶ θνητοῖς ἄπιστα λέγουσα,
Πάντα δ' ὑπὲρ προϊδοῦσα βροτῶν δυσανάσχετα κήδη
Καὶ τότε μοὶ φθονέσας Λητοῦς ἐρικυδέος υἱὸς
Μαντοσύνης, παθέων δὲ καλοικτήσας ὀλοὸν κῆρ:
Ψυχὴν ἐκλύσει δεσμευομένην ἐνὶ λυγρῷ
Σώματι, σαρκοτύπῃ διοῖς δίσας γεγαῦαν.

Hoc Oraculo adſcripto ſubdit Phlegon, διὰ τούτου τοῦ χρησμοῦ ἀποδείκνυται δέκα γενεὰς αὐτὴν καὶ ἀνθρώπους γεγονέναι. At in editionibus, nullum illi verſus præferunt δέκα γενεῶν veſtigium, ſic enim ſcribitur:

Ἐννεαομεν αἰεὶ χαλεπὸν κατὰ γῆρας ἔχουσα

Qui ſine dubio verſus licet profligatiſſimus, continere nobis viſus eſt illam de decem ſeculis ſive γενεαῖς ſententiam, & legendus ut poſuimus; perperam etiam editur ultimo verſu.

Σώματι σαρκοτύπῳ δι' ὀϊςώσας γεγαῖον.

Σαρκοτύπην vocat ſagittam, qua ſe extinctum iri ab Apolline prædicit. Decem porro generationes, mille annos efficere probat idem Phlegon ex ipſius Sibyllæ verbis, quæ in alio Oraculo τὴν γενεὰν determinat, centum annis: τὴν δὲ γενεάν, inquit, Σίβυλλα ἱστορεῖ ἐτῶν ἑκατὸν δέκα ἐν τῷ χρησμῷ, τῷ πρὸς ῥωμαίους περὶ τῶν αἰωνίων θεῶν ἃ Ῥωμαῖοι Σηκουλάρια καλοῦσι. Verſus deinde ipſos ex Oraculo ponit. (Notet ſtudioſus Lector Oraculum hoc integrum reperiri apud Zozimum Hiſtor: lib. II. Et non extare in octo illis quos habemus Sibyllarum libris, ut etiam hinc videre ſit, nos non habere illa Sibyllina Oracula quæ antiqui Pagani.) Verſus ſic ſonant.

Ἀλλ' ὁπότ' ἂν μήκιστος ἵκῃ χρόνος ἀνθρώποισι
Ζωῆς εἰς ἐτέων ἑκατὸν δέκα κύκλον ὁδεύσας
Μεμνῆσθαι Ῥωμαῖε &c.

Sed turpiſſimo mendo tam in Sibyllæ verſibus, quam in Phlegontis verbis ἑκατὸν δέκα legitur. Sane ſi γενεὰ decem ac centum annis terminatur, Sibylla quæ decem γενεάς, non mille tantum annos, ſed centum

tum ac mille vixerit, atqui Phlegon ipſe tradit eam vixiſſe ἔτι ὀλίγον ἀπολείποντα τῶν χιλίων non mille integros impleviſſe. Nam cum in decimo ſæculo mortem obierit ἐν τῇ δεκάτῃ γενεῇ ante impletam videtur deceſſiſſe: præterea αἰώνιοι θεωρίαι, vel ludi ſeculares, quos celebrandos Romanis indicit illo Oraculo Sibylla, non centum ac decem annis definiebantur, ſed centum rotundis. Unde centenarius agon dicitur Hieronymo. Omnino ſcribendum apud Phlegontem: τὴν δὲ γενεὰν Σίβυλλα ἱστορεῖ ἐτῶν ἑκατοντάδα. Et ita legendum in Sibyllæ verſu.

Ἀλλ' ὁπόταν μήκιςος ἴῃ χρόνος ἀνθρώποισι
Ζωῆς, εἰς ἐτέων ἑκατοντάδα κύκλον ὁδεύσας.

Nihil verius, ἐτῶν ἑκατοντὰς eſt ſeculum, γενεὰ, αἰὼν, μήκιςος χρόνος Ζωῆς ἀνθρώπων κύκλον ὁδεύσας εἰς ἐτέων ἑκατοντάδα, aliter non procedit ἡ σύνταξις. aliam horum verſuum correctionem dedit Doctiſſ. D. Iſaacus Voſſius in ſuo de Sibyllis tractatu cap. IX. uter autem horum Doctiſſimorum Virorum fœlicius explicarit, Lectori judicandum relinquimus, litem enim hanc noſtram non facimus: locum integrum ex Voſſio heic adſcribere placuit. Cum ſupra monuerimus, fuiſſe & alteram Sibyllam, quam ſub Alexandro magno floruiſſe Strabo teſtatur, jure aliquis exiſtimet hujus eſſe verſus qui apud Phlegontem exſtant Trallianum, ſcripto de longævis. Scribit is Sibyllam hanc vixiſſe annis pene mille: id ſi ſit, ſtultum fuerit uni ætati adſcribere eam quæ tam multis vixerit ætatibus. Ipſa de ſe ſic ſcribit.

Εννέα μὲν γενεαῖς χαλεπὸν κατὰ γῆρας ἔχουσα,
Μαινομένη μὲν ἐνὶ θνητοῖς, καὶ ἄπιςα λέγουσα.

Verſus ſic eſſe concipiendos, patet ex eo, quod Phlegon ſubjiciat Sibyllam hanc unicuique γενεᾷ attribuiſſe annos centum & decem. Palam itaque eſt vixiſſe annos penè mille, cum novem γενεαὶ conficiant annos nongentos & nonaginta. Infeliciter admodum hæc accepit & corrigere conatût vir magnus in Solinianis. Subjungit poſtea hæc Sibylla ſeſe σαρκοτυπῆ γηραιὰν, id eſt carnibus afflictis, & ſenio pene diffluentibus propter peritiam in arte Vaticinandi incurſuram Apollinis invidiam & ab eodem ſagittis confoſſum iri. Anti-

qua enim lectio fuit σκηροτυπῆ διοϊστοῖς τυπᾶσαν, non σκηροτύπῃ, quod ineptè de sagitta accipias. Pergit dein eadem Sibylla, & dicit, Animam suam per aëra dilapsam pervasuram alites, & sic futurum ut sint aptæ Auguriis. Insepultum vero corpus permixtum terræ producturum herbas, quas cum depascantur pecora, fore ut extispiciis apta habeant viscera. Similia his de hac nescio an de Delphica Sibylla ex Serapione prodidit Clemens Alexandrinus Strom. lib. I.

In sequentibus dein versibus eadem Sibylla, monet Romanos ut ludi instituantur seculares, & ut Jovi, Junoni & aliis Diis sacra fiant in Campo Martio, qua Tibris est angustissimus, sic enim fore ut totius potiantur Italiæ. Sed vero cum tempore Alexandri magni non tanta Romanorum apud Græcos fuerit fama, nec ipsi Romani Scriptores hujus Vaticinii faciant mentionem, satis veri similiter conficitur versus hos non posse istius esse Sibyllæ, quæ Alexandri floruerit tempore, imo ne illo quidem exstitisse tempore existimo, quo Erythras missi à Romanis fuere Legati. Si enim exstitissent, utique & illos Romam deportassent. Sed vero mille isti versus qui Romam allati fuerunt, illi ab idiotis erant conscripti, à Judæis nempe ut jam ante diximus. Si quis autem Græcos qui supersunt Judæorum consulat versus, prorsus illos similes fuisse inveniet, ac fuere veterum Christianorum carmina, quæ si unum & alterum excipias, istiusmodi sunt, ut Scaliger sibi in sterquilinio versari videretur quotiescunque ad ea legenda se conferret. At vero illi versus qui apud Phlegontem sub Erythrææ nomine reperiuntur Sibyllæ nihil minus quam idiotas habuere auctores cum & puri & elegantes sint satis, ita ut non potuerint ab aliis quam à linguæ Græcæ peritis & ab ipsis quorum continent ritus conscribi, gentilibus. Non puto me male divinare, si ipsum Phlegontem horum Auctorem fuisse dixero. Complura carmina & Oracula suis ille inseruit scriptis: ea siquis legat & cum his conferat, adeo gemella inveniet, ut vel ex ipsa similitudine unum eundemque omnium statim agnoscat parentem. Nec immerito quod de Diogene Laërtio, idem quoque de Phlegonte dixeris, illum ostentandorum carminum gratia suos edidisse libros. At tamen quo minus elegantes isti Phlegontis videantur versus, non debent offendere maculæ aliquot quæ in illis occurrunt, quas commode absterges ex Zozimi Histor: lib. II. Nam quo loco legitur παυλογόνοις μοίραις, reducendum πελογόνοις, parcæ enim à non nullis, ut à Lycophrone,

phrone, maris dictæ sunt filiæ. Qui paulo post sequitur inquinatissimus versus sic reformandus:

— — — Αὖθι δὲ γαίῃ
Πληθομένη χοῖρός τε καὶ ὗς ἱροῖτο μέλαινα.

Ambarvale enim intelligit sacrificium, quod porca fœcunda & gravida fieri consueverat. Pro αἶσια δίχθω, melius apud Zozimum ἴσα δεδέχθω. Deinque postea scribe;

Οὐρανίδαις τάδε πάντα τεθησαυρισμένα κείσθω
Ὄφρα τε θηλυτέρῃσι καὶ ἀνδράσιν ἐδρυόωσιν.

Hactenus Doctiss: Vossius. Sed quis fœlicius manum medicam his attulerit, Lectori dijudicandum relinquimus, uti antea monuimus. Ex his omnibus quæ hactenus ex Scriptoribus allegata sunt, constat, non solum de Sibyllæ longævitate, verum etiam quot vixerit, annos, & speciatim illam eandem esse, cum Cumæa & Cumana. De hac Sibylla Erythræa, quoniam Aristoteles πολυχρονιωτάτην dicit, inquiramus ad quodnam usque tempus vixerit. Audivimus Phlegontem, dicentem illam decem γενεὰς integras non implevisse: ipsam vero Sibyllam affirmantem se mille annos victuram: si Schmidio fides habenda esset, illam cum Noacho socero, & Japheto marito suo, in Arca fuisse tempore Diluvii, & Sibylla cum dicat annos mille se superstitem futuram, oportet ut secundum Sibyllam ipsam vixerit tantum usque ad annum mundi 2657. vel etiam aliquantum temporis minus, quandoquidem tum maritata fuit, secundum Schmidium. Diluvium ut scribit Bucholcerus in sua chronologia, incidit in annum 1657. si mille anni aut aliquot minus addantur, numerus indicatus reperietur. Sed ex Lactantio aliisque probatis Scriptoribus videmus, illam *Graiis Ilium petentibus Vaticinatam fuisse perituram esse Trojam, & Homerum mendacia scripturum.* Quæ verba probe sunt notanda, si Erythræa Sibylla Graiis belli Trojani eventum prædixit, dicendum illam vixisse non decem γενεὰς, sed mille centum & viginti duos annos. Nam secundum eundem Bucholcerum annus primus belli Trojani incidit in annum mundi 2779. Alstedius floruisse hanc Sibyllam Anno mundi 2730. scribit in Chronol: sua p. 1471. Hæc si vera est computatio, mendax deprehenditur

tur Sibylla, se cum Noacho in Arca fuisse affirmans, uti ostensum est ante. Sanctus Augustinus lib. XVIII. cap. XXIII. de C. D. *tempore Ezechiæ Sibyllam Erythræam Vaticinatam fuisse ferunt non nulli.* Idem ibidem in fine, *nonnulli sane Erythræam Sibyllam non Romuli, sed belli Trojani tempore fuisse, scripserunt.* Notandum porrò Isidorum Hispalensem in Chronico suo scripsisse, tempore separationis decem tribuum à reliquis duabus, hoc est tempore Jeroboami, Sibyllam Erythræam illustrem fuisse. Hoc certè si verum sit, & cum Schmidii opinione jungendum, tempore Diluvii Erythræam extitisse, & vixisse usque ad Jeroboami tempora, certe longæva fuerit, oportet: ad minimun enim vixerit 1321. annos, quis unquam tantam ætatem homini tribuat? Mathusalem non vixit mille annos, & hæc postquam Deus arctiores vitæ limites constituit, vixerit mille trecentos, unum & viginti annos? quis tam impudenter audeat mentiri? Satis longæva fuerit si mille annos impleverit Sibylla, uti de se prædicat, illud vitæ tempus sibi assignatum; sed & hoc nos negamus tantum temporis vixisse Sibyllam. Phlegon testatur, uti supra audívimus, mille annos non implevisse, sed decimo seculo non completo, abiisse ad plures. Moses testatur suo tempore periodum vitæ humanæ ad summum extendi ad octoginta annos. Et hæc Sibylla post Mosem vixisset etiam aliquot seculi post mille annos? sed hoc Græciæ mendaci adscribo. Nullum inter mortales mille annos attigisse certum est ex sacra historia, atque hoc sapientissimus Deus eo fine sic disposuit, uti volunt nonnulli, ut homines docerentur, ut ut longa fuerit patrum primorum vita, attamen fuisse brevem, quoniam mille anni coram Domino sunt tantum dies unus, & hoc pacto homines addiscere possent se ne diem quidem integrum coram Domino vixisse. Quod de longævitate hujus Sibyllæ heic adhuc addi posset, illam nempe attigisse, ut referunt Scriptores, ad tempora Tarquinii Prisci, aut ut alii volunt, Superbi, reservamus in alium locum, illum nempe ubi de Cumana Sibylla agendum erit. Oracula quæ Boissardus Erythrææ huic Sibyllæ adtribuit, heic describere longioris foret operæ, tres enim Oraculorum Sibyllinorum priores libros Erythrææ Sibyllæ sine controversia tribuendos censet: sed suo more, nullis assertionis suæ adhibitis rationibus: ex iis quæ superius de aliarum Sibyllarum Vaticiniis diximus, constare,

nos

nos putamus, nulla, ne probabili quidem, ratione, posse cuique Sibyllæ suum assignari carmen: multa tum de Deo uno cognoscendo, cum de Christi adventu, miraculis, passione, & extremo judicio, ex Oraculis quæ huic Sibyllæ assignanda censet Boissardus, descripsit idem author, longiora quia sunt, consultò prætermittimus: sed de Acrostichide Sibyllæ Erythrææ data, quia Veterum & recentiorum errore deceptus, illum errorem etiam est secutus, nonnulla de dicta Acrostichide in medium proferre constituimus ut, si de hac probare possumus, esse suppostitiam, Lector etiam judicet nullo fundamento niti Boissardi assertionem cuique Sibyllæ suum Vaticinium adscribentis. ἀκροστιχὶς autem hæc sic sonat:

Ἱ δρώσει δὲ χθὼν κρίσεως σημεῖον ὅτ' ἔσται·
Ἥ ξει δ' οὐρανόθεν βασιλεὺς αἰῶσιν ὁ μέλλων·
Σ άρκα παρὼν πᾶσαν κρῖναι, καὶ κόσμον ἅπαντα.
Ὄ ψονται δὲ Θεὸν μέροπες πιστοὶ καὶ ἄπιστοι.
Ὕ ψιστον μετὰ τῶν ἁγίων ἐπὶ τέρμα χρόνοιο
Σ αρκοφόρον. Ψυχὰς ἀνθρώπων βήματι κρινεῖ.

Χ έρσιος ὅταν ποτὲ κόσμος ὅλος, καὶ ἄκανθα γένηται.
Ρ ίψουσι δ' εἴδωλα βροτοί, καὶ πλοῦτον ἅπαντα.
Ε κκαύσει δὲ τὸ πῦρ γῆν, οὐρανὸν, ἠδὲ θάλασσαν
Ἰ χνεῦον. ῥήξει δὲ πύλας εἱρκτῆς ἀΐδαο.
Σ ὰρξ τότε πᾶσα βροτῶν ἀπ' ἐλεύθερον φάος ἥξει.
Τ οὺς ἁγίους, ἀνόμους τε τὸ πῦρ αἰῶσιν ἐλέγξει.
Ὁ ππόσα τις πράξας ἔλαθεν, τότε πάντα λαλήσει.
Σ τήθεα γὰρ ζοφόεντα Θεὸς φωστῆρσιν ἀνοίξει.

Θ ρῆνος δ' ἐκ πάντων ἔσται, καὶ βρυγμὸς ὀδόντων.
Ἐ κλείψει σέλας ἠελίου, ἄστρων τε χορεῖαι,
Ο ὐρανὸν εἱλίξει, Μήνης δέ τε φέγγος ὀλεῖται
Ὑ ψώσει δὲ φάραγγας, ὀλεῖ δ' ὑψώματα βουνῶν.

Ὕ ψος δ' οὐκέτι λυγρὸν ἐν ἀνθρώποισι φανεῖται
Ἶ σά τ' ὄρη πεδίοις ἔσται· καὶ πᾶσα θάλασσα,
Ο ὐκ εἰς πλοῦν ἥξει, γῆ γὰρ φρυχθεῖσα κεραυνῷ,
Σ ὺν πηγαῖς, ποταμοὶ δὲ καχλάζοντες λείψουσιν.

Σ' άλπιγξ δ' οὐρανόθεν φωνὴν πολύθρηνον ἀφήσει.
Ω' ρύουσα τὸ μέλλον, καὶ δὴ πήματα κόσμου.
Τ αρταρέον τε χάος τότε δείξει γαῖα χανοῦσα.
Η" ξουσιν δ' ἐπὶ βῆμα Θεοῦ βασιλῆες ἅπαντες:
Ρ' εύσει δ' οὐρανόθεν ποταμὸς πυρὸς ἠδέ γε θείου.

Σ ῆμα δέ τοι τότε πᾶσι βροτοῖς ἀελδείκετον, οἷον
Τ ὸ ξύλον ἐν πιστοῖς τὸ κέρας τὸ ποθούμενον ἔσται.
Α' νδρῶν εὐσεβέων ζωή, πρόσκομμα τε κόσμου.
Υ" δασι φωτίζον πιστοὺς ἐν δώδεκα πηγαῖς.

Ρ' άβδος ποιμαίνουσα σιδηρείη γε κρατήσει.
Ο" υτος ὁ νῦν προγραφεὶς ἐν ἀκροστιχίσιν Θεὸς ἡμῶν.
Σ ωτὴρ ἀθάνατος βασιλεύς, ὁ παθὼν ἕνεχ' ἡμῶν.

Hæc Latinis verbis interpretati ſunt nonnulli, Acroſtichide Græca remanente: hoc modo.

J udicii fuerit cum ſignum, terra madebit.
E cœlo veniet Princeps per ſæcla futurus.
S cilicet, ut carnem præſens, & judicet orbem.
O mnis homo hunc fidusque Deum, infidusque videbit,
U na cum Sanctis excelſum fine ſub ævi.
S ede ſedens animos cenſebit, corpora & ipſa.

CH. erſos erit mundus, ſpinas feret undique tellus.
R ejicient ſimulachra homines & munera ditis.
I nquirens portas infringet carceris atri.
S ic etenim cunctæ veniet lux libera carni
T unc ſanctis. Ignis ſontes æternus aduret.
O ccultos actus omnes & quiſque loquetur.
S ed tenebroſa Deus colluſtrans pectora pandet.

TH renus erit cunctis, & ſtridor dentis adeſi.
E ffugiet ſolis jubar, aſtrorumque choræ.
O mne poli lumen ſolvetur, & aurea luna.
V alles extollet, colleſque à vertice perdet.
U ſquam nec celſum mortalibus, aut grave quicquam.

Inde

I nde æqui montes campis, hinc Cærula ponti
O mne ratis spernent onus. Hiscet fulmine tellus.
S ic fontes simul arescent, & fluminis alvei.

S tridula tunc querulum sonitum tuba fundet Olympo.
O rbis grande malum rugiens, & damna futura.
T artareumque Chaos monstrabit terra dehiscens.
E t venient omnes reges magni ante tribunal.
R efluet & cœlo tunc sulphuris amnis & ignis.

S ic sanctorum hominum fient manifesta sepulchra.
T unc fidis lignum, cornu atque optabile fiet.
A tque piorum vita hominum, nocumentaque mundi
U ndis lustrabunt bisseno in fonte vocatos.
R ex pastoris erit nobis & ferrea virga.
O mnipotens Deus est præscriptus versibus istis.
S ervator nostro æternus Rex passus amore.

Hos versus nonnulli hoc modo legerunt ut & Acrostichis hæc Latina continet.

JESUS CHRISTUS DEI FILIUS SERVATOR CRUX.

J Judicio telluris erit sudoribus Omen.
E Erumpetque alto, carnem qui judicet, atque
S Suspensum (tanti est Regis præsentia!) mundum.
V Viderit inde omnis, vel si perfecta fides est,
S Sive hæc nulla, Deum sanctosque in finibus ævi.

C Carnis Amasius, & pulpa vestitus amica
H Hic animus alba è sella jus dicet, eritque
R Rerum Campus inops, tribuli nascentur, opesque
I Invisæ fient homini, atque jacebit imago.
S Solventur portæ Stygii Plutonis ab illo.
T Tum quodvis ista gaudebit luce cadaver.
V Vir sacer atque exlex flamma dignoscitur, atque
S Scitur & integrum quidquid tamen usque latebat.

Ducet

D Ducet enim lampas reseratis foribus intro.
E Et multi plangent, multi ringentur, & astra
I Inducent Choreæ legem. Facies tam Solis opaca.

F Flexum erit & Cælum; nulla quoque luce Diana
I Implebit valles & quassa cacumina reddet,
L Labentur colles, hominum fastidia, toti
I Incipient æquor fieri montes: mare demum
V Velivolum nulli, quum tellus fulmine arescet.
S Subsident fontes, & nusquam fluminis unda.

S Suspectum cælo sonitum dabit ære recurvo,
E Ejulans tuba, perniciem mundique labores.
R Recludetque chaos immensum terra dehiscens.
V Vndique convenient Reges, sedemque videbunt.
A A cælo rivus flammæ; undæ sulphuris atri
T Tam bene factum judicium mortalibus, atque
O Optatum cornu signum cum gente fideli:
R Res æque una piis vita, orbique insitus error.

C Clara duodenis illustrans fontibus unda.
R Roboreumque pedum toto dominabitur orbe.
V Versibus exscriptus Deus bis primo relictura
X Xenophilus nostra Causa Rex ultima passus.

Satis mirari non possumus J. A. In speculo suo Sibyllarum, p. 705. temeritatem, qui absque ulla probatione pronuntiare audet S. Augustinum tanta captum fuisse voluptate illius Acrostichidis lectione, ut illam ex Græco sermone in Latinum converterit: contrarium videre quivis poterit qui S. Patris Caput vigesimum tertium lib. XVIII. de Civitate Dei legerit: sic enim loquitur loco laudato Vir Doctissimus. *Hæc sane Sibylla* (Erythræa) *quædam de Christo manifesto conscripsit, quæ etiam nos in lingua Latina versibus male Latinis non stantibus legimus, per nescio cujus interpretis imperitiam sic ut post cognovimus. Nam Vir Clarissimus Flaccianus qui etiam proconsul fuit, homo facillimæ facundiæ, multæque doctrinæ, quum de Christo colloqueremur, Græcum nobis codicem protulit, carmina esse dicens Sibyllæ Erythrææ, ubi ostendit quodam loco in capitibus versuum ordinem litera-*

rum

rum ita se habentem, ut hæc in eo verba legerentur. Ιησῦς χρισὸς Θεῦ υἱὸς Σωτὴρ *Quod est Latinè, Jesus Christus Dei filius Salvator. Hi autem versus quorum primæ Literæ istum sensum, quem diximus reddunt, sicut eos quidam Latinis extantibus versibus est interpretatus, hæc continent.*

Judicii signum, tellus sudore madescet,
E cælo Rex adveniet per secla futurus:
Scilicet in carnem præsens ut judicet orbem.
Unde Deum cernent incredulus atque fidelis.
Celsum cum Sanctis, ævi jam termino in ipso.
Sic animæ cum Carne aderunt, quas judicet ipse
Quum jacet incultus densis in Vepribus orbis,
Rejicient Simulachra viri, cunctam quoque gazam:
Exuret terras ignis. pontumque polumque
Inquirens: tetri portas effringet Averni.
Sanctorum sedenim cuncta lux libera carne
Tradetur, sontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus retegens, tunc quisque loquetur
Secreta, atque Deum reserabit pectora lucis,
Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes.
Eripitur Solis Jubar & Chorus interit astris.
Solvetur cælum, Lunaris splendor obibit,
Dejiciet colles, valles extollet ab imo.
Non erit sd rebus hominum sublime, vel altum.
Jam æquantur campis montes, & cærula Ponti.
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fonte: torrentur, fluminaque igni
Sed tuba tunc sonitum tristem dimittet ab altó
Orbe, gemens facinus misserum variosque labores
Tartareumque Chaos monstrabit terra dehiscens.
Et coram hic Domini Reges sistentur ad unum.
Decidet è cælis ignisque & Sulphuris amnis.

In his Latinis versibus de Græco utcunque translatis, ibi non potuit ille sensus occurrere, &c. Judicet nunc Lector attentus, num alicubi dicat S. Augustinus se tanta captum fuisse voluptate, ut ex Græco in Lati-

num sermonem transtulerit hos versus, nihil omnino tale quid reperietur uti J. A. temere effutit. Versus autem quos pro Augustinianis venditat dictus J. A. sic habent:

Judicis adventu magno sudore videbis,
Emanare solum, tunc Rex æternus ab arce
Siderea, præsens carni jus dicet & orbi;
Ut spectare Deum pia gens atque impia posset,
Sublimem carne humana Sanctaque caterva.

Cinctum, supremoque homines qui judicet ævo;
Hæc erit omnis humus vepres & tristis arena.
Rescindent simulachra homines unumque repellent,
Incendentque avidæ terram, mare, sidera, flammæ,
Stabunt functorum sub apertum corpora lumen.
Terraque, mens & sancta, illo splendore patebit.
Voce latens facinus, quod gessit, quisque loquetur.
Subdolaque humani pandentur pectoris antra.

Dira mali facies pavor undique & undique luctus.
Et jubar involvent solis stellasque tenebræ.
Jam vaga labetur Phœbe, ruet arduus æther.
Ferre caput valles disjectis Alpibus imas
Jusserit, humanum culmen fastusque Jacebit.
Lataque planicies montes æquabit & altum.
Intactum rate stabit, & urent fulmina terras,
Una deficiet flagrans cum fontibus amnis.
Stridula de cœlo tuba fundet lugubre murmur.

Supremumque Orbi canet exitiabile carmen.
Et subito Stygium Chaos apparebit hiatu.
Regnantumque Dei celebrabit turba tribunal.
Undaque sulphureæ fluet alto ex æthere flammæ,
Afflabit mortale genus insigne coruscans
Trabs Sancta, in rectis animis optabile robur,
Omnibus una piis vitæ melioris origo:
Rursus vesani dolor, atque offensio mundi.
Collustrans undis duodeno in fonte fideles;

Re-

Regnabit latè pascentis ferrea virga;
Unus & æternus Deus, hic Servator & idem,
Christus pro nobis passus; quem carmina signant.

Videt satis evidenter Lector Judiciosus, à Poëtices non valde perito, versus hosce promanasse. De Acrostichide hac ut quod sentimus proferamus, nulli credimus à Sibylla insana profectam, Virgilius lib. III. Æneid. de Sibylla Cumæa;

Insanam vatem adspicies.

Item lib. VI. Æneid.

Sed pectus anhelum
Et rabie fera corda tument: majorque videri
Nec mortale sonans, afflata est numine quando
Jam propiore Dei.

Ovid. de eadem Metamorph. lib. XIV.

Tandemque Deo furibunda recepto,
Magna petis dixit.

Strabo lib. XIV. ἐκ δὲ Ἐρυθρῶν Σίβυλλά ἐστιν, ἔνθους καὶ μαντικὴ γυνή, id est, *Erythris nata fuit fatidica & furiosa fæmina.* Pausanias in Phocicis, Ταῦτα μὲν δὴ μαινομένη τε καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ κάτοχος πεποίηκεν, hoc est, *Sibylla hæc furens & à Deo comprehensa fecit.* Cicero lib. I. de Divinat. *Furoris Divinationem Sibyllinis maxime versibus contineri arbitrati sunt.* Ammianus Marcellinus lib. XXI. in Principio, *Sibyllæ crebro se dicunt ardere, torrente vi magna flammarum. Atque Sol in nostras mentes esse velut scintillas diffundstans cum eas incenderit vehementius, futuri conscias reddit.* Plutarchus de Pythiæ Oraculo, Sibyllam μαινομένῳ στόματι *ore furente* loquentem refert. Quidquid sit, constat furore captam Sibyllam Oracula sua pronuntiasse, quis autem, nisi furore Sibyllino captus, pronuntiare audeat, Acrostichidem hanc, ut ut inelegantem, à fœmina furibunda profectam? saltem ego non credo, nec me, plus diabolico Oraculo venerationis deferre debere, ac ipsos Paganos, contendo. Audiamus Ciceronem de Divinatione lib. II. *Sibyllæ*, inquit, *versus observamus, quos illa furens fudisse dicitur: quorum interpres*

pres nuper falsa quædam hominum fama dicturus in Senatu putabatur, eum, quem revera Regem habeamus, appellandum quoque esse Regem, si salvi esse vellemus. Hoc si est in libris, in quem hominem, aut in quod tempus est? Callide enim, qui illa composuit, perfecit, ut quodcunque accidisset, prædictum videretur, hominum & temporum definitione sublata. Adhibuit etiam latebram obscuritatis: ut iidem versus alias in aliam rem posse accommodari viderentur. Non esse autem illud carmen furentis, cum ipsum poëma declarat (est enim magis artis & diligentiæ, quam incitationis & motus) cum vero ea quæ ἀκροστιχὶς dicitur, cum deinceps ex primis versus literis aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennianis, quæ Ennius fecit: id certe magis est attenti animi, quam furentis. Atque in Sibyllinis ex primo versu cujusque sententiæ, primis literis illius sententia carmen omne prætexitur: hoc scriptoris est, non furentis, adhibentis diligentiam, non insani. Videmus ex hoc Ciceronis loco pro adulterino & suppositítio carmine, habitam hanc Acrostichidem, cui & nos plane adstipulamur. nec nos solos inter neotericos, verum etiam Anquos nonnullos, ita sensisse manifestum est: locum Eusebii si perpendamus, etiam illis temporibus de illa dubitatum fuisse, ac de legitimo ejus à Sibylla Erythræa ortu. Imo non solum dubitatum, verum & pleno ore pronuntiatum fuisse esse adulterinam. *Sed*, inquit *Eusebius, suspicantur aliquem nostræ Religionis Poëtica musæ non inexpertem hæc condidisse carmina, esseque illa adulterina, & falsò Sibyllæ Vaticinia dici, cum utiles sententias habeant, multam voluptatum licentiam amputantes, & ad temperatam & honestam vitæ conservationem ducentes: est autem Veritas in propatulo, eo quod nostræ Religionis viri tempora diligenter & exacte collegerunt, non posse conjectari, quod Poëma hoc à quopiam sit post Christi factum descensum & Judicium: est enim in confesso, Ciceronem Poëma hoc legisse, illudque & in Romanam dialectum transtulisse, & commentariis suis inseruisse &c.* Videmus hinc, etiam Eusebii tempore pro suppositítia habitam hanc acrostichidem, quod autem tam audacter & dictatorie affirmare audent Eusebius, ut & J. A. *Ciceronem Poëma hoc legisse, illudque in Romanam dialectum transtulisse, & commentariis suis inseruisse*; hoc nos negamus, nec unquam sententiam suam probaturum Eusebium aut alium quempiam contendimus. Cur non apparet igitur ἀκρόστιχις hæc in Ciceronis scriptis? quinam sunt commentarii illi, quibus poëma hoc inseruisse dicitur Cicero?

cur

cur igitur dialectus Romana Ciceronis, in quam Sibyllinum Carmen transtulit, hodie non producitur? imo falsum hoc esse Eusebii effatum, videbit quisque, si Ciceronis ipsius verba attente perpendantur: *hoc si est in libris Sibyllinis*, inquit Oratorum Princeps, *in quem hominem aut in quod tempus est?* Siccine Cicero loquatur, qui Poëma hoc legit atque in Romanam dialectum transtulit? videmus perspicue Ciceronem in dubium revocare quæ interpres, *Cotta*, in Senatu retulerat ex libris Sibyllinis, certe hæc Eusebii si vera est sententia, quomodo dubitet, num illa sint in libris Sibyllinis, quos non solum legit, verum in Romanam dialectum transtulit? verba itaque hæc Scriptoris elegantissimi, ostendunt ne quidem sibi lecta Oracula Sibyllina, quod tamen debuisset, si interpretatus sit illa, eaque scriptis suis inseruit, quod αὐτοψία ipsa refutat. Neque enim octo hi, qui nunc circumferuntur, libri Sibyllini, ullibi scriptis Ciceronis inserti apparent. Quomodo commentariis suis inserat Cicero libros Sibyllinos, quos nemo præter Decemviros, postea quindecimviros, inspicere fas habuit nec unquam nisi jussu Senatus legebantur. Cicero lib. I. De Divinatione. *Quamobrem Sibyllam quidem sepositam & conditam habeamus, ut, id quod proditum est Majoribus, injussu Senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius quam ad suscipiendas Religiones:* ibidem. *Quoties Senatus Decemviros ad libros ire jussit? &c.* Livius multis in locis hoc nos docet, decad. IV. lib. V. *Prodigiorum causa decemviri libros adire jussi, & novendiale sacrum factum & supplicatio indicta est, atque urbs lustrata.* Plura de inspectione Oraculorum postea nobis erunt dicenda. Quomodo igitur Cicero scriptum Sibyllinum scriptis suis inseruerit, atque in Romanam dialectum converterit, quod ne quidem inspicere licuit quamvis Auguris titulo decoratus? quis pronuntiare audeat cum Eusebio, Ciceronis scriptis insertos libros Sibyllinos, quos ipsi ne visos quidem constat. Religiose certe custodiebantur Oracula illa Sibyllina, tanta cum sedulitate, ut siquis custodiendis illis præfectus aliis illa communicaret, capite plecteretur. Valerius Maximus lib. I. cap. I. *Tarquinius autem Rex, M. Tullium Duumvirum, quod librum secreta civilium sacrorum continentem, custodiæ suæ commissum corruptus, Petronio Sabino describendum dedisset, culeo insutum in mare abjici jussit.* Hisce testimoniis moti, pronuntiare nulli dubitamus, assertionem

Eusebii esse falsam nullaque fide dignam. Sed Acrostichidis sibi visæ, Ciceronem mentionem injicere forte pro, & cum Eusebio, quispiam regerat: v rum quis mihi hæc probet, Acrostichidem hanc Ciceroni visam lectamque, in Romanam dialectum versam, scriptisque suis insertam? libros hosce quos nunc habemus Sibyllinos, spurios esse, ex ipsis Acrostichidibus patere confido, non enim VIII. lib Sibyllini nostri, Acrostichidibus conscripti, uti olim Sibyllini, tantopere apud paganos decantati, versibus quippe exiguis brevioribusque Acrostichidibus conscripti erant, Dionys. Halicarnasseus paucis post Ciceronem interemptum annis, sub Augusto, Cæsare scripsit: *ἐν οἷς εὑρίσκονταί τινες ἐμπεποιημένοι τοῖς Σιβυλλείοις ἐλέγχονται δὲ ταῖς καλουμέναις ἀκροστιχίσι. In quibus inveniuntur quædam supposititia quæ redarguuntur vel distinguuntur sic dictis Acrostichidi us.* Cicero qui Acrostichidis meminit, testatur omnia Sibyllina Oracula Acrostichidibus expressa, quod nobis luculentissimum sit testimonium contra hæc pseudo-Sibyllina, quæ nunc habemus scripta, una & sola tantum hæc ἀκροστιχίς in iis reperitur: Cicero in de Divinatione lib. II. cap. 12. *atqui in Sibyllinis ex primo versu cujusque sententiæ primis literis sententiæ carmen omne prætexitur. Hoc Scriptoris est, non furentis, adhibentis diligentiam, non insani.* Ponamus itaque Acrostichidem aliquam Sibyllæ, Ciceroni visam, quæstio recurret, num hæc de qua nunc loquimur, quamque nobis pro Sibyllina obtrudunt, Ciceroni fuerit visa, atque de illa eadem loqui Oratorem paganum, hoc si quis probaverit, magnus certe mihi sit Apollo. Acrostichidem autem hanc, quam Oraculorum Sibyllinorum lib. VIII. reperimus, non esse talem quales olim fuere illæ Sibyllarum, ex eo, cum Blondello patere puto, quoniam primus Acrostichidis versus, non continet Acrostichidem sequentium; quod tamen, si genuina esset hæc Acrostichis, secundum Dionysium & Ciceronem locis statim laudatis, eo modo & artificio, exprimi debuisset: unde Cicero non sine magna ratione Acrostichidem illi ut putant visam, pro supposititia explodit, quoniam duplici artificio elaboratum Poëma, à furente posse proficisci, nemo nisi furore correptus affirmet. Etiam obiter hoc notandum, ex hac pseudo Acrostichide Sibyllina, apud Eusebium, à Constantino omissum nonum versum, ἐκκαύσει δὲ τὸ πῦρ. &c. Unde constat nonnullos Divinam scilicet, hanc Acrostichidem com-

po-

positam credidisse XXXIV. Versibus, eo quod primus ejus inventor legerit χρειςὸς non χριςὸς: sic parum interest quid addatur aut expungatur ex Oraculis illis, semper enim eorum, si Dis placet, manebit perfectio: Notari velim nunc in transitu, postea plura dicturi, Ciceronem, ut ut Paganum non tamen pro Oraculo habuisse hanc Acrostichidem, imo scripta illa Sibyllina plane esse rejicienda quæ suo tempore sub Sibyllarum nomine circumferebantur, vel saltem non pro Divinitus inspiratis recipienda sensisse: hæc enim Ciceronis est sententia, non dari divinationem per inspirationem, qualem in Sibyllis repertam supponunt. Cicero de Divinat: lib. II. cap: CX. *quid vero habet autoritatis furor iste, quem divinum vocatis, ut quæ Sapiens non videat, ea videat insanus & is, qui humanos sensus amiserit, Divinos assecutus sit*? hinc cuivis oculos tantum aperienti, aperte constat Ciceronem non habuisse pro Prophetissis Sibyllas, verum illarum scripta tendere potius ad deponendas quam ad recipiendas Religiones, ideoque illis non multum detulisse. Imo Acrostichidem hanc antiquissimis patribus (cœterum Sibyllarum fautoribus maximis) ne visam quidem fuisse, probabiliter concludo, imo pro certo habeo. Notandum enim est à primis patribus nullam ejus mentionem injici, etiamsi alias pseudo-Sibyllæ Oracula allegent. Inter patres Justinum Martyrem primum deprehendo, Sibyllarum Vaticinia citantem, sed de Acrostichide illa ne γρῦ quidem, si eadem quæ nos nunc habemus Oracula Sibyllina legit Scriptor antiquus, cur tam altum de iis silentium? luculentissimum enim illa de Christo perhibet testimonium: an non mirandum, primos Sibyllarum encomiastas nihil memoriæ de Acrostichide prodidisse, posteriores vero illam & habuisse & tantopere laudasse? præter Justinum Matyrem, qui à nonnullis anno Christi CL. ab aliis anno CLXXX. floruisse perhibetur, etiam Theophilus Antiochenus, qui floruisse anno CXLV. vel ut alii volunt CLXX. scribitur, Athenagoras, qui anno CLXXX. alii scribunt CLXXXII. Clemens Alexandrinus qui anno CLXXX. vel secundum alios CXC. Tertullianus qui ut nonnulli. CC. vel ut alii volunt CCX. celebres exstiterunt Sibyllarumque testimoniis contra Paganos usi leguntur, illi nihil prorsus de Acrostochide, & tamen posterioris ævi Scriptores, & legerint & habuerint illam, ut Sibyllæ genuinum Oraculum? cur priores Scriptores illam non allegarunt,

garunt, ſi in ſuis exemplaribus illam repererunt? vel hinc pro certo auſim affirmare ignoraſſe illos, hanc Acroſtichidem, imo velim Lector ſedulus perpendat, ejus Carminis genus, ſi Lactantio Sibyllarum Patrono maximo, viſum & pro Acroſtichide habitum fuiſſet, hoccine à Scriptore diligentiſſimo pariter ac elegantiſſimo tam oſcitanter prætermitteretur? nos equidem non credimus. Si Lactantius Acroſtichidem habuit eo modo deſcriptam, quo nos in noſtris exemplaribus, cur ejus nullam injicit mentionem? certe debuiſſet, ſi Acroſtichis ipſi viſa lectaque cum tam luculentum de Chriſto ſit teſtimonium, præſertim cum & à Scriptore diſertiſſimo, nonnulli Acroſtichidis hujus verſus afferantur, Lactant. lib. VII. de vita beata, cap. XVI. citat verſum.

Σάλπιγξ οὐρανόθεν φωνὴν πολύθρηνον ἀφήσει

Ibidem cap. XIX. Alium.

Ρ'ίψουσι δ' εἴδωλα βροτοὶ καὶ πλοῦτον ἅπαντα.

Notandum autem in nonnullis exemploribus legi τρίψουσι alii legunt τρίφουσι Aldus legit Ρ'ίψουσι τ', teſtatur etiam Opſopœus apud Lactantium legi τρίψουσι δ' & quidem haud male, quoniam majoris ponderis hæc vox ſit. Sed vel hinc conſtabit ergo, Lactantium non vidiſſe hanc Acroſtichidem ſi quidem tum ordo ejus plane turbaretur. Nec inde ex initialibus vocabula ſuperius memorata efformari poſſent. Cap. XX. duos alios citat verſus.

Ταρτάρεον δὲ χάος τότε δείξει γαῖα χανοῦσα
Ἥξουσιν δ' ἐπὶ βῆμα θεοῦ βασιλῆος ἅπαντες.

Hos verſus allegat ſcriptor Nitidiſſimus, ſed de Acroſtichide nulla prorſus mentio, unde merito ſuſpicari mihi liceat, Lactantium ignoraſſe ex verſibus illis Acroſtichidem formatam fuiſſe. Atque vel inde concludi poſſe ſubleſtæ fidei eſſe hanc Acroſtichidem, hæc cum abſolviſſemus, in Doctiſſ. Valeſii notas in Euſebium incidimus, illumque parem nobiſcum ſententiam fovere deprehendimus p. m. 266. verum notandum virum Doctiſſimum obſervare in illa Acroſtichide à Cicerone memorata, Romanos, *ſi ſalvi eſſe vellent*, moneri ut Regem aliquem eligerent indeque credibile eſſe concludit, Doct: Valeſius, primos verſuum illorum literas prænotaſſe Julii Cæ-

ſaris

ſaris nomen, quod certe nobis non arridet, nec ullo modo probabile videtur, ſi Julii Cæſaris nomen literis initialibus exprimeretur in Acroſtichide, qua fronte auſus fuiſſet Cicero rogare, *hoc ſi eſt in libris, in quem hominem, aut in quod tempus eſt? callide enim qui illa compoſuit, perfecit, ut quodcunque accidiſſet, prædictum videretur, hominum & temporum definitione ſublata.* Hæc Ciceronis verba recte ſi perpendantur, quivis nullo negotio videat, ſi Julii Cæſaris nomen expreſſum initialibus literis extitiſſet in illa Acroſtichide, Ciceronem non poſſe affirmare, illum, hanc qui compoſuit, ſuſtuliſſe callide hominum & temporum definitionem: quippe hominis expreſſa exſtaret mentio. Quicunque ex Chriſtianis Scriptoribus Sibyllarum Oracula ad confirmationem fidei protulerunt, ii neceſſe habuerunt idem dicere de Sibyllis quod Conſtantinus, eas ſcilicet Divino quodam Spiritu afflatas de Chriſto prædixiſſe; ita Juſtinus in Orat. Parænetica ad Græcos. Ἔϛι δὲ ὑμῖν ῥᾳδίως τὴν ὀρθὴν θεοσέβειαν ἐκ μέρους παρὰ τῆς παλαιᾶς Σιβύλλης ἔκ τινος δυνατῆς ἐπιπνοίας διὰ χρησμῶν ὑμᾶς διδασκούσης, μανθάνειν. Quibus conſona ſcribit Auguſtin. in lib. XVIII. De Civit. Dei cap. 23. & Hieronym: in lib. I. contra Jovinianum. Nam hic quidem Sibyllis ob meritum Virginitatis Divinationem ſcribit à Deo eſſe conceſſam. Auguſtinus vero eas in Civitatem Dei adſrcibere non veretur. At Greg. Nazianz. in carmine ad Nemeſium, ait Hermem Triſmegiſtum & Sibyllam quæcunque de Deo prædixerunt non Divinitus afflatas prædixiſſe, ſed ex ſacris Hebræor libris, quos obiter perlegerant, ea accepiſſe.

Οὐ θεόθεν, βίβλων δὲ παραβλέψαντες ὁμοῖο.

Scilicet Greg. Nazianz. & Sanctiſſ. illi Eccleſiæ patres, carmina illa revera à Sibyllis compoſita eſſe credebant, cum tamen ab otioſis hominibus conficta ſint & pro Sibyllinis edita circa tempora Imp. Hadriani. Certe nemo antiquior Juſtino eorum mentionem fecit & Celſus quem ſub principatu M. Antonini vixiſſe ſupra demonſtravimus, Chriſtianos Sibyllinis carminibus multa falſo inſeruiſſe affirmat. Verba ejus refert Origenes lib. 7. Νῦν δὲ παρεγγράφειν μὲν εἰς τὰ ἐκείνης πολλὰ καὶ βλάσφημα εἰκῆ δύνασθαι, ſcio quidem Origenem id pernegare. Sic enim Celſo reſpondet, debuiſſe illum antiquiora Sibyllinorum carminum exemplaria proferre, in quibus verſus illi quos à Chri-

S ſtianis

ſtianis intruſos eſſe dicebat, minime legerentur. Facile utique fuiſſet Celſo id præſtare & falſitatem illorum verſuum hoc argumento convincere. Sed ſuppetunt etiam alia argumenta quibus id probari poteſt. Nam ſi Sibylla tam clare de Chriſto prædixerat, cur Paulus in ſuis Epiſtolis & cum ad Athenienſes verba faceret ejus teſtimonio non eſt uſus, maxime cum Aratum & alios Gentilium Poëtas citare non dedignetur: certe ſi Sibylla hanc de Chriſto Acroſtichidem ſcripſit, nihil cauſæ eſt cur illam inter Prophetas & quidem primo loco recenſere dubitemus. Nullus enim inter Antiquos Hebræorum Prophetas tam clare ac diſerte ſcripſit de Chriſto, quam hæc ſunt à Conſtantino prolata Sibyllæ carmina, neque tamen aut Origenes aut ullus Sanctorum Patrum id unquam conceſſit, ut Sibyllæ inter Prophetas haberentur. Immo nos qui ita crederent hæreticos eſſe exiſtimarunt & Sibylliſtas appellaverunt, ut docet Origenes lib. 5. contra Celſum, ubi reſpondet is Celſo, qui Chriſtianos varias in ſectas diviſos eſſe objecerat, alios quippe eſſe pſychicos, alios ſpiritales, alios Judæorum Deum colere, alios non item: Alios Sibylliſtas eſſe &c. ſic ait: *εἶπε δέ τινας εἶναι καὶ Σιβυλλιστάς. Τάχα παρακούσας τινῶν ἐγκαλούντων τοῖς οἰομένοις προφῆτιν γεγονέναι τὴν Σίβυλλαν καὶ Σιβυλλιστὰς τοὺς τοιούτους καλεσάντων.* Codex antiquus Opſopœo viſus, (ut ad carmina Erythrææ Sibyllæ adtributa, revertamur:) hoc illi de Chriſto, tribuit Vaticinium.

Cerno Dei natum, qui ſe dimiſit ab alto,
Ultima felices referent cum tempora ſoles,
Hebræa quem Virgo feret de ſtirpe decora.
In terris multum eſt teneris paſſurus ab annis:
Magnus erit tamen hic divino carmine Vates,
Virgine matre ſatus, prudenti pectore verax.

De ea Arias Montanus.

Dicitur hæc Vates poſtremi nuntia ſecli
Innotuiſſe, Deum tunc fore vere hominem.
Prævidiſſe Agnum paleis fænoque cubantem,
Nutritum officio lacteque Virgineo.

Ex templo Senensi.

De excelso Cælorum habitaculo prospexit Deus ad humiles suos: & nascetur diebus novissimis de Virgine Hebræa in cunabulis terræ.

Ex Ruilio:

Postremis sæculis Deus humiliabitur, genus Divinum fiet homo. Divinitas humanitati associabitur. Agnus super fænum statuetur & à Virgine nutrietur.

Ex Thoma Garzono:

Virgo pura Deum suo lacte nutriet hominem factum, is versabitur inter homines sicut Mortalis: & mortales ab interitu vindicabit.

Ex Lælii Cleopassi Hydruntini Poëmatibus:

Servator veniet cælo demissus ab alto
Aurea qui mundo sæcula restituet.
Auferet omne malum: vitam mortalibus ægris
Reddet: in hoc solo vita salusque sita est
Hoc omnes pravi persolvent Judice pœnas
Atque æterna pij gaudia percipient.

Antequam Capiti huic finem imponamus, paucis Lectorem monitum volumus J. A. in Speculo suo Sibyllino, huic Erythrææ Sibyllæ attribuere carmina que reperiuntur libro VIII. Et præter Acrostichidem illam fabulosam, uti ex ante dictis clare constat, illi etiam assignat multa alia quæ legi possunt apud Sibyllam post Acrostichidem à pag: 382. usque ad pag: 397. nullis additis rationibus quibus fidem commodare debeamus, verum hoc nos maxime urit, quod post uniuscujusque Sibyllæ Oracula falso cuique data, audeat prophano plane ausu convenientiam illorum Oraculorum cum Sacra Scriptura instituere, quasi Prophetæ sua Oracula vel à Sibyllis sint mutuati, vel illis sint posteriores. O Infœlices Prophetas qui ad Gentilium fœlicitatem non pervenerunt, imo qui (etiamsi fuerint Dei Spiritu acti) attamen ad illud Prophetiæ fastigium non fuere evecti, ut tam clare de Mysteriis Euangelicis potuerint prædicere ac Sibyl-

læ Paganæ & infideles. Si J. A. intelligit hæc qualiacunque Oracula à Fuco vel Fucis horum fabricatoribus esse ex Scripturis desumpta, ac sic in quibusdam cum illis convenire, quatenus ex iis deprompta sunt, contentionis funem trahere nolumus. Certo enim certius est, post conscripta Euangelia hæc fuisse fabricata, disertis enim & ipsissimis Euangelistarum verbis multa in illis conscripta deprehenduntur. ¶ Ac sic sorex se suo indicio prodit: Multa quæ heic applicari possunt, passim in scripto hoc nostro retulimus, ideoque illis amplius inhærere non est necesse.

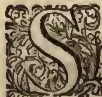
CAPUT VII.

DE

SIBYLLA SAMIA.

BREVIARIUM.

AN quarto, num vero sexto aut septimo loco sit collocanda hæc Sibylla; non convenit inter Scriptores. Isidorus emendatus. De Samonæa. Sibylla secundum Cedrenum. Quo tempore innotuerit ejus nomen. Cur Samia dicta. De Insula Samo. Varia Insulæ nomina. Quando floruit hæc Sibylla. Carmina quæ ab Opsopœio & à Boissardo aliisque Samiæ huic Sibyllæ attribuuntur.

SExta Sibylla, secundum Lactantium, est, *Samia, de qua scripsit Eratosthenes in antiquis Annalibus Samiorum reperisse se scriptum.* Hæc apud Onuphrium & in Iconibus Senensibus quarto & Boissardum septimo loco collocatur. Huic Suidas nomen dedit φυτὼ lyræque dicit esse inventricem Heriphilem vocatam fuisse scribit Eusebius in Chronicis. Samonotam (forte legendum Samonatam) vocatam fuisse scribit Isidorus Orig. lib. VIII. ab Insula Samo. Cedrenus Hist: Compend. P. M. 92. de

de quadam loquitur Sibylla Samonæa ſcribitque illam Joſiæ Regis tempore innotuiſſe ἐφ᾽ ὧν καὶ Σίβυλλα ἡ Σαμωναία ἐγνωρίζετο. Sed hanc Samonæam à Samia diverſam ſtatuit, uti conſtat ex iis quæ P. M. 117. refert, Samiam Sibyllam innotuiſſe in Samo eo tempore quo Dei Angelus Gabriel, Dei Oracula Danieli revelavit. Vocatur Samia vel ideo quia ex Inſula Samo oriunda eſt, vel eo quod ibi habitarit & Oracula cecinerit. Quidquid ſit, ſive ab habitatione ſive ab loco natali, dicitur Samia ab Inſula Samo, Samos autem eſt nomen trium Inſularum, quæ cum habeant idem nomen, hoc pacto diſtinguuntur. Prima Samos eſt Jonica in Icario mari è Regione Ioniæ. Hæc proprie & ordinarie Samos vocatur à Scriptoribus melioris notæ, fuit & olim dicta Parthenia à fluvio Parthenio. Item Anthenum, ut & Melam, Phylum & Dryuſa &c. Junoni fuit ſacra & hinc vaſa illa Samia tantopere à Veteribus laudata. Altera Samos eſt Thracica maris Ægei, & Thraciæ oppoſita, à Diodoro Siculo, Samothracia à Dardania à Ptolomæo, Plinio & aliis. Strabo Melitam, Ariſtoteles Leucaſiam vel Leucaniam, ab albedine. Tertia Samos maris Jonii inſula eſt prope Zacynthum, etiam Same & Cephalenia olim fuit vocata. Si hariolari liceat, & ut dicamus quod magis probabile videtur, putamus à prima Samo Samiam dictam hanc Sibyllam. Floruiſſe dicitur ab Iſidoro & Auguſtino de C. D. lib. XVIII. cap. XXIV. Eo tempore quo Manaſſes apud Judæos & Numa Pompilius apud Romanos regnaret: Hoc eſt ſecundum Bucholcer: anno mundi. 3256. V. C. XXXIX. aut circiter. Hoc etiam teſtatur Hieronymus in Chronicis. Ælianus variar: hiſtoriar. lib. XII. eam vixiſſe perhibet Numæ Pompilii ætate circa decimam ſextum Olympiadem. Alſtedius autem ducentis & quinquaginta ſex annis illam nempe anno mundi 3000. anteriorem fuiſſe & vixiſſe ſcribit, ſed pro meris conjecturis, Sibyllarum chronologiam hanc reputamus vel ante Chriſtum ſecundum eundem Bucholcerum annis 713. aut circumcirca. Vel ſecundum Schmidium qui Auguſtinum & Euſebium Authores citat. 665. ut ut ſit non adeo hæc eſt antiqua Sibylla: Nec de hac Scriptores adeo gloriantur. Georg. Cedrenus ἐφ᾽ ὧν καὶ Σίβυλλα ἡ Σαμωναία ἐγνωρίζετο. *Tunc* (hoc eſt tempore Joſiæ Regis) *Sibylla Samonæa innotuit.* Idem κατὰ τούτους τοὺς χρόνους καὶ Σίβυλλα ἐν Σάμῳ ἐγνωρίζετο, *Tunc* (Darii Aſtyagis tempore) & in Samo Sibylla

innotuit, uti ſupra notatum. Oraculum hoc in Vetuſtiſſ. codice Opſopœiano Samiæ Sibyllæ tribuitur,

Ecce dies, nigras quæ tollet læta tenebras,
Mox veniet, ſolvens nodoſa volumina vatum
Gentis Judææ, referent ut carmina plebis.
Hunc poterunt Clarum vivorum tangere regem,
Humano quem virgo ſinu inviolata fovebit.
Annuit hoc cœlum, rutilantia ſidera monſtrant.

Carmina ſua unicuique non poſſe aſſignari olim dixit Lactantius acerrimus Sibyllarum propugnator, verum quod antiqui non potuere, hoc, ſcilicet, Boiſſardus expediet. hæc itaque Samiæ Sibyllæ aſſignanda putat, quaſi criteria Oraculorum ipſe ſolus pervidere potuerit.

Αὐτὸς γὰρ μορφὰς ἀνδρῶν, καὶ νοῦν ἐτύπωσεν,
Καὶ λόγον ὀρθὸν ἔδωκεν, ἐπιστήμην τ' ἐδίδαξεν
Ὀφθαλμοὺς ὁ πλάσας, καὶ ὦτα, βλέπων καὶ ἀκούων,
Καὶ πᾶν ἐνθύμημα νοῶν, πάντων τε συνίστωρ
Αὐτὸς ἐών, σιγῶν καὶ ὕστερον αὐτὸς ἐλέγχων.
Καὶ ἐκ πελάξων ὅσσα λαθών γε βροτῶν τις ἔπραξεν
Ἐλθὼν καὶ ἐπὶ βῆμα Θεοῦ θνητοῖσι λαλήσων,
Καὶ κωφοῦ ξυνιεὶς, καὶ οὐ λαλέοντος ἀκούων.
Καὶ πόσον ἐπὶ τὸ πᾶν ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν ὕψος,
Ἀρχὴν καὶ τέλος οἶδεν: ὃς οὐρανὸν ἔκτισε, καὶ γῆν,
Πάντα γὰρ ἐξ αὐτοῦ, τὰ ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος οἶδε:
Μοῦνος γὰρ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστιν Θεὸς ἄλλος.

Idem nam ſpecies hominum, menteſque creavit:
Et docuit ſcire, & rationis munia rectæ,
Lumina qui finxit, quique aures, cernit & audit.
Et tacet, & tandem convincet: ſupplicioque
Afficiet, quæcunque homines celata patrarint.
Cum veniet ſolium ad Divinum jura daturus.
Qui nil dicentes, mutos, intelligit, audit.
Et quantum tellus à cœli vertice diſtet,

Prin-

Principium, finem, media omnia novit: ab ipso
Omnia sunt: solus Deus est; neque est Deus alter.

Et alibi de Deo summo loquens dicit:

Εἷς Θεὸς, ὃς μόνος ἐστὶν, ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.

Unus Deus, solus est maximus, non genitus.

Et hunc solum colendum & honorandum asserit: quia totius mundi, cœli & terræ, omniumque creaturarum sit opifex.

Αὐτὸν τὸν μόνον σέβεσθ' ἡγήτορα κόσμου.
Ὃς μόνος εἰς αἰῶνα, καὶ ἐξ αἰῶνος ἔτυχεν.

Illum igitur solum existentem colite opificem mundi,
Qui solus è sæculo, & in sæculum fuit, estque futurus.

Cumque Christum filium Dei esse dixerit, excandescens in Judæam, quæ suum Regem non agnoverit, hoc addit:

Σοὶ δὲ μόνη Σοδομῖτι γαίη κακὰ πήματα κεῖται:
Αὐτὴ γὰρ σὺ ἄφρων τὸν σὸν θεὸν οὐκ ἐνόησας
Παίζοντ' ἐν θνητοῖσι νοήμασιν: ἀλλὰ κ' ἀκάνθαις
Ἔστεψας στεφάνῳ φοβερήν τε χολὴν ἐκέρασας.

At solam Sodomæ tellus mala dira tenent te.
Namque Dei male sana tui te notio fugit,
Sensibus humanis ludentis: namque coronam
De spinis illi posuisti, injuria major
Quo foret, & potum fudisti fellis amari.

Irridet postea vanitatem hominum, qui vero Deo relicto, Deorum falsorum typos ex materia corruptibili sibi effingunt: mutisque, surdis, & insensibilibus simulachris sacrificia constituunt, ac mente alienati iis stulte honores & cultus Divinos tribuunt.

Εἰκόνα δ' ἄνθρωποι θείαν ληφθεῖσαν ἀφ' ὕλης
Χερσί τε μορφώσαντες ἑαῖς εἴδωλον ἄναυδον
Δοξάζουσι λιταῖς καὶ θρησκείῃσιν ἀνάγνοις,
Τὸν κτιστὴν προλιπόντες, ἀσελγείαις ἐλάτρευσαν:

Πάν-

Πάντες δ' αὐτοῦ ἔχοντες ἀχ' εήσιμα δῶρα θύουσι :
Χ' ὡς αὐτοῦ τίμας, τὰ δὲ χρήσιμα πάντα δοκοῦσι.
Θοίνῃ κνισῶντες, ὡς τοῖς ἰδίοις νεκύεσιν.
Σάρκας γὰρ τε καὶ ὀσέα μυελόεντα καίουσι,
Θύοντες βωμοῖς, καὶ Δαίμοσιν αἷμα χέουσιν.
Ἡ δὲ λύχνους ἅπτουσι Θεῷ τῷ φῶτα διδόντι.
Χ' ὡς διψῶντι Θεῷ θνητοὶ σπένδουσι τὸν οἶνον,
Εἰς οὐδὲν μεθύοντες ἐπ' ἀχρήστοισι θεοῖσιν.

Ast homines sylvis abscindunt robur, & inde
Muta suis manibus Divum simulachra figurant:
Quæ decorant ritu, libamentisque profanis.
Impurasque colunt nugas, genitore relicto.
Omnesque assidui vanissima munera libant:
Et tamen hoc ipsum se rentur honore juvare.
Atque dapes adolent ut cassos lumine pascant.
Namque cremant carnes & plenis ossa medullis;
Et mactant aris, & placant sanguine manes.
Candelasque Deo accendunt, qui lumina donat.
Et tanquam sitiat, vini libamina fundunt
Mortales ebrii, qui numina vana fatigant.

Alibi protestatur se Dei veri vocem proferre, & fideliter communicare hominibus ad omnium salutem, ut instruantur & ad pœnitentiam veniant errorum ante actorum: ad nullum fictitium Deum divertant, sed illum Deum cognoscant, qui est unicus, æternus, ingenitus, suæque Divinitatis participem habeat neminem. Dicit enim:

Εἷς μόνος εἰμὶ Θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν Θεὸς ἄλλος.

Unus solus sum Deus, & non est Deus alius.

Hactenus Boissardus, carmina quæ Samiæ Sibyllæ assignanda recensuit, alia nonnulla adjecit, sed quæ, cum ipse fateatur esse Erythrææ, adjicere noluimus, quippe illud quivis videat, quæ Sibyllæ Erythrææ sunt adjudicanda, non bene Samiæ adtribui, ideoque extra oleas versatum Boissardum, quando quæ sunt Samiæ, erat recensendum, Erythrææ Oracula proponit.

Ex

Ex Aria Montano quæ deſcripſit heic adjicere maluimus.

Stulta tuum Judæa Deum cur noſcere ceſſas?
Cur tibi felices abjicis ipſa dies?
Cur huic pungentem nectisque parasque coronam?
Cur miſces Domino pocula amara tuo?

Ex Lælio Cleopaſſo.

Crudelis Judæa, malo ſtimularis ab œſtro:
Contemnis regem cur furioſa tuum?
Morti damnatum potu ſatiabis aceti?
Proque cibo fellis dira aconita dabis?
Spinoſoque Caput ſacrum diademate vincis?
Væ miſeræ! ſummi eſt iſte propago Dei.

Ex Inſcriptionibus Senenſibus:

Tu enim, ſtulta Judæa, Deum tuum non cognoviſti ludentem mortalium mentibus: ſed etiam ſpinis coronaſti eum, horridumque fel miſcuiſti.

Ex his ſimilibusque deſcriptionibus, Boiſſardus concludit, unicuique Sibyllæ ſua poſſe aſſignari carmina, ſed quam bene, ex ſuperius dictis quivis judicet: ut & quid ſentiendum ſit de Alſtedii opinione, de divite ex paupercula naſcituro Vaticinatam eſſe hanc Sibyllam, affirmantis. Sixtus Senenſis huic Samiæ Sibyllæ hoc aſſignat carmen quod tamen Boiſſardum fugit: quippe qui, uti ſupra notavimus, alia huic Sibyllæ Carmina aſſignavit.

Χαῖρε ἀγνὴ θύγατερ Συὼν, καὶ πολλὰ παθοῦσα.
Αὐτός σου βασιλεὺς ἐπιβὰς ἐπὶ πῶλον ἐσάγει.
Πρᾶος πᾶσι φανεὶς ἵνα τοὶ ζυγὸν ὅνπερ ὑπῆμεν.
Δοῦλον δυσβάστακτον ἐπ' αὐχένι λείμενον, ἄρῃ.

Hoc eſt.

Salve Caſta Syon permultaque paſſa puella,
Ipſe tibi inſcenſo Rex en tuus intrat Aſello,

Erga omnes mitis, juga quò tibi, quo juga demat,
Intoleranda tibi quæ fers cervice subacta.

Hi versus

Leguntur lib: Orac: Sibyllinorum VIII. At vero J. A. p. 711. huic Samiæ Sibyllæ attribuit carmina ex libro quinto à p. 313. usque ad p. 330. hinc itaque videmus quam immerito cuique Sibyllæ sua carmina adtribuantur.

CAPUT VIII.

DE

SIBYLLA CUMANA.

BREVIARIUM.

QUo loco, quarto, quinto an septimo sit collocanda, variant Scriptorum sententiæ. Lactantius emendatus. Hujus Sibyllæ varia nomina. Eadem est cum Cumæa & Erythræa. Quando floruit: an usque ad Tarqusnii tempora vixerit aut vivere potuerit. An Tarquinio libros fatidicos obtulerit. Lactantius refellitur. Quot libri Tarquinio fuerint oblati. Mulier aut anus aliqua, non Sibylla, dicitur libros Sibyllinos Tarquinio obtulisse. Servius emendatus. Suidas notatus. Carmina quæ huic Sibyllæ à Boissardo assignantur. Alia illi à Sixto Senensi adtribuuntur. Quænam cuique Sibyllæ sint danda, nemo pro certo affirmare potest. Boissardus refellitur.

LActantius cujus ordinem hactenus in recensendis Sibyllis secuti fuimus, Sibyllam Cumanam septimo loco posuit. *Septimam Cumanam, nomine Amaltheam, quæ ab aliis Demophile, vel Herophile nominatur: Eamque novem libros attulisse ad Regem Tarquinium Priscum; ac pro eis trecentos Philippeos* (aureos potius legendum) *postulasse: Regemque aspernatum pretii magnitudinem, derisisse mulieris insaniam. Illam in conspectu*

ſpectu Regis tres combuſſiſſe; ac pro reliquis idem pretium poſtulaſſe: Tarquinium multo magis mulierem, inſanire putaſſe. Quæ denuo tribus aliis exuſtis, cum in eodem pretio perſeveraret; motum eſſe Regem; ac reſiduos trecentis aureis emiſſe; quorum poſtea numerus ſit auctus, Capitolio refecto, quod ex omnibus civitatibus & Italicis, & Græcis, & præcipueErythræis coacti, allatique ſunt Romam, cujuscunque Sibyllæ nomine fuerunt. Hæc Sibylla Cumana, quinto loco ab Onuphrio Panvinio, à Boiſſardo quarto nominatur. Hanc Suidas *Hierophilem* vocat. à Pauſania in Hyperocho Cumano, *Demo* appellatur. Et à Servio *Phemenoe.* Nomen ejus fuit, inquit Lactantius, *Amalthea.* Vel ab aliis *Demophile* vel *Herophile* nominata. Hanc Sibyllam diximus eandem eſſe cum Cumæa & Erythræa. Hoc etiam teſtatur, præter illos quos ſupra citavimus, Iſidorus Hiſpal. Orig. lib. VIII. cap. VIII. *Septima Cumana, nomine Amalthea, quæ novem libros attulit Tarquinio Priſco, in quibus erant decreta Romana conſcripta, ipſa eſt & Cumæa de qua Virgilius: Ultima Cumæi venit jam Carminis ætas.* Item Martianus Capella lib. II. De nuptiis Philologiæ, *Sibylla vel Erythræa, quæque Cumæa eſt, vel Phrygia &c.* Velim heic notari à ſedulo Lectore J. A. in Sibyllarum ſuo ſpeculo p. 685. auſum fuiſſe erroris arguere illos qui Cumæam & Cumanam unam eandemque eſſe autumant, at vero p. 740. ſui oblitus affirmat Cumanæ & Cumææ nomen idem eſſe, attamen poſtea pertinaciter contendit, Cumanam à Cuma Æolica denominari: hanc Regi Tarquinio novem libros obtuliſſe, & pro iis trecentos aureos poſtulaſſe Auctor eſt Lactantius: quibus verbis ſcriptor elegans indicat, Cumanam Sibyllam fuiſſe mulierem illam quæ libros ad Regem attulit. Secundo, Sibyllam Cumæam vel Cumanam quæ & Erythræa, extitiſſe & vixiſſe tempore Tarquinii ſive ille fuerit Priſcus aut Superbus videamus, an hoc de hac Sibylla poſſit affirmari, ut hoc pacto etiam de tempore quo floruit conſtet: ſaltem hoc prius dictum volumus (ut & pateat Erythræam eandem eſſe cum Cumana ſive Cumæa) etiam de Erythræa dici illam libros Sibyllinos Tarquinio obtuliſſe: ut Servius in Virg. VI. Æneid. teſtatur, Varronem Autorem allegans. Servius in lib. VI. Æneid: *Multæ Sibyllæ fuerunt, ut ſupra diximus in tertio, quas omnes Varro in libris rerum Divinarum commemorat, & requirit à qua ſint fata Romana conſcripta, & multi ſequentes Virgilium,*

ab hac Cumana dicunt, quæ licet longæva dicatur, non tamen valde congruit; eam usque ad Tarquinii tempora durasse, cui libros Sibyllinos constat esse oblatos. Hanc sententiam etiam tuetur Doctiss. Salmasius in notis ad Solinum. Si ex Schmidii sententia Sibylla Erythræa, quæ omnino eadem cum Cumana sive Cumæa, cum Noacho Diluvii tempore degerit in Arca, statuendum erit, Sibyllam hanc, si ab illa Tarquinio Prisco oblatos volumus libros Sibyllinos, vixisse septem & decem secula, si illam volumus obtulisse libros Tarquinio Superbo, tum vixerit ad minimum circumcirca octodecim secula: Diluvium incidit in annum mundi 1657. Tarquinius Priscus ex supputatione Bucholceri ad Regnum pervenit anno mundi 3357. Tarquinius Superbus olympiade sexagesima prima anno mundi 3439. quis unquam audivit hominem vixisse septendecim aut octodecim secula? ipsa Sibylla dixit Ænææ, se mille annos victuram: itaque hoc pacto Sibylla quæ in Arca cum Noacho fuisse statuitur, non potest dici attigisse tantam æt tem, ut Tarquinio, sive Prisco, sive Superbo, possit dici obtulisse libros. Putat etiam Doctissimus Alstedius floruisse hanc Sibyllam anno mundi 3339. quandoquidem autem nullis rationibus fultam videmus ejus assertionem, pro conjectura habendam pronuntiamus: quemadmodum etiam illam opinionem, Sibyllam Cumanam protulisse carmen ænigmaticum de materia lapidis Philosophorum: indicari debuerat illud carmen & ubinam reperiatur legendumque exstet: sed hoc hactenus indicatum non vidimus. Videamus etiam nunquid hæc Cumana, quæ ex plurimorum Scriptorum sententia consulta fuit ab Ænæa, dicenda est prorogasse aut prorogare potuisse vitam usque ad tempora Tarquinii Prisci aut Superbi. Graiis Ilium petentibus Trojani belli successum prædixit Sibylla Cumana, itaque bello Trojano anterior statuenda. Annus primus belli Trojani secundum Bucholcerum incidit in annum mundi 2779. annus Regni Tarquiniorum, in annos mundi uti dictum 3357. & 3439. ad minimum itaque vixisset (si supponatur illam tum temporis ad viginti & duorum annorum ætatem pervenisse cum consuleretur ab Ænæa) sexcentos annos quod vitæ spatium nullus hominum illius temporis attigit: Deus enim ad arctiores terminos ætatem hominum restrinxerat. Si Sibyllæ credendum esset, apud Ovidium ad Æneam loquenti, se cum ab eo compellaretur,

vixisse

vixisse secula septem, & tantum adhuc tria secula restare, nullo modo dici potest hanc Tarquinio obtulisse libros Sibyllinos. Nam à bello Trojano usque ad Tarquinium Priscum anni effluxerunt 678. hos sexcentos septuaginta octo annos si addamus ad septem illa secula de quibus Sibylla fuit locuta, erunt mille trecenti septuaginta octo anni, quod tempus ut ut longæva fuerit Sibylla, vixisse non potuit, si tantum adhuc trecentos annos vitam prorogare Sibylla debebat, cum ab Ænea ante bellum Trojanum consuleretur, tum omnino dicendum erit Sibyllam obiisse novendecim annis post Homeri obitum, hoc est anno mundi 3079. & plus quam trecentos annos ante Tarquiniorum dominationem ideoque evidentissime constare putamus, Cumanam hanc non posse dici Tarquinio sive Prisco sive Superbo obtulisse Oracula Sibyllina: itaque si Cumanam velint obtulisse libros Oraculorum Tarquinio, duæ erunt statuendæ Sibyllæ Cumanæ: una quæ Graiis Ilium petentibus fata Trojana prædixit, altera recentior, quæ Tarquinio Oracula venalia obtulit: sed hæc opinio fide dignis testimoniis caret: ideoque rejicienda videtur. Solinus quidem testatur Cumanam Sibyllam quinquagesima Olympiade rebus Romanis interfuisse, atque obtulisse Tarquinio Superbo libros, sed hoc statui non posse supra ostendimus, hoc enim si statuatur, dicendum erit Cumanam Sibyllam vitam prorogasse non solum usque ad Principium Regni, verum etiam ad tempus mortis Tarquinii Prisci qui circa illud tempus quinquagesimæ Olympiadis, hoc est à morte Ænææ 600. fuit occisus, quod dici non posse absque maxima absurditate ostensum fuit ante. Multi sunt Scriptores qui Tarquinio Superbo libros Sibyllinos oblatos statuunt, sed nullibi asserunt quinquagesima Olympiade id factum esse: imo ab hac Cumana offerri non potuerunt. Videamus etiam, nunquid & hoc verum, Sibyllam Cumanam libros obtulisse Tarquinio: dubitarunt antiqui cujusnam Sibyllæ essent Oracula, saltem Cumanæ, quæ nomen suum Carmini non inseruit, non poterant sua assignari, uti Erythrææ quæ scripto suo nomen addidit, at quo modo dubitare poterant si constabat, Cumanam Sibyllam libros suos Tarquinio obtulisse? imo dicendum & observandum Scriptores nonnullos asseruisse Sibyllam libros Tarquinio obtulisse, sed non attribuunt illud Cumanæ, ut heic Lactantius, ut & Isidorus, Solinus aliique. Plinius dicit

Tarquinio libros à Sibylla oblatos sed Cumanam obtulisse non dicit. Locus Plinii sic habet lib. XIII. cap. XIII. *Inter omnes vero convenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum treis libros attulisse &c.* Imo optimi Scriptores mulierem illam quæ ad Regem libros Sibyllinos attulisse referunt ne Sibyllam quidem nominant, absit ut de Cumana aliaque in specie Sibylla hoc affirment. Dionysius Halicarnassæus, dicit mulierem quandam obtulisse libros. lib. IV. locus sic sonat. Γυνή τις ἀφίκετο πρὸς τὸν τύραννον, οὐκ ἐπιχωρεία, βίβλους ἐννέα μεστὰς Σιβυλλείων χρησμῶν ἀπεμπολῆσαι θέλουσα. Hoc est, *mulier quædam non indigena, ad Regem venit volens divendere novem libros Oraculis Sibyllinis refertos.* Aulus Gellius lib. I. cap. XIX. *In antiquis annalibus memoria super libris Sibyllinis prodita est: anus hospita atque incognita ad Tarquinium Superbum Regem adiit, novem libros ferens, quos esse dicebat Divina Oracula, eos velle dixit venundare, &c.* Hinc videmus non solum Cumanæ Sibyllæ oblationem librorum non adtribui, sed ne quidem Sibyllæ cuipiam, mulier quædam, quæ postea nusquam loci visa fuit, dicitur obtulisse. Etsi Plinius Sibyllam fuisse testatur, saltem hoc constabit pro certo non posse affirmari, Sibyllam illam fuisse Cumanam. Quod & probare hisce intendimus. Dicunt porro Scriptores nonnulli novem libros Tarquinio oblatos, alii tantum tres: adeo ut & heic maxima Scriptorum deprehendatur discrepantia, Lactantius post Varronem, Isidorus Hispalensis, Aulus Gellius lib. I. cap. XIX. Servius in VI. Æneid. Dionys. Halicarn. aliique novem scribunt oblatos. Plinius lib. XIII. cap. XIII. Solinus Polyhist: cap. II. Et Suidas in Herophile, Erythræam scribit ad Tarquinium tres libros attulisse. Ut vel hinc etiam constet Erythræam, Cumæam & Cumanam eandem esse Sibyllam. Notandum autem est Suidam sui oblitum in voce Sibylla novem libros Tarquinio fuisse oblatos. Quod quomodo cum sua in voce ἡροφίλη sententia conveniat, tres tantùm allatos, duos tantum exustos, & quo pacto hoc conciliari possit, ipse viderit, saltem nos non videmus. Illi qui novem Regi libros oblatos scribunt, sex fuisse exustos tresque remansisse statuunt, at qui tres tantum attulisse ad Regem, mulierem hanc dicunt, duos exustos unumque tantum à Rege emptum volunt: certum est nullam rem majore diversitate à Scriptoribus consignatam, quam hanc de Sibyllis materiam. Patet & hoc heic loci, non enim inter Scriptores con-

convenit cui Tarquinio an Prisco an Superbo libri Sibyllini fuerint oblati. Utraque opinio suos habet & testes & fautores; nec Cumana aut Cumæa, nec Erythræa Sibylla obtulisse dici possunt ut supra ostensum: itaque dicendum restat, quandoquidem teste Plinio lib. XIII. cap. XIII. Inter omneis convenit libros Sibyllinos fuisse, sive fuerit Sibylla sive mulier quædam non indicant, Tarquinio venales expositos, id inquam dicendum restat anum quandam, incognitam teste Gellio, quomodo ergo Sibylla vocetur & quidem Cumana si fuit incognita, & nunquam postea à quoquam visa, ad Tarquinium libros attulisse. Servius Æneid. lib. VI. vers. 72. *Sibyllina responsa (de quibus supra diximus) incertum est cujus Sibyllæ fuerint, quamquam Cumanam Virgilius dicat, Varro Erythræam esse. Constat autem regnante Tarquinio quandam Mulierem quæ se Malthæam* (Amalthæam legendum) *diceret obtulisse ei novem libros, in quibus diceret fata & remedia Romana contineri.* Hinc forte Plinius Mulierem illam Sibyllam vocat, quoniam etiam extitit aliqua nomine Amalthæa, quæ & inter Sibyllas numerata. Tibullus lib. II. eleg. V. ad Messalinum &c.

Quidquid Amalthea, & quidquid Marmessia dixit
Herophile Phœbo grata quod admonuit.
Quidque Albuna sacras Tiberi per flumina sortes
Portarit, sicco perlueritque sinu.

Hinc videmus Tibullum Amaltheam à Cumana diversam constituere, etiamsi Varro illam unam eandemque reputet, quod probe notandum. Hoc pacto nihil absurdi statuetur, si Tarquinio Prisco, vel etiam si Tarquinio Superbo, dicatur, libros Sibyllinos venales oblatos fuisse. Reperio Scriptores illos mirum in modum sese torquere, & multas opiniones absurdas fovere, qui illos sequi volunt, qui Sibyllam fuisse perhibent, & quidem Erythræam aut Cumanam, illam quæ libros Tarquinio exhibuisse: sed disputationes illæ inextricabiles, facili negotio evitantur, si cum supra laudatis Autoribus statuamus Mulierem quandam (si enim Sibylla, fuit & mulier) ad Tarquinium libros Sibyllinos attulisse, atque hæc nobis sententia maxime probabilis videtur. Ammianus Marcellinus (sic adnotante Boissardo) scribit libros hujus Sibyllæ Cumanæ vel Cumææ qui adhuc inventi fue-

fuerant eo tempore, crematos fuisse à Juliano Imperatore, juxta Ennam Siciliæ urbem. Carmina quæ Janus Boissardus huic Cumanæ Sibyllæ adtribuit sic sonant. lib. VII. Oracul:

Τλήμων οὐκ ἔγνως τὸν σὸν Θεὸν, ὃν ποτ' ἔλουσεν
Ἰορδάνου ἐν ῥείθροισι, καὶ ἐπέπτατο πνεῦμα πελειῷ
Ὃς πρὶν καὶ γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος
Αὐθέντης γένετο λόγῳ πατρὸς πνεύματί θ' ἁγνῷ
Σάρκα τε δυσάμενος ταχὺς ἵπτατο πατρὸς ἐς οἴκους.

Non nosti miseranda tuum, quem proluit olim
In Jordane Deum, & volitabat Spiritus
Qui prius & terra fuit; & stellantibus oris
Factus voce patris Princeps, & Flamine Sancto:
Corpus & indutus celer in patris evolat ædes.

Et paulo ante, eodem libro:

— — — Καύσει δέ σε καυμασίησι
Αὐτὸς ὁ γεννηθεὶς ὁ μέγας Θεός.

— — — *Æstuque cremabit*
Te ipse Deus magnus genitus.

Et pauld post:

Ἔσται γάρ ποτε κοινὸς Ἄναξ χρόνος ἐνθάδε φῶτες
Ἐξιλάζουσι Θεόν.

Nam communis erit Rex olim tempus, ibique
Placabunt homines numen.

Et iterum:

Τῷ γάρ τ' αὐτὸς ἔδωκε Θεὸς θρόνον ἐγγυαλίξαι,
Οἱ δὲ διάφορ' γεννῆρες ὑπαὶ ποσὶ κοιμήσονται.

Conciliavit enim solium Deus ipse, deditque
Ipsi: sub pedibus vero genii dormibunt.

Mi-

Miracula quoque Christi his verbis annuntiavit :

Λείψει δ' ἄστρα πόλον, πολλῇ δέ τε λαίλαπι θύων
Γαῖαν ἐρημώσει: νεκρῶν δ' ἀνάστασις ἔσται:
Χωλῶν δ' ὁ δρόμος ὠκύτατος, καὶ κωφὸς ἀκούσει.
Καὶ τυφλοὶ βλέψουσι, λαλήσουσ' οὐ λαλέοντες.
Καὶ κοινὸς πάντεσσι βίος, καὶ πλοῦτος ἔσεῖται.

Sidera deficient cælum, multaque procella
Terram vastabit: sublati morte resurgent.
Cursus erit rapidus claudis, surdusque loquentem
Audiet & cæci cernent, mutique loquentur:
Et communis erit vita omnibus atque bonorum
Copia.

Statim subjicit de beatitudine per Christum filium Dei piis adquirenda.

Γαῖα δ' ἴση πάντων, οὐ τείχεσι, οὐ περιφερχγμοῖς,
Οὐδὲ μεριζομένη καρποὺς τότε πλείονας οἴσει,
Πηγὰς δὲ γλυκεροῦ οἴνου, λευκοῦ τε γάλακτος,
Καὶ μέλιτος δώσει.

Terraque par cunctis, sine muro & sæpibus ullis
Nec divisa quidem fruges feret uberiores:
Et dulci vino fontes, alboque scatentes,
Lacte & melle dabit.

Prædixit hæc Sibylla resurrectionem Christi:

Ἥξει δ' εἰς Ἀΐδην ἀγγέλλων ἐλπίδα πᾶσι
Καὶ θανάτου μοῖραν τελέσει τρίτον ἦμαρ ὑπνώσας.
Καὶ τότ' ἀπὸ φθιμένων ἀναλύσας εἰς φάος ἥξει,
Πρῶτος ἀναστάσεως κλητοῖς ἀρχὴν ὑποδείξας.

Devenietque, bonam spem portans omnibus, orcum.
Et tridui somno peraget mortalia fata.
Tum demum linquet manes, lucemque reviset,
Prima resurgendi lectis vestigia monstrans.

Exuretque urbes multas, hominesque necabit:
Ætheraque implebit fuligo multa cinisque.

In Romam hæc prædixiſſe fertur.

Ῥώμη καρθερόθυμε, Μακηδονίην μετὰ λόγχην
Ἀστράψεις ἐς Ὄλυμπον: Θεὸς δέ σε πάμπαν ἄπυστον
Πονήσει, ὁπόταν δοκέεις πολὺ κρεῖσσον ἐς ὄμμα.
Ἑδραίη, μίμνειν. τότε σοι τοιαῦτα βοήσω,
Ὀλλυμένη φθέγξῃ. λαμπρόν ποτε μαρμαρεόντε.

Roma feror animi, poſt fracta Macedonis arma,
Fulgure perſtringes cœlum. Sed te Deus omni
Robore privabit, cum firma videberis eſſe
In primis. At tu, tibi talia vociferabor,
Perſpicuum periens olim, clarumque ſonabis.

Ex libro antiquo Regio hæc Cumanæ dantur.

Jam mea certa manent, & vera noviſſima verba;
Ultima venturi quod erant Oracula Regis:
Qui toti veniens mundo cum pace placebit.
Et voluit noſtra veſtitus carne decenter
In cunctis humilis. Caſtam pro matre puellam
Deliget. Hæc alias forma præceſſerit omnes.

Stratonicus Epiſcopus Cumanus hujus Sibyllæ meminit: cui hos verſus tribuit. (Notandum ſupra hæc à Photio Sibyllæ Cumææ fuiſſe adſcripta.)

Cum Deus ex alto Regem demittet Olympo,
Tunc terra omniparens fruges mortalibus ægris
Reddet inexhauſtas frumenti, vini oleique.
Dulcia tunc mellis diffundent pocula cœli:
Et niveo latices erumpent lacte ſuaves.

De ea Arias Montanus.

Finiet exceptum postquam lux tertia somnum,
Præscripto morti limite finis erit.
Primitiasque novæ referens, & gaudia vitæ,
Surgere ab obscuro posse docebit humo.

Ex Lælii Cleopassi Hydruntini Poëmatibus:

Humana sub carne Deum cælumque solumque
Mirantur: cæli hic conditor atque soli est.
Verbum homo factum est: ut meritæ nos mortis ab umbra
Eriperet. Vitæ est unicus iste dator.
Est etenim æterni splendorque & gloria Patris,
Per quem subsistunt omnia: quippe Deus.

Ex Senensibus Inscriptionibus illi Resurrectionis Christi Prophetia tribuitur: quam in historia superioris Cumææ produximus. Hoc etiam probe notandum Sixtum Senensem in bibliotheca sua, alia huic SibyllæCumanæ adscribere carmina, illa autem sic sonant.

Δή πότε καὶ μεγάλοιο θεοῦ παῖς ἀνθρώποισι.
Ἥξει σαρκοφόρος θνητοῖς ὁμοιούμενος ἐν γῇ
Τέσσαρα φωνήεντα φέρη τὰ δ' ἄφωνα δύ' αὐτῷ
Διοσῶν ἀγγέλων, ἀριθμοῦ δ' ὅλον ἐξονομήνω,
Ὀκτὼ γὰρ μονάδας τοσὰς δεκάδας ἐπὶ τούτοις
Ἠδ' ἑκατοντάδας ὀκτώ, ἀπιστοτέροις ἀνθρώποις
Οὔνομα δηλώσει, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ σῇσι νόησον.

Hoc est.

Tunc ad mortales veniet mortalibus ipsis
In terris similis natus Patris omnipotentis
Corpore vestitus, vocales quattuor autem
Fert, non vocalesque duas binûm geniorum.
Sed quæ sit numeri totius summa docebo,
Namque octo monades, totidem decades super ista
Atque hecatontadas octo infidis significabit
Hominibus nomen, tu vero mente teneto.

Re-

Reperitur hoc carmen Oracul: lib. I. circa finem, quo autem fundamento hæc Sixti Senensis nitatur assertio, altum de hac re silentium, dirimant igitur illi qui volunt hanc litem, Sixtum Senensem inter & Boissardum, qui longe alia Oracula, huic adtribuit Sibyllæ: & hoc quod jam statim retulimus tribuit Boissardus Erythrææ Sibyllæ lib. de Divin. P. M. 7. ideoque vanos esse illos qui audent assignare cuique Sibyllæ sua carmina pronuntiamus. Si enim sua haberent χειτήεια, cuique essent illa exposita notaque:. atque sic nulla judiciorum daretur discrepantia. Ex hoc carmine Boissardus, colligit numerum octingenta octo, quem nomine Ἰησῦς contineri autumat, in quo continentur quatuor vocales & duæ consonantes. Hunc numerum hoc modo colligit supra laudatus Boissardus, I significat decem. H Octo. Σ Ducenta. O Septuaginta. Υ Quadraginta. Σ Ducenta quæ si simul conjunxeris, inquit Boissardus, invenies 888. quod quam illo asseratur debili fundamento ab illo assoretur, cuivis patet.

I	valet	10
H		8
Σ		200
O		70
Υ		400
Σ		200
		888.

Plura de hoc ænigmate in notis ad locum referemus. Antequam huic capiti finem imponamus, Notare dignetur sedulus lector J. A. in suo Sibyllarum speculo absque ulla probatione, more solito, huic Cumææ Sibyllæ attribuere Oracula quæ legimus, libro quinto à principio usque ad paginam 313. Si Dîs placet sagax hic Scriptor videre potest, nec Pauciora nec Plura Oracula Sibyllæ huic esse attribuenda. Sed rationes, quibus hæc ejus sententia confirmetur, non produxit, nec potuit, quoniam nullas plane habuit.

CAPUT IX.

DE

SIBYLLA HELLESPONTICA.

BREVIARIUM.

Nonnulli hanc Sibyllam octavo, alii vero sexto loco recensent. Ubinam nata sit. Pausanias emendatus ut & Lactantius ac Tibullus cum Sibylla. Marpessus mons ubinam situs. Marpessium saxum unde nomen hauserit: Gergithiorum moneta. Cur Apollo Gergithius dictus fuit olim. Hellespontus ubi situs & unde nomen hoc acquisiverit. Quando vixerit hæc Sibylla. Cur cum Sphinge Sergithiorum nummis fuit expressa. Ubinam sepulta. Oracula ab Opsopæo, Boissardo &c. huic Sibyllæ adscripta.

Octavo loco collocat Lactantius *Hellespontiam in agro Trojano natam, vico Marpesso, circa oppidum Gergithium, quam scribit Heraclides Ponticus Solonis & Cyri fuisse temporibus.* Hoc modo etiam de illa scribunt Isidorus, Suidas, Onuphrius Panvinius, ut & Icones Senenses, qui hanc sexto loco recensent, aliique quam plurimi. De hac Sibylla pauca admodum apud Scriptores reperiuntur, ideoque brevibus quod de illa dicendum est expediemus. Nomen proprium hujus Sibyllæ fuisse Demo, testatur Boissardus, qui illam etiam octavo loco recenset. Locus natalis indicatur vicus nempe Marpessus ut scribit Lactantius in agro Trojano. Doctiss. Salmasius Mermessus legendum putat, Stephanus Μερμέσσος πόλις Τρωϊκὴ ἀφ' ἧς ἡ Ἐρυθραῖα Σίβυλλα, ἦν γάρ ἡ πόλις αὐτὴ ἐρυθρὰ τῷ χρώματι. *Mermessus civitas est Trojana qua Sibylla Erythræa oriunda, erat enim urbs colore rubra.*

Ha-

Harum Erythrarum meminit Pausanias.

Sed male ibidem editum Μαρπησσός; μαρμησσὸς omnino legendum. Sic etiam legendum apud Lactantium non Marpesso sed Marmesso. Item apud Tibullum loco paulo ante citato.

Quidquid Amalthæa, & quidquid Marmessia dixit.

Item in Sibyllæ versibus quibus de Patria sua.

Εἰμὶ δ' ἐγὼ γεγαῦια μέσον θνητοῦ τε θεᾶς τε,
Νύμφης δ' ἀθανάτης, πατρὸς δ' αὖ κητοφάγοιο
Μητρόθεν ἰδογενής. Πατρὶς δέ μοι ἐστὶν ἐρυθρὴ
Μαρμησσὸς μητρὸς ἱερὴ ποταμὸς δ' Ἀϊδωνεύς.

Hoc est:

Partim ego Cetivoro mortali patre creata
Partim immortali nympha, me montibus Idæ
Eduxit vitreis, tenuis glebaque ruente:
Marmessus matri patria est, fluviusque Adonæus.

Emendandum itaque illis in locis censemus, *Marmessus* pro *Marpessus*. *Marpessus* enim est mons in Paro insula, unde Virgilius Marpessia Cautes, VI. Æneid. de Didone ad Æneam.

Nec magis incepto vultum sermone movetur,
Quam si dura silex, aut stet Marpessia Cautes.

Marpessia Cautes, est cautes montis in Paro insula. Hinc *Marpessius marmor*. Jordanus de rebus Gothicis, ut in transitu hoc dicamus, putat Marpessium saxum dici *à Marpessia Amazonum Regina, quæ ad Caucasum venit, ibique certum tempus demorans loco nomen dedit.* Observandum etiam circa oppidum Gergithium natam hanc Hellesponticam Sibyllam. Erythræam Sibyllam à nonnullis Gergithianam fuisse vocatam testatur Suidas. Gergithii hanc Sibyllam Hellesponticam urbe sua oriundam affirmant: hinc factum etiam ut ejus effigiem una cum Sphinge illorum monetis imprimi fuisse solitam, referant Scriptores, qua ostendere volebant Prophetissam hanc suam, multa myste-

ria:

ria ſacra per obſcura ænigmata hominibus communicaſſe: uti Boiſſardus opinatur. Gergithium à nonnullis Gergis vel Gergithus, à Plinio lib. V. cap. XXX. Gergithies, à Strabone Gergithæa vocatur. Stephanus dicit nominativo caſu eſſe γέργις cujus Genitivus ſit γέργιθος indeque formari nominativum Gergithos. Eſt Gergithium urbs Troadis. ab hac civitate Apollo Gergithii nomen adeptus, & fuit olim templum Apollinis Gergithii. Helleſponticam vocatam videmus eo quod ex vico Marmeſſo prope oppidum Gergithium, in agro Trojano quæ loca ad Helleſpontum ſita, ſit oriunda. Helleſpontus fretum eſt inter Propontidem & mare Ægeum, Aſiam ab Europa, ſeptem, ut referunt Geographi, ſtadiorum intervallo diſterminans. Dicitur hoc fretum Helleſpontus ab Helle Athamantis filia ibidem ſubmerſa. Hæc Sibylla Helleſpontica Solonis & Cyri temporibus extitiſſe creditur. Hoc eſt ſecundum nonnullos anno Mundi 3380. In qua ſententia etiam eſt Doctiſſ: Alſtedius. Secundum alios anno mundi 3403. ante Chriſtum 559. Boiſſardus Olympiade ſexageſima, Sibyllam hanc Helleſponticam, Oracula ſua reddidiſſe, certum eſſe, quamvis non probet, affirmat. Bucholcerus dicit Solonem leges tuliſſe anno mundi 3378. hoc eſt ante Chriſtum natum 593. Cyri autem Regnum in annum mundi 3413. ab eodem Bucholcero rejicitur. Adeo ut Tarquinii Priſci Romanorum Regis, Prophetarum Ezechielis ac Danielis tempore extiterit hæc Sibylla. Stephanus in de urbib. Authorem citans Phlegontem, dicit Sibyllam hanc eandem eſſe cum Sphinge, ejusque effigiem una cum Sphingis in nummis ſuis percuti ſolitam fuiſſe à civibus civitatis Gergithii: Sepultam eſſe Helleſponticam Sibyllam in templo Apollinis Gergithii, idem Stephanus teſtatur. Oraculum quod huic Sibyllæ in Opſopoei membranis Vetuſt: adtribuitur, ſic habet.

Dum meditor quondam, vidi decorare puellam.
Eximio (caſtam quod ſe ſervaret) honore,
Munere digna ſuo, & Divino numine viſa,
Quæ ſobolem multo pareret ſplendore micantem:
Progenies ſummi, ſpecioſa & vera Tonantis,
Pacifica mundum qui ſub ditione gubernet.

At-

Attexamus heic etiam alia, quæ huic assignat carmina Boissardus, quamvis nullo probet argumento. Ea prædixisse fertur Christum æternum Dei æterni filium esse:

Ἀθανάτου μέγαν υἱὸν ἀοιδμοῦ ἐκ φρενὸς αὐδῶ:
Ὧ θρόνον ὕψιστος γενέτης παρέδωκε λαβέσθαι
Μήπω γεννηθέντος, ἐπεὶ διὰ σάρκα τὸ δισσὸν
Ἠγέρθη, προχοαῖς δ' ἀπολυσάμενος ποταμοῖο
Ἰορδάνου.

Æterni magnum natum cano pectore ab imo,
Cui solum genitor tribuit supremus habendum
Nondum progenito. Siquidem de corpore duplex
Extitit. Est autem prolutus fluctibus amnis
Jordani.

In Christi adventu cecinit homines fruituros omnium rerum ubertate & felicitate qualis fuit olim tempore aurei sæculi:

Καὶ τότε δὴ χαρὰν μεγάλην Θεὸς ἀνδράσι δώσει,
Καὶ γὰρ γῆ, καὶ δένδρα, καὶ ἄσπετα θρέμματα γαίης
Δώσουσιν, καρπὸν τὸν ἀληθινὸν ἀνθρώποισι,
Οἴνου καὶ μέλιτος γλυκέος, λευκοῦ τε γάλακτος,
Καὶ σίτου, ὅπερ ἐστὶ βροτοῖς κάλλιστον ἅπασσι.

Tunc quoque gaudium magnum Deus mortalibus dabit,
Nam & terra, & arbores
Dabunt fructum verum hominibus.
Vini & mellis dulcis albique lactis,
Et frumenti ut est optimum mortalibus.

Versus hos Castalio sic reddidit, apud Opsopæum p. 266.

Tunc Deus humanis concedet gaudia magna,
Terraque, & arboreæ stirpes, pecudumque catervæ
Innumeræ veros fructus mortalibus edent
Vinum dulceque mel, niveum lac, quodque vel inter
Omnia frumentum mortales adjuvat ægros.

Hanc rerum omnium ubertatem, inquit Boissardus, describit pluribus versibus Erythræa Sibylla, lib. 3. Oraculorum: quoniam autem heic non quæritur quid Erythræa scripserit, sed quid Hellespontica nobis dederit, ideo versus illos heic descriptos non exhibemus, notabit lector tantum, Boissardum primum versum incipere ex lib. III. his verbis.

Γῆ γὰρ παγγενέτειρα &c.

Et finire hisce,

Αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶ Θεὸς, κοὐκ ἔστιν ἔτ' ἄλλος.

Nam solus Deus est, & nescit habere secundum.

Hæc quoque Hellespontiaca, sicut & cæteræ venturum mundi finem prophetavit: ac Dei filium futurum Judicem vivorum & mortuorum: redditurumque unicuique secundum opera sua.

Ἔσται γάρ τε τοσοῦτον ἐπὶ χθονὶ μαινόμενον πῦρ:
Ὅσσον ὕδωρ ῥεύσει, καὶ ἐξολέσει χθόνα πᾶσαν.
Φλέξει ὄρη, καύσει ποταμοὺς, πηγάς τε κενώσει:
Ἔσται κόσμος ἄκοσμος ἀπολλυμένων ἀνθρώπων:
Καιόμενοι δὲ κακῶς τότε τλήμονες ἐμβλέψουσιν
Οὐρανὸν, οὐκ ἄστροις ἀλλ' ἐν πυρὶ κεχμηῶτα.

Tantus enim terris insaniet ignis, aquæ vis
Quanta fluit: terram delebit funditus: uret
Montes, siccabit fontes, fluviosque cremabit:
Mundus erit jam non Mundus: populique peribunt:
Heu miseri ardentes, & cælum suspicientes;
Cælum non astris rutilum, sed ab igne laborans.

Deus ad Judicium veniet, ut judicet mundum universum:

Αὐτὸς παντοκράτωρ ὅταν ἐλθὼν βήματι κρίνῃ
Ζώντων καὶ νεκύων ψυχὰς, καὶ κόσμον ἅπαντα.
Κοὔτε γονεῖς τέκνοισι φίλοι, οὐ τέκνα γονεῦσι
Ἔσσονται, διὰ δυσσεβίην, καὶ θλῖψιν ἄελπτον.

Cum

Cum pater omnipotens veniet, solioque sedebit,
Ut vivos functosque, & totum judicet orbem.
Tunc nec amicus erit nato pater, ipseve patri
Filius, ob subitos casus atque impietatem.

De civitate renovata post mundi exitium, in qua regnabunt Justi æterna beatitudine, & felicitate, hoc modo locuta est:

Καὶ πόλιν ἣν ἐποίησε Θεὸς αὐτὴν ἐποίησε
Λαμπρότερον, ἄστρων, καὶ ἡελίου, ἠδὲ σελήνης.

Et civitatem quam fecit Deus, ipsam fecit
Splendentem astris, & sole & luna.

Cum Deo regnabunt Justi, in vita permanente, in æternum:

Κλῦτε δέ μοι μέροπες βασιλεὺς αἰώνιος ἄρχει.

Prædixerat hæc quoque Christi passionem, & tenebras quæ in Illius morte medio die sine ulla naturali causa contigerunt.

Αὐτὸς γὰρ πάντων ἀκοὴ, καὶ νοῦς, καὶ ὅρασις,
Καὶ λόγος ὁ κτίζων μορφὰς, πάντ' ὑπακούει,
Καὶ νεκύας σώζων, πᾶσαν τε νόσον θεραπεύων:
Εἰς ἀνόμων χεῖρας, καὶ ἀπίστων ὕστατον ἥξει.
Καὶ δώσουσι Θεῷ ῥαπίσματα χέρσιν ἀνάγνοις.
Εἰς δὲ βρῶμα χολὴν εἰς δίψαν ὄξος ἔδωκαν.
Τῆς ἀφιλοξενίης ταύτης τίσουσι τράπεζαν.
Ναοῦ σχισθῇ καταπέτασμα καὶ ἤματι μέσσῳ
Νὺξ ἔσαι σκοτόεσσα πελώριος ἐν τρισὶν ὥραις.

Ipse cunctorum auditus & mens & visus
Et sermo Creator formarum, cui omnia parent.
Qui morte solutos servat, qui omnem morbum sanat.
Hunc tandem nactæ sceleratæ & perfidiosæ
Contundent alapis palmæ (proh crimina) divum.
Felle fames ejus, sitis illudetur aceto.
Hanc apponet ei tunc scilicet hospita mensam.

Scindetur templi velum: mediumque diei
Nox tenebrosa tribus premet admirabilis horis.

Eversionem & ruinam urbium Asiaticarum prævidit, & his verbis enuntiavit Sibylla.

Ἀλλὰ τί δή μοι ταῦτα νόος σοφὸς ἐγγυαλίζει;
Ἆρτι δέ σε τλήμων Ἀσίη καταδύρομαι οἰκτρῶς,
Καὶ γένος Ἰώνων, Καρῶν, Λυδῶν πολυχρύσων.
Αἶ αἶ Σάρδεις: αἶ αἶ πολυήρατε Τράλλις.
Αἶ αἶ Λαοδίκεια καλὴ πόλις: ὦ ἀπολεῖσθε;
Σεισμοῖς ὀλλύμενοί τε, καὶ εἰς κόνιν ἀλλαχθεῖσαι.
Ἀσία τῇ δνοφερῇ Λυδῶν τε πολυχρύσων
Ἀρτέμιδος σηκὸς Ἐφέσου πηγνύμενος
Χάσμασι καὶ σεισμοῖσι πέδον ἥξεται εἰς ἅλα δεινὴν
Πρηνὴς ὡς ὅτε νῆας ἐπικλύζουσι ἄελλαι:
Ὕπτια δ' οἰμώξει Ἔφεσος κλαίουσα παρ' ὄχθαις,
Καὶ νηὸν ζητοῦσα, τὸν οὐκέτι ναιετάοντα.

Verum quid tandem sapiens mihi suggeret hæc mens?
Te te, Asia infelix, tristi declaro querela,
Jonumque genus, Carumque auroque scatentum
Lydorum. Heu Sardis, heu multum Trallis amœna!
Heu Laodicea urbs pulchra! peribitis ergo
Motibus eversa terræ, pulvisque redactæ
Asia caliginosæ Lydorum auroque potentum.
Ast Ephesi structum Dianæ nomine fanum
Motibus, & vasto subter mare sidet hiatu
Præceps, ut naves rumpunt si quando procellæ.
Et lacrymas Ephesus recubans ad littora fundet:
Et quod erit nusquam templum gemebunda requiret.

Ex Lælii Cleopassi Hydruntini Poëmatibus:

Virgo, cui cedunt ullo sine lilia mevo.
Electa es magnum ut sis paritura Deum.
Ille sacrum effundet suscepta morte cruorem,

In

In quo certa hominum sanguine pôsta salus.
Post triduum quoniam devicta morte resurgens,
Æterno regnat cum genitore Deus.

Ex Aria Montano:

Dixerat hæc: Summæ è cœli Deus optimus arce
Curabit mites, respicietque pios.
Humanoque habitu veniet de virgine natus
Hebræa, in terris conspiciendus homo.

Ex Inscriptionibus Senensibus:

In cibum fel, in potum dederunt acetum. Hanc inhospitalitatis monstrarunt mensam, templi vero scindetur velum & medio die nox erit tenebrosa tribus horis.

Ex Ruillio.

Ex alto cœli palatio Deus humilitatem servorum suorum despexit: & nascetur ex Hebræa virgine, & patietur pro peccatis nostris.

Ex Garsone:

Ille Dei legem complebit, non violabit,
Per similem formam referens, & cuncta docebit.

Sixtus Senensis p. m. 135. Hellespontic æ Sibyllæ etiam hos versus tribuit.

Αὐτὸς πληρώσει δὲ θεοῦ νόμον, οὐ καταλύσει
Ἀντίτυπον μίμημα φέρον, καὶ πάντα διδάξει.

Hoc est:

Ille Dei legem complebit, non violabit,
Per similem formam referens, & cuncta docebit.

Etiam à sedulo Lectore notari heic velim, J. Aitzma prædictiones quas huic Hellesponticæ assignat, esse ab hac Sibylla profectas, nunc enim vi veritatis convictus, fatetur se tumultuario modo

Sibyllis sua attribuisse Oracula, etiamsi ubique in scripto suo cuique Sibyllæ det & assignet Oracula propria: Vide p. 762. Et sic corruit plane frivola ejus intentio, qua uniuscujusque Sibyllæ Oracula particularia producere ac indicare fuit conatus. Interim tamen, quod sedulo notandum judicamus, hinc inde ex diversis Sibyllarum libris corradit Oracula, quæ Hellesponticæ assignat; perpendere dignetur rogamus Lectorem, futilis hujus Scriptoris methodum, quasi habeat Spiritum discretionis, quo dijudicare queat potius illa quam alia Oracula Hellesponticæ esse attribuenda, qua materiam hanc tractat. Primo hausit quædam ex libro quarto p. 296. vers. 17. usque ad finem libri, deinde compilat quædam ex libro tertio p. 230. vers. 21. usque ad p. 250. & tandem concludit ex libri tertii p. 282. usque ad finem illius libri: Hoc quam insulsum sit, nemo est qui non videat.

CAPUT. X.

DE

SIBYLLA PHRYGIA.

BREVIARIUM.

QUo loco à quibusdam sit collocata. Cum Erythræa & Cumana eadem statuitur à nonnullis. Ab aliis cum Epirotica. Quomodo olim vocata. Cur Phrygia dicta. Spiritu Pythio fuit Vaticinata. Pythia vates unde nomen traxerit. Phrygia ubinam. Duplex olim fuit Ancyra secundum Plinium. Carmina huic Sibyllæ ab Opsopæo, Boissardo, aliisque adtributa.

NOno loco à Lactantio, Boissardo & Iconibus Senensibus recensetur Sibylla Phrygia: *nonam*, inquit, *Phrygiam; quæ Vaticinata sit Ancyræ.* Pauca admodum imo fere nihil de hac Sibylla à Scriptoribus memoriæ proditum reperimus.

Hanc

Hanc Martianus Capella lib. II. cum Erythræa & Cumana eandem facit. Hanc eandem esse cum Epirotica Sibylla putant nonnulli: de Epirotica aliisque nonnullis postea latius. Notandum autem Clementem Alexandrinum putasse hanc Sibyllam Phrygiam, Dianam fuisse vocatam, & Delphos profectam, cecinisse.

Ὦ Δέλφοι θεράποντες ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος
Ἦλθον ἐγὼ χρήσουσα Διὸς νόον αἰγιόχοιο
Αὐτοκασιγνήτῳ κεχολωμένη Ἀπόλλωνι.

Hoc est.

O Delphi, Phœbi ferientis qui eminus estis
Servi, veni ad vos Jovis expositura potentis
Mentem, in germanum cum sim bile percita Phœbum.

Sunt qui hanc dicunt fuisse Cassandram Priami filiam. Et sic eadem esset cum illa quæ à Suida Sarbis & Taraxandra vocatur. Martianus Capella loco laudato, putat, hanc Hérophilen Trojanam Marmensi filiam esse, sed hoc à nullo Scriptore quod sciam affirmatur: præsertim Trojanam hanc fuisse Sibyllam. De hac Sibylla Phrygia affirmat Cælius Rhodiginus, uti supra notavimus, solam Sibyllæ nomine fuisse designatam aliasque ab illa, (forte velut à parilitate scientiæ) Sibyllarum nomen adeptas esse. Hanc Apollinis instinctu, hoc est, spiritu Pythio, fuisse Vaticinatam credunt nonnulli. De spiritu hoc pseudo prophetico Pythio, postea agendi locus dabitur opportunior, hoc impræsentiarum, tantum addimus, alia alibi dicturi: ex Origine contra Celsum lib. VII. *De Pythia*, hoc est Fœmina spiritu Pythio arrepta, *narratur Vatem illam Apollinis desidere super foramen specus Castalii, & adscendentem inde Spiritum per muliebre gremium recipere, quo repleta profert illa, & Divina, ut putantur Oracula.* פות Hebræis esse muliebre pudendum, Hebrææ linguæ periti satis norunt, hinc Pythiam Sibyllam, aut Vatem contendunt nonnulli esse dictam, eo quod partibus pudendis spiritum illum Pseudo-Propheticum à Dæmone, spurcitiei amantissimo, exciperet, & sic quasi e ventre voces proferret, unde ἐγγαστρίμυθοι & Pythonissæ, quæ hunc spiritum sunt nactæ, dicebantur. Forte de hac materia alibi

alibi fusius agemus: Doctiss: Alstedius hanc Sibyllam floruisse putat anno mundi 3500. sed hoc probatum non videmus à Viro diligentissimo, quod oportuisset, si assertioni illi fidem habere debeamus. Cognominata fuit Phrygia, vel eo quod in Phygia nata, vel quod & ibidem habitarit. Phrygiam Asiæ Minoris esse regionem nemo est qui non sciat. Ancyræ fuisse Vaticinatam testantur Scriptores. Phrygiæ esse oppidum Ancyram testatur Plinius lib. V. cap. XXXII. Notandum etiam Plinium duarum Ancyrarum meminisse, unius in Phrygia, alterius in Galatia. De tempore quo floruit aut de ejus obitu & sepulchri loco nihil quidquam adnotatum invenire potuimus. Hoc Oraculum in veteri M. S. Latino ab Opsopæo, illi adscriptum, fuit repertum.

Ipsa Deum vidi, summum punire volentem
Mundi homines stupidos, & pectora cæca, rebellis.
Et quia sic nostram complerent crimina pellem,
Virginis in corpus voluit demittere cœlo
Ipse Deus prolem, quam nunciet Angelus almæ
Matri, quo miseros contracta sorde levaret.

Alia etiam huic Sibyllæ adtribuuntur Oracula quæ & heic ex Boissardo recensere lubet. Phrygiam hanc ferunt Christi nativitatem secundum carnem ex Virgine Maria prædixisse, quam illi Angelus Dei annuntiavit:

Ὑστατίοις τε χρόνοις χθόνα ἠμείψατο *
Καὶ βραχὺς ἐλθὼν παρθένου ἐκ Μαρίας λαγόνων τε
Ἐξανέτειλε νέον φῶς *
Οὐρανόθεν δὲ μολὼν βροτέην ἐνεδύσατο μορφήν.
Πρῶτα μὲν οὖν Γαβριὴλ σθεναρὸν δέμας ἁγνὸν ἐδείχθη,
Δεύτερα καὶ κούρην Αὐτάγγελος ἔννεπε φωνῇ.
Δέξαι ἀχράντοισι Θεὸν σοῖς ὦ παρθένε κόλποις.
Ὣς εἰπὼν, ἐμπνευσε Θεὸς χάριν, ἡ δ' αἰεὶ κούρη
Τὴν ἄρα τάρβος ὁμοῦ θάμβος θ' ἕλεν ἐξαΐουσαν:
Στῆ δ' ἄρ' ὑποτρομέουσα, νόος δέ οἱ ἐπτοίητο
Παλλομένης κραδίης, ὑπ' ἀγνώστοισιν ἀκουαῖς.

Tem-

Temporibusque petit postremis terram *
Et brevis egressus Mariæ de Virginis alvo
Exorta est nova lux. *
E cælo veniens mortales, induit artus.
Ac primum corpus Gabriel ostendit honestum
Nuntius, hinc tali affatur sermone puellam:
Accipe, virgo, Deum gremio intemarata pudico.
Sic ait: ast illam cælestis gratia molli
Leniit afflatu. Tum virginitatis amatrix
Perpetuæ, magno subito correpta stupore,
Atque metu, trepida pressit formidine mentem,
Ignotis verbis commoto corde tremiscens.

Annuntiavit etiam Christum mortem passurum pro nobis, descensurum ad inferos, ac tertio die resurrecturum.

Ἥξει δ' εἰς ἀΐδην ἀγγέλλων ἐλπίδα πᾶσι.
Καὶ θανάτου μοῖραν τελέσει τρίτον ἦμαρ ὑπνώσας
Καὶ τότ' ἀπὸ φθιμένων ἀναλύσας εἰς φάος ἥξει.
Πρῶτος ἀναστάσεως κλητοῖς ἀρχὴν ὑποδείξας.
Πρῶτα ἢ τοῖς ἰδίοις φανερὸς τότε κύριος ἔσται
Σάρκινος, ὡς πάρος ἦν, χερσὶν τε ποσίν τ' ἐπιδείξει
Τέσσαρα τοῖς ἰδίοις ἴχνη πηχθέντα μέλεσσιν.

Devenietque (bonam spem portans omnibus) Orcum,
Et tridui somno peraget mortalia fata.
Tum demum linquet manes, lucemque revisct
Prima resurgendi lectis vestigia monstrans.
Porro suis primum Dominus patefiet, eritque
Corporeus, sicut fuit ante, manusque pedesque
Ostendetque impressa suis vestigia membris
Quattuor.

Protestatur etiam se ex Dei præcepto annuntiare omnibus impiis iram Divinam propensam imminere iis, qui non resipiscent.

Ἐρχομένης ὀργῆς μεγάλης ἐπὶ κόσμον ἀπειθῆ
Ἔσχατον εἰς αἰῶνα Θεοῦ μηνύματα φαίνω,
Πᾶσι προφητεύουσα κατὰ πόλιν ἀνθρώποισι.

Terribiles toti mundo Divinitus iras
Postremi saecli venturas tempore pando:
Omnibus humanis effando futura per urbes.

In Idololatras invehitur. illisque furorem Dei summi instare ostendit brevi, in ultionem impietatis illorum:

Ταῦτα μὲν Αἰγύπτῳ Θεὸς ἔννεπεν ἐξαυδῆσαι:
Ὑστατίῳ καιρῷ ὅτε πάγκακοι ἄνδρες ἔσονται:
Ἀλλὰ ταλαιπορῦσι κακοὶ κακότητα μενόντες
Ὀργὴν Ἀθανάτοιο βαρυκτύπου Οὐρανίωνος.
Ἀντὶ Θεοῦ δὲ λίθους καὶ κνώδαλα θρησκεύοντες:
Πολλὰ μάλ᾽ ἄλλυδις ἄλλα φοβούμενα, οἷς λόγος οὐδείς,
Οὐ νοῦς, οὐκ ἀκοή.
Ἐξ ἰδίων δὲ κόπων καὶ ἀτασθαλίων ἐπινοιῶν
Ἄνθρωποι δέξαντο Θεοὺς ξυλίνους, λιθίνους τε,
Χαλκοῦς τε, χρυσοῦς τε, καὶ ἀργυρέους τε ματαίως,
Ἀψύχους, κωφούς, καὶ ἐν πυρὶ χωνευθέντας
Ποιήσαντο, μάτην γε πεποιθότες ἐν τοιαύτοις.

Hactenus Ægypto Deus haec me dicere jussit:
Tempus ad extremum, quo gens humana futura est
Pessima: sed durantque, malique malum opperiuntur
Iram, immortalis, caelestis & altitonantis:
Proque Deo Lapides, & ficta animalia multa
Relligione colunt trepidi, diversaque: quorum
Non ullus sermo, mens nulla, auditio nulla est.
— — — Quos nempe creavit,
Humanaeque manus labor atque industria mentis;
Accepere Deos stulti, saxove vel auro,
Ære, vel argento factos, lignove dolatos,
Exanimes, surdos, conflatos ignis in aestu.

Ju-

Judicium postremo sæculo futurum est: quo Deus æterno sedens tribunali judicabit Reges, omnesque homines:

Ταρτάρεον δὲ χάος τότε δείξει γαῖα χανοῦσα
Ἥξουσιν δ' ἐπὶ βῆμα Θεοῦ βασιλῆες ἅπαντες.

Terra tunc candens ostendet tartareum Chaos,
Venientque ad tribunal Dei Reges omnes.

Signa tamen & portenta præcedent, quæ de cœlo innotescent, & adventum Domini hominibus annuntiabunt:

Σάλπιγξ οὐρανόθεν φωνὴν πολύθρηνον ἀφήσει.

Tuba de cœlo vocem lamentabilem emittet.

Et ut superius dictum est de iisdem venturi Judicii signis:

— — — Ἐν ᾧ τόδε σῆμα τέτυκται
Ῥομφαῖαι, σάλπιγγες ἅμ' ἠελίῳ ἀνιόντι
Κόσμος ἅπας μύκημα, καὶ ὄμβριμον ἦχον ἀκούσει.

— — — Signumque dabunt hæc
Enses, atque tubæ simul, & sole exoriente
Terribilem sonitum, mugitumque audiet omnis
Mundus.

Mali atque Impii pœnis Æternis involuti cruciabuntur.

Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ψυχαὶ βρύξουσιν ὀδοῦσι.
Τῶν ἀνόμων ψυχαὶ ὀλολυγμοῖσί τε, φόβοις τε,
Τηκόμεναι δὲ λιμῷ, δίψῃ, λοιμῷ τε, φόνοις τε,
Καὶ καλέουσι καλὸν τὸ θανεῖν, καὶ φεύξετ' ἀπ' αὐτῶν.

Humanæque animæ frendebunt dentibus omnes:
Vexabuntque malos ululatus, atque timores:
Cædibus, atque siti, fame pesteque deficientes.
Optandumque mori dicent, fugietque vocantes.

Fusius has impiorum pœnas describit Sibylla Erythræa lib. II. inquit Boissardus : sed quem in finem Erythrææ Oracula producat, cum de Phrygiæ Sibyllæ Prophetiis agatur, nos equidem non capimus. De Phrygia porro scribens, subjicit & præmia immensa, quibus pios culmulabit Deus, & beabit illos, qui juste vixerunt, in vita æterna.

Τοὺς δ' ἄλλους, ὁπόσοις τε δίκη, καλά τ' ἔργα μέμηλεν.
Ἠδὲ καὶ εὐσεβίη τε, δικαιότατοί τε λογισμοί,
Ἄγγελοι αἰρόμενοι διὰ αἰθομένου ποταμοῖο
Εἰς φάος ἄξουσιν, καὶ εἰς ζωὴν ἀμέριμνον.
Ἔνθα πέλει τρίβος ἀθανάτου μεγάλοιο Θεοῖο.
Ἄλλω ἀποστήσας πέμψει διὰ λαὸν ἑαυτοῦ
Εἰς ζωὴν ἑτέραν, καὶ αἰώνιον ἀθανάτοισιν
Ἠλυσίῳ πεδίῳ.

Ast alios, qui jus æquum coluere; bonumque
Et quibus & pietas & mens fuit optima cordi,
Sublatos Genii rapidum per fluminis æstum
Ducent in lucem, & securæ munera vitæ.
Immortalis ubi magni via trita Tonantis.
Perque suos aliam in vitam mandabit, eamque
Æternam nullo morituris tempore, campo
Scilicet Elysio.

Fient enim hæc omnia post Resurrectionem mortuorum dum omnes homines in sua carne restituti coram Deo comparebunt :

Καὶ τότε ἀναστήσας νεκροὺς μοῖραν ἀναλύσας
Καὶ θανάτου κέντρον.

Et tunc excitans mortuos Parcarum fata resolvet,
Et mortis aculeum.

Asiaticis populis multa mala imminere pronuntiat his verbis :

Ἀσὶς δ' ἡ μεγάλη τότε πάμφορος ἔσεται ὕδωρ :
Καὶ Κρήτης πεδίον. Κύπρος δ' ἕξει μέγα πῆμα

Καὶ

Καὶ Πάφος αἴξει δεινὸν μόρον, ὥς τε νοῆσαι
Καὶ Σαλαμῖνα πόλιν μεγάλην μέγα πῆμα παθοῦσαν
Νῦν μὲν χέρσος ἄκαρπος ἐπ' ἠόνος ἔσσεται αὖθις:
Ἀκρὶς δ' οὐκ ὀλίγη χθόνα Κύπριον ἐξολοτρεύσει:
Εἰς Τύρον αἰνόμοροι μέροπες κλαύσεσθε βλέποντες·
Φοινίκη, δεινός σε μένει χόλος, ἄχει πεσεῖν σε:
Πτῶμα κακὸν Σειρῆνες ὅπως κλαύσονται ἀληθῶς.

Tunc Asia illa ferax rerum redigetur in undas,
Cretaque campus erit: feret & mala tristia Cyprus:
Et Paphus, ut sapiat, patietur tristia fata.
Et Salamina urbem magnam mala tristia passam
Tunc erit infelix, sterilisque in littore tellus.
Cypria non paucæ vastabunt arva locustæ.
Spectandoque Tyron mortales flebitis ægri.
Phœnice, gravis ira tibi est ventura, ruinam.
Ut vere plorent casum Sirenes acerbum.

Et paulo post de Asia loquens in hæc verba prorumpit:

Εὐθὺς βάρβαρος ὄχλος ἐς Ἀσίδα γαῖαν ὁδεύσει,
Καὶ Θρηκῶν ὀλέσει δεινῶν γένος ὡς ἀλαπαδνόν:
Καὶ τότε θυμοβόροι μέροπες κατέδουσι γονῆας,
Λιμῷ τειρόμενοι, καὶ ἐδέσματα λαυφάσονται.
Πάντων δ' ἐκ μελάθρων θῆρες κατέδουσι τράπεζαν.

Protinus invadent Asiæ oras barbara turba:
Et duros perdent tanquam sine robore, Thracas:
Tunc homines mæsti vescentur carne parentum
Et tales epulas, fame sic urgente, vorabunt.
Præbebitque feris mensam domus omnis.

Ex Lælio Cleopasso.

Occupat ecce Deus summus cæleste tribunal:
Terribilisque sonum duplicat ære tuba.
Ecce iterum manes furvo revocantur ab orco;
Corpora de tenebris quo rediviva petant.

Grata bonis lux ista; malis sed plena dolorum:
Hi pœnas, illi gaudia certa ferent.

De ea Arias Montanus:

Terribili resonante tuba terra ima dehiscet,
Sistentur Reges ante Dei solium:
Ille bonis, atque ille malis feret ultima jura;
His ignem, æternas delicias aliis.

Ex Inscriptionibus Senensibus:

Tuba de cœlo vocem luctuosam emittet. Venient ad tribunal Dei omnes Reges. Deus ipse judicabit simul pios & impios. Tunc demum impios in ignem, & tenebras immittet. Qui autem pietatem fecisti fuerint, iterum vivent.

Ex Ruillio:

Tuba de cœlo sonum emittet horribilem & lamentabilem. Terra abyssum maximam ostendet: & omnes Reges sistentur ad tribunal Dei summi, qui Judicium faciet de bonis & malis. Malos & impios immitet in ignem inextinguibilem. Sed qui Deum amaverint, & coluerint, quique exercuerint bonitatem & fidelitatem, ii resurgent, & vivent.

Hoc Carmen Sixtus Senensis Phrygiæ Sibyllæ dandum esse censet, quamvis alii aliis Sibyllis adscribant,

Ναοῦ σχισθῇ καταπέτασμα, καὶ ἤματι μέσσῳ
Νὺξ ἔσται σκοτόεσσα πελώριος ἐν τρίσιν ὥραις.
Καὶ θανάτου μοῖραν τελέσει τρίτον ἦμαρ ὑπνώσας.

Hoc est

Scindetur templi velum, mediumque diei,
Nox tenebrosa premet tribus admirabilis horis.
Et tridui somno peragit mortalia fata.

Tres

Tres hi versus reperiuntur lib. VIII. sed notandum Sixtum Senensem quatuor inter duos priores & ultimum inter medios omisisse, quod cur fecerit horiolari nequeo, saltem, illum non potuisse κεμήλια animadvertere, quibus motus sit, quatuor inter medios expungere, nulla enim hisce pseudo-Sibyllinis versibus inesse, affirmamus ac pro certo tenemus. Notandum etiam J. Aitzma de Sibylla Phrygia agentem, magnam libri tertii partem, à p. 250. vers. 22. usque ad vers. 22. p. 281. huic Sibyllæ Phrygiæ attribuere, nullâ, pro more suo, adducta ratione; & merito quidem, quoniam assertionis suæ nullam habet nec habere potest.

CAPUT XI.

DE

SIBYLLA TIBURTINA.

BREVIARIUM.

Cur Tiburtina vocata. Varia ejus nomina. Nativitatis & sepulchri hujus Sibyllæ nulla apud Scriptores mentio. Quando floruit. Ejus nomen. Cur Albunea dicta. Anien fluvius unde nomen acceperit. Alstedius notatus. Fabella de Christo. Oracula huic Sibyllæ ab Opsopæio & Boissardo &c. adtributa.

Ecima denique & ultima à Lactantio memorata Sibylla, est Tiburtina. *Decimam*, inquit, *Tiburtem, nomine Albuneam, quæ Tiburi colitur, ut Dea, juxta ripas Amnis Anienis: cujus in gurgite simulachrum ejus inventum esse dicitur, tenens in manu librum. Cujus sacra Senatus in Capitolium transtulerit.* Quæ à Lactantio Tiburtes, ab aliis Tiburtina vocatur, Tiburtinæ nomen assecutam esse, scribit Schmidius, eo quod post mortem, Tiburi, juxta ripas amnis Anienis ut Dea culta fuit,

eam

eam nonnulli Sarbin, vel Caſſandram vel Taraxandram nominarunt. Nativitatis ut & ſepulchri locus à Scriptoribus non indicatur, nec habemus quidpiam quod iis de rebus proferamus. Alſtedius in ſuo Chronologiæ theſauro ſcribit Tiburtinam hanc Sibyllam floruiſſe vaticiniis claram, anno mundi 3910. hanc vero ſuam opinionem non probat, rationibus, ut putamus deſtitutus, ideoque non eſt cur fidem aſſertioni illi adhibeamus. Nomen ejus Albunea fuit, inquit Lactantius. à Tibullo aliisque quibusdam *Albuna* dicta. Dea illa quæ Tiburi colebatur, à nonnullis Juno Athamantis uxor, quæ viri furorem metuens, una cum Melicerta filio in mare ſe præcipitavit, fuiſſe putatur. Albunea vocatur à fonte & nemore Albuna juxta Anienem. Hæc Sibylla Albanea, fuit ſecundum quorundam opinionem, ſic dicta, eo quod Deam hanc cum Græca Λευκόθεα eandem eſſe exiſtiment. Sed potius Albuneam vocatam dicamus à fonte Albuna, qui hoc nomen eſt ſortitus ab aquis albis ab illo fonte manantibus, teſtatur Strabo lib. V. juxta Anienem albulas aquas easque frigidas è multis fontibus ſcaturire, easque ſalutares morbis ſanandis. Verba ejus ſunt, καὶ τὰ ἄλβουλα καλούμενα ῥεῖ ὕδατα ψυχρὰ ἐκ πολλῶν πηγῶν πρὸς ποικίλας νόσους ὑγιεινά. Sic Tibris albula & albana flumina à Tibullo. Albæ autem dicuntur aquæ, propter earum perſpicuitatem & ſplendorem. Callimachus in hymno Jovis, fluvium Erymanthum, λευκώτατον τῶν ποταμῶν vocat: *Candidiſſimum fluminum*. Et Homeri Scholiaſtes, λευκὸν ὕδωρ. Voce διαυγὲς *ſpendidam, transparentem*. Sic maris Tranquillitas dicitur γαλήνη ἀπὸ γάλακτος, *lacte, ab albore*. Hinc vocata fuit Sibylla Tiburtina Albunea. Aliam hoc de nomine opinionem fovet la Cerda in Virgil. Æneid. lib. VII. Vult enim hanc denominationem originem habere ab Albunea nympha, fontis ejusdem nominis præſide. Verba ejus apponimus. Ergo cum Acro & Porphyr: in odem VII. lib. I. Horatii dicant, inquit la Cerda. Albuneam fuiſſe nomen nymphæ præſidis fontis ejusdem nominis; credibile eſt, ab Sibylla, quæ ibi olim vaticinaretur, relictam hanc nomenclaturam; non ſolum fonti, ſed etiam ſylvæ, & inde propagatam ſuperſtitionem, ut Itali locum adirent, ad petendum Oracula, tanquam adhuc Sibyllæ ſpiritus reliquus eſſet in fonte aut ſylva. Cœterum juxta ripas amnis Anienis culta fuit hæc Sibylla ut Dea, inquit Lactantius, hujus templum ad vivum delineatum heic conſpiciendum dare voluimus

mus. Anien fluvius Italiæ in montibus Trebananorum nascens, Tiburtinum irrigans agrum. Vulgo *Teverone*. Nomen autem accepisse putatur ab Anio Hetruscorum Rege, qui Cethegum filiæ suæ raptorem insequens, cum eum assequi non posset, in hunc fluvium insiliit; & ut Anien vocaretur effecit. Putant quidam hanc Tiburtinam Sibyllam circa tempus nativitatis Jesu Christi Servatoris nostri aut paulo ante floruisse, adeo ut inter ultimas sit referenda, nec pro adeò ac præcedentes, antiqua habenda. Dicitur etiam, hanc Sibyllam Imperatorem Augustum jussisse, ut puerum Hebræum, Virginis filium adoraret: historiam hanc, vel fabellam potius, quam verè, lector judicet, his verbis refert Janus Boissardus in de Divinatione & Magicis Præstigiis: p. m. 278. Tradunt inquit, Augustum Cæsarem, cum ad summum pervenisset Imperium, videreturque totum orbem terrarum sub sua continere potestate, legissetque Sibyllinos versus qui dicerent eo tempore venturum summum Regem ac rerum Dominum, qui mundi futurus esset Princeps: Prophetiam hanc de se latam arbitratum esse: dumque ideo intumesceret, & ab adulatoribus, qui semper frequentes fuere in aulis Regum, incitaretur, ut se Dominum compellari sineret, Divinisque honoribus coli: anxius ferebatur, dubius quid esset facturus. Nam eo tempore Regis nomen odiosum erat, Domini vero nimis ambitiosum: Suasu igitur suorum, Tiburtinæ Sibyllæ Oraculum petivit, quæ in adyto templi Palatini, (nunc *ara Cœli* vocatur) evocata, aut potius Dæmon sub ejus forma, comparuit: Imperatoremque in cœlum oculos attollere jussit: ubi illi ostendit Virginem forma singulari, & Divina facie micantem, quæ ulnis continebat filium radiis lucis coruscantem, qui in globo Lunæ cum matre Diva sedebat: hunc inquit Phœbus verum Deum, verumque hominem brevi sustinebit collis, qui mundi futurus sit Rex & Dominus: & hic solus inter homines colendus est, & adorandus. His Sibyllæ verbis victus est Augustus, neque imposterum expetivit titulum, qui homini non poterat competere, licet animo esset admodum elato & ambitioso: maluit tamen ab instituto desistere ultro, & monitis Divinis parere quam obstinato animo admittere titulos Deo soli convenientes: factumque est, ut Jesus Christus, qui illi monstratus erat à Sibylla, Dei Filius verusque Deus, & verus homo sub Au-

gusti Regno secundum carnem natus sit ex Diva Virgine Maria, qui pro nostra salute passus, & mortuus in cruce, resurrexitque à mortus sub Tiberio Cæsare, & in Cœlum adscendit, ubi ad Dei patris dextram sedens, suæ Ecclesiæ præsidet intercessor & mediator inter Deum & homines. Huic fabellæ fidem habere D. Alstedium virum Doctissimum, satis mirari non possumus eumque indubitatam Sibyllarum Chronologiam voluisse exhibere deprehendimus in Thesauri chronologici cap. LII. Verum rem illam à nemine confici posse pro certo pronuntiamus, nihil enim majori apud Historicos incertitudine memoratum legimus quam totum de Sibyllis negotium. Oraculum quod in M. S. Opsopœi huic Sibyllæ attribuitur, sic habet:

Verax ipse Deus dedit hæc mihi munia fandi,
Carmine quod sanctam potui monstrare puellam,
Concipiet quæ Nazareis in finibus, illum
Quem sub carne Deum Bethlemica rura videbunt.
O nimium fœlix, cœlo dignissima mater,
Quæ tantam sacro lactabit ab ubere prolem.

Nonnulla etiam alia huic assignat Sibyllæ Boissardus, quæ etiam, heic, ut de præcedentibus Sibyllis actum fuit, adjicere lubet, Lectori haud ingratum futurum existimantes si Boissardi opinionem etiam de hac Sibylla proferamus, ac ostendamus quænam Oracula huic adtribuat: Scripsit multa de diversis Casibus, & Damnis, quæ Italiam, aliasque Regiones vexarunt; deque uno Deo summo, de pietate sequenda: interque hæc quæ sequuntur annumerari possunt:

Ὄλβιοι ἀνθρώπων κεῖνοι κατὰ γαῖαν ἔσονται,
Ὅσοι δὴ στέρξουσι μέγαν Θεὸν εὐλογέοντες
Πρὶν φαγέειν, πιέειντε πεποιθότες εὐσεβέησιν.
Οἵ νηοὺς μὲν πάντας ἀποστρέψουσιν ἰδόντες.
Καὶ βωμοὺς εἰκαῖα λίθων ἀφιδρύματα κωφῶν.
Αἵμασιν ἐμψύχων μεμιασμένα, καὶ θυσίῃσιν
Τετραπόδων. βλέψουσι δ' ἑνὸς Θεοῦ εἰς μέγα κῦδος.
Οὔτε φόνον ῥέξαντες ἀτάσθαλον, οὔτε κλοπαῖον,
Κέρδος ἄπειρον ἑλόντες ἃ δὴ ῥίγιστα τέτυκται.

Οὐδ'

Οὐδ᾽ ἄρ᾽ ἐπ᾽ ἀλλοτρίης κοίτης πόθον αἰσχρὸν ἔχοντες:
Οὔτ᾽ ἐπὶ ἄρσενος ὕβριν ἀπεχθέα τε συγείρω τε.

Fælices hominum illi versabuntur in orbe,
Qui laudare Dei supremi numen amabunt,
Ante cibum & potum freti pietatis amore.
Omnia qui visu templa avertentur, & aras,
Et lapidum vanas stupidorum pondere moles.
Sacrifico fœdas animantum, quadrupedumque
Sanguine; suspicientque Dei decus unius ingens:
Nec diram facient cædem, neque lucra parabunt
Grandia per furtum, quæ sunt deterrima plane:
Nec vetitum alterius cupient fœdare cubile:
Mascula nec turpi maculabunt corpora tactu.

In Romam quoque acriter invehitur, propter Principum populique superbiam, & crudelitatem: illique declarat pœnas, & desolationem quæ illi propter scelera & impuritatem evenient.

Μοιχεῖαι παρὰ σοὶ, καὶ παίδων μῖξις ἄθεσμος,
Θηλυγενὴς, ἄδικός τε, κακὴ πόλι δύσμορε πασῶν.
Αἴ αἴ πάντ᾽ ἀκάθαρτε πόλι Λατινίδος αἴης,
Μαίνας ἐχιδνοχαρὴς, χήρη καθεδεῖο παρ᾽ ὄχθας;
Καὶ ποταμὸς Τίβερίς σε κλαύσεται σὴν παράκοιτιν
Ἥτε μιαιφόνον ἦτορ ἔχεις, ἀσεβῆ δέ τε θυμόν.
Οὐκ ἔγνως τί Θεὸς δύναται, τί δὲ μηχανᾶται,
Ἀλλ᾽ ἔλεγες, μόνη εἰμὶ, καὶ οὐδείς μ᾽ ἐξαλαπάξει.
Νῦν δέ σε καὶ σοὺς πάντας ὀλεῖ Θεὸς αἰὲν ὑπάρχων.
Κ᾽ οὐκ ἔτι σου σημεῖον ἔτ᾽ ἔσσεται ἐν χθονὶ κείνῃ,
Ὡς τὸ πάλαι: ὅτε σοὺς ὁ μέγας Θεὸς ἤνεγκε τιμάς.

Mater adulterii, marium teterrima nutrix
Concubitus, urbs mollis, iniqua, scelesta, nefanda,
Eheu! Urbs terræ prorsum impurata Latinæ,
Mænas viperea, ad ripas viduata sedebis:
Teque suam uxorem Tiberis lachrymabitur amnis.
Impius est animus tuus, & cor cæde cruentum.

Nescis quid possit Deus, aut quid cogitet: atque
Sola, inquis, ego sum: non sum superabilis ulli.
Nunc Deus æternus disperdet teque tuosque.
Nec super ulla tui in terra monumenta manebunt,
Ut quondam, magnus tibi cum Deus auxit honores.

Dum dicit proposuisse hominibus viam rectam & malam. Pios viæ rectæ insistere: malos autem per viam mortis ad æternam perditionem sine judicio properare:

Αὐτὸς ὁδοὺς προέθηκε δύο ζωῆς, θανάτου τε.
Καὶ γνώμην προέθηκ' ἀγαθὴν ζωὴν προελέσθαι.
Αὐτοὶ δ' εἰς θάνατον, καὶ πῦρ αἰώνιον ἔρριψαν.

Ille vias posuit binas, vitæque necisque:
Proposuitque bonam menti sibi sumere vitam
Sed sese in mortem æternam jecere, & in ignem.

Addit statim postea quomodo pii vivere debeant, ut Deo summo, & immortali placeant: atque ita ex verbis Dei loquitur:

Εἰκὼν ἔστ' ἄνθρωπος ἐμὴ, λόγον ὀρθὸν ἔχουσα.
Τούτῳ θὲς καθαρήν τε ἀναίμακτόν τε τράπεζαν,
Πληρώσας ἀγαθῶν: καὶ δὸς πεινῶντι τὸν ἄρτον,
Καὶ διψῶντι ποτὸν, καὶ εἵματα σώματι γυμνῷ.
Ἐξ μόχθων ἰδίων πορίσας ἁγναῖς παλάμῃσιν,
Θλιβόμενον κτῆσαι, καὶ τῷ κάμνοντι παράστα.
Καὶ ζῶσαν θυσίαν ταύτην τῷ Ζῶντι πόρεξε.

Effigies mea homo est rectæ rationis alumna.
Huic tu pone volens puram sine sanguine mensam,
Repletamque bonis: panem potumque famenti.
Et sitienti da: nudum tege corpus amictu.
De proprio castis manibus largire labore.
Hæc à te detur viventi victima vivens.

Hæc quoque superius, Christum venturum dicit ad bonorum liberationem, & tutelam.

Καὶ

Καὶ τότ' ἀπ' ἠελίου πέμψει Θεὸς βασιλῆα,
Ὃς πᾶσαν Γαῖαν παύσει πολέμοιο κακοῖο.

Tunc à sole immittet Deus Regem,
Qui omnem terram liberabit à bello malo.

Christo Servatori patriam futuram Bethlehem prædicit :

Σπαργανόθεν δὲ βρέφος δειχθὲν θεοπειθέσι φάτνῃ,
Καὶ Λόγου ἡ Βηθλὲμ πατρὶς θεόκλητος ἐλέγχθη.

Monstratusque Dei præcepta sequentibus infans
In præsepe cubans, quem fascia circuit: estque,
Dicta Logi Bethlem Divino patria nutu.

Ultimis temporibus homines juste ac pie victuros ostendit, ideo Deo procurante summa fælicitate fruituros.

— — — Τότε γεννήσει καθαρὸν νοῦν
Ἀνθρώπων, στήσει δὲ γένος τὸ σὸν, ὡς πάρος ἦν σοι
Οὐκέτι τις κόψει βαθὺν αὔλακα γυρῷ ἀρότρῳ.
Οὐ βόες ἰθυντῆρα κάτω βάψουσι σίδηρον.
Κλήματα δ' οὐκ ἔσ', οὐδὲ στάχυες, ἀλλ' ἅμα πάντες
Μάνναν τὴν δροσερὴν λευκοῖς ὑπ' ὀδοῦσι φάγονται·
Σὺν δ' αὐτοῖς ἔσται ποτὲ καὶ Θεὸς, ὥστε διδάξει.

Tunc hominum gignet puras in pectore mentes,
Restituetque genus, fuit ut tibi tempore prisco.
Jam nullus sulcos curvo proscindet aratro:
Terra nec à bubus ferro scindetur acuto.
Nec spicæ, nec erunt sarmenta: sed omnibus una
Roscida manna simul mandetur dentibus albis.
Nec Deus abfuerit illis, qui cuncta docebit.

Romæ iterum minitatur exitium propter Idololatriam & scelera :

Ἥξει σοί ποτ' ἄνωθεν ἴση ὑψαύχενε Ῥώμη,
Οὐράνιος πληγή, καὶ κάμψεις αὐχένα πρώτη.

Κ᾽ ἀκεδαφισθήσῃ, καὶ πῦρ σε ὅλην δαπανήσει
Κεκλιμένην ἐδάφεσιν ἑοῖς, καὶ πλοῦτος ὀλεῖται.
Καὶ σὰ θέμεθλα λύκοι, καὶ ἀλώπεκες οἰκήσουσι.
Καὶ τότ᾽ ἔσῃ πανέρημος ὅλως, ὡς μὴ γεγονυῖα.
Ποῦ τότε παλλάδιον; ποῖός σε Θεὸς διασώσει;
Χρυσοῦς, ἢ λίθινος, ἢ χάλκεος; ἢ τότε ποῦ σοι
Δέγματα Συγκλήτου; ποῦ Ῥείης ἠὲ Κρόνοιο;
Ἠὲ Διὸς γενεή; καὶ πάντων ὧν ἐσεβάσθης
Δαίμονας ἀψύχους νεκρῶν εἴδωλα καμόντων,
Ὧν Κρήτη καύχημα τάφους ἡ δύσμορος ἕξει.
Θρησκεύουσα θρόνοισιν ἀναισθήτοις νεκύεσσιν.

Par tibi de cælo, sublimis vertice Roma,
Adveniet clades, & flexo vertice prima
Complanaberis, & tota absumeris ab igne.
In tua devergens sola: divitiaque peribunt.
Inque tuis degent vulpesque, lupique ruinis.
Tunc deserta, quasi nunquam sis nata, jacebis.
Tunc ubi Palladium? quis te Deus asseret auro,
Ære vel argento factus? consulta Senatus
Tunc ubi sunt? ubi Rheæ, Saturnique propago,
Aut Jovis? & quorum tot Relligiosa colebas
Manes exanimos, simulacbraque luce carentum,
Infelix quorum se jactat Creta sepulchris.
Sedibus exornans vita, sensuque carentes.

Ex Lælio Cleopasso.

Fælix ante omnes genitrix castissima matres,
Quæ nato præbet ubera pura Deo.
Vagitu in primo Bethlemica rura videbunt
Regem hunc: cui Solymæ fata cruenta parant.
Discite justitiam, mortales: judice namque hoc
Quæcunque existunt ultima fata ferent.

Ex

Ex Aria Montano :

Excipiet natum Christum Clarissima Bethlem :
Nazaret agnomen, notitiamque feret.
O Felix, cui contigerint hæc pignora, mater!
Et quibus uberibus nutriet illa Deum.

Ex Inscriptionibus Senensibus.

Nascetur Christus in Bethlehem : annuntiabitur in Nazaret ; Regnante tauro pacifico fundatore quietis. O Fælix Mater, cujus ubera ipsum lactabunt !

Ex Ruillio :

Jesus Christus nascetur in Bethleem : & annunciabitur in Nazareth. O fælix mater, quæ suis uberibus illum lactabit, & gremio fovebit !

Hæc sunt quæ Boissardus singulis assignat Sibyllis Oracula. quasi solus hæc pervidere dignoscereque potuerit quæ Patres antiqui ignorarunt, nullusque Paganorum novit qui tamen illis vixere temporibus, quibus illa omnium ore circumferebantur : videbit satis attentus Lector, quam imbecilli nitatur fundamento, asserens quæ scribit Boissardus, deprehendet enim, aliquando eadem Oracula pluribus adtribui, & quidem iisdem verbis, quod satis evidenter arguit, hariolatum fuisse potius Boissardum, quam certis nixum rationibus, dum cuique Sibyllæ sua assignat Oracula : quid vero Sixto Senensi respondebit, qui sibi etiam hunc discernendi Spiritum adtribuit, & longe aliud Oraculum ab hac Sibylla esse profectum autumat, hoc scilicet, quod apud Sibyllam, lib. I. in fine reperitur.

Αὐτὰρ ἐπὴν ἔλθῃ τρισὶν ἤμασιν ἐς φάος αὖθις,
Καὶ δείξῃ θνητοῖσιν ὕπνον, καὶ πάντα διδάξῃ,
Ἐν νεφέλαις ἐπιβὰς εἰς οὐρανὸν οἶκον ὁδεύσει.

Hoc est.

Sed postquam triduo lucem repetiverit, atque

Mon-

Monstrarit somnum mortalibus atque subibit,
Cuncta illustrarit, cœlestia tecta subibit,
Nubibus in vectus.

J. Aitzma in libro suo Belgico, huic Tiburtinæ Sibyllæ tribuit Oracula quæ in libris Sibyllinis reperiuntur p. 331. vers. 4, usque ad finem libri quinti, & totum librum sextum. Mirandum est Scriptorem hunc tam temerarie ausum fuisse hæc & non alia, nec plura nec pauciora Tiburtinæ Sibyllæ adscribere, quasi Spiritu discernendi hujus Sibyllæ carmina ab aliorum Oraculis, sit præditus. Verum nemo est qui non videat, illum ex meris conjecturis rem hanc peragere.

CAPUT XII.

DE

QUIBUSDAM ALIIS SIBYLLIS.

BREVIARIUM.

DE Sibylla Cassandra aliisque nonnullis. De Epirotica Sibylla quænam fuerit, Phrygia an Erythræa. An fuerit diversa ab aliis. Ejus nomina. Certo de illis non constat uti nec de ejus patria. Boissardi de hac Sibylla conjectura. Quando sit Vaticinata. Veterum de hac Sibylla fabella. Contendunt nonnulli illam ex utero matris prodeuntem fuisse locutam ac Philosophatam. Fabula hæc refutatur. Prophetia quædam illi à Johanne Tzetze adtributa. Quo modo illius Prophetiæ meminit Zozimus. Tzetzis de hac Sibylla sententia uti & Zonaræ. De figuris quibus hæc Sibylla, ut & S. Brigitta Prophetias suas expresserunt aut saltem expressisse existimantur. Zozimus hanc à Sibylla distinguit. Largiori significatione, Sibyllam potuisse nominari non contradicitur. Prædictiones huic Sibyllæ à Boissardo adtributæ. De Sibylla Europæa. De Sibylla Agrippina. De Sibylla Ægyptia quædam annotata. Quænam fue-

fuerit. Quando sit vaticinata. Cur Ægyptia dicta: Incertum est quodnam illi fuerit nomen. A nonnullis pro Regina Sabæ habetur. Error ille refellitur. Non vidit templi Vestæ aut Hierosolymitani conflagrationem. Oracula huic Sibyllæ à Boissardo attributa. Agrippina à quibusdam vocata. Noachi uxor Sibyllarum numero non est adcensenda. Numquid Regina Sabæ inter Sibyllas sit numeranda. Quodnam illi fuit nomen. Fabulæ quæ de illa narrantur. Ex qua Saba, Æthiopiæ an Arabiæ Regina hæc ad Salomonem pervenit: Ex Arabia venisse probatur. Locus Actor: VIII. *exponitur. Apud Æthiopas Fæminæ regnarunt ut & apud Arabes. Balsamum à Regina Saba in Judæam allatum. Non fuit hæc Regina, Sibylla. De Virgine Aurelianensi aliisque pseudo-Sibyllis. De Johanna Dorck. Non fuit Prophetissa. An cum Feis sermonem habuerit. De Margareta & Catharina Sanctis fabulosis. De Hildegarde. De illius Revelationibus. De Elisabetha Schonaugiensi, de Magdalena de la Crus, Sancta Angela & de Brigitta. Brigittæ revelationes. De Catharina Senensi. Ejus legenda sive fabulæ. De Sibylla Peruviana. Ejus revelationes confictæ. Hæ Papisticæ Sibyllæ sibi invicem sunt contrariæ. Allegantur rationes cur pro Sibyllis non sint habendæ. Discrepantes Revelationes super S. Mariæ immaculata conceptione. Catharinæ Senensis de conceptione Virginis Mariæ sententia, Brigittæ opinioni præferenda. Magdalena de la Crus & Sibylla Peruviana homines suis revelationibus fefellerunt. Imposturæ nonnullæ quarundam Religiosarum supra dictæ muliebres. Non fuerunt Prophetissæ, sed illarum Revelationes à Monachis fuere confictæ. Fabula Catharinæ Senensi attributa Thomæ Bartholini de quibusdam fictitiis Prophetissis sententia.*

Actenus de Decem à Lactantio ex Varrone citatis Sibyllis plures aliæ etiam memorantur, ut Cassandra de qua videndus J. A. p. 862. quæ à non nullis Taraxandra vocata est. Lampusa neptis Calchantis Vatis, qui comes fuit expeditionis Græcæ, susceptæ contra Priamum, ob raptam à Paride Helenam. Thebis Phœmonoe, Daphne, Manto, aliæque de quibus omnibus differere nostri non est instituti, at pauca tamen addere heic lubet, quæ nonnullis aliis præter decem supra memoratas Sibyllas attribuit Oracula Boissardus: Epiroticæ Si-

byllæ meminit Boiſſardus p. 280. hanc nonnulli volunt unam eandemque eſſe cum Phrygia Sibylla, alii Erythræam eſſe, de qua paulò ante: hanc vero Epiroticam ex Troade veniſſe Dodonam, ubi Oracula reddiderit pariter, contendunt alii, eſſeque hanc ab aliis diverſam ex nomine *Phaenni* illi indito, argumentantur. Zozimus Hiſt. lib. II. p. m. 444. *Phaellonis* nomeu illi dedit. Adeo ut de nomine etiam non conſtet: de hujus Sibyllæ patria ac parentibus nihil adnotatum invenimus: Boiſſardus conjecturam ſuam de hac Sibylla his verbis conſcripſit: fortaſſis, *inquit*, ea eſt, quam Europæam nonnulli cognominant, quæ *Theſprotiæ* Epiri nata eſt, & in Dodonæo templo reddidit Oracula. Filia enim fuit Principis cujusdam Theſprotiæ Reguli, quo tempore Antiochus, capto Demetrio, Regnum occupavit. Phœbas hæc aliquot ſæculis vaticinata eſt poſt Peleades nymphas, quæ teſte Pauſania in Phocicis *columbæ* dictæ ſunt: fabellam hanc de Sibylla hac referunt nonnulli, quam verbis Nicetæ Choniatis exprimere voluimus; περὶ Σιβύλλης φασὶν ὡς ἅμα τῆς μητρῴας νηδύος ἐξῆλθε, καὶ ἅμα περὶ τῆς τοῦ παντὸς ἐφιλοσόφει συστάσεως. *De Sibylla referunt, quod ſimulatque ex utero materno prodiit quam primum de univerſi Philoſophata ſit coagmentatione. Sed credat hoc Judæus Apella, non ego*: Sibyllæ huic hoc ſi accidiſſet, certe non adeo obſcuro loco latuiſſet hactenus: hiſtoriæ, rem adeo mirandam, procul dubio commemoraſſent, minoris enim momenti res magno verborum faſtu à Scriptoribus referuntur. Hoc ſi Sibylla privilegio ſupra alios homines decorata fuit, fatendum certe nobis, haud adeo magni eſſe momenti, nec adeo ſtupendum, Chriſtum Servatorem noſtrum annorum cum eſſet duodecim, inter Rabbinos docte & ſapientiſſime diſſeruiſſe. Sibylla enim ſimul ac ex materno utero prodiit de univerſi coagmentatione eſt philoſophata: hoc privilegio ne Dei quidem filius eſt gaviſus, ſed Sibylla pagana, ſpiritu acta diabolico, illa ſcilicet, ſupra Dei Filium extollenda, qui ſucceſſu temporis ſapientiam Divinam oſtendit, verum Sibylla hæc ſimul ac eſt nata, illico de mundi compage eſt philoſophata. Videant illi qui tam cæco impetu Sibyllis patrocinantur, quo pacto Jeſu Chriſti Domini noſtri honorem ſartum tectumque habeant. Teſtatur B. Luc[as] cap. II. commate ultimo, *Jeſum profeciſſe ſapientia & ſtatura & [gra]tia apud Deum & homines*, Sibylla autem hæc Epirotica naſce[ns]

P

pientiam summam Philosophando patefecit, duplici miraculo Christum Servatorem nostrum superans, loquela nempe, & Philosophia, non solum enim loquebatur ex utero progrediens Sibylla hæc quod profecto pro re maxime miranda suspiciendum, verum & Philosophice disseruit, quod mihi magis risum quam admirationem moveat, hæc à rationis compote homine, sustineri: forte & in utero locuta ac philosophata est hæc Sibylla. Dolendum certe viros hos tam sagaces, qui has fabellas venditant, non etiam meminisse conceptionem & meditationem quas in utero materno habuit sapientissima hæc Sibylla. Proh dolor, tam præstanti nos privatos thesauro! De hac Sibylla refertur, Prophetiam aliquam ab illa profectam, quam ex Johanne Tzetze heic adjiciendam, putavimus. Ἰωάννης ὁ Τζέζης ἱστρ. χιλ. ζ.

Καὶ Πλάτων δὲ ὁ πάνσοφος φησὶν ἐν τῷ Τιμαίῳ
Λόγου μὲν πάντα ἄνθρωπον μετέχειν δὴ φατέον.
Νοῦ δὲ Θεοὺς καὶ γένος τι βραχύτατον ἀνθρώπων;
Δῆθεν τοὺς προγινώσκοντας φάσκοντες, καὶ προφήτας,
Οἵπερ οὐ κατακύσαντες, εἶπον περὶ μελλόντων.
Οἷος ὁ Πυθαγόρας, τε καὶ Ἀναξαγόρας,
Ἐμπεδοκλῆς, Δημόκριτος, ἄλλοι σοφοὶ μυρίοι,
Ἡ Ἠπειρῶτις Φαεννὼ, καὶ Σίβυλλα ὁμοίως.
Ἡ Φαεννὼ πρὸ χρόνου μὲν ἐνιαυτῶν τοσούτων
Τὰ πρὶν, ὀλίγα πρὸ ἡμῶν, εἰποῦσα πεπραγμένα.
Πῶς τὸν Ῥωμαίων ἄνακτα ἡττήσουσιν οἱ Πέρσαι,
Τραχήλῳ τε πατήσουσιν, οἷα δεδουλωκότες,
Καὶ σοφὸς λαὸς, καὶ πρόγονος πῶς τοῦτον κρατοῦς ῥίψει,
Καὶ πῶς Πέρσαι καλάσχωσι πᾶσαν τὴν Βιθυνίαν,
Καὶ Σκύθαι πῶς συῤῥάξουσι μάχην Ῥωμαίων γένει.
Καὶ ἕτερα λέγουσα ταυτὶ στόματι διηρμένα.
Ὦ βασιλεῦ Θρηκῶν; λήψεις πόλιν ἐν προβάτοισι;
Αὐξήσεις δὲ λέοντα μέγαν γαμψώνυχα, δεινόν;
Ὅς ποτε κινήσει πατρίας κειμήλια χώρας.
Γαῖαν δ᾽ αἱρήσει μόχθων ἄτερ οὐδέ σε φημὶ
Σκηπτούχοις τιμαῖσιν ἀγάλλεσθαι μάλα δηρόν:
Ἐκ δὲ θρόνων πεσέειν οἷοι κύνες ἀμφὶς ἔχουσιν.

Ταῦτα βραχέα Φαεννῦς. Ἡ Σίβυλλα δὲ εἶπε.
Κἂν μέχρι τὴν ἀπόβασιν λάβωσιν οὐ νοῦντε,
Περὶ τῆς Κύπρου τε αὐτῆς, καὶ τῆς Ἀντιοχείας.
Αἶ, Αἶ Κύπρε τάλαινα, σὲ δὲ μέγα κῦμα καλύψει.
Δύερσι δ' ἐν ποσὶ Ἀντιόχεια τάλαιν' ὄλυσαι:
Ταῦτα περὶ τῆς Κύπρου τε, καὶ τῆς Ἀντιοχείας.
Περὶ δὲ τῆς Κιλικος ἐλεύσεως εἰς Κύπρον
Ἡ σοφωτάτη γυναικῶν οὕτω καὶ ἔπος λέγει.
Ἔσεται ἐσσομένοις, ὅτε Πύραμος εὐρυοδίνης
Ἠιόνα προχέων, ἱερὴν ἐς Κύπρον ἵκηται.
Τούτοις ὁ Ἰάμβλιχος, Πορφύριος, καὶ ἄλλοι,
Ἀνθρώποις, ἔφασαν τοῦ νοῦ παρεῖναι μετουσίαν
Ἅ τε μόνως νοήσασι, καὶ προείπουσι πάντα,
Ἄνευ τε λογίσασθαι, ἢ καὶ τινὸς ἀκοῦσαι.
Ὀλίγοις διὰ τοῦτο μὲν ἔφασαν νοῦ μετεῖναι:
Ἐγὼ δὲ οὐδὲ τούτοις γε κυρίως νοῦν προσάπτω.
Ἢ γὰρ ἀκούσαντες τινὸς εἴτ' οὖν ἐκ μαθημάτων,
Εἴτε καὶ λογισάμενοι ἐκ τινων θεαμάτων
Εἶπον, ἃ εἶπεν ἕκαστος, ὑστέρως δὲ ἀπέβη.
Ὁ νοῦς δ' ἀμέσως ἅπαν νοεῖ, καὶ ὄντως οἶδεν
Ἄνευ δὲ παραδείγματος, καὶ λογισμοῦ, καὶ θέας.
Οὐδὲ αὐτοὺς οὖν νουνεχεῖς, ἀγχίνους δ' ὀνομάζω.
Πρὸς ταῦτα, τὰ καθάρματα βαλλέτω με καὶ λίθοις.

Et Plato vero omniscius inquit in Timæo,
Rationis quidem omnem hominem participem esse dicendum est;
Intellectus autem Deos, & genus quoddam brevissimum hominum,
Sane eos qui prænoscunt dicentes, & Prophetas.
Qui cum non audierint, dixerunt de futuris.
Qualis & Pythagoras, atque Anaxagoras.
Empedocles, Democritus, alii sapientes multi,
Epirotica Phaenno, & Sibylla similiter:
Phaenno ante tempus quidem annorum tot,
Quæ antea, paulum ante nos cum dixisset, quæ facta sunt,
Quomodo Romanum Regem vincent Persæ,
Super colloque calcabunt, veluti servituti addicentes,
Et suus populus & proavus quomodo hunc ab imperio dejicient;

Et

Et qui Persæ obtinebunt omnem Bithyniam
Et Scythæ quomodo concient pugnam cum Romanorum genere;

O Rex Thracum accipies urbem in quibus
Excrescere autem facies Leonem magnum, curviunguem horrendum
Qui olim movebit patriæ thesauros Regionis.
Terram autem capies laboribus absque. neque te jubeo
Regiis honoribus exultare admodum diu:
Ex sedibus autem cadere velut canes circum possunt.

Hæc brevia Phäennis. Sibylla autem dixit,
Etiam usquedum exitum accipiant, non intelliguntur
De Cypro ipsa, atque Antiochia.
Et quomodo nunc Lebunius veniet in Cyprum.
De Cypro autem sic quidem atque Antiochia:

Hei Hei, Cypre infelix! te autem unda magna abscondet.
Hastis autem atque armis, Antiochia infelix, peribis.

Hæc de Cypro atque Antiochia:
De Cilicis autem adventu in Cyprum
Sapientissima mulierum sic ad verbum dicit:

Erit posteris, quando Pyramus latæ undæ
Littora profundens sacram in Cyprum veniet.

Talibus Jamblichus, Porphyrius atque alii,
Hominibus, dixerunt intellectus adesse præsentiam;
Quippe solum intelligunt, & prædicunt omnia,
Absque eo ut ratiocinentur, vel etiam aliquid audiant.
Paucis, propter hos quidem, dicebant intellectum præsto esse.

Ego autem neque his proprie intellectum adapto.
Vel enim audito aliquo, sive ex disciplinis,
Sive ratiocinati ex aliquibus spectris
Dixerunt, quæ dixit quibus, postea autem evenit.
Intellectus autem sine medio omnia intelligit, & vere novit.
Sine exemplo & ratiocinatione, atque spectaculo.

Neque igitur ipsos intellectu præditos, solertes autem voco.
Ad hæc piacula petant me & lapidibus.

De hac Prophetia paulo aliter scripsit Zozimus lib. II.

Καί μοι πολλάκις ἐπῆλθε θαυμάσαι, πῶς εἰς τοσοῦτο τῆς Βυζαντίων πόλεως ηὐξημένης, ὡς μηδεμίαν ἄλλην ἐς εὐδαιμονίαν ἢ μέγεθος αὐτῇ παραβάλλεσθαι, Πρόῤῥησις ἐκ θεῶν οὐδεμία περὶ τῆς εἰς ἀμείνονα τύχην αὐτῆς ἐπιδόσεως τοῖς πρὸ ὑμῶν ἀνθρώποις ἐδόθη. καὶ ταύτην ἐκ πολλοῦ τὴν ἔννοιαν ἔχων, πολλάς τε βίβλους ἱστορικὰς καὶ χρησμῶν συναγωγὰς ἀνελίξας, χρόνον τε ἐν τῷ περὶ τούτων ἀπορεῖν δαπανήσας ἐνέτυχον μόλις χρησμῷ τινὶ Σιβύλλης εἶναι λεγομένῳ τῆς Ἐρυθραίας, ἢ Φαεννοῦς τῆς Ἠπειρώτιδος· (καὶ αὐτὴ γὰρ γενομένη κάτοχος ἐκδεδωκέναι χρησμοὺς λέγεται ᾧ πεποιθότα Νικομήδην τὸν Προυσίου, καὶ πρὸς τὸ δοκοῦν λυσιτελεῖν ἑρμηνεύοντα πόλεμον ἄρασθαι πρὸς τὸν πατέρα Προυσίαν, Ἀττάλῳ πειθόμενον) ἔχει δὲ τὸ λόγιον οὕτως.

Ὦ βασιλεῦ Θρηκῶν λήψεις πόλιν ἐν προβάτοισιν,
Αὐξήσεις δὲ λέοντα μέγαν γαμψώνυχα, δεινόν.
Ὅς ποτε κινήσει πατρίας κειμήλια χώρας.
Γαῖαν δ' αἱρήσει μόχθων ἄπερ. οὐδέ σε φημὶ
Σκηπτούχοις τιμαῖσιν ἀγάλλεσθαι μάλα δηρόν,
Ἐκ δὲ θρόνων πεσέειν. Οἷον κύνες ἀμφὶς ἔχουσιν.
Κινήσεις δ' εὕδοντα λύκον γαμψώνυχα, δεινόν.
Οὐδ' ἐθέλοντι γὰρ εἴσω ὑπὸ ζυγὸν αὐχένα θήσει.
Δὴ τότε Βιθυνῶν γαῖαν λύκοι οἰκήσουσι

Ζηνὸς ἐπιφροσύναισι, Ταχὺ δ' ἐπιβήσεται ἀρχή;
Ἀνδράσιν οἳ Βυζαντὸς ἕδος κατεναιετάουσι.
Τρίσμακαρ Ἑλλήσποντε, θεόκτιτα τείχεα τ' ἀνδρῶν;
— — — — θείαισιν ἐφαίτμαις;
Ἣν λύκος αἰνόλυκος πτήξει κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης.
Οἵ με γὰρ εἴσασίν τε ἐμὸν ναίοντες ἔδεθλον.
Οὐκέτι σιγήσω πατρὸς νόον, ἀλλ' ἀναδείξω
Ἀθανάτων λογίων θνητοῖς εὔσημον ἀοιδήν.
Θρῇσσα κύει μέγα πῆμα, τόκος δέ οἱ οὐκέτι τηλοῦ.
Πεῖρα παῖδα κακὸν — — καὶ τῇδε φέρουσα.
Τρηχὺ παρ' Ἠπείρου πλευραῖς ἐπαΐζεται ἕλκος.
Καὶ μέγα οἰδήσει, ταχὺ δὲ ῥαγὲν αἱμορροήσει.

Hæc

Hæc Latine ſic habent : ac mihi quidem ſæpe mirari ſubit , qui fieret , ut quum urbs Byzantina tempore excreverit , ut alia nulla cum hac , ſive fœlicitatem ſive magnitudinem ſpectes , comparari poſſit : nullum Vaticinium majoribus noſtris de ipſius incremento, meliorem ad ſortunam evectæ , datum fuerit. In qua cogitatione dum jam pridem verſor, multis hiſtoriarum Monumentis, & Oraculorum collectionibus evolutis , & exacto nonnullo tempore , in hac de iſtis dubitatione, vix tandem in Oraculum quoddam incidi, quod Erythrææ Sibyllæ vel Epiroticæ Phaëllonis eſſe perhiberetur (Nam & iſthæc adflata numine, fertur edidiſſe quædam Oracula: quibus fretus Nicomedes , Pruſiæ filius, qui ea ſuis ex commodis interpretaretur , hortatu Attali bellum patri Pruſiæ fecit) eſt autem Oraculum hujuſmodi.

Accipies Thracum Rex in balantibus urbem,
Unguibus atque uncis magnum horribilemque leonem
Augebis, patriæ quondam Cimelia terræ
Qui rapiet; terra potietur & abſque labore.
Sed non aio diu te ſceptris perfruiturum,
(Quippe canes urgent utrimque, ſed bis ſpoliandum.
Sopitumque lupum uncunguem dirumque ciebis:
Namque vel inviti cervices ſub juga mittet.
Tunc quoque Bithynos vexabit turba luporum
Conſilio Jovis & mox Regia ſceptra tenebunt
Magna qui veteris habitant Byzantis in urbe.
Felix Helleſponte, & mœnia condita Divis
Imperio ſuperum.
Quam lupus ille gravis tamen invitus trepidabit.
Norunt me noſtris habitant qui ſedibus, haud jam
Amplius ipſe animum celabo parentis, aperte
Mortali generi Divina Oracula pandens.
Threſſa malum tellus ingens parit, & prope partus:
Uſu nempe malam ſobolem pariter feret illi.
Ad latera adjuncta Ponto telluris & ulcus
Prætumidum creſcet, cito ruptum ſanguine manans.

De

De hoc Oraculo porro prosequitur Zozimus loco laudato, his verbis.

Τοῦτο τὸ λόγιον πάντα μὲν ὡς εἰπεῖν ἀπεμφαῖνον ὄντως καὶ αἰνίγματι λέγει τάτε ἐσόμενα Βιθυνοῖς κακὰ διὰ τὴν τῶν ἐπενεχθέντων αὐτοῖς ἐς μετὰ ταῦτα φόρων βαρύτατα, καὶ ὡς ἡ ἀρχὴ ταχέως ἐπιβήσεται.

Ἀνδράσιν οἳ Βύζαντος ἕδος κατεναιετάοισι.

Τὰ δὲ μετὰ χρόνους οὐκ ὀλίγους τὰ προῤῥηθέντα ἐκβῆναι μὴ λαμβανέτω τὶς εἰς τὸ περὶ ἑτέρου τινὸς λέγειν τὴν πρόῤῥησιν. Πᾶς γὰρ χρόνος τῷ θείῳ βραχὺς, ἀεὶ τε ὄντι καὶ ἐσομένῳ.

Quæ sic Latine sonant.

Hoc Oraculum, omnia, prope dixerim, revera designat, obscurisque vocibus indicat eventura Bithynis mala, propter grave tributorum onus quæ sequutis temporibus eis imposita fuerunt, & quod imperium cito venturum esset ad eos

Magna qui veteris habitant Byzantis in urbe.

Quod autem sæculis non paucis interjectis ea quæ prædicta fuerant, evenerint: non eo quis torqueat ac si de re quadam alia vaticinium hoc loquatur. Nam omne tempus Deo breve est, qui semper & existit & erit.

De hac autem Sibylla hoc modo alibi Tzetzes Chiliade IX.

Περὶ χρησμοῦ Σιβύλλης λέγοντος,
Ἄνδρες, οἳ Βύζαντος ἕδος καταναιετάουσιν.
Τινὲς μὲν τοῦτον λέγουσι χρησμὸν εἶναι Σιβύλλης.
Οἱ δὲ τῆς Ἠπειρώτιδος τῆς Φαεννοῦς ἐκείνης.
Ἄλλος δ' ἦν ὁ τοῦ Βάκιδος. οὗτος δὲ περὶ Βυζαντίου.
Ἐγὼ τῶν δύο δὲ χρησμῶν μέρη τινὰ συνάψας,
Παλινδρομεῖ τῷ μαθητῇ, τῇ Βυζαντίδι λέγω.
Ὅτι δὲ δύο οἱ χρησμοὶ, τοῦ Βάκιδος προεῖπον,
Τοῖς Ἀττικοῖς καὶ Ἕλλησι πότε προθεσπισθῆναι.
Οὗτος ὁ τῆς Σιβύλλης δὲ χρησμὸς, ἢ Φαεννοῦς δὲ;
Πλέον δοκεῖ Σιβύλλης δὲ, ἕνεκα Βυζαντίου,
Καὶ περὶ Διογένους δὲ ἐφοίβασε καὶ Τούρκων.
Καὶ τὰ λοιπὰ ἐάσωμεν λέξωμεν δὲ βραχέα.

Δὴ

Δὴ τότε Βιθυνῶν γαῖαν λύκοι οἰκήσουσι,
Ζηνὸς ἐπιφροσύνῃσι; κακὸν δ' ἐπιβήσεται ἄνδρας;
Ἄνδρας οἳ Βυζαντίου ἕδος καταναιετάουσιν.

De Oraculo Sibyllæ dicente, Viros qui Byzantii Pavimentum habitant.

Quidam dicunt hoc quidem Oraculum esse Sibyllæ
Alii autem Epirotidis Phaënnæ illius.
Aliud autem erat Bacidis: hoc vero de Byzantio.
Verum ego duorum Oraculorum partes quasdam jungens,
Retro currenti discipulæ Byzantidi dico,
Quia vero duo Oracula, quod est Bacidis, prædixi
Atticis atque Græcis tunc vaticinatum fuisse.
Hoc Sibyllæ autem Oraculum, aut Phaënnæ,
Magis vero videtur Sibyllæ, causa Byzantii,
Et de Diogene, Phœbo percita dicit, atque Turcis;
Et Cætera dimittamus, dicamus autem Pauca.

Sane tunc Bithynorum terram lupi habitabunt,
Jovis consiliis, malum autem invadet viros,
Viros qui Byzantii solum habitant.

Idem Tzetzes Chiliade X. *περὶ παροιμίας* &c.

Καὶ τίς ἂν πελαγήσειεν ὑπὲρ αὐτὸν ἐν λόγοις;
Εἰ μὴ πυδοίης Ὅμηρον, ἢ τὸν πολὺν Ὀρφέα,
Η Φαεννῷ, ἢ Σίβυλλαν, εἴτε τινὰ τοιοῦτον.

De Parœmia &c:

Et quis exundaret super ipsum sermonibus?
Nisi forte dederis Homerum, vel egregium Orpheum
Vel Phaënno, vel Sibyllam, sive aliquem talem.

Apud Zonaram lib. III. ejus Oraculum hoc modo describitur.

Ἀλλὰ καί τι φασὶ τῇ τῶν ἀνακτόρων βιβλίων ἐναποκεῖσθαι, ἐν ᾧ καὶ χρησμοὶ περὶ τῶν Βασιλέων ἦσαν, καὶ μορφαὶ ἐνεγράφοντο, ἀνθρώπων τε, καὶ θηρῶν.

Καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐκεῖ. καὶ λέων θὴρ ἐχρωμάτιστο, ᾧ κατὰ νώτου τὸ στοιχεῖον τὸ X. ἐγκεχάρακτο, ἀνὴρ δ' ἦν ὄπισθεν τοῦ θηρὸς, δόρατι διὰ μέσου τοῦ X. διέλαυνον τὸν λέοντα. Ἡ μὲν οὖν βίβλος εἶχε ταυτὶ, καὶ εἴσαν, ὡς ἐδόκει, Σιβύλλεια χρησμῳδήματα. Τόδε τῆς εἰρημένης χρωματουργίας αἰνιγματῶδες δυσερμήνευτον ὂν, ὁ τότε κοιαίστωρ, ὡς λέγεται, διεσάφησεν εἰπὼν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γενήσεως τοῦ Χριστοῦ, βασιλέα ἀναιρεθῆναι. Τὸ μὲν γὰρ θηρίον βασιλέα δηλοῦν: τὸ δὲ X. τὴν εἰρημένην ἡμέραν αἰνίττεσθαι. Τὸ δὲ διὰ μέσου τοῦ X. τῷ λέοντι τὸ δόρυ ἐμπήγνυσθαι, τὸ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τὸν βασιλέα κατακεντήσεσθαι.

Hoc ita vertit Joannes Curoplatis interpres, in historiarum compendio:

Erat antem Oraculum Sibyllium in quodam Imperatoriæ Bibliothecæ libro conscriptum, qui non Oraculum tantum continebat, sed etiam formas, & figuras eorum qui crearentur Imperatores. Erat autem fera, Leonis forma prædita, in eo libro: & super ejus dorsi spina inscripta erat X. litera, quæ usque ad ipsum ventrem pertinebat. A tergo quidam vir accurrens lethalem plagam hasta ipsi fere per medium X. infligebat. Præ se ferente vero Oraculo obscuritatem, solus ipsum, qui tunc quæstor erat, aperuit, judicavitque ipsa die ortus Christi Imperatorem perniciosa morte interfectum iri.

Ejusmodi figuras, quarum heic mentio, quam plurimas inveniet lector studiosus apud Wolfium in libris, quos duobus voluminibus in folio, de lectionibus mirabilibus conscripsit. Hujusmodi & similibus figuris Prophetias suas expressisse, Sueciæ Reginam, quam Sanctam Brigittam vocant, fabulantur Illi, qui Pontificis Romani Religioni & nugis favent. Tales figuras Propheticas, apud Hubertum Languetum se vidisse quamplurimas, à Rabano Monacho conscriptas, narrat Boissardus. Ex hisce testimoniis, Phaënnem Epiroticam fuisse Sibyllam Spiritu Divino actam, qui argumentantur, nullo mihi videntur niti fundamento, Zozimus loco supra citato à Sibylla illam contradistinguit. inquit enim, *vix tandem in Oraculum quoddam incidi, quod Erythrææ Sibyllæ, vel Epiroticæ Phaënnonis esse perhiberetur.* Sic etiam Tzetzes loco ante laudato:

Οὕτως

Οὗτος ὁ τῆς Σιβύλλης ἐςὶ χρησμὸς, ἢ Φαεννῦς δέ
Πλέον δοκεῖ Σιβύλλης δέ.

Hoc Sibyllæ autem Oraculum, aut Phaënnæ,
Magis vero videtur Sibyllæ.

Videt Lector ſtudioſus, ſcriptores hoſce Phaënnam à Sibylla diverſam habere. Sin tamen quidam etiam illam Sibyllæ nomine decorare veſint, contentionis funem hac de cauſa, trahere nolumus, ſin largiori ſignificatione Sibyllæ vox ſumatur. Saltem, ex hiſce locis, quibus Boiſſardus fretus, illam Sibyllæ nomine inſignire voluit, hoc probari non poſſe contendimus. an non Tzetzes diſerte Chil: X.

Η φαεννὼ, ἢ Σίβυλλαν, εἴτε τινα τοιῦτον.

Vel Phaënno, vel Sibyllam, ſive aliquem talem.

Quæ verba ſatis indicant illum Phaënnam pro Sibylla non habuiſſe. Vel ſaltem Phaënnam & Sibyllam pro una eademque non ſumendam. Huic Sibyllæ, vel potius Phaënnæ Epiroticæ quam Europæam eſſe putat, hanc adtribuit prædictionem Boiſſardus ex M. S. Regio.

Virginis æternum veniet de corpore verbum
Purum, qui valles & montes tranſiet altos.
Ille volens etiam ſtellato miſſus Olympo,
Edetur mundo pauper: qui cuncta ſilenti
Rexerit Imperio (ſic credo, & mente fatebor)
Humano ſimul, & divino ſemine natus.

Ex Lælii Cleopaſſi Hydruntini Poëmatibus

Terreni Reges mundano culta decore
Sceptra gerunt: Chriſtus cœlica regna tenet.
Unde animis ſeſe inſinuat, mentique piorum,
In quos jus proprii ſummum habet Imperii
Hos per amœna pedo deducit paſcua paſtor:
Tartareosque malos rejicit in tenebras.

Sibyllæ Europææ etiam meminere nonnulli, & poſt omnes J. Aitzma qui illam undecimo loco recenſet, ſicut & Icones Senenſes eo-

eodem collocant in loco: de hac Sibylla, utpote aliis longè posteriore, fere nihil adnotatum invenimus apud Scriptores. J. A. merito quidem asserit, patribus qui de Sibyllis quam plurima memoriæ prodiderunt nihil de hac Sibylla innotuisse, atque hinc illam Lactantio, Augustino aliisque patribus recentiorem esse habendam, quoniam, inquit, J. A. hæc undecima uti & duodecima, nunquam in Græcia, Italia, Phrygia aliisque Asiæ regionibus degerunt: quasi vero Italia sit Asiæ regio. Europæam hanc dictam vult J. A. ab Europa, quarta hujus universi orbis parte. hæc certe denominatio nimis generalis nobis videtur, etiam inter decem priores Sibyllas reperiuntur Cumæa (vel ut alii legunt Cimmeria,), Cumana, Tiburtina, quæ etiam, quoniam iu Europa vel vixerunt vel Oracula sua pronuntiarunt, itidem Europææ dici possent, cur autem hæc tam generali Europææ nomine indicetur, hactenus addiscere non potuimus. Coeterum utut ignota hactenus latuerit hæc Europæa Sibylla, attamen Sagacissimus hic Scriptor J. A. quasi solus sit discretionis spiritu decoratus, huic Sibyllæ etiam sua dat Oracula particularia, quæ putat incipere à primo versu libri septimi Oraculorum Sibyllinorum, usque ad ejusdem libri septimi versum ultimum p. 355. non consultum diximus propter prolixitatem, hæc, Europææ Sibyllæ Oracula, enotare. Agrippinæ Sibyllæ etiam mentionem facit J. Aitzma p. 832. &c. atque huic nomen proprium non posse assignari, nec cujas sit aut quinam ejus fuerunt parentes contendit, hanc solam conjecturam dictus Aitzma de illa proponit, existimans illam Agrippinam vocari, ab Agrippina Neronis matre, ideoque hanc post Jesu Christi ad cœlos adscensionem extitisse. Ab aliis Agrippa vocatur, uti hoc rescire possumus apud Opsopœum qui in Codice M. S. Regio se reperisse dicit hoc Oraculum huic Sibyllæ Agrippæ aut Agrippinæ, quam penultimo loco recenset: p. 461. adscriptum.

Summus erit sub carne satus charissimus atque,
Virginis & Veræ complebat viscera sanctum
Verbum, consilio, sine noxa, spiritus almi:
Despectus multis tamen ille, salutis amore,
Arguet & nostra commissa piacula culpa
Cujus honos constans, & Gloria certa manebit.

J. A.

J. A. putat in Lybia natam hanc Sibyllam, his verſibus motus,

Fœlix Lybicæ Cultor arenæ,
Fœlix divitis accola Nili,
Quos in medius Virgo Tenebris.
Docuit Christi ſæcla futuri.

Utut autem ignotam eſſe ſcribat J. A. hanc Sibyllam Agrippinam interim tamen illam tanquam ſibi notiſſimam deſcribit, facie enim nigram fuiſſe refert: quod unde hauſerit, & quibus fretus ſit rationibus non indicat: huic Sibyllæ etiam ſua Oracula attribuit, à paginâ 357. vers. 3. uſque ad paginam 373. vers. I. quæ leguntur lib. VIII. Oraculorum Sibyllinorum. Notandum etiam J. A. præter duodecim Oraculorum capita, cuique Sibyllæ attributorum, duo etiam alia retuliſſe quæ nulli Sibyllarum aſſignat, quidnam ſic ſcribendo, intenderit non videmus. Ultimum Caput prædictionum Sibyllinarum excerpſit ex lib. VIII. p. 373. vers. 2. uſque ad paginam 379. & deinde à pagina 396. uſque ad p. 403. vers. VI. incluſive. Quis Genius ſagacem hunc Scriptorem docuit ſaltus tales eſſe faciendos, an igitur dignoſcere poteſt hæc potius quam alia carmina Sibyllis eſſe tribuenda, ne juranti quidem credemus: dicat & ſcribat quod ſibi placet, nos ſemper, Lactantii ſtabimus judicio, aſſerentis non poſſe cuique Sibyllæ ſua aſſignari Oracula. Ægyptiæ Sibyllæ (quam Icones Senenſes Duodecimo loco collocant) etiam meminit Boiſſardus poſt Ælianum, Suidam, & Clementem Alexandrinum: hanc eandem eſſe cum Babylonia, exiſtimant nonnulli, ſic referente Pauſania in Phocicis. Suidas, poſt Clementem Alexandrinum, illam Oracula ſua in Ægypto pronuntiaſſe affirmat. Regnante Pharone Vaticinatam fuiſſe hanc Sibyllam Clementis Alexandrini eſt opinio. Clem. Alexandrin. in Prometheo: *Judicum Hebræorum tempore, quo vixerunt Prometheus, Epimetheus, Atlas, & Argus, fuit etiam fatidica Sibylla Regnante apud Ægyptios Pharaone, qui dicebatur Taracho.* Ægyptiam hanc Sibyllam vocatam credimus, non quod in Ægypto nata, ſed quod ibidem fuerit Vaticinata: ſic Erythræam ita vocatam, non quod Erythris nata ſit, ſed quod ibidem Oracula ſua effuderit, Babylone enim ſe ortam profitetur, uti ſupra oſtendimus, cum de Erythræa eſſet ſermo. Hujus Ægyptiæ Sibyllæ

 nomen

nomen proprium hariolari non potuimus. Putant nonnulli, Saba illi fuisse nomen, aut esse eandem cum Persica putant nonnulli eamque esse Reginam Sabæ quæ olim Salomonis sapientiam summam sit admirata: de hac Regina Saba postea latius, hanc saltem non posse pro illa Regina reputari, assero; incendium enim templi, se vidisse refert Sibylla hæc. Vestæ ne sit hoc templum, uti autumat *Possevinus*, in apparatu suo sacro, an Hierosolymitanum, ut opinatur *Blondellus*, impræsentiarum non disputamus, forte alibi hoc explicatum dabimus; quidquid sit, Ægyptiam hanc Sibyllam quæ Salomonis Sapientiam olim cum admiratione audiverit, nec templi Vestæ consecrati, nec Hyerosolymitani conflagrationem videre potuisse nostra est opinio. Vestæ enim templum Commodi Imperatoris anno XII. Igne absumtum, hoc est, anno Servatoris nostri secundum nonnullos CXCI. Hierosolymitanum autem conflagravit anno LXX. aut circiter post Christum, ut referunt Chronologi. Hinc unicuique liquido constare posse contendimus, hanc Ægyptiam Sibyllam non posse haberi pro illa Regina Saba, nec illam esse, ullo modo credi posse: quippe quæ ad tantam ætatem pervenire non potuit. has prædictiones sequentes Ægyptiæ Sibyllæ tribuit Boissardus. Eversionem templi Ephesini prædixisse hanc scribit idem Boissardus, Oraculum sic sonat:

Ἀρτέμιδος σηκὸς Ἐφέσου πηγνύμενος *
Χάσμασι καὶ σεισμοῖσι πόθ' ἥξεται εἰς ἅλα δεινὴν
Πρηνὴς, ὡς ὅτε νῆας ἐπικλύζουσιν ἄελλαι.
Ὕπτια δ' οἰμώξει Ἔφεσος κλαίουσα παρ' ὄχθαις,
Καὶ νηὸν ζητοῦσα τὸν οὐκέτι ναιετάοντα.
Καὶ τότε θυμωθεὶς Θεὸς ἄφθιτος αἰθέρι ναίων,
Οὐρανόθεν πρηστῆρα βαλεῖ κατὰ κρατὸς ἀνάγνου.

Ast Ephesi structum Dianæ nomine fanum
Motibus, & vasto subter mare sidet hiatu,
Præceps, ut naves rumpunt si quando procellæ.
Et lacrymas Ephesus recubans ad littora fundet,
Et quod erit nusquam templum gemebunda requiret.
Tum Deus indignans æternus in æthere degens
Fulmine præcipiti sceleratos desuper uret.

Isidis quoque & Serapidis idololatriam taxat: eorumque ritus, Ceremonias & cultum nefastum, abolendum pronuntiat.

Ισι

Ἶσι Θεὰ τριτάλαινα, μενεῖς δ' ἐπὶ χεύμασι Νείλου
Μούνη μαινὰς ἄπαρκτος ἐπὶ ψαμάθοις Ἀχέροντος
Κ' οὐκέτι σου μνεία μενεῖ κατὰ γαῖαν ἅπασαν.
Καὶ σὺ Σέραπι λίθοις ἐπικείμενε πόλλα μογήσεις:
Κείσῃ πτῶμα μέγιστον ἐν Αἰγύπτῳ τριταλαίνῃ.
Ὅσοι δ' Αἰγύπτου πόθον ἤγαγον εἰς σέ, ἅπαντες
Κλαύσονταί σε κακῶς, νοῦν ἄφθιτον ἐν φρεσὶ θέντες:
Γνώσονταί σε τὸ μηδὲν ὅσοι Θεὸν ἐξύμνησαν.

Isi Dea infelix, Nili remanebis ad amnem
Sola, furens Mœnas permixta Acherontis arenis.
Fama nec ulla tui toto remanebit in orbe.
— — — Tuque, Serapi, sedens in saxis, multa docebis
Magnaque in Ægypto infœlice ruina jacebis.
Quique per Ægyptum studuêre tibi, acriter omnes
Te flebunt. sed quis illæsa in pectore mens est,
Noscent te nihil esse, Deum quicunque celebrant.

Prædixit quoque fore, ut in Ægypto templum Deo summo erigatur: nempe ab Onia Uniæ pontificis Judæorum filio. de quo Josephus Antiquitatum lib. XIII.

Καί τις ἐρεῖ τῶν ἱερέων λινόστολος ἀνὴρ
Δεῦτε Θεοῦ τέμενος καλὸν στήσωμεν ἀληθές·
Δεῦτε τὸν ἐκ προγόνων δεινὸν νόμον ἀλλάξωμεν,
Τοῦ χάριν ἢ λιθίνοις, καὶ ὀστρακίνοισι θεοῖσι
Πομπάς, καὶ τελετὰς ποιούμενοι οὐκ ἐνόησαν.
Στρέψωμεν ψυχάς, Θεὸν ἄφθιτον ἐξυμνοῦντες
Αὐτὸν τὸν Γενετῆρα τὸν ἀΐδιον γεγαῶτα,
Τὸν πρύτανιν πάντων, τὸν ἀληθέα τὸν βασιλῆα.
Ψυχοτρόφον γενετῆρα Θεὸν μέγαν αἰὲν ἐόντα.
Καὶ τότ' ἐν Αἰγύπτῳ ναὸς μέγας ἔσσεται ἁγνὸς
Κ' εἰς αὐτὸν θυσίας οἴσει λαὸς θεότευκτος
Κείνοισιν δώσει Θεὸς ἀφθίτως βιοτεύειν.

Deque Sacerdotum numero quidam vir amictus
Lino, Agedum (dicet) delubrum constituamus

For-

Formosum, verumque Dei: pravosque parentum
Mutemus ritus, factos cretaque, petrisque
Qui coluere Deos stulti festisque sacrisque.
Mutemus mentes celebretur carmine nostro
Æternus genitor pereuntis nescius ævi.
Rex verus, rerum cui summa potentia, semper
Magnus, quique animas fecit, nutritor earum.
Tunc & in Ægypto templum visetur, & ingens,
Et castum quo sacra feret conjuncta Deo gens.

Ex libro antiquo manuscripto, in Bibliotheca Regia servato; huic Ægyptiæ Sibyllæ Agrippæ nomen assignatur, unde etiam Agrippina vocatur. Huic Sibyllæ assignantur in M. S. Antiquo Regio hoc Oracula.

Summus erit sub carme salus charissimus atque
Virginis & veræ complebit viscera sanctum
Verbum, consilium sine noxa, Spiritus almi.
Despectus multis tamen ille salutis amorem
Arguet & nostra commissa piacula culpa.
Cujus honos constans, & gloria certa manebit.

Ex Lælii Cleopassi Poëmatibus:

Qui lux æterna, lumen de lumine, semper
Qui fuit, estque & erit, sidera summa tenens;
Virginis Hebrææ castam descendet in alvum,
Factus homo tandem est hac genetrice Deus.
Hoc mediante Deo conjungimur: illius ergo
Progenies summi dicimur esse Dei.

Ex Ruillio.

Verbum invisibile fiet palpabile: & germinabit sicut radix: exsiccabitur, tanquam folium: neque apparebit ejus pulchritudo. Uterus maternus illum circumdabit. Et Deus, qui est æterna lætitia plorabit, & opprimetur ab hominibus: nascetur ex matre & cum sit Deus, existimabitur conversari cum hominibus tanquam peccator.

Uxorem

Urorem Noachi, in Sibyllarum numero à nonnullis collocari Author est D. Alstedius: sed tanquam putidum figmentum explodimus illam opinionem: simplex affirmatio nullis fulta rationibus viris doctis non satisfacit. Unde hæc habeant opinionis illius fautores, hariolari non possumus, nisi ex testimonio ipsius Sibyllæ, quæ se in Arca fuisse cum Noacho falso affirmat, quispiam occasionem arripiat dicendi etiam uxorem Noachi Sibyllarum numero adscribendam, quandoquidem ejus nurus inter illas reputantur, quod quam imbecille sit argumentum quivis videt. Cœterum non esse unam de Sibyllis, Noachi uxorem, vel ex eo constare existimamus quod Moses à Deo inspiratus historiographus, ejus non meminit: procul dubio aliquam ejus mentionem fecisset (imo facienda erat) si Prophetissæ cum Noacho in Arca fuere. Ad Ecclesiæ enim illius temporis gloriam haud parum faciebat, in tam exiguo hominum numero, extitisse non solum Prophetam, verum etiam Prophetissas, quod quomodo ab accurato Ecclesiasticæ Historiæ Scriptore omitti possit, non videmus. Nunquid probabile videri potest Mosem tanti non æstimasse Dei dona extraordinaria, & tam luculenta Oracula, ut uxoris Noachi nuruumque ejus mentionem faciens, nec indicaret obiter & ὡς ἐν παρόδῳ illas Prophetiæ dono decoratas, etiam historiæ profanæ scriptori tanta negligentia vitio verteretur: cur ejus vaticina non exhibentur? an nuruum sint conservata, & matris interierint Oracula? Videamus etiam nunquid de Regina Sabæ dici possit, fuisse Sibyllam: nonnulli enim illam Sibyllis adcensent teste Alstedio in chronol. De illa hoc modo Cedrenus p. m. 78. Καὶ βασίλισσα Σαβᾶ, ἡ παρ᾽ Ἕλλησιν ἐλέγετο Σίβυλλα, ἀκούσασα τὸ ὄνομα Σολομῶντος, ἦλθεν εἰς Ἱερουσαλήμ. Πειρᾶσαι αὐτὸν ἐν αἰνίγμασι. ἦν γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ Σίβυλλα ἐπ᾽ ἀγχινοίᾳ τε καὶ σοφίᾳ καὶ πολυπειρίᾳ διαβόητος. Περὶ ἧς καὶ ὁ κύριος ἔφη βασίλισσα νότου ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς, ἰδεῖν τὴν σοφίαν Σολομῶντος. *Ac Regina Saba, quæ à Græcis Sibylla dicta fuit, audita Salomonis fama, Hierosolymam venit, ut proposita quæstione de sapientia ejus periculum faceret. Nam & ipsa Sibylla ob ingenii promtitudinem sapientiamque & rerum multarum peritiam magni erat nominis. De hac etiam Dominus dixit, ab extremis terræ finibus Austrinam venisse Reginam, ut Sapientiam Salomonis cerneret:* Hæc Regina à multis aliis pro Sibylla seu prophetissa fuit habita. Josephus scribit *Ni-*

caule ipsi fuisse nomen, Antiquit: Judaic: lib. VIII. cap. II. A Rabbinis in libro Juchasu *Nicolaa.* Ab Æthiopibus in Annalib. *Maqueda*. Glycas annal. parte 2. Author est, eam fuisse Sibyllam, & Solomoni de dignoscendis puellorum & puellarum faciebus ænigma proposuisse. Fabulantur etiam nonnulli Nicaulen hanc prædixisse Jesum Christum Salomone sapientiorem, in Cedrone suspendendum: sed quia hæ assertiones idoneis carent probationibus, eas tanquam nugas ab otiosis confictas, rejicimus: Ut & fabulam illam quam nonnulli de hac Regina narrant, eam nempe à Salomone lautissima cæna exceptam in palatio pernoctasse atque ab eo imprægnatan postea peperisse prolem masculam, unde omnes Reges Æthiopiæ à Salomone originem ducere, volunt Abyssini. Miramur hominum credulitatem, præsertim multorum Jesuitarum, qui & fabellam hanc haud absurdam judicant, quandoquidem multas habuerit concubinas & uxores, etiam & hanc reliquis adnumerari nihil obstare: sed fabulas hasce otiosis illis relinquentes, videamus potius, nunquid & hoc verum sit, Nicaulen hanc, Reginam Sabæ ex Æthiopia ad Hierosolymam venisse, adhuc enim disputatur, nunquid ex Saba Arabiæ fœlicis, an vero ex Saba Æthiopiæ venerit. Nos vero similius cum Doctissimo Bocharto judicamus, ex Sabæis Arabiæ Fœlicis venisse ad Salomonem. Theodoretus qui quæst. XXXIII. in III. lib. Reg: sic scribit: Σαβᾶ ποῖόν ἐστιν ἔθνος; Resp. Αἰθιοπικόν; ἐντεῦθεν δὲ αὐτοὺς κεῖσθαι φασὶ, τῆς θαλάσσης τῆς Ἰνδικῆς: ὀνομάζουσι δὲ αὐτοὺς ὁμηρίτας. καταντικρὺ δέ εἰσι τῶν Αὐξουμιθῶν. μέση δὲ τούτων κακείνων ἡ θάλασσα. τούτων ἐβασίλευσεν ἡ θαυμασία ἐκείνη γυνὴ, ἧς ἐπῄνεσε τὴν σπουδὴν ὁ δεσπότης Χριστός. *Saba quisnam est populus?* Resp. *Æthiopicus: Eos autem ajunt ad mare Indicum esse sitos, Homeritas nominant Sunt autem è Regione Auxumitarum mari inter hos & illos intermedio. Iis imperavit admirabilis illa mulier cujus studium laudavit Dominus Christus.* Ex his verbis clare constat Sabæos describi, vocat enim Homeritas & ad Indicum mare collocat & ab Auxumitis, id est, Æthiopibus dividi docet altero mari, id est Erythræo: hos tamen Æthiopes vocat: quia memoriæ lapsu eos ita ab Evangelista agnominari putavit: hoc enim disertis verbis asserit quæst. XXII. in Num: Σαβὰ ἔθνος Αἰθιοπικόν ἐστιν. ὁ γὰρ εὐαγγελιστής φησιν βασίλισσα Αἰθιόπων ἀνάστησεται &c. *Saba gens est Æthiopica. Evangelista enim dicit: Regina*

gina Æthiopum surget &c. Sed textus euangelici haud bene memor fuit Theodoretus, non enim dicit Evangelium *Regina Æthiopum*, verba illa non sunt in Textu, sed *βασίλισσα νότυ Regina Austri* legitur. Ideoque dicendum Theodoretum non secundum Evangelii, sed suam mentem interpretatum fuisse, quando dixit Reginam Sabæ esse Reginam Æthiopum. Scriptura nullibi, quod sciam ullius Reginæ Æthiopum meminit præter Candacem Act. VIII. vers. XXVII. fallitur ergo Maria ex Cassobelis in epist: ad Ignatium pag. LXVI. hanc Reginam Austri Æthiopiæ olim præfuisse. Ut autem nunc constet ex Arabia, non autem ex Æthiopia venisse ad Salomonem hanc *Reginam Austri*: Scriptorum testimonia nunc audienda & adducenda sunt. Rabbini loco superius laudato. lib. Juchasin *Regina Saba quæ Nicolaa vocabatur, venit ex Regno Jeman ad audiendam sapientiam Salomonis.* Jeman autem est Arabia aromotifera. Aben-ezra, *filia Regis Austri est Regina Saba: nempe hoc regnum vocatur lingua Ismaëlitica* (hoc est Arabica) *Al ieman.* Christus vocat illam *βασίλισσαν νότυ reginam Austri.* Hoc est reginam *Jeman* vel *Al jeman* ימין Hebræis *Jamin*, Arabibus يمن *Jeman* & cum articulo *Al jeman.* Significat *Austrum. Jeman* itaque vel *Al jeman* Arabibus idem quod Hebræis regnum Saba & Romanis scriptoribus *Arabia aromatifera.* Nubiensis clim. I. part. VI. בפריגה סבא סוא׳ף מן אהל אל׳מו *Saba incolæ erant è gente Jeman.* Beniamin. Itinerar. *Omnes ecclesiæ terræ Babyloniæ & Persidis & Chorazan* ושבא היה אלימן. *Et Saba quæ est Al jeman.* Idem Beniamin. דרך מדבר ארץ שבא מנוקא ארץ אלימן *via deserti terra Saba quæ vocatur terra Al jeman.* Juchasin fol. 14. b. *rex Jeman est rex* מלכות הימן *Regni Australis.* Christus itaque qui Reginam *Jeman* vel *Jamin* hoc est *austri* vocavit cum vulgo est locutus, ita ut à quovis intelligi potuerit. Verum est, ad Austrum Judææ, esse tam Æthiopiam quam Sabæorum terram, sed nusquam Æthiopia Austri nomine indigitatur. His non obstat quod dicitur Actor. cap. VIII. & quod ex Strabone, Plinio & Dione objici potest, in Æthiopia regnasse Fœminas, ideoque potius de Æthiopia locum intelligendum, sed Aben Ezra in Daniel. XI. VI. *Filia Regis Austri est Regina Saba* itaque testatur porro de Sabæis in Alieman ועד היום אשה מולכת עליהם *& usque in hunc diem mulier illis imperat.* Claudianus in Eutropium lib. I.

— — — *Medis levibusque Sabæis*
Imperat hic sexus, Reginarumque sub armis
Barbariæ pars magna jacet.

Imo si interpreti Chaldæo credendum, qui in hæc verba Hebræa ותפל שבא *& irruerunt Sabæi*, hoc modo παρεμφερῶς ונפלת בתכיף לילית מלכת זמרגד ודברתנון *& derepente irruit Lilith Regina Smargad & Bartinum*. Adeo ut invasionis illius in Jobum fuerit dux Fœmina facti. Cum Saraceni ad fidem Christianam fuerint conversi sub Valentiniano Imperatore, Reginam habebant Mauviam, quæ bellis frequentibus Palæstini & Arabici limitis Provincias devastasse traditur, & Romanorum vires haud parum attrivisse. Notandum etiam quod Jemama, pars Arabiæ, ad mare Persicum è Regione Mechæ nomen habet à *Jemama* Arabum Regina quæ in illis locis imperavit: Geograph: Nubi: Clim. II. part: VI. *Terræ Oman ex parte occidentali declinando ad Septentrionem confinis est terra Jemama, è cujus urbibus est Hagar* (Petra) *nunc diruta, in qua habitavit olim* אליכמה אלמלכה *Regina Jemama*. Ex his constat & Arabibus mulieres imparasse. Notandum porro Christum dicere ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς è terræ finibus, quos Sabæi multo verius dici possunt insidere quam Meroitæ. Quia cum in Africa ultra Meroën sint Regiones amplissimæ, Sabæi Arabiæ, adeoque terrarum extima occupant ad Oceanum. Unde est quod Pompeius Syria perdomita, tam impense optabat διὰ τῆς Ἀραβίας ἐπὶ τὴν Ἐρυθρὰν ἐλάσαι θάλασσαν, ὡς τῷ περιϊόντι τὴν οἰκουμένην πανταχόθεν ὠκεανῷ προσμίξειε νικῶν. *Per Arabiam ad mare Erythræum penetrare, ut victor perveniret ad Oceanum quo undiquaque terra cingitur.* Putabat nimirum, sic futurum ut usque ad extremum orbem Romanorum arma promovisse diceretur. Si etiam respiciamus ad aurum & aromata quibus Regina Saba camelos onerasse legitur, certum est, dicendum illam venisse è Sabæorum, non Æthiopum solo. Josephus tradit Judæos balsami plantam illi reginæ ferre acceptam. Λέγουσι δ' ὅτι καὶ τὴν τοῦ ὀποβαλσάμου ῥίζαν, ἣν ἔτι νῦν ἡμῶν ἡ χώρα φέρει, δούσης ταύτης τῆς γυναικὸς ἔχομεν. *Aiunt autem ex dono mulieris illius nos habere balsami radicem, cujus nostra Regio hodieque est ferax.* Jam quis nescit balsamum plantam esse Arabicam, non Æthiopicam. Saltem nemo est quod sciam, qui balsami meminerit in Æthiopia nati. At

de

de Sabæis scribit Agatharcides: παρᾶ μὲν γὰρ αὐτὴν πέφυκε τὴν θάλασσαν τότε βάλσαμον πολὺ καὶ κασία. *Etiam ad ipsum mare multum nascitur balsamum & casia.* Et Artemidorus apud Strabonem: παρ' οἷς καὶ σμύρνα, καὶ λίβανος, καὶ κινναμώμον, ἐν δὲ τῇ παραλίᾳ καὶ βάλσαμον *apud quos & myrrha & thus & Cinnamomum, in ora autem maritima etiam balsamum.* Et Diodorus. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν παραλίαν φύεται τὸ καλούμενον βάλσαμον. *Ad oram enim maritimam nascitur balsamum quod vocant.* Et Pausanias in Bœoticis: ἐν δὲ τῇ χώρᾳ τῶν Ἀράβων ὅσοι τῶν ἐχιδνῶν περὶ τὰ δένδρα τὰ βάλσαμα οἰκοῦσι *In regione autem Arabum quotquot viperæ circa balsami arbores degunt.* Item ἐπὰν οὖν συλλέγειν τοῦ βαλσάμου τὸν ὀπὸν ἀφίκηται τοῖς Ἄραψιν ὥρα. *Cum igitur venit Arabibus legendi opobalsimi tempus.* Hisce rationibus ex Bocharto petitis & nos subscribimus tanquam maxime probabilibus. Cæterum statuimus & nos inter Sibyllarum numerum haud referendam hanc reginam Saba. Nusquam legimus de Sibylla quæ Regina etiam fuerit; quod tamen satis vulgatum fuisset à Scriptoribus, si Sibyllarum quædam ad Regnum evecta fuisset. Saltem non quadraret in Sibyllam, quas omnes pagani, virgines esse testantur, filium peperisse ut de hac Regina fabulantur nonnulli. Hieronymus, ut supra fuit notatum, donum Prophetiæ, Sibyllis propter Virginitatem fuisse concessum scribit. Nulli quod sciam scriptores Sibyllæ in Arabia aut Æthiopia meminere. Hujus Oracula nullibi inveniuntur. Sacra pagina illius tanquam prophetissæ non meminit, sed tanquam mulieris doctæ quæ obscuris quæstionibus Salomonis Sapientiam explorare volebat. Nescimus quid nonnullis venerit in mentem, & quibus rationibus moti, hanc Austri Reginam in Sibyllarum numerum receperunt: ingenue fatemur rationes nullas esse vel saltem nobis non notas, quibus adduci possimus, ut pro Sibylla, hoc est pro muliere diabolico spiritu acta & ex illius inspiratione res futuras prædicente illam habeamus: hoc certe cum laudibus, quas Christus Servator noster illi dat in Matthæi Euangelio cap. XII. nullo modo quadraret: an Christus laudibus extollat Fœnam quæ idolorum cultum ritusque paganos docet? quis hoc credere audeat! si vero eam Divino spiritu afflatam fuisse contendat quispiam, illi responsum volumus, hoc ne ulla quidem probabilitate, imo ne quidem absque blasphemia credi aut pronuntiari posse, mulierem cultus Idololatricos docentem Divinitus fuisse inspiratam.

Dei Spiritus ſibi non eſt contrarius: atque hæc de Regina Auſtri dixiſſe ſufficiat. Quædam etiam annotata de nonnullis aliis mulieribus fatidicis, quos enthuſiaſmos habuiſſe, credunt nonnulli: eo quod Revelationes ſibi factas affirment, & quod quædam res futuræ ipſis fuerint revelatæ, de quarum eventu prædictionibus ſuis, homines certos reddidere: Doctores Pontificii plurimarum Fæminarum meminere, de quibus mira ſcribuntur ipſisque mirandas Revelation s factas creduntur: has inter numerare licet Johannam Darck, Virginem Aurelianenſem dictam à nonullis Sibyllam Francicum: Hildegardem, Catharinam Senenſem, Eliſabetham Schonaugienſem, Magdalenam de la Cruz, Sibyllam Bohemicam, Brigittam, Peruvianam Sibyllam ab Acoſta memoratam aliasque quam plurimas, quas omnes referre longum foret: Notandum autem quando nos loquimur de Sibyllis, non ita laxe nos accipere vocem ut ſub illa comprehendamus veneficas aut maleficas, uti Delrio paſſim in lib. de Diſquiſitionibus magicis, imo & ſpectris Femineis Sibyllarum nomen impertit idem Delrio lib. II. quæſt XXVII. Nec etiam hoc voce ſimpliciter intelligimus mulierem quæ res futuras nonnullas declaravit: ſed Paganam mulierem aut virginem quæ (ſecundum Paganos loquimur hac vice) Divino Spiritu afflata enthuſiaſmos habuit & Spiritu Divino acta res futuras Romanis prædixit, atque ita mulieres ſupra nominatis Sibyllis proprie dictis, & de quibus tot tantaque Scriptores memoriæ prodiderunt, adcenſendos non eſſe, nemo eſt qui non videat: ſed tamen manet quæſtio, num in Prophetiſſarum numerum ſint recipiendæ, cum multas Divinitus patefactas Viſiones & Revelationes habuerint, & an non improprie & laxiori vocis acceptione Sibyllarum nomen ipſis concedi poſſit: de verbulo diſceptare nolumus, ſi Sibyllarum nomen ipſis dare velint per nos licet, ipſi viderint quomodo hoc nomen dare ipſis poſſint, quo proprie denotatur energumena diabolico ſpiritu acta, & quæ illo agitante & inſpirante res quaſdam futuras, ante illarum eventum prænuntiavit. Et quamvis quædam cum Sibyllis (quas multi Scriptores Eccleſiæ Romanæ pro Divinis & veris Dei Prophetiſſis reputant) habeant communia, non tamen concedimus in Prophetiſſarum numerum recipiendas: multa de his mulieribus poſſent referri, ſed rem paucis heic relatam volumus. Et ut ordiamur à Johanna Darck Lotha-

tharingia, ab Historiographis Gallicis, Virgine Aurelianensi *la pucelle d'Orleans*, dicta, notandum multa præclare ab ipsa gesta pro liberatione Regni Gallici, tum temporis, hoc est anno 1428: sic asserente Delrio ab Anglis magnam partem occupati, ab Historicis referri: Peculiarem tractatum de hac Virgine Aurelianensi conscripsit Anno 1612. Johannes Hordalius consiliarius Lotharingius, & Juris in Acad: Muss: Pont: Antecessor, qui amplam hac de puella vult historiam, multis fabellis refertam, illum legere, (si tanti videatur) poterit. Inter alia quæ de illa recitantur, nonnulla etiam memorantur, quæ à materia quam hoc libro tractamus haud adeo aliena: nempe multas ipsi à Deo factas Revelationes ex quibus illa multas res tum absentes tum futuras prædixit & novit: imo & Spiritu illo, Divino nempe, Regem nunquam antea sibi visum agnovisse & indicasse, quamvis magna hominum stipatum caterva: ipsi apparuisse speciem humana Augustiorem, (angelum Michaelem fuisse, sunt qui affirmant) per quam ipsi mandatum, ut Carolum septimum adiret Regnumque Regi assereret, Aureliamque obsidione liberaret: propter res hasce à quodam Fæminarum fortium encomiaste Jesuita, *Pierre le Moyne* nomine in tractatu suo Gallico *la Galerie des Femmes fortes*, Deboræ æqualis, imo inter prophetissas judicatur & habetur, sed quidquid fabulentur homines creduli, nos pro certo affirmamus illam nec fuisse nec habendam pro prophetissa aut tali quæ Vaticinari potuerit, aut qui Spiritum Propheticum habuerit:. De rebus ab illa fortiter & Heroice gestis nunc non loquimur: videatur celeb. Voetius disputat. part. II. de signis & miraculis p. m. 1031. Quod ad Revelationes attinet: ex eo non potest quispiam argumentari, futura quædam prædixit. Ergo est prophetissa. Nam primo, etiam à Diabolo multa futura revelantur, & possunt revelari, ut suo loco demonstrabitur, ideoque posset & de illa dici ex revelatione diabolica quædam futura prædixisse & absentia novisse. Notandum etiam ævo illius Johannæ, multas Revelationes confictas ad stabiliendam superstitiosorum falsam Religionem falsis & fictis Miraculis, ut & hoc pacto Johanna sibi gloriam Sanctitatis acquireret, Religioque nova Pontificiorum, ab hominibus reciperetur aliique in illa magis confirmarentur, præcipue in doctrina Pontificia de merito Virginitatis, quam etiam à Paganis maximi factam supra retulimus: verum etiamsi non crederetur à diabolo illam habuisse Revelationes suas, non tamen statuendum esset

à Deo

à Deo provenisse: potuerunt enim esse conjecturæ, qui multoties conjecturas proponit, nonnunquam rem, ut dicitur, acu tangit. Notandum etiam Spiritum Propheticum aut miracula ipsi non attribui ab Episcopis à Papa delegatis ad processus revisionem quod ab ipsis non fuisset neglectum, sed divulgatum summo studio, imo & in Sanctarum catalogum admisissent: solummodo illam à Magiæ crimine liberant, justificatio à crimine magiæ non acquirit alicui Prophetiæ donum. Et testimonium hoc negativum nihil ponit. Revelationes Divinitus sibi factas, novimus, ab illis qui hanc pro Muliere Divinitus inspirata reputant, allegari, sed si hoc admittendum, illam suæ causæ esse posse Judicem, tum etiam credendum, Revelationes ipsi factas, nam de se hoc illa testatur coram Judicibus, qui igni illam tanquam Veneficam adjudicarunt: Scriptores Johannæ coævi aut illius ævo proximi nihil de apparitione Angelica affirmative recitant: sed ex aliorum relatu quædam commemorant, verbis dubium cuivis relinquentibus: uti sunt illa, *Fama est, ut creditur, vulgus dicit &c.* Imo & hoc probe observandum ab Hordalio Virginis hujus Encomiaste, ad apparitionis & Revelationis Angelicæ confirmationem, duos tantum recentiores, & Johanna posteriores Scriptores, testes citari, *Pasquier*, nempe, *recherches de France &c. & Pierre Matthieu en Louis* XI. lib. V. quod testimonium quanti sit pretii lector præjudiciis non occupatus, dijudicet. At Regem sibi nunquam visum inter multos agnovit, Verum stramentitium plane est hoc argumentum, potuit enim conjectura in Regem incidisse, vel, ut respondent, etiam ex ipsis Pontificiis nonnulli, proceres quidam Galliæ hanc subornarunt Virginem, eique signum, quo Regem ab aliis discerneret, dedere & indicarunt, adeo ut non sit tanti, res illa. Imo si omnia illa quæ de puella hac referuntur negaremus, haud adeo essemus absurdi: inter Pontificios enim reperiuntur, qui pro meris fraudibus & fictionibus, habent quæ de illa memorantur. Videatur Lipsius in notis ad politic. lib. I. cap. III. Concludimus igitur illam in Prophetissarum aut Fæminarum Divinitus inspiratarum numerum minime admittendam: quod & plenissime & verissime probari posse, ex propria Johannæ coram Judicibus confessione, contendimus. *Pasquier* supra citatus responsum Johannæ refert ad quæstionem, an unquam vidisset Feas, spectra erant Fœmi-

minarum forma & habitu, de his forte alibi dicendi dabitur locus. Et alteram nempe quinam aut quænam essent, quibus cum sermonem habuisse se affirmabat: respondit ad interrogata illa quod ad arborem Fæarum & apud fontem prope vicum *Dompre*, sermonem habuisset cum Sancta Margareta & Catharina, non autem cum Feis. Quod sæpe in Carcere Margaretam & Catharinam vidisset, tetigisset, ac ab illa consilium accepisset, sese ab ætatis anno XIII. cum illis locutam suspectam quidem fuisse sermonis cum Feis habiti, sed revera nunquam vidisse se Feas aut cum illis se locutam. Hoc tantum se scire Feas quidem susceptrici, non autem sibi visas esse. Hoc solum responsum sufficit ad refutandum encomiastas, pro Divinitus inspirata hanc habentes. Falsum enim est Margaretam & Catharinam ab illa visas. Sunt Sanctæ quæ à Papicolis in cœlum elevantur, etiamsi hactenus à nemine probatum sit, unquam fuisse in terra inter mortales. Pro fabulosis Sanctis quæ nunquam in rerum natura fuerunt habendas esse opinamur & asserimus. Margaretæ enim, quæ ab Olybrio incarcerata & à Dracone devorata fingitur, patria, locus natalis, imo ævum quo vixit hactenus à nemine demonstrari potuere. Olybrius ille nunquam fuit, insolens etiam est apud Muhammedanos quempiam ad Muhammedis doctrinam carcere aut vi adigere. Catharina autem filia Costi sive veri Dei sive fictitiorum, Regis Alexandriæ, Maxentii Imperatoris ætate vixisse, quo tempore, Alexandria, utpote Romano imperio subdita, Regem nullum habuit: fingunt, fabulantur & nugantur Scriptores illi qui ab illa Reginam Faustinam cum quinquaginta Philosophis ad Fidem Christianam conversos fingunt. Nulla enim tum temporis nec apud Ægyptios aliasve gentes Regina nomine Faustina extitit. Quomodo à Dei Spiritu mendacia illa procedant? an ex Revelatione Divina quispiam affirmare potest, se res vidisse, de quibus certum est nunquam illas fuisse, aut in rerum natura exstitisse? ex Diabolico potius hoc promanare spiritu affirmandum est. Deinde notandum, quod dicat, Feas ad arborem Fearum à susceptrice visas esse, sed quomodo in alieno negotio fides habenda erit illi, quæ in suo tam splendide mentitur? se enim vidisse ea quæ nunquam fuerunt, mendaciter affirmat. Hæc de Johanna illa, Virgine aut puella Aurelianensi sufficere heic loci, existimamus. Videamus nunc quid de Hildegarde statuendum sit, num & illa in earum Mu-

lierum numerum, quæ Divinitus Revelationes habuere rerum futurarum, & hac de causa sensu laxiori, in Sibyllarum album recipienda sit. Hanc Hildegarden claruisse anno 1180. in Germania, scribit Delrio de disquisit. Magicis. lib. IV. cap. I. quæst: III. idemque ibid: sectione VI. refert Sanctam illam, vix superiorum jussu induci potuisse ut Revelationes sibi factas conscriberet, quod tandem concessit instanter à Papa Eugenio III. rogata, easque descripsit, & Papæ tradi curavit, qui illas ut pias, veras & Sanctas approbavit. Possevinus de hujus scriptis consulendus. Alii dicunt illam obiisse anno 1180. floruisse autem anno 1170. Videatur Wolfius lect: memorab. centen. duodecimo, ibique compendio relatam habebit ejus vitam & gesta, præsertim Revelationes quasdam quæ tam fatuæ ac ridiculæ ut retulisse illas, sit refutasse. Summa huc redit. Hildegardi propter adversam valetudinem lecto affixæ, apparuisse Fœminam formæ venustissimæ ac tam elegantis, ut hominis mentem superaret: eam tali proceritate fuisse præditam quæ ad cœlum pertingeret. Illum delituisse in patris corde auscultantem, donec hominis filius in Virginis utero conceptus, inde in lucem editus ac postmodum sanguine profuso è vivorum numero exturbatus esset. (Hoc qui dici posset sine blasphemia, videant illi qui his patrocinantur.) Femina illa illi porro recitavit, quam corrupti essent Sacerdotes, multis ac fœdis criminibus maculati. Divinum Numen agere cum pane & vino diluto super altari, quemadmodum cum homine, simulac formato ex rudi terra, Deus vitæ indidit spiraculum, statim factus est caro & sanguis. Sic etiam recitatis usitatis verbis ac invocata Sanctissima Trinitate, mutantur ilico in veram carnem ac Sanguinem, inquit, sponsi mei. Nugas reliquas referre piget, cui vacat, adeat & legat Wolf. loco citato. Hoc saltem addam, Revelationes illius procurante Bernardo Clarævallensi editas Coloniæ anno 1566. apud Gervinum Calenium. Elisabetha Schonaugiensis Abbatissa coætanea fuit Hildegardis, sub illius nomine circumferuntur Revelationum libri duo, editore Rogero Cisterciensi Anglo, inquit Delrio. Alii dicunt, illam composuisse Revelationum lib. III. Et unum de 11000. Virginibus. Wolfius 2. vol. memorab. lect; centenario XII. scribit Elisabetham hanc Germanam dictam, floruisse circa annum 1150. Hildegardisque fuisse familiarem: scripta ejus

ejus Parisiis cum præfatione Fabri, opusculis Hermis, Hildegardis, Fratris Roberti & Mechildis sunt impressa. Huic Elisabethæ Spiritus Propheticus tribuitur omniaque quæ docuit ex Dei Revelatione cœlitus accepisse. Summa Revelationum à Wolfio loco laudato refertur: Inter alia, Prælatos sic Deus, referente Angelo per os ejus alloquitur. Hæc dicit Dominus, *ecce ego mitto Angelum meum, ut annuntiet vobis qui in sublimi potestate irritatores estis. Dico autem vobis, quod iniquitas terræ, quam absconditis propter aurum & argentum, adscendit coram me, sicut fumus de igne. Nunquid animæ plus sunt quam aurum & argentum, quas suffocatis in ignem æternum, propter avaritiam vestram. Idcirco accusat vos Religio vestra coram me &c. Item Caput Ecclesiæ clamat, & membra illius mortua: quoniam sedes Apostolica obsessa est superbia, & colitur avaritia, & repleta est iniquitate, &c.* Reliqua quæ, inspirante Spiritu Mulier hæc docuit, corruptionem Ecclesiæ horrendam, ostendunt. Magdalena de la Crus à nonnullis Ecclesiæ Romanæ Doctoribus inter Prophetissas numeratur: ut pote quæ multas habuerit à Deo sibi factas Revelationes. Sic & Sancta Angela referente Delrio lib. 4. cap. I. quæst. III. Sect. IV. fuit filia Regis Bohemiæ, Virgo ordinis Carmelitarum. Scripsit librum Revelationum. Et contemplationes de Christo. Sub Imperat. Henrico VI. & Papa Clemente III. uti à Wolfio notatum deprehendimus Lect: Memor: cent: XII. p. m. 401. Addamus etiam aliqua de Brigitta, fuisse viduam & à Papa Bonifacio IX. canonisatam ac floruisse anno 1363. scribunt qui de vita ac gestis illius retulere. Wolfius lect. memorab. cent: XII. dicit olim fuisse Ducissam Neritiæ in Suecorum Regno, atque in Patria Monasterium *Wasteen*, cujus prima Abbatissa fuit D. Catharina ipsius filia, erexisse, & floruisse in Suecia, & Romæ, ubi voti causa venit & ut ordinis sui confirmationem à Papa impetraret per aliquot tempus degisse. Fuit & alia Brigitta Scotica quæ vixit circa annum Domini 530. Surius in vitis Sanctorum ad I. Februarii, Sigebertus in Chronico, illam obiisse 518. Baronius vero ex Mariano & Scoto, illam decessisse anno 521. scribit. utraque quæ tanto à sese distant tempore vitiose à Platina & Volaterrano confunditur. Hujus Brigittæ lib. VIII. Revelationum cum extravagantibus recogniti à Cardinali Turrecremata, & anno 1611. Antverpiæ apud Keerbergium editi, vulgo circumferuntur. Hanc Brigittam multi Doctores Ecclesiæ Roma-

næ Prophetissam fuisse & Divinas Revelationes habuisse, credunt & docent. Verum hoc ut credamus, rationibus apodicticis convinci non possumus, ut statim de illa aliisque probabimus. Revelationes quæ ipsi à Deo factæ præsumuntur, inveniuntur satis ample & copiose, quamvis compendiose, apud Wolfium lect: memorabil. 2. vol: centenario decimo quarto. p. m. 670. &c. Quia longiores & prolixiores quam ut heic referantur non addimus. Notandum summam eo redire: proponunt nempe Dei, Jesu Christi, Angelorumque querelas de corruptis Ecclsiasticorum moribus. Papam *vocat animarum interfectorem, ovium Christi dispersorem & laceratorem. Dicit eum esse Judæis abominabiliorem, immitiorem Juda, injustiorem Pilato, pejorem & deteriorem ipso Lucifero. Sedem Papæ dicit, demergendam in profundum, sicut lapidem ponderosum. Assessores ejus dicit arsuros in igne sulphureo & inextinguibili. Clericos dicit convertisse Divinam sapientiam in aliam pravam & vanam. Simplices præcipitant, euntes per viam Domini, odisse eos & esse leprosos, & mutos. Decem denique præcepta Dei in unicum Verbum commutasse, hoc nempe,* Da pecuniam, *id est, eos totam veram pietatem lucri causa subvertisse, &c.* Reliqua, quæ & lectu dignissima, videri possunt apud Wolfium loco laudato. Catharinam autem Senensem quod attinet: notandum ipsam Senis natam, patre Jacobo pannorum tinctore, & Lapa matre. Hanc floruisse scribunt nonnulli tempore Brigittæ Suecicæ Reginæ. Multas huic factas esse revelationes à Deo, Angelorum Ministerio narrant, legendam ejus qui conscripserunt. Sunt quidam qui illam anno 1372. alii anno 1455. cœpisse aut vixisse scribunt, quam discrepantiam hoc modo conciliat Wolfius lect. memorab. centenario decimo quarto Catharinam tertium ordinem Prædicatorum ingressam, juxta priorem sententiam anno 1370. vel paulo ante: quia vero ordo constabat ex conjugatis quoque, & iis qui non adeo stricte viverent, ut cæteri Religiosi: Moniales Catharinam imitari malentes, peculiarem sibi formam præscripserunt, & ejus nomen assumpserunt. Eam Visione quadam S. Dominico jubente ad hunc ordinem incitatam fuisse, ex legenda Reimundi Capuani Generalis Prædicatorum magistri, in ejus vita ab Antonino recitata, constat anno 1455. juxta Francum, secundum alios vero anno 1372. catena ferrea cuti proxima quotidie se cinxit: & juxta nugatorum & fabellarum Scriptores quosdam, intra duos dies

dies dimidiam tantum horam dormiebat. Ex Legenda jam citata. Nugas agit porro Antoninus, narrans: Dominum Jesum sæpe ad eam venisse, & duxisse secum aliquando gloriosissimam suam genitricem, aliquando Dominicum, quandoque Mariam Magdalenam, vel Joannem Evangelistam vel Paulum Apostolum, vel alios, & cum ea familiarissime confabulatos esse Ejusmodi nugas plures qui de hac Catharina legere volunt, & fabulosas plane esse illas Apparitiones ex earum relatu qui nosse cupiunt, adeundus Wolfius 2. vol. lect. memorab. Centenario Decimo quinto. Ad annum 1455. Revelationum summaria substantia refertur à Wolfio centenario decimo quarto 2. vol. ad annum 1378. Si cuipiam tanti videatur, locum ipsum ibidem consulat: plurimas deprehendet contra pravos mores Clericorum factas querelas, illamque Ecclesiæ Romanæ Reformationem plane esse pernecessariam judicasse: hujus dialogi in sex tractatus distributi, Latine editi sunt Ingolstadii anno 1583 volumen Epistolarum Italice anno 1500. editum apud Aldum Manutium. Vitam ejus à Raimundo Dominicano ejus confessario descriptam habes apud Surium ad XXIX. Aprilis: ut tandem pseudo-Prophetissarum recensioni finem imponamus, nonnulla de Sibylla Peruviana cujus Acosta meminit, & de qua sententiam suam dixit idem Acosta sunt dicenda: Ipsius verbis rem totam proponemus, ut Pontificii, si forte præjudiciis & partium studio sententiam nostram tueri nos arbitrentur, nihil habeant quod conquerantur. Sic igitur P. Josephus à Costa, de novissimis temporibus lib. II. cap. XI. *Fuit in Peruensi Regno vir magni pro illo tempore æstimatus, doctus Theologus, ac Theologiæ professor, idemque Catholicus ac pius diu habitus, ac pene tunc hujus orbis miraculum. Is familiaritate mulierculæ cujuspiam, quæ se edoceri ab Angelo magna quædam mysteria jactabat: quæque extra se interdum rapiebatur, aut rapi simulabat, velut altera olim Philomene aut Maximilla Montani, ita devinctus est, ut illam de summis Theologiæ quæstionibus sæpe consuleret, in omnibus pro Oraculo haberet, magnis Revelationibus plenam & Deo valde charam prædicaret, satis alioqui sordidam, & perexiguo sensu præditam, nisi ad instruenda mendacia. Igitur sive à Diabolo corriperetur, (quod facilius est credere) cum ejusmodi ecstasim pateretur sive callide eam fabulam simularet, (quod nonnulli viri prudentes existimarunt) ille Theologus: quod à muliercula magna & mira de se audiret ac multo grandiora:*

diora futura conciperet, libenter ei se discipulum addixit, cujus patrem spiritualem agebat. Quid multa? eo adductus est homo, ut miracula facere tentaret, & fieri sibi persuaderet: cum miraculi vestigium ne tenue quidem exstaret. Ob hæc & quod propositiones aliquot ab illa Prophetissa accepisset, à sensu Catholicæ Ecclesiæ alienas, à sanctissimæ inquisitionis Judicibus, toto hoc Regno stupente comprehensus est: ibi per quinquennium fere auditus, toleratus, examinatus ac tandem patefactus est homo omnium superbissimus ac insanissimus. Reliqua quæ de professore hoc à Sibylla hæc Peruviana corrupto narrantur, videri possunt apud Delrio lib. 4. de disquisit, magicis. Dictas autem hasce mulierculas in prophetissarum numerum recipiunt Romanæ superstitionis cultores quam plurimi. Sed nos pro Prophetissis Dei non haberi posse probabimus non solum nostris, verum etiam à Pontificiis ipsis adductis rationibus: si pro Sibyllis eas habere velint, per nos licet, demonstrabimus enim & illas fuisse diaboli organa & à Dei Spiritu nullo modo actas, Prophetissas autem non posse dici, etiam vel hinc constat, quoniam etiam inter Papistas ipsos disputatur, nunquid Revelationes illæ non sint confictæ, putantque nonnulli, imo disertis verbis affirmant, esse commenta quædam ab otiosis inventa. Notandum est ipsum Delrio citare quosdam ex suis Catholicis, Barthol. à Sibylla, in speculo peregrinarum quæstionum decade C. III. quæstionis, quæst. VI. & Henricum de Hassia in Gen. cujus rationes allegantur cur Brigittæ & similium Revelationes non debeant haberi pro indubitanter veris, nec acceptari tanquam à Spiritu Sancto editas. Primo quia illa quæ prædixerunt, possunt aliunde prædici ut ex industria, solo lumine fidei & doctrinæ confortata. 2. quia potuerunt ex illusione Dæmonum nasci, Deo hoc merito permittente, eo quod etiam sine culpa præsumebant facere, quæ Mulieribus illicita, ut concionari & docere. Tertio quia potuerunt provenire ex phantasia nimis debilitata, & ex errore quodam mentis. Quarto, quoniam in illarum dictis quædam occurrunt, minus secundum communem Theologorum sententiam, consentanea rationi & Veritati. Quinto quia Prophetica illarum doctrina supervacua & parum Ecclesiæ videtur necessaria. Hæ rationes apud Delrio loco citato allegantur ex Autoribus laudatis, sed fatetur Delrio quamvis patrocinetur Revelationibus dictarum mulierum, se tamen Revelationes illas tanquam fidei

fidei Catholicæ assertiones defendere nolle, sed ut reverentiâ dignas & cœlesti lumine collustratis mentibus prolatas venerabiles se defendere: quasi à cœlesti lumine & Revelatione & propositiones possint proficisci quæ non sint fidei Catholicæ conformes, & in quarum defensione sit periculum sustineri assertiones à veritate alienas: sed vidit vir Doctus, si Revelationes harum mulierum defendere vellet tanquam propositiones Catholicas, tum necessario sibi invicem contradictorias esse defendendas. Uti Delrio ipse citat Joannem Franciscum Picum, qui inter multas rationes quas affert, etiam hanc in medium protulit, nempe mulieres hasce habuisse Revelationes sibi mutuo contrarias de uno eodemque fidei articulo, de quo multum inter Pontificios disceptatur: nempe de Virgine Maria, utrum, ut cæteri mortales peccato Originali fuerit infecta, an vero ab illa communi labe fuerit immunis, Brigitta illam ab ea eximit, Catharina Senensis autem eam ut reliquas in peccatis conceptam statuit: hæ Revelationes sibi directe contrariæ quomodo conciliari possint, nos equidem non videmus: & tamen & Brigitta & Catharina Divinas jactitant Revelationes, utramque infallibilis scilicet Papa in Sanctarum numerum recepit: cui nunc credemus? Brigittæ an Catharinæ & cujus Revelationes pro cœlestibus habebimus? Jesuitæ pertinaciter Brigittæ patrocinantur, Dominicani Catharinæ Senensi: Jesuitæ, (& hinc est quod Delrio partium studio inductus Catharinæ Revelationes pro fictis & commentitiis habet) etiamsi nonnumquam scribant, Ecclesiam Romanam nihil hac de quæstione determinasse, cum tamen constet, concilium Basileense pro immunitate Virginis Mariæ à peccato originali determinasse, anno 1439. sessione XXXVI. & Papam Sixtum IV. anno 1483. festum conceptionis Virginis immaculatæ absque peccato originali instituisse, mordicus & magno zelo contra Dominicanos contendunt, Deiparam non fuisse originali labe contaminatam. Dominicani non minori fervore contradicunt Jesuitis, an igitur statuendum erit contradictoria à Spiritu Sancto promanare & hoc tempore hoc, alio tempore contrarium plane affirmare: scio equidem eo impietatis provectos scholasticorum nonnullos, qui apud Aliaco quæst: XII. art: III. lib. I. pronuntiare audent blasphemias hasce, *Deum posse revelare falsum & decipere ac fallere creaturam.* O voces diabolis dignas! Deus se ipsum abnegare non potest:

teſt: valde placet B. Auguſtini dictum To: 9. de Symbolo lib. I. c. I. *ſi mentiri ſi falli, ſi fallere ſi inique agere poſſet, non eſſet omnipotens.* Certe non eſt hoc Spiritus Sancti, ſed Diaboli potius mendacis & impoſtoris, Deus ejusque Spiritus unus idemque ſemper, nunquam & nuſquam ſibi contradicit: ne umbra quidem variationis apud illum, ideoque aut illa aut hæc falſas venditat Revelationes. Jeſuitæ ſtatuunt aut Catharinam mentiri aut falſo poſt ejus mortem illam Revelationem ipſi attributam. Dominicani Brigittæ Revelationes falſitatis arguunt: quis litem hanc componet? & quis nos certos reddet Revelationem Brigittæ non eſſe falſam aut illam ſaltem falſam pro vera venditaſſe & accepiſſe? uti Delrio de Catharina Senenſi affirmat ex nonnullorum teſtimonio Aſſerimus autem nos, Catharinæ Revelationem, ſi Revelatio hæc eſt dicenda, eſſe veriſſimam, ac beatæ Virginis conceptionem, non fuiſſe immaculatam. Sacra enim pagina, Sancti Patres & antiqua concilia eam à peccato originali haud immunem, ſed eo à conceptione contaminatam credidere. Ipſa Dei genetrix Jeſum Servatorem ſuum vocavit: atque hoc dicto ſe peccato maculatam contendit docetque. S. Auguſtinus lib. II. de pec. mer. cap. XXIV. *Solus Chriſtus homo factus, manens Deus, Peccatum nullum habuit unquam, neque ſumpſit carnem peccati, quamvis de natura carnis peccati:* Loquitur Auguſtinus de carne matris. Idem in pſ: XXXIV. Serm. II. *Maria ex Adam mortua propter peccatum &c.* Idem lib. de perfect. juſtit. *Quisquis eſſe vel fuiſſe in hac vita aliquem hominem vel aliquos putat excepto uno Mediatore Dei & hominum, quibus neceſſaria non fuerit Remiſſio peccatorum, contrarius eſt divinæ ſcripturæ.* Bernardus acrem ſcripſit ad Canonicos Lugdunenſes reprehenſionem epiſtolarem, eo quod feſtum immaculatæ conceptionis Mariæ inſtituiſſent, illudque tanquam temerariam novitatem damnat: *Nunquid*, inquit, *patribus doctiores aut devotiores ſumus?* dicit porro, *feſtum hoc ritus Eccleſiæ neſcit, non probat ratio, non commendat antiqua traditio:* longior eſt epiſtola hæc quam ut heic deſcribatur, in hac materia tamen notatu digniſſima eſt, inter Bernardi epiſt. CLXXIV. quare contendimus non eſſe has mulieres Propheti ſſas, nec illarum prætenſas Revelationes ut veras admittendas, de quibusdam ipſi papicolæ affirmant eſſe impoſturas & fallacias, Revelationes ſub illarum nomine confictas. De Brigitta & Catharina jam audivimus Jeſuitas &

Do-

Dominicanos, de Magdalena de la Crus. Delrio illam Cordubæ multis imposuisse testatur, ut & de Sibylla Peruviana, addit ibidem exemplum talis imposturæ, de Religiosa quadam, quæ se etiam divinitus Revelationes. accepisse jactitabat & eo audaciæ pervenit ut sacerdotissæ munere fungeretur, panes azymos consecraret ac tanquam verum Domini corpus populo adorandos exponeret: lubet & heic adscribere exemplum similis impocturæ ex Nicolai Baselii additione ad Chronicon Naucleri apud Delrio. lib. IV. de disquisit. Magicis adnotatum, *eodem tempore* (inquit Baselius) *anno Chri.* 1509. *Pridie Kalend: Junii apud Bernam in Helvetia, quatuor Sancti Domini conventus, ibidem fratres, prior, lector, subprior & custos, capti, per torturam examinati degradati, ad ignem condemnati, miserabiliter sunt combusti propter quasdam dolosas, falsas, impias & diabolicas machinationes, quas in odium immaculatissimæ Virginis Mariæ conceptionis occasionaliter excogitarunt. Nam quendam simplicem idiotam superstitiosis quibusdam incantaminibus, diaboli arte dementarunt, ac plurima tam in sacrosanctæ Eucharistiæ sacramento, quam sculptis imaginibus tentaverunt quemadmodum facta eorundem in lucem arte Chalcographiæ sunt impressa, ideo præsentibus eorundem contestata superfluum duxi. Tandem vero ad instantiam Bernensium, Haimo Lausannensis Episcopus, loci ordinarius, inquisitionem contra eos fecit, quo adstante una cum Matthæo Walensi Episcopo, Achilles Castell. Episcopus & Apostolicæ sedis Legatus, ad hoc à Papa Julio specialiter missus, ab omni gradu & Privilegio clericali depositos,* XXIII. *die mensis Maij, potestati tradidit sæculari. atque dehinc ultima die ejusdem mensis, igne ut hæretici, sunt incinerati, præsentibus ibidem multis hominum millibus.* Si non nunquam, ipsis Pontificiis fatentibus, falsæ Revelationes pro veris, hominibus fuere obtrusæ, etiam in illis Revelationibus de quibus supra hoc fieri potuit, imo factum esse Romanenses plurimi testantur, quomodo tuto illis fides habebitur, & quis spondebit pari fallacia non fuisse usos monachos? dicendum ergo est fictitias esse illarum Revelationes, imo ne quidem Revelationum nomine & titulo decorandas censemus: Videantur & considerentur Revelationes ipsæ, quas pro talibus Brigitta aliæque venditarunt, constabit, querelas quas de curia Romana & de toto clero male vivente proposuere, non esse tales, quæ ipsis speciali & extraordinaria Revelatione debuerint indicari, ex sacra Scriptura enim esse depromptas luce meridiana clarius

videmus. Futura quædam quæ ab ipsis prædicta fuisse referuntur, non statim statuendum eorum prædictionem à Spiritu Divino profectam, sed vel à Dæmone ipsis factam Revelationem, (plurima enim nosse possunt futura Dæmones) vel meras fuisse conjecturas, vel potius esse plane suppositias credimus: illo enim vixerunt tempore quo Deus extraordinarios ministros Prophetas aut Prophetissas non mittebat: nec etiam ipsa Ecclesia, ut recte ab ipsis Pontificiis supra laudatis observatum, talibus prædictionibus necessum habuit: habebat enim, uti & nunc, Dei beneficio, verbum Dei scriptum, quod solum sufficit. Notandum etiam stilum illarum revelationum fœminis illis adscriptarum esse plane monachalem, adeo ut vel ex hoc discernere nullo possimus negotio esse à monachis confictas. Si ad Dei verbum pseudo-Revelationes illæ, tanquam verum Lydium lapidem, ut aurum ab ære discernatur, examinarentur, multæ propositiones hæreticæ, & Spiritui Divino in Scriptura loquenti contrariæ deprehenderentur. Spiritus Dei & in verbo & in Revelationibus extraordinariis nunquam sibi contrarius, semper idem ut essentia, sic etiam verbo. Legendas igitur quas de illis Fœminis conscripsisse nonnulli Doctores Pontificii aut monachi otiosi, plane ut fabulas ablegandas censemus & pronuntiamus. Imo ut Spiritui Divino injuriosas: nugas enim quam plurimas de illis referunt Scriptores Pontificii, quas ab homine spiritu Divino acto procedere posse, siquis sustinuerit, nos equidem magno contemptu affici Spiritum Dei opinamur: quis non risu potius quam admiratione aut veneratione excipiat fabellam hanc, quam narrasse Catharinam Senensem scribit Antoninus supra citatus. Jesum è cœlo cum Genitrice nonnunquam cum Apostolo Paulo, vel Johanne Evangelista vel Dominico vel Maria Magdalena comitatum ad Catharinam confabulatum venisse? an non diserte Scriptura testatur, Act: cap. III. vers. XXI. *Oportet cœli illum capiant usque ad tempora restitutionis omnium &c.* Quomodo ergo tam crebræ Apparitiones corporales Jesu Christi salva Scripturæ veritate possunt statui: nullibi Deus præsentiam Domini Jesu Christi corporalem pollicetur, nec etiam nobis aut utilis aut necessaria, Spiritu suo & S. suo verbo sufficienter solatur & de rebus scitu necessariis docet ac certos reddit. Lubet & heic adjicere quæ Doctiss: Thomas Bartholinus in de latere Christi aperto disser-

ſertatione cap. III. p. m. XXV. ſcripta reliquit, ſuper poſteriorum ſeculorum Revelationibus, ex illis enim conſtabit, quæ viri Doctiſſ: fuerit ſententia, nec adeo tuto credi novitiis illis Revelationibus. Brigittianæ, inquit, Revelationes eam non habent ætatem aut veri incorrupti ſpeciem, ut ſcrupuloſis pro Divinis ſe poſſint commendare. Suſpectæ ſunt poſteriorum ſeculorum Revelationes, quia ſæpius Religionis ſpecie credulis impoſuerunt. Non pauca ſane invenies ibi Oracula quæ ab humano ingenio conficta facile divines. Quo titulo apud Chriſtianos omnis generis ſuſpenduntur. Nullum illis tribuiſſe pretium Cardinalem *Bellarminum*, altum ejus indicat ſilentium, quando peculiari opere juxta ſeculorum ſeriem, omnes Veteris & ſuæ Eccleſiæ Scriptores complecteretur, neque apud Cæſarem Baronium, majoris ſunt fidei, præſertim de anima Trajani Revelatio, lib. IV. cap. XIII. contraria videlicet Revelationi *Mathildis* lib. V. cap. VI. Cenſura ejus hæc eſt. *Annal. Eccleſiaſt. ad A. C. 604. nec fiat ut credam quid hujusmodi Sanctiſſimis Fœminis, (Brigittæ & Mathildi) Revelatum, vel ab ipſis eſſe conſcriptum, ſed tantum ipſarum nomine ab aliis promulgatum, abeant igitur vana commenta, ſileant, &c.* Superſtitionem non rarò magis redolent, quam illa mulierculæ cuidam Gazæ habitanti facta Revevelatio commentitia, de Euſebii & Neſtabi Martyrum oſſibus inter Camelorum & aſinorum cadavera latentibus, de qua *Sozomenus*, lib. V. cap. IX. *à civibus Magdeburgenſibus* damnata *in centuriis.* Ego quidem neſcio quid ſubſit monſtri, quod aliis Virgo dicatur, aliis Ulphonis principis Vidua, aliis Revelationes ab Angelo habuiſſe, pluribus à B. Virgine Maria fertur. Niſi ejusdem nominis *Brigittæ* plure Fœminæ extiterint, quod verius ſuſpicarer. Sanctorum vero patrum & Chriſtianorum aliorum in excitando populo zelum merito ſuſpicimus, ſeria mortis vulnerumque Chriſti contemplatione, quam pator lateris ad præcordia velut aperta feneſtra non parum augebat. Solent enim ſimilibus rerum Divinarum umbris, compoſitum ad Religionem animum excitare pietatis non fictæ viris, ut per plurima Eccleſiæ decreta percurrenti erit manifeſtum. Hinc varia de extremis proditoris Judæ figmenta ab antiquis recenſentur, non tanquam vera, ſed ut vulgus terrerent, ita referente *Oecumenio. Papias* antiquus ſcriptor Judam carne uſque eo intumuiſſe dixit, ut quum per-

viam per quam plaustrum facile transiret, ire non posset, à plaustro contusus fuerit. De cujus narrationis fide, merito *Baronius* dubitat. Casaubonus autem ut commentitium plane rejicit. Alii eodem pietatis instituto agrum in quo Judas vitam laqueo finierat, ob fœtorum incultum plane, ad posterorum ætatem devenisse ambigua fide prodiderunt. Pari pacto, quod ad maternum animum ostentandum, ac Lectorum Religionem aucupandam, scripsit post *Auctorem Tragœdiæ* Sacræ *Metaphrastes* de vit. & Don. Mariæ, explicandum censeo; Deiparam nempe debita diligentia hausisse sanguinem & aquam ex filii latere scaturientem, data verò occasione ad eundem accessisse, intemeratos pedes impressasque eis plagas libenter fuisse deosculatam, & cruori lacrymas miscentem oculos genasque attrivisse, his perturbati animi motu prolatis verbis: *quid hæc sunt*, O *Domine & Deus*! quis nostrum non credat in plebejorum gratiam ejusmodi esse conficta, quos mollis & misericordiæ plena oratio sæpicule magis afficit, quam suis coloribus proprioque habitu protracta veritas. Est hic à longo seculorum intervallo repetitus mos, *Pythagora* Samio hominum sapientissimo, & ejus sectæ addictis olim usitatus, qui ut à mortalibus obtineret, nequis

— — — Λόγῳ σε παρείπῃ, μήτε τι ἔργῳ
Πρήξῃ, μηδ' εἴπῃ ὅ τι, τοι μὴ βέλτερον εἴη.

Neve mentem purgatam nova vitiorum fœditate pollüerent, novo μετεμψυχώσεως figmento animos, sua sponte & seculi vitio ad solutiora consilia proclives, facile rexit. Nam triplici sua animarum migratione seu πορείᾳ, hominis in hominem alium frugis melioris vel deterioris, hominis in Bestiam, & ejusdem in plantas, pœnarum præmiorumque specie vitam nostram instruxit, quorum animæ sui meriti virtute vel in majora corpora insinuantur, vel corporibus inferiorum ordinum vera communicatione per vices immittuntur. In qua mutatione à *Druidibus* differebat, qui intra humanum se continebant, nec plane Pythagoræam πορείαν habuerunt, secus ac *Diodoro Siculo* lib. V. visum. Pythagoræ autem moralis ratio non defuit. Quemadmodum enim ægris insalubri cibo aut medicina Valetudinem dubiam restituimus, ubi sine effectu salutaria tesserunt: ita fabulis aliquando animos reprimimus, & in officio con-

continemus, ut solita majestate de hoc scopo loquitur apud *Platonem Timæus.* Et nisi recte monitis pareant, existimat idem cum Pythagora novas & inauditas pœnas esse proponendas, ut improborum animæ pro variis vitæ anteactæ vitiis diversa corpora assumant, anima timidi Fœminam ingrediatur, injusti vel crudelis, feras, libidinosi suem, levis & superbi aves, otiosi & negligentis, pisces, Justo Judicio induat, propter motuum nempe & studiorum similitudinem. Quo sensu optime *Pythagoræ* mentem interpretatur *Jo. Reuchlin* in arte Caballistica lib. II. Quum indicta causa à *Firmiano Lactantio* in veteres Philosophos pio æstu sæpius injurio, propter fabulas has *senex vanus* appelletur cap. XVIII. de falsa Sapientia, & ineptus *Euphorbi* successor. Arcanum hoc feliciter veterum sapientissimi assequebantur qui mortis contemptum ad magna surgentibus impresserunt, sine quo fortitudinem vel patriæ amorem vilem in ignobili pectore experti erant stabulari. Hic enim contemptus fortes in hostem pariter & ignavos armabat, immortalitatis dulcedine aut vitæ sequuturæ. ipse Romanæ constantiæ princeps *Cato* in sui exitium lecto de animarum æternitate Platonis libro permotus, arcanum hoc propria nece aut invexit aut stabilivit, eodem exemplo, quod pari animi generositate sequutus est *Ambraciotes* sui lapsus & præcipitii voluntarius Auctor. Occultam hanc caussam pressit magnus *Plato* noster, dubium majori ausu an consilio, quum ex Republica, quam ipse fingebat ad ideam suam, *Homerum* juberet exulare, quia plurima de inferis & animarum pœnis poëmati inspersa, fortitudinem magnis parvisque pectoribus eximebant. Hinc apertius nobis liquet, omnibus omnium ætatum sapientibus vulgatius nihil, nihil antiquius fuisse, quam vel fugere quæ nusquam erant, vel veris quandam magnitudinis speciem superaddere, quæ ad majorem virtutem ambiguos vulgi animos flecterent. Ex his facile videat quivis cujus pretii sint aut esse debeant Revelationes hæ posteriorum seculorum, cum & primorum reperiantur fucatæ & supposititiæ plane, ut in sequentibus, Deo dante, de Sibyllinis Oraculis ostendemus.

CAPUT XIII.

DE

SIBYLLA TIBURTINA.

BREVIARIUM.

ETymologia vocis Oraculi. Apud Græcos variis nominibus vocatur. S. Scriptura vere Divina Oracula continet. Modi diversi quibus Deus se manifestavit. Primo, voce externa. Postea Visionibus, quæ vel nocturno tempore, vel interdum diurno videbantur. Vel immediate vel mediate Visionibus Deus sese revelavit. Angelus ille cujus ministerio se Deus revelabat fuit Servator noster Jesus Christus. Cur & unde Videntes sic dicti. Deus etiam, somniis se Revelavit. Quænam sit differentia inter Hæbræorum חלום & חרדמה. *Cur Deus dormientibus potius quam vigilantibus se olim Revelabat. Deus Somniorum Auctor. Dominus somniorum quod significet: quomodo Deus se somniis Revelabat. Olim Revelavit se Deus per Urim & Thummin. Cur sic dicti. an tantum in primo templo extiterint. Quibusnam rebus (secundum nonnullos) templum secundum caruerit.* Urim & Thummim *in secundo templo exstitisse nonnullorum est opinio. Quinque rebus templum secundum fuisse destitutum, fabellam esse à Judeis in odium Christi ejusque Apostolorum ac Religionis Christianorum fabricatam quidam opinantur. Quinque autem illis rebus templum secundum non fuisse privatum ostenditur. Quid fuerint* Urim & Thummim, *& quo pacto Deus illis responsa sua dederit, variant Doctorum virorum sententiæ. An fuerint* XII. *illi lapidos pretiosi, Sacerdotis pectorali inditi. Ex qua materia facta fuerint incertum. D. Spenceri de* Urim & Thummim, *mira opinio. Quid fuerint secundum Spencerum. D. Wit-ii refutatio sententiæ Spencerianæ indicata. Quo pacto Deus per* Urim & Thummim *se hominibus Revelavit. Consulebantur in rebus magni nomenti. De modo interrogandi per* Urim & Thummim, *virorum Doctorum sententiæ. Delrio refellitur. R. Davidis Kimchii opinio de modo quo Deus per* Urim & Thum-

Thummim *olim Oracula sua reddebat. Numer. cap.* XXVII. *vers.* XXI. *exponitur. An pectorali inscripta fuerint nomina Patriarcharum. Responsum non fuit collectum ex literarum irradiatione. An literæ pectoralis coiverint in dictiones? non potuit hoc fieri. Quo pacto Deus ad interrogata per* Urim *&* Thummim *responderit. Viva voce respondisse creditur. Quomodo Deus per* Urim *&* Thummim *se Revelarit ignoratur. Josephi hac de re sententia. Josephus explicatus. Incertum est quandiu* Urim *&* Thummim *fuerint asservata. Bellarminus refellitur.* Urim *&* Thummim *nihil pro Papæ infallibilitate faciunt. Sorbonistæ Papas erroribus fuisse obnoxios scriptis suis testantur ac demonstrant. Oracula subinde sua Deus manifestavit per* ברחקול *& quomodo. Locus* 1 *Reg.* XIX. *vers.* XI. *exponitur. Locus Jobi* IV. *vers.* XVI. *explicatur. Uti & Matthæi cap.* XVII. *vers.* V. III. *vers.* XVII. *Actor.* IX. *vers.* IV. *&* X. *vers.* XIII. *&* XV. *diabolus tanquam Dei simius supradictos Revelationum modos imitari fuit conatus. Ex antris & locis abditis pseudo-Oracula proferre voluit Satanas aut potius impostores ejus organa &c. De Jovis Triphonii antro. De antro Ithacensi Homeri testimonium. De antro Sibyllæ Cumææ. Verbis & scriptis ex antris olim respondebatur. Plinius in terra latuisse numen existimavit. Visionibus & somniis diabolus hominibus sua pseudo Oracula manifestare voluit. Quo pacto somnia fatidica subituri se præparare tenebantur. De antro Charoneo in quo ægroti remedia contra morbos suos addiscebant. Responsa per* Urim *&* Thummim *imitatus est diabolus. Ægyptiorum Sacerdotes quomodo* Urim *&* Thummim *sint imitati. Quænam illis nomina fuerint indita. De prima Oraculorum origine: Quænam fuerint antiquissima. De Hammonis Oraculo, ut & de Dodonæo: non constat quo anno Dodonæum Oraculum fuerit introductum. Belli Trojani temporibus fuit consultum, teste Homero. Locus Genes.* IV. *vers.* XXVI. *expositus. A primis mundi initiis falsa introducta fuerunt Oracula. Cyrillus notatus. Augustinus refellitur. An ex cap.* III. *vers.* XI. *possint extundi quatuor Sectarum aut Religionum intervalla, prout Patres nonnulli affirmarunt. Epiphanius aliique refutantur. Quo præcise tempore Oracula innotuerint æque incertum, &c. ac Sibyllina Diluvio fuisse posteriora certum est.*

Actenus de Sibyllarum numero & unaquaque nominatim egimus, Oracula quæ singulis adtribuuntur retulimus, & de nonnullis aliis præter Decem à Varrone, Lactantio aliisque memoratis, mentionem fecimus: restat ut ad ipsa Oracula, (à Sibyllis, ut volunt, conscripta) transeamus. Primum in genere dicendum de Oraculis, postea que de Sibyllinis memorabimus: Oraculum uti volunt Fungerus in Etymologico, & Beemannus in de Originib. Lat: ling: ab *ore* Originem trahit: quasi ore dictum aut prolatum. Hoc nomine Divina responsa & effata sive veri Dei sive fictitiorum Deorum κατ' ἐξοχὴν vocata legimus. Eo quod effata oris, mendacia proferre nescii, præcipue consideranda, iisque fides sit habenda: Cicero in Topicis putat Oracula, ex eo esse appellata, eo quod iis insit Deorum oratio: de Etymologia hac, contentionis funem trahere non est animus, utramque tolerari posse, putamus: Oraculum à Græcis vocatur χρησμὸς χρησμῳδία; μαντεύματα. &c. libris Sibillinis ΣΙΒΥΛΛΙΑΚΟΙ' ΧΡΗΣΜΟΙ'. Titulus est χρησμὸς à χράω Oracula edo, Oraculo responsum reddo, Vaticinor. Adeo ut χρησμὸς sit idem quod τὸ χρηστὸν responsum, Oraculum, ut cuivis notum. Sed missis illis Grammaticalibus, consideremus potius, Oracula sic dicta esse, eo quod vel Deus ipse immediate protulerit ac sono aliquo in aëre facto auribusque hausto, audire illa hominibus sive alio aliquo modo, de quo infra, percipere dederit. Deus cum sit Spiritus, ore verba sua non profert, ideoque similitudine ab hominibus sumpta, Oracula sua proferre dicitur, quoniam ore verba pronuntiamus. Oracula vere Divina contineri sacris literis, à Prophetis, Evangelistis & Apostolis duce Spiritu Sancto exaratis, nulli nisi athei & nullius Religionis homines negabunt: ideoque vera dari Oracula, quibus Deus voluntatem suam hominibus Revelavit, quidque in tempore vel faceret ipse, vel hoc in mundo, & post hanc vitam eveniret indicari, pro indubitato asserimus & credimus: quoniam autem de Oraculis falsis Paganorum nobis heic erit dicendi locus, existimamus non ingratum fore, si de veris Oraculis paucis agamus, quotque modis Deus hominibus sese manifestarit expediamus. In mundi principio Deus sermone suo & verbo suo, ore (si sic de Deo loqui licet humano

mano more) prolato, hominibus ſeſe manifeſtavit, uti videmus Moſem referre ſermones à Deo cum Adamo, cum Noacho, Abrahamo aliisque viris Sanctis habitos, adeo ut, ſi notationem nominis proprie reſpicere velimus, hi proprie Oraculorum nomine quippe ex ore Dei profecti, ſint deſignandi. Gentium Apoſtolus Paulus in epiſtola ſua ad Hebræos cap. I. vers. I. dicit Deum olim πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως *ſæpius; multis vicibus & multis modis locutum eſſe patribus veteris Teſtamenti.* De nonnullis & communioribus non nulla heic adjicere libet. Deus qui in principio voce externa auribus hominum percepta ſeſe illis revelavit, ſucceſſu temporis & non multo poſt בַּמַּרְאֶה per Viſionem, quæ homines ſcire voluit manifeſtavit: Plerumque Deus peculiariter Prophetis uti Abrahamo, Gen. XV. vers. I. Moſi in rubo Exod: cap. III. vers. II. &c. Samueli 1 Sam. III. vers. XV. collato cum vers. V. Ezechieli cap. I. vers. I. &c. Danieli Dan. cap. II. vers. XIX. & VII. aliisque Prophetis. Non ſolum Prophetis Viſionibus ſeſe Revelavit Deus, verum etiam aliis hominibus ſive piis ſive impiis. Exempla videmus in Agare Gen. XVI. vers. XIII. In Elipha Jobi cap. IV. vers. XIII. In Nebucadnetſare Dan. cap. II. vers. XXVIII. In Zacharia Johannis Baptiſtæ Patre Luc. cap. I. vers. XXII. Plerumque hæ Viſiones nocturno tempore videbantur, ſive à vigilantibus & è ſomno excitatis, ſive à Dormientibus, hoc eſt in ſomno. Hinc ab Elipha loco Jobi cap. IV. ſuperius laudato, Viſiones noctis vocantur. ſic etiam Cicero lib. II. de Nat. Deor: *Deorum ſæpe præſentiæ &c. declarant, ab his & Civitatibus, & ſingulis hominibus conſuli: quod quidem intelligitur etiam ſignificationibus futurarum rerum, quæ tum Dormientibus, tum Vigilantibus portenduntur.* Val: Maximus lib. I. VIII. *multa etiam interdiu & Vigilantibus acciderunt perinde ac tenebrarum ſomniique nube involutis: quæ quia unde manaverint, aut qua ratione conſtiterint dignoſcere arduum eſt, merito miracula vocantur.* Quando autem Deus ſeſe hominibus, hiſce Viſionibus nocturnis manifeſtabat, nonnunquam immediate ſe ipſum Revelabat, hoc modo Dominum vidit Jeſaiias cap. VI. & teſte Joanne Evang: cap. XII. vers. XLI. Nonnunquam Deus mediate, Angeli miniſterio ſeſe hominibus manifeſtabat, uti videre eſt in Moſe, cui Dominus dicitur apparuiſſe, Exodi. cap. III. vers. II. ſed S. Ste-

 phanus

phanus protomartyr dicit Actor: cap. VII. vers XXX. *Visus est ei in deserto montis Sina Angelus Domini in flammeo igne rubi.* Nisi potius cum Tertulliano, Chrysostomo, Ambrosio, Hilario, aliisque Patribus, per Angelum intelligere malimus, Servatorem nostrum Jesum Christum, Angelum Fœderis, uti proculdubio sic intelligere præstat. Ex his apparitionibus per Visiones Prophetis factis, viri illi *Videntes* dicebantur, sic Sadoc appellatur *Videns* eo quod excelleret dono Prophetiæ, 2 Sam. cap. XV. vers. XXVII. Gadus Sam. lib. II. cap. XXIV. vers. XI. Heman 1 Chron. XXV. vers. V. itidem *Videntes* vocantur, quoniam hoc dono à Deo essent decorati. Deus porro hominibus Oracula sua manifestabat, somniis, Vir Sanctus Jobus, vel potius Elihu, libro Jobi cap. XXXIII. vers. XV. & XVI. *per somnium*, (inquit,) *Visionem nocturnam; quum irruit altus sopor in homines, in dormitationibus super cubile tunc Revelat auri hominum, & eruditionem eorum obsignat.* Hoc modo, per somnia Deus se manifastebat nominatim servis suis quos illis modis de sua voluntate, vel de imminentibus malis aut bonis erudiebat: sic Deus olim ad populum suum Mosis ministerio verba faciens dixit, Numer: cap. XII. vers. VI. *Audite nunc verba mea, si est Propheta ex vobis, per Visionem me ipsum Jehovam notum facio ei, aut per somnium alloquor eum.* Sic Deus se patefecit Salomoni 1 Reg. cap. III. vers. V. *Gibhone apparuit Jehova Schelomoni, per somnium eadem nocte, dixitque Deus, pete quid tibi daturus sum &c.* Ejusmodi exemplum habemus in Daniele cap. VII. sic Deus Josepho Virgini Mariæ desponsato, in somnio Revelavit, è Spiritu Sancto gravidam esse Mariam, illamque mundi Servatorem parituram. Pari modo eundem Josephum de secessu in Ægyptum faciundo, ut Jesus cruentas Herodis in puerulos sævientis, manus evaderet, deque reditu inde, post Herodis mortem monuit: sic magi somnio jubentur non ad Herodem; sed alia via domum redire. Non solum piis, Deus, somniis, se Revelabat, verum nonnumquam etiam impiis sic Divina manifestabatur voluntas. Exemplum talis Revelationis legitur Gen: cap. XX. vers. III. & VI. *Venit Deus ad Abimelechum in somnio nocturno & dixit ei, ecce tu moriturus es illico propter hanc mulierem quam accepisti, cum sit marito juncta.* & vers. VI. *Tunc dixit ei Deus in somnio. &c.* Sic in somnio Deus locutus est Labano Gen. cap. XXXI. vers. XXIV.
Ve-

veniens autem Deus ad Labanum Syrum in somnio nocturno, dixerat ei, cave tibi ne loquaris cum Jacobo sive bonum sive malum. sic res futuras tam de abundantia quam de magna rerum penuria manifestavit Deus Pharaoni Ægyptiorum Regi, per somnia: uti videre est Gen. XLI. vers I. Nebucadnetsaris per somnia a Deo moniti, exemplum, non opus est multis heic referre, ut pote cuivis notum: ex Danielis cap. II. v. I. XXVIII. & XLV. nonnulli inter Hebræorum חֲלוֹם & תַּרְדֵּמָה aliquam quærunt statuuntque differentiam חלום de Somno in genere, sed תרדמה de somno alto & sopore maximo, unde *sopor Domini cecidit super eos*, id est, *magnus* legitur 1 Sam. XXVI. vers XII. & quoniam homines plerumque prima noctis quiete, in principio, postquam decumbunt, altum stertunt & magno sommo tenentur, hinc תרדמה esse nonnulli asserunt somnum illum quo homines prima noctis parte occupantur, verum חלום esse somnum qui dormientes tenet post mediam noctem elapsam. Sed illa tanti non videntur ut scrupulosa & anxia diligentia inquirantur, hæc autem somnia quia Divinitus immittebantur, hinc illa quæ erant σημαντικὰ aliquid significantia & præsagientia, Oraculi vicem tenebant & locum, quandoquidem Deus hoc pacto vel voluntatem suam quid factum vellet, vel rerum eventum significaret ac Revelaret. De talibus aliisque somniorum generibus qui legere plurima cupit, videat quid de illis differat Doctiss: Peucerus in tractatu suo de Divinationum Generibus, Speciatim in lib. de Divinatione ex Somniis. Deus somnia suis immittebat ut tempore quietis, sensibus nullis objectis & avocamentis distractis intellectus tanto majori attentione minorique repugnantia, (ratio enim reluctari aut saltem non tam facile assensum propter corruptionem rebus Divinis præbere suadet.) res significatas perpenderent, comprehenderentque Divinas institutiones infinitum ab humanis distare, homines enim discipulos suos docturi, vigilantes ac ratiocinatione assensum præbentes requirunt, Deus autem absque illis doctrinam cœlestem aut rerum Divinarum cognitionem infundit: hinc Propheta Joël vel Jehova ipse potius, de cognitione ampla electis sub Messiæ Regno danda dicit Joelis cap. II. vers XXVIII. *Seniores vestri somnia somniabunt.* Rationes autem cur Deus Dormientibus potius, non vigilantibus, se Revelaverit, si quis requirit, videat quas doctissime pro more, magnus Spanhemius ὁ μακαρίτης, profert in dubiis Euangelicis parte secunda P. M. 467. &c. Illorum ut supra notatum, somniorum Deus solus erat author, ideoque quando Ge-

Geneſeos cap. XXXVII. vers XIX. Joſephus בַּעַל הַחֲלֹמוֹת vocatur *Dominus ſomniorum*, interpretantur nonnulli, ad verbum quidem concinne, ſed explicatione ambiguitatis non experte, Deus ſolus ſomniorum Dominus, ab eo enim immittuntur, בעל החלמות. *bagnal bachalomoth*, itaque phraſi Hebræa ſignificat, *ſomniatorem*. ſic apud Danielem cap. VIII. vers VI. הָאַיִל *aries ille* vocatur בַּעַל הַקְּרָנַיִם *Dominus Cornuum* hoc eſt *cornutus*. hoc ſenſu Saul 1 Samuelis cap. XXVIII. vers VII. *dicit ſervis ſuis, quærite mihi Mulierem pythone præditam*, in Hebræo eſt בַּקְּשׁוּ לִי אֵשֶׁת בַּעֲלַת אוֹב *quærite mihi Mulierem Dominam pythonis*, hoc eſt; *poſſidentem, habentem pythonem*. eodem plane ſenſu Prov. cap. I. vers XVII. בַּעַל כָּנָף *Dominus alæ*, vocatur *avis, ales*. itaque *Dominus alæ* idem eſt ac *ala*. Atque hoc pacto Joſephus vocatur a fratribus, *Dominus ſomniorum*, non quod ſomniis præſideat, aut quidquam in illis valeat, ſed quod *ſomnia habeat revelanda*, atque inde *Dominus ſomniorum* hoc eſt *magnus ſomniator*, ſit dicendus, vel, ut alii volunt, *magiſter ſomniator, ſomniandi peritus*, quo ſenſu vocantur Geneſ. XLIX. vers XXIII. בַּעֲלֵי חִצִּים *domini ſagittarum*, hoc eſt, ſagittarii ſeptuaginta intrepretes בַּעַל הַחֲלֹמוֹת vertunt ἐνυπνιαστὴς *inſomniator*, vir qui *ſæpius ſomniat*, vel *cui ſæpius ſomnia immittuntur*. noſtro itaque Judicio haud concinne בעל החלמות *Dominus ſomniorum*, interpretantur nonnulli, ſed Hebraiſmum hunc, hoc pacto explicandum cenſemus ut Joſephus vocetur a fratribus *ſomniator*, quando autem Deus in ſomnio ſeſe cuiquam prophetarum aut fidelium manifeſtat aut decretum ipſis Revelat, non ſolum res illorum phantaſiæ, verum etiam illorum intellectui indicabantur, adeo ut ſomniorum ſcopum & intentionem intelligerent, verum eſt infidelibus hoc non fuiſſe datum, uti in Pharaonis exemplo patet. In ſomnio enim videbat quidem imagines quaſdam, ſed quid iis Deus vellet ignorabat: Prophetæ autem & imagines in ſomniis videbant & quid iis ſignificatum vellet Deus, percipiebant: uti patet ex Jobi cap. XXXIII. vers XV. & ſi immediate Deus ipſe non explicabat ſomnia, Angeli Miniſterio illa Revelabat: ut notum iis qui ſacras Paginas obiter tantum legerunt: plurima alia de ſomniis, eorumque inter Divina & diabolica differentiis, eſſent heic attexenda, ſi noſtri foret inſtituti, rem prolixe a multis tractatam, denuo referre.

Non ſolum autem ſomniis, verum etiam בְּאוּרִים וּבְתֻמִּים *per Urim & Thummim* ſeſe manifeſtabat Deus. *Urim & Thummim* ſic dici putant

tant nonnulli, vel a natura gemmarum quippe quæ *lucidæ perfectæque* fuerint, lapides enim illi pretiosi (tales fuisse *Urim* & *Thummim* quorundam est opinio.) erant splendentes & perfecti, nullo vitio notati. Alii ita vocari dicunt eo quod Oraculum Divinum consulentes illuminaint in rebus dubiis, veraque ac certa Sacerdoti summo responsa suggesserint. Rabbi Azarias in Meor Enaiim Capite L. asserit lapides vocari *Urim* tum propter lucem naturalem qua radiabant, tum propter fulgorem quo splendidiores Dei oratione apparebant tempore illo quo responsum optatum & fælicem rerum successum dabat ac pollicebatur. *Thummim* autem quasi תומים *Thomim*, *gemelli*, quia pretio ac quantitate erant æquales ut & inscriptis Tribuum nominibus. *Urim* illustrant res & abscondita domus Israel, *Thummim*, significat perfici opera eorum a Sacerdote magno, qui quærit Doctrinam a facie Domini per illa: vide Buxtorf: exercit: de Urim & Thummim. Hujus usus tantum fuisse in primo templo docent nonnulli: quinque enim ornamentis primum templum præ secundo excelluisse scribunt Rabbini, David Kimchi, Schelomo Jarchi aliique. narrant autem postremum templum caruisse hisce à Judæis habitis rebus pretiosissimis in primo, I *Divina præsentia* quæ ad propitiatorium responsa dabat populo significanda, vel quæ rerum eventum prædicebant. II. *Spiritu Sancto*, (prophetiæ scilicet) quo Prophetæ corripiebantur & cujus Revelatione futura prædicebant, & cujus motu verbum Dei infallibiliter adnunciabant. III. *igne sacro* qui cœlitus demissus fuerat ad holocausta conburenda. IV. *Urim* & *Thummim* de quibus paucis infra expediendum censemus. V. *Arca fœderis* ejusque operculo id est propiatorio & Cherubinis propitiotorium illud obumbrantibus. De hisce plura qui cupit videat quæ Talmud Babylonicum tractatu Joma cap. I. refert. quanquam autem multi repeiantur qui, hisce privatum fuisse templum secundum, contendant nonnulli tamen (ut ad *Urim* & *Thummim* revertamur) existimabant templum secundum haud caruisse rebus illis, speciatim *Urim* & *Thummim* ibidem extitisse: putantque opinionem illam firmari posse ex Hezræ cap. II. vers LXIII. *edixit eis Regis Legatus ne comederent de re Sancta Sanctarum: donec exsisteret Sacerdos cum Urim & Thummim.* sic etiam iisdem verbis Neh. VII. cap. vers LXV. ad quæ loca nonnulli respondendum putant, per Sacerdotem exsistentem cum *Urim* & *Thummim*: intelligi posse & debere, Sacerdotem, functionem Sacerdotalem obeuntem. Alii censent eo modo quo olim *Urim* & *Thummim* in

priori templo ornamento fuere reipsa hic locis laudatis *Urim* & *Thummim* mentionem fieri, non quod tum exsisterent, sed quod figuris illis splendor templi secundi significaretur adumbrareturque. Utrum autem Judæi in templô secundô privati fuerint quinque illis specialibus ornamentis, supra memoratis examinare nunc non vacat: putamus enim cum nonnullis, fabellam esse Caballistico Judaicam, in odium Christi Apostolorum, Christianorum eorumque Religionis, fabricatam, quippe qui hoc pactô, palam Servatorem nostrum, ejusque Discipulos, Apostolos, Euangelistas Divinitus inspiratos Scriptores ut vere credimus, nullo modo Sancto Spiritu fuisse afflatos, atque hoc pactô scripta Euangelica a Sanctis illis viris exarata, nullô modô a Spiritus Sancti inspiratione promanasse, ideoque fidem illis nullô modô habendam, tempore enim templi secundi non erant homines θεόπνευστοι inquiunt Judæi: sed quam falsô, patet ex Joelis prophetiâ Cap. II. item Aggæi Vaticiniô Cap. I. v. VIII. etiamsi vero concedamus, in secundo templo non fuisse *Urim & Thummim*, ibidem etiam non fuisse Arcam nec ignem cælitus dimissum, hinc tamen non sequeretur privatam fuisse Ecclesiam Judaicam viris θεοπνεύστοις, imo contrarium evinci posse putamus: si enim tum temporis nulli viri extitissent a Deo immediate acti, Spirituque infallibili præditi, velim doceri, quomodo inter fidei canonem, libros veteris Testamenti Canonicos admittatur ille qui Nehemiæ vocatur, nulli enim nisi a Deo inspirati libri, & ab erroribus immunes, pro Canonicis admittendi, quoniam igitur tempore templi secundi exaratus sit liber Nehemiæ Historicus, pro Canonico receptus, constare credimus tum temporis etiam viros θεοπνεύστους extitisse: etiamsi enim typis illis privatum fuerit templum secundum, non tamen gratiis typis illis significatis caruit. Quid autem fuerint *Urim & Thummim*, quô pactô illis Oracula sua Deus daret Sacerdotibus, non una est Doctorum sententia. Rabbi Schelomo dicit fuisse *Urim & Thummim* scripturam nominis Dei. Huic etiam Eugubinus aliique adstipulantur. Hinc est quod Rabbi Abraham Seba, *major pars Sapientum Cabalistarum consentit quod fuerint nomina Sancta*, hoc est nomen יְהוָה cum quibusdam per alia Divina nomina explicationibus. Sed notandum illos hanc qui fovent sententiam intelligere nomina illa Sancta posteriori parti lapidum fuisse inscripta, quemadmodum anteriori Tribuum nomina fuere insculpta. Alii putant fuisse voces illas *Urim* & *Thummim* summi pontificis Rationali inscri-

ſcriptas, quemadmodum lameæ aureæ *Sanctitas Domino.* Hæc autem nonnullis diſplicet ſententia, quandoquidem cum agitur de nominibus ornamentorum Pontificalium Spiritus Sanctus ſemper jubet, *ut inſculpantur opere ſigilli:* At verò nulla heic ſculptura nec lapidum quibus verba illa inſculpta leguntur fit mentio quod ab accuratiſſimô Scriptore Moſe neutiquam prætermiſſum fuiſſet, res ita ſi ſe haberet. Putant alii *Urim* & *Thummim* fuiſſe opus divinum a Deô Moſi datum cum lege in monte, vel cum pectorale eſſet perfectum, quoniam Deus Moſi dicat non ut in reliquis, *& facies, facient, fecerunt*, verum *& pones*, quod ſatis manifeſte indicat, jam ante extitiſſe & factas res illas, antequam Rationali imponerentur; ad quod argumentum tamen ab aliis reſpondetur, Moſem dici poſuiſſe, hoc eſt curaſſe ut ponerentur,) & quod palmarium judicant pro ſuâ ſententiâ Divinum eſſe opus *Urim* & *Thummim*, nullibi mentio fit, ab artificibus compoſita fuiſſe *Urim* & *Thummim*, ſed ſoli Moſi à Deô data, atque in pectorali repoſita, uti videre eſt Levitic: cap. VIII. v. VIII. *Urim* & *Thummim* pectorali inditum, poſtquam Aharoni adpoſuiſſet Rationale ab artificibus, ſecundum præceptum Divinum compoſitum: quam plurimi reperiuntur qui *Urim* & *Thummim* non diſtinguant a duodecim lapidibus pretioſis Pectorali ex mandatô Divinô inditis, præter plures alios, ſententiam hanc tuentur Rabbi Maimonides, Azarias in Meor Enaiim cap. L. Joſephus Antiquit. lib. III. Cap. VIII. Toſtatus, Lyranus, Oleaſter, Ribera, Delrio aliique qui hiſce rationibus nixi, hoc pactô argumentantur, Moſem Exod. Cap. XXXIX. ubi exactiſſimam pectoralis deſcriptionem refert nihil prorſus de *Urim* & *Thummim* meminiſſe, quod procul dubiô factum fuiſſet, ſi ab aliis lapidibus pretioſis diverſi quid fuiſſet, ideoque a Moſe nihil relatum, quoniam omnes illi lapides nomine generali *Urim* & *Thummim* vocabantur, *Urim* a luce quia ad quæſita indicanda, extraordinariam lucem accipiebant & miraculoſe quaſi fulgebant, unde ſummus Pontifex quid reſponſi dandum dignoſcebat. *Thummim*, ideò quod illa quæ ſplendôre pollicebantur eventu certô *complerent* ac *perficerent*; ad hoc argumentum, qui opus Divinum fuiſſe *Urim* & *Thummim* exiſtimant, reſpondent, nempe ideo capite ſupra citatô non meminiſſe Moſem in Pectoralis deſcriptione, quoniam illa tantum refert quæ ab artificibus contexta, ideoque de *Urim* & *Thummim* retuliſſe nihil, quippe a Deô datis. Imò non poſſe pro lapidibus illis pretioſis pectorali inſertis, haberi; quia pectorali jam

factô

facto, (at non potuit factum dici absque lapidibus illis jam memoratis; sine quibus pectorale non erat nec pectorale esse poterat,) Moses in pectorali posuisse dicitur אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים *Urim* & *Thummim* Exodi cap. XXVIII. v. XXX. Ex qua materia constarent *Urim* & *Thummim*, Scriptura non revelavit, nec magis quemquam Divinare posse hoc, quam ex quo lapide factæ fuerint tabulæ quibus Decalogum inscripsit digito suô Deus. Quid igitur fuerint *Urim* & *Thummim*, hoc distincte ex Sacrâ Scriptura non docemur atque cum Rabbinô Abraham Sebâ in Tseror Itammor, ingenue dicimus אֲנַחְנוּ לֹא יָדַעְנוּ מָה הֵם *nescimus quid sint*: at vero Doctissimus D. Spencerus in librô suô quem de *Urim* & *Thummim* scripsit, quid fuerint se invenisse gloriatur. Videat Lector Caput quartum Sectione secundâ ubi τῶν *Urim* descriptionem hanc refert: fuisse nempe instrumentum concavum decore fabricatum, (simulachrum forsan parvulum ad humanam similitudinem formatum) *Teraphim* antiquitus appellatum, fuisse videtur; quod reconditum gestavit Sacerdos, intra concavas Rationalis plicaturas, quo mediante Deus, aut Angelus illius vice & nomine, ad Pontificis interrogata respondit, eumque quid ex usu esset agere, quid non agere, quid præsens quid futurum, voce formatâ docuit. Quandoquidem autem Doctiss. Spencerus existimat Judæorum *Urim* ejusdem cum *Theraphim* Muneris & Figuræ fuisse, sub diverso tamen nomine icunculam, necessum judicamus heic adjicere, quam τῶν *Theraphim* descriptionem fecerit. Erant, inquit, *Theraphim* simulacra quædam parvula, seculis antiquissimis frequenti in usu, in sacris plurimum ædiculis seposita, quæ Spiritus cujusdam, sæpius impuri, præsentia animata, oracula fundere solebant. Secundum Spencerum itaque *Urim* & *Theraphim* sunt eadem: putatque Mosaici seculi mores suadere, ut existimemus Deum τῶν Theraphim usum paulo emendatum in *Pectorali Urim* Israëlitis conservasse, ne in ulla re sacrorum minores essent Chaldæis a quibus primam traxerunt originem: aut Ægyptiis inter quos per aliquot secula habitaverant, aut etiam Cananæis quorum terras occupare parati stabant. Verum bona cum Doctissimi Spenceri venia, asserimus nos, Deum contumelia haud parva affici, hac opinione qua *Urim* esse *Theraphim* imagunculam parvam intra plicaturas togæ summi pontificis latitantem, & a Spiritu sive puro sive impuro animatam ac loquela præditam, sic enim Deus, summo conatu nobis venerandus, circum foraneis aliisque nebulonibus assimilaretur, illi enim, ut adstantibus risum & attentio-

nem

nem moveant, icunculis parvis, quas loquela præditas fingunt, quidquid volunt ab illis proficisci ut plebecula credat, impostoribus illis instrumentis utuntur, quod quam profanum sit, nemo est qui non videat. Quam insulsa sit hæc opinio multis demonstrare possemus: Verum quia hoc instituti nostri nunc non est, & ne longiores simus super hoc Revelationis Divinæ modo, alias forte & alibi plura dicturi, consulto præterimus. Interim tamen, ut sedulo lectori aliquo modo fiat satis, qui plura vult, videre poterit Doctissimi D. Witzii Theologiæ Professoris Ultrajectini Ægyptiaca lib. 2. cap. X. &c. reperietque ibi *Theraphim* olim fuisse superstitionis instrumenta, atque inservìisse Divinationi, Idololatriæ & Magiæ, nusquam enim Deus ut cultui suo adhiberentur mandavit imo vetuit atque interdixit secundo decalogi præcepto, & quod probe notandum, nullo ex Sacris petito exemplo idoneo probari poterit, laudabilem fuisse τῶν Theraphim usum. imo *Urim* nihil minus esse quam *Theraphim* docet idem D. Witzius lib. 2. cap. XII. Sed cum illud ex Divinis oraculis constet per *Urim* & *Thummim* Deum sese sacerdoti, & per illum populo Revelasse futuros rerum eventus, inquiramus nunc, quo pacto per res illas Deus decretum suum Revelaret. Notandum igitur Judæos Revelationem aut responsum *per Urim & Thummim* petiisse in rebus maximi momenti, ut ex. gr. in Electione Regis, in rebus bellicis, an bellum suscipiendum contra hunc vel illum populum, an prælium esset ineundum pro Republica aut pro tribu, aliisque rebus maximi momenti inquirebant per *Urim* & *Thummim*, videantur II Sam. cap. II. v. I. II Sam. cap. V. XXIX. in rebus minoris momenti non consulebatur Deus per *Urim* & *Thummim*, sed juramento interveniente res decidebatur. Exodi Cap. XXII. v. XI. de modo quo Deus Oracula dederit per *Urim* & *Thummim* cum nunc sit paucis agendum, in eo considerandus primo modus interrogandi & sciscitandi; quandoquidem responsum datur ad interrogatum: modum autem interrogandi quod attinet Delrio in de magia lib. IV. cap. I. quæst II. Sect. I. refert Hugonem Victorinum censuisse interrogationem per sortitiones quasdam proponi solitam. Rabbini Jarchi & Abenezra docent codicillis inscripta fuisse quæsita, pectoralique apposita. has opiniones ut commentitias explodit Delrio loco supra citato suamque ut vulgo receptam adjiciens, nempe Sacerdotem indutum Ephod eique appenso Rationali clara & viva voce interrogata proposuisse, post pre-

ces Deo oblatas, illumque morem doceri nos ab Ezra cap. II. v.LXIII. quod quam immerito, & nullo fundamento dicatur, cuivis locum inspicienti patebit, nihil enim ibi de viva voce Sacerdotis, nec de interrogato, Deo proposito, ideoque illam Delrii assertionem ut incertam conjecturam rejicimus. Modum quo Deus Oracula sua per *Urim & Thummim* reddebat, Rabbi David Kinchi exponit in ad X. Cap. Jud. Notis his verbis: *Qui volebat de publico vel alioqui de gravi negotio percontari, veniebat ad Sacerdotem, is indutus Ephod stabat coram Arca Domini. In Ephod sive Pectorali erant inclusi duodecim lapides pretiosi, in quibus nomina duodecim Tribuum erant inscripta, addebantur nomina Abrahami, Isaaci & Jacobi, atque ita in illis lapidibus erant omnia elementa alphabeti. Interrogantem oportuit faciem obvertere ad Sacerdotem, & interrogare, non quidem tam aperte, ut vox audiretur, nec ita obscure, ut tantum in anima cogitaret, quæ peteret, sed eo modo, ut Hanna legitur precata in primo Samuelis libro, tantum labia movisse, nec dixisse quidquam. Deinde Sacerdoti hoc pacto reddebatur Oraculum: Spiritus Sancti vi literæ quædam in Pectorali eminebant idque vel loco vel fulgore, in quibus Sacerdos Oraculum & voluntatem Dei legebat, atque hæc sunt illa Urim & Thummim, quæ Sacerdos ex pectorali gerebat.* Hunc locum Kimchii recte ut intelligamus, primo notandum, Oraculum consulturos venisse aut venire debuisse ad Sacerdotem qui indutus Ephod stabat coram Arca Domini: ubi observandum a Deo illud mandatum fuisse, Oraculum consulturis, uti patet ex Numeror: Cap. XXVII. vers XXI. *is scilicet Josua coram Eleazare sacerdote stato, ut eum consulat de Judicio Urim coram Jehova.* Verbum לִפְנֵי, non ita intelligendum ac si Oraculum consulturus ante Sacerdotem stetisset, hoc enim modo locus illi fuisset medius inter Arcam & Sacerdotem. sed placet illorum interpretatio qui לִפְנֵי exponunt *juxta, a latere.* adeo ut Oraculum petens steterit a latere Sacerdotis ad Divinum responsum attendentis. Notandum etiam non semper hoc obtinuisse ut Sacerdos Ephod indutus steterit coram Arca. Tempore enim quo Arca alio reperirietur in loco quam *Urim & Thummim*, uti factum nonnunquam: nec Tabernaculum nec Arca erant in urbe Tziklag, interim tamen Davidis causa Sacerdos Ephod induebat, pro illo Deum consulturus, sic etiam 1 Sam. cap. XXII. vers X. dicitur Achimelecus Sacerdos in urbe Nob pro Davide Deum consuluisse: At Nobi non erat Tabernaculum, ibidemque non erat Arca: Ephod tantum apud Pontifi-

tificem reperiebatur. quando igitur coram Arca Deum consuluisse dicitur Sacerdos, intelligendum est, nempe quando Arca ac *Urim* & *Thummim* in eodem essent loco. Quando autem Arca non erat in illo loco quo *Urim* & *Thummim*, tum Oraculum consulens faciem suam illam Regionem versus vertebat, in qua exstaret aut staret Arca. Pectorali autem illi inscripta erant nomina Tribuum: ut post Mosem recte asserit R. D. Keimchi, sed hoc de suo addidit, adjuncta fuisse nomina Patriarcharum Abrahami, Isaaci & Jacobi. Hæc illum commentum esse putamus, ut objectioni obviam iret, quam Jure meritoque proponi posse prævidebat. Nam si Deus per eminentiam aut fulgorem literarum responsum dabat Sacerdoti, oportuit omnes Alphabeti literas repertas fuisse in rationali, quod fieri non potuit si tantum nomina duodecim Tribuum in illo inscripta repirerentur, videamus exempla non nulla. David Deum rogans num Kehilæi ipsum Sauli essent traditituri, responsum fuit יַסְגִּירוּ: literæ enim hæ omnes potuerunt in Rationali, reperiri. Jod ex *Jehuda*, Samech ex *Joseph*, Gimel ex *Gad*, Jod ex *Levi*, Resch & Vau ex *Ruben*, sed si Oraculum redditum Isralitis Deum consulentibus quænam Tribus prima ad pugnam descenderet, perpendamus, respondit enim יְהוּדָה בַּתְּחִלָּה *Jehuda Battechilla*. Jehudæ Tribus prior adscendet, Judicum cap. XX. vers. XVIII. omnes hæ literæ in Pectorali non reperiebantur ח enim desiderebatur, patetque quatuor has literas in duodecim Tribuum nominibus non inveniri, nempe חמצק. Hinc fabellam commenti sunt nonnulli, de adjectis Patriarcharum nominibus, quod quoniam absque ulla probatione gratis dicitur, plane reiicimus ac improbamus: putamus autem responsum non fuisse collectum ex literarum irradiatione, imo non potuisse colligi, quandoquidem omnes Alphebeti literæ ibidem non extarent, ideoque non poterant esse מצטרפות *Mitstarphoth* hoc est in unam coëuntes. Existimant enim nonnulli, ut quid responderet Deus, dignoscere posset Sacerdos, literas coivisse in dictiones, quod absurdum esse vel hinc constet, quoniam una eademque litera sæpius in diversis dictionibus reiteratur, ponamus omnes Alphabeti literas extitisse in pectorali, & eas quæ in tribuum nominibus desiderarentur Patriarcharum nominum adjunctione additas, fuisse suppletas, an ex tam paucorum verborum elementis diversissimæ ac quævis orationes conficiantur? non credimus: exemplo e scriptura petito res tota conficietur,

cietur, David 2 Sam. cap. V. vers XIX. Deum consulit, numquid contra Philistæos adscensurus esset, respondir Oraculum עֲלֵה כִּי־נָתֹן אֶתֵּן אֶת הַפְּלִשְׁתִּים בְּיָדֶךָ hoc est *ascende quoniam tradidi Philistæos illos in manum* tuam. item vers XXIII. David consuluit Jehovam, responsum habuit, לֹא תַעֲלֶה הָסֵב אֶל־אַחֲרֵיהֶם וּבָאתָ לָהֶם מִמּוּל בְּכָאִים וִיהִי בְּשָׁמְעֲךָ אֶת־קוֹל צְעָדָה בְּרָאשֵׁי הַבְּכָאִים אָז תֶּחֱרָץ כִּי אָז יָצָא יְהוָה לְפָנֶיךָ לְהַכּוֹת בְּמַחֲנֵה פְּלִשְׁתִּים *non ascendito, diverte a persequendis eos, ut aggrediaris eos ex adverso mororum, & esto quum audieris sonum incessus in cacuminibus mororum, tunc enim prodierit Jehova ante te ad percutiendum castra Philistæorum.* Si ex Pectoralis literis etiam additis Patriarcharum nominibus conficiendum esset hoc responsum, multæ deficerent literæ, quamvis enim omnes Alphabeti literæ Patriarcharum nominum additione reperirentur, non tamen tot literæ deprehendentur ut ex illarum coalitione oraculum conficeretur: literæ quæ in Pectorali non extabant, radios emittere non potuerunt, & unde Sacerdos hariolari poterat hanc potius quam illam litteram, omnes enim radios emittebant, esse multiplicandam? Rabbi Abarbanel, ait, unam literam primo luxisse, mox (cessante prioris literæ lumine) aliam rutilasse, donec responsum integrum esset datum, verum hæc quidem sic dicta, sed non probata videmus, simplici affirmationi non adeo faciles assensum præbemus. quare literarum in dictiones coalitionem, aut ex locis suis prominentiam heic rejiciendam esse censemus, eadem enim est ratio literæ ut prominerent, debebant omnes in Pectorali reperiri, & quis unquam credat, hæc si ita contigissent, voluisse Mosem exactissimum Scriptorem reticere, illa admiranda, literas nempe lapidibus incisas prominuisse, atque in dictiones coivisse? quæ certe non exigui momenti fuissent Miracula: silente Scriptura, illa asserere non audemus. Putamus etiam solo fulgore responsa tam varia quæ Deus dedit illum consulentibus, declarari non potuisse. Probabiliorem hanc esse credimus opinionem, Deum nempe certo ritu a Sacerdote *Urim* & *Thummim* gestante, invocatum, per illuminationem intellectus illius & certam persuasionem menti ipsius inditam, Revelasse quid esset respondendum, uti sentiunt ex nostris Rivetus Weemse aliique: ex Pontificiis Salianus, Delrio, Serrarius & Ribera, &c. Rationale enim, responsum non suppeditabat, sed signum tantum erat Deum Sacerdoti Rationali induto, responsurum ad interrogata, quemadmodum Sampsoni, capilli tantum signum erant, Deum velle

vi-

vires immensas ipsi concedere quam diu illud Capillitium gestaret, non enim vires Samsonis capillitio inerant, ut in causa aut in subjecto, sed in signo: sic etiam in *Urim & Thummim* & *Rationali* responsa non inerant sed tantum signum erat Sacerdoti, Deum quando illud gestaret ad quæsita responsurum: Alia a nonnullis datur responsio, Deum nempe clara ac distincta voce a Sacerdote intellecta ad quæsita respondisse, eo modo quo Mosi olim vox Dei, cum illo sermocinantis, fuit audita Numeror: cap. VII. vers. LXXXIX. Quidam Doctores in Talmude Hierosol. Joma cap. VII. huic sententiæ favent, censemus etiam nos cum magno Buxtorfio, hanc opinionem quamvis in Scriptura non expressam, & a vulgo non receptam, esse omnium maxime probabilem. Sæpius enim Deum viva voce ad interrogata respondisse docet nos sacra Scriptura, ideoque nihil absurdi nos statuere putaremus Hanc si arripiamus opinionem: Deum viva voce a Sacerdote Rationali induto, rogatum, etiam distincta voce respondisse quid absurdi inde extundatur aut elici possit, nos equidem non videmus, gaudeat suo quisque judicio, has postremas sententias cum probabilissimas judicamus, non tamen asserimus indubitato responsa divina eo modo data: ingenue ut fateamur, putamus neminem exacte nobis Revelationis Divinæ modum *per Urim & Thummim* posse dare, quidquid scriptores affirment. Novi quid Josephus Antiq: lib. III. cap. IX. referat de lapidibus Rationali inditis, nempe illos fulgore ad Sacerdotis quæstionem respondisse: sic Josephus loco citato, *per duodecim gemmas, quas in pectore Pontifex insutas esseni gestat, in bello victoriam pronuntiare Deus solebat. Nam priusquam exercitus se moveret, tantus ex iis fulgor emicabat, ut toti populo facile innotesceret, adesse Deum, opemque & auxilium suum invocantibus esse allaturum. Quapropter Græci qui a nostra Religione non abhorrent, cum hoc miraculum pro compertissimo habeant, ita ut negari non possit, essena vocant* λόγιον, *hoc est, Oraculum.* Sed ad locum illum responderi posse censemus, Josephum non affirmare cuncta Dei responsa ex fulgore percepta, sed tantum in casu particulari, nempe quando Deus Victoriam suis polliceretur tum rutilasse lapides. Ponamus hæc ita se habere, quamvis Josephum non semel hallucinatum esse, pro comperto habeant viri docti, an ex eo sequitur, semper & in omnibus responsis ita obtinuisse? an lapides rutilabant cum auxilium denegabat, hoc sic si se haberet, nulla inter Victoriæ concessionem ac denega-

tionem foret differentia, quod plane abſurdum. Multa alia, quam de victoria, inquirebantur, quare quod de uno caſu aſſerit Joſephus, ad omnes extendi non debere quisvis videt: Quam diu autem *Pectorale Urim* & *Thummim* in templo primo ſervata fuerint, pro certo affirmare non poſſumus: ſi Joſepho fidem habere quis velit, dicendum ex ejus relatu, Antiquit. lib. III. cap. IX. *deſiit*, inquit, *tam eſſe quam Sardonyx fulgorem emittere annis ducentis antequam hæc commentaremur, irato Deo propter legum ſuarum prævaricationem.* Quidquid ſit nec ex hoc teſtimonio facile quis determinet, quo, præciſe tempore fulgorem emittere deſierint *Urim* & *Thummim.* nam primo conſtare deberet de tempore Nativitatis Joſephi, quam quidam referunt ad A.C. XXXIX. Alii ad tempus Prophetæ Haggæi. Deinde etiamſi nulla inter Scriptores hac de re foret diſcrepantia, non facile dicat quispiam, quo ætatis anno hiſtoriam hanc Judaicam commentatus ſit Joſephus. Notandum porro quamvis tum temporis a Joſepho indicati radios emittere deſiiſſent lapides Pectoralis, non tamen poterimus ex eo concludere, quid rebus illis ſacris evenerit, num ab inimicis ablatæ, quo facto aut fato perierint, de quibus cum nemine litigare eſt animus. Interim hoc certum eſt, per *Urim* & *Thummim*, Deum Oracula ſua Revelaſſe. Hoc unum heic in tranſitu obſervandum eſt, nempe ex vocibus אוּרִים וְתוּמִּים Bellarminum argumentari, pro Papæ Romani Infallibilitate, in dijudicatione rerum de fide: quam belle hoc argumentum procedat, oſtendit olim Sixtin: Amama in Antibarbaro Biblico P. M. 567. & ſane derivari אוּרִים a ירה docuit falſiſſima eſt derivatio, quemadmodum etiam vocis תוּמִּים ab אָמַן credidit prior derivatur ab אוֹר. lux & poſterior a תָּמַם perfecit. dato etiam, ſed non conceſſo, *Urim* & *Thummim* ſignificent *Doctrinam & Veritatem*, an inde ſequetur Sacerdotem Judæorum in dijudicatione rerum de fide eſſe infallibilem & hoc privilegio etiamſi Sacerdos Judaicus ſit decoratus, an ex eo concludendum, ergo & illud Pontifici Romano attribuendum? quando igitur *Urim* & *Thummim* Deus in pectorali poni voluit, eo noluit indicare quid eſſet, ſed quid eſſe deberet Pontifex & qualis futurus eſſet Meſſias Servator noſter Jeſus Chriſtus. deinde, ſi ex eo quod Sacerdos *Urim* ferret in Pectorali, ejus Infallibilitas ſit inferenda, ex voce *Thummim* ejus perfecta Sanctitas erit adſtruenda, quod quam vere de Pontificibus Romanis dicatur, teſtes ac Judices voco, e Pontificiis

ficiis ipsos Scriptores qui Paparum vitam describentes, plurimos ut hominum omnium nequissimos repræsentarunt. Etiam hoc observandum, Doctrinam Sacerdotis non probatam & exploratam fuisse per *Urim & Thummim*, sed per legem & testimonium. Sin ex his vocibus tam asseveranter Bellarminus concludi posse putat Pontificis Romani in rebus fidei Infallibilitatem, tum firmiori fundamento verba illa *Urim & Thummim* pro Judaici Sacerdotis Infallibilitate militabunt: quod quam nullo fundamento asseratur, concludat quivis qui novit Pontifices Judaicos erroribus fuisse obnoxios & actualiter errasse, uti constat exemplo Uriiæ Sacerdotis, II Regum cap. XVI. vers X. &c. *Rex Achas quum vidisset altare quod erat Damasci, misit Rex ad Uriam Sacerdotem, Similitudinem illius Altaris, & structuram ejus secundum totum artificium ejus* v. XI. *Et exstruxit Uriia Sacerdos Altare omnino pro ut miserat Rex Achas Damasco.* Consensit etiam hic Uriia Sacerdos in factum Achazi Regis longius amoventis Altare æneum quod fuerat coram Jehova: hoccine est absque errore fungi Sacerdotis munere? quid? annon Caïaphas Christum morti adjudicans & innocentem Jesum condemnans erravit? itaque hinc cuivis patet nullo modo procedere argumentationem hanc, imo uti Judæi Sacerdotes potuere errare erroresque demonstrarunt, sic etiam Papas Romanos errasse constat, uti probatu facillinum foret si nostri esset instituti: hoc solum nunc dicemus, abhinc aliquot annis, thesibus publicis a Sorbonnistis defensum fuisse Papas erroribus esse obnoxios & in nonnullis etiam spisse errasse: sic loquuntur ipsi Papicolæ, quorum scripta cuivis legenda prostant: attexamus reliqua. Deus etiam subinde Oracula sua manifestavit, modo apud Hebræos בת־קול *filia vocis* dicto, quod ut recte intelligatur notandum est: in Sacris literis vocabulum קול junctum nomini *Jehovæ* significare *tonitru*, uti constat ex lectione Ps. XXIX. nonnumquam autem immediate ante Revelationem Deus decretum manifestare volens, Tonitru in nubibus excitavit uti videre licet Exodi cap. XIX. vers XVI. Tonitrua & fulgura Legis Divinæ promulgationem præcedebant, quando tonitru audiebatur Majestatis Divinæ pariter ac præsentiæ erat signum. Ps. LXXXI. vers VIII. *exaudivi te in latebris tonitru:* post tonitru audiebatur vox aliqua, quæ ut Echo aures feriebat, & vocabatur בת־קול *bath Kol*, *filia vocis*, quoniam vocis repercussæ instar audiretur. Quando tonitru nulla alia voce aut repercussione audiebatur,

tur קול *Kol* ſimpliciter dicebatur, at vero quando ſubmiſſa vox, inſtar echo audiebatur poſt tonitru בת־קול *bath-Kol, filia vocis* vocabatur. Vel etiam filia vocis dicebatur, ſic adnotante Doctiſſimo Druſio, reſpectu Oraculi *Urim* & *Thummim*, quod erat vox ex propitiatorio miſſa, quo ablato ejus loco venit בת־קול *bat kol, filia vocis*; ſive *ſucceſſor vocis*. Exiſtimant Rabbini hoc genus Revelationis Divinæ ſive prophetiæ, maxime viguiſſe ſub templo ſecundo, quanquam etiam in uſu fuerit ante illud templum: Rabbi enim Jonatham ejus meminit ad Num. XXI. vers. XXVII. & Deut. XXVIII. vers. XV. De hujusmodi Revelatione & voce intelligunt quam plurimi locum 1 Regum cap. XIX. vers. XI. ubi innuitur poſt ventum & ignem in quibus non erat Jehova, auditam fuiſſe vocem ſilentio tenuem, uti verſio Tremelliana habet, in Hebræo eſt: וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה *& poſt ignem vox tacita tenuis.* vel ut alii exponunt, *vox ſilens*, *gracilis*. Alii vertunt *vox ſilentii* id eſt, *ſubmiſſa*. Syrus habet *poſt ignem vox ſermonis tenuis*. Arabs, *poſt Angelos ignis*, *vox cantici cum quiete.*

Hoc pacto etiam explicatur a nonnullis Jobi cap. IV. vers. XVI. in Hebræo eſt וְלֹא־אַכִּיר מַרְאֵהוּ תְּמוּנָה לְנֶגֶד עֵינָי דְּמָמָה וָקוֹל אֶשְׁמָע hoc eſt verbo ad verbum ſi reddamus locum, *& non agnoſcam adſpectum ejus*, *imago coram oculis meis*, *murmur ſilens & vocem audiam*: Vatablus bene hujus loci ſenſum expoſuit, *vocem tenuem*, *ſubmiſſam ac gracilem audivi.* Huic Druſius adſtipulatur, locum 1 Reg. XIX. ſupra laudatum expoſitioni ſuæ firmandæ adducens Symmach. verti ἡσυχίας φωνῆς ἤκουον *ſilentium vocis audivi.* De modo illo Revelationis per *bath-Kol*, au locus hic accipi explicarique non debeat, non video. ſic etiam Matthæi cap. XVII. vers. V. ubi de Servatoris transfiguratione inter aliam m eminit ſcriptor Sanctus: καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης, λέγουσα οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, ἐν ᾧ εὐδόκησα, αὐτοῦ ἀκούετε. opinantur nonnulli locum hunc, de manifeſtatione per בַּת־קוֹל *bath-kol* poſſe intelligi: ſcimus quidem aliquos contradicere huic expoſitioni, verum operoſe hæc nunc diſputare non eſt noſtri inſtituti, quoniam brevitati ſtudemus. notandum eſt Doctiſſ: D. Ligtfootum, illa quæ de *bath-Kol* referunt Judæi habere pro fabellis partim Judaicis, partim pro præſtigiis, vel diaboli ut falleret populum, vel magorum diabolica arte, ut res ſuas promoverent. Gens Judæorum & credulitati & magicis artibus ſub templo ſecundo valde erat dedita. de illa revelationis ſpecie ac-

accipit & intelligit, Laurentius Fabricius, (sic illum citante Georg: Mœbio) loca Matth. cap. III. vers. XVII. ubi de voce e cœlis audita, quando Christus a Johanne præcursore suo baptizaretur. Sic Damascum proficiscenti Paulo fit Revelatio Divina, Actorum Apostolicorum cap. IX. vers. IV. etiam talis erat vox ad Petrum facta: *Comede*. Actor. cap. X. vers. XIII. & XV. Ejusmodi vox sæpe audita fuit postquam Prophetiis, hoc est prophetarum missioni finem imposuit Deus, & sub veteri & sub novo Testamento. Deus enim post Malachiam nullos suscitavit Prophetas, quandoquidem, summum prophetam filium suum Jesum audiri volebat. Ultimo loco dicendum, etiam Oraculum per sortes æmulatum esse diabolum: olim etiam jussu divino sortes adhibitæ variis in rebus, in distributione terræ Canaan, in delectu uter ex duobus hircis in sacrificium esset offerendus, in explorando quisnam criminis alicujus occulti autor esset, etiam in electione Saulis ad munus regium, Matthiæ ad Apostolatum, aliisque occasionibus. Hinc versipellis & astutus hominum impostor & delusor Satanas, etiam suas inter misere deceptos mortales, introduxit, hisce sortibus de rerum eventibus, inquirebant, aut ad interrogata respondebant. Variarum sortium species enumeratas videre si quis velit, Casparum Peucerum legat in de Divinatione, prolixiori tractatu his de rebus scribentem. Videbit Deliæ Antiatinæ Geomanticæ, Onomanticæ, Arithmomanticæ &c. exactam enarrationem institui. Hamanum sorte divinatoria & exploratoria usum in lib. Hester legimus, capp. III. vers. VII. & IX. vers. XXIV. sceleſtus ille homo sibi revelari petebat quis dies & mensis nefando intento esset maxime opportunus, duodecimum mensem, decimum tertium diem illius mensis, indicabat sors, verum longe alium eventum præter oppressoris nequissimi exspectationem sortiebatur illa sors. Deus enim pro voluntate ac beneplacito cuncta dirigit ac gubernat. Ejusmodi sorte explicatoria usum fuisse olim Nebucadnetzarem refert Ezech. cap. XXI. v. XXVI. Sortes autem hæ apud Magnates maximi fiebant, quippe quibus sæpius de rebus dubiis, ipsis certa prædixerant. Sortibus Domitiano Imperatori mortem indicatam refert Suetonius in Domit. cap. XV. *Prænestina Fortuna toto Imperii spatio annum novum commendanti lætam eandemque semper sortem dare assueta, extremo tristissimam reddidit: nec sine sanguinis mentione.* Sorte etiam de exitu suo edoctum, Caium Caligulam apud eundem legimus scriptorem. Sorte etiam Tiberium

rium didicisse se Augusti Cæsari in Imperio successurum, idem nos docet Suetonius, in Vita Tiberii, cap. XIV. non plane eodem modo & ritu sortes olim a paganis fuere conjectæ, nec ex iisdem rebus discernebantur. Tiberius talos aureos in Aponi fontem projecit, qui cum summum ostenderent numerum, ipsi hoc pacto Imperium portendi dixerunt. ex olea quæ mel sudasset factam fuisse capsulam in qua sortes conjicerentur, in de Divinat: refert Cicero. Conjectas etiam fuisse nonnullas in situla aquæ, & prout quæque prima aut ultima emergeret, ita de rebus inter homines convenisse, narratur. Ex argilla etiam factas sortes, docet Pausanias in Messeniacis ac fraudem factam fuisse per sacerdotem Temenum, qui ut Chresphonti ager Messeniacus cederet, ejus tesseras igne duraverat, Aristodemi autem filiorum tesseras ad solem exsiccaverat, cum autem horum tesseræ citius in aqua liquefierent quam Chresphontis, hac arte ager Messenius (sic enim inter partes convenerat, ut quorum tesseræ priores essent liquefactæ illi a petitione desisterent) Chresphonti cessit. Darius hinnitu equi pro sortibus usus est, alii adspectu exorientis Solis, alii surculis ex arbore frugifera excisis. Tacitus in de Moribus Germanorum p. m. 639. *Auspicia, sortesque maxime observant. Sortium consuetudo simplex, virgam frugiferæ arbori decisam in surculos amputant, eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargunt. Mox si publicè consulatur, Sacerdos Civitatis: sin privatim, ipse paterfamiliæ Deos precatus, Cælumque suspiciens, ter singulos tollit, sublatos secundum impressam ante notam interpretatur.* Alii aliis utuntur rebus, & uti in omnibus ad Dei cultum pertinentibus, Religiose valde ex mandato Divino erat agendum; sic impurus ille Spiritus hasce sortes multis ritibus superstitiosis tractari ac ad illas accedi statuit, mandavit. Notandum etiam Doctiss. Tholosanum ex Sidonio, in Syntagmate Juris lib. XVIII. cap. VI. scribere, olim Oracula per sortes data & facta, in quibus, ne post mortem quidem a vaticinandi arte cessarit Sibylla. Plura de Divinatione per sortes heic quidem adderemus, verum quoniam paucis ab hunc mensibus Doct. D. van Dalen fusius hanc materiam tractavit, actum agere noluimus. Quemadmodum igitur Deus noster, suis Revelare voluit Divinum decretum & voluntatem, sic etiam diabolus Dei simius hæc imitari conatus est: falsis & ambiguis oraculis & responsis miseros homines callide fefellit veterator malitiosus. In mundi principio, uti ante notavimus, Deus verbis & sermone di-

distinctis, sese Revelavit primis hominibus, hæc etiam impostor diabolus æmulatus ac imitatus fuit, verbis enim e specubus, & antris horrendis, spiritus impuri, vel potius impostores ejus organa hominibus illius erunt, verbis in templis Diis falsis consecratis, sæpissime pseudo-oracula prolata fuisse cuivis constat. Seneca in Thyest. Act. IV. Scen. I.

— — — Hinc orantibus
Responsa dantur certa cum ingenti sono
Laxantur adyto fana, & immugit specus
Vocem Deo solvente.

Jovis Trophonii Antrum, ex quo oraculum reddebat cacodæmon in historiis satis celebre: in Lebadia Bœotiæ ab apum examine monstratum Saoni, ex Acrephnii oppidi Legatis natu maximo, perhibent hoc antrum intrare qui volebant in vestibulo bono genio & bonæ fortunæ sacro dies aliquot commorari debebat rebus Sacris intentus. Eo consulturos nudos, aut alba purpureave veste indutos descendere oportebat: de hoc antro & ibidem dato oraculo infra plura. Homerum etiam meminisse Antri sacri Ithacensis, cui bipatens ostium dat, Austrum versus unum, Boream versus alterum, nemo est fere qui non sciat: Homer. Iliad. XIII.

Ἀγχόθι δ᾽ αὐτῆς, ἄντρον ἐπήρατον, ἠεροειδὲς,
Ἱρὸν νυμφάων αἳ Νηϊάδες καλέονται. &c.

Prope autem ipsam antrum amœnum obscurum
Sacrarum Nympharum, quæ Naiades vocantur.

De Sibylla Cumæa, Virgilius, Æneidos lib. VI.

Foliis tantum ne carmina manda;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
Ipsa canas, oro, finem dedit ore loquendi.
At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates.

Item paulo post.

Ostia jamque Domus patuere ingentia centum
Sponte sua, Vatumque ferunt responsa per auras.

Apud Opſopœium in oraculis veteribus ad Calcem Oraculorum Sibyllinorum adjectis, Glauco dictum hoc reperio:

Ἀνδρὸς δ᾽ εὐόρκου γενεὴ μετόπισθεν ἀμείνων.

id eſt.

Viri vero Religioſe jurantis ſtirps poſtea beatior.

Cræſo dicit Oraculum, uti refert Xenophon lib. VII. Cyropæd.

Σ᾽αυτὸν γινώσκων, εὐδαίμων Κροῖσε περάσεις.

Cræſe beatus eris, ſi te cognoveris ipſum.

Optima item hæc eſt ſententia, ab Apolline, prolata:

Κάλλιστον τὸ δικαιότατον, λῷστον δ᾽ ὑγιαίνειν.

Juſtitia eſt pulcherrima res, ſanum optima corpus.

Ne autem veri Numinis cultores aliquo ſupra ſuos adoratores gauderent privilegio, non ſolum vocibus, in templis ad ſpecus pſeudo-Oraculum conſulentibus verum, etiam Viſionibus, ſomniis, &c. futuros rerum eventus hominibus indicavit. Ut enim verus Deus de voluntate ſua aut rerum eventu ſuos, Viſionibus, certos fecit, ſic etiam Spiritus malus ſpectris nonnunquam hominibus quædam Revelavit. Refert Sozomenus Hiſt. lib. VII. cap. XXIII. Spectrum Mulieris horrendum per urbis plateas diſcurrens flagelloque horriſono aërem diverberans noctu Antiochiæ viſum, proximeque inſequenti die exorta eſt ſeditio, qua Imperatoris & Imperatricis ſtatuæ dejectæ ac confractæ fuere. M. Brutum exercitum ex Aſia traducturum, ſpectrum horrendi corporis ad ſe veniens & ſibi aſſiſtens vidiſſe refert Plutarchus in vita Bruti, cui animo imperterrito, *interroganti quiſnam aut hominum aut Deorum, aut cujus rei cauſa ad nos venis*? ſpectrum reſpondit, *Tuus ſum, Brute, malus Genius: in Philippis me videbis:* cui nihil attonitus Brutus, *videbo.* Reſque eventu comprobata fuit. Somniis etiam nonnumquam ſuis Revelavit futura aliaque quædam diabolus. Hinc in templo Amphiarai, in templo Serapidis ad Canopum, in Paſitheæ & Æſculapii in Pergamo, ubi mor-

tales miseri somnum capere consueveré, ut de rei futuræ eventu certiores redderentur. Amphiarao olim templum erectum propter fatidica consilia & Divinandi peritiam. Ad quod ex tota Græcia populi erat confluxus maximus, Oraculum consulturi, quod somniis Revelabatur. Somnia illa fatidica qui erant subituri, corpus multis ceremoniis lustrare ex falsi Dei præcepto tenebantur, Diisque Arietem purum immolabant, cujus pelle humi expanso, post sacra peracta, somnum capturi incumbebant, & in somnis aut audiebant aut videbant, quæ interrogassent, quæ postea Sacerdos explicabat & ad quæsita accommodabat: putamus etiam nos cum Doctissimo D. van Dalen, omnia illa non a diabolis sed ab impostoribus Sacerdotibus esse profecta, ut sub ficto Deorum nomine homines fallerent: uti hoc ex ejus Doctiss. scripto de Oraculis Ethnicorum fuse demonstratum reperiet lector curiosus, nos enim omnes fallacias ab hominibus impostoribus perpetratas misero diabolo imputare nolumus. Referunt Historiæ, haud multum antequam ad Plateas Bœotiæ urbem, Græci, Pausania & Aristide Ducibus prælium inituri essent cum Persis, Mardonium Persici exercitus Ducem, ad Amphiarai templum amandasse servum suum, successum pugnæ atque eventum sciscitaturum: servum autem hunc noctu in victimæ pelle dormientem, vidisse adstantem sibi sacrorum Antistitem, qui Oraculi præsidem abesse referret eumque templo excedere juberet (nb. fraudes) responsum nullum exspectare debere & ni illico discederet, illi non bene moram cessuram, utpote Barbaro, cui nullo jure sacro in hoc loco cubare, & Oraculum consulere liceret: cunctantem autem servum manibus protrusisse & tergiversantem ac reluctantem, lapide ita excepisse ut mortuus in terram collaberetur. Hoc somnio pugnæ eventum depinxit malus Genius, diabolus vel si mavis Antistes impostor. in conflictu enim illo Mardonius ictu saxi tactus, ab Arimnesto Spartiata occisus est. Vide Cœl. Rhodigin: lib. XIX. cap. XV. Item Plutarch: in Vita Aristidis. Trallibus quoque Asiæ urbe, inter Mæandrum & Caycum fluvios sita, antrum fuit Charoneum in quo ægroti, post ceremonias solemniaque Sacra peracta, loci illius Genio prius invocato, in somnis remedia contra morbos necessaria & utilia, addiscebant. Vide hac de re Strabonem lib. XIV. Plura alia hac de re si quis requirat legat Peucer. in de Divinat. p.m. CCXXXIX. &c. Supra de Urim & Thummim cum ageremus, ostendimus duodecim Tribuum nomi-

na

na Pectorali inſcripta, hinc vaſer ille Dei æmulus, diabolus, etiam per certos characteres & literas, ſuis cultoribus Revelavit res occultas, morbos curavit aliaque miranda fecit: quamquam, ut ingenue fateamur id quod illa de re ſentimus, nullo modo res illas factas characterum vi ac efficacia nec figuras ullas quidquam valere poſſe in aliquo negotio peragendo credimus. Figura enim quæ ab hominis voluntate dependet, nullo modo poteſt efficere ut corpus aliquod aut Spiritus ſive bonus ſive malus, ultra vires ſuas præſtare quidquam poſſit. Vide Peucerum p. m. 330. &c. imo plane in hiſce *Urim* nempe & *Thummim* diabolum, eſſe Dei æmulum conſtat, ſi perpendamus quid olim apud Sacerdotes Ægyptios obtinuerit: ſimulachrum enim quoddam de collo ſuſpendebant cui *Veritatis* nomen inditum, & ex lapidibus pretioſis confectum erat & conſtabat: Romanæ Eccleſiæ ſectatores verſionem Septuaginta interpretum ſecuti, aut ſaltem eorum ſenſum exprimentes voces אורים ותומים quas LXX. vertunt δήλωσιν καὶ ἀλήθειαν; cum interprete vulgato reddunt *Doctrinam & Veritatem*, quo fine ita vertant ante indicavimus. Pagani etiam ſimulachro de Sacerdotis collo pendenti *Veritatis* nomen dedere: Diodorus Siculus lib. I. Συντάξεις τῶν ἀναγκαίων παρὰ τοῦ βασιλέως τοῖς μὲν δικασταῖς ἱκανοὶ πρὸς διατροφὴν ἐχορηγοῦντο, τῷ δ' ἀρχιδικαστῇ πολλαπλήσιοι. ἐφόρει δ' οὗτος περὶ τὸ τράχηλον. ἐκ χρυσῆς ἁλύσεως ἠρτημένην ζῴδιον τῶν πολυτελῶν λίθων, ὃ προσηγόρευον ἀλήθειαν, hoc eſt, *Salaria ad victum resque alias neceſſarias à Rege Judicibus præbebantur, ampliſſima autem ſummo Judici,* (hic erat Sacerdos) *geſtabat is de collo pendens ex aurea Catena ſimulachrum & pretioſis lapidibus, cui nomen* VERITAS. Sacerdotes autem fuiſſe apud Ægyptios ſummos Judices, & tali uti ex Diodoro intelligimus, ſimulacro quod geſtabant nomen fuiſſe inditum, docet nos Ælianus Variar. Hiſt. lib. XIV. Δικασταὶ δὲ τὸ ἀρχαῖον παρ' Αἰγυπτίοις ἱερεῖς ἦσαν. ἦν δὲ τούτων ἄρχων, ὁ πρεσβύτατος; καὶ ἐδίκαζεν ἅπαντας. ἔδει δὲ αὐτὸν εἶναι δικαιότατον ἀνθρώπων, καὶ ἀφειδέστατον, εἶχε δὲ καὶ ἄγαλμα περὶ τὸν αὐχένα ἐκ σαπφείρου λίθου, καὶ ἐκαλεῖτο τὸ ἄγαλμα ἀλήθεια. Hoc eſt, *Judices autem apud Ægyptios iidem quondam fuerunt qui & Sacerdotes. In his Princeps erat ſententiæ, maximus natu, & in omnes ſtatuendi Jus habebat. Eum autem omnium hominum eſſe juſtiſſimum & ſinceriſſimum oportebat. Habebat vero circa collum imaginem ex Sapphiro, vocabaturque imago,* VERITAS.

Cal-

Callide etiam Oracula ſibi vendicavit Dæmon impurus. Nulla enim re magis devinctos homines ſibi reddidit, quam rerum futurarum prædictione aut conſilio in rebus dubiis: cumque autem ſæpius eventus reſponſo eſſet conformis, hinc homines miſeros non ſolum in ſui admirationem rapuit, verum etiam maxime ſibi devotos fecit, adeo ut impuri Spiritus pro Diis adorarentur, ſuſpicerentur. Hinc factum ut templa illis & altaria & ſtatuæ erigerentur, ſpecus conſecrarentur ac Sylvæ, multaque alia ſuperſtitionis inventa cuderentur: hiſce, homines, rerum novarum avidi, multum detulerunt adeo ut verum Deum ſibi faventem & cum illis loquentem exiſtimarent miſerrime decepti homines.

De Oraculis autem quoniam nunc agimus, opportune heic eorum Origo prima eſſet indaganda, & quo tempore inſtituta auctaque fuere ab impoſtore diabolo. Diodorus Siculus lib. XVI. hoc modo Oracula gentibus innotuiſſe putat: Paſcebantur, inquit, capræ non longe a ſpecu, una earum proxime ad ſpecum acceſſit, ſtatim illa quaſi lymphata cœpit rotari, diſcurrere, cernuari. Paſtor (*coretam* vocat Plutarchus) admiratus, ſpecum ipſe adiit, atque ebrio ſimilis, cœpit fundere Vaticinia. Accidit & hoc aliis, qui in ſpecum ſeſe præcipitarunt, omnium conſenſu Virgo deligitur quæ tripodem conſcenderet & futura, conſulentibus Oraculum, prædiceret. Hæc vera ſi eſſent, non tamen tempus, quo Oracula conſuli cœperunt, indicaret. De origine Oraculorum nonnulla adnotavit D. Caſpar: Peucerus in tractatu de Oraculis p. m. 221. qui videri poteſt, interim fatendum eſt tempus, quo Oracula diabolica & ſuperſtitioſa conſuli cœperunt, & quodnam omnium primum fuerit, putamus neminem certo definire poſſe. Multi multas attulere conjecturas, ſed claras demonſtrationes non exhibent. omnium antiquiſſima Oracula reputantur apud Paganos Hammonis & Dodonæum: puto pro antiquiſſimis haberi, non quod revera nulla ante exſtiterint, hoc probatu foret difficillimum, ſed quod de antiquis oribus apud Hiſtoricos altum ſit ſilentium. Probabile enim putamus diabolum Dei Opt. Max. æmulatorem, in principio quando homines ad cultus ſuperſtitioſos deducere laboravit, ut pro voto res ſuccederet, ſtatim imitatum fuiſſe Dei ſummi modum & normam hominibus ſeſe manifeſtandi: cum autem ab mundi incunabulis, etiam poſt hominis Lapſum, Deus viva voce, aliiſque uti ante oſtendimus modis, ſe-

sese cultoribus suis manifestaret, probabile, censendum esse existimamus, illico etiam malignum Spiritum Oracula illa suo modo, hoc est, fallaci, hominum animos a Deo ut averteret atque ad sese alliceret, imitari conatum fuisse: hinc factum esse putamus, quemadmodum *corruptio unius, generatio est alterius*, statim post lapsum hominis ejusque corruptionem introductam a diabolo Revelationum Divinarum adulterationem: de Hammonis Oraculo meminit Funcius in Chronol: ad Mundi annum 1902. de Dodonæo Oraculo Herodotus lib. II cap. LII. testatur quod νενόμισαι ἀρχαιότατον τῶν ἐν Ἕλλησι χρηστηρίων εἶναι, *Oraculorum, quæ apud Græcos sunt vetustissimum habetur*. Quo autem anno ejus usus in mundum introductus fuerit hariolari potius quam exacte determinare quisquam posset, Trojanis temporibus floruisse aut saltem consultum fuisse testatur Homerus Iliad. π.

Ζεῦ ἄνα Δωδωναῖε, Πελασγικὲ

An putandum Satanam, μισάνθρωπον, tot seculis post generis humani corruptionem, nihil tentasse ut falsis Oraculis miseris imponeret, & fallacibus verbis, boni speciem pollicentibus, ad suos cultus profanos & superstitiosos pelliceret? nos equidem non suspicamur. A Cainitis nomen Domini profanatum fuisse ante Enoschi tempora statuit Doctiss. Owenus, in de nat. ortu, progressu &c. Theologiæ p. m. 141. ut hinc concludat, locum Gen. IV. vers. XXVI. non intelligi debere de profanatione, sed de publica invocatione nominis Dominici, Hinc itaque haud improbabile judicandum, etiam Caini ejusque sequacium temporibus, diabolum homines profanos, variis Oraculis aliisque fallacibus artibus fefellisse ac detinuisse. Etiam ante Diluvii tempus extitisse homines quam maxime profanos & impios, testis est S. Moses, qui & propter illorum pravos mores, a Deo κατακλυσμὸν immissum statuit. sic etiam ex loco Gen. IV. vers. XXVI. superius laudato, argumentari nos posse contendimus, pro sententia nostra, probabile nempe esse, etiam primis temporibus statim post puri cultus per Caïnitas corruptionem, & idololatriæ in mundum introductionem etiam à diabolo introducta fuisse Oracula: locum autem paucis perpendamus, sic autem in Hebræo est. אז הוחל לקרא בשם יהוה hoc est, uti & nos post multos alios exponimus, *tunc profanatum est in invocando nomen Jehovæ:* חלל pro *profanare*, sæpius sumi, multis posset demonstrari, paucis ex his locis quivis id videat. sic Levitici cap. XVIII. vers.

XXI. לֹא תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ *non prophanabis nomen Dei tui.* ſic etiam שָׁלַח יָדָיו בִּשְׁלֹמָיו חִלֵּל בְּרִיתוֹ *Iniecit manus ſuas in colentes pacem ſecum, & profanavit fœdus ſuum*. Pſalmo LV. vers. XXI. Item Pſalmo LXXXIX. vers. XXXV. לֹא אֲחַלֵּל בְּרִיתִי *non prophanabo fœdus meum.* Et plurimis aliis in locis uti notum eſt quibusvis, vel leviter tantum in Hebraicis verſatis: facile, uti opinamur, huic opinioni aſſenſum præbebit quivis, החלל etiam *prophanare*, ſignificare, ſed tota difficultas eſt, an heic loci ſic debeat explicari, quod conſtare putamus ex eo quod Moſes intendit indicare cauſas immiſſi Diluvii, vitam prophanam nempe hominum impiorum. Oſtenderat enim accuratus Hiſtoricus Moſes, defectionem Caïnitarum a Deo, ſcelera ab ipſis perpetrata recenſuerat, ſic viam ſibi ſternens ad enarrationem Hiſtoriæ de Diluvio, propter ſcelera mundo immiſſo: finis itaque Capitis quarti cum ſexti initio copulandus, enumeratio autem Adami poſterorum quæ cap. V. recenſetur, tanquam per parentheſim, Hiſtoriæ inſeritur: quis ergo non videat, Moſem, quia de hominum impietate mentionem amplam injeciſſet, haud concinne Hiſtoriam pertexere, ſi de Reformatione Eccleſiæ, de qua nihil innuerat, ageret, filum Hiſtoriæ haud bene cohæreret, ſi ita ex abrupto & dum verſatur adhuc in hominum impietate enarranda, de Eccleſiæ Reformatione innueret, Hiſtoriæ contextum interrumpens. Opinioni autem noſtræ non adverſatur quod nonnulli objiciunt, non poſſe de profanatione textum hunc explicari, quandoquidem conſtet non tum primum incepiſſe homines profanare nomen Dei, ſed a Caïno ejusque impia poſteritate longe ante id factum fuiſſe. Facili enim negotio ad argumentum hoc reſpondetur, verum eſt ante natum Enoſchum profanatum nomen Domini ab impio Caïno ejusque ſequacibus, ſed Moſes intendens demonſtrare cauſas juſtiſſimas immiſſi Diluvii, quo Deus totum genus humanum, paucis exceptis, deleret, exſtirparet, primum narravit hominum pravorum a Deo defectionem, ut cum indies impietas illa accreſceret, ita etiam ut filii Dei, illi ſcilicet qui Setho oriundi pro talibus ſeſe venditarent, imo & eſſent propter profeſſionem externam, cum impia Caini poſteritate ſeſe miſcerent, tum Deum maximis & ingraveſcentibus hominum ſceleribus, ad vindictam provocatum, de genere humano perdendo conſilium Noacho communicaſſe, & quandoquidem incorrigibiles illos deprehenderet funditus delendos ſtatuiſſe, quamvis igitur ante natum Enoſchum impietas non-

nul-

nullorum imo multorum innotesceret, post nativitatem Enoschi magis invaluit & majori cum Dei contumelia perpetrata: tunc enim publice, cultu Idololatrico, Deum irritarunt, honorem summi Dei ac nostri Creatoris, in creaturas, in Solem, lunam aliaque, ut docent nonnulli, transferentes: Caïni tempore ut & posterorum ejus, ævo, magna erat homirum pravitas & in Deum contumeliosa prophanatio, sed Enoschi ævo omnium maxima adeo ut non solum de terræ propter homines impios malediœndo, uti Caïnitarum ævo, sed toto genere humano perdendo, pœna priori graviore, decerneret, summum numen. Propter exorbitantem tum temporis hominum impietatem putant nonnulli, pium ac Sanctum virum Sethum filio, corrupto illo seculo nato אנוש *Enosch* imposuisse nomen, ab אנש *ægrotavit, calamitosus fuit*. Miserrima, & maxime calamitosa tunc temporis erat Ecclesiæ conditio: adeo ut miser futurus esset ejus filius qui scelestissimos illos inter homines versaretur: & maximo exponeretur periculo pessimis illis exemplis ad impietatem deviandi. Hic Sancti viri scopus in illa ὀνοματοθεσίᾳ, opinioni nostræ firmandæ quadrat: quippe qui illo nomine seculi miseriam commemorare volens, non intendit de Ecclesiæ Reformatione, sed deformatione mentionem injicere. Locum hunc a multis hoc pacto explicari docet nos D. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis: *Plerique Hebræorum arbitrantur quod tunc primum in nomine Domini & in similitudine ejus fabricata sunt idola*. Sic locum hunc intellectum fuisse a Paraphraste Chaldæo, qui Rabbi Jonatham Ben-vziel esse putatur, testantur hæc ejus verba. הוא דרא דבי ומוהיך שריאו ויעבדו להון טעון וטכניך לטעותהון בשום מימרא דיי *Illa ætas in cujus diebus incœperunt errare & fecerunt sibi idola, & cognominabant idola sua nomine Sermonis Domini*, indicare vult idola, Deos fuisse vocata. Item Chaldæus Onkelos בכין ביומוהי חלו בני אנשא מצלאה בשמא דיי *in diebus illis profani fuerunt homines, ut non precarentur in nomine Domini*. Notandum autem quod in editione Complut. hoc modo verba hæc interpolata inveniuntur: בכן שריאו בני אנשא לצלאה בשמא דיי *tunc cœperunt filii hominis precari in nomine Domini*. Maimonides etiam hoc pacto locum interpretatur. בימי אנוש טעו בניה אדם טעות גדולה ונבערה עצת הכמי אותו הדור ואנוש עצמו מן הטועים היה והיתה טעותם: אמרו הואיל והאל ברא כוכבים אלו וגלגלים להנהיג את העולם ונתנם במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו ראויים הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד hoc

hoc est: *in diebus Enosch magnum errorem errarunt filii hominum, & obstupuerunt animi sapientum illius generationis, etiam ipse Enosch ex errantibus erat, atque hic fuit error eorum, dicebant cum Deus ipse creavit stellas & sphæras ad regendum mundum eosque in alto collocavit, & gloriam eis dedit, & illis ministris utitur, merito celebremus eas, & extollamus, & gloriam eis impertiamur.* Ex quibus verbis patet, virum Doctum verba illa Gen. IV. vers. ultimo de hominum depravatione intellexisse. Audiamus etiam R. Schelomonem Jarchium, אז הוחל לקרא את שכות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקבה לעשותן אלילים ולקרותן אלוהות Hoc est: *tunc profanatum est, invocando scilicet nomina hominum & nomina imaginum, cum nomine Sancti illius, qui benedictus sit, Dei, adeo ut facerent idola, & vocarent ea Deos.* Sed notandum est, in citatione horum verborum D. Andream Beyerum in ad Seldeni de DIs Syris syntagmata additamentis, secutum esse editionem Buxtorfianam & Bombergianam, quæ utraque pro אלילים habet ע"ז quod idem est ac עבודה זרה, *cultus extraneus.* Sic etiam R. D. Kimchi in voce חלל locum hinc interpretatur בימי אנוש טעו אחר עבודה זרה וקריאה בשם יי אז הוחלו : ויש מפרשים אותו מענין הת הלה: ופירושו אז הוחלו בני אדם לקרא שמות הגלולים והעצבים בשם יי : hoc est, *in diebus Enosch erraverunt post idololatriam, & invocatio nominis Divini tunc profanata fuit, sunt autem qui illud interpretantur hoc modo, tunc inceperunt homines vocare nomina simulachrorum & idolorum nomine Dei:* sic etiam versio Arabica editionis Erpenianæ, non de cultus divini restauratione, sed depravatione locum hunc intelligi vult. sic enim habet حينيذ ابتدوا الناس ان يكلوا عن طاعة الله id est: *hinc incepere homines deficere a cultu Dei.* hic locus in Arabica versione Bibliorum Londinensum hoc modo effertur *tunc cœptum fuit invocari nomen Dei* حينيذ ابتدي ان يتسمى على اسم الله

Vetustum autem Pentateuchi M. S. à clariss. Seldeno citatum sic habet, *tunc inceperunt* لان يدعوا باسم الرب *non invocare nomen Domini:* hoc modo, quo supra, locum hunc Gen. IV. vers. XXVI. explicandum esse censet Doctiss. Danæus in de prima mundi ætate, cap. I. pag. mihi 259. Vide de hoc loco amplius differentem eundem Danæum, eodem libro. p. 232. Notandum autem, Cyrillum lib. IX. contra Julianum, sect. I. erasse quando scripsit, hic a Mose indicari Enoschum ab hominibus tum temporis viventibus, Deum fuisse vocatum, honoris & pietatis, quam præ se ferebat, ergo. Nullo etiam modo approbamus D. Augustini sententiam, quando lib. XV. de C. D.

cap.

cap. XVIII. de Enoscho differens, dicit: *quid sibi hoc vult*, speravit invocare nomen Domini Dei? *nisi quia prophetia est, exorturum populum, qui secundum Electionem gratiæ invocaret nomen Domini Dei.* Profecto nihil tale in textu apparere credimus, simpliciter enim dicit, *tunc cæptum est profanari nomen Domini.* Et si Augustini opineo pro vera sit habenda tum non a הלל sed a יחל quod *sperare, exspectare* significat, esset derivandum הוחל quod plane est absurdum. Ex dictis conspicitur evidentissime, non esse prophetiam sed meram Historiam, uti ante fuse probatum fuit. Modum autem & peccata, quibus Caïnitæ nomen Domini profanarunt, reperiet Lector, apud eundem Danæum loco supra laudato. Locum autem ipsum ex Doct. Danæo heic adscribere lubet, notatu enim est dignissimus, ac nostram expositionem valde confirmat. Sic Danæus. Cæterum ipse Davidis Kimchi sententiæ atque interpretationi subscribo, eamque sequor. Hic enim de publica nominis cultusque Divini profanatione & contemptu (qui tunc popularis inter homines esse cœpit) agit Moses, & gradus describit, tum quibus ad tam horribile scelus perventum est. tum etiam quibus tandem omnis caro corrupit viam suam, ac propterea diluvium illud, atque tremendum Dei judicium in Mundum universum est effusum, Gen. VI. Sunt autem hi, Primus quidem, Peccatum ipsum primum primi hominis: Secundus, Fœtura, quam in singulorum hominum animis & cordibus clam & privatim semel concepta corruptio & infusa vitiositas ex primo illo Adami peccato pariebat: Tertius, Publicum Caïni fratricidium: Quartus, Stuprum, violatioque conjugii publice à Lemecho (qui fuit unus ex Caïni posteris) inducta: Quintus, Ipsa publica jam neglectio omnis veri cultus Dei, &, pro eo, impia profanatio contemptioque nominis ipsius publica, ergo & alterius, quam veri Dei invocatio, Divinique cultus nova institutio ab hominibus facta est. De quibus vide Epiphanium initio lib. I. contra 80. Hæreses. His enim tot gradibus ad immane istud flagitium deventum est, ut Dei nomen ab hominibus populariter ac publice contemneretur, quum tot improbitatis, & quidem inultæ, publica exempla viderent homines in mundo, quum in tota Caïni familia (postquam ipse à Dei facie fugisset, Genes. IV. vers. XVI.) ac proinde in ejus posteris jam cessasset, ac intermissus esset verus Dei cultus. Ergo qui inter istos homines, nimirum Caïni posteros, supererat ex veteribus humanæ mentis & lucis reliquiis metus Dei,

R. Quidam existimant etiam inter Sethi posteros cœptum esse profanari nomen Dei, propterea quod tota Caïni familia jam vero Deo servire desierat, eiusque cultum (quum Caïnus pater à facie Dei ejectus esset, & extra Ecclesiam) sequi, & retinere. Quamobrem hoc de Sethi posteris, qui nondum Dei cultum violarant, dictum malunt. Ego vero de solis Caïni posteris ista sumenda judico. Quum enim cœpit nomen Dei profanari, nulli dum erant posteri Sethi, ut pote quum illa profanatio cœperit sub tempus nativitatis Enoschi, quemadmodum ait & quidem diserte Moses, Genes. IV. vers. XXVI. Fuit autem hic Enoschus, ut antea demonstravimus, primogenitus Sethi. Quanquam autem Caïni posteri verum Dei cultum non retinebant, publicam tamen illam nominis, cultusque Dei profanationem adhuc nec excogitarant, nec admiserant, quam sequenti tempore tamen, ut hic docet Moses, sequi, & amplecti cœperunt. Itaque tunc demum manifeste publice & populariter profanari inter eos cœpit nomen, veneratioque veri Dei, quod antea non fiebat. Hoc autem publicæ impietatis à Caïni familia primum introductæ, & postea in ea sola diu retentæ exercitæque exemplum secuti sunt postea & suo tempore posteri Sethi, nempe postquam ipsi multiplicati essent in terra, & filias hominum in uxores accepissent, non autem prius, meo judicio, Genes. VI. vers. II. IV. Tunc enim (exceptis omnino paucis) & illi quoque posteri Sethi plerique fere omnes defectores à Deo fuerunt, quum antea tales non essent. Ergo multis antea seculis in Caïni familia ea profanatio nominis Dei contigit, ut ordo seriesque conscriptæ à Mose historiæ docet. Fere enim inter hanc profanationem publicam, illiusque inter Caïni posteros initium, & eandem ad posteros Sethi derivatam intercedunt anni 287. ut colligi potest ex Gen. cap. V. Eam enim derivationem colloco in tempus Jaredi id est, nati quidem, sed non translati adhuc Chanochi. Translatus enim est à Deo, ut defectores ex Dei familia potissimum percellerentur metu, & ut boni, qui in Dei cultu perstabant in eadem familia, corfirmarentur, ac recrearentur. Atque hanc meam sententiam confirmat Epiphanius lib. I. contra hæreses his verbis, Ἀδὰμ γὰρ παῖς Σὴθ, υἱὸς δὲ τούτου Ἐνὼς καὶ κατὰ διαδοχὴν Καϊνὰν, Μαλαλεὴλ, Ἰαρέδ· ὡς γὰρ ἡ παράδοσις ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα ἐντεῦθεν ἤρξατο ἡ κακομηχανία ἐν κόσμῳ γίνεσθαι, id est, *Adami filius Seth, filius autem hujus Enos, & per successionem Kainan, Malaleel, Jared. Ut vero majorum traditio, quæ ad*

ad nos pervenit, habet, tunc cœpit illa famosa nequitia in mundo esse. Hæc Ephiphanius. Verum Josephus lib. I. Antiquit. cap. IV. videtur demum septimæ generationis Sethi tempori hoc attribuere, quasi sub Mathusale patre pii Lemechi: non sub Jaredo patre pii Chanochi hæc evenerint. Ego vero potius Epiphanio assentior eumque sequor Addit porro Danæus.

Q. Qualis fuerit ista nominis Dei Profanatio, & quid significet? R. Synecdochica est locutio in voce *Nominis* & verbo *Invocare*, Nec enim Nomen ipsum Dei duntaxat, id est, ipsius appellatio fuit profanata, velut, quod Dei nomen in vanum sumeretur, per Deum temere & juraretur ab istis hominibus, & pejeraretur, & denique sanctum illud Dei benedicti Nomen (quod prius sacrosanctum inter homines fuerat) blasphemaretur: verum etiam quod Dei Potentia, majestas, justitia, sapientia, misericordia contemneretur, sperneretur, irrideretur, negaretur. Nec id quidem solum, dum in publicis cœtibus aderant homines ad Deum colendum & invocandum, (nec enim gens ulla religione aliqua caruit) verum ubique, & quoties vel conscientia contemptores istos arguebat: vel ipsius Nominis Dei appellati, interpositi, invocative ab aliis hominibus reverentia & obtestatio istis profanis proponebantur, Dei nomen isti impudenter & impie profanabant. Ergo in universum Dei contemptus, præsertim in ipso Deo colendo & venerando invaluit inter illius seculi homines, id est, Caïni posteros, quæ postea tamen etiam ad posteros Sethi quoque dimanavit. Ergo idola tunc pro vero Deo culta sunt, ut scribit Philo in Antiquit. & verus legitimusque cultus Deo præstari inter eos desiit, quemadmodum ait Josephus lib. I. cap. V. Antiquit. Denique Epiphanius his verbis illam Profanationem describit, quibus intelligatur ipsa fuisse tristissimum peccati effectum, quod Dei metum omnem & verum cultum inter homines extingueret, & quæ Profanatio impietatem pro pietate, infidelitatem pro fide in Deum doceret, ac proveheret: quanquam idem Epiphanius censet post Diluvium demum idola & Tharæ temporibus introducta in mundum: hoc vero tempore nondum fuisse recepta. Contra, Tertullianus in lib. de Idololat. ea tunc in Mundum putat inducta. Nec enim, ait idem Epiphanius, Adamus fuit idololatra, nec simulacra vel aliud quicquam, præter verum Deum, adoravit. Imo etiam Propheta fuit Adamus, sciebatque Patrem dixisse Filio: *Faciamus homi-*

hominem ad imaginem nostram Gen. I. Ego Tertulliano non assentior. Hanc etiam loci hujus expositionem, placere deprehendo Doctiss. Marshamo in chron. Canone pag. 54. Notandum etiam eundem Marshamum observasse, ex Epiphanii Hæres. lib. I. §. 8. Christianorum Patrum nonnullos ex Apost. Pauli verbis Coloss. cap. III. vers. II. οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ Ἕλλην, οὐκ Ἰουδαῖος, deducere totidem Religionum vel sectarum intervalla, adeo ut Βαρβαρισμὸς duraverit a principio mundi usque ad Diluvium, Σκυθισμὸς a diluvio ad tempus Serug; deinde, Ἑλληνισμὸς, ad Abrahami tempora se extenderit, a cujus circumcisione Ἰουδαϊσμός. Sed putamus hanc conjecturam nullo niti fundamento imo veritati contrariam: hunc Apostoli non fuisse scopum cuivis textum inspicienti patebit, deinde quis illos Patres docuit Barbarismum a creatione mundi usque ad Dilivium Regnasse, Adamum, Abelem, Sethum, Enoschum aliosque Diluvio anteriores, Barbaris non esse adcensendos, utpote vera Dei cognitione ad salutem sufficienti præditos fuisse credimus, deinde Σκυθισμὸς male, sequeretur Babarismum: quia Σκύθαι omnium nationum Babarissimi apud Scriptores reputantur & talem esse ipsius Apostoli scopum ex contextu patet. Heic autem ex mente Epiphanii pro politiori statu quam barbarismus σκυθισμος habendus, quod quam absurdum sit, cuivis Historiarum lectione vel levissime tincto patet. Male etiam ab Epiphanio Ελληνισμὸς Abrahamo antiquior habetur. Phoroneus enim qui Græcorum omnium antiquissimus reputatur, Abrahamo est posterior. Abrahamus enim secundum Calvisium anno mundi 2023. profectus est ex Harran, peregrinatusque est in locis ignotis in Canaan & Ægypto cum Sara uxore, & Lotho fratris sui filio, Phoroneus autem Argivorum Rex II. Inachi filius anno Mundi 2143. Regnavit. Testatur etiam Plato in Timeo, nullum aliquod vetustius Phoronei Niobesque ætate tempus innotuisse. Hinc Syncellus οὐδὲν πρὸ Ἰνάχου, καὶ Φορωνέως παιδὸς τῶν πρώτως Ἄργους βασιλευσάντων Ἕλλησιν ἱστόρηται, *nihil in Historiis Græcis continetur ante Inachum ejusque filium Phoroneum qui primum Regnarunt Argis*. Ex hisce cuivis constet Ἑλληνισμὸς male ab Epiphanio Abrahamo anteriorem constitui. Imo etiam ab eodem Epiphanio male initium Idololatriæ ad Serugi tempora referri, ex superius enim dictis constare putamus, etiam ante illa tempora homines Idololatriæ fuisse deditos. Ut autem e diverticulo in viam redeamus, puta-

 mus

mus ex dictis, saltem probabiliter posse concludi, etiam ante diluvium homines Idololatriæ deditos, & derelicto veri Dei cultu, ad diaboli partes defecisse, atque ut illos sibi devotos retineret, fallacibus Oraculis illis illusisse probabile esse credimus. Præcise autem originem Oraculorum, quo anno primum innotuerint & quodnam illud, & quomodo consultum fuerit, indicare nos non posse ingenue fatemur. Oracula autem Sibyllina Diluvio posteriora ant saltem non anteriora esse fatetur ipsa pseudo-Sibylla, nisi etiam, ante ingressum in Arcam, Vaticinatam fuisse sustinere quis velit: sin vero Diluvio priora sint reputanda Sibyllina Oracula, constabit ergo etiam a mundi primordio diabolum Oraculis falsis, homines a vero Dei cultu abalienasse. Oracula enim illa apud Paganos tam celebria, a Mulieribus, Spiritu diabolico actis esse data, in confesso est, quoniam ille homines ad idololatriam obligarent, uti constat ex illis quæ a Livio, Cicerone, Plutarcho, Pausania, Luciano, Solino, Suetonio, Spartiano, Zozimo aliisque de illis referuntur & ab illis consulta leguntur. Hæc autem quæ hodie pro Sibyllinis habentur, esse tota quanta, spuria & supposititia, infra, Deo dante probabimus. Ut ergo Satanas supradictis Oraculorum speciebus Divina imitari conatus est, sic etiam illum Sibyllinis Paganis annisum esse pro indubitato tenemus ac pro certo: Sibyllinis apud Gentiles celebribus Oraculis, hoc intendisse Dæmonem callidum, non solum credimus verum etiam pseudo Sibyllinis hodie exstantibus, (vere enim aliqua a Sibyllis olim spiritu diabolico actis, aut saltem ab impostoribus data Oracula & a Paganis in casibus extraordinariis consulta, certo certius esse contendimus) hominibus imponere & Religionem Christianam suspectam reddere conatum esse, pronuntiamus. Uti enim olim in Capitolio Romano aliqua asservabantur postea incendio consumpta, quæ revera a Sibyllis proficiscebantur, tam falsa esse illa quæ nunc circumferuntur infra patebit. ad quæ antequam accedamus nonnulla alia de Sibyllis earumque Oraculis in genere præmittenda esse, consultum ducimus.

CAPUT XIV.

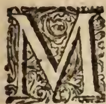
DE HONORIBUS, SIBYLLIS, A GENTILIBUS DELATIS

BREVIARIUM.

Templa illis fuere consecrata. Simulachro Augusti templum fuit consecratum & quotidie illi sacra fiebant. Sacrificia Sibyllis offerebantur. Etiam statuæ illis fuere erectæ. Lactantius emendatus. Viris & Fœminis clarioribus, statuæ erigebantur. Sibylla Tiburtina olim uti Dea fuit culta. De antro Sibyllæ Tiburtinæ ejusque templum. quod nonnulli Herculi Sarano sacrum fuisse existimant. Templum Cumanum in nummis suis Gergithii in Sibyllæ memoriam imprimi curarant. Tres statuæ olim Sibyllis fuere erectæ. An recte Sibyllarum imagines in templis Christianorum erigantur? De more adeundi Sibyllarum templa tractandique illarum Oracula. Summa cum veneratione, Sibyllarum Oracula consulturi illarum templa adibant. Non ultra limen procedebant. Virgilii interpretes nonnulli refelluntur. In limine templi preces erant fundendæ Oraculum consulturis. Limina templorum Paganorum erant sacra ac proinde non licebat illa calcare aut attingere. Atque hinc factum ut qui Idolorum templa intrare volebant, limen transilirent. Novæ nuptæ non licebat mariti limen tangere, & cur? Limini etiam olim oscula figebantur. Non solum templorum sed & Curiæ liminibus. Velatis manibus, olim Oracula Sibyllina tractabantur. Vopiscus emendatus. Casaubonius refutatur. Precantes velatis manibus orabant. Salmasius notatus. Res sacræ olim velatis manibus peragebantur, & quo modo. Virgilius expositus. Vittæ non solum

capiti verum etiam manibus aptabantur. Ramus oleæ in precibus adhibebatur. Homerus expositus ut & Tertullianus. Euripidis scholiastes explicatur, uti & Sophoclis. Appianus exponitur. Apud Gentiles illi qui sacra tractabant caput velabant. Cur velatis manibus Sibyllarum Oracula inspiciebantur. In principio duobus viris custodiendi Oracula Sibyllarum cura fuit demandata. Illis postea duo ministri fuere adjuncti. Quot annos durarit numerus duorum virorum servandis Oraculis Sibyllinis præfectorum. Quando duorum virorum numerus in denarium fuerit mutatus & quot annis mos ille decemvirorum obtinuerit. Decemviri ex Illustrissimorum numero eligebantur. Quænam illorum privilegia. A quibus post ejectos Reges eligebantur Decemviri. Cur servi illis adjuncti sine quibus illis non licebat inspicere aut adire Oracula. Decemviri partim ex plebe, partim ex Patribus eligebantur. Quam diu Denarius hic numerus durarit. Quindecimvirorum numerus quando fuerit introductus. Quomodo XV. viri post exusta priora cum Capitolio Oracula, illa potuerint adire & inspicere. XV. virorum apud Historicos & Antiquarios crebra sit mentio. A collegis nonnumquam & a plebe postea fuerunt electi. Onuphrius & Schmidius notati. Quindenarius numerus postea mutatus fuit in quadragenarium. Oracula Sibyllina, sub Honorio concremata & plane ablata fuerunt. Cur istud factum fuit, Quando XV. virorum officio finis fuerit impositus. Quibus occasionibus inspicerentur Oracula Sibyllina. Occasione seditionis. Cladis in bello acceptæ. Etiam belli tempore. Ostentorum & prodigiorum causa. Etiam pestis tempore & ad valetudinem recuperandam. Item Terræ motus occasione & monstrorum. Quando respublica in magno periculo versabatur. Casaubonus refutatus. Clemens Alexandrinus refutatus. D. Paulus non commendavit Oracula Sibyllina. Vossius refutatus. Clementis Alexandrini errores notati. Quo pacto Clemens Alexandrinus inciderit in illum errorem, ut statuerit B. Paulum auditoribus suis lectionem Oraculorum Sibyllinorum commendavisse. Quo in pretio apud S. S. Patres fuerint Oracula Sibyllina, & an recte fidei dogmata talibus testimoniis fuerint confirmata. Jesuita Crassetus refutatus. Oracula Sibyllina Paganorum nihil de mysteriis Christianorum innuerunt. Falsa a Crasseto allegata testimonia refutantur. Quis operis CXLVI. quæstionum ad orthodoxos fuerit Author, saltem non fuit Justinus Matyr quamvis Crassetus illas ei at-

attribuat. Quo tempore quæstiones illæ fuerint conscriptæ. sunt Ecclesiæ Romanæ doctrinæ contrariæ.

Ulieres olim aliquas apud Paganos extitisse quæ Sibyllarum nomen sunt sortitæ, eo quod a Deo actæ crederentur, numine afflari (Σιβυλλαίνειν dicitur, teste Diodoro Siculo lib. IV. cap. LXVIII.) in dubium vocari posse a nemine, nisi qui constantibus Historicorum Testimoniis nullo fundamento, contradicere velit, contendimus. Hac de re quandoquidem nunc constet, videndum porro quæ qualesve extiterint Sibyllæ, an fuerint Divino an vero diabolico Spiritu actæ, numquid Divinæ possint appellari aut diabolicæ sint dicendæ, num Scriptoribus Fidelibus & Sanctis an θεόφλοις Prophetissis, sed non Divinis, sint accensendæ, sententiæ virorum doctorum heic mire variant, de Sibyllis apud Paganos celebribus heic nunc agimus, de Autore Oraculorum quæ nunc exstant Sibyllinorum, postea dicendi erit locus. Statuimus enim hæc a Sibyllis Paganis nullo modo esse profecta, sed a Christiano, si Christianum vocare licet conficta, uti postea evidenter demonstrabimus. Hæc autem antequam pertexamus, alia quædam de Sibyllis in genere, sunt dicenda: & primo quidem, libet heic inquirere de honore ipsis delato: pagani qui illas pro Divinitus inspiratis habebant, maximos, etiam Divinos honores ipsis deferebant, summa cum veneratione ipsarum Oracula tractantes & consulentes. Templa olim Diis tantum, principibusque viris fuisse consecrata nemo est qui non sciat, templa alicui igitur dicare & consecrare est magno illum honore velle afficere. *Cum enim*, ait Tranquillus & post illum Isidorus, *exuta feritate, rationem vitæ habere cæpissent, seque ac Deos suos nosse: cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi, utriusque Magnificentiam ad Religionem Deorum suorum excogitaverunt. Igitur ut templa illis domibus pulchriora, & simulachra corporibus ampliora faciebant: ita etiam eloquio etiam quasi augustiore honorandos Deos putavere, laudesque eorum & verbis illustrioribus, & jucundioribus numeris extollere.* Sic etiam de Augusto Cæsare legimus, templum ipsi erectum, Divinosque honores illi delatos. Prudentius lib. I. p. m. 267. de simulachro Augusti.

Hunc morem veterum, docili jam ætate secuta
Posteritas, mense atque adytis & flamine & Aris

Augustum coluit, vitulo placavit & agno,
Strata ad pulvinar jacuit, responsa poposcit.
Testantur tituli, prodeunt consulta Senatus,
Cæsareum Jovis ad speciem statuentia templum.

Atque hinc factum est ut honoris causa, Cæsares vivos colerent, Deosque appellarent, Seneca de Tranquillitate Animi Cap. XV. p. m. 115. *nec jam procul erat tumulus, in quo Cæsari Deo nostro fiebat quotidianum Sacrum.* Hinc illis etiam sacrificia oblata, ut ex jam dictis patet: imo & illorum rescripta, Oracula vocabantur. Claudian: paneg: de consul. Manlii Theodori.

— — — *Terris edicta daturus*
Supplicibus responsa venis Oracula Regis
Eloquio crevere tuo, nec dignius unquam
Majestas meminit sese Romana locatam.

Immo & statuæ illis erigebantur, aliique honores ab hominibus vanis excogitabantur, ut vel amoris, gratitudinis, aut potius adulationis testominium posteritati relinquerent, lubet heic elegantissimi Scriptoris, Lactantii, locum, totum hoc negotium expedientem & explicantem, (ut omnia hæc Sibyllis demonstrata ostendamus, postea,) describere ex lib. I. de falsa Religione cap. XV. *si enim nulli Reges ante Saturnum vel Uranium fuerunt propter hominum raritatem, qui agrestem vitam sine ullo Rectore vivebant: non est dubium, quin illis temporibus homines Regem ipsum, totamque gentem summis laudibus ac novis honoribus jactare,* (forte legendum & *mactare*, & melius quidem meo judicio.) *coeperint, ut etiam Deos appellarent, sive ob miraculum virtutis (hoc vere putabant rudes adhuc & simplices sive) ut fieri solet in adulationem præsentis potentiæ: sive ob beneficia quibus erant ad humanitatem compositi: deinde ipsi Reges, cum chari essent ipsis, quorum vitam composuerant: magnum sui desiderium mortui reliquerunt: Itaque homines eorum simulachra finxerunt, ut haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium. Progressique longius per amorem meriti, memoriam defunctorum colere coeperant; ut & gratiam referre benemeritis viderentur, & successores illorum allicerent ad bene imperandi cupiditatem, quod Cicero de nat. Deorum docet, dicens, suscepit autem vita hominum, consuetudoque communis ut beneficiis excellentes*

viros

viros in cælum fama, ac voluntate tolleret. Hinc Hercules, hinc Castor, hinc Pollux, hinc Æsculapius, hinc Liber & alio loco, atque adeo in plerisque Civitatibus intelligi potest, acuendæ virtutis gratia, aut quo lubentius rei publicæ causa periculum adiret optimus quisque virorum fortium, memoriam honore Deorum immortalium consecratam hac scilicet ratione Romani Cæsares suos consecraverunt, & Mauri Reges suos. Sic paulatim Religiones esse cœpere dum illi primi, qui eos noverant, eo ritu suos liberos, ac nepotes, deinde omnes posteros imbuerunt. Et hi tamen summi Reges ob celebritatem nominis in Provinciis omnibus colebantur: privatim vero singuli populi gentis aut urbis suæ conditores, seu viri fortitudine insigues erant, seu fœminæ castitate mirabiles, summa veneratione coluerum ut Ægyptii Isidem, Mauri Jubam, Macedones Cabyrum, Pœni Uranium, Latini Faunum, Sabini Sancum, Romani Quirinum. Eodem utique modo Athenæ Minervam, Samos Junonem, Paphos Venerem, Lemnos Vulcanum, Naxos Liberum, Apollinem Delphi. sic per populos, atque Regiones varia Sacra suscepta sunt; dum grati homines in Principes esse cupiunt &, quos alios honores vita carentibus deferant, invenire non possunt. Flavius Vopiscus in Tacit. Imperat. cap. IX. *In eadem oratione Aureliano statuam auream ponendam in Capitolio decrevit.* Et paulo post. *Divorum templum fieri jussit in quo essent statuæ Principum bonorum ita ut iisdem natalibus suis & parilibus, & Kalend. Januariis & votis libamia ponerentur.* Plura si quis ad hanc rem pertinentia velit, adeat Gruteri inscriptiones, quam plurima exempla statuarum & templorum, Imperatoribus Diisque consecratorum, inveniet: tales autem Sibyllis vel saltem illarum nonnullis honores fuisse delatos, omnibus in confesso est. De Sibylla Tiburtina testatur Lactantius lib. I. de falsa Religione cap. VI. illam *Tiburi cultam ut Deam, juxta ripas amnis Anienis: cujus in gurgite simulachrum ejus inventum esse dicitur, tenens in manu librum cujus sacra Senatus in Copitolium transtulerit.* Sic etiam Virgilius Æneid. lib. VII.

At Rex sollicitus monstris, Oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucosque sub alta
Consulit Albunea, nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat, sævamque exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes, omnisque Oenotria tellus
In dubiis responsa petunt.

Et

Et libro VI.

Tum Phœbo & Triviæ solido de marmore templo
Instituam, festosque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent Regnis penetralia nostris:
Hic ego namque tuas sortes, arcanaque fata
Dicta meæ gentis ponam: lectosque sacrabo
Alma viros.

Jacobus Spon in Itinerarii sui parte prima p. m. 37. testatur *Tivoli*, antiquis *Tibur*, se vidisse rupes de fluxu continuo aquarum excavatas, antrumque illud immane ab incolis haberi pro antro Sibyllino, ex quo Vates Oracula reddidisse credita est. Refert idem Jacobus Spon loco laudato, prope illum locum hodie adhuc exstare partem aliquam exigui templi olim Sibyllæ Tiburtinæ Sacri. Nonnullos tamen reperiri affirmat qui templum illud Herculi Saxano olim fuisse dedicatum asserant, aut existiment. Virgilius etiam lib. VI. Æneid. describit templum Cumanum, ex quo Sibylla Oracula reddebat, fere eundem in modum ut templum de quo supra.

— — — *Vocat alto in templa Sacerdos*
Excusum Euboicæ latus ingens rupis in antrum
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum,
Unde ruunt totidem voces responsa Sibyllæ.

Imo & Gergithii qui in Phrygia minori sunt, Sibyllæ Imaginem, quod inde esset oriunda, ad perpetuum honorem, nummis suis imprimi curarunt, teste Alexandro ab Alexandro dierum genialium lib. IV. Cap. XV. tres statuas Sibyllæ erectas fuisse testatur Plinius lib. XXXIV. Cap. V.. *equidem & Sibyllæ juxta rostra esse non miror, três sint licet: una quam Sex: Pacuvius Taurus Ædilis plebis restituit: duæ: quas M. Messala.* Templa itaque & Simulachra Sibyllis dedicata ut & ipsarum dicta, Oraculorum nomine venditata fuisse nemo est qui hoc non sciat, titulus operum Sibyllinorum clarissime hoc prædicat: imo sic & omnibus Doctis in more est, scripta Sibyllina Oraculorum nomine insignire. Antequam autem ulterius progrediamur, lubet heic inquirere, utrum

recte

recte in templis Christianorum erigantur Sibyllarum statuæ uti in templo Senensi erectas legimus, atque ex eo ad vivum expressimus ante, figuris æneis ex Italia ad nos allatis. Nolumus heic disputare, numquid licitum sit, Imagines statuasque Deum repræsentantes vel Angelos, Sanctos Sanctasve in templis Religionis ergo collocare, hoc enim abundantissime a Theologis nostris fuit ostensum, plane esse illicitum, ne itaque actum agamus, tantum de Sibyllarum statuis nunc loquimur, ac fatemur ingenue nos satis non posse hominum stultitiam mirari, mulierculaurm paganarum ne nunc dicamus diabolico spiritu actarum, reperiri inter statuas & Imagines Deo, Angelis & Sanctis, erectas, an non certe ridendos se Papistæ propinant, paganas mulierculas Sanctis suis æquales constituendo? quis cultus illarum Sibyllarum statuis deferetur? an idem qui Sanctarum imaginibus, Latriæ, Duliæ, vel Hyperduliæ, qualem Romanistæ illis deferendum judicant? hoc pacto miseræ gentiles mulieres fœdere Dei exclusæ, pari in loco constituentur cum Christianis, cur Infallibilis Papa illas non canonizavit? quid eveniet si ab illis plebecula cœca remissionem peccatorum, & apud Deum illarum intercessionem imploret, numquid tales preces exaudientur? certe nos valde inconcinne hoc factum fuisse pronuntiamus, ac dementiam sapere quod etiam Christiani Prophetissis diabolicis statuas erexerint: numquid & hæ imagines sunt laïcorum libri? quid ex illis addiscent miseri mortales? an illarum recordatio tanti facienda, ut etiam in cultu solemni & publico earum meminisse Romano-Catholicis sit necesse. credant hoc Papistæ quantum velint, nos saltem nunquam credemus. Verum ut ulterius de honore Sibyllis earumque scriptis delato, inquirere lubet, consideremus, tantum quid de more adeundi Sibyllarum templa, tractandique earum Oracula retulerint scriptores quanta cum veneratione templum adierint, Sibyllæ Oraculum consulturi docet nos poëtarum Princeps Virgilius Maro, qui pluribus in locis testatur Oraculum consulturos non ulterius quam ad limen templi processisse, ibique substitisse, venerationis ac Religionis causa. lib. III. Æneid.

Vix ea fatus eram: tremere omnia visa repente.
Liminaque, Laurusque Dei.

Illis non assentior Interpretibus qui, per limina totum Phœbi templum intelligunt, partem pro toto capientibus. Puto enim Poëtam

consulto sic scripsisse, ut exprimeret morem consulentium Deorum aut Dearum Oraculum, utpote quibus non liceret ulterius progredi nisi ad limen, sed ad illud ipsis subsistendum esset: testatur Æneas se liminis sensisse tremorem, quippe qui in illo stabat Religionis ergo. Idem Poëta eodem libro, paulo inferius:

Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit: & tua nos en ultro ad limina mittit.

Et paulo post, idem.

Hic Helenus cæsis primum de more juvencis,
Exorat pacem Divum: vittasque resolvit
Sacrati capitis: meque ad tua limina Phœbe
Ipse manu multo suspensum numine ducit:

Ænid. lib. VI.

Ventum erat ad limen, cum virgo poscere fata
Tempus ait, Deus, ecce Deus cui talia fanti
Ante fores. subito non vultus, non color unus, &c.

Oracula consulturis & in limine venerationis causa stantibus preces erant fundendæ, quas dum funderent, Sibylla sive Deus aut Dea ad templi interiora se recipiebat, ad antrum ex quo responsa dabat & pronuntiabat: sic Virgilius hoc eodem Lib. VI. paulo ante.

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur Vates.

Item inferius.

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit.

Quando autem de consulturo Oraculum est sermo, tum hoc modo idem Poëta,

Dum consulta petis nostroque in limine pendes.

Hinc

Hinc itaque luce meridiana clarius conſtat, ſtudio optimum Poëtam ſcripſiſſe *limina*, & non Templa aut Domos, ut venerationem & honorem quem Oracula conſulentes, Divinitati debebant, exprimeret, moremque antiquum Oracula conſulendi referret: hoc etiam alii Scriptores abunde teſtantur: Herodotus Halicar: lib. I. in fine Cap. XC. Ὡς δὲ ταῦτα ἤκουσε Κροῖσος, πέμπων τῶν Λυδῶν ἐς Δελφοὺς, ἐνετέλλετο, τιθέντας τὰς πέδας ἐπὶ τοῦ νηοῦ τὸν οὐδὸν εἰρωτᾶν, &c. *Ubi hæc audivit Crœſus, Delphos mittens quosdam Lydos, juſſit, cum ad limen Templi vincula depoſuiſſent, interrogare*, &c. Hac de cauſa quia ad limen Templi reſponſum eſſent accepturi. Hinc Poëta Æneid. lib. II. vocat Relligoſa Deorum limina,

Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corpora, perque domos, & Relligioſa Deorum
Limina. — — —

Religioſa limina, quia in limine vel ad limen Religionis cauſa ſubſiſtebant Deorum Oracula & reſponſa exſpectantes, imo notandum etiam olim limina tanquam res ſacras fuiſſe habita. Hinc mores illi nati, vel limen non calcandi aut non attingendi, vel etiam Religionis cauſa deoſculandi. hinc Philiſtæi limen Templi Dagonis non calcant, uti videre eſt I Samuelis Cap. V. vers V. & Sophoniæ Cap. I. commate IX. *dicuntur limen tranſilire*, ne pedibus rem Diis ſacram conculcarent. Hinc etiam obtinuit, ut novæ nuptæ mariti limen tangere non licuerit, ne, ut Servius ait, à ſacrilegio inchoaret: ſi Virginitatem depoſitura, calcaret rem Veſtæ, hoc eſt Numini caſtiſſimo conſecratam. Oſcula etiam limini, utpote rei Sacræ, figebant. Hinc Juvenalis alicubi:

— — — *Tarpeium limen adora.*

quod ſic non expono ac ſi cultus adorationis limini deferrent, ſed quod os limini, illud oſculaturi, admoverent. Arnobius lib. primo p. m. 29. *cum per omnia ſupplices irent templa, cum Deorum ante ora proſtrati limina ipſa converrerent oſculis.* Gentiles enim ſtatim quum templa ingrederentur, conſpectis Deorum ſtatuis aut ſimulachris in terram ſe proſternebant & limini Oſculum figebant. Lucanus lib. II.

— — — Cultus matrona priores
Deposuit mæstæque tenent delubra catervæ.
Hæ lachrymas sparsere Deos hæ pectora duro
Afflixere solo, lacerasque in limine sacro
Attonitæ fudere comas.

Sic etiam lib. I.

ELEGIA II.

Non ego, si merui, dubitem procumbere templis
Et dare sacratis oscula liminibus.

Titus Livius testatur de Prusia Rege, assentante Romanis, etiam curiæ limini osculum dedisse. lib. XLV. *Romæ quoque cum veniret in Curiam, summisisse se, & osculo limen Curiæ contigisse, & Deos Servatores suos, Senatum, appellasse.* Etiam hoc ad Sibyllarum honorem pertinet, quod nunquam illarum Oracula, nisi velatis manibus tractarent: de hoc ritu optimus exstat locus apud Flavium Vopiscum de Divo Aureliano Cap. XIX. *Agite igitur Pontifices, qua puri, qua mundi, qua Sancti, qua vestitu animisque Sacris commodi, templum adscendite, subsellia laureata constituite, veteranis manibus libros evolvite, fata Reipublicæ quæ sunt æterna perquirite.* Locus hic quem putamus intentioni nostræ accommodum, emendatione opus habet, *Veteranis manibus libros evolvite*, magnus Casaubonus dicit ad locum supra laudatum, *veteranas manus*, sic appellari, eo quod illi, qui in librorum Sibyllinorum inspectione diu essent versati, in illo Pontificatu consenuissent: sed cum bona tanta viri venia, existimamus cum nobilissimo Salmasio ad eundem locum, non solis majoribus Pontificibus, munus illud, Oracula Sibyllina inspiciendi incubuisse, imo etiam nec minoribus ut locus hoc velle indicare videtur, sed *Veteranis manibus* positum esse pro *vetanis manibus* quod etiam nostro quidem judico male, & transpositas esse literas vocis *vetanis*, proprie legendum fuisse *venatis manibus* quod pro *velatis manibus* scriptum fuisse, cum supra laudato Salmasio putamus. N. & L. sæpe permutantur. Sic prænum pro prælum in veteribus glossis, hoc modo heic loci, *Venatis manibus* pro velatis manibus legendum esse, censemus: supplices enim qui Deos precibus suis

ſuis invocarent, *velatis manibus*, hoc peregiſſe certiſſimum eſt: antequam autem hunc ritum teſtimoniis confirmemus: ἐν παρόδῳ notari velim, locum illum quem Nob. Salmaſius ex Plauti Amphitryone citat *velatis manibus Orare*, ibidem non reperiri, nec de velatis manibus loqui Poëtam, locus enim ſic ſonat, Plautus in Amphitryone actus V. ſcena I.

Invocat Deos immortales, ut ſibi auxilium ferant,
Manibus puris, capite operto. — —

Caput quidem fuiſſe opertum, ſed fuiſſe velatas manus non teſtatur Scriptor optimus: *velatis* autem *manibus* olim res Sacras peractas fuiſſe abunde teſtantur Scriptores. Euripides in Supplicibus.

Ἀλλ᾽ ὦ γεραιαὶ, στέμμ᾽ ἀφαιρεῖτε στέφη
Μητρὸς πρὸς οἴκους νιν. Αἰγέως ἄγω
φίλην προσάψας χεῖρα

Sed ô anus, auferte Sacra velamenta
A matre, ut eam ducam ad domum Ægei
Attingens charam manum.

Vult oſtendere velamenta impediviſſe manuum contrectationem: ſic etiam apud Virgilium Æneid. lib. VII.

Præferimus manibus vittas.

Ubi per *vittas* non intelligenda vincula illa quibus fluentes religantur capilli: ſed in genere vincula talia quibus manus ligabantur ſupplicum: manibus, Diis ſupplicaturi ramum Oleæ ferebant: ramus autem ille lana erat obvolutus, lanam hanc Virgilius vocat *vittas* à vinciendo & ut loquitur Capella, quod vinciant, &c. Sic vittas non ſolum capiti, verum etiam manibus aptamus, Statius Thebaïd. 12.

Ipſe manu, ramoſque oleæ, vittaſque precante
Tradit. — — —

Sic etiam Euripides in ſupplicibus:

Τί γὰρ πρὸς ἡμᾶς ἦλθον ἱκεσίᾳ χερί.

Cur enim ad nos venerunt supplici manu.

Manus supplices sunt *manus velatæ*. Sic Ovidius Metamorph. II.

Velamenta manu prætendens supplice. — —

Sic etiam Æschylus, ἐν ἱκετ': loquitur de ἐγχειριδίοις κλάδοισι, quia rami illi manibus gestarentur. Idem ibidem vocat ramos illos ἱεροστέπτους & λευκοστεφεῖς. Euripidi dicti sunt ἱκέσιοι κλάδοι, *rami supplices*. Velamenta illa manuum στέμματα vocantur à Græcis: atque hinc factum est ut quidam de Coronis capiti impositis somniarint, existimantes supplices nonnunquam orasse, corona cinctos, vel manu gestantes: sic nonnulli Interpretantur Homeri versum

Στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν,

in manibus habens Coronas, male quidem meo judicio: quum vertendum sit, velamenta habens in manibus: Glossar. *velamentum* Στέμμα vocat. Hinc Ovidius:

Audierat laurumque manu, vittasque ferentem
Pro nata Chrysen non valuisse sua.

Hinc plurimis Scriptoribus lux & vera Interpretatio accersenda. Tertullianus de Corona Militis: *erant enim supplices coronarii apud veteres:* quod non de corona capiti imposita intelligendum, uti putant nonnulli, decepti voce στέμματος & στεφάνου, pro corona capiti imposita voces illas accipientes, cum de manuum velamentis debeant intelligi: hoc si non concedatur quomodo locus hic Scholiastis Euripidis, commode explicati poterit? sic enim scribit, in laudati Scriptoris Orest: εἰώθασιν οἱ παλαιοὶ, ὅτι ἱκέτευον τοὺς ὑπερέχοντας, φέρειν ἐν χερσὶν στέφανον, versio communis sic sonat, *mos fuit apud veteres ut supplicaturi majores, ferrent in manibus coronam.* Ego *velamentum* exponendum esse censeo. Quid *Coronæ* in Orationibus? gloriæ insignia male supplicationibus aptantur, uti sunt Coronæ. Sic etiam explicanda esse verba Scholiastis Sophoclis in OEdyp. Tyran. ἔθος γὰρ ἦν τοῖς παλαιοῖς ἐστεφανωμένους πρὸς ἱκετείαν χωρεῖν ἵνα αἰδέσιμοι δοκοῖεν τοῖς εἰς ἱκετεύον, vulgo sic exponunt, *moris erat veteribus Coronatos venire ad supplicationem, ut venerabi-*

rabiliores viderentur illis, quibus ſupplicabant. pro *Coronatos*, ſcribendum *velatos.* Eodem modo explicandum eſſe locum hunc Appiani in Hiſpanicis putamus, οἱ πρεσβύτατοι στεφανωσάμενοι τε, καὶ φέροντες ἱκετηρίας τὸν Λεύκολλον ᾔτουν. *Seniores* (non Coronarii ut vulgo perperam) *velati & ferentes ramos Oleæ à Lucullo quærebant.* Si de velamentorum in Sacris peragendis uſu, differendi eſſet animus, plura heic adnectere poſſemus: unum aut alterum locum lubet afferre, quo conſtet velare capita in uſu fuiſſe, tum apud Græcos cum apud Romanos Sacra tractantes. Apud Herodotum Halic. lib. VI. quidam Sacra facturus, & Jovi bovem immolaturus, inducitur κατακαλυψάμενος *velatus.* Plautus in Amphitryone loco ſuperius allegato, *invocat Deos immortales, ut ſibi auxilium ferant, manibus puris, capite operto.* Livius lib. X. de Augure loquens, ait: *capite velato victimam cædat, Auguriumque ex arce capiat.* Sic etiam Virgilius Æneidos lib. III.

Et capita ante aras Phrygio velamur amictu.

Propertius lib. II. Eleg. XIX.

Ante tuoſque pedes illa ipſa adoperta ſedebit.

Plura ſiquis velit adeat Barnabam Briſſonium in de formulis lib. I. p. m. 36. ex his evidentiſſime demonſtratum opinamur, velatis manibus, vel etiam nonnunquam operto capite, res Sacras peractas fuiſſe, ſed ſi quis rogat, quorſum hæc & quid hæc ad Sibyllas? reſpondemus morem illum Oracula Sibyllina velatis manibus inſpiciendi, oſtendere Divinos honores Sibyllis earumque Oraculis delatos fuiſſe, vel ſaltem ſummo in honore habitas Sibyllas. Neque etiam abs re talibus ceremoniis inſpecta fuerunt Oracula, ſcilicet *velatis manibus*, quandoquidem aditio iſta & inſpectio, librorum Sibyllinorum, non fiebat citra ſupplicationem, ſupplices autem, uti jam oſtenſum fuit, *velatis manibus* Deos adibant illiſque ſupplicabant: per inſpectionem Sibyllinorum librorum, Deorum auxilium implorabant, & piacula petebant quibus Dii irati poſſent placari, imo & locus, quem ſupra ex Flavio Vopiſco citavimus, abunde teſtatur, maxima cum veneratione & honore fuiſſe tractata non ſolum Oracula, verum etiam in illis ritibus & ceremoniis Sibyllas. Iccirco petit ut Sacerdotes *velatis manibus* templum adſcendant mundi, puri,

puri, Sancti, laureata subsellia constituant, & sic libros evolvant: quæ certe omnia in unaquaque librorum Sibyllinorum inspectione, apud veteres in usu non fuerunt. Senatus enim tantum, uti postea latius, jubebat ut Decemviri vel XV viri libros illos adirent, quid facto opus esset renuntiarent, libris autem aditis supplicationes decernebantur & lectisternia indicebantur, aliaque ejusmodi plura ad Religionem pertinentia. Videamus etiam à quibus & quo modo, quaque cum Veneratione adibantur ista Sibyllarum Oracula, & à quibus & quot viris. Primo dicendum est in principio cum Oracula asservarentur, curam illam custodiendi illa Carmina fuisse demandatam duobus viris, Sacerdotum titulo ornatis. Erant autem illi ex Civium numero maxime illustres viri. Livius Dec. I. lib. III. p. m. 93. *Inter alia prodigia & carne pluit: quem imbrem ingens numerus avium intervolitando rapuisse fertur; quod intercidit, sparsum jacuisse per aliquot dies, ut nihil odor mutaret. Libri per Duumviros Sacrorum aditi. Pericula à conventu alienigenarum prædicta, ne qui in loca summa urbis impetus cædesque inde fierent.* Idem lib. IV. p. 149. *Observatio itaque à populo Duumviris præeuntibus est facta* & p. m. 151. *Multa Duumviri ex libris, placandæ Deum iræ, avertendæque à populo pestis causa, fecere.* Item lib. V. p. 186. *Libri Sibyllini ex Senatusconsulto aditi sunt, Duumviris Sacris faciundis; lectisternio tunc primum in urbe Romana facto, per dies octo Apollinem, Latonamque & Dianam, Herculem, Mercurium atque Neptunum, tribus quam amplissime tum apparari poterat stratis lectis placavere.* Hinc itaque constat Duumviros Sacris faciendis tum temporis cum hæc aguntur, delectos fuisse. Hinc etiam crebra in inscriptionibus Antiquis mentio de Duumviris Sacris faciendis, ex Grutero proferre lubet. p. XLIII. hanc unam.

M. TVRPILIVS. M. F. L. TVRPILIVS. P. F.
DVOMVIREI. DE. SENATVS SENTENTIA.
ÆDEM. HERCVLI
FACIENDAM. COERAVERE. ISDEMQVE PROBAVERE

His Duumviris Sacris faciundis, eo ipso anno quo Tarquinius à Sibylla emerat libros Sibyllinos adjuncti fuere duo ministri publici, qui non solum ipsis inservirent, verum etiam ipsorum fidem in servandis

Oracu-

Oraculis observarent: neque enim fas erat absque jussu Senatus, ulli, ne Duum viris quidem, libros Sacros arcæ lapideæ inclusos in cella quadam subterranea quæ erat in templo Jovis Capitolini, adire, vel inspicere aut aliis legendos exhibere: nihil autem Romani neque Sanctum neque Sacrum ita custodiebant quemadmodum hæc, ut putabant, divinitus missa Oracula: ut testatur Dionysius Halicarnass. lib. IV. Hinc factum est, ut M. Attilius, qui libros Sibyllinos Petronio cuidam describendos, contra fidem datam, tradiderat, non solum capitis, verum etiam Parricidæ pœna crimen expiarit, culeo enim insutum in mare projici voluit Tarquinius. Hunc numerum duorum virorum ut & illorum officium, Schmidius putat durasse non multum ultra LXXII annos, verum magis arridet Blondelli sententia, per ducentos & tredecim annos dualem numerum obtinuisse asserentis, & anno ab U. C. 388. dualem numerum in denarium fuisse conversum, collegiumque illud decemvirorum vocatum, *Decem viri Sacris faciundis*, vel *Sacrorum Decem viri*, duravitque ille per Decemviros Oracula Sibyllina inspiciendimos, per ducentos octuaginta tres annos, uti observavit hoc Doctiss. Blondellus, usque ad Capitolii incendium; quod incidit in annum 671. ab U. C. anno secundo Olympiadis CXLVII. & LXXXIII. ante natum Jesum Christum, Scipione & Norbano Coss. Hinc etiam apud Livium sæpe Decemvirorum mentio: Dec. IV. lib. I. *sicut proxime C. Claudio & M. Livio Coss. deportatus similis prodigii fœtus erat, nihilominus Decemviros adire libros de portento eo jusserunt. Decemviri ex libris res Divinas easdem, quæ proxime secundum id prodigium factæ essent, imperarunt: carmen præterea ab ter novenis Virginibus cani per urbem jusserunt, Donumque Junoni Reginæ ferri. Ea, uti fierent, Cajus Aurelius Cos. ex Decemvirorum responso curavit:* & Dec. IV. lib. VI. p. 928. *Eorum prodigiorum caussa libros Sibyllinos ex S. C. Decemviri cum adissent, renuntiarunt jejunium instituendum Cereri esse & id quinto quoque anno servandum & ut Novendiale Sacrum fieret, & unum diem supplicatio esset coronati supplicarent: & Coss. P. Cornelius quibus Diis quibusque hostiis edidissent Decemviri, sacrificaret.* Ejusdem Dec. lib. VII. p. 935. *Supplicatio quoque earum Religionum caussa fuit. Quibus Diis Decemviri ex libris ut fieret, ediderunt. Decem Ingenui, Decem Virgines, Patrimi omnes matrimique ad id Sacrificium adhibiti, & Decemviri nocte lactantibus rem Divinam fecerunt.* Ut &

 lib.

lib. VIII. p. 996. *Priusquam in Provincias novi Magistratus, proficiscerentur, supplicatio in triduum pro collegio Decemvirorum imperata fuit, in omnibus compitis: quod inter horam tertiam ferme & quartam tenebræ obortæ fuerunt, & Novendiale Sacrificium indictum est, quod in Aventino lapidibus pluisset.* Sic etiam ejusdem Dec. lib. X. p. 1061. *His prodigiis cladibusque anxii Patres decreverunt, ut & Consules, quibus Diis videretur, hostiis majoribus sacrificarent, & Decemviri libros adirent. Eorum decreto, supplicatio circa omnia pulvinaria Romæ in diem unum indicta est.* Extat etiam insignis locus apud eundem Livium Dec. III. lib. II. *Consul de Religione patres consulit. Decretum, ut ea prodigia partim majoribus hostiis partim lactantibus procurarentur, & uti supplicatio per triduum ad omnia pulvinaria haberetur. Cætera cum decemviri libros inspexissent, ut ita fierent quemadmodum cordi esse Divi carminibus præfarentur, in Decemvirorum monitu decretum est, Jovi primum donum fulmen aureum pondo quinquaginta fieret: Junoni Minervæque ex argento daretur: & Junoni Reginæ in Aventino, Junonique Sospitæ Lanuvii majoribus hostiis sacrificaretur: Matronæque pecunia collata, quantum conferre cuique commodum esset, donum Junoni Reginæ in Aventinum ferrent, lectisterniumque fieret: qui & Libertinæ, & ipsæ, unde Feroniæ donum daretur, pecuniam pro facultatibus suis conferrent. Hæc ubi facta, Decemviri Ardeæ in foro majoribus hostiis sacrificarunt, postremo ex libris, Decembri jam mense ad ædem Saturni Romæ immolatum est, lectisterniumque imperatum (etenim lectum Senatores straverunt) & convivium publicum; ac per urbem Saturnalia die ac nocte clamatum, populusque eum diem festum habere ac servare in perpetuum jussus.* Et Dec. III. lib. I. p. 427. *Ob cætera prodigia, libros adire Decemviri jussi.* Macrob. Saturnal. lib. I. cap. XVII. *bello Punico ludi Apollinares ex libris Sibyllinis primum sunt instituti, suadente Cornelio Rufo Decemviro, qui propterea Sibylla cognominatus est.* Decemviri autem hi, ex maxime Illustrium virorum numero eligebantur, hoc nos docente Dionysio Halicarnassæo lib. IV. qui ibidem etiam notat illorum privilegia, & inter alia quod & servos publicis sumptibus haberent. locus autem sic sonat: Μετὰ δὲ τὴν ἐκβολὴν τῶν βασιλέων ἡ πόλις ἀναλαβοῦσα τὴν τῶν χρησμῶν προστασίαν, ἄνδρας τοὺς ἐπιφανεστάτους ἀποδείκνυσιν αὐτῶν φύλακας, οἳ διὰ βίου ταύτην ἔχουσι τὴν ἐπιμέλειαν, στρατειῶν ἀφειμένοι καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ τὴν πόλιν πραγματειῶν. Καὶ δημοσίους αὐτοῖς παρακαθίστησιν, ὧν χωρὶς οὐκ ἐπιτρέπεται τὰς ἐπισκέψεις

τῶν χρησμῶν τοῖς ἀνδράσι ποιεῖσθαι, συνελόντι δ' εἰπεῖν, οὐδὲν οὕτω Ῥωμαῖοι, φυλάττουσιν οὔτε ὅσιον κτῆμα οὔτε ἱερὸν, ὡς τὰ Σιβύλλεια θέσφατα. Χρῶνται δ' αὐτοῖς ὅταν ἡ βουλὴ ψηφίσηται, στάσεως καταλαβούσης τὴν πόλιν, ἢ δυστυχίας τινὸς μεγάλης, συμπεσούσης κατὰ πόλεμον, ἢ τεράτων τινῶν καὶ φαντασμάτων μεγάλων, καὶ δισευρέτων αὐτοῖς φανέντων, οἷα πολλὰ συνέβη. οὗτοι διέμειναν οἱ χρησμοὶ μέχρι τοῦ Μαρσικοῦ κληθέντος πολέμου, κείμενοι κατὰ γῆς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Καπιτωλίνου Διὸς, ἐν λιθίνῃ λάρνακι, ὑπ' ἀνδρῶν δέκα φυλαττόμενοι. *Expulsis autem Regibus, Civitas suscepta Sibyllinorum cura, clarissimos viros custodes eorum creat: qui per totum vitæ tempus funguntur eo munere, liberi ab omnibus militaribus atque civilibus muniis : & publice illis addit*, alios *sine quibus Sibyllinos libros ab illis inspici non sinit, & ut compendio dicam, nihil Romani, seu Religiosum seu Sacrum, tam diligenter custodiunt quam Sibyllina Oracula. Utuntur autem eis ex S.C. si quando seditione turbetur status Reipub. aut in bello insignis aliqua clades, accepta sit. Aut prodigia & ostenta, quæ difficili conjectura magnum aliquid portendant, apparuerint: qualia multa contigere. Hi libri manserunt incolumes usque ad bellum Marsicum, in templo Jovis Capitolini sub terra, in arca lapidea, asservati à Decemviris.* Hos Decemviros, à Civitate ipsa post ejectos Reges, fuisse creatos locus hic abunde testatur, servi autem hi quorum etiam heic mentio injicitur, illis fuere adjuncti, eo quod Cives memores perfidiæ Attilianæ, verebantur ne aliis describenda aut legenda possent exhiberi, atque hinc dissidia & tumultus inter Cives, novitatum amantes orirentur. Absque his autem, nulli Decemvirorum Oracula vel consulere vel inspicere, licitum erat, etiamsi S.C. Autoritate muniti essent illa adire vel inspicere. Decemviri autem hi partim ex plebe partim ex patribus eligebantur. Testatur enim Livius Dec. I. lib. 6. in fine *Sextium & Licinium tribunos, legem pertulisse de creandis Decemviris Sacrorum, quinque ex patribus & quinque ex plebe*, & eadem Decade lib. X. p. 355. *Decemviros sacris faciundis, Carminum Sibyllæ ac fatorum populi hujus interpretes, Antitistes eosdem Apollinaris sacri ceremoniarumque aliorum plebeios videmus: nec tum patriciis ulla injuria facta est, cum Duumviris Sacris faciundis adjectus est propter plebeios numerus.* Hi ad distinctionem aliorum Decemvirorum, *Decemviri Sacrorum vel Sacris faciundis vocabantur.* Duravit autem hic denarius numerus usque ad bellum Marsicum & Sociale, hoc est, usque ad tempora Syllana, quibus Capitolium conflagravit, ibique

cum libri Sibyllini una cum Capitolio incendio essent absumpti, etiam Decemvirorum Sacris faciundis officium cessavit, exspiravit. Horum Decemvirorum idem erat officium quod Duumvirorum antea: notandum autem intra annum 671. U.C. quo Capitolium conflagravit, & 675. quo L. Cornelius Sylla dictatoris munere se abdicavit, Quindecimviros Sacris faciundis fuisse delectos, ab ipso Sylla, ut plurimorum est opinio, quorum officium erat idem quod præcedentium, libros Sibyllinos sedulo custodire, & ex S.C. adire & quid facto opus esset, renuntiare. Si quis autem roget quomodo XV viri libros igne absumptos potuerunt inspicere ac consulere, notandum esse, respondemus, sic notante Lactantio nostro, Cap. VI. lib. I. de falsa Religione, ex Fenestella Scriptore diligentissimo, *restituto Capitolio retulisse ad Senatum C. Curionem Cos. ut legati Erythras mitterentur; qui Carmina Sibyllæ conquisita, Romam deportarent; itaque missos P. Gabinium, M. Octacilium, L. Valerium: qui descriptos à privatis versus circa mille, Romam deportarunt.* Testatur idem Lactantius eodem Cap. *libros Sibyllinos à Tarquinio emptos Capitolio refecto, auctos, quod ex omnibus Civitatibus & Italicis & Græcis & præcipue Erythræis coacti, allatique sunt Romam, cujuscunque Sibyllæ nomine fuerunt.* Hinc etiam Dionysius Halicarnassæus lib. IV. testatur eandem referens Historiam, libros Sibyllinos post crematum Capitolium, undequaque fuisse conquisitos Romamque deportatos. Μετὰ δὲ τὴν τρίτην ἐπὶ τῆς ἑβδομηκοστῆς καὶ ἑκατοστῆς ὀλυμπιάσιν ἐμπρησθέντος τοῦ ναοῦ, εἴτ᾽ ἐξ ἐπιβουλῆς, ὡς οἴονταί τινες, εἴτ᾽ ἀπὸ ταυτομάτου, σὺν τοῖς ἄλλοις ἀναθήμασι τοῦ θεοῦ καὶ αὗται διεφθάρησαν ὑπὸ τοῦ πυρός. οἱ δὲ νῦν, ὄντες, ἐκ πολλῶν εἰσι σύμφοροι τῶν τόπων· οἱ μὲν ἐκ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων κομισθέντες. οἱ δὲ ἐξ Ἐρυθρῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ, κατὰ δόγμα βουλῆς ἀποσταλέντων πρεσβευτῶν ἐπὶ τὴν ἀντιγραφήν· οἱ δὲ, ἐξ ἄλλων πόλεων, καὶ παρ᾽ ἀνδρῶν ἰδιωτῶν μεταγραφέντες· ἐν οἷς εὑρίσκονταί τινες ἐμπεποιημένοι τοῖς Σιβυλλείοις, ἐλέγχονται δὲ ταῖς καλουμέναις ἀκροστιχίσι· λέγω δὲ ἃ Τερέντιος Οὐάρρων ἱστόρηκεν ἐν τῇ θεολογικῇ πραγματείᾳ. hoc est, *post exactam vero tertiam supra centesimam & septuagesimam Olympiadem, cremato Capitolio, sive per insidias ut quidam putant, sive fortuito incendio, cum aliis donariis Jovis hi quoque absumpti sunt: nam qui nunc exstant* ex multis locis *comportati sunt, partim allati ex Italicis urbibus, partim ex Erythris Asiæ, ex S.C. legatis illuc ad transscribendum missis, partim ex aliis urbibus, & à privatis hominibus descripti: in quibus inveniuntur quædam*

dam supposititia, quæ deprehenduntur ex iis quæ Achrostichides vocantur discrimine. Sequor autem hic Terentii Varronis Auctoritatem, qui ista prodidit in libris rerum Divinarum. Horum Quindecimvirorum apud antiquos Historicos crebra est mentio facta: ut & in monumentis antiquis: Tacitus Annal. lib. VI. p. 195. *relatum inde ad patres à Quinctiliano Tribuno plebi de libro Sibyllæ, quem Caninius Gallus Quindecimvir recipi inter cæteros ejusdem Vatis, & ea de re Senatus Consultum postulaverat.* Et lib. XI. p. 225. *is quoque ludos edidit seculares, iisque intentius affui Sacerdotio quindecimvirali præditus, ac tum prætor. quod non jactantia refero, sed quia collegis Quindecimvirum antiquitas ea cura, & Magistratus potissimum exsequebantur officia cæremoniarum.* Sueton. in Julio Cæsare cap. LXXIX. *proximo autem Senatu L. Cottam Quindecimvirum sententiam dicturum: ut, quoniam fatalibus libris contineretur, Parthos, nisi à Rege, non posse vinci.* A. Gellius Noct. Attic. lib. I. cap. XIX. *libri tres in sacrarium conditi Sibyllini appellati, ad eos quasi ad Oraculum Quindecimviri adeunt quum Dii immortales publice consulendi sunt.* Gruterus in inscriptionibus p. CCCVII.

DIS. MANIBVS
MVRRHINI. DOMITIANI
PVBLICI A COMMEN.
TARIIS. XV. VIR. S. F.
ARRVNTIÆ. DOLICHE
FECIT. CONJVGI CARIS
SIMO. ET LIBERTIS. LIBER
TABVSQ SVIS. POSTERISQ
EORVM.

Et ibidem

M. NONIO M. F.
FAB. ARRIO
PAVLINO AFRO CL.
XV. VIR. SAC. FAC.
CVLTORES
LARVM. EJVS

Lubet & heic adſcribere Inſcriptiones quas apud Onuphrium Panvinium repperi:

HERCVLI. INVICTO
M. CASSIVS
HORTENSIVS
PAVLINVS. PR. VRB
XV. VIR. SACRIS
FACIVNDIS
DONVM DEDIT.

Item:

AVRELIO. VICTORI
XV. VIR. SACR. FAC.
LEG. AVGG. PRO. PR
PROV. PAN. INF.
PATRON. R. P. H. V
D. D.

Ut &.

JVNIO. POSTVMIANO. V. C. P.P
DEI. SOLIS. INVICTI. MITHRÆ
XV. VIRO. S. F. PONTIFICI
DEI. SOLIS. ORDO. SACER
DOTVM. MAGISTRO. SVO
CVRANTE. ET. DEDICANTE
FLAVIO. HERCVLEO. VIRO
RELIGIOSISSIMO.

Item:

PHOSPHORII.
LVCIO. AVR. AVIANO. SYMMACHO. V. C.
PRÆFECTO. VRBI. CONSVLI. PRO. PRÆFECTIS
PRÆTORIO. IN. VRBE. ROMA. FINITIMISQVE
PROVINCIIS. PRÆFECTO. ANNONÆ. VR
BIS. ROMÆ. PONTIFICI. MAIORI. QVINDE

CEM-

CEMVIRO. S. F. MVLTIS LEGATIONIBVS
PRO. AMPLISSIMI. ORDINIS. DESIDERIIS
APVD. DIVOS. PRINCIPES. FVNCTO. QVI
PRIMVS. IN. SENATV. SENTENTIAM ROGA
RI SOLITVS. AVCTORITATE. PRVDENTIA. ATQVE
ELOQVENTIA. PRO. DIGNITATE. TANTI. ORDI
NIS. MAGNITVDINEM. LOCI. EJVS. IMPLEVE
RIT. AVRO. INLVSTREM. STATVAM. QVAM
A. DOMINIS. AVGVSTISQ. NOSTRIS. SENATVS
AMPLISSIMVS. DECRETIS. FREQVENTIBVS. IN
PETRABIT. IDEM. TRIVMPHATORES. PRINCIPES
NOSTRI. CONSTITVI. ADPOSITA. ORATIONE. JVS
SERVNT. QVÆ. MERITORVM. EJVS. ORDINEM
AC. SERIEM. CONTINERET. QVORVM. PERENNE
JVDICIVM. TANTO MVNERI. HOC. QVOQVE. AD
DIDIT. VT. ALTERAM. STATVAM. PARI. SPLEN
DORE. ETIAM. APVD. CONSTANTINOPOLIM
CONLOCARET.

In Sinistro Basis latere:

DEDICATA. III. KAL. MAIAS
DN. GATIANO. IIII. ET. MERAVDE. COS.

Hi autem quindecimviri à Sylla instituti, aliquandiu postea à collegis ipsis pro arbitrio cooptabantur, Livio hoc docente, quando in defunctorum Sacerdotum locum alios suffectos narrat. Ex quam plurimis locis quos heic in medium proferre possemus, unum hunc tantum, nunc nos notabimus. Decad. XIV. lib. X. p. m. 1074. *exitu anni & C. Servilius Geminus Pon. Max. decessit. idem Decemvir sacrorum fuit, Pontifex in locum ejus à collegio cooptatus est Q. Fulvius Flaccus.* Plura loca passim occurrunt apud Livium. Dicit autem Onuphrius Panvinius, & post illum Erasmus Schmidius, post aliquot annos, Lege Domitia, populi suffragiis XV viros librorum Sibyllinorum custodes fuisse electos, putatque hoc constare ex Cœlii ad Ciceronem epistola 4. lib. 8. epist. ad Familiares, ubi Cœlium scribentem introducit, P. Dolabellam plebiscito XV virum factum, verum in episto-

epiſtola illa nihil tale quid apparet, uti cuivis illam legenti patebit. Quindenarius autem hic numerus tandem etiam auctus fuit: poſtea enim XL. viris officium librorum Sibyllinorum cuſtodiendorum fut demandatum: hoc docente Servio in VI Æneid. Verum ſemper illis Quindecimvirorum manſit nomen idemque ſemper fuit illorum officium: etiam ſub Imperatorum Chriſtianorum Dominio uſque ad Honorii & Theodoſii Junioris, Imperatorum tempora, quibus Stilico Imperatoris Honorii ſocer, quum ab eo defectionem moliretur, Imperiumque in Eucharium filium ſuum transferre adniteretur, verſus omnes Sibyllinos cremavit, uti teſtatur Rutilius Claudius Numantianus, Itinerarii lib. II.

Nec tantum Geticis graſſatus proditor armis,
Ante Sibyllinæ fata cremavit Opis.

Vel ut etiam alibi legitur:

Ne tantum patriis ſæviret proditor armis,
Sancta Sibyllinæ fata cremavit Opis.

Hanc fatorum Sibyllinorum exuſtionem Stiliconi Rutilius Claudius exprobrat, ſed Honorii mandato illud factum fuiſſe conſtat: illa de re autem accuſare non auſus fuit, Rutilius Claudius, Imperatorem: ideoque culpam illam in Stiliconem transfert. Honorius autem in vindictam quorundam nebulonum malevolorum & Chriſtanæ Religionis hoſtium, qui, teſte Auguſtino in de C. D. lib. XVIII. cap. LIII. *quum viderent, nec tot tantiſque perſecutionibus eam* (Religionem Chriſtianam intelligit) *potuiſſe conſumi, ſed his potius mira ſumpſiſſe incrementa, excogitaverunt neſcio quos verſus Græcos tanquam conſulenti cuidam Divino Oraculo effuſo, ubi Chriſtum quidem ab hujus tanquam ſacrilegii crimine faciunt innocentem: Petrum autem maleficia feciſſe ſubjungunt, ut coleretur Chriſti nomen per 365 annos: deinde completo memorato numero annorum, ſine mora ſumeret finem.* In vindictam, inquam, illorum hominum qui nova Oracula commenti erant, vel ex Sibyllinis hauſiſſe profitebantur, quidquid erat Oraculorum Sibyllinorum comburi juſſit, præſertim etiam hac de cauſa quod audacter effrænati homines Sacræ Imperatoris Religioni ogganirent, & intra 365 annorum ſpatium illam

illam esse perituram ausi fuissent pronuntiare: quod incideret vel potius finiret in annum consulatus sui cum Eutychiano quartum, anno D. N. J. C. 398. hinc anno sequenti, hoc est, anno 399. *Consule Manlio Theodoro quando jam secundum illud Oraculum denorum aut figmentum hominum, nulla esse debuit Religio Christiana*, verba sunt Divi Augustini in de C. D. lib. XVIII. cap. LIV. *quid per alias terrarum partes forsitan factum sit, non fuit necesse perquirere: interim quod scimus, in Civitate notissima, & eminentissima Carthagine Aphricæ Claudentius & Jovius Comites Imperatoris Honorii, quartodecimo Kalendas Aprilis, falsorum Deorum Templa everterunt, & simulachra fregerunt.* Hinc autem factum ut cum combustione Oraculorum Sibyllinorum etiam interierit officium XV virorum. Hisce sic præmissis, videamus nunc quibus occasionibus adirentur vel inspicerentur, & à quibus, certe nunquam nisi ex S. C. adibantur nec, nisi in gravissimo rerum discrimine à custodibus consulebantur: quod haud parvo honori cessit Sibyllis, ex illis enim malis medendis se certissima remedia inventuros confidebant, & tanquam ad unicum & ultimum remedium confugiebant. Manifeste hoc patebit historias profanas consulentibus, & ut nonnulla impræsentiarum exempla rei elucidandæ proferamus, audiamus quid nobis dicat Dionysius Halicarnassæus lib. IV. χρῶνται δ᾽ αὐτοῖς ὅταν ἡ βουλὴ ψηφίσηται, στάσεως καταλαβούσης τὴν πόλιν, ἢ δυστυχίας τινὸς μεγάλης συμπεσούσης κατὰ πόλεμον, ἢ τεράτων τινῶν, καὶ φαντασμάτων μεγάλων καὶ δυσευρέτων αὐτοῖς φανέντων, οἷα πολλὰ συνέβη. *Utuntur autem eis ex Senatusconsulto, si quando seditionibus turbetur status reipublicæ, aut in bello insignis aliqua clades accepta sit, aut prodigia & ostenta, quæ conjectura magnum aliquid portendant, apparuerint: qualia multa contigerunt.* Varro de re rustica lib. I. Cap. I. *ad cujus* (Sibyllæ) *libros tot annis post publice solemus redire, cum desideramus quid faciendum sit nobis ex aliquo portento.* Eo ordine quo Dionysius Halicarnassæus loco jam laudato recenset occasiones consulendi Sibyllina Oracula, testimonia super unaquaque etiam proferemus. Primo, dicit consultos libros sacros, siquando turbaretur status Reipublicæ seditionibus: testatur hoc Dionysius Halic. lib. X. antiqu. Ποπλίου δ᾽ Οὐαλερίου ποπλικόλα, καὶ Γαΐου Κλαυδίου Σαβίνου τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν παραλαβόντων κίνδυνος, ὅσος οὔπω τὴν Ῥώμην κατέσχεν ἐξ ἀλλοεθνοῦς πολέμου· ὃν παρήγαγεν ἡ πολιτικὴ στάσις ἐντὸς τείχους, ὡς οἵ τε Σιβύλλειοι χρησμοὶ προὔλεγον, καὶ τὰ ἐκ τοῦ δαιμονίου

φανέντα προεθέσπισεν παρελθόντι ἐνιαυτῷ. *Ubi vero Publius Valerius poplicola, C. Claudius Sabinis consules magistratum inierunt, periculum quale nunquam ante, ab externis gentibus in urbem incubuit, per intestinas seditiones intra mœnia adscitum, ut & Sibyllini libri præmonebant & signa Divinitus edita superiori anno portenderant.* Flavius Vopiscus in Aureliano cap. XVIII. *in illo autem timore, quo Marcomanni vastabant, ingentes Romæ seditiones motæ sunt, paventibus cunctis, ne eadem quæ sub Gallieno fuerant, provenirent. Quare etiam libri Sibyllini noti beneficiis publicis inspecti sunt, inventumque ut in certis locis Sacrificia fierent quæ barbari transire non possent. Facta denique sunt ea quæ præcepta fuerunt in diverso ceremoniarum genere: atque ita barbari restiterunt, quos omnes Aurelianus carptim vagantes occidit. Libet ipsius Senatusconsulti formam, quo libros inspici clarissimi ordinis jussit autoritas. Die tertio idus Jan. Fulvius Sabinus prætor urbanus dixit: referimus ad vos P. C. Pontificum suggestionem & Aureliani Principis litteras, quibus jubetur ut inspiciantur fatales libri quibus spes belli terminandi sacrato Deorum Imperio continetur. Scitis enim ipsi, quotiescunque gravior aliquis extitit motus, eos semper inspectos: neque prius mala publica esse finita, quam ex iis sacrificiorum processit autoritas.* Tunc surrexit primæ sententiæ Ulpius Syllanus, atque ita locutus est: *Sero nimis P. C. de reip. salute consulimus, sero ad fatalia jussa respicimus, more languentium qui ad summos medicos nisi in summa desperatione non mittunt: perinde quasi peritioribus major facienda sit cura, quum omnibus morbis occurri sit melius. Meministis enim P. C. me in hoc ordine sæpe dixisse, jam tum quum primum nuntiatum est Marcomannos erupisse, consulenda Sibyllæ decreta, utendum Apollinis beneficiis, inserviendum Deorum Immortalium præceptis, recusasse vero quosdam, & cum ingenti calumnia recusasse, quum adulando dicerent, tantam principis esse virtutem, ut opus non sit Deos consuli, proinde quasi & ipse vir magnus non Deos colat, non de Diis immortalibus speret. quid plura? audivimus literas quibus rogavit. Deorum opem, quæ nunquam cuiquam turpis est, ut vir fortissimus adjuvetur. Agite igitur pontifices, qua puri, qua mundi, qua sancti, qua vestitu animisque sacris commodi, templum adscendite, subsellia laureata constituite, veteranis* (ego legerem Velatis) *manibus libros evolvite, fata reip. quæ sunt æterna perquirite, patrimis matrimisque pueris carmen indicite, nos sumptum sacris, nos apparatum sacrificiis, nos agris ambarvalia indicemus.* Post hæc interrogati, plerique Senatores sententias dixerunt, quas longum esset

esset innectere Deinde aliis manus porrigentibus, aliis pedibus in sententias euntibus, plerisque verbo consentientibus, conditum est S.C. itum deinde ad templum, inspecti libri, proditi versus, lustrata urbs, cantata carmina, amburbium celebratum, ambarvalia promissa: atque ita solemnitas, quæ jubebatur expleta est. Est epistola Aureliani de libris Sibyllinis: nam ipsam quoque indidi ad rerum fidem. *Miror vos patres sancti tamdiu de aperiendis Sibyllinis dubitasse libris, perinde quasi in Christianorum Ecclesia, non in templo Deorum omnium tractaretis. Agite igitur, & castimonia pontificum, ceremoniisque solemnibus juvate principem necessitate publica laborantem. inspiciantur libri: quæ facienda fuerint celebrentur quemlibet sumptum, cujuslibet gentis captivos, quælibet animalia regia non ab uno, sed libens offero: neque enim indecorum est Diis juvantibus vincere: sic apud majores nostros finita sunt bella, sic cœpta. Si quid est sumptuum, datis ad præfectum ærarii litteris decerni jussi, est præterea vestræ auctoritatis arca publica, quam magis refertam esse reperio quam cupio.* Refert porro Dionysius Halic. consultos fuisse libros Sibyllinos si quando in bello insignis aliqua clades accepta sit. docet & hoc Livius Dec. III. lib. II. p. 436. *Q. Fabius Maximus dictator, quo die magistratum iniit, vocato Senatu, ab Diis orsus, cum edocuisset, patres plus negligentia ceremoniarum, auspiciorumque, quam temeritate atque inscitia peccatum à C. Flaminio Cos. esse: quæque piacula iræ Deum essent, ipsos Deos consulendos esse: pervicit ut (quod non ferme decernitur, nisi cum tetra prodigia nuntiata sunt) decemviri libros Sibyllinos adire juberentur: qui inspectis fatalibus libris retulerunt patribus, quod ejus belli causa Marti votum foret, id non rite factum, de integro atque amplius faciendum esset & Jovi ludos magnos, & ædes Veneri Erycinæ ac Menti vovendas esse & supplicationem lectisterniumque habendum, & ver Sacrum vovendum.* Etiam belli tempore inspectos libros Sibyllinos legimus apud quam plurimos Scriptores; Ammianus Marcellinus lib. XXIII. *iisdem diebus nuntiatum est per litteras, Romæ super bello libros Sibyllæ consultos, ut jusserat, Imperatorem eo anno discedere à limitibus suis aperto prohibuisse responso.* item libro XXII. *A quo oppido* (Pessinunte) *bello Punico secundo, carmine Cumano monente, per Scipionem Nasicam simulacrum translatum est Romam.* Livius Dec. III. p. 709. *Civitatem eo tempore repente religio invaserat, invento carmine in libris Sibyllinis, propter crebrius eo anno de cælo lapidatum inspectis.* Illo tempore Romani partim

ab Hannibale, partim à Philippo Macedone non illo Alexandri, sed Demetrii patre, infestabantur, Sacerdotes ex libris Sibyllinis responderunt, pelli ab Italia posse hostem alienigenam, si Mater Idæa Romam deportaretur sequente anno, post matrem Idæam Romam deportatam pax inita cum Philippo, Hannibal vero victus discessit. Etiam prodigiorum & ostentorum occasione consultos libros Sibyllincs legimus sic notante Dionysio Halic. loco supra laudato. Cicero in Verrina ultima: *Itaque apud patres nostros atroci ac difficili Reipublicæ tempore, cum Tib. Gracchbo occiso magnorum periculorum metus ex ostentis portenderetur. P. Mucico L. Calpurnio Coss. Aditum est ad libros Sibyllinos, in quibus inventum est, Cererem Antiquissimam placari oportere.* Livius lib. I. Decad. III. *Ob cætera prodigia libros adire Decemviri jussi*, &c. *hæc procurata votaque ex libris Sibyllinis magna ex parte levaverunt animum Religione.* ibidem. p. 427. *in fine. Romæ autem & circa urbem multa ea hyeme prodigia facta: aut (quod evenire solet motis semel in Religionem animis) multa nuntiata, & multa temere credita sunt. In queis ingenuum infantem semestrem in foro olitorio triumphum clamasse: & foro boario bovem in tertiam contignationem sua sponte scandisse, atque inde tumultu habitatorum territum sese dejecisse, & navium speciem de cælo effulsisse: & ædem Spei, quæ in foro olitorio est, fulmine ictam: & Lavirii hastam se commovisse: & corvum in ædem Junonis devolasse, atque in ipso pulvinario consedisse: & in agro Amiternio multis locis hominum species procul candida veste visas, nec tamen illis congressos: & in Piceno lapidibus pluisse, & Cære sortes extenuatas: & in Gallia lupum vigili gladium è vagina raptum abstulisse. Ob cætera prodigia libros adire jussi. Quod autem lapidibus pluisset in Piceno, novendiale Sacrum edictum, & subinde aliis procurandis prope civitas operata fuit: jam primum omnium urbs lustrata est: hostiæque majores quibus edictam est Diis cæsæ, & donum auri pondo* XL. *Lavinium portatum est: & signum æneum matronæ Junoni in Aventino ædificaverunt, & lectisternium Cære, ubi sortes extenuatæ erant, imperatum, & supplicatio Fortunæ in Algido*, &c. Et lib. II. Decad. III. *Decretum, ut ea prodigia partim majoribus hostiis, partim lactantibus procurarentur: & uti supplicatio per triduum ad omnia pulvinaria haberetur. Cætera cum decemviri libros inspexissent, ut ita fierent, quemadmodum cordi esse divi carminibus præfarentur.* Ibidem. *Q. Fabius Maximus dictator, quo die magistratum iniit, vocato Senatu, ab Diis orsus, cum edocuisset*

pa-

patres, plus negligentia ceremoniarum auspiciorumque, quam temeritate atque inscitia, peccatum à C. Flaminio Cos. esse: quæque piacula iræ Deum essent, ipsos Deos consulendos esse: pervicit ut (quod non ferme decernitur, nisi cum tetra prodigia nunciata sunt) decemviri libros Sibyllinos adire juberentur. qui inspectis fatalibus libris, retulerunt patribus, quod ejus belli causa votum fieret Marti, id non rite factum, de integro atque amplius faciendum esse, & Jovi Ludos magnos, & ædes Veneri Erycinæ ac Menti vovendos esse, & supplicationem lectisterniumque habendum, & versacrum vovendum: si bellatum prospere esset, resque publica in eodem quo ante bellum fuisset, statu permansisset. Et paulo post ibidem. *Cæterum priusquam signa ab urbe novæ legiones moverent, decemviri libros adire atque inspicere jussi, propter territos vulgo homines novis prodigiis.* eodem libro *Territi super tantas clades cum cæteris prodigiis, tunc quod duæ Vestales eo anno, Opimia atque Floronia, stupri compertæ: & altera sub terram, ut mos est, ad portam Collinam necata fuerat, altera sibimet ipsa mortem consciverat, L. Cantilius scriba pontificum, quos nunc Minores Pontifices appellant, qui cum Floronia stuprum fecerat, à Pontifice Maximo, eousque virgis in comitio cæsus erat, ut inter verbera exspiraret. Hoc nefas, cum inter tot, ut fit, clades in prodigium versum esset, Decemviri libros adire jussi sunt. & Q. Fabius Delphos ad Oraculum missus est sciscitatum, quibus precibus supplicationibusque Deos possent placare: & quisnam futurus finis factis cladibus foret. Interim ex fatalibus libris sacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro boario, sub terra vivi demissi sunt in locum saxo conseptum, ibi ante hostiis humanis minime Romano sacro imbutum.* Et Decad. IV. lib. V. p. 880. *Horum prodigiorum caussa decemviri libros adire jussi, & novendiale Sacrum factum, & supplicatio indicta est, atque urbs lustrata.* Et lib. VI. p 938. *Eorum prodigiorum caussa libros Sibyllinos ex S. C. Decemviri cum adissent, renuntiarunt Jejunium instituendum esse Cereri, & id quinto quoquo anno servandum, & novendiale Sacrum fieret, & unum diem supplicatio esset coronati supplicarent: & Cos. P. Cornelius quibus Diis quibusque hostiis edidissent Decemviri, sacrificaret.* Et libro X. ejusdem Decad. p. 1061. *his prodigiis cladibusque anxii Patres decreverunt, ut, & consules, quibus Diis videretur hostiis majoribus sacrificarent, & Decemviri libros adirent, eorum decreto supplicatio circa omnia pulvinaria Romæ in diem unum indicta est. iisdem Auctoribus & Senatus censuit, & consules edixerunt ut per totam*

Italiam triduum supplicatio & feriæ essent. Item. Ibidem. p. 1077. *Ob ea, (prodigia) Decemviri jussi adire libros, ediderunt quibus Diis, & quot hostiis sacrificaretur, & ab fulminibus complura loca deformata, ad ædem Jovis ut supplicatio diem unum esset.* Videatur & idem Livius Decad. V. lib. II. in principio. p. 1104. *cum bellum Macedonicum in exspectatione esset, priusquam id susciperetur, prodigia expiari, pacemque Deum peti precationibus quæ editæ ex fatalibus libris essent, placuit. Lanuvii classis magnæ species in cœlo visæ dicebantur, & Priverni lana pulla terra enata, & in Veienti apud Rementem lapidatum: Pomptinum omne velut nubibus locustarum coopertum esse: in Gallico agro, qua induceretur aratrum sub exsistentibus glebis pisces emersisse. Ob hæc prodigia libri fatales inspecti, editumque ab Decemviris est, & quibus Diis, quibusque hostiis sacrificaretur, & ut supplicatio expiandis prodigiis fieret.* & p. 1113. *ea res prodigii loco habita, ad Senatum relata est. Patres ad Aruspices referre, & XV viros adire libros jusserunt: X viri lustrandum oppidum, supplicationem obsecrationemque habendam, victimis majoribus sacrificandum, & in Capitolio Romæ, & in Campania ad Minervæ promontorium renuntiarunt: ludos per decem dies Jovi O. M. primo quoque die faciendos.* Et ejusdem Decadis libro III. *publicorum prodigiorum caussa, libri à Decemviris aditi XL majoribus hostiis, quibus Diis Coss. sacrificarent, & addiderunt uti supplicatio fieret, cunctique magistratus circa omnia pulvinaria victimis majoribus sacrificarent, populusque coronatus esset.* Narrant etiam Historici pestis tempore inspectos consultosque fuisse libros Sibyllinos. abunde Livius hoc testatur: vide sis Decad. I. lib. V. *tristem hyemem sive ex intemperie Cæli raptim mutatione in contrarium facta, sive alia qua de caussa gravis, pestilensque omnibus animalibus æstas excepit. Cujus insanabili pernicie quando nec caussa nec finis inveniebatur, libri Sibyllini ex Senatusconsulto aditi sunt. Duumviri sacris faciundis, lectisternio tunc primum in Urbe Romana facto, per dies octo Apollinem Latonamque & Dianam, Herculem, Mercurium atque Neptunum tribus quam amplissime tum apparari poterat, stratis lectis placavere.* & eadem: Dec. lib. VII. p. m. 266. *pestilentia Civitatem adorta, coëgit Senatum imperare Decemviris, ut libros Sibyllinos inspicerent: eorumque monitu lectisternium fuit.* Et libro X. in fine. *Multis rebus lætus annus vix ad solatium unius mali, pestilentiæ urentis simul urbem atque agros, suffecit. Portentoque jam similis clades erat. Et libri aditi, quinam finis, aut quod remedium ejus mali ab Diis daretur, inventum*

tum in libris: Æsculapium ab Epidauro Romam accersendum. & Dec. V. lib. I. p. 1097. *Cum pestilentiæ finis non fieret, Senatus decrevit, uti Decemviri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorum diem unum supplicatio fuit.* Hinc etiam ad Valetudinem recuperandam aditi consultique fuere libri Sibyllini, teste eodem Livio Decad. IV. lib. X. p. 1072. *C. Servilius Pontifex Maximus piacula iræ Deum conquirere jussus: Decemviri libros inspicere consul Apollini, Æsculapio, Saluti dona vovere & dare signa inaurata, quæ vovit deditque. Decemviri supplicationem in biduum Valetudinis causa in urbe, & per omnia fora, conciliabulaque edixerunt.* Valerius Maximus lib. I. Cap. VIII. *triennio continuo vexata pestilentia Civitas nostra, cum finem tanti & tam diuturni mali, neque Divina misericordia, neque humano auxilio, imponi videret, cum Sacerdotum, inspectis Sibyllinis libris, animadvertit, non aliter pristinam recuperari salubritatem posse, quam si ab Epidauro Æsculapius esset accersitus.* Etiam, terræ motus occasione, inspectos libros Sibyllinos legimus apud Julium Capitolinum in Gordiano tertio p. m. 118. *fuit terræ motus eo usque gravis Imperante Gordiano, ut Civitates etiam terræ hiatu cum populis deperirent: ob quæ, sacrificia per totam urbem totumque orbem terrarum ingentia celebrata sunt. Et Cordus quidem dicit, inspectis libris Sibyllinis, celebratisque omnibus quæ illic jussa videbantur, mundanum malum esse sedatum.* Etiam cum monstra monstrosique partus gignerentur, moris fuisse, libros Sibyllinos consulere, & inspicere legimus apud Plutarchum in Poplicola: Τῷ δ' ἑξῆς ἔτει πάλιν, ὑπάτευε Ποπλικόλας τὸ τέταρτον· ἦν δὲ προσδοκία, Σαβίνων καὶ Λατίνων συνισταμένων, καί τις ἅμα δεισιδαιμονία τῆς πόλεως ἥψατο· πᾶσαι γὰρ αἱ κύουσαι τότε γυναῖκες ἐξέβαλλον ἀνάπηρα, καὶ τέλος οὐδεμία γένεσις ἔσχεν. ὅθεν ἐκ τῶν Σιβυλλείων ὁ Ποπλικόλας ἱλασάμενος τῷ ᾅδῃ, καὶ τινας ἀγῶνας πυθοχρήστους ἀναλαβὼν καὶ ταῖς ἐλπίσι πρὸς τὸ θεῖον ἡδίονα καταστήσας τὴν πόλιν ἤδη τοῖς ἀπ' ἀνθρώπων φοβεροῖς προσεῖχε. *Proximo anno Poplicola quartum consul factus est: quia Sabini & Latini conspiraverant, erat belli suspicio. Religionem insuper Civitati attulerat, quod omnes mulieres, quæ tunc prægnantes erant, partus imperfectos ejicerent, neque esset suo tempore nullus editus. Itaque Poplicola, ex libris Sibyllinis, placatis Diis inferis, ludisque ex Oraculo Apollinis instauratis, & fiducia Divini numinis erecta Civitate, jam ad hominum se convertit minas.* Sic etiam obtinuit mos, ut cum magno in periculo Reipublicæ status versaretur, libri Sibyllini inspicerentur, teste Dionysio

sio Halicarnassæo lib. IV. Antiquitat: Ναοῦ κατασκευὰς ἐξεμίσθωσε ὁ Ποστόμιος Δήμητρι καὶ Διονύσῳ, καὶ Κόρῃ, κατ' εὐχήν. ἐσπάνισαν γὰρ αἱ τροφαὶ τοῦ πολέμου κατ' ἀρχὰς καὶ πολὺν αὐτοῖς παρέσχον φόβον ὡς ἐπιλείψουσι, τῆς τε γῆς ἀκάρπου γινομένης καὶ τῆς ἔξωθεν ἀγορᾶς οὐκέτι παρακομιζομένης διὰ τὸν πόλεμον, διὰ τοῦτο τὸ δέος ἀνασκέψασθαι τὰ Σιβύλλεια τοὺς φύλακας αὐτῶν κελεύσας, ὡς ἔμαθεν ὅτι τούτους ἐξιλάσασθαι τοὺς θεοὺς οἱ χρησμοὶ κελεύουσιν, εὐχὰς ἐποιήσατο, μέλλων ἐξάγειν τὸν στρατὸν, ἐὰν εὐετηρία γένηται κατὰ τὴν πόλιν ἐπὶ τῆς ἰδίας ἀρχῆς, οἵα πρότερον ἦν, ναούς τε αὐτοῖς καθιδρύσεσθαι, καὶ θυσίας καταστήσεσθαι καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν. *Ædem Cereri, Libero, & Liberæ faciendam Postumius locavit ex voto. Nam initio belli laboratum est victus inopia, & magnus erat metus ne in totum deficeret, terra fructus negante, & bello ne commeatus aliunde subveheretur vetante. In quo metu cum libros Sibyllinos à suis custodibus inspici jussisset, & ex Oraculorum monitis cognovisset placanda esse hæc numina, votum fecit priusquam exercitum educeret, si Imperii sui tempore benigna urbi esset annona, ut antea, templa se illis constructurum & instituturum in singulos annos sacrificia.* Item apud eundem, lib. X. Ποπλίου δὲ Οὐαλερίου Ποπλικόλα, καὶ Γαΐου Κλαυδίου Σαβίνου τὴν ὑπατικὴν ἐξουσίαν παραλαβόντων, κίνδυνος ὅσος οὔπω τὴν Ῥώμην κατέσχεν ἐξ ἀλλοεθνοῦς πολέμου· ὃν παρήγαγεν ἡ πολιτικὴ στάσις ἐντὸς τείχους, ὡς οἵ τε Σιβύλλειοι χρησμοὶ προὔλεγον, καὶ τὰ ἐκ τοῦ δαιμονίου φανέντα προεθεάσαντο τῷ παρελθόντι ἐνιαυτῷ. *Ubi vera Publius Valerius Poplicola, Cajus Claudius Sabinus Conss. magistratum inierunt, periculum quale nunquam ante, ab externis gentibus in Romam incubuit, per intestinas seditiones intra mœnia adscitum, ut & Sibyllini libri præmonebant, & signa divinitus edita superiori anno portenderant.* testatur etiam hæc Livius Decad. I. lib. III. *Libri per Duumviros sacrorum aditi, pericula à conventu alienigenarum prædicta, ne qui in loca summa urbis impetus cædesque inde fierent inter cætera monitum, ut seditionibus abstineretur.* Exhis omnibus cuique constare putamus maximo in honore fuisse habitas Sibyllas, utpote ad quarum Oracula confugerent Pagani inveniendis remediis adversus quævis Reipublicæ mala. Nunc etiam explicasse nos existimamus, à quibus &. quibus occasionibus inspecta & consulta illa fuerint Oracula. Verum antequam hujus materiæ finem faciamus, notandum est Doctiss. Casaubonum in notis ad Flavium Vopiscum asserere Sibyllinos libros non ab omnibus Pontificibus XV viris, sed ab illis tantum qui ætate & meritis cæteris præstarent, fuisse

lectos

lectos & inspectos. Sed cum bona tanti viri venia, dicendum putamus rem ita sese non habere, nec illud idoneo aliquo testimonio probari posse, à quibusdam tantum, dignioribus nempe, consultos libros, nulli, ne ipsis quidem Decemviris aut XV viris sacrorum, licebat adire, ac inspicere fatales libros absque speciali Senatus mandato. Hinc toties apud Livium aliosque, Senatus consulto Decemviri libros Sibyllinos adire, inspicere, consulere, jussi sunt: verum nusquam apparet, Veteranos & digniores inter Decemviros ad id delectos, sed promiscue toti XV virorum collegio illud inspiciendi libros, munus injunctum fuisse existimamus. Nec obstat Flavii Vopisci locus, *Veteranis manibus libros evolvite:* locum enim supra emendavimus, atque illum esse corruptum, etiam alii viderunt ante Doctiss. Salmasium. Notat enim magnus Casaubonus acutissimum Josephum Scaligerum emendasse hoc modo: *Veteris anus Cumanæ libros evolvite.* Verum magis arridet Nobiliss. Salmasii pro *veteranis*, *Venatis*, *&* *Venatis*, *pro Velatis*, legentis, correctio. Ad Honores Sibyllis delatos nonnulli referunt quod D. Paulus, Apostolus Jesu Christi, commendarit suis auditoribus scripta Sibyllina, eosque ad lectionem istorum Oraculorum sit hortatus: certe libentissime fateor ad Sibyllarum honorem haud parum facere quod Apostolum θεόπνευστον habuerit commendatorem, si modo verum esset quod narratur, putem ego esse purum putum figmentum ab hominibus ad libitum inventum, nullisque idoneis testimoniis hoc probari posse certus affirmo ac pronuntio. Scio equidem nonnullos recurrere ad libros Apocryphos, & D. Paulum multa dixisse quæ scriptis non consignarit, affirmare, inter quos numerandi Baronius, Sixtus Senensis in Biblioth. Possevinus in apparatu, &c, quod valde miror, Doctiss. Isaacus Vossius in tractatu de Sibyllis anno 1680. edito. ut & Jesuita J. Crassetus in dissertatione de Sibyllis contra Doctiss. Blondellum, dictatorie affirmans absque ulla probatione, Divum Paulum Sibyllas auditoribus suis commendasse & in concionibus allegasse. Videamus autem quibus nitantur rationibus, hanc qui fovent opinionem: primum citant testimonium Clementis Alexandrini, qui libro VI. Stromat. p. m. 458. & 459. inquit, δηλώσει πρὸς τῷ Πέτρου κηρύγματι, ὁ Ἀπόστολος λέγων Παῦλος. Λάβετε καὶ τὰς ἑλληνικὰς βίβλους, ἐπίγνωτε Σίβυλλαν, ὡς δηλοῖ ἕνα θεὸν καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι καὶ τὸν Ὑστάσπην λαβόντες, ἀνάγνωτε, καὶ εὑρήσετε πολλῷ τηλαυγέστερον καὶ σαφέστερον γεγραμμένον

τ̀ υἱὸν τ̃ Θεῦ, καὶ καθὼς παρὰ τάξιν ποιήσουσι τῷ Χριστῷ πολλοὶ βασιλεῖς, μισοῦντες αὐτὸν καὶ τοὺς φοροῦντας τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ, καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ. *Præter Petri prædicationem declarabit Apoſtolus Paulus, dicens libros quoque Græcos ſumite, agnoſcite Sibyllam quomodo unum Deum ſignificet, & ea quæ ſunt futura: & Hyſtaſpem ſumentes legite, & invenietis Dei filium multo clarius & apertius eſſe ſcriptum, & quemadmodum adverſus Chriſtum multi Reges inſtruent aciem, qui eum habent odio, & eos qui nomen ejus geſtant, & ejus fideles, & ejus tolerantiam & adventum.* Sed bona cum venia Doctorum illorum virorum, putamus Paulum tale quid, nunquam nec docuiſſe nec dixiſſe, imo ne quidem potuiſſe tale perhiberi de D. Paulo teſtimonium. Maxima Deo ejusque Oraculis fit injuria, quando proſtibuli & ſcorti infamis ſcriptis, Divina Oracula æquiparantur, quis non indignetur hypochondriacas imo diabolicas Prophetiſſas Sanctis Dei Prophetis aſſimilari? quis æquo ferat animo, futiles quisquilias & ineptias Sacro-Sanctis Divini numinis effatis præferri, & in illis Dæmoniacis prædictionibus clariores reperiri Prophetias de communi noſtro Redemptore, quam apud Dei ipſius Vates Divinitus inſpiratos? traducendi potius illi ſunt qui, absque ullo veritatis debito examine, B. Paulo affingunt talia quæ nunquam nec dixit nec ſomniavit, quam quod traducendos exiſtimemus illos, qui Patrum credulitatem taxant, *quaſi incredulitatem ex inſcitia ortam prudentiæ & judicii loco obtrudere conentur*: ipſi potius talia aſſeverantes, traducendi, & pro, in Deum ejuſque ſervos θεοπνεύστους injuriis habendi, quod Divinis pagana anteponenda velint. Nemo certe Deum vere timens hoc aſſerere audebit. Rationes noſtras, cum Clariſſimo Blondello communes, velim expendant: an Sancto Dei Martyri in mentem venire potuerit, talia auditores ſuos docere, quibus ſibi ipſi contradicat non ſolum, verum etiam toti Sanctorum Prophetarum choro Divinitus inſpiratorum: idque eo fine ut libidinum carnalium victimis autoritatem conciliet, dixit olim Pſalmiſta Vates David, Pſ. LXXVI. vers II. נוֹדָע בִּיהוּדָה אֱלֹהִים, &c. *notus eſt in Jehuda Deus*, &c. & Pſ. CXLVII. vers XIX. & XX. מַגִּיד דְּבָרָו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל׃ לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל־גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל־יְדָעוּם *indicat verba ſua Jahakobo, ſtatuta ſua & Jura ſua Iſraëli, non fecit ita ulli genti; ideoque Jura illa non noverunt.* Quid Sancti Davidis his verbis fiet, ſi Clementis teſtimonio fides ſit habenda? dicit Prophe-

ta Dei populo Oracula Divina manifestata, aliis autem Gentibus non ita factum, imo illas Dei Jura non novisse, his aperte contradicit Clemens, affirmans non solum Dei populo manifestatum fuisse unum Deum Deique filium, verum etiam clarius & apertius in Sibyllarum & Hystaspis libris revelari, ideoque paganis magis, quam Jahakobo nota fuisse hæc mysteria: quomodo autem hæc quadrabunt cum ipsius Divi Pauli assertionibus, Actorum Apostolicorum Cap. XIV. vers. XVI. ὃς ἐν ταῖς παρῳχημέναις γενεαῖς εἴασε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν, *qui præteritis ætatibus sivit omnes gentes suis ipsarum viis incedere.* Et ibidem Cap. XVII. vers. XXX. ubi tempora prædicationem Evangelii præcedentia vocat χρόνους τῆς ἀγνοίας *tempora ignorantiæ*, & quando in epistola quam ad Romanos scripsit, cap. III. vers I. II. Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; ἢ τίς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς; πολὺ, κατὰ πάντα τρόπον. πρῶτον μὲν γὰρ ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, *quæ est igitur præstantia Judæi? aut quæ utilitas circumcisionis? multa per omnem modum, primarium enim est illud, quod eis credita sunt eloquia Dei.* Et Cap. IX. vers IV. ὧν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα καὶ αἱ διαθῆκαι καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία καὶ αἱ ἐπαγγελίαι. *Quorum est adoptio, & gloria, & pacta & legis constitutio, & cultus, & promissiones.* & ad Rom. X. vers XIX. vocans Gentiles *non gentem quæ non est gens. & Gentem intelligentiæ expertem.* Ex his omnibus luce meridiana clarius patet, S. Paulum non potuisse futilia illa Sibyllarum Oracula populo suo commendare. Quomodo enim auditores suos B. Paulus in concionibus suis sit hortatus ad Sibyllinorum Oraculorum lectionem, utpote qui clarius possent in Sibyllarum quam in Prophetarum scriptis deprehendere unum Deum Deique filium, siquidem Doctor ille Gentilium nihil contra Prophetarum mentem docuerit? quo pacto constabit Davidici effati veritas, siquidem Deus per Sibyllas Revelaverit, mysteria Gentibus, clarius & evidentius quam per Prophetas? hoc sic volente Clemente Alexandrino, quomodo constabit, *ulli Genti Deum ita non fecisse*, si Pagani, Sibyllinis Oraculis ad evidentiorem mysteriorum Divinorum cognitionem pervenerant, quam per Prophetas. Sic Deus Gentibus clarius innotuisset quam Jehudæ, contra locum supra laudatum Ps. LXXVI. vers II. & si Gentibus concredita fuerunt Oracula Dei, adeo ut illis evidentius, secundum Clementem Alexandrinum, Deus unus, & Dei filius innotuerit, quomodo prærogativa Judæorum superabit Gentilium privilegium, certe Judæi D. Paulum propter

illum sermonem maxima cum ratione carpere, illique contradicere poterant, quoniam Paganorum propter Sibyllas, præstantia major erat, quam ipsorum Judæorum, ut pote qui magis distincte Deum unum & Dei filium in Sibyllarum Oraculis, quam in Prophetarum scriptis reperire poterant. Velim etiam lector præjudicio non occupatus, perpendat, quomodo D. Paulus tempora ante Evangelii manifestationem potuerit vocare *ignorantiæ tempora*, siquidem Pagani Historice descripta habuerint Divina mysteria quæ à Prophetis tantum mystice & ænigmatice describebantur, non *ignorantiæ* itaque *tempora*, sed cognitionis potius & luminis, (quippe qui clarius per Sibyllas quam per Prophetas Deum, ejusque mysteria norant) erant vocanda. Hinc itaque concludo talem à B. Paulo doctrinam proficisci non potuisse, quoniam Apostolus Dei Spiritu inspiratus, tales contradictiones dictante Veritatis Spiritu, docere non potuit, etiamsi Clemens Alexandrinus talem illum docuisse doctrinam audacter & dictatorie affirmet. Interim velim prudens & benignus Lector, cum Doctiss. Blondello, hæc perpendat: primo illum qui D. Pauli nomen mutuatus est, ut somniis suis fidem conciliaret, descriptione illa generali quam contexuit de Sibyllarum prædictionibus, respexisse ad VIII. illos, quos nunc habemus, Sibyllarum libros, ideoque fœtum illum lucem non conspexisse ante D. Servatoris nostri annum 137. Secundo illum cum Justino & Clemente agnoscere tantum unam Sibyllam, quæ Deum unum prædicarit, ideoque absque ullo fondamento, plures horum, quos nunc habemus Sibyllarum libros, Auctores fuisse, affirmari. Tertio Illustres & claras illas filii Dei descriptiones respicere tam ad quatuor vocalium duarumque consonantium componentium nomen Græcum Ἰησοῦς, quam ad numerum ex illis resultantem, & ad Acrostichidem lib. VIII. ordine referentem nomina Servatoris, Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς Σωτὴρ σταυρός, ut & Paraphrasin Euangelicam. Quarto, quo evidentiores, clariores & ἰσχυρολογώτεραι sunt, eo magis pro suppositis esse habendas, illas prædictiones & post eventum rerum conscriptas, contendimus: siquidem Spiritus Sanctus prædictiones suas solet ænigmatibus & multis figuris tectas, proponere, non enim videas, bis tantum hoc factum puto, in expressione nominis Cyri apud Jesaiam Cap. XLIV. versu ultimo & Cap. XLV. vers I. centum septuaginta quinque annis ante occupatam Monarchiam Sacros & Divinitus

vinitus inspiratos Scriptores, tam clare & evidenter prædictiones suas uti Sibyllæ sua Oracula, proponere & conscribere. Clemens Alexandrinus animadvertisse hoc potuisset, si judicium uti memoriam exercere illi placuisset, verum intentus refutandis hæreticis, Paganorum armis, contra ipsos Gentiles utens, ipse sui oblitus, illorum scriptis fuit deceptus: turbaque testium Paganorum, quos producere moliebatur, ipsi impedimento fuit quo minus illorum hæreses aut σφάλματα deprehenderet. Videmus itidem Scriptorem illum diligentissimum, qui nihil prætermittere annitebatur, quo minus Paganos, Gentilium armis confodere, & quævis ex Paganorum scriptis, congessisse, & incuria sua in multos incidisse errores quos ex plus quam 250. Auctoribus qua Philosophis, Historicis ac Paganis, qua famosissimis hæreticis compilavit: nempe ex Bazilide, Carpocrate, Julio Cassiano, Epiphane, Heracleone, Hermogene, Isidoro, Marcione, Prodico, Tatiano, Valentiniano, aliisque quam plurimis, ut & ex libris Apocryphis, Prophetiarum Enochi, Ghami, Habacuki, Esdræ, Parchoris, Sophoniæque, ex libris de assumptione Mosis, ex Euangeliis Ægyptiacis, Hebraïcisque, prædicationibus Petri & Pauli, ex traditionibus Sancti Matthæi, epistola Sancti Barnabæ, pastoris Hermiæ fratris Pii I. Pontificis, & tandem etiam ex pseudo-Sibyllis, utpote proposito suo accommodis. Quis igitur non videat Clarissimi Vossii argumentum non valere, dicentis sufficere Clementem Alexandrinum hoc dixisse, talia B. Paulum auditoribus suis proposuisse: sufficeret enim dixisse hoc Clementem Alexandrinum, & sic errorum, quibus, ne ipse quidem Cl. Vossius subscribere vellet, patrocinium esset suscipiendum. Ut autem, quam insufficiens sit D. Vossii argumentatio, demonstremus, *sufficiat nobis affirmasse hoc, Clementem virum Sanctum & cum multis Apostolicis viris conversatum ut non uno loco ipse de se testatur.* Lubet heic adnotare ex Blondello non nullos Sancti Patris errores, imo & hæreses, ut inde constet non sufficere Patrem illum, illa ἀντίγραφα & ἄγραφα affirmasse: certe haud commode ab illo affirmatur, quando dicit Christum esse πατρικοῦ θελήματος διάκονον, *servum Paternæ voluntatis*, Pædag. lib. I. cap. II. in principio, & quando Stromatum, lib: III. p. 329. docet *Angelos propter incontinentiam cælo exclusos in terram descendisse.* Pædag. lib. III. cap. III. dicit p. 167. οὐδὲ γὰρ θίγειν αἷμα τοῖς ἀνθρώποις.

τοῖς θέμις, *neque enim hominibus fas est tangere sanguinem.* putat etiam juramentum esse illicitum, lib. Pædag. III. cap. XI. p. 189. ἔπαινος δὲ ὅρκος περὶ πάντων τῶν πωλουμένων ἀπέστω· ἀπέστω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁ ὅρκος. *Absit autem jusjurandum, Author omnium quæ venduntur. Absit autem etiam in aliis jusjurandum*; & Stromatum lib. V. p. 435. Ἔπαινος δὲ ὅρκος τε περὶ παντὸς ἀπέστω. *Laus autem & jusjurandum absit de re qualibet.* Nimium etiam Philosophiæ tribuit, dicens, homines Philosophia Justificatos, directe contra Dei verbum docens nos, fide, hominem justificari. Lib. I. Stromat. p. 206. &c. τοῖς γὰρ ἀπὸ φιλοσοφίας δεδικαιωμένοις βοήθεια θησαυρίζεται καὶ ἡ εἰς θεοσέβειαν συναίσθησις; ἦν μὲν οὖν πρὸς τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας εἰς δικαιοσύνην Ἕλλησιν ἀναγκαία φιλοσοφία· νυνὶ δὲ χρησίμη πρὸς θεοσέβειαν γίνεται προπαιδεία τις οὖσα τοῖς τὴν πίστιν δι' ἀποδείξεως καρπουμένοις. *Iis enim qui Philosophia fuere justificati, auxilium tanquam thesaurus reconditur: ea quoque consensio quæ ducit ad Dei cultum & pietatem in Deum; atque erat quidem ante Domini adventum Philosophia Græcis necessaria ad Justitiam, nunc autem est utilis ad Dei cultum & Pietatem iis qui fidem colligunt.* Ibidem. p. 234. Καί τοι καὶ καθ' ἑαυτὴν ἐδικαίου ποτὲ καὶ ἡ φιλοσοφία τοὺς Ἕλληνας. *Quanquam per se quoque aliquando Græcos Justificabat Philosophia.* Et lib. VI. Stromat. p. 466. &c. τὴν δὲ φιλοσοφίαν καὶ μᾶλλον Ἕλλησιν οἷον διαθήκην οἰκείαν αὐτοῖς δεδόσθαι, ὑποβάθραν οὖσαν τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας. *vel potius* (si dicamus) *ipsam quoque Philosophiam Græcis veluti proprium datam esse Testamentum, ut quæ sit fundamentum Christianæ Philosophiæ.* Narrat porro lib. I. Stromat. p. 223. Numam, Romanorum Regem fuisse Pythagoræum, sic etiam scribit Strom. lib. V. p. 400. atqui Numa mortem obiit anno secundo Olympiadis XXVII. CXXXIV. annis antequam nasceretur Pythagoras, & CLVIII annis ante ejus in Italiam adventum, sic itaque Pythagoræus, habendus Numa, ante Pythagoræ nativitatem, quod quam bene quadret, ipse nobis expediat Clariss. Vossius. Affirmat etiam Strom. lib. I. p. 225. Semiramidem fuisse Regem Ægypti, cum tamen fuerit Nini Assyriorum Regis uxor, testibus Diodoro, Justino, & Ammiano Marcellino. Dicit etiam ibidem p. 227. diabolum posse duci pœnitentia. Sic scribit ὁ δὲ διάβολος, αὐτεξούσιος ὤν, καὶ μετανοῆσαι οἷός τε ἦν καὶ κλέψαι. *Diabolus autem cum liberum habeat arbitrium, & duci posset pœnitentia & furari.* Et p. 228. docet in nostra potestate situm esse liberari ab ignoratione & à mala & delectabili electio-

electione. Ὧν οὕτως ἐχόντων, τὸ ἀπαλλάττεσθαι τῆς τε ἀγνοίας τῆς τε αἱρέσεως τῆς φαύλης καὶ ἐπιτερποῦς. καὶ πρὸ τούτων τὸ μὴ συγκατατίθεσθαι ταῖς ἀπατηλαῖς ἐκείναις φαντασίαις ἀπόκειται ἐφ' ἡμῖν. *Quæ cum ita se habeant, & liberari ab ignoratione & à mala & delectabili electione, & ante omnia, non assentiri fallacibus illis phantasiis & visis, situm est in nostra potestate.* Item, hominem per se ipsum posse salvari docet Stromat. lib. VI. p. m. 477. ἡμᾶς δὲ ἐξ ἡμῶν αὐτῶν βούλεται σώζεσθαι, *vult autem nos ex nobis ipsis salvos fieri.* Tempore Deboræ dicit Osium filium, Riesu fuisse Sacerdotem lib. I. Strom. p m. 237. Ἐπὶ τούτου προφητεύει Δεββώρα, γυνὴ Λαβιδώθ, ἐκ φυλῆς Ἐφραίμ, καὶ ἦν ἀρχιερεὺς Ὀζίας ὁ Ῥιησοῦ. *Tunc Prophetissa fuit Debbora uxor Labidoth ex tribu Ephraim. Erat autem Pontifex Ozius filius Riesu.* Et ibidem p. 239. *Iramum filiam suam dedisse Salomoni, Roboamum fuisse patrem Abiu, illumque fuisse patrem Athaman. Jonathanem fuisse filium Oziæ.* p. 240. ibid. affirmat *Amosum fuisse patrem* Esaïæ. Jonathanem fuisse filium Oziæ, & Achazum fuisse patrem Oziæ, &c. Item Pascha à Samuelis tempore usque Josiæ tempora non fuisse celebratum, his verbis p. 240. Ἐπὶ τούτου ὀκτωκαιδεκάτῳ ἔτει τὸ Πάσχα ἤχθη, ἐξ οὗ ἀπὸ Σαμουὴλ, μήτε ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τελεσθέν. *Ejus tempore anno* XVIII. *Pascha actum est, quod à Samuele, neque in eo quod intercesserat tempore fuerat celebratum.* Dicit porro falsum Prophetam Ananiam fuisse filium Josiæ. p. 241. & ibidem Chelciam Sacerdotem, fuisse patrem Jeremiæ, eumque obiisse cum in Librum legis incidisset in templo reconditum. Item decem tribus abductas secundum Dei verbum sexto Ezechiæ anno, in captivitatem fuisse actas, anno Achazi patris ejus, XV. transmigrationem Judæorum sub Sedecia, posteriore, Moysis nativitate circiter 1073 annos, & exaltatione Davidis ad munus Regium 1517. distare à primo 1085. annos sex dies decem ab altero 482. annos, menses sex, dies decem. Item p. 243. Zachariam, qui Prophetare incepit anno Darii secundo qui primus fuit Olympiadis LXV. Pythagora fuisse antiquiorem, cum hic quarto LX. Olympiadis anno floruerit. Quid etiam videtur de illa propositione quam eodem lib. I. Strom. p. 252. profert? Moysen nempe ante suam adoptionem vocatum Joachim, verum nunc in Cœlo illi nomen esse Melchi: Moysem occidisse Ægyptium verbo suo, incarceratum miraculo egressum liberatumque, Regem Ægypti cum Dei audiret nomen mutum cecidisse, & miraculo revixisse.

Et

Et lib. Strom. III. p. 318. Christum Philippo dixisse, sine mortuos sepelire mortuos suos. Ibidem p. 334. Corpus esse animæ sepulchrum, & p. 356. lib. IV. Strom. S. Matt. iam esse Zachæum publicanorum Principem. Et lib. V. p. 411. 366. tintinnabula pependisse à Sacerdotis veste talari, & lib. VI. p. 459. &c. Apostolos ad instar Domini, iis quoque qui erant apud inferos, annuntiasse Euangelium. Multos prædicationibus illis ad Deum fuisse conversos, illasque adeo fuisse necessarias ut Deus injustus judicandus esset, si ipsas apud inferos non audivissent. Eodem libro sexto docet & affirmat, Servatorem non comedisse eo quod corpus illius alimentis indigeret, locus p 465. sic sonat ἔφαγε γὰρ οὐ διὰ τὸ σῶμα, δυνάμει συνεχόμενον ἁγίᾳ. ἀλλ' ὡς μὴ τοὺς συνόντας ἄλλως περὶ αὐτοῦ φρονεῖν ὑπεισέλθοι. *Comedebat etenim, non propter corpus quod Sancta virtute continebatur, sed ne eis qui una cum eo versabantur, in mentem veniret, de eo aliter sentire.* Eodem etiam libro p. 469. ἐξαιρετέον ἄρα τὸν γνωστικὸν ἡμῖν καὶ τέλειον, ἀπὸ παντὸς ψυχικοῦ πάθους. *Is ergò qui cognitione præditus, & perfectus, eximendus est à quavis animæ affectione ac perturbatione.* p. 480. S. Matthiam ad Apostolatum fuisse electum, cum se præbuisset dignum ut fieret Apostolus, & eodem lib. VI. p. 412. quod Horrendum est: sic enim dicit de Deo loquens: ἔδωκεν δὲ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τὰ ἄστρα εἰς θρησκείαν· ἃ ἐποίησεν ὁ θεὸς τοῖς ἔθνεσιν, φησὶν ὁ νόμος· ἵνα μὴ τέλεον ἄθεοι γενόμενοι, τελέως καὶ διαφθαρῶσιν. *Dedit autem Solem & Lunam & Astra in Religionem, quæ Deus fecit gentibus, inquit lex, nec si omnino essent impii & plane à Deo alieni, omnino etiam interirent.* Et paulo post, ὁδὸς γὰρ ἦν αὕτη δοθεῖσα τοῖς ἔθνεσιν, ἀνακύψαι πρὸς θεὸν διὰ τῆς τῶν ἄστρων θρησκείας. *Hæc enim via data fuit gentibus, ut per Astrorum cultum Deum suspicerent:* putat etiam lib. Stromat. VII. p. 524. mendacium officiosum esse licitum. & p. 537. Οὐ τῆς δι' ἀγγέλων βοηθείας ἐπιδεὴς ἔτι εἶναι βούλεται τοῦτον, παρ' ἑαυτοῦ ἄξιον γενόμενον λαμβάνειν, καὶ τὴν φρουρὰν ἔχειν παρ' ἑαυτοῦ, διὰ τῆς ὑπακοῆς. *Non vult nos amplius opus habere auxilio quod datur per Angelos, sed à se ipso cum dignus evaserit accipere, & à se ipso habere præsidium per obedientiam.* & eodem lib. p. 549. Simonem, post Marcionem, (quem sub imperio Adriani & Antonini vixisse asserit) Petrum Paulum audivisse prædicantem, &c. Etiam linguæ Hebraicæ se imperitum ostendit, dicens lib. I. Pædag. p. 63. cap. V. vox Ozanna, si Latine explicetur, significat lucem & gloriam & lau-

laudem, cum supplicatione Domino: & Strom. lib. V. p. 400. dicens, vocabatur Abraam, quod exponitur, *pater electus*, *sonitus*. Hactenus hæc ex Blondello, quibus & nostras sphalmatum Doctoris illius observationes addere lubet: dicit lib. III. Strom. p. 338. *fornicatio est*, inquit, *ab uno matrimonio ad plura collapsio*. Dicit porro Stromat. lib. VI. p. 463. Christum passionis fuisse expertem. *Ut quem nullus subiret motus affectionis, neque voluptas, neque dolor*: quod plane est ἀντίγραφον. testatur enim S. Scriptura, Lucæ cap. X. vers XXI. *ἐν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἠγαλλιάσατο τῷ πνεύματι ὁ Ἰησοῦς. ea ipsa hora exsultavit Jesus in Spiritu*. Et ad Hebræos Cap. V. vers VII. *ὃς ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, δεήσεις τε καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν αὐτὸν ἐκ θανάτου, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσενέγκας, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας. Qui in diebus carnis suæ, deprecationibus & supplicationibus oblatis, cum clamore valido, & lacrymis apud eum qui poterat ipsum servare à morte, & exauditis precibus, liberatus ex metu*. Narrat etiam Historia Euangelii, ad Lazari sepulchrum Jesum flevisse, hæc quomodo constabunt, si illum nunquam motus affectionis subiit? Videmus igitur quam ἀκυρολόγως loquatur Clemens Alexandrinus, Jesum Dominum impatibilem vocans lib. VII. Stromat. p. 505. & lib. VI. p. 461. scribit, iis solum, qui post ejus adventum fuerunt, licuit Divina frui Justitia. Martyrium etiam nimiis effert laudibus, dicens Stromat. lib. IV. p. 367. *Martyrium esse expurgationem peccatorum cum gloria*. Cui etiam & hoc non videatur fabulosum, cum Christum ex Euangelio secundum Ægyptios dixisse docet, *veni ad dissolvendum opera fæminæ* lib. Strom. III. p. 330. Affirmat etiam, Philosophiam Græcis necessariam fuisse ad Justitiam, sic enim loquitur p. 207. *ἦν μὲν οὖν πρὸ τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας εἰς δικαιοσύνην Ἕλλησιν ἀναγκαία φιλοσοφία. Atque erat quidem ante Domini adventum Philosophia Græcis necessaria ad Justitiam*. Eandem etiam Regali Doctrinæ viam præparare (ut & fidei) innuit, p. 227. lib. I. Stromat. & lib. VII. Stromat. p. 510. *φιλοσοφία δὲ ἡ Ἑλληνικὴ οἷον προκαθαίρει καὶ προεθίζει τὴν εἰς παραδοχὴν πίστεως. Philosophia autem Græca veluti præpurgat & præparat animam ad fidem accipiendam*. Nimis etiam tribuit Legi, dicens per Legem aliquem posse esse Justum, Stromat. lib. VI. p. 459. *τοῖς μὲν γὰρ κατὰ νόμον δικαίοις ἔλειπεν ἡ πίστις. Nam iis quidem qui Justi erant ex lege, fidei deerat*. Localem etiam Christi ad inferos descensum tuetur, ut ibi

Euangelium prædicaret. p. 460. lib. Stromat. VI. Favet etiam libero arbitrio Stromat. lib. VII. p. 505. Οὐ γὰρ βιάζεται ἐξ αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν λαβεῖν διὰ τοῦ ἑλέσθαι καὶ πάντα ἀποπληρῶσαι τὰ παρ' αὐτοῦ πρὸς τὸ λαβέσθαι τῆς ἐλπίδος δυνάμενον. *Neminem enim cogit ab ipso salutem accipere, propterea quod possit eligere, & omnia à se implere ad spem accipiendam.* Ibidem p. 529. Τούτῳ πάντα εἰς ἑαυτὸν ἀνήρηται, πρὸς τὴν τοῦ τέλους κτῆσιν. *Hujus omnia à se ipso dependent, ad finem acquirendum.* Etiam operum merita sustinere videtur lib. Stromat. VI. p. 499. Δῆλον καὶ ὅθεν δεδώρηται, παρὰ τῆς κατ' ἀξίαν τὰ προσήκοντα ἑκάστοις ἀπονεμούσης δηλονότι προνοίας. *Hinc quoque clarum, a quo data sit, à Providentia scilicet, quæ unicuique distribuit pro meritis, ea quæ conveniunt.* Et Stromat. lib. VII. p. 531. Perfectioni in hac vita favere videtur, dicens, *filium efficit eum qui est cognitione præditus, perfectum revera virum.* Et paulo post. *Cum diligat eum qui vere est unus Deus, & sit vir vere perfectus.* Lapsos etiam fuisse Angelos scribit lib. V. Stromat. p. 401. *Eo quod enunciarunt arcana mulieribus, & quæ cuique ad eorum venerunt cognitionem.* Plures quidem errores excerpere possemus, sed hi sufficient, ut constet Cl. Vossii assertionem nullo niti fundamento: dicentis, *sufficiat, nobis Clementem Alexandrinum virum Sanctum & cum Apostolicis viris conversatum hoc dixisse*: An ita de illis, quæ supra attulimus judicaret doctiss. Vossius, *sufficit illum hoc dixisse*, haud equidem puto: restat porro ut nunc inquiramus, quî factum sit, virum, alias doctissimum Clementem Alexandrinum, ita deceptum fuisse, ut fabellæ tali fidem adhibuerit, verum si attente consideremus quam avide omnia quæ ad scopum suum facere videbantur, excerpserit Clemens ex Scriptoribus Paganis, hæreticis, traditionibus Judaicis, & Christianorum libris Apocryphis, aliisque scriptis suppositițiis, ut scripta ejus satis abunde testantur, non adeo mirabimur, ipsum, qui ausus fuit ex Apocryphis docere Christum & Apostolos apud inferos Euangelium prædicasse, etiam fabellæ huic, B. Paulum lectionem Sibyllinorum Oraculorum, Auditoribus suis commendasse, fidem adhibuisse & commodasse: imo fidem etiam præbuisse pseudo-Sibyllinis Oraculis, ut Paganos tanto melius propriis armis aggrederetur & confoderet. Certum enim, etsi talia olim extitere in Sibyllarum Oraculis testimonia, de unitate Dei, de Christo Servatore, de abominatione idololatriæ, de Antichristo, &c. qualia nunc deprehenduntur in illis quos nunc habe-

habemus ſub Sibyllarum nomine fabricatis libris, nunquam melius, Gentiles convinci potuiſſe quam propiis ſuis Oraculis, verum hæc Oracula non majoris pretii eſſe quam multa ejus ſurfuris ſcripta ſuppoſititia, quæ circa ſecundum ſeculum prodierunt, pronuntiamus. Ex iis quæ ſuperius attulimus, conſtare putamus, quid ſentiendum de Clemente Alexandrino ejusque ſequacibus, affirmantibus B. Apoſtolum hæc Sibyllina Oracula voluiſſe à populo legi. Verbum tantum unum aut alterum addam quo conſtet nullam eſſe Baronii aliorumque exceptionem, à Paulo Apoſtolo eodem Jure potuiſſe allegari, imo & Auditoribus commendari Oracula Sibyllina, quo olim in ſcriptis ſuis Paganos Scriptores laudavit aut citavit. Reſpondemus enim nunquam S. Apoſtolum cum de fide & Divinitus revelata Doctrina agit, humanis teſtimoniis confirmaſſe & probaſſe ſua à S. Spiritu inſpirata effata. Abſit ab omnibus Deum timentibus, ut tam inſigniter erga Apoſtolum ſint injurii, illum falſis teſtimoniis voluiſſe celeſtem veritatem fulcire & munire: aut humanis teſtimoniis imo Fœminarum furioſarum diabolico ſpiritu actarum effatis opus habuiſſe Oracula Divina, ut illis confirmarentur. Nunc autem porro inquirendum, num SS. Patres laudarint Oracula hæc Sibyllina, cujus pretii apud illos fuerint, num etiam fidei dogmata recte talibus teſtimoniis fuerint probata ac confirmata. Nemo qui Patrum ſcripta legit, & ὡς ἐν παρόδῳ conſpexit, negare poterit, Patres etiam Antiquiſſimos, ſæpius in confirmationem veritatis Chriſtianæ, Oracula Sibyllina allegaſſe; primum omnium inter Scriptores Chriſtianos Sibyllarum mentionem injicere Clementem Romanum, affirmat aſſeritque Jeſuita Craſſetus, in tractatu ſuo de Sibyllis Gallico ſermone contra Doctiſſ. Blondellum conſcripto, dicit Jeſuita ſe nolle producere Clementis conſtitutiones Paganarum illarum Prophetiſſarum teſtimonia allegantes, quoniam probe ſciat, librum illum conſtitutionum, non multa pollere Autoritate in Eccleſia, ſed cito, inquit, ejus duas ad Corinthios Epiſtolas, quarum Autor Clemens habetur ab omnibus viris Doctis, imo etiam à Proteſtantibus. Ignoſcat mihi Loyolita, ſi aſſertioni fidem non adhibeo. Falſum eſt ab omnibus viris doctis credi à Clemente profectam utramque, quam ſub ejus nomine circumferunt ad Corinthios Epiſtolam: de prima nemo dubitat, de ſecunda, audiat Craſſetus D. Hieronymum in Catalogo Scriptorum Eccleſiaſticorum, *ſcripſit*

(Clemens) *ex persona Romanæ Ecclesiæ ad Ecclesiam Corinthiorum valde utilem Epistolam, quæ & in nonnullis locis publice legitur, quæ mihi videtur charačteri Epistolæ, quæ sub Pauli nomine ad Hebræos fertur, convenire. Sed & multis de eadem non solum sensibus, sed juxta quoque verborum ordinem, abutitur: omnino grandis in utraque similitudo esse testatur & secunda ejus nomine Epistola, quæ à Veteribus reprobatur, &c.* Audiat & Photium, ἡ δὲ λεγομένη δευτέρα πρὸς τοὺς αὐτοὺς, ὡς νόθος ἀποδοκιμάζεται ὥσπερ ἐπιγεγραμμένη ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ, &c. Judicet nunc absque præjudicio Crassetus, quanti facienda sit posterior Clementis ad Corinthios Epistola: dicimus igitur frustra esse Crassetum, ex his Epistolis testimonium pro Sibyllis citantem, quippe in neutra illarum B. Clementi unquam in mentem venit, nec venire potuit, Sibyllas testes advocare, ut Christiani de mortuorum Resurrectione certiores redderentur, quoniam Sibyllarum hæc Oracula tempore B. Clementis nondum lucem conspexerant, Pio enim & Marco Aurelio Imperantibus (hoc est annis post omnium Apostolorum mortem minimum XXXVIII) prodierunt laudarique cœperunt. Clemens itaque qui anno Servatoris nostri centesimo mortem obiit: Phœnicis quidem fabella mortuorum Resurrectionem confirmare intendit, verum de Sibyllis altum apud illum silentium. nihil enim de talibus Oraculis quæ nobis nunc obtrudere volunt nonnulli, sub Sibyllarum nomine, inaudierat. Scio quidem etiam ante B. Clementem de Oraculis Sibyllinis, Paganis scilicet, quæ Gentilium fata & Religionem continebant, apud Scriptores Gentilium Antiquos mentionem fieri, verum illa nihil de Servatore nostro & de Salute per illum parta, nihil de Trinitate, de Resurrectione, de Christi Baptismo, de morte ejus deque ultimo Judicio nuntiarunt, hoc si possit Crassetus aut quisquam alius idoneo teste probare, Fidem lubenter adhibebimus: sed hoc ad Kalendas Græcas præstabitur: nullus enim Paganorum talium Oraculorum meminit, & mirandum certe est, neminem inter Ethnicos illos, vel similes illis, quos nunc pro Sibyllinis nonnulli venditant, allegasse aut produxisse talia testimonia, quod certum nobis est indicium, ante natum Christum, versus illos non exstitisse, saltem à Sibyllis non profectos fuisse: laudes porro prioris epistolæ ad Corinthios per B. Clementem missæ decantat Crassetus Jesuita, quod equidem factum non improbo, meretur enim Doctorum virorum approbationem

prior

prior illa epistola, sed quod exspectabam à Jesuita, præstitum non deprehendo: ex utraque Sibyllinorum Oraculorum Autoritatem probandam susceperat Loyolita, verum prioris tantum meminit, in qua ne γρῦ quidem innuit de Sibyllis Clemens quod tamen Jesuitæ probandum incumbebat, Clementum nempe ad Resurrectionis articulum confirmandum Sibyllas adduxisse: sive in priori genuina, sive secunda, à Veteribus teste Hieronymo pro suppositilia judicata, nullum igitur cum in illis epistolis Sibyllarum deprehenditur vestigium, videmus quam crasse miser hic Crassetus, lectorem suum decipiat, tam audacter testimonium Sibyllarum ex Scriptore proferens qui illas nec novit nec vidit. Eandem itaque meretur in hac materia fidem Crassetus, quam ostendit in Historia repertæ prioris ad Corinthios Clementinæ Epistolæ. dicit enim postquam per nonnulla secula delituisset hæc epistola, tandem illam Oxoniæ in Anglia repertam in Bibliotheca Regia anno Domini nostri J.C. 1663. quod falsissimum esse deprehendet quisquis illam ex editione Patricii Junii anni 1632. legerit aut conspexerit, quale nos exemplar habemus, & Jesuitæ ostendere possemus. Hinc itaque merito suspicamur Crasseto nunquam visam hanc Epistolam: ex priore, cum nihil ad Sibyllarum Oracula firmanda adducere possit Jesuita, forte ex Altera extundere suum figmentum annitetur Crassetus, sed & ibi nec vola nec vestigium ullum de Sibyllarum Oraculis apparet. Excipiet forte Crassetus, integra cum hactenus nec prima nec secunda Epistola ad nos pervenerit, in iis quæ nobis deficiunt, inveniri luculentum hoc Sibyllarum testimonium, sed quo pacto hoc alicui persuadebit Jesuita? Siquidem eadem facilitate & Autoritate qua hoc suum profert Crassetus figmentum, negari potest, nullum enim idoneum testem aut producit aut unquam producere poterit. Quid possint testari scripta deperdita, nemo est qui non videat. Verum regeret Crassetus, Justinum Martyrem, Clementi fere σύγχρονον, testari: in Clementina epistola olim tale exstitisse Sibyllæ testimonium: LXXIV. enim quæstione aut potius responsione ad LXXIV. Gentilium quæstionem, hoc egregium Sibyllæ de fine mundi extremoque Judicio: his verbis (quæ citante Crasseto heic addere placuit) profert: τῆς παρούσης καταστάσεως τὸ τέλος ἐστὶν ἡ διὰ τοῦ πυρὸς κρίσις τῶν ἀσεβῶν καθ' ἅ φασιν αἱ γραφαὶ προφητῶν τε καὶ ἀποστόλων, ἔτι δὲ καὶ τῆς Σιβύλλης, καθώς φησιν ὁ μακάριος Κλήμης ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους

 ἐπι-

ἐπιστολῇ, &c. Antequam ad Jesuitæ objectionem respondeamus, notari velim Crassetum citasse utramque Clementis ad Corinthios Epistolam, atque ex illis probare suscepisse Clementis Romani tempore cognita fuisse Oracula Sibyllina, quandoquidem vir Sanctus illarum meminit: sed si Crassetus Græcam intellexisset linguam, & locum illum pseudo-Justini bene perpendisset, facile judicare potuisset, non esse idoneum hoc testimonium. Jesuita citat utramque ad Corinthios epistolam, Justinus à Crasseto laudatus, unius tantum meminit. ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ. Condono itaque Jesuitæ si promissis stare non possit. Sed ad locum illum, à Crasseto, Justino adscriptum, respondemus, non esse illud Scriptoris illius testimonium, rationem satis firmam, quam ex Blondello allegat Crassetus, illamque contra fas & Jus oppugnat, vidit ipse Crassetus: quis enim, cui mens sana est in corpore sano, non perspiciat Justino, responsiones illas ad Orthodoxos, non posse adtribui, si quidem Autor ille citet Irenæum & Origenem, hunc XXX. alterum LXXX. annis Justino posteriores. Etiam memenit Manichæorum quos Justino contemporaneos non audebit affirmare Jesuita, utpote Justino longo tempore posteriores: audiat Crassetus fratrem suum Loyolitam Antonium Possevinum, *librum quæstionum Gentibus à Christianis positarum, non esse Justini certum est: nam in prima responsione, & in reprehensione responsionis, nominantur sæpissime Manichæi, qui fuerunt centum annis & amplius Justino posteriores.* Quis igitur non concludat Scriptorem illarum quæstionum Justino posteriorem, ideoque testimonium hoc non esse Justini Sancti illius Martyris. At vero inquit Crassetus, Photius, Justinum fuisse illarum quæstionum Scriptorem perhibet, quasi sufficiat Photium hoc dixisse, ideoque cœco impetu Fidem illi esse habendam: nunquid Crassetus auderet subscribere omnibus quæ scripto consignavit Photius? quem Patriarcham, schismatici nomine decoravit Jesuita: non putem certe hoc ipsum ausurum, ideoque non debebat Crassetus stare illius judicio tanquam infallibili, Photius hoc dixit, ergo Justinus est Autor illarum quæstionum. ô lepidam consequentiam! sed Hæretici vel notarii imprudentes loca nonnulla in quæstionibus illis depravarunt, regerit Crassetus, quis hoc Jesuitam docuit præter anonymum illum virum Doctum quem testem adhibet, Jesuitis aliisque illius furfuris hominibus consuetum est effugium, cum apud pa-

tres

tres loca figmentis ſuis contraria reperiunt, *Hæretici vel notarii depravarunt illa*: melius & candidius agunt Poſſevinus & Bellarminus, quamvis & ipſi Jeſuitæ, nobiſcum ſentientes, ſcripta illa quæſtionum, Juſtino non eſſe adtribuenda: de Poſſevino conſtat, illum noſtram fovere ſententiam, uti videre licet ex loco ſupra laudato, verum ut Craſſeto tanto magis ſatisfiat, audiat ſocium ſuum & Fratrem Jeſuitam Anton. Poſſevinum, ſic enim de quæſtionibus illis ſcribit, *Opus* CXLVI. *quæſtionum ad Orthodoxos, non videtur eſſe Juſtini: nam quæſt.* LXXXII. & LXXXVI. *citat Origenem, & quæſt.* CXV. *citat Irenæum, & eum Martyrem appellat, cum tamen Juſtinus utroque prior fuerit. nam & Irenæus* lib. V. *citat Juſtinum tanquam ſe antiquiorem.* Huic adſtipulatur Cardinalis Bellarminus in de Scriptoribus Eccleſiaſticis: his, quibus Jeſuitam convinci debuiſſe, quæſtionum illarum librum non eſſe Juſtini fœtum, addimus & hæc argumenta, quibus conſtabit, non poſſe Juſtino attribui quæſtionum illud ſcriptum. Primo phraſes nonnullæ in his quæſtionum libris reperiuntur quas fruſtra quæras in Juſtini ſcriptis genuinis, quales ſunt ὁ δεσπότης θεὸς, ὁ δεσπότης Χριστὸς, ὁ δεσπότης κύριος. Hæ locutiones Theodoreto cum ſint familiares, hinc nonnulli viri docti putarunt Scriptori illi libros illos quæſtionum aſſignandos, uti Jeſuita Craſſetus pronuntiat ſatis audacter D. Blondellum ſcripſiſſe, Theodoreto libb. illos aſſignandos, ſed nomen illius non auſum fuiſſe exprimere, ne cauſæ ſuæ præjudicaret, ſed ubinam hoc ſcripſit Blondellus? dicat hoc nobis Craſſetus Loyolita. Fatemur nos in Doctiſſimo de Sibyllis ſcripto nullibi reperire potuiſſe illa quæ de illo refert ineptus Jeſuita, nollemus nos pro certo affirmare Theodoretum illarum reſponſionum ad quæſtiones eſſe Autorem, ſed quidem Juſtini tempore phraſes ſupra citatas non fuiſſe in uſu, cum vero in Theodoreti ſcriptis reperiantur, & circa illius tempora uſurpari cœperint, non adeo nos abſurdos eſſe credimus ſi ab alio quopiam Juſtino, circa dicta Theodoreti tempora, libros illos quæſtionum conſcriptos fuiſſe affirmemus. Vel ſi juxta Photium nonnulla ſunt Juſtino danda, poſſumus eadem libertate, qua Craſſetus pro more ſuo, pronuntiare, à recentiore quodam qui circa Theodoreti tempora vixit, ſcripta illa fuiſſe interpolata. Secundò quis credat Juſtinum Neapoli Paleſtinæ natum, ignoraſſe ſignificationem vocis Hoſanna quam neotericus vel ſuppoſitius hic Juſtinus, quæſt. L. ridicule dicit ſignificare

ficare

ficare μεγαλοσύνην ὑπερεχειμένην, *magnificentiam vel excellentiam*, cum proprie ſignificet *ſerva quæſo*. Hebraice ſic ſcribitur הוֹשִׁיעָה נָּא, inde per ſyncopen הושענא vulgo. Tertio obſervet Craſſetus vocabula illa, ὑποστάσεως, προσώπων, τριάδος, μονάδος & δύο προσώπων ὁμουσίαν quæ leguntur quæſt. XVI. & XVII. ut & CXXXIX. & CXLIV. non eſſe Juſtini genuini, nec in aliis ejus ſcriptis inveniri, utpote quibus Doctores Orthodoxi uti neceſſe habebant, utebantur contra Hæreticos Arrianos, quos Juſtinus nec novit nec ſando quidquam de illis in audivit. Arriani enim ſeculo tertio, & circa quartum innotuerunt, ita ut vocabulis iſtis Scriptor illarum quæſtionum, tanquam ſorex ſuo ſe indicio prodiderit, ideoque illos recte ſentire qui circa quartum ſeculum quæſtiones illas fuiſſe conſcriptas ſuſtinent, pronuntiamus. Quarto perpendat Craſſetus, qua fronte genuinus Juſtinus ſcribere potuiſſet Paganiſmum à Chriſtianiſmo, ſuo tempore debellatum & proſtratum fuiſſe, ita ut Chriſtiani Gentilibus dominarentur, ut Autor ille pſeudo-Juſtinus Martyr meminit, quæſt. CXXVI. Certe ſi Chriſtiani Juſtini tempore erant rerum Domini, cur de perſecutionibus crudelibus paſſim conqueruntur illius ævi Scriptores, imo cur & ipſe Juſtinus qui Martyrii corona decoratus vitam finivit, à Chriſtianis, Paganis Imperitantibus non fuit liberatus, illorumque crudelibus manibus ereptus? imo vel hinc Jeſuita Craſſetus ſi oculos aperire dignatus fuiſſet, ſatis perſpexiſſet, Juſtinum Martyrem Librorum illorum non fuiſſe Autorem aut Scriptorem. Quinto denique Juſtinum Martyrem: quæſtionum illarum non poſſe reputari Auctorem cuivis patebit, ſi conferre velit Doctrinas quæſtionibus illis contentas, cum illis quas genuina ejus ſcripta ſuppeditant, maxime enim ſibi invicem oppoſitas deprehendet. Quæſt. LII. negat fuiſſe verum Samuelem quem Pythoniſſa evocavit, verum in colloquio cum Tryphone fuiſſe verum Samuelem aſſerit. Item quæſtione CXII. dicit pſeudo-Juſtinus, Angelum qui cum Jacobo, Moſe cæteriſque Patriarchis locutus eſt, fuiſſe Angelum creatum, propter Dei commiſſionem, Dei nomine decoratum, verum hoc genuino Juſtino repugnat, ille enim in diſputatione cum Tryphone contendit, Angelum illum fuiſſe Chriſtum veri Dei filium. Has Juſtini ſuppoſititii ſententias quo pacto poſſit conciliare cum veri & antiqui Juſtini dictis, viderit Loyolita Craſſetus, qui quæſtionum libros duos à Juſtino Martyre profectos vult:

&

& obstinato animo contendit. Verum ut abunde magis Crasseto satisfaciamus, examinet has Quæstionum harum Scriptoris sententias, videatque quam bene conveniat illas inter & Ecclesiam Romanam. Quæstione LX. Scriptor ille sub Justini nomine affirmat, non reddi cuiquam vitæ bene actæ præmium ante Resurrectionem. Quæstione LXXVI. dicit latronem pervenisse in cœtum Justorum, ubi videat se ipsum & quæ infra sunt, ut & Angelos & Dæmones. Quæst LXXV. docet animas asservari in locis se dignis usque ad Resurrectionis diem, quam propositionem contrariam plane deprehendo, illi quam Oratione ad Græcos sub finem scripsit genuinus Justinus: dicit enim animam malis solutam ad Deum abire, qui ipsam condidit, Δεῖ γὰρ ἀποκαταςαθῆναι ὅθεν ἀπέςη, ὅθεν τις ἐγένετο ἢ ἐςιν. Quid tibi videtur pater Jesuita Crassete? hæccine tuo sapiunt palato? hæccine cum Catholicæ tuæ Romanæ Ecclesiæ doctrina conveniunt? attamen tantopere desudare voluisti, ut Justinum illum adulterinum pro vero Justino obtruderes. Instat porro Crassetus, putans etiamsi concederet à Theodereto vel quopiam alio conscriptos fuisse Quæstionum libros, attamen hanc propositionem manere firmam & veram B. Clementis epistolam ad Corinthios Sibyllarum allegasse testimonium, atque inde constare B. Clementis tempore nota fuisse viro Apostolico Sibyllina Oracula, recteque Crassetum citasse Clementem: non enim, inquit, probabile est Theodoretum voluisse ex epistola æque ac D. Pauli scripta cuivis nota, citare locum, qui in illa non reperiretur, verum nunc consuetum effugium admittat velim Crassetus, nempe vel hæretici illum depravarunt vel notariorum infidelitate irrepsit illud Sibyllinorum testimonium, quare & nobis non liceat, ut Crasseto, eodem modo respondere, certe merito hanc nobis libertatem eripere non potest Jesuita. Sed non opus est ut ad illud effugium nos recipiamus, potuit exstare in B. Clementis epistola, Theodoreti tempore testimonium illud Sibyllinum, at an ex eo sequitur, igitur Clemens legit viditque Oracula Sibyllina? certe non: potuit illa Sibyllarum mentio à quodam Sibyllinorum Oraculorum patrono Epistolæ illi fuisse inserta, prout aliis scriptis quamplurimis factum fuit ante, & post Theodoreti tempora. Saltem in vetustissimo omnium quod exstat B. Clementis Epistolæ exemplari, à Patricio Junio edito, nulla Sibyllarum mentio, exemplar hoc circa primi Concilii Niceni tem-

pora conscriptum fuisse testatur idem Patricius Junius in præfatione ad illam Epistolam: attamen nullibi in illo conspicitur sæpius laudatum testimonium Sibyllinum. Denique notandum illum pseudo-Justinum tantum meminisse Epistolæ, utpote conscium alteram ad Corinthios B Clementis Epistolam esse supposititiam & adulterinam, ast Crassetus duas citat Epistolas illasque testes vocat testimonii Sibyllini, quare igitur Crassetus ex Justino unius tantum meminit? sed Jesuitæ hæsit aqua.

CAPUT XV.

DE

TESTIMONIO JUSTINI MARTYRIS.

BREVIARIUM.

JUstini Laudes: Ejus errores varii. De Deo Simone Sancto Justini refutatur opinio. An hic Simon Deus Sanctus fuerit Simon Magus de quo S. Lucas meminit. An Simon per aërem volaverit & precibus D. Petri præceps ruerit. An ipsi statua fuerit erecta. De Deo Simone Sanco ac circa illum ejus error. Quis fuerit. De cellulis LXXII *Interpretum Justini error. Hieronymus Justinum mendacii arguit. Hystaspes Scriptor supposititius. An Sibylla Cumæa fuerit Berosi filia. Justinus omnium patrum primus Sibyllina Oracula allegavit, cæteri ipsius Autoritate fuerunt seducti. Crassetus refutatus. Justinus non habuit illos libros Sibyllinos qui nunc circumferuntur. Crassetus rursus refutatus. Blondellus contra Crassetum vindicatus. Athenagoræ errores. Ut & Theophili. Abutitur testimonio Origenis Crassetus. Adulterina multa, olim sub Sibyllarum nomine circumferebantur. Quænam sint cujusque Sibyllæ Oracula, hoc à nemine potest præstari. Blondellus rursus contra Crasseti argutias vindicatus. Justinus expositus. Num libri Sibyllini*

semper

ſemper iidem fuerint. Oracula Sibyllina quæ nunc habemus non ſunt à Sibyllis Paganis conſcripta, nec ſunt eadem. Craſſeti error, quod lectione Oraculorum Sibyllinorum multi ad Fidem Chriſtianam converterentur, refutatus.

Ideamus porro, quid Craſſetus ex Juſtino Martyre proferat ut Sibyllarum Autoritatem ſartam tectamque habeat. Primo laudes viri maximi proſequitur, Illuſtris propter Antiquitatem, utpote qui vixit circa medium ſecundi ſeculi, propter Profeſſionem, quandoquidem fuit excellentiſſimus Philoſophus, qui ſumma cum laude in Gentilium Academia, Spartam quam nactus erat, adornavit, propter Eruditionem, quippe qui evolverat Scriptores tum Sacros cum profanos, propter Pietatem, quoniam effudit ſuum ſanguinem pro Jeſu Chriſto: has viro Sanctiſſimo pariter ac Doctiſſimo deberi laudes, non negamus, interim, ipſi, humani quid evenire potuiſſe, ac non fuiſſe Infallibilem, verum ut cuivis homini contingere poteſt, errori potuiſſe, imo fuiſſe obnoxium, pronuntiamus: quod hiſce paucis probatum volumus: Nonnullos notavit Doctiſſimus Blondellus in de Sibyllis, ſuo opere, Gallico Idiomate conſcripto, numquam ſatis laudando, quidquid oggann iat Jeſuita Craſſetus, qui mortuo Leoni inſultare ſe poſſe, lætatur. Utrum Juſtinus Martyr erraverit nec ne, perpendat velim Craſſetus, quid ſentiendum ſit de Scriptore, qui hæc ſuſtinere audet etiam magna cum animi fiducia, adeo ut nemo poſſit dubitare illum ſic non ſenſiſſe: quid tibi videtur Pater Craſſete, nunquid cum B. Juſtino Martyre aſſerere auderes, Simonem Magum, cujus mentio injicitur Actorum Apoſtolicorum Cap. VIII. vers. XIX. à Romanis pro Deo habitum, eique Romæ ſtatuam fuiſſe erectam? prout docet hoc, in, pro Chriſtianis Apologia ſecunda p. m. LIV. His verbis: Σιμῶνα μέν τινα Σαμαρέα ἀπὸ κώμης λεγομένης Γίτθων, ὃς ἐπὶ Κλαυδίου, Καίσαρος διὰ τῆς τῶν ἐνεργούντων δαιμόνων τέχνης δυνάμεις ποιήσας μαγικὰς ἐν τῇ πόλει ὑμῶν βασιλίδι Ῥώμῃ, Θεὸς ἐνομίσθη, καὶ ἀνδριάντι παρ' ὑμῶν ὡς Θεὸς τετίμηται, [ὃς ἀνδριὰς ἀνεγήγερται] ἐν τῷ Τίβερι ποταμῷ, μεταξὺ τῶν δύο γεφυρῶν, ἔχων ἐπιγραφὴν Ῥωμαϊκὴν ταύτην.

Σίμωνι δέῳ Σάγκτῳ.

Simon nimirum quidam Samaritanus, in vico cui Gitthon nomen eſt, natus, qui ſub Claudio Cæſare efficacium dæmonum arte in Imperiali urbe veſtra Roma, propter magicas quas exhibuit virtutes Deus habitus eſt: & ſtatua apud vos veluti Deus honoratus: quæ ſtatua in amne Tiberi inter duos pontes eſt erecta, Latinam hanc habens Inſcriptionem.

SIMONI. DEO. SANCTO.

Hanc Inſcriptionem applicat Simoni Mago, ſed quis Juſtinum hoc docuit? imo, quis inter Paganos Scriptores teſtatur aut ſcribit, Simonem Magum in Deorum numerum fuiſſe relatum? nullum idoneum teſtem aut Juſtinus Martyr, aut quiſquam alius proferet, quo conſtet Simonem illum Divinos honores apud Romanos conſecutum illique ſtatuam fuiſſe erectam. At conſtat, regerat quiſpiam, ſtatuam in amne Tiberi inter duos pontes erectam fuiſſe illi, hanc habens Inſcriptionem:

SIMONI. DEO. SANCTO.

Sed poſito, talem fuiſſe, ut aſſerit S. Juſtinus Martyr, illius ſtatuæ Inſcriptionem, & SIMONI pro SEMONI vitioſo ſcribendi modo, lectum fuiſſe, ſic hariolante Doctiſſ. Salmaſio, in notis ad Ælium Spartianum p. m. CXL. poſitis inquam, Juſtinum αὐτόπτην ſic legiſſe, quo modo & quibus rationibus probabit, *Simonem Magum*, impoſtorem illum de quo B. Lucas ſcripſit, eſſe per illum intelligendum, an nulli mortalium, præter planum illum & ſcurram, Simonis nomen datum? certe Juſtinus hoc affirmare non auderet, nec ullus inter Loyolitas, imo nequidem ipſe Craſſetus, alias ſatis audax. Inde ſatis conſtat, conſequentiam Juſtini eſſe nullam, quam bene hæc argumentatio procederet? Romæ in Tiberi amne inter duos Pontes erecta eſt ſtatua,

SIMONI. DEO. SANCTO.

Ergo erecta eſt *Simoni Mago* in Deorum numerum recepto, cur Romani Hiſtorici, cœterum ſatis diligentes & accurati, Hiſtoriam illam non retulerunt aut notarunt? proinde fabulis narratiunculam illam accenſendam putamus, ejusque eſſe pretii cujus & hæc de Simone hoc Mago

Mago Historiola, *illum nempe magicis artibus, ut se Deum probaret, duobus suffultum Dæmoniis evolasse, Orationibus Apostolorum* (Petri & Pauli) *fugatis Dæmonibus, delapsum in terram populo inspectante fuisse disruptum*, hanc Historiolam sic refert Sulpitius Severus Sac. Hist. lib. II. Arnobius etiam ejus mentionem injicit lib. II. p. m. L. sed aliis verbis & paulo aliter ac Sulpitius Severus, & B. Augustinus. *Viderunt Romani currum Simonis Magi & quadrigas igneas Petri ore difflatas, & nominato Christo evanuisse.* Verum B. Augustinus in Sermone de Sanctis hoc modo narrat. *Cum enim Simon se Christum diceret, & tanquam Christus ad patrem assereret se posse conscendere, atque elatus subito, magicis artibus volare cœpisset: tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum & precatione Sancta vicit magicam levitatem, nam velut vinctum eum de sublimi aëre deposuit, & quodam præcipitio in saxa elidens, crura confregit.* Huic quamvis à S S. Patribus relatæ narrationi Fidem nullam adhibemus, an Romani rerum memorabilium exacti Scriptores & observatores, illius rei nullam alicubi mentionem fecissent, certe omnino, verum quia apud illos tam altum illâ de re sit silentium; nunquam tale quid contigisse nostra est opinio, etiamsi multi patres illius Historiæ meminerint. Si itaque tali in re errarint patres, falsa narrantes, cur non etiam B. Justino Martyri Fidem denegemus, Simoni Mago statuam fuisse erectam. Verum ut ingenue fateamur id, quod Patri huic evenisse putamus, dicimus Justinum deceptum fuisse Inscriptione illa Romana

SEMONI. SANCO. DEO. FIDIO. &c.

quam in basi statuæ legit aut legi intellexit: erectam itaque statuam illam statuimus Sabinorum Deo: SEMONI SANCO. quam etiamnum hodie exstare referunt Scriptores quam plurimi. Gruterus Inscriptionum libro. p. m. XCVI.

SEMONI
SANCO
DEO. FIDIO
SACRVM
SEX. POMTEIVS. SP. F.
COL. MVSSIANVS

QVINQTENNALIS.
DECVR
BIDENTALIS
DONVM DEDIT.

Item ex Ful. Ursino quam etiam in notis suis ad Cæsarem citavit idem Vrsinus.

SANCTO. SANCO
SEMONI. DEO. FIDIO
SACRVM. PECVRIA.
SACERDOTVM
BIDENTALIVM
RECIPERATIS
VECTIGALIBVS.

Ibidem etiam hanc legimus.

SANCO. FIDIO SEMO PATRI
DE. DECVMA. VICTOR. TIBEI. LVCIVS. MVMIVS. DONVM
MORIBVS. ANTIQVEIS. PRO. VSVRA. HOC. DARE. SEMPER
VISVM. ANIMO. SVO. PERFECIT. TVA. OPE. ROGANS. TE
COGENDEI. DISSOLVENDEI. TV. VT. FACILIA. FAXSEIS
PERFICIASQVE. DECVMAM. VT. FACIAT. VERÆ. RATIONIS
PROQVE. HOC. ADQVE. ALIEIS. DONIS. DES. DIGNA. MERENTI.

Etiam & hanc ibidem deprehendimus.

SANCO. DEO.
PATR. REATIN.
SACRVM.

Notan-

Notandum igitur, ut S. Patris Justini error deprehendatur, Sabinos Italiæ Antiquissimos populos, Umbros inter ac Latinos, coluisse SEMONEM SANCVM. Hinc B. Justinus occasionem arripuit, affirmandi statuam illam quæ hanc ferebat Inscriptionem Simoni Mago fuisse dedicatam: quod quam bene, imo potius male asseruerit, quivis in Romana Antiquitate versatus, facillime dijudicabit: An non igitur Jure meritoque suspicari & asserere liceat, Patrem illum, qui tam crasse erravit, SEMONEM SANCVM pro Simone Mago accipiens, non potuisse decipi spuriis & suppositiis Sibyllarum sub nomine venditatis versibus, illis Oracula attribuendo, quæ nunquam ab illis promanarunt? nos equidem putamus eum, qui illum, etiam & hunc potuisse errasse errorem. Quis autem fuerit hic SEMO SANCVS, ex plurimis Scriptoribus addiscere possumus: Dionysius Halicarnassæus ejus meminit, lib. IV. ἐν ἱερῷ Διὸς πιστίου, inquit, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγκον καλοῦσιν. S. Augustinus in de C. D. lib. XVIII. Cap. XIX. *Sabini etiam Regem suum primum, Sangum, sive, ut aliqui appellant, Sancum, retulerunt in Deos.* Livius libro VIII. Decad. I. p. m. 296. *Vitruvium in carcerem asservari jussit, quoad consul redisset, tum verberatum necari: ædes ejus, quæ essent in palatio, diruendas, bona* Semoni Sango *censuerunt consecranda: quod quæris ex eis redactum est, ex eo ænei orbes facti, positi in sacello Sangi versus ædem Quirini.* Ovidius Fastorum lib. VI.

Quærebam, Nonas Sanco Fidione referrem?
An tibi, Semo Pater, tunc mihi Sancus eris.

Et notandum nonnunquam Sanctum pro Sango scribi apud Scriptores, prout constat ex Inscriptionibus, jam jam citatis, & ex Propertii his versibus L. IV. in voto ad Herculem:

Sancte Pater, salve, cui jam favet aspera Juno
Sancte velis libro dexter inesse meo.

Sic etiam Lactantius noster de Sabinorum Deo *Sanco* loquitur lib. I. de falsa Religione. p. 81. & Silius Italicus:

Ibant & læti pars Sanctum voce canebant
Auctorem gentis: pars laudes ore ferebant

Sabe

Sabe tuas, qui de patrio cognomine primus
Dixisti populos magna ditione Sabinos.

Paucis ut absolvamus, SEMONIS nomen Justinum fefellit; vir Sanctus conspicato illo nomine statim existimavit Simonem Magum intelligendum fuisse. quippe qui se Θεȣ̃ δύναμιν esse gloriabatur, præsertim se firmo niti fundamento existimavit vir pius, cum & Dei nomen illi *Semoni* tributum videret: verum uti jam supra probavimus, Simon Magus non erat intelligendus, nunquam enim res illas mirabiles à Doctoribus Christianis scriptis relatas Simon ille Magus Romæ peregit. notassent enim illas Scriptores illius seculi, qui plurimas res minoris momenti exacte cum omnibus circumstantiis referunt, & conscribunt: Ex ignorantia significationis vocis SEMONIS hallicinatum fuisse virum Sanctum existimamus. Et quidnam hoc nomine designetur, hoc tempore nemo vix reperiatur qui hoc non sciat: Semonis nomen illo tempore dabatur illis, qui ob meritorum paupertatem cœlo asscribi non debebant, quales erant Vertumnus, Hippona, Priapus, *Semones* dicti quasi semi homines. Affirmat porro B. Justinus Martyr in prima cohortatione ad Græcos p. m. X. & XI. se vidisse reliquias cellularum LXXII. Interpretum, etiam huic fabellæ credidere, Irenæus lib. III. c. 25. Ciryllus & Augustinius lib. XVIII. de C. D. p. m. 441. ut & alii Veteres: verum B. Hieronymus Tom. V. p. m. 500. in Apol. adversus Ruffinum, ridet opinionem illam de LXXII. cellulis interpretum. Imo Tom. II. p. m. 224. dicit, *nescio quis primus Autor septuaginta cellulas Alexandriæ mendacio suo exstruxerit:* tanto lubentius hunc Hieronymi locum allegamus, ut Crassetus Jesuita, Protestantibus infensus esse desinat, si quando Patribus in aliquibus, utpote hominibus errori obnoxiis, non credunt, illisque contradicunt. Notet velim Patrem Pium ac Doctissimum, audere B. Justinium mendacii arguere: etiam & hoc notavit Doctissimus Blondellus B. Iustini σφάλμα, nempe in disputatione sua contra Paganos, (qui referente hoc Origene) Christianos contumelioso & Sarcastico nomine, *Sibyllistas* vocabant, illis opponit Scriptorem suppostitium Hystaspem scilicet, cujus scripta nunquam exstiterunt nisi in cerebro illorum qui illa allegarunt aut sub ejus nomine suppostitia ediderunt. Allegat item B. Iustinus Martyr Cumææ Sibyllæ

byllæ Oracula, contenditque illam fuiſſe Beroſi filiam, qui Cyro fuit poſterior CCL. annis, obiit enim anno Urbis Conditæ CCXXV. & Regni Tarquinii IV. cui, ut multi memoriæ prodiderunt, Amalthæa quædam caro pretio vendidit ſcripta nonnulla poſtea *Sibyllina* dicta, Romæque per CCCCXL. aſſervata, uſque ad belli Civilis Syllani tempora. Non conſiderans quod, ſecundum Romanorum opinionem communem & vulgarem, Sibylla Cumæa exceperit Æneam, mortuum ſexcentis triginta novem annis, antequam Cyrus occuparet Babyloniam, nec attendens ad illa quæ Pauſanias Scriptor illi fere contemporaneus, refert ex Hyperocho Cumano aliisque antiquis Scriptoribus. Primo quod Sibylla quæ illic loci degit, dicta fuerit Demo. II. Cumæos, nullum, quod oſtenderent Cumæ Sibyllæ Oraculum, habuiſſe. III. Nullam aliam illam anteceſſiſſe, præter Lamiam Neptuni filiam, à Libyæ incolis Sibyllam nominatam, & Herophilem Jovis & Lamiæ filiam, quæ habitavit in Ida monte, Phrygio aliquando in vico Marpeſſo, nonunquam aliis in locis & inſulis IV. Ejus ſepulcrum & epitaphium columnæ inciſum fuiſſe in Troade. V. Erythræos non ſolum velle illam Erythris ex Theodoro paſtore & Nympha Idæa natam, verum etiam Hecubæ ſomnium interpretatam fuiſſe. VI. Quod poſt Demonem Cumanum Hebræi in ſuperiori Paleſtinæ Regione habitantes, meminere Sabbæ filiæ Beroſi & Erymanthæ, cui nomen Sibyllæ Babylonicæ vel Ægyptiacæ datum: VI. Denique quod non attenderit animum ad ipſum titulum, qui docet Oraculorum illorum Scriptorem, fuiſſe uxorem filii Noachi, qui è vivis exceſſit 1697. annis antequam Antiochus Soter Babylonem occupaſſet aut Regni ſedem ſtabiliviſſet, & Beroſus, cujus filiam fuiſſe volunt eo quod ſcriptum ejus illam Babylone oriundam aſſerit, Patris nomine inſigniri potuiſſet. Sic enim loquitur falſa Sibylla circa finem libri primi

— — — — — — ὦ μέγα χάρμα,
Ἥς ἔλαχον μετέπειτ' ὅτ' ἔκφυγον αἰπὺν ὄλεθρον
Πολλὰ κλυδωνισθεῖσ' ἅμ' ἐμῷ πόσι ἠδ' αἐρεσιν
Ἡ δ' ἑκυρῷ θ' ἑκυρῇ, ὁμονύμφοισίν τε παθοῦσα

— — — — — — *O gaudia magna!*
Quod ſortita fui, poſtquam diſcrimina mortis

 Effugi,

Effugi, jactata meo cum conjuge multum,
Nec non cum leviris glosses, soceroque socruque.

Et libro III. in fine

— — — ὅτε γὰρ κατεκλύζετο κόσμος
Ὕδασι, καί τις ἀνὴρ μόνος εὐδοκίμητος ἐλείφθη,
Ὑλοτόμῳ ἐνὶ οἴκῳ ἐπιπλώσας ὑδάτεσσι,
Σὺν θηρσὶ, πτηνοῖσι θ' ἵν' ἐμπλησθῇ πάλι κόσμος·
Τοῦ μὲν ἐγὼ νύμφη, ἀφ' αἵματος αὐτοῦ ἐτέχθην

— — — *Siquidem cum dilueretur*
Mundus aquis, cum vir solus probus exsuperavit
Quidam, quem per aquas vexit domus eruta sylvis,
Et pecudes, & aves, rursum impleretur ut orbis,
Ejus ego nurus, ejus item de sanguine nata.

His versibus evertens omnia illa quæ paulo ante asseruerat, dicens: se prognatam matre Circe & patre Gnosto: vel potius Ulysse quem patrem notum propter nominis famam, non attendens quod à morte Noachi usque ad Ulyssis adventum in montem Circæum octingenti effluxerint anni: Dicit etiam se Assyria Babylone profectam: tanto magis improprie loquens, quod nondum Babylon tum exstructa nec sic nominata sit, nisi CLIII. annos post Diluvium nec Assyriæ, sed Regionis particularis Sennaar nempe, dicta, Assyriæ vocata CLXV. demum post: hæc Sibyllæ effata legi possunt libro III. circa finem.

Καὶ καλέουσι βροτοί με καθ' Ἑλλάδα πατρίδος ἄλλης,
Ἐξ Ἐρυθρῆς γεγαυῖαν, ἀναιδέα, οἱ δέ με Κίρκης
Μητρὸς καὶ Γνοσοῖο πατρὸς, φήσουσι Σίβυλλαν,

Et paulo ante:

Ταῦτά σοι Ἀσυρίης Βαβυλώνια τείχεα μακρά.

Et tamen ex alia Patria me Græcia dicit,
Ex Erythra natum positique pudoris. At illi
Matre ferent Circe, Gnosto me patre, Sibyllam.

Et paulo ante.

Hæc sunt quæ moneo Assyria Babylone profecta.

Imo

Imo tanto palpabilior Oraculorum ſuppoſitio & fraus patet, quod ſe fatetur proſtibulum, quæ alibi ſe pro Dei prophetiſſa venditat: audiamus illam lib. II. p. m. 212.

Αἶ, αἶ. ἐγὼ δειλὴ, τί γενήσομαι ἤματι τῷδε;
Ἀνθ' ὧν ἡ δύσφρων γε πονησαμένη περὶ πάντων
Ἤλιτον, οὔτε γάμων μεμελημένη οὔτε λογισμῶν.

Eheu me miſeram, quid me illo tempore fiet!
Quæ demens omnes peccatis exſuperarim,
Neſcsa conjugii, laudandæ neſcia mentis.

Σὺν δ' αὐτοῖς ἔσται τότε καὶ Θεὸς, ὥς τε διδάξει
Ὥς ἐμὲ τὴν λυγρὴν, ὅσα γὰρ κακὰ πρόσθεν ἔρεξα,
Εἰδῦ, ἀλλά τε πολλὰ κακῶς ἐπόνησ' ἀμελοῦσα;
Μυρία μὲν μοι λέκτρα, γάμος δ' οὐδεὶς ἐμελήθη·
Πᾶσι δ' ἐγὼ πανάπυστος ἐπήγαγον ἄγριον ὅρκον.
Δεομένους ἀπέκλεισα, καὶ ἐν προμολῇσιν ἰοῦσα,
Ἴκελον εἰς αὐλῶνα Θεοῦ φάτιν οὐκ ἐνόησα, &c.

Nec Deus abfuerit illis, qui cuncta docebit,
Ut ſceleratam me, nam quæ ſcelera ante patravi
Prudens, & ſtudio peccandi perdita feci!
Mille mihi lecti, connubia nulla fuerunt,
Jureque jurando quosvis perjura ligavi.
Excluſi tenues & per molliſſima rura
Quoslibet admiſi, magni ſecura Tonantis.

Quid de his judicabit præjudiciis non præoccupatus Lector? annon B. Juſtinus Martyr hæc ſi perpendiſſet, judicare potuit à Spiritu Sancto inſpirata, fœmina & prophetiſſa, non poſſe proficiſci talia ſcelera, Deumque voluiſſe clarius tali ſui ſe manifeſtare quam Viris Sanctis, ſervis ſuis Prophetis. Non poſſum adduci, ut credam, totam hanc uti nunc ſub Sibyllarum nomine circumferuntur, farraginem Juſtino viſam aut lectam. Credere enim non potuiſſet, tam ſordidum pecus, eſſe Dei conſilium, & à Deo animatum. Qua de cauſa non immerito ſuſpicantur viri Docti, Sanctos Patres non habuiſſe illos octo libros Oraculorum Sibyllinorum, qui nunc ſub Sibyllarum nomine

mine circumferuntur: possemus ulterius Justini in legendis (si modo legerit) Oraculis Sibyllinis incuriam indicare, quod non reprehenderit multas Etymologias ridiculas, errores Chronologicos, mendacia contra S. Scripturam, ut & doctrinas illi plane contrarias, sed postea alio loco fieri hoc poterit, vel in commentariis quæ ad Oracula ipsa suis locis adjungemus. Verum in eo non solum S. Justinus reprehensione dignus censendus est, sed omnes quotquot sunt Patres qui Sibyllarum pseudo-Oraculis abutuntur iisque sunt addictiores B. Justinus omnium Patrum primus fuit qui Sibyllina Oracula allegavit, ad confirmationem Christianæ Veritatis, hunc postea cœteri Patres sunt secuti, nullo instituto examine, utrum bene aut male Oracula illa laudarit B. Justinus Martyr: patres, qui illo Auctore fidem adhibuere suppostitiis Oraculis, sunt Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Clemens Alexandrinus, Tertullianus, Auctor constitutionum Apostolicarum, Lactantius, Constantinus Magnus Imperator, Eusebius, Optatus, Hieronymus, Augustinus, Prosper, Palladius, Sosomenus Junilius aliique B. Justino freti ejusque Autoritate seducti. Videamus porro quænam enotavit, ex B. Justino Jesuita Crassetus, ejusque rationes perpendamus. Primus quem ex Justino allegat, locus exstat in λόγῳ παραινητικῷ sive cohortatione ad Græcos, p. m. XXXIV.

ἔστι δὲ ὑμῖν ῥᾳδίως τὴν ὀρθὴν θεοσέβειαν ἐκ μέρους παρὰ τῆς Σιβύλλης παλαιᾶς ἔκ τινος δυνατῆς ἐπιπνοίας διὰ χρησμῶν ὑμᾶς διδασκούσης, μανθάνειν ταῦθ' ἅπερ ἐγγὺς εἶναι δοκεῖ τῆς τῶν προφητῶν διδασκαλίας. ταύτην δὲ ἐκ μὲν Βαβυλῶνος ὡρμῆσθαί φασι, Βηρώσου δὲ τὴν Χαλδαϊκὴν ἱστορίαν γράψαντος θυγατέρα οὖσαν· εἰς δὲ τὰ μέρη τῆς Καμπανίας οὐκ οἶδ' ὅπως διαβᾶσαν ἐκεῖ τοὺς χρησμοὺς ἐξαγορεύειν ἐν τινὶ Κυμῇ οὕτω καλουμένῃ πόλει. ἓξ σημείοις διεστώσῃ Βαιῶν, ἔνθα τὰ θερμὰ τῆς Καμπανίας εἶναι συμβαίνει· ἐθεασάμεθα δὲ ἐν τῇ πόλει γενόμενοι καί τινα τόπον, ἐν ᾧ βασιλικὴν μεγίστην ἐξ ἑνὸς ἐξεσμένην λίθου ἔγνωμεν, πρᾶγμα μέγιστον, καὶ παντὸς θαύματος ἄξιον, ἔνθα τοὺς χρησμοὺς ἀπαγγέλλειν οἱ ὡς τὰ πάτρια παρειληφότες παρὰ ἑαυτῶν προγόνων, ἔφασκον. ἐν μέσῳ δὲ τῆς βασιλικῆς ἐπεδείκνυον ἡμῖν τρεῖς δεξαμένας ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξεσμένας λίθου. ὧν πληρουμένων ὕδατος, λούεσθαι ἐν αὐταῖς ἔλεγον, καὶ στολὴν ἀναλαμβάνουσαν, εἰς τὸ ἐνδότατον τῆς βασιλικῆς βαδίζειν οἶκον ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐξεσμένον λίθου· καὶ ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου καθεζομένην ἐπὶ ὑψηλοῦ βήματος καὶ θρόνου, οὕτω τοὺς χρησμοὺς ἐξαγορεύειν. ταύτης δὲ τῆς Σιβύλλης ὡς χρησμῳδοῦ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τῶν συγγραφέων μέμνηνται, καὶ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδρῳ.

φαίδρῳ. Hoc eſt, *Perfacile autem vobis erit, rectam Religionem ex parte aliqua, & ea quæ proxime ad Prophetarum accedunt doctrinam, à veteri Sibylla ex afflatu quodam mirifico per ſortes ac reſponſa vos docente, percipere. Hanc Babylone ortam, Beroſi, qui Chaldaicam Hiſtoriam ſcripſit, filiam, ad Campaniæ oras neſcio quomodo perveniſſe ferunt; ubi reſponſa dedit, in urbe cui Cumæ nomen eſt, ſexto à Baiis (qui locus thermas Campanas habet) lapide. Vidimus ſane, ea in urbe cum eſſemus, locum quendam: ubi Baſilicam ingentem uno fabrefactam ſaxo conſpeximus; rem profecto maximam, & admiratione omni digniſſimam: ubi Oracula eam edidiſſe, qui res patrias majoribus ſuis quaſi per manus traditas acceperant, affirmabant. In media autem Baſilica nobis illi oſtenderunt tria ſolia ex eodem exciſa lapide: quibus aqua repletis lavaſſe ibi eam, & ſtola ſumta in penitiſſimam ſe Baſilicæ ædem eodem exſtructam ſaxo, abdere, atque in media ea æde ſuper ſublimiore gradu & throno conſidere ſolitam, & ſortes ad eum modum promulgaſſe dixerunt. Hujus Sibyllæ tanquam fatidicæ cum permulti meminere ſcriptores, tum etiam Plato in Phædro.* Et ibidem paulo poſt: αὕτη γὰρ, οὐχ ὥσπερ οἱ ποιηταὶ, τὰ καὶ μετὰ τὸ γράψαι τὰ ποιήματα, εἶχεν ἐξουσίαν διορθοῦσθαι, καὶ ἐπιξέειν μάλιστα διὰ τὴν τῶν μέτρων ἀκρίβειαν· ἀλλ' ἐν μὲν τῷ τῆς ἐπιπνοίας καιρῷ, τὰ τῆς προφητείας ἐπλήρου· παυσαμένης δὲ τῆς ἐπιπνοίας, ἐπέπαυτο καὶ ἡ τῶν εἰρημένων μνήμη. τοῦτ' οὖν αἴτιον τοῦ μὴ πάντα τὰ μέτρα τῶν ἐπῶν τῆς Σιβύλλης σώζεσθαι· αὐτοὶ γὰρ ἐν τῇ πόλει γενόμενοι, παρὰ τῶν περιηγητῶν μεμαθήκαμεν, τῶν καὶ τοὺς τόπους ἐν οἷς ἐχρησμῴδει ἡμῖν ἀποδειξάντων, καὶ φακόν τινα ἐκ χαλκοῦ κατεσκευασμένον, ἐν ᾧ τὰ λείψανα αὐτῆς σώζεσθαι ἔλεγον. ἔφασκον δὲ μετὰ πάντων ὧν διηγοῦντο καὶ τοῦτο, ὡς παρὰ τῶν προγόνων ἀκηκοότες, ὅτι ἐκλαμβάνοντες τοὺς χρησμοὺς τηνικαῦτα, ἐκτὸς παιδεύσεως ὄντες, πολλαχοῦ τῆς τῶν μέτρων ἀκριβείας διήμαρτον· καὶ ταύτην ἔλεγον αἰτίαν εἶναι τῆς ἐνίων ἐπῶν ἀμετρίας, τῆς μὲν χρησμῳδοῦ μετὰ τὸ πεπαῦσθαι τῆς κατοχῆς, καὶ τῆς ἐπιπνοίας, μὴ μεμνημένης τῶν εἰρημένων, τῶν δὲ ὑπογραφέων δι' ἀπαιδευσίαν τῆς τῶν μέτρων ἀκριβείας ἐκπεπτωκότων. Hoc eſt ex Iohannis Langi Interpretatione. *Huic enim haudquaquam, ſicuti poëtis, etiam poſtquam poëmata ſcripſere, facultas fuit corrigendi atque expoliendi reſponſa ſua juxta exquiſitiorem numerorum & dimenſionum carminis rationem: ſed in ipſo afflatus tempore ſortes illa ſuas explebat: & evaneſcente inſtinctu ipſo ſimul quoque dictorum memoria evanuit. Atque hæc ipſa cauſa eſt, quamobrem non omnes carminis numeros Sibyllæ ſervent oracula; quin ipſi quoque, cum in ea urbe eſſemus, indicibus, qui ad ea*

quæ visenda sunt ducere solent, ostendentibus, qui nobis loca etiam in quibus illa est vaticinata, commonstrarunt, vidimus loculum quendam ex ære elaboratum, ubi reliquias ejus servari dicebant. Insuper inter alia omnia quæ indices isti exposuerunt, illud quoque fuit: à Majoribus se audivisse, quod qui responsa ab Oraculo excipiebant, quia tum ab eruditione alieni fuissent, multoties in accuratiore numerorum observatione erraverint: & proinde istam illi carminum quocundam inconcinnitatis attulerunt causam, quod cum Vates ipsa, mentis emotione & afflatu libera, dictorum suorum memoriam non retinuerit: tum, qui Oracula scripto mandabant, propter imperitiam, numerorum observandorum accurata ratione exciderit. Etiam sequentia ex ad Græcos cohortatione descripsit verba Loyolita Crassetus, tanquam suæ causæ faventia: Πλὴν ἀλλ' ἐπειδήπερ, ὦ Ἄνδρες Ἕλληνες, οὐκ ἐν ποιητικοῖς μέτροις τὰ τῆς ἀληθοῦς θεοσεβείας πράγματα, οὐδὲ ἐν τῇ παρ' ὑμῖν εὐδοκιμούσῃ παιδείᾳ, ἀφέμενοι λοιπὸν τῆς τῶν μέτρων καὶ λόγων ἀκριβείας, τοῖς ὑπ' αὐτῆς εἰρημένοις ἀφιλονείκως προσέχοντες, γνῶτε πόσων ὑμῖν ἀγαθῶν αἰτία ἔσται, τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἄφιξιν σαφῶς καὶ φανερῶς προαγορεύουσα· ὃς τοῦ Θεοῦ ὑπάρχων λόγος ἀχώριστος δυνάμει, τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ πλασθέντα ἀναλαβὼν ἄνθρωπον, τῆς τῶν ἀρχαίων ἡμᾶς προγόνων ἀνέμνησε θεοσεβείας. ἣν οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι ἄνθρωποι καταλιπόντες, διδασκαλίᾳ βασκάνου Δαίμονος, ἐπὶ τὴν τῶν μὴ θεῶν ἐτράπησαν θρησκείαν. εἰ δέ τις ὄκνος ὑμῖν ἐνοχλεῖ πίστεως περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, πείσθητε τούτοις, οἷς ἔτι προσέχειν οἴεσθε δεῖν, καὶ γνῶτε ὅτι τὸ παρ' ὑμῖν χρηστήριον, ἀξιωθὲν ὑπό τινος ὕμνον τοῦ παντοκράτορος ἐκδοῦναι Θεοῦ, οὕτως ἐν μέσῳ τοῦ ὕμνου ἔφη,

Ὃν πρῶτον πλάσας μερόπων, Ἀδὰμ δὲ καλέσας.

καὶ τοῦτον σώζεσθαι τὸν ὕμνον παρὰ πολλοῖς ὧν ἴσμεν συμβαίνει, εἰς ἔλεγχον τῶν μὴ πείθεσθαι τῇ ὑπὸ πάντων μαρτυρουμένῃ ἀληθείᾳ βουλομένων. εἰ τοίνυν, ὦ Ἄνδρες Ἕλληνες, μὴ προτιμοτέραν ἡγεῖσθε τῆς ὑμῶν σωτηρίας τὴν περὶ τῶν μὴ ὄντων θεῶν ψευδῆ φαντασίαν, πείσθητε, ὥσπερ ἔφην, τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ σφόδρα παλαιᾷ Σιβύλλῃ, ἧς τοὺς βίβλους ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ σώζεσθαι συμβαίνει, περὶ μὲν τῶν λεγομένων θεῶν, ὡς μὴ ὄντων, ἀπό τινος δυνατῆς ἐπιπνοίας διὰ χρησμῶν ὑμᾶς διδασκούσῃ· περὶ δὲ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μελλούσης ἔσεσθαι παρουσίας, καὶ περὶ πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ γίνεσθαι μελλόντων σαφῶς καὶ φανερῶς προαναφωνούσῃ. Hoc est, ex ejusdem Langi superius laudati interpretatione: *porro cum non in poëticis numeris neque*

in

in ea quæ apud vos clara habetur eruditione, viri Græci, res veri cultus Dei ſint ſitæ: relicta deinceps carminum & Orationum exquiſita ratione, ad dicta Sibyllæ, citra contentionis ſtudium, animadvertentes, cognoſcite tandem, quorum vobis illa bonorum futura ſit conciliatrix, Servatoris noſtri Jeſu Chriſti adventum diſertis verbis clare prædicens: qui cum Dei ſit verbum virtute ac potentia ab eo indiſcretum, homines qui juxta imaginem & ſimilitudinem Dei conformatus eſt, aſſumpto, ad memoriam nos priſcorum parentum noſtrorum Religionis revocavit. Quam qui ex eis prognati ſunt immortales relinquentes, invidi Demonis inſtructu, ad eorum qui dicuntur, & non ſunt, utpote falſorum Deorum, delapſi ſunt cultum. Quod ſi vos addubitatio aliqua conturbat, quominus creationi hominis credatis: eis duntaxat fidem habete, quorum vos Auctoritatem ſequi debere exiſtimatis: ac ſcitote, Oraculum veſtrum à quopiam, ut hymnum & laudem omnipotentis ederet Dei rogatum, ſic illud in medio hymno ceciniſſe:

Quem primum finxit mortalem, dixit Adamum.

Atque Hymnus hic à multis qui mihi noti ſunt, aſſervatur, ad eos coarguendos, qui omnium teſtificatione confirmatæ Veritati credi nolunt. Itaque viri Græci, ſi falſam de eis Diis imaginationem ſalute veſtra antiquiorem non habentis: credite ſicut dixi, antiquiſſimæ & priſcæ admodum Sibyllæ, cujus libri in univerſo exſtant orbe de eis qui dicuntur, non ſunt autem, Diis, mirifico quodam præpotentis Numinis afflatu ſortibus vos datis docenti: de futuro autem Servatoris noſtri Jeſu Chriſti adventu, ac de rebus ab eo gerendis, liquido & aperte vaticinanti. Locum autem palmarium & maximi momenti, ſententiæ ſuæ firmandæ eſſe putat Craſſetus Loyolita, illum quem legimus apud eundem S. Iuſtinum in ſecunda pro Chriſtianis Apologia, p. m. 82. Κατ' ἐνέργειαν δὲ τῶν φαύλων δαιμόνων, θάνατος ὡρίσθη κατὰ τῶν τὰς Ὑστάσπου, ἢ Σιβύλλης, ἢ τῶν προφητῶν βίβλους ἀναγινωσκόντων, ὅπως διὰ τοῦ φόβου ἀποστρέψωσιν ἐντυγχάνοντας τοὺς ἀνθρώπους τῶν καλῶν γνῶσιν λαβεῖν, αὐτοὺς δὲ δουλεύοντας κατέχωσιν. ὅπερ εἰς τέλος οὐκ ἴσχυσαν πρᾶξαι. ἀφόβως μὲν γὰρ οὐ μόνον ἐντυγχάνομεν αὐταῖς, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν, ὡς ὁρᾶτε, εἰς ἐπίσκεψιν φέρομεν, ἐπιστάμενοι πᾶσιν εὐάρεστα φανήσεσθαι· κἂν ὀλίγους δὲ πείσωμεν, τὰ μέγιστα κερδήσοντες ἐσόμεθα· ὡς γεωργοὶ γὰρ ἀγαθοὶ παρὰ τοῦ Δεσπότου τὴν ἀμοιβὴν ἕξομεν. Hoc eſt ex interpretatione Langi. *Opera autem & inſtinctu malorum Dæmonum mortis ſupplicium adverſus librorum Hyſtaſpis aut Sibyllæ aut Prophetarum lectores con-*

constitutum est, ut per timorem homines ab illis, quo minus scripta ea legentes rerum bonarum notitiam percipiant, sed in servitute eorum retineantur, absterreantur. Quod certe quidem efficere, & ad finem suum perducere nequiverunt. Non enim absque timore tantum hujusmodi scripta legimus, verum etiam vobis ad inspiciendum quæ in eis traduntur, ut videtis, offerimus, grata acceptaque omnibus fore scientes. Atque hoc etiamsi paucis persuaserimus, maximum tamen inde feremus lucrum. Nam ut boni Agricolæ, amplam à Domino capiemus mercedem. Nunc autem perpendamus, quid hisce Justini verbis Jesuita Crassetus concludere intendit: primo dicit, hostem Sibyllarum fateri, quod si earum libri XX. tantum annis extitere ante S. Justinum, tum illos exstitisse ante Servatoris Jesu Christi adventum quoniam non sit probabile suppositos fuisse illos libros, à quopiam Apostolorum discipulo, quid hoc sermone sibi velit Crassetus ipse videat: saltem nihil ex illo extundi posse judicamus, nisi hoc quod ex hostis Sibyllarum sententia, Sibyllina Oracula extiterint ante Servatoris nostri adventum: quod illi facile concedi posse existimamus, si modo per illa intelligamus vera illa Paganorum Oracula olim etiam ante natum Christum à XVviris inspecta, & Romanorum fata continentia, verum si Crassetus intelligit de illa farragine quæ nunc VIII. libris comprehensa circumfertur, falsissimam fovet sententiam, quomodo Jesuita nobis probabit, etiam ante Christi tempora in octo libros Oracula illa fuisse congesta, imo illa de adventu Servatoris & salute per illum acquirenda prædixisse? nunquam hoc præstiterit Crassetus. Sed de illis postea latius. Imo posito, verum non concesso, de Adventu Servatoris exstitisse aliquot prædictiones etiam ante Christum natum, an inde sequitur eo quod sub Sibyllarum nomine circumferuntur, illas à Sibyllis illis paganis diabolico spiritu actis, aut Paganorum Prophetissis profectas? nullo modo. Judæi enim, qui Messiam exspectabant, talia Oracula potuerunt confingere & legatis qui undiquaque Sibyllina Oracula conquirebant, pro veris mercibus divendere; & quod attinet circumstantias de Christi Nativitate, à Maria Virgine profecturum, de Baptismo in flumine Jordane, aliisque per Euangelistas scripto consignatis, putamus illa conscripta sive à Christiano sive ab alio qui Euangelia legit: illaque fuisse prædicta post eventum, hoc est pro prædictionibus fuisse venditata, etiamsi postquam res illæ accidissent sint composita, non existimamus

mamus hos octo libros non ab uno impostore, sive is fuerit Hermes vel Hermas vel quispiam alius, de hoc nunc non inquirimus, sed à pluribus fuisse compositos, hoc est modo hunc modo illum de Sibyllinis Oraculis gloriatum fuisse, ac cerebri sui inventa pro veris mundo obtrusisse, quamvis conscium se illa finxisse & somniasse: verum de illis postea amplius. Dicit porro Crassetus D. Blondellum de fraude illa suspicari Hermam fratrem Papæ Pii primi, & inde sequi, quod Sibyllini libri tantum quinque aut ad summum decem annis S. Justini scriptis antiquiores sint habendi: quod absurdum Crasseto videtur, utpote qui non fieri potuisse existimat, ut liber qui idololatriam profligat, Religionemque Christianam asserit & confirmat, sex annis tantum ante Justini scripta fuerit conscriptus, ac S. Justinus impostorem illum non deprehenderit, imo Imperatori ausus sit S. Justinus offerre librum sex tantum annorum, pro scripto quod ante mille annos exstitisse credi volebat. Et si S. Justinus sibi imponi passus sit, cur Athenagoras Philosophus S. Justino coævus, impostorem illum non agnovit & S. Patrem non monuit de fraude? cur ipse tanta cum fiducia Sibyllina citat Oracula? verum pater Crassete, quod tam absurdum tibi videtur, illud non adeo culpandum, supponis enim libros hos Sibyllinos quos nunc habemus, S. Justini tempore exstitisse, illo ordine digestos, & in publicum emissos, quod falsissimum est, nec unquam probare poteris, postea nobis dabitur inquirendi occasio, quo tempore, diversa illa diversarum illarum Sibyllarum Oracula in libros VIII. fuerint congesta, tempore itaque S. Justini plurima sub Sibyllarum nomine volitabant Oracula, quorum apographa viri Docti mutuo tradebant describenda, vel descripta communicabant, sed octo illos libros tali, quali nos nunc habemus, ordine fuisse dispositos, ac publici Juris factos hoc nos negamus: S. Justini tempore ita non exstabant, quod Jesuita non supponere debebat, verum validis rationibus probare & confirmare. Potuit quidem habere nonnulla Oracula sub Sibyllarum nomine vulgata S. Justinus, sed inde non sequitur, illum habuisse integros Sibyllarum libros prout illi nunc exstant, atque ex illis descripta Imperatori obtulisse. Imo, nunquam talia Oracula de Christo, prout nunc in pseudo-Sibyllarum libris leguntur, in Paganorum exemplari fuisse lecta aut inserta, nostra est sententia. Libri enim illi quos Romani asservabant nihil præter Romanæ gentis fata, Idololatriæ præcepta, & cultus

 idolo-

idololatricos continebant, prout ex Scriptoribus Gentilibus constat: qui quoties libros illos fuisse inspectos notant, semper vel saltem plerumque referunt cultus idololatricos falsis Diis fuisse decretos. Imo etiam si tales prædictiones quales Crassetus vult in Paganorum exemplari repertas fuisse, exstitissent, an inde sequetur à Sibyllis Paganis dictatas & pronuntiatas? an non potuerunt à Judæis aliisque, Legatis, pro Oraculis Sibyllarum divendi, illa vel talia quorum ipsi essent Auctores? certe hoc fieri potuisse cum Doctissimo D. Vossio in tractatu de Sibyllis, existimamus, & quamvis Legati Oracula emptum missi, putarint sinceras se invenisse merces, attamen falli potuerunt, imo successu temporis constitit, quam plurima Oracula sub Sibyllarum nomine evulgata, non fuisse genuina. Testantur enim Historici gentiles, aliquot millia Oraculorum suppositiiorum fuisse combusta. Audiat Jesuita Suetonium in Octavio, Cap. XXXI. *Pontificatum Maximum, quem nunquam vivo Lepido auferre sustinuerat, mortuo demum suscepit, quidquid fatidicorum librorum Græci Latinique generis, nullis vel parum idoneis Auctoribus vulgo ferebatur, supra duo millia contracta undique cremavit, ac solos retinuit Sibyllinos: hos quoque delectu habito: condiditque duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi.* Adeat etiam Crassetus C. Tacitum lib. VI. annalium & deprehendet, illo tempore obtinuisse, ut quæ sub Sibyllæ nomine circumferebantur, priusquam pro genuinis reciperentur, æstimarentur. Addit porro Tacitus, *simul commonefecit, quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum quem intra diem ad prætorem urbanum deferrentur, neque privatim habere liceret. Quod à Majoribus quoque decretum erat, post exustum sociali bello Capitolium, quæsitis Samo Ilio Erythris, per Africam etiam ac Siciliam & Italicas colonias carminibus Sibyllæ, una seu plures fuere, datoque Sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere igitur nunc quoque notioni quindecim-virum is liber subjicitur, &c.* Si igitur & ipsi Gentiles non receperunt aut admiserunt omnia illa Oracula quæ sub Sibyllarum nomine circumferebantur, & pro sinceris obtrudebantur, sed prius à Quindecim-viris erant æstimanda. Constat ergo sicut ante Justini tempora falsa Oracula sub Sibyllarum nomine venditabantur, sic etiam S. Patris ævo potuisse, imo factum fuisse pro certo affirmamus in illis quæ de Christo & Christianis mysteriis clariora proferunt quam ipsi Prophetæ fuere vaticinati: Justinus itaque nimis avide arripuit

illa

illa falso Sibyllæ adscripta Oracula sibique imponi possus est, debito Oraculorum illorum examine non instituto, vel potius neglecto. Si enim Doctissimus pariter ac Sanctissimus Pater, prædictiones illas cum S. Scripturæ Prophetiis contulisset, nunquid credere potuisset Deum Fœminis energumenis plus Prophetici luminis dedisse quam Sanctis suis Prophetis? & à diabolo proficisci potuisse adhortationes ad fugam & abominationem cultus idololatrici, ad virtutes & vitam vere Christianam, imo si Clementi Alexandrino Fides sit habenda, clarius, Dei filium in Sibyllinis Oraculis manifestari quam in S S. Prophetarum scriptis? existimat: sed credat hoc Judæus Apella. Verum regerit Crassetus, cur Athenagoras Philosophus, B. Justino coævus, virum Sanctum de fraude & suppositione non monuit? & cur ipse tanta cum fiducia Sibyllarum allegat testimonium? hoc tibi hariolandum relinquo Crassete Pater; novimus etiam Athenagoram, mentionem facere Sibyllæ, de Diluvio loquentis, in legat. pro Christianis p. m. XXXIV. Sed præcipua Christianæ Religionis capita ex Sibyllarum testimoniis prolata, & probata apud Athenagoram non invenimus, cur de fraude, non moneret, quippe qui ignoravit Sibyllarum testimonium, de Christo & mysteriis Euangelicis innuens, quandoquidem nunquam tales prædictiones à Prophetissis diabolicis sunt profectæ, nec profucisci potuerunt, & si illi innotuit exstitisse Sibyllas, (uti ipsi innotuisse nollem negare) si modo de Paganis idololatriam inculcantibus, intelligamus, non tamen inde sequitur ipsi innotuisse talia testimonia, uti diximus de Christo & mysteriis Euangelicis: quid tu Crassete Pater, tam audacter affirmas, Athenagoram citasse de Christo, &c. Sibyllæ testimonium, non putem tibi unquam lectum, imo nequidem visum Athenagoram. Si enim legisses aut vidisses, non ausus fuisses scripto consignare illum citasse Sibyllas testes, nullibi enim apud Scriptorem nitidissinum pariter ac doctissimum, exstat Sibyllæ testimonium tale, quale probandum susceperas; usi fuimus in perlustrando illo Auctore, editione Parisiensi, & Papistica Claudii Sonnii, anni M DC XXXVI. Dic sodes! mi Pater! ubi testimonium Sibyllarum de mysteriis Christianis apud Athenagoram legeris, eodem successu hoc fiet quo tu probas testimonia de Christo, &c. à Paganis Sibyllis orta & prolata, argumento è Theophilo, sexto post Petrum Antiochiæ Episcopo, desumpto: sic enim

 loqui-

loquitur Theophilus, inquit Crassetus, ἔπει οὖν οἱ προειρήκαμεν προφῆται ἐγένοντο ἐν Ἑβραίοις ἀγράμματοι καὶ ποιμένες καὶ ἰδιῶται. Σίβυλλα ἡ ἐν Ἕλλησι καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι γενομένη προφῆτις, ἐν ἀρχῇ τῆς προφητείας αὐτῆς ὀνειδίζει τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, λέγουσα.

> Ἄνθρωποι θνητοὶ καὶ σάρκινοι, οὐδὲν ἐόντες,
> Πῶς ταχέως ὑψοῦσθε, βίου τέλος οὐκ ἐσορῶντες·
> Οὐ τρέμετ', οὐδὲ φοβεῖσθε θεὸν, τὸν ἐπίσκοπον ὑμῶν
> Ὕψιστον, γνώστην πανεπόπτην, μάρτυρα πάντων, &c.

Cæterum Prophetæ illi, quorum mentio facta est, fuere inter Hebræos illiterati, pastores & idiotæ. verum etiam Sibylla Græcorum & reliquarum Gentium Prophetissa, in principio suæ Prophetiæ invehitur in mortalium genus, dicens:

> *Viri mortales & carnei, nihil existentes*
> *Quomodo statim exaltamini, vitæ finem non inspicientes?*
> *Nec contremiscitis nec timetis Deum inspectorem vestri,*
> *Altissimum cognitorem & omnium speculatorem, testem omnium.*

Quid hinc extundere anniteris Crassete Pater? an ex hac allegatione probas quod probandum susceperas, nempe prædictiones illas de Christo aliisque mysteriis Euangelicis, quas in octo illis libris, qui nunc sub Sibyllarum nomine exstant, deprehendimus, à Paganis Sibyllis, Fœminis furiosis, & diabolicis prophetissis profectas esse non credo Pater Crassete, te hoc credere: quænam enim quæso hæc est consequentia? Theophilus lib. II. ad Autolycum citat aliquot versus qui hodie in Sibyllinis Oraculis lib. I. leguntur, ergo prædictiones de Dei filio, de Messia, de Rege venturo, de filii Dei incarnatione aliisque Fidei articulis, à Sibyllis Gentilibus fuere denuntiatæ. Vides quam misere argumenteris, mi Pater Crassete! Hinc tantum concludere potes, Theophilum habuisse versus nonnullos Sibyllæ attributos, & tum temporis sub illius nomine vulgatos, imo Theophilum credidisse versus quos citat, à Sibyllis fuisse dictatos ac prolatos, sed an ideo fidem meretur Theophilus, quia illud credidit? an nos tenemur credere quidquid Theophilus credidit, & an ideo verum est quia ille credidit & αὐτὸς ἔφα? Sic Crassete Pater, nobis Sanctos Patres pro infallibilibus obtruderes, & SS. Prophetis & Apostolis æquales redde-

redderes: quod nec ipsi Patres voluere nec talem unquam Autoritatem sibi arrogarunt, optima est S. Augustini in hanc rem sententia lib. II. contra Cresconium Grammaticum Cap. XXXII. *Ego hujus Epistolæ Autoritate non teneor, quia literas Cypriani non ut Canonicas habeo, sed eas ex Canonicis considero, & quod in iis Divinarum Scripturarum Auctoritati congruit, cum laude ejus accipio, quod autem non congruit; cum pace ejus respuo. Ac per hoc si ea quæ commemorasti ab illo ad Jubaianum scripta de aliquo Apostolorum vel Prophetarum canonico recitares, quod omnino contradicerem, non haberem: nunc vero quoniam canonicum non est, quod recitas, ea libertate ad quam nos vocavit Dominus, ejus viri cujus laudem consequi non valeo, cujus multis literis mea scripta non comparo, cujus ingenium diligo, cujus ore delector, cujus Charitatem miror, cujus Martyrium veneror, hoc quod aliter sapuit, non accipio.* Eodem fere modo S. Hieronymus Epist. LXII. *Scio me aliter habere Apostolos, aliter reliquos tractatores: illos semper vera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare.* Errat igitur Theophilus si putat illos versus à Sibylla Pagana ortos, non enim illa ut Pagana, in animum induxit ut mortales à cultu idololatrarum absterreret, & quamvis Crasseto daremus, à Sibyllis Gentilibus dictatos fuisse hos versus à Theophilo citatos, an inde sequeretur prædictiones illas de filii Dei Incarnatione, de passione Servatoris, &c. à Sibyllis illis Paganis profectas fuisse? certe haud credimus: vides itidem Crassete Pater, ex S. Augustini loco supra laudato, etiam ipsos Patres non adeo se devinctos credere S S. Patribus, ut quidquid illi scripserint, approbent. Verum rogat Blondellum Crassetus, quomodo fieri potuerit ut tres illi viri docti, Justinus, Athenagoras & Theophilus decepti fuerint, accipientes pro Manuscripto mille annorum poëma ante quinque aut sex annos tantum confictum: respondemus Pater Crassete, tres viros hos doctos, homines, ideoque nihil ab illis humani alienum fuisse, errare ut homines potuerunt, imo etiam errarunt in multis, uti de Justino fuit demonstratum supra, & si nunc vacaret nævos Athenagoræ conquirere, luce meridiana clarius pateret ipsum erroribus fuisse obnoxium, quid tu Crassete? nunquid, Athenagoræ opinionem laudas, Deo generalem providentiam, Angelis autem specialem tribuentis? p. m. XXVII. de libertate arbitrii humani circa virtutes & vitia non loquar, quandoquidem tu ejus hac de re sententiam non improbas, utpote

Pelagianismo addictus & favens. Sed velim hanc Scripturæ sacræ expositionem perpendas, quando eadem p. m. XXVII. docet Angelos à statu suo defecisse, utpote captos amoribus virginum & libidine carnis accensos: ipsum vero Principem, tum negligentia, tum improbitate circa procurationem sibi concreditam. Quid Patri Crasseto videtur, de hac Athenagoræ sententia, quando, in Legatione pro Christianis, vocat secundas nuptias decorum quoddam adulterium? Theophilum etiam errasse patet ex ipsius scriptis, dicit vocem Sabbathum Græce *redditum* significare, diem Septimum: ad Autolyc. lib. II. p. m. 91. ibidem p. m. 94. scribit, tres dies, qui præcessere creationem trium luminarium, Trinitatis mysterium Sacro Sanctum repræsentare, videlicet, Deum, Sermonem, Sapientiam. Vocem quam Adamus in Paradiso audivit, putat Dei fuisse filium p. 100. ibidemque valde indecenter & ἀκυρολόγως de filii Dei Æternitate loquitur & paulo post p. 101. & 103. docet hominem à Deo fuisse creatum nec totum mortalem, nec totum immortalem, cum tamen certum sit Deum hominem ad immortalitatem, quamvis conditionaliter condidisse: vides igitur Crassete Pater Athenagoram, Theophilum ut & Justinum errasse, erroribusque fuisse abnoxios, ideoque non adeo standum esse Doctorum illorum judiciis quasi falli nesciis. Si Papistici chori primipilos & principes heic adducere vellemus, constaret etiam illos errasse, & opinionibus non recipiendis favisse: unicum Cardinalis Baronii lubet adducere exemplum. Dicit enim Sibyllas prophetiæ dono decoratas à Deo propter Virginitatem, imo Virginitatē & puritate donum illud fuisse meritas, quamvis ipsa Sibylla profiteatur se meretricum gregi annumerandam, atque hac de causa se Dei exhorrescere Judicium. nunc autem, Crasseti modo, rogabo, quomodo fieri hoc potuit ut vir tantæ sapientiæ & doctrinæ decipi potuerit, quid responderi poterit, nisi illum fuisse hominem errorique obnoxium præjudiciisque occupatum? Si porro Christiani, inquit Jesuita Crassetus, se splendore imaginariarum prophetiarum occæcari passi sunt, quo pacto fieri potuit, ut infideles, qui se hisce propheriis profligatos videbant, & quos inter magna exstabat, Doctorum virorum turba, qui Christianorum libros quotidie maxima cum attentione, animique malitia, examinabant & legebant, ut non deprehenderint fucatum hunc poëtam, nomenque ejus publicarint, & cur non invehantur con-

contra Christianos, utpote falsis & suppositititiis Prophetiis Religionem Christianam tuentes: verum Pater Crassete, illud quod ab infidelibus factum negas, maxime præstiterunt, exprobrarunt enim Christianis se suppositititiis Prophetiis causam suam voluisse promovere, & ab ipsis illa carmina fuisse conficta, teste vel ipso Lactantio, alias Sibyllarum patrono summo. Sic enim loquitur libro IV. de Vera Sapientia Cap. XV. *His testimoniis quidam revicti, solent eò confugere, ut ajant, non esse illa carmina Sibyllina, sed à nostris conficta, atque composita*, ad hunc locum ὡς ἐν παρόδῳ lubet annotare quod Crassetus Jesuita p. CXIV. audeat sustinere Lactantii hoc testimonium exstare lib. IV. de vera Sapientia Capite quinto, cum reperiatur Capite XV. unde merito suspicionem injicit Loyolita, Lactantium ipsi non fuisse lectum, hoc σφάλμα Crasseto potuisset condonari si Ciffris, ut loquuntur, Caput designasset, potuisset culpam in Typographum rejicere, utpote qui pro 15. 5. aut hoc modo pro XV. V. tantum posuisset, omnisso numero denario: sed hoc allegare non potest, quoniam Gallice sic locutus est. *Voici comme il* (de Lactantio loquens) *explique leur sentimens au livre qu'il a fait de la vraye Sagesse Chapitre cinquieme.* Dicere debuisset *quinzieme.* Sic etiam B. Justinus in Apolog. fatetur, se paucis potuisse persuadere illa quæ ex Sibyllis & Prophetis attulerat testimonia, Κἂν ὀλίγοις δὲ πείσωμεν: *atque hoc etiamsi paucis persuaserimus.* Sic etiam Eusebius: ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπιστοῦσιν, καὶ ταῦθ' ὁμολογοῦντες Ἐρυθραίαν γεγενῆσθαι Σιβύλλαν μάντιν. ὑποπτεύουσι δέ τινα τῆς ἡμετέρας θρησκείας, ποιητικῆς μούσης οὐκ ἄπειρον τὰ ἔπη ταῦτα πεποιηκέναι, νοθευθῆναί τε αὐτὰ καὶ Σιβύλλης θεσπίσματα εἶναι λέγεσθαι, ἔχοντα βιωφελεῖς γνώμας, τὴν πολλὴν τῶν ἡδονῶν περικόπτουσας ἐξουσίαν, καὶ ἐπὶ τὸν σώφρονά τε καὶ κόσμιον βίον ὁδηγούσας. *Sed multi homines non credunt, idque confitentes fuisse Sibyllam Vatem Erythræam: suspicantur autem quendam nostræ Religionis, non expertem Poëticæ Musæ, ista carmina composuisse, esse supposititia & Sibyllæ Oracula dici, habentia sententias utiles ad vitam; multam voluptatum licentiam amputantes ducentesque ad vitam sobriam & bene compositam.* Audiamus etiam quid dicat hac de re & testetur Celsus apud Originem lib. VII. Νῦν δὲ παρεγγράφειν εἰς τὰ ἐκείνης πολλὰ καὶ βλάσφημα εἰκῇ δύνασθε, *nunc vero hujus carminibus temere inseruistis multa maledica.* Hanc Celsi objectionem magis suæ opinioni favere dicit Crassetus, quam D. Blondello, quoniam duo hæc continet, inquit, quod

I. quod tantum libris Sibyllinis deferrent honorem, Doctores primitivæ Ecclesiæ, ut potius Dei filiam vocare debuerint Sibyllam, quam Jesum Christum Dei filium. II. Pagani, inquit, non accusant Christianos quod librum Sibyllarum suppofuissent, sed saltem quod nonnulla maledica de Diis eorumque Originibus, scriptis illis inseruissent, quod Blondello adversatur qui vult octo illos libros quos nunc habemus plane esse suppositios. Respondemus Crassete, errare te quam plurimum, si putas Celsum Sibyllam pro Dei filia voluisse obtrudere Christianis, sed vult Christianos redigere ad absurdum, nempe pro Dei filia Sibyllam non habendam nec fuisse habitam. Hæc enim Celsi mens, uti vos Sibyllam non fuisse Dei filiam creditis, nec illam pro tali habetis, etiamsi multa, secundum opinionem vestram, prædixerit de mysteriis vestris, sic nos etiam Jesum vestrum pro Dei filio non agnoscimus, an igitur hæc Celsi objectio Crasseto favet, numquid hæc propositio ostendit, Sibyllas tanti habitas à Patribus primitivæ Ecclesiæ, ut Paganis dederint occasionem concludendi pro Dei filia habendam esse Sibyllam secundum Christianorum sententiam? Ad secundam quod attinet objectionem: respondemus mentem Celsi non esse pro genuinis velle agnoscere octo hos quos nunc habemus sub Sibyllarum nomine libros, & nonnulla à Christianis inserta fuisse maledica, verum Christianos pro virili inseruisse illas spurios libros, aut saltem laborasse, ut inter veros Sibyllinos libros agnoscerentur: verum ad hanc Calumniam sic respondet Origenes inquit Crassetus, Εἶτ', οὐκ οἶδ' ὅπως ἐβούλετο ἡμᾶς μᾶλλον, Σιβύλλαν ἀναγορεῦσαι παῖδα Θεοῦ ἢ Ἰησοῦν, ἀποφηνάμενος, ὅτι παρενεγράψαμεν, εἰς τὰ ἐκείνης πολλὰ καὶ βλάσφημα. καὶ μὴ ἀποδείξας μήδ' ὅ τι (vel ut alii legunt ὅτι) παρενεγράψαμεν: ἀπέδειξε δ' ἄν, εἰ τὰ ἀρχαιότερα καθαρώτερα ἐδείκνυε, καὶ οὐκ ἔχοντα ἅπερ οἴεται παρεγγέγραφθαι μὴ ἀποδείξας ἢ μήδ' ὅτι βλάσφημά ἐστι ταῦτα. *Deinde nescio quid ei venit in mentum, ut censeret Sibyllam à nobis potius quam Jesum appellandum Dei filium, asseverans, nos multa ejus versibus maledica inseruisse, non tamen indicans, quæ sint illa quæ inseruimus: indicasset autem, si antiqua habuisset incorruptiora exemplaria.* Heic nunc Jesuita Crassetus triumphum canit ante Victoriam, hæc, inquit, Origenis provocatio invincibile est argumentum, quo probatur libros Sibyllinos Patris illius ævo plane fuisse similes antiquissimis exemplaribus inter infideles latitantibus, quoniam nunquam indicarunt

Carmi-

Carmina illa quæ Christiani inseruerant, scriptis Sibyllinis. Verum, bone Pater Crassete, quomodo nobis probabis hanc tuam assertionem, antiquissimis exemplaribus fuisse plane conformes libros Sibyllinos? Primum enim exemplar, Tarquinio à Muliere venditum, in conflagratione Capitolii absumptum fuit, tune ex cineribus illud suscitare potuisti Crassete, ut Origenis exemplar potueris affirmare plane idem fuisse cum antiquissimis? Origenis ætate, nec Pagani nec Christiani aliud potuerunt habere exemplar, præter illud quod continebat versus illos, quos Legati ex variis urbibus & Regionibus conquisiverant: at illud, uti postea ostendemus, plane aliud fuit quam antiquissimum, teste Dionysio Halicarnassæo, lib. IV. Quod porro Origenis responsionem ad Celsi objectionem spectat, putamus illam non quadrare, petere enim à Celso exemplaria antiquiora & puriora ubi maledica illa non reperirentur, hoc est Celsum obligare ad impossibile. Nullum enim exstabat genuinum exemplar præter illud quod in Capitolio sub basi Apollinis Palatini, (cujus Apographum habebant Quindecim-Viri,) asservabatur: hoc velle exigere à Celso est se ridendum propinare: Nulli enim, præter Sacerdotes aut Quindecim-Viros, illud inspicere fas erat: nec illis etiam quidem, nisi ex speciali Senatus decreto: Quomodo ergo Jure potuit Origenes antiquiora petere exemplaria: si Christiani habuerunt apographa exemplaris in Capitolio asservati, debuisset cum illo conferri antequam pro genuino potuisset agnosci, & diversum deprehendissent ab illo, quod cum Capitolio igne fuit absumptum, teste Dionysio Halicarnassæo. Deinde etiam negatio Celsi non spectabat hanc propositionem, *octo illi libri non sunt integri*, verum non sunt legitimi sed spurii, ideoque non admittendi: quandoquidem, inquit Blondellus, non poterat suppeditare exemplar antiquum, scripti jam jam, aut ante paucos annos editi. Sed regerit Jesuita Crassetus p. 202. Origenes ridendus esset, si petiisset exemplar quod Celsus exhibere non potuisset, verum quia petiit, ideo concludendum est illum potuisse suppeditare; quandoquidem Origenes hactenus pro Scriptore ridiculo aut irridendo, non fuit habitus: Celsusque non adeo erat stupidus ut Origeni non potuisset responsionem Blondellianam objicere, imo se ridendum proposuisset Celsus, si Blondelliano more respondisset, quoniam ostendimus in toto terrarum orbe exstitisse Sibyllarum exemplaria, aut opera: sed quæso risum teneatis

Tt tis

tis amici, ad Crasseti responsionem, Celsus, inquit, potuit exhibere antiquius exemplar, Origenes enim petiit, ô lepidam subtilitatem Jesuita dignam! quasi vero hoc congruum sit argumentum, Origines hoc antiquum petiit exemplar, ergo Celsus poterat exhibere tale, scripti scilicet jam ab incude calidi, exemplar antiquum, Hoc pacto concludendum erit Origenem nihil petiisse ab adversario, quod statim non potuisset produci. Quod denique addit Loyolita, est desumptum ex Justino Martyre, *quarum (Sibyllarum) opera exstant in toto terrarum orbe*; nihil facit ad rhombum, & alibi in hoc nostro Scripto indicavimus, quomodo hæc verba sint intelligenda, sed posito, inquit Jesuita, unum tantum exstitisse exemplar, illud nempe quod Pontifices asservabant, an Celsus obmutuisset ad Origenis provocationem? rogo, utrum ejus non intererat consulere Pontifices, num illorum exemplar diversum esset ab illo quod Christiani allegabant? num illorum non intererat ostendere malam fidem Christianorum, atque illos publice falsitatis reos proponere? Verum scias, Crassete Pater, etiamsi Celsus hoc Pontificibus Capitolii proposuisset, & quamvis ex illis rescire voluisset, non tamen illi satisfactum fuisset, quandoquidem illis non licebat quidquam de Oraculis Sibyllinis alicui revelare, imo illis ne quidem inspicere fas erat, nisi ex speciali Senatus mandato: an igitur parati fuissent ad petitionem Celsi consulere, inspicere, aut conferre illos libros cum Christianorum exemplari? ignorantiam tuam ostendis, Crassete, si hoc putas. Verum Regerit Loyolita, Quindecimviri, in tali casu tenebantur proferre Originale exemplar, consulebatur enim tempore Calamitatis publicæ, belli, pestis &c. aliarumque afflictionum Rempublicam minitantium: atque nulla major potuit esse calamitas quam cum agebatur de ruina Religionis ac Imperii Paganorum: sed, bone Pater, si putas ideo consuli debuisse Sibyllinos libros, quia Christiani quædam objiciebant, toto erras cœlo: Christiani apud Gentiles non erant in tanto pretio ut ad illorum objectiones statim libri Sibyllini consulerentur, quotidie inspici debuissent; Senatus etiam æque ac Quindecimviri & populus, Christianos tanquam hæreticos, uti vos Jesuitæ Protestantes & Reformatos, contemnebant, illosque tanto honore non decorabant, ut ad illorum petitionem, Senatus Quindecimviris mandaret, Oracula Sibyllina consulere: hoc siconcessisset Senatus, si præstitissent Quindecimviri,

an

an non hoc pacto libros Sibyllinos, publicos reddidissent, planeque infregissent Senatus, populique Romani decreta, quibus cautum erat non vulgare illa Oracula, sed abscondere, illaque tantum consulere in extremis calamitatibus & necessitatibus: Christiani autem Paganis non erant terrori, verum potius contemptui. Ad reliquas objectiones Crasseti, ex Constantini oratione ad Sanctorum cœtum depromptas, respondebimus capite *de Constantini testimonio.* Sic etiam Augustinus testatur de Civ. D. capite XLVI. fuisse accusatos Christianos illarum Prophetiarum Sibyllinarum auctores. *Proinde cum Scripturis nostris non credunt, complentur in eis suæ, quas cæci legunt: nisi forte quis dixerit, illas Prophetias Christianos finxisse de Christo, quæ Sibyllæ nomine, vel aliorum, proferuntur: si quæ sunt, quæ non pertinent ad populum Judæorum.* Ibid. cap. XLVII. in fine. *Sed quæcunque aliorum Prophetiæ de Dei per Christum Jesum gratia proferuntur, possunt putari à Christianis esse conficta, ideo nihil est firmius ad convincendos quoslibet alienos, si de hac re contenderint, nostrosque fulciendos, si recte saperint, quam ut Divina prædicta de Christo ea proferantur quæ in Judæorum scripta sunt codicibus.* Hoc non solum testantur S S. Patres, verum etiam ipsi infideles non receperunt pro Sibyllinis Oraculis, quidquid pro talibus obtrudebatur, memineris, quæso Pater Crassete, quid scripseris libelli tui p. XX. An non ipse testaris Paganorum quendam, apud Plutarchum in lib. cui titulus, cur Pythonissa versibus respondere cessarit, *decantatas carminibus Sibyllarum prædictiones, pro fabulis habuisse ac reputasse?* uti patet ex locis Suetonii & Taciti supra laudatis, quibus constat Augustum cremasse supra duo millia librorum fatidicorum Græci Latinique generis, ac solos retinuisse Sibyllinos, hos quoque NB. *delectu habito.* Et C. Tacitus docet, Carmina quæ sub Sibyllæ nomine circumferebantur, priusquam admitterentur debuisse æstimari. Et discerni à falsis vera, imo Sibyllarum librum notioni Quindecimvirorum fuisse subjectum: an non ex his testimoniis constat multa sub Sibyllarum nomine vulgata fuisse non solum, quæ Pagani non admittebant, imo de quibus dubitabant, verum etiam crimen illius suppositionis Christianis fuisse impositum? concludamus loco hoc notabili ex Dionysio Halicarnassæo lib. IV. petito ubi referens tres Legatos P. Gabinium, M. Octacilium & L. Valerium undiquaque conquisivisse, post crematos libros Sibyllinos, Oracula Sibyllina, &

 non-

nonnulla suppofititia attulisse : audiamus ipsum Dionysium : οἱ δὲ ἐξ ἄλλων πόλεων, καὶ παρ' ἀνδρῶν ἰδιωτῶν μεταγεγραφέντες, ἐν οἷς εὑρίσκονταί τινες ἐμπεποιημένοι τοῖς Σιβυλλείοις, ἐλέγχονται δὲ ταῖς καλουμέναις ἀκροστιχίσι· λέγω δὲ ἃ Τερέντιος Οὐάρρων ἱστόρηκεν ἐν τῇ θεολογικῇ πραγματείᾳ. *Alia ex aliis urbibus, & à privatis hominibus transcripta, in quibus quædam suppofititia & carminibus Sibyllinis inserta reperiuntur, quæ deprehenduntur ex iis quæ Acrostichides nuncupantur, dico autem ea quæ Terentius Varro in suis commentariis Theologicis memoriæ prodidit.* Sic etiam Dion in Tiberio. *Augebat timorem quod per id tempus quædam Oracula canebantur pro Sibyllinis, hæc Tiberius ut falsa calumniari cœpit, librosque omnes scriptos de Vaticiniis inspici, ex quibus eos, qui inutiles esse videbantur, damnari atque rejici, cæteros reponi ac retineri jussit.* Ex his quæ hactenus attulimus testimoniis, judicet Pater Crassetus, numquid vera scripserit p. 200. operis sui de Sibyllis contra Doctissimum Blondellum, dicens inter infideles nullum præter Celsum apud Origenem, Christianos malæ fidei reos declarasse : certe plures alios crimen illud contra Christianos intentasse, luce meridiana clarius patet ex supra allatis testimoniis. Frustra etiam rogas, Crassete, cur Pagani, nomen fucati illius poëtæ non indicarunt : an statim homines omnes norunt Auctorem, exempli gratia, libelli famosi, simul ac lucem conspicit? an quoque post quinque vel sex annorum spatium Scriptoris nomen innotescit, ut quisquis legerit, statim nomen Scriptoris exprimere possit? hoc si ita sit, ut tenebrionis nomen, statim, aut aliquot post annos possit indicari, cur adhuc sub Judice lis est de Oraculis Sibyllinis? an tu Pater Crassete, mihi posses indicare nomen Scriptoris omnium carminum Sibyllinorum? cur hoc quod ab infidelibus petis, ipse non præstas? nunquid unicuique Sibyllæ sua carmina assignare potes, ex illa farragine quam nunc habemus? putem te oleum & operam perditurum, hoc si aggrediaris. Frustra hac in re operam suam collocarunt Boissardus in lib. quem de Divinatione scripsit, aliique uti supra fuse demonstratum fuit: audiamus potius hac de re Lactantium lib. I. circa finem Capitis VI. *Et sunt singularum singuli libri: qui quia Sibyllæ nomine inscribuntur, unius esse creduntur, suntque confusi, nec discerni, ac suum cuique assignari potest, nisi Erythrææ, quæ & nomen suum verum carmini inseruit, & Erythræam se nominatum iri, prælocuta est: cum esset orta Babylone.* Audiamus porro Jesuitam

Crassetum, testimonium ex S. Justino promentem quod totam Blondellianam machinam, si DIS placet, destruit. Testatur Justinus in orat: paræn: ad Græcos, libros Sibyllæ per totum terrarum orbem exstitisse & fuisse lectos. Sic enim loquitur: Πείθητε, ὥσπερ ἔφην, τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ σφόδρα παλαιᾷ Σιβύλλῃ ἧς τὰς βίβλους ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ σώζεσθαι συμβαίνει. *Credite, sicut dixi, antiquissimæ & priscæ admodum Sibyllæ, cujus libri in universo orbe exstant.* Scilicet heic nunc Blondellum tenes! machina illius tota quanta est destructa! verum quid intelligas, Crassete Pater? ex te rescire velim, quid his verbis Justini, *in universo orbe*, significetur. Nunquid putas, Justinum credidisse, omnibus universi orbis gentibus, nullis exclusis, innotuisse Oracula Sibyllina? non putem Patrem Crassetum eo stoliditatis pervenisse, ut credat, Justini tempore exstitisse Sibyllarum Prophetias, in Indiis, Galliis, magna Britannia, apud Scythas, aut Antipodes: putamus nos S. Justini verba esse hyperbolica, atque illum tantum exprimere voluisse, quam plurimis tum Paganis cum Christianis nota fuisse illa prætensa Sibyllina Oracula. Atqui an hoc tantopere tibi mirandum videtur, aliquot annorum spatio nova illa Oracula multis Gentibus innotuisse, nemo nescit quam avidi & curiosi sint homines rerum novarum, præsertim prædictionum, ideoque mirari desine, scis enim quam multa apographa, libelli aut Carminis alicujus famosi, aliquot tantum horarum spatio per maximas & vastissimas etiam Civitates, disseminari possint & nonnunquam disseminentur. Cœterum Loyolita se concipere non posse fatetur, quomodo S. Justinus tanta cum audacia, ne dicat impudentia & temeritate, utpote in Historiis versatissimus, librorumque censor acerrimus, Gentiles ausus fuerit provocare ad Sibyllæ Judicium, & ad Imperatorem querelas instituere de prohibitione legendi Sibyllarum scripta, quomodo exhortari potuerit Gentiles ad lectionem & examen illius libri, quomodo vocarit antiquissimam Sibyllam, quomodo denique ubique mentionem fecerit Scriptorum illorum tanquam vetustissimorum, & ante natum Jesum Christum editorum, si tantum ante sex annos nihil de illis Oraculis hominibus innotuit? heic non suscipio probare sex tantum annis ante Justinum prodiisse fatidicos Sibyllarum libros; de illa quæstione postea amplam instituemus disquisitionem, verum nunc hoc ad Crasseti objectiones dixisse sufficiat. Potuit certe Justinus

secundum suam de Sibyllis opinionem Gentiles ad lectionem & examen illorum Oraculorum adhortari. Putavit enim credidit que S. Pater, illa de Christo Oracula ante natum Christum à Sibyllis Paganis conscripta fuisse, sed an ideo verum est, uti supra notavimus, Prophetissas illas diabolicas, prædictiones illas pronuntiasse, quia S. Justinus hoc credidit? sic fidei nostræ normam ac regulam Patrem illum nobis constitueres, Crassete. Ingenue fatemur, Pater Crassete, ante natum Christum exstitisse Sibyllas, furiosasque diabolico spiritu actas fœminas & Oracula diabolica pronuntiasse ad confirmationem cultus idololatrici, & Paganos credidisse illis carminibus, urbis Romæ Imperiique Romani fata fuisse contenta, sed an inde sequitur, ergo illæ Paganæ Mulieres de Christo, & Religionis Christianæ mysteriis prophetarunt? Hoc probabis Crassete ad Kalendas Græcas. Verum regerit Jesuita, quomodo ausus fuisset S. Justinus conqueri apud Imperatorem de prohibitione legendi Sibyllina Oracula, & producere ex illis testimonia quibus Christianæ Religionis præcipua capita docentur & confirmantur. An non potuisset falsitatis convinci S. Justinus, offerens, in illa ipsa Civitate, Sibyllarum effata, quæ cum libro, in templo Apollinis asservato, collata, supposititia esse deprehenderentur? sed ad hanc objectionem tibi satisfactum fuit, Crassete, vide sis paginam 319. Addimus porro, Paganos tanti non fecisse Christianos, ut propter illorum scripta, Oracula Sibyllina consulere & inspicere, Quindecim-Viris demandare vellent; nec etiam tam facile adibantur illi libri, ex Senatus tantum mandato consulebantur, ne ipsis quidem Quindecimviris, inspicere licebat quovis tempore libros illos fatidicos, uti supra fuse demonstravimus: verum dato, non autem concesso, talia qualia profert Justinus carmina, in exemplari Romano fuisse reperta, ideo illinc non sequitur, illa fuisse à Paganis Sibyllis composita, ut p. 320. supra monuimus: at exemplar illud quod Erythris & ex aliis Asiæ civitatibus Romam deportatum fuisse, ex Fenestella docet Lactantius, valde erat interpolatum, teste Varrone apud Dionysium lib. IV. p. m. 193. Οἱ δὲ νῦν ὄντες ἐκ πολλῶν εἰσι σύμφοροι τόπων· οἱ μὲν ἐκ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ πόλεων κομισθέντες, οἱ δ᾽ ἐξ Ἐρυθρῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ, κατὰ δόγμα βουλῆς ἀποσταλέντων πρεσβευτῶν ἐπὶ τὴν ἀντιγραφήν, οἱ δ᾽ ἐξ ἄλλων πόλεων, καὶ παρ᾽ ἀνδρῶν ἰδιωτῶν μεταγραφέντες, ἐν οἷς εὑρίσκονταί τινες ἐμπεποιημένοι τοῖς Σιβυλλείοις, ἐλέγχονται δὲ ταῖς καλουμέναις ἀκροστιχίσι.

στιχία. Λέγω δὲ ἃ Τερέντιος Οὐάῤῥων ἱστόρηκεν ἐν τῇ θεολογικῇ πραγματείᾳ: *Oracula vero quæ nunc exſtant, ex variis locis ſunt comportata, alia ex Italicis urbibus allata, alia ex Erythris Aſiaticis ex S. C. miſſis Legatis qui eorum exemplar deſcriberent, alia ex aliis urbibus & à privatis hominibus* (in textu eſt Idiotis) *tranſcripta, in quibus quædam ſuppoſititia, & carminibus Sibyllinis inſerta reperiuntur, quæ deprehenduntur, ex iis quæ Acroſtichides nuncupantur: dico autem ea quæ Terentius Varro, in commentariis Theologicis memoriæ prodidit.* Et certe ſiquis priſca Sibyllina Oracula, quæ tantum Gentilium ritus idololatricos continebant, ut & fata Imperii Romani, ſiquis, inquam, illa conferat cum illis quæ Erythris Romam per Legatos fuere allata, longe alia fuiſſe deprehendet, utpote in quibus veri Dei cultus, ejus unitas & multa alia ad vitæ humanæ directionem utilia, reperiuntur: hæc autem non à Sibyllis Paganis fuiſſe ſcripta aut dictata, ſed à Judæis vel talibus, qui cum illis commercium habuerunt, ſub Sibyllarum nomine conficta eſſe, noſtra eſt opinio. Teſtatur Lactantius lib. I. de falſa Religione Capite VI. circa finem, *Legatos à privatis deſcriptos verſus circa mille Romam deportaſſe.* Hos privatos fuiſſe *Idiotas*, teſtatur Dionyſius ex Varrone: Idiotas autem hos fuiſſe Judæos indoctos & linguæ Græcæ parum gnaros, Doctiſſimi Voſſii eſt ſententia: cui & nos adſtipulamur. Craſſiſſime itaque errat Jeſuita Craſſetus, libros Sibyllinos ſemper eoſdem fuiſſe & permanſiſſe uſque ad Theodoſii tempora, & demum à Stilicone combuſtos, exiſtimans: hac itaque diſtinctione probe obſervata, ruit ſua ſponte Craſſeti argumentum, & objectio. Dicit enim Pontifices habuiſſe Oraculorum illorum exemplar, quod cum citationibus Chriſtianorum conferre poterant ac Chriſtianos falſitatis arguere, allegantes teſtimonia quæ in illo exemplari non exſtabant, ſed ut diximus ante, hinc non ſequitur, etiamſi Gentiles Chriſtianorum allegationes ſuo exemplari conformes deprehendiſſent, illa de Chriſto & Rege venturo aliiſque Fidei Chriſtianæ dogmatibus Oracula, à Paganis Sibyllis dictata & in prioribus libris Sibyllinis, incendio Capitolii abſumptis, exſtitiſſe, hoc velim magnus Sibyllarum propugnator Craſſetus idoneis teſtibus & rationibus probet, nempe hæc, quæ nunc, ſic dicta Oracula Sibyllina, circumferuntur, eadem eſſe, cum iis quæ cum Capitolio concremata fuerunt, aut quæ exſtiterunt in Pontificum Gentilium exemplari, hoc ſi præſtiterit, erit mihi magnus

Apol-

Apollo. His addimus, inquit porro Jesuita Crassetus, prohibitionem de non legendis Oraculis Sibyllinis Christianis factam, paucis tantum annis ante querelas Imperatori à S. Justino factas, ideoque tantum sex annis ante compositionem Apologiæ Justinianææ, lectionem Christianis fuisse interdictam, quod absurdum Jesuitæ videtur, quandoquidem ad minimum tot annis opus habuerit ad conscribendum opus tam doctum, quale fuit illud S. Justini quod nunc exstat & quod summo cum rigore ab adversariis erat examinandum, ideoque interdictio illa fieri debuisset eo ipso tempore, quo secundum Blondellum Oracula Sibyllina conscribebantur; respondemus, nos nolle patrocinari opinioni Blondellianæ, asserenti omnia illa Oracula, vel totam illam quam nunc habemus farraginem, eo ipso fuisse conscriptam tempore quo Hermes pastor floruit. Putamus enim nonnulla fuisse conficta sub Sibyllarum nomine multis annis ante illud tempus, qualia sunt illa de Rege venturo aliaque, quæ Judæi aliique Legatis conquisitum Oracula Sibyllina, missis, vendiderunt: alia autem quæ Euangelii ipsius verbis sunt expressa, ut & alia quæ post rerum eventum fuerunt conscripta, existimamus illa circa illud tempus fuisse conficta, saltem quidquid sit, post publicationem scriptorum Euangelicorum: interim tamen manet inconcussum & certissimum, prædictiones illas de filio Dei ex Virgine Maria nascituro, aliisque mysteriis Euangelicis, nunquam à Sibyllis illis, Gentilibus factas, nec unquam inter priscarum Sibyllarum scripta, fuisse lectas aut repertas, quod hactenus nec à Crasseto, nec ab alio quopiam probatum legimus aut vidimus: neque etiam hoc unquam probabitur: multorum quidem Oraculorum etiam Sibyllinorum apud profanos Auctores est mentio, verum nullibi apparet vola aut vestigium, illarum prophetiarum, quas de Christo factas esse, legimus in hac quam nunc habemus farragine, quod nobis est indubitatum argumentum, nunquam tales prædictiones in antiquis Sibyllarum monumentis, exstitisse. Si enim libri Sibyllini tales comprehendissent, proculdubio ab uno aut altero fuissent allegatæ, prout factum fuit in aliis, quorum fragmenta in Pausania, Plutarcho, Livio aliisque in hunc usque diem inveniuntur Verum perpendamus Crasseti rationem, propter quam Imperatores diplomate caverunt, ne Christiani Sibyllarum, Hystaspis, aliosque illius generis, Propheticos libros legerent: dicit Loyolita hac de

de causa prohibitionem factam, eo quod cum in omnium manibus versarentur illi libri, quam plurimi Pagani illorum lectione ad Christianam Fidem, converterentur: sed ignoscat nobis Crassetus, si Fidem dictis denegemus. A principio enim, & multis ante natum Jesum Christum annis, libri Sibyllini, qui maximo Romanis erant in pretio, cautum fuit, ne quisvis libros illos legeret, imo ne quidem inspiceret. Tarquinius enim qui libros à Muliere trecentis aureis emerat, statim Duorum-Virorum custodiæ tradidit libros illos fatidicos, quos nemo vel inspicere vel legere, ne ipsi quidem Duumviri poterant, nisi ex speciali Senatus mandato. Nihil enim Romani neque sanctum neque sacrum, ita custodiebant, quemadmodum hæc Oracula Sibyllina, uti fuse supra docuimus. Exemplum etiam M. Attilii Parricidæ pœna mulctati, eo quod contra Fidem datam, Petronio Sabino cuidam, Sibyllinos libros describendos dedisset, satis evincit quam sedulo libros hos custodiri voluerit Imperator, ne quisquam illos vel haberet vel legeret. Imo & hoc patet ex cura ejusdem Regis Tarquinii, his Duum-viris adjungentis duos ministros publicos, non solum ut illis inservirent, verum etiam, ut illorum Fidem in servandis Oraculis observarent. Ex his videat Pater Crassetus, in principio ita cautum fuisse, ne à quopiam, præter Duum-Viros, & quod notandum nonnisi ex Senatus mandato, legerentur; sic etiam postea sub Decem-Viris & Quindecim-Viris obtinuit. Itaque fallitur Crassetus, si putat, solis Christianis prohibitam fuisse Sibyllinorum Oraculorum lectionem. Nullis enim aliis, quam illis quorum erat officium, Oracula ex Senatus decreto consulere licebat aut scripta illa conspicere, aut legere. Qua de causa hoc modo providerint Romani, si quis requirat, respondemus hoc duas ob rationes ita fuisse constitutum primo ob rationem Sacram, secundo etiam Politicam. Sacram quod attinet, noluerunt, rem Sacram, utpote Divinitus datam vulgaribus tractari manibus, Pagani etiam voluerunt res Sacras Sacro modo peragi, uti cuique hoc est notissimum, ex Cicerone, Seneca aliisque, qui res Sanctas Sancte esse tractandas docuerunt, ideoque interdictum fuit aliis quibusvis Oracula illa conspicere aut legere, quandoquidem nonnullos deputarant ad munus illud obeundum. Rationem autem Politicam quod attinet, consultum erat, & necessarium ne in quorumvis manibus versarentur illa Oracula, quoniam illis promit-

tebatur adventus Regis qui toti orbi terrarum præesset, & in illum Imperium exerceret, quod in Reipublicæ Romanæ ruinam cedere posset, quemadmodum ex Cicerone constat, dicente ex sententia Cottæ Quindecim-Viri, *salvos non posse esse Romanos, nec vinci Parthos posse nisi à Rege*, Cæsarem itaque Regem esse appellandum. Sic hoc volebant novatores, qui Regimen Reipublicæ innovare annitebantur. Quapropter ut novaturientium impetus retunderetur, nihilque ex fatidicis libris ab illis qui nova molirentur, allegari posset, cautum fuit, ne à quoquam, nisi à Quindecim-Viris inspicerentur aut consulerentur. Atque hinc est quod Cicero lib. II. de Divinatione, velit Sibyllarum scripta recondita asservari: *Quamobrem*, inquit, *Sibyllam quidem sepositam, & conditam habeamus, ut, id quod proditum est à Majoribus, injussu Senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius quam ad suscipiendas Religiones: cum Antistitibus agamus, ut quidvis potius ex illis libris, quam Regem, proferant: quem Romæ posthac nec Dii, nec homines esse patientur*. Hinc itaque patet, falsum esse illud quod Jesuita Crassetus pro vero & indubitato, dictatorio modo Lectori suo vult obtrudere, nempe aliquot annis ante Justini querelas ad Imperatorem factas, interdictam fuisse Sibyllinarum lectionem. A principio enim, uti jam probavimus, nulli legere illa fas erat, nisi viris illis ad hoc munus deputatis. Secundo fallit & fallitur Crassetus, rationem hujus interdictionis fuisse præcipuam, affirmans, quoniam multi quotidie infideles ad Christianam Religionem converterentur hisce Sibyllinis libris. Sed perpendat Jesuita, utrum hæc ratio in principio fuerit. Certe si libri Sibyllini sunt tam antiqui, ut contendit Crassetus, quos etiam ante natum Christum conscriptos fuisse putat, quomodo ante Christi adventum ad Christianam Religionem conversi fuerunt infideles? Sed regeret forte Loyolita, Carmina illa post Servatoris adventum & adscensionem tantæ efficaciæ fuisse, ut plurimi infideles qui illa legerant, converterentur. Verum hoc si ita se habet, Euangelium ejusque prædicatio infra Sibyllæ Carmina deprimerentur: sed ubi hoc didicit Crassetus, multos Sibyllinis scriptis ad fidem Christianam fuisse allectos? ego hoc potius Spiritui Sancto, prædicationique Euangelii per Apostolos & Viros Apostolicos, adtribuerem, non vero spuriis illis Oraculis & Prophetissis, diabolico spiritu actis. Sed quis non obstupescat, inquit porro Cras-

Crassetus, Imperatorem diplomate suo non exprobrasse Christianis, libros illos quos illi Sibyllis assignabant, esse suppostititios, falsos, multisque mendaciis repletos, planéque contrarios illis, qui Romæ asservabantur? nihil aliud illis erat objiciendum quam hoc, ut Fides Christianis denegaretur, & majoris hæc exprobratio fuisset efficaciæ, quam hæc sub pœna mortis prohibitio legendi libros illos fatidicos: nunquam autem hæc facta fuit Christianis objectio, aut exprobratio, nec ab Imperatoribus nec ab aliis Paganis. Verum uti tibi fiat satis, Pater Crassete, perpendas velim, te gratis hoc supponere, Antoninum Pium, ad quem misit suam Apologiam Justinus, primum fuisse qui lectionem Sibyllinorum librorum prohibuit, antea hoc factum fuisse ostendimus, sed si tempore Justini facta fuit prohibitio, dicendum est, tantum fuisse illam interdictionem, repetitionem prioris prohibitionis, non vero novam: deinde etiamsi Imperatores crimen falsitatis Christianis non imposuerunt, quod tamen dè reliquis Paganis dici non potest, utpote qui Christianos criminis illius reos agunt, uti supra probavimus, an inde concludere licet, Christianorum libros Sibyllinos & exemplar Romæ latens, eosdem fuisse, & vere Sibyllinos, ab antiquis Sibyllis profectos? Imperator ex vulgi opinione credere potuit, fuisse vere Sibyllinum exemplar, an ideo quia sic credidit Imperator, res ita se habuit? an Imperatores infallibiles exstiterunt? an ideo genuini fuere Sibyllarum libri, quia illi crediderunt hoc? non putem, Crassetum ipsum hoc credere. Imo posito, Christianorum libros eosdem fuisse cum illo exemplari quod Romæ recondebatur, an ideo dicendum erit, libros illos ab antiquis Sibyllis fuisse dictatos, & Paganas Mulieres diabolico spiritu motas, docuisse Christiana mysteria, imo clarius quam ipsi Prophetæ, uti falso docuit Clemens Alexandrinus. Imperatores cœterique Gentiles putarunt, versus Sibyllinos Erythris aliisque ex Asiæ civitatibus allatos, eosdem fuisse cum illis incendio Capitolii absumptis; sed hoc falsum esse docet nos Dionysius Halicarnassæus lib. IV. Diversa enim fuisse illa carmina conquisita, à prioribus, diserte affirmat Scriptor optimus, loco supra laudato. Conclusionis loco invehitur Crassetus, satis crasso modo, contra Blondellum, cœterosque Protestantes, hos hæreticorum nomine, ipse hæreticus & Idololatra, (uti Arnaldo suo vapulat.) Jesuita Crassetus, decorare voluit: tanquam Calumniatorem exagitat

Blondellum Craſſetus, eo quod σφάλματα & ἀβλεψίαν Juſtini demonſtrarit, ſcilicet! Maximum eſt crimen Patrum errores indicaſſe, & hæreticos nolle in omnibus, S S. Patribus ſubſcribere, certe ipſe Craſſetus non auderet Patrum omnes opiniones heterodoxas & paradoxas defendendas ſuſcipere, attamen Blondello illicitum eſt vel contra illos errores hiſcere aut ſufflare. Ipſe Craſſetus vi veritatis convictus fatetur tandem, Patres habuiſſe ſuos nævos, fuiſſe aſtra Eccleſiæ eclipſibus & maculis obnoxia, ut inquit, (ſed falſiſſime) fateamur ſolam Eccleſiam, (per Eccleſiam intelligunt Pontificii vel Papam ſolum, vel Concilium) eſſe Infallibilem quoad Fidei dogmata & diſciplinam, & (verum dixit Craſſetus) particulares doctores, ut ut doctiſſimos, non eſſe regulas noſtræ Fidei. Hoc ſi ſic ſentis, Craſſete Pater, cur nobis ita infeſtus es, ut nos Hæreticos vocites, cum nolumus aut SS. Patres aliosque Doctores particulares pro Fidei norma, uti tu illos nobis obtrudere ſatagis, recipere? Te autem hoc velle ſatis demonſtras Craſſete. Blondellum enim Viri honeſti limites transſilivisse audes calumniari, eo quod nævos & errores S. Juſtini indicarit, non alio fine quam ut oſtenderetur Patres non fuiſſe Doctores Infallibiles, ideoque nullas illorum opiniones in rebus Fidei eſſe recipiendas, niſi in quantum cum S. Scriptura conſentientes deprehendimus. Et tamen Hæretici audimus: eloquentiam autem illam Caninam relinquimus Craſſeto cæterisque Jeſuiticæ ſectæ Sodalibus.

CAPUT XVI.

DE

LACTANTII TESTIMONIO.

BREVIARIUM.

Lactantii Laus. Crassetus refutatus. Lactantius refellitur. Sibylla Scripturæ contraria. An Lactantius fuerit Capitolii Sacerdos? Marcus Antimachus refutatus. An Lactantius habuerit Originale Oraculorum Sibyllinorum exemplar? Quindecim-Viri erant Capitolii Sacerdotes. Crasseti contra Blondellum Calumina. Lactantius Sibyllinorum Oraculorum lectione ad Fidem Christianam non fuit conversus. Palmarium Crasseti argumentum refellitur.

POst *Justinum* produco *Lactantium*, inquit Crassetus, Judicem plane Irrefragabilem, qui vixit anno ducentesimo quadragesimo post Servatorem nostrum Jesum Christum, & qui secundum Photii Judicium erat facundissimus & doctissimus, ita ut *Cicero Christianus* vulgo vocaretur. Certum est Patrem illum seculi sui Oratorem fuisse disertissimum, qui magno, immo maximo cum successu Paganismum oppugnavit: laudes hujus nitidissimi Scriptoris enarravimus in Editione nostra cum commentariis, quam anno M D C LX. in lucem dedimus, ideoque non est quod quis piam suspicetur, nos illum laudibus suis fraudatum velle etiam si in Editione nostra quam plurimos illius nævos & errores notaverimus, non alio enim fine hoc fecimus, quam ut constaret etiam ipsos S S. Patres fuisse homines, erroribus obnoxios, ideoque illos non deberi nobis obtrudi tanquam infallibiles, uti Crassetus quidem vellet illos ita à nobis recipi. Ad nauseam enim usque urget suum argumentum, hic vel ille Pater sic sensit, ideoque illi non est

contradicendum, verum ipsi cœco impetu est subscribendum: quibus legibus, ne ipsi quidem Patres se subjicere voluerunt, uti supra ex S. Augustino & S. Hieronymo probavimus. Quapropter immerito Loyolita Crassetus famam Protestantium proscindit, illos quavis arrepta occasione *Hæreticos* vocans. Verum audiamus, quid Jesuita ex Lactantio proferat ad sententiam suam stabiliendam, nempe Sibyllina Oracula non esse supposititia, sed genuina ab ipsis Sibyllis Antiquis dictata, & ex ipsarum ore excepta. Hoc Crassetus sic suo quidem, hoc est, crasso modo probat. Lactantius enim in suis Institutionum Divinarum libris probat Sibyllarum testimoniis Divinitatem filii Dei, ostenditque, quomodo prædixerint de Jesu Christi Servatoris nostri Nativitate, Prædicatione, Miraculis, Passione, Morte, Resurrectione, Adscensione & ultimo ejus adventu. Quoniam autem Gentiles vi illorum Oraculorum pressi, cogebantur fateri, aut Religionem Christianam veram esse, aut falsa & suppostitia hæc Oracula, primam consequentiam admittere nolentes, necessario falsitatis illa arguere debebant, ideoque dixerunt, non uti Blondellus docet, libros Sibyllarum esse suppositios, sed Sibyllinos versus à Lactantio citatos, à Christiano quodam sub Sibyllarum nomine confictos, Sibyllinis immixtos & insertos fuisse. Sic enim loquitur Lactantius lib. II. de Vera Sapientia, cap. XV. *His testimoniis quidam revicti solent eo confugere, ut aiant, non illa esse Carmina Sibyllina, sed à nostris ficta aut composita. Quod profecto non putabit qui Ciceronem Varronemque legerit, aliosque Veteres, qui Erythræam Sibyllam, cæterasque commemorant, ex quarum libris ista exemplaria proferimus; qui Authores obierunt antequam Christus secundum carnem nasceretur.* Heic in transitu observamus, Crassetum hoc Lactantii testimonium non ex ipso Lactantio sed ex alio descripsisse. Quomodo enim scribere potuisset Jesuita hoc testimonium reperiri apud Lactantium lib. IV. de Vera Sapientia cap. V. cum exstet cap. XV. Signum hoc est evidentissimum, Lactantium illi tum temporis ne visum quidem. Verum si quis objicere velit, nos nimis rigide cum illo agere, an non facile quintum pro decimo quinto posset ab aliquo scribi? Fateor quidem, hoc illi facile potuisse contingere, si ciffris locum hunc expressisset, verum cum literis hoc dixerit Gallice, *Ch. cinquiesme*, cum dicendum illi esset, *chapitre quinziesme.* Ad hanc autem tuam objectionem respondemus, Crassete

Pa-

Pater, te quam miserrime argumentari. Hoc enim modo procedit tua argumentatio, Lactantius probat Sibyllarum testimoniis Divinitatem Filii Dei, aliaque Fidei Christianæ mysteria, ergo Oracula hæc Sibyllina à Lactantio citata, sunt genuina, & à priscis & Antiquis Sibyllis prædicta. Proferuntur enim ex illarum libris, *& Autores illi obierunt, antequam Christus secundum carnem nasceretur:* hæc sequela certe nulla est: hoc tantum hinc elicere possumus, ergo Lactantius putat suas citationes ex genuinis Paganarum Sibyllarum libris esse depromptas, easque libro qui Romæ asservabatur consonas; sed quam stramineum illud sit Crasseti argumentum, lectori perpendendum relinquimus, præcipue si observentur illa quæ ad objectionem ex Justino allatam, diximus. Constabit enim, non semper rem ita se habere, prout opinantur viri Docti. Lactantius cœterique Patres putarunt, Carmina undiquaque per Legatos conquisita, Romamque deportata, eadem fuisse cum illis quæ incendio Capitolii perierunt, Dionysius autem Halicarnasseus diserte affirmat longe alia fuisse: unde dicendum existimamus, etiamsi Lactantius Firmianus existimarit, se prima & Antiquarum Sibyllarum Oracula allegasse, non alia tamen habuisse, aut ut melius loquamur, potuisse habere (si tamen habuit) quam illa quæ Legatis fuerunt vendita, & quæ ex multis Civitatibus Romam fuerunt allata, illa autem uti supra notavimus, nihil præter profanos ritus aut fata Imperii Romani continebant, uti ex Historicis passim patet, si quando Oraculorum illorum meminerunt. Imo & ipse Lactantius fatetur in de falsa Religione lib. I. Cap. VI. numerum librorum Sibyllinorum (Cumanæ scilicet Sibyllæ) *Capitolio refecto, fuisse auctum*, unde luce meridiana clarius patet, Lactantium (si modo Oraculorum Sibyllinorum exemplar habuit) non habuisse apographum exemplaris illius quod cum Capitolio conflagravit, sed illius tantum (de eo tamen valde dubitamus, & ex mente Crasseti aliorumque loquimur, tantum per concessionem, non vero per assensum & approbationem) quod refecto Capitolio Romæ servabatur. At ut supra notatum, multa pro Sibyllinis fuere venditata, quæ vel à Judæis vel iis qui cum illis commercium habuerunt, fuere conficta sub Sibyllarum nomine: qualia sunt illa quæ ex Prophetarum scriptis hausta fuerunt. De illis quidem recte Lactantius dixit, *obiisse eos antequam Christus secundum carnem nasceretur;* at in illis quæ nunc exstant, talia quoque

quoque occurrunt quæ non potuerunt ab aliis conscribi, quam ab iis qui post conscripta Euangelia vixerunt, vel ut existimat Doctissimus Isaacus Vossius, qui centum & viginti demum annis Christo fuere posteriores: de illis vere dici non potest, à Christianis non fuisse conficta., quidquid dicat Lactantius. Nec Cicero nec etiam Varro ad quos Lactantius provocat, testantur illa, quæ probare conatur scriptor nitidissimus, nihil de Christo Christianæque Religionis mysteriis memoriæ prodiderunt: notari etiam velim Lactantium existimare, se vera & genuina, non autem alia allegare Oracula, Varronemque testem advocat. Dionysius dicit, multa spuria Sibyllinis Oraculis fuisse inserta, citatque etiam Terentium Varronem testem. Suspicioni locum dat Dionysius Halicarnasseus, spuria, illa Oracula esse, quæ Christiani pro sua Religione firmanda allegabant. Non enim, uti ante fuit observatum, diabolicæ Prophetissæ, pro Christiana Religione, ad Idololatriæ abolitionem, & vitæ Sanctimoniam inter homines introducendam, decertare voluisse credibile est: cui nunc Fides sit habenda, Lactantio an Dionysio, Lectori dijudicandum relinquimus. Existimat autem Lactantius, carmina illa quæ Christi Servatoris actiones & passiones notant aut exprimunt, etiam ante Christi Nativitatem exstitisse. Dicit enim: *Non dubito quin illa carmina prioribus temporibus pro deliramentis sint habita, cum ea nemo tum intelligeret: denuntiabant enim monstrosa quædam Miracula: quorum nec ratio, nec tempus, nec Auctor designabatur: Latuerunt igitur multis seculis; postea vero animadversa sunt, quum Christi Nativitas, & passio patefecit arcana; sicut etiam voces Prophetarum, quæ cum per annos mille quingentos, & eo amplius lectæ fuissent à populo Judæorum, nec tamen intellectæ sunt, nisi postquam illas Christus & verbo, & operibus interpretatus est. Illum enim Prophetæ annuntiaverunt: nec ullo modo poterant, quæ illi loquebantur, intelligi, nisi fuissent universa completa.* Verum his Lactantianis propositionibus non assentimus. Falsum est enim carmina illa quæ hodie in VIII. illis Sibyllinorum Oraculorum libris leguntur ante natum Christum exstitisse. Nonnulla enim ipsismet Euangelii verbis enuntiantur, quod signum est cuivis, oculos saltem aperire volenti, illum Sibyllistam ea finxisse post conscriptum & editum Euangelium. An Mulierculæ dæmonum spiritu actæ adeo clare & perspicue Prophetare potuissent, ut non solum res futuras prædicerent, verum

ipsis

ipſis iisdem verbis quibus Spiritus S. per SS. Euangeliſtas, conſcribi juberet, certe hoc ne ipſi quidem Prophetæ Divinitus inſpirati, potuere, quapropter talia carmina eſſe ſpuria & ſuppoſititia pronuntiamus, nec unquam à Sibyllis antiquis prolata, credimus. Scio quidem Lactantium hoc velle & Craſſetum hoc credere, ſed fallitur uterque. Nam hoc repugnaret Sacris literis, Gentiles clariores habuiſſe de Meſſia revelationes ac ipſe Dei populus, cui Divina data fuerunt Oracula, ſed non ita aliis nationibus contigit. Sivit enim Deus præteritis ætatibus omnes Gentes ſuis ipſarum viis incedere, docente hoc Apoſtolo Actorum Apoſtolicorum cap. XIV. commate XVI. Atqui plane contrarium nos docet Sibylla illa ſpuria. Quapropter deceptus eſt Lactantius, exiſtimans Antiquis ætatibus exſtitiſſe illa carmina: verum intellecta demum poſt exhibitum Meſſiam. Imo falſum etiam eſt, Prophetias Veteris teſtamenti nullo modo potuiſſe intelligi niſi poſt illarum impletionem: an non Jacobus Patriarcha intellexit, quis eſſet ille *Sciloh*; quem venturum ex Tribu Juda prænuntiavit? Annon David ſatis clare Pſalmo XVI. Chriſti Reſurrectionem, Pſalmis XXII. XXXIV. XXXVIII. LXIX. aliisque ejus perpeſſiones enarravit? Præcipue Propheta Eſaias cap. VII. & LIII. ut & Micha cap. V. An illa Oracula & prædictiones à nemine ullo modo fuere intellectæ, cur igitur Rabbini ab Herode rogati ubinam naſci deberet Meſſias, reſponderunt Bethlemi, nixi teſtimonio Michæ? procul dubio igitur illi intellexerunt illas Prophetias ante illarum complementum. An igitur Fideles Veteris Teſtamenti ſalvati fuerunt abſque cognitione Salvatoris? hoc nemo niſi erroneus affirmabit: extra dubium fere porro ponit Craſſetus Jeſuita, Lactantium vidiſſe Originalia Sibyllinorum librorum Romæ aſſervatorum, quandoquidem ante converſionem ad Chriſtianiſmum fuerit Sacerdos Capitolii, teſte Marco Antimacho in præfatione ad Oracula Sibyllina: verum bone Pater, quis te & M. Antimachum docuit Lactantium Capitolii fuiſſe Sacerdotem? Nemo hactenus te præter & Antimachum hoc affirmavit. Patres antiqui qui Lactantii meminerunt, ne γρῦ quidem de hac fabella memoriæ prodiderunt: nullibi habet igitur hæc aſſertio fundamentum, quam in vano veſtro cerebello, ex quo pro libitu extunditis, quidquid ſomniaſtis. Negamus itaque veſtrum hoc temerarium commentum, ſi impoſterum fidem mereri velitis, idoneis teſtibus opiniones veſtræ

confirmentur, hoc ubi præstiteritis Fidem dictis adhibebimus: hoc igitur figmento negato, corruit jam tota tua machina, Crassete, qua probare anniteris Lactantium, Originale Oraculorum Sibyllinorum legisse, proindeque illum genuina carmina allegare potuisse aut allegasse. Putas enim Capitolii Sacerdotibus licitum fuisse, adire & legere illud exemplar, si de XV viris Senatus speciali mandato munitis intelligas verum est; at si putas pro libitu licuisse Quindecim-Viris libros illos consulere, falsissimum est: nunquam enim nisi ex S C. consulebantur, uti fuse hoc supra probavimus. Notandum autem Sacerdotes Capitolii fuisse ipsos Quindecim-Viros, atque hoc pacto dicendum esse ex opinione Antimachi & Crasseti, Lactantium fuisse Quindecim-Virum: atqui hinc non sequitur, Lactantium habuisse genuinum Sibyllinorum Scriptorum exemplar, Sacerdotes autem Quindecim-Viros fuisse vocatos, testatur Dion Cassius Rom. Hist. lib. XLIV. p. m. 280. Λόγου γὰρ τινος, εἴτ' οὖν ἀληθοῦς εἴτ' καὶ ψευδοῦς (οἷά που φιλεῖ λογοποιεῖσθαι) διελθόντος, ὡς τῶν ἱερέων πεντεκαίδεκα καλουμένων διαθροούντων ὅτι ἡ Σίβυλλα εἰρηκυῖα εἴη, μήποτε ἂν τοὺς Πάρθους ἄλλως πως πλὴν ὑπὸ βασιλέως ἁλῶναι. *Enimvero sparsus fuerat rumor, sive is verus fuit sive (ut fieri plerumque solet) confictus, Sacerdotes quos Quindecim-Viro vocabant, perhibere, ita Sibylla vaticinio prædictum esse, Parthos nisi à Rege subigi non posse.* Idem lib. LIV. p. m. 609. Καὶ τὰ ἔπη τὰ Σιβύλλεια ἐξίτηλα ὑπὸ τοῦ χρόνου γεγονότα ἐκγράψασθαι ἐκέλευσεν, ἵνα μηδεὶς ἕτερος αὐτὰ ἀναλέξηται. *Et quia jam vetustate libri Sibyllini exolescebant, Pontificibus negotium dedit, ut sua manu eos describerent, nequis alius eos legeret.* Quod autem attribuis porro D. Blondello, illum nempe affirmare ex lectione librorum Sibyllinorum Sacerdotes occasionem arripuisse suscitandi persecutiones contra Christianos: hoc ipsi falso affingis. Dicit enim Baronium tuum A. D. 272. §. 20. hoc affirmasse & scripsisse. Vides igitur quam oscitanter Blondellum legeris. Ut autem Crassetus ostendat, quomodo genuina illa Sibyllarum carmina ad Christianorum cognitionem pervenerint, fingit Sacerdotes Capitolii quam plurimos ad Christianam Religionem conversos, uti Lactantium nempe aliosque, atque per illos Sacerdotes ex Paganis Christianos factos, libri illi qui tam sedulo asservabantur, ut nulli præter Quindecim-Viris legere illos fas esset, Christianis innotuerunt. Verum, bone Pater, uti fabellam de Lactantii Sacerdotio negavimus, sic etiam hoc com-

commentum rejicimus. Nominare debuisset nonnullos ex plurimis illis, sed dictatorio tantum modo agit Crassetus, ac si sufficiat hoc ipsum esse verum quia sic scripsit. Sed ignoscat nobis, si ipsi, argumentis idoneis destituto, Fidem non habemus. Ultimum autem (& quod palmarium putat Crassetus argumentum,) est, quod Lactantius fuit Crispi, Magni Constantini Imperatoris Christiani Filii, praeceptor, & quis dubitet, inquit, Imperatorem Christianum, Lactantio non concessisse potestatem legendi libros Romae asservatos, & demum sub Honorii Imperio combustos? Lactantius ait (se satis perspicue explicat) his verbis, *quarum ex libris ista exempla proferimus*, verum etsi hoc tibi concederetur, Crassete, quamvis tamen hoc non sit necesse, an inde sequeretur illud exemplar quod vidit Lactantius, ex Sibyllarum Antiquarum ore descriptum fuisse? certe non, ne ipsi quidem Pagani habebant illud exemplar vel ejus apographum, quod mulier Tarquinio vendiderat, utpote cum Capitolii incendio plane absumptum, habuerunt tantum illud quod ex versibus undequaque conquisitis per Legatos, constabat, ac per Augustum conditum fuit duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis Basi, teste Suetonio. Illud autem exemplar diversum erat ab illo quod fuit concrematum cum Capitolio, teste Dionysio Halicarnasseo. Illud igitur exemplar etiamsi vidisset, versusque aliquot ex illo scriptis suis inseruisset Lactantius, non habuit tamen verum & genuinum Sibyllinorum versuum exemplar. Postea autem ostendemus, Deo dante, primi exemplaris reliquias, cum hoc quod nunc habemus collaturi, longe alia continere his VIII. libris quos nunc habemus, quam in primo exemplari. Quis porro te docuit, Crassete, Lactantium adeo gratum fuisse Constantino, tantamque illum inter & Imperatorem intercessisse familiaritatem, ut illi potestatem dederit consulendi libros Sibyllinos, quos etiam Imperatoris illius aetate sedulo, uti antea, fuisse asservatos testantur Historiae: atqui erat Filii Imperatoris praeceptor! quasi vero Monarcham inter & Filii ejus Praeceptorem tanta fuerit exculta amicitia, & hodie Reges inter & Filiorum praeceptores arctum amicitiae vinculum nectatur. Ad finem Capitis de Lactantio, eadem rursum uti ante oberrat chorda Crassetus, existimans, Lactantium, virum adeo doctum, vel non potuisse falli scriptis illis suppositiis, statim enim, inquit falsitatem detexisset, noluissetque Religionem

Christianam mentientium armis tueri. Ad hanc objectionem abunde satis ante respondimus, ideoque non est necesse, ut ostendamus Lactantium potuisse errare. Ample enim satis in notis nostris ad Lactantium, patrem illum errasse, demonstravimus. Quod tandem de pia fraude, patribus à Blondello impacta, refert Crassetus, quasi Patres ab illa infirmitate fuissent alieni, forte postea alio loco de illa re erit dicendi occasio. Transeamus nunc ad

---

CAPUT XVII.

DE

CONSTANTINI MAGNI
TESTIMONIO.

BREVIARIUM.

Crassetus refutatus: An Concilio Niceno interfuerint Martyres. Constantini gloria & laudes. An liceat suspicari Reges esse mendacii reos. An Arriani, quos Synodo Nicenæ interfuisse dicit Crassetus, Divinitatem Servatoris nostri negantes, potius hæreseos quam fovebant poterant convinci testimoniis Sibyllarum quam Sacræ Scripturæ? an Constantinus legerit libros Sibyllinos & quidem genuinos? Crassum Crasseti σφάλμα refutatum. An Acrostichis de Christo in antiquarum Sibyllarum libris extiterit. Oratio Constantini exposita ac in multis refutata. Cicero expositus. Negat Cicero in ullo mortalium repertum fuisse Furorem Divinum, quo futura prædicerentur. Ciceronis locus à Crasseto depravatus. Alii etiam præter Sibyllas homines ad fugam Idololatriæ sunt adhortati, atque unitatem Dei asseruerunt, nec tamen illorum carmina pro Oraculis Sibyllinis sunt habenda. An hæc quæ nunc habemus Oracula.

cula Sibyllina extiterunt ante natum Christum. Blondellus contra Crassetum vindicatus, Petrus Molinæus refutatus.

Nter omnia, quæ pro Sibyllis, meo quidem Judicio, adferri possunt testimonia, inquit Loyolita Crassetus, nullum est Illustrius nec certius quam illud quod suppeditat Constantinus Magnus: Illustrissimum est, quoniam est Imperator qui testatur, quem mendacii arguere, crimen est mortale, quandoquidem vitium illud timidis tantum competit, nec fas est unquam Reges mendacii reos esse suspicari. Certissimum etiam est, quoniam sermo à magno illo Principe habitus fuit, coram primo generali Concilio Nicæno, Augustissimo, siquis unquam fuit, consessu, utpote qui constaret, Martyribus, Confessoribus Sanctis doctisque viris, qui proculdubio Imperatorem monuissent, esse fabulas quæcunque de Sibyllis inaudiverat: præcipue quandoquidem multi Episcopi Arriani qui Divinitatem Jesu Christi negabant, quos Imperator Autoritate Sibyllarum convincere annitebatur, adessent. Respondemus, Pater Crassete, in transitu hoc tantum notamus, quod valde ἀκυρολόγως loqueris ac scribis, quando Concilium Nicenum constitisse affirmas Martyribus; Martyris vocem non intelligis Crassete, confessores, Sanctos doctosque viros, illi Synodo interfuisse facile concedimus: sed negamus illi concilio interfuisse Martyres. Proprie Martyres illi sunt dicendi, qui effusione sanguinis, aut morte violenta, testimonium confirmandæ Veritati, pro qua patiebantur, perhibuerunt: illi autem qui magnas afflictiones pro veritate Euangelii erant perpessi, vitam incolumem conservantes, Confessores vocabantur. Adeo ut valde laxa significatione vocis Martyris heic utaris, Crassete Pater. Scias etiam volumus, nos nolle disputare de Illustri Imperatoris Gloria, nec illam illi invidemus, verum ex eo quod Imperator aliquis argumentum quodpiam allegat, non sequitur, etiamsi non mentiatur, illum tamen non affirmare ea quæ Veritati sunt contraria, & non licere Reges mendacii reos esse suspicari, hoc pernegamus: Homines enim sunt, nihilque humani ab illis alienum, S. David, etiam ipse Rex, testatur omnes homines esse mendaces, Ps. CXVI. vers. XI. Adulatorem itaque agis quando

Reges mendacio obnoxios esse negas, Historiæ & quotidiana experientia testantur plane contrarium. Credimus & nos Constantinum Magnum non esse mentitum, quando Sibyllas testes advocat, interim tamen quod verum est (loquimur de subjecta materia) non dixit, uti ex sequentibus patebit. Locutus fuit Magnus Imperator secundum animi sui sententiam, attamen illi Fidem non habemus. Sed coram concilio habuit sermonem, inquis Crassete, ideoque si Sibyllina Oracula fuissent spuria & supposititia, Imperatorem de fraude monuissent viri Docti, præsertim Arriani, qui illi intererant concilio, Divinitatem Jesu-Christi oppugnantes. Sed consequentia tua, nulla est. Potuerunt enim Patres illius Concilii eodem errore quo Imperator, esse correpti, & hinc non sequitur, quia Imperator totumque Concilium sic credidit, rem ita se habere. Concilium enim æque ac Imperator errare potuit, nempe Oracula Sibyllina quæ nunc habemus non esse supposititia. Verum Arriani, Divinitatis Servatoris hostes, Imperatoriæ assertioni sese opposuissent, quoniam Sibyllinis Oraculis illos convincere nitebatur ut opinioni de Christi Divinitate fidem adhiberent: quasi vero, Crassete, Arriani Scriptis Sibyllinis magis convincerentur de Divinitate Servatoris nostri, quam S. Scripturæ Divinitus inspiratæ testimoniis, quid putas Crassete? numquid Jesu Christi hostes ad Fidem magis permovebuntur Scriptis humanis, nequid gravius dicam, quam Divinis? Arriani non potuerunt aut saltem noluerunt, Fidem adhibere articulo Fidei, de Servatoris Divinitate clare & distincte in verbo Dei tradito, an itaque magis ad Fidem deducentur versibus muliercularum diabolico spiritu actarum? credat hoc Judæus Apella, non ego. Notandum etiam tantum non fuisse numerum Arrianorum in Concilio illo Niceno, ut operæ pretium sit mentionem illorum injicere, sex aut ad summum Octo Arriani illi Synodo interfuere, quid numerus tam exiguus, ad ducentos pluresque alios Episcopos aut Doctores? Verum etsi pauci tantum interfuissent, attamen sese opposuissent Arriani, dixissentque Imperatorem ex supposititiis scriptis velle probare suam opinionem: atqui nihil contradixerunt, ideoque Oracula illa quæ Constantinus allegavit pro genuinis agnoverunt Arriani. O lepidam Crasseto dignam consequentiam! Arriani nihil reposuerunt adversus Imperatorium argumentum pro Divinitate Servatoris, ex Sibyllis petitum,

ergo

ergo approbarunt Oracula Sibyllina tanquam genuina. Quidnam opposueruut Arriani ad Constantini assertionem qua Divinitatem Jesu Christi probare voluit? nihil de hac re Eusebius memoriæ prodidit, an igitur Arriani assensum præbuerunt Doctrinæ de Servatoris Divinitate, quam Imperator probare intendebat? non putem Crassetum hoc affirmaturum. Videat igitur Jesuita quam frivolum sit hoc, quod pro Sibyllinis Oraculis attulit argumentum, quo probare nititur, Oracula Sibyllarum à Constantino allata, pro genuinis habita ab ipsis Arrianis, quia nihil contra Imperatoris argumentum regesserunt. Verum, inquit Crassetus, majorem nobis affert testimonii Constantiniani certitudinem hoc, quod certissimum est, nempe Imperatorem sub potestate sua habuisse libros Sibyllinos Romæ asservatos, atque hinc ne dubitare quidem licet, illum sive Paganum sive Christianum, non legisse libros Sibyllinos, ut ex illis rescirct fata sua, dum adhuc Paganismo adhæreret, vel ut, cum Christianam Religionem esset amplexus, videret, num illa quæ de Sibyllis publicabantur, Veritati essent consentanea: sed bone Crassete, num putas Reges aut Imperatores legere libros illos, etiam notabiles & arcana continentes, sub illorum potestate asservatos? non putem illos eo curiositatis provectos, si quidquam ex illis rescifcunt, ex aliorum lectione & narratione hauriunt, qui pro affectibus suis, observationes suas Principibus obtrudunt. Sed posito, legerit Constantinus Sibyllarum libros, quosnam illum legisse putas Crassete? certe non Antiquos illos Tarquinio à Muliere venditos legit. Erant enim illi dudum ante Constantinum cum Capitolio combusti. Nullum itaque restat tibi effugium, nisi ut dicas illum legisse exemplar versuum illorum, à Legatis undequaque conquisitorum. Illud autem erat longe aliud quam antiquum, ut supra ex Dionysio Halicarnasso probavimus. Deinde etiam patet ex illo, Imperatorem non legisse vera Sibyllina carmina, quoniam illa Acrostichidibus constabant, & ex illis genuina à suppostitiis discernebantur, ut ex eodem Dionysio Halicarnasseo, cum de Acrostichide Sibyllina supra fuisse disseremus, probavimus. Atqui octo libri illi quos nunc habemus, non constant Acrostichidibus, unica tantum fuit inserta de qua non solum recentiores, verum etiam Antiqui dubitarunt, teste Eusebio. Ut autem porro Jesuita probet, Constantinum legisse libros Sibyllinos, argu-

argumentatur hoc modo, Imperatorem tantum Romæ potuiſſe ac Tyrannus Maxentius, quem ſua manu Conſtantinus necavit, &c. Atqui, inquit Loyolita, Zozimus narrat libro undecimo, Maxentium magnam Victimarum multitudinem Romæ Diis obtuliſſe, & libros Sibyllinos perluſtrare voluiſſe: locum Zozimi, ut Craſſeto lectum fuiſſe credamus, his verbis Latinis illum expreſſit: *intra muros incluſus Diis victimas offerebat..... ipſis quoque Sibyllinis Oraculis perveſtigatis:* concedo Craſſete Pater, Conſtantinum tantam ad minimum habuiſſe Autoritatem, quantam ſibi arrogaverat Tyrannus Maxentius, ſed quid inde? ergo potuit legere, imo legit Oracula Sibyllina. Sed hoc ſi ponamus; nempe illum legiſſe, an ex eo conſtabit, ergo illa Oracula quæ legit erant genuina, & illis Chriſtianorum myſteria continebantur? hoc certe pernegamus, multa maledica erant inſerta, objicit Celſus apud Origenem, de conquiſitis per Legatos carminibus loquens, erant teſte Dionyſio Halicarnaſſeo valde interpolata & à prioribus diverſa: illa tantum legere potuit Conſtantinus, priora autem & Antiqua non vidit. Notandum porro, Craſſetum citare locum ex Zozimi Hiſtoria libro undecimo. Ex hac Zozimi allegatione oſtendit Jeſuita, ſe Scriptorem illum nec legiſſe nec vidiſſe. Dicit enim locum ſupra laudatum reperiri libro undecimo, cum legatur libro ſecundo, p.m.416. Ideoque Jure meritoque ſuſpicamur Craſſetum, Zozimi illud teſtimonium ex alio deſcripſiſſe, ac deceptum fuiſſe, hoc modo, invenit citationem illam apud Scriptorem ſuum ex libro II. hac formula conſcriptam, hinc ſuſpicatus fuit indicari librum undecimum, undecimus enim ſi ciffris, ut loquuntur, deſignetur, hoc pacto exprimitur; ſecundus etiam hoc modo deſignatur, atque hinc eſt quod hallucinetur Loyolita, ſi Zozimum ipſum conſuluiſſet, errorem illum in chartam non conjeciſſet, ſed reperiſſet illum ſex tantum ſcripſiſſe libros. Conſulerem Craſſeto, ut impoſterum, quando teſtimonia vult ex aliis deſcribere, eodem plane modo, iiſdem illa Ciffris exprimat, ſic pro libro ſecundo undecimum non citabit. Nullo autem modo excuſari poteſt Craſſetus, dicit enim, *Or Zozime rapporte dans le livre onzieme de ſon Hiſtoire*, dicere debuiſſet, *dans le livre deuxieſme*, ſi ciffris locum indicaſſet, errorem in Typographum rejicere potuiſſet. Notari etiam velim errorem hunc in altera diſſertationum ſuarum Editione eum non emendaſſe, quod mihi ſignum eſt illum non melius ſciviſſe. Deſcribenda

eſſet

esset fere tota Constantini Oratio coram Concilio Niceno habita, si omnia quæ Princeps Maximus de Sibyllis narravit, referre vellemus, nonnulla tantum producemus quæ de Sibyllarum Autoritate retulit. Postquam igitur de Erythræa omnium Sibyllarum Antiquissima sermonem habuit, hæc adjungit, inquit Loyolita Crassetus, ἀλλ' οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἀπιστοῦσι. καὶ ταῦθ' ὁμολογοῦντες Ἐρυθραίαν γεγενῆσθαι Σίβυλλαν μάντιν· ὑποπτεύουσι δέ τινα τῶν τῆς ἡμετέρας θρησκείας, ποιητικῆς μούσης οὐκ ἄμοιρον, τὰ ἔπη ταῦτα πεποιηκέναι. νοθεύεσθαί τε αὐτὰ καὶ Σιβύλλης θεσπίσματα εἶναι λέγεσθαι. *Multi tamen huic prædictioni fidem derogant, quamvis Sibyllam Erytrhæam revera ejus Vatem fuisse fateantur. Suspicantur autem à quodam ex nostræ Religionis hominibus, poëticæ artis non ignaro, eos versus esse confictos & falsò ac supposititio titulo Sibyllæ adscribi.* Putat Crassetus, Constantinum Jure meritoque Sibyllæ Erythrææ adtribuisse illam Acrostichidem, sed qua ratione & quo fundamento, hoc dixerit, supra suse demonstravimus: nunc tantum lubet paucis respondere ad consequentias à Crasseto ex Constantini verbis extusas, (superius enim allata ad Crasseti objectiones sufficiunt: Etiamsi tum temporis illius libellum vel dissertationem de Sibyllis non viderimus.) hoc enim demum anno 1682. ad manus nostras pervenit. Certum autem est, inquit Loyolita Crassetus, quod, si Constantinus, qui illo tempore tantum erat Catechumenus, nunquam versibus illis Fidem adhibuisset, nisi persuasus fuisset, illos in Sibyllarum Originali reperiri: verum, bone Pater, an Constantinus, utut magnus Imperator, non potuit decipi? an ejus persuasio aut Fides causa est, cur & nos debeamus credere, revera Acrostichidem hanc extare in Scripto Sibyllino Authentico & Originali? & quia sic credidit, an ergo res ita se habet? quid hac assertione futilius? Pronuntiamus igitur falsissimam esse Imperatoris opinionem, credentis, in Sibyllinorum carminum Originali Scripto, Tarquinio à muliere extranea vendito, Acrostichidem extitisse. Nunquam enim Imperator illud vidit, imo ne quidem videre potuit, utpote cum Capitolii incendio plane absumptum: & quod probe notandum talibus Acrostichidibus, qualis est illa de qua loquitur Cæsar Constantinus, non constabant Sibyllina carmina, sed brevioribus, ut supra docuimus, unde & hinc commodum eliciamus argumentum, esse plane suppositiam hanc Acrostichidem, uti & totum hoc quod nunc sub Sibyllarum nomine exstat

Oraculorum ſyntagma. Verum reſponſio Conſtantini (urget Craſſetus) ad illam objectionem, invincibile eſt argumentum, quo aſſertio ejus probatur. Sic enim loquitur M. Imperator: ἐν προφανεῖ δ' ἀλήθεια, τῆς τῶν ἡμετέρων ἀνδρῶν ἐπιμελείας συλλεξάσης τοὺς χρόνους ἀκριβέστερον, ὡς πρὸς τὸ μηδένα ὑποτοπάζειν, μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ κάθοδον καὶ κρίσιν γεγενῆσθαι τὸ ποίημα, καὶ ὡς πάλαι προλεχθέντων ὑπὸ Σιβύλλης τῶν ἐπῶν ψευδῶς διαφημίζεσθαι. *Sed Veritas ipſa in propatulo eſt omnibus, cum hominum noſtrorum diligentia temporum ſeriem adeo accurate collegerit, ut jam nemo ſuſpicari poſſit, poſt adventum & condemnationem Chriſti, carmen illud eſſe compoſitum; falſoque divulgari, quaſi Sibylla hos verſus diu ante vaticinando profuderit.* Ecce, inquit Loyolita, concluſionem quæ Blondellum male excipit, quoniam illa Scriptorem illum, mendacii & calumniæ reum arguit: oſtendere debuiſſes Craſſete, qua in re mentitus, quo pacto calumnioſus ſit Blondellus, nunquid mentitur, quando dicto Imperatoris Fidem non commodat, hæccine eſt calumnia? Conſtantinus credit Acroſtichidem longe ante Servatoris Nativitatem fuiſſe compoſitam, quoniam Chriſtiani ſumma cum diligentia ſeriem temporum collegerunt, ego vero hoc non credo, ſic regerit Blondellus: quodnam in hac ſententia eſt mendacium? quænam in illa reperitur calumnia, Craſſete? Dic ſodes; video, ni fallor, quid velis, nempe Blondellus negat illud quod Imperator pro vero affirmat, ideoque mendax & calumnioſus eſt, ſiccine Craſſete? putasne igitur in Inquiſitione veritatis ſufficere, Imperator ſic ſentit, ergo ejus opinio eſt vera? Non putem quemquam tam ſtolide argumentaturum: non quæritur quid credat Imperator, ſed quid credere debeat. Verum addit Conſtantinus, *hominum noſtrorum diligentia temporum ſeriem collegit: itaque nemo ſuſpicari poteſt, poſt Chriſti adventum & condemnationem carmen illud eſſe compoſitum.* Quid ergo dicendum erit, Craſſete, Chriſtianos illos qui temporum ſeriem collegerunt, fuiſſe Infallibiles? nemo eſt qui hoc affirmare audeat, ut ut eſt, Imperatoris Fides nitebatur hominum ſuorum opinionibus, quoniam illi diligenter temporum ſeriem collegerant, itaque ante natum Chriſtum Acroſtichis fuit compoſita. Hac pacto non ſolum Conſtantinus Imperator, verum etiam diligentes ejus homines Infallibiles conſtituentur. Recte egiſſet Imperator ſi hominum ſuorum collectam temporum ſeriem indicaſſet: ſic illorum hominum diligentia notior & evi-

evidentior apparuisset. Dicendum erat, quinam illi fuerint homines qui tam diligenter temporum seriem collegerant, tum saltem posteritas Christiana potuisset, imo & ipsum Concilium, coram quo sermonem habebat, tanto facilius Fidem illorum opinioni commodare. Pagani enim Christianorum Doctorum judicio & Autoritate non poterant permoveri ut crederent, Acrostichidem, ante Christum natum, fuisse compositam, quia Christiani Gentilium adversarii diligenter temporum seriem collegerant & sic judicaverant: poterat alicujus esse pretii Christianorum illorum judicium, apud Imperatorem & Concilium, ut crediderit ante Christi Servatoris nostri nativitatem compositum fuisse illud carmen, imo credo etiam Constantinum sic sensisse, & ideo rem se ita habere, credidisse: sed quid valebat ad convincendos Gentiles infideles talis argumentatio? Christiani nostri diligenter temporum seriem collegerunt, & ante natum Servatorem compositam fuisse illam Acrostichidem, judicarunt, ergo nemo contrarium suspicari potest? Siccine tu argumentareris, Crassete? certe nimis crasso modo imperitiam tuam ostenderes. M. Imperator Constantinus in sermone suo ad S. Cœtum meminit à Christianis factam seriei temporum collectionem, sed à quibus facta sit, hoc non docet. Verum (si DIS placet) sagacissimus noster Crassetus, nos illo beabit officio. Dicit enim, proculdubio intelligit S. Justinum, S. Clementem Alexandrinum, Lactantium & præcipue Eusebium, Antiquitatis maxime gnarum. Sed quis hoc te docuit, Crassete, magnos illos viros esse intelligendos? hæc tua tantum est conjectura, atque eadem facilitate qua tu illam profers, rejici potest: verum posito, Viros illos seriem illam temporum collegisse, an itaque existimas, non posse dubitari, Acrostichidem illam ante nativitatem Jesu Christi fuisse compositam? certe nos non solum de illius assertionis Veritate dubitamus. Verum pro certo pronuntiamus, non solum post Servatoris nostri adventum & Incarnationem fuisse confictam, sed & nunquam inter famosarum & antiquarum illarum Sibyllarum Oracula fuisse lectam. Nihil enim præter Romani Imperii fata & cultus idololatricos illa continuisse, testes sunt Gentiles Historici. Quotiescunque enim aliquid ex illis memoriæ produnt, nihil aliud quam tales quisquilias & sordes proferunt, uti constare potest ex illis quæ supra attulimus, cum de Inspiciendorum & con-

ſulendorum illorum Oraculorum occaſione ageremus. Erraverunt ergo non ſolum Conſtantinus præjudiciis ſuorum hominum occupatus, verum etiam illi Doctores à Craſſeto laudati, cum ante natum Chriſtum Acroſtichidem illam exſtitiſſe opinantur. Saltem inter Antiqua illa Oracula Tarquinio vendita, non exſtitiſſe noſtra eſt opinio, quod vel ex hoc argumento diſcernere liceat. Non enim conſtabant illa priora Oracula talis generis Acroſtichidibus, qualis exemplum exſtat libro VIII. Erant enim illi verſus breviores, uti diximus, nec heroïco metro compoſiti, uti legenda nobis reſtat Acroſtichis pſeudo-Sibyllina. Opinioni noſtræ faventem habemus Dionyſium Halicarnaſſæum ſuperius laudatum, aliosque Scriptores. Verum teſtes adhibet Ciceronem & Virgilium, inquit, Jeſuita Craſſetus, teſtaturque Imperator, Oratorum principem in Romanam dialectum tranſtuliſſe hanc Acroſtichidem. De hoc Ciceroni viſo carmine, multis diſſeruimus ſupra cap. de Sibylla Erythræa, ad quæ Jeſuitam, ut ſibi ſatisfactum videat, de Acroſtichide Ciceroni viſa, ablegamus. De Virgilii teſtimonio à Conſtantino laudato poſtea dicemus. Sed ἐν παρόδῳ notari velim, Craſſetum pag. diſſertationis ſuæ de Sibyllis LII. audere ſplendidum in chartam ſuam conjicere mendacium. Dicit enim Imperatorem Conſtantinum, in ſermone ſuo coram Synodo Nicæna habito, affirmare, ſe legiſſe Acroſtichidem à Cicerone in Romanam linguam tranſlatam. Imploro heic tuam Fidem, Craſſete, non Jeſuiticam, ſed Chriſtianam. Dic ſodes, ubinam hoc dixit Conſtantinus Imperator? in Sermone, dicis ad Concilium Nicænum. Profecto! Oſtendis, ſic ſcribendo te vel Orationem illam Imperatoris apud Euſebium nunquam legiſſe, vel ſi legiſti, te Imperatoris mentem, vel textum Græcum non intellexiſſe. Sic enim loquitur in Oratione ſua ad Sanctorum Cœtum, Capite mihi XIX. p. 593. editionis Valeſianæ. Ὡμολόγηται γὰρ Κικέρωνα ἐντετυχηκότα τῷ ποιήματι, μετενεγκεῖν τε αὐτὸ, εἰς τὴν ῥωμαίων διάλεκτον, καὶ συντάξαι αὐτὸ τοῖς ἑαυτοῦ συντάγμασι. *Inter omnes enim conſtat, Ciceronem cum carmen hoc legiſſet, Latino ſermone illud interpretatum eſſe, ac ſuis operibus inſeruiſſe.* Hoccine ſignificat, Craſſete, Conſtantinum Acroſtichidem hanc, à Cicerone verſam, legiſſe? Hoc tantum vult indicare magnus Imperator, à Cicerone verſam fuiſſe in Romanam linguam, Acroſtichidem hanc, non vero ſe legiſſe affirmat Conſtantinus: æque verum eſt, Ciceronem

nem vertisse carmen illud in Latinam Linguam, ac tu, Crassete, contendis Ciceronianam illam versionem ab Imperatore lectam. Acrostichidem autem illam ne Ciceroni quidem visam, multo minus in Latinam Linguam versam fuisse, fuse supra demonstravimus. Atque vel hinc constat, Jesuitæ assertionem esse falsam, Constantinum nempe legisse Acrostichidis Sibyllinæ Ciceronianam versionem. Dicit porro Crassetus, Blondellum Ciceronis locum haud fideliter proposuisse aut allegasse, utpote qui non solum verba, verum etiam lineas integras confirmantes sententias Patrum, à Ciceronis loco resciderit: quod quam falsum sit, provoco ad ipsum Crassetum, si quid ex Latina in Gallicam Linguam vertere novit. Cur verba illa (Crassete) omissa, lineas integras expunctas, non notasti, hoc si fecisses, Jesuiticam tuam Fidem & Sinceritatem deprehendissemus: verum videamus quas consequentias ex Ciceronis loco supra laudato; extundat Crassetus. Primo, inquit, ex hoc loco constat Ciceronis tempore exstitisse versus quosdam alicujus Sibyllæ, consulentes ut Regem eligerent Romani, si salvi esse vellent. Atqui Rex ille sine quo salvi esse non possumus, est Servator noster Jesus Christus. Constat ergo Acrostichidem hanc esse Sibyllinam, quandoquidem in hodierna Acrostichide Sibyllina mentio fit Jesu Christi. O miseram, Crasseti, argumentationem! Romani à Parthis oppugnabantur, Cotta cum Julii Cæsaris fautoribus contendebat, Regem illum esse appellandum, si à Parthis liberari velint> Quasi vero Romani à Parthorum invasionibus & vastationibus liberari non potuerint, nisi à Jesu Christo venturo, cum Cicero loquatur de illo, qui revera cum Rex esset, Rex esset etiam appellandus. Verum urgebit Crassetus, mentio fit in Acrostichide à Cotta allegata, Regis sine quo Romani salvi esse non poterant. Sed quæso te, Crassete, quo pacto & quibus fidiculis extrahere potuisti hanc consequentiam, per Regem illum, de quo loquitur Cotta, intelligendum esse Jesum Christum Servatorum nostrum? an non ipse fateris p. 50. libelli tui, Julii Cæsaris fautores & amicos, ut & ipsum Cottam intellexisse Sibyllam de Julio Cæsare fuisse vaticinatam? cur igitur de Jesu Christo dictam asseris Acrostichidem: si Vaticinium illud Sibyllinum impleri debebat, si ex Cottæ mente Julius Cæsar Rex fuisset vocatus, nunquid igitur prædictio illa fuisset impleta, & si in Julio implebatur, qua ratione

ergo contendis in Jesu Christo post Julium nato, implendam & impletam fuisse? Deinde pernegamus etiam versus illos à Cotta citatos, à Sibylla profectos. Ciceronem testem ejus rei habemus satis idoneum. Dicit enim, *hoc si est in libris*, &c. *Callide enim qui illa composuit, perfecit, ut quodcumque accidisset, prædictum videretur, hominum & temporum definitione sublata*, &c. Ex toto hoc Ciceronis loco luce meridiana clarius patet, Oratorum Principem ἀκρόστιχιν hanc Sibyllæ non adtribuisse. Verum instat Loyolita Crassetus p. 53. hoc est, suo satis crasso modo, *hoc si est in libris*, &c. Hisce verbis, inquit, ostendit Cicero, se non legisse prædictionem hanc, Græce, sed Latine, ex Cottæ versione qui clanculum apographum ex libris Sibyllinis descripserat, quem inter Romanos spargebat. Sed quis à risu se contineat, qui Jesuitam tam imperite disserentem audit! *Hoc si est in libris*, inquit Cicero, ergo non Græce sed Latine legit carmen hoc, ex versione Cottæ, quis te hoc docuit, Vir perspicacissime, dic sodes! ubi hæc tu legisti? dic nobis, quomodo hæc tua assertio cohæret cum tua opinione, quam conscripsisti p. 142. ubi ex Constantini mente affirmas, Ciceronem legisse hos versus atque in Romanam dialectum transtulisse: si transtulit in Linguam Latinam, an igitur Græce non legit? Quis porro hoc tibi Revelavit, Cottam clanculum ex libris Sibyllinis excerpsisse hoc carmen? Hoc si Cotta fecisset, criminis capitalis se reum constituisset, nulli enim licebat Oracula illa inspicere aut legere, nisi Quindecim-Viris Senatus Authoritate munitis. Itaque Cotta non alio modo illud carmen Sibyllæ tribuit nisi ex hominum fama & rumore, non vero ex sua αὐτοψία. Notavit etiam hoc summus Orator, dicit enim, *Sibyllæ versus observamus, quos illa furens fudisse dicitur, quorum interpres falsa quædam hominum fama dicturus in Senatu putabatur*, &c. Suspicio Ciceronis, addit porro Crassetus, carmen hoc esse suppostitium, quia Acrostichis magis est attenti animi quam furentis, est medium nullitatis quod Politicus hic opponit rationibus Cottæ, & quidem invalidum. Si enim credidit Deum per Sibyllas locutum fuisse, & per illas versus edidisse, facili negotio credere potuit, Deum æque Acrostichides potuisse per illas eloqui ac alium sermonem: sed heus, bone vir, gratis hoc supponis, Ciceronem credidisse Deum per Sibyllas fuisse locutum, hoc tibi probandum incumbebat. Nos pro vero æstimamus & affirmamus Cice-

ronem

ronem nunquam hoc credidiſſe, negat enim unquam in ullo mortalium repertum fuiſſe furorem Divinum quo futura prædicerentur. Cicero lib. II. de Divinatione folio mihi 149. *Quid vero Autoritatis habet furor iſte, quem Divinum vocatis ut, quæ ſapiens non videat, ea videat inſanus, & is, qui humanos ſenſus amiſerit, Divinos aſſecutus ſit.* Vides ergo Craſſete, ſi oculos vis aperire, quam miſere procedat tua hæc argumentatio. At urget & inſtat Jeſuita, Sibyllarum, inquit, verſus erant Acroſtichides quales ſunt Erythreæ Sibyllæ quos nunc habemus: an non pudet te hæc in chartam conjicere? Probare anniteris octo hos libros, qui nunc ſub Sibyllarum nominibus exſtant, eſſe vere Sibyllinos; hoc ut conſtet, dicis verſus Sibyllinos fuiſſe Acroſtichides, teſtemque producere audes Dionyſium Halicarnaſſæum, ex iis (Acroſtichidibus nempe) dignoſci vera à ſuppoſitiis Oracula Sibyllina. Age, aſſumamus tuum argumentum, videbis quam bene procedat hæc tua argutatio, fictitia Sibyllarum Oracula, aut ſub Sibyllarum nominibus promulgata, Acroſtichidibus diſcernuntur à Veris & genuinis, teſtibus Dionyſio Halicarnaſſæo, & ipſomet Craſſeto, atqui in octo illis libris, qui nunc exſtant, unicam tantum habemus Acroſtichidem, ergo tota illa farrago octo libris comprehenſa eſt genuina & vere Sibyllina. O lepidam conſequentiam! an non dicendum tibi fuerat, ergo nullum illorum Oraculorum, eſt genuinum præter unam hanc Acroſtichidem? Nulla enim in octo illis libris reperitur Acroſtichis præter hanc unam lib. VIII. An non hoc pacto deſtruis illud quod adſtruere intendebas? Te ipſum Judicem appello, forte regeret Loyolita, ergo hæc Acroſtichis eſt vere Sibyllinum carmen, quod tamen negat Blondellus: imo & nos cum illo hoc negamus. Rationes negationis pete ex loco ſupra laudato, ubi fuſius de illa Acroſtichide egimus. Tertia, quam Craſſetus ex Ciceronis loco extundit, conſequentia hæc eſt: Verſus hi Sibyllini tendebant *ad deponendas Religiones*, unde Cicero concludit *ſepoſitam & conditam habendam Sibyllam.* Atqui Oracula Sibyllina quæ nunc habemus valent *ad deponendas potius quam ſuſcipiendas gentilium Religiones*? Invehuntur enim in cultus idololatricos Paganorum & unitatem Dei prædicant, ideoque pro veris Sibyllinis habenda: imo etiamſi Ciceroni concederemus, Oraculum hoc eſſe ſuppoſititium, habemus tamen contra Blondellum, prædictionem, de adventu Regis, qui ſalvaret homines conſtitu-

ſtitutione novæ Religionis, & deſtructione idololatriæ, anteceſſiſſe adventum Filii Dei, ideoque libros Sibyllinos non fuiſſe compoſitos centum & triginta octo annis poſt Jeſu Chriſti Incarnationem, uti vult Blondellus. Ut autem Lectori tota hæc res innoteſcat, ut & Craſſeti inſcitia, locum Ciceronis heic adjicere lubet, quoniam Craſſetus callide illum omiſit in allegatione Latina. Locus autem ſic ſonat: *Quamobrem Sibyllam quidem ſepoſitam, & conditam habeamus, ut, id quod proditum eſt à Majoribus, injuſſu Senatus ne legantur quidem libri, valeantque ad deponendas potius, quam ad ſuſcipiendas Religiones: cum Antiſtitibus agamus, ut quidvis potius ex illis libris, quam Regem, proferant: quem Romæ poſthac nec Dii, nec homines eſſe patientur.* Judicet nunc Judicioſus lector, utrum talis propoſitio in hoc Ciceronis loco reperiatur, qualem elicit Jeſuita Craſſetus, *Oracula Sibyllina valent ad deponendas potius, quam ſuſcipiendas Religiones.* Certe talis non fuit Ciceronis mens, voluit tantum Oratorum Princeps, hoc modo, quo Cotta, ſi agere liceat, & ſub Sibyllarum nominibus quævis effingere, tum libri Sibyllini valerent potius ad deponendas quam ad ſuſcipiendas Religiones, omnia ſusque deque everterentur, & quivis mortalium ſua commenta, tanquam Oraculum Sibyllinum, in vulgus protruderet: quod Cicero dixit conditionaliter, illud Craſſetus ſimpliciter aſſumit dictum: & ſic ejus mentem à ſcopo detorquet Jeſuita. Sed, regerit Craſſetus, Cicero addit, *quamobrem ſepoſitam & conditam habeamus Sibyllam*, nempe ne invectivæ, contra Idololatriam Paganam, libris Sibyllæ contentæ, populo innoteſcant: & ſic non ad ſuſcipiendas, ſed potius deponendas Religiones valeant: ſed quis genius hoc tibi Revelavit, vir ſagaciſſime? ideo ſepoſitam & conditam habendam Sibyllam, quia illarum Oraculis continebantur exhortationes ad fugam Idololatriæ: imo Veris antiquis Sibyllinis non alios ritus quam Idololatricos fuiſſe contentos, abunde ſupra fuit oſtenſum: uti & his ipſis, qui nunc in omnium manibus verſantur, contineri cultus Idololatricos ne ipſe quidem Craſſetus negare audeat, an ergo Sibyllæ, quas Craſſetus Divino Spiritu actas exiſtimat, pro & contra Idololatriam Oracula protuliſſent? Certe tales contradictiones à Divino Spiritu potuiſſe proficiſci, negamus & pernegamus: Deus enim nuſquam & nunquam ſibi eſt contrarius. Quænam etiam hæc eſt, Craſſete, conſequentia? Sibyllæ carmina quæ nunc

ex-

exſtant, adhortantur homines ad fugam cultus idololatrici, ergo non ſunt conficta ſed vera & genuina Oracula Sibyllarum? putasne ergo neminem præter Sibyllas, inter Paganos, fugam Idololatriæ docuiſſe? Hoc pacto quam plurima poëtarum carmina, tales adhortationes comprehendentia, pro genuinis Sibyllinis poſſent obtrudi. Addis etiam alteram rationem, cur pro genuinis & vere Sibyllinis hæc quæ nunc habemus carmina ſint habenda, quia nempe unum Deum prædicant. Hoc & multi poëtæ cecinerunt, quorum poëmata pro vere Sibyllinis non admittere vellet Loyolita. Audi Craſſete, quid dicat Orpheus:

Εἷς δ' ἔς' αὐτογενὴς, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται,
Ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς περιγίγνεται, οὐδέ τις αὐτὸν
Εἰσοράᾳ θνητῶν, αὐτὸς δέ γε πάντας ὁρᾶται.

Unus utique eſt ex ſe natus, exque uno genita omnia,
Intereſt autem ipſis, nec ullus ipſum
Intuetur mortalium, ipſe autem omnes videt.

Idem.

Ἓν κράτος, εἷς δαίμων γένετο, μέγας ἀρχὸς ἁπάντων
Εἷς ἐς', αὐτοτελὴς, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται.
Αὐτὸς ἐπουράνιος, καὶ ἐπὶ χθονὶ πάντα τελευτᾷ
Ἀρχὴν αὐτὸς ἔχων, καὶ μέσσον, ἠδὲ τελευτήν.

Unum robur, unus Deus fuit, magnus Princeps omnium,
Unus eſt, perfectus, unius opera omnia ſunt.
Ipſe cæleſtis, & in terra omnia perficit,
Principium ipſe habens, & medium, & finem.

Sic etiam Phocylides.

Εἷς θεός ἐςι σοφὸς, δυνατός γ' ἅμα καὶ πολύολβος.

Unus eſt Deus ſapiens, potens atque beatus.

Hi verſus æque ac Sibyllarum carmina unum Deum prædicant, ideoque ex Craſſeti mente & ſententia deberent etiam Sibyllis adjudicari. Si enim propter illam rationem pro vere Sibyllinis habenda ſunt ea quæ

octo libris pseudo-Sibyllinis comprehenduntur, eodem Jure Auctorum supra citatorum carmina, inter Sibyllina cur non admittantur? Ut autem abunde satisfiat Crasseto, legat hos Sophoclis versus, quibus Idololatriam Paganam manifeste & diserte improbat, & unitatem Dei asserit.

Εἷς τῶν ἀληθείαισιν εἷς ἐστιν θεός,
Ὃς οὐρανόν τέτευχε, καὶ γαῖαν μακρὰν,
Πόντου τε χάροπον οἶδμα, καὶ ἀνέμων βίας,
Θνητοὶ δὲ πολλοὶ, καρδίᾳ πλανώμενοι
Ἱδρυσάμεσθα, πημάτων παρὰ ψυχῆς
Θεῶν ἀγάλματ' ἐκ λίθων τε καὶ ξύλων
Ἢ χρυσοτεύκτων, ἢ ἐλεφαντίνων,
Θυσίας τε τούτων, καὶ καλὰς πανηγύρεις
Τεύχοντες, οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.

Unus revera unus est Deus,
Qui cœlum fabricavit, & terram longam,
Marisque truces tumores, & ventorum impetus,
Mortales vero multi, corde devii
Statuimus, animæ damna
Deorum simulacra ex lapidibus & lignis
Ex auro eboreve facta,
His Sacrificia, solemniaque pulcra
Facientes, Pietatem retinere putamus. Item

Statius in Theb.

Nulla autem effigies, nulli commissa metallo
Forma Dei, mentes habitare & pectora gaudet.

Sic etiam Lucretius varios simulacrorum cultus deridet:

Terricolas Lamias, Fauni quas, Pompiliique
Instituere, Numæ tremithas, his omnia ponit,
Ut pueri infantes credunt signa omnia ahena
Vivere, & esse homines, & sic isti omnia ficta
Vera putant, credunt signis cor inesse ahenis.
Pergula pictorum, veri nihil, omnia ficta.

Dic

Dic nunc, Crassete, numquid Sibyllæ melius & clarius unitatem Dei asserunt, aut Idololatriam damnant, an nobis igitur non licet eodem modo argumentari, quo tu Jesuita? Hi versus idololatriam damnant, Dei unitatem asserunt, valentque potius ad deponendam quam suscipiendam Romanorum Religionem, utpote contraria illi docentes, ergo sunt vere Sibyllini? Videat igitur Crassetus, quam stolide procedat ejus argumentatio. Inquiramus nunc etiam, quam bene concludat sagacissimus Crassetus: Etiamsi, inquit, Ciceroni concederemus, Oraculum hoc esse suppositititium, haberemus tamen contra Blondellum, prædictionem de adventu Regis, qui institutione novæ Religionis & destructione Idololatriæ homines salvaret, antecessisse adventum filii Dei, ideoque non fuisse compositos, ut vult Blondellus, libros Sibyllinos, centum & triginta octo annis post Servatoris Incarnationem. Si Ciceroni concedatur, Oraculum hoc non fuisse genuinum sed fictum & suppositititium, igitur ex illo nihil concludere potest Crassetus, pro Autoritate Sibyllarum; imo, inquit Jesuita, ex eo constat, Ciceronis tempore exspectatum fuisse Regem. Certum est etiam ante Ciceronis tempora opinionem de venturo Rege qui toti orbi dominaretur, vulgo fuisse notam atque ab illo receptam, uti sequenti capite demonstrabitur, Deo dante, illamque à Judæis inter Gentiles degentibus disseminatam; attamen Crassetus non obtinet contra Blondellum, id quod intendit. Quamvis enim Judæos inter & Gentiles recepta fuerit opinio de Rege venturo, inde tamen non sequitur, Sibyllina hæc quæ nunc habemus Oracula, exstitisse ante Servatoris nostri nativitatem. Opinio enim illa de Rege venturo, etiam ante antiqua illa Pagana Sibyllarum Oracula inter Judæos generaliter fuit recepta & credita, hinc tamen non sequitur, quod vult Jesuita, ergo Oracula hæc quæ nunc sub Sibyllarum nominibus habemus, non fuerunt composita post sed ante natum Christum: à particulari ad universale non valere consequentiam, didicit olim Crassetus, ideoque non potest inferre Jesuita, ante natum Christum percrebuit etiam inter Paganos opinio de Rege venturo, hanc etiam profert Sibylla in hac Oraculorum farragine, ergo hæc ejus Oracula exstiterunt ante natum Jesum Christum. Quasi vero hæc sint ἀσύςατα, non potuisse confingi illa Oracula post Messiæ nativitatem, & opinionem de venturo Rege ante illud tempus fuisse à Paganis admissam. Notan-

dum etiam Blondellum non negare Regem fuiſſe exſpectatum ante Chriſti tempora, imo ipſe & hoc credit, ſed negat, hos octo libros Sibyllinos ante Chriſti adventum fuiſſe conſcriptos, &, ſi conjecturæ locus dandus, centum & triginta octo annis poſt Chriſti nativitatem fuiſſe evulgatos. Quid igitur hoc facit ad rem, exſpectatus fuit Rex ante Chriſtum natum, ergo omnia illa Oracula Sibyllina ſunt genuina & Chriſti præceſſere adventum? Deinde falſum eſt quod aſſerit Jeſuita, exſpectatum fuiſſe ſecundum Cottam, à Romanis Regem qui homines ſervaret inſtitutione novæ Religionis, & deſtructione Idololatriæ. Cotta enim ejusque ſectatores hoc tantum ex Sibyllæ pſeudo-Oraculo elicere conabantur, Julium Cæſarem nempe, qui de facto cum Rex eſſet, nec tamen illo nomine, utpote Romanis exoſo, gauderet, Regem eſſe appellandum, ſi Salvi eſſe vellent; agebatur de Liberatione à Parthis, hancque non poſſe obtineri, niſi per Regem, ex ſuppoſititio Sibyllæ carmine probare nitebatur Cotta, hanc autem Liberationem à Parthis extendit Craſſetus ad Salvationem & Liberationem generis humani per Meſſiam procurandam, quod quam futiliter concludatur, quivis videat, præſertim ſi notetur nec Suetonium nec Tacitum, imo ne quidem Flavium Joſephum intellexiſſe de vero Meſſia Jeſu Chriſto, uti Loyolita vult. Interpretantur enim de Tito Veſpaſiano, ἀποδειχθέντος ἐπὶ Ἰουδαίας αὐτοκράτορος. *qui apud Judæam creatus eſt Imperator*, uti poſtea clarius patebit. Interim ſatis mirari nequeo, Clariſſimum Petrum Molinæum lib. III. Vatis Cap. XIV. ſe pronum fateri in eam ſententiam hoc *Vaticinio*, à Cotta in Senatu allegato, *habendum eſſe Regem, ſi ſalvi eſſe vellemus*, Chriſtum ejusque Regnum deſignatum fuiſſe, per quod ſalus parta eſt iis, qui ejus Regno obtemperant: hoc tanto magis mirandum mihi videtur, quoniam ipſe locum ex Dione libro XLIV. citat, ex quo doceri poterat. Dicit enim Dio ſic accipiendum eſſe Sibyllinum hoc Vaticinium, Parthos non poſſe ſuperari, niſi ab eo qui Rex appellaretur: ideoque de Chriſto illud non eſſe intelligendum.

CAPUT XVIII.

DE

REGE VENTURO.

BREVIARIUM.

JUdæorum & Christianorum de qualitate Regis venturi sententia non est eadem. Messias Rex esse debuit. Quomodo fama de Rege venturo totum peragraverit orbem. Inter Gentiles etiam rumor de Rege venturo olim erat dispersus. Regis illius adventum in Vespasiano fuisse adimpletum, testantur nonnulli. Prædictio de Rege venturo diversis fuit applicata, primum Lentulo, postea Ptolomæo Auletæ. Alii de Julio Cæsare intellexerunt. Herodiani Herodi Magno applicarunt, pro vero enim Messia habebatur. Alii de Augusto intellexerunt. Rumor de Rege venturo inter Gentiles sparsus, non fuit à Paganis de Jesu Christo intellectus. Inter Oracula Antiquarum Sibyllarum olim non extitit Prophetia de Rege venturo. Gentiles à Judæis illique à Prophetis acceperant. Virgilii quartæ Eclogæ expositio. Occasio scriptæ Eclogæ quartæ. Servius refutatus. Mos Imperatorum, dividendi agros inter milites, quali modo olim observaretur. Virgilius nihil de Messia refert in Ecloga quarta. Boxhornii de Virgilii quarta Ecloga, sententia. Boxhornius refutatus. Virgilius nihil de Rege venturo ex Judæa, prædixit. Maresius notatus. Virgilius refutatus. An quarta Virgilii Ecloga, desumpta sit ex Sibylla Cumæa. Petrus Molinæus refutatus, ut & alii. Virgilius nunquam Cumææ Sibyllæ carmina vidit, aut legere potuit. Saturni Regnum de aurea ætate. Unde quæ Virgilius in quarta Ecloga cecinit haurire potuit probatur. Constantini sententia refutatur. Augustus Cæsar, Apollinis cultui fuit addictissimus, & cur. Constantini Quartæ Virgilii Eclogæ explicationi contradicitur. Virgilius de Virgine Deipara nihil prorsus scribere intendit. Astarte Virgo unde illi nomen illud? Virgilius non intendit mentionem

injicere de Christo nec potuit. Crassetus refutatus. Constantinus denuo refutatus. Valesius σύμφων&. de la Cerda refutatur.

Essiam à Deo per Prophetas promissum, Regem esse debuisse fatentur & Judæi & Christiani, dissentientes super qualitate Regis illius. Christiani Spiritualem fuisse promissum, Judæi contra mundanum, qui Judæos à corporali capitivitate & hujus corporis & vitæ miseriis liberaret, contendunt. Hanc quæstionem nunc pertractare non est animus: quicquid sit Judæi æque ac Christiani Messiam Regali dignitate ornatum, in mundum adventurum crediderunt. Hinc illorum Judæorum nempe, crebra & ad nauseam usque repetita vox & phrasis; המלך משיח *Rex ille Messias.* Ex maximo Sacræ Scripturæ testimoniorum numero, nonnulla quæ Regem esse debuisse docent, heic in medium proferre lubet. Ps. II. vers. VI. *Dicet, atqui ego inungens Regem meum, præfeci Tsioni monti Sanctitatis meæ.* Sic etiam Ps. XLV. vers II. *Ebullit animus meus, verbum bonum dicturus ego sum, Poëmata mea de Rege, &c.* Et ibidem vers. VIII. *Dilexisti Justitiam & odisti improbitatem*, propterea unxit te, ô Deus, Deus *tuus oleo gaudii præ consortibus*, ut & Jeremiæ Cap. XXIII. vers. VI. *Itaque hoc nomen ejus est, quo vocabit eum Israël, ô Jehova justitia nostra.* Hoseæ cap. III. vers. V. *Postea reversi Israëlitæ quærent Jehovam Deum suum, & Davidem Regem suum, &c.* Denique ut multa alia loca prætereamus, Zachariæ cap. IX. vers. IX. *Exsulta valde filia Tziionis, Clange filia Jeruschalaïmorum, ecce Rex tuus adveniet tibi, Justus & salute præditus est, pauper & insidens asino; idque pullo nato asinabus.* Ad quem locum ἐν παρόδῳ notari velim ea quæ dixit Rabbi Schelomo, *impossibile est ut interpreteris de alio quam de Messia, cum in nullo alio hoc videamus impletum.* Nec est quod operose annitamur hanc Veritatem pluribus Sacri Codicis testimoniis probare, quandoquidem nec Judæi nec Christiani hac in re dissentiunt, discrepantia tantum inter illos est de qualitate Regni Messiæ, nempe utrum de hoc mundo, vel Spirituale fuerit exspectandum. Prius Judæi, posterius Christiani asserunt. Verum nunc quomodo fama hæc de venturo Rege, totum peragraverit orbem inquirendum est. Hoc ut doceamus, putamus inter omnes fere natio-

tiones percrebuisse rumorem de Rege nasciturо,qui toti orbi Imperaret, & homines à miseriis, sub quibus ingemiscebant, liberaret, atque hinc factum esse ut etiam exteris nationibus innotuerit talis Regis adventus. Inter Judæos quidem obtinuit illa sententia locum, sed non solum illos inter, verum etiam Paganos. Hinc est quod Suetonius in Titi Fl. Vespasiani vita cap. IV. testatur, *percrebuerat*, inquit, *Oriente toto, vetus & constans opinio: esse in fatis ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur: id de Imperatore Romano quantum eventu postea patuit prædictum, Judæi ad se trahentes, rebellarunt*: Tacitus Histor. libro V. *Pluribus persuasio inerat, Antiquis Sacerdotum literis contineri, eo ipso temporer fore, ut valesceret Oriens, profectique Judæa, rerum potirentur.* Virgilii locum ex quarta Ecloga impræsentiarum non adducemus, de illo enim postea dicendi erit locus. Audiamus nunc,quid etiam de Rege venturo, scripto consignarit Flavius Josephus, Historiarum libro VII. cap. XII. *Sed quod maxime illos ad bellum excitaverit, responsum erat ambiguum, itidem in Sacris libris inventum, quod eo tempore quidam esset ex eorum finibus, Orbis terræ habiturus Imperium. Id enim illi quidem quasi proprium acceperunt, multique sapientes interpretatione decepti sunt: hoc autem plane responso, Vespasiani designabatur Imperium, qui apud Judæam creatus est Imperator.* Vel hinc itaque constat, ad Paganos etiam permeasse rumorem de Rege nascituro ex Judæis: Regali dignitate ornatum Messiam in mundum venturum, prædixerunt Prophetæ olim, atque hinc etiam talem Judæi exspectarunt, atque etiamnum hodie adhuc exspectant: Maiemon in explicatione mischnarum tractat: Sanhedrim fol. CXXI. scribit Messiæ futuram: יתרון דמעלה פבוד על כל המלכים שיהין מעולם excellentiam & gradum eminentiorem & gloriam supra omnes Reges qui à sæculo unquam fuerunt.Idem Maiemon in Mischnas Sanhedrim fol. CXX. col. I.

אמנם ימות המשיח הוא זמן שתשוב המלכות לישראל ויחזרו לארץ ישראל ויהיה אותו המלך
גדול מאד ובית מלכותו בציון יגדל שמו וזכרו יהיה מלא הגוים יותר מן המלך שלמה
וישלימו אתו כל אומות ויעבדוהו כל הארצות לצדקו הגדול ולכ פלאות שיהיו על ידו
וכל מי שיקום עליו יאבדהו השם יתעלה וימסור אותו בידו וכל פסוקי המקרא מעידין על
הצלחתו עמו ולא ישתנה במציאות שום דבר ממה שהוא עתה אלא שהמלכות תחזור
לישראל וחזו לשון החכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד
ויהיו בימיו עשירים ואביונים גבורים וחלשים כנגד זולתם אבל באותם הימים יהיה נקל
מאד על בני האדם למצוא מחית על שביעמל מעט שיעמל אדם יגיע לתועלת גדול וזהו
שאמרו עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת לפי שבנו אדם אומרים כשימצא
אדם.

ארם דבר מכן וכו כך פלוני מצא פת אפוי והבשיל כבשל וראיה ע"ל וז מה שבא מרולני
נכר אכרינם וכולמינם להוריע שיש עם זרע וקצירי hoc eſt, *Verum enimvero dies vel tempora Meſſiæ ſunt tempus, quo redibit Regnum Iſraël, & revertentur in terram Iſraël, eritque Rex ille magnus valde, & Regia ipſius in Sione, magnum erit nomen ejus, & memoria ejus plenitudo Gentium, excellentior Rege Salomone: & pacem inibunt cum ipſo omnes Nationes, colentque ipſum omnes terræ ob Juſtitiam ejus magnam & ob mirabilia quæ fient per manum ejus. Quisquis autem inſurrexerit contra ipſum, perdet illum Deus excelſus & tradet illum in ipſius manum. Omnes vero verſus Scripturæ teſtantur de proſperitate Regni ipſius, & proſperitate noſtra cum ipſo. Sed non mutabitur quoad ad eſſentiam quicquam ejus quod nunc eſt, niſi quod Regnum redibit Iſraëli. Quo pertinet dictum ſapientum: nihil eſt inter hunc mundum & dies Meſſiæ, præter ſubjugationem Regnorum duntaxat. Erunt enim in diebus ipſius divites & pauperes, robuſti & debiles, hiſque ſimiles alii; attamen illis diebus facile erit filiis hominum acquirere victum ſuum, quoniam exiguo labore, quem adierit homo, pertinget ad utilitatem magnam: quo facit quod dixerunt: futurum eſt ut producat terra Iſraëlis placentas & veſtes melotas. Quoniam filis hominum dicunt, ſi quis invenerit rem diſpoſitam & paratam ὁ δῆνα invenit buccellam piſtam, & edulium coctum, ratio autem horum eſt quod dicitur* (Eſaiæ LXI. vers. V.) & erunt alienigenæ agricolæ veſtri, & vinitores veſtri, *ad ſignificandum, fore iſtic ſementem & meſſem.* Plura ad hanc rem pertinentia in medium nunc proferre non eſt inſtituti noſtri, putamus hæc ſufficere ut probemus rumorem de Rege venturo Gentiles inter, olim fuiſſe ſparſum. Factum hoc putamus hoc modo, ſcilicet cum poſt conflagrationem Capitolii ſimul etiam Sibyllarum Oracula periiſſent, atque ad damnum illud reſarciendum, ad multas Regiones legati nonnulli ablegarentur, conquiſitum undiquaque vera Oracula Sibyllina, Judæos aut alios ſub Sibyllarum nomine multa Oracula tanquam Sibyllina venditaſſe, ſi Judæos hoc crimine liberare quis velit, non repugnamus, ſi potius labem illam aliis ſive Gentilibus, ſive Chriſtianis poſtea, affricare quis velit, ſuper illa re contentionis funem trahere nolumus, ſed dicendum tunc erit, Gentilibus illam prædictionem innotuiſſe, non ex Dei verbo ſacro, (Deus enim, illis ſed non æque ac Judæis revelare voluit, teſte Davide & D. Paulo) ſed ex Gentilium cum Judæis com-

mercio,

mercio, aut ex abundanti rumore inter Judæos, Messiam Regem exspectantes, sparso, ad Paganos pervenisse, aut Christianos mysteriorum Judaicorum gnaros, illam prædictionem sub Sibyllarum nomine, obtrusisse cæcis Gentilibus, talium quisquiliarum avidissimis, Judæi constanter Regiam illam dignitatem Messiæ suo attribuerunt: Pagani autem non uni eidemque illam assignarunt. Cornelius Lentulus teste Cicerone tertia in L. Catilinam oratione, de se prædictionem illam factam existimavit. Testatur enim Oratorum princeps, *Lentulum sibi confirmasse, ex libris Sibyllinis, haruspicumque responsis, se esse tertium illum Cornelium, ad quem Regnum hujus urbis, atque Imperium pervenire esset necesse: Cinnam ante se, & Sullam fuisse: eundemque dixisse, fatalem hunc esse annum ad interitum hujus urbis atque Imperii qui esset decimus annus post Virginum absolutionem, post Capitolii autem incensionem vigesimus.* Prædictio autem illa de Rege venturo, postea Ptolomæo Auletæ fuit aptata, quem cum Romani Regno restituere vellent, opposuerunt sese Sacerdotes Alexandrini, dicentes ex voluntate Sibyllæ dimittendum & reducendum esse Regem sine pompa & exercitu, quoniam (referente hoc Dione lib. XXXIX. p. m. 109.) Τοῖς Σιβυλλείοις ἔπεσιν ἐντυχόντες, εὗρον ἐν αὐτοῖς γεγραμμένον αὐτὸ τοῦτο. Ἂν ὁ τῆς Αἰγύπτου βασιλεὺς βοηθείας τινὸς δεόμενος ἔλθῃ, τὴν μὲν φιλίαν οἱ μὴ ἀπαρνήσασθε, μὴ μέντοι καὶ πλήθει τινὶ ἐπικουρήσητε, εἰ δὲ μή, καὶ πόνους καὶ κινδύνους ἕξετε. *Quum Romani libros Sibyllinos adirent, ita scriptum in iis invenerunt, si Rex Ægypti auxilii alicujus indigens venerit, amicitiam ei ne denegaveritis, nullis autem copiis illum adjuveritis: sin secus feceritis, labores & pericula habebitis.* Hoc tantum heic ὡς ἐν παρόδῳ notamus, hanc Sibyllinam prædictionem in octo libris quos nunc sub Sibyllarum nomine habemus editos, à nobis non potuisse inveniri, ut vel hinc constet, non esse eadem Sibyllina carmina quæ nunc exstant, cum illis apud Paganos adeo celebribus & decantatis. Huic quoque Ptolomæo applicatum fuisse hoc de Rege venturo Vaticinium, testatur etiam Cicero lib. I. epist. ad Lentulum, epist. VII. De Julio Cæsare intellectam quoque fuisse prædictionem hanc de Rege venturo, uti superiori capite ex Cicerone & Suetonio aliisque demonstravimus, certum est. Herodiani, qui Herodem Magnum pro vero Messia agnoverunt, etiam illi adaptarunt illam prædictionem, quæ sub Sibyllarum nomine circumferebatur, de magni Re-

gis adventu qui totum mundum ſibi ſubjiceret; putaverunt autem illi Herodiani, pro Meſſia illum haberi debere, quandoquidem in illo exacte reperiri opinabantur illa quæ de Meſſia Prophetæ prænuntiaverant, inter alia prædixerant Meſſiam templum inſtauraturum, quod cum magnifice & munifice, ab Herode factum conſpicerent, illum pro Meſſia habendum cenſuerunt. Meſſiam itidem gentium exſpectationem futurum à Prophetis etiam erant edocti Judæi Herodiani, cum vero Regem Herodem præ ceteris prædeceſſoribus, Romanis & Græcis, gratum deprehenderent, ideo in illo prophetiam hanc fuiſſe completam exiſtimarunt, & pro vero Meſſia admittendum dixerunt. Hinc dies illi quibus ad Regiam dignitatem erat provectus, feſti erant Herodianis, teſte Perſio Satyra V. circa finem.

Herodis venere dies — — —

Hos autem Herodiani illi celebrabant, lucernis, floribus, conviviis, vino & precibus, &c. Denique etiam ad Auguſtum paucis menſibus poſt capta Jeroſolyma natum, nonnulli retulere Oraculum illud, *naturam, Regem Orbi parturire*, quod paulo ante Auguſti Nativitatem omnibus erat in ore, ideoque ejus adulatores opportunam occaſionem hanc nacti erant illud illi applicandi. Ex dictis igitur conſtat, etiamſi in omnium ore verſaretur Prophetia illa de naſcituro Rege, non tamen illos illam de Jeſu Chriſto Servatore noſtro intellexiſſe, neque intelligere potuiſſe, quandoquidem cognitio filii Dei Servatoris eſt per Revelationem cœleſtem, non vero per ratiocinationem naturalem hominibus communicata, & ſi quid Gentiles de illo Rege venturo diſſeruerunt, hoc tantum ex Judæis eorumque ſcriptis reſciverunt, atque ex eodem fonte promanarunt illa Oracula, quæ hodie in libris Sibyllinis leguntur, de Rege venturo qui toti orbi imperaret; ſive illa à Judæis, ſive à Chriſtianis ſub fatidicarum Fœminarum nomine confecta, quiſpiam credat, per nos licet. Saltem hoc libere pronuntiamus, nunquam in illis ſcriptis Sibyllinis quæ una cum Capitolio igne abſumpta fuerunt, exſtitiſſe talem Prophetiam de Rege venturo, qualem hodierna Oracula Sibyllarum proferunt: cum enim nunc ſuperſint adhuc quamplurima Antiquorum Sibyllinorum Oraculorum fragmenta, nullibi tamen in illis apud Scriptores Paganos aut vola aut veſtigium talis prædictionis apparet: quod mihi cer-

tiſſimum videtur argumentum, nunquam Sibyllas hujusmodi Regis adventum prænuntiaſſe. Concludimus ergo cum Doctiſſimo Marco Zuerio Boxhornio Hiſtoriæ univerſalis p.m. XXVI. Neque minus ridiculi videri debent illi, qui Sibyllarum de Meſſiæ adventu tantopere celebrata Oracula Sibyllis tanquam Vatibus adſcribunt, cum Prophetarum ſint, à quibus per Judæos accepere, ad quos ſolos, tanquam primos eorum & Divina luce illuſtratos Auctores interpretesque, ſine dubio referenda ſunt. Nemo, cui Sacras literas verſare licuit, neſcire poteſt, Deum non ita feciſſe omni nationi aut populo, ſicut Judæis fecit. Revelata enim per Patriarchas, Moyſen & Prophetas myſteria ſunt de lapſu primorum parentum, & Redemptione Generis humani per ſemen Mulieris, contriturum caput ſerpentis, hoc eſt, Redemptorem & Salvatorem omnium, qui in eum credituri ſunt, Jeſum Chriſtum, aliisque quæ ad æternam hominis Fœlicitatem pertinent. Revelata ea olim non fuere Gentibus, alias non aliud factum tunc fuiſſet Judæis quam Gentibus. At aliud factum conſtat. Quare & Judæi, populus Dei appellantur. Judæi ſingulari titulo ac prærogativa populus Dei, quia tunc ſolis iis hæc de ſervando per venturum & humana induendum carne Meſſiam genere humano, explorata ac aperta fuere. Si ſolis Judæis, ſi ſoli populo Dei, qui eſt Judaicus, quare aut quomodo credemus, eadem alias nationes, niſi forte per Judæos, cognita habuiſſe? Et certe, quod jam diximus, cognita quædam de adventu Regis, qui Fœliciſſima humano generi tempora eſſet redditurus, habuere Nationes, at non per Sibyllarum aut aliorum Oracula, ſed per tradita & accepta à Judæis: quibus ſolis & primis hæc, Deo ſolo inſpirante, primo ipſius ore, deinde per Patriarchas & Prophetas, erant revelata. Nihil iſtis eſt certius. Sicut & nihil magis falſum mihi videtur, quam credere illa tam vera & certa, quæ de Rege Meſſia pronuntiata Sibyllis tribuuntur, à Judæis eas non accepiſſe. Habuerunt igitur à Judæis Sibyllæ vel auctores Sibyllinorum quæ de Chriſto prædixiſſe dicuntur. Prophetarum ea Oracula ſunt, non Sibyllarum. Cæterum quoniam multi viri docti ex quarta Virgilii Ecloga fortiter urgent, poëtam de Servatore noſtro Jeſu Chriſto ante ejus nativitatem ex Sibyllinis Carminibus ceciniſſe, myſteriaque Religionis Chriſtianæ prænuntiaſſe, operæ pretium erit ut Eclogam hanc penitius examinemus & excutiamus, atque ut etiam

ex illa omnibus innotescat cujus momenti sit, ad probandam Oraculorum Sibyllinorum integritatem, & quam debili nitantur fundamento viri Docti, qui Sibyllas Divino Spiritu fuisse afflatas asserere audent. Scio equidem quamplurimos, quartam hanc Eclogam, etiamsi nonnulla Paganorum dogmata insparsa contineat, tamen referre multa quæ aut ex Prophetis aut ex Cumæa Sibylla sint petita: imo etiam Maronem hanc cum componeret Eclogam, Divinitus fuisse inspiratum, ut multos sic sentire scribit Crassetus Loyolita, p. 60. Verum non opus est ut eo confugiamus, sive enim spectetur occasio conscribendi hanc Eclogam, sive poëmatis illius contextus perpendatur, putamus nos cum Magno Blondello & Doctissimo Schotano in tractatu cui titulus Triumphi Sacræ Scripturæ, nihil in illa quarta Ecloga contineri quod non redoleat diabolicas superstitiones & vanam Gentilitatem, uti in illius carminis explicatione clare patebit. Ut autem rite in illa procedatur, in genere hæc notari velim, ut carminis occasio indicetur. Anno ab Urbe condita 713, qui tertius erat Triumviratus & quadragesimus primus, ante nativitatem Servatoris, inquit Blondellus, sub Consulatu L. Antonii, & P. Servilii, Augustus victis Cassio & Bruto, æstate præcedenti, veteranis suis militibus dono dedit terras omnes trans Padum (vulgo *Po*) Servius ad Eclogam IX. Virgilii, inquit Blondellus, testatur Cremonensium terras, eo quod illi Cremonenses, Cassii, uti & Antonii copias suscepissent, ab Augusto Antonii Victore inter milites suos fuisse distributas, sed putat Blondellus Servium in eo errasse, quandoquidem illam distributionem decem annis ante bellum contra Antonium factam fuisse pro certo habet: ut autem ingenue fateamur, illud scriptum fuisse à Servio nullibi in commentariis illius ad IX. Eclogam, reperire potuimus: sed in commentariis Joannis Ludovici de la Cerda illud invenimus, ad dictam Eclogam. Dicit enim morem fuisse inter Imperatores, ut juberent agros metari, hoc est, in jugera certa distingui, ut æqua divisio inter milites, quibus is ager assignandus erat, iniri posset: si ager autem ille donandis militibus non sufficeret, etiam vicina loca in supplementum addebantur: hinc factum ut diviso Cremonensi agro & militibus dato, cum is non sufficeret, pars quoque agri Mantuani dimensa fuerit & militibus data. Ad hoc allusit Lucanus lib. I.

Quæ

Quæ ſedes erit emeritis? quæ rura dabuntur
Quæ noſter veteranus aret?

Hæc ὡς ἐν παρόδῳ. Dicit porrò Blondellus, incolas Cremonenſis agri male exceptos, & Virgilius tum 29. ætatis annum agens multa, debuiſſet pati, (terræ ejus aſſignatæ fuerunt Claudio Veterano aut Ario Centurioni, qui cum illarum poſſeſſionem caperent, illum (*Virgilium*) in vitæ diſcrimen & periculum adduxerant) ſi favore Aſinii Pollionis, Alfeni Vari & Cornelii Galli non fuiſſet ſublevatus boniſque ſuis reſtitutus. Et uti Mantuanorum miſeriam exprimere volens, Melibœum exclamantem introduxerat Bucol; Ecloga. I.

Nos Patriæ fines, nos dulcia linquimus arva:
Nos Patriam fugimus. Et poſtea:
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?

Et Moerin conquerentem de advenis, dicentibus:

— — — — — *Veteres migrate coloni.*

Et Mantuam Cremonæ nimis vicinam fuiſſe atque hinc ejus ortam fuiſſe calamitatem, his verbis exprimit.

Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ.

Atque alibi Georgic. lib. II.

Et qualem infœlix amiſit Mantua campum.

Et Martialis Epigrammatum lib. VIII. Epigram. LVI. eadem cecinit:

Jugera perdiderat miſeræ vicina Cremonæ,
Flebat & abductas Tityrus æger oves.

Ut autem gratum erga Auguſtum oſtenderet animum, Virg. illum Dei nomine decoravit, Ecloga I.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus.

 Atque

Atque hinc ipsi sacrificia quotannis per dies bis senos offerre vovit & constituit. Dicit enim:

Hic illum vidi juvenem Melibœe, quotannis
Bissenos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite ut ante boves pueri; submittite tauros.

Et laudibus extulit Pollionem, Eclogis tertia & quarta, Varum sexta & nona, & Gallum decima. Adde etiam Gallum hunc Georgicorum lib. IV. laudibus evectum, verum ne Augusto displiceret, qui ut violentas sibi Gallus inferret manus, mandaverat, propter suspicionem eum sibi fuisse insidiatum, rem totam in Aristæi fabulam convertit. Anno urbis Romæ septingentesimo decimo quarto, Augusti quarto, Herodis primo, & quadragesimo ante Servatoris Nativitatem, Asinio Pollioni cum Domitio Calvino ad Consulatum evecto, natus fuit filius. Hanc Virgilius opportunam nactus occasionem, ut existimabat, in laudes Augusti, Pollionis & illius filii exspatiandi, omniaque illis fausta vovendi, à Pollionis consulatu & Salonini die natali incipiens, dicit:

Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina, tuus jam regnat Apollo.

Apollo, id est Augustus, de quo porro testatur his verbis:

Ille Deum vitam accipiet, Divisque videbit
Permistos heroas, & ipse videbitur illis,
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

Narrat porro Saloninum tot ac tantis bonis cúmulandum, ut non solum prima ineunte ætate, verum etiam per totum vitæ cursum, cuncta in mundo videnda sint fœlicissima & maxime prospera.

At tibi prima puer nullo munuscula cultu
Errantes hederas passim cum baccare tellus,

Mistaque

Mistaque ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ubera: nec magnos metuent armenta Leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet: Assyrium vulgo nascetur amomum.

In adolescentia ejus etiam hæc fient:

Et duræ quercus sudabunt roscida mella.
Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella:
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.

Ad virilem autem ætatem ubi pervenerit, tum

Cedet & ipse mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces, omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non vinea falcem:
Robustus quoque jam tauris juga solvet arator,
Nec varios discet mentiri lana colores.
Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos:
Talia secla suis dixerunt currite fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcæ, &c.

Hæc & cætera quæ quarta hac continentur Ecloga, si exacte perpendantur, quid in iis Divini? quid reperiamus, nisi quod apprime conveniat Gentili, ejusque superstitioni? certe nihil. Quare non dubitamus audacter asserere, nihil hic de Messia commemorari; quicquid dicant contra, credulus nimis Imperator Constantinus & Erasmus Schmidius aliique, qui hanc Eclogam in alienos sensus torquent, & Deo Deique filio Servatori nostro Jesu Christo applicant. Quid hac de

de re sit dicturus Constantinus, postea examinabimus. Lubet heic in medium proferre Doctissimi Boxhornii sententiam super hoc Virgilii carmine, quam his verbis expressit. p. m. 24. Historiæ universalis. *Vera haud dubie & soli ac uni Christo debentur quæ in eo* (Carmine) *dicuntur. At quam illa vera sunt, falsum est Cumæam illa cecinisse, licet cecinisse à Romanorum principe poëtarum dicatur. Commenti ergo aut mendacii hujus origo hic aperienda est, ut quod de Christo ejusque adventu prædictum vere est, falsò à Sibylla prædictum affirmari, tandem intelligatur. Res autem, ut ego opinor, imo plane ut res est, ita ut jam dicam, se habet; & ita se habere nulli, ut spero, eorum, qui falli aut decipi inanibus nominibus ac titulis nolunt, posthac negabunt. Notum, neque pluribus inter Christianos probandum est, jam ab ipso quasi mundi exordio, post primorum, in quibus posteri omnes damnati sunt, parentum lapsum, editum Divino ore fuisse Oraculum de Mediatore inter Deum læsum & homines reos futuro, & suo tempore, salutis hominum caussa, corpus hominis ex Fœmina homine assumpturo. Notum & illud est, ejusmodi Oracula deinde Patriarcharum Prophetarumque ore scriptoque, Deo inspirante, sæpius fuisse repetita. Notum quoque in iisdem Oraculis, sceptri, Regni, Ducis ac principis & Regis diserte factam fuisse mentionem: notum denique, Judæorum vulgus interpretando hæc omnia de Rege Messia, ejusque Regno, &, Rege aliquo Regnoque, ut sic dixerim, sæculi, sed male, ut res ipsa docuit, accepisse. Neque dubitandum est, quin ambitiosa & ventosa & insolens Judæorum natio, ejusmodi Oracula, & hanc eorum sententiam, continuo inter reliquos orientis populos jactaverit, iisdemque persuaserit, ex oriente & Judæa, profecturum aliquando Principem, qui longe latéque esset regnaturus. Gentes, cum hæc accepissent à Judæis, sicuti Judæi acceperant à Prophetis, Prophetarum, quibus Oracula Divinitus erant inspirata, ignaræ, suis Vatibus, Sibyllis imprimis, tribuerunt. At non Sibyllarum, sed Prophetarum ea erant, non erant Divinitus Sibyllis aut aliis ejusmodi inter Gentes Vatibus inspirata, sed Prophetis: ex quibus cognita de adventu Regis ac Domini Messiæ Judæi per Gentes sparsére; gentes autem, cum Prophetas alios non agnoscerent, eorum Auctores à Sibyllis prodita credidere: itaque Prophetica (de Veteris Testamenti inter Judæos Sanctissimis Vatibus loquor) haud dubie origine sunt, non Sibyllina, quæcunque de venturo Domino ac Rege, qualis Messias fuit, prædicta ab iis leguntur: aut nihil prædixerunt de Christo Gentium vates & sacerdotes, aut si quid prædictum*

ab

ab iis possit videri, jam ante prædictum à Prophetis, & per manus quasi Judæorum sibi traditum prodidere. Hactenus Doctissimus Boxhornius, huic quidem astipulamur, in eo quod nihil fuerit in ore Gentilium de venturo Christo, ejusque officiis, passione, &c. nisi quod à Prophetis Judæisque acceperunt, verum hoc non admittimus, quod vera haud dubie & soli Christo deberi existimat quæ in eo carmine continentur: quasi vero Ecloga illa sit prædictio de Christo, pernegamus hoc. Virgilius enim longe alia cecinit: Gentiles publico rumore intellexerant, Regem nasciturum in Oriente, & ex Judæa proventurum, testibus vel ipsis Paganis, Tacito & Suetonio. Dicunt enim Judæis pariter ac Romanis in ore fuisse Oraculum, de prodituro Rege, qui ex Judæa profectus, rerum ubique potiretur. Tacitus loco supra laudato: Hist. lib. V. *Pluribus persuasio inerat, Antiquis Sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens, profectique Judæa rerum potirentur*, Suetonius in Titi Vespas. vita cap. IV. *percrebuerat Oriente toto vetus & constans opinio, esse in fatis, ut eo tempore Judæa profecti rerum potirentur*, &c. Sed quid de Judæa Virgilius? Ne γρῦ quidem. Oraculum quod Cumææ assignatur, sine definitione & absque ulla determinatione, Regem magnum orbi dominaturum prædicebat, Regem autem illum è Judæa venturum audiverant Pagani, sed de Judæa altissimum apud Poëtam silentium, cum tamen Oraculi substantia in eo consistat, quod ex Judæa, & non aliunde esset oriturus. Soli Judææ gloria illa attribuebatur. Deinde notandum si ad illud Oraculum respexisset Virgilius, proculdubio Orientis & Judæorum meminisset; cur enim illa non innuisset? quandoquidem Tacitus & Suetonius, ut ut Pagani, Judææ mentionem faciunt, certe nullum est dubium quin fecisset poëtarum princeps & accuratissimus, si ad illum regem, de quo inter Gentes sparsus erat rumor publicus & generalis, respexisset. Verum cum intendat exspatiari in laudes Augusti & Pollionis, non est mirum, illum nihil de Judæa & Judæis protulisse. Mirari satis non possumus, Viros doctos quam plurimos sentire, Ecloga quarta Virgilii contineri prædictionem de Servatore nostro Jesu Christo, & inter illos deprehendi celeberrimum D. Samuelem Maresium, in dissertatione de Sibyllis & libris Sibyllinis, asserentem Eclogam quartam Virgilii de Christo Servatore exclusive ad quemlibet alium, debere intelligi. Thesi XLIX.

& quod maxime miror, eſt, quod Doctiſſimus Blondellus qui nihil de Chriſto in illa Ecloga contineri putat, illi hac de cauſa vapulet: ſed quam immerito, clareſcet expoſitione totius aut ſaltem maximæ partis hujus Eclogæ. Non veremur enim aſſerere & pronuntiare, profanum & impium eſſe hoc carmen, & profanam Gentilitatem potius præ ſe ferre quam Vaticinium de Servatore. An non Idololatriam redolet Gentilem, quod in ipſo Eclogæ principio invocet muſas Siciliæ: *Sicelides Muſæ*, &c. Deam item Gentilem: *Caſta fave Lucina*, &c. Quam bene conveniant hæc Poëtæ, quem à nonnullis pro Divinitus afflato haberi ſcribit Jeſuita Craſſetus, ſagaciſſimo Loyolitæ inquirenda relinquimus. Certe potuiſſet vel ex hoc concludere, nullo modo potuiſſe tales Invocationes procedere ab homine Spiritu Dei acto. Spiritus enim Dei homines ab Invocatione fictarum Dearum depellit:

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas.

Hunc verſum hoc modo Græce expreſſum à Conſtantino Magno lego apud Euſebium, in orat: ad Sanctorum cœtum capite XIX.

Ἤλυθε Κυμαίου μαντεύματος εἰς τέλος ὀμφή.

Ad explicationem addit Imperator, Κυμαίαν αἰνιττόμενος δηλαδὴ τὴν Σιβύλλαν, *Cumæam ſcilicet Sibyllam intelligens.* Auguſtinus de Civitate Dei Cap. XXVII. libro X. ſignificat Virgilium ſuam hanc Eclogam ex Cumæa Sibylla hauſiſſe: & Vives ad illum locum ſic ait: *Tota illa Ecloga ſumpta eſt de carminibus Sibyllinis, quæ cum eſſent de Chriſto dicta, tempuſque eſſet ænigmatis quibuſdam ſubſignificatum, eaque intelligeret Virgilius, & videret adventare, de aliquo ex principibus Romanis exiſtimabat eſſe dicta, & hujus Pollionis filio Salonino attribuit.* Sic etiam Petrus Molinæus lib. III. Vat. (quod valde tamen miror,) ex ſola Cumæi carminis mentione, putat *Virgilio patuiſſe ingreſſum in Bibliothecam Palatinam, eique factam copiam librorum Sibyllinorum, ex Græcia advectorum, atque in his libris Poëtam inveniſſe vaticinia de puero naſcituro ex Virgine, qui toti orbi Imperaturus eſſet, qui deleturus eſſet hominum peccata, & ſerpentem exciſurus & ſæculum aureum reducturus, idque in æternum, & Poëta hæc legens, ex circumſtantiis temporis colligeret tempus à Sibylla deſignatum adveniſſe, homo non capiens ſenſum horum Vaticiniorum*

rum turpi adulatione hæc transtulit in Saloninum Pollionis filium modo natum, quædam Poëtarum more ludens & de suo intermiscens. Sic etiam sensit Doctissimus D. Usserius, Episcopus Armachanus, in Annalibus V.T. tom. II. ad annum, ante natum Christum, quadragesimum, ubi sic inquit: *Asinius Pollio in Consulatu filium suscepit, quem à captis Saloninis, Spalatensi Civitate in Dalmatia, Saloninum vocavit. Cui Virgilius in Pollione suo Genethliacum canens, ex Cumæo sive Sibyllino carmine, secula per metalla dividente,* (quæ divisio est omnino desumpta à Poëtis ex Nebucadnetsaris statua apud Danielem Cap. II.) *decimaque & ultima mundi ætate, qua Sol, id est, Apollo esset Imperaturus, novam futuram rerum omnium* ἀποκατάστασιν *prædicente* (ex Platonis scilicet palingenesibus) *hoc anno sæculum aureum & cum eo Erigonem sive Astræam, quæ ferreo sæculo terras reliquerat, rediturum pronuntiavit:* Ut habet Servius in Virgilii Eclogam quartam. Duas continent partes Doctorum horum Virorum hæ assertiones. Primo volunt, carmen hoc desumptum esse ex Cumææ Sibyllæ Oraculis: secundo eo poëmate comprehendi prædictionem de Adventu Jesu Christi ex Virgine nasciturì. Primam quod attinet, nullo illam niti fundamento judicamus, Virgilius non dicit hoc se ex libris Sibyllinis vel potius Cumææ Oraculis, deprompsisse carmen, sed tantum putat tempori nativitatis Salonini vel etiam Augusti, quadrare illud dictum de aureo sæculo venturo, quod à Sibylla Cumæa prædictum fuisse rumor inter homines sparsus, dictabat; at vero Sibylla Cumæa mundi tempora per metalla divisit, loquiturque de aureo sæculo, quod non aliter quam relative ad argenteum aliorumque metallorum secula potest intelligi, ideoque statuendum est pro certo, poëtam optimum, hoc suum carmen desumpsisse ex Cumæa Sibylla: si vero quæritur, quo pacto Virgilio copia facta fuit Cumanorum Oraculorum, respondebunt Viri Docti supra laudati, aut saltem D. Molinæus, illi patuisse ingressum ad Bibliothecam Palatinam, atque illo modo illum potuisse perscrutari dictæ Sibyllæ Oracula. Verum, bona cum venia tantorum virorum, hoc dicam, me non credere Virgilium poëma suum hoc hausisse ex Cumææ Sibyllæ Vaticiniis. Illo enim tempore multa, sub Sibyllinorum nomine circumferebantur Oracula, quæ tamen Sibyllarum non erant, ideoque non est necesse ut ad illas tales prædictiones referamus. Ut autem nunc demonstremus ex Sibyllæ Cumææ Vatici-

ticiniis carmen hoc ſuum non hauſiſſe Virgilium, rationes ſequentes perponderentur, rogamus. Primo Conſtantinus Imperator aſſerue-rat, Ciceronem in Romanam linguam tranſtuliſſe Acroſtichidem de Jeſu Chriſto, quid autem nunc ad rem facit allegatio carminis Virgiliani

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas.

An ex hoc fluit, Ciceronem Carmen illud in Romanam linguam tranſtuliſſe? ne ipſi quidem viſum aut lectum fuiſſe, ante demonſtravimus: quid porro dicendum Erythram & Cumas unam eandemque eſſe Civitatem? verum ſi quis excipere velit, primo Erythris commoratam fuiſſe Sibyllam, poſtea Cumis, atque hinc Erythræam & Cumæam aut Cumanam fuiſſe dictam & nominatam, nunquid Scriptores illi indicare debuerant diſtincte, primo in illa, poſtremo in alia Civitate, habitaſſe Sibyllam: hoc autem nullibi repperimus validis argumentis demonſtratum. Dicimus porro ſecundo loco: cum Doctiſſimo Blondello hac ſuppoſitione facta, Virgilium nec legiſſe nec legere potuiſſe carmen Sibyllæ Cumææ. Neque enim vel Patricii vel Quindecim-Viri titulo ornatus unquam fuit Virgilius, nec potuit illo titulo decorari, quoniam nondum attigerat illam ætatem qua illo inſigniri poterat. Non enim pervenerat ultra trigeſimum ætatis annum; at vero ad illam dignitatem non promovebantur, niſi Viri provectioris ætatis, uti conſtat ex Hiſtoricis. Tertio, etiamſi inter Quindecim-Virorum numerum fuiſſet admiſſus, tamen inde non ſequitur, illum vera Cumæa Oracula potuiſſe conſpicere, illorumque illi fuiſſe factam copiam, aut illi patuiſſe ingreſſum in Bibliothecam Palatinam, quid hoc ad rem faceret, ſi concederemus Virgilium fuiſſe Quindecim-Virum, aut habuiſſe libertatem intrandi Palatinam Bibliothecam: ergo, regerent contrariæ ſententiæ Viri, vidit & potuit perluſtrare Sibyllæ Cumææ Vaticinia: negamus hoc & pernegamus. Perierant enim jamdudum Oracula illa cum Capitolio, incendio abſumpto. Vera illa Vaticinia Tarquinio oblata non amplius in rerum natura exſtabant, ideoque illa perluſtrare non potuit, illa autem quæ Ciceronis & Auguſti tempore venditabantur pro veris Cumæis, erant undiquaque conquiſita & pro Cumæis populo obtrudebantur, ſic nos hoc docente Dionyſio Halicarnaſſæo. Quarto, dato ſed non con-

concesso, quis hoc D. Molinæo revelavit, Virgilio liberum introitum ad Bibliothecam Palatinam fuisse concessum? quo Authore hoc asserit? si dicto fidem haberi velit, oportuisset probati Scriptoris testimonium adhibere, quo siquidem destitutum conspicimus, eadem facilitate qua asseruit, hanc propositionem negare possumus. Quinto, etiamsi veri libri Cumani (qui tamen nihil commune cum libris qui hodie ostenduntur, habebant) integri superfuissent, & Virgilius eorum fuisset ex ordine, quibus examen librorum Sibyllinorum fuisset permissum, non tamen adaptasset (si agnovisset de Servatore Jesu Christo mentionem injici) sensum Oraculi, Pollioni, ejusque filio, & præcipue Augusto. Non tantum hoc loco, verum etiam lib. VI. Æneid. circa finem: Ecloga IV. hoc elogio illum insignire voluit,

Cara Deûm soboles magnum Jovis incrementum.

Et lib. VI. jam citato, sic canit Poëtarum Princeps:

Hic vir, hic est tibi quem promitti sæpius audis
Augustus Cæsar, Divûm genus: aurea condet
Secula, qui rursus Latio, regnata per arva
Saturno quondam: super & Garamantas, & Indos
Proferet Imperium.

Quod igitur ex allegatione Cumæi Carminis concludi potest, eo recidit, ut Virgilius cum cœteris sui ævi hominibus credi debeat, hac opinione imbutus, nempe Cumæa illa carmina ex variis locis Romam asportata, (quæ cum Cumæa non essent, tamen pro illis fuerunt habita, quoniam pro talibus legati illa acceperant) continuisse fata tum Civitatis æternæ (Romæ) cum totius orbis, & secundum illa omnia per terrarum orbem eventura, usquequò reverteretur magnus ille annus Platonicus, quo seculum Aureum & felicia illa tempora, quæ olim Regnante Saturno fuerunt, essent reducenda & renovanda: Virgilius igitur Augusto Imperatori & Pollioni adulari volens, scopo suo accommodavit, jam tum adfuisse & advenisse seculum Aureum sub Augusti Imperio tranquillo & Pollionis consulatu. Quale autem fuerit Aureum sub Saturno seculum, omnibus cum sit notissimum,

 non

non opus erit illius descriptioni immorari; pauca hæc protulisse sufficiet: Saturnum fuisse Regem Justissimum Scriptores unnaimi consensu memoriæ prodiderunt: ideoque teste Diodoro Bibliothecæ lib. V. volunt illum τοὺς καθ' ἑαυτὸν ἀνθρώπους ἐξ ἀγρίου διαίτης εἰς βίον ἥμερον μεταστῆσαι, καὶ διὰ τοῦτο ἀποδοχῆς μεγάλης τυχόντα, πολλοὺς ἐπελθεῖν τῆς οἰκουμένης τόπους, εἰσηγήσασθαι δ' αὐτὸν ἅπασι τήν τε δικαιοσύνην καὶ τὴν ἁπλότητα τῆς ψυχῆς: *Homines sui temporis ex agresti vita ad humaniorem cultum transtulisse, & propterea magnos honores consecutum, multa orbis loca peragrasse, & omnes ad Justitiam & Animi Simplicitatem induxisse.* Sic testatur etiam Aurelius Victor in libro de Origine Gentis Romanæ: *Feros homines & rapto vivere assuetos ad compositam vitam traduxit.* Hoc etiam Virgilius suo testimonio confirmat Æneid. lib. VIII.

Is genus indocile, & dispersum mentibus altis
Composuit legesque dedit.

Saturni etiam ætas aurea in eo consistebat, uti fabulantur Poëtæ, quod homines omnia in commune possidebant; Trogus apud Justinum lib. XLIII. p. m. *Saturnus tantæ Justitiæ fuisse traditur, ut neque servierit sub illo quisquam, neque quicquam privatæ rei habuerit, sed omnia communia & indivisa omnibus fuerint, veluti unum cunctis Patrimonium esset.* Sic etiam Virgilius Georgic. lib. I.

Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat. — — — —

Et Ovidius lib. III. Amorum Eleg. VII.

Signabat nullo limite fossor humum.

De hac Saturni aurea ætate etiam hæc retulit Hesiodus in Oper. & Di. p. m. XI.

Οἱ μὲν ἐπὶ Κρόνου ἦσαν, ὅτ' οὐρανῷ ἐμβασίλευεν,
Ὥστε θεοὶ ἔζωον; ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες,
Νόσφιν ἄτερ τε πόνων καὶ ὀϊζύος.

Hoc est:

Cælo-

Cælorum Imperium dum Rex Saturnus habebat,
Diis similes summa degebant pace, nec ullus
His labor aut ærumna fuit, — — —

Eodem fere modo Martialis lib. XII. Epigram. LXIII.

Antiqui Rex magne Poli, mundique prioris,
Sub quo pigra quies, nec labor ullus erat.

Ad hoc etiam Saturni Aureum fæculum referenda censemus hæc Teleclidis, apud Athenæum lib. VI.

Εἰρήνη μὲν πρῶτον ἁπάντων ἦν ὥσπερ ὕδωρ κατὰ χειρὸς
Ἡ γῆ δ' ἔφερ' οὐ δέος οὐδὲ νόσους, &c.

Primum quidem omnibus pax fuit, ut manibus aqua;
Nec quæ metum afferrent nec quæ morbum terra genuit.

Ex paucis his facile est conjicere, cur Poëta Virgilius, de reditu Astrææ in terram, utpote Justitiæ Deæ, cecinerit: cur etiam meminerit pacis & tranquillitatis tum temporis exstituræ.

Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.

Et cur etiam addiderit sequentia:

Molli paulatim flavescet Campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus uva,
Et duræ quercus sudabunt roscida mella.

Et postea:

— — — Omnis feret omnia tellus,
Non rastros patietur humus, nec vinea falcem:
Robustus quoque jam tauris juga solvet arator,
Nec varios discet mentiri lana colores.
Ipse sed in pratis aries jam suave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.

Hæc autem non necesse est dicamus Poëtam mutuatum esse ex Cumæâ Sibyl-

Sibylla, an non enim aliunde, uti reliqui Pagani, ex commercio cum Judæis, vel exſparſo generali rumore de Rege venturo, & Fœlicitate maxima ſub illius Regimine futura, vel etiam ex Sacris codicibus in Græcam linguam tranſlatis, & in omnium manibus verſantibus haurire potuit? Certe hoc pro valde probabili & veriſimili habemus. Viros undiquaque doctiſſimos conſentientes deprehendimus, inter alios doctiſſimum Epiſcopum Armachanum Jacobum Uſſerium in ſuis Annalibus ad A. p. Jul. 4674. ubi ſic ſcribit: *Videtur ea deſcriptioni ſæculi aurei Poëta inſeruiſſe, quæ vel à Judæis, quos Romæ circa gradus Aurelios ſimul habitaviſſe in Oratione pro Flacco docet Cicero, de Meſſia ſuo prædicata audiverat, vel in Prophetarum Oraculis quæ Græce paſſim tum extabant de eodem ſcripta ipſe legerat.* Sic etiam inter Pontificios Baronius, Appar. Num. XXIII. *Potuit Maro ab Hebræis aliqua accepiſſe; nam Herodes Rex Judæorum cum Romam venit, ſæpe Pollione, ut ſcribit Joſephus, utebatur hoſpite Virgilii amiciſſimo.* Concludimus igitur, neque Virgilium, neque Sibyllam Cumæam (ex cujus ſcriniis Poëtam deprompſiſſe ſuam quartam Eclogam putant) potuiſſe vaticinari de Meſſia, quandoquidem ille non niſi ex Divina Revelatione cognoſci poteſt. Videamus nunc, quid porro addat Imperator Conſtantinus eodem capite XIX. Καὶ οὐκ ἠρκέσθη τούτοις περαιτέρω προεχώρησεν, ὡς τῆς χρείας τῆς αὐτῶν μαρτυρίαν ἐπιποθούσης· τί λέγων αὖθις;

Οὗτος, ἀπ' αἰώνων ἱερὸς στίχος ὤρνυται ἡμῖν·
Ἥκει παρθένος αὖθις, ἄγουσ' ἐρατὸν βασιλῆα.

Τίς οὖν ἄρα εἴη παρθένος ἐπανήκουσα, ἆρ' οὐχ ἡ πλήρης τε καὶ ἔγκυος γενομένη τοῦ θείου πνεύματος. Καὶ τί τὸ κωλύον τὴν ἔγκυον τοῦ θείου πνεύματος, κόρην εἶναι ἀεὶ καὶ διαμένειν παρθένον; ἐπανήξει δὲ ἐκ δευτέρου, καὶ τὴν οἰκουμένην παραγενόμενος ἐπικουφίσει. Καὶ προστίθησιν ὁ ποιητής.

Τὸν δὲ νεωστί πω τεχθέντα φαεσφόρε μήνη,
Ἀντὶ σιδηρείης χρυσέην γενεὴν ἀπάσαντα
Προσκύνει — — —
Τοῦ δὲ γὰρ ἄρχοντος, μνησικακία πάντα βρότεια
Καὶ συναχαί τε καταδυνάζονται ἀλιτρῶν.

Συνίεμεν δὴ φανερῶς τε ἅμα καὶ ἀποκρύφως δι' ἀλληγοριῶν τὰ λεχθέντα: τοῖς μὲν βαθύτερον ἐξετάζουσι τὴν τῶν ἐπῶν δύναμιν, ὑπ' ὄψιν τοῦ τοῦ Χριστοῦ θεότη-

θειότητος. Ὅπως δὲ μή τις τῶν δυναστευόντων ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει, ἐγκαλεῖν ἔχῃ τῷ ποιητῇ, ὡς παρὰ τοὺς πατρῴους νόμους συγγράφοντι, ἐκβάλλοντί τε τὰ πάλαι ὑπὸ τῶν προγόνων περὶ τῶν θεῶν νομιζόμενα, ἐπικαλύπτεται τὴν ἀλήθειαν· ἠπίστατο γὰρ, οἶμαι, τὴν μακαρίαν καὶ ἐπώνυμον τοῦ σωτῆρος πλετὴν· ἵνα δὲ τὸ ἄγελον τῆς ὠμότητος ἐκκλινοι, ἦγε τὰς διανοίας τῶν ἀκουόντων, πρὸς τὴν ἑαυτῶν συνήθειαν· καὶ φησὶ, χρῆναι βωμοὺς ἱδρύεσθαι καὶ νεὼς κατασκευάζειν, θυσίας τ᾽ ἐπιτελεῖσθαι τῷ νεωστὶ τεχθέντι· ἀκολούθως δὲ τὰ λοιπὰ ἐπήγαγε τοῖς φρονοῦσι· φησὶ γάρ: Hoc eſt: *nec his contentus, ulterius progreſſus eſt, quaſi neceſſitas ipſa teſtimonium ejus requireret. Quid igitur dicit?*

Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo:
Jam redit & Virgo: redeunt Saturnia Regna.

Quænam eſt ergo Virgo illa quæ redit? nonne illa quæ plena & gravida fuit Spiritu Sancto? quid autem obſtat, quo minus ea quæ Spiritu Divino prægnans eſt, puella ſemper & Virgo permaneat. Redibit etiam optabilis Rex, & orbem terrarum Adventu ſuo ſublevabit. Sic enim addit poëta:

Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toti ſurget gens aurea mundo,
Caſta fave Lucina.
Hoc duce, ſi qua manent, ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.

Quæ quidem aperte ſimul & obſcure per allegoriam dicta eſſe intelligimus. Nam iis quidem qui verſuum vim ac ſententiam altius ſcrutantur, Divinitatem Chriſti oculis quodammodo ſubjiciunt. Ne vero quiſquam ex Regiæ urbis primoribus, poetam criminari poſſet, quod contra patrias leges ſcribere eſſet auſus, & traditas olim à majoribus de Diis opiniones everteret, Veritatem de induſtria occultat. Norat enim, ut equidem cenſeo, Beatum & Salutare Servatoris noſtri myſterium. Itaque ut immanem hominum crudelitatem evitaret, audientium animos ad inolitam ipſis conſuetudinem deduxit: aitque recens nato, Altaria ac templa eſſe exſtruenda & Sacra facienda. Cætera quoque conſentanea ſubjunxit in gratiam eorum qui ita ſentirent. Ait enim. Reſpondemus ad magni Imperatoris effata, primo recedit plane à Latino Virgilii textu Græca Conſtantini verſio, quod

quivis Græcæ Linguæ gnarus facile perſpiciet, ſi collationem cum Latino Poëtæ carmine inſtituat: obſervavit autem bene (noſtro quidem judicio) Doctiſſimus Blondellus, ſi recte vertere voluiſſet Conſtantinus, ſic hæc verba, *redeunt Saturnia regna*, ἄγουσι Κρόνον βασιλῆα vel Κρόνου βασιλείαν, fuiſſe vertenda. Certum eſt Poëtam alluſiſſe ad Magni anni Platonici revolutionem, & Saturni Regnum, vel ſeculum Aureum: hæc quam incongrue ab Imperatore ſint reddita, nemo eſt qui non videat. Secundo obſervamus, Imperatorem non potuiſſe dare carmini Virgiliano ſenſum Chriſtianum, niſi miſere in alium ſenſum, à ſcopo Poëtæ prorſus alienum detorquendo. Videantur tantum, ut hoc cuivis pateat, verſus quos è Latino in Græcum ſermonem traductos credi voluit Conſtantinus. Latini verſus ſic ſonant:

Tu modo naſcenti puero quo ferrea primum
Deſinet ac toto ſurget Gens Aurea mundo,
Caſta fave Lucina, tuus jam Regnat Apollo,
Teque adeo decus hoc ævi, te Conſule, inibit
Pollio, & incipient magni procedere menſes.
Te duce ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.

Hos autem ſeptem verſus hoc modo Græce reddidit:

Τὸν δὲ νεωστί που τεχθέντα φαεσφόρε μήνη,
Ἀντὶ σιδηρείης χρυσέην γενεὴν ἀπάσαντα
Προσκύνει — — —
Τοῦ δὲ γὰρ ἄρχοντος μυροειηκέα πάντα βρότεια
Καὶ στοναχαί τε κατευνάζονται ἀλιτρῶν.

Hoc eſt: *Luna præbe lucem, adora recens natum, qui ſequi facit Gentem Auream loco ferreæ, illo dominante conſopientur dolor omnium ulcerum mortalium, & gemitus impietatum.* Quis hoc credere aut divinare poſſet, niſi monitus, inquit D. Blondellus, quatuor hos verſus Græcos exprimere ſenſum & mentem ſeptem Latinè ſupra citatorum? & Virgilii ſermonem poſſe deduci ad Chriſti Adorationem & Reconciliationem mundi cum Deo per ejus ſanguinem, quoniam applicantur recens nato pue-

puero, qui à Poëta Pollioni sunt attributa, si Salonino applicare intendisset; & si Imperator hoc intellexisset, oportuisset vertere Græce, σοῦ δ' ἄρχοντος. Notandum porro, Constantinum, votum illud, quod ad Lucinam pro favore erga Saloninum dirigit Poeta, convertere in præceptum ad Lunam de adorando Servatore Jesu, ac referre ad pacem Spiritualem conscientiarum per peccatorum Remissionem, id quod conceperat Virgilius de restabilienda pace temporali, per reditum Regni Saturni, succedentis sub Augusto criminibus sæculi ferrei, quod (ex suppositione) locum dare seculo aureo debebat, nascenti sub Pollionis consulatu, imo etiam omittere illa, quæ tum de illo consulatu cum de Regno Apollinis à Poëta commemorantur, sub cujus nomine intellexit Maro Cæsarem Augustum, non solum quia Pagani (sic notante hoc Macrobio Saturn. lib. I. cap. XVII.) ut refert Doctiss. Blondellus, omnes quotquot sub cælo crederent Deos, ad Solem vel Apollinem referrent, verum etiam quoniam Augustus Imperator, Apollinis cultui esset addictissimus, cui etiam postea, testibus Historicis, magnificum in monte Palatino, exstruxit Templum, unde etiam Apollo passim *Palatinus* vocatur. Hinc Horatius Epist. lib. I. Ep. III.

Privatas ut quærat opes, & tangere vitet
Scripta, Palatinus quæcumque recepit Apollo.

Et tanto convenientius se Appollinem colere debere existimavit, quandoquidem ipsius beneficio victoriam Actiacam adeptum esse credidit. Imo etiam adeo Appollinis cultui fuit addictus, ut & ipse pro Apolline haberi voluerit in magnifico quodam convivio: Suetonius in Octav. August. Cap. LXX. *Cœna quoque ejus secretior in fabulis fuit, quæ vulgo* δωδεκάθεος vocabatur: *in qua Deorum Dearumque habitu discubuisse convivas, & ipsum pro Apolline ornatum, non Antonii modo Epistolæ singulorum nomina amarissime annumerantis, exprobrant, sed & sine Auctore notissimi versus,*

Cum primum istorum conduxit mensa choragum,
Sexque Deos vidit mollia, sexque Deas.
Impia dum Phœbi Cæsar mendacia ludit,
Dum nova divorum cœnat adulteria:

Omnia, ſe à terris tunc numina declinarunt:
Fugit & auratos Juppiter ipſe thronos.

Dicit porro Conſtantinus, ad hæc Virgilii verba,

Jam redit & Virgo, &c.

Quænam ergo eſt Virgo illa quæ redit, nonne illa quæ plena & gravida fuit Spiritu Sancto? quid autem obſtat quo minus ea quæ Spiritu Divino prægnans eſt, puella ſemper & Virgo permaneat? verum cum bona Magni Imperatoris venia, dicimus, etiamſi credamus perpetuam B. Mariæ Virginitatem, eamque concepiſſe Servatorem noſtrum operatione & virtute Spiritus Sancti, etiamſi ejus reditum ad Judicium extremum confiteamur omnes, an igitur Virgilio innotuit Myſterium hoc Conceptionis miraculoſæ? An ille de Virgine Maria, de qua nec Virgilius nec Judæorum quisquam unquam inaudiverat, prophetavit? ſic Paganus Poëta clarius & diſtinctius Myſterium hoc percepiſſet quam vel ipſi Hebræi, vel Prophetæ. Eſaias qui de conceptione Servatoris noſtri fuit vaticinatus, non dicit, Virgo *Maria* concipiet, ſed ſimpliciter *Virgo*. Quid porro ineptius dici poteſt quam Virginem Mariam in mundum rediiſſe, cum illa, operatione Spiritus Sancti filium concepit? An igitur mulieres omnes, quando concipiunt, in mundum redire ſunt dicendæ? Quid ſtolidius ſuſtineri poſſit, non videmus. Numquid ergo Virgo Maria per nativitatem in mundum intrans, poſtea è mundo fuit tranſlata, ut circa plenitudinem temporis rediret? Vel an hoc potius dicendum, primo in mundum introductam Virginem fuiſſe, poſtea ex hominum oculis ſublatam, ut tandem altera productione manifeſtaretur? ſed æque inſulſe hæc ſuſtinetur opinio. Dicimus igitur, per Virginem hanc, de qua Virgilius, non poſſe intelligi Deiparam, & Poëtam ad illam non potuiſſe alludere, quandoquidem ne fando quidem unquam de illa quidquam inaudiverat, nec reſcire potuit, ſiquidem ne ipſi quidem Judæi, imo nec ipſi Prophetæ ſpiritu Divino afflati, hoc norant. Hoc tantum ex revelatione Divina, Virginem parituram conſtabat, ſed Mariæ nomine deſignandam, nemo mortalium hoc ſciebat. Si vero regeratur, Virgilium etiam non loqui in particulari de Virgine Maria, verum in genere de Virgine quemadmodum & hoc Prophetæ prædixerant, reſponde-

demus Poëtam Paganum & infidelem non potuisse scribere de Virgine Deipara, quam nunquam novit, & etiamsi daremus, illum intendisse sermonem instituere de Virgine Deipara, tamen inde non sequeretur, Gentilibus innotuisse Mysterium incarnationis filii Dei. Æque enim rumor percrebuerat per totum orientem, Virginem parituram, ac ille qui de Rege venturo erat dispersus. Ac sic corruit erronea illa opinio, Gentiles de Christo fuisse vaticinatos; Mens igitur Virgilii est, quando redirent Saturnia Regna, tum etiam Virginem Paganorum, hoc est, Uraniam vel Astræam de cælo, ad quod se seculo ferreo receperat, descensuram. Hinc Ovidius lib. I. Metamorph. Fabula V.

Victa jacet Pietas: & Virgo cæde madentes
Ultima cælestûm terras Astræa reliquit.

Sic & Juvenalis in principio Satyræ VI.

Paulatim deinde ad Superos Astræa recessit
Hac comite, atque duæ pariter fugere sorores.

Virgo itaque de qua Virgilius hoc loco, est Astræa, testibus fere omnibus interpretibus: de qua similia testatur Seneca in Octav.

Neglecta terras fugit, & mores feros
Hominum cruenta cæde pollutas manus
Astræa Virgo siderum magnum decus.

Vult igitur Poëta adulatorie referre Fælicissimum statum Imperii Romani sub Consulatu Pollionis & sub Regimine Augusti, cujus ævo seculum Aureum rediisse scribit: ideoque, quia (uti supra ostendimus) homines juste vivebant, nunc itaque reversam esse Justitiam, Astræam Virginem, ita ut deinceps homines Justiorem vitam sint acturi quam sub seculo ferreo. Concludimus ergo cum Doctiss. Blondello in hac Virgilii Ecloga non aliam quærendam esse Virginem, præter Astartem à Græcis Latinisque Scriptoribus sic vocatam, Hebraice, I. Regum Cap. XI. vers. V. & XXXIII. dicitur עשתרת *Astoreth*, Sidoniorum Numen quod à Salomone cultum fuisse legimus, loco jam citato, Chaldaice עשתרתא *Astarata* vocatur, & hinc contracte

Ἀστάρτη *Astarte.* Hanc Veteres Hebræi, multique inter Gentiles *cæli Reginam* nuncuparunt, hæc Urani filia fuisse perhibetur à Philone Biblio, apud Eusebium de præparat: Euang. lib. I. atque hinc facile conjici potest, cur cœleste illi domicilium assignetur. Tertullianus illam vocat Apol. Cap. XXIII. *Virginem cælestem pluviarum pollicitatricem.* Et Augustinus *Virginem cælestem.* De hac Astarte plura legere qui volet, adeat Pet. Fabri Semest. lib. III. p. m. 13. &c. Selden. Syntag. II. Cap. II. de DIS Syris. Et Beyeri ad Seld. additamenta p. m. 272. & Ouzel. ad Minuc. Fælic. Ex iis quæ hactenus proposuimus liquido constare credimus, quam imbecilli nitantur fundamento, qui de Virgine Maria cum Imperatore Constantino, cecinisse volunt Virgilium. Quando porro Constantinus ex Virgilii verbis, *redeunt Saturnia Regna*, concludit Servatoris nostri Regis optabilis reditum, quo orbem terrarum sublevabit, quis non videat valde inepte adtribui Servatori Jesu Christo, id quod de Regno Saturni vel Augusti scripsit Poëta. Nunquid Saturnus est Christus? vel vice versa Christus est Saturnus? Scio quidem aliquam comparationem Regni Jesu Christi cum Saturni Regno posse institui, verum præterquam quod similitudo illa valde claudicaret, dicimus eam non fuisse Virgilii mentem, quippe Christum ejusque Regnum plane ignoravit, ideoque hoc cum illo comparare nullo modo potuit. Deinde quid hoc ad rem facit? *Redibit Rex optabilis & orbem terrarum adventu suo sublevabit*, an igitur adventus Servatoris ad Judicium extremum est Regnum Saturni? Vel an hoc intendit Imperator, Christum rediturum in hunc Orbem ut mille annis Regnet in hoc mundo, quidquid dicat totum quantum est ἀπροσδιόνυσον. Sed hoc ut evitet telum Imperator, addit, *ne vero quisquam ex Regiæ urbis primoribus, Poëtam criminari posset, quod contra patrias leges scribere esset ausus, & traditas olim à Majoribus opiniones everteret, veritatem de Industria occultat.* Sed quis genius Constantino hoc Revelavit, Virgilium illis rationibus motum *occultasse Mysterium Beatum ac Salutare Servatoris nostri quod norat.* Nemo mortalium reperitur qui non videat hoc ab Imperatore gratis dici, atque esse tantum meram conjecturam, & negari posse eadem facilitate qua illud asserit. Nullibi enim Poëta hoc indicavit, nec, talem fuisse Virgilii mentem, unquam probabit ullo idoneo testimonio Constantinus. Dicimus porro falsissimam esse Imperatoris sententiam, Poëtam *de in-*

dustria

dustria veritatem occultasse. Certe cuivis legenti hoc carmen luce meridiana clarius patebit, Virgilium nihil occultasse aut voluisse occultare. Diserte enim & expressis verbis Asinium Pollionem nominat,

Pollio amat nostram quamvis sit rustica, musam,
Pollio & ipse facit nova carmina, &c.

Imo & ipsi Augusto satis manifeste adblanditur, & per totam hanc Eclogam tam clare & distincte loquitur, ut nullus dubitationi locus relinquatur, quin scopum quo collimavit, planis verbis expresserit. Deinde supponit Imperator, Virgilio notum fuisse Mysterium Euangelicum de Persona Servatoris & Salute per illum procuranda, imo ut refert Jesuita Crassetus, nonnulli existimant Poëtam Divino Spiritu afflatum Poëma hoc conscripsisse; cui opinioni nihil opponit Loyolita, forte ipsi arridenti, sed hæc quam sint falsa & ἀντίγραφα, supra ostendimus, & forte postea uberius demonstrabimus. Non enim Deus se æqualiter Gentilibus patefecit, ac populo suo, nisi Naturam cum Gratia confundere velimus. Deus enim, inquit Apostolus, Actorum Apostolic. Cap. XIV. vers. XVI. *præteritis ætatibus sivit omnes Gentes suis ipsarum viis incedere.* Et Cap. XVII. vers. XXX. *Deus temporibus istius ignorantiæ connivendo dissimulatis, nunc mandat omnibus hominibus, ut resipiscant.* Et David Ps. CXLVII. vers. XIX. & XX. *Indicat Deus verba sua Jacobo, statuta sua & Jura sua Israëli, non fecit ita ulli Genti, ideoque Jura ista non noverunt.* Et Paulus Apostolus I. Epist. ad Corinthios Cap. II. vers. VII. & VIII. *Loquimur sapientiam Dei in Mysterio occultam illam, quam præfinierat Deus ante secula ad gloriam nostram, quam nemo Principum seculi hujus cognovit.* Ut autem porrò clarius innotescat Constantini hallucinatio: observemus Imperatorem sic scribentem introducere Virgilium, *recens nato Altaria ac Templa esse exstruenda & Sacra facienda.* Imploramus heic Imperatoris Fidem, ubinam hæc legerit apud Virgilium, nec vola nec vestigium illorum exstat in tota hac quarta Ecloga, ideóque ignoscat Imperator, si illa pro confictis & additis præter Poëtæ mentem habeamus. Atque vel hinc constat, evidentissime Constantinum deflexisse, & contorsisse in alienum sensum Eclogam hanc ut instituto & præconceptæ suæ opinioni adaptaret. Sequamur porro magni Imperatoris vesti-

vestigia. Ait enim, quid Poëta dixerit; citatur illud apud Eusebium Capite XX.

Λήψεται ἀφθάρτοιο θεοῦ βίοτον, καὶ ἀθρήσει
Ἥρωας σὺν ἐκείνῳ ἀολλέας ἠδὲ καὶ αὐτὸς,
  Δηλαδὴ τοῖς δικαίοις.
Πατρίδι καὶ μακάρεσσιν ἐελδομένοισι φανεῖται
Πατροδότῳ ἀρετῇ κυβερνῶν ἠπία κόσμου
Σοὶ δ' ἄρα παῖ πρώτιστα φύει δωρήματα γαῖα,
Κελθλὼ ἠδὲ κύπειρον ὁμοῦ κολοκάσσι' ἀκάνθῳ.

Hoc est:

Ille Deûm vitam accipiet, Divisque videbit
Permistos heroas & ipse videbitur illis,
  Justis scilicet.
Pacatumque Reget Patriis virtutibus orbem.
Ac tibi prima puer nullo munuscula cultu,
Errantes hederas passim cum baccare tellus,
Mistaque ridenti colocasia fundet acantho.

Fallit falliturque Constantinus Imperator, putans versum hunc,

Ille Deûm vitam accipiet, &c.

applicandum Salonino recens nato Pollionis filio. Sed hoc magis cum Poëtæ scopo convenit, quando de Augusto Cæsare dictum intelligimus. Sic etiam Ascensius in commentariis adversum hunc Augusto attribuit illam laudem. Scio quidem heic variare interpretes, Servius enim de Augusto & Salonino dictum putat: Turnebus & Germanus de Salonino capiunt, quoniam illius natales inciderunt in principium Aurei sæculi, in quo homines vivebant Deorum vitam, scribente hoc Hesiodo lib. I. ἐν ἔργ.

Ὥστε θεοὶ δ' ἔζωον, ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες.

Hoc est,

Ut Dii vivebant, securo animo præditi.

Notan-

Notandum etiam Constantinum Christiano more locutum, *Ille Dei vitam accipiet*, cum tamen Virgilius Pagano modo scribat, *Ille Deûm vitam accipiet*, &c. Addit porro Imperator ex Virgilio.

Οὐδὲ θέμις ταρβεῖν βλοσυροὺς ἀγέλῃσι λέοντας,

ἀληθῆ λέγων. Ἡ γὰρ πίστις τῆς βασιλικῆς αὐλῆς τοὺς δυνάστας οὐ φοβηθήσεται.

Φύσει δ' εὐώδη τὰ σπάργανα ἄνθεα αὐτὰ,
Ὄλλυται ἰοβόλου φύσις ἑρπετοῦ, ὄλλυται ποίη
Λοίγιος· Ἀσσύριον θάλλει κατὰ πέμπε' ἄμωμον

Τούτων οὐδὲν ἀληθέστερον, οὐδὲ τῆς τοῦ σωτῆρος ἀρετῆς οἰκειότερον εἴποι τις ἄν: αὐτὰ γὰρ τὰ τοῦ θεοῦ σπάργανα πνεύματος ἁγίου δύναμις, εὐώδη τινὰ ἄνθη, νεολαίᾳ ὤπασε γονῇ. ὁ δὲ ὄφις ἀπόλλυται, καὶ ὁ ἰὸς τοῦ ὄφεως ἐκείνου, ὃς τοὺς πρωτοπλάστους πρῶτος ἐξηπάτα, παράγων τὰς διανοίας αὐτῶν ἀπὸ τῆς ἐμφύτου [σωφροσύνης] ἐπὶ τὴν τῶν ἡδονῶν ἀπόλαυσιν, ὅπως γνοῖεν τὸν ἐπηρτημένον αὐτοῖς ὄλεθρον. Πρὸ γάρ τοι τῆς καθελεύσεως τοῦ σωτῆρος, τῆς ἀθανασίας τῶν δικαίων ἀγνοίᾳ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ μηδεμιᾷ χρηστῇ ἐλπίδι ἐρειδομένας, ἔθραυε. παθόντος δὲ αὐτοῦ καὶ πρὸς καιρὸν τοῦ περιτεθέντος σώματος χωρισθέντος, ἐκ τῆς κοινωνίας τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀνθρώποις τὸ δυνατὸν τῆς ἀναστάσεως· καὶ εἴ τις ἰλὺς ἀνθρωπίνων ἀδικημάτων κατελείπετο, αὕτη πᾶσα λουτροῖς ἁγίοις ἐσμήχετο. τότε δὴ παρεκελεύετο τοῖς ὑπηκόοις θαῤῥεῖν. καὶ ἐκ τῆς αὐτοῦ σεμνῆς διασήμου τε ἀναστάσεως, τὰ ὅμοια ἐλπίζειν ἐκέλευσεν, οὐκοῦν δικαίως ἐτελεύτα τῶν ἰοβόλων ἡ φύσις. ἐτελεύτα δὲ καὶ θάνατος. ἐπεσφραγίσθη δὲ ἡ ἀνάστασις· ἀπώλετο δὲ καὶ τὸ τῶν Ἀσσυρίων γένος, ὃ παραίτιον ἐγένετο τῆς πίστεως τοῦ θεοῦ· φύεσθαί τε πανταχοῦ φάσκων τὸ ἄμωμον, πλῆθος τῶν θρησκευόντων προσαγορεύει. οἷον γὰρ ἐκ μιᾶς ῥίζης πλῆθος κλάδων εὐώδεσι θάλλον ἄνθεσιν, ἀρδόμενον συμμετρίᾳ δρόσου, βλαστάνει. Hoc est:

— — *Nec magnos metuent armenta Leones.*

Vera utique dicens. Neque enim fides ovilis Regii proceres formidatura erit.

Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & serpens, & fallax herba veneni
Occidet; Assyrium vulgo nascetur amomum.

Quibus nihil verius, nihil Servatoris virtuti convenientius dici poteſt. Ipſa enim Dei cunabula, Divini Spiritus vis tanquam fragrantiſſimos quosdam flores novellæ obtulit Genti. Occidit vero ſerpens, & venenum ſerpentis ſublatum eſt: Ejus ſcilicet ſerpentis qui primos homines in fraudem primus induxit, eorumque animos ab innata temperantia ad voluptatum illecebras traduxit: ut malum quod ipſarum capitibus incumbebat, minime intelligeret. Etenim ante Servatoris noſtri in terras adventum, ſerpens ille, mentes hominum ignoratione immortalis Juſtorum vitæ occæcatas, ac nulla bonorum ſpe fultas ſubverterat. Poſt paſſionem vero Domini noſtri, cum corpus illud quod acceperat, à Sanctiſſimæ animæ ſocietate aliquanto tempore divulſum fuiſſet, patefacta eſt hominum reſurrectionis Fides: & ſi qua labes, humanorum ſcelerum remanſerat, Sacro-Sancto lavacro penitus abſterſa eſt. Tunc demum ſubditos ſuos bono animo Chriſtus eſſe jubet, & ex veneranda & illuſtri ſua Reſurrectione, ſimilia ſperare. Jure ergo dictum eſt, occidiſſe omnium venenatorum genus. Occidit etiam mors ipſa, & Reſurrectio confirmata eſt. Occidit quoque Aſſyriorum genus, qui Fidei in Deum principes atque Auctores exſtiterant. Amomum vero ubique naſciturum cum dicit, multitudinem Chriſtianorum ſic appellat. Quæ non ſecus ac innumerabiles rami amœniſſimis floribus ornati, & modico rore irrigati, ex una radice pullulat. Perpendamus hanc Imperatoris explicationem, quis unquam magis contortam repperit? Certe cuivis aperte hoc patebit. Dicit Maro:

— — *Nec magnos metuent armenta leones,*

Hoc eſt: inquit Conſtantinus, *Fides ovilis Regii non formidatura eſt proceres.* Certum eſt Fidem adeo confirmare homines, ut cum beato Apoſtolo Paulo Actor. Cap. XX. vers. XXIV. *dicant, nullius rei habeo rationem, neque vita mea mihi ipſi cara eſt*, &c. Et, ut inquit Hieronymus ad Helidor. *Fides famem non formidat.* Verum quis Imperatori hoc revelavit, Virgilium, cum verſum hunc ſcriberet, intendiſſe de Fide loqui? Hoc ſi non eſt detorquere Pagani verba, neſcio profecto quando detorqueri verba Scriptoris ſint dicenda. Serpentem & mortem à Chriſto fuiſſe debellatam putat Conſtantinus, quando Poëta dicit:

Occi-

Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidit: — — — — —

Quando etiam ſcribit Poëta

Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.

Nihil, inquit idem Imperator, Servatoris virtuti convenientius dici poteſt. Ipſa enim Dei cunabula, Divini Spiritus vis tanquam fragrantiſſimos quosdam flores novellæ Genti obtulit. Sed credimus, nihil inconvenientius dici poſſe: quibus argumentis hoc probabit Conſtantinus, Virgilium voluiſſe indicare Divini Spiritus vim? Certe non potuit, imo proculdubio allegaſſet ſuas rationes ſi habuiſſet, ideóque judicandum ipſi defuiſſe. Ejusdem farinæ ſunt, quando interiturum dicit Virgilius ſerpentem & venenum. Non enim exiſtimandum eſt Poëtam Gentilem potuiſſe hariolari, primos noſtros parentes per ſerpentem fuiſſe ſeductos & per Chriſtum fuiſſe occiſum, hoc pacto totum Redemptionis opus Pagano illi innotuiſſe dicendum eſſet: Quod ſi Conſtantinus aut poſt illum quisquam alius affirmare velit, nos negamus & ſemper pernegabimus, uſquedum ſententiam hanc ſolidis rationibus firmatam viderimus. Fatemur, & de Divini ſpiritus efficacia, quæ refert Imperator, & quæ porro addit de Servatore ejusque Reſurrectione & hominum cæterorum, ut & quod narrat de labe humanorum ſcelerum Sacro-Sancto lavacro (modo Sacramentaliter intelligat) abſterſa, vera illa eſſe concedimus, verum Imperatorem haud appoſite illa ad Virgilii ſcopum applicaſſe. Certum enim eſt vel ex Poëtæ verſu illum nihil aliud intendiſſe, quam referre, Fœlix fauſtumque, aut proſperum Auguſti Imperium, & quum Pagani de fœliciori numquam eſſent fabulati quam de Saturni Regno, ideo Auguſti Regnum cum Saturnio comparavit: ejusque ſummam fælicitatem Auguſti Regno precatur & optat, deſcriptione tali quali olim Gentiles illam ſub Saturno fuiſſe retulerunt. Ovidius Metamorph. lib. I. fabula III. hoc modo illam deſcripſit:

Aurea prima ſata eſt ætas, quæ vindice nullo
Sponte ſua ſine lege fidem rectumque colebat:
Pœna metusque aberant: nec vincla minacia fixo
Ære ligabantur: nec ſupplex turba timebat

 Ju-

Judicis Ora sui: sed erant sine Judice tuti.
Nondum cæsa suis, peregrinum ut viseret orbem
Montibus in liquidas pinus descenderat undas:
Nullaque mortales præter sua littora norant.
Nondum præcipites cingebant oppida fossæ:
Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galeæ, non ensis erat: sine militis usu
Mollia securæ peragebant otia Gentes.
Ipsa quoque immunis, rastroque intacta, nec ullis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus.
Contentique cibis nullo cogente creatis,
Arbuteos fetus montanaque fraga legebant,
Cornaque, & in duris hærentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patula Jovis arbore glandes.
Ver erat æternum: placidique tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores.
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat:
Nec renovatus ager gravidis canebat aristis.
Flumina jam lactis, jam flumina nectaris ibant:
Flavaque de viridi stillabant ilice mella.

Ad hæc etiam alludit Virgilius, in hac Ecloga quarta, nec ulterius ejus intentio extendi (nostro quidem judicio) debet: & si quando apud Poëtas Gentiles reperiatur aliqua cum Scripturis Sacris conformitas, non statim inde concludendum judicamus, Scriptores illos novisse res futuras sub Messiæ Regno, aut fuisse Divinitus inspiratos, ut illis cum Sanctis Prophetis tum quoad res & verba conveniret. Legimus Ps. LXXII. vers. XVI. &c. de Fælicitate hominum sub Servatoris nostri Regno, ubi *fuerit pugillus tritici in terra, in vertice montium commovebit se ut Libanus fructus ejus, & florebunt Cives ut herba terræ.* Et apud Esaïam Cap. XI. vers. VI. &c. *Quapropter commorabitur lupus cum agno, & pardus cum hædo recubabit; vitulusque & juvenis leo, ac pecus pingue simul erunt, & puer parvulus dux inter eos futurus est. Et vacca ursaque compascentibus, simul recubabunt catuli earum, & leo sicut bos comedet stramen: & oblectabit se lactens super foramen hæmorrhos, & super specum viperæ depulsus à lacte manum suam injiciet.* Similia his legi possunt

ſunt apud eundem Prophetam, Cap. LXV. vers. XXV. Quando ergo Scriptores Gentiles alludunt ad talia quæ ſacris literis continentur, non tamen inde ſequitur, illos Divino Spiritu fuiſſe afflatos, aut donum habuiſſe Prophetiæ. Vetus enim Teſtamentum ex ſeptuaginta Interpretum verſione, ducentis & novem annis ante Virgilium natum omnium in manibus verſabatur, idéóque ex illa Græca verſione multa quæ Prophetæ prædixerant, illis erant notiſſima, quæ ſuis fabellis interpolarunt Gentiles & Mythologicis ſuis deſcriptionibus, ad præterita referentes, quæ Prophetæ de futuris ſub Meſſiæ Regno denuntiarant. Illa autem ſententia nullum habebit incommodum, ſi modo dicamus, Gentiles illos retuliſſe prædictiones Prophetarum, pſittacorum more, qui multa abſque ulla intelligentia effutiunt, & mutuatos fuiſſe aliorum colores, ut ſua figmenta poſſent exornare. Virgilius igitur, (poſito illum aut legiſſe Eſaïæ verſionem Græcam, aut fando de illius Scriptis aliquid inaudiviſſe) nihil aliud intendens quam vota ſua pro gloria Regni Imperatoris Auguſti, & proſperitate amici ſui Pollionis, referre, ſimpliciter deſcriptionem ſeculi Saturnii inſtituere voluit, ideóque illud non tantum eo modo quo Ovidius Metamorphoſeos libro primo, retulit, verum etiam quo ipſe deſcripſit Georgicorum lib. I. Ovidius autem loco jam laudato, ſic de Saturni Regno, ſub quo homines tranquille & ſine ullo incommodo vivebant, loquitur uti ſupra deſcripſimus, at vero ſeculo ferreo omnia mala adtribuit, fabula quinta.

— — — — De duro eſt ultima ferro.
Protinus irrupit venæ peioris in ævum
Omne nefas: fugere pudor, verumque fideſque:
In quorum ſubiêre locum, fraudeſque dolique,
Inſidiæque, & vis, & amor ſceleratus habendi.
Vela dabat ventis, nec adhuc bene noverat illos
Navita, quæque diu ſteterant in montibus altis,
Fluctibus ignotis inſultavere carinæ.
Communemque prius, ceu lumina Solis & auræ,
Cautus humum longo ſignavit limite menſor.
Nec tantum ſegetes, alimentaque debita, dives.
Poſcebatur humus: ſed itum eſt in viſcera terræ,

 Quæ-

Quasque recondiderat, Stygiisque admoverat umbris,
Effodiuntur opes irritamenta malorum.
Jamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum,
Prodierat; prodit bellum, quod pugnat utroque,
Sanguineaque manu crepitantia concutit arma.
Vivitur ex rapto: non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero: fratrum quoque gratia rara est.
Imminet exitio vir conjugis, illa mariti:
Lurida terribiles miscent aconita novercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.
Victa jacet pietas: & Virgo cæde madentes
Ultima cœlestum terras Astræa reliquit.

Et post Diluvium terram monstra produxisse narrat idem Poëta Metamorphoseos lib. I. fabula XII.

— — — — *Partim nova monstra creavit.*
Ille quidem nollet: sed te quoque maxime Python
Tum genuit: populisque novis, incognite serpens,
Terror eras; tantum spatii de monte tenebas.

Virgilius autem eodem modo, quo Ovidius seculum Aureum descripsit loco supra indicato, versu mihi CXXVII.

— — — — *Ipsaque tellus*
Omnia liberius nullo poscente, ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris
Mellaque decussit foliis, ignemque removit:
Et passim rivis currentia vina repressit:
Ut varias usu meditando extunderet artes
Paulatim. — — — —

Nihil ergo aliud dicere voluit Poëtarum Princeps, nisi, uti sub Saturni Regno non inveniebantur serpentes, nec venena, nec bestiæ veneniferæ, nec bella; sic etiam sub Augusti Imperio, nulla superfutura incommoda, quæ antea miseros mortales excruciaverant. Et quod notandum esse existimamus, majus Mysterium non deprehendimus in illis verbis, quando dicit Ecloga quarta:

Vul-

— — — — Vulgo naſcetur amomum:
Incultisque rubens pendebit ſentibus uva,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

Quam quum ſcribit Ecloga tertia verſu LXXXVIII.

Qui te Pollio amat, veniat, quo te quoque gaudet:
Mella fluant illi, ferat & rubus aſper Amomum.

Omnes enim norunt, ſentes æque amomum ac uvas ferendo eſſe ineptas, atque hoc ſi fieret in uno non minus eſſe mirandum quam in altero. *Naſcetur ubique amomum*, inquit Virgilius, at Imperator Conſtantinus dicit, *multitudinem Chriſtianorum ſic appellat*, (Poëta.) Scilicet homini Gentili innotuit futura Gentium vocatio, illamque prædixit Poëmate ſuo, quando ubique naſcetur Amomum. Siccine Myſteria Euangelii Gentibus æque ac fidelibus ſunt nota? Certe hoc nos pernegamus, nobis aſſentiente Sacro codice. Addit porro Imperator apud Euſebium Cap. XX. in oratione ad Sanctorum cœtum. Πεπαιδευμένως δὲ ὦ σοφώτατε Μάρων, καὶ τὰ ἑξῆς ἅπαντα. καὶ ἀκολούθως ἔχει.

Αὐτίκα δ' ἡρώων ἀρετὰς, πατρός τε μεγίστου
Ἔργ' ὑπερηνορέῃσι κεκασμένα πάντα μαθήσῃ.

Τοὺς μὲν τῶν ἡρώων ἐπαίνους, τὰ τῶν δικαίων ἀνδρῶν ἔργα σημαίνων. τὰς δὲ ἀρετὰς τοῦ πατρὸς, τὴν τοῦ κόσμου σύνταξιν καὶ τὴν εἰς αἰώνιον διαμονὴν ἀπεργασίαν λέγων. Ἴσως δὲ καὶ τοὺς νόμους, οἷς ἡ θεοφιλὴς ἐκκλησία χρῆται, ἐπιτηδεύουσα τὸν μετὰ δικαιοσύνης τε καὶ σωφροσύνης βίον. Θαυμαστὴ δὲ καὶ ἡ τοῦ μεταξὺ τῶν τε ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν βίου ἐπὶ τὸ ἀνεγμένον παραύξησις, τὸ ἀθρόον τῆς αἰφνιδίου μεταβολῆς παραιτουμένου.

Πρῶτον μὲν, ἀνθερίκων ξανθῶν ἤγοντο ἀλωαί.

Τοῦτ' ἔστιν ὁ καρπὸς τοῦ θείου νόμου ἤγετο εἰς χρείαν.

Ἐν δ' ἐρυθροῖσι βάτοισι παρήορος ἤλδετο βότρυς.

Ἅπερ οὐκ ἦν κατὰ τὸν ἄθεσμον βίον.

Σκληρῶν δὲ πεύκης λαγόνων μέλιτος ῥέε νᾶμα.

Τὴν ἠλιθιότητα τῶν τότε ἀνθρώπων καὶ τὸ παλαισκληρὸς ὑπογράφων ἦθος ἴσως.

ἴσως δὲ καὶ τὸν ἐκ θεοῦ πόνον ἀκούοντας, τῆς ἑαυτῶν καρτερίας γλυκύν τινα καρπὸν λήψεσθαι διδάσκων.

Παῦρα δ' ὅμως ἴχνη προτέρας περιλείπεται ἄτης.
Πόντον ἐπαΐξαι, περί τ' ἄστεα τείχεσι κλεῖσαι,
Ῥῆξαί τ' εἰλιπέδων ἑλκύσμασι πέλσον ἀρούρης·
Ἄλλος ἔπειτ' ἔσται Τῖφυς, καὶ Θεσσαλὶς Ἀργὼ
Ἀνδράσιν ἡρώεσσιν ἀγαλλομένη· πολέμου δὲ
Τρώων καὶ Δαναῶν πειρήσεται αὖθις Ἀχιλλεύς.

Εὖγ' ὦ σοφώτατε ποιητά. τὴν γὰρ ποιητικὴν ἐξουσίαν, μέχρι τοῦ προσήκοντος ἐταμιεύσω· οὐ γὰρ ἦν σοι προκείμενον ἀποθεσπίσαι, μὴ ὄντι γε προφήτῃ· ἐκώλυε δέ τις οἶμαι καὶ κίνδυνος, τοῖς ἐλέγχουσι τὰ ὑπὸ τῶν προγόνων νομισθέντα ἐπηρτημένος. Hoc eſt: Docte igitur hæc à te dicta ſunt, ô Maro, Poëtarum ſapientiſſime. Sed & reliqua cum his conſentiunt:

At ſimul Heroum laudes, & facta parentis
Jam legere, & quæ ſit, poteris cognoſcere virtus.

Per laudes Heroum intelligit opera Juſtorum Virorum: per parentis virtutes, conſtitutionem mundi, & manſuram perpetuo conſtructionem. Fortaſſe etiam intelligit leges, quibus Deo amabilis Eccleſia utitur; ex juſtitiæ ac temperantiæ præceptis vitam inſtituens. Admiratione quoque digna eſt, vitæ hominum inter bonos maloſque, medio quodam gradu conſiſtentium ad ſublimiora promotio, cum tamen ejuſmodi vita repentinam mutationem non admittat.

Molli paulatim flaveſcet campus ariſta.

Id eſt, fructus Divinæ legis ad hominum utilitatem producetur.

Incultiſque rubens pendebit ſentibus uva.

Quæ quidem in injuſta ac depravata hominum vita minime cernebantur.

Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

Hominum illius temporis ſtuporem ac duritiem mentis deſignat. Ac fortaſſe etiam innuit, eos qui Dei cauſa labores pertulerint, tolerantiæ ſuæ ſuavem fructum eſſe percepturos.

Pauca

Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis.
Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ jubeant telluri infindere sulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos Heroas: erunt etiam altera bella:
Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles.

Recte Vates sapientissime. Poëticam quippe licentiam quousqu edecebat provexisti. Neque enim tibi propositum erat Oracula fundere, cum Propheta non esses. Obstabat etiam credo præsens periculum, quod eorum capitibus, qui institutas à Majoribus cæremonias confutare vellent, imminebat. *Hactenus Constantinus.* Sed quis quæso hæc ferat: ut adeo audacter & sine ulla probatione Poëtæ carmen tam fœde in alienum sensum torqueatur! Per laudes Heroum intelliguntur opera Justorum Virorum, & per parentis virtutes, constitutio mundi, & mansura perpetuo constructio, dicit Imperator; sed quis præter ipsum hoc unquam affirmarit? Videmus equidem illum hoc sic scribere & afferre, sed quoniam hæc opinio caret argumentis quibus ejus veritas confirmetur, eadem facilitate qua proposuit negatur. Deinde affirmat per parentis virtutes intelligi mundi perpetuo constructionem: sed adhuc sub Judice lis est, utrum mundus non sit periturus, norunt viri Docti esse hanc quæstionem problematicam, uti & illud:

Molli paulatim flavescet Campus arista,

Id est, fructus Divinæ Legis ad hominum utilitatem producetur, &c. Hoc modo si Poëtæ sint explicandi, nescio quid non ex illorum versibus extundamus. Hoc pacto Gentiles Poëtæ facili negotio Sanctorum Prophetarum numero poterunt annumerari, imo ipse Constantinus, etiamsi disertis verbis negat Virgilium non esse Prophetam, re ipsa tamen illum pro Propheta obtrudit, cum dicit ex Virgilio:

Atque iterum ad Trojam magnus mittetur Achilles,

per *Achillem* Servatorem Jesum Christum intelligens, sed quam incongrue hoc Salvatori applicetur, infra patebit. Audiamus autem Constantinum differentem: Πεφεγγμένως δὴ καὶ ἀκινδυνως κατὰ τὸ δυνατὸν,

[τοῖς] συνιέναι δυναμένοις παραστήσας τὴν ἀλήθειαν, πύργους καὶ πόλεμον αἰτιασάμενος, ἅπερ ἀληθῶς ἔτι καὶ νῦν ἐξετάζεται κατὰ τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον, χαρακτηρίζει τὸν σωτῆρα ὁρμῶντα ἐπὶ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον. τὴν δὲ Τροίαν, τὴν οἰκουμένην πᾶσαν, ἐπολέμησε γοῦν ἀντικρὺ τῆς ἀντικειμένης πονηρᾶς δυνάμεως, πεμφθεὶς ἐξ οἰκείας τε προνοίας, καὶ παραγγελίας μεγίστου πατρός. τί δὴ μετὰ ταῦτα ὁ ποιητὴς λέγει.

Ἀλλ᾽ ὅτ᾽ ἂν ἠνορέης ὥρη καὶ καρπὸς ἵκηται,

Τοῦτ᾽ ἔστιν ἐπειδὰν ἀνδρωθεὶς, τὰ περιέχοντα τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ῥιζόθεν ἐξέλῃ, τήν τε ξύμπασαν γῆν εἰρήνῃ κατακοσμήσῃ.

Οὐχ᾽ ὅσιον αὐτοῖσιν ἀλιτρόποισιν [ἀλᾶσθαι]
Φυομένων ἄμυδις γαίης ἀπὸ πίονι μέτρῳ.
Αὐτὸς δ᾽ ἄσπαρτος καὶ ἀνήροτος, οὐδὲ μὲν ἀκμὴν
Ὀτρηλέος δρεπάνοιο ποθησέμεν ἄμπελον εἶμαι
Οὐ δ᾽ ἐρίου δεύοιτο βροτὸς πόκον· αὐτόματος δὲ
Ἀρνειὸς τυρίοισι παρατρέψει λιβάδεσσιν,
Σάνδυκι πορφυρέῃ λάχνην ῥυπόεσσαν ἀμείβων.
Ἀλλ᾽ ἄγε τιμῆεν σκῆπτρον βασιληΐδος ἀρχῆς,
Δεξιτερῆς ἀπὸ πατρὸς ἐριβρεμέταο δέδεξο·
Κόσμου κητώεντος ὅρα εὔπηκτα θέμεθλα·
Χαρμοσύνην γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἠδὲ θαλάσσης,
Γηθόσυνον τ᾽ αἰῶνος ἀπειρεσίου λάσιον κῆρ.
Εἴθε με γηραλέον ζῶντά τ᾽ ἔχε νήδυμος ἰσχὺς,
Σὴν ἀρετὴν κελαδεῖν, ἐφ᾽ ὅσον δύναμίς γε παρείη·
Οὐκ ἄν με πτήξειεν ὁ Θρηκῶν δῖος ἀοιδὸς,
Οὐ Λῖνος, οὐ Πὰν αὐτὸς, ὃν Ἀρκαδίη τέκετο χθών·
Ἀλλ᾽ οὐ δ᾽ αὐτὸς ὁ Πὰν ἀνθέξεται εἵνεκα νίκης.

Κόσμου κητώεντος ὅρα φησὶ, καὶ τῶν στοιχείων ἁπάντων χαράν. *Hoc est:* Provide itaque & tuto quantum fieri poterat, veritatem exponens intelligentibus, dum causam confert in turres ac bella, quæ in hominum vita etiamnum cernuntur, describit Servatorem ad Trojanum bellum proficiscentem. Per Trojam vero, orbem universum intelligit. Christus enim adversus oppositas nequissimorum Dæmonum acies bellum gessit; partim providentiæ suæ arbitrio, partim summi Patris mandato in terras missus. Sed quid postea idem Poëta dicit?

Hinc

Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas,

Id eſt: poſtquam virilem ætatem ingreſſus, cuncta quæ humanam vitam infeſtant mala ſuſtulerit, & univerſum orbem terrarum pacis legibus compoſuerit.

Cedet & ipſe mari vector, nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus,
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem;
Nec varios diſcet mentiri lana colores.
Ipſe ſed in pratis aries jam ſuave rubenti
Murice, jam croceo mutabit vellera luto.
Sponte ſua ſandyx paſcentes veſtiet agnos.
Aggredere ô magnos, aderit jam tempus, honores,
Cara Deûm ſoboles, magnum Jovis incrementum.
Adſpice convexo nutantem pondere mundum,
Terraſque tractuſque maris, cælumque profundum.
Adſpice, venturo lætentur ut omnia ſeclo.
O mihi tam longe maneat pars ultima vitæ,
Spiritus & quantum ſat erit tua dicere facta,
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quamvis atque huic pater adſit.
Pan etiam Arcadia mecum ſi Judice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe Judice victum.

Adſpice, inquit, nutantis mundi & omnium elementorum lætitiam. Quid hac applicatione abſurdius fingi poſſit non videmus, ideoque cum Doctiſſimo Blondello affirmamus, nihil ad rem & ſcopo Virgilii conveniens propoſuiſſe Conſtantinum, neque ſatis bene perpendiſſe Poëtæ carmen. Non enim tantum bella & turres culpat Virgilius, tanquam *priſcæ* (ſub ſeculo ferreo) *veſtigia fraudis*, verum etiam navigationem ac agriculturam, quæ quam ſint res neceſſariæ nobis mortalibus, nemo eſt qui non ſciat: Secundo, notandum eſt, Virgilium non loqui de bello Trojano, niſi ut exemplum oſtendat, quemadmodum de navigatione agens, Argonautarum allegat exemplum: utramque autem hanc expeditionem proponit, tanquam duo illuſtria argumenta magnæ illius Revolutionis, quam ſecuturam ſup-

 po-

ponit post Renovationem anni Platonici, & inchoaturam sub Cæsaris Augusti imperio, sub quo talia priscæ fraudis vestigia non apparerent. Tertio, si per bellum Trojanum intellexisset Poëta, totius mundi Victoriam & conquisitionem per Servatorem, non annumerasset illam rebus illicitis &, suo Judicio, damnandis; cum autem absolute abominaretur Navigationem & bellum, utriusque illius mali omnibus notum exemplum proponit, Argonautarum scilicet in Colchos iter, & Achillis contra Trojam expeditionem. Quam autem absurde Servator noster Jesus Christus cum Achille conferatur à Constantino, vel hinc innotescit, quia Achilles non fuit Primarius expeditionis Græcæ, contra Trojanos dux, militavit enim sub Agamemnone, neque etiam bello Trojam invasit aut superavit Achilles, vitæ enim diem supremum clauserat, antequam Civitas illa à Græcis occuparetur, ideoque nullo modo Servatoris nostri typus esse potuit Achilles. Christus enim non sub alio duce Victoriam suam nactus est, sed solus fuit decoratus titulo *Principis militiæ Jehovæ* Jehos. Cap. VI. vers. II. & Esaïæ LXIII. vers. III. *Torcular calcavit solus*, & solus per se ipsum mundum superavit. Neque etiam venit in *mundum ut illum damnaret, sed ut servetur mundus per eum*, teste Johan. Cap. III. vers. XVII. Achilles autem ut Troiam desolaret ac viribus & armis subjugaret: addit etiam Virgilius loco superius laudato:

Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis.

Quid igitur vult Constantinus, Christum mundum superaturum fraudibus antiquis? Hoc pacto blasphemus esset Imperator. Si enim per illorum infidelium expeditionem navalem, & Trojæ expugnationem intellexit Maro, Servatoris bellum Spirituale contra diabolum, quo pacto hæc in ejus laudem dixisse poterit censeri, quandoquidem expeditiones navales & bella dicit esse

— — — *Veteris vestigia fraudis*?

Ideoque nobis videtur absurdissima Constantini applicatio, qui cum Virgilium pro Propheta obtrudere conatur, illum reipsa ut Jesu Christi blasphematorem proponit. Quod nobis certum videtur argumentum, Constantinum non bene percepisse mentem Virgilii, &

car-

carmen hoc hominis Pagani, non continere Vaticinium de Chriſto Servatore. Tantam etiam ſub Auguſti Imperio futuram fælicitatem, ut *omnis ferret omnia tellus*, adeo ut nulla cultura indigeret terra, ſcripſerat Poëta: atque hinc Conſtantinus, non perpendens Virgilium paſtorali hyperbole, antiquorum mythologiæ de Saturni ſeculo innixa, mentem ſuam expreſſiſſe, rogat in oratione ad Sanctorum cœtum, Capite XXI. *Παιδὸς δὲ τεχθέντος ἀνθρώπου, ποῖον δὴ ἔχει λόγον, γῆν ἄσπαρτον καὶ ἀνήροτον· καὶ τήν γε ἄμπελον μὴ ἐπιποθεῖν τὴν δρεπάνου ἀκμὴν, μηδὲ τὴν ἄλλην ἐπιμέλειαν. πῶς ἂν νοηθείη λεχθὲν ἐπὶ χρείας ἀνθρωπίνης· ἡ γάρ τοι φύσις, θείας ἐστὶ προστάξεως διάκονος, οὐκ ἀνθρωπίνης κελεύσεως ἐργάτις. ἀλλὰ καὶ στοιχείων χαρὰ, θεοῦ κάθοδον, οὐκ ἀνθρώπου τινὸς χαρακτηρίζει κύησιν.* Hoc eſt: *Verum quæ ratio eſt, ut hominis filio in lucem edito, nec aratrum ac ſementem tellus, nec vitis falcem & reliquam culturam deſideret, quomodo hæc de hominis prole dicta eſſe intelligantur? Eſt enim natura Divinæ voluntatis Miniſtra, non humanis miniſtrans juſſionibus. Adde quod omnium elementorum lætitia, adventum Dei, non hominis cujuspiam conceptum deſignat.* Ad has Imperatoris aſſertiones reſpondemus, certum quidem eſſe naturam proprie non debere obedientiam niſi mandatis illius qui ejus Auctor eſt, neque unquam poſt hominis lapſum tali fuiſſe in ſtatu aut futuram tellurem, ut non opus habuerit aut habitura ſit cultura, nullum etiam poſſe reperiri, cui ſanum eſt Judicium, qui credat terram unquam tali in ſtatu fuiſſe: craſſus autem illorum eſt error qui putant deliramenta illa aut tales ineptias in Gentilium mentes non cecidiſſe. Omnes enim uno ore affirmant, & unanimi calamo ſcribunt, ſub Saturni Regno, nullum aut laborem aut ærumnam fuiſſe, terramque omnia absque cultura tuliſſe, &c. uti ante ex nonnullis Scriptoribus adnotavimus: Illam autem fœlicitatem reverſuram poſt anni Platonici Revolutionem. Virgilius autem ſupponit ſub Auguſti Imperio & Pollionis conſulatu adventura, imo adveniſſe fælicia illa tempora. An non mirandum eſt Conſtantinum ut Poëtam à tam futili opinione liberaret, potius voluiſſe in ineptas allegorias convertere Scriptoris verba & mentem, quam agnoſcere illum nunquam tales foviſſe opiniones. Addit porro Conſtantinus eodem, quo ſupra capite. *Τό, τε εὔχεσθαι τὸν ποιητὴν, τοῦ βίου τὸ τέλος αὐτῷ μηκύνεσθαι, θείας ἐπικλήσεως σύμβολον· παρὰ γὰρ θεοῦ, τὸν βίον καὶ τὸ σώζεσθαι ἀξιοῦν εἰθίσμεθα, οὐ πρὸς ἀνθρώπου. ἡ γοῦν Ἐρυθραία πρὸς τὸν θεόν. τί δή μοι, φησίν,*

σιν, ὦ δέσποτα, τὴν τῆς μαντείας ἐπισκήπτεις ἀνάγκην. καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἀπὸ τῆς γῆς μετέωρον ἀρθεῖσαν διαφυλάττεις ἄχρι τῆς μακαριωτάτης σῆς ἐλεύσεως ἡμέρας. Hoc eſt: *Jam vero quod Poëta vitam ſibi diutius prorogari optat, id plane argumentum eſt Deum invocantis. Vitam enim & Salutem nobis à Deo poſtulare, non ab homine ſolemus. Et Erythræa quidem Sibylla Deum ſic affatur: Cur mihi, inquit, Domine, vaticinandi neceſſitatem imponis, ac non potius ſublimem raptam è terra, ad diem uſque Beatiſſimi adventus tui ſervas?* Verſus autem Virgiliani ſic ſonant:

O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus & quantum ſat erit tua dicere facta.

His verbis concludit Imperator, Maronem Deum Invocaſſe atque ab illo vitæ prorogationem poſtulaſſe, quaſi vero Pagani veri Dei fuerint Cultores, & non potius Deorum falſorum ac Dæmonum Adoratores: Poëta in carminis principio Sicelides muſas earumque favorem imploravit, nunc vero in fine, ex mente Conſtantini, tanquam verus unius Dei cultor, à Deo vitæ largitore prorogari petit, ut tam Fælicia tempora, qualia ſub Saturno fuere, conſpicere liceat: unde tam ſubita mutatio? ignoſcat nobis Imperator ſi dicto non credimus, non putamus Virgilium Deum invocaſſe quando dixit. *O mihi tam longæ*, &c. Sed ſimpliciter eſſe verba optantis, non Deum orantis, ut vult Conſtantinus; neque etiam ullam Dei mentionem injicit Poëta. Et quæ quæſo, hæc eſt conſequentia, vitam & ſalutem nobis à Deo poſtulare, non ab hominibus ſolemus nos Chriſtiani, ergo dum longiorem ſibi vitam optat Virgilius, illam à Deo petiit, quaſi Gentiles tam exacte Deum in omnibus agnoverint & largitorem rerum omnium crediderint. Dicimus ergo Imperatorem Maronis votum ulterius præter & contra ejus ſcopum detorquere. Quod porro Sibyllam Erythræam in medium producit Conſtantinus, conquerentem de Prophetandi aut Vaticinandi neceſſitate à Domino ſibi impoſita, &c. reſpondemus ſic quidem conquerentem deprehendiſſe nos Sibyllam libro tertio:

Ἡνίκα δή μου θυμὸς ἐπαύσατο ἔνθεον ὕμνον,
Καὶ λιτόμην γενετῆρα μέγαν παύσασθαι ἀνάγκης.

Ut

Ut mihi Divino requieta à carmine mens est,
Orabam magnum Genitorem, ut vis abesset.

Cœtera autem, quæ Sibyllam optasse narrat, nempe *ut sublimis è terra rapta potius ad diem Beatissimi Dei adventus servaretur*, nullibi apud Sibyllam invenimus, ideoque illa de suo addidisse Constantinum existimamus. Sic porro loquitur magnus Imperator, capite supra laudato: ὁ δὲ Μάρων πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐπιφέρει καὶ τάδε.

Ἄρχεο μειδιόωντι ἀνορῶν τὴν μητέρα κεδνὴν
Γνωρίζειν· ἡ γάρ σε φέρεν πολλοὺς λυκάβαντας.
Σοὶ δὲ γονεῖς οὐ πάμπαν ἐφημέριοι ἐγέλασαν.
Οὐ δ' ἥψω λεχέων, οὐδ' ἔγνως δαῖτα θάλειαν.

Πῶς γὰρ ἂν πρὸς τοῦτον οἱ γονεῖς ἐμειδίασαν· ὁ μὲν γὰρ αὐτῶν θεός, ἄποιός ἐστι δύναμις· καὶ ἀσχημάτιστος μέν, ἐν περιγραφῇ δὲ ἄλλων, οὐκ ἀνθρωπίνου δὲ σώματος. Λέκτρων δὲ ἄπειρον, τίς οὐκ οἶδεν ὂν τὸ ἅγιον πνεῦμα; ποία δὲ ἐπιθυμία, ἔφεσίς τε ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ διαθέσει οὗ πάντα ἐφίενται; τί δ' ὅλως κοινὸν σοφίᾳ τε καὶ ἡδονῇ; ἀλλὰ ταῦτα ἐφείσθω λέγειν τοῖς ἀνθρωπίνην τινὰ [εἰσάγουσι γέννησιν] οἱ δὲ τὴν ψυχὴν αὐτῶν καθαρεύειν ἀπὸ παντὸς κακοῦ γε καὶ ῥήματος παρασκευάζουσιν: Hoc est: *Virgilius vero post versus quos supra retulimus, hæc subjungit:*

Incipe parve puer risu cognoscere matrem.
Matri longa decem tulerunt fastidia menses,
Incipe parve puer: cui non risere parentes,
Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

Quomodo enim parentes ei arrisissent, etenim pater illius Deus, expers qualitatis vis est. Et figura quidem ipse omni caret, in aliorum tamen circumscriptione existit, nec humano prædìtus est corpore. Tori quoque expertem esse Spiritum Divinum quis ignorat? quod enim desiderium, quæ cupiditas inesse posset in affectu summi boni, cujus desiderio reliqua omnia ducuntur? quid omnino sapientiæ potest esse commune cum voluptate? verum sic loqui liceat illis, qui humanam quandam Christi generationem sibi fingunt, neque operam dant, ut animum suum ab omni impio facinore ac sermone integrum servent. Ad hæc annotavit Doctiss. Blondellus, cui & nos adstipulamur, Virgilium in versibus illis supra citatis, respexisse ad Gentilium opi-

opinionem, putantium Solem & Lunam esse Deos maximos hominum nativitatibus præsidentes, ideoque Pollionis uxorem, quæ decem mensibus graviditatis fastidia pertulerat, post partum debere lætitia sua filio se notam facere: lætitiam autem hanc filio suo futuram Symbolum & tesseram benedictionis, uti illi esset infelicitatis signum, si parentes ejus nativitate non delectarentur. Hunc Poëtæ sermonem valde interpolavit Constantinus, & plane à scopo Scriptoris alienum sensum dedit. Sic enim Græce locutus introducitur Constantinus, *incipe ridendo & oculos attollendo noscere matrem, quæ tibi cara esse debet, illa enim plurimis annis te tulit, parentes toto die neutiquam tibi arriserunt. Non alligatus fuisti lecto decumbens, nec epulum novisti splendidum* [vel virens.] Quis non videat magnis nos moveri rationibus, ut asseramus Imperatorem deflexisse, tota hac Ecloga, à Poëtæ elegantissimi scopo & mente: conferantur versus Græci quos recitantem Constantinum introducit Eusebius. Ne autem cavillandi pruritu hæc contra Imperatorem dixisse videamur, velim sedulum Lectorem perpendere, illa quæ Doctiss. Valesius ad eum locum annotavit: eumque consentientem plane deprehendet. Verba Virgilii non recte accepit Constantinus, nec interpres Græcus. Sic enim intellexit, quasi dixisset Virgilius, puero parentes non arrisisse; nec Deum illi mensam, nec Deam cubile impertivisse. Scilicet Constantinus versum illum Virgilii

Incipe parve puer. Cui non risere parentes, &c.

legendum putavit uno ductu absque ulla distinctione, cum tamen post vocem *puer*, punctum sit apponendum. Hæc cum Christophosanus non animadvertisset, sequentia Constantini verba interpolavit, addita negatione contra mentem Auctoris, & contra Auctoritatem omnium exemplarium. Illa autem quæ postea addidit Imperator, vera quidem, sed inepte Deo Patri & Christo applicantur: certum est, quandoquidem Deus Pater nullas habet qualitates, nullam figuram, nec corpus, nec passiones, nec desideria, Generationem æternam Verbi nihil commune habere cum hominis generatione. Atqui Virgilius illius mysterii plane ignarus; illud verbis suis nec expressit, nec exprimere potuit, quoniam illud superat captum humanum, nec natura nobis illud patefacit sed Revelatio. Virgilius igitur nihil aliud inten-

tendens quam Pollionis filio omnia fausta precari & vovere, non potest judicari de Christo Vaticinatus fuisse, vel ipso Constantino, hoc ipso loco, teste. Dicit enim, Poëtam Christi Generationem ignorasse. Hoc si bene perpendissent quam plurimi, certe sensum Poëte non immutassent, nec ipse Constantinus putasset de infantis risu locutum Virgilium, cum intendat de matris risu loqui. Deinde quid ad illud Græci Interpretis respondebitur figmentum, multis annis matrem gestasse in utero Saloninum Pollionis filium, πολὺς λυκάβαντας dicit textus Græcus, & Latinus Virgilii versus sic sonat:

Matri longa decem tulerunt fastidia menses.

Judicet nunc Lector, an Constantinus non immutarit Poëtæ mentem & sensum: Parentes Salonini filio non arrisisse; Addit etiam Constantinus alia multa futilia, quibus refutandis tempus male tereretur. Notat porro Johannes Ludovicus de la Cerda, infantes statim natos nonnunquam risisse, illudque veteribus habitum pro bono omnine. Catullus in Epithal. Juliæ & Manlii,

Torquatus, volo, parvulus
Matris è gremio suo
Porrigens teneras manus
Dulce rideat ad patrem
Se mihi ante labello.

Nemesian. III. Ecloga. Ubi infantiam bucci-canit enutriti à Sileno, sic ait:

Quin & Silenus parvum veneratus alumnum,
Aut gremio fovet, aut resupinis sustinet ulnis,
Et vocat ad risum digito, motuque quietem
Allicit, aut tremulis quassat crepitacula palmis.

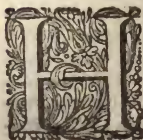
Hoc cum sciret Virgilius, inquit de la Cerda, puerum invitat, ut rideat, & ita det omen reliquæ vitæ. Verum errat de la Cerda, Poëtam de infantis risu loqui existimans, cum de matris ad infantem risu mentionem faciat, uti dictum superius.

CAPUT XIX.

DE TESTIMONIIS S. S. AUGUSTINI ET HIERONYMI.

Breviarium.

S. Augustinus se erroribus fuisse obnoxium fatetur. Crassetus refutatus. Cur Galli sic appellantur, an ὰ γάλα? Isidorus Hispalensis refutatus. S. Hieronymus refutat Isidorum. S. Augustinus dubitanter scripsit, Sibyllam Cumæam de Christo fuisse vaticinatam. Servii expositio. An Sibyllarum Oracula non sint à Christianis conficta? etiam Pontificii S. S. Patribus contradixerunt. Nonnulli Papistæ contemptim de S S. Patribus loquuntur. S S. sibi invicem contradixerunt. An Sibylla propter initum Matrimonium exhorruerit Judicium extremum. Fabella de S. Catharina. Hieronymi Testimonium. D. Marchii observatio.

HActenus de Rumore, de Rege venturo inter Paganos disperso, & quo pacto inter illos disseminato, ac de quarta Virgilii Ecloga, qua nonnulli probare conantur de Christo Vaticinatum fuisse Poëtarum Principem, sed quo fundamento ex supra dictis constat. Audiamus porro Jesuitam Crassetum, testimoniis B. Augustini & Hieronymi sententiam suam probare annitentem: p. 144. Loyolita recenset laudes Sancti Patris Augustini, quas nec nos illi denegamus, verum an inde sequitur, quæcunque Sanctus

Sanctus Scriptor in chartam conjecit, esse mera Oracula. Certe ipse se erroribus fuisse obnoxium fatetur, libro suo Retractationum, ideoque nec ipse scripta sua ad examen revocari, recusat. Liceat igitur cum bona Jesuitæ venia examinare, quid & quam bene de Sibyllis argumentatus sit Sanctus Pater: primo dicit, libro XVIII. capite XXIII. de Civitate Dei: *eodem tempore* (Ezechiæ) *nonnulli Sibyllam Erythræam Vaticinatam ferunt. Sibyllas autem Varro prodit plures fuisse, non unam: hæc sane Erythræa Sibylla, quædam de Christo manifesta conscripsit, quæ nos etiam in Lingua Latina versibus male Latinis & non stantibus legimus, per nescio cujus Interpretis imperitiam, sicut post cognovimus. Nam Vir Clarissimus Flaccianus, qui etiam proconsul fuit, homo facillimæ facundiæ, multæque Doctrinæ, quum de Christo colloqueremur, Græcum nobis codicem protulit, carmina esse dicens Sibyllæ Erythrææ, ubi ostendit, quodam loco in capitibus versuum ordinem literarum ita se habentem, ut hæc in eo verba legerentur:* Ἰησοῦς Χρειστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτήρ, *quod est Latine: Jesus Christus Dei filius Salvator.* Versus autem illos nunc heic non addimus, quoniam antea, capite de Sibylla Erythræa, (ad quod Lectorem ablegamus) allegavimus. Antequam autem ad alia transeamus, hoc unum tantum addemus, quod supra referri debuisset, nempe ex his vocum literis initialibus, Ἰησοῦς Χρειστὸς Θεοῦ υἱὸς Σωτήρ, antiquos formasse vocabulum ἰχθὺς, *piscis*, atque hinc extudisse mysterium quod nullibi fundamentum habere poterat nisi in illorum cerebello: nempe quod Jesus Christus solus esset *piscis* Salutaris, & quod Christiani essent *pisciculi* quos in aqua & piscina Baptismi vivificat. Confitemur quidem hæc esse plane vera & certa, Jesum Christum esse vitæ nostræ Spiritualis scaturiginem & fontem, Baptismum esse lavacrum Regenerationis secundum S. Scripturam, at vero fundamentum cui innitebantur, erat plane stramentitium. Quis enim Prophetarum aut Apostolorum ullam talia comminiscendi ansam aut occasionem suppeditavit, ut ex quinque hisce verbis vocem ἰχθὺς formarent? Gentiles olim Christianos per contumeliam *pisciculos* vocabant, nec eo sarcastico nomine se indigetari ægre ferebant Tertullianus in lib. de Baptismo Cap. I. *Sed nos pisciculi secundum* ἰχθὺν *nostrum Jesum Christum in aqua nascimur, nec aliter quam in aqua manendo salvi simus.* Augustinus lib. XVIII. Cap. XXIII. de Civitate Dei etiam hæc habet: *horum Græcorum quinque verborum quæ sunt* Ἰησοῦς Χρειστὸς Θεοῦ υἱὸς Σωτήρ.

si primas literas jungas ἰχθὺς, id est, *piscis: in quo nomine mystice intelligitur Christus, eo quod in hujus mortalitatis abysso, velut in aquarum profunditate vivus, hoc est, sine peccato esse potuerit. Hæc autem Sibylla sive Erythræa, sive, ut quidam magis credunt, Cumana, ita nihil habet in toto carmine sua, cujus exigua ista particula est, quod ad Deorum falsorum sive fictorum cultum pertineat, quinimo ita contra eos cultores eorum loquitur, ut in eorum numero deputanda videatur, qui pertinent ad Civitatem Dei.* Apud Basilium Seleuc. Orat. XVII. Apostoli vocantur, οἱ τῆς τοῦ πνεύματος κολυμβήθρας υἱοὶ. *Spiritus Sancti piscinæ filii.* Hinc cuivis constare potest, quam creduli extiterint veteres Christiani, ut non solum ambabus manibus arripuerint Acrostichidem fictam, verum etiam ut ex initialibus literis illius carminis vocem ἰχθὺς ridiculo modo extuderint: hæc ὡς ἐν παρόδῳ (forte alias Plura hac de re dicturi) annotamus. Multa porro addit Sanctus pater tum de hac Sibylla Erythræa cum de Acrostichide, quæ quoniam supra expendimus, non opus est plura nunc addamus. Verum (inquit Jesuita Crassetus) hinc Sanctus pater concludit, *Sibyllam Erythræam in eorum numero deputandam, qui pertinent ad Civitatem Dei.* Sed hoc falsum esse supra fuit ostensum, & postea patebit latius. Allegat porro Loyolita Crassetus nonnulla alia ex Sancto Augustino loca, quæ proculdubio ex Blondello, monstrante viam, hausit: exposit. inchoat. Epist. ad Rom. circa finem Tomi quarti p. m. 834. ubi dicit Sanctus Pater, *non facile crederem Sibyllam de Christo fuisse locutam, nisi Poëtarum quispiam in lingua Romana nobilissimus, antequam diceret ea de seculi innovatione, quæ in Domini nostri Jesu Christi Regnum satis concinere & convenire videantur, præposuit versum, dicens:*

Ultima Cumæi venit jam Carminis ætas.

Cumæum autem Carmen Sibyllinum esse nemo dubitaverit. Sciens ergo Apostolus, ea in libris Gentium inveniri testimonia veritatis, quod etiam in Actibus Apostolorum loquens Atheniensibus manifestissime ostendit. Non solum ait per prophetas suos, ne quis à pseudo-prophetis per quasdam veritatis confessiones, in aliquam impietatem seduceretur, sed addit etiam in scripturis Sanctis: volens utique ostendere litteras Gentium superstitiosæ idololatriæ plenissimas, non ideo Sanctas haberi oportere, quia in eis aliquid quod ad Christum pertinet invenitur. Item de Civitate Dei lib. X. cap. XXVII. *De quo* (nempe Christo) *etiam Poëta nobilissimus, Poëtice quidem, quia in*

in alterius adumbrata persona: veraciter tamen, si ad ipsum referas, dixit:

Te duce siqua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.

Ea quippe dixit, quæ etiam multum proficientium in Virtute Justitiæ possunt, propter hujus vitæ infirmitatem, etsi non scelera, scelerum tamen manere vestigia, quæ non nisi ab illo Salvatore sanantur, de quo iste versus est expressus: nam hoc utique non à se ipso dixisse Virgilius in Eclogæ ipsius quarto ferme versu indicat, ubi ait:

Ultima Cumæi venit jam Carminis ætas.

Unde hoc à Cumæa Sibylla dictum esse incunctanter apparet. Item Epist. CLV. quam ad Martianum scripsit, hoc modo loquitur Sanctus Pater: *Nam omnino non est cui alteri præter Dominum Christum dicat genus humanum*

Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.

Quod ex Cumæo, id est, ex Sibyllino carmine se fassus est transtulisse Virgilius, quoniam fortassis illa Vates aliquid de unico Salvatore in Spiritu audierat, quod necesse habuit confiteri. Citat porro Crassetus S. Augustini Testimonium ex Tom. VI. contra Faustum Manichæum, lib. XIII. cap. XV. p. m. 199. *Sibylla porro, vel Sibyllæ & Orpheus & nescio quis Hermes, & si qui alii Vates vel Theologi, vel Sapientes, vel Philosophi Gentium de Filio Dei, aut de Patre Deo vera prædixisse perhibentur, valet quidem aliquid ad Paganorum vanitatem revincendam, non tamen ad istorum. Authoritatem amplectendam, cum illum Deum nos colere ostendimus, de quo nec illi facere potuerunt, qui suos congentiles populos, idola & Dæmonia colenda, partim docere ausi sunt, partim prohibere ausi non sunt.* Ex his verbis ut argumentum intentioni suæ accommodum extundere queat Loyolita Crassetus, addit hanc observationem suam, notandum esse nempe Augustinum disputasse contra Manichæum, Legem antiquam, Prophetas & Filii Dei Incarnationem contemnentem. Hæreticus autem ille Manichæus Catholicorum argumentis pressus, probantium Domini nostri Adventum Prophetarum Testimoniis, re-

ſpondebat, argumentum hoc quidem contra Judæos, Prophetas agnoſcentes & admittentes, valere, verum nihil contra Gentiles, Prophetis Fidem non habentes: ideoque Fauſtum hoc modo reſpondiſſe ſcribit Jeſuita: *Sane, ſi ſunt aliqua, ut fama eſt, Sibyllæ de Chriſto ſuffragia, aut Hermetis quem dicunt Triſmegiſtum, aut Orphei aliorumque in Gentilitate Vatum, hæc nos aliquanto ad Fidem juvare poterunt qui de Gentibus efficimur Chriſtiani; Hebræorum autem*, &c. Reſpondemus, etiamſi S. Auguſtinus exiſtimet, Virgilium verſus nonnullos ſcripſiſſe, qui Chriſto convenienter poſſint adaptari, (uti & apud alios Poëtas tales quam plurimi reperiuntur,) nullibi tamen dicit Maro, ſe verſus illos ex Sibyllino carmine deſcripſiſſe, imo ne quidem, etiamſi voluiſſet, potuiſſe deſcribere, ſupra oſtendimus, ſimpliciter tantum dicit Poëta:

Ultima Cumæi venit jam Carminis ætas.

At hinc non ſequitur, Sibyllam Cumæam illa conſcripſiſſe quæ Virgilius IV. Ecloga profert. Dicit quidem S. Auguſtinus Epiſt. CLV. Virgilium tranſtuliſſe ex Cumæo ſive Sibyllino carmine hos verſus *Te duce*, &c. Verum S. Pater non indicat locum ubi hoc dicit Poëta, imo hoc nullibi dixiſſe pro certo affirmamus: at Craſſetus regeret, ſaltem conſtat S. Patrem credidiſſe, Sibyllam quædam de Chriſto prædixiſſe, verum an ideo vera eſt Auguſtini aſſertio, quia ſic ſcripſit? an hinc ſequitur, Oracula illa Sibyllina olim à muliere Tarquinio divendita continuiſſe Vaticinia de Chriſto? Quomodo Jeſuita hoc probabit, quandoquidem cum Capitolii incendio tota quanta periêre. Scio quidem S. Scriptorem affirmare ſe legiſſe carmen hoc de Chriſto Acroſtichicum (quod Flaccianus dixit eſſe Sibyllinum) imo etiam in hodiernis libris Sibyllinis reperiri, ſed inde non conſtat, carmen hoc ab antiqua Sibylla profectum, uti demonſtratum fuit ſupra. S. Auguſtini vera foret ſententia, ſi idoneis rationibus & argumentis eſſet confirmata, hoc vero cum deſideretur, eadem facilitate qua fuit aſſerta, poteſt negari. Notandum etiam Auguſtinum non affirmare carmen illud quod Flaccianus illi oſtendit, eſſe Sibyllinum, ſed hoc modo tantum loquitur, *Græcum nobis Codicem protulit, carmina eſſe dicens Sibyllæ Erythrææ*, &c. Perpendat porro æquus Lector, utrum hæc ſin-

ſincera ſit argumentandi ratio, quia S. Auguſtinus judicat Virgilium ſcripſiſſe carmen, cujus pars quædam Chriſto poteſt applicari, an igitur inde Judicandum putabimus, Poëtam intendiſſe Vaticinium de Chriſto conſcribere? Certe ſupra demonſtravimus, nunquam hoc in animo habuiſſe Maronem: imo etiam nunc pro certo habemus, nunquam Paganum illum, ut ut Doctum Poëtam, de Salute Fidelibus per Servatorem parta, ſomniaſſe. Quippe myſterium hoc non niſi Sancta ac Cœleſti Revelatione innoteſcere potuiſſe ulli mortalium, contendimus. Atque vel hinc patet, quidquid dicat S. Auguſtinus, Virgilium, carmen hoc quartæ Eclogæ ex Cumæa hauſiſſe, ejus opinionem non eſſe admittendam. Simile exemplum, illud adnotante Doctiſſimo Blondello, habemus in Iſidoro Hiſpalenſi, Origin. lib. IX. cap. II. *Galli*, inquit, *à candore corporis nuncupati ſunt. Γάλα enim Græce lac dicitur. Unde & Sibylla ſic eos appellat, cum ait de iis, tunc lactea colla, Auro innectentur.* Iſidorus dicit, Sibyllam hanc pronuntiaſſe ſententiam, an igitur mihi argumentari licebit eodem modo quo Jeſuita Craſſetus: Auguſtinus dixit Virgilium Eclogam quartam ex Cumæa Sibylla deſumpſiſſe, ergo credendum eſt, revera, Poëtam, Eclogam ſupra nominatam, ex Sibyllino Poëmate deprompſiſſe? Dicam ergo: Iſidorus Doctiſſimus Pater affirmat, Gallos à candore corporis nuncupatos, Sibylla enim à *lacteo* colore ſic dictos eſſe teſtatur, dicens, *tunc lactea colla*, &c.. Ergo pro certo habendum eſt, Sibyllam illa verba conſcripſiſſe & pronuntiaſſe: cum tamen falſum ſit, illa apud Sibyllam reperiri. Leguntur enim apud Virgilium Æneid. lib. VIII. p. m. 660. Nunquam Sibylla illa pronuntiavit: An non igitur jure liceat mihi affirmare, etiamſi S. Auguſtinus affirmet, Virgilium illam Eclogam ex Sibylla hauſiſſe, tamen ex illa non promanaſſe, uti heic Iſidoris pronuntiat dixiſſe Sibyllam, etiamſi non dixerit? Similiter S. Hieronymus præfat. in lib. II. Epiſt. ad Galatas, p. m. 172. oſtendit, Iſidorum, alienum Lactantii verbis dediſſe ſenſum. Dicit enim: *Lactantii noſtri quæ in tertio volumine ad Probum de hac Gente opinatus ſit, verba ponemus: Galli*, inquit, *antiquitus à candore corporis, Galatæ nuncupabantur, & ſic Sibylla eos appellat: quod ſignificare voluit Poëta, quum ait:*

— — — — Tum Lactea Colla
Auro innectuntur: &c. — — — —

Cum

Cum possit dicere candida. Hinc utique Galatia provincia, in quam Galli aliquando venientes, cum Græcis se miscuerunt. Unde primum ea regio Gallo-Græcia, post Galatia nominata est. Nec mirum si hoc ille de Galatis dixerit, & occidentales populos tantis in medio terrarum spatiis prætermissis, in Orientis plaga consedisse memorarit. Ex his Hieronymi verbis recte concludit Doctiss. D. Blondellus, evidenter patere, illum non attribuisse Sibyllæ Virgilii verba, sed tantum Galatarum nomen, derivatum, secundum opinionem vulgarem, à verbo γάλα, *Lac.* II. Neque etiam dicit, Virgilium se à Sibylla mutuatum fuisse opinionem suam, verum illum, ut & Sibylla sensit, intendisse ad Etymologiam *Galatæ*, à verbo γάλα petitam, ac Galatis propter corporis candorem adtributam. Cæterum in Scripto Sibyllino, ad quod respexit Lactantius, *Galatæ* nomen non reperitur, ad designandum Galatas Occidentales, qui appellantur Oraculorum lib. V. p. m. 316. Γάλλοι, Γαλλικανοὶ, eorumque terra Κελτῶν lib. VII. Orac. Sibyllin. p. m. 356. verum ad designandum coloniam Gallo-Græcorum aut Asiaticorum Gallorum in Orientem transmissam; Nullibi etiam Sibylla affirmavit, Gallos illos nomen adeptos à γάλα, sed Lactantium hoc præsupposuisse tanquam rem probabilem, etiamsi nullo idoneo fundamento staret aut niteretur. Quis autem fuerit ille Lactantius non indicat Hieronymus; apud Lactantium Firmianum non invenimus, nisi forte reperiatur libro tertio Epistolarum ad Probum, sed quoniam Quatuor Epistolarum libri ad Probum, uti in vita Lactantii olim adnotavimus, perierunt, frustra ex illis requiri, quivis Judicare potest: nunquid igitur argumentari licebit, Isidorus & Sanctus Hieronymus, secundum Lactantii opinionem existimant, Gallos, *Galatas* olim dictos, propter corporis candorem, ergo res ita se habet? At vero Sibylla hoc dixit, asserunt jam jam laudati Scriptores, regerat quispiam, verum hoc falsum esse, ante ostendimus. Virgilius enim hoc de Gallis asserit: admittimus quidem, Gallos vel Galatas, candido colore fuisse decoros. Sic enim de illis Scriptores testantur, Ammianus Marcellinus lib. XV. p. m. 36. *Celsioris staturæ & candidi, pene Galli sunt omnes, & rutili, luminumque torvitate terribiles, avidi jurgiorum, & sublatius insolescentes.* Et Silius Italicus lib. IV.

Colla viri fulvo radiabant lactea torque.

Sic

Sic etiam Petron. Sat. *increta facies, ut suos Gallia civesputet*: verum à verbo γάλα, *lac*, Galatas fuisse dictos, propter corporis colorem candidum, hoc vero fundamento putamus non niti. Gallica-Gens fuit populus ante transmissam coloniam in Græciam, à Græcis autem & Græco sermone Galatas fuisse dictos, testatur Ammianus Marcellinus. lib. XV. p. m. 33. Proculdubio alio quam Galatarum nomine vocabantur ante illorum in Græciam adventum; à Græcis enim Galatæ propter lacteum corporis colorem, nuncupati fuere. Verum tanti non est hæc res, ut diutius illi immoremur: perpendamus potiùs, quo modo Crassetus objectionem, quam ex Augustino allegat, solvat. Locus S. Patris lib. XVIII. Cap. XLVI. de Civitate Dei, sic sonat: *Proinde cum Scripturis nostris non credunt, complentur in eis suæ, quas cæci legunt: nisi forte quis dixerit, illas Prophetias Christianos finxisse de Christo, quæ Sibyllæ nomine vel aliorum proferuntur.* Verum ut constet, non fuisse illa Oracula à Christianis conficta, sed ab ipsis Sibyllis profecta, adfert Jesuita Crassetus Doct. Ludovici Vivis observationem ad locum hunc S. Augustini: *non esse conficta*, hinc constat, quod Lactant. & Eusebius eas citant, quorum tempore Sibyllini libri in manibus omnium erant: nec ipsi fuissent tam impudentes, qui ea dixissent esse in Sibyllinis libris, quæ nusquam erant. Adde quod plus sic obsuissent Christianæ causæ, quam aliis omnibus argumentis potuissent prodesse, quum homines aperte cernerent, eos fictis in rem suam Autoritatibus inniti, quumque hoc falsum & impudens deprehendissent, cætera omnia suspecta haberent, & tanquam similia repudiassent rejecissentque. Quid quod Virgilius & Ovidius manifesto in poëmatibus suis de Sibyllinis carminibus versus mutuantur, quos nemo ita cœcus est, quin esse de Christo dicta perspiciat: qualis est tota quarta Ecloga Virgilii, & digressio de morte Cæsaris in fine primi Georgic. Apud Ovidium vero illa sunt:

Et Deus humana lustro sub imagine terras:
Tum esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus correptaque Regia cæli
Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Primo transfor. Item apud Lucanum de iis quæ præcedent Judicium Domini: primo Pharsal.

 Si

— — — — *Si quum compage soluta*
Secula tot mundi suprema coëgerit hora,
Antiquum repetens chaos, &c.

Quod si nostra, quæ magni Autores tradiderunt, dicunt commentitia, ostendant ipsi quæ possint dici sine ulla controversia vera, & afferemus Academicum aliquem, qui se dubitare respondeat. Hactenus Doctiss. D. Lud. Vives. Hisce telis tueri se conatur Crassetus, sed quam levia & nulla sint hæc, vel hinc constabit. Primo enim S. Augustinum quod attinet, vel ipso Crasseto confitente, dubitandi locum S. Pater relinquit, dicens: *Nisi forte*, &c. Plurimos inter Antiquos asseruisse, à Christianis fuisse magnam partem conficta illa Oracula Sibyllina; supra probavimus ex Lactantio, Origene aliisque, imo & ipsi Pagani, conficta fuisse & spuria multa sub Sibyllarum nomine promulgata affirmarunt: uti constat ex eo quod nonnulli inter Imperatores Romanos, delectu habito, aliquot millia Oraculorum concremari mandarunt. An autem Christianis solis fraus illa sit attribuenda, an vero Judæi etiam operam suam hac in re non commodarint, nunc non inquirimus, quandoquidem supra ostendimus, nonnulla à Judæis, Legatis post Capitolii conflagrationem ex urbibus & Italicis & Græcis & præcipue Erythræis Oracula Sibyllina conquisitum missis, potuisse divendi tanquam genuina Sibyllarum vaticinia. Cæsaris Augusti tempore multa vana sub nomine Sibyllarum circumlata fuisse, testantur Tacitus, Suetonius aliique; ideoque non adeo mirandum est, si pro suppositiis fuerint habita atque etiam nunc habeantur. Quando igitur S. Augustinus dicit, *Nisi forte*, &c. omnino & hoc à Viris Doctis nunc commode posse objici, nemo cui sanum est sinciput, negare potest. Deinde notandum, S. Augustinum nihil allegasse ut Christianos à crimine illo liberaret: si suppositionis illius eos participes non credit, cur non illorum innocentiæ se patronum demonstravit, atque ad accusationem tam atrocem non respondit? Dicit porro Loyolita, S. Augustinum non dubitanter locutum, quoniam verbis affirmantibus dixit, *omnino*, *sane*, *nemo dubitaverit*: sed si Sancti Patris loca exacte perpendantur, patebit Jesuitam mala fide torquere Augustini verba, atque illis dedisse sensum quem Sanctus Scriptor non intendit. Debebat Crassetus ostendere, Augustinum nullo modo dubitasse, utrum hæc

hæc quæ nunc ſub Sibyllarum nomine circumferuntur Oracula, ſint ſuppoſititia, ſed illum agnoviſſe illa pro genuinis ac non à Chriſtianis aliisve confictis eſſe habenda: hoc ut probet dicit Craſſetus, S. Auguſtinus utitur verbo *ſane*, reperitur locus illa de C. D. lib. XVIII. cap. XXIII. *Hæc ſane Erythræa Sibylla quædam de Chriſto manifeſta conſcripſit*, &c. Verum ſi attente locus ille conſideretur, videbit ſedulus Lector, S. Auguſtinum dubitanter locutum. Dicit enim, *nonnulli Sibyllam Erythræam Vaticinatam ferunt.* Deinde addit, *Flaccianus Græcum nobis codicem protulit, carmina eſſe dicens Sibyllæ Erythrææ.* Si indubitanter S. Auguſtinus credidit, Sibyllam Erythræam de Chriſto fuiſſe Vaticinatam, cur verbis dubitantis ſententiam ſuam expreſſit? *Ferunt*, inquit, *Vaticinatum, dicens eſſe carmina Sibyllæ Erythrææ:* quæ verba non ſunt credentis, ſed aliorum ſententiam referentis, aliisque quæ credere velint de illa re libertatem, relinquentis: *Nemo dubitaverit.* Locus autem ex quo Craſſetus hæc verba hauſit, ſic ſonat: *Cumæum autem carmen, Sibyllinum eſſe nemo dubitaverit.* Dixit autem Poëta:

Ultima Cumæi venit jam Carminis ætas.

Sed an hinc ſequitur, Sibyllam de Chriſto Vaticinatam eſſe? Virgilius nunquam de Chriſto Prophetavit, imo nec potuit, quandoquidem Prædictiones de Chriſto non ſunt factæ, niſi per Revelationem & inſpirationem Divinam, (de Bileami & Caïaphæ Prophetiis quæ ordinarie objiciuntur, poſtea dicendi dabitur locus.) At vero quis ſani Judicii, audeat affirmare, Virgilium Paganum & infidelem Gentilem, fuiſſe θεόπνευστον ac θεοδίδακτον? Deinde notandum, S. Auguſtinum debili ac quaſi nullo niti fundamento, cum dicit: *Non facile crederem, Sibyllam de Chriſto fuiſſe locutam niſi Poëtarum quiſpiam in lingua Romana nobiliſſimus diceret ea, quæ in Domini noſtri Jeſu Chriſti Regnum ſatis concinere & convenire videantur.* S. Auguſtinus credidit Sibyllam de Chriſto fuiſſe locutam, quia Virgilius quædam ſcripſit quæ Servatoris Regno poſſunt adaptari. Hoc pacto quam plurimos Poëtas poſſemus dicere de Chriſto Vaticinatos fuiſſe, quoniam apud illos multa reperiuntur quæ in Chriſti Regnum ſatis convenire videntur. An ex eo ſequitur, Virgilius meminit Cumæi carminis, ergo Sibylla de eo eſt locuta? Sibylla Cumæa, fertur mundi ætates per metalla deſcripſiſſe ac exhibuiſſe. Prima mundi ætas apud Sibyllam dicta fuit *Aurea*, & Soli at-

tributa, ſecunda *Argentea*, quæ lunæ. Tertia ab electro quatenus pro metallo accipitur, denominata, &c. Vide Doctiſſ. Voſſium de Sibyllis, p. m. 26, 27. Hæc ut clarius intelligantur, Servii expoſitionem heic adjicere lubet: *Sibylla*, inquit, *ſecula per metalla diviſit. Dixit etiam, quo quis ſeculo imperaret: & Solem ultimum, id eſt, decimum volunt. Novimus autem eundem eſſe Apollinem; unde dicit*, tuus jam Regnat Apollo. *Dixit etiam, finitis omnibus ſeculis rurſus eadem renovari: quam rem etiam Philoſophi hac diſputatione colligunt dicentes, completo magno anno, omnia ſidera in ortus ſuos redire, & referri rurſus eodem motu. Quod ſi idem ſiderum motus, neceſſe eſt ut omnia quæ fuerunt, habeant iterationem.* Atque vel hinc patet: *quare Poëta dixerit:*

Ultima Cumæi venit jam Carminis ætas.

Et: *Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.*

Ut &: *Jam nova progenies cœlo demittitur alto.*

Plura de hac materia legi poſſunt apud D. Voſſium loco ſupra laudato. Ex his itaque clarum eſt, S. Patrem nullam rationem habuiſſe, cur crederet, de Chriſto fuiſſe locutam Sibyllam Cumæam. Certe Virgilius etiamſi hoc affirmaret, cum tamen de Chriſto nihil dixerit, uti ſupra notavimus, non eſſet idoneus teſtis, Sibyllam de Chriſto Vaticinatam fuiſſe. Hoc ſi ita ſe habet: quare igitur Poëta non habetur in illorum numero qui ad Civitatem Dei referuntur, æque ac Sibylla, cum ideo S. Auguſtinus credat, Sibyllam de Chriſto locutam eſſe, quia Virgilius, ut illi ſic videtur, dixit:

Ultima Cumæi, &c.

Atque vel hinc conſtat, majorem Virgilio, quam Sibyllæ, adhibuiſſe Fidem, ideoque Virgilium illi præferendum, quoniam Fides ejus nititur Aútoritate Maronis: quanta igitur cum aſſeveratione locutus ſit Sanctus Auguſtinus, ex his Judicare poterit æquus Lector. Ut porro probet Craſſetus, Sanctum Auguſtinum nullum dubitationi locum reliquiſſe, dicit à S. Patre verbum *Omnino* fuiſſe additum: qua autem Fide agat Loyolita, patebit, ſi perpendatur illum debuiſſe probare, S. Auguſtinum nullo modo dubitaſſe hæc, de quibus nunc agimus Oracula Sibyllina, quamvis revera ſint ſpuria & ſuppoſititia, eſſe genuina, & de iis nullum dubitandi reliquiſſe locum, quin ſint Sibyllæ adſcri-

adſcribenda. Dixit enim, *Omnino*: Locus hoc modo reperitur apud S. Auguſtinum Epiſt. CLV. *Nam omnino non eſt cui alteri, præter Dominum Chriſtum dicat genus humanum:*

Te Duce ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri
Irrita perpetua ſolvent formidine terras.

Concedimus equidem, Servatorem noſtrum Jeſum Chriſtum nos plane à peccato liberaſſe, & nulli illam Redemptionem ac Liberationem poſſe attribui, quam Chriſto, At hinc non ſequitur, Sibyllam aut Virgilium hoc dixiſſe de Salvatore noſtro Jeſu Chriſto. Jeſum enim pro mundi Redemptore non agnovit Poëta, neque hoc carmine ſuo intendit aut intendere potuit. Deinde verbum illud *Omnino* non refertur ad Sibyllam, ſed ad genus humanum. Hoc autem non poteſt dicere genus humanum à peccatis liberatum, niſi per Chriſtum; Ergo ſunt illi Poëtæ verſus ex Sibylla Cumæa petiti, & S. Auguſtinus affirmative pronuntiavit, eſſe Sibyllæ Cumææ effata? Sed quam miſera hæc ſit conſequentia, nemo eſt qui non videat. Dubitanter loqui S. Patrem, patet ex eodem loco. Dixit enim, *quod ex Cumæo, id eſt, Sibyllino ſe faſſus eſt transtuliſſe Virgilius.* Dicimus nos hoc ex nullo Virgilii loco poſſe demonſtrari, ut ante obſervavimus. Subdit poſtea Auguſtinus, *fortaſſis illa Vates aliquid de unico Servatore in Spiritu audierat*, &c. Dicat nunc Jeſuita, nunquid hæc ſint verba affirmantis an dubitantis. Addit porro Craſſetus, evidenter patere illa verba, *Niſi forte*, non exprimere dubitationem Sancti Scriptoris, ſed ultimum infidelium effugium, qui ſe victos & ſuperatos videntes, Prophetiis adeo claris, nullo alio telo aut medio ſe tueri poterant quam hoc effugio, à Chriſtianis nempe fuiſſe conficta illa Sibyllæ Oracula. Oppugnat autem, inquit Loyolita, Judæorum & Paganorum opiniones, Judæorum ipſorum Prophetarum Teſtimoniis, Gentilium, Sibyllarum Oraculis. Judæi non poſſunt tueri ſuam ſententiam, dicentes, nos Prophetarum Oraculis inſeruiſſe Vaticinia de Chriſto, quandoquidem & illa in ipſorum Bibliis reperiantur, ideoque magis ſunt inexcuſabiles quam Pagani qui nobis poſſunt objicere, nos Chriſtianos confinxiſſe illa Oracula Sibyllarum aliorumque Scriptorum (intelligit Virgilii & Hyſtaſpis) verum hoc abſque ulla ratione affirmarent, quoniam Sibyllarum aliorumque Scriptorum libri, exſtabant, antequam

 quam

quam ullus reperiretur Christianus, nulli autem de hac Veritate possunt dubitare nisi Cæci. Hoc modo loquentem introducit Crassetus Augustinum. Verum, Crassete Pater, liceat hoc nobis negare, fuisse infideles illos qui dixerunt carmina Sibyllina esse conficta, & suppositititia. Nos enim illud cum Viris Doctis, non solum Reformatæ Religioni, sed & Pontificiæ tuæ addictis rotunde affirmamus. Tempore enim ignorantiæ, quo Gentiles vixerunt, non affulsit major lux infidelibus quam dilecto Dei populo. At hoc statuendum esset, si Sibyllina quæ hodie circumferuntur Oracula, pro genuinis admittamus, uti hoc ante uberius demonstravimus. Posset certe multis argumentis probari, multa à Christianis sub Apostolorum aliorumque Sanctorum Virorum nominibus fuisse conficta & evulgata, etiam Pontificiis ipsis hoc agnoscentibus, atque hoc modo actum fuisse in causa Oraculorum Sibyllinorum constans nostra est opinio: quamvis tamen solos Christianos hujus (nonnulli *piam fraudem* vocant immerito, nihil enim pietatis est aut esse potest in fraude) impiæ fraudis reos peragere aut insimulare nolimus. Putamus enim nonnulla à Judæis composita ac pro Sibyllinis divendita fuisse. Denique dato, non concesso, S. Augustinum ita sensisse & affirmasse; talem etiam opinionem fovisse Lactantium & Eusebium, Hieronymum aliosque Patres multos, an igitur illorum sententia vera est, ac pro effato infallibili accipienda? Crassetus hoc quidem intendit, sed Viros Doctos non eo usque credulos reperiet Jesuita, ut omnia illa quæ Patres scripto consignarunt, approbent. Etiamsi insani instar, contra Doctiss. Blondellum, vociferaris, quando patribus assensum non præbet, clamoribus tuis non movebimur, non desistemus à Patribus discedere in iis in quibus illos errasse deprehendimus, cur adeo D. Blondello succenses? Quando illi contingit patrum effata non approbare, an non illi æque ac tuis Doctoribus Papisticis licet contradicere Sanctis Patribus? nunquid vobis major fuit concessa licentia? Certe nos illam vobis non concedemus. Dico igitur, Crassete, S. Augustinum crassissime errare, quando sibi videri affirmet Sibyllas ad Civitatem Dei referendas: & si vociferari velis, fiat hoc contra tuum Coquæum ad hunc Augustini locum. Verba ejus heic apponam quæ reperies ad lib. XVIII. de C. D. cap XXIII. p. m. 619. *Id quidem suadere videantur tot manifesta Oracula Sibyllarum de Filio Dei, ut videantur Divinitus inspirata, & Fide in Christum, sine*

sine qua nunquam salus contigit, Divinitus illustrata, nec tamen id convincit, Sibyllas hujusmodi ad Civitatem Dei pertinuisse, ut nec impius ille Balaam, qui de futuris temporibus & de Christo Domino multa Vaticinatus est, quem tamen minime pertinuisse ad Civitatem Dei certo constat. Longe enim aliter Prophetæ apud Hebræos & Balaam ille aut etiam Sibyllæ apud Gentes de Christo prænuntiarunt futura. Illi nimirum quæ Vaticinabantur, intelligebant, isti minime intellexisse putandi sunt & velut arreptitii loquebantur. D. Augustinus etiam lib. XIII. *contra Faustum* cap. XV. *de Orphei, Hermetis & Sibyllarum prædictionibus, ac Prophetarum Oraculis loquens;* Quantum distat, *inquit*, de Adventu Christi inter prædicationem Angelorum, & confessionem Dæmoniorum, tantum inter Authoritatem Prophetarum & curiositatem sacrilegorum. *Ex quo intelligitur, quo sensu Justinus Martyr serm. exhortat. ad Gent. scribat, Sibyllina Oracula prope ad Veritatem accedere. D. Hieronymus* lib. I. *contra Jovinianum ob Virginitatis insigne meritum Sibyllis scribit Divinationem esse concessam. Verum & obstetricibus Ægyptiorum Deus ædificavit Domos, quæ tamen forte non pertinebant ad Civitatem Dei, & Virginitas quidem laudanda, sed in illis præmio filiorum Dei compensari non potuit.* Viden' Crassete, quam libere Coquæus tuus S. Augustino contradicat: quare non debaccharis contra tuæ sectæ Scriptorem, sed mavis mortuo insultare Leoni quam tuos irritare crabrones. An non igitur nobis etiam licebit nonnunquam Patribus à vero aberrantibus contradicere? Novimus equidem Lactantium olim idem dixisse, ac D. Augustinum Scriptorem illum esse secutum, *Eo confugere solent nonnulli, ut dicant, non illa esse* Sibyllina Oracula, *sed à nostris ficta atque composita, Lactantius* lib. IV. cap. XV. Respondet autem Lactantius, *Sed profecto id non putabit qui Ciceronem Varronemque legerit, aliosque Veteres, qui Erythræam Sibyllam, cæterasque commemorant quarum exempla proferimus, qui Authores ante obierunt quam Christus nasceretur.* Verum Lactantius non probat id quod est in quæstione; debebat ex Cicerone probare, ut & ex Varrone, Scriptores illos de Christo fuisse locutos, at vero luce meridiana clarius constat, nullum de Christo Testimonium apud illos reperiri. Mentionem quidem de Sibyllis injicere potuerunt, sed Acrostichis illa adeo decantata, aut aliud quodpiam de Servatore Christo Vaticinium frustra apud illos quæratur. Imo ipse Cicero plane repugnat, ut superius fuit ostensum. Audi Crassete, quo in pretio sit Lactan-

Lactantius apud Lorinum tuum in Act. Ap. Cap. II. vers. II. *Lactantius eloquentior quam solide doctus.* Bellarminus etiam tuus dicit, illum erroribus variis scripta sua deformasse, & fuisse ipsum librorum Ciceronis magis quam Scripturarum Sanctarum peritum. S. Augustinus Crasseto est *miraculum ingeniorum*; cur igitur patres Concilii Tridentini ejus opiniones de operibus infidelium, de gratia, &c. damnarunt anathemate? cur non approbaverunt ejus sententiam? Proculdubio regeret Jesuita, quia in illis erravit; verum an igitur magis infallibilis exstitit in sententia sua de Sibyllis? Hoc tibi probandum restat, Pater Crassete. Certe ille quem errasse putas in præcipuis Religionis Christianæ dogmatibus, potuit etiam errori fuisse obnoxius in rebus minoris momenti, qualis est materia de Sibyllis. Quid dices Crassete? Si S S. Patres sibi invicem contradixerunt, an nobis non licebit discrepare ab illis? S S. Patres plurima conscripserunt quæ posteriores non solum ad examen revocarunt, sed etiam refutarunt: nec veriti sunt de Patribus prioribus sententiam suam proferre, uti innumeris illud confirmare possemus, hoc si instituti nostri nunc esset. Audi Crassete, Hieronymum tuum quem summis laudibus (quas equidem illi non invidemus) effers, & quem sapientissimum, doctissimum & judiciosissimum eorum censes qui unquam in Ecclesia Dei fuerunt, in Epist. 76. ad Tranquillum Tom. II. p. 485. *Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror quomodo Tertullianum novatum, Arnobium, Appollinarium, & nonnullos Ecclesiasticos Scriptores, pariter Græcos & Latinos, ut bona eorum eligamus vitemusque contraria, juxta Apostolum dicentem, Omnia probate: quod bonum est tenete.* Perpende etiam quam libere, pater ille de aliorum Patrum scriptis sententiam suam proferat & judicet: Hieronym. Epist. XIII. ad Paulin. Tom. I. p. 123. *Beatus Cyprianus de Scripturis Divinis nequoquam disseruit. Inclyto Victorinus Martyrio coronatus, quod intelligi, eloqui non potest. Lactantius utinam tam nostra confirmare potuisset, quam facile aliena destruxit. Arnobius, inæqualis & nimius est, & absque operis sui partitione confusus. Sanctus Hilarius Gallicano cothurno attollitur, & longis interdum periodis involvitur, & à lectione simpliciorum fratrum procul est.* Ut autem dignoscas, Patres nunquam voluisse scripta sua legi tamquam Divinitus inspirata Oracula, quemadmodum tu illorum Scripta legi debere intendis, Crassete, & quia S. Augustinus Sibyllas ad Civitatem Dei referre vide-

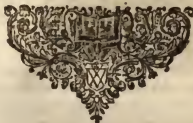
videtur, ideo nobis contra ejus opinionem, te quidem Judice, nec hiscere nec loqui oportet, cum multi tamen Pontificii Doctores Patribus contradicentes reperiantur, & quandoquidem tam honorificam S. Patris injicis memoriam, quæsumus te, perpende hæc S. Augustini verba, quæ reperies in lib. Epist. XIX. Ep. Tom. II. Fol. XIV. Et apud Hieron. Ep. 97. Tom: II. *Ego enim fateor Caritati tuæ solis eis Scripturarum libris, qui jam Canonici appellantur, didici hunc timorem, honoremque deferre, ut nullum eorum Auctorem scribendo aliquid errasse firmissime credam. Ac si aliquid in eis offendero litteris, quod videatur contrarium Veritati, nihil aliud quam vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assequutum esse, quod dictum est, vel me minime esse assequutum quod dictum est, vel me minime intellexisse ambigam, alios autem ita lego, ut quamlibet Sanctitate, doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quia ita ipsi senserunt, sed quia mihi vel per illos Authores canonicos vel probabili ratione & quod à vero non abhorreat, persuadere potuerunt. Nec te, mi frater, sentire aliquid existimo: prorsus non te arbitror sic legi libros tuos velle, tanquam Prophetarum, vel Apostolorum, de quorum scriptis, quod omni errore careant, dubitare nefarium est.* Hæc, Pater Crassete, paulo amplius describere voluimus, ut pateat quam imbecille tuum sit argumentum, ideo opinioni alicui SS. Patrum esse credendum, quia hoc illi ita affirmarunt. Dixit S. Augustinus, *Sibyllam Erythræam in eorum numero deputandam, qui pertinent ad Civitatem Dei.* Supra ostendimus Sibyllam fuisse, illa hoc confitente, prostibulum, lupam & infame scortum, S. Augustinus vult illam debere deputari in eorum numero qui ad Civitatem Dei pertinent, hoc quam bene asserat S. Pater, Domino Crasseto, qui Deo Castitatem vovit, dijudicandum relinquimus. Excusat autem scortum hoc castus Crassetus, pag. CCXXXVII. Μύρια μοι λέκτρα. *Mille mihi lecti.* Hoc est, secundum Ordinariam loquendi formulam, multa contraxi matrimonia, quæ non longæ fuere durationis, sed quid dicet Crassetus? Nunquid ob contracta matrimonia debebat exhorrescere Judicium extremum? Matrimonium enim secundum B. Paulum *est cubile impollutum*, at propter talia non est extimescendum Judicium extremum; Verum dicet Crassetus illam, alterius S. Augustini instar pronuntiasse se maculis illis pollutam, pœnitentis modo peccata sua promulgasse, imo majori quam S. Pater Augustinus, sic dicente Patre Crasseto.

Sed ignoſcat nobis, Venerandus ille pater ſine liberis, hoc ſi illi non concedamus, quid enim? pellicem cum S. Auguſtino conferre licebit? illa proſtituti pudoris Fœmina cum S. Patre comparanda erit? Vah Craſſete Pater! ſiccine Patres S S. exaltas, ut cum meretrice conferas? Vide quam prudenter Sanctorum Patrum honori conſulas! Sed Craſſetus Jeſuita ſusque deque habet Patrum honorem ac Veritatem. Ut enim probet Sibyllarum Oracula quæ de Chriſto dicta fuiſſe illis attribuuntur, non pudet illum fabellam de S. Catharina ex Simeone metaphraſte proferre. Dicit autem Virginem illam & Martyrem Alexandrinam, Regis Coſti filiam, à Maxentio Imperatore cum quinquaginta Philoſophis commiſſam, illos ex Sibyllinis Oraculis retudiſſe, ac ad Chriſtianam fidem convertiſſe: ſed hæc narratio æque vera eſt, ac ipſa fabula de S. Catharina, Coſti Regis Alexandriæ filia, cum Maxentii tempore nullus extiterit Alexandriæ Rex, quippe illa Imperio Romano erat ſubdita. Conſule Baronium tuum in Martyrologio, Craſſete, & videbis quid de fabuloſa hac Sancta ſentiat: quam plures alios tales Sanctos ac Sanctas, (quos ſuperſtitio & idololatria veſtra in cœlis collocat, quamvis nunquam in terris degerint) adorandos tibi Craſſeto relinquimus. Poſt Auguſtini Teſtimonium profert Jeſuita S. Hieronymum, ex quo nihil ad rem producit. Dicit enim Sibyllas fuiſſe Virgines ac Prophetiæ donum Virginitate fuiſſe meritas, hoccine eſt probare, omnia illa quæ ſub illarum nomine circumferuntur Oracula, ab illis eſſe profecta & Divinitus inſpirata? ſicuti hoc Loyolitæ probandum incumbebat. Cæci inſtar ſequitur Hieronymum Craſſetus: putat enim cum illo, Virgines fuiſſe Sibyllas, cum Sibylla ipſa fateatur, ſe fuiſſe maritatam, imo meretricem, atque hæc donum Vaticinandi merita eſt, inquit, Jeſuita, Virginitatis puritate: ſed quo pacto Mulier viro juncta & meretrix, Virgo remanſerit, hoc ſagaci Craſſeto expediendum & probandum damus. Plura nunc non addimus, quoniam in hujus operis principio hac de re diximus. Quæ porro Jeſuita de multis aliis S S. Patribus & Doctoribus dictat, illa nihil faciunt ad rem. Non enim eſt quæſtio, quid Patres & Doctores crediderint, ſed quid credere debuerint, firmis nixi rationibus & argumentis: etiamſi nonnulli exiſtimarint pari Fide Oracula Sibyllina ac Sacram Scripturam recipienda, imo S. Johannis Apocalypſi præferenda; an ideo omnes

Viri

Viri Docti illorum opinionibus stare tenentur? Certe tali in pretio scripta sua haberi Patres noluerunt, uti ante ostendimus; sed objicit perspicacissimus Crassetus p. CLXXIII. uti & Doctissimus D. J. Marckius observavit, eamque hoc modo transtulit, Specileg. contra Crassetum p. 295. *Annon est*, inquit, *magna injustitia litem nobis moveri de bono legitime acquisito, & an potest quisquam nos hoc privare sine omnium fundamentorum juris prudentiæ eversione. Nos sumus in possessione memoria omni antiquiores hæreditatis avitæ, habemus pro nobis titulos legitimos, & authenticos, producimus testes sine fine fidei irrefragabilis. Post mille annos tranquillæ possessionis, incognitus aliquis litem nobis movet, & prætendit hæreditatem hanc antiquam ad nos non pertinere*, &c. Videmus nunc evidentissime, te esse æque fœlicem Juris peritum ac Theologum & Philologum, quis injuste tecum agit Crassete? an hæc est tanta injustitia quando demonstramus, id quod vis possidere, non esse tanti pretii, quanti tu æstimas tuam possessionem? litem nemo tibi movet de bono tuo, quod tibi legitime acquisitum gloriaris, quamvis Justos titulos possessionis non demonstres, tantum hoc negamus, esse unquam hæc de Christo Vaticinia à famosis illis Paganis Sibyllis, diabolicis Prophetissis, profecta: si hoc tamen renitente omni ratione vis tibi persuadere, Sibyllas de Christo, Spiritu Divino actas Prophetasse, gaudeas tuo Judicio, per nos licet, & si quisquilias tuas gemmas esse vis credere, litem tibi nullam movemus, etiamsi Parisiis in templo tuo Jesuitico, Sibyllis statuas erigere velles cum sociis tuis, quemadmodum in templo Senensi hoc factum legimus. Crede quod placet, modo liceat nobis tibi cæcutienti ostendere, silices tuos non esse adamantes. An Juris prudentiæ fundamenta evertuntur, quando nolumus tecum insanire, & pro Divinitus inspiratis Oraculis accipere, quæ ab hominibus otiosis sunt conficta? Hactenus probare non potuisti, Crassete, ullibi apud Gentilem Scriptorem, mentionem factam de Acrostichide Christo applicata, torques nonnullorum verba, & Christum illos novisse contendis, quamvis nihil nisi per rumorem sive Judæorum sive Christianorum quidquam de Servatore inaudiverint, uti supra demonstravimus. Gloriaris quidem post *bis mille annos tranquillæ possessionis litem tibi moveri ab incognito quodam*, sed liceat nobis, bone Pater, heic tibi contradicere, nunquam fuit adeo tranquilla possessio tua, omni ævo reperti sunt qui

assertionem tuam de Sibyllis negarunt, non solum Christiani primitivæ Ecclesiæ, verum etiam ex vestris Papisticis scriptoribus multi hodie inveniuntur qui somniis tuis non credunt. Quid existimas, Crassete, an mendacium pro Veritate erit arripiendum, quia est antiquum? Si hoc tempore demonstrare potest quispiam, opinionem quandam ante multa secula receptam, esse falsam, an ideo præscriptionem temporis contra veritatem allegare poteris opportune? Certe ridiculus es, hoc si statuas, an Gentiles idololatriæ recte allegarent præscriptionem contra Christianos, qui post multa secula ostenderunt doctrinam Paganorum esse falsam, illosque mendacia docuisse? An tibi videtur Paganis liberum esse respondere, uti tu Doctiss. Blondello oggannis: *Nos sumus in possessione omni memoria antiquiore*, &c. Ideoque vobis non licet, nobis contradicere? An unquam præscriptio locum habet contra Veritatem? Dic sodes Crassete! Nunquid auderes Tertulliano contradicere? Dicit in tract. de veland. Virg. uti Doctiss. Marckius hoc optime contra te observavit, *Veritati nemo præscribere potest, non spatium temporum, non patrocinia personarum, non privilegia Regionum.*

C A-

CAPUT XX.

DE ALIORUM, APOLLODORI Nempe & PAUSANIÆ TESTIMONIIS.

BREVIARIUM.

AN Apollodorus legerit librum tertium Oraculorum Sibyllinorum. Sibylla refutatur. Apollodorus refellitur. Sibyllæ mendacia. Quandò floruerit Homerus. Hac de re Marshami sententia, ut & aliorum. Quando Diluvium terræ fuerit immissum. An Homerus quædam ex Sibylla sit mutuatus. Sibylla non fuit Homero antiquior. Palmarum Foliis Sibyllam inscripsisse sua carmina putant nonnulli. Alii alius generis Foliis fuisse inscripta, existimant. Homeri libri olim fuere confusi, quis illos in ordinem redegerit. An Homerus fuerit Chius. Quidam putant fuisse Ægyptium: de Patria Homeri variant sententiæ. Cicero emendatus. Nihil certi de Homeri patria potest affirmari. In Chio olim habitavit Homerus. De honoribus Homero delatis. An cæcus fuerit natus Homerus. Cumani Cæcos ὁμήρυς *vocabant. Cæcitatis calamitas quo pacto evenerit Homero variant sententiæ. Versus aliquot Sibyllini qui à Christianis nonnullis pro genuinis afferuntur, olim ab ipsis Paganis pro spuriis & suppostititiis habiti. Tertullianus notatus & refutatus. Tertullianus expositus. De vastatione Deli,* &c. *Antipatris Thessalonicensis Epigramma,* &c. *Possevinus refellitur. Sibyllinorum Author non vidit secundum Ædis Vestæ incendium, nec videre potuit. Mendacium Sibyllæ notatum. Betuleius refellitur. Sibylla non potuit Græce scribere, quia Diluvii tempore nondum erat Lingua Græca. Quam diu lingua unica remansit. Locus suppostititius in Josepho notatus. Aliud Sibyllæ mendacium.*

Homero fuit posterior. A quo Graeci literas suas acceperint. Quando Cadmus venit in Graeciam. Graeci antiqui scribebant more Hebraeorum & Phoenicum, à dextra sinistram versus. Mos scribendi βυςροφηδὸς. Quomodo leges Solonis erant scriptae. Homerus primus Heroicorum Carminum inventor. Nonnulli illud Mosi attribuunt. De Inventore carminum Heroicorum variant Doctorum sententiae. Moses Scriptorum omnium Antiquissimus habetur. De risu Sardonio, quis fuerit. Quomodo populo antediluviano applicetur. Sibylla de risu Sardonio refutatur. Non est tam Antiqua Sibylla, uti gloriatur. Gehenna unde derivetur. Qualis fuerit locus. Oracula Sibyllina non sunt adeo antiqua, uti glorientur nonnulli. De Ludis Iselasticis. Sibyllae locus emendatus. De Signis Zodiacis. De Astrologiae inventoribus. Novitas, non autem Sibyllae antiquitas ubique patet. Camarinam movere non est adeo antiquum, uti venditat Sibylla quae se in Noachi arca degisse gloriatur. Unde Camarina nomen sortiatur.

Idemus nunc, quo fundamento nitantur Crassetus ac ejus sequaces, SS. Patrum Testimoniis probare annitentes, Virgilii Eclogam quartam esse ex Sibyllis haustam ac pro Prophetia de Christo habendam. Examinemus etiam hac occasione data, opiniones nonnullorum existimantium, Apollodorum ac Pausaniam Sibyllinis Oraculis Fidem ac Auctoritatem conciliare posse. Multi hodie reperiuntur qui putant, Apollodorum legisse librum tertium Oraculorum Sibyllinorum, Lactantii Firmiani Testimonio & assertione moti. Sic enim loquitur Libro de falsa Religione, Capite IV. *Quintam Erythraeam; quam Apollodorus Erythraeus affirmat suam fuisse civem: eamque Graiis Ilium petentibus Vaticinatam*, (Delphicam fuisse Daphnen, Tiresiae filiam, scribit Diodorus Siculus Biblioth. lib. IV.) *& perituram esse Trojam: & Homerum mendacia scripturum.* Locus ad quem respexit Lactantius hoc modo legitur apud Sibyllam lib. III. p. m. CCXLVIII.

Ἴλιον οἰκτείρουσα. κατὰ Σπάρτην γὰρ Ἐριννὺς
Βλαστήσει περικαλλὲς ἀείφατον ἔρνος ἄριστον,
Ἀσίδος Εὐρώπης τε πολυαστερὲς οἶδμα λιποῦσα

Vel ut alii MSS. legunt αἷμα λυποῦσα.

Σοὶ

Σοὶ δὲ μάλιστα γόους, μόχθους, συναχάς τε φέρουσα
Θήσει ἀγήρατον δ' ἕξει κλέος ἐσσομένοισι.
Καί τις ψευδογράφος πρέσβυς βροτὸς ἔσεται αὖθις,
Ψευδόπατρις, δυσειδέα φάος ὀνοπῆσιν ἐν σιν,

Opsopæus ex conjectura putat legendum ἐν ἧσιν ὀπῆσι

Νοῦν δὲ πολὺν καὶ ἔπος θ' ἕξει ἔμμετρον διανοίας,

Opsopæus forte legendum putat, διανοίας ἔμμετρον ἕξει.

Οὐνόμασιν δυσὶ μισγόμενον. Χῖον δὲ καλέσει,
Αὐτὸν, καὶ γράψει τὰ κατ' Ἴλιον, οὐ μὲν ἀληθῶς,
Ἀλλὰ σαφῶς ἔπεσιν γὰρ ἐμοῖς, μέτρων, ἐκρατήσει
Πρῶτος γὰρ χείρεσσιν ἐμὰς βίβλους ὀνομιλώη.

Latine hi verſus ſic ſonant:

Ilion, heu miſereſco tui: num creſcat Erynnis
In Sparta, ſpecie eximia, famaque perenni,
Egregium germen, divexaturaque Gentes
Europæ atque Aſiæ populoſas: præcipueque
Plangores, æſtusque tibi, gemitusque datura
Semper, & æterna fama celebranda nepotum.
Quidam deinde ſenex falſorum Scriptor, & ipſam
Mentitus Patriam, naſcetur, lumine captus
Ille quidem, verum præclara mente vigebit,
Adſtringetque modis carmen prædulce, duobus
Mixtum nominibus: Chion quoque ſe ipſe vocabit,
Hic res Iliacas ſcribet, non ſicut habebunt,
Sed clare verbisque meis utendo, modisque.
Primus enim volvet librorum ſcripta meorum.

Adſtipulamur plane Doctiſſimo Blondello exiſtimanti, mera hæc omnia eſſe figmenta. Pſeudo-Sibylla enim quæ hos, qui nunc exſtant, libros octo, contexuit, & quæ mendaciſſime nomen uxoris filii Noachi aſſumpſit, ducentis annis poſt Varronis obitum, ſecundum Euſebium è vivis ſublatum anno urbis Romæ ſeptingenteſimo vigeſimo ſexto, viginti ſeptem ante Servatoris Jeſu Chriſti nativitatem, & novem ante Virgilii mortem, Longo tempore ante potuit legere ea quæ Varro de Apollodoro ipſo Varrone antiquiore & ſeniore, commemoravit, & quid

quid minus ſcribere potuit falſa Sibylla ad aſſerendam commentitiam ſuam Antiquitatem, quam ea referre quæ de Apollodoro invenerat apud Varronem, vel in ipſo Apollodoro. Notandum porro Apollodorum teſtari, uti Lactantius ex Varrone ſcripſit, Sibyllam Erythræam ſuam fuiſſe civem, & pro tali agnitam, hoc autem quomodo quadrabit cum ſuppoſititia hac noſtra Sibylla, quæ ſe Babylone ortam, & Noachi nurum eſſe profitetur, imo quod obſervari velimus, ipſa negat ſe Erythris ortam, ac Græcos mendacia talia referentes redarguit. Audiamus ipſam Sibyllam loquentem, lib. tertio circa finem:

Ταῦτά σοι Ἀσσυρίης Βαβυλώνια τείχεα μακρὰ
Οἰστρομανὴς προλιποῦσα ἐς Ἑλλάδα πεμπόμενον πῦρ
Πᾶσι προφητεύουσα θεοῦ μηνύματα θνητοῖς,
Ὥστε προφητεῦσαί με βροτοῖς αἰνίγματα θεῖα
Καὶ καλέουσι βροτοί με καθ' Ἑλλάδα πατρίδος ἄλλης,
Ἐξ Ἐρυθρῆς γεγαυῖαν, ἀναιδέα, οἱ δέ με Κίρκης
Μητρὸς καὶ Γνωστοῖο πατρὸς, φήσουσι Σίβυλλαν.

Hæc ſunt quæ moneo Aſſyria Babylone profecta,
In Græcos ignis miſſus; fanatica, cunctis
Exponens Divina Dei præſignificata,
Mortali ut generi Divina ænigmata pandam.
Et tamen ex alia Patria me Græcia dicit,
Ex Erythra natam, poſitique pudoris. At illi
Matre ferent Circe, Gnoſto me patre, Sibyllam.

Judicet hæc æquus Lector, nunquid Apollodorus Erythræus potuit niti carminibus Sibyllæ quam ſuam fuiſſe civem affirmat, an cuiquam perſuaderi poterit Apollodorum legiſſe hoc carmen Sibyllinum, quo ſe Babylone ortam dicit, & tamen ipſe Erythræus cum ſit pro cive ſua illam haberet? Certe nemo mortalium hoc crediderit, Appollodorum adeo fuiſſe mente captum. Quid igitur dicendum reſtat, niſi ut pro certo habeamus, Scriptorem horum pſeudo-Sibyllinorum Oraculorum legiſſe, ſive apud Apollodorum ipſum, ſive apud Varronem de Apollodoro, teſtantem, Erythræam Sibyllam ejus fuiſſe Civem, atque hinc occaſionem arripuiſſe Apollodoro contradicendi,

dicendi, ut hoc pacto Apollodoro antiquior haberetur, falsa & commentitia hæc Sibylla. Quod porrò Sibylla hæc redarguat, Græcos tanquam illam à Circe matre Gnostoque patre ortam dicentes, plane in eo illam mentiri deprehendet, quisquis perpenderit, veteres non scripsisse Circes Gnostique fuisse filiam Sibyllam Erythræam: verum dixerunt illam fuisse Jovis vel Apollinis & Lamiæ, aut etiam Aristocratis & Hydolis, vel Crimagoræ Theodori Pastoris & Nymphæ Idææ, verum nemo Circes. Hinc igitur dilucide constat, Sibyllam ipsam, quæ Homerum mendacia scripturum audacter pronuntiat, esse mendacem. Imo & hoc diligentissime observari velimus, hoc non potuisse credere Græcos, fuisse Circe matre ortam Sibyllam Erythræam. Si enim Erythris in Asia sitis, oriundam putarunt hanc Sibyllam Græci, quo pacto illis in mentem venire potuit, illam è Circe Italica Muliere, in monte qui & hodie *Circello* vocatur, natam, ac quæ in eodem vixit habitavitque. Quid quod & hujus Prophetissæ stupiditas ac ignorantia vel potius malitia, in hoc apparet, quod, Homeri honori vel potius suo consulens, dixit,

Quidam deinde senex falsorum scriptor, & ipsam
Mentitus patriam, nascetur lumine captus
Ille quidem, verum præclara mente vigebit, &c.

Uti paulo ante citavimus hos versus, quid tibi præjudiciis non præoccupato videtur, Lector? Homerus:

Hic res Iliacas scribet, non sicut habebunt,
Sed clare verbisque meis utendo, modisque.
Primus enim volvet librorum scripta meorum.

Nunquid hæc sunt ἀσύνετα, vera scribere & clare? an veraces coguntur latitare? & mendaces aperte loqui? Hæccine bona est consequentia? scribet falsa,

Primus enim volvet librorum scripta meorum?

An non potest quispiam habere alicujus scripta, eaque perlegere, & tamen vera conscribere? Certe illa non repugnant, nisi velimus supponere scripta illa quæ tenet & quæ in usum suum confert, scatere men-

 daciis,

daciis, quod de Sibyllinis potius quam de Homericis concedimus. Ut etiam hæc perpendere dignetur Judiciosus Lector, rogamus enixe. Dicit falsa Sibylla, Homerus primus volvet scripta mea, itaque tempore Homeri primum innotuisse scripta sua vult hæc Sibylla fictitia, ut sibi Antiquitatis speciem, & famam acquirat, mendacissime omnia hæc affirmantur. Homerus floruisse putatur anno mundi 3000 vel circiter, sic docente Bucholzero in suo Indice Chronolog. Audiamus etiam hac de re differentem Sethum Calvisium: Homerum ante Romam conditam floruisse annis CLX. exstat apud Gellium ex sententia Cassii & Cornelii & Apollodori. Herodotus etiam fere ad hoc tempus collimat. Dicit enim eum priorem se fuisse annis CCCCXXII. Atque ita designaret annum 3048. Aristoteles contra in tertio de re Poëtica, & Aristarchus habent, Homerum natum in Ionica migratione anno 2879. Qui hoc modo antiquior esset annis CLX. Philochorus apud Diogenem Laërt. scribit, Homerum floruisse annis CLXXX. post Trojam captam. Esset annus mundi 2947. distaretque ab hoc anno, annis XC. Velleius vult, Homerum ante annos nongentos & quinquaginta floruisse, & ante annos mille natum. Loquitur autem de consulatu Vinicii anno 3971. Natus igitur esset circa annum 2971. Floruisset circa annum 3021. Etiam hæc sequentia addere lubet ex Jacobi du Porti præfatione ad suam Homeri Gnomologiam: quantum mihi ex variantibus Auctorum sententiis colligere vel potius conjicere licet (& certe in re tam crepera & obscura,

Ἄριστος μάντις, ὅστις εἰκάζει καλῶς)

Ii proxime scopum attingere videntur, qui Homerum floruisse dicunt centum circiter & sexaginta annis post Trojæ excidium, h. e. circa tempora Davidis aut Salomonis, siquidem ex communi fere omnium Chronologorum consensu, incidit bellum Trojanum, adeoque Ilium captum, in ætatem Judicum Israëliticorum, non procul à temporibus Jephtæ. Unde Iphigeniam quasi Jephtigeniam dictam fuisse, (detorta voce corruptaque, ut fit per Gentilium fabulas Historiæ Sacræ Veritate) ingeniose hariolatur vir Doctissimus Lud. Capellus in diatriba de voto Jephtæ; quadrat enim Chronologia, quippe σύγχρονοι erant Jephta & Agamemnon, nec cœtera discre-

discrepant, uterque Dux populi sui, & Imperator exercitus, uterque Victor hostium, & quod caput est, uterque circa idem tempus filiam suam immolavit, à Jephta autem ad Solomonem totidem fere anni numerantur, quot à bello Trojano ad Homerum, anni nempe, ut diximus, plus minus CLX. Alios sin legere aut videre velit lector, potest adiri Aldobrandinus in notis ad Diogenem Laërtium p. m. 73. a. b. Deprehendet autem sedulus Lector, nihil certi de Homeri ætate illum pronuntiare: verum quod à multis seculis disputatum fuit tanquam res incerta, hanc nunc Marshamus Anglus in Chronic. Can. p. 412. omnium literatorum, quod sciam primus, claram & certam, suo quidem Judicio expediet: non minus, inquit, obscura fuit Homeri ætas, quam aut illius Patria, aut Parentes: de qua erat olim quæstio & vetustissima & celeberrima; & adhuc sub judice lis esset, si non Autoritate nostri marmoris dijudicata fuisset: floruit Homerus sub Diogneto Athenarum Rege, anno Attico 676. per Julianæ 3807. annis post Trojæ cladem 302. antequam Olympia ab Iphito & Lycurgo instaurata sunt, annis 23. antequam Corœbus stadium vicerit, annis 131. De eo amplius non est ambigendum. Diversas tamen Veterum sententias referre, non erit injucundum. *Crates dixit*, (sic referente Tatiano contra Græcos p. 166. c. Euseb. n. 980.) *illum floruisse ante reditum Heraclidarum intra annos* 80. *post bellum Trojanum*, *Eratosthenes post annum* 100. *à Troja capta*, *Aristarchus*, *circa Ionicam migrationem sub Archippo Athenis Archonte*, *id est*, *post annum* 140. *à casu Trojæ*; *Philochorus*, *post Ionicam migrationem*, *sub Archippo Athenis Archonte*, *annis* 180. *post excidium Trojæ*. *Apollodorus annos numerat* 100. *post Ionicam migrationem*, *ut sint anni* 250. *post Trojam*. *Euthymenes dicit*, (*sic notante Clem. Alexand. Strom.* l. 1. p. 327. a.) *eum floruisse cum Hesiodo*, *natum fuisse in Chio*, *sub Acasto*, *circa annum* 200. *post captam Trojam*. *Ejusdem etiam sententiæ fuit Archemachus*, *ut Cassius Hemina apud Gellium* l. 17. c. 21. *annis post bellum Trojanum plus centum atque sexaginta*; *ante Romam autem conditam*, *ut Cornelius Nepos*, *annis circiter centum & sexaginta*. Minus à scopo abest Nepos; cæteri, quos nominavimus, nimium κατὰ προχρονισμὸν peccant. Roma condita est anno per. Jul. 3961; deme annos 160, habes annum per. Jul. 3801. Nepotis calculos secuti sunt Scriptores Latini. Velleius l. 1. p. 6.

(Vinicio Coſſ. anno U. C. 783.) de Homero dixit; *Hic longius à temporibus belli, quod compoſuit, Troici, quam quidem rentur, abfuit. Nam ferme ante annos 950. floruit, intra 1000. natus eſt.* Plinius l. 7. c. 16. (anno U. C. 830.) *jam ante annos prope mille Homerus.* Et Juvenalis (ſub initium Nervæ) anno U. C. 850.

— — — — *Uni cedit Homero*
Propter mille annos — — — —

Soſibius Lacon, loco ſupra citato, *Homerum retulit ad annum octavium Charilli* (cujus tutor fuit Lycurgus) *Regnabat ille annos* 64. *poſt quem ejus filius Nicander annos* 39. *anno illius* 34. *primam Olympiadem inſtitutam fuiſſe ajunt: adeo ut eſſet utique Homerus annis nonaginta antequam inſtituta eſſent Olympia.* Primam intellige Olympiadem, in qua *Corœbus* vicit: ad quam, Clem. ibid. p. 336. b. ab ἐπιτροπία *Lycurgi*, Eratoſthenes numerat annos 108. *Alii* (Tatianus loco citato) *dicunt, Homerum fuiſſe paulo ante Olympiadas, id eſt, annis* 407. *poſt caſum Trojæ.* (Calculus iſte ad primam Olympiadem vulgarem non recte ponitur, recte autem ad Iphiteam.) *Alii* (majori μεταχρονισμῷ peccantes) *tempus inferius deducunt; dicentes, Homerum fuiſſe æqualem Archilocho, qui floruit circa Olympiadem* XXIII. *tempore Gygis Lydi, annis* 500. *poſt exciſam Trojam.* Eadem delirant Theopompus, & Euphorion, apud Clementem, loco ſupra citato, quippe tantum quilibet à Veritate diſtat, quantum à Marmore. Plura ſi quis velit, adeas Marshamum p. 413. Editionis Londinenſis. Fuſius hæc referre voluimus, ut tanto clarius pateat, quàm mendax ſit hæc pſeudo-Sibylla. In operis hujus principio audivimus Sibyllam dicentem, ſe cum Noacho, Diluvii tempore, fuiſſe in Arca, uti de ſe etiam teſtatur, Oraculor. lib. III. circa finem: Diluvium terræ immiſſum ſcribunt Chronologi, anno à mundo condito 1657. à Diluvio uſque ad Homeri tempora, numerantur anni 1343. Ubinam terrarum latuerunt ſcripta Sibyllina per tam longum temporis ſpatium? Quis eorum conſervator & aſſervator? An in Arca, ante notam linguam Græcam, Græce ſcripſit Oracula? ſi poſt linguam Græcam receptam conſcripſit ex Arca egreſſa Oracula? Cur non indicavit tempus quo conſcripſit? Scivit illa Homerum cœcum naſciturum (quod quam verum hoc ſit, poſtea examinabimus:) quare non dixit præ-

ciſe

cise, hoc vel illo tempore conscripsi hæc mea Oracula? sed tum indicio suo sorex se proderet. Putamus ac asserimus igitur, Sibyllam falsissime affirmare se Oracula sua ante Homeri tempora (omnium Græcorum Poëtarum Antiquissimi) in lucem emisisse Oracula sua. Nebulones enim vel tenebriones illi qui hæc finxerunt Oracula, (putamus enim non unius hæc esse figmenta nec à Christianis solis, sed etiam à Judæis aliisque promanasse) qui hæc sub Sibyllarum nomine conscripsere Oracula, Sibyllæ nomen sibi adsciverunt ut mendacia non apparerent, ac ut Homero ipso potiores haberentur. Satis mirari non possumus etiam inter literatos reperiri inter alios, ne de Solino nunc loquar, deprehendo Guiliel. Canterum, novarum lect. lib. V. cap. XVII. qui ait, Homerum multis in locis Sibyllam esse imitatum, ejusque hemistichia multa Poësi suæ inseruisse, qui credant Homerum mutuatum fuisse plurima Hemistichia à Sibylla; cum Sibylla vel potius illa vel illi qui Sibyllinum nomen sibi arrogarunt, ex Homero deprompsisse certum sit, hoc tantum scopo, ut prior Homero videretur Sibylla, & falsa illa Oracula cariori divenderentur pretio: falsum est, Sibyllam hanc Homero antiquiorem, testantur Scriptores, Homero neminem inter Græcos Poëtas veteriorem. Diodorus Siculus Biblioth. lib. XVI. Μάρτυρα παρείχετο τὸν ἐπιφανέστατον καὶ ἀρχαιότατον τῶν ποιητῶν Ὅμηρον. Item Ἀρχαιότατον καὶ μέγιστον τῶν ποιητῶν Ὅμηρον. Herodotus in Euterpe: Ἡσίοδον γὰρ καὶ Ὅμηρον ἡλικίην τετρακοσίοισι ἔτεσι δοκέω μὲν πρεσβυτέρους γενέσθαι καὶ οὐ πλέωσι *Nam Hesiodus atque Homerus (quos quadringentis non amplius annis ante me opinor exstitisse) fuere*, &c. A. Gellius noct. Attic. lib. VI. cap. II. *Homerus sapientissimus & Antiquissimus Poëtarum.* Claudianus.

Ipse parens Vatum, princeps Heliconis Homerus.

Flav. Josephus lib. I. contra Appionem in principio: ὅλως παρὰ τοῖς Ἕλλησιν οὐδὲν ὁμολογούμενον εὑρίσκεται γράμμα τῆς Ὁμήρου ποιήσεως πρεσβύτερον. *Constat autem, quod apud Græcos nulla invenitur conscripto poëmate Homeri vetustior.* Sic etiam Justinus Martyr Cohortat. ad Græcos, Homerum vocat πρῶτον τῶν ποιητῶν, *Primum Poëtarum.* Tatianus Orat. advers. Græc. ὅρος δὲ ἡμῖν κείσονται Μωσῆς καὶ Ὅμηρος, τῷ ἑκάτερον αὐτῶν εἶναι παλαιότερον, καὶ τὸν μὲν ποιητῶν καὶ ἱστορικῶν εἶναι πρεσβύτερον, τὸν δὲ πάσης βαρβάρου σοφίας ἀρχηγόν. Dicat nunc pseudo-

Sibylla se Homero priorem, illumque mutuatum ex illa, plurima sua carmina. Quis illi fidem adhibiturus, nos equidem non videmus, nisi forte Crassetus

Vervecum in patria, crassoque sub aëre natus.

Patet etiam ex pseudo-Sibyllæ stylo, illam non suppeditasse Homero hemistichia, verum Sibyllam ex Poëtarum principe, sua quædam quæ bene dicta sed male applicata sunt hausisse, uti consentientem habemus Doctiss. D. du Portum in Gnomologia Homerica. Narrat Sibylla, uti supra notavimus, se cum Noacho fuisse in Arca tempore Diluvii, adeoque Mosem antecessisse vult credi. Sed nemo hactenus Mose, Scriptorem fuisse quempiam Antiquiorem probavit, nec nos unquam credemus. Testantur Scriptores Oracula Sibyllina Tarquinio à Muliere quadam, Lactantius scribit fuisse Sibyllam Cumanam, institut. lib. I. Cap. VI. oblata & divendita, sive de Prisco aut Superbo intelligamus, perinde est. Homerus floruit anno à mundo condito, uti ante notavimus ex Chronologorum sententiis 3000. obiit secundum eosdem anno à M. condito, 3060. At vero Tarquinius, intelligamus de Prisco, Superbo antiquiore, occiditur anno 3394. Homerus autem Tarquinio prior 394. aut circiter. Itaque si Sibyllæ Fides est adhibenda, Homerus legit & volvit Sibyllina Oracula ante Tarquinium, à quo accepit hæc Oracula anus illa quæ Tarquinio vendidit? an ab Homeri posteris? non putamus, multo minus ab ipso Homero. Poëta enim hic quem pauperem adeo fuisse scribunt, ut etiam mendicare coactus fuerit, si talem thesaurum possedisset, profecto ipse quidem pauperrimo suo statui succurrere potuisset: nulla apud Poëtam vola aut vestigium apparet se legisse clara & miranda illa Oracula: vel hinc pro certo habemus, Homerum nunquam illa vidisse aut legisse? Quo modo autem primus legisset, cæcum cum describat Homerum Sibylla? si trecentis nonaginta quatuor annis ante Tarquinii tempora ab Homero lecta, an igitur nemo illa post Homerum conspexit? per trecentorum nonaginta quatuor aut circiter annorum spatium? Certe non est credibile, aut probabile: si ab aliis visa, cur nemo Antiquorum Scriptorum, illorum mentionem ullam injicit? Homero quadringentis annis posterior Herodotus, at de Sibyllis earumque Oraculis

culis apud illum altum est silentium. Dicit porro Sibylla, Homerus Oraculorum libros meos evolvet: foliis autem Sibylla cum Oracula funderet inscribebat, uti supra observavimus, &c. Virgilio Æneid. lib. VI.

— — — Foliis tantum ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis:
Ipsa canas oro. — — —

Et Æneid. lib. III.

Insanam vatem adspicies, quæ rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas, & nomina mandat.
Quæcunque in foliis descripsit carmina Virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit:
Illa manent immota locis: neque ab ordine cedunt.
Verum eadem verso tenuis cum cardine ventus
Impulit, & teneras turbavit janua frondes:
Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo,
Nec revocare situs, aut jungere carmina curat:
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.

Foliis palmarum putant nonnulli inscripsisse Oracula sua Sibyllam, alii olim frondibus inscriptas fuisse literas perhibent, alii in foliis malvarum olim scriptitata fuisse docent vaticinia. Sic Cinna antiquus Poëta, cujus versus reperiri possunt apud Isidorum Hispalensem Orig. lib. VI. cap. XII.

Lævis in aridulo malvæ descripta libello,
Prusiaca vexi munera navicula.

Non vacat nunc inquirere, quibus in rebus scripserint olim Veteres, sive in libris, arborum corticibus, sive in foliis palmarum, malvarum, &c. Certum est Antiquas Sibyllas apud Gentiles tam celebres, Oracula sua scripsisse in foliis. Hæc autem Sibylla dicit, Homerum primum futurum qui ejus libros manibus evolveret: βίβλους *libros* scripta sua vocat Sibylla. Antiqua tamen Sibylla, uti ex Virgilio audivimus, in foliis scribebat, quæ folia utrum libri recte vocari queant,

queant, aliis inquirendum relinquimus. Quisnam autem fuerit ille qui Sibyllarum Folia in librorum ordinem redegit, an Homerus cui primo visa, non putamus nos, Homerum suorum librorum curam neglexisse discimus ex Cicerone de Oratore lib. III. p. mihi 121. *Quis doctior iisdem illis temporibus, aut cujus eloquentia literis instructior fuisse traditur, quam Pisistrati qui primus Homeri libros, confusos antea, sic disposuisse dicitur, ut nunc habemus.* Ælianus Variar. Hist. lib. XIII. cap. XIV. dicit, eum in Iliadem & Odysseam digessisse, an igitur Homerus, suorum Scriptorum negligens, Sibyllinorum curam suscepisse credendus, credant qui volunt, nos nunquam. Dicit etiam Sibylla, Homerum mentitum suam Patriam, Χῖον enim se ipse vocabit, itaque secundum Sibyllam, Homerus non fuit *Chius*. Sed cur Sibylla scrupulum de Homeri Patria non ademit dubitantibus? Verum putamus Scriptorem horum falsorum Oraculorum ignorasse locum nativitatis Homeri. Dicit tamen mentiri Homerum cum Chium se dicet: an non potuisset eandem curam habere, quam de se habuit ipsa Sibylla, uti ex ipsius versibus rescivimus, Græcos nempe dicturos, illam Erythris oriundam, cum tamen orta esset Babylone, Vid. Sibyl. Orac. in fine lib. tertii: an non eodem modo dicere debebat Sibylla? Homerus se Chium esse jactitabit, sed tali revera loco est oriundus: verum quomodo dicere potuisset ac indicare illa, quæ Carminum illorum Scriptor ignorabat? sed forte legit Aristotelis Opinionem qui Chium non fuisse Homerum, pronuntiat lib. II. Rhetor. cap. XXIII. Καὶ Χῖοι Ὅμηρον οὐκ ὄντα πολίτην: *Chii Homerum, honorant, quamvis non esset eorum civis*: At vero Clemens Alexandrinus Stromat. lib. I. secundum Euthymenen, narrat fuisse Chium. *Euthymenes dicit, eum floruisse cum Hesiodo, natum fuisse in Chio, sub Acosto, circa annum* 200. *post captam Trojam. Ejusdem etiam sententiæ fuit Archemachus.* Alii existimarunt Homerum natione Ægyptium. Lucianus verar. hist. lib. II. Τά τε ἄλλα ἐπυνθανόμην, καὶ ὅθεν εἴη, λέγων τοῦτο μάλιστα παρ' ἡμῖν εἰσέτι νῦν ζητεῖσθαι. Ὁ δὲ αὐτὸς μὲν ἀγνοεῖν ἔφασκεν· οἱ μὲν γὰρ Χῖον, οἱ δὲ Σμυρναῖον, πολλοὶ δὲ Κολοφώνιον αὐτὸν νομίζουσιν, εἶναι μὲν τοι ἔλεγε Βαβυλώνιος· καὶ παρά γε τοῖς πολίταις, οὐχ Ὅμηρος, ἀλλὰ Τιγράνης καλεῖσθαι· ὕστερον δὲ ὁμηρεύσας παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἀλλάξαι τὴν προσηγορίαν. *Et cum alia multa, tum illud rogabam, cujus esset, dicens illud maxime apud nos ad hunc usque diem esse in controversia.*

troversia. At ille se nescire respondit. Nam quidam Chium, alii Smyrnæum, alii Colophonium eum arbitrantur, ipse vero se Babylonium esse aiebat. Siquidem civibus suis non Homerum sed Tigranem vocatum fuisse, postea vero cum apud Græcos obsidis officio functus esset pristinam appellationem mutasse. Plurimos Homerum sibi vindicandi incessit æmulatio. Cicero quatuor urbes nominat, qui suum fuisse civem contendunt, in Orat. pro Archia Poëta circa finem F. m. 214. verso: *Homerum Colophonii Civem esse dicunt suum, Chii suum vindicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi vero suum esse confirmant; itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt: permulti alii præterea pugnant inter se, atque contendunt.* Aul. Gellius lib. III. noct. Attic. cap. XI. *De Patria quoque Homeri multo maxime dissensum est. Alii Colophonium, alii Smyrnæum, sunt qui Atheniensem, sunt qui Ægyptium dicant fuisse. Aristoteles tradit ex insula Io* (Putamus *Chio* legendum, at vero tunc pateret Gellium Aristoteli contradicere, uti constat ex loco supra allegato.) *natum.* Varronis Epigramma, quod citat etiam A. Gellius, septem urbes fuisse quæ Homerum suum fuisse Civem contenderunt, narrat.

Ἑπτὰ πόλεις διερίζουσι περὶ ῥίζαν Ὁμήρου,
Σμύρνα, Ῥόδος, Κολοφών, Σαλαμίς, Χῖος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

Septem urbes certant de stirpe insignis Homeri,
Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ.

Editiones quædam pro Χῖος habent Ἴος. Anthologia Epigrammatum, pro *Rhodo* & *Salamine* substituit *Pylum* & *Cumam* vel *Ithacem*; ac tunc Epigramma illud hoc modo legitur:

Κύμη, Σμύρνα, Χῖος, Κολοφών, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

Alias,

Σμύρνα, Χίος, Κολοφών, Ἰθάκη, Πύλος, Ἄργος, Ἀθῆναι.

Salamis autem non pro Insula in sinu Saronico, sed pro Cypri urbe accipienda. Nam ut testatur Pausanias in Phocicis p. m. 341. Οἰκειοῦνται γὰρ δὴ καὶ Ὅμηρον Κύπριοι. Κύπριοι δὲ Θεμιστώ τε αὐτῷ μητέρα

εἶναι τῆ τινα ἐπιχωρίαν γυναικῶν λέγουσιν, καὶ ὑπὸ Εὔκλου προτεθεσπίσθη-ναι τὰ ἐς τὴν γένεσιν τὴν Ὁμήρου φασὶν ἐν τοῖς δε.

Καὶ τότ' ἐν εἰναλίῃ Κύπρῳ μέγας ἔσσετ' ἀοιδὸς,
Ὅν τε Θεμιστὼ τέξει ἐπ' ἀγροῦ δῖα γυναικῶν,
Νόσφι πολυκτεάνοιο πολυκλειτὴν Σαλαμῖνος.
Κύπρον δὲ προλιπὼν, διεροῖς θ' ὑπὸ κύμασιν ἀρθεὶς,
Ἑλλάδος εὐρυχόρου μοῦνος κακὰ πρῶτος ἀείσας,
Ἔσσεται ἀθάνατος, καὶ ἀγήραος ἤματα πάντα.

Cyprii vero (nam & hi sibi Homerum vindicant, Themisto indigenam Fœminam Homeri matrem fuisse dicunt: Euclum vero de ipsius ortu hisce versibus fuisse vaticinatum:

Fluctisona in Cypro tunc Vatem dia Themisto
Altiloquum pariet ditis Salaminos in agris.
Post habita hic Cypro, longe provectus in altum,
Grajugenum terras lustrabit, carmine sævos
Heroum casus, & tristia funera dicens,
Nec senium metuet inexorabile fatum.

Colophonii vero (citat locum hunc ut & sequentem ex Auctore Agon. Hes. & Homeri p. I. Marsham. p. m. 413.) *Locum, in quo narrant Homerum, literas docentem, Poëticæ exordia fecisse, & primum conscripsisse Margitem.* Et de Ithaca testatur Oraculum, *Divo enim Hadriano Imperatore Pythiam sciscitante, undenam esset Homerus, & quibus parentibus ortus*, Pythia carmine Hexametro sic respondit:

Ἄγνωστόν μ' ἔρεαι γενεὴν, καὶ πατρίδα γαῖαν
Ἀμβροσίου Σειρῆνος. Ἔδος δ' Ἰθακήσιός ἐστι·
Τηλέμαχος δὲ πατὴρ· καὶ Νεστορέη Ἐπικάστη
Μήτηρ· ἥ μιν ἔτικτε βροτῶν πολὺ πάνσοφον ἄνδρα.

Ignotam à me quæris generationem, & terram patriam
Ambrosiæ Sirenis: solo Ithacensis est;
Telemachus illi Pater; & Nestoria Epicaste
Mater; quæ peperit hominum longe sapientissimum.

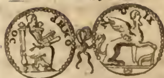
His autem Fides maxime adhibenda est, dicit Agonis Auctor, tum

tum propter ſciſcitantem, tum reſpondentem; præterea quod ipſe Poëta carminibus progenitorem tam magnifice celebraverit. Hac autem de cauſa, in Epigrammate, *Ithace* in locum *Cumæ* ſubſtituitur. Concludimus nos, nihil certi de Homeri Patria poſſe affirmari, & hac in re cum Pauſania in Phocicis p. m. 341. dicimus: Ταῦτα ἡμεῖς ἀκούσαντές τε καὶ ἐπιλεξάμενοι τοὺς χρησμοὺς, ἰδίᾳ δὲ οὐδένα αὐτῶν λόγον, οὔτε ἐς πατρίδα, οὔτε περὶ ἡλικίας Ὁμήρου γράφομεν. *Hæc nos de Homero partim audivimus, partim etiam ex Oraculis quibusdam collegimus; nihil omnino, quod de ejus vel patria, vel ætate ſcribamus, certi ex nobis ipſis habentes.* Plinius natur. Hiſtor. lib. XXX. cap. II. in fine. *Apion Grammaticus retulit, ſe evocaſſe umbras ad percunctandum Homerum, qua Patria, quibusque parentibus genitus eſſet, non tamen auſus profiteri, quid ſibi reſpondiſſe diceret.* Interim tamen reprehenſione digna videtur hæc pſeudo-Sibylla, quod Homerum mendacii arguens, ſe Chium eſſe, non indicarit cujas eſſet. Qui alium mendacii reum facit, ſcit ille, aut ſaltem ſcire debet, qua in re mentiatur, & contrarium ejus quod aſſertum fuit novit. Quare igitur non indicavit nativitatis locum? ſe ipſam quidem tantopere amabat, ſed alium cui mendacii crimen impingit, amore tali & honore non dignata eſt. Secundum vulgare dictum, ſe gerere maluit, *Amor bene ordinatus à ſe ipſo orditur & incipit.* Quicquid ſit, Homerum aliquando in Chio habitaſſe docemur à Thucydide, Hiſt. lib. III. ex Hymno Apollinis, in quo ſui ipſius meminit Homerus:

Τυφλὸς ἀνὴρ οἰκεῖ δὲ Χίῳ ἐνὶ παιπαλοέσσῃ,

Vir qui luminibus captus Chion incolit altam.

Quo modo autem Homerus & qua de cauſa in Chium transfretaverit, refert hoc exacte Herodotus in libello ſuo de vita Homeri p. m. 644. ubi multa alia, de Poëtæ hujus vita curioſus Lector reperire poterit. Chii autem magnos Homero detulere honores, ſive quod eorum civis fuerit, ſive quod apud illos habitarit. Nummos enim in Poëtæ hujus honorem & memoriam percuti curarunt, ectypum horum unum heic exhibere voluimus. Quinquennales etiam ludos in ejus honorem edebant: hoc exacto quolibet quadriennio Rhapſodorum Agonem celebrabant cum Sacrificiis, & nummis

mis in eam rem percussis. Numismata autem Chiorum Homeri imaginem ferebant. Sic etiam Smyrnæi olim in Homeri honorem nummos percuti voluerunt. Ectypum unum aut alterum hic etiam addere placuit. Alterum Smyrnæorum nummorum ectypum inve-

nimus apud D. Sponium in ejus itinerario Tom. I. p. 447. ubi dictus D. Sponius rationem reddit, cur ab altero nummi latere exprimatur figura viri equum ducentis, nempe Homero fuisse junctam illam

ima-

imaginem ad memoriam viri alicujus qui cursu aut prælio aliquo equestri, illustrem se reddiderat. Multos alios honores Homero fuisse delatos, probari posse indubitanter affirmamus, verum brevitati studentes, hæc tantum notabimus, nempe statuas ei erectas, sacrificia & templa illi fuisse oblata & dedicata, uti ex Scriptorum variorum relatu constat. De statuis & templis testatur Strabo Geographiæ lib. XIV. p. m. 615. Ἔστι δὲ καὶ βιβλιοθήκη, καὶ τὸ Ὁμήρειον, στοὰ τετράγωνος ἔχουσα ΝΕΩΝ Ὁμήρου καὶ ξόανον. *Est* (Smyrnæ) *& Bibliotheca & Homerium, porticus quadrata, habens* TEMPLUM HOMERI & SIMULACRUM. Et paulo post: ἀντιποιοῦνται γὰρ καὶ οὗτοι διαφερόντως τοῦ ποιητοῦ. καὶ δὴ καὶ νομίσματι χαλκοῦν παρ' αὐτοῖς Ὁμήρειον λέγεται. *Nam & hi* (Smyrnæi) *maxime hunc Poëtam sibi vindicant: unde & nummus quidam æneus apud eos Homerus vocatur.* Cicero orat. pro Archia dicit Smyrnæos *confirmasse Homerum suum esse*, DELUBRUM *ejus etiam in oppido dedicavisse.* Ælianus variar. Hist. lib. XIII. cap. XXII. Πτολεμαῖος ὁ Φιλοπάτωρ κατασκευάσας Ὁμήρῳ ΝΕΩΝ, αὐτὸν μὲν καλῶς ἐκάθισε, κύκλῳ δὲ τὰς πόλεις περιέστησε τοῦ ἀγάλματος, ὅσαι ἀντιποιοῦνται τοῦ Ὁμήρου; Ptolomæus Philopator, *exstruens Homero* TEMPLUM, *eum decore fecit sedentem, circum vero Simulacrum statuit civitates, quæ Homerum sibi vendicant.* Etiam sacrificia Homero fuisse olim oblata testantur Scriptores: Aulus Gellius lib. III. cap. XI. ex M. Varrone in libro I. de Imaginibus, dicit, Homeri Imagini Epigramma hoc olim fuisse appositum:

Capella Homeri candida hæc tumulum indicat,
Quod hac Jetæ mortuo faciant sacra.

Veteres editiones legunt hoc modo:

Capella Homeri candida hoc tumulum indicat,
Quod ariete mortuo faciunt sacra.

Alii putant hoc modo legendum:

Quod aræ Jetæ.

Vel sic legendum existimant alii:

Capra Jetæ.

Quod magis arridet, eligi potest à Lectore. Qui hujus Epigrammatis fusam & eruditam cupiunt expositionem, legant quæ ad illud scripserunt Hieronymus Magius, miscellan. lib. III. cap. I. & Leo Allatius de Patria Homeri, cap. II. De Harpocratianis testantur Patres nonnulli, quod colerent Imagines Jesu & Pauli, & HOMERI & Pythagoræ, adorando, incensumque ponendo. Et quidni sacrificia illi obtulissent? quandoquidem non solum Pagani, inter quos Silius Italicus lib. XIV. illum iis dignum affirmarunt:

— — — — *Meruit Deus esse videri,*
Et fuit in tanto non parvum pectore Numen.
Carmine complexus terram, mare, Sidera, Manes,
Et cantu Musas & Phœbum æquavit honore.

Verum etiam SS. Patres, Justinus Martyr Cohortat. ad Græcos. Et Cyrillus Alexandrinus contra Julianum lib. I. Plura qui de Apotheosi Homeri desiderat, legere potest Viri Amplissimi & Doctissimi D. Cuperi tractatum quem anno præterito 1683. edidit de Apotheosi vel consecratione Homeri. Cœcum autem fuisse Homerum apud omnes conceditur, Sibylla autem nostra supposititia illius cœcitatem prædixisse vult videri: at utrum cœcus sit natus aut quomodo in illud incommodum inciderit, non refert, utpote quæ tum temporis æque incerta fuerit ac nos hoc nostro; quicquid sit, cœcum non fuisse natum, præter Vellejum Paterculum lib. I. cap. V. *quem* (Homerum) *si quis cæcum genitum putat omnibus sensibus orbus est*, docet nos Herodotus in de vita Homeri libello p. m. 638. Χρόνου δὲ προϊόντος ἐξελθοῦσα ἡ Κρηθηῒς μετ' ἄλλων γυναικῶν πρὸς ἑορτήν τινα ἐπὶ τὸν ποταμὸν καλούμενον Μέλητα, ἤδη ἐπίτοκος οὖσα, τίκτει τὸν Ὅμηρον, οὐ τυφλὸν, ἀλλὰ δεδορκότα; καὶ τίθεται ὄνομα τῷ παιδὶ Μελησιγένεα, ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ τὴν ἐπωνυμίαν λαβοῦσα. *Progressu deinde temporis, Critheis cum aliis mulierculis ad festum egressa, juxta fluvium Miletem, cum partui jam vicina esset, Homerum peperit non cæcum, sed videntem: nominavitque eum Melesigenem, à fluvio videlicet prope quem editus esset.* Postea autem à cæcitatis calamitate Homeri ipsi nomen est inditum, hoc nos docente Herodoto in dicto de vita Homeri libello, p. m. 642. *Καὶ ὡς εἰ τοὺς ὁμήρους δόξῃ τρέφειν αὐτοῖς, ὅμιλον πολλόν τε καὶ ἀχρεῖον ἕξουσιν*

σιν, ἐνπεῦθεν δὲ καὶ τ' ὄνομα Ο῞μηρ☉ ἐπεκράτησε τῷ Μελησιγένει ἀπὸ τῆς συμφορῆς. Οἱ γὰρ Κυμαῖοι τὰς τυφλὰς ὁμήρας λέγουσιν ὥς τε πρότερον ὀνομαζομένου αὐτοῦ Μελησιγένε☉, τοῦτο γένεσθαι τ' ὄνομα Ο῞μηρ☉. *Quod si semel* ὁμήρας, *hoc est cæcos, alendos susciperent, futurum esset ut continuo turbam & multam & inutilem haberent. Atque hic primum Homeri nomen Melesigeni inditum est, à cæcitatis videlicet calamitate; nam Cumani cæcos* ὁμήρας *appellant.* Habemus hic antiquissimum pariter ac doctissimum omnium Græcorum Scriptorem testem, illum non cœcum fuisse natum: ideoque notandum, magis nobis arridere debere illorum opinionem, qui hoc ei ex morbo contigisse putant: alii ex longa senectute illum malum hoc contraxisse existimant. Ovidius in Ibin, apum aculeis excœcatum scribit:

Inque tuis opifex, vati quod fecit Achæo,
Noxia luminibus spicula condat apis.

Putant autem nonnulli Sibyllæ Autoritatem conciliari posse ex Pausania. Dicit enim Corinthiac. lib. II. p.m. 50. Ἐκάκωσε δὲ καὶ περὶ Καρίαν, καὶ Λυκίαν τὰς πόλεις, καὶ Ῥοδίοις ἐσείσθη μάλιστα ἡ νῆσος· ὥστε καὶ τὸ λόγιον τετελέσθαι Σιβύλλῃ τὸ ἐς τὴν Ῥόδον ἔδοξεν. *Eodem vero casu Cariæ & Lyciæ urbes magnis calamitatibus affectæ. Et Rhodus in primis insula tam vehementer concussa est, ut Sibyllæ vaticinatio Rhodi sit exitio comprobata.* Locus ad quem respexit Pausanias, reperitur apud Pseudo-Sibyllam lib. IV. p. m. 292.

Καὶ Σάμον ἄμμ☉ ἅπασαν ὑπ' ἠιόνεσσι καλύψει.
Δῆλος δ' οὐκέτι δῆλος, ἄδηλα δὲ πάντα τὰ Δήλου.

Et paulo post:

Καὶ Σύβαρις πεσέειται, καὶ Κύζικος, ἡνίκα γαίης
Βρεχομένης σεισμοῖσι πίπτουσιν αἱ πόλεις.
Ἥξει καὶ Ῥοδίοις κακὸν ὕστατον, ἀλλὰ μέγιστον.

Totaque littoreis Samus obducetur arenis.
At Delus, non jam Delus delebitur omnis.
Concidet, & Sybaris, & Cyzicus, oppida quando

Laben-

Labentur magno terra fervente tremore.
Et Rhodiis clades veniet postrema, sed ingens.

Et libro VIII. p. m. 375.

Ἥξει καὶ Ῥοδίοις κακὸν ὕστατον, ἀλλὰ μέγιστον.

Et paulo post:

Ἔσται καὶ Ῥώμη ῥύμη, καὶ Δῆλος ἄδηλος,
Καὶ Σάμος ἄμμος.

Roma ruet: Delus nusquam deleta patebit,
Fiet arena Samus. — — — —

Eadem repetit pseudo-Sibylla lib. III. p. m. 244.

Ἔσται καὶ Σάμος ἄμμος, ἐσεῖται δὲ Δῆλος ἄδηλος,
Καὶ Ῥώμη ῥύμη

Fiet arena Samus: Delus deleta latebit:
Fiet Roma ruina.

Ex hoc Pausaniæ loco, quid extundere poterunt Sibyllarum patroni? Non enim meminit terræ motus futuri, sed ejus qui jam dudum ante evenerat: nempe sub Augusto Imperatore quo tempore Tiberius illam aliquatenus restauraverat, utpote qui per aliquot annos in illa Insula habitavit, ejusque curam in se suscepit, atque hinc in Antiphili Epigrammate adulatorio, Tiberium & solem paria Rhodo Insulæ beneficia contulisse legimus. Solem enim ἐξ ἀφανοῦς eam Insulam produxisse, Tiberium vero jam fere extinctam atque iterum εἰς ἀφανὲς redactam, restituisse, atque instaurasse. Antiphili autem epigramma sic habet:

Ὡς πάρος ἠελίου νῦν Καίσαρος ἡ Ῥόδος εἰμὶ
Νᾶσος, ἴσον δ' αὐχῶ φέγγος ἀπ' ἀμφοτέρων.
Ἤδη σβεννυμέναν με νέα κατεφώτισεν ἀκτὶς
Ἅλιε, καὶ παρὰ σὸν φέγγος ἔλαμψε Νέρων.
Πῶς εἴπω; τίνι μᾶλλον ὀφείλομαι; ὃς μὲν ἔδειξεν
Ἐξ ἁλός, ὃς δ' ἤδη ῥύσατο δυομένην.

Sibylla

Sibylla autem mentionem facit terræ motus futuri quando Ῥώμη erit ῥύμη, circa desolationem urbis Romæ, quæ certe hactenus visa non fuit, ideoque exspectandum erit usque ad Romæ devastationem, quæ quando futura sit, hactenus nondum vidit aut docere potuit quispiam. Quo fundamento potuit asserere Pausanias? *Rhodus inprimis Insula tam vehementer concussa est, ut Sibyllæ vaticinatio Rhodi exitio sit comprobata?* illo enim terræ motu non fuit Sibyllæ prædictio comprobata, audiamus autem Sibyllam ipsam libro VIII. p. m. 375.

> Ὁππότ' ἂν ἐξ Ἀσίης κρατέων ἔλθῃ σὺν Ἄρηϊ
> Ταῦτα δὲ πάντ' ἔρξας, ἥξει κραιπνῶς ἐς ἄστυ.
> Τρὶς δὲ τριηκοσίους καὶ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ
> Πληρώσεις λυκάβαντας, ὅταν σοι δύσμορος ἥξει
> Μοῖρα βιαζομένη, τὸν ὄνομα πληρώσασα.

Et paulo post uti supra allegavimus,

> Ἔσται καὶ Ῥώμη ῥύμη, &c.

> *Ex Asia quando veniet cum Marte potenti,*
> *Omnibus his factis veniet sublimis in urbem.*
> *Porro quater decies complebis, terque trecentos*
> *Annos, atque octo, cum te pertingere metam*
> *Tristia fata, tuo completo nomine, cogent*

Hinc itaque Judiciosus Lector evidenter concludere potest, Sibyllam loqui de longe alio terræ motu quam de illo cujus Pausanias meminit, hic enim de præterito, Sibylla autem de futuro circa mundi finem, quando Roma, completa annorum 948. periodo, à Nerone ex Persia reduce, adeo devastabitur, ut Ῥώμη futura sit ῥύμη. Atque hinc quivis conspicere potest, quam inconcinne Pausanias ex illo terræ motu concludat, Sibyllæ Vaticinationem Rhodi exitio fuisse comprobatam, quoniam anterioris terræ motus faciat mentionem. Rogamus sedulum nostrum Lectorem, notare dignetur, hæc jam ex Sibyll. lib. VIII. adducta carmina à Christianis pro vere Sibyllinis evulgari, cum tamen ab ipsis Paganis ante Christum, pro spuriis & supposititiis fuerint habita. Audiamus hac de re Dionem libro LVII. p. m. 705. Λόγιόν τε τι ὡς καὶ Σιβύλλειον, ἄλλως μὲν τῷ τῆς πόλεως χρόνῳ προσ-

προσῆκον, πρὸς δὲ παρόντα αἰδόμενον, οὐκ ἡσυχῇ σφᾶς ἐκίνει, ἔλεγε γὰρ ὅτε,

> Τρὶς δὲ τριηκοσίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν,
> Ῥωμαίους ἔμφυλος ὀλεῖ στάσις, ἁ Συβαρῖτις
> Ἀφροσύνη. — — —

Ὁ οὖν Τιβέριος ταῦτά τε ἔπη ὡς καὶ ψευδῆ ὄντα διέβαλλε, καὶ τὰ βιβλία πάντα μαντείαν τινὰ ἔχοντα ἐπεσκέψατο· καὶ τὰ μὲν ὡς οὐδενὸς ἄξια ἀπέκρινε, τὰ δὲ ἐνέκρινε. *Neque parum movit animos hominum Oraculum quoddam pro Sibyllino habitum, nihil quidem ad urbis istæc, sed ad nostra tempora pertinens, in hanc sententiam:*

> Ast ter trecentum revolutis protinus annis
> Roma intestina perdetur seditione,
> Luxus & exitium Sybariticus afferet urbi.

Hoc carmen Tiberius ut falsum cavillatur, omnes libros, qui Vaticiniorum aliquid continerent, inspexit, & ex iis alios ceu nullius momenti, reprobavit; alios in probatorum numerum recepit. Pudeat ergo Christianos pro veris & genuinis Sibyllarum Oraculis venditare, & literatis obtrudere, quæ etiam ipsi Gentiles pro adulterinis & spuriis habuerunt. Notemus etiam Paganos ipsos aliter applicasse hos versus ac ipsa Sibylla applicavit. Audiamus hac de re differentem eundem Dionem vel potius illius abbreviatorem Xiphilinum. Ὁ μέντοι δῆμος οὐκ ἔστιν ὅτε οὐ κατὰ τοῦ Νέρωνος ἠρᾶτο, τὸ μὲν ὄνομα αὐτοῦ μὴ ὑπολέγων, ἄλλως δὲ διὰ τοῖς τὴν πόλιν ἐμπρήσασι καταρώμενοι, καὶ μάλιστα ὅτι αὐτοὺς ἡ μνήμη τοῦ λογίου τοῦ κατὰ Τιβέριον ποτὲ ᾀσθέντος ἐθορύβει· ἦν δὲ τοῦτο.

> Τρὶς δὲ τριηκοσίων περιτελλομένων ἐνιαυτῶν
> Ῥωμαίους ἔμφυλος ὀλεῖ στάσις.

Ἐπειδή τε ὁ Νέρων παραμυθούμενος αὐτοὺς, οὐδαμοῦ ταῦτα τὰ ἔπη εὑρῆσθαι ἔλεγε, μεταβαλόντες ἕτερον λόγιον, ὡς καὶ Σιβύλλειον ὄντως ὄν, ᾖδον. ἔστι δὲ τοῦτο,

> Ἔσχατος Αἰνεαδῶν μητροκτόνος ἡγεμονεύσει.

Καὶ ἔσχεν οὕτως, εἴτε καὶ ὡς ἀληθῶς θεομαντείᾳ τινὶ προλεχθὲν, εἴτε καὶ τότε

τότε ὑπὸ τοῦ ὁμίλου πρὸς τὰ παρόντα θειασθέν. *Tum populus Neroni omnia mala precari: non quod nomen ejus nominaret, ſed quod execraretur eos, qui urbem incendiſſent. Imprimis omnes commovebat recordatio oraculi, quod decantatum fuerat Tiberii temporibus. Id erat,*

At ter tercentum revolutis protinus annis,
Roma inteſtina perdetur ſeditionē.

Qumque Nexo, populi conſolandi cauſa, hos verſus nuſquam repertos eſſe diceret, mutata ſententia, aliud oraculum, ut vere Sibyllinum canere cœperunt.

Ultimus Æneadum matrem necat induperator.

Id quod accidit, ſive vere prædictum Divino Oraculo, ſive tunc à plebe, quaſi Divino inſtinctu de præſenti rerum ſtatu prolatum. Vides igitur, benevole Lector, quam imbecilli nitantur fundamento illi, qui hos octo Sibyllinorum Oraculorum libros genuinos exiſtimant, cum videamus ipſos Gentiles nonnulla confinxiſſe carmina quæ tanquam à Sibylla prolata falſo jactitarent, atque illa ab his hoc, ab aliis vero illo modo applicata. Plura de hac materia ſcripſimus ante, ubi demonſtravimus, etiam à Paganis omnia illa carmina, quæ Sibyllarum geſtabant nomen, pro authenticis & genuinis non fuiſſe agnita. Si quis de hac re plene velit informari, adeat Ciceronem lib. II. de Divinatione, Vopiſcum de Aureliano, Zoſimum lib. II. Tacitum lib. VI. Annalium, Suetonium in vita Auguſti Cap. XXXI. aliosque quam plurimos: ex his quæ jam retulimus facile diſcernere poterunt quicunque exacte rem perpenderint, Tertulliani σφάλμα, lib. de pallio, ſic loquitur Scriptor, alias doctiſſimus: *Mutat & nunc localiter habitus, cum ſitus læditur: cum inter Inſulas nulla jam Delus, harenæ Samos, & Sibylla non mendax.* Certe quam male ex Sibylla tanquam veriloqua, conentur probare nonnulli Tertullianum Deli ac Sami inſularum interitum, (jam viſum illo tempore quo hæc ſcriberet Auctor) futurum exiſtimaſſe, pateſcet ex eo quod ipſe teſtatur in Apologetico, cap. XL. p. m. LXX. loquens de illis Inſulis tanquam devaſtatis: *Oro vos*, inquit, *ante Tiberium, id eſt ante Chriſti adventum, quantæ clades orbem & urbem ceciderunt? Legimus Hierapolim, &*

Delon, & Rhodon, & Coon insulas multis cum millibus hominum pessum abiisse. Scivit ergo Tertullianus Delon motu terræ vastatam, atque factam ἄδηλον, sed quod id tanquam à Sibylla prædictum judicet aut saltem judicare videatur, hoc plane est erroneum. Dicit porro, *& Sibylla non est mendax*, certe ex hac ipso deprehendere poterat mendacem & mentitam esse Sibyllam, illa enim dicit, Δῆλον ἄδηλον futuram, illo tempore quo Ῥώμη ῥύμη sit futura, atque hoc eventurum in fine mundi, cum tamen mala illa quæ futura prædicit jam insulis evenissent, nec tamen hactenus Ῥώμη fuit facta ῥύμη. Romam plane delendam aliquando, discimus ex Apocalypsi, sed vastationem illam, circa mundi finem futuram docent nos Theologi Apocalypseos expositores, ut & ipsa pseudo-Sibylla: ideoque non bene explicant Tertullianum illi qui putant, Scriptorem mentionem facere talium malorum quæ Scriptoris illius ætate nondum evenerant, sed futura essent aliquando secundum Sibyllæ non mendacis prædictionem. Illum autem scribere tanquam de re facta, quamvis non evenisset illo tempore, quoniam infallibiliter ex Sibyllæ Vaticinio evenire debebat, atque hinc illum, de Sibyllæ Veracitate persuasum, tam confidenter asserere, nullam jam Delon inter Insulas, & arenas esse Samum: sed hæc expositio est violenta & scopo Scriptoris contraria. Intendebat enim probare contra Gentiles, mala quæ mundo immittebantur, non procedere à Christianis, eorumque Religione, ante Christum enim talia mala accidisse narrat, uti ex loco ex Apologetico supra laudato liquido constat: argumentum hujus Scriptoris quo pacto stringeretur adversus Gentiles? sustinebant illi post natum Christum, & propter Religionem Christianam, quam plurimas orbi calamitates immissas. Hoc ut refellat Tertullianus, meminit cladium illarum, quæ orbi & urbi Romæ acciderunt ante Servatoris Nativitatem, & ante stabilitam Religionem Christianam: illo tempore quo Delus, Rhodus, Hierapolis, motu terræ perierunt, non erant nec reperiebantur Christiani, uti ergo tum temporis etiam clades magnæ & multæ conspiciebantur, sic etiam nunc possunt à Deo immitti mala maxima, quæ Christianis non magis debent imputari, quam illo tempore, quo nondum existebant. An non deridendum se propinasset Paganis Tertullianus, si probare annitens, Christianis cladium causam non esse adtribuendam, mentionem faceret malo-

malorum quæ poſt exortos Chriſtianos mortalibus acciderúnt? & quæ à Sibylla ut ventura prædicebantur, & quæ nullam futuritionis aliam haberent certitudinem, quam quod de illis Sibylla *non mendax*, ſit vaticinata? certe quivis hoc facili negotio animadvertet. Cæterum diſſimulare nolumus, Tertullianum etiam hoc modo poſſe explicari, quo pateat ipſum nullo modo fuiſſe mentitum aut contra Veritatem quidpiam ſcripſiſſe. Dicit enim *inter Inſulas nulla jam Delos, harena Samos.* Certo certius eſt illo tempore quo pater hic hæc ſcribebat, quoad Delon & Samon verum fuiſſe quod aſſerit. Delos enim & Samos maxima ſui parte motu terræ conciderant & habitatoribus deſtitutæ erant, uti & Rhodos, & Coos, & Hierapolis tempore Auguſti vaſtatæ erant: Poëtæ illius temporis clades illarum verſibus ſuis deplorant: inter alios Antipater Theſſalonicenſis & Alpheus, quorum Epigrammata heic etiam apponemus. Hoc modo loquitur Antipater Theſſalonicenſis:

Εἴθε με παντοίοισιν ἔτι πλάζεσθαι ἀήταις,
  Ἢ Λητοῖ στῆναι μαῖαν ἀλωομένῃ.
Οὐκ ἂν χηροσύνην κλαῖον πόσον· οἱ ἐμὲ δειλήν,
  Ὅσσαις Ἑλλήνων νηυσὶ παραπλέομαι;
Δῆλος ἐρημαίη, τὸ πάλαι σέβας, ὀψέ σοι Ἥρη
  Λητοῦς ἀλλ' οἰκτρὴν τήνδ' ἐπέθηκε δίκην.

Refert Pauſanias in Laconicis p. m. 106. Δῆλον εἰς ἔδαφος καταβεβλημένην à Menophane Mithridatis copiarum duce, *ſolo æquatam.* De illa vaſtatione intelligendum eſt hoc Antipatri Epigramma. Hoc autem modo Alpheus Epigrammatarius Delon non amplius exſtare ſcripſit:

Κλεινὴν οὐκ ἀπόφημι, σε γὰρ προπάροιθεν ἔθηκαν
  Κλήζεσθαι πολλοὶ τὴν Βορηϊάδαι.
Ἀλλὰ καὶ ὀρτυγίην εἶχε κλέος, οὔνομα δ' αὐτῆς
  Ἤρχετο Ῥιπαίων ἄχρις ὑπερβορέων.
Νῦν γὰρ σὺ μὲν ζώεις, ἡ δ' οὐκ ἔτ'· τίς κεν ἐώλπει
  Ὄψεσθαι τὴν Δῆλον ἐρημοτέρην.

Hinc igitur clariſſime patet, Tertulliani tempore verum fuiſſe, *nul-*

lam tum *fuisse Delon*, non quod velit plane terræ motu absumptam fuisse Delon, sed tantum quoad Incolas & ædificia fuisse Delon vastatam, adeoque nullam: alioquin & hoc nostro tempore sub Turcarum Imperio superstites restant hæ Insulæ: ideoque etiam Tertulliani tempore extitisse credendum est. Lubet etiam heic ad examen revocare Antonii Possevini Jesuitæ super hac re sententiam: etiamsi hic conspexerit Sibyllinorum Oraculorum fraudes, maluit tamen corrupta esse hæc pseudo-Sibyllina Oracula asserere, quam ingenue fateri, uti res est, esse supposititia: de illis præcipue intelligimus Oraculis, quæ de Christo sunt prædicta, tota enim quanta illa plane esse ab otiosis & malæ fidei hominibus conficta, & nunquam à Sibyllis dictata, constanter asserimus, atque aliquatenus nos jam demonstrasse existimamus. Ne autem patres Jesuitæ conquerantur injuriam ullam fieri Possevino, ejus opinionem ipsius verbis ex Apparatu sacro descriptam, prout sub titulo Sibyl. reperimus, referemus. Hoc modo loquitur Jesuita: *Ex patribus vero & reliquis Ecclesiasticis Scriptoribus nullam Sibyllam Moyse fuisse veteriorem ut intelligatur, si quid in Oraculorum Sibyllarum nomine evulgatorum, octo libris comprehensorum scriptis, reperiatur quod Moysis ætatem antecesserit, id commentitium & falsum fuisse, nimirum à Satana invectum, ut Veritati immixta falsitas, eandem Veritatem aliorum temporum suspectam redderet. Quale id* lib. III. vers. 236. *Quod Sibyllæ de Moyse Vaticinanti, & Diluvium prædicenti tribuit. Quum item scriptum ipsam Sibyllam, una cum suo conjuge, socero, socru, leviribus & aliis in undis tempore Diluvii fuisse jactatam, atqui & hæc ipsa, quæ sub nomine Oraculorum prolata sunt in lucem, patet ipsa fuisse conscripta mille quingentis annis post Græcorum Imperium, cujus initium, sive ab Argivorum, sive à Sicyoniorum, sive ab Atheniensium Regno, de Moyse, de Regno Salomonis, de Imperio Macedonum, de quatuor Monarchiis sumatur, vana erunt atque post res gestas hæc, quæ Vaticinia dicuntur. Minus quoque vera agnoscentur, si post Moysem Græcorum Regnum inceperit. Ab exitu enim Moysis & Israëlis ex Ægypto, usque ad eversionem administrationis, sive Reipublicæ Judæorum sub Vespasiano, numerantur mille octoginta duo anni. Quid quod* lib. V. p. 332. *asserit Sibylla se alterum incendium ædis Vestalis vidisse. Hoc autem, Eusebio in Chronicis teste, contigit anno centesimo nonagesimo nono sub Imperatore Commodo: tunc enim ea ædes Vestalis*

lis & Palatium, & plurima pars urbis conflagravit: cum primum incendium acciderit Olympiade CXXXIV. *Quamobrem non ante Christum natum, sed multo post talis Vates (si Vates dicenda sit,) Vaticinata est, neque vero ultra Commodum extenditur, quippe post Adrianum, tres Imperatores (scilicet Antoninum Pium, Antoninum Philosophum, & Commodum) Regnaturos dicit* p. 304. lib. VIII. *Praeterea cum constet ex Lactantio Firmiano* lib.I. cap. VI. *Singulas Sibyllas singulos libros scripsisse, unius tamen credi, quoniam Sibyllae nomine circumferuntur, neque discerni, ac suum cuique propter confusionem assignari posse, nisi Erythraeae, quae & nomen suum verum, carmini inseruit, & Erythraeam se nominat: Erythraeae autem is est, qui in libris illis tertium locum tenet. Primi libri Author se finxit nurum Noae fuisse.* Secundum & Septimum *adscribit sibi scortum impudicissimum* p. 360. *Cum alioquin verae Sibyllae castae & Deo plenae fuisse à Veteribus Authoribus ferantur. Quintum librum sibi vendicat Isidis soror. Caeteri sub incertis Authoribus emissi sunt.* Hactenus Ant. Possevinus: ad hæc ejus verba præter Doctiss. Blondelli observationes heic adferemus nostras. Recte certe Judicat Possevinus, nec Sibyllam nec ullum alium Scriptorem, Moyse antiquiorem esse. Hoc asseruit olim Justinus Martyr in cohortatione ad Græcos, aliique tam Veteres quam recentiores: & si curiosus Lector plura de Antiquitate Mosis legere desideret, præter Joh Henrici Ursini procemium ad lib. de Zoroastre Bactriano, legere poterit quæ etiam habet Christophorus Arnoldus in suo specilegio, in principio. Deinde non Moyses; uti scribit Possevinus sed ipse Noa introducitur Diluvium prædicens, quod multo audacius est, uti bene observavit D. Blondellus. Qui etiam & hunc Possevini notavit errorem. Dicit enim *ab exitu Moysis & Israëlis ex Ægypto usque ad eversionem administrationis, sive Reipublicae Judaeorum sub Vespasiano, numerantur mille octoginta duo anni.* Imo, inquit Doct. Blondellus ab exitu Israëlis ex Ægypto usque ad captam Hierosolymam per Titum mille sexcenti anni completi numerantur, quingenti & octodecim plures quam existimabant nonnulli. Putat Possevinus (multi etiam alii hanc fovent sententiam) Sibyllam affirmare se vidisse secundum incendium ædis Vestalis, at vero Blondellus putat debere illud incendium intelligi de ultimo incendio Templi Hierosolymitani, quod bis conflagravit, templum hoc, inquit, vocatur πάλαι πεποθημένος οἶκος. Sibyl-

Sibyllæ verſus ſic ſonant lib. V. p. m. 352. Romam autem alloquitur.

> Ἔσβεσται παρὰ σεῖο πάλαι πεποθημένος οἶκος.
> Ἡνίκα δεύτερον εἶδον ἐγὼ ῥιπτούμενον οἶκον
> Πρηνηδὸν, πυρὶ πιπτόμενον διὰ χειρὸς ἀνάγνου,
> Οἶκον ἀεὶ θάλλοντα, θεοῦ τηρήμονα ναὸν.
> Ἐξ ἁγίων γεγαῶτα, καὶ ἄφθιτον αἰὲν ἐόντα.
>
> *Extincta eſt iſthic ædes peramabilis olim,*
> *Tum, cum præcipitem flamma ſuperante ſecundam*
> *Vidi labentem manibus crudelibus ædem,*
> *Ædem perpetuo florentem: numine templum*
> *Auguſtum, à Sanctis ſtructum, ſemperque futurum.*

Hanc ſupponit (inquit Blondellus) Chriſtum è cœlo venturum reſtauratum; cum ipſa urbe Hieroſolyma, ut in illa glorioſe Regnet: manifeſtum hoc eſt argumentum, etiamſi (minitans Romæ totalem & finalem ruinam) ſcribat eodem loco citato:

> Οὐκέτι γὰρ παρὰ σεῖο τὸ τοῦ φιλοθρέμμενος ὕλης
> Παρθενικαὶ κοῦραι πῦρ ἔνθεον εὑρήσουσιν.
>
> *Non jam perpetuo ſervatas fomite flammas*
> *Virgineæ invenient in te, Diasque puellæ.*

Non tamen vidit nec prævidit incendium, quod Commodi anno duodecimo accidit, qui erat annus 191. Domini noſtri Jeſu Chriſti, ſed collimavit ad Sancti Johannis Vaticinium, quod dicit Apocalypſeos cap. XVIII. vers. VIII. Διὰ τοῦτο ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἥξουσιν αἱ πληγαὶ αὐτῆς θάνατος καὶ πένθος καὶ λιμός· καὶ ἐν πυρὶ κατακαυθήσεται. *Ideo una die venient ejus plagæ, mors & luctus & fames: & igne exuretur.* Adeo ut crediderit quod fruſtra ibi quærerentur ignis Veſtalis, aliaque ſui Paganiſmi monumenta. Imo (proſequitur porro Blondellus) ſi deſignare intendit incendium quod ſub Commodo accidit, vere non potuiſſet nominare *ſecundum*, quoniam præter primum, cujus Dionyſius Halicarnaſſæus meminit, lib. II. quod accidit ſub conſulatu Grachi & Faltonis, anno tertio centeſimæ trigeſimæ quintæ Olympiadis, & Romæ quingenteſimæ decimæ ſextæ, & aliud ſecundum

dum extitit, cujus mentionem facit Tacitus lib. XV. Annalium (p. m. 365.) Sub consulatu Bassi & Crassi, anno quarto ducentesimæ & decimæ Olympiadis, qui erat Romæ octingentesimus decimus septimus, Servatoris nostri sexagesimus quartus, & Neronis undecimus. Addit itidem Blondellus, non solum ultra Commodum non extendit se Sibyllinorum Oraculorum Auctor, verum manifeste subsistit in Marco Aurelio & Lucio Vero, quem ultimum remansurum, utpote septem annis natu minorem, existimavit: post illum, cujus nomen incipit per T nota numeri trecentenarii *Trajanum*, alius regnabit, homo cujus caput erit Argenteum, vel uti loquitur lib. VIII. qui erit πολιόκρανος hoc est canis obsitum, illiusque nomen de mari, scilicet Adriatico, sumetur. Audiamus ipsam Sibyllam:

Ὅς τε τριηκοσίης κερέης λάχεν ἔντυπον ἀρχὴν
Κελτὸς ὀρειοβάτης σπεύδων ἐπὶ δῆριν ἑῷαν.
— — — — Μετ' αὐτὸν δ' ἄλλος ἀνάξει
Ἀργυρόκρανος ἀνὴρ τῷ δ' ἔσσεται οὔνομα πόντου.
Ἔσται καὶ Πανάριστος ἀνὴρ, καὶ Πάντα νοήσει.
Καὶ ἐπί σοι πανάριστε πανέξοχε κυανοχαῖτα,
Καὶ ἐπὶ σοῖσι κλάδοισι τὰ δ' ἔσσεται ἤματα πάντων,
Τρεῖς ἄρξουσιν, ὁ δὲ τρίτος ὀψὲ κρατήσει ἁπάντων.

— — — Cui dat nota tricenaria nomen,
Gallus montivagus, properans Orientis ad arma.
Post hunc argento galeatus nomine Ponti.
Dictus Regnabit: vir is optimus, omnia noscet.
Atque hæc, cæruleis sub te insignite capillis
Optime, subque tuis excellentissime ramis
Omnia tempora erunt. Tres rerum summa tenebunt,
Omnibus ac tandem potietur tertius ille.

Item lib. VIII. p. m. 367.

Τὸν μετὰ τρεῖς ἄρξουσι πανύστατον ἦμαρ ἔχοντες,
Οὔνομα πληρώσαντες ἐπουρανίοιο θεοῖο,
Οὗ τὸ κράτος νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἅπαντας.

Post hunc regnabunt tres, ultima tempora habentes,
Implebuntque Dei cœlestis nomina, cujus
Imperium nunc est, & tempus in omne manebit.

Hæc ut melius intelligantur, hoc modo exponit Blondellus, *subque tuis excellentissime ramis*, hoc est, sub filiis tuis adoptivis. *Tres rerum summa tenebunt*, scilicet, Antoninus, Marcus & Lucius, *ac tandem tertius*, nempe Lucius & lib. VIII. *post hunc*, id est Adrianum, *implebuntque*, &c. hoc est vocabuntur *Antonini*, vel nostro pronuntiandi modo, *Andonini*, scilicet à nomine *Adonai* & *Adonim*, nempe Antoninus Pius, Antoninus Philosophus, & Lucius Verus Antoninus. Quem, utpote minorennem, duobus prioribus supervicturum putavit, atque illorum facultates possessurum, & vitam prorogaturum usque ad Romæ annum 948. vel ad Servatoris nostri 195. quo ætatem 67. annorum attigisset: non prævidens Lucium Sanitatis adeo prodigum futurum ut in flore ætatis moreretur, medio Hyemis tempore inter annos 169. & 170. Quod vero Doctiss. Blondellus illam secundam conflagrationem, non intelligendam esse de templo Vestæ, verum de templo Hierosolymitano existimat, per nos licet, gaudeat suo Judicio, nos tamen hac de re Possevino litem movere nollemus, quoniam aliquo modo de illa loqui velle videtur Auctor horum Oraculorum. Dicit enim, uti ante notavimus,

Non jam perpetuo servatas fomite flammas
Virgineæ invenient in te, diasque puellæ.

Deinde concedatur, Sibyllam vidisse secundum ædis Vestæ incendium, certe nihil mali inde orietur, imo tanto splendidius ejus apparebit mendacium. Dicit enim se fuisse cum Noa in Arca tempore Diluvii, & vidisse se secundum Hierosolymitani templi incendium non solum, (secundum Blondellum,) verum etiam alteram ædis Vestæ conflagrationem conspexisse, secundum alios, atque hoc pacto tanto evidentius patet illam mentitam esse, cum asserit se secundam Vestæ ædis desolationem vidisse. Ad illa quæ ex Lactantii libro primo cap. VI. citat Possevinus, annotavit Blondellus, etiamsi præjudiciis sui temporis abreptus fuerit Lactantius, ab Antiquis, adeo inter

inter Gentiles celebribus Sibyllis, profecta fuisse hæc quæ nunc extant Oracula existimans, misere tamen fuit deceptus, uti dilucide constat ex eo quod illas putat fuisse Castas & Virgines & etiam pro talibus habet, cum hæ fateantur se adulterii & fornicationis vitiis conspurcatas, uti fusius supra notavimus. Putat etiam fuisse Divinitus inspiratas, quæ opinio quam bene possit talibus Sibyllis applicari, quæ præter jam notata scelera etiam multis hæresibus & sententiis insulsis, Idololatria, &c. fuere inquinatæ, Lectori perpendendum relinquimus, & hanc opinionem de illis non posse foveri, ex iis quæ postea adducemus, luce meridiana clarius probabimus, Deo dante. Notandum etiam, tertii libri Auctorem, nolle se credi fuisse Erythræam Sibyllam, sed Noachi nurum, Babylone in Græciam profectam, hæc sunt ipsius verba, in fine libri tertii:

Ταῦτά σοι Ἀσσυρίης Βαβυλώνια τείχεα μακρὰ
Οἰστρομανὴς προλιποῦσα, &c.

Hæc sunt quæ moneo Assyria Babylone profecta, &c.

Et paulo post:

Καὶ καλέουσι βροτοί με καθ' Ἑλλάδα πατρίδος ἄλλης,
Ἐξ Ἐρυθρῆς γεγαῦαν, ἀναιδέα, &c.

Et tamen ex alia patria me Græcia dicit,
Ex Erythra natam, positique pudoris — —

Fallitur porro Possevinus, solum librum primum adtribuens nurui Noachi, cum certum sit ex iis quæ jam attulimus, etiam tertium illi assignandum, imo putamus octo omnes à fraudulentis impostoribus promanasse. Lib. secundo & septimo in fine, describuntur scelera & speciatim fornicationes & adulteria quibus sus illa impura, se pollutam fatetur, hæc autem tanquam nurus Noachicæ κριτήρια quibus dignoscatur libro tertio recensentur: ἀναιδέα enim me dicent & vocabunt, inquit illa. Hisce itaque, aliisque quas postea allegabimus, rationibus moti, asserimus constanter, non uti vult Possevimus, fuisse, interpolata & corrupta Oracula hæc quæ sub Sibyllarum nomine circumferuntur, sed esse plane supposititia & ab otio-

ſis hominibus conficta, præſertim illa omnia quæ de Chriſto aliiſque Religionis Chriſtianæ myſteriis, mentionem faciunt. Falſiſſimum enim eſſe contendimus, à Sibyllis Paganis fœdere Dei excluſis, potuiſſe proficiſci talia quæ nec Apoſtoli ipſi poſt rerum eventum, clarius conſcribere potuerunt: præcipue vero diſplicet illa ſententia, Sibyllas illas Dei Spiritu fuiſſe actas. Et quam futilis illa ſit, cum bono Deo, oſtendemus: lubet & hæic nonnulla addere quæ Sibyllas in genere ſpectant. Dicunt fere omnes Græca Lingua fuiſſe ſcripta hæc Oracula: quamvis etiam reperiantur nonnulli qui Latine ſcripta aſſerant, quoniam Romanis, Latinis, inſerviebant. Inter alios & Xyſtum Betuleium illius opinionis patronum deprehendo. In præfatione epiſtolis ſuis ad Oporinum præfixa: quaſi vero Lingua Græca Romanis non fuerit familiaris, hac etiam exiſtimamus de cauſa B. Apoſtolum Paulum ad Romanos & ad Hebræos exaraſſe ſuas Epiſtolas Lingua Græca, quandoquidem Romanis tum temporis Lingua illa eſſet maxime familiaris, uti & hoc multis oſtendi poſſet, ſi Inſtituti noſtri hoc foret: imo & inter Judæos ipſos varias Regiones incolentes, magis erat recepta Lingua Græca quam ipſa Hebræa, ut teſtantur Hiſtoriæ. Judicamus nos non opus eſſe ut operoſe inquiramus, qua Lingua ſpuria hæc Oracula ſint conſcripta, Gentiles enim & Chriſtiani qui nonnunquam eorum meminerunt, Græce illa allegant. Supponemus itaque nos, ea Lingua fuiſſe conſcripta, qua nobis nunc apparent: attamen illam Sibyllam Græce ſcripſiſſe in Arca Noæ, vel ante fundatum Græcorum Imperium, pernegamus, imo nequidem potuiſſe, affirmamus conſtanter. Tempore Noachici Diluvii unica tantum erat Lingua duravitque hoc usque ad conſtructionem turris Babylonicæ, hoc nos ſic docente Moſe, Geneſ. XI. vers. I. quæ certe non erat Græca, utpote multo tempore poſterior. Unicam tantum hominibus Linguam fuiſſe ante Babylonicam ſic dictam Linguarum confuſionem, docent nos præter Patres, etiam Rabbini Judæi, imo etiam ipſi Gentiles. Auguſtinus de Civitate Dei lib. XVI. cap. XI. in principio: *Nam & ante Diluvium una erat Lingua.* Et paulo poſt: *Non defuit domus Heber, ubi ea, quæ antea fuit omnium, Lingua remaneret.* Item *quia ergo in ejus familia remanſit hæc Lingua, diviſis per alias Linguas cæteris Gentibus, quæ Lingua prius humano generi non immerito creditur fuiſſe communis, ideo deinceps Hebræa*

bræa est nuncupata. Etiam paulo post: *Quando autem erat una, nihil aliud quam humana Lingua, vel humana locutio vocabatur qua sola universum genus humanum loquebatur.* Indicat autem interpres Hierosolymitanus Linguam illam unicam fuisse Hebræam. והוון כל דרייא דארעא לישן חד וממלל חד ועצא חדא ארום בלישן קודשא הוו ממללין דבה אתברי עלמא מן שירויא: *Et omnes incolæ terræ Linguæ unius erant, & sermonis unius, & consilii unius, quippe Lingua Sancta loquebantur, qua est creatus mundus à principio.* Eadem fere, dicit Jonathan in Paraphrasi. Et R. Shelemo Jarchi: *Labium unum est Lingua Sancta*, sic etiam Aben Ezra: *Labium unum, significat Linguam unam, quæ mihi videtur fuisse Lingua Sancta.* Abydenus autem Ethnicus, apud Eusebium Chron. p. m. 13. Ejusdem rei mentionem injicit: Τέως δὲ ὄντας ὁμογλώσσους ἐκ θεῶν πολύθροον φωνὴν ἐνείκασθαι. *Cum vero ad id temporis homines unius Linguæ fuissent, Linguam diversam ipsis à Diis esse immissam.* Lubet & heic addere locum ex Josepho, quem nonnulli lib. I. contra Appionem reperiri scribunt, cum inveniatur lib. I. Antiquit. Judaic. cap. V. In nostra quam habemus versione Latina, in Græco autem nostro exemplari legitur cap. VI. hoc modo: Περὶ δὲ τοῦ πύργου τούτου καὶ τῆς ἀλλοφωνίας τῶν ἀνθρώπων, μέμνηται καὶ Σιβύλλα, λέγουσα οὕτως, πάντων ὁμοφώνων ὄντων τῶν ἀνθρώπων, πύργον ᾠκοδόμησαν τινὲς ὑψαλότατον, ὡς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀναβησόμενοι δι' αὐτοῦ· οἱ δὲ θεοὶ ἀνέμους ἐκπέμψαντες ἀνέτρεψαν τὸν πύργον, καὶ ἰδίαν ἑκάστῳ φωνὴν ἔδωκαν, καὶ διὰ τοῦτο Βαβυλῶνα συνέβη κληθῆναι τὴν πόλιν. *De Turri autem hac, deque linguis hominum mutatis, meminit & Sibylla his verbis. Cum universi homines uno eloquio uterentur, Turrim excelsissimam quidam ædificaverunt, quasi ad cælum per eam adscensuri. Dii vero ventis immissis turrim everterunt, & propriam unicuique Linguam attribuerunt, unde factum ut urbi Babyloni nomen esset.* Videtur Fl. Josephus respexisse ad locum Sibyllæ qui reperitur Oraculorum lib. III. p. m. 222. Verum ut ut citaverit Sibyllam testem, de quo tamen dubitandi locus relinquitur, (potuit enim illud testimonium Sibyllæ huic Scriptori ab alio inseri, quemadmodum & alia ipsi attributa legimus, quæ tamen ab illo conscripta fuisse non credimus:) neque ab hac opinione alienos nos profitemur: semel enim tantum, quod scimus, Sibyllæ mentionem facit Scriptor sedulus, quod si legit hæc quæ nunc habemus Oracula Sibyllina, cur non etiam ex illa testatur, il-

lam Diluvii tempore vixisse, una cum Noacho fuisse in Arca, atque illam Homero fuisse priorem, utpote quæ de illo sit Vaticinata, *illum mendacia scripturum*, &c. Imo locum hunc, Josepho attributum, non esse genuinum sed supposititium, vel hinc quivis facile Judicet, quod *Deorum* meminit, quis credat, Judæum scripsisse, Deos tempestatem ad destructionem Turris immisisse. Quid? an putandum est Josephum credidisse, Deorum pluralitatem? absit hoc. Insignem super hac re invenimus locum, quem etiamsi longior sit ad scribemus, quoniam evidenter docet Sibyllam mentiri, illamque Homero esse posteriorem. Extat autem apud Fl. Joseph. contra Appionem lib. I. in principio p. m. 916. Atque ex eo (quod probe notandum,) patet illum Sibyllæ contradicere: Τὰ μὲν γὰρ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἅπαντα νέα καὶ χθὲς καὶ πρώην, ὡς ἂν εἴποι τις, εὕροι γεγονότα. Λέγω δὴ τὰς κλίσεις τῶν πόλεων, καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπινοίας τῶν τεχνῶν. καὶ τὰ περὶ τὰς τῶν νόμων ἀναγραφάς. πάντων δὲ νεωτάτη σχεδόν ἐστι παρ' αὐτοῖς ἡ περὶ τοῦ συγγράφειν τὰς ἱστορίας ἐπιμέλεια τὰ μέν τοι παρ' Αἰγυπτίοις τε, καὶ Χαλδαίοις καὶ Φοίνιξιν, ἐῶ γὰρ νῦν ἡμᾶς ἐκείνοις συγκαταλέγειν, αὐτοὶ δήπουθεν ὁμολογοῦσιν ἀρχαιοτάτην τε καὶ μονιμωτάτην ἔχειν τῆς μνήμης τὴν παράδοσιν· καὶ γὰρ τόπους ἅπαντες οἰκοῦσιν. ἥκιστα τῶν ἐκ τοῦ περιέχοντος φθοραῖς ὑποκειμένους. καὶ πολλὴν ἐποιήσαντο πρόνοιαν, τὸ μηδὲν ἄμνηστον τῶν παρ' αὐτοῖς πραττομένων παραλιπεῖν, ἀλλ' ἐν δημοσίαις ἀναγραφαῖς ὑπὸ τῶν σοφωτάτων ἀεὶ καθιεροῦσθαι, τὸν δὲ περὶ τὴν Ἑλλάδα τόπον μυρίαι μὲν φθοραὶ κατέσχον, ἐξαλείφουσαι τὴν μνήμην τῶν γεγονότων· ἀεὶ δὲ καινοὺς καθιστάμενοι βίους, τοῦ παντὸς ἐνόμιζον ἄρχειν ἕκαστοι τὸν ἀφ' ἑαυτῶν. ὀψὲ δὲ καὶ μόλις ἔγνωσαν φύσιν γραμμάτων. οἱ γοῦν ἀρχαιοτάτην αὐτῶν τὴν χρῆσιν εἶναι θέλοντες, παρὰ Φοινίκων, καὶ Κάδμου σεμνύνονται μαθεῖν. οὐ μὴν οὐδ' ἐπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου δύναιτό τις ἂν δεῖξαι, σωζομένην ἀναγραφὴν, οὔτ' ἐν ἱεροῖς, οὔτ' ἐν δημοσίοις ἀναθήμασιν. ὅπου γε καὶ περὶ τῶν τὴν Τροίαν τοσούτοις ἔτεσι στρατευσάντων ὕστερον, πολλὴ γέγονεν ἀπορία τε καὶ ζήτησις, εἰ γράμμασιν ἐχρῶντο. καὶ τ' ἀληθὲς ἐγκρατεῖ μᾶλλον, περὶ τοῦ τὴν νῦν οὖσαν τῶν γραμμάτων χρῆσιν ἀγνοεῖν. ὅλως δὲ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν οὐδὲν ὁμολογούμενον εὑρίσκεται γράμμα, τῆς Ὁμήρου ποιήσεως πρεσβύτερον. οὗτος δὲ καὶ τῶν Τρωϊκῶν ὕστερον φαίνεται γινόμενος, καὶ φασὶν οὐδὲ αὐτῶν ἐν γράμμασι τὴν αὐτοῦ ποίησιν καταλιπεῖν, ἀλλὰ διαμνημονευομένην ἐκ τῶν ᾀσμάτων ὕστερον συντεθῆναι καὶ διὰ τοῦτο πολλὰς ἐν αὐτῇ σχεῖν τὰς διαφωνίας, &c. *Omnia siquidem Græcorum nova*, (hoc modo vertit Gelenius) *& heri (ut ita dicam)*

dicam) nuperque facta cognovi: hoc est fabricam Civitatum & adinventiones artium, conscriptionesque legum, cunctarumque rerum junior apud eos est Historiæ conscribendæ diligentia. Apud Ægyptios autem atque Chaldæos & Phœnices (desino enim nos illis connumerare) sicut ipsi fatentur, res gestæ Antiquissinam & permanentem habent memoriæ traditionem: nam & locis omnes inhabitant, quæ nequaquam aëris corruptioni subjacent & multam providentiam habuere, ut nihil horum quæ apud eos aguntur sine memoria relinqueretur, sed in publicis conscriptionibus semper à viris sapientissimis dicerentur. Græcorum vero Regionem innumeræ corruptiones invasere, rerum memoriam delentes. Qui autem novas constituentes conversationes, omnium se primos esse credidere, sciant quia etiam sero vix naturam potuere agnoscere literarum: nomen Antiquissimum earum usum habuisse creduntur à Phœnicibus, & à Cadmo se didicisse gloriantur. Sed neque illo tempore poterit aliquis demonstrare servatam conscriptionem, neque in Sacris, neque in publicis anathematibus, quando etiam de Trojanis rebus, ubi tot annis militatum est, postea multa quæstio atque contentio facta est, utrum literis usi sint & magis Veritas obtinuit, quod usus modernarum literarum illis fuit incognitus: constat autem quod apud Græcos nulla invenitur conscriptio, poëmate Homeri vetustior, & hunc etiam post bella Trojana fuisse manifestum est. Et aiunt neque hunc literis suum poëma reliquisse, sed cantibus memoria reservatum, postea fuisse compositum, & propterea multam in eo comperiri dissonantiam qui autem Historias apud eos conscribere tentavere, id est Cadmus Milesius & Acusilaus Argivus, & post hunc alii quicunque fuisse referuntur, paululum tempus Persarum contra Græcos expeditionem præcessere. Ex his luce meridiana clarius patere judicamus, unica cum tempore, Diluvii, imo usque ad tempus exstructionis turris Babylonicæ, Lingua in mundo extiterit, uti & hoc testatur Sibylla lib. III. p. m. 222. atque illa cum fuerit Hebræa, falsum itaque esse Sibyllam illo tempore Græce sua Oracula conscribere potuisse. Dicit enim loco jam statim laudato, unicam illo tempore in mundo Linguam extitisse, quis vero non videat splendide mentiri Sibyllam, unica tantum fuit Lingua cum ædificaretur Turris Babylonica, & tamen ipsa Sibylla Græcam Linguam callebat, pudeat hoc fœminam Divinitus se inspiratam jactitantem. Sin autem immediate post linguarum confusionem, illam Græce scripsisse creditur, saltem tum dicendum est, illam Græce con-

consignasse sua Oracula, illo tempore, quo nondum Græca Lingua fuit in rerum natura, longo enim tempore post Græcorum Lingua, & Imperium mundo innotuere, etiam post exstructionem Turris Babylonicæ, fuit in mundo unica tantum Lingua, uti hoc Doctissimus D. Campegius Vitringa S S. Theologiæ Professor Franequeranus, in tractatu suo de Linguarum confusione eruditissime docet: & ut ut extiterit tum temporis dialecti aliqua varietas, attamen Gentes Orientales tali usas fuisse sermonis genere, ita ut semet invicem intelligere potuerint, quod multis rationibus & exemplis probat: si itaque homines varias & longe dissitas Regiones inhabitantes, se invicem intellexerunt, uti ex mutuis colloquiis patet Genes. XXIV. ubi legimus Abrahami servum Eliæserem in Mesopotamiam profectum, cum Rebecca sermonem habuisse atque illam petitioni Eliæseris annuisse, quod firmissimum nobis est argumentum tum temporis nondum adeo variasse linguas ut se mutuo non intelligerent. Similia occurrunt exempla Genes. XXIX. ubi Jacob cum pastoribus Mesopotamitis differens narratur & introducitur. Si librum Jobi legimus, deprehendemus, Arabem, Chaldæum, & Idumæum collocutos fuisse, si Linguæ illorum hominum adeo diversæ tum temporis fuerunt uti hoc nostro, quomodo illi se invicem intellexissent? Plura siquis velit, legat dissertationem dicti D. Vitringa: hinc itaque constare potest falsam hanc Sibyllam Græce scribere non potuisse in ipsa confusione linguarum vel paulo post, quoniam Græca Lingua, longo tempore post in mundum fuit introducta, & quod probe notandum, saltem illo tempore, eo modo quo scripta sunt falsa hæc Oracula Sibyllina, tam ornata non innotuit mundo. Linguæ enim in principio non sunt adeo politæ uti successu temporis poliuntur ac exornantur. Uti hoc patebit, si quis Antiquissimam Linguam Græcam cum illa quæ postea Homeri & Herodoti ævo apparuit, conferat. Deprehendet enim, magis magisque in dies fuisse excultam. Videsis Scaligeri Annotat. ad Eusebium p. m. CX. & CXI. &c. Uti & hoc apparet ex diversis Græcæ Linguæ successu temporis introductis dialectis, unaquaque Gente pro captu & Judicio suo illam ornare annitente. Deinde etiam notandum est, tale Idioma Græcum non extitisse eo tempore quo coli cœpit Græcia, (quod Abrahami ævo factum fuisse contendunt nonnulli,) quali conscripta hodie videmus

Ora-

Oracula hæc Sibyllina: Cadmus Phœnicius literas in Græciam introduxit, fatentur & hoc ipsi Græci, Herodotus lib. V. p. 351. Οἱ δὲ Φοίνικες οὗτοι οἱ σὺν Κάδμῳ ἀπικόμενοι, τῶν ἦσαν οἱ Γεφυραῖοι, ἄλλα τε πολλὰ, οἰκήσαντες ταύτην τὴν χώρην, ἐσήγαγον διδασκάλια ἐς τοὺς Ἕλληνας, καὶ δὴ καὶ γράμματα, οὐκ ἐόντα πρὶν Ἕλλησι, ὡς ἐμοὶ δοκέει· πρῶτα μὲν, τοῖσι καὶ ἅπαντες χρέωνται Φοίνικες· μετὰ δὲ, χρόνου προβαίνοντος ἅμα τῇ φωνῇ μετέβαλον καὶ τὸν ῥυθμὸν τῶν γραμμάτων, &c. *Phœnices autem isti qui cum Cadmo advenerunt, quorum Gephyræi fuere, dum hanc Regionem incolunt, cum alias multas Doctrinas in Græciam introduxere, tum vero literas, quæ apud Græcos, ut mihi videtur, antea non fuerant. Et primæ quidem illæ extiterunt quibus omnes Phœnices utuntur: progressu autem temporis, una cum sono mutaverunt, & modulum pristinum*, &c. Hinc Zenodotus de Zenone in Epigrammate apud Laërtium:

> Εἰ δὲ πάτρα Φοίνισσα, τίς ὁ φθόνος, ἦν καὶ ὁ Κάδμος
> Κεῖνος, ἀφ' οὗ γραπτὰν Ἑλλὰς ἔχει σελίδα.

> *Si patria es Phœnix, quid tum? fuit hæc quoque Cadmo*
> *Patria, qui Græcis prima elementa dedit.*

Eusebius Item docet lib. X. præparat. Euang. non solum à Cadmo Phœnicio literas Græcis datas, verum & ea de causa Phœnicias literas fuisse vocatas. Πρῶτος τοιγαροῦν ὁ τὰ κοινὰ γράμματα, αὐτὰ δὴ πρῶτα τὰ γραμματικῆς στοιχεῖα, Ἕλλησιν εἰσηγησάμενος Κάδμος, τὸ γένος Φοίνιξ ἦν, ὅθεν καὶ Φοινικήϊα τὰ γράμματά τινες τῶν παλαιῶν ἐπικλήκασιν, *Primus qui communes literas, id est prima grammaticæ elementa Græcis tradidit, Cadmus genere Phœnix erat, unde & Phœnicias literas quidam Veterum appellarunt.* Et Clemens Alexandrinus Stromat. lib. I. Κάδμος δὲ Φοίνιξ ἦν, ὁ τῶν γραμμάτων Ἕλλησιν εὑρετὴς, ὡς φησὶν Εὔφορος (alii legunt Ἔφορος) *Cadmus autem erat Phœnix, Græcis literarum Inventor, ut ait Euphorus* (al. *Ephorus.*) Hinc apud Hesychium ἐκφοινίξαι *phœnicissare* est ἀναγνῶναι *legere.* Et Tacitus lib. XI. p. m. 226. *Quippe fama est, Cadmum classe Phœnicum vectum, rudibus adhuc Græcorum populis artis ejus Auctorem fuisse* Plinius lib. V. cap. XII. in fine: *Ipsa gens Phœnicum in gloria magna literarum inventionis & siderum, navaliumque ac bellicarum artium.* Josephus libro primo contra Appionem existimat literarum usum apud Græcos

Cadmo multo esse recentiorem. Tzetzes autem contrariam fovet opinionem, putans Græcos habuisse literas etiam ante Cadmum: quid autem de hisce sit sentiendum opinionibus, videri potest apud Doctiss. D. Sam. Bochartum lib. I. de Coloniis & Sermone Phœnicum cap. XX. & Scaligerum in notis ad Euseb. p. m. 111. 112. Hinc itaque concludere possumus, Sibyllam non potuisse Græce scribere ante Cadmum & ante inventas Græcas literas: Cadmus autem in Græciam è Phœnicia navigavit anno mundi secundum Bucholcerum, 2507 vel circiter. Aut secundum Calvisium anno mundi 2509. Confusio autem linguarum secundum Buholcerum in annum mundi 1758. & secundum Calvisium 1757. incidit. Quidquid sit, distincte & clare videt sedulus Lector, mentiri Sibyllam quando tantam sibi arrogat Antiquitatem, se fuisse in Arca, & tum Prophetasse, ac Græce scripsisse ante linguæ illius existentiam & ante inventas literas: diximus ante de Sibyllæ stylo Græco, qui etiamsi multis modis reprehensionem mereatur, attamen ante Cadmi, imo etiam post Cadmi tempora, adeo polita Lingua illa non fuit, imo eo modo non fuit scripta quo Sibyllina Oracula hoc tempore nunc conspiciuntur. Primi enim & Antiqui Græci eo modo, quo nunc conscripta videmus Sibyllina Oracula, non scribebant, de illis autem memoriæ proditum legimus, illos aliquatenus imitatos fuisse morem Phœnicum & Hebræorum. Scribebant autem illi à dextra sinistram versus, ut multis hoc probari posset, instituti nostri si hoc foret. Locum tamen unum aut alterum addemus ex quibus pateat modus scribendi primorum Græcorum: ubi autem primam regulam absolverant à sinistra dextram versus, Europæorum more, inde quia is locus primo sese offerebat, sinistrorsum Hebræorum more scribebant, postea dextrorsum, & sic eodem ordine deinceps. Hic mos scribendi βουστροφηδὸς vocabatur, quoniam ductus boum arantium, sulcos, imitabantur, hi enim sulcum secundum ducere incipiunt, inde ubi prior desiit. Hoc modo scriptæ erant Leges Solonis, atque hinc Harpocration in lexico suo Græco dixit, in voce ὁ κατώθεν νόμος: κατώθεν ὀνομάζει ὁ Δημοσθένης. ὅτι γὰρ φησι βουστροφηδὸν ἦσαν οἱ Ἄξονες καὶ οἱ Κύρβεις γεγραμμένοι. *Deorsum vocat Demosthenes, quoniam dicit, Axones & Cyrbes conscripti erant eo modo quo convertuntur boves.* Optime autem hanc vocem βουστροφηδὸν explicat Hesychius, οὕτως, inquit, ἔλεγον, ἐπὰν ὁμοίως τοῖς ἀροτριῶσι

βουσὶ

βουσὶ τὰς ἀντιστροφὰς ποιῇ τις· ἔλεγον δὲ ἐπὶ τοῦ γράφειν τρόπῳ τοιούτῳ. *Ita appellabant quando instar arantium boum fit regressus, quod usurpatum, quia eo modo scribebatur.* Huic adstipulatur & Isidorus Hispalensis Origin. lib. VI. cap. XIII. *Versus autem vulgo vocati: quia sic scribebant Antiqui sicut aratur terra, à sinistra enim ad dextram primum deducebant stylum, deinde convertebantur ab inferiore & rursus ad dextram versus, quos & hodie rustici versus vocant.* Pausanias etiam lib. V. p. m. 174. meminit, Agamemnonis statuæ adscriptum fuisse nomen, γέγραπται δὲ καὶ τοῦτο ἐπὶ τὰ λαιὰ ἐκ δεξιῶν, *id autem scriptum est à dextra in lævam.* Hoc est, Sinistrorsum, Orientalium more, verum postea Græci βουστροφηδὸν scripserunt, hoc nos sic docente eodem Pausania eodem lib. V. p. m. 165. Καὶ τὰ μὲν ἐς εὐθὺ αὐτῶν ἔχει, σχήματα δὲ ἄλλα τῶν γραμμάτων βουστροφηδὸν καλοῦσιν Ἕλληνες. Τὸ δέ ἐστι τοιόνδε· ἀπὸ τοῦ πέρατος τοῦ ἔπους ἐπιστρέφει τῶν ἐπῶν τὸ δεύτερον, ὥσπερ ἐν διαύλου δρόμῳ. *Et quædam literarum formæ recta ducuntur, aliæ autem βουστροφηδὸν, ut Græci dicunt: est autem hujusmodi: à fine versus superioris fit conversio ad initium sequentis, eo modo quo in diaulo curritur.* Hoc autem modo pseudo-Sibyllina Oracula nunquam visa fuere conscripta, unde luce meridiana clarius patet, non esse tam Antiqua, uti ea venditat Oraculorum horum Scriptor, quisquis ille fuerit. Imo ex versuum genere, Heroicorum nempe Græce scriptorum, constat non posse Sibyllam Homero aut Hesiodo fuisse priorem. Homerus primus Heroicorum carminum inventor, reputatur, teste Athanasio. Orat. contra Gentes. Γράμματα μὲν γὰρ ἐφεῦρον Φοίνικες, ποίησιν δὲ ἡρωϊκὴν Ὅμηρος: *Literas quidem adinvenerunt Phœnices, Heroïcam autem Poësin Homerus.* Synesius lib. de insomniis, Ὅμηρος καὶ Στησίχορος τὸ μὲν ἡρωϊκὸν φῦλον διὰ τὰς ποιήσεις αὐτῶν ἐπικυδέστερον ἔθεσαν, ut & Josephus lib. I. contra Apionem in principio. Ὅλως παρὰ τοῖς Ἕλλησιν οὐδὲν ὁμολογούμενον εὑρίσκεται γράμμα τῆς Ὁμήρου ποιήσεως, πρεσβύτερον. *Constat autem quod apud Græcos nulla invenitur conscriptio, poëmate Homeri vetustior.* Itaque Carmen Heroicum, quo Sibyllæ sua conscripsere Oracula, non extitit ante principem illum Poëtarum, atque inde concludere nos possumus, illam nec ante nec longe post potuisse sua conscribere Oracula Græco Heroico carmine. Castilio lib. I. de Curiali. *Homerum animadvertite, qui Heroicorum poëtarum & tempore & excellentia primus putatur.* Nonnulli in-

ventionem carminis Hexametri Mosi attribuunt, fretri Autoritate Flavii Josephi p. m. 114. lib. IV. Antiquit. Judaic. Ἔπειτα ποίησιν ἑξάμετρον αὐτοῖς ἀνέγνω, ἣν καταλέλοιπεν ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ ἱερῷ. *Deinde illis Recitavit carmen Hexametrum, quod scriptum reliquit in Sacro volumine.* Quod quam verum sit, illi constabit, qui Canticum illud Mosis Deuteron. cap. XXXII. Attente perlegerit, certe nos carmina Hexametra ibi reperire non potuimus. Alii asserunt Phemenoën, Mosis filiam Hexametrorum carminum fuisse inventricem, eamque Delphis Vaticinia edidisse: Alii, ut Plinius lib. VII. Appollinem eorumdem Inventorem constituunt. Alii Sibyllas earum Inventrices prædicant. Hoc si verum foret, Sibyllas invenisse carmina Hexametra, tum illas Mose priores constituere deberemus quæ certe sententia contra Doctissimorum Virorum, fere omnium, opinionem arietat: concludimus ergo non esse tam Antiquam vel Sibyllam vel ejus Oracula, etiamsi se pro omnium Scriptorum prima venditet. Hæc autem opinio contra vulgo receptam opinionem impingit. S S. Patres nullum extitisse Scriptorem ante Mosem, uno ore pronuntiant, locum unum aut alterum tantum allegabimus, Justinus Martyr Orat. ad Antonin. Pium p. m. 81. Apol. 2. de Platone loquens, sic dixit: παρὰ Μωσέως τοῦ προφήτου λαβὼν εἶπε, πρεσβύτερος γὰρ Μωσῆς καὶ πάντων τῶν ἐν Ἕλλησι συγγραφέων. *A Mose Propheta id acceptum protulit, longe enim Antiquior est Moses omnibus etiam Græcorum Scriptoribus.* Sic etiam Tertullianus de Mosis Antiquitate testatur, libro de anima Cap. XXVIII. *Multo antiquior Moyse, etiam Saturno nongentis circiter annis, nedum ejus prænepotibus.* Idem in Apologetico adversus Gentes cap. XIX. *Siquem audistis interim Moysem, Argiva Inacho par est ætate quadringentis pæne annis, nam & septem minus, Danaum, & ipsum apud vos vetustissimum, prævenit, nulla circiter cladem Priami antecedit. Possem etiam dicere quingentis etiam amplius & Homerum; habens quos sequar. Cæteri quoque Prophetæ, etsi Moysi postumant, extremissimi tamen, eorum non retrofiores deprehenduntur primoribus vestris Sapientibus & Legiferis & Historicis.* Lactantius lib. IV. de Vera Sapientia, scribit, Moysem nongentis fere annis Trojanum bellum antecessisse Cap. V. Ad quem locum (si quis plura velit) notas nostras ad Scriptorem illum legat. Hinc etiam factum est, ut & Pagani ipsi, quidquid in illorum scriptis Antiquitatem sapit, illud ex Mosis

scriptis

scriptis hausisse perhibeantur. Minucius Fœlix, in Octav. p.m. 38. *Animadvertis Philosophos eadem disputare quæ dicimus, non quod nos simus eorum vestigia subsecuti, sed quod illi de Divinis prædicationibus Prophetarum umbram interpolatæ Veritatis imitati sint.* Tertullianus in Apologetico adversus Gentes cap. XLVII. *Quis Poëtarum, quis Sophistarum, quinam omnino de Prophetarum fonte potaverit? inde igitur Philosophi sitim ingenii sui rigaverunt, ut quæ de nostris habent, ea nos comparent illis.... homines gloriæ & eloquentiæ solius libidinosi, si quid in Sanctis Scripturis offenderunt digestis pro instituto curiositatis ad propria opera verterunt, neque satis credentes Divina esse, quo minus interpolarent, neque satis intelligentes, ut adhuc tunc sub nubila, etiam ipsis Judæis obumbrata, quorum propria videbantur.* Hinc & Clemens Alexandrinus, Strom. lib. V. & alibi, Græcorum Philosophos generaliter fures fuisse, scribit: utpote *παρὰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν τὰ κυριώτατα τῶν δογμάτων οὐκ εὐχαρίστως εἰληφότας, qui à Mose & Prophetis præcipua sua dogmata satis ingrati* (vel *beneficii immemores*) *acceperant.* Videsis etiam Origenem contra Celsum lib. I. &c. Si igitur Sibyllæ Mose priores, uti falso & nullo cum fundamento gloriantur, an non potius Scriptores Antiqui inter Paganos, ex Sibyllarum fonte plurima sua dogmata hausisse essent dicendi quam ex Mosis? nobis saltem sic videtur. Imo & ipsi Gentilium Scriptores Doctissimi, Mosen Antiquissimum fuisse Scriptorem & Legislatorem, agnoscunt. Audiamus Diodorum Siculum Biblioth. lib. I. Μετὰ γὰρ τὴν παλαιὰν τοῦ κατ᾽ Αἴγυπτον βίου κατάστασιν τὴν μυθολογουμένην γεγονέναι ἐπὶ θεῶν καὶ ἡρώων, πεῖσαι φασὶν ἐγγράφοις νόμοις πρῶτον χρήσασθαι τὰ πλήθη καὶ βιοῦν Μωϋσῆν, ἄνδρα καὶ τῇ ψυχῇ μέγαν καὶ τῷ βίῳ ἱκανώτατον μνημονευόμενον. *Secundum veterem quæ fuit in Ægypto vitæ institutionem quæ sub Diis & Heroïbus fuisse perhibetur fabulose, multitudini primum ut scriptis Legibus uteretur & viveret, persuasisse ferunt Mosem; Virum & animi magnitudine, & vitæ commoditate commendatissimum.* Audiamus etiam Antonii Possevini sententiam de hoc negotio, in apparatu Sacro sic scribentis: *Et Patribus reliquis & Ecclesiasticis Scriptoribus nullam Sibyllano Mose fuisse priorem, ut intelligatur, si quid in Oraculorum Sibyllarum nomine evulgatorum & octo libris comprehensorum, reperiatur, quod Mosis ætatem antecesserit: id commentitium & fictitium fuisse, nimirum à Satana invectum, ut Veritati immixta falsitas, eandem veri-*

tatem aliorum temporum suspectam redderet. Plura autem si quis velit, legendus est Joh. Henric. Ursinus Analectorum parte prima p m. 312. videbitque nec *Thaautum* Ægyptiorum, quem Mercurium Trismegistum vocaverunt, nec Sanchoniathonem, qui Judaicam Historiam scripsisse & dedicasse fertur Abelbalo Regi Berytio, &c. Recte igitur Virorum Doctorum pars maxima affirmat & docet, *Mosen non modo omnibus Græcorum Sapientibus sed & Diis ipsis fuisse Antiquiorem.* Hinc igitur dijudicet lector præjudiciis non præoccupatus quam falso illa Prophetare de Mose vult videri, uti constat lib. Oraculorum. III. ubi prædicit Deum populo Israëlitico daturum Ducem & Gubernatorem Mosem, quem filia Pharaonis filium suum vocavit, &c. Sed hæc & innumera alia quæ in fictitiis illis Oraculis reperiuntur, ex Sacris Scripturis esse desumpta nemo est, qui non videat, si modo Judicii oculos aperire dignetur. Sæpius mirati sumus atque etiamnum adhuc miramur, reperiri etiam inter Viros Doctos, tantæ & tam abjectæ credulitatis, ut existiment, illa Sibyllarum, sic dicta Oracula, esse genuina & à Mulieribus Paganis Spiritu Divino actis prædicta. Nos certe constanter credimus, omnia illa quæ de Mysteriis Divinis tam Veteris quam Novi Testamenti loquuntur, fuisse conficta & conscripta, postquam Prophetæ Prædictiones suas evulgarunt, ac Euangelistæ Apostolique scripta sua Ecclesiis tradiderunt, quod luce Meridiana clarius patere existimamus, quandoquidem ipsissima tum Prophetarum cum Apostolorum verba & Phrases in Sibyllinis illis scriptis leguntur ac deprehenduntur. Ostendemus autem alibi non potuisse hanc pseudo-Sibyllam de Mose Prophetare, quoniam uti ejus scripta clare demonstrant, post Apostolorum tempora fuerunt composita carmina illa Sibyllina. Prædicit suppofititia hæc Sibylla, Diluvium à Deo hominibus, propter illorum scelera, immittendum lib. I. p. 172. 175. &c. At vero quanti hæc prædictio sit facienda, constabit illi qui perpenderit, quod Sibylla narrat se Diluvio interfuisse & una cum Noacho Maritoque aliisque in Arca degisse, uti hoc refert lib. I. p. 183. Quis autem unquam cogitavit pro Prophetissa habendam, quæ non de re futura verum præsenti narrat. Interfuit Diluvio & tamen tanquam de re futura loqui vult videri: oporteret hoc pacto credi Sibyllam longo aut saltem aliquo tempore ante Diluvium vixisse, quod quam credi-

credibile ſit, facile judicari poteſt, ex eo, quod dicat ſe vidiſſe ſecundum ædis Veſtæ, vel ſecundum alios, templi Hieroſolymitani incendium. Imo & hoc notari velim, quod fictitia hæc Sibylla in principio operis ſui promittit, ſe Prophetaturam de principio & origine mundi, προφητεύσω inquit, an itaque exſtitit Sibylla ante creatum mundum? certe ſic credere deberemus ſi illi Fidem adhibere nos volunt: Prophetia enim eſt de re futura & nondum exiſtente. Similem Prophetiam de mundi Creatione, reperiet Lector lib. Sibyllinorum Oraculorum VIII. p. 399. quis ergo non percipit fabuloſas eſſe illas Prædictiones. De Diluvio Vaticinatur etiam hæc Sibylla lib. I. & multo quidem exactius & longioribus cum circumſtantiis deſcribit Diluvium Noachicum, & quod notandum ipſius Sacri Codicis verbis cuncta refert, additis inſuper iis quæ illa in cerebello ſuo cuderat. Narrat enim quid Noachus dixerit hominibus impiis, quæ tamen Moſes non referet, ut illa gloriam ſibi arrogat, plura retuſiſſe quam ipſe Divinus Moſes. Verum inter alia, hoc refert de hominibus tempore Diluvii viventibus,

Σαρδώνιον μείδημα γελάσετε, ὁπωόταν ἥξη
Τῦτο, λέγω τὸ θεῦ φοβερὸν, καὶ ἐπήλυτον ὕδωρ.

Sardonium riſum ridebitis, horrida quando,
Quam dico, torrens quæ Dei vos opprimet unda.

Reliquas Diluvii circumſtantias narrat pſeudo-Sibylla non ſolum ipſis S.Scripturæ verbis, verum multa alia ipſius Noachi verba, quæ Scriptura non expreſſit. Divus Petrus Ep. II. cap. II. vers. V. Noachum vocat δικαιοσιώης κήρυκα, *Juſtitiæ præconem*, ſed quid dixerit & quibus verbis conciones ſuas habuerit, nec Moſes nec Petrus indicant, ſcilicet Sibylla hæc, totum hoc negotium ſi DIS placet, conficiet. Refert enim Viri Sancti ipſiſſima verba, & tanta quidem cum confidentia, ut ipſam ſermonibus illis interfuiſſe credendum ſit, ſicuti & ipſa ſatis impudentur affirmat & mentitur. Sed quod maxime notandum heic occurrit, eſt quod prædicat Sibylla, impios illos tempore Diluvii *Sardonium riſum*, riſuros. Quid hoc ſit Sardonium riſum ridere, paulo latius inquiramus & diſpiciamus: neminem hactenus vidimus qui hoc argumentum melius tractaverit quem Eraſmus Rotero-

Roterodamus Adagiorum Chiliadis Tertiæ centuria quinta. Et sensus & origo hujus proverbii adeo varie tractatur ab Authoribus, inquit Erasmus, loco citato, ut verear ne Risus hic Sardonius non citra risum legatur, tamen accingemur referre quædam. Zenodotus in collectaneis suis Æschylum citat, qui hujusmodi ferme tradiderit in opere de parœmiis, Gentem esse quandam Carthaginensium Coloniam, quæ Sardonem Regionem inhabitet, ei morem esse senes septuagesimum prætergressos annum, Saturno sacrificare, ridentes interim, ac mutuo sese complexantes. Nam turpe ducebant, in funere aut ejulatum ædere, aut lachrymas profundere. Hinc ad similatum risium, Sardonium vocari cœptum. Timæus apud eundem Zenodotum ait, Sardoniis consuetudinem fuisse, ut filii parentes jam grandævos juxta fossam, aut præcipitium, in quo sepeliendi forent, collocarent, atque inde fustibus cœdentes, in eam darent præcipites. At illi interim pereuntes ridebant, existimantes eam mortem fælicem, atque egregiam, quod filiorum impietate interirent. Sunt qui dicant, in Sardorum insula, herbam nasci quandam, cui Sardoæ cognomen sit, Apiastro similem, eam sapore quidem esse dulcem, verum gustatam, ora hominum in rictus dolore contrahere, ut veluti ridentes emoriantur. Hoc sensisse videtur Solinus, cumque hoc Servius Grammaticus enarrans hunc ex Virgiliano Thyrside locum,

Imo ego Sardois videar tibi amarior herbis.

Atque his ferme confinia tradit Lycophronis interpres, de risu Sardonio, Servium secutus Latinus Drepanus in panegyrico, serenos ergo, inquit, vultus induebamus, & ad illorum vicem, qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte ridere, imitabamur læta mœrentes. Neque rursum desunt, qui Sardonium risum cognominatum autumant, ἀπὸ τοῦ σεσηρέναι τοὺς ὀδόντας, quod dentes aperiat atque renudet, cujus modi risus esse solet eorum, qui non ex animo rident. Hinc & jocus ille parasiti Plautini conquerentis, quod suis dictis nullo pacto juvenes arrisissent, ac non solum canes fuissent imitati, ut dentes ostenderent. Et Apuleius, restrictis forte si labellis riseris, id genus risum descripsit Homerus Iliad. O. de Junone loquens,

— ἡ δ' ἐγέ-

— — — — — Η' δ' ἐγέλασσε
Χείλεσιν, ὐδὲ μέτωπον ἐπὶ ὀφρύσι κυανέῃσιν
Ἰάνθη. — — — — —

Id eſt:

Illa quidem labiis ridebat, nubila porro
Frons minime renitebat. — — —

Ad id facit quod ſcribit Ariſtophanes in pace.

Η'γελωμένυς ἐπ' ἀλλήλοισι ϗ σεσηρότας,

Id eſt:

Invicem in ſe exaſperatis osque diducentibus.

A canibus ducta metaphora quibus hoc iræ indicium eſt, nudare dentes. Quem morem etiam equis ineſſe, ajunt, ſi quando parant mordere: unde vulgo nunc riſum hujusmodi, *riſum equinum* vocant. Rurſum alii perhibent, apud Sardinios fuiſſe receptum, ut ex captivis pulcherrimos quosque ac natu maximos, qui ſeptuageſimum exceſſiſſent annum, Saturno mactarent ridentes in morte, propterea quod id forte & virile videtur. Citatur Autor Clearchus, Carthagine ſolennem fuiſſe morem, ut in magnis Votis pûerum Saturni manibus imponerent. Hujus ſtatua fingebatur ærea, manibus porrectis. Sub ea fornax erat, ea ſuccendebatur, puer itaque ignis vapore contractus ac tortus, ridentis ſpeciem exhibebat. Denique & Simonidem allegat Zenodotus, novæ fabulæ Autorem. Ait enim Talum quempiam æreum virum, priusquam in Cretam perveniret, in Sardiniam acceſſiſſe, ubi non paucos mortales neci dedit. Qui quum morientes ringerentur, riſus imaginem quandam exhibentes, proverbio locum fecerunt. Addunt nonnulli, quum è Sardiniis in Cretam transmittere vetaretur, illum in ignem deſiliiſſe, quandoquidem ærei corporis erat, deinde Sardinios pectori ſuo admotos necare ſolitum. Moriebantur autem velut in amplexu, ac ridentibus adſimiles, nimirum rictu incendii vi diducto. De hoc Talo ridicula narratur fabula. Ajunt enim hunc à Vulcano ex ære fuiſſe fabrefactum, Minoi-

que dono missum ad Cretensis insulæ tutelam. Erat autem illi unica duntaxat vena, eaque à summa cervice ad imos usque talos porrecta. Ter in singulos dies insulam obibat, excubias agens. Itaque & Argo navem è Colchide cum Jasone redeuntem vetuit in portum Cretensem appellere. Sed à Medea deceptus periit, ut nonnulli dicunt, dato veneno, quod insaniam immitteret: ut aliis placet, cum illa pollicita esset se illum immortalem redditturam, clavum qui summæ venæ erat affixus eduxit, atque ita sanguine totoque corporis humore defluente periit rursum. Alii tradunt interiisse percussum arcu à Pæante circa talum. Dioscorides lib. VI. inter Venena prodidit herbæ speciem esse quandam, quam quidam *ranunculam* appellant Latine, Græci *Batrachion*, eam à Regione, in qua copiosius provenit *Sardoam* sive *Sardoniam*, dicunt: Quæ pota sive comesa mentem adimat labiisque contractis, risus speciem præbeat: atque inde in hominum vitam sinistri ominis venisse, de risu Sardonio proverbium. Meminit & hujus herbæ Plinius lib. XXV. circa finem. Strabo lib. Geographiæ XI. scribit, in Cambysene quæ flumen Alazonium accolit, aranearum genus quoddam nasci, quod alios ridendo cogat emori, alios flendo desiderio suorum. Quidam addunt de Tarcotella, cujus morsum interitus cum risu sequatur. Quin & Aristoteles de partibus Animalium lib. III. ait, ictu etiam trajecta præcordia, in prœliis risum attulisse literis proditum esse, idque accidere calore quem moveat vulnus. Mortuus est Zeuxis Pictor ridendo, dum sine fine ridet anum à se pictam, & Chrysippus conspiciens Asinum vescentem ficis. M. Tullius Epist. familiar. lib. VII. ad Fabium Gallum *Videris*, inquit, *mihi vereri ne si istum habuerimus, rideamus γέλωτα Σαρδώνιον*, significans futurum, ut si Cæsar rerum poti-retur, multis arridere atque applaudere cogerentur quæ magnopere displicerent. Lucianus in Asino, Σαρδώνιον γελῶντες ἔλεγον, id est, *Sardonice ridentes ajebant*, risum innuit contumeliosum & subsannantem. Idem alibi: ὁ δάμις ᾗ τὸ Σαρδώνιον ἐγγελῶν ἔτι μᾶλλον παρώξυνε. Id est: *Damis autem Sardonio arridens risu, magis etiam irritavit.* In eodem sensu videtur usurpatum & à Platone lib. de Repub. I. cum scribit Trasymachum quem amarulentum & arrogantem ubique facit, Sardonice risisse. Καὶ ὃς ἀκούσας ἀνεκάγχασέ τε μάλα Σαρδώνιον καὶ εἶπεν, id est: *His ille auditis, edito cachinno, valde Sardonice risit, ac dixit.*

Home-

Homerus item aliquot locis hujus risus mentionem facit in Odyssee Υ. narrans, quemadmodum ex procis quispiam puta Ctesippus Ulyssem in ædibus suis habitu specieque mendici sedentem, arrepto è sportula bovis pede petisset, atque ille capite commodum deflexo declinasset ictum:

— — — Μείδησε δὲ θυμῷ
Σαρδώνιον μάλα τοῖον. — — —

Quo loco Eustathius Interpres admonet, eum ridere risum Sardonium, qui diductis modo labris rideat: cœterum intus aut ira aut molestia discruciatus. Veteres enim risum Sardonium vocasse, quoties aliquis despectim non solum ridet, sed etiam irridet: dictum autem ἀπὸ τοῦ σεσηρέναι τὰ χείλη, id est: *à diducendo labia*. Quomodo fere rident qui apud sese perniciem alicui destinant, quemadmodum Ulysses mox sublaturus è medio procos, idque jam tum in animo statuens, risit risum quendam subamarulentum. Consimilem risum risit apud Hesiodum Jupiter, iratus Prometheo, propter ignem furto sublatum: Carmen adscripsi, quod quidem est in primo libro operis, cui titulus, ἔργα καὶ ἡμέραι.

Τὸν δὲ χολωσάμενος προσέφη νεφεληγερέτα Ζεὺς.
Ἰαπετιονίδη, πάντων πέρι μήδεα εἰδὼς,
Χαίρεις πῦρ κλέψας καὶ ἐμὰς φρένας ἠπεροπεύσας;
Σοί τ' αὐτῷ μέγα πῆμα καὶ ἀνδράσιν ἐσσομένοισι.
Τοῖς δ' ἐγὼ ἀντὶ πυρὸς δώσω κακὸν, ᾧ κεν ἅπαντες
Τέρπωνται κατὰ θυμὸν, ἑὸν κακὸν ἀμφαγαπῶντες.
Ὣς ἔφατ'. ἐκ δ' ἐγέλασσε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.

Id est:

Huic animo infensus, qui nubila colligit, inquit,
Proles Japeti multo technisque dolisque
Inter mortales unus Doctissimus omneis,
Imposuisse mihi gaudes, ignemque tulisse,
Nempe ingens atroxque malum, & tibi postque futuris
Queis ergo pro rapto igne malum dabo, quo simul omnes
Gaudebunt, propriumque malum fovisse libebit.
Sic fatus, risitque parens hominumque Deumque.

Risum húnc fatalem interpretantur, qúoties imminet pernicies à fatis destinata. Cujusmodi fuit & ille procorum, quem describit Homerus eodem libro, quem paulo ante citavimus, alioque retulimus loco.

— — — Μνηστῆρσι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη.
Ἄσβεστον γέλον ὦρσε, παρέπλαγξεν δὲ νόημα,
Οἱ δ' ἤδη γναθμοῖσι γελοίων ἀλλοτρίοισιν,
Αἱμοφόρυκτα δὲ δὴ κρέα, ἤσθιον, ὄσσε δ' ἄρα σφέων
Δακρυόφιν πίμπλαντο, γόον δ' ὠίετο θυμός.

Id est:

Diva procis movit validum Tritonia risum,
Haud compescendum, ac animum stupefecit, at illi
Jam malis sine mente quidem risere alienis,
Carnis frusta & cruda & sanguinolenta morantes.
Interea lacbrymis implentur lumina, fletum
Sensit & ipse animus. — — —

Opinor & Sardonium risum accipiendum quem Homerus Iliados H. tribuit Aiaci singulare certamen ineunti.

Τοῖος, ἄρ' Αἴας ὦρτο πελώριος, ἕρκος Ἀχαιῶν
Μειδιόων βλοσυροῖσι προσώπεισιν. — — —.

Id est:

Sic ingens Aiax surgebat Murus Achivum
Terribili ridens vultu. — — —

In vetustissimis quibusdam in Hesiodum commentariis Epigramma reperi, quo proverbium de risu Sardonio non ineleganter explicatur, id est hujusmodi.

Σαρδὼ τὶς ἐστὶ νῆσος ἰβηροτρόφος,
Ἐν ᾗ βοτάνη φθαρτικὴ γῆς ἐκτρέχει
Σελινοειδὴς σαρδάνη κεκλημένη
Βεβρωμένη δὲ τοῖς ἀπείροις αὐτίκα
Σπασμούς τε ποιεῖ καὶ γελώτων ἐμφάσεις,
Καὶ πότμος εὐθὺς καὶ γελάσιμος μόρος.

Ἄλλοι

Ἄλλοι δέ φασι σαρδανοὺς τοὺς Βαρβάρους
Γηρῶντας αὐτῶν γενεάρχους ἐσχάτους
Ἄγειν λαβόντας εἰς ἀποκρημνον τόπον,
Κτείνειν τε τούτους ἔντε ῥοπάλοις καὶ λίθοις,
Ἔπειτα ῥίπτειν ἐκ πετρῶν τοὺς ἀθλίους
Γελῶντας εἰκῇ παιδιαῖς πατροκτόνοις.
Ἄλλοις δὲ τοὺς θνήσκοντας ἀρέσκει πλέον
Γελᾶν, ὁρῶντας τεκνικὰς παροινίας,
Καὶ τὰς κυκλόστρας καὶ στροφὰς τῶν πραγμάτων.

Id quoque nos nostro more propter imperitiores Latinum ex tempore fecimus, hoc modo.

Quædam insula est vocata Sardo Hiberiæ,
In qua herba perniciosa surgit è solo,
Cui Sardanæ nomen, apiastri præferens
Figuram, at ea comesa ab imprudentibus,
Mox ora contrahit, atque risus exhibet
Speciem, deinde protinus mors occupat
Imitata risum. Cæterum sunt qui ferant
Gentem esse quandam Sardanorum Barbaram,
Ætate qui fessos parentes in loca
Prærupta raptos deferant, atque ibi neci
Saxisque fustibusque dent miserrimos
Ex arduis subinde præcipitent petris.
Atque inter isthæc impius rident jocis,
Luduntque temere parricidis lusibus.
Aliis magis probatur hæc sententia,
Ridere eos qui sic necantur, quippe qui
Spectent suorum pignorum vesaniam,
Citasque rerum & æstuarias vices.

Pausanias in Phocaïcis tradit, Sardoam Insulam serpentes gignere innoxios, præterea eam à venenis herbarum prorsus esse immunem, nisi quod unam aut exitialem, apii specie, quæ juxta fontes quidem proveniat, non inficiat tamen fontium aquas: eam qui ederint, ait ridentes emori, atque hinc Homerum, & post Homerum, alios

alios adagium induxiſſe, ut dicerent eos ridere riſum Sardonium, qui riſum riderent omnino inſanum, itaque non abſurde videtur accipi poſſe riſus Sardonius, pro riſu demente, quoties inſtantibus malis inſane ridetur, ſiquidem legimus C. Gracchum in ambiendo magiſtratu repulſum, adverſus inimicos inſolentius ridentes inclamaſſe, eos Sardonium ridere riſum, ignaros quam magnis tenebris ex ſuis actibus circumfunderetur. Hoc in Gracchorum vita Plutarchus: idem in commentario de ſuperſtitione, ἐνταῦθα τοίνυν σκόπει τὸν ἄθεον, γελῶν τὰ μὲν μανικὸν καὶ Σαρδώνιον γέλωτα. Id eſt: *Hic itaque conſidera eum, qui nullos credit eſſe Deos, inſanum quidem & Sardonium ridentem riſum.* Interpres quiſpiam Heſiodi, riſum Sardonium interpretatur, riſum πλατὺν, id eſt, *amplum*, ubi quis ore vehementer diducto ridet, quem eundem opinor, γέλωτα συγκρούσιον appellant, id eſt, riſum concutientem, cujus quidem interpretamento ſuffragatur ipſius Etymologia vocabuli, quam paulo ſuperius oſtendimus, ἀπὸ τοῦ σεσηρέναι τοὺς ὀδόντας. Poſtremo, non omnino videbitur abſurde Sardonius riſus accommodari poſſe, ad riſum luctuoſum ac triſtem, cujuſmodi tribuit Homerus Iliados Z. Andromachæ tanquam is indicium fuerit animi, Hectoris mortem præſagientis:

Ἡ δ' ἄρα μιν κηώδεϊ δέξατο κόλπῳ
Δακρυόεν γελάσασα. — — — —

Id eſt:

Illa ſinu accepit ſpiranti, flebile ridens.

Eudemus, in collectaneis dictionum Rhet. ait placere nonnullis, ut de riſu contumelioſo accipiatur, ubi quis deſpectim & contemptim ridet, de quo etiam proverbium fertur, ἀφ' ὕψους καταγελᾷς μου, id eſt: *è ſublimi me derides.* Addit idem lapidis eſſe genus qui *riſus Sardonius* appellatur. Suidas ſcribit hinc etiam verbum effictum, ut σαρδάζειν dicantur, qui Sardonium rideant. Sed jam dudum libet à Sardonio riſu diſcedere, idque faciemus, ſi prius illud addiderimus, epithetum hoc Sardonium variis formis inveniri apud Autores: apud Lucianum & Ciceronem σαρδώνιον legimus: apud Homerum σαρδάνιον, apud Virgilium, Sardoum, apud Lycophronis enarrationem, σαρ-

σαρδιον γέλωτα, apud Plutarchum Σαρδιανὸς, εἴτις ἐστὶ τῆς ψυχῆς σαρδιανὸς γέλως. Id eſt: *Si quis eſt animi Sardianus riſus.* Stephanus indicavit dici σαρδωνικὸν & σαρδιανικὸν, tametſi non omnia ab eadem voce manant. Nam à Sardo ſive Sardonia ſumi, cui quondam nomen fuit Ichnuſæ, deducitur Sardonius, Sardone & Sardonicus. A Sardos Illyriæ Civitate proficiſcitur σαρδῆνοὶ, unde, ſicuti reor, mutato η in α, σαρδάνιοι. A Sardis Lydiæ oppido Sardianos & Sardianicus. Ex his ſuccurrit conjectura in Epigrammate Græco, quod modo citavimus, non legendum fortaſſis ἰξηροτρόφος ſed ἰλυροτρόφος. Uſurpavit Adagium Salvianus lib. VII. Sardonicis quodammodo Herbis, omnem Romanorum populum putes ſaturatum: Moritur & ridet. Videamus nunc quo ſenſu Sibylla de populo ante Diluviano dixerit, *Sardonium riſum ridebitis.* Exiſtimamus autem, Sibyllam indicare voluiſſe, impios illos, illius temporis homines voluptatibus & delitiis ſuis adeo fuiſſe addictos, ut etiamſi ſe iis & in iis quam maxime oblectarent, attamen gaudia illa ipſis exitio & luctuoſa & triſtia eſſent futura, uti talium riſuum exempla nonnulla allegavit Eraſmus loco jam ſtatim laudato: nempe qui in luctum & mortem deſinerent. Ponamus itaque alluſiſſe Sibyllam ad morem Carthaginenſium Coloniæ Sardoniam Regionem inhabitantis, qui ſenes ſuos ſeptuagenarios Saturno immolabant, & qui ſenes læti ac ridentes mortem adirent, &c. vel ad Sardoniorum conſuetudinem, qui parentes ſuos fuſtibus cædentes in foſſam præcipites dabant, &c. Vel ad herbam Sardorum, quæ comeſa homines veluti ridentes enecat, ſive ad riſum fatalem reſpexerit, cujus etiam Eraſmus meminit, ſive ad riſum inſanum, cujus exempla ante fuerunt indicata, ſive luctuoſum & triſtem, res eodem redit: quidquid ſit, rem mali ominis indicat Sibylla: ſed ut nunc ad rem ipſam, id eſt, prædictionem Noachicam accedamus, confidenter pronuntiamus nunquam Noacho, proverbium hoc *de riſu Sardonio* in mentem veniſſe, imo ne quidem venire potuiſſe. Quid? an Noachus unquam cogitare aut ſomniare potuit, Carthaginenſes in mundo futuros, eosque coloniam in Sardonem Regionem emiſſuros, illamque tam ferream in parentes futuros? certe nos non credimus nec unquam credemus. Verum Craſſetus ejusque ſequaces, ſatis novimus, regerent Spiritu Prophetico Noachum illud prædicere potuiſſe: verum ponamus iſtud

ſic

sic fieri potuisse, quamvis *à posse ad esse non valeat consequentia*, an non Justitiæ præco Noachus, ad Auditores suos, quos ad pœnitentiam invitabat, sermonem intelligibilem direxisse censendus est? nemo certe hoc in dubium revocare potest, nunquid igitur etiam Noachi Auditores, Spiritu Prophetico, præscire potuerunt plusquam mille annis ante rei eventum, Coloniam è Carthaginensibus orituram, quæ parentes septuagenarios, tam horrendo parricidio necaret. Credat hoc qui velit, nos autem contendimus, nunquam homines illos impios rem hanc ita percepisse, quod tamen statuendum esse existimamus, si ab Auditoribus suis intellectus fuit vir Sanctus Noachus: sin autem profanos illos comminationem hanc de Sardonio risu non intellecturos scivit Noachus, cur ad illos admonitiones suas direxit hic Justitiæ præco? an credendum est Virum hunc Pium pariter ac Prudentem, tam inutiliter voluisse operam suam collocare? certe nos quidem nullo modo hoc credimus: cœterum ut Antiquitas illa, quam tanto cum fastu sibi arrogat Sibylla, evanescat: rogamus notare dignentur, Lectores, ante Homeri tempora non innotuisse proverbium de risu Sardonio, si Sibyllinorum mendaciorum Patroni, sartam tectamque velint conservare Sibyllarum Antiquitatem, enixè petimus, ut idoneo aliquo teste confirment, ante Homeri aut Hesiodi ætates cuiquam de Sardonio risu innotuisse. Adeo ut vel hinc etiam constet mentiri Sibyllam, quando, uti ante ostendimus, Homero se priorem extitisse gloriatur. Patet porro, non adeo Antiqua esse Oracula hæc Sibyllina, meminit enim Gigantum qui Tartareas ædes subierunt,

Δεσμοῖς ἀῤῥήκτοις πεφυλαγμένοι ἐξαπλήσαι,
Εἰς γέενναν μαλεροῦ λάβρου πυρὸς ἀκαμάτοιο.

In fractis vinclis servati, suppliciumque
Ignis inextincti jussi perferre gehennæ.

Alludit Sibylla ad loca S. Scripturæ Matth. V. vers. XXII. p. 167. Γέεννα Hebræis est גיאהנום *gehinnom.* Rabbinis גיהנם *gehinnam.* Est vox composita, significans: *vallem Hinnom.* Sic dictam à nomine ejus qui vallem istam olim possidebat, uti hoc colligitur ex Josuæ cap. XV. vers. VIII. Notandum autem Doctiss. Saubertum in lib. de Sa-

Sacrificiis cap. XXI. existimare non à nomine viri *vallis illius* possessoris, nomen hoc fuisse petitum, veri similiora etenim, inquit, legimus in lib. Jalkut. in cap. VII. Jerem. fol. 61. Vallis fuit dicta הנם quia vox pueruli erat נהם *rugiens*, aut quod adstantes sacrificuli dicerent, בהנה לך *utile erit tibi*. Scribit enim R. Bechai Lev. XVIII. *parentes persuasos fuisse reliquos liberos, sacrificio à morte ereptum iri, seque tota vita futuros prosperrimos.* In hac valle erat locus excelsus, ubi olim Judæi, superstitionibus vicinarum Gentium addicti, filios suos Molocho immolabant, aut potius immani crudelitate comburebant, Abrahamum scilicet ut imitari viderentur, utpote qui Deo id jubente, paratus fuerat filium suum in holocaustum offerre: de hoc Judæorum nefando ritu, legere possumus II Regum cap. XXIII. vers. X. & II Chronic. cap. XXVIII. vers. III. Jeremias etiam conqueritur cap. VII. vers. XXXI. Judæos filios suos & filias suas igne combussisse. Videsis etiam cap. XIX. vers. V. Locus autem iste excelsus *Tophet* vocabatur, à Tympanis quibus locus ille resonabat, ne infantum qui comburebantur ejulatus audirentur. Tophet enim Hebræis est Tympanum. Similia in usu fuisse olim apud Carthaginenses, qui etiam filios suos Saturno immolare consueverant, testatur Plutarchus in tractatu suo de superstitione, circa finem. Eadem de Carthaginensibus testatur etiam Lactantius lib. I. cap. XXI. Ex Pescennio Festo. Vide sis etiam Dionysium Halicarnassæum lib. I. Locum autem hunc Tophetum polluit Josias Rex, sic enim legimus II Regum cap. XXIII. vers X. *Polluit etiam Tophetum quod est in valle filiorum Hinnom, ne traduceret quisquam filium suum aut filiam suam per ignem Moleco.* R. David Kimchi: *Gehinnom,* ait, *est locus vicinus urbi Jerusalem contemptissimus, in quem projiciebant sordes & cadavera, fuitque illic ignis continuus, ad comburendum cadavera, ossa & reliquas sordes.* Fecit hoc Rex ille ob fœdam idololatriam, qua idolo Ammonitarum Molech ex κακοζηλία sacrificii Abrahami, parentes liberos suos offerebant: cadaveribus jumentorum, ossibus defunctorum, sordibus & excrementis, locum hunc fœdavit, igne perpetuo ibidem ordinato ad Cadaverum reliquarumque sordium exustionem. Hinc factum est ut Gehinnom pro inferno tum apud Judæos, aliosque postea usurpetur. Quis enim locus aptior ad exprimendum illum ubi damnati æternas ferent pœnas,

quam ille qui ob impuritatem erat infamis, horrendus & perpetuo igne notissimus: ut ut autem Antiquitatem aliquam sapiat verbum hoc γέεννα, non tamen sub hac notione, ut infernum denotet, ante Josiæ tempora innotuit. Ipse enim est ille qui primus ignem perpetuo extrui jussit ad cadavera aliasque sordes concremanda: quo pacto autem secundæ ætatis homines intelligere potuerunt, futurum ut aliquando vallis cujusdam, cui nomen daretur à possessore *Hinnom*, ac postea successu temporis Judæorum filii ibidem comburerentur, ac deinceps Josiam locum illum polluturum, ac ibidem ignem perennem, accendi jussurum, ut vere posset esse typus & emblema inferni, in quo impii post mortem æternis cruciatibus essent puniendi? Hoc si quisquam credere possit, dabimus herbam. Sed nemo, uti existimamus, quempiam reperiet: quidquid sit, non putamus ante Josiæ tempora aut saltem Judæorum, qui liberos suos Molecho immolabant, pro loco damnatorum & æternorum cruciatuum intellectnm & sumptum fuisse nomen hoc *Gehinnom*. Ante autem illa tempora nulla fuit ratio, cur locus ille infernum designaret potius quam alius, nihil enim horrendi in illo loco tum temporis conspiciebatur. Sed postquam ibi infantes vivi in honorem Molechi comburebantur, ubi Josias perpetuum ignem strui jusserat, ad usum supra indicatum, tum evidentissime cuique patebat, illum locum pro typo inferni potuisse allegari. At vero secunda hominum ætate vocem hanc γέενναν, ut vult Sibylla, fuisse notam & pro damnatorum loco acceptam, hoc est quod pernegamus. Christi ætate eo sensu quidem intellectum fuisse hoc verbum, concedimus, hac in re cum Doctiss. Drusio consentientes, verum cum Doctissimo Grotio existimamus verba גי הנום *gehinnom* ab Antiquis sic pronuntiata, posteriorum temporum pronuntiatione fuisse prolata γέενναν, atque hinc est quod D. Hieronymus in X Matthæi caput, dicat, nomen *Gehennæ in Veteribus libris non inveniri, sed primum à Salvatore poni.* Ut ut sit Antiqua vocis *gehinnom* pro infetno usurpatio, attamen ea ætate qua Sibylla locuta fuisse vult videri, illo sensu nec fuit accepta, nec intellecta. Ut autem porro innotescat Oraculorum Sibyllinorum novitas, notandum judicamus Sibyllam alludere, imo αὐτολέξει mentionem injicere ludorum Iselasticorum, quorum originem, nemo est qui ad Noachi, tempora extendat, aut quispiam

illius

illius ævo institutos fuisse illos Agones affirmare audeat, aut demonstrare possit: Sibylla Orac. lib. II. p. 195. de Christi adventu extremo, quo putat Cœlo sereno fulsuram stellam clarissimam Coronæ similem, disserens, addit hæc verba quibus illam alludere ad certamina Iselastica, patet:

Καὶ τόθμαι μέγας γὰρ αἰὼν εἰσελαστικὸς ἔσται,

Præstare lectionem codicis Regii existimamus, hoc pacto versum hunc referentis, hoc observante D. Opsopœo!

Καὶ τότε γὰρ μέγας αἰὼν εἰσελάστικος ἔσται.

Vel uti hunc locum restituit Doctiss. Turnebus,

Καὶ τότε δὴ μέγας αὖτις ἀγὼν εἰσελαστικὸς ἔσται.

Has postremas lectiones priori præferimus. Certamina autem Iselastica, qualia aut quænam fuerint, passim apud scriptores resciri potest: hoc tantum ad illorum explicationem addemus: Iselastica autem, vel ut Græci pronuntiant εἰσελαστικοὶ ἀγῶνες, dicta fuerunt illa certamina, ab εἰσελαύνω, *induco*, *invehor*. εἰσελαύνειν est proprium hieronicarum verbum: uti hoc annotavit Doctiss. Casaubonus ad Athenæum lib. XV. cap. XVII. Agones autem illi Iselastici dicebantur propter Victorum in illis Ludis aut Agonibus in Civitates suas pene triumphalem ingressum. Solebant enim Athletæ Victores, equis albis vel quadrigis invecti, ingredi suam Civitatem, disjecta aliqua muri parte, teste Plutarcho: hoc facto indicare volebant, non magnopere urbi illi opus esse muro, quæ viros haberet, qui pugnare possent & vincere, Plutarchi autem locus sic habet, lib. II. Sympos. problem. II. quæst. V. Τὸ τοῖς νικηφόροις ἐλαύνουσι τῶν τειχῶν ἐφίεσθαι μέρος διελεῖν, καὶ καταβάλλειν τοιαύτην ἔχει διάνοιαν, ὡς οὐ μέγα πόλει τειχῶν· ὄφελος ἄνδρας ἐχούσῃ μάχεσθαι δυναμένους καὶ νικᾶν. *Quod triumphantibus permittitur ut partem muri demoliantur hunc habet sensum, Urbi murorum non esse magnum usum viris præditæ, pugnandi vincendique gnaris.* Suetonius in Nerone Claudio cap. XXV. *Reversus è Græcia Neapolim, quod in ea primum artem protulerat, albis equis introiit, disjecta parte muri, ut mos hieronicarum est.* Præter illos honores qui Athletis Iselasticorum certaminum Victoribus, conce-

cedebantur, etiam illis obſonia & privilegia conſtituebantur ac perpetuum ipſis ex publico vectigal dabatur: hinc Vitruvius præf. lib. IX. *nobilibus Athletis, qui Olympia, Pythia, Iſthmia, Nemea viciſſent, Græcorum Majores ita magnos honores conſtituerunt, ut non modo in conventu ſtantes cum Palma & Corona ferant laudes, ſed etiam quum revertuntur in ſuas Civitates, cum Victoria triumphantes quadrigis in mænia & in Patriam invehantur, è reque publica perpetua vita conſtitutis vectigalibus fruantur.* Illi igitur cum in ſuas Civitates & Patriam deducebantur, εἰσελαύνειν dicebantur. Hoc ſenſu ſcripſit olim Juſtinus Martyr in epiſtola ad Zenam & Serenum, circa finem p. m. 513. Οἱ μὲν εἰσελάσαντες εἰς τὴν ἠγαπημένην πόλιν τοῦ πατρὸς γέρας αἴδιον μεταλήψονται, τοῖς δὲ ἀποβήσεται διὰ τῆς ἐνταῦθα τρυφῆς τῆς κατ' ἀλήθειαν ἀπολαύσεως μὴ μεταλαμβάνειν. *At illi quidem qui in dilectam patris urbem evadunt, præmium percipient ſempiternums hiſce autem eveniet, ut per alimenta iſta terrena veris illis delicias non ſint participaturi.* Ludi autem hi Iſelaſtici ab Antonino Pio in honorem Patris, uti teſtatur Ælius Spartianus in vita Adriani Cæſaris cap. XXVII. vel ſecundum alios à Trajano, qui anno poſt Chriſtum centeſimo regnavit, fuere inſtituti: Artemidorus lib. primo cap. XXVIII. Οἶδά τινα σταδιέα, ὃς μέλλων ἀγωνίζεσθαι Εὐσέβεια τὰ ἐν Ἰταλίᾳ ἀχθέντα ὑπὸ βασιλέως Ἀντωνίνου ἐπὶ τῷ πατρὶ Ἀδριανῷ, ἔδοξε τυφλὸς γεγονέναι. Item Plinius Cæcil. Secun. Epiſt. lib. X. ep. CXIX. *Athletæ, Domine, ea quæ pro Iſelaſticis certaminibus conſtituiſti, deberi ſibi putant ſtatim ex eo die quo ſunt coronati.* Et paulo poſt: *iidem obſonia petunt pro eo Agone, qui à te Iſelaſticus factus eſt.* Epiſt. CXX. qua Trajanus Plinio reſpondet ſic habet: *Iſelaſticum tum primum mihi videtur incipere deberi, cum quis in Civitatem ſuam ipſe* εἰσήλασεν. *Obſonia eorum certaminum, quæ Iſelaſtica eſſe placuit mihi, ſi ante Iſelaſtica non fuerunt, retro non debentur. Nec proficere pro deſiderio Athletarum poteſt, tam eorum quæ poſtea Iſelaſtica lege conſtitui: quam quæ, cum vincerent, eſſe deſierunt.* Vetus inſcriptio ſaxi Melphæ olim eruti ita habet:

IMP. CÆSARI.
DIVI. HADRIANI. FIL.
DIVI. TRAIANI.
PARTHICI. NEPOTI.

DI-

DIVI. NERVÆ. PRONEP.
T. ÆLIO. HADRIANO.
ANTONINO. AUG. PIO.
PONTIF. MAX. TRIB. POT. V.
IMP. II. COS. III. P. P.
CONSTITUTORI. SACRI.
CERTAMINIS. SELASTICI.
SOCII. LICTORES. POPULARES.
DENUNTIATORES. PUTEOLANI.

Notandum autem in hac Inſcriptione, Sacrum certamen, ſecundum Doctiſſ. Caſaubonum, Vitioſe SELASTICUM vocari, cum omnino ſcribendum ſit ISELASTICUM. A verbo enim εἰσλαύνειν derivatur. Nobiliſſ. autem Salmaſius in Lapide Melphenſi SELASTICUM quidem fatetur ſcriptum eſſe, pro ISELASTICUM. Negat vero illud ſculptoris vitium eſſe, ſed ſcribendi pronuntiandique uſum illius ævi fuiſſe, ſic πλίμια pro ἐπιλίμια apud Heſychium & πίκρος pro ἐπίκρος, ῥύσιμον pro ἐρύσιμον, ῥίτζιος pro ἐρίτζιος, apud recentiores Græcos, ita enim Ericium appellaverunt, ſic Σπανίαν pro Ἱσπανίαν dixere & ſcripſere: χιάδα pro ἰσχιάδα. Hinc χίεια κόμματα in optimo gloſſario pro ἰσχίεια. Sic ſtrix eſt *hiſtrix*. Unde *ſtriculus* apud Arnobium pro *Hiſtriculus*, *ſtrionem* pro *Hiſtrione* Iſidorus & gloſſæ Veteres. Plura talia reperiri poſſunt apud jam laudatum Salmaſium. Hiſce itaque bene penſitatis an non luce meridiana clarius patet, verſus hoſce Sibyllinos ad Noachi tempora non poſſe referri? imo an hinc non poſſumus confidenter concludere poſt Euangelii tempora, & Chriſtianorum ævo fuiſſe conficta, quoniam horum Oraculorum Scriptores expreſſis verbis ſe Chriſtianos eſſe profitentur, & de rebus quæ poſt Chriſtum natum evenerunt, imo nullam in tota hac farragine reperiri prædictionem quæ non ſit ante à Prophetis prolata, aut ſi qua aliarum rerum, qua Paganarum qua Chriſtianarum rerum eventus prædicuntur, illos confictos eſſe ſub prædictionum ſpecie, poſtquam impoſtores horum Oraculorum fabricatores, illos impletos vel legerunt vel viderunt, indubitanter affirmamus: pene infinita talia producere poſſemus, ſi non pigeret illis quiſquiliis inhærere: unum tamen aut al-

 terum

terum horum Oraculorum novitatis exemplum adjungemus ne quispiam suspicetur, exaggerations malo contra rei Veritatem nos laborare. Ut ut Antiqua sit Astrologia, non putamus tamen Zodiacorum signa quarum frequens est in his Oraculis mentio, cognita fuisse aut recepta Noachi vel Abraham temporibus: meminit Sibylla signorum Zodiacorum lib. V. p. 316. & p. 343. certissimum est signa Zodiaca tempore Diluvii non innotuisse sed multo post ita fuisse nominata. Quid ergo dicendum Sibyllam Spiritu Prophetico prævidisse quibus nominibus signa cœlestia tandem post plurima secula vocarentur aut designarentur, credat hoc qui vult, nos nunquam illi assertioni fidem adhibebimus: hoc pacto Sibyllæ Prophetis erunt anteponendæ, quandoquidem tot tantasque res & rerum circumstantias nec præviderunt nec prædixerunt, uti Sibyllæ prænuntiarunt. Sibyllarum igitur hæc supposititia Oracula non ita sunt Antiqua, uti illæ pro talibus venditare annituntur, post Christum natum fuisse illa Oracula confícta jam ex iis quæ diximus innotuit, & postea ex iis quæ addemus patebit: Abrahami tempore artem Astrologicam tum fuisse constat inventam, hic enim perhibetur Ægyptios illam docuisse. Eusebius nobis conservavit plurima Doctorum Virorum testimonia, qui omnes uno ore asserunt Abrahamum fuisse Virum eximium καὶ τὰ οὐράνια ἔμπειρον, *rerum cœlestium cognitione præditum.* Hoc etiam testatur Berosus apud Josephum antiquit. lib. I. cap. VIII. μνημονεύει δὲ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβράμου Βηρωσὸς, οὐκ ὀνομάζων, λέγων οὕτως· μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν, δεκάτῃ γενεᾷ, παρὰ Χαλδαίοις τις ἦν δίκαιος ἀνὴρ, καὶ τὰ οὐράνια ἔμπειρος. Hoc est: *Meminit autem patris nostri Abrahami Berosus quoque, non tamen eum nominans, his verbis: post diluvium autem decima ætate apud Chaldæos erat quidam Vir Justus, etiam rerum cœlestium peritus.* Item ibidem. Cap. IX. Θαυμασθεὶς οὖν ὑπ' αὐτῶν ἐν ταῖς συνουσίαις ὡς συνετώτατος καὶ δεινὸς ἀνὴρ, οὐ νοήσας μόνον, ἀλλὰ καὶ πείσας λέγων περὶ ὧν ἂν ἐπιχειρήσειεν διδάσκειν, τήν τε ἀριθμητικὴν αὐτοῖς χαρίζεται, καὶ τὰ περὶ ἀστρονομίαν παραδίδωσι. πρὸ γὰρ τῆς Ἀβράμου παρουσίας εἰς Αἴγυπτον οἱ Αἰγύπτιοι τούτων εἶχον ἀμαθῶς, *Ob has igitur dissertationes in pretio habitus, ut qui magnam tam intelligendi, quam eloquendi docendique facultatem præ se ferret, & numerorum scientiam & siderum benigne illis communicavit. Nam ante Abrahami ad Ægyptios adventum, Ægyptii rudes erant hujusmodi disciplinarum.*

narum. Sic etiam Orpheus, vel ex ejus mente Onomacritus in Carmine περὶ Θεοῦ,

Οὐ γὰρ κέν τις ἴδοι θνητῶν μερόπων κραίνοντα
Εἰ μὴ μουνογενής τις ἀπορρὼξ φῦλη ἄνωθεν
Χαλδαίων, ἴδρις γὰρ ἔην ἄστροιο πορείης
Καὶ σφαίρης κίνημ' ἀμφὶ χθόνα ὡς περιτέλλει.

Nemo enim unquam vidit mortalium hominum Imperatorem
Nisi unigenitus quidam oriundus ex antiqua gente
Chaldæorum, sciens enim erat astri cursus
Et ut Sphæræ circum terram circumvolent.

Alexander polyhistor, cujus fragmenta servavit Eusebius præparat. lib. IX. cap. XVI. &c. τὴν εὕρεσιν αὐτῶν, Arithmeticæ scilicet & Astrologiæ, εἰς Ἐνὼχ ἀναπέμπει. καὶ τοῦτον εὑρηκέναι πρῶτον τὴν ἀστρολογίαν, οὐκ Αἰγυπτίους. *Inventionem illarum* (artium scilicet) *ad Enochum refert, atque illum primum invenisse Astrologiam, non Ægyptios.* Clemens autem Alexandrinus Stromat. lib. I. dicit Ægyptiorum & Chaldæorum inventum esse Astrologiam. Αἰγύπτιοι πρῶτοι Ἀστρολογίαν εἰς ἀνθρώπους ἐξήνεγκαν· ὁμοίως δὲ Χαλδαῖοι. *Ægyptii primi inter homines introduxerunt Astrologiam, similiter & Chaldæi.* Concedimus equidem longo ante natum Jesum Christum Zodiaci mentionem injici. Anaximander enim, qui anno ante natum Servatorem 541. vel circiter floruisse putatur, primus fuit qui apud Græcos obliquitatem Zodiaci demonstravit: verum hoc negamus vel Abrahami, Enochi, Noachi, &c. Antiquorum illorum Virorum ætate, inventa fuisse aut cognita Zodiacorum signa, adeo ut pro indubitato habeamus Noachi tempore, Sibyllam carminibus suis illorum signorum mentionem non potuisse injicere: artes enim ubi primum innotescunt ad perfectionem non sunt redactæ, sed temporis successu perficiuntur, etiamsi concederemus Abrahami ævo Astrologiam fuisse notam, inde tamen non sequitur illo tempore Zodiacorum cognitionem fuisse receptam. Sic etiam novitatem suam prodit pseudo-Sibylla versiculo illo proverbiali, lib. III.

Μὴ κίνει Καμαρίναν· ἀκίνητος γὰρ ἀμείνων.

Ne

Ne Camarinam agita: nam præſtat non agitari.

Camarina eſt oppidum Siciliæ ſitum ad Paludem ejusdem nominis, urbs ita vocata à vicina palude, non autem palus ab urbe, uti nonnulli exiſtimant, φησὶ γὰρ Δοῦρις, ὅτι αἱ πλεῖσται τῶν Σικελικῶν πόλεων ἐκ τῶν ποταμῶν ὀνομάζονται, Συρακούσας, Γέλαν, Ἱμέραν, Σελινοῦντα, καὶ Φοινικοῦντα, καὶ Ἐρύκην, Καμικὸν, Ἁλυκόντε, καὶ Καμάριναν. *Ait enim Duris pleraſque Sicularum Urbium ab omnibus nomina accepiſſe, Syracuſas ſcilicet, Gelan, Himeram, Selinuntem, Phœnicuntem, Erycem, Camicum, Halycum, Thermum & Camarinam.* Unde autem Camarina palus dicatur, docet hoc Doctiſſimus Bochartus lib. I. de Coloniis Phœnicum cap. XXIX. Ex his Pindari Olym. V. de Hippari amne qui in Camarinam influit.

Κολλᾷ τε σταδί-	*agglutimaque ſtabi-*
ων θαλάμων ταχέως	*lium cubiculorum celeriter*
Ὑψίγυιον ἄλσος.	*altam Sylvam.*

Quæ Scholiaſtes ita explicat ex mente Ariſtarchi Grammatici celeberrimi: θαλάμων κατασκευασίαν Ἵππαριν τῇ Καμαρίνῃ παρέχειν· φασὶ γὰρ ὅτι διὰ μέσης ῥέων τῆς Καμαρίνης τῇ πλημμυρίᾳ ἀναπλάσσει γῆν ἀφ' ἧς πλινθεύοντες οἱ Καμαριναῖοι οἰκοδομοῦσι τὰς οἰκίας. *Cubiculorum ſtructorem Hipparia Camarinæ præbuit: ajunt enim illum per mediam Camarinam defluentem, accedente maris æſtu formare terram ex qua lateres conficiant Camarinenſes ad domorum ſtructuram.* Camarinæ itaque nomen eſt à verbo חמר *chamar* lutoſum eſſe, unde & חומר *chomer* eſt lutum ex quo fiunt lateres. Sic Exodi cap. I. vers. XIV. ſerviiſſe dicuntur Iſraëlitæ ſervitute dura בחמר ובלבנים *luto & lateribus*, id eſt lateribus ex luto conficiendis, per figuram ἓν διὰ δυοῖν, vel ut habet Philo lib. I. de Vita Moſis πηλὸν εἰς πλίνθον σχηματίζοντες. *Lutum in lateres formantes.* Palus itaque Camarina à qua Civitati nomen Camarinæ, olim à Camarinenſibus ſiccata, peſtilentiam urbi cum intuliſſet, conſultum fuit Oraculum an penitus eam deſiccare præſtaret, vetuit Oraculum Camarinam moveri, verum ſpreto reſponſo, Camarinenſes paludem penitus exſiccarunt, ſed neglecti Oraculi pœnas dederunt, ceſſavit quidem peſtilentia, at majus illis inde natum eſt malum, hoſtes enim per eam, urbem invaſerunt: hinc

hinc ergo illud proverbium fuit receptum, ut quando hominibus dissuadere vellent, ne sibi ipsis malum accerserent, tum statim *Camarinæ* mentionem facerent: *nolite movere Camarinam.* Si enim Camarinenses paludem non exsiccassent, hostibus suis viam ad urbem expugnandam non patefecissent. Hoc modo & sensu apud Lucianum dicitur, in pseudo-logista circa finem: Ὁρᾷς ὡς ἄμεινον ἦν σοι, ἀκίνητον τὴν Καμαρῖναν ἐᾶν. *Vides quanto satius fuerat tibi Camarinam immotam relinquere.* Meminit & Camarinæ Virgilius lib. III. Æneid.

Apparet Camarina procul, campique Geloï.

Silius Italicus lib. XIII.

Et cui non licitum fatis Camarina moveri.

At vero nemo mortalium ullo idoneo teste probabit, Noachi ætate, imo ne multis quidem seculis post, hoc proverbium in usu fuisse. Itaque si Sibylla hujus proverbii inventrix est reputanda, saltem proverbio huic locus non fuit, nisi post malum quod Camarinensibus propter exsiccatam paludem accidit. Camarina vero non adeo est Antiqua, ut Sibylla Noachi tempore ejus mentionem facere potuerit. Perpendat sedulus Lector hoc Ferrarii testimonium, *Camarina* inquit, urbs Siciliæ, cum fluvio cognomina & palude, excisa, anno post Romam 155. condita in ora Australi, inter Gelam ad occasum & Pachymum promontorium ad ortum, paulo supra 30. mill. pass. inter duos amnes proximos Vanum & Iporum, Antiquissima, à Syracusanis condita Olymp. 45. Anno post Syracusas 135. à quibus postea eversa fuit. Ex his itaque quæ hactenus diximus luce meridiana clarius patere judicamus, non esse tam Antiquam hanc pseudo-Sibyllam, ac proinde, hæc quæ sub ejus nomine venditantur Oracula esse spuria & plane supposititia, ideoque non possumus satis mirari tantæ credulitatis reperiri homines, ut illis Fidem adhibere velint.

CAPUT XXI.

DE AUCTORE ORACULORUM SIBYLLINORUM,

Et quo tempore illa fuerint reddita.

BREVIARIUM.

QUo tempore vixerit Auctor Oraculorum Sibyllinorum, secundum Doctissim. D. Vossium. Tres eorum Auctores statuit D. Vossius & post Constantini Magni tempora illos vixisse. Post annum centesimum trigesimum Octavum conscripta sunt hæc supposititia Oracula. Fraudes Scriptoris vel Scriptorum Sibyllinorum Oraculorum. Quando conscripta fuerint hæc falsa Oracula secundum D. Blondellum, & quis vel quinam illorum Auctor vel Auctores fuerint. Sibyllæ mendacium. Quis illorum carminum Auctor secundum Doctiss. Maresium. Hoornbekii de Sibyllinorum versuum Auctore conjectura. Quis illorum Auctor sit, incertum.

HIs igitur ita explicatis, non dubitamus quin reperiantur qui nos rogent, quis ergo horum Sibyllinorum scriptorum Auctor sit, & quonam tempore fuere illa conscripta? De tempore quo consarcinata & conscripta sint hæc Oracula pseudo-Sibyllina, non eadem est Doctorum sententia & methodus in inquirendo illud tempus. Audiamus primo Doctissimum D. Gerardum Joan. Vossium de Veterum Poëtarum

tarum, Græcorum, temporibus: Videndum (*inquit*) an non ex opere ipso possit cognosci, quando Auctor vixerit, vel vixisse se dicat. Atque hoc ad Institutum tria imprimis loca se offerunt, quibus ætatem suam testetur non obscure, sive unus is sit Scriptor, sive plures fuerint, de quo eadem videbimus opera. Ac primi quidem libri Auctor idem videtur ac ille secundi, propterea quod persequatur secundus id, quod in calce primi promittitur. Fuerit autem ille temporibus Diluvii universalis: imo Nurus Noachi, si de se scribenti credimus. Nam ait se cum marito & Noë, & affinibus ac eorum uxoribus, fuisse in Arca tempore Diluvii, cujus Historiam, uti & eorum quæ contigêre ab origine mundi, eodem libro enarrat.

Alter locus est libro tertio, cujus Auctor multis seculis recentior fuerit, nam ait, ab initio Regni Græcorum effluxisse annos mille quingentos. Sed hoc quadrifariam intelligi potest, pro quadruplici initio Imperii Græcorum. Primum est ab Ægialeo, quo nihil Antiquius habent res Græcorum, Pausania teste. Nempe is est qui condidit Imperium Ægialeæ, seu Sicyonis. Sic intelligi debeant tempora Nahoris & filii ejus Tharachi, qui Abrahami pater fuit. Quomodo ab Diluvio anni fuerint quasi trecenti, secundum rationes Hebræorum.

Alterum initium est ab Inacho, conditore Regni Argivorum: quo nihil vetustius post Ægialeum. *Priscum* ideo vocat Horatius lib. II. Od. III. ac lib. III. Od. XIX. opponit Inachum, & Codrum, illum ut Regum Argivorum primum, qui multo Antiquiores Atticis: hunc ut è Regibus Athenienfibus ultimum. Porro Inachus incidit in tempora Isaaci Patriarchæ, quasi quinquennio à morte Abrahami: dependet ejus rei notitia ex γενεαῖς, quas Veteres constituunt inter Inachum, & excidium Romanum. Sed de isthoc potius audiendi Africanus & Eusebius, quam Tacitus, Clem. Alexandr. lib. I. Strom. & Origines contra Celsum. Aliquanto enim hi juniorem faciunt Inachum quam oportet.

Tertium initium est ab Ogyge à quo Eleusis in Attica est condita, ab hoc etiam Antiqua omnia dixere Ogygia. Ejus etiam tempore memorabile in Attica Diluvium contigisse dicitur. Atque hoc etiam tempus incidit in ætatem Isaaci: sed senis. Quod mirum? quando is Inacho paulo junior. Sane Inachus Eusebio reponitur ad

image
not
available

Primum enim, quis ita ſtulte ſapit, ut perſuadere ſibi poſſit, primum ſecundumque Librum ſcriptum eſſe ab aliqua, jam ante Diluvium nupta, & quæ cum Noacho fuerit in Arca? nonne id ſi eſſet, aliquis ante Chriſtum, vel proximis à Chriſto ſeculis, rei tam mirandæ meminiſſet? & quando iſta ſcripſit? num antequam Babel conderetur, ac Gentes diſpergerentur? at tum una omnium hominum lingua erat, quæ ſane Græca non erat? an poſtea ſcripſiſſe dicemus? atqui ut Græca lingua fuiſſet, talis tamen non erat, qualis horum librorum dictio eſt. Multis enim ſeculis volutis, alia eſſe Lingua ſolet ab ea, quæ fuerat prius. At dictio hæc eſt, non cujusmodi Homeri, aut Heſiodi, ætate erat; multo minus, cujusmodi fuerat mille annis ante: ſed eſt, qualis erat aliquanto poſt Chriſti tempora; totis bis mille annis à Diluvio, imo aliquot ſeculis amplius. Quid quod Juſtinus Martyr, Tatianus, Clemens Alexandrinus, Euſebius, ac tot alii ex SS. Patribus, aperte ajunt, nullam è Sibyllis eſſe Moſe Antiquiorem. Hoccine dicturos fuiſſe putemus, ſi eorum temporibus iſta extitiſſent? quamobrem aliud ſtatuere non poſſum, quam Auctorem eum, vel conſarcinatorem, poſt Conſtantini M. tempora vixiſſe: nempe poſt exceſſum Patrum, quos antea commemoravi. Videamus nunc de Scriptore eo, qui ait eſſe annos mille quingentos ab initio Regni Græcorum. Quod tempus, ſi ab Ægialeo ordiamur, incidit in Captivitatem Babylonicam, ut antea dixi. Quomodo igitur Sibylla hæc potuit Vaticinari illa de Moſe, ac Regno Salomonis, quæ eodem libro tertio leguntur? Nam multis illa ſeculis captivitatem Babylonicam antecedunt: Vaticinia autem non ſunt de præteritis, ſed de futuris. Ac multo minus Vaticinia dici merentur, ſi ab Inacho, vel Ogyge vel Cecrope ordiamur. Imo cum anni illi mille quingenti, ſi à Cecrope incipiamus, deſinant in Auguſto, jam nec pro Vaticiniis haberi poſſunt, quæ ibidem prædicuntur de Monarchia Aſſyriaca, Perſica, Græca & Romana: atque hæc quoque fraudem Scriptoris ſatis detegunt. Supereſt tertius locus qui eſt lib. V. unde colligi dixi, Scriptorem eum vixiſſe temporibus Commodi Cæſaris. Et ſane hic geminum tempus adſignatur. Quod etiam firmatur alio loco, ubi mentio fit Agonis Iſelaſtici, qui ut ex Plinio conſtat, inſtitutus fuit tempore Trajani. Idem eo evincitur, quod quindecim tantum Imperatorum

gesta describantur. Ac post Hadrianum tres secuturi dicantur, Antonini duo, & Commodus. Si quidem merito suspectum est, quod non ultra progrediatur Auctor, nempe eo usque procedere ausus fuit, quia præterita tuto poterant referri; in sequentibus ars sua impostorem destituit, quia nondum ea evenissent. Hanc suspicionem non leviter firmat, quod demum Antoninorum & Commodi temporibus citari Sibyllina Oracula cœperint. Insuper, quod opiniones hic inveniantur circa ea demum tempora exortæ. Uti improbos post secula aliquot æterno tandem liberandos supplicio; quod Origenes sensit: Item Neronem suo tempore occultatum, esse denuo producendum: atque hunc fore anti-Christum: quod ex eo multi, Augustino teste, colligebant, quia dicat Apostolus Paulus, *Mysterium Iniquitatis jam nunc operatur*. Denique hisce temporibus inveniebantur non pauci, qui bene se putarent mereri de Religione Christiana, si libris etiam supposititiis Gentiles adducere possent ad Religionem Christianam. Unde tot libri, aliqui etiam Apostolorum nominibus insignes, qui postea à Gelasio & concilio Romano, inter Apocrypha sunt relati. Quales non semper hæreticos, sed & homines pios habuêre Auctores. Sane Tertullianus testis est libro de Baptismo, fuisse *in Asia presbyterum*, *qui scripturam de Tecla construxerit*. Atque eum *convictum atque confessum*, *id se amore Pauli fecisse*, *loco decessisse*. Ex his ita colligimus, Sibyllina Oracula, quæ hodieque octo libris collecta supersunt, conficta esse & supposititia: vel si qua in iis genuina supersunt, saltem iis vetera illa mirifice esse interpolata, aliis mutatis, aliis additis; præsertim istis, quæ clarius multo nobis Religionis Mysteria, & Euangelicam Historiam describunt, quam à Prophetis ipsis factum erat. Hactenus Doctissimus Vossius, cui etiam & nos adstipulamur, hac saltem propositione excepta, nempe quod Auctorem aut consarcinatorem horum Oraculorum vixisse & scripsisse existimat post Constantini Magni tempora, nempe post excessum Patrum, Justini Martyris nempe. Tatiani, Clementis Alexandrini, Eusebii, &c. Putamus enim cum magno Blondello, etiam ante Constantinum Magnum Oracula hæc innotuisse, imo ipse Constantinus Magnus in Orat. ad Sanctum cœtum, Sibyllinorum meminit, uti antea notavimus: non dubitamus affirmare hæc quæ nunc sub Sibyllarum nomine circumferuntur Oracula, post na-

tûm Christum fuisse conficta, successu temporis nonnullis additis, unde factum fuerit quod nonnulla dogmata subinde inserta legantur, quæ primo seculo Christianis erant incognita: atque etiam hinc concludere nos posse magna cum probabilitate existimamus, statim cum lucem conspicere inciperent hæc pseudo-Sibyllina, non fuisse in talem ordinem redacta, uti nunc legenda habemus. De illis autem postea forte amplius: audiamus vero Doctissimum Blondellum, cui frustra allatravit Jesuita Crassetus, quo tempore hæc spuria Oracula comparuerint & quis illorum Auctor sit habendus. Quadraginta duobus annis postquam S. Johannes Ephesum rediisset, & triginta octo post ejus mortem, Imperator Adrianus prole omni destitutus, ingruente tristissima Valetudine, vigesimo quinto Mensis Februarii die, anni centesimi trigesimi Octavi, adoptavit Arrium Antoninum qui postea *Pius* dictus est, ea lege, ut ille sibi duos adoptaret, Marcum nempe Aurelium & Lucium Verum, filium prioris sui adoptivi filii, vita functum ipsis Calendis Januariis anni centesimi trigesimi septimi, eo statim tempore Poëma Sibyllis attributum comparuit, ubi ejus Auctor lib. VIII. circa medium, ultimam Romæ ruinam anno ab V. C. nongentesimo quadragesimo octavo futuram scribit, incidentem in annum Servatoris centesimum nonagesimum quintum, eo ipso, quod bis faciens Imperatorum Catalogum numerans post Adrianum Antoninum ejusque utrumque filium adoptivum, evidenter ostendit, quod vixerit scripseritque post duorum illorum filiorum adoptionem. Clarissima ejus sunt verba lib. V. in principio.

— — — — Μετ' αὐτὸν δ' ἄλλος ἀνάξει
Ἀργυρόκρανος ἀνήρ. τῷ δ' ἔσσεται οὔνομα πόντου.
Ἔσται καὶ πανάριστος ἀνήρ, καὶ πάντα νοήσει.
Καὶ ἐπί σοι πανάριστε, πανέξοχε κυανοχάτα,
Καὶ ἐπὶ σοῖσι κλάδοισι τά δ' ἔσσεται ἤματα πάντων.
Τρεῖς ἄρξουσιν, ὁ δὲ τρίτος ὀψὲ κρατήσει ἁπάντων.

Post hunc (Trajanum scil.) *argento galeatus nomine Ponti dictus Regnabit.* Ἀργυρόκρανος, hoc est, argenteus capite, id est, canus, *Dictus nomine Ponti*, hoc est: sortitus nomen *Adriani*, à mari Adriatico. Erit & alius Vir Optimus qui omnia noscat, nempe Antoninus Pius,

Atque

Atque hæc, cæruleis ſub te inſignite capillis
Optime, ſubque tuis excellentiſſime ramis
Omnia tempora erunt. — — — —

Sub ramis tuis, hoc eſt: ſub Marco Aurelio & Lucio Vero.

— — — *Tres rerum ſumma tenebunt,*
Omnibus at tandem potietur tertius ille.

Et alibi Romam compellans, nempe lib. VIII. in principio: hoc modo loquitur Sibylla:

Ἀλλ᾽ ὅτε σοι βασιλεῖς χλιδανοὶ τρὶς πέντε γένωνται,
Κόσμον δουλώσαντες ἀπ᾽ ἀντολίης μέχρι δυσμῶν,
Ἔσσετ᾽ ἄναξ πολιόκρανος, ἔχων πέλας οὔνομα πόντου, &c.

Sed tibi cum Reges fuerint ter quinque potentes,
A quibus occaſus mundi ſubigetur, & ortus,
Rex erit albenti galea, qui nomen habebit
Vicini Ponti, &c.

Per quindecim illos Reges intelligit Julium, Auguſtum, Tiberium, Caligulam, Claudium, Neronem, Galbam, Piſonem, Othonem, Vitellium, Veſpaſianum, Titum, Domitianum, Nervam & Trajanum. *Et nomen habebit, vicini ponti*, intelligit Adrianum qui nomen habet à Mari Adriatico. Et paulo inferius ſic loquitur:

Τὸν μετὰ τρεῖς ἄρξουσι πανύστατον ἦμαρ ἔχοντες,
Οὔνομα πληρώσαντες ἐπουρανίοιο Θεοῖο,
Οὗ τὸ κράτος νῦν, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας ἅπαντας.

Poſt hunc Regnabunt tres ultima tempora habentes,
Implebuntque Dei cæleſtis nomina, cujus
Imperium nunc eſt & tempus in omne manebit.

Tres Regnabunt, ſcilicet Antoninus, Marcus Aurelius & Verus. *Implebuntque Dei*, &c. Nempe Antoninus. *Dei*, &c. *Adonai.* Neceſſe eſt igitur, dicamus impoſtorem hunc, qui, ut hunc Imperatorum Catalogum conficeret, mutuavit Sibyllæ nomen, commiſiſſe

hanc

hanc suam fraudem post annum centesimum trigesimum octavum, Possevinus in Apparatu suo Sacro existimans, Scriptorem hunc loqui de secundo templi Vestæ incendio, post illud eum vixisse putat: atque hoc pacto, quatuor hisce modis fallitur: primo, male conjungit annum centesimum nonagesimum nonum cum Commodi Imperio, è medio sublati trigesimo primo die Decembris anni centesimi nonagesimi secundi. 2°. Incendium templi Vestæ male constituit evenisse anno centesimo nonagesimo nono, quandoquidem (secundum Dionem lib. LXXII. Herodianum lib. I. & Orosium lib. VII. cap. XVI.) Evenit illud circa finem Imperii Commodi, septem annis ante interfecti: imo quod & Eusebius cujus Autoritate manifeste abutitur, refert tempus hujus ruinosi eventus, ad annum tertium ducentesimæ Olympiadis & duodecimum Commodi, quæ signa sunt non posse referri nisi ad annum centesimum nonagesimum Domini nostri. Tertio quando indicat tres Adriani successores, præteriens Verum Imperii socium per Marcum Aurelium associatum, in ejus loco supputat Commodum, cujus prætensa Sibylla non meminit nec meminisse potuit, quoniam scripsit illa poëma suum plus quam quindecim annis ante nativitatem illius Principis, quæ incidit in annum centesimum sexagesimum & unum mensis Augusti die 31. & plus quam triginta annis ante consociationem ad Imperium, factam 17. Novembris anni centesimi septuagesimi sexti. Quarto, etiamsi mentionem injicere potuerit, secundi Vestæ templi incendii, fabulosus hic Scriptor, interim tamen quandoquidem etiam secundum Gentilium descriptionem, quam passim in scriptis paganorum reperimus, supposuit Romam igne perituram, anno nongentesimo quadragesimo octavo, incidente in annum Domini nostri centesimum nonagesimum quintum & tertium Severi, eo ipso, persuadere conatus est omnia Romæ templa (etiam inter alia Vestæ) igne peritura, non potuit, (utpote jam mortuus) ante illud tempus, aut videre illud incendium, aut secundum suas hypotheses, dicere se illud vidisse. Quomodo enim postquam affirmavit, Romam duraturam usque ad Antonini vitam ejusque filiorum adoptivorum Marci Aurelii & Veri, (eo ipso ostendens se scripsisse illis superstitibus, & consequenter Domini nostri anno centesimo sexagesimo) potuisset loqui aut mentionem facere Commodi, demum nati ultimo

Augusti, anni centesimi sexagesimi primi, quinque mensibus & viginti quatuor diebus, post Antonini obitum, & affirmare se vidisse secundum ædis Vestæ incendium, quod accidit demum anno centesimo nonagesimo primo, & duodecimo post Marci mortem, quo tempore Romam ac mundum universum periturum existimabat, uti lib. III. scripserat ἔσται Ῥώμη ῥύμη, *fiet Roma ruina.* Aut vicus, sic ad imitationem Apocalypseos cap. XVII. vers. XVI. & cap. XVIII. vers. VIII, IX. & XIX. vers. III. minatus fuerat illam igne totaliter & finaliter perituram. lib. II. in principio.

— — — Λαόν τε τινάξει
Ῥώμης ἑπταλόφοιο. μέγας δέ τε πλοῦτος ὀλεῖται
Δαιόμενος πυρὶ πολλῷ ὑπὸ φλογὸς Ἡφαίστοιο.

Et Romæ populum, quæ septem continet arces
Concutiet: dives deleta peribit opum vis,
Vulcano crebris miscente incendia flammis.

Ibidem in fine:

Τρεῖς Ῥώμην οἰκτρῇ μοίρῃ καταδηλήσονται,
Πάντες δ᾽ ἄνθρωποι μελάθροις ἰδίοισιν ὀλοῦνται,
Ὁππόταν οὐρανόθεν πύρινος ῥεύσῃ καταράκτης.

Hoc est:

Tres Romam tristi fatorum stamine perdent.
Atque suis homines perdentur in ædibus omnes,
Tum cum de cœlo torrens fluet igneus.

Et lib. V.

— — — Πυρὶ δὲ φλεγέθοντι μιγεῖσα,
Τάρταρον τ᾽ οἴκησον ἐς ᾅδου χῶρον ἄθεσμον.

— — — *Et flagrantibus indita flammis,*
Tartareas habita sedes inamabilis Orci. Et lib. VIII.

Νάφθῃ καὶ ἀσφάλτῳ, καὶ θείῳ καὶ πυρὶ πολλῷ
Ἐξαναλωθήσῃ, καὶ ἔσῃ κόνις αἰώνεσσιν
Αἰθομένη.

Sul-

Sulphureque, & νάφθα multoque bitumine & igni
Vanesces & eris cinis ardens tempus in omne.

Eodem libro octavo p. m. 375.

Τρὶς δὲ τριηκοσίοις καὶ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ
Πληρώσεις λυκάβαντας, ὅταν σοι δύσμορος ἥξη
Μοῖρα, βιαζομένη, τεὸν οὔνομα πληρώσασα.

Porro quater decies complebis, terque trecentos
Annos, atque octo, cum te pertingere metam
Tristia fata, tuo completo nomine, cogent.

Nomine, hoc est: Ῥώμη. Cujus literæ producunt numerum 948. hoc modo: ρ 100. ω 800. μ 40. η 8. nunquid gloriari potuisset, nisi pro ridiculo ac stulto haberi se voluisset, se superstitem fuisse illis, sub quibus Romæ ac mundi universi finis esset conspiciendus, verum etiam vidisse se eventum qui quatuor annis antecessit diem illum quem extremæ illi desolationi assignabat? aut, nunquid concinne fateretur, se vitam extendisse ultra limites temporis, Imperio ac mundo datos? verum non tam stolidus ac audax fuit impostor, ac verba illa, quæ Possevinus credidit adaptari potuisse secundo ædis Vestæ incendio, tantum pertinent ad ultimam templi Hierosolymitani destructionem, quod vocat οἶκον πεποθημένον *domum amabilem*, & *ædem Dei conservatricem*. Elogium profecto quod templo Vestæ dari non poterat, ab illo qui disputare susceperat contra Paganorum idololatriam pro unius Dei cultu. Præterea observatio quam Possevinus de Auctore secundi incendii templi illius de quo intendebat aut intelligebat falsa Sibylla, dicens illud factum fuisse διὰ χειρὸς ἀνάγνου, *manu impii*, clarissime ostendit, illam cogitasse de manu infidelis illius militis qui ignem templo Hierosolymitano injecerat, ac Titi exercitus Romanorum ducis, Judicio, *impius* pronuntiatus erat: ficta enim divinatrix poterat equidem gloriari, se vidisse horrendum illud accidens, utpote quod evenerat anno Domini nostri septuagesimo, sexaginta octo annis ante Antoninorum Imperium, sub quo Oracula sua conscribebat. Etiamsi quoad ipsam rei summam incongrue affirmet se fuisse nurum Noachi, glorieturque se vidisse ruinam quæ evenit 2068. post Noachi mortem, & 2427. post

Diluvium: quasi secundum fabulam ab Ovidio lib. XIII. metamorphoseos traditam, prætensa hæc Prophetissa, ex privilegio ab Apolline ipsi concesso, se nempe victuram tot annos quot arenæ grana manu teneret, non solum septingentos secundum supra dictum Poëtam, verum etiam bis mille & quadringentos implesset, ac se vitam suam usque ad mundi finem extensuram existimasset, cum tamen, secundum fabulam, post mille annos Sibylla illa adeo esset attenuata, ut tantum illi vox, qua futura posset prædicere, remaneret. Audiamus ipsius verba lib. V.

Οὐκέτι γὰρ παρὰ σεῖο τὴν φιλοθρέμμενος ὕλης
Παρθενικαὶ κοῦραι πῦρ ἔνθεον εὑρήσουσιν,
Ἐσβέσται παρὰ σεῖο πάλαι πεποθημένος οἶκος.
Ἡνίκα δεύτερον εἶδον ἐγὼ ῥιπτούμενον οἶκον
Πρηνηδὸν, πυρὶ τεγγόμενον διὰ χειρὸς ἀνάγνου,
Οἶκον ἀεὶ θάλλοντα, θεοῦ τηρήμονα ναὸν,
Ἐξ ἁγίων γεγαῶτα, καὶ ἄφθιτον αἰὲν ἐόντα,
Ἐκ ψυχῆς ἐλπιζόμενον, καὶ σώματος αὐτοῦ.

Non jam perpetuo servatas fomite flammas
Virgineæ invenient in te, diasque puellæ.
Extincta est isthic ædes peramabilis olim,
Tum, cum præcipitem flamma superante secundam
Vidi labentem manibus crudelibus ædem,
Ædem perpetuo florentem: Numine templum
Augustum, à Sanctis structum, semperque futurum
Ipsius ex animo speratum & corpore.

Hic sermo nullam relationem habere potest, nisi ad incendium templi Hierosolymitani, ab exercitu Romanorum perpetratum, in cujus facinoris pœnam, Auctor Scripti Sibyllini existimat Romam adeo desolatum iri, ut ipsæ Virgines Vestales non amplius sint reperturæ ignem, quem Sacrum & Divinum vocabant. Hinc patet Opinionem Possevini de tempore, quo vixit ille homo qui Sibyllam simulabat, esse male fundatam, atque ordo postulat ut inquiramus quot annis retrogradiendum est, ut certo illud tempus reperiamus. Si quispiam ipsius verbis niti vellet, lectione sola illorum Scriptorum crede-

credere teneretur, illum ſcripſiſſe ſub Antonino, verum illius Autoritas ſeparata ab rebus quæ alioquin illius opinionem firmare poſſet, nulla cum ſit, ejusque Fides maxime cum ſit ſuſpecta, atque ejus ſermo ſponſore cum habeat opus, neceſſum eſt ut aliis fulcris nos muniamus, ac præferamus illorum teſtimonia qui ejus fraude fuerunt decepti, omnibus illis quæ de ſeipſo eſt teſtatus. Theophilus Antiochenus qui XIII. die Octobris anni centeſimi octuageſimi è vita ex ceſſit, eo ipſo quod in libro ſuo ad Autolycum quam plurima ex prætenſo Sibyllino ſcripto exſcripſit, irrefutabiliter probat illum Sibyllinorum Oraculorum Scriptorem tempore fuiſſe Theophilo priorem, atque illum, qui primus illud ſcriptum compoſuit, non perveniſſe (contra Poſſevini opinionem) usque ad Commodi Imperium, qui (tempore mortis Theophili) tantum pervenerat ad octavum Imperii ſui menſem. Athenagoras qui (in Legatione ſua pro Chriſtianis ad Imperatores Marcum Aurelium & Verum) ſex verſus ex libro ſecundo deſcripſit, indicat falſam hanc Prophetiam exſtitiſſe ante annum centeſimum ſeptuageſimum quo Verus obiit. Hermas (quem Tertullianus affirmat fuiſſe fratrem Papæ Pii primi, in thronum miſſi Die Dominico VII. Martii anno 146. ſub conſulatu Clari & Severi, mortui undecimo Julii anno centeſimo quinquageſimo ſub conſulatu Gallicani & Veri) teſtatur ſibi illud innotuiſſe ſcriptum, quoniam in libro ſuo cui titulum dedit, *Paſtor*, non ſolum miſcuit nugas quæ affinitatem habent cum Sibyllinis fictitiis, verum etiam illorum Auctorem deſignavit nomine proprio quod ferre voluit: quoniam in ſecunda libri primi viſione, finxit per anum, durante ſua exſtaſi, ſibi libellum continentem admonitiones ad pœnitentiam deſcribendum traditum, his verbis ea expreſſit quæ de illis credebat: *fratres, mihi in ſomno per Juvenem fuit revelatum, ac dictum, quamnam putas eſſe hanc anum à qua accepiſti Librum? & reſpondi, Sibyllam eſſe exiſtimo.* Unde ſequitur etiam ante annum centeſimum quinquageſimum Romæ inter Chriſtianos invaluiſſe opinionem, Sibyllam quandam, à Paganorum Sibylla valde diverſam ac diſſimilem dediſſe ſalutares pœnitentiæ ac veræ pietatis præcepta: & quando Papa Pius in ſecunda ſua ad Juſtum Viennenſem Epiſtola, meminit mortis fratris ſui, dicens: *præsbyter, dictus Paſtor, titulum fundavit, ac digne in Domino deceſſit.* Eo ipſo, inquam, juſtificat quod, intra centeſi-

mum quadragesimum sextum & centesimum quinquagesimum annos Hermas suppositionem Sibyllæ factam esse existimaverit, atque Auctorem librorum illi assignatorum esse Antiquiorem. Sanctus Justinus Philosophus Christianus, Neapoli Palæstinæ olim *Sichem* dicta oriundus, & qui postea Romæ Martyrium passus est, primo Junii, anno centesimo sexagesimo tertio : in prima sua Apologia oblata Antonino ejusque filiis adoptivis & populo , antequam Marcus Aurelius , qui *Verissimus* fuit dictus , in Imperio collega fuisset receptus, consequenter circiter annum centesimum quadragesimum primum aut quadragesimum secundum , conqueritur , quod sub pœna capitis lectio librorum Sibyllinorum ac Hystaspis fuerit interdicta, neque dubitationi locus relinquitur quod non de illis libris Sibyllinis, quos nunc habemus loqui aut scribere intenderit, quandoquidem in Parænesi sua ad Græcos descripsit tres versus ex præfatione libri tertii, & septimi, quod evidens est argumentum , Oracula Sibyllina tum temporis fuisse publica , quoniam illa ipsius manibus fuerant contrectata, ac objecta Paganis tanquam notissima, quibus illorum errores retundebat. Hactenus Doctiss. Blondellus de tempore quo Sibyllina Oracula publice innotuerunt: nunc restat ut de illorum Auctore vel Auctoribus differentem audiamus : duos autem illorum Auctores designat, quibus vel alteruti scriptum hoc, his argumentis fretus, adjudicat: Hermam uti ante indicavimus, nominat: qui Sibyllam fuisse illam, anum quæ illi libellum pœnitentiæ præcepta populo proponenda continentem tradidit. Alterum Sibyllinorum Oraculorum Auctorem conjiciunt Blondellus & D. Maresius ὁ μακαρίτης, fuisse Montanum hæresiarcham , hisce fretus argumentis; primo inquit Doctissimus Maresius, Montanus Prophetam agebat, paracletum se mentiendo & duas secum Prophetissas circumducendo , Priscam & Maximillam , quibus jam in illo tractu præluxerat illa Jesabel cujus fit mentio Apoc. cap. II. vers. XX. & in quibus frequens observabatur furor , & Enthusiasmus , haud ei absimilis quo Sibyllæ Ethnicorum correpiebantur, & qui hodie Quakeris Angliæ est persamiliaris. Secundo haud obscure Sibyllinorum horum Oraculorum Scriptor innuit , se fuisse Phrygia oriundum , atque hinc Phrygiam supra alias terras extollit, vocat illam φερέσβιον καὶ ἀρχαίαν lib. tertio p. 248. eo quod existimet Phrygiam, primam post Di-

Diluvium fuiſſe ab hominibus habitatam, hoc modo autem de illa Vaticinatur: lib. I. p. 175.

Ὦ Φρυγίη, πρώτη δ' ἀναδύσῃ ἀφ' ὕδατος ἄκρου,
Πρώτη δ' αὖ θρέψεις γενεὴν ἑτέρην ἀνθρώπων
Ἀρχομένην αὖθις· ἔσῃ δὲ τροφὸς περὶ πάντων.

— — O Phrygia, à ſummis tu vertice prima
Emerges undis: hominum tu prima renaſcens
Educes genus, & cenſebere maxima nutrix.

Atque etiam hinc eſt quod mendaciſſime ſcribat lib. I. p. 180. Arcam Noachi conſtitiſſe in monte Phrygiæ, cui nomen fuit *Ararat*, etſic Phrygiam novi mundi terrarum fuiſſe cultiſſimam & Antiquiſſimam. Hoc modo loquitur pſeudo-Sibylla lib. I: p. 130.

Ἔστι δέ τις Φρυγίης ἐπὶ ἠπείροιο μελαίνης
Ἠλίβατον ταναύμηκες ὄρος, Ἀραρὰτ δὲ καλεῖται.

Aſſurgit Phrygiæ mons quidam in finibus atræ
Arduus alta petens, Ararat quem nomine dicunt.

De hoc Sibyllæ mendacio atque erroris illius occaſione poſtea latius diſſeremus, ac tum Doctiſſimi Iſaaci Voſſii, credentis montem Ararat poſſe dici in Phrygia exſtitiſſe, opinionem examinabimus: ſaltem ex his patet Sibyllinorum fabricatorem Phrygiam tanquam ſuam Patriam aliis terræ Regionibus prætuliſſe. At vero Montanus erat Phryx, & inde Montaniſtæ *Cataphryges* dicti Veteribus. Tertio, errores qui in Sibyllinis ſparſim reperiuntur, quales ſunt inter alios, de igne ultimæ conflagrationis, per quem omnes putat tranſituros, de duplici Reſurrectione ad gloriam, de excluſis animabus piorum à Dei viſione ante Reſurrectionem, de Chriſti Regno millenario in terris, &c. Quorum plerique à Cerintho vel Papia vel utroque promanarunt, Montanus affricuit Tertulliano aliisque, ſic diſſerente & affirmante Doctiſſ. Mareſio Theſi XXXVI. de Sibyllis & libris Sibyllinis. Quarto exiſtimat jam ſæpe laudatus D. Mareſius, eo quod Montani temporibus vanitas illa Kaballiſtica, qua nomina per numeros enuntiantur, impenſius viguit, atque Sibyllinorum verſuum Scriptorem vel Scriptores illis futilibus multum addicti deprehendun-

tur

tur, valde probabiliter fœtum illum supposititiúm Montano posse attribui. Addit & conjecturam suam Doctiss. D. Hoornbeeckius in de conversione Judæorum disputatione XIII. Th. XXVII. forte, inquit, nec *Papias*, Hieropolitanæ in Asia Ecclesiæ Episcopus omittendus erit, qui Johannis Apostoli Auditor, præcipuus opinionis Chiliasticæ patronus fuisse & Auctor perhibetur: quemque Hieronymus, præter quinque volumina explanationum sermonum Domini, edidisse, ait, mille annorum Judaicam δευτέρωσιν. Ingenue autem fatemur nos, nulli in particulari attribui posse spuria hæc scripta: existimamus enim non simul uno eodemque tempore, ab uno Scriptore profecta fuisse hæc Sibyllina carmina, nec eo ordine in octo libros congesta, fuisse conspecta, sed successu temporis, his illis quædam tanquam Sibyllina addentibus, fuisse à quodam collecta & in illum ordinem, quo illa nunc supersunt, fuisse congesta. Certum enim esse judicamus, ne Lactantii quidem ævo in hunc ordinem fuisse redacta: citat nonnullos prætensæ hujus Acrostichidis versus, sed nullibi verbum reperitur ex Acrostichide sic dicta fuisse depromptos, atque illi sub hoc Acrostichidis nomine fuisse cognitos. Imo ne quidem allegat Lactantius nonnullos versus quos nunc in illa sic dicta Acrostichide invenimus, verum de Acrostichide altum est silentium lib. VII. de vita beata cap. XVI. & XIX. & XX. cap. imo ne Justinus quidem Martyr Acrostichidis meminit, uti, plura si quis velit, capite de Sibylla Erythræa ostendimus. Et si quis perpendere dignetur, quanta in his carminibus styli deprehendatur inæqualitas, facile discernet, non esse unius ejusdemque hominis aut temporis scriptum: ideoque existimamus frustra inquiri de horum Sibyllinorum Oraculorum Auctore vel Auctoribus, quandoquidem plures, & quidem tenebriones fuisse judicamus. Neque etiam fundamento carere hanc sententiam putamus. Si enim de conquisitis in multis Regionibus sermonem instituamus, non adeo mirandum esse credimus, si multi suppositititii versus pro Sibyllinis venditatis, irrepserint: si de his octo libris quales nunc habemus, agatur, non diffitemur, imo affirmamus uti antea indicavimus, plurima adulterina carmina pro genuinis potuisse substitui à nugivendis, imo & ipsi Pagani suspicabantur, non omnia illa Oracula fuisse sincera, quoniam post legatorum reditum delectum illorum carminum habuerunt,

runt, & quæ genuina judicabantur, sub arcta custodia asservari curarunt: certum igitur est signum ne ab ipsis quidem Gentilibus pro genuinis habita fuisse illa carmina, quæ sub Sibyllarum nomine circumferebantur.

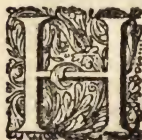
CAPUT XXII.

UTRUM SIBYLLÆ DIVINITUS fuerint inspiratæ, &c.

BREVIARIUM.

Nonnulli existimant Sibyllina Oracula, cum antiqua Paganorum adeo decantata, tum hæc quæ nunc octo libris comprehensa habemus, fuisse à Deo inspirata. Opinio hæc refellitur. Sibyllæ fuerunt furiosæ & insanæ, Prophetæ & Divinitus inspirati viri, tales non fuerunt. Sibyllæ fuerunt Melancholicæ secundum Aristotelem. Sibyllæ ipsæ fatentur se fuisse furiosas & mente alienatas. Sibylla sibi contradicit. Spiritus Dei non reddit homines insanos. Sibylla non novit omnia, etiamsi de omniscientia glorietur. De omniscientia Viri, Divinitus inspirati sibi concessa nunquam fuere gloriati. Justinus Martyr, aliique Patres, Sibyllas fuisse amentes, cum Spiritu Dei arriperentur, testantur. Hoc etiam sic docuerunt Constantinus, Plato, &c. Prophetæ non fuerunt amentes. Hoc Patres antiquissimi docuerunt. S. Scriptura hoc etiam innuit. Non solum Patres Græci verum etiam Latini hoc affirmarunt. Sic etiam Neoterici censuerunt. Tertullianus refutatur. Prophetæ Divinitus inspirati non omnia particularia, aut omni tempore statim ac

Oracula fundebant, illa intellexerunt. An Sibyllæ pro θεόληπτοις à Deo motis possint haberi. Sibyllæ fuerunt diabolicæ. Prophetæ Divinitus inspirati nunquam res sacras vendebant, aut pretium pro illis accipiebant, sed quidem falsi Prophetæ. Prophetæ Sancti plerumque nomina sua, patriam, parentes, tempus quo vivebant, &c. Oraculis suis præfixerunt. Hæc quæ nunc sub Sibyllarum nomine habemus Oracula, religioni Paganæ favent, ideoque non fuisse Divinitus inspirata statuendum censemus. Crassetus refellitur. Hæc suppositititia Oracula mendaciis & æquivocationibus scatent. De Oraculo olim Crœso dato. De Oraculo fraudelento Atheniensibus dato. Quid ad illud OEnomaus apud Eusebium. De Oraculo Ætalis dato. De Oraculo ambiguo quod Lacedæmonibus Pythia dedit. De Apollinis responso Philippo Macedonum Regi dato. De Vaticinio quod Appius olim accepit. Quo pacto Epaminondas Oraculo fuit deceptus est, & Amilcar, &c. De responso astuto primis nostris parentibus à Diabolo dato. De Adami nomine, utrum sit tetragrammaton. Etymologia vocis Ἅδης. Cur & unde Ἅδης vox sic dicta. An à voce Ἅδαω derivetur. De voce Ἅδης quomodo sumatur apud novi testamenti scriptores. Adamus non fuit damnatus nec primus omnium hominum mortuus est. Sibyllæ mendacium.

Isce hoc modo explicatis & præmissis, ordo & ratio, ut reliqua pertexamus, requirunt, ut nunc inquiramus, quales fuerint Sibyllæ, utrum Divinitus sint inspiratæ, an diabolicæ ac energumenæ, aut furiosæ, aut Melancolicæ, num possint censeri θεόληπτοι, &c. Et quid de illarum scriptis Oraculis, & in specie hisce quæ octo libris comprehensa, Doctorum virorum in manibus versantur, sit censendum: primo Notandum plurimos existimare, tam Sibyllarum Gentilium Oracula, quam illa quæ nunc octo libris excusa & contenta, exstant, esse Divinitus inspirata, Hos inter deprehenditur S S. Patrum pars maxima, Verum quo jure, ante jam fuit ostensum ac post hac patebit. Neotericos autem quod attinet, plurimi cæcutientes secuti, huic falsæ opinioni assensum præbent. Miramur autem, tales, inter viros Doctos reperiri, qui futilibus & supposititiis his carminibus sub Sibyllarum nominibus evulgatis, tantum honorem deferunt, ut illa à Deo profecta & Sibyllas Paga-

Paganas Divinitus inſpiratas fuiſſe ſuſtinere non erubeſcant: Rogamus igitur Lectorem noſtrum, ut ſepoſitis præjudiciis, rationes noſtras quibus ſententiam hanc refellere intendimus, ſedulo perpendere dignetur. Primo ſi Sibyllarum Prophetandi modum etiam ſecundum Gentilium deſcriptionem, quam paſſim in ſcriptis Paganorum reperimus cum Sanctorum Prophetarum modo futura prænuntiandi conferamus, deprehendemus Sibyllas non fuiſſe Divinitus inſpiratas, Sibyllæ enim mente alienatæ inſanarum more Oracula fuderunt, neſcientes quid effutiviſſent, de hac Sibyllarum inſania & mentis alienatione egimus ante Cap. VI. p. 129. Quæ ibidem videri poſſunt. Virgilius Maro. lib. III. Æneid. vocat Sibyllam inſanam, talis etiam indicatur apud eundem Poëtam lib. VI. Æneid.

Ventum erat ad limen, cum Virgo poſcere fata
Tempus, ait, Deus, ecce Deus, cui talia fanti
Ante fores, ſubito non vultus, non color unus,
Non conceptæ manſere comæ, ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument, majorque videri
Nec mortale ſonans, afflata eſt numine quando.
Jam propiore Dei — — — —

Et paulo poſt:

At Phœbi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur Vates: magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum, tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.

Et paulo inferiùs teſtatur idem Poëtarum princeps Virgilius Maro, lib. VI. Æneid. jam ante citato:

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera involvens, ea fræna furenti
Concutit, & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo
Ut primum ceſſit furor, & rabida Ora quierunt,
Incipit Æneas. — — — —

Sibyllas fuiſſe atra bile correptas & Melancholicas ſententiâ & opi-

nio eſt magni Ariſtotelis, qui ſic de illis problemat: libro Sectione XXX. ſcribit. Πολλοὶ δὲ καὶ διὰ τὸ ἐγγὺς εἶναι τοῦ νοεροῦ τόπου τὴν θερμότητα ταύτην, νοσήμασιν ἁλίσκονται μανικοῖς, ἢ ἐνθουσιαστικοῖς· ὅθεν Σίβυλλαι καὶ Βάκιδες, καὶ οἱ ἔνθεοι γίνονται πάντες ὅταν μὴ νοσήματι γένωνται, ἀλλὰ φυσικῇ κράσει. Μαρακὸς δὲ ὁ Συρακούσιος καὶ ἀμείνων ἦν ποιητὴς, ὅτ' ἐκσταίη. Hoc eſt: ex Theodori Gazæ interpretatione: *Multi etiam propterea quod ille calor ſedi mentis in vicino eſt, morbis veſaniæ implicantur, aut inſtinctu lymphatico infervescunt, ex quo Sibyllæ efficiuntur, & Bachæ, & omnes qui Divino ſpiraculo inſtigari creduntur, cum ſcilicet id non morbo, ſed naturali intemperie accidit. Maracus autem civis Syracuſanus, poëta præſtantior erat dum mente alienaretur.* Hinc liquido cuivis conſtare poteſt, ex mente Ariſtotelis, Sibyllas non fuiſſe Divinitus inſpiratas, verum atra bile fuiſſe correptas, imo Pagani Sibyllæ nomen mulieri alicui dantes, eo ipſo inſanam deſignabant, Σιβυλλαίνειν enim vel Σιβύλλαν εἶναι ut alii legunt apud Diodorum Siculum lib. IV. cap. VI. ſignificat ἐνθεάζειν arreptum eſſe. vel *more ſenum delirare* & ſecundum Suidam Σιβυλλιᾷν cum de aliquo dicitur idem ſignificat quod ἀπατᾶται, *ſeducitur*, & μαντικῶς ἔχει. *Divinandi arte pollet.*

Sic etiam Seneca in Agamemnone:

Silet repente Phœbas, & pallor genas,
Creberque totum poſſidet Corpus tremor,
Stetere vittæ, Mollis horreſcit coma,
Anhela corda, murmure infuſo fremunt.
Incerta nutant lumina, & verſi retro
Torquentur oculi, rurſus immites rigent.

Lucanus.

— — — *Bacchatur demens aliena per antrum*
Colla ferens, Vittasque Dei, Phœbeaque ſerta
Erectis diſcuſſa comis. — — —

Idem libro V. p. m. 72.

— *Tunc*

— — — — Tunc pectore Vatis
Impactæ cessere fores, exclusaque templis
Prosiluit, perstat rabies, nec cuncta locuta est.

Ibidem.

Talis in Euboico Vates Cumana recessu,
Indignata suum multis servire furorem
Gentibus. — — —

Et paulo post:

Spumea tunc primum rabies vesana per Ora
Effluit, & gemitus, & anhelo clara meatu
Murmura: tunc maestus vastis ululatus in antris,
Extremæque sonat, domita jam Virgine voces.

Etiam hoc de Sibylla ibidem addit Lucanus:

Cætera suppressit, faucesque obstruxit Apollo.

Hoc modo etiam Claudianus in de quarto Honorii consulatu p. m. 157.

Chaldæi stupuere senes, Cumanaque rursus
Intonuit rupes, rabidæ delubra Sibyllæ

Audiamus autem ipsam Sibyllam, vel potius Impostorem qui sub ejus nomine versus hosce, Sibyllinos composuit: libro II. in principio.

ΗΜΟΣ δὴ κατέπαυσε θεὸς πολυπάνσοφον ᾠδήν,
Πολλὰ λιταζομένης καὶ μοὶ πάλιν ἐν στήθεσσι
Ἔνθετο θεσπεσίων ἐπέων πολυγηθέα φωνήν
Πᾶν δέμας ἐκπληχθεῖσα τὰ δε σῶμ' οὔτε γὰρ οἶδα
Ὅττι λέγω, κέλεται δὲ Θεὸς τὰ ἕκαστ' ἀγορεύειν.

Postquam perdoctum carmen, me multa precante,
Compressit numen, mihi sub præcordia rursum
Divini cantus vocem subjecit amœnam

Corpore tota stupens trahor huc ignara quid ipsa
Eloquar: ipse sed hæc mandat Deus omnia fari.

Ibidem etiam postea sic loquitur pseudo-Sibylla, in tertia libri secundi parte.

Παῦσον βαιόν με. κέκμηκα γὰρ ἔνδοθι ἦτορ.
Ἀλλὰ τί μου κραδίη πάλι πάλλεται, ἠδέ γε θυμὸς
Τυπτόμενος μάστιγι, βιάζεται ἔνδοθεν αὐδὴν,
Ἀγγέλλειν πᾶσιν; αὐτὰρ πάλι πάντ᾽ ἀγορεύσω,
Ὅσα θεὸς κέλεταί μ᾽ ἀγορευέμεν ἀνθρώποισιν.

Paulisper recreos, animo nam fessa fatisco.
Sed quid cor iterum quatitur mihi? mensque flagello
Icta, foras vocem prorumpere cogitur, omnes
Ut moneam? rursus nimirum cuncta profabor,
Quæ Deus effari mortalibus imperat ægris.

Notandum autem quæ dicit libro III.

Ἡνίκα δή μου θυμὸς ἐπαύσατο ἔνθεον ὕμνον
Καὶ λιτόμην γενετῆρα μέγαν παύσασθαι ἀνάγκης·
Καὶ πάλι μοι μεγάλοιο θεοῦ φάτις ἐν στήθεσιν
Ἵστατο, καί μ᾽ ἐκέλευσε προφητεῦσαι κατὰ πᾶσαν
Γαῖαν· — — — —

Ut mihi divino requieta à carmine mens est,
Orabam magnum genitorem, vis ut abesset.
Sed mihi suggessit vocem sub pectore rursum,
Perque omnes terras præcepit vaticinari.

Sic etiam circa finem libri Tertii vocat se Sibylla, furiosam. Hoc enim modo loquitur:

Ταῦτά σοι Ἀσυρίης Βαβυλώνια τείχεα μακρὰ
Οἰστρομανὴς προλιποῦσα, ἐς Ἑλλάδα πεμπόμενον πῦρ.
Πᾶσι προφητεύουσα θεοῦ μηνύματα θνητοῖς.
Ὥστε προφητεῦσαί με βροτοῖς αἰνίγματα θεῖα.

Hæc

Hæc sunt quæ moneo Assyria Babylone profecta,
In Græcos ignis missus, fanatica cunctis
Exponens Divina Dei præsignificata,
Mortali ut generi Divina ænigmata pandam.

Judicet iterum præjudiciis non occupatus Lector, quam insulse loquatur quæ se Divinitus inspiratam jactitat, Sibylla, libro IV. circa principium.

Οὗτός μοι μάστιγα διὰ φρενὸς ἤλασεν εἴσω

Hic mihi verberibus mentem quatit acribus intus.

Antequam progrediamur, velim sedulus Lector observet, quam miserum in modum Sibylla hæc ficta, sibi contradicat: audivimus supra illam ignorasse quæ diceret quando Enthusiasmi igne corriperetur, se fuisse rabie & furore actam, adeo ut postea Oraculorum sciscitantibus datorum, non fuerit memor: uti inferius hoc ex Justino Martyre probabimus, conferantur itaque jam allegata cum illis, de quibus gloriatur tantopere libro octavo p. m. 392.

Οἶδα ἐγὼ ψάμμων τ' ἀριθμοὺς, καὶ μέτρα θαλάσσης,
Οἶδα μυχοὺς γαίης, καὶ τάρταρον ἠερόεντα.
Καὶ μερόπων ὄντων τε, καὶ ἐσσομένων, νεκύων τε,
Οἶδ' ἀριθμοὺς ἄστρων, καὶ δένδρεα, καὶ πόσα φύλλα,
Τετραπόδων, νηκτῶν τε, καὶ ὀρνίθων πετεινῶν.

Novi ægo arenarum numeros, mensumque profundi,
Tellurisque sinus, tenebrosaque tartara novi,
Quot fuerint homines, quot sint, quot deinde futuri,
Astrorum numeros, stirpes, frondesque quot usquam:
Quot sint quadrupedes, quot pisces, quotque volucres.

Quo pacto Sibylla hæc conciliabit? ante dixit nescio quid dico, non memini illorum quæ dixi, nunc vero gloriatur se omnia scire. Et sic blasphemo modo se Deo æqualem constituit. Hoccine procedat à Dei Sancto Spiritu? credant hoc qui volunt, nos certe nunquam credemus; nunquid probabile existimandum est à Dei Spiritu qui non reddit homines inflatos, sed humiles, posse proficisci tantam

arro-

arrogantiam qua gloriatur homo carnalis & à Dei fœdere alienus se nosse omnia & tamen nescire illa quæ in enthusiasmo dixit? certe & hæc sola potest esse ratio, cur statuere possimus, Sibyllinorum Carminum Scriptorem neutiquam esse Divinitus inspiratum, Spiritus Dei, qui nos ducit in omnem veritatem non reddit homines mente alienatos aut insanos & rabidos, adeo ut nesciant quid garriant aut effutiant: posito etiam sed non concesso, Sibyllinorum versuum fabricatorem, omnia novisse, quot in mari sint pisces, quot homines in terra degant, quot sint animalia aliaque de quibus vane gloriatur falsa Sibylla, quid hoc faciat ad ejus utilitatem & commodum, an tali cognitione homo redditur fœlicior aut Sanctior? Neutiquam certe, attamen Dei Spiritus omnes suas operationes dirigit ad Dei gloriam hominumque salutem, quæ autem Dei gloria promovetur, quæ homini salus procuratur, si Deus alicui concedat nosse res supra memoratas? etiam heic Sibyllam esse blasphemam pronuntiare non veremur, quis enim præter Deum Opt. Maximum, numen infinitum, omniscius? creaturæ scientia non potest sese extendere ad omnia quæ in terra, mari, &c. reperiuntur objecta, nisi illi omnipræsentiam attribuere velimus, quæ cum finita creaturæ natura, pugnat: cum Boëthio de consol. ph. potius affirmabimus, Deum solum respicere omnia: sic enim de Deo loquens scripsit:

Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere Solem.

Et cum D. Bernardo Serm. XV. in Ps. *qui habitat*, &c. p. m. 80. *Illum offendens oculùm, qui solus perfecte novit, quid sit in homine*, &c. An itaque Spiritus Dei sibi adeo possit esse contrarius ut tribuat homini quod soli Deo esse proprium testatur Divinitus inspirata S. Scriptura? ex hac igitur inflata & superba Sibyllæ jactantia quivis facile judicare potuit, illam non fuisse à Deo inspiratam, nullibi enim legimus Prophetas aliosque θεόπνευστους ad superbiam & vanam gloriationem fuisse adactos. Satis miari non possumus, quo pacto Patres illi qui ipsi scripserunt, talia qualia ipsa Sibylla de se testatur, se nempe fuisse rabie in enthusiasmo correptam, mente se fuisse alienatam, talem, inquam, esse aut fuisse Divinitus inspiratam, testatur enim Justinus Martyr, in I Cohortatione ad Græcos p. m. XXXV. Sibyllæ

læ memoriam dictorum simul cum evanescente instinctu, evanuisse, neque intellexisse illa quæ prædicerent: audiamus ipsum Justinum: ex Platonis libro ad Menonem laudans fatidicos, hunc citat locum: qui etiam nunc in fine illius libri reperitur: Ὀρθῶς ἄρα ἂν καλοῖμεν θείους τε αὐτοὺς, οὓς δὴ νῦν λέγομεν χρησμῳδούς· οὐχ ἥκιστα φαῖμεν ἂν τούτους θείους εἶναι καὶ ἐνθουσιάζειν ἐπίπνους ὄντας, καὶ κατεχομένους ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅταν κατορθῶσι λέγοντες πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα, μηδὲν εἰδότες ὧν λέγουσι σαφῶς καὶ φανερῶς εἰς τοὺς Σιβύλλης ἀφορῶν χρησμούς, αὕτη γὰρ, οὐχ ὥσπερ οἱ ποιηταὶ, καὶ μετὰ τὸ γράψαι τὰ ποιήματα, εἶχεν ἐξουσίαν διορθοῦσθαι, καὶ ἐπιξέειν μάλιστα διὰ τὴν τῶν μέτρων ἀκρίβειαν· Ἀλλ᾽ ἐν μὲν τῷ τῆς ἐπιπνοίας καιρῷ, τὰ τῆς προφητείας ἐπλήρου· παυσαμένης δὲ τῆς ἐπιπνοίας, ἐπέπαυτο καὶ ἡ τῶν εἰρημένων μνήμη. τοῦτ᾽ οὖν αἴτιον τοῦ μὴ πάντα τὰ μέτρα τῶν ἐπῶν τῆς Σιβύλλης σώζεσθαι. αὐτοὶ γὰρ ἐν τῇ πόλει γενόμενοι παρὰ τῶν περιηγητῶν μεμαθήκαμεν, τῶν καὶ τοὺς τόπους ἐν οἷς ἐχρησμῴδει ἡμῖν ὑποδειξάντων, καὶ φακόν τινα ἐκ χαλκοῦ κατεσκευασμένον, ἐν ᾧ τὰ λείψανα αὐτῆς σώζεσθαι ἔλεγον. ἔφασκον δὲ μετὰ πάντων ὧν διηγοῦντο καὶ τοῦτο, ὡς παρὰ τῶν προγόνων ἀκηκοότες, ὅτι οἱ ἐκλαμβάνοντες τοὺς χρησμοὺς τηνικαῦτα, ἐκτὸς παιδεύσεως ὄντες, πολλαχοῦ τῆς τῶν μέτρων ἀκριβείας διήμαρτον· καὶ ταύτην ἔλεγον αἰτίαν εἶναι τῆς ἐνίων ἐπῶν ἀμετρίας, τῆς μὲν χρησμῳδοῦ μετὰ τὸ πεπαῦσθαι τῆς κατοχῆς καὶ τῆς ἐπιπνοίας, μὴ μεμνημένης τῶν εἰρημένων· τῶν δὲ ὑπογραφέων δι᾽ ἀπαιδευσίαν τῆς τῶν μέτρων ἀκριβείας ἐκπεπτωκότων. διὰ τοῦτο τοίνυν τὸν Πλάτωνα, εἰς τοὺς τῆς Σιβύλλης ἀφορῶντα χρησμοὺς περὶ τῶν χρησμῳδῶν τοῦτ᾽ εἰρηκέναι δῆλον, ἔφη γὰρ οὕτως· ὅταν κατορθῶσι λέγοντες πολλὰ καὶ μεγάλα πράγματα, μηδὲν εἰδότες ὧν λέγουσι. Hæc sic sonant ex versione Langi: *Recte profecto Divinos eos appellaverimus, quos modo vocamus Fatidicos & Vates; nec minus hos [in reipublicæ administratione versantes homines] quam reliquos, atque insuper eos quoque dixerimus Divinos esse atque numine instigari afflatos, nec non Deo agitari attonitos, qui res multas & magnas, recte & vere dicunt, nihil eorum quæ dicunt, intelligentes*: Manifesto & aperte ad Carmina respiciens Sibyllæ. Huic enim haudquaquam, *sicuti Poëtis, etiam postquam poëmata scripsere, facultas fuit corrigendi, atque expoliendi responsa sua, juxta exquisitiorem numerorum & dimensionum Carminis rationem: sed in ipso afflatus tempore sortes illa suas explebat, & evanescente instinctu ipso simul quoque dictorum memoria evanuit. Atque hæc ipsa causa est, quamobrem non omnes Carminus numeros Sibyllæ servent Oracula:*

quin ipsi quoque, cum in urbe ea essemus, Indicibus, qui hospites ad ea quæ visenda sunt ducere solent, ostendentibus; qui urbis loca etiam in quibus illa est vaticinata, commonstrarunt, vidimus loculum quendam ex ære elaboratum, ubi reliquias ejus servari dicebant. Insuper alia omnia quæ Indices exposuerunt, illud quoque fuit, à majoribus se audivisse, quod qui ab Oraculo responsa excipiebant, quia cum ab eruditione alieni fuissent, multoties in accuratiore numerorum Observatione erraverint, & proinde istam illi quorundam Carminum inconcinnitatis attulerunt causam, quod cum Vates ipsa, mentis emotione & afflatu libera, dictorum suorum memoriam non retinuerit: tum quæ oracula scripto mandabant, propter imperitiam, numerorum observandorum accurata ratione exciderint. Quapropter Platonem in Sibyllæ Oracula intuentem, de Vatibus hoc dixisse constat, ita scribentem: cum multas magnasque res recte & vere dicunt, nihil eorum quæ loquuntur intelligentes. Et paulo inferius ibidem: Πείθητε, ὥσπερ ἔφην, τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ σφόδρα παλαιᾷ Σιβύλλῃ, ἧς τὰς βίβλους ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ σώζεσθαι συμβαίνει, περὶ μὲν τῶν λεγομένων θεῶν, ὡς μὴ ὄντων, ἀπό τινος δυνατῆς ἐπιπνοίας διὰ χρησμῶν ὑμᾶς διδασκούσῃ: Hoc est ex ejusdem Langi versione, *credere, sicut dixi, antiquissimæ & priscæ admodum Sibyllæ, cujus libri in universo exstant orbe, de eis qui dicuntur, non sunt autem, diis, mirifico quodam præpotentis numinis afflatu sortibus datis vos docenti. Imo & ipse* Imperator Constantinus Magnus Sibyllam de necessitate Vaticinandi sibi à Deo imposita, conquerentem introducit, in Orat. ad Sanctum cœtum. Libet & heic adjicere locum notatu dignissimum Suidæ, qui de Sibylla Chaldæa sic scribit: ὅτι δὲ οἱ στίχοι αὐτῆς ἀτελεῖς καὶ ἄμετροι εὑρίσκονται, οὐ τῆς προφήτιδός ἐστιν ἡ αἰτία, ἀλλὰ τῶν ταχυγράφων, οὐ συμφθασάντων τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου, ἢ καὶ ἀπαιδεύτων γενομένων καὶ ἀπείρων γραμματικῆς· ἅμα γὰρ τῇ ἐπιπνοίᾳ ἐπέπαυτο, ἡ τῶν λεχθέντων μνήμη. καὶ διὰ τοῦτο εὑρίσκονται οἱ στίχοι ἀτελεῖς, καὶ διάνοια σκάζουσα. Εἴτε κατ' οἰκονομίαν Θεοῦ τοῦτο γέγονεν, ὡς μὴ γινώσκοιντο ὑπὸ πολλῶν καὶ ἀναξίων οἱ χρησμοὶ αὐτῆς. Εἴτε δὴ καὶ ὁ μακρὸς χρόνος, ὡς καὶ ἄλλων πολλῶν αἴτιος τούτου ὑπῆρξεν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ ἀσάφεια τῶν ὑπὸ τῆς προφήτιδος εἰρημένων, καὶ τὸ πλεονάκις ἴσως ἀντιγεγράφθαι τὰ βιβλία, οὐδὲν θαυμαστὸν, εἰ σύγχυσιν τῆς τε διανοίας καὶ τῶν μέτρων ἐμπεποιήκεσαν. Hoc est, ex versione Æmylii Porti, *quod autem ejus versus imperfecti, metroque carentes inveniantur, non est illius Prophetidis sive Prophetissæ culpa sed*

scriba-

ſcribarum, qui Orationis impetum quo Sibylla ad verſus fundendos ferebatur, ſcribendo tam cito non potuerint aſſequi, vel etiam quia indocti fuerunt, & Grammatices imperiti, una enim cum verſuum ſenſu ipſa quoque rerum dictarum memoria ſedata, finita ac ſepulta eſt, & propterea verſus imperfecti reperiuntur, & ſententia claudicans ſive per Dei providentiam hoc factum fuerit, ne à multis ac indignis hominibus ejus Oracula cognoſcerentur, ſive etiam longum ipſum tempus, ut & aliarum multarum calamitatum etiam hujus author fuerit: quin etiam ipſa rerum ab iſta Vate dictarum obſcuritas, & fortaſſe quod ejus libri ſæpius fuerint deſcripti, nihil mirum ſi ſenſus & metrorum confuſionem pepererint. Quisnam autem, niſi rabie correptus & inſanus, talia qualia ipſi Gentiles de Sibyllis, imo & ipſæ Sibyllæ de ſe teſtantur, à Deo Divino Spiritu actis Prophetis, aut Apoſtolis aliisque Viris Sanctis in Sacra Scriptura memoratis, attribuere audeat? quid ergo tantane Spiritum Dei imo ipſum Deum afficiemus contumelia, ut ſtatuamus illos qui illo agitante prophetarunt, ignoraſſe quid dixerint? dictorum memoram evanuiſſe, rabie fuiſſe correptos ac mente alienata Oracula fudiſſe? certe hæc admittunt illi qui Sibyllas Divinitus inſpiratas fuiſſe, affirmant: hæc enim Sibylla de ſe fatetur. Verum tales non fuerunt Prophetæ, probe ſciebant quid prophetarent, non erant furioſi, &c. Teſtantur hoc SS. Patres quam plurimi, audiamus hac de re Apollinarem Hierapolitanum antiquum Scriptorem, cujus teſtimonium refert Euſebius Pamphilius Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ, lib. V. cap. XVI. p. m. 180. Κώμη τις εἶναι λέγεται ἐν τῇ κατὰ Φρυγίαν Μυσίᾳ, καλουμένη Ἀρδαβὰν τοὔνομα· ἔνθα φασί τινὰ τῶν νεωπίστων πρώτως, Μοντανὸν τοὔνομα κατὰ Γρᾶτον Ἀσίας ἀνθύπατον, ἐν ἐπιθυμίᾳ ψυχῆς ἀμέτρῳ φιλοπρωτείας δόντα πάροδον εἰς ἑαυτὸν τῷ ἀντικειμένῳ πνευματοφορηθῆναί τε, καὶ αἰφνιδίως ἐν κατοχῇ τινὶ καὶ παρεκστάσει γενόμενον ἐνθουσιᾶν ἄρξασθαί τε λαλεῖν καὶ ξενοφωνεῖν, παρὰ τὸ κατὰ παράδοσιν καὶ κατὰ διαδοχὴν ἄνωθεν τῆς ἐκκλησίας ἔθος δῆθεν προφητεύοντα. Hoc eſt: ex Verſione Valeſii: *Vicus quidam eſſe dicitur in Myſia contermina Phrygiæ nomine Ardaba. In quo aiunt Montanum quendam ex iis qui fidelium numero recens adſcripti fuerant, immodica primi loci cupiditate captum, primum ſub Grato Aſiæ proconſule aditum, in ſe adverſario Spiritui præbuiſſe: & Dæmone repletum, ſubito quodam furore ac mentis exceſſu concuti cœpiſſe, & nova quædam atque inaudita proloqui, hariolantem*

lantem ac prædicentem futura, præter morem atque institutum Ecclesiæ à majoribus traditum & continua deinceps successione propagatum. Et paulo inferius: de ejus Prophetissis: ὡς καὶ ἑτέρας τινὰς δύο γυναῖκας ἐπεγεῖραι, καὶ τοῦ νόθου πνεύματος πληρῶσαι, ὡς καὶ λαλεῖν ἐκφρόνως καὶ ἀκαίρως καὶ ἀλλοτριοτρόπως ὁμοίως τῷ προειρημένῳ: hoc est: *quippe duas alias mulierculas suscitavit, & adulterino spiritu replevit; adeo ut ipsæ quoque perinde ac supra memoratus ille, insana quædam & importuna atque aliena loquerentur.* Etiam paulo post de Theodoto ejus socio: καθάπερ τὸν θαυμαστὸν, ἐκεῖνον τὸν πρῶτον τῆς κατ' αὐτοὺς λεγομένης προφητείας οἷον ἐπίτροπόν τινα Θεόδοτον πολὺς αἱρεῖ λόγος, ὡς αἰρόμενόν ποτε καὶ ἀναλαμβανόμενον εἰς οὐρανοὺς, παρεκστῆναί τε καὶ καταπιστεῦσαι ἑαυτὸν τῷ τῆς ἀπάτης πνεύματι καὶ δισκευθέντα, κακῶς τελευτῆσαι: hoc est: *sic etiam admirabilis ille Theodotus, qui primus Prophetiæ illorum quasi procurator quidam fuit, plurimorum sermone perhibetur falso mentis excessu abreptus fuisse, perinde ac si levaretur aliquando & assumeretur in cœlum: cumque se totum fraudulentissimo Spiritui permisisset, ab eo in altum jactatus miserabili exitu periisse.* Sic etiam ex Miltiade idem Eusebius eodem libro capite XVII. Ἀλλ' ὅγε ψευδοπροφήτης ἐν παρεκστάσει ᾧ ἕπεται ἄδεια καὶ ἀφοβία· ἀρχόμενος μὲν ἐξ ἑκουσίου ἀμαθίας, καταστρέφων δὲ εἰς ἀκούσιον μανίαν ψυχῆς, ὡς προείρηται. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον, οὔτε τινὰ τῶν κατὰ τὴν παλαιὰν, οὔτε τῶν κατὰ τὴν καινὴν πνευματοφορηθέντα, Προφήτην δεῖξαι δυνήσονται. οὔτε Ἄγαβον· οὔτε Ἰούδαν· οὔτε Σίλαν· οὔτε τὰς Φιλίππου θυγατέρας· οὔτε τὴν ἐν Φιλαδελφείᾳ Ἀμμάαν· οὔτε Κοδρᾶτον, οὔτε τινὰς ἄλλους μηδὲν αὐτοῖς προσήκοντας καυχήσονται. Hoc est: *Pseudo-Propheta autem, inquit, in falso mentis excessu cujus comes est licentia & audacia: à spontanea quidem imperitia initium sumens, in amentiam autem ut jam dixi, involuntariam desinens. Hujusmodi vero spiritu nullum unquam, nec in vetere, nec in Novo Testamento profetam afflatum poterunt demonstrare. Non Agabum, non Judam, non Silam, nec Philippi filias, nec Ammaan Philadelphensem, nec Quadratum, nec plures quoque alios, qui nihil ad illas pertinent prædicabunt.* Audiamus etiam S. Epiphanii hac de re opinionem: notatu enim locus est dignissimus, sic loquitur Hæres. 48. cap. III. & IV. p. m. 404. ὅτε γὰρ ἦν χρεία ἐν Προφήταις, ἐν ἀληθινῷ πνεύματι, καὶ ἐρρωμένῃ διανοίᾳ, καὶ παρηκολουθοῦντι νῷ, οἱ αὐτοὶ ἅγιοι τὰ πάντα προυφήτευσαν· ἐμπεπλησμένοι πνεύματος ἁγίου, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐκ πνεύματος χαρισμάτων ἑκάστῳ διδομένων, καὶ

κατὰ

κτ̀ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως πρὸς τὸ συμφέρον. τί οὖν συμφέρον οὗτοι εἰρήκασιν; ἢ ποῖον ἀνάλογον τῆς πίστεως; πῶς δὲ οὐχὶ μᾶλλον οὗτοί εἰσι περὶ ὧν εἶπεν ὁ Κύριος· ὅτε προσέχετε ἀπὸ ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δέ εἰσι λύκοι ἅρπαγες· συσκρίνοντες γὰρ τὰ παρὰ Διαθήκην καὶ καινὴν ἐν ἀληθείᾳ ὄντα, καὶ ἐν ἀληθείᾳ γινόμενα καὶ, πεπροφητευμένα, δοκιμάσωμεν ποία προφητεία τυγχάνει, καὶ ποία ψευδοπροφητεία. ὁ προφήτης μετὰ καταστάσεως λογισμῶν, καὶ παρακολουθήσεως ἐλαλεῖ, καὶ ἐφθέγγετο ἐκ πνεύματος ἁγίου, τὰ πάντα ἐρρωμένως λέγων· ὡς Μωυσῆς ὁ θεράπων τοῦ Θεοῦ, καὶ πιστὸς ἐν οἴκῳ, ὁ βλέπων ἐλέγετο ὁ προφήτης ἐν τῇ παλαιᾷ Διαθήκῃ, ὅρασις, φησὶν, ἣν εἶδεν Ἡσαΐας υἱὸς Ἀμὼς ὁ προφήτης· εἶδον φησὶ τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ, καὶ ἐπηρμένου· καὶ εἶδον Σεραφὶμ καὶ Χερουβίμ. καὶ ἤκουσα φωνῆς Κυρίου λεγούσης πρός με βάδιζε εἰπὸν τῷ Λαῷ τούτῳ, ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ μάθητε· καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. καὶ ἀκούσας παρὰ τοῦ Κυρίου, ἐλθὼν πρὸς τὸν Λαὸν ἔφη· τάδε λέγει Κύριος· οὐχ ὁρᾷς, ὅτι παρακολουθοῦντος ὁ λόγος, καὶ οὐκ ἐξισταμένου, οὔτε ὡς, ἐξισταμένης διανοίας ἡ φθογγὴ ἀπεδίδοτο; ὡσαύτως δὲ καὶ Ιεζεκιὴλ ὁ ἅγιος καὶ προφήτης, ἀκούων παρὰ Κυρίου, ὅτε ποίησον σεαυτῷ ἐπὶ κόπρου ἀνθρωπείας, ἔλεγε, μηδαμῶς Κύριε, οὐδέποτε κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου. γινώσκων γὰρ τὴν δι' ἀπειλὴν λεγομένην πρὸς αὐτὸν ῥῆσιν ὑπὸ Κυρίου, καὶ οὐχ, ὡς ἐν ἐκστάσει διανοίας φερόμενος ἐπεβάλλετο τοῦτο περάττειν. ἀλλ' ἠξίου ἐρρωμένην ἔχων τὴν διάνοιαν, καὶ παρακολουθήσιν, καὶ ἔλεγε μηδαμῶς, Κύριε. ταῦτα γὰρ ἀληθῶς προφητῶν ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἐρρωμένην ἐχόντων τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν διαλογήν. ὁ δὲ Δανιὴλ οὐχ εὑρίσκεται πάσης συνέσεως ἔμπλεως, καὶ τοῖς φρονήμασι παρακολουθῶν; ὃς τὰ Αἰνίγματα τοῦ Ναβουχοδονόσορ ἐπέλυσε, καὶ ἃ ἐκεῖνος δὲ ὀνειράτων ἐθεάσατο, καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἑωρακότος, οὕτως ὑπεμιμνήσκε, καὶ τὴν ἐπίλυσιν εὐθὺς ἐπέφερεν ἐρρωμένῃ καταστάσει, καὶ ὑπερβολῇ χαρίσματος, περιττοτέρως τὴν φρόνησιν ἔχων ὑπὲρ πάντα ἄνθρωπον, διὰ τὸ χάρισμα τοῦ ἁγίου πνεύματος, τὸ σοφίζον ὄντως τὸν προφήτην, καὶ τοὺς διὰ τοῦ προφήτου τῆς διδασκαλίας τῆς ἀληθείας καταξιουμένους. ἃ δὲ οὗτοι ἐπαγγέλλονται προφητεύειν, οὐδὲ εὐσταθοῦντες φαίνονται, οὔτε παρακολουθίαν λόγου ἔχοντες. λοξὰ γὰρ τὰ παρ' αὐτῶν ῥήματα, καὶ σκολιά, καὶ οὐδεμιᾶς ὀρθότητος ἐχόμενα. Hoc est: *Quam diu enim Prophetis opus fuit, & veri Spiritus instinctu, cum animi firmitate, atque constantia, & eorum quæ loquerentur intelligentia Sanctissimi Viri sua omnia responsa & Oracula dederunt, iidemque pro cujusque concessorum à Sancto Spiritu donorum,*

norum, ac fidei ratione, communem ad utilitatem illo ipso Spiritu repleti sunt. Quid igitur ab illis est ad hominum utilitatem prædictum, aut quæ habita fidei ratio? nonne ejusmodi potius habendi illi sunt, de quibus locutus est Dominus? Attendite à falsis Prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupri rapaces? *Age vero quæ ab illis dicuntur cum iis quæ in utroque testamento revera continentur, quæque certissime gesta, ac prædicta sunt, comparantes, discernamus quæ sit vera, quæque falsa prophetis. Verus quippe Propheta cum sui compos, tum ea quæ dicebat intelligens, futura nuntiabat, proque eo ac Spiritus Sanctus impulerat, præcipuo quodam animi robore Vaticinari solebat.* Sic Servus ille Dei Moyses, ac fidelis in Domo ejus, *unde &* Videns *in Vetere testamento Propheta dicitur.* Visio, *inquit*, quam vidit Isaias filius Amos Propheta. Vidi Dominum sedentem super Thronum excelsum & elevatum. Et vidi Seraphim & Cherubim; & audivi vocem Domini dicentem ad me: Vade, dic populo huic: auditu audietis & non intelligetis, & videntes videbitis, & non adspicietis. *Quæ cum audisset à Domino, tum ad populum accedens ita narrabat.* Hæc dicit Dominus. *Videsne intelligentis hæc esse quæ dicat, non ejus qui extra potestatem exierit? nam ejusmodi vox nullam fuisse mentis perturbationem significat Ita Sanctus Ezekiel Propheta dicente Domino;* fac tibi panem *in stercore humano*, respondit, absit Domine: nihil unquam commune & immundum intravit in os meum. *Cum enim minitandi gratia sibi à Domino dictum illud animadverteret, non velut è mentis statu dejectus, statim facere illud aggressus est, sed constanti animi robore præditus, ac sibi præsens ita respondit*, absit Domine. *Hæc enim Prophetarum revera propria sunt, qui firmam ac stabilem in Spiritu Sancto mentem retinent, ac docendi, discernendique facultatem. Nam Daniel ipse, nonne plenus omni sapientia fuisse, quæque animo conceperat plane intellexisse videtur? qui & Nabuchodonosoris Ænigmata dissolvit, & quæ ei per somnium oblata fuerant, sed illum ipsum qui viderat effugerant, non aliter in memoriam reduxit: & cum eadem animi firmitate, ac cælesti illo dono uberrime perfusus citra ullam moram interpretatus est, cum prudentia, intelligentiaque cæteris hominibus antecelleret: ob eam scilicet qua præditus erat Spiritus Sancti gratiam: quæ non modo Prophetam informat, sed & nos omnes, quibus illius adminiculo Deus Doctrinam veritatis impertit. At contra quæ illi vaticinare se jactitant, neque certa*

cum

cum animi firmitate prædicant, nec quæ dicunt intelligentia consequuntur. Sed obliqua sunt illorum ac perplexa verba, nec recti omnino quicquam effutiunt. Ex hoc Doctissimi ac Sanctissimi Patris notabili loco, quivis clare ac distincte videre potest, S. Epiphanii opinionem esse, Prophetas mente alienata non Prophetasse, verum probe novisse illa quæ proferebant Oracula. Idem Sanctus Epiphanius eodem loco paulo post, de Montano scribens sic addit: Οὔτε γὰρ πνεῦμα ἅγιον ἐλάλησεν ἐν αὐτῷ· τὸ γὰρ εἰπεῖν ἐφίπταμαι, καὶ πλήσσω, καὶ γρηγορῶ καὶ ἐξιστᾷ Κύριος καρδίας, ἐκστατικοῦ ῥήματα ὑπάρχει ταῦτα, καὶ οὐχὶ παρακολουθοῦντος, ἀλλὰ ἄλλον χαρακτῆρα ἀποδεικνύοντος παρὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἁγίου πνεύματος, τοῦ ἐν προφήταις λελαληκότος. Hoc est: *Non enim Spiritus Sanctus in illo locutus est. Atque hæc ipsa verba:* Volo & percutio, *&* vigilo, *&* Dominus corda in stuporem vertit, *furiosi hominis verba sunt, minimeque quæ loquitur assequentis: in quo alia prorsus nota figuraque cernitur, quam quæ Spiritus Sancti, qui per Prophetas olim locutus est germana videatur ac propria.* Huic consonum deprehendimus Sanctum Patrem Basilium Magnum, quem hoc modo hac de re scribentem legimus Oratione prima in Esaiam, p. m. 806. Φασὶ δὲ τινὲς ἐξεστηκότας αὐτοὺς προφητεύειν ἐπικαλυπτομένου τοῦ ἀνθρωπείου νοῦ παρὰ τοῦ πνεύματος. Τοῦτο δὲ παρὰ τὴν ἐπαγγελίαν ἐστὶ τῆς θείας ἐπιδημίας, ἔκφρονα ποιεῖν τὸν θεόληπτον, καὶ ὅτε πλήρης γέγονε τῶν θείων διδαγμάτων, τότε καὶ τῆς οἰκείας ἐξίστασθαι διανοίας, ἄλλους μὲν ὠφελοῦντα δι' ἑαυτοῦ, αὐτὸν δὲ τῆς ἐκ τῶν ἰδίων λόγων ἀπολείπεσθαι ὠφελείας. ὅλως δὲ τίνα λόγον ἀκόλουθον ἔχει ἐκ τοῦ τῆς σοφίας πνεύματος μεμηνότι παραπλήσιον γίνεσθαι; καὶ ἐκ τοῦ τῆς γνώσεως πνεύματος τὸ παρακολουθητικὸν ἀποβάλλειν. Ἀλλ' οὔτε τὸ φῶς τυφλότητα ἐμποιεῖ, ἀλλὰ τὴν ἐκ φύσεως ἐνυπάρχουσαν ὁρατικὴν δύναμιν διεγείρει· οὔτε τὸ πνεῦμα σκότωσιν ἐμποιεῖ ταῖς ψυχαῖς, ἀλλὰ πρὸς τὴν τῶν νοητῶν θεωρίαν τὸν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας κηλίδων καθαρεύοντα νοῦν διανίστησι. πονηρὸν μὲν οὖν δύναμιν συγχυτικὴν εἶναι διανοίας, ἐπιβουλεύουσαν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, οὐκ ἀπίθανον, θείου δὲ πνεύματος παρουσίαν τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγειν ἐνεργεῖν ἀσεβές. ἔπειτα εἰ σοφοὶ οἱ ἅγιοι, πῶς οὐκ ἐπηκολούθουν τοῖς προφητευομένοις; σοφὸς γάρ; φησί, νοήσει τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος, ἐπὶ δὲ χείλεσι φορεῖ ἐπιγνωμοσύνην. Hoc est ex versione Godefridi Tilmanni. *Sunt qui dicant, eos extra se raptos Prophetare, humana mente à Spiritu absorpta. Verum id abhorret à professione Divinæ præsentiæ, ut amentem reddat, qui à Numine corripitur, cumque plenus*

nus Divinorum decretorum esse cœperit, tum à propria quoque mente exeunt, & qui aliis ex sese præbeat Utilitatem, ipse ex propriis sermonibus nihil capiat Utilitatis. In summa, qui consentaneum est, ut quis ex sapientiæ Spiritu, simillimus insano reddatur? utque intelligentiæ Spiritus cohærentiam excludat. Quin potius, neque lumen cæcitatem parit, verum videndi vim à natura insitam expergefacit, neque Spiritus tenebras inducit animis, sed ad contemplationem rerum intelligibilium, mentem à peccati maculis puram exigit. Non dissimile veri est improbam Dæmonum vim naturæ humanæ insidiantem, confundere mentem? Verum si quis dicat, Spiritus Divini præsentiam, idem hoc efficere, hic impie dixerit. Ad hæc, si Sapientes sunt Sancti, qui fit, ut non responderint congruerintque iis quæ Prophetantes edebant? Sapiens enim vir, inquit, intelliget quæ ab ore proprio proficiscuntur, in labiis autem portat intelligentiam. Plura alia loca ex Græcis patribus proferre heic possemus nisi brevitati studeremus, ex Clemente enim Alexandrino Stromat. lib. I. appareret Impostores Prophetas in exstasi, hoc est, in mentis alienatione, & insania, servorum instar Prophetasse: uti & ex Origene qui talem motum Prophetis indignum judicavit, non enim (uti suspicantur nonnulli) inquit, Prophetæ alienata mente, aut à Spiritu coacti loquebantur: unum aut alterum locum ex S. Chrysostomo ad hujus rei elucidationem, heic adscribere lubet, quo constet, non tanquam insanos, nescientes quid garrirent, Oracula sua ex Spiritus Divini inspiratione protulisse: Audiamus illum in Psalmum XLIV. hoc modo loquentem. Ψαλμ. μδ. circa princip. p. m. 632. Ἐντεῦθεν καὶ ἕτερόν τι μανθάνομεν, ὅτι οἱ προφῆται οὐχ ὡς οἱ μάντεις ἦσαν. ἐκεῖ μὲν γὰρ ὁ δαίμων, ὅταν εἰς τὴν ψυχὴν ἐμπέσῃ, πηροῖ τὴν διάνοιαν, καὶ σκοτοῖ τὸν λογισμόν, καὶ οὕτως ἅπαντα φθέγγεται, οὐδὲν τῶν λεγομένων ἐπισταμένης τῆς διανοίας αὐτῶν, ἀλλ' οἷον αὐλοῦ τινος ἀψύχου φθεγγομένου. Τοῦτο καί τις τῶν παρ' αὐτοῖς φιλοσόφων ἔφη οὕτως εἰπών· ὥσπερ οἱ χρησμῳδοὶ καὶ οἱ θεομάντεις λέγουσι μὲν πολλά, ἴσασι δὲ οὐδὲν ὧν λέγουσιν. Ἀλλ' οὐ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὕτω ποιεῖ, ἀλλὰ τὴν καρδίαν ἀφίησιν εἰδέναι τὰ λεγόμενα. Εἰ γὰρ μὴ ᾔδει, πῶς ἔλεγε λόγον ἀγαθόν. Ὁ μὲν γὰρ Δαίμων, καθάπερ ἐχθρὸς καὶ πολέμιος, πολεμεῖ τῇ φύσει τῇ Ἀνθρωπίνῃ· τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καθάπερ κηδόμενον καὶ εὐεργετοῦν, κοινωνεῖν τῆς γνώμης τοὺς δεχομένους ποιεῖ, καὶ μετὰ τοὺς ἐκείνων διανοίας ἀποκαλύπτει τὰ λεγόμενα. Hoc est: *Hinc & aliud quidpiam docemur, quod*

quod Prophetæ non erant tales quales Vates: illic enim dæmon quando illabebatur in animam, mentem inebriat, ac rationem obscurat, & sic omnia enunciantur, mente illorum nihil intelligente eorum quæ dixerunt, sed fistulæ inanimatæ instar vocem edentis. Hoc & aliquis inter illos Philosophus dixit, hoc modo loquens: sicut sortilegi & Vates multa quidem dicunt, verum nihil eorum quæ dicunt intelligunt. At Spiritus Sanctus ita non agit, sed permittit cordi intelligere illa quæ dicta fuerunt, si enim nescit, quomodo dixit sermo est bonus. Dæmon enim tanquam inimicus & Hostis, bellum infert naturæ humanæ. At vero Spiritus Sanctus tanquam curam gerens & beneficus, participem reddit eum qui illum recepit, consilii sui, atque illis revelat cum intelligentia illa quæ dixit, hoc est, res Divinas. Audiamus etiam quæ scribit in XXIX. homilia prioris Epistolæ ad Corinthios p.m. 430. To: 3. ἐν τοῖς εἰδώλοις, φησὶν, εἴποτε κατεσχέθη τις ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου καὶ ἐμαντεύετο, ὥσπερ ἀπαγόμενος, οὕτως εἵλκετο ὑπὸ τοῦ πνεύματος δεδεμένος, οὐδὲν εἰδὼς ὧν λέγει. Τοῦτο γὰρ μάντεως ἴδιον, τὸ ἐξεστηκέναι, τὸ ἀνάγκην ὑπομένειν, τὸ ὠθεῖσθαι, τὸ ἕλκεσθαι, τὸ σύρεσθαι ὥσπερ μαινόμενον. ὁ δὲ προφήτης οὐχ οὕτως ἀλλὰ μετὰ διανοίας νηφούσης, καὶ σωφρονούσης καταστάσεως, καὶ εἰδὼς ἃ φθέγγεταί φησιν ἅπαντα· ὥστε καὶ πρὸ τῆς ἐκβάσεως κἀντεῦθεν γνώριζε τὸν μάντιν καὶ τὸν προφήτην, καὶ σκόπει πῶς ἀνύποπτον ποιεῖ τὸν λόγον· αὐτοὺς μάρτυρας καλεῖ τοὺς ἐν τῇ πείρᾳ τοῦ πράγματος γενομένους· ὅτι γὰρ οὐ ψεύδομαι, φησιν, οὐδὲ ἁπλῶς διασύρω τὰ τῶν ἐθνῶν, ὡς ἐχθρὸς πλάττων, αὐτοὶ ὑμεῖς μοι μαρτυρήσατε· καὶ γὰρ οἴδατε ὅτι ἕλληνες ἦτε, πῶς ἀπήγεσθε ἑλκόμενοι τότε εἰ δέ τις καὶ τούτους ὡς πιστοὺς ὑπόπτους εἶναι φαίη, φέρε καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν τοῦτο ὑμῖν ποιήσω φανερὸν ἄκουσον γοῦν Πλάτωνος λέγοντος οὕτως: Ὥσπερ οἱ χρησμῳδοὶ καὶ οἱ θεομάντεις λέγουσι μὲν πολλὰ καὶ καλὰ, ἴσασι δὲ οὐδὲν ὧν λέγουσιν. ἄκουσον γοῦν καὶ ἑτέρου ποιητοῦ τὰ αὐτὰ ἐνδεικνυμένου. ἐπειτὰ γὰρ τελεταῖς τισι καὶ μαγγανείαις κατέδησε δαίμονά τις, εἰς ἄνθρωπον, καὶ ἐμαντεύετο ἐκεῖνος καὶ μαντευόμενος ἐῤῥίπτετο, καὶ ἐσπαράττετο, καὶ ἐνεγκεῖν τοῦ δαίμονος τὴν ὁρμὴν οὐκ ἠδύνατο, ἀλλ᾽ ἔμελλε διασπώμενος οὕτως ἀπόλλυσθαι, τοῖς τὰ τοιαῦτα μαγγανεύουσί φησι·

Λύσατε λοιπὸν ἄνακτα βροτὸς Θεὸν οὐκέτι χωρεῖ·
Καὶ πάλιν — — — —

Λύσατέ μοι στεφάνους, καὶ μὲν πόδας ὕδασι λευκοῖς
Ῥάνατε, καὶ γραμμὰς ἀπαλείψατε, καί γ᾽ μολοῖμι.

Ταῦτα γὰρ καὶ τοιαῦτα (καὶ γὰρ ἔστι πολλῷ πλείονα εἰπεῖν) ἀμφότερα ταῦτα ἡμῖν ἐνδείκνυται, καὶ τὴν ἀνάγκην ἣν κατεχόμενοι δουλεύουσιν οἱ δαίμονες, καὶ τὴν βίαν ἣν ὑπομένοντες οἱ καθάπαξ ἑαυτοὺς ἐκδόντες αὐτοῖς, καὶ τῆς κατὰ φύσιν ἐξίστανται φρενῶν. καὶ ἡ Πυθία δὲ (ἀναγκάζομαι γὰρ καὶ ἑτέραν αὐτῶν ἀσχημοσύνην ἐκπομπεῦσαι νῦν, ἣν καλὸν μὲν ἦν παρελθεῖν διὰ τὸ ἡμῖν ἀπρεπὲς εἶναι τὰ τοιαῦτα λέγειν· ὥστε δὲ σαφέστερον αὐτῶν μαθεῖν τὴν αἰσχύνην, ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἵνα κἀντεῦθεν μάθητε τὴν παράνοιαν, καὶ τὸν πολὺν γέλωτα τὸν τοῖς μαντέσι κεχρημένων) λέγεται τοίνυν αὐτὴ ἡ Πυθία γυνή τις οὖσα ἐπικαθῆσθαι τῷ τρίποδί ποτε τοῦ Ἀπόλλωνος, διαιροῦσα τὰ σκέλη, εἶθ' οὕτω πνεῦμα πονηρὸν κάτωθεν ἀναδιδόμενον, καὶ διὰ τῶν γεννητικῶν αὐτῆς διαδυόμενον μορίων πληροῦν τὴν γυναῖκα τῆς μανίας, καὶ ταύτην τὰς τρίχας λύουσαν λοιπὸν ἐκβακχεύεσθαί τε, καὶ ἀφρὸν ἐκ τοῦ στόματος ἀφιέναι· καὶ οὕτως ἐν παροινίᾳ γενομένην τὰ τῆς μανίας φθέγγεσθαι ῥήματα. οἶδα ὅτι ᾐσχύνθητε καὶ ἠρυθριάσατε ταῦτα ἀκούσαντες· ἀλλ' ἐκεῖνοι καὶ μέγα φρονοῦσι καὶ διὰ τὴν ἀσχημοσύνην καὶ διὰ μανίαν ταύτην. ταῦτα οὖν καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ Παῦλος ἅπαντα ἀνακινῶν ἔλεγεν· οἴδατε, ὅτι ὅτε ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα, ὡς ἂν ἤγεσθε, ἀπαγόμενοι καὶ ἐπειδὰ πρὸς εἴδωλα διελέγετο, οὐ τίθησι πάντα μετὰ ἀκριβείας, μὴ βουλόμενος αὐτοῖς ἐνοχλεῖν, ἀλλ' ἀναμνήσας μόνον καὶ εἰς ἔννοιαν ἁπάντων αὐτοὺς ἀγαγὼν ἀπαλλάττεται ταχέως, πρὸς τὸ προκείμενον ἐπειγόμενος· τί δέ ἐστι πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα; οὗτοι οἱ μάντεις πρὸς ἐκεῖνα ἤγοντο ἑλκόμενοι· εἰ δὲ αὐτὰ ἄφωνα, πῶς ἐκείνοις ἐκέχρητο; τίνος δὲ ἕνεκεν τοῖς ξοάνοις αὐτοὺς προσῆγεν ὁ δαίμων ὡς αἰχμαλώτους καὶ δεσμίους; ὁμοῦ δὲ καὶ τὴν πλάνην πιθανὴν ἐργαζόμενος· (ἵνα γὰρ μὴ δόξῃ ὁ λίθος ἄφωνος εἶναι, ἐσπούδαζον τοῖς εἰδώλοις προσκλοῦν τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα τὰ αὐτῶν ἐκείνοις ὑπογράφηται), ἀλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα, καὶ ἐν αὐτοῖς προεφήτευον, ὡς αὐτοῖς πρέπον μετὰ συνέσεως καὶ ἐλευθερίας ἁπάσης. διά τοι τοῦτο, καὶ τοῦ εἰπεῖν, καὶ τοῦ μὴ εἰπεῖν ἦσαν κύριοι, οὐ γὰρ ἀνάγκῃ κατείχοντο, ἀλλ' ἐξουσίᾳ ἦσαν τετιμημένοι. διὰ τοῦτο καὶ Ἰωνᾶς ἔφυγε, διὰ τοῦτο καὶ Ἰεζεκιὴλ ἀνεβάλλετο, διὰ τοῦτο καὶ Ἰερεμίας παρῃτεῖτο. ὁ δὲ Θεὸς οὐ μετὰ ἀνάγκης αὐτοὺς ὠθεῖ, ἀλλὰ συμβουλεύων, παραινῶν, ἀπειλῶν οὐ σκοτῶν τὴν διάνοιαν, δαίμονος μὲν γὰρ ἴδιον, τὸ θόρυβον καὶ μανίαν ποιεῖν, καὶ πολὺν τὸν ζόφον Θεοῦ δὲ τὸ φωτίζειν, καὶ μετὰ συνέσεως διδάσκειν τὰ δέοντα.

Hoc est ex interpretatione Francisci Aretini. *In idolis si quis unquam ab immundo spiritu deprehendebatur & Vaticinabatur, tanquam ductus trahebatur à Spiritu devinctus, nihil sciens quid diceret. Hoc enim Vatis proprium est mente commoveri, & necessario compelli, & trahi tanquam*

furiis

furiis percitum, Propheta autem non ejusmodi est, sed sobria mente & modesta & firma, quæ loquitur omnia ut decet, novit. Itaque ante finem saltem hunc & Vates cognoscitur & Propheta. Et considera quo modo sine suspicione suam prosequitur Orationem, cum eos testes advocat, qui rem experti sunt. Quod enim non fallam, inquit, neque temere gentes carpam, neque tanquam inimicus decipiam, ipsi vos mihi testes estis, etenim quod cum gentiles eratis, quomodo tunc ducebamini. Quod si quis hos tanquam fideles suspectos diceret, age ab externis hoc nobis manifestum faciamus. Audi igitur Platonem dicentem, quemadmodum sortilegi & Vates dicunt quidem multa & bona, sciunt autem nihil eorum quæ dicunt. Audi & alium item Poëtam eadem ostendentem. Cum enim in ceremoniis quibusdam & magicis in homine quispiam Dæmonem colligasset, & ille Vaticinatus esset, deinde Vaticinans dejiceretur, dissipareturque, & Dæmonis impetum perferre non posset, sed ita distractus, esset periturus, his qui talia magica operabantur, inquit, solvite jam Regem. Mortalis Deum adhuc non capit, & iterum, Solvite mihi coronas & meos pedes, liquida aqua aspergite, & lineas delete, & veniam. Hæc & hujusmodi, possunt enim & alia multa dici, sed hæc utraque nobis ostendunt & necessitatem, qua detenti serviunt Dæmones, & violentiam quam sustinent hi, qui omnino eis se ipsos exhibent & mente destituuntur. Pythia autem, (cogor enim & aliam eorum turpitudinem impræsentia prædicare) quæ fortasse bene prætermitti posset, cum nobis decens non sit, hæc dicere, sed ut manifestius eorum dedecus intelligatur, necessarium dicere, ut saltem hinc cognoscatis eorum stultitiam, & nimiam irrisionem, qui Vatibus utuntur. Dicitur ergo ipsa Pythia mulier quædam sedere in Apollinis tripode deductis cruribus, inde malus spiritus deorsum redditus, & per genitales ejus parte, transiens, furore mulierem implere. Hanc autem crines solvere, & debacchari, & spuma ora perfundere, ebria & insana verba proferre. Novi vos pudere & erubescere, hæc audiendo. Verum illi superbiunt, & propter ignominiam, & propter insaniam hujusmodi. Hæc igitur & talia Paulus removens dicebat, scitis enim cum gentes essetis, ad simulachra muta prout ducebamini euntes, & cum ad non ignaros hujus rei verba faceret, non omnia diligenter exequitur, cum nollet eos perturbare, sed tantum in memoriam reducit, & in omnium mentionem eos revocat, & quam primum à proposito brevibus se absolvit. Quid autem significat ad Simulachra muta? Hi Vates ad illa vi ducebantur. Quod si muta,

quo modo illis utebantur? qua autem gratia ad ſimulachra eos adducebat dæmon, tanquam captivos & ligatos, ſimul autem errorem perſuaſibilem facerent, & ne mutus lapis putaretur, curabant idolis homines adjungere, ut opera ſua illis inſcriberentur. Verum noſtra non ejusmodi ſunt, ſed non poſuit noſtra, hoc eſt Prophetarum, etenim manifeſta erant, & in ipſis Prophetabant, ut decebat, & prudenter & libere. Propterea & dicendorum & tacendorum erant Domini. Non enim neceſſitate detinebantur, ſed poteſtate in honore habebantur. Propterea Jonas fugit, propterea Ezechiel rejectus eſt, propterea Jeremias relictus: Deus autem non neceſſario eos impellit, ſed conſilio, admonitione, minis: neque obſcuravit mentem: Dæmonis namque proprium eſt, perturbationem, furorem, & multam caliginem infundere, Dei autem, illuminare, ſed prudenter edocere quæ opus ſunt. Ex his igitur quæ hactenus adduximus conſtat, Patres Græcos non credidiſſe Sibyllas fuiſſe Divinitus inſpiratas. Sibyllæ enim ipſæ fatentur fuiſſe ſe illis ſimiles quas Patres jam adducti pro infidelibus habent & tanquam furibundas & Dæmone obſeſſas deſcribunt. Uti autem Græci Patres talia docuerunt, ex quibus conſtat Sibyllas non poſſe judicari Divinitus fuiſſe afflatas, ſic etiam reperimus cenſuiſſe Patres Latinos, Tertulliano excepto, utpote plus æquo, deliriis Montani addicto. Deprehendimus illos Origeni aliisque Patribus Græcis conformes & conſonos: hoc modo enim Origenes Homilia VI. in Ezechielem: (Græce quoniam nunc non habeo ad manus, Latine loquentem adducam.) *Neque enim, (ut quidam ſuſpicantur) mente excidebant Prophetæ, & ex neceſſitate Spiritus loquebantur. Si alii, (inquit Apoſtolus) revelatum fuerit ſedenti, prior taceat. Ex quo oſtenditur poteſtatem habere eum qui loquatur, cum velit dicere, & cum velit tacere. Et ad Balaam dicitur: verum tamen verbum quod immitto in os tuum, hoc obſerva loqui, quaſi poteſtatem habente eo, ut accepto verbo Dei diceret, ſeu taceret.* Talem Prophetiſſam, qualium mentionem fecerunt Patres Græci, deſcribit Irenæus Epiſcopus Lugdunenſis, qui apud Marcoſianos ejus notæ extitiſſe aliquam teſtatur, lib. adverſus Hæreſes fol. 27. verſo *Ecce*, inquit, *Gratia deſcendit in te, aperi oſtium, & Propheta. Cum autem mulier reſponderit, nunquam prophetavi, & neſcio Prophetare, invocationes quasdam faciens denuo ad ſtuporem ejus quæ ſeducitur, dicit ei, aperi os tuum, loquere quæcumque, & Prophetabis. Illa autem ſeducta & elata abiit*

abiis quæ prædicta sunt, concalefaciens animam à suspicione quod incipiat Prophetare, cum cor ejus plusquam operteat palpitet, audet, & loquitur deliriosa, & quæcumque evenerint, omnia vacue & audacter, quippe calefacta spiritu, sicut meliora nobis de talibus Prophetis exequitur, eo quod audax, & verecunda anima, quasi vacuo aëre excalefacta est, & exinde Prophetidem semet ipsam putat, & gratias agit Marco, ei qui participavit ei suam gratiam: & renumerare eum gestit, non solum secundum substantiæ suæ dationem, unde Divitiarum copiam magnam collegit, sed & secundum corporis copulationem, & secundum omnia unire ei cupit, ut cum eo descendat in unum. Et paulo inferius describit quales sint: *Sed tales quidem qui jubentur ab ipsis spiritibus & loquuntur quando volunt ipsi, terreni & infirmi (alias inferni) sunt, audaces autem & impudentes à Satana immissi ad seductionem eorum, qui non firmam fidem, quam ab initio per ecclesiam acceperunt, custodiunt.* Audiamus etiam S. Augustinum in de Genesi ad lit. lib. XII. cap. IX. *Non est Propheta qui signa videt, nisi ea intelligat; ideo Videntes Prophetæ appellati, quia magis Spiritui, quam corpori visio congruit.* S. Hieronymus multis hanc rem agit, ut ostendat Prophetas olim non Prophetasse alienata mente, locum notatu dignissimum reperio in proœmio ad Esaiam. *Neque vero, ut Montanus cum insanis fœminis somniat, Prophetæ in exstasi sunt locuti, ut nescirent quid loquerentur, & cum alios erudirent, ipsi ignorarent quid dicerent, de quibus Apostolus ait:* Nescientes quæ loquantur, neque de quibus affirment, *sed juxta Salomonem qui loquitur in proverbiis*, Sapiens intelligit quæ profert de ore suo, & in labiis suis portabit scientiam: *etiam ipsi sciebant quid dicerent: si enim sapientes erant Prophetæ, quod negare non possumus, & Moyses omni eruditus sapientia loquebatur ad Dominum, & Dominus respondebat ei: & de Daniele ad Principem Tyri dicitur:* numquid tu sapientior es Daniele. *Et David Sapiens erat qui gloriabatur in Psalmo:* incerta & occulta Sapientiæ tuæ manifestasti mihi: *quomodo Sapientes Prophetæ si instar brutorum animantium quid dicerent ignorabant. Legimus & in alio Apostoli loco:* Spiritus Prophetarum Prophetis subjecti sunt. *Ut in potestate sua habeant quando taceant, quando loquantur. Quod si cui videtur infirmum, illud ejusdem Apostoli audiat:* Prophetæ duo, aut tres loquantur, & alii dijudicent: si autem alii fuerit revelatum sedenti, prior taceat. *Qua ergo possunt ratione reticere, cum in ditione sit*

Spiritus, qui loquitur per Prophetas, vel tacere, vel dicere? Si ergo intelligebant quæ dicebant, cuncta sapientiæ rationis quæ sunt plena: nec aër voce pulsatus ad aures eorum perveniebat, sed Deus loquebatur in animo Prophetarum, juxta illud, quod alius Propheta dicit: Angelus qui loquebatur in me *&* Clamantes in cordibus nostris, Abba Pater. *&* Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Idem Hieronymus in commentariis suis ad Esaiæ Caput primum. *Ex quo Montani deliramento conticeant, qui in extasi & cordis amentia Prophetas ventura dixisse, nequa enim videre poterant quæ ignorabant.* Idem D. Hieronymus in Prologo ad Prophetam Nahum hoc modo rem hanc explicat: *Simul & hoc attendendum; quod hæc ipsa vel assumptio, vel onus, vel pondus, Prophetæ visio sit. Non enim loquitur in ἐκστάσει, ut Montanus, & Prisca, Maximillaqua delirant: sed quod Prophetat, liber est Visionis intelligentis universa quæ loquitur, & pondus hostium facientis in suo populo Visionem.* Pari fere modo scribit idem D. Hieronymus in prologo quem Habacuci Prophetiæ præfixit: *nec non hoc animadvertendum quod assumptio vel pondus, quæ esse jam diximus, Prophetæ visio est, & adversum Montani dogma per versum intelligit quod videt: nec ut amens loquitur, nec in morem insanientium fæminarum,* dat sine mente sonum. *Unde & Apostolus jubet, ut si Prophetantibus aliis, alii fuerit revelatum, taceant qui prius loquebantur. Et statim:* Non est enim, *inquit*, Deus dissensionis, sed pacis. *Ex quo intelligitur, cum quis voluntate reticet, & alteri locum dat ad loquendum, posse & loqui & tacere cum velit. Qui autem in exstasi, id est, invitus loquitur, nec tacere nec loqui in sua potestate habet.* Amplius posset hoc negotium perfici, testimoniis ex Doctoribus cum Papisticis tum Reformatis, petitis: sed unum aut alterum tantum heic in medium proferre lubet. Beda in comment. in II. Petri I. *Ridicule quidam hæc B. Petri verba interpretatus est, dicens, quod sicut fistula flatum oris humani ut resonet, accipit, nec sonum tamen ipsa, quem ministrat, quia insensibilis naturæ est, intelligere valet: ita Prophetæ, Dei Spiritu inspirati, ea quæ idem Spiritus vellet, ore proferrent, nec tamen ea quæ dicerent, ipsi mente tenerent.* Cunæus de Republica Hebræorum lib. III. Cap. VII. p. m. 375, 376. *Cæterum neutiquam est existimandum, fuisse vatum mentem extra se raptam, plane ut impos sui esset, atque ut ipsi ea nescirent, quæ loquerentur.* Spiritus vatum, ipsis subjectus est, *ait Divus Paulus.*

Quod

Quod ſecus eſſet ſi frænos morderet, & rectorem ſuum raperet, ferretque extra rerum terminos. Celebre eſt illud Meſſiæ, multi Vates cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audiverunt. *Sane deſiderare non potuiſſent, quæ penitus ignorabant.. Res quidem præſentes oculis cernuntur: quod illis non contigit, at futuras mente intuiti ſunt. Johannem omnibus Prophetis majorem ideo prædicavit Lucas, quod, quem cæteri venturum cognovere, ille digito monſtravit coram, dixitque:* Hic eſt: *Hoc unum diſcrimen eſt, non exſtaſis in illis, non animorum alienatio raptusve fuit. Montani olim delirium hoc fuit, quod ille obtrudere mortalibus nitebatur, uti fraudibus ſuis nubem objiceret. Maximillam enim & Priſcam, Mulierculas inſanas & Bacchantes, velut in ſcenam adduxit, quæ in illo Mimo, partes ſecundas tractarent. Furere, & incompoſitis motibus agitari, eorum eſt, quorum os rabidum fatigat impurus genius, domatque corda & fingit premendo*, &c. Hoc modo etiam ſeſe exprimit Doctiſſ. Petrus Martyr, loc. com. p. 10. *In definitione diximus, oportere Prophetam & intelligere, & explicare poſſe prædictiones ſuas. Dantur enim ad uſum Eccleſiæ, qui ſine intelligentia nullus eſt.* Hactenus ergo abunde nos oſtendiſſe exiſtimamus, Sibyllas ſecundum Patrum tam Græcorum quam Latinorum opinionem, non poſſe dici Divinitus fuiſſe inſpiratas: ſcimus etiam à nonnullis Prophetas antiquos, tanquam amentes & quid loquerentur neſcios, fuiſſe habitos, verum in eo nimis à partibus Montani ſteterunt, ut & hoc ex Tertulliani ſcriptis abunde patet: hoc modo enim loquitur libro de Anima, Cap. XI. p. m. 165. *Eſt hodie Soror apud nos revelationum Chariſmata ſortita, quas in Eccleſia inter Dominica ſolemnia per exſtaſin in ſpiritu patitur, converſatur cum Angelis, aliquando etiam cum Domino, & videt & audit Sacramenta, & quorundam corda dignoſcit, & medicinas deſiderantibus ſubmittit.* Ibidem etiam Cap. XI. exiſtimat Soporem illum quem Deus olim in primum noſtrum patrem immiſit, fuiſſe vim & efficaciam Spiritus Sancti, qua Adamus Prophetavit, &c. Hoc nempe: Hoc os ex oſſibus meis & Caro ex carne mea, vocabitur Mulier: propterea relinquot homo Patrem & Matrem, & agglutinabitur Mulieri ſuæ, & erunt duo in carnem unam, ſtatim ſubdit idem Tertullianus ibidem Cap. XXI. Hoc poſtea obvenit, quum in illum Deus AMENTIAM immiſit, Spiritalem vim qua conſtat Prophetia. *Hanc vim,*
inquit

inquit ibidem Cap. XLV. *Extasin dicimus, excessum sensus & amentiæ instar: sic & in primordio somnus cum extasi dedicatus, Et Misit Deus extasin in Adam, & obdormivit, somnus enim corpori provenit in quietem, extasis animæ accessit adversus quietem, & inde jam forma somnum extasi miscens, & Natura de forma*: & paulo post: *Hoc erit proprietas amentiæ hujus: quia non fit ex corruptela bonæ Valetudinis, sed ex ratione naturæ: nec enim exterminat, sed avocat mentem. Aliud est concutere, aliud movere, aliud evertere, aliud agitare. Igitur quod Memoria suppetit, sanitas mentis est; quod sanitas mentis, salva memoria stupet, amentiæ genus est. Ideo non dicimur furere, sed somniare: ideo & prudentes, siquando sumus: sapere enim nostrum, licet obumbretur, non extinguitur, nisi quod & ipsum potest videri vocare tunc. Exstasin autem hoc quoque operari de suo proprio, ut sic nobis sapientiæ imagines inferat; quemadmodum & erroris.* Et lib. IV. adversus Marcionem, p. m. 427. ad verba illa Petri, Nesciens quid diceret: *quomodo nesciens? utrumne simplici errore, an ratione, quam defendimus in causa novæ Prophetiæ, gratiæ exstasin, id est amentiam convenire? In Spiritu enim homo constitutus, præsertim cum gloriam Dei conspicit, vel quum per ipsum Deus loquitur, necesse est excidat sensu, obumbratus scilicet Virtute Divina, de quo inter nos & Psychicos quæstio est. Interim facile est amentiam Petri probare*, &c. Hoc modo etiam sese enumtiat idem Tertullianus lib. V. adversus Marcionem: p. m. 463. *Edat aliquem psalmum, aliquam visionem, aliquam Orationem, duntaxat Spiritalem, in exstasi, id est amentia, siqua Linguæ interpretatio accessit.* Hactenus Tertullianus, Verum ejus testimonio non putem esse standum, quandoquidem Montani deliriis nimis fuit addictus. Non est quod Tertulliano refutando multum inhæreamus quoniam ab antiquis Patribus jam olim ejus opinio cum Montanistarum erroribus fuerit refutata. Quod autem Prophetæ Verteres pro insanis & amentibus haberentur à nonnullis, hoc non provenit ex eo quod nescirent quæ dicerent, hoc enim jam supra refutavimus, sed ex eo, quod gestus non nunquam incompositi & extraordinarii illorum Prophetias & Sermones comitarentur, quemadmodum sæpe hoc illis contigisse, abunde testantur sacræ literæ tam de Sanctis quam impiis Prophetis: falsi enim Prophetæ ut sibi hominum assensum, ac approbationem conciliarent etiam nonnunquam verorum ac Divinitus

tus inspiratorum Prophetarum gestus Simiorum instar imitabantur: quoniam autem gestus Prophetarum quos videbant, Sermones non vulgares quos audiebant, ipsis tam inconcinni videbantur, hinc factum est, ut insani & dementes ab hominibus mundanis vocarentur, non quod tales essent sed quia pro talibus ab ipsis haberentur: hoc sensu olim Schemahia Nechalameus dixit, Jeremiæ Cap. XXIX. vers. XXVI. *Jehova disposuit te Sacerdotem in loco Jehoiadabi Sacerdotis, cum sitis præfecti in Domo Jehovæ contra omnem virum amentem & Prophetam agentem; ut ponas eum in Cippo, aut in Schapha.* Eodem plane modo principes Copiarum, considentes Ramothis, de puero Elisæi Prophetæ judicarunt dicentes Jehu, *quare venit demens iste ad te?* quod autem Prophetæ amentiæ insimularentur, hoc ex eo accidit, non quod revera dementes essent, sed quia pro talibus à Prophanis haberentur & judicarentur. Hoc aut tale quid innuere videtur D. Ambrosius in Notis ad Psalmum XXXIX. vers. V. *Sunt insaniæ vel alienationes mentis, & (forte) Prophetarum, qui in excessu mentis positi Prophetabant: adeo Spiritu repleti ut aliis insanire viderentur, quando salutis immemores, nudi & discalceati Esaiæ instar, inter homines discurrebant, clamantes non quæ volebant sed quæ Dominus ipsis mandaverat.* Verum hisce verbis D. Ambrosius non intendit affirmare, Prophetas insanos & plane mente alienatos fuisse, sed tantum ea dixisse quæ Spiritus & Divinus afflatus ipsis indicabant: renuntiantes Voluntati, motibus & affectibus humanis: hisce ita sic positis, Prophetas nempe in raptu & motu Prophetico non insanivisse aut mente plane fuisse alienatos, adeo ut nescirent quid dicerent, hoc tamen nollemus affirmare semper & in omnibus casibus particularibus, omnia intellexisse quæ Spiritus Divinus illis inspirabat. Fuere enim casus nonnulli in quibus profitebantur se non clare & distincte percipere potuisse res illas quæ Spiritus Dei loquebatur, uti patet hoc in Daniele Cap. VIII. vers XXVI. & Cap. XII. vers VIII. & IX. *Quumque ego audiens non intelligerem, dixi, Domine mi, quis finis futurus istorum, & ille, abi, inquit, Daniel, nam occlusæ sunt & obsignatæ hæ res usque ad tempus determinatum.* Hinc tamen non sequitur, uti Montanus olim somniavit, Prophetas fuisse amentes & ignorasse quid annuntiarent, quemadmodum de se testatur Sibylla. Quis igitur nunc Sibyllæ fidem commodet, se Spiritu Divino afflatam fuisse

glorianti Verum nonnulli regerent, illas etiamsi pro fidelibus Prophetissis non sint habendæ, attamen pro θεόφοροις à Deo motis, quales fuerunt olim Bileamus, Pharao, Saulus, Nebucadnetzar, Caïaphas, &c. esse reputandas; respondemus autem de Sibyllis hoc nos non posse credere, quemadmodum de supra dictis infidelibus. De illis enim testimonia S. Scripturæ exstant, de Sibyllis autem nihil innuit Sacra pagina: si de antiquis Paganorum Sibyllis loquamur, cum fuerint diabolicæ, nec alia quam fata Romani Imperii prædixerint, aut cultus idololatricos inculcarint, existimamus non fuisse à Deo, verum à diabolo motas, quidquid sit de Mysteriis Christianis supra sæpe memoratis, nihil de iis potuisse innuere Sibyllas, constans nostra est opinio: sin vero intelligimus de Oraculis quæ nunc in octo librorum farragine contentis extant, non potuisse à Deo talia proficisci, aut à Divinitus inspiratis conscribi, pronuntiamus. Tota enim quanta, pro spuriis & suppositititiis ab otiosis hominibus post conscripta Euangelia fabricatis reputamus: uti hoc cuivis constabit, qui quæ supra retulimus & postea addemus, bene & absque præjudicio perpenderit: Diabolicas autem fuisse Prophetissas Sibyllas hasce gentiles, testantur & antiqui & recentiores Scriptores. Videantur S. Ambrosius in commentariis ad Caput II. vers XII. I. Epist. ad Corinthios, ubi Pythonem per Sibyllas esse locutum asserit: *Hic* (Python) *est inquit qui per verisimilia fallitur & fallit, hic est, qui per Sibyllas locutus est, sensum nostrorum secutus, locum volens habere inter cælestes.* Videantur & alii quorum testimonia ante, sparsim annotavimus. Inter neotericos consuli possunt Fungerus in Etymolog. voce Sibylla, ut & Johan. Gerardus de consummatione seculi p. m. 488. &c. Mœbius in tractatu de Oraculis. Peucerus in lib. suo de Divinatione p. 221. & qui primus nominari debuisset David Blondellus. Inter Pontificios huic sententiæ faventem deprehendimus D. Thomam, in summæ Theol. secunda secundæ Quæst. CLXXII. art. VI. Plura hac de re possent à nobis referri, sed hæc nunc sufficere existimamus. Præter illa quæ hactenus allegavimus, ut constaret Sibyllas non fuisse Divinitus inspiratas, etiam & hæc addere consultum duximus, nempe non esse probabile, Divino Spiritu illas, quemadmodum olim Prophetæ & Apostoli, fuisse afflatas: Divini enim illi homines, numquam res suas Sacras aut sua Oracula divendiderunt, uti hoc à Sibylla factum fuisse

passim

passim testantur Historiæ. Scio equidem à nonnullis affirmari, non posse probari, mulierem illam quæ Tarquinio Oracula vendidit, fuisse Sibyllam, (uti & nos illis assentimur) interim tamen, quoniam maximam Historicorum partem sic pronuntiare videmus, hinc nos argumentum assumere posse credimus, Sibyllas illas Paganas à Deo non fuisse actas Spiritu Divino, quandoquidem nullibi legimus Prophetas aut Apostolos res sacras aut prædictiones suas vendidisse: imo Servator noster Jesus Christus dicit suis discipulis sententiam notabilem quam & heic applicare possumus Matth. X. vers VIII. *Gratis accepistis, gratis date*: exempla passim in S. Scriptura quibus patet Viros Sanctos pro prædictionibus aliisque præstitis officiis Sanctis, nullam voluisse accipere mercedem, sed constanter recusasse leguntur, uti hoc videre est in exemplis Elyzæi Prophetæ II Reg. V. vers VIII. & S. Petri Actor. cap. VIII. vers XX. Pseudo-Prophetæ autem, cum apud Ethnicos tum apud populum Dei, mercedis erant cupidissimi, ut patet hoc exemplo Bileami, Num. cap. XXII. & XXIII. Ut autem constet lucri ex rebus sacris, causa hoc illos fecisse, audiamus quid de hoc Bileamo testetur S. Petrus Apostolus II Ep. cap. II. vers XV. *Mercedem*, inquit, *iniquitatis amavit*. Hinc factum est, ut legati Balaac ad Bileamum venerint habentes in manibus pretium & mercedem Divinationis, ut & Naaman ac Hazael, II Reg. Cap. V. vers V. & Cap. VIII. vers VIII. Munera offerentes, existimabant enim Sanctis Israelitarum Prophetis mercedem esse persolvendam, quemadmodum hoc apud Paganos, obtinebat: sic etiam legimus Saulum ejusque puerum non fuisse ausos ad Samuelem accedere sine munere, illum consulturi I Samuel: Cap. IX. vers VII. & VIII. *nesciebant enim*, inquit *Josephus*, *Prophetam mercedes non accipere*. At vero pseudo-Prophetæ etiam apud Israelitas, munerum & mercedum erant cupidissimi, Videsis Nechemiæ Cap. VI. vers XII. & XIII. Item Ezech. Cap. XIII. vers XVIII. & XIX. Adeo ut vel hinc etiam constet Sibyllas non fuisse inspiratas à Deo, quoniam illæ divendiderunt sua Oracula vel saltem divendi permiserunt, vel non impediverunt: quod plane repugnat praxi virorum Divinitus inspiratorum. Deo autem venditiones tales ac pretii receptionem displicere, constat ex variis pœnis talibus hominibus illatis. Exempla plurima ad hanc rem pertinentia allegari possent, unum aut alterum lubet heic

producere. Esavus non solum patris benedictione privatus fuit, non inveniens pœnitentiæ locum, nempe ad quam parentem permoveret, ut revocaret benedictionem Jacobo factam, quanquam cum lachrymis illam, teste Apostolo, quæsivisset: Elisæus Guehasi servo suo prædixit lepram Naaman ipsi adhæsuram, seminique ejus in sempiternum, uti eventus sic factum fuisse comprobavit. Judas proditor in desperationem adactus, suspendio sese strangulavit, ac postea decidit præceps, & vel aspero saxo vel trunco ligni acuto illisus, vel alias sine illisione crepuit medius, adeo ut omnia ejus intestina ex ventre per medium fisso effunderentur. Simonis Magi exemplum, ostendit, utut S. Petri expetierit preces & pœnarum deprecationem, illum facti non pœnituisse, multique inter veteres statuunt & tradunt, illum Romæ coram Nerone cum Petro certasse & ab eodem fuisse superatum, & per medium aërem volare tentantem, precibus Sancti Apostoli præcipitatum in saxum allisum & disruptum mortuum fuisse. Hæc etiam Oraculorum venditio locum obtinuit inter Paganos, uti hoc multis probari posset, si omnia exempla pretio & mercede corruptorum Antistitum heic congerere esset animus aut instituti nostri. Hoc commemorasse sufficiet: Herodotus lib. V. p. m. CCCLIII. ὡς ἂν δὴ οἱ Ἀθηναῖοι λέγουσι, οὗτοι οἱ ἄνδρες ἐν Δελφοῖσι κατήμενοι ἀνέπειθον τὴν Πυθίην χρήμασι ὅκως ἔλθοιεν Σπαρτιητέων ἄνδρες, εἴτε ἰδίῳ στόλῳ εἴτε δημοσίῳ χρησόμενοι, προφέρειν σφι τὰς Ἀθήνας ἐλευθεροῦν. *Ut igitur Athenienses aiunt, hi viri Delphis sedentes, Pythiæ pecunia persuaserunt, ut & quoties viri Spartiatæ venirent, sive privato sive publico agmine, petentes Oraculum, proponeret ipsis liberare Athenas.* Plura huic rei accommoda allegari possent, sed hæc nunc sufficere existimamus. Observamus etiam, Sacros scriptores Prophetas nomina sua, Patriam, parentes & tempus quo Prophetias suas pronuntiarunt. Videantur testimonia ipsorum Prophetarum. Audiamus quid dicat Jeschahia cap. I. vers I. *Visio Jeschahiæ filii Amozi, quam vidit de Jehuda & Jeruschalaimis temporibus Hozziæ, Jothami, Achazi, Jechiskiæ, regum Jehudæ.* Eodem modo scripsit olim de se Jirmeia cap. I. vers I. & II. *Verba Jirmeiæ filii Chilkiæ; ex Sacerdotibus qui erant Hanathotis in terra Benjaminis. Ad quem fuit verbum Jehovæ, temporibus Joschiiæ filii Ammonis regis Jehudæ, decimo tertio anno quo regnabat.* Sic etiam Ezechiel Cap. I. vers I. & II.

Quum

Quum agetetur trigesimus annus quartus mensis die quinto, & versarer inter deportatam multitudinem ad fluvium Cebaris; aperti sunt Cœli & vidi Visiones Dei: quinto die mensis, ipso anno quinto qui fuit à deportatione regis Joiacini. Pari modo etiam S. Daniel Cap. I. vers I. *Anno tertio Johoiakimi regis Jehudæ, venerat Nebucadnetsar rex Babyloniæ Jeruschalaima & obsederat ea.* Eodem plane modo Hoscheah cap. I. vers I. *Verbum Jehovæ quod fuit ad Hoscheaham filium Beeri, temporibus Hussiæ, Jothami, Achazi, Jechiskiæ regum Jehudæ, & temporibus Jarabhami filii Joaschi regis Israëlis.* Pari modo fere omnes Prophetæ & Sacri Scriptores. At vero hæ Sibyllæ tales descriptiones non fuerunt ausæ producere. Detexissent enim hoc facto, se non esse adeo antiquas uti venditant & mentiuntur, nec fuisse Prophetissas à Deo inspiratas uti gloriantur: quæ profecto, meo quidem judicio, si perpendantur & Sibyllas antiquas tantopere apud Gentiles celebres, & Oracula supposititia quæ nunc VIII. libris comprehensa habemus considerentur favere Cultui Idololatrico, qui Spiritui Sancto maxime est exosus, nunquid homo Divinus, Spiritu Dei actus, potest suscipere Patrocinium talis religionis, quæ illam quam Deus instituit plane evertit? certe nullibi Dei Spiritum adeo sibi adversarium deprehendimus ut afferat cultum quem damnat ac abominatur. Legantur illa quæ supra abunde ex Historicis protulimus, cum de tempore & occasionibus quibus libri Sibyllini consulerentur, egimus: quivis reperiet contra mala illa quæ Regni populos ac civitates vexarent & affligerent, ordinatos ac indictos fuisse cultus superstitiosos, idololatricos ac Paganos, ex adductis testimoniis res tota luce meridiana clarius patet. Plura ad hanc rem pertinentia proferre possemus, verum quia hæc sufficere existimamus, & quia, jam brevitati studemus, recensioni ulteriori supersedebimus: verum antequam ad alia argumenta quibus constet Sibyllas non fuisse Divinitus inspiratas, progrediamur, notari velim à sedulo lectore, quam lepide Loyalita Crassetus p. 249. Sibyllarum causæ patrocinetur. Dicit enim illas ut falsorum Deorum Ministras non semper ex inspiratione Divina aut Diabolica fuisse locutas. Nonnunquam enim, cum Spiritu Dei agerentur, tum vera proferebant, quando autem motu diabolico movebantur, tum falsa pronuntiabant, atque hinc factum esse ut infernum Paganorum more descripserint, atque ex Satanæ motu mandasse immolationem taurorum ac agno-

rum. Sed quæso, quis non indignetur Crassetum tam Crasse voluisse in Sacram Theologiam impingere, ac sustinere unum eundemque hominem esse Dei Prophetam Spiritu Divino inspiratum, & postea esse Diaboli ministrum ac organum. Siccine tu ad Civitatem Dei (ante hoc te dicentem audivimus) cum D. Augustino Sibyllas diaboli Organa, siccine vasa hæc impura ad Dei domum pertinere judicas, Crassete? supra hanc opinionem refutavimus, cap. XIX. ideoque hisce non immoramur. Hæc vero quando sic pronuntiamus, non tamen vellemus negare, nonnunquam accidisse, ut reprobi & Deo exosi vera fuerint vaticinati, uti constat ex exemplis Bileami, Caïaphæ, &c. Sed hoc negamus & non admittimus, illos Prophetasse motu talis Spiritus quo Prophetæ fuere incitati, nec clarius ex illis cognosci filium Dei cœteraque Religionis mysteria, quam ex ipso Dei verbo, quemadmodum Clemens Alexandrinus aliique Patres docuerunt. Nec vellemus tales in Civitatem Dei admittere, nec pro membris Jesu Christi agnoscere: quid Sibyllis accidisse judicandum esset, si in ipsa Prophetandi actione, diabolico spiritu motæ, diem supremum obiissent, an salvatæ & in cœlum admissæ essent reputandæ? Hoc pacto diaboli organa, ejusque partibus addictæ mulieres, eique subjectæ, dicendæ essent vera Jesu Christi membra pro quibus esset mortuus: sin vero in actu fundendi Oracula vere Divina, è vivis fuissent ablatæ, Divino Spiritu actæ, quid illis tum contigisse indicandum esset? an utique pro fidelibus Dei Prophetissis essent habendæ hæ mulieres quæ subinde diaboli fuere mancipia & organa? certe hoc nos non credimus. Ut autem clarius adhuc pateat non fuisse Divinitus inspiratas Sibyllas, notandum sæpe mentitas fuisse hasce Sibyllas, falsa proposuisse Oracula, ut & obscuritatibus inextricabilibus intricata & ambiguitatibus plena: quis autem credat à Spiritu Veritatis & sinceritatis posse procedere mendacia tam splendida, qualia hæc supposititia Oracula continent: passim etiam plurimas Sibyllarum observavimus contradictiones: nunquid hæc non sunt contradictoria vixisse Sibyllam aut Sibyllas in Arca Noachi & vidisse templi Vestæ incendium secundum, vel templi Hierosolymitani conflagrationem? quidquid sit hoc illam vidisse impossibile est: passim per totum hoc nostrum scriptum frequentes ejus notavimus contradictiones & mendacia, qualia sunt inter innumera

mera

mera alia, fuisse illam Virginem, Noachi nurum, prostibulum, Christianam, Græce scripsisse ante illius Linguæ existentiam, omnia hæc clariora sunt quam ut à mendaciis possint absolvi, quem ergo non pudeat hæc à Spiritu Dei & Divino Spiritu acta potuisse proficisci, sustinere? Certe nunquam Spiritus Dei, qui Spiritus est veritatis, mendacia protulit, aut contradictorias res inspiravit aut inspirare potuit: Sibyllam fuisse mentitam, & Divinitus non fuisse inspiratam, infra patebit ubi de ejus falsa doctrina & hæresibus agemus: nunc sufficiet demonstrasse falsorum Deorum & Oraculorum instar, illam dedisse sua Oracula obscuritatibus inextricabilibus involuta, ambiguitatibus & æquivocationibus plena: hinc Virgilius Maro de Cumæa Sibylla Æneid. lib. VI.

Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obscuris vera involvens.

Hoc modo etiam ipsi Pagani testantur multis ambiguitatum involucris fuisse expressa Oracula Deorum ab ipsis adoratorum, ideoque non possumus majorem Sibyllis attribuere Divinitus factam inspirationem, quam illis falsis Diis: Sibylla hæc Cumæa ab Apolline fuit incitata, non à vero veri Dei Spiritu, ideoque Divinitus non fuit inspirata, Apollo autem propter ambignitates ejus in Oraculis usitatas, dictus fuit λοξίας eo quod obliquis verbis in Oraculis loqueretur. Hinc Lactantius noster alicubi, *in Oraculis*, inquit, *vel maxime fallunt, quorum præstigias profani à Veritate intelligere non possunt.* Pari etiam modo Arnobius, adversus Gentes lib. III. p. m. 114. *Divinitatis scientiam largitur hariolantibus Pythius, & cur obliqua ac dubia, cur obscuritatis submersa caligine dat sæpius subministratque responsa?* Tertullianus Apologetico Cap. XXII. *In Oraculis autem quo ingenio ambiguitates in eventus temperent, sciunt Crœsi, sciunt Pyrrhi.* Sic etiam S. Augustinus de Civitate Dei lib. III. cap. XVII. *In quo genere Oraculorum, sicut Cicero in libro de Divinatione commemorat, magis interpretibus ut possunt sive volunt dubia conjectantibus credi solet.* Gregor. Nazianzenus Orat. XXXIX. vocat τρίποδος Δελφικοῦ σοφίσματα: & Plutarchus in de Pythiæ Oraculis, his attribuit περιφράσεις, σκιὰν, ὑπόνοιαν, ἀμφιλογίαν, περιαγωγὴν, λοξότητα, ἀσα-

ἀσάφειαν, &c. *Periphrases*, *umbram*, *verba suspecta*, *ambiguitatem*, *circuitionem*, *obliquitatem*, *obscuritatem*, &c. Sic etiam Philostratus lib. I. de vitis Sophist. ait Apollinem loqui ὥσπερ σοφιστοῦ. *instar Sophistæ*: imitatus Homerum qui

— — Ψεύδεα πολλὰ λέγων ἐτύμοισιν ὁμοῖα:

— — *Mendacia multa proferens veris similia.*

Lucanus etiam lib. V.

— — — *Flexa sic omnia Thuscus*
Involvens, multaque tegens ambage canebat.

Hoc modo etiam de Apollinis Clarii Oraculo testatur Tacitus Annal. lib. II. *& ferebatur Germanico per ambages, ut mos Oraculis, maturum exitum cecinisse.* Martianus Capella de nuptiis Philolog. p. m. V. *Ipse pedibus talaria nectit aurea, & nunc in fanis, quibus aut Vaticinia obliquis fundebantur ambagibus, aut denuntiata pecudum cæde Physiculatis extorum proficiis viscera loquebantur.* Multis hæc confirmari possunt exemplis Oraculorum ambiguis verbis propositorum: Hæc tantum ex infinito pene numero proferre lubet: primum quod mihi nunc occurrit est illud quod Historici Crœso datum referunt ab Apolline Delphico:

Crœsus Halym superans magnam pervertet opum vim.

De hoc autem Oraculo quid statuendum sit, lubet illud referre verbis OEnomai apud Eusebium: de præparat. Euang. lib. V. cap. X. p. m. 124, 125. &c. Τούτοις ἄξιον ἐπισυνάψαι τὰ περὶ Κροῖσον. Λυδίας οὗτος ἐβασίλευσεν, ἄνωθεν ἐκ παλαιῶν εἰς αὐτὸν ἥκουσαν παραλαβὼν τὴν ἀρχήν. εἶτα τι πλέον τῶν προγόνων κατορθώσειν ἐλπίσας, τοὺς θεοὺς εὐσεβεῖν διενοήθη, καὶ διὰ πείρας ἐλθὼν ἁπάντων τὸν ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλω προκρίνει, κἄπειτα κρατῆρσι καὶ πλίνθοις χρυσαῖς, ἀναθημάτων τε μυρίων πλήθει κοσμήσας τὸ ἱερὸν, τὸ πανταχοῦ γῆς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ πλουσιώτατον ἀπέφηνεν· οὐδὲ ὅσα πρὸς θυσίας ἐξήρκει παραλιπὼν, τῇ μεγαλοψυχίᾳ. Ἐπειδὴ οὖν τὰ τοσαῦτα προδεδάνειστο τῷ Θεῷ, ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας εἰκότως ὁ Λυδὸς ἐπιθαρσῶν μεγαλουργίας, στρατεῦσαι ἐπὶ Πέρσας διανοεῖται, αὐξῆσαι τὴν ἀρχὴν ἐς μέγα τῇ τοῦ θεοῦ συμμαχίᾳ προμηθούμενος, τί οὖν ὁ θαυμά-

μάσιος χρησμῳδὸς ἂν ἐκεῖνος ὁ ἐν Δελφοῖς ὁ Πύθιος, ὁ φίλος, τὸν ἱκέτην, τὸν εὐσεβῆ, τὸν πρόσφυγα; οὐχ ὅπως τῆς ἀλλοτρίας τυχεῖν ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκείας ἐκπεσεῖν παρασκευάζει. οὔτι ἑκών, ἐμοίγε δοκεῖ. ἀγνοίᾳ δὲ μᾶλλον τοῦ ἀποβησομένου (μὴ γὰρ τὸ μᾶλλον εἰδὼς ὁ θεός, ἐπεὶ μηδὲ θεὸς ἦν, μηδέ τις ἀνθρώπου κρείττων δύναμις, ἐπὶ θάτερα σοφιστικῶς τὸν χρησμὸν ἡρμόσατο,) καὶ μονονουχὶ φήσας,

Κροῖσος Ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν διαλύσει.

Τὴν ἐκ προγόνων διαδοχῆς εἰς τὸν δυσσεβῆ κατελθοῦσαν τῆς Λυδίας ἀρχὴν μεγάλην οὖσαν καὶ πολυχρόνιον καταστρέψει, τὸν ἄγαν περὶ αὐτὸν σπουδῆς, τοῦτον ἀποδοὺς τῷ θεοφιλεῖ τὸν καρπόν. ἐπὶ τούτοις ὁ συγγραφεὺς οἷα οὐκ ἀλόγως διαγανακτεῖ, οἴκους Ἔοικας δὴ ὡς ἀληθῶς, τὰ μὲν ὅσα ψάμμου ἄξιά ἐστιν εἰδέναι, καλὸν δὲ μηδὲν εἰδέναι, τὸ γοῦν ὀσμὴν εἰς φρένας σὰς ἐλθεῖν κραταιρίνοιο, χελώνης ἑψομένης, ψάμμου ἄξιον ἐπίσημά ἐστιν, οὐκ ἀληθὲς μὲν ὂν οὐδ' αὐτό. ἀλλὰ προσεοικός γε ὅμως τῷ ἀλαζόνι καὶ ἀναιδεῖ, καὶ ἐπὶ τοῖς κενοῖς οἰδήμασι τὴν ὀφρὺν ἐπαίροντι, καὶ τὸ Λύδιον ἀνδράποδον, τὸν Κροῖσον πειθόντι μὴ καταφρονεῖν αὐτοῦ. ὃς μετ' ὀλίγον ἐπὶ τῇ πείρᾳ ἔμελλεν ἐρωτᾶν σε, εἰ στρατεύσει ἐπὶ Πέρσας, καὶ σύμβουλον ποιεῖσθαι ὑπὲρ τῆς αὐτοῦ μανίας καὶ πλεονεξίας. ᾧ οὐκ ὤκνησας εἰπεῖν, ὅτι Ἅλυν διαβὰς, μεγάλην καταλύσει ἀρχήν. ἐκεῖνο μέντοι δὲ ποιῶν ὅτι σοι οὐδὲν ἔμελεν, εἴτι ἄτοπον πείσεται ὑπ' ἀμφιβόλου χρησμοῦ ἐπαρθεὶς ἐπ' ἀλλοτρίαν ἀρχήν. οὐδὲ εἰ πικροί τινες ἄνθρωποι καὶ κακοήθεις δέον ὑποκνεῖν σε ἐπὶ τῷ ἐκτραχηλίσαι μαινόμενον ἄνθρωπον, καὶ προσεγκαλοῖεν ὡς οὐδὲ ἰσόρροπον φωνὴν ἀφέντα, ἵν' ὀκνήσειεν καὶ βουλεύσαιτο ὁ Λυδὸς, ἀλλὰ καταλύσαι καθ' ἕνα τρόπον νοεῖσθαι πρὸς τῶν Ἑλλήνων οὐ τὸ τῆς οἰκείας ἀρχῆς ἐκπεσεῖν. Ἀλλὰ αὖ τὴν ἀλλοτρίαν περιποιήσασθαι. ὁ μὲν γὰρ ἡμίμηδος, ἢ ἡμιπέρσης Κῦρος, ἢ ὁ μητρόθεν μὲν ἐκ τυραννικοῦ, πατρόθεν δὲ ἐξ ἰδιωτικοῦ γένους ἡμίονας ὢν, ἐν τῷ αἰνίγματι παρεμφαίνει μὲν τὴν ἔκτυφον μοῦσαν. ἀλλὰ καὶ τὴν ἄμαντιν μαντικὴν, εἴπερ οὐκ ἤδη μὴ οὐ συνήσοντα τοῦ αἰνίγματος ὁ μάντις, εἰ δ' οὐκ ὑπ' ἀγνοίας, ἀλλ' ὑπὸ τρυφῆς καὶ πονηρίας ἔπαιζε, βεβαιοῖ οἷα τὰ θεῖα παίγνιά ἐστιν. εἰδ' οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' ὅτι ἐχρῆν οὕτω γενέσθαι ἀνερώτητος μὲν οὗτος λόγων σοφιστικῶν. Τί δ' ὅμως, εἰ οὕτως ἐχρῆν γενέσθαι, σὺ ὁ δύστηνος ἐν Δελφοῖς καθέζῃ τὰ κενὰ καὶ μάταια ᾄδων; τί δέ σου ὄφελος ἡμῖν; τί δὲ μαινόμεθα οἱ πανταχόθεν τῆς γῆς ἐπί σε διώνοντες; τί δὲ σὺ κνηφίας; τοιαῦτα τῆς Οἰνομάου παρρησίας τὰ κατὰ τὴν τῶν γοήτων φωρᾶς, κωμικῆς οὐκ ἀπηλλαγμένα πικρίας, οὐδὲ γὰρ δαίμονος, μὴ ὅτι Θεοῦ, τοὺς παρ' ἐλπίσι θαυ-

θαυμαζομένους χρησμοὺς εἶναι βούλεται. γοήτων δ' ἀνδρῶν πλάνας καὶ σοφίσματα ἐπὶ ἀπάτῃ τῶν πολλῶν ἐσκαιωρημένα. Hoc est: *His æquum fuerit subjungere, quæ Cræso postea contigerunt: Regnabat is in Lydia, quod à majoribus imperium acceperat, longa jam ac perpetua serie propagatum. Idem in amplioris, quam illi nacti essent, ac secundioris fortunæ spem erectus, præcipua Deos religione colere statuerat, itaque vi ac numine omnium explorato, Delphicum Apollinem omnibus anteposuit, sicque paulo post, aureis cum pateris, tum lateribus, necnon infinita donariorum multitudine templum ejus exornavit, ut opibus ac divitiis, longe quotquot toto passim orbe visebantur, brevissimo tempore superavit, ne omissis quidem iis, usque eo magnificentiæ progressus est, quæ ad sacrificia peragenda cumulate sufficerent. Tot igitur tantisque sumptibus Numinis in gratiam ante factis, Lydus Imperator tam egregiis fretus (nec sane immerito) pietatis suæ monumentis, expeditionem adversus Persas molitur, ea spe, uti summum Imperio decus auxilio Numinis adjungeret. Quid autem præclarus Vates? ille ipse qui Delphis, Pythius ille, ille Amicitiæ præses, clientem suum adeo religiosum, quique ad unum se confugerat, non ditione tantum aliena non auget, sed etiam exuit evertitque sua: non prudens, opinor, & sciens, sed rerum futurarum ignorantia: (nec enim præscius futuri Deus, utpote qui ne Deus quidem esset, nec alia vis ulla homine major, responsum unquam suum veteratorie partem in utramque flexisset:) unoque hoc versiculo,*

Crœsus Halym superans magnam pervertet opum vim.

Tantum illud tamque diuturnum Lydiæ regnum, quod à Majoribus ad religiosum hominem hæreditario jure devenerat, funditus exscindit, cum ejusmodi fructu, Regis Deorum amantissimi, eximiam erga se voluntatem pietatemque compensans; atque id quod acrem & iracundam à laudato scriptore (nec injuria) orationem expresserit. Te nimirum (inquit ille) qui quæcumque arena æstimari debent omnia pervides, boni nosti nihil, nidorem quippe durioris, coctæque testudinis tuam in mentem subire, notitia non est pluris quam arenæ pretio estimanda, & quamquam ne vera quidem illa fuit, tamen & superbo congruebat & impudenti, quique cum ob inanes istas cognitiones supercilium tolleret, cum Cræso Lydio illi mancipio, uti ne parvi penderet, persuadere conaretur. Is enim hunc in modum explorata responsi sui certitudine, paulo post, ex te quæsiturus erat,

num

num in Persas expeditionem adornaret, teque adeo in furoris cupiditatisque suæ causa consiliarium adhibiturus. Te vero nihil puduit hoc ei responsi dare,

Crœsus Halym superans, magnam pervertet opum vim.

Non perperam id quidem quod utrumque susque deque haberes, seu quid inepte moliretur, ad invadendum alienum Imperium ambiguo incitatus Oraculo; seu contumeliosi forte malitiosique nonnulli, cum tibi obfuriosum hominem consilio tuo præcipitem actum, laus ab iis prædicatioque deberetur, hoc insuper crimini tibi darent, quod ne vocem quidem protulisses, in utramque significationem æqualiter propendentem, uti Lydus ille justam dubitandi atque amplius quærendi causam haberet: sed tuum illud καταλῦσαι, hoc est: *evertere, uno duntaxat apud Græcos sensu usurpetur, nec jam de Imperio deturbari suo, sed alienum præterea suam in potestatem redigere significet. Num Cyrus ille quidem semi-Medus aut semi-Persa, seu mavis ejusmodi qui matrem si spectes, Tyrannico, sin patrem, privato genere satus esset: ille, inquam, hoc in ænigmate Muli nomine adumbratus, non modo stolidum Musæ tumorem ac fumum indicat, sed etiam Divinationem Divinationis expertem, siquidem Vates, vim ænigmatis ab illo capi non posse nesciret. Sin autem cum id probe sciret, ei tamen hunc in modum, quæ sua cum petulantia est, tum malitia, ludere placuit; Papæ! quales Dii ludos agunt! Denique, si ne id quidem, sed tantum quod ita rem evenire oportuerit, primum certe profanum admodum sese probat, quod qui verbis ad ludificandum compositis abutatur; deinde, esto, rem ita evenire oportuerit, quid tu Delphis tamen, infortunate, sessitas, rebus vanis ac futilibus occupatus? quid porro te nobis opus? quæ nos intemperiæ tenent, quotquot ad te, ex universo orbe concurrimus? quorsum denique tibi tot sacrificiorum nidorem? hæc OEnomaus, summa libertate adversus istum præstigiatorum afflatum, quæ sane aliquid Cynicæ dicacitatis habent: utpote qui ne Dæmonis quidem, nedum Dei, quæ Græci tantopere suspiciunt Oracula esse velit, sed maleficorum hominum fraudes, potius ac versutas argutias, ad vulgus in errorem adducendum malitiose comparatas.* Videt igitur præjudiciis non præoccupatus Lector, utrum Sibylla aliique inter Paganos fatidici pro Divinitus inspiratis haberi mereantur, certe jam audivimus apud Antiquos non habita fuisse omnia maxime æstimata Oracula pro Di-

 vinis

vinis effatis, verum pro hominum vafrorum fraudibus & argutiis: quis quæso adeo in Deum Optimum Maximum contumeliosus esse volet, ut Sibyllam *horrendas ambages canentem*, à Deo ejusque Sancto Spiritu actam fuisse credat? certe nos nunquam credemus. Legimus etiam Paganos ipsos dubitasse, utrum hoc Oraculum unquam Crœso fuerit datum. Audiamus Ciceronem: *cur autem hoc credam unquam editum Crœso? aut Herodotum veraciorem ducam Ennio? num minus ille potuit de Crœso, quam de Pyrrho fingere Ennius? quis enim est qui credat, Apollinis ex Oraculo Pyrrho esse responsum,*

Aio te Æacida Romanos vincere posse, *&c.*

Cic. lib. II. de Divin. fol. m. 150. verso. De simili captioso Oraculo hæc nunc proferre lubet ex Herodoto in Polymnia p. m. 486. &c. ubi de Oraculo Atheniensibus dato loquitur hoc modo: Οὐδέ σφέας χρηστήρια φοβερὰ ἐλθόντα ἐκ Δελφῶν, καὶ εἰς δεῖμα βαλόντα. ἔπεισε ἐκλιπεῖν τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καταμείναντες, ἀνέσχοντο τὸν ἐπιόντα ἐπὶ τὴν χώραν δέξασθαι. πέμψαντες γὰρ οἱ Ἀθηναῖοι ἐς Δελφοὺς θεοπρόπους, χρηστηριάζεσθαι ἦσαν ἕτοιμοι. καὶ σφίσι ποιήσασι περὶ τὸ ἱρὸν τὰ νομιζόμενα, ὡς ἐς τὸ μέγαρον ἐσελθόντες ἕζοντο, χρᾷ ἡ Πυθίη, τῇ οὔνομα ἦν Ἀριστονίκη, τάδε.

Ὦ μέλεοι, τί κάθησθε; λιπὼν φεῦγ' ἔσχατα γαίης
Δώματα, καὶ πόλιος τροχοειδέος ἄκρα κάρηνα.
Οὔτε γὰρ ἡ κεφαλὴ μένει ἔμπεδον, οὔτε τὸ σῶμα,
Οὔτε πόδες νέατοι, οὔτ' ὦν χέρες, οὔτε τι μέσσης
Λείπεται ἀλλ' ἄζηλα πέλει. κατὰ γάρ μιν ἐρείπει
Πῦρ τε καὶ ὀξὺς Ἄρης, συριηγενὲς ἅρμα διώκων.
Πολλὰ δὲ κἄλλ' ἀπολεῖ πυργώματα, κοὐ τὸ σὸν οἶον·
Πολλοὺς δ' ἀθανάτων νηοὺς μαλερῷ πυρὶ δώσει.
Οἵ που νῦν ἱδρῶτι ῥεούμενοι ἑστήκασι,
Δείματι παλλόμενοι. κατὰ δ' ἀκροτάτοις ὀρόφοισι,
Αἷμα μέλαν κέχυται, προϊδὸν κακότητος ἀνάγκας.
Ἀλλ' ἴτον ἐξ ἀδύτοιο, κακοῖς δ' ἐπικίδνατε θυμόν.

Ταῦ-

Ταῦτα ἀκούσαντες οἱ τῶν Ἀθηναίων θεοπρόποι, συμφορῇ τῇ μεγίστῃ ἐχρέωντο· προβάλλουσι δὲ σφέας αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ κακοῦ τοῦ κεχρησμένου, Τίμων ὁ Ἀνδροβούλου τῶν Δελφῶν ἀνὴρ δόκιμος ὅμοια τῷ μάλιστα, συνεβούλευέ σφι ἱκετηρίην λαβοῦσι, δεύτερα αὖτις ἐλθόντας χρᾶσθαι τῷ χρηστηρίῳ ὡς ἱκέτας. πειθομένοισι δὲ ταῦτα τοῖσι Ἀθηναίοισι, καὶ λέγουσι, Ὦναξ, χρῆσον ἡμῖν ἄμεινόν τι περὶ τῆς πατρίδος, αἰδεσθεὶς τὰς ἱκετηρίας τάσδε τάς τοι ἥκομεν φέροντες, ἢ οὔτι ἄπιμεν ἐκ τοῦ ἀδύτου ἀλλ' αὐτοῦ τῇδε μενέομεν, ἔς ἂν καὶ τελευτήσομεν. ταῦτα λέγουσι ἡ πρόμαντις χρᾷ δεύτερα τάδε

Οὐ δύναται Παλλὰς Δί' Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι,
Λισσομένη πολλοῖσι λόγοις καὶ μήτιδι πυκνῇ·
Σοὶ δὲ τὸ δ' αὖτις ἔπος ἐρέω, ἀδάμαντι πελάσσας.
Τῶν ἄλλων γὰρ ἁλισκομένων ὅσα. Κέκροπος οὖρος
Ἐντὸς ἔχει, κευθμών τε Κιθαιρῶνος ζαθέοιο
Τεῖχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς
Μοῦνον ἀπόρθητον πελέθειν, τό σε τέκνα τ' ὀνήσει.
Μὴ δὲ σύ γ' ἱπποσύνην γε μένειν καὶ πεζὸν ἰόντα
Πολλὸν ἀπ' ἠπείρου στρατὸν, ἥσυχος, ἀλλ' ὑποχωρεῖν.
Νῶτον ἐπιστρέψας, ἔτι τοι κατὰ κἀντίος ἔσσῃ·
Ὦ θείη Σαλαμὶς ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν,
Ἤπου σκιδναμένης Δημήτερος, ἢ συνιούσης.

Ταῦτά σφι (ἠπιώτερα γὰρ τῶν προτέρων καὶ ἦν καὶ ἐδόκεε εἶναι) συγγραψάμενοι ἀπαλλάσσοντο ἐς τὰς Ἀθήνας. ὡς δὲ ἀπελθόντες οἱ θεοπρόποι ἀπήγγελλον ἐς τὸν δῆμον, γνῶμαι πολλαὶ, καὶ ἄλλαι ἐγίνοντο, διζημένων τὸ μαντήιον, καὶ αἵδε συνεστηκυῖαι, μάλιστα. Τῶν πρεσβυτέρων ἔλεγον μετεξέτεροι δοκέειν σφι τὸν θεὸν τὴν ἀκρόπολιν χρῆσαι περιέσεσθαι. ἡ γὰρ ἀκρόπολις τὸ πάλαι τῶν Ἀθηναίων ῥηχῷ ἐπέφρακτο, οἱ μὲν δὴ κατὰ τὸν φραγμὸν, συνεβάλλοντο τοῦτο τὸ ξύλινον τεῖχος εἶναι. οἱ δ' αὖ ἔλεγον τὰς νέας σημαίνειν τὸν θεὸν, καὶ ταύτας παραρτέεσθαι ἐκέλευον, τὰ ἄλλα ἀπέντας. τοὺς ὦν δὴ τὰς

τὰς νέας λέγοντας εἶναι τὸ ξύλινον τεῖχος, ἔσφαλλε τὰ δύο τὰ τελευταῖα ῥηθέντα ὑπὸ τῆς Πυθίης,

Ὦ θείη Σαλαμὶς ἀπολεῖς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν.
Ἤπου σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης.

Κατὰ ταῦτα τὰ ἔπεα συνεχέοντο αἱ γνῶμαι τῶν φαμένων τὰς νέας τὸ ξύλινον τεῖχος εἶναι. οἱ γὰρ χρησμολόγοι ταύτῃ ταῦτα ἐλάμβανον, ὡς ἀμφὶ Σαλαμῖνα δεῖ σφέας ἑσσωθῆναι ναυμαχίην παρεσκευασμένους, ἦν δὲ τῶν τις Ἀθηναίων ἀνὴρ ἐς πρώτους νεωστὶ παριών, τῷ οὔνομα μὲν ἦν Θεμιστοκλέης, παῖς δὲ Νεοκλέος ἐκαλέετο. οὗτος ὡνὴρ οὐκ ἔφη πᾶν ὀρθῶς τοὺς χρησμολόγους συμβάλλεσθαι, λέγων τοιάδε, Εἰ ἐς Ἀθηναίους εἶχε τὸ ἔπος εἰρημένον ἐόντως, οὐκ ἂν οὕτω μοι δοκέειν ἠπίως χρησθῆναι, ἀλλὰ ὧδε, Ὦ σχέτλια Σαλαμίς, ἀντὶ τοῦ Ὦ θείη Σαλαμίς. Εἴπερ γε ἔμελλον οἱ οἰκήτορες ἀμφ' αὐτῇ τελευτήσειν. ἀλλὰ γὰρ ἐς τοὺς πολεμίους τῷ θεῷ εἰρῆσθαι τὸ χρηστήριον, συλλαμβάνοντι κατὰ τὸ ὀρθόν, ἀλλ' οὐκ ἐς Ἀθηναίους παρασκευάζεσθαι ὦν αὐτοὺς ὡς ναυμαχήσοντας συνεβούλευε, ὡς τούτου ἐόντος τοῦ ξυλίνου τείχεος. ταύτῃ Θεμιστοκλέους ἀποφαινομένου, Ἀθηναῖοι ταῦτά σφι ἔγνωσαν αἱρετώτερα εἶναι μᾶλλον ἢ τὰ τῶν χρησμολόγων οἳ οὐκ ἔων ναυμαχίαν ἀρτέεσθαι. τὸ δὲ σύμπαν εἶναι, οὐδὲ χεῖρας ἀνταείρεσθαι, ἀλλὰ ἐκλιπόντας χώρην τὴν Ἀττικήν, ἄλλην τινὰ οἰκίζειν, ἑτέρη τε Θεμιστοκλέϊ γνώμη ἔμπροσθε ταύτης ἐς καιρὸν ἠρίστευσε, ὅτε Ἀθηναίοισι, γενομένων χρημάτων μεγάλων ἐκ τῶν κοινῶν τὰ ἐκ τῶν μετάλλων σφι προσῆλθε τῶν ἀπὸ Λαυρείου ἔμελλον λάξεσθαι ὀρχηδὸν ἕκαστος δέκα δραχμάς. τότε Θεμιστοκλέης ἀνέγνωσε Ἀθηναίους, τῆς διαιρέσιος ταύτης παυσαμένους, νέας τούτων ποιήσασθαι διηκοσίας ἐς τὸν πόλεμον, τὸν πρὸς Αἰγινήτας λέγων. οὗτος γὰρ ὁ πόλεμος συστὰς, ἔσωσε τότε τὴν Ἑλλάδα ἀναγκάσας θαλασίους γενέσθαι Ἀθηναίους αἱ δὲ ἐς τὸ μὲν ἐποιήθησαν, οὐκ ἐχρήσθησαν, ἐς δέον δὲ οὕτω τῇ Ἑλλάδι ἐγένοντο. αὗταί τε δὴ αἱ νέες τοῖσι Ἀθηναίοισι προποιηθεῖσαι ὑπῆρχον, ἑτέρας τε ἔδεε προσναυπηγέεσθαι. ἔδοξε

δέ

δέ σφι μετὰ τὸ χρηστήριον βουλευομένοισι, ἐπιόντα ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα τὸν βάρβαρον δέκεσθαι τῇσι νηυσὶ πανδημεί, τῷ θεῷ πειθομένους, ἅμα Ἑλλήνων τοῖσι βουλομένοισι. Hoc eſt: *Ac ne Oraculis quidem horrendis à terribilibus quæ à Delphis veniebant, inducti ad Græciam deſerendam fuerunt; ſed perſiſtentes continuerunt excipere hoſtem ſua invadentem. Siquidem Conſultoribus Delphos miſſis, uti Oraculo volebant: usque factis apud Templum quæ rite poſtulabantur, ædem ingreſſi conſederunt. Quibus Pythia cui nomen erat Ariſtonice, ita reſpondet:*

Quid miſerande ſedes Populus? fuge ad extima terræ,
Ædibus à globidæ deſertis collibus urbis.
Nam caput & corpus minime ſincera manebunt,
Extremive pedes poterunt ſupereſſe manusve,
Aut medium, ſed ea ignis edax deformia reddet
Et Mars acer equis urgens Aſiæ gena currum.
Atque alias plerasque tuas non ſolius arces,
Permultasque Deum ſævis dabit ignibus ædes;
Quas ego prævidi jam nunc ſudore madentes,
Atque metu tremere, & de laquearibus altis
Nigrantem cogente malo manare cruorem:
Ite ſed ex adyto atque malis effundite mentem.

His auditis Athenienſium Conſultores maximo ſunt mœrore affecti quibus inter ſe agitantibus tam triſte reſponſum,

Timon Androbuli filius, vir apud Delphos illuſtris valde, ſuaſit, ut, ſumptis oleæ ramis, de integro reverterentur ad conſulendum ſuppliciter Oraculum. Obtemperantes ei Athenienſes dixere, ô Princeps, redde nobis Oraculum melius de Patria, in honorem horum Olivæ palmitum, quos geſtantes ad te venimus aliqui hinc abs te abituri non ſumus, ſed in hoc adyto ad obitum usque permanſuri. Hæc dicentibus Antiſtes, iterum hoc modo reſpondit:

Pallas Olympia cum multis hortatibus uſa,
Et precibus blandita Jovem placare nequivit,
Hoc tibi fabor idem reſponſum, adamanti propinquans
Nam captis reliquis quæ limes Cecropis oræ

Intus

Intus habet, quodcunque facer penetrale Cithærom
Jupiter è ligno Muris Tritonida donat:
Qui soli invicti tibi sint natisque saluti.
Tu vero adventum peditumque equitumque quietus
Terres tresque acies ne præstolare: sed hosti
Terga dato, vel si tibi fors erit obvius usquam
Divina ô Salamis mulierum pignora perdes,
Usquam vel Cerere sparsa, coëunte vel usquam.

Hæc legati, ut erant, ita arbitrati prioribus mitiora, postquam conscripserunt, Athenas rediere, reversique ad populum recitavere: & cum aliæ multæ sententiæ essent, Oraculum interpretantium, & è plurimum perplexæ; quidam è majoribus natu dixere, videri sibi Deum respondere, salvam fore arcem. Olim enim Atheniensium arx circumsepta vallo erat. Et ii quidem interpretabantur vallum esse hunc Ligneum murum. Alii vero dicebant Deum significare naves: easque cæteris omissis ædificari jubebant. Sed eorum sententia, qui dicebant naves esse murum illum ligneum, evertebant hæc duo postrema, quæ Pythia dixerat. Divina at Salamis muliebria pignora perdes, usquam vel Cerere sparsa, coëunte vel usquam. Circa hæc carmina confutabantur (inquam) eorum sententiæ, qui naves illum esse murum ligneum dixerant. Siquidem Oraculorum interpretes illa in hunc sensum accipiebant, fatale sibi esse circa Salaminem superari, instructa pugna navali. Erat autem inter Athenienses quidam qui in Primores recens pervenerat; cui nomen quidem erat Themistocles, sed vocabatur Neoclis filius. Is negabat interpretes omnia recte conjectare, talia dicens: si ad Athenienses spectaret illud carmen, non videtur mibi tam mite responsum redditurus Deus fuisse; sed pro eo quod dixit, Divina at Salamis, dicturus fuisse, at Salamis misera: siquidem circa ipsam sui incolæ essent oppetituri. Illi igitur qui recte conjectare Deum adversus hostes hoc Oraculum, non adversus Athenienses edidisse.

Itaque suadebat, ut sese instruerent, tanquam prælio navali certaturi, & tanquam hic esset ligneus murus. Hanc Themistoclis sententiam Athenienses potiorem esse censuerunt, quam illorum, qui interpretantes Oraculum dissuadebant apparatum pugnæ navalis: sed hanc esse in summa sententiam dicebant non levandam in hostem manum, sed ex Attica regione demigrandum, & aliam incolendam. Cæterum alia quoque The-

Themistoclis sententia ante hanc opportune primas partes obtinuerat: Quum magna Vis pecuniæ ex proventu Metallorum quæ sunt è Laureo, esset in ærario Atheniensium, eaque esset æque dividenda viritim denis in singulos drachmis, tunc Themistocles hanc dissuasit Atheniensibus distributionem, sed ex pecunia classem ducentarum ad Ægineticum bellum, comparare suasit. Hoc enim bellum conflatum Græciæ salutem attulit, cogens Athenienses nauticos fieri. Et quanquam hæc classis in eum usum in quem comparata fuerat, non venit, tamen in utilitatem Græciæ cessit. Ista igitur jam præparata cum præsto esset, & alteram exædificari oporteret, placuit Atheniensibus, inito post Oraculum consilio, Barbarum Græciam invadentem cum navibus operiri universos, Deo obsequentes, una cum Græcis eadem voluntate præditis.

Audiamus autem quid ad hæc regerat OEnomaus apud Eusebium, Πολὺς ἦν inquit: ὁ Περσῶν στρατὸς ὡπλισμένος κατὰ τῶν Ἀθηναίων. οὐδ' ἦν τις αὐτοῖς ἄλλη σωτηρίας ἐλπίς, ἢ μόνος ὁ Θεὸς οἱ δὴ τοῦτον ὅσις ἦν εἰδότες τὸν πάτριον ἀρωγὸν ἐπεκαλοῦντο· ὁ ἐν Δελφοῖς Ἀπόλλων ἦν οὗτος, τί, οὖν ὁ θαυμαστὸς οὗτος; ἆρά γε τῶν οἰκείων ὑπερεμάχει; ἆρα λοιβῆς καὶ κνίσσης ἐμέμνητο, καὶ ὧν αὐτῷ συνήθως ἐτέλουν τὰς ἑκατόμβας ἐπιθύοντες, οὐμενοῦν ἀλλὰ τί φησίν· Φεύγειν, καὶ φεύγειν, ξύλινον τεῖχος παρασκευασάμενος οὕτω τὸ ναυτικὸν δηλῶν. δι' οὗ μόνου φησὶν αὐτοὺς σωθήσεσθαι τῆς πόλεως ἐμπρησθείσης. ὢ μεγάλης θεοῦ βοηθείας. εἶτα πολιορκείαν οὐ μόνον τῶν ἄλλων κατὰ πόλιν οἰκοδομημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν τοῖς θεοῖς ἀφιερωμένων προλέγειν δῆθεν προσποιεῖται. τοῦτο δὴ καὶ δίχα χρησμοῦ, τοῖς πᾶσιν, ἐκ τῆς τῶν πολεμίων ἐφόδου προσδοκᾶν ἦν. εἰκότα δῆτα ποιῶν ὁ συγγραφεὺς διαπαίζει πάλιν. τὴν ἑλληνικὴν ἀπάτην ἐξελέγχων ἐν τούτοις. Ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα ἴσως ἐθελοκακοῦ τινός ἐστιν. ἐκεῖνα δὲ δεῖ μᾶλλον εἰς τὴν κρίσιν προάγειν, τὰ πρὸς Ἀθηναίους· καὶ δὴ λεγέσθω τὰ πρὸς Ἀθηναίους.

Ὦ μέλεοι, τί κάθησθε, &c.

Ἰδοὺ δή σοι τὸ πρὸς Ἀθηναίους λόγιον, ἧπου τι μαντικὸν ἔνεστι· οὐ γὰρ οὕτως ἐθάρρεις αὐτῷ, νὴ Δία, φαίης ἄν. εἰ δὲ προσθείης

ἃ δεομένῳ βοηθεῖν αὐτοῖς ἐπιλέγεται, γνωσθήσεται ἰδοὺ δὴ προσκείσθω.

Οὐ δύναται Παλλὰς Δὶ Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι, &c.
Ἄξιός τι σοι ὁ Ζεὺς τοῦ Διός, ὦ υἱὲ τοῦ Διός.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀθηνᾶ τῆς Ἀθηνᾶς, ὦ τῆς Ἀθηνᾶς ἀδελφέ. ἥ τε σπουδὴ αὕτη καὶ ἡ ἀντισπουδία, ἐπιπρέπει τῷ πατρὶ καὶ τῇ θυγατρὶ, μᾶλλον δὲ τοῖς θεοῖς, ὅτι Ὀλύμπιος οὗτος ὁ τὴν μίαν ταύτην πόλιν ἐξελεῖν ἀσθενῶν, εἰ μὴ, ἀπὸ Σούσων ἐπαγάγῃ αὐτῇ τὸ ἄπειρον ἐκεῖνον στρατόν. μέγας τις ἄρα ἦν, καὶ τὴν τοῦ παντὸς κυρίαν ἔχων, καὶ πιθανὸς ἅμα, ἐκ μὲν τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην κινῶν ἔθνη τοσαῦτα. ἐν δὲ τῇ Εὐρώπῃ μίαν πόλιν ἀνατρέψαι ἀδύνατος ὤν. καὶ σὺ δὲ ὁ τολμηρὸς ἅμα, καὶ ἐπὶ τῷ μηδενὶ ῥιψοκίνδυνος οὐκ οἰμώζεις, (εἴποιεν ἂν ἄνθρωποι, ὑπὲρ ὧν ἡ Παλλὰς οὐ δύναται τὸν Ὀλύμπιον ἐξιλάσασθαι) ἢ οὐ τοῖς ἀνθρώποις ἐμήνιεν ὁ Ζεὺς, ἀλλὰ τοῖς λίθοις καὶ τοῖς ξύλοις. Κἄπειτα σὺ μὲν τοὺς ἀνθρώπους ἔσωζες. ὁ δὲ τὰ οἰκοδομήματα ἐνεπίμπρα τῷ πυρί. οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ κεραυνὸς τηνικαῦτα. ἢ μή τι μᾶλλον ἡμεῖς τολμηροί τε ἐσμὲν καὶ ῥιψοκίνδυνοι, οὐκ ἐπιτρέποντες ὑμῖν οὕτω φιληναφεῖν. πῶς δὲ ὦ μάντι, ὅτι μὲν ἡ θείη Σαλαμὶς ἀπολεῖ τέκνα γυναικῶν ᾔδεις, πῶς δὲ οὐδὲ τοῦτο ᾔδεις, ὅτι τὰ τέκνα τῶν γυναικῶν εἴποι μὲν ἄν τις εἶναι καὶ τὰ οἰκεῖα. εἴποι δ᾽ ἂν καὶ τὰ πολέμια αἰσθόμενος τοῦ κακοτεχνήματος. περιμένειν δὲ δεῖ τὸ ἀποβησόμενον. ἓν γὰρ δεῖ τι τούτων ἀποβήσεσθαι· ἡ γὰρ δὴ Σαλαμὶς ἡ θείη οὐδὲ ἡττωμένων ἀφήρμοσεν ἄν, ὡς εἰς οἰκεῖον οὕτως ἐπιφωνουμένη, ἥτε μελλούσης τῶν νηῶν μάχη, ἤτοι σκιδναμένης Δημήτερος ἢ συνιούσης καταπέπλασται τῇ ποιητικῇ σεμνολογίᾳ, ἵνα γένηται μάντευμα ἀφώρατον τῷ σοφισμῷ, καὶ μὴ εὐθὺς καταφανὲς ᾖ ὅτι ἐν χειμῶνι μάχη ναυτικὴ οὐ συνίσταται ἤδη δὲ οὐδὲ ἡ τραγῳδία ἀφανὴς, οὐδὲ θεοὶ ἐπεισκυκλούμενοι. ὁ μὲν ἱκετεύων. ὁ δὲ οὐ καταkαμπτόμενος, χρήσιμοι τῷ μέλλοντι καὶ τῇ τοῦ πολέμου παραδόξῳ ῥοπῇ, ὁ μὲν σωζομένοις, ὁ δὲ ἀπολλυμένοις. εἴτε γὰρ σώζοιντο, ἰδοὺ αἱ τῆς Παλλάδος λιταὶ προμεμήνυνται, ἱκα-

ναὶ

ναὶ οὔσῃ κάμψαι τὴν τοῦ Διὸς ὀργὴν εἶπε καὶ μὴ οὐδὲ τοῦτο τῷ μάντει ἀνασκευάσον· οὐ γὰρ δύναται Παλλὰς τὸν Δία ἐξιλάσασθαι. πρός τε τὰς ἡμικάκους τύχας ὁ τεχνίτης ἐκέρασε τὸ λόγιον. ὡς δὴ τοῦ Διὸς τῇ μὲν τὴν ἑαυτοῦ πρόθεσιν ἐκτελέσαντος· τῇ δὲ τὴν δέησιν τῆς θυγατρὸς οὐ περιφρονήσαντος, τότε πυργώματα ὅτι πολλὰ ἀπολεῖται, εἰ μετὰ ναρθήκων ἀλλὰ μὴ μετὰ σιδήρου καὶ πυρὸς ἐπήεσαν, τάχα ἂν ψεῦδος ἦν, ὁπότε καὶ μετὰ ναρθήκων ἔπραξαν ἀντὶ πάντων οἱ τοσοῦτοι. ἀλλ' ἐγώ, φησιν, ἐξεῦρον τὸ ξύλινον τεῖχος, τὸ μόνον ἀπόρθητον συμβούλευμα σοίγε, ἀλλ' οὐ μάντευμα. οὐκ ἀπεοικὸς τῷ φεύγειν μηδὲ μένειν, μηδὲ δεῖσθαι κακὸν εἶναι. ὁ γοῦν ἐπιλυσάμενος ἐκεῖνος τὸ αἴνιγμα οὐ χείρων ἦν σου καθιδεῖν, ὅτι ἡ τῶν Ἀθηναίων πόλις πρόφασις ἦν τῷ Πέρσῃ τῆς ὁδοῦ, καὶ ἡ πᾶσα ἔλασις ἐπὶ ταύτην πρώτην τε καὶ ἐξοχωτάτην ἐγένετο. ἐπεὶ καὶ ὁ ἄμαντις ἐγὼ τοῦτ' αἰσθόμενος, καὶ τὸν Ἀθηναῖον ἄν, οὐ μόνον τὸν Λυδὸν, ἐκέλευον φεύγειν νῶτα ἐπιστρέψαντα, ἔτι γάρ ποτε κάντιος ἔσται. Πολλὴ γὰρ ἱπποσύνη, καὶ πεζὸς ἐπέρχεται ὅτι δὲ ναῦσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἤπειρον. καὶ γὰρ ἦν γελοῖον ἔχοντας ναυτικὸν καὶ ἐπὶ θαλάσσης κατοικοῦντας μὴ οὐ πασσυδὶ σκευωρησαμένους, καὶ τροφὰς ὅσας εἶχον συνεμβαλλομένους σώζεσθαι παραδόντας τοῖς βουλομένοις τὴν γῆν.

Sed age jam horum confutatione præmissa, vetustissima Delphorum Oracula, quæque (NB) *Græcis præsertim historiis ad miraculum usque celebrantur, è superiore memoria repetamus, eaque ab eodem quemadmodum redarguantur videamus. Persarum ingens adversus Athenienses exercitus in armis erat: Hi cum nullam sibi spem salutis nisi in uno Deo reliquam viderent, quem ipsi non satis noverant, tutelarem tamen ac patrium defensorem invocabant. Nimirum is Apollo Delphicus erat. Quid ergo hic Numen egregium? an pro suorum salute dimicavit? An libaminum, aut nidoris, an cœterorum meminit, quæ suum in honorem, immolandis more institutoque majorum Hecatombis, ab iis fiebant? Nihil minus. Quid ergo jubet? fugere, sed ita fugere, ut ligneo muro, (ita nempe classem vocabat,) ad fugam uterentur: atque hanc unam, inflammata jam Urbe, salutis expediendæ rationem esse dicebat. Præclarum enimvero Numinis auxilium. Deinde non aliorum tantum Urbis ædificiorum,*

 sed

ſed eorum quoque ſcilicet, quæ ſacra Diis erant, peſtem ſe fingit excidiumque prædicere. Atqui ſatis id vel ex ipſa hoſtium impreſſione, citra ullum Oraculum, exſpectari potuit. Itaque jure profecto noſter ille ſcriptor hunc rurſus Græcorum errorem lepide ac facete his verbis illudit.

[Hactenus Euſebius.]

At iſta forte malitioſi prævaricatoris fuerint, adeoque præſtiterit, quid ab eodem Athenienſes reſponſi tulerint, in quæſtionem ac diſceptationem vocare. Age ergo cujusmodi tandem illud ſit, videamus:

Quid ſtolidi hæretis? miſera quin ceditis urbe?
Ut cui non ſolidum caput ægro in corpore ſurgat,
Non Palmas, imosve pedes ſua robora firment.
Namque illam flammæ, Syriosque in prælia currus
Sternet agens Mavors, atque altas funditus arces
Eruet, ac ſuperum templis incendia mittet,
Qui nunc fortaſſis magno terrore ſubacti
Expreſſo ſudore fluunt.

Ecce tibi quid Athenienſibus Oraculi fuderit: num quod in eo vel tenuiſſimum eſt Divinationis veſtigium? Quippe, tu enim (dicat aliquis) id Oraculi ſcilicet, ſi aliud nihil fuerit, carpere ac traducere audeas: at ſi quæ auxilium flagitantibus adjunxit, addideris, tum quale demum illud ſit, intelligetur. Audiamus ergo,

Jam magnum placcare Jovem Jove nata Minerva
Haud precibus votisque poteſt.
Quod tamen indomita cognovi ex Virgine pandam:
Ut reliquis Victor potiatur,
Lignea ſecuro conſiſtere mœnia vallo,
Optatamque tibi ſobolique afferre ſalutem
Juppiter indulſit natæ. Tu, ne pedes hoſtis,
Neve eques hic ſtantem inveniat, dare terga memento.
Namque infeſta tibi trahet obvius agmina Ductor.
Divina ô Salamis, matrum tu pignora perdes,
Sive Ceres diſperſa ierit, ſeu venerit ipſa.

Jovem

Jovem Hercle tu nobis Jove dignum, ô Jovis fili;
Dignam Minerva Minervam fingis, ô Minervæ frater!

Et ista voluntatum studiorumque pugna, Patrem admodum & filiam, imo Deos omnino decet. Quin etiam Olympius iste tuus, qui nisi adductum fusis (N B) in finitum exercitum admoveret, urbi uni expugnandæ par esse non posset, magni aliquid est videlicet, atque ejusmodi, penes quem sit orbis potestas universi. Nam illud quidem quam vero simile, ut cui ad evertandam unicam Europæ urbem vires defuerint, idem ex Asia vim tantam populorum in Europam agere concitareque potuerit. Tu autem, ô noster, audax, (dicant homines illi, quibus Jovem Olympicum exorare Minerva non potest;) qui ubi causæ nihil est, usque adeo præceps in adeundis periculis esse soles, hunc ad casum non ingemiscis? An vero lapidibus lignisque Jupiter, non hominibus succensebat, ut homines quidem pesti subduceres. Is autem ædificia adscititio quodam igne consumeret? nec fulmen ei tum suppetebat. Nisi tamen audaciores ipsi sumus, nimiumque sine causa præcipites, qui ne vos quidem libere nugas agerere patiamur. At quomodo tamen, Bone Vates, futurum noveras, ut mulierum fœtus divina Salamis perderet, idem utrum id sementis, an messis tempore futurum esse ignorabas? Imo cur ne hoc quidem noveras, fœtus illos mulierum ut suos ac proprios, sic etiam hostium liberos, à quolibet qui ludificationem subodoraretur, intelligi omnino posse? At exitus nimirum expectandus est? prorsus enim alterutrum eveniat oportet. Nam ista quidem divina Salamis, utri tandem vincerentur, semper utique cum Oraculo congrueret, quasi ad commiserationis sensum ejusmodi carmine vocaretur. Navalis autem pugna sub sementis messisve tempus futura, specie verborum plane poëtica fingebatur, ne responsi vanitas his verborum argutiis tecta deprehendi posset; neve id omnes continuo viderent, navalem pugnam committi sub hiemem non solere. Jam vero ne ipsius quidem tragœdiæ finis, aut invectoram Numinum ratio obscura est. Supplex alterum, alterum minus exorabile fingitur: utrumque in futuri casum & ancipitem bellorum inclinationem opportune, alterum quidem si salvi forent, alterum vero si perirent. Nam si ab initio liberarentur, eò tibi ante Minervæ preces insinuatæ erant quæ ad frangendum Jovis iracundiam satis haberent Virium: sin autem; ne id quidem Vati improvisum: Nec enim Jovem, inquit, exorare Minerva potest. Ita suum istuc Oraculum in tristis læte-

que sortis exitium bonus Artifex temperavit; ut Jupiter & satis consilio fecisse suo, nec tamen omnino filiæ observantiam repudiasse videretur. Nam arces quidem plurimas exscindendas esse, id si modo ferulis, non autem ferro ignique armati urbem invaderent, falsum esset fortassis: tametsi aliquid tanta solis etiam instructa ferulis multitudo potuisset. At ligneum, inquit, murum inveni, qui unus expugnari non posset. Consilium das, Apollo, non Divinas: & consilium quidem alteri, huic geminum,

J, fuge, rumpe moras; nec probro ignavia detur.

Et vero, qui tuum hoc ænigma solvit, is nihilo sane minus quam tu, id videbat, Athenas Persam excivisse, in eamque urbem, utpote omnium principem ac celeberrimam impetum belli universum incumbere. Nam ego ipse qui nihil Divinando possum, ubi rem sensissem, non Lydo tantum, sed etiam Atheniensi, ut tergo verso fugeret, omnino auctor essem. Etenim

— — — Adversus huic etiam sese inferat hostis,
Quippe ingens Equitum & Peditum vis ingruit.

Mari vero, non terra fugam suaderem. Ridiculum enim foret, homines & classe instructos, & mari proximos, non collectis uudique vasis, & quicquid ad manum commeatus esset in naves comportato, salutem expedire terra quibus ea placeret libenter relicta. Hisce jam allegatis exemplis, nonnulla alia adjungere lubet, sed paucis. Apud Justinum notatu dignum reperi p. m. 127. *Appulis erat tunc temporis urbs cui nomen erat Brundusium quam Ætoli sequuti, tum fama rerum in Troja gestarum clarissimum ac nobilissimum Ducem, Diomedem, condiderant: sed pulsi ab Appulis, consulentes Oracula responsum acceperant, locum quem repetissent, perpetuo possessuros. Hac igitur ex causa, per Legatos cum belli comminatione, restitui sibi ab Appulis urbem postulaverant. Sed ubi Appulis Oraculum innotuit, interfectos legatos in urbe sepelierant, perpetuam sedem ibi habituros. Atque ita defuncti responso, diu urbem possederunt.* Hoc ratione Ætoli misere se delusos deprehenderunt: illi enim cum crederent sese vivos urbem illam perpetuo possessuros sero nimis cum mœrore didicerunt, Legatis occisis sedem perpetuam ibi saltem fuisse concessam. De Lacedæmonibus narrat Herodotus

lib. I.

lib. I. p. XXVIII. quod antequam bellum susciperent contra Arcades Pythiam consiluerint ac hoc acceperint responsum:

> Ἀρκαδίην μ' αἰτεῖς; μέγα μ' αἰτεῖς· οὔτι δώσω
> Πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἔασιν,
> Οἵ σ' ἀποκωλύσουσιν. ἐγὼ δέ τοι οὔτι μεγαίρω.
> Δώσω τοι Τεγέην ποσσίκροτον ὀρχήσασθαι,
> Καὶ καλὸν πεδίον σχοίνῳ διαμετρήσασθαι.

Ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ἤκουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, Ἀρκάδων μὲν τῶν ἄλλων ἀπείχοντο, οἱ δὲ, πέδας φερόμενοι, ἐπὶ Τεγεήτας ἐστρατεύοντο, χρησμῷ κιβδήλῳ πίσυνοι, ὡς δὴ ἐξανδραποδιούμενοι τοὺς Τεγεήτας. ἑσσωθέντες δὲ τῇ συμβολῇ, ὅσοι αὐτῶν ἐζωγρήθησαν, πέδας τε ἔχοντες τὰς ἐφέροντο αὐτοὶ, καὶ σχοίνῳ διαμετρησάμενοι τὸ πεδίον τὸ Τεγεητέων, ἐργάζοντο. αἱ δὲ πέδαι αὗται ἐν τῇσιν ἐδεδέατο, ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἦσαν σῶαι ἐν Τεγέῃ, περὶ τὸν νηὸν τῆς Ἀλαίης Ἀθηναίης κρεμάμεναι.

Hoc est:

> *Me potis Arcadiam? multum petis: haud tibi tradam.*
> *Multa apud Arcadiam vescentes glande viri sunt,*
> *Qui te rejicient tibi ego haud invidero quicquam,*
> *Saltandam Tegeam planta plaudente daturus:*
> *Neque queas campum metiri fume feracem:*

Hæc responsa ubi accepere Lacedæmonii, à cæteris Arcadibus abstinentes, bellum intulerunt Tegeatibus, ferentes secum compedes: videlicet captioso freti Oraculo, tanquam essent ipsi redacturi Tegeatas in captivitatem. Verum congressi prælio ac fugati, quicunque eorum vivi sunt capti, eisdem quos ipsi attulerunt compedibus induti, campum Tegeatem metiti fune coluerunt. Compedes autem quibus vincti fuerant, ad nostram usque memoriam incolumes fuere circa templum Minervæ Aleæ apud Tegeam suspensæ. Legimus etiam apud Valerium Maximum lib. I. cap. de Miraculis fol. m. XXVII. *Eodem* (Apollinis scilicet) *Oraculo Macedonum rex Philippus admonitus ut à quadrigæ violentia salutem suam custodiret:*

toto regno disjungi currus jussit: eumque locum qui in Bæotia Quadriga vocatur semper vitavit, nec tamen denunciatum periculi genus effugit: Nam Pausanias in capulo gladii, quo eum occidit, quadrigam habuit cælatam. Sic etiam idem Valer. Max. F. M. XXV. de Appio narrat, quod ab Apolline Delphico sciscitanti de gravissimi belli Pompeium inter & Julium Cæsarem eventu, hoc responsum fuerit datum: (N B. *Inter obscuras verborum ambages*, inquit Valer.) *nihil ad te Romane bellum hoc, Eubææ Cælam obtinebis, at is ratus consiliis se Apollinis moneri, ne illi discrimini interesset, in eam regionem secessit quæ Cæla Eubææ nomen obtinet, ubi ante Pharsalicum certamen morbo consumptus prædictum à Deo locum sepulturæ possedit.* De ejusmodi prædictionibus flexiloquis & ambiguis legi possunt Seldenus de Dis Syris Syntag. I. cap. II. Mornæus de Veritate Relig. Christ. p. m. 492. ubi de Manfredo cum Carolo Andegavemsi de Regno Neapolitano dimicaturo, &c. Balduni. Cas. consc. lib. III. cap. II. &c. Hoc pacto etiam olim deceptus fuit Epaminondas qui ex Apollinis Delphici Oraculo acceperat pelagus sibi cavendum, atque hinc sic referente Pausania, in Arcadicis p. m. 246. Καὶ ὁ μὲν τριήρους τε μὴ ἐπιβῆναι, μηδὲ ἐπὶ νεὼς φορτίδος πλεῦσαι δέος εἶχε, τὸ δὲ ἄρα Πέλαγος δρυμὸν καὶ οὐ θάλασσαν προέλεγεν ὁ Δαίμων. Χωρία δὲ τὰ ὁμώνυμα καὶ Ἀννίβαν ὕστερον τὸν Καρχηδόνιον, καὶ πρότερον ἔτι Ἀθηναίους ἠπάτησεν. Ἀννίβᾳ γὰρ χρησμὸς ἀφίκετο παρὰ Ἄμμωνος, ὡς ἀποθανὼν γῇ καλυφθήσεται τῇ Λιβύσσῃ. *Quare fuit illi præcipua cautio, ne aut triremibus, aut oneraria unquam navi veheretur: at præmonuerat Deus non mare, sed saltum eum devitandum, cui Pelagus nomen. Hæc nominum ambiguorum similitudo Annibalem postea Carthaginensem, & Athenienses antea fefellit. Annibali quidem Oraculum redditum fuerat ex Ammonis fano, fore ut ut mortuus Libyssa terra contegeretur:* Tale etiam Oraculum invenitur apud Diodorum Siculum Bibliothec. Histor. lib. XX. Amilcari enim Carthaginensium Duci Syracusas obsidenti Oraculum promisit, illum postridie in urbe cœnaturum. Hinc Amilcar credidit se urbe illa potiturum, sed misere se deceptum repperit. Captus enim ab obsessis in urbem illam fuit deductus, ac paucos post dies crudeliter ab ipsis trucidatus, periit. Similia etiam ambiguorum Oraculorum

rum exempla profert idem Diodorus de *Satyro* & *Eumelo*, ibidem, quæ Lector curiosus ibi legere poteſt. Tale flexiloquum ac ambiguum Oraculum diabolus protuliſſe creditur Geneſ. cap. III. vers. V. quando dixit Primis noſtris Parentibus, *Diis eritis ſimiles*. Per vocem enim אלהים *Elohim* non intellexit verum Deum, ſed per reſervationem mentalem potius ſe ipſum aut falſos Deos, uti etiam conſtat vocem illam *Elohim* non ſemper attribui vero Deo, ſed & aliis creaturis, ſive Angelis, idolis ac etiam ipſis Diabolis, Angelis malis quibus per lapſum ſimiles facti ſunt Parentes noſtri. Diabolo nomen Dei hujus ſeculi datur in Sacra Scriptura, ideoque illud nomen quod Deo & creaturis attribuitur, אלהים *Elohim*, non video cur & illi non poſſit dari aut debeat illi denegari. Aben Ezra vocem illam כאלהים *ſicut Dii* interpretatur כמלאכים *ſicut Angeli*, & Rabbi Jonathan, כמלאכין רברבין *ſicut Angeli principes*. Hiſce diutius immorari non judicamus neceſſum, ideoque concludimus verbis Lactantii noſtri lib. II. de Orig. erroris Cap. XIV. *Sciunt illi quidem futura multa ſed non omnia; quippe quibus penitus conſilium Dei ſcire non licet: & ideo ſolent reſponſa in ambiguos exitus temperare.* Quis nunc pro Divinitus inſpiratis habere audeat Sibyllas, Apollinis ſpiritu fraudulento, uti illæ ipſæ paſſim confitentur, motas? Quis porro Sibyllas Divinitus fuiſſe inſpiratas judicabit, quando perpendet nugas & quisquilias multas, errores, hæreſes, & mendacia innumera, quæ Sibylla hæc fictitia profert, uti paſſim obſervavimus in diſſertationibus noſtris, nunquid quiſpiam cui mens ſana eſt in corpore ſano, pronuntiare audebit talia potuiſſe proficiſci à Dei Spiritu ſapientiæ cœleſtis fonte, qualia jam ex ipſis Sibyllis, proferemus? Scribit pſeudo-Sibylla, Adami nomen eſſe tetragrammaton, lib. II. p. m. 216.

Αὐτὸς δὴ Θεός ἐσθ' ὁ πλάσας τετραγράμματον Ἀδάμ,
Τὸν πρῶτον πλασθέντα, καὶ οὔνομα πληρώσαντα
Ἀντολίην τε, δύσιν τε, μεσημβρίαν τε, καὶ ἄρκτον.

Hoc eſt:

Nimirum Deus is finxit tetragrammaton Adam
Qui primus fictus fuit, & qui nomine complet
Ortus, Occaſus, Auſtrum Boreamque rigentem:

 Hæc

Hæc Sibylla gloriatur se fuisse cum Noacho in Arca, ideoque censendum videtur, cum unica tum temporis tantum exstaret Lingua, illam debuisse gnaram fuisse Linguæ Hebraicæ, in qua vocem אדם, tribus tantum constare literis, αὐτοψία ipsa demonstrat. Valde miramur & nescimus qua de causa Cl. ac Doctissimus D. Isaacus Vossius, dixerit in lib. suo de Sibyllinis Oraculis p. m. 44. falsum esse quod viri Docti scripserunt, tribus nempe literis tantum apud Hebræos hanc vocem constare, quoniam compendii gratia unica vocalis in scribendo omittitur, cum secus illud sese habeat in pronuntiatione: verum pace tanti viri hoc existimamus, vocabulum aut nomen primi nostri parentis tantum tribus literis constare אָדָם, in pronuntiatione apud Occidentales quidem quatuor numerantur literæ, quoniam a pro litera apud illos reputatur, verum apud Orientales haud ita obtinet: litera א apud Hebræos non significat per se *a*, nunquam significat sed vel *i* vel *o* pro ratione punctorum, itaque אָ cum kamets subscripto *a* efficit, ibique illud compendium quod allegat D. Vossius non apparet, ubinam ergo illud inveniemus? in ultima syllaba דָם non reperimus illud scriptionis compendium, ideoque assertioni illi Vossianæ non assentimur, si in ultima syllaba דָם kamets pro litera accipiatur, cur etiam non in prima אָ? & sic in illa voce non solum quatuor, verum quinque reperirentur literæ, quod incongruum esse nos judicamus. Hoc enim modo in omnibus illis verbis ex gr. פעל, פקד, אמר, &c. cum adjectis vocalibus non tantum tres sed quinque literæ deprehenderentur. Notandum etiam apud Hebræos distingui literas à vocalibus: Quis porro D. Vossio revelavit, Judæum fuisse illum qui Græcis scribens lusit in Adami vocabulo? quodnam sic sentiendi habuerit fundamentum, quodnam in illis versibus viderit κριτήριον statuendi illos à Judæo fuisse conscriptos, optassemus Vir Doctiss. indicasset: imo illum non fuisse Judæum potius concluderemus & scriptorem Linguæ Hebrææ ignarum, quoniam vocem Adami Græcorum more, quatuor literis constare existimavit & scripsit. Putat porro hic Sibyllista, Adami nomine designari quatuor mundi cardines & plagas, quod quo fundamento nitatur non indicat: saltem Scriptura Sacra illud non innuit. Si hariolari liceret, homine Judæo digniora hoc nomine indicari sustinere possemus: quid obstaret quominus pro quatuor mundi cardinibus, substituamus

mus designari hac voce, *Adami*, secundum Græcos pronuntiata: אַבְרָהָם דָּוִד אַהֲרֹן מָשִׁיחַ: hoc est: *Abraham*, *David*, *Aharon*, *Messias*. Judæi quævis comminiscuntur ut Messiam suum ubique reperiant: imo & D. Paulus Servatorem nostrum Jesum Christum cum Adamo comparat, posterioris Adami nomine illum designans: quis porro à Spiritu Sancto motam fuisse Sibyllam credit quando à voce Græca Ἀδὰμ derivari vocem ᾅδης dicit? hoc modo loquitur & canit prætensa Sibylla. lib. I. p. m. 164.

Ἅδην δ' αὐτὴ κάλεσαν, ἐπεὶ πρῶτος μόλεν Ἀδὰμ
Γευσάμενος θανάτου, γαῖα δέ μιν ἀμφεκάλυψε.
Τοὔνεκα δὴ πάντες οἱ ἐπιχθόνιοι γεγαῶτες
Ἀνέρες εἰν ἀΐδαο δόμοις ἰέναι καλέονται.

Hoc est:

Est ᾅδης quod eo primus descenderit Adam,
Vita defunctus quando est tellure repostus.
Hinc homines quotquot fuerint telluris alumni,
Internas Orci sedes dicuntur adire.

Hæc quam insulsa sit Etymologia, unicuique patebit, hæc sequentia si perpendantur. Primo notandum quid sit ᾅδης, Etymologicum magnum interpretatur hoc modo: Ἅδης, χωρίον ἀφεγγὲς, σκότους αἰωνίου, καὶ ζόφου, παρὰ τὸ εἴδω, εἴδης καὶ μετὰ τοῦ στερητικοῦ α ἀείδης, ἐν ᾧ οὐδὲν βλέπομεν. Ἅδης γὰρ ἡ σκοτεινὴ οἰκία, hoc est, *Ἅδης est locus sine luce, tenebrarum æternarum & caliginis; ab εἴδω video fit εἴδης, & cum a privativo fit ἀείδης in quo nihil videmus. Ἅδης enim est tenebrosa domus.* Apud Sacros Novi Testamenti Scriptores certum est voce hac nisi rem malam designari, locum unum aut alterum si exceperis: semper autem aut plurimis in locis illa in significatione reperiri luce meridiana clarius apparet. Pro inferis vocem illam usurpari constat ex Matthæi Cap. XI. vers. XXIII. Καὶ σὺ Καπερναοὺμ, ἡ ἕως, τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδου καταβιβασθήσῃ; *& tu Capernaum, quæ es usque ad cœlum sublata, ἕως ᾅδου, usque ad inferos deprimeris.* Et Cap. XVI. vers. XVIII. καὶ πύλαι

Ἅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. *Et portæ inferorum non superabunt eam.* Et Lucæ cap. X. vers. XV. Καὶ σὺ Καπερναοὺμ ἕως τοῦ οὐρανοῦ ὑψωθεῖσα, ἕως ᾅδου καταβιβασθήσῃ. *Et tu Capernaum quæ usque ad cælum elata es, usque ad inferos deprimeris.* Ibidem Cap. XVI. vers. XXIII. Καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὁρᾷ τὸν Ἀβραὰμ ἀπὸ μακρόθεν. *Et apud inferos sublatis oculis suis, quum esset in tormentis, vidit Abrahamum è longinquo.* Sic etiam Apocal. cap. I. vers. XVIII. Καὶ ἔχω τὰς κλεῖς τοῦ ᾅδου καὶ θανάτου. *Et habeo claves inferni & mortis.* Et Cap. VI. vers. VIII. Καὶ ὁ Ἅδης ἀκολουθεῖ μετ' αὐτοῦ. *Et infernus sequebatur eum.* Item cap. XX. vers. XIII. & XIV. Καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ ᾅδης ἔδωκαν τοὺς ἐν αὐτοῖς νεκρούς. *Mors quoque & infernus reddiderunt mortuos quos habebant.* & vers. XV. καὶ ὁ θάνατος καὶ ὁ Ἅδης ἐβλήθησαν εἰς τὴν λίμνην τοῦ πυρός. *Mors autem & infernus conjecti sunt in stagnum ignis.* Ex omnibus hisce patet vocem Ἅδης non sumi nisi pro inferno: interim tamen monendus est Lector, I. ad Corinth. cap. XV. vers. LV. aliter posse explicari vocem Ἅδης quam in superioribus; sed nunc omnia heic referre nec vacat nec nostri est instituti. Si ergo nunc per Ἅδην intelligit Sibylla infernum, quemadmodum ubique in Novo Testamento vox hæc hoc sensu usurpatur, scilicet pro loco damnatorum: quid igitur dicendum, Adamum morientem descendisse ad inferos, ac fuisse damnatum: hoc certe nos non credimus, judicamus potius illum post datam promissionem de salute per Christum recuperanda, resipuisse, ac per Dei gratiam fuisse salvatum. Verum Sibyllam hoc non intendere regerat quispiam, quandoquidem dicit, omnes homines huic fato fuisse, & esse obnoxios, atqui non omnes damnantur homines, verum omnes moriuntur, nemo enim à morte est exemptus, atque hoc pacto dicendum esset, per Ἅδην mortem, vel statum mortis esse intelligendum: sensum autem talem si verbis Sibyllinis dare velimus, tum illico mendax deprehendetur hæc Prophetissa. Falsum enim est, Adamum primum fuisse qui mortem obierit, Cainus enim fratrem Abelem crudeliter trucidavit superstitibus adhuc Primis nostris Parentibus: nunquid mentiuntur qui motu Spiritus Sancti loquuntur? quapropter nos Sibyllam pro Divinitus inspirata non habemus.

CAPUT XXIII.

in quo porro probatur,

SIBYLLAS

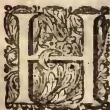
non fuisse

DIVINITUS

inspiratas.

BREVIARIUM.

SPiritus Sanctus novit Linguam Græcam, Sibylla, Barbare scribit; quod exemplis ostenditur. Etymologias futiles proponit ut & voces inusitatas ac novas. Sibyllæ error de animarum statu post mortem. Origenis error notatus & refutatus. Sibylla refellitur. Tertullianus de Statu animarum post mortem. Pœnæ infernales sunt æternæ. De igne purgatorio per quem boni æque ac mali transibunt. De hac opinione sententiæ Patrum Latinorum ac Græcorum. Opinio hæc refutatur. Locus Psalmi L. vers. III. *explicatur. Uti & locus* I. Corinth. cap. III. vers. XIII. *Ex illo loco non potest probari Papistarum ignis purgatorius. Refellitur fabula de purgatorio igne, quo omnes omnino homines ultimo die purgandos asserit Sibylla. Crassetus refutatur. Animas post separationem à corpore fuisse in Paradisum admissas refutatur, ac in cœlum fuisse receptas probatur.*

HActenus nonnulla proposuimus, quibus luce meridiana clarius patere existimamus, auctorem Sibyllinorum horum carminum non fuisse Divinitus inspiratum: argumentum hoc ulterius prosequi hoc capite nobis consultum videtur, ut nimis creduli, erroris convincantur: mendacia quam plurima jam

antea notavimus : videamus nunc, utrum talia, qualia jam referemus à Sancto Dei Spiritu possint proficisci? Nemo reperitur inter homines, nostro quidem judicio, qui negare audeat Spiritum Sanctum callere Linguam Græcam. Apostoli enim Pentecostes die Græcis Græce fuisse locutos testatur S. Lucas Act. cap. II. & quod probe notandum, ornate loquebantur, hoc enim verbum ἀποφθέγγεσθαι vers. IV. innuit : quis autem credat tam inconcinnas & Barbaras voces, tam ridiculas Etymologias, quales quam plurimæ apud Sibyllas leguntur, à Spiritu Sancto fuisse dictatas? Quid videtur Græcæ Linguæ gnaro lectori, quando Sibylla lib. primo p. m. 188. vers. IX. dicit

Καὶ τότε Ἰσραὴλ μεμεθυσμένος οὐχὶ νοήσει,
Οὐδὲ μὲν αὐδήσει μεμεθυσμένος οὔασι λεπτοῖς.

Hoc est:

Et tunc Israël ebrius, non mente videbit,
Non oculis cernet, non auribus audiet ipsis.

Verbum αὐδήσει in audiendi significatione sumit : apud quem probatæ scriptionis auctorem verbum hoc illo modo usurpatur? certe nullum. αὐδάω apud Lexicographos significat quidem *vocem edo, loquor*, nullibi autem denotat *audio*. Notandum porro verbum τράχυς reputari à Sibylla generis esse fœminini, quod plane repugnat. Consulantur Lexicographi & Glossaria. Quid? nunquid Divinus Spiritus quo se actam fuisse gloriatur Sibylla, ignoravit verborum genera? O lepidum Spiritum Sibyllinum! Ejusmodi plura in notis ad ipsa Oracula observabuntur. Quid porro tibi videtur, benevole lector, de hac Jovis aut Διὸς Etymologia? Hoc modo loquitur Sibylla p. m. 227.

— — Καὶ ἔπειτα Ῥέη τίκεν ἄρσενα παῖδα,
Τὸν ταχέως διέπεμψε, λαθρηίδιον ἢ τρέφεσθαι,
Ἐς Φρυγίην, τρεῖς ἄνδρας ἐνόρκους Κρῆτας ἑλοῦσα
Τ' οὕνεκά οἱ Δί' ἐπωνομάσαν, ὅτι οἱ διεπέμφθη.

Inde marem peperit puerum Rhea, continuoque
In Phrygiam per tres furtim dimisit alendum

Juris-

Jurisjurandi constrictos relligione,
Cretenses: ideoque Jovem dixere quod esset
Missus. — — — —

An non hæc certe Spiritu Divino digna est etymologia! quis dubitare audeat? hoc modo pro Divinitus data Etymologia obtrudere possemus, dicentes Δευκαλίων *Deucalion* deduci παρὰ τὸ δεῦρο καλεῖν: plane similem Etymologiam reperimus lib. I. p. m. 167.

Γρήγοροι ἀλφιστῆρες, ἐπωνυμίης μετέχοντες
Ταύτης, ὅττι φρεσὶν ἀκύμαντον νόον εἶχον.

— — — — — — *vocati*
Rite repertores vigiles: hoc nomen adepti,
Mentis inexhaustæ quod erant, & mole stupenda.

Sic etiam quoniam Deus sæpius in Scripturis vocetur Deus Sebaoth vel Sabaoth, Divinitus inspirata Sibylla existimavit esse Dei nomen, uti eum in modum loquitur lib. I. p. m. 184.

— — — — Ὁ μέγας Σαβαὼθ ἢ χολωθεὶς
Εἴρξει κωλύων. — — — —

— — — — *Sabaoth sed Maximus illum*
Reprimet indignans. — — — —

Et lib. II. p. m. 204.

Καὶ καθίσει Σαβαὼθ Ἀδοναῖος ὑψικέραυνος
Εἰς θρόνον οὐράνιόν τε μέγαν δέ τε κίονα πήξει

Tum vero Sabaoth Adonæus, fulminis author,
Defunctos reddet vitæ, Parcasque resolvet.

Siccine Sibylla Noachi Nurus & Japheti uxor Linguæ Hebrææ fuerit imperita? nunquid & hæ voces antiquis ignotæ à Spiritu Sancto promanarunt. Lib. II. mentionem facit vocis οἰκουμενικοῦ, σηρικῶν ἱματίων, lib. V. παίδων θεοχτίστων. Quæ voces sunt novæ nec antiquitatem talem præ se ferunt de quali pseudo-Sibylla gloriatur: legimus

Legimus quidem apud Damascenum de Synodo œcumenica, ut & apud multos alios scriptores: Utitur etiam S. Jacobus voce στηλοϐρώτω cap. V. vers. II. Sibylla etiam γαλλικανὸν πλῆθος lib. V. p. m. 316. Κελτηγύην Gallicam multitudinem & Galliam sic vocans, allegat; sed tum uti jam diximus, cadit illa prætensa Sibyllæ antiquitas: simulque concludendi datur occasio: à Spiritu Divino, quali se motam fuisse jactitat Sibylla, hæc non processisse verba: in notis forte plura hac de re proferentur. Videamus etiam nonnulla Sibyllinæ doctrinæ Capita, ut tanto clarius appareat, Sibyllas non fuisse Divinitus inspiratas. Nunc consulto præterimus quod Sibylla, uti ex ejus scriptis patet, misceat vera falsis, historiis sacris profanas. Multa refert de Saturno, Jove, Rhea, Junone, Cerere, Diana, Mercurio, Titanibus aliisque illius furfuris narratiunculis, quas ipsa Græcia mendax, ut & ipsi Latini, tantum pro fabulis venditarunt. Quis credat Spiritum Sanctum voluisse res adeo futiles hominibus proponi? Nos equidem non credimus, nec unquam credemus. Perpendamus etiam nonnulla S. Theologiæ Capita, quæ à falsa Sibylla proponuntur, deprehendemus illa esse plane ἄγραφα & ἀντίγραφα ac Spiritui Sancto in S. Scriptura loquenti contraria. Primo examinemus hanc Sibyllæ opinionem quam expressam habemus lib. I. p. m. 164.

Τ' οὕνεκα δὴ πάντες οἱ ἐπιχθόνιοι γεγαῶτες
Α'νέρες εἰν αἴδαο δόμοις ἰέναι καλέονται
Α'λλ' ἤτοι πάντες καὶ εἰν αἴδαο μολοῦντες,
Τιμὴν ἔσχηκαν, καὶ ἐπὶ πρῶτον γένος ἦσαν.

Hinc homines quotquot fuerint telluris alumni,
Infernas orci sedes dicuntur adire.
Et tamen hi (quamvis omnes acceperit orcus)
Ad primos primi generis referuntur honores.

Audiamus etiam Sibyllam lib. II. canentem p. m. 212.

Ε'κ μαλεροῖο πυρὸς, καὶ ἀθανάτων ἀπὸ βρυγμῶν
Α'νθρώπους σῶσαι δώσει καὶ τοῦτο ποιήσει.
Λεξάμενος γὰρ ἀῦσαθεὶς ἀπὸ φλογὸς ἀκαμάτοιο
Α'λλῳ ἀποστήσας, πέμψει διὰ λαὸν ἑαυτοῦ.

Ε's

Ἐς ζωὴν ἑτέραν καὶ αἰώνιον ἀθανάτοισιν,
Ἠλυσίῳ πεδίῳ, ὅθι οἱ πέλε κύματα μακρὰ
Λίμνης ἀενάου Ἀχερουσιάδος βαθυκόλπου.

— — — — — — ab ipsis
Oratus dabit ex ignis fervore perenni
Et gemitu servare homines: hoc conferet illis.
Namque leges stabiles, æternoque eximet igni,
Perque suos aliam in vitam mandabit, eamque
Æternam nullo morituris tempore, campo
Scilicet Elysio, longis ubi fluctibus olli
Sunt Acherusiadis æternæ stagna profunda.

Hunc errorem attributum fuisse, non solum Origeni verum etiam aliis quam plurimis, legimus passim etiam apud S S. Patres: de Origine quamvis nonnulli illum excusare conati sint, certum est illum ab eo immunem non fuisse. Sic de Origene scribit S. Augustinus de Civ. Dei lib. XXI. cap. XVII. de illis quos *Misericordes* vocat loquens, *qua in re Misericordior profecto fuit Origenes, qui & ipsum Diabolum atque Angelos ejus post graviora promeritis & diuturniora supplicia, ex illis cruciatibus eruendos atque sociandos Sanctis Angelis credidit: Sed illum & propter hoc & propter alia nonnulla & maxime propter alternantes sine cessatione beatitudines & miserias, & statutis sæculorum intervallis ab istis ad illos, atque ab illis ad istos itus ac reditus interminabiles, non immerito reprobavit Ecclesia.* Origenem sic sensisse olim testatur etiam Athanasius in lib. de Communi essentia Patris, Filii & Spiritus Sancti p. m. 318. *Quod hæc ita se habent, dic mihi quomodo fieri posset, ut omne peccatum, omnis blasphemia remittatur hominibus, aut si remittuntur hominibus in futuro sæculo, cur ob id miser vapulat Origenes, finem aliquem pænarum constituens, ac tandem remissionem peccatorum hominibus pariter & Dæmonibus à Deo concedi prædicans.* De Origine satis bene scripsit Cassiodorus lib. de Divin. Lection. cap. I. *Ubi bene, nemo melius, ubi male, nemo peius.* Certe pessime illum sensisse contra S. Scripturam, in nonnullis apparet hac in re: ex his quæ jam retulimus evidenter conspicimus, Sibyllam omnes homines sive bonos sive malos promiscue post mortem ad

orcum & infernum ablegare, sed post aliquot tempus, perpessionibus infernalibus purgatos ad vitam beatam reducendos. Hanc autem opinionem S. Scripturæ esse contrariam, patet evidentissime ex hisce sequentibus: primo exemplis Enochi & Heliæ in cœlum raptorum: certe illi non descenderunt εἰς ᾅδην, resurrectionem exspectantes: sub Novo Testamento constat falsam esse Sibyllinam hanc sententiam, ex Servatoris nostri Testimonio de Latrone converso, affirmantis, *hodie eris mecum in Paradiso*: S. Paulus II. ad Corinth. Cap. V. vers. I. huic Sibyllinæ opinioni repugnat: hoc enim modo scribit: *Scimus nos si terrestris hujus domus Tabernaculum dissolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, domicilium videlicet non manufactum, æternum in cœlis.* Sic etiam S. Johannes loquitur Apocalypf. cap. XIV. vers. XIII. *Beati ab hoc tempore mortui ii, qui Domini causa, vel in Domino moriuntur*, &c. Si vera esset Sibyllina sententia, quo pacto hæc stabunt, habere Domicilium in Cœlis & descendere ad inferos? quænam beatitudo possit adscribi apud inferos degentibus, ingenue fatemur, concipere nos non posse, ideoque illam opinionem plane rejicimus tanquam Sacræ Scripturæ contrariam: supra notavimus cum de Authore Librorum Sibyllinorum dissereremus, à nonnullis statui illorum fuisse scriptorem, Montanum, atqui Montanistarum cohors hanc Sibyllinam olim avide arripuit opinionem, uti passim ex Tertulliano deprehendere possumus: sive itaque Montanum horum Sibyllinorum Carminum Authorem dicamus, nihil est quod miremur hæc apud Sibyllam loco supra laudato reperiri: hoc autem modo loquitur Tertullianus, lib. de anima cap. VII. p. m. 264. *Quid autem est aliud quod ad inferos transfertur post divortium corporis quod detinetur illic, quod in diem judicii reservatur, ad quod & Christus monendo descendit ad animas Patriarcharum.* Sic etiam Idem Tertullianus lib. de Anima Cap. LV. infine. *Habes etiam de Paradiso à nobis libellum, quo constituimus omnem animam apud inferos sequestrari in diem Domini.* Ibidem cap. LVIII. in principio. *Omnes ergo animæ, penes inferos, inquis. Velis ac nolis & supplicia jam illic & refrigeria, habes pauperem, & divitem: & quia distuli nescio quid ad hanc partem, jam opportune in clausulam reddam. cur enim non putes Animam & puniri & foveri in inferis sub exspectatione utriusque judicii in quadam usurpatione & candida ejus?* Hanc sententiam quam

tuetur

tuetur Sibylla, homines impios imo etiam diabolos post aliquot tempus ex inferis esse liberandos ac reducendos, non putamus à Spiritu Sancto esse profectam, ideoque statuendum esse existimamus, non fuisse Divinitus inspiratam hanc pseudo-Sibyllam: Sacra Scriptura quæ ab hominibus Spiritu Sancto actis fuit conscripta, testatur damnatorum ad inferos detrusorum pœnas esse æternas, ideoque non esse credendum, illos unquam à cruciatibus illis liberandos. Testimonia Veteris instrumenti quam plurima reperiuntur. Hoc sensu ad illa tormenta infernalia alludit Jobus Cap. XXXI. vers. XII. *Ignis iste ad perditionem usque est devorans*, inquit, Septuaginta interpretes vertunt πῦρ καιόμενον ἐπὶ πάντων ἡμερῶν. *Ignis ardens per omnes dies.* Sic etiam Esaïæ cap. XXXIII. vers. XIV. *Expaverant Tzione peccatores, corripuerat tremor Hypocritas: quis diversabitur ex nobis cum igne consumente? quis versabitur ex nobis cum ardoribus perpetuis.* Hebr. מוֹקְדֵי עוֹלָם *incendia sempiterna*: vel ut idem Propheta loquitur cap. LXV. vers. V. *Ignis ardens toto die.* Hoc est in æternum, quoniam æternitas dies est continua occasum non habens. Eodem plane sensu scribit Daniel cap. XII. vers. II. *Multi ex dormientibus in pulverulenta terra expergiscentur, hi ad vitam æternam, illi ad opprobria & contemtum æternum.* Hinc igitur clarissime patet damnatorum cruciatus æternos esse. Si enim beatorum fœlicitas est æterna æternitate non determinata, longo temporis tractu circumscripta, sic etiam damnatorum miseria erit æterna, æternitate non limitata, sed absoluta: si Novi Testamenti loca heic congerere esset animus quam plurima allegari possent: unum aut alterum produxisse sufficiet. Hinc *Angeli damnati vinculis æternis sub caligine reservati* dicuntur in epistola Judæ vers. VI. Infernus vocatur *ignis inexstinguibilis*, & Matthæi cap. XXV. vers. ultimo. dicitur, *& abibunt isti ad supplicium æternum: justi vero ad vitam æternam.* Patet & hoc ex Dæmonum cum damnatis associatione, Damnati projicientur in illum æternum ignem *qui diabolo & Angelis ejus paratus est.* Matth. XXV. vers. XLI. Non solum autem hæc quæ dicimus dignosci possunt ex S. Scriptura, verum etiam ex Patrum meliorum Testimoniis. S. Augustinus Epist. CXX. ad Honoratum ad locum jam allegatum alludens hoc modo scripsit. *Et quoniam extremo judicio Christus dicturus eis, quos ad sinistram discernet*, ite in ignem æternum qui paratus est

est Diabolo & Angelis ejus: *His malignis spiritibus conjungendos simulque damnandos*, *dicet* ituros in tenebras exteriores, *id est in societatem Diaboli & Angelorum ejus.* Idem in Eucheridis ad Laurentium Cap. CXIII. *Manebit ergo sine fine mors illa perpetua damnatorum: id, est alienatio à vita Dei, & omnibus erit ipsa communis, quamlibet homines de varietate pœnarum, de dolorum revelatione vel intermissione pro suis humanis motibus suspicentur*, &c. Plura talia legi possunt ibidem Cap. CXI. CXII. &c. Hieronymus in Cap. LXVI. Esaïæ. *Diaboli & omnium impiorum credimus æterna tormenta.* In Comment. Thren. *Qui semel illuc ingreditur, ulterius egredi non permittitur, quod ipsa veritas in Euangelio ostendit dicens: esto consentiens*, &c. Non exibis inde, donec persolvas novissimum quadrantem. *Quemadmodum ibi intelligitur, ubi dictum est:* oportet eum regnare, donec ponet omnes inimicos sub pedibus suis, *semper illum regnaturum*, *quoniam semper illi erunt inimici sub pedibus*, *ita & hic potest accipi dictum*: non exibis, donec persolvas, *semper non exiturum esse*, *quia semper solvat novissimum quadrantem*, *dum sempiternas terrenorum peccatorum luit.* Sic etiam Tertullianus de Judicio Domini Cap. IX.

Æternæ Deus ossa jubet descendere pœnæ,
Ire sub ardorem rabidæ sine fine gehennæ.

Eodem plane modo Cyprianus ad Demetrianum: *Cremabit addictos ardens semper gehenna, & vivacibus flammis verax pœna, nec erit unde habere tormenta, vel requiem aliquando possint vel finem. Servabuntur cum corporibus suis animæ infinitis cruciatibus ad Dolorem. erit tunc sine fructu pœnitentiæ dolor pœnæ, inanis ploratio, & efficax deprecatio.* Unicum ad hanc rem lubet heic producere locum ex Augustino de Civit. Dei cap. XXI. ex illo enim ad hujus Sibyllinæ sententiæ refutationem damnatos tandem aliquando à cruciatibus liberandos: *Si sententia illa*, (de liberatione *damnatorum*) *propterea bona est & vera, quia misericors est, tanto erit melior & verior, quanto misericordior fuerit, extendatur ergo ac perfundatur fons hujus misericordiæ usque ad damnatos Angelos, saltem post multa atque prolixa quantumlibet secula liberandos, cur usque ad universam naturam manat humanam, & quum ad Angelicam ventum fuerit, mox arescit? non audent tamen se ulterius miserando porrigere & ad liberationem ipsius quoque diaboli per*

venire.

venire. Verum si aliquis audet, vincit nempe istos, & tamen tanto invenitur errare deformius, & contra recta Dei verba perversius, quanto sibi videtur sentire clementius. Alterum dogma Sibyllinum ἄγραφον & ἀντίγραφον, quo constat non fuisse Divinitus inspiratum horum Oraculorum scriptorem, legitur lib. II. p. m. 207.

Καὶ τότε δὴ πάντες διὰ αἰθομένου ποταμοῖο,
Καὶ φλογὸς ἀσβέστου διελεύσονθ'. οἵτε δίκαιοι
Πάντες σωθήσοντ', ἀσεβεῖς δ' ἐπὶ τοῖσιν ὀλοῦνται
Εἰς αἰῶνας ὅλους. — — —

Hoc est:

— — — *Igitur per flumen agentur*
Ignis inextincti: cuncti: justisque salutem
Omnibus indeptis, scelerati tempus in omne
Perdentur. — — —

Et postea p. 211.

Τοὺς δ' ἄλλους, ὁπόσοις τε δίκη, καλά τ' ἔργα μέμηλεν,
Ἠδὲ καὶ εὐσεβίη τε, δικαιότατοί τε λογισμοὶ,
Ἄγγελοι αἰρόμενοι διὰ αἰθομένου ποταμοῖο
Εἰς φῶς ἄξουσι, καὶ εἰς ζωὴν ἀμέριμνον.

Hoc est:

Ast alios, qui jus æquum coluere bonumque
Et quibus & pietas, & mens fuit optima cordi,
Sublatos Genii rapidum per fluminis æstum
Ducent in lucem & securæ munera vitæ.

Et paulo post ibidem:

Ἐκ μακαρείου πυρὸς, καὶ ἀθανάτων ἀπὸ βρυγμῶν
Ἀνθρώπους σῶσαι δέοι· καὶ τοῦτο ποιήσει,
Λεξάμενος γὰρ ἐκ σταθεὶς ἀπὸ φλογὸς ἀκαματοιο
Ἄλλω ἀποστήσας, πέμψει διὰ λαὸν ἑαυτοῦ.
Εἰς ζωὴν ἑτέραν, καὶ αἰώνιον ἀθανάτοισιν.

 Hoc

Hoc eſt:

— — — — — Ab ipſis
Oratus dabit, ex ignis ſervore perenni
Et gemitu ſervare homines: hoc conferet illis.
Namque leget ſtabiles, æternoque eximet igni
Perque ſuos aliam in vitam mandabit, eamque
Æternam nullo morituris tempore.

Et libro tertio Sibylla hoc modo loquitur p. m. 239.

Καὶ τότε δὴ Θεὸς οὐρανόθεν πέμψει βασιλέα,
Κρινεῖ δ᾽ ἄνδρα ἕκαστον ἐν αἵματι καὶ πυρὸς αὐγῇ.

Hoc eſt:

Tum Deus è cœlo Regem demittet, is autem
Sanguine quosque homines, ignique probabit in æſtu.

Hanc erroneam opinionem avide nonnulli inter Patres Antiquos arripuerunt, falſa hac Hypotheſi decepti: exiſtimarunt enim Sibyllina Oracula fuiſſe Divinitus inſpirata, quæ opinio quam vera ſit ex dictis jam patet, & ex iis quæ poſt addemus patebit: primo audiamus hac de re differentes nonnullos Patrum tum Græcorum cum Latinorum. Hanc opinionem olim Origenem Adamantium fov iſſe teſtatur Doctiſſ. D. Huetus in Origenianis p. m. 139. Hoc modo loquitur Homilia VI. in Exodum: *Veniendum eſt ergo omnibus ad ignem, veniendum eſt ad conflatorium: ſedet enim Dominus & conflat: & purgat filios Juda, Sedet illuc cum venitur, ſi quis multa opera bona, & parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum tanquam plumbum igni reſolvitur ac purgatur, & totum remanet aurum purum. Et ſi quis plus illuc plumbi detulerit, plus exuritur; ut amplius decoquatur, ut & ſi purum aliquid ſit purgatum tamen, reſideat: Quod ſi aliquis totus plumbeus venerit, ſi & de illo hoc quod ſcriptum eſt: demergetur in profundum, tanquam plumbum in aqua validiſſima*, & Homilia III. in Pſal. XXXVI. *Si in hac vita contemnimus commonentis nos Scripturæ Divinæ verba, & curam vel emendari ejus correptionibus nolumus: certum eſt quia manet nos ignis ille qui præparatus eſt peccatoribus, & veniemus ad illum ignem,*

ignem, in quo unius cujusque opus quale sit, ignis probabit. Et, ut ego arbitror, omnes nos venire necesse est ad istum ignem. Etiamsi Paulus sit aliquis vel Petrus, veniet tamen ad illum ignem. Sed illi tales audiunt: etiamsi per ignem transeas, flamma non aduret te. *Si vero aliquis similis mei peccator sit, variat quidem ad ignem illum, sicut Petrus & Paulus: Et quemadmodum ad Mare Rubrum venerunt Hebræi, venerunt & Ægyptii, sed Hebræi quidem transierunt Mare Rubrum, Ægyptii autem demersi sunt in ipso, hoc modo etiam nos, siquidem Ægyptii sumus & sequimur Pharaonem diabolum, præceptis ejus obedientes, demergemur in illum fluvium sive locum igneum, cum inventa fuerint in nobis peccata quæ sine dubio ex præceptis eligimus Pharaonis. Si autem sumus Hebræi & sanguine Agni Immaculati sumus redempti, si non portamus nobiscum fermentum nequitiæ, ingredimur quidem & nos fluvium ignis, sed sicut Hebræis erat aqua murus dextra lævaque, ita etiam erit ignis murus, si faciamus quod de illis dictum est,* quia crediderunt Deo & Moysi famulo ejus, *id est, legi ejus & mandatis, & sic sequamur columnam ignis & columnam nubis.* Et Homil. XIV. in Lucam: *Ego puto, quod & post resurrectionem ex Mortuis indigeamus Sacramento eluente nos atque purgante; nemo enim absque sordibus resurgere poterit: nec ullam posse reperiri animam, quæ universis statim vitiis careat.* Hoc etiam modo loquitur Lactantius noster lib. VII. Cap. XXI. *Sed & justos cum judicaverit, etiam igne eos examinabit. Tum quoque peccata vel pondere, vel numero prævaluerint, perstringentur igni atque amburentur. Quos autem plena justitia & maturitas virtutis incoxerit, ignem illum non sentient. Habent enim aliquid in se Dei quod flammam repellat, ac respuat: tanta est vis innocentiæ, ut ab ea ignis ille refugiat innoxius.* His etiam adjungamus D. Ambrosium Sermone in Psal. XXXVI. secundum Græcos. *Igne ergo purgabuntur filii Levi, igne Ezechiel, igne Daniel; sed etsi per ignem examinabuntur, dicent tamen,* transivimus per ignem & aquam, *alii in igne remanebunt, istis rorabit ignis ut Hebræis pueris,* &c. Salvi eximus per fidem, *sic tamen* salvi quasi per ignem, *etsi non exuremur, tamen uremur, quomodo tamen alii remaneant in igne, alii pertranseant docet nos Divina Scriptura, nempe in Mare Rubrum demersus est populus Ægyptiorum, transivit ante populus Hebræorum.* Idem etiam in Sect. XX. Psal. CXIX. *omnes oportet probari per ignem quicunque ad Paradisum redire desiderant,*

non

non enim otiose scriptum est quod ejectis Adamo & Eva de paradisi sede, posuit Deus in exitu Paradisi gladium igneum versatilem, *omnes oportet transire per flammas, sive ille Johannes Euangelista sit, quem ita dilexit Dominus ut de eo diceret ad Petrum*, si eum volo manere, quid ad te? tu me sequere. *De morte ejus aliqui dubitaverunt, de transitu per ignem dubitare non possumus, sive ille Petrus qui claves regni Cælorum accepit, oportet dicat:* Transivimus per ignem, &c. *Unus ignem illum sentire non potuit qui est* Justitia *Dei Christus* qui peccatum non fecit, *nihil enim ignis in eo quod exurere posset invenit*, &c. Plura ad hanc rem facientia legi possunt apud Doctiss. D. Blondellum lib. II. cap. X. locum unum aut alterum ex Patribus Græcis proferre lubet. Audiamus hac de re disserentem Gregorium Nazianzenum Orat. XXVI. in Luc. II. vers. XXXVI. Δηλώσει σαφῶς ἡ τῆς ἀποκαλύψεως ἡμέρα, καὶ τὸ τελευταῖον πῦρ ἅπαντα κρίνεται ἢ κάθαιρε τὰ ἡμέτερα. Hoc est: *Dies revelationis id perspicua declarabit, ignisque ille postremus, quo omnia nostra expendentur atque purgabuntur.* Idem hoc modo loquitur Orat. XL. Τίς δὲ ὁ ἐγγυητὴς, ὅτι μενεῖ τὴν θεραπείαν τὸ τέλος ἀλλ' οὐκ ὀφείλοντας ἡμᾶς ἐπὶ τὸ κριτήριον ὑποδέξεται, καὶ τῆς ἐκεῖσε δεομένους πυρώσεως. Hoc est: *quis autem nobis præstabit, fore, ut vitæ finis curationem exspectet, ac non potius adhuc ære alieno pressos, atque ignis illius ardore opus habentes, tribunal illud suscipiat.* Pari modo etiam scripsit Basilius in Esaïæ cap. IV. vers. IV. Μήποτε τρεῖς εἰσιν αἱ ἐπίνοιαι τοῦ βαπτίσματος, ὅτε τοῦ ῥύπου καθαρισμὸς, καὶ ἡ διὰ τοῦ πνεύματος ἀναγέννησις, καὶ ἡ ἐν τῷ πυρὶ κρίσεως βάσανος. Hoc est ex interpretatione Tilmanni: *num forte tres sunt Baptismatis acceptiones, expurgatio scilicet sordium, regeneratio per spiritum & examen quod fit in die judicii per ignem.* Idem Basilius lib. de Spiritu Sancto Cap. XV. p. m. 178. Τὸ τοῦ πυρὸς βάπτισμα τὴν ἐν τῇ κρίσει δοκιμασίαν λέγων, καθάφησιν ἀπόστολος ἑκάστου τὸ ἔργον ὁποῖον ἐστὶ, τὸ πῦρ αὐτὸ δοκιμάσει. *Ignis Baptismum, probationem quæ fiet in judicio, sentiens quemadmodum ajit Apostolus*, uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit. Omnes autem homines transituros per ignem illum qui Dominum in ultimo judicii die comitabitur ut à peccatis purgentur vel opera eorum examinentur, hoc tanquam plane ἄγραφον & ἀντίγραφον rejicimus: nullibi enim S. Scriptura mentionem injicit de purgandis per ignem materialem fidelibus ultimo die judicii. Scio equi-

equidem nonnullos loca hæc ad hujus erroris confirmationem detorquere, nempe Pf. L. vers. III. & I Cor. III. vers. XIII. At vero his in locis nullo modo de igne purgatorio in extremo judicii die agitur. Pf. L. vers. III. dicit David: *Ignis ante ipsum consumit, & circa illum procellosus valde.* Nunquid hæc verba indicant ignem purgatorium ut à peccatorum labe liberemur? certe hac de re ne γρῦ quidem apparet. Scio nonnullos hunc locum intelligere de particulari ac spirituali judicio, quod Deus in hac vita exercet, nihil tamen obstat, quominus de judicio in novissimo die exercendo sumatur ac explicari possit. Hoc modo olim intellexit (ne nunc loquamur de Rab. Obad. in Pf. L. de Chaldæo Paraphraste ad eundem Pf. vers. III.) D. Augustinus lib. XX. de Civ. Dei Cap. XXIV. *Hoc nos de Domino nostro Jesu Christo intelligimus, quem de cælo speramus esse venturum ad vivos & mortuos judicandos. Manifestus enim veniet inter justos & injustos judicaturus juste, qui prius venit occultus ab injustis judicandus injuste.* Ipse *inquam*, manifestus veniet & non silebit, id est, *in voce judicis evidens apparebit, qui prius cum venisset occultus, ante judicem siluit, quando* sicut ovis ad immolandum ductus est, & sicut agnus coram tondente fuit sine voce, *quemadmodum de illo per Esaiam legimus Prophetatum, & in Euangelio videmus impletum. De igne vero & tempestate cum in Esaiæ Prophetia tale aliquid tractaremus, quomodo hæc essent intelligenda, diximus. Quod vero dictum est:* advocabit cœlum sursum, *quoniam Sancti & Justi recte cœlum appellantur: nimirum hoc est, quod ait Apostolus:* simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aëra. *Nam secundum literæ superficiem, quomodo sursum advocatur cœlum quasi possit esse nisi sursum? quod autem adjunctum est:* & terram discernere populum suum, *si tantummodo subaudiatur advocabit, id est, advocabit & terram, nec subaudiatur* sursum, *hunc videtur habere sensum secundum rectam fidem: ut cœlum intelligatur in eis, qui cum illo sunt judicaturi, & terra in eis qui judicandi sunt,* & advocabit cœlum sursum, *non intelligamus rapiet in aëra, sed in judiciarias sedes eriget: potest & illud intelligi:* advocabit cœlum sursum, *advocabit Angelos in supernis & excelsis locis, cum quibus descendat ad faciendum judicium:* advocabit & terram, *id est, homines in terra utique judicandos. Si autem utrumque subaudiendum est, cum dicitur* & terram, *id est &* advocabit *&* sursum, *nihil melius intelligi*

existimo, quam homines qui rapientur in obviam Christo in aëra, sed cœlum dictum propter animas, terram propter corpora: Discernere *porro* populum suum, *quid est nisi per judicium separare bonos à malis, tanquam oves ab hœdis. Deinde conversio sermonis ad Angelos facta est:* Congregate illi justos ejus. *Profecto enim per angelicum ministerium tanta res peragenda est. Si autem quærimus, quos justos ei congregaturi sint Angeli,* qui disponunt, *inquit*, testamentum ejus super sacrificia. *Hæc est omnis vita justorum,* disponere Testamentum Dei super sacrificia: *aut enim opera misericordiæ sunt super sacrificia, id est sacrificiis præponenda, juxta sententiam Dei dicentis*: Misericordiam magis volo quam sacrificium; *aut si* super sacrificia, *in sacrificiis intelligitur dictum, quomodo super terram fieri dicitur quod fit utique in terra: profecto ipsa Opera misericordiæ sunt* sacrificia quibus placetur Deo, &c. *Unde congregatis sibi justis suis, & ad suam dextram constitutus, novissimo utique judicio dicturus est Christus:* Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esurivi enim, & dedistis mihi manducare, &c. *Quæ ibi proferuntur, de bonorum operibus bonis, & de eorum præmiis sempiternis per ultimam sententiam judicandis.* Etiamsi ergo hoc loco solum de igne extremi judicii ageretur, nihil tamen hæc verba ad opinionis Sibyllinæ confirmationem facerent: uti nec illa quæ legimus I. Corinth. Cap. III. vers. XIII. *Cujusque opus manifestum fiet: dies enim id declarabit. nam per ignem revelabitur & cujusque opus quale sit, ignis probabit.* Sed quis adeo sagax existit ut ex hoc loco, toto quanto metaphorico, possit extundere ac probare, Apostolum heic loqui de igne purgatorio, per quem transituri sunt omnes homines, ne ipsa quidem Maria Virgine excepta. Papistæ fabulantur de igne purgatorio in quem omnes detruduntur qui peccatis venialibus inquinati moriuntur. Verum de igne purgatorio ad quem ablegantur animæ Papistarum simulac ex corporibus excedunt, heic non agi manifeste patet: I. saltem secundum, illorum Pontificiorum opinionem qui purgatorii ignem ex Sacra Scriptura probari non posse concedunt, quemadmodum Roffensis, Asotus, aliique ingenue fatentur: II. *Ignis* de quo hic agit Paulus est Metaphoricus, non vero realis qualem fingunt Papistæ reperiri in purgatorio; ignem scilicet verum, realem ejusdemque speciei cum nostro elementari, sic docente Bellarmino lib. de Purgatorio Cap. V. Sect. XLIV.

Maxi-

Maximam Pontificiorum partem sic sentire scripta eorum nos docent, sed monendus es, Lector benevole, nonnullos fateri se nescire, aut dubitare, utrum purgatorii ignis sit realis an Metaphoricus, quos inter reperio Cardinalem Perronum. III. Notari velim Apostolum nihil innuere de *igne puniente & purgatorio*, qualis est fictitius Papistarum ignis, sed Apostolus loquitur de *igne probante, examinante & manifestum faciente*, quale cujusque sit opus: atqui Romanensium ignis purgatorius est puniens & quidem tanta cum vehementia exurens, ac ignis æternus gehennæ, à quo differre tantum judicant sola diuturnitate, & convenire cum illo in substantia atque exustione. V. Notandum etiam, Apostolum hic loqui de igne agente in opera utriusque ædificantium speciei, & illius *qui superædificat aurum, argentum, lapides pretiosos*, & illius *qui superædificat ligna, fœnum, stipulam*: ignis autem Papistici purgatorii, tantum in ejus qui superædificat ligna, fœnum, stipulas, hoc est, in peccata venialia ac minuta. VI. Dicit Paulus hoc loco: ignem de quo loquitur, combusturum opera, non operarios, ædificium non ædificantes: at purgatorii ignis secundum ipsum Bellarminum loco supra laudato, non potest opera comburere, quæ sunt actiones transeuntes & jam transierunt. VII. Denique dicimus etiam secundum Scholasticorum regulam, nihil pro purgatorii igne posse hoc in loco inveniri, totus enim est Metaphoricus & allegoricus, atqui Scholasticorum axioma dictat, *Theologiam Parabolicam non esse argumentativam.* Patres nonnulli, uti superius notavimus, meminerunt quidem ignis per quem omnes omnino homines transibunt, ut à peccatorum labe purgentur, sed non docuerunt immediate post mortem animas ad ignem purgatorium descendere. At vero nec vola nec vestigium ejusmodi ignis apud Paulum conspicitur ideoque nullo illos niti fundamento contendimus & affirmamus, qui ex hoc loco probari posse Sibyllinam opinionem existimant: illam potius tanquam Scripturæ Sacræ contrariam rejicimus. Apostolus enim I. Ep. ad Corinth. cap. XV. vers. XLIII, XLIV. docet homines bonos & fideles in corpore incorruptibili, immortali, impassibili, Spirituali & glorificato resurrecturos: quo pacto hæc conciliabuntur, corpus transibit per ignem, & tamen nihil ab igne patietur? purgabitur & tamen non immutabitur? Quomodo Sanctorum corpora poterunt purgari, quoniam

etiam ante mortem jam fuerunt purgata à peccatis, I Joh. I. vers. VII. *Sanguis Jesu Christi purificat nos ab omni peccato.* Et Apocalypſ. cap. I. vers VI. *Qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris per sanguinem suum, & qui fecit nos Reges & Sacerdotes Deo & Patri suo, ei sit gloria & robur in secula seculorum, Amen.* Sin igitur lavati ſumus, quomodo corpora Sanctorum in extremo judicio purgabuntur? ſordibus peccatorum ablatis quid reſtabit purgandum? an non peccata Sanctorum perfecte ſunt condonata, quo pacto poterit probari remanſiſſe quædam quæ pœna ſint eluenda? Certe hoc dici nequit, niſi etiam aſſerere velimus, Remiſſionem peccatorum noſtrorum eſſe tantum ex parte & non perfectam. Teſtatur D. Paulus I. Ep. ad Corinth. Cap. XV. vers. LII. quod illi quos dies noviſſimus vivos reperiet, *ictu oculi & momento immutabuntur*: & I. Ep. ad Theſſalon. cap. IV. vers. XV, XVI. nihil innuit de igne purgatorio, ſed dicit, *non præveniemus illos qui obdormiverunt, ſed ſimul cum reſuſcitatis in nubibus rapiemur Domino obvii in aëre.* An non teſtatur S. Scriptura, Sanctos & Pios ad lætitiam & gloriam reſurrecturos, quænam autem lætitia aut gloria deprehenditur, cum quis igne torrente comburitur? Perhibet Sanctus Johannes Cap. XIV. vers. XIII. Apocalypſeos: *Beati ab hoc tempore mortui illi qui Domini cauſa moriuntur: Etiam dicit Spiritus, ut requieſcant à laboribus ſuis, &c.* Quid ergo dicendum, illum *requieſcere* qui igne aduritur & torretur? Credant hoc nugaces Papiſtæ: nos ſaltem nunquam. Antiqui Patres dixerunt, omnes, nemine excepto, ignem hunc pertranſituros; de hac fabula altum apud Divinitus Inſpiratos Scriptores eſt ſilentium. S. Apoſtolus Paulus de ſtatu fidelium immediate poſt mortem differens, non loquitur de igne purgatorio in ultimo judicii die, ſed hoc modo ſtatum illorum refert II. Epiſt. ad Corinth. Cap. V. vers. I. *Scimus enim, nos, ſi terreſtris hujus domus noſtræ Tabernaculum diſſolutum fuerit, ædificium ex Deo habituros, Domicilium videlicet non manufactum, æternum in cælis.* Plura ad hujus fabulæ confutationem proferre poſſemus, ſed quoniam omnia quæ ſcriptores Reformati contra commentitium Pontificiorum purgatorium protulerunt, ad hujus fabellæ refutationem etiam militant, illis recenſendis ſuperſedebimus. Quo jure igitur nonnulli ſuſtinent Sibyllam eſſe Divinitus inſpiratam? Divinitus inſpirati viri nunquam illa quæ Spiritui Sancto in

S. Scriptura loquenti adversarentur, conscripserunt. Ex jam dictis liquido constare existimamus, nullo modo unquam intendisse Sacros Scriptores de fabuloso hoc igne purgatorio mentionem facere: omnium peccatorum nostrorum expiationem & purgationem sanguini Servatoris nostri Jesu Christi attribuunt. Quod autem Loyolita Crassetus p. 256. Doctissimo μακαρίτῃ Blondello allatrat, quasi immerito Sibyllas ac Patres Antiquos reprehenderit: docentes, omnes homines transituros per ignem purgatorium ut à peccatorum sordibus purgentur: in eo Jesuita tantum ostendit cavillandi & litigandi desiderium. Verba Crasseti sic sonant: *Sibylla nihil dicit quod recte non possit sustineri, scribit in fine mundi ignem omnia consumpturum, ac illum in terra reperturum bonos ac malos; Angelosque, justos ex igne illo erepturos, Deumque illos præservaturum ab immortalibus dentium stridoribus: quid*, inquit, *in hoc reprehensione dignum?* Supra ostendimus, bone Pater, quid reprehensione dignum scripserit Sibylla: ain' tu Crassete, nihil in Sibyllina sententia reperiri quod sit reprehensione dignum? Approbas ergo fabulam illam de igne purgatorio in ultimo die tantum manifestando, uti Patres docuerunt, cur ergo cum cœteris sodalibus tuis jam à pluribus seculis accensum fuisse ac etiamnum ardere in loco aliquo Inferno proximo, quotidie doces ac inculcas? Quid opus est hoc nunc existente fictitio vestro purgatorio; die novissimo enim Justi sunt purgandi secundum nonnullos Patres, hoc laudas & probas nullis adhibitis rationibus. Quid? an existimas, Reverende Pater, Sibyllas ac Patres rectam ac sinceram secundum Scripturas docuisse doctrinam, cum scribunt, in extremo judicio igne purgandos cunctos homines, ne Deipara quidem excepta, quid fiet tum temporis illis, qui nunc peccata sua in commentitio vestro purgatorio deflent, vobis propter datos nummos Missas in hoc mundo cantantibus, si omnes fideles & Justi ultimo die igne illo, de quo Patres loquentes audivimus, purgabuntur; quid igitur fiet illis qui nunc in purgatorio vestro latitant, si illi etiam per illum ignem transibunt & mundabuntur, quid igitur illi mundati rursusne ad fabulosum vestrum purgatorium redibunt? sed quid opus est amplius purgari quorum peccata plane igne illo diei extremi sunt absumpta? numquid perfecte purificati ulterius possunt purificari, vellemus scire à quibus sordibus sint mundandi, nullæ in ipsis quoniam reperiuntur: forte nos illo officio

beabit Sagacissimus Pater Crassetus. Quid judicas, mi Crassete, cum Patres audis asserentes, omnes per ignem illum purgatorium transituros, uno Christo excepto, ideoque S. Mariam cum reliquis igne illo purificandis per illum transituram, verum quo pacto opinionem illam conciliabis, Crassete, cum nupera vestri (infallibilis scilicet) Papæ determinatione, qua S. Virginem in peccato originali non fuisse conceptam, atque illam peccasse nunquam, affirmat ac asserit. Velimus certe hoc doceri, quo pacto nullum peccatum unquam cum commiserit, igne illo poterit purificari: si illam ab igne illo liberas, Crassete Pater, an non vides te Patribus contradicere, contra quorum effata, uti ex te superius audivimus, ne hiscere aut sufflare licet. Videamus etiam, utrum recte Sibyllarum mentem perceperis, bone Vir Crassete, Sibylla uti ante ex ejus Oraculis ostendimus, Orac. lib. II. p. 207. mentionem facit φλογὸς ἀσβέςου *flammæ inexstinguibilis* per quam meabunt cuncti, nunquid, Crassete, alias flammas inexstinguibiles nosti præter infernales, dic sodes si possis, hæc indica: cuncti transibunt, ergo & justi qui sub cunctorum nomine sunt comprehendendi. Deinde dicis *Angelos, homines justos ex igne illo erepturos*, cum tamen dicat Sibylla lib. II. p. 211. *Angelos, justos per ignem illum traducturos.* Ἐκ μαλεροῖο πυρὸς, *ex exitioso* aut *perniti oso igne*, inquit Sibylla, *Angeli justos liberabunt ab immortalibus dentium stridoribus*, &c. an ille sit ignis alius quam infernalis, judicandum relinquimus sagacissimo Crasseto. Notandum etiam, Sibyllam statuere Sanctorum animas post mortuorum resurrectionem in Paradisum ex quo Adamus cum sua uxore fuit expulsus, reducendas. Hæc certe opinio nullo modo potest esse Divinitus inspirata. Docet enim Sacra Scriptura, illico ad beatitudinem cœlestem admitti in *Domino mortuos*. Quid in Paradiso agunt animæ separatæ à corpore? Oporteret adhuc hoc etiamnum tempore existere Paradisum, at vero Scriptorum doctissimorum pars maxima existimat Paradisum Diluvii aquis interiisse, ideoque frustra esse illos qui Paradisum nunc existere & superstitem esse docent, nullo Scripturæ Sacræ Testimonio idoneo probari hoc posse existimamus. Scimus equidem Patrum nonnullos fovere hanc sententiam, animas post excessum è corpore tendere ad Paradisum ex quo Primi Parentes propter peccata fuerunt expulsi: nonnulli statuunt æternam vitam ibi victuros fideles;

qui vero Paradiſus in æternum poſſideri debeat ab hominibus ſalvandis: Audiamus quid hac de re doceat Theophilus ad Autolycum circa finem præfationis in Oracula Sibyllina, p.m. 156.

Οἱ δὲ Θεὸν τιμῶντες ἀλήθινον, ἀέναόντε;
Ζωὴν κληρονομοῦσι, τὸν αἰῶνος χρόνον, αὐτοὶ
Οἰκοῦντες παραδείσου ὁμῶς, ἐριθηλέα κῆπον,
Δαινύμενοι γλυκὺν ἄρτον ἀπ᾽ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.

Hoc eſt:

At quibus æternus colitur Deus, atque perennis
Hi vitam agent quæ tempus in omne manebit,
Floriferos hortos Paradiſi ſemper habentes,
Et dulcem cœli panem ſtellantis edentes.

Hunc Paradiſum docent Patres aliqui etiamnum adhuc exſtare, atque uſque ad Judicii extremi diem permanſurum. Hanc tuetur ſententiam Juſtinus in reſponſionibus ad quæſt. Orthod. quæſt. 75, 76. &c. Dicit enim, *Paradiſum illum adhuc exſtare & permanſurum uſque ad diem judicii, in eo loco verſari Henochum & Eliam, illuc eſſe ductum Latronem, in eundem deduci omnes animas juſtorum non admittendas ad beatificam Dei viſionem ante diem judicii*, & hujus opinionis ſuffragatores citat Aſiæ Presbyteros Apoſtolorum diſcipulos. Tertullianus etiam lib. de Anima circa finem ſtatuit: *ſupereſſe adhuc Paradiſum, & eſſe domicilium ſanctarum animarum uſque ad diem judicii.* Omnes pios in Paradiſum admittendos ſcribit idem Tertullianus in Poëmate de judicio Domini Cap. VIII.

Eſt locus Eois Domino dilectus in Oris,
Lux ubi clara, nitens, ſpiratque ſalubrior aura,
Æternusque dies, atque immutabile tempus.
Eſt ſecreta Deo regio, ditiſſima Campis,
Atque beata nimis, ſudæque in cardine ſedis.
Aer lætus ibi, ſemperque in luce futurus, &c.

Poſt longiorem hujus loci deſcriptionem tandem addit:

Hic quicumque pius, æquique bonique colonus
Quique Deum metuit, ſincera mente Tonantem, &c.

Hanc

Hanc itaque in Paradiso mansionem attribuit Tertullianus omnibus piis, uti hoc loco illud asseruit: sed notandum est Doctissimum hunc Patrem alibi lib. nempe de Anima Cap. LV. restringere ad solos Martyres, (ut & pateat quam debili nitantur fundamento illi qui Patres cœco impetu sequuntur:) hoc autem modo loquitur. *Immo, inquis, in Paradiso, quo jam tunc & Patriarchæ & Prophetæ appendices Dominicæ resurrectionis, ab inferis migraverint. Et quomodo Johanni in Spiritu, Paradisi regio revelata, quæ subjicitur altari, nullas alias animas apud se præter Martyrum ostendit: quomodo perpetua fortissima Martyr sub die passionis in revelatione Paradisi, solos illic commartyres suos vidit? nisi quia nullis romphæa Paradisi janitrix cædit, nisi qui in Christo decesserint? non in Adam nova mors pro Deo, & extraordinaria pro Christo, alio & privato excipitur hospitio.* Lactantium etiam nostrum hac de re audiamus lib. II. de Orig. erroris Cap. XII. p. m. 209. *Tum Deus ejecit hominem de Paradiso, sententia in peccatores lata, ut victum sibi labore conquirerent ipsumque Paradisum igni circumvallavit: ne homo posset accedere; donec summum judicium faciat in terra & justos viros cultores suos in eundem locum revocet morte sublata.* Pari modo etiam Aurelius Prudentius Cathemer. Hymno X. circa exsequias defunctorum. p. m. 43.

Sed dum resolubile corpus
Revocas Deus, atque reformas
Quanam regione jubebis
Animam requiescere puram?
Gremio Senis abdita Sancti
Recubabit, ut illa Lazari;
Quem floribus undique septum
Dives procul adspicit ardens.
Sequimur tua dicta Redemptor,
Quibus atra è morte triumphans
Tua per vestigia mandas
Socium crucis ire Latronem.
Patet ecce fidelibus ampli
Via lucida jam Paradisi;
Licet & nemus illud adire,
Homini quod ademerat anguis.

Eodem

Eodem fere modo, S. Athanasius in cap. XII. vers. XXVII. Matthæi: Θάνατος ἴσχεν ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Χριστοῦ, ἡ γῆ κεκατήραται ὁ ᾅδης ἠνοίγη, ὁ παράδεισος ἐκλείσθη, &c. Ὡς γοῦν παρεδόθη αὐτῷ τὰ πάντα καὶ γέγονεν ἄνθρωπος εὐθὺς διωρθώθη καὶ ἐπληρώθη τὰ ὅλα, ἡ γῆ ἀντὶ κατάρας εὐλόγηται, ὁ παράδεισος ἠνοίγη, ὁ ᾅδης ἔπτηξε. Hoc est: *Postquam*, &c. *Mors invaluisset ab Adam usque ad Christum, terraque execrationi data esset, infernus apertus, Paradisus clausus, & postquam igitur tradita sunt omnia, & factus est homo, correcta sunt omnia, & perfecta est terra, pro maledictione benedictionem obtinuit, Paradisus reseratus est, infernus metu se contraxit.* Idem Athanas. in Confessione Fidei: ἔδειξεν μὲν εἴσοδον ἐν τῷ παραδείσῳ ἐξ οὗ ἐκβέβληται Ἀδὰμ εἰς ὃν πάλιν εἰσῆλθε διὰ τοῦ λῃστοῦ, ὡς εἶπεν ὁ Κύριος, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ, εἰς ὃν ὁ Παῦλος εἰσῄει. Hoc est: *Ex mortuis, vitam ingressumque in Paradisum confecit, ex quo Adam ejectus fuit, in quem Adam rursus intravit per latronem, ut inquit Dominus*, hodie mecum eris in Paradiso, *in quem ipse quoque Paulus ingressus fuit.* Hæc igitur opinio à Deo non potuit esse inspirata, testatur enim Divinitus data Scriptura, uti supra abunde fuit probatum, fidelium & justorum animas, statim post illarum ex corpore migrationem in cœlum Paradisum cœlestem fuisse receptas. Probe novimus S. Basilium in Orat. de Paradiso & Joh. Damascenum lib. II. Orth. fid. affirmare, Paradisum esse locum πάσης τῆς γῆς ὑψηλότερον, *ac magno interjacente spatio vel maris vel terræ à regione mundi disterminatum & in alto situm & usque ad lunæ circulum pertingentem, quo Diluvii aquæ pervenire non potuerunt*: ideoque loci illius amœnitatem adhuc superesse: verum quæ beatitudo aut fœlicitas animabus data fuit, etiamsi in Paradisum terrestrem admissas fuisse supponeremus? Certe nulla: Nunquid quispiam credat animas, Spiritus cum sint, amœnitate loci posse delectari? Certe nos non credimus.

CAPUT XXIV.

Continuatur probatio, SIBYLLAS non fuiſſe DIVINITUS inſpiratas.

BREVIARIUM.

UTrum Sibylla Millenariorum foverit opinionem, probatur hoc ex Lactantio. Craſſetus refutatur. Ex ipſis Oraculis Sibyllinis probatur, Sibyllam fuiſſe Millenariam: Sententia illa olim inter Judæos obtinuit. Cerinthi blaſphemia. Quando Cerinthus floruit. Euſebii de Cerintho Teſtimonium. S. Auguſtini & Iſidori Hiſpalenſis de Cerintho Teſtimonia. Cerinthus fuit ſemi-Judæus. Judæorum de regno hoc millenario ſententia. Papias olim Cerinthianorum opinionem confirmavit. Euſebii de Papia Teſtimonium. Papias Patrum quam plurimos in errorem induxit. Exemplis res illuſtratur. Utrum Hieroſolyma ſit reædificanda. Utrum Cerinthus aut Papias primus regni mille annorum fuerit inventor. Millenariorum opinio refutatur. Sibyllæ mendacia. Quando Noachus egreſſus fuit ex Arca. Utrum Arca Noachi ſubſtiterit in Phrygia ſecundum Sibyllam, an vero in montibus Ararat ſecundum Moſem? Nulli montes alti reperiuntur in regione illa Phrygiæ in qua Sibylla Arcam ſubſtitiſſe dicit. Amnis Marſyas Noachi tempore plane fuit ignotus. Sibyllæ mendacia refutantur. D. Iſ. Voſſius refellitur. Apamea cur dicta Κιβωτὸς. *Salmaſii opinio, cur* Κιβωτὸν *vocarint. Vox* Βαρὶς *non probat illud quod intendit Voſſius. Cur* Βαρὶς *nominatus fuerit mons ille, incertum eſt.*

Ex

X hactenus dictis satis superque constare existimamus, Sibyllas non esse Divinitus inspiratas, hæc etiam sufficere posse credimus, verum ut omnes exceptionum prætextus rescindamus, ulterius urgere hanc materiam consultum duximus: rite autem ut hoc conficiamus, primo notemus à magna Doctorum virorum turba pro Millenaria haberi Sibyllam, Crasseto aliisque nonnullis exceptis. Nullo modo admittit Loyolita, Sibyllam, Millenariorum Hæresi, ut vocat, p. 255. (& postea erroris nomine indigitat) esse infectam: *si tamen*, inquit, *in his libris deprehenderetur Millenariorum opinio*, *affirmarem à Cerinthianis fuisse insertam: quoniam hæretici probe noverant*, inquit, *Oracula hæc tanquam Divinitus inspirata in primitiva ecclesia à Christianorum parte maxima, autoritatem suis scriptis posse conciliare, ideo illam scriptis illis admiscuerunt*, sed quis sagacissimo huic nostro Crasseto hoc revelavit, à Cerinthianis errorem illum Sibyllinis scriptis fuisse affricatum aut insertum, siquid hariolari liceret, existimaremus nos, Sibyllinorum horum Oraculorum scriptorem hausisse ex ipsius Cerinthi scriptis aut Doctrina populum inter sparsa: horum enim Oraculorum fabricator eo tempore posterior fuit. At vero hoc non lubet Crasseto, tali responso detinere Lectorem, quandoquidem Sibylla, illius erroris non potest redargui aut convinci, sic dictitante Jesuita Crasseto: illa enim secundum eundem Jesuitam, tantum Paradisum describit ut terram delectabilem & amœnam, ubi lupi una cum ovibus cubabunt, gramenque comedent, eodem fere modo quo Esaïas ac Johannes in Apocalypsi, imo ex Propheta & Apocalypsi hæc hausta fuisse nostra est opinio: Sed Sibyllam non esse Millenariorum opinioni addictam, contendit Crassetus, at vero quomodo tum Lactantium inter & Jesuitam conveniet? Jam ante audivimus Crassetum vociferantem indigne excipi S S. Patres, quando ipsis ab aliquo contradicitur, nunc vero non erubescit Loyalita Lactantium ipsum quem tantis elogiis & laudibus ante mactaverat, refutare & mendacii ac calumniæ reum arguere, tali enim modo Doctiss. ac pii μακαρίτου memoriam proscindit Crassetus. Audiamus potius ipsum Lactantium, ex illo enim evidentissime conspiciemus Sibyllam fovisse Chiliastarum opinionem,

ex ea etenim Doctissimus hic scriptor sua commenta probat. lib. VII. de vita beata Cap. XXIV. *Veniet igitur summi & maximi Dei filius, ut vivos & mortuos judicet, testante atque dicente Sibylla:*

> Πάσης γὰρ γαίης τότε θνητῶν σύγχυσις ἔσαι
> Αὐτὸς ὁ παντοκράτωρ ὅτ' ἂν ἔλθη βήματα κρίναι
> Ζώντων καὶ νεκύων ψυχὰς καὶ κόσμον ἅπαντα.

Verum ille, cum deleverit injustitiam, judiciumque maximum fecerit, ac justos qui à principio fuerunt, ad vitam restauraverit, mille annis inter homines versabitur, eosque justissimo imperio reget, quod alibi Sibylla vaticinans, furensque proclamat:

> Κλῦτε δέ μου μέροπες, βασιλεὺς αἰώνιος ἄρχει.

Etiam civitatem quam Millenarii inhabitabunt descripsit ex Sibylla Lactantius, adeo ut quivis nullo negotio videat Ciceronem hunc Christianum ipsam Sibyllam testem illius futuri regni advocare: quomodo enim Lactantius ad Sibyllæ Testimonium provocasset, si illam talem non fovere opinionem ratus esset. Quid Crassete? Nunquid adhuc sustinere audes, Sibyllam non esse Chiliastarum opinionis fautricem, nunc cum vides testem produci summum hunc virum, quem ipse supra *Judicem plane irrefragabilem* vocasti p. 339. ideoque nunc vides, te contra Doctissimi Patris mentem plane arietare atque impingere: quod cum reprehendas in Hæreticis, Protestantibus, nempe, quos tali quidem dignaris honore, cur in te ipso illud non carpis? At vero tu infallibilis scilicet Crassete! Plures adhuc alios Sibyllinos versus citat Lactantius, ut ex illis extundat regnum illud millenarium, atque non solum secundum S. Scripturæ stylum, verum ex ipsis Scripturis illud describit falsa Sibylla:

> Καὶ πόλιν, ἣν ἐποίησε Θεὸς, αὐτὴν ἐποίησε
> Λαμπροτέραν ἄστρων, καὶ ἡλίου, ἠδὲ σελήνης.

> *Præcipuéque Deo dilectam reddidit urbem,*
> *Et sole & stellis & luna splendidiorem.*

Notandum autem in Sibyllinis aliter legi hos versus, uti in commen-

mentariis notabitur, Deo dante. Ex Erythræa Sibylla hæc citat carmina Lactantius.

Οἱ δὲ λύκοι σὺν ἄρνεσσ' ἐν οὔρεσιν ἀμιγὴς ἔδονται.
Χόρτον γὰρ λύγκες τ' ἐρίφοισιν ἅμα βόσκονται,
Ἄρκτοι σὺν μόσχοισιν ὁμοῦ καὶ πᾶσι βροτοῖσι,
Σαρκοβορός τε λέων φάγετ' ἄχυρον παρὰ φάτναις,
Σὺν βρέφεσίν τε δράκοντες ἀμάπερσι κοιμήσονται.

Et alio loco de ubertate rerum:

Καὶ τότε δὴ χαρὰν μεγάλην Θεὸς ἀνδράσι δώσει,
Καὶ γὰρ γῆ καὶ δένδρα καὶ ἄσπετα θρέμματα γαίης
Δώσουσιν καρπὸν τὸν ἀληθινὸν ἀνθρώποισι
Οἴνου καὶ μέλιτος γλυκέως, λευκοῦ τε γάλακτος
Καὶ σίτου, ὅπερ ἐστὶ βροτοῖς κάλλιστον ἁπάντων.

Et alia eodem modo:

Εὐσεβέων δὲ μόνων ἁγία χθὼν πάντα τάδ' οἴσει
Νᾶμα μέλιτος ἀπὸ πέτρης ἠδ' ἀπὸ πηγῆς
Καὶ γάλακτ' ἀμβροσίης ῥεύσει πάντεσσι δικαίοις.

Variantes horum verſuum lectiones in notis ad Oracula notabuntur. Conſtat igitur, quidquid Craſſetus contradicat, Sibyllam eſſe millenariam ac fovere illam opinionem: hinc Patres quamplurimi hauſerunt opinionem hanc, nempe Jeſum Chriſtum mille annis poſt reſurrectionem in terris regnaturum. Hæc de Chriſti in terris regno glorioſo per mille annos ſententia obtinuit olim apud Judæos, uti ex Hiſtoria Sacra Novi Teſtamenti paſſim conſtat. Cerinthum Hæreticum, qui Jeſum Chriſtum, ex congreſſu conjugali genitum fuiſſe blaſphemavit, primum fuiſſe qui inter Chriſtianos opinionem hanc diſſeminavit, perhibetur: Cerinthum autem hunc vixiſſe ſcribunt anno Servatoris noſtri LXII. De illo hoc modo Euſebius Hiſt. Eccleſiaſt. lib. III. Cap. XXVIII. *Sed & Cerinthus, per revelationes, velut à magno Apoſtolo ſcriptas portentoſa quædam nobis, quaſi per Angelos ſibi oſtenſa mentitus, regnum Chriſti poſt reſurrectionem*

 terre-

terrenum futurum, & carnem nostram denuo Hierosolymis concupiscentiis ac voluptatibus carnis servituram dicens: & cum inimicus esset scripturis Dei, numerum cujusdam millenarii festi nuptiis deputatum, seducere volens, futurum dixit. Et Dionysius qui Alexandrinæ Paræciæ Episcopatum tenuit, in secundo narrationum libro, postquam de Apocalypsi Joannis quædam tanquam ex antiqua traditione commemoravit, viri hujus mentionem ad hunc modum facit. Cerinthus autem, qui & hæresim Cerinthianam constituit, figmento suo nomen imponere voluit; quod fide dignum esset. Hoc enim doctrinæ illius dogma fuit, terrenum futurum Christi regnum, & quæ ipse concupiscebat, cum corporis studio teneretur, & admodum carnalis esset, in his illud futurum somniabat, ventris videlicet, & eorum quæ sub ventre sunt impletionibus, hoc est, cibo, potu ac nuptiis, & ut ista honestius commentatus videretur, dies festos & victimas & sacrificiorum mactationes adjecit. Augustinus lib. de Hæres. ad quod vult Deum cap. VIII. *Cerinthiani à Cerintho dicti mille annos post resurrectionem in terreno regno Christi secundum carnales ventris & libidinis voluptates futuros fabricantur, unde etiam Chiliastæ sunt appellati.* Isidorus Hispalensis Orig. lib. VIII. cap. V. *Cerinthiani à Cerintho quodam nuncupati. Hi inter cætera circumcisionem observant, mille annos post resurrectionem in voluptate carnis futuros prædicant: Unde & Græce Chiliastæ, Latine Milliastæ sunt appellati.* Quoniam autem Cerinthianos circumcisionem observasse, ex Isidori jam allegato loco docemur, & S. Augustinus in de Hæres. cap. VIII. testatur Cerinthum fuisse semi-judæum, quandoquidem non solum circumcisionem esse observandam asseruit, verum etiam Sabbathum Judæorum more esse celebrandum, non adeo mirum cuiquam videri debet, illum docuisse regnum illud terrenum mille annorum, ex Judæis enim promanavit illa opinio, ex Psalmo LXXXIX. male intellecto. Exspectant etiam nunc Judæi mundanum & terrenum aliquod à Messia regnum, quod aliorum Monarcharum more regnaturus in terris, omnes gentes debellaturus, ac populum suum omnium rerum affluentia & abundantia beaturus erit multis fabellis Judæis dignis ornatur tota hæc res. Loquuntur de notabili quodam convivio quo se excipiendos existimant tempore adventus Messiæ; fingunt parandum hoc convivium ex Leviathan Pisce, Behemoth Tauro, magna avi assanda & tosta apponenda, fingunt etiam de vino

no *Gan-Eden*, hoc eſt: *Paradiſi* potandos ſeſe: plura qui de his rebus deſiderat, reperiet illa apud Doctiſſ. D. Buxtorfium Synag. Jud. cap. XXXVI. p. m. 457. poſt hunc Cerinthum Papiam quendam ſic docuiſſe, & tale regnum Chriſtianis eſſe exſpectandum ſuſtinuiſſe memoriæ prodiderunt hiſtoriæ, ac SS. Patres. De hoc Papia Hieropolitano Epiſcopo hoc modo ſcripſit Euſebius Hiſt. Eccleſiaſt. lib. III. cap. XXXIX. Παρατεθεῖται καί τινα ἄλλα μυστικώτερα, ἐν οἷς καὶ χιλιάδα τινά φησιν ἐτῶν ἔσεσθαι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν σωματικῶς τῆς τοῦ Χριστοῦ βασιλείας ἐπὶ ταύτης τῆς γῆς διηγήσεις ὑποστησομένης, ἃ καὶ ἡγοῦμαι τὰς ἀποστολικὰς παραδεξάμενον ὑπολαβεῖν. *Et alia quædam idem commentator tanquam ex viva traditione ad ſe relata, & peregrinas quasdam Servatoris parabolas & Doctrinas cum aliis nonnullis fabuloſis adjicit, in quibus etiam millenarios quosdam annorum poſt reſurrectionem mortuorum futuros dicit in quibus regnum Chriſti in hac terra, corporaliter conſiſtere debeat, quæ illum ex eo ſuſpicatum eſſe puto, quod Apoſtolicas diſputationes non recte acceperit*, &c. Notandum etiam Papiam illum quam plurimis Eccleſiaſticis viris illius erroris autorem fuiſſe, teſte eodem Euſebio, quod profecto etiamnum hoc tempore evidentiſſime deprehendimus. Conſtat enim multos inter Patres millenariæ opinioni fuiſſe addictos. Inter alios numerare poſſumus Juſtinum Martyrem, Irenæum, Tertullianum, Lactantium, pluresque alios quorum omnium dogmata referre longum foret, ac noſtri nunc non eſt inſtituti: pauca hæc hac de re Teſtimonia attuliſſe ſufficiet. Juſtinus Martyr in dialogo contra Tryphonem rogatus à Judæo, num fateatur, urbem Hieroſolymam reædificandam, populumque Chriſtianum in illam conventurum ac ibidem cum Chriſto in conſortio Patriarcharum & Prophetarum ſeſe delectaturum, reſpondit non ſolum ſe illi annuere ſententiæ, verum etiam ejus jam ante feciſſe profeſſionem, nempe Χριστὸν πάλιν παραγενέσθαι ἐν Ἱερουσαλὴμ καὶ τότε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ συμπιεῖν πάλιν καὶ συμφαγεῖν. *Chriſtum reſurrecturum & rurſum in Jeruſalem ſe ſtaturum, & tum cum diſcipulis bibiturum rurſus & comeſturum.* Et ſtatim addit: Πολλοὺς ἂν καὶ τῶν τῆς καθαρῆς καὶ εὐσεβοῦς ὄντων Χριστιανῶν γνώμης τοῦτο μὴ γνωρίζειν. p. 306. *Multos autem qui puræ piæque ſunt Chriſtianorum ſententiæ hoc non agno-*

agnoscere. Et paulò inferius, ἐγὼ δὲ, καὶ εἴ τινές εἰσιν ὀρθογνώμονες κατὰ πάντα Χριστιανοὶ, καὶ σαρκὸς ἀνάστασιν γενήσεσθαι ἐπιστάμεθα, καὶ χίλια ἔτη ἐν Ἱερουσαλὴμ οἰκοδομηθείσῃ καὶ κοσμηθείσῃ καὶ πλατονθείσῃ οἱ προφῆται Ἰεζεκιὴλ, καὶ Ἡσαΐας καὶ οἱ ἄλλοι, ὁμολογοῦσιν. οὕτως γὰρ Ἡσαΐας περὶ τῆς χιλιονταετηρίδος ταύτης εἶπεν. ἔσται γὰρ ὁ οὐρανὸς καινὸς, καὶ ἡ γῆ καινή. καὶ οὐ μὴ μνησθῶσι τῶν προτέρων, οὐδὲ μὴ ἐπέλθῃ αὐτῶν ἐπὶ τὴν καρδίαν ἀλλ' εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίαμα εὑρήσουσιν ἐν αὐτῇ ἅσα ἐγὼ κτίζω. ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ ποιῶ τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀγαλλίαμα καὶ τὸν λαόν μου εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλιάσομαι ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ εὐφρανθήσομαι ἐπὶ τῷ λαῷ μου, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ ἀκουσθῇ ἐν αὐτῇ φωνὴ κλαυθμοῦ, οὐδὲ φωνὴ κραυγῆς· καὶ οὐ μὴ γένηται ἐκ ἔτι ἐκεῖ ἄωρος ἡμέραις, καὶ πρεσβύτης ὃς οὐκ ἐμπλήσει τὸν χρόνον αὐτοῦ· ἔσται γὰρ ὁ νέος υἱὸς ἑκατὸν ἐτῶν· ὁ δὴ ἀποθνήσκων ἁμαρτωλὸς υἱὸς ἑκατὸν ἐτῶν καὶ ἐπικατάρατος ἔσται. καὶ οἰκοδομήσουσιν οἰκίας, καὶ αὐτοὶ ἐνοικήσουσι, καὶ καταφυτεύσουσιν ἀμπελῶνας, καὶ αὐτοὶ φάγονται τὰ γεννήματα αὐτῶν, καὶ τὸν οἶνον πίονται· οὐ μὴ οἰκοδομήσουσι, καὶ ἄλλοι κατοικήσουσι· καὶ οὐ μὴ φυτεύσωσι καὶ ἄλλοι φάγονται· κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου ἔσονται τὰ ἔργα τῶν πόνων αὐτῶν πλεονάσουσιν, οἱ ἐκλεκτοί μου; οὐ μὴ πονέσουσιν εἰς κενὸν, οὐδὲ τεκνοποιήσουσιν εἰς κατάραν· ὅτι σπέρμα δίκαιον καὶ εὐλογημένον ὑπὸ Κυρίου ἔσονται, καὶ ἔγγονα αὐτῶν μετ' αὐτῶν· καὶ ἔσται πρὶν ἢ κεκράξαι αὐτοὺς, ἐγὼ ἐπακούσομαι αὐτῶν· ἔτι λαλούντων αὐτῶν, ἐρῶ, τί ἐστι, τότε λύκοι καὶ ἄρνες βοσκηθήσονται, καὶ ὁ λέων ὡς βοῦς φάγεται ἄχυρα. ὄφις δὲ γῆν ὡς ἄρτον· οὐκ ἀδικήσουσιν, οὐδὲ λυμανοῦνται ἐπὶ τῷ ὄρει τῷ ἁγίῳ λέγει Κύριος. Τὸ εἰρημένον ἐν τοῖς λόγοις τούτοις, ἔφην, κατὰ γὰρ τὰς ἡμέρας τοῦ ξύλου [τῆς ζωῆς] αἱ ἡμέραι τοῦ λαοῦ μου ἔσονται τὰ ἔργα τῶν πόνων αὐτῶν νενοήκαμεν, ὅτι χίλια ἔτη ἐν μυστηρίῳ μηνύει· ὡς γὰρ τῷ Ἀδὰμ εἴρητο, ὅτι, ᾗ δ' ἂν ἡμέρᾳ φάγῃ ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἐν ἐκείνῃ ἀποθανεῖται· ἔγνωμεν αὐτὸν μὴ ἀναπληρώσαντα χίλια ἔτη· συνήκαμεν καὶ τὸ εἰρημένον, ὅτι ἡμέρα Κυρίου ὡς χίλια ἔτη εἰς τοῦτο συνάγει· καὶ ἐπειδὴ καὶ παρ' ἡμῖν

ἀνήρ

ἀνήρ τις ᾧ ὄνομα Ἰωάννης, εἷς τῶν Ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ, ἐν Ἀποκαλύψει γενομένῃ αὐτῷ χίλια ἔτη ποιήσειν ἐν Ἱερουσαλὴμ τοὺς τῷ ἡμετέρῳ Χριστῷ πιστεύσαντας προεφήτευσε, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν καθολικὴν καὶ (συνελόντι φάναι) αἰωνίαν ὁμοθυμαδὸν ἅμα πάντων ἀνάστασιν γενήσεσθαι, καὶ κρίσιν· ὅπερ καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν, ὅτι οὔτε γαμήσουσιν οὔτε γαμηθήσονται, ἀλλὰ ἰσάγγελοι ἔσονται, τέκνα τοῦ Θεοῦ τῆς ἀναστάσεως ὄντες. Hoc est, ex Langi interpretatione: *Ego autem, etsi qui rectæ per omnia sententiæ Christiani sunt, & carnis resurrectionem futuram novimus, & mille annos in Hierusalem instaurata, & exornata, & dilatata; sicut Prophetæ, Ezechiel & Esaïas, & alii promulgant. Sic namque Esaïas de mille istorum annorum tempore loquutus est.* Erit enim Cœlum novum, & terra nova: & non recordabuntur priorum, neque eorum illa venient in corda: sed lætitiam & exsultationem invenient in ipsa quæ ego creo: quia ecce ego facio Hierusalem exsultationem, & populum meum lætitiam: & exsultabo in Hierusalem, & lætabor in populo meo: & ulterius in ea non audietur vox ploratus, neque vox clamoris: & non erit amplius ibi immatura aliquis ætate, in fine dierum, & senex qui non implebit tempus suum. Erit namque adolescens filius, centum annorum: moriens vero peccator filius, centum annorum, & maledictus erit, & ædificabunt domos, & ipsi incolent: & conserent vineas, & ipsi comedent germina eorum, & vinum bibent: non ædificabunt, & alii inhabitabunt: & non plantabunt, & alii edent: Nam secundum dies ligni vitæ, dies populi mei erunt: opera laborum eorum multiplicabuntur. Electi mei non laborabunt in vanum, neque liberis operam dabunt in exsecrationem: quoniam semen justum & benedictum à Domino erunt, & nepotes eorum cum eis. Et erit priusquam ipsi clamaverint, ego exaudiam eos, adhuc loquentibus ipsis, dicam, quid est? Tunc lupi & agni simul pascentur, & Leo sicut bos comedet paleas: serpens autem terram, velut panem, non inique agent, neque detrimentum capient in monte sancto, dicit Dominus, *In his verbis*, inquam, *eo quod dictum est.* Nam secundum dies ligni vitæ, dies populi mei erunt: opera laborum eorum multiplicabuntur: *mille annos in Mysterio arcane designari, intelligimus. Ut enim Adæ dictum est*, quo die de ligno edisset, eo

Eeee die

die etiam moriturum esse, *scimus illum mille annos non implevisse*, novimus quoque *dictum illud*, quod dies Domini sit sicut mille anni, *huc pertinere, & vir apud nos quidam cui nomen erat Johannes, è duodecim Apostolis Christi unus, in ea quæ illi exhibita est revelatione*, Christi fideles nostros, annos mille Hierosolymis peracturos esse, *prælo-quutus est: ac postea universalem & (ut semel dicam) sempiternam omnium, unanimiter simul resurrectionem & judicium futurum, id quod & Dominus noster dixit, quod* nuptum neque daturi neque accepturi, sed Angelis æquales futuri *sint, utpote filii Dei resurrectionis.* Pari fere modo Tertullianus adversus Marcionem lib. III. cap. XXIV. p. m. 400. *Nam & confitemur in terra nobis regnum repromissum, sed ante cœlum, sed alio statu, utpote post resurrectionem in mille annos in civitate Divini operis Hierusalem cœlo delata, quam & Apostolus* matrem nostram sursum *designat, & πολίτευμα nostrum, id est*, municipatum in cœlis *esse pronuntians, alicui utique cœlesti civitati eum deputat. Hanc & Ezechiel novit, & Apostolus Joannes vidit. Et quia apud fidem nostram est novæ Prophetiæ sermo testatus, ut etiam effigiem civitatis ante repræsentationem ejus conspectui futuram in signum prædicarit. Hoc dicimus excipiendis resurrectionis sanctis & refovendis omnium hominum utique spiritualium copia in compensationem eorum quæ in hoc seculo vel despeximus, vel amisimus à Deo prospectam, siquidem justum est & Deo dignum, illic quoque exultare famulos ejus, ubi & sunt afflicti in nomine ipsius. Hæc ratio regni cœlestis: post cujus mille annos, intra quam ætatem concluditur Sanctorum resurrectio, pro meritis maturius vel tardius resurgentium, tunc & mundi destructione & judicii conflagratione commissa demutati in atomo, in Angelicam substantiam, scilicet per illud incorruptibile superindumentum transferemur in cœleste regnum.* Ad hunc Tertulliani locum, notari velim ad verba illa *novæ Prophetiæ*, nonnullos existimare Tertullianum probationem Chiliasmi etiam ex Prophetia Paracleti Montanistica petere; alii autem per *novam Prophetiam* potius intelligunt Apocalypsim Apostoli Johannis. Irenæum nonnulli existimant fuisse Chiliastam, non solum tales reperiuntur inter Neotericos, verum etiam Antiquos inter. Hoc enim modo de illo D. Hieronymus scripsit, illum sic citante Erasmo Roterodamo in argumento, in D. Irenæi librum quintum: *Quod & multi nostrorum & præcipue Tertulliani liber, qui inscribitur, de Spe*

Fide-

Fidelium, *& Lactantii Institutionum volumen septimum pollicetur & Victorini Pictabionensis Episcopi crebræ expositiones*, *& nuper Severus noster in dialogo*, *cui Gallo nomen imposuit*, *& ut Græcos nominem*, *& primum extremumque*, *Irenæus & Apollinaris.* Imo quod miror, locum tanquam ex Irenæo citatum deprehendo apud Doctissim. D. Blondellum quo probare annititur Irenæum inter & Papiam convenisse, verum ut ingenue fateamur, dicimus nos locum illum nusquam apud B. Martyrem, invenire potuisse. Quod porro D. Hieronymus de Sulpicio Severo testatur, illum fuisse Chiliastam & probat ex Dialogo cui Gallo nomen dedit, respondemus non posse rem hanc dijudicari, quoniam Dialogus ille non amplius exstat: de Lactantio plane verum est, illum Chiliastico errori fuisse addictum, legatur tantum cap. XXIV. lib. VII. de vita Beata: deprehendetque Lector sedulus, illum opinionem illam confirmare ex Virgilio non solum, verum etiam ex Sibyllis. Etiamsi autem multi inter Patres Chiliasticæ opinioni faverunt, plures tamen reperti fuerunt qui illi sententiæ contradixerunt. Notandum etiam reperiri inter Scriptores qui Cerinthum primum Chiliasmi fuisse inventorem innuunt: alii autem perhibent, Papiam omnium fuisse primum quod Doctiss. Isaacus Vossius plane negat in lib. suo de Sibyllis p. m. XLV. Nolimus nos asserere, Papiam primum omnium fuisse qui errori illi patrocinatus sit, attamen aliquo sensu potest primus vocari inter Christianos, eo nempe sensu quod etiamsi de regno mille annorum innuerint alii ante illos, (apud Judæos enim ille error longo tempore ante innotuit,) interim tamen, etiamsi cum Judæis, semi-Judæus Cerinthus, aliis erroribus immiscuerit hanc opinionem, Papias primus fuerit qui errorem illum sustinuit, ab aliis immunem. Hæreticus vero Cerinthus cum aliis, etiam & hunc docuit errorem. Cæterum Sibyllinam hanc opinionem esse plane falsam constat, non solum ex Patrum Antiquorum scriptis (quam plurimi enim illi contradixerunt) verum etiam ex aliorum cum Antiquorum tum Recentiorum Scriptorum monumentis qui constanter se illi opposuerunt; nullum dogma à Theologis, præsertim Anglicanis, amplius fuit pertractatum quam hoc de regno Chiliastico & terreno Jesu Christi; ne autem actum agamus, operose opinionem hanc refutare non intendimus, cuivis scripta illa hac de re sunt obvia: interim tamen, ne nos argumentis desti-

destitutos existimet quispiam, pauca hæc huic Sibyllinæ aliorumque millenariorum opinioni opponere lubet. Primo, si illa quæ supra retulimus perpendantur sedulo, luce meridiana clarius, errorem illum confutatum conspicicmus. Secundo repugnat hæc sententia conditioni Regni Jesu Christi: ejus regnum non ut terrenum & mundanum, sed ut spirituale, non mille annorum sed ut æternum in S. Dei verbo describitur. Ipse Servator noster, testatur coram Judice Pilato Johan. XVIII. vers. XXXVI. Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμή, οἱ ὑπηρέται ἂν οἱ ἐμοὶ ἠγωνίζοντο, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν. Regnum Messiæ describitur per Prophetas, non tanquam dominatio mille annorum, verum ut æternum imperium, uti clare constat ex Psalmo LXXXIX. vers. XXX. *Ponam in seculum seculi semen ejus & thronum ejus sicut dies cæli.* Videantur etiam Ps. LXXII. vers. V. Esaïæ Cap. IX. vers. V. &c. Danielis Cap. II. vers. XLIV. &c. Luc. I. vers. XXXII. testimonia. Notandum etiam Jesu Christi regnum hoc modo designari in Sacris Scripturis, quod non sit extraneo visui expositum, verum quod lateat in hominum cordibus, oculisque corporalibus non discernatur, Ps. XLV. vers. XIV. *Tota enim honorata filia Regis intro*: at vero qualis est ornatus Regis, tale & regni ejus ornamentum, à mundano quod oculis corporalibus discernitur plane, distinctum. Regnum etiam Christi, velut textus Lucæ XVII. vers. XX. habet, *non venit regnum Dei ut observari possit*, sed *intus illud habetis* vers. XXI. Quid quod & hoc Jesu Christi regnum nobis in verbo Dei repræsentetur futurum per totum terrarum orbem, quod certe loco alicui particulari non posse adscribi existimamus. Videantur testimonia sequentia Ps. II. vers. VIII. Ps. XXII. vers. XXVIII. Ps. LXXII. vers. VIII. Zachariæ cap. IX. vers. X. Ex novo Testamento si producere vellemus Testimonia, quamplurima proferre haud esset difficile, verum quoniam brevitati studemus, supersedendum esse censemus: hoc tantum memorabimus, nos non deliciis & voluptatibus de quibus Chiliastæ memorant, ad æternam fœlicitatem deducendos, sed per plurimas afflictiones & calamitates; ad illas enim nos prædestinatos esse innuit Apostolus gentium Paulus: impii autem ad extremum usque mundi

diem

diem fideles odio habebunt, nullum autem tale tempus exiſtet quo mundus ab infidelibus & impiis hominibus liberatus erit, (*Chriſtus enim ad judicium venturus, fidem in hac terra non inveniet*) ideoque tale Regnum mille annorum ſpatio quibusvis deliciis abundans non exſtiturum concludimus. Si porro tale Regnum mille annorum, omnis generis abundantia decoratum debet exiſtere ante ultimum judicii diem, quomodo hæc ſententia cum Servatoris noſtri opinione quadrabit? Teſtatur enim Jeſus Chriſtus, *neminem noviſſe diem noviſſimum*, per mille enim annos ab inchoato illo Regno, homines qui illo tempore in hoc mundo degent, poterunt pro certo affirmare, quando ſit affuturus dies ultimus. Teſtatur S. Scriptura Chriſtum I Corinth. cap. XV. vers. XXIV. *in fine regnum traditurum Deo ac Patri, ſublaturum omne imperium, & omnem auctoritatem & poteſtatem:* quo pacto hæc ſententia Apoſtolica conſiſtet cum ficto illo mille annorum regno? Apoſtolus dicit Chriſtum hoc facturum tempore reſurrectionis mortuorum, in adventu ſuo, ſi omne imperium tum erit tollendum, quomodo Chriſtus dici poteſt aliud novum inſtituturus? ſi omnem principatum abolebit, quomodo erigi poterit mille annorum principatus? Legimus etiam apud Sacros Scriptores die noviſſimo homines è mortuis ſuſcitandos ac ſtatim immediate coram Judice Chriſto ſiſtendos, & ut diſerte teſtatur S. Paulus I. Ep. ad Theſſalon. cap. IV. vers. XVI. &c. *Ipſe Dominus cum hortationis clamore, cum voce Archangeli & cum Dei tuba deſcendet è cælo, & qui mortui fuerunt in Chriſto, reſurgent primum, deinde nos vivi, qui reliqui erimus, rapiemur ſimul cum eis in nubes, in occurſum Domini in aëra, & ita ſemper cum Domino erimus.* Hæc certe verba clare refellunt opinionem illam de mille annorum Regno per Chriſtum in ſuo adventu in terris erigendo. Dicit enim S. Apoſtolus non in terram ſed in nubes deſcenſurum Servatorem noſtrum; non dicit nos tantum per mille annos, ſed *ſemper* futuros cum illo. Novi cœli & Nova terra in ultimo Chriſti adventu apparebunt juxta teſtimonium S. Johannis Apoc. cap. XXI. vers. I. *Deinde vidi cælum novum & terram novam, primum enim cælum & prima terra abierat, & mare non amplius exſtabat.* Et II. Pet. III. vers. XII. *Cælos novos & terram novam exſpectamus ſecundum promiſſum ejus, in quibus juſtitia inhabitat.* Si itaque Jeſus Chriſtus illico fideles in ſuo adventu in

cœlos ad ſe recipiet, quomodo, velimus hoc reſcire, & quo pacto per mille annos regnaturus ſit in hoc mundo, poſtea illos ad gloriam admiſſurus. Dicit enim Joan. cap. XIV. vers. III. *Rurſum veniam, & aſſumam vos ad me ipſum, ut ubi ero ego, & vos ſitis.* Et D. Paulus II Tim. IV. vers. I. *Obteſtor vos ego in conſpectu Dei & Domini Jeſu Chriſti, qui judicaturus eſt vivos & mortuos in illuſtri ſuo adventu & regno ſuo.* Si res hæc peragenda eſt in ſuo adventu, non igitur mille annis ante. Hactenus igitur abunde nos probaſſe exiſtimamus, Sibyllas non fuiſſe Divinitus inſpiratas. Plura ad hanc rem pertinentia producere nos poſſe profitemur, verum quia brevitati ſtudemus, ulterius non progredimur. Mendacium unum aut alterum Sibyllini verſificatoris heic notandum cenſemus. Primo dicit pſeudo-Sibylla, Noachum ex arca egreſſum eſſe cum bis vicenos & unum implevisſet ſoles, quæ ſententia S. Moſis opinionem plane evertit: ex ejus enim hiſtoria conſtat ipſum cum tota ſua familia per annum ſive lunarem ſive ſolarem in arca degiſſe, Sibylla de Noachi ex arca egreſſu hoc modo narrat. Orac. lib. I. p. m. 183.

Καὶ τότε δή τοι Νῶε δικαιότατος ἀνθρώπων
Ὄγδοος ἐξῆλθεν, δὶς εἴκοσι καὶ μίαν ἠῶ
Πληρώσας ὑδάτεσσι; Θεοῦ μεγάλου διὰ βουλάς.

Hoc eſt:

Noë igitur cunctos homines juſtiſſimus inter,
Exiit octavus, vicenos cum bis, & unum
Compleſſet Soles (Deus ipſe volebat) in undis.

At vero hæc narratio nullo modo cum ſacro textu conciliari poteſt: ideoque vel hinc concludere nos poſſe, non fuiſſe Divinitus afflatas Sibyllas, affirmamus. Novimus etiam Doctiſſ. Iſaacum Voſſium in lib. ſuo de Sibyllinis Oraculis p. XLVII. affirmare, non recte carpi in Sibyllinis, quod XL. tantum dies diluvio tribuantur, quoniam tempus illud quo pluviæ ceſſarunt à multis diluvio non aſſignatur: verum quod pace Doctiſſ. Viri dixerimus, exiſtimamus hoc nihil contribuere ad excuſandam Sibyllam, textus Moſaicus teſtatur quadraginta diebus & noctibus pluiſſe, Sibylla autem diem unum addit,

addit, quod cum Mose non quadrat: deinde notandum censemus, Sibyllam proprie non sustinere tantum per XL. dies durasse diluvium, sed quod intolerabilius est mendacium, Noachum, postquam XLI. dies in undis complevisset, ex arca fuisse egressum, Moses uti jam jam notavimus, XL. diebus & noctibus pluisse testatur, Sibylla autem illum egressum fuisse putat, postquam XLI dies in arca degisset, an itaque terra unius diei spatio fuit exsiccata & ab aquis diluvii liberata? Certe Mosaica historia longe aliud testatur; uti cuivis historiam de diluvio legenti perspicue constare potest. Quid? an Spiritus Dei sibi est contrarius? Moses, ut omnes agnoscunt, Divinitus fuit inspiratus, nescio profecto, quo pacto non pudeat illos qui norunt vel certe novisse potuerunt Sibyllam scribere talia quæ directe Sancto Historiographo repugnant, tamen audere pro certo affirmare, illas Divino Spiritu fuisse actas, nunquid ergo Spiritus veritatis sibi contraria proferre potest? Nos certe non credimus. Sibylla porro Mosi, Scriptori Divinitus inspirato audacter contradicit. Testatur Vir Dei, Noachi arcam in montibus Ararat substitisse, montes autem Ararat sitos esse in Armenia testantur scriptores omnes antiqui, at vero Sibylla hoc modo sese enuntiat, lib. I. p.m. 180.

Ἐστι δέ τις Φρυγίης ἐπὶ ἠπείροιο μελαίνης,
Ἠλίβατον τανύμηκες ὄρος, Ἀραρὰτ δὲ καλεῖται,

Assurgit Phrygiæ mons quidam in montibus atræ,
Arduus, alta petens, Ararat quem nomine dicunt.

Sibylla itaque existimat, Ararat montes olim in Phrygia exstitisse: & ut certo dignosci possit locus Phrygiæ in quo Ararat reperitur, sic addit ibidem Sibylla:

Ἔνθα φλέβες μεγάλου ποταμοῦ Μαρσύου πέφυκαν.

At ex emendatione Doctissimi Bocharti ut versus constet, legendum est, uti postea in commentariis ad hunc locum notabitur amplius:

Μαρσύου ἔνθα φλέβες μεγάλου ποταμοῖο πέφυκαν.

Marsya magnus ubi se prodit origine prima.

Inve-

Invenimus constanter fere omnes Scriptores, montes *Ararat* in *Armenia* collocare: unde etiam Vulgatus Interpres pro montibus *Ararat* legit montes *Armeniæ*; Gen. VIII. vers. IV. Theodoretus etiam testatur *Ararat* vocari *Armeniam*. Sic & Philostorgius Hist. Eccles. lib. III. p. m. XLVIII. Ὁ δὲ Εὐφράτης ποταμὸς ἐξ Ἀρμενίων κατὰ τὸ προφανὲς ἀνατέλλει. ἔνθα τὸ ὄρος ἐστὶ τὸ Ἀραράτ, ἔτι καὶ πρὸς Ἀρμενίων οὕτω καλούμενον, ἐφ᾽ οὗ καὶ τὴν κιβωτὸν ἱδρυθῆναι φησὶν ἡ Γραφή, ἧς ἄχρι καὶ νῦν εἶναι φασὶν οὐ μικρὰ λείψανα τῶν τε ξύλων, καὶ ἥλων ἐκεῖσε σωζόμενα. Hoc est: *Euphrates vero fluvius, ex Armeniis, secundum quod quidem apparet, oritur, ubi mons* Ararat, *qui etiamnum apud Armenios vocatur, ubi & arcam conquievisse ait Scriptura, in quo etiamnum esse ajunt haud parva lignorum & clavorum fragmina quæ ibi reliqua facta sunt.* Sic etiam II. Reg. Cap. XIX. vers. XXXVII. legimus in Hebræo filios Senacheribi *proripuisse se in terram Ararat.* Vulgatus dicit illos aufugisse in *Armeniam.* Rectissime quidem, quoniam in Armenia totius terrarum orbis altissimi montes reperiuntur, at in Phrygia non item, præsertim in illa Phrygiæ regione in qua Arcam substitisse Sibylla affirmat. Dicit enim ibi fuisse montem altum, at prope Marsyam nullus mons altus, ut recte Doctiss. Bochartus observavit, sed collis aut tumulus. Λόφον Græci appellant, id est γῆς ἀνάστημα *terræ apicem & cristam.* Strabo lib. XII. de Mæandro: Ἄρχεται δὲ ἀπὸ Κελαινῶν λόφου τινός, ἐν ᾧ πόλις ἦν ὁμώνυμος τῷ λόφῳ, *incipit à Celænarum apice quodam, in quo urbs est apici cognominis.* Et in Ptolomæo memoratur Κελαινὸς λόφος *Celænus apex.* An non igitur immerito Sibylla meminit montis ardui & extensi prope Marsyam? Hoc etiam à sedulo Lectore observetur rogamus, Sibyllam nempe gloriari sese fuisse Noachi coævam, & cum ipso diluvii tempore degisse in arca, quis vero adeo credulus reperietur ut credat etiam Noachi tempore innotuisse amnis Marsyæ originem? Nunquid Sibylla Spiritu Prophetico prædicere potuit, fluvium hunc temporis successu Marsyam vocatum iri ante Marsyam, ab Apolline excoriatum, à quo fluvio illi datum illud nomen esse, testantur Historici. *Midæ fons* dicebatur, uti videre licet apud Plutarchum de Fluminibus. Nunquid Sibylla prævidere potuit Marsyam post Midæ tem-

tempora excoriandum & fluvium illo nomine insigniendum? Credat hoc cui lubet, nos saltem in æternum non credemus. Quis hoc admittat, Sibyllam potuisse hariolari, terræ quandam portionem, Phrygiæ nomine designandam, atque ibi arcam Noachi consessuram? An non etiam evidentissime patet, mentiri Sibyllam, quando in Phrygia substitisse arcam contendit, si Mosis, Scriptoris Divinitus inspirati sententia perpenditur, quam legimus Gen. XI. vers. II. *Evenit autem*, inquit, *quum ab oriente profecti essent illi qui ex arca egressi erant, ut invenientes convallem in terra Schinharis .considerent illic:* atqui ex Phrygia Babyloniam versus, si in Arca salvati iter fecerunt, non possunt dici profecti ab oriente, sed ab occasu in ortum, quoniam Phrygia in occasu respectu terræ Schinharis sita est. Novimus etiam Doctiss. D. Isaacum Vossium, patrocinari pseudo-Sibyllæ, quasi recte scribenti, quod Mons Ararat in qua arca Noæ quievit, Phrygiæ adscribatur, quandoquidem multi olim sic scripserunt & sic crediderunt: verum, quod pace tanti Viri dixerimus, non quæritur, quid senserint quondam nonnulli, sed quid sentire debuerint. Rationes D. Vossii (nostro quidem judicio) non succedunt: nummus Apamenus ante aliquot annos Romæ vulgatus à Falconerio in quo exprimitur arca Noæ, nihil probat: hoc sese sic habeat, uti refert D. Vossius, sit Apamea præcipua post Ephesum majoris Phrygiæ civitas, ad fontes Marsyæ fluminis sita, sitque mons urbi illi vicinus dictus κιϐωτὸς, quod in eo arca seu Noæ seu Deucalionis quievisse ab Apamenis, vel potius Judæis Apameæ habitantibus credita fuerit: an inde sequitur, ergo montes Ararat in Phrygia recte & vere constituuntur? At inquit D. Vossius, Mons ille dictus fuit κιϐωτὸς, *arca*: illius Regionis incolæ crediderunt, arcam ibi substitisse, itaque res ita se habet, certe nullam hac in re videmus consequentiam: nunquid Apameæ habitantes decipi non potuerunt? non ideo quævis res veræ sunt, quia pro veris habentur ab hominibus. Audiamus hac de re differentem Doctiss. D. Bochartum, prope Celænas vel à Seleuco, vel ab Antiocho Sotere ad amnem Marsyam condita est urbs Apamia in quam Cælenarum incolæ migraverunt: Strabo ubi de Celænis lib. XII. ἐντεῦθεν δὲ ἀναστήσας τοὺς ἀνθρώπους ὁ Σωτὴρ Ἀντίοχος εἰς τὴν νῦν Ἀπάμειαν

τ῀ μητρὸς ἐπώνυμον τὴν πόλιν ἀπέδειξεν Ἀπάμας. *Inde cum transtulisset homines Antiochus Soter in eam quæ nunc Apamia dicitur, urbem Apameæ matri cognominem constituit.* Livius lib. XXXVIII. vel secundum alios Dec. IV. lib. VIII. p. 980. *Celænæ urbs caput quondam Phrygiæ fuit: Migratum inde haud procul veteribus Celænis: novæque urbi Apameæ nomen inditum ab Apamea sorore Seleuci regis. Et Marsyas amnis haud procul à Mæandri fontibus oriens, in Mæandrum cadit.* Plinius lib. V. cap. XXIX. *Tertius Apamiam vadit, ante appellatam Celænas.* Solinus Cap. XL. *Asiam excipit Phrygia, in qua Celæne, quæ antiquato priori nomine in Apamiam transiit.* Marcianus lib. VI. *In Phrygia Celæne antea, in Apamiam commutata.* Huic porro Apamiæ cognomen erat Κιβωτὸς, id est, *Arca.* Strabo Ἀπάμεια ἡ Κιβωτὸς λεγομένη. *Apamia quæ Cibotos dicitur.* Idem μέχρι Ἀπολλωνιάδος τ῀ πρὸς Ἀπαμείᾳ τῇ Κιβωτῷ. Ptolomæus: Ἀπάμεια Κιβωτός. Tabula Peutingeri: *Apamia Ciboto.* Plinius ibi supra: *Tertius Apameam vadit, ante appellatam Celænas, deinde Ciboton.* Itaque aut vehementer fallor, aut Κιβωτὸν, id est, arcam ubi locorum substitisse, ex hoc cognomine collegit, atque aliis persuaderi voluit spurius scriptor, cujus verba sunt:

> Ἔνθα φλέβες μεγάλε ποταμῦ Μαρσύε πεφύκασι;
> Τῷ δὲ Κιβωτὸς ἔμεινεν ἐν ὑψηλοῖο καρήνῳ.
> *Marsya Magnus ubi se prodit origine prima,*
> *Montis in excelsi summo capite arca resedit.*

Sed fallacia hæc fuit à non causa ut causa: neque enim, inquit Bochartus, necesse est ideo dictam Κιβωτὸν, quia ibi resedit arca. Aliæ potuerunt subesse causæ. Claudebatur in arcæ modum à tribus fluviis illam ambientibus. Plinius: *Sita est in radice Montis Signiæ circumfusa Marsya, Obrima, Orga fluminibus in Mæandrum cadentibus.* Sic Alexandriæ portus ab ambiente sinu dicebatur Κιβωτὸς. Aliud affert Vir Magnus Salmasius in Solinum, dictam fuisse *Ciboton*, quia Strabone teste, emporium erat proximæ post Ephesum dignitatis, & commune Italiæ & Græciæ ὑποδόχειον. Quod porro D. Vossius argumentatur ex voce Βᾶρις, quia nempe significat *magnam domum*

mum vel *magnum navigium*, illud nihil probare posse existimamus. Posito enim montem illum tali insignitum fuisse nomine, an igitur inde sequitur, ergo arca Noæ in illo Phrygiæ monte quievit? Certe illud nos non credimus. Possent aliæ esse rationes, cur illo designatus fuerit nomine. D. Bochartus fatetur ingenue, se ignorare rationes, cur mons ille *Baris* vocetur: àn à Græcis, inquit, nomen illud inditum fuit, apud quos Βᾶρις significat Barbari navigii genus? vel an ab Armeniis, apud quos Dea hujus nominis culta fuit, teste Strabone lib. II. in Armeniæ descriptione: Ὁ Ἄβος ἐγγύς ἐστιν ὁδοῦ τῆς εἰς Ἐκβάτανα φερούσης, παρὰ τὸ τῆς Βάριδος νεών, *Abus*, mons *est prope viam qua itur Echatana*, *præter Baridis Deæ templum*. An denique *Baris* dictus est ab Hebræo deflexa voce? quia in illo ipso monte ברית *Berith*, id est, *fœdus* contraxit? non tam cum Noa, quam cum hominum genere universo, iride data in signum fœderis; unde est quod in historia exitus Noæ ex arca vox *berith* seu fœderis septies repetitur. Est & quarta conjectura his fortasse vero propior: Ἀποβατήριον, inquit Josephus, τὸν τόπον τοῦτον Ἀρμένιοι καλοῦσι, & Eustath. Antiochenus: καὶ τὸν τόπον ἔτι καὶ νῦν ἐκεῖνον ἀποβατήριον οἱ ἐπιχώριοι προσαγορεύουσι. Idem fere legitur in Eusebio de locis; quod Hieronymus ita transtulit: *hunc locum Armenii exitum vel egressum vocant*: nempe ex arca vel nave in qua Noë cum suis fuerat inclusus, quandiu duravit Diluvium. Id enim proprie Græcis ἀποβατήριον. Quam vocem esse Armeniam viri docti qui hoc scribunt, toto cœlo aberrant: neque illud voluit Josephus, sed Armenios sua lingua vocasse locum eo nomine quod Græcè translatum ἀποβατήριον sonat. Armenium porro illud nomen videtur fuisse *baris* vel *barez*, id est, *exitus*, sic ex Arabica lingua interpretor, quia ברז *baraza* est exire foras & ברז *barus* vel בריז bariz *exitus*. Nihil frequentius in Avicenna; occurrit & in *Alcorano* passim: &c. ex his quæ ex Bocharto produximus, constare existimamus eodem fundamento & quidem meliore sustineri posse judicamus, arcam in Armenia potius quam in Phrygia substitisse. Hoc etiam Patrum SS. suffragiis fulcire necessum duximus, ne Crassetus aliique illius pretii homines nobis litem moveant, nos absque testibus fuisse locutos. Chrysostomus in Orat. de perfecta Charitate hoc modo loquitur: οὐχὶ καὶ τὰ ὄρη

 μαρ-

μαρτυρεῖ τὰ Ἀρμενίας, ἔνθα ἡ Κιβωτὸς ἱδρύθη, οὐχὶ καὶ τὰ λείψανα αὐτῆς ἕως νῦν ἐκεῖ σώζεται πρὸς ἡμετέραν ὑπόμνησιν; nunquid etiamnum (de Diluvio) *montes Armeniæ testantur ubi constitit arca, nonne hodieque ibi observantur ejus reliquiæ ad nostram commonefactionem.* Sic etiam scripsit Eustathius Antiochenus: *ἡ δὲ Κιβωτὸς ἀνυψωθεῖσα ὑπὸ τοῦ ὕδατος εἰς ἄκραν τινὰ ὄρους τὴν κατὰ τὴν Ἀρμενίαν ἀνέστη· arca ab aquis sublata stetit in summitate cujusdam montis qui est in Armenia.* Aratus lib. IV.

Armeniæ celsis instabat montibus arca.

Nicolaum Damascenum ex Josephi lib. I. cap. IV. citat D. Vossius, putatque ex eo probari posse Sibyllinorum scriptorem vere scripsisse in Phrygia substitisse arcam: locum hunc heic adponamus secundum D. Vossii citationem, aliter enim illum legit ac in vulgatis exemplaribus reperitur: *Ἔστιν ὑπὲρ τὴν μιλυάδα μέγα ὄρος κατὰ τὴν Ἀρμενίαν Βάρις λεγόμενον, εἰς ὃ πολλοὺς συμφυγόντας ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ λόγος ἔχει περισωθῆναι, καί τινα ἐπὶ λάρνακος ὀχούμενον ἐπὶ τὴν ἀκρώρειαν ὀκεῖλαι, καὶ τὰ λείψανα τῶν ξύλων ἐπὶ πολὺ σωθῆναι· γένοιτο δ' ἂν οὗτος ὄντινα καὶ Μωϋσῆς ἀνέγραψεν ὁ τῶν Ἰουδαίων νομοθέτης.* Vulgo legitur, inquit Vossius, *Μινυάδα* quod multum torsit virum doctum: nescio utrum Doctiss. D. S. Bochartum intelligat: cujus tamen conjecturam, Vossianæ, præferre magis arrideret. *Μιλυάδα* legit itaque Vossius pro *Μινυάδα*, & quia Milyus, inquit, Pamphyliæ Pisidiæque superior tractus Apameæ huic vicinus & pene contiguus est, & quoniam Nic. Damascenus existimavit eam Phrygiæ partem in qua Apamea fuit, olim fuisse attributam Armeniæ, ideo recte sensisse Sibyllinorum Scriptorem in Phrygia substitisse arcam. Sed, pace viri hujus Doctiss. dixerimus hoc, nos potius retinemus lectionem vulgatam, ac præferimus Bocharti lectionem *Μινυάδα.* Minyas est proculdubio Hebræorum מני *Mini* vel *Minni* regio, quam, ut docet Bochartus, cum Ararat, id est Corduene, nominat Jeremias, cap. LI. vers. XXVII. ubi de Babylone, *convocate contra eam regna Ararat, Minni & Ascenaz.* Pro מני Chaldæus habet הרמיני *Armeniam.*

niam. Videtur etiam Armeniæ vox conflata esse ex הר־מני *Har-mini*, id est: mons *Mini* sive Montana Minyadis. Plurima alia, quibus constaret non fuisse Divinitus inspiratas Sibyllas, adferre possemus, verum hæc quæ allegavimus, sufficere existimamus. Alias plura indicabimus, præsertim num illa Spiritu Dei acta dici possit quæ Deum ter plus pœnarum inflicturum hominibus quam illi fecere malorum affirmat. Sic enim loquitur Sibylla lib. II. p. m. 211.

— — — — ἐπ' ἐχ' ὁσίοισι ἢ χώροις
Τίσεσι τρὶς τόσσον, ὅσον κακὸν ἤλιτον ἔργον.

Hoc est:

— — — — *Atque in regione profana*
Ter tantum solvent, quantum fecere malorum.

Hæc blasphemia recte Divinitus inspiratæ utrum assignari possit, Lectori judicandum relinquimus. Johannem Baptistam olim baptisasse refert, ne renati rursus unquam peccarent: hæc certe sententia plane est ἀνἴιγραφα, quis enim hominum non peccat? *In multis impingimus omnes*, inquit Jacobus cap. III. vers. II. & S. Johannes I Epist. cap. I. vers. VIII. *Si dixerimus, nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est.* Baptizati & renati sæpius post Baptismum & regenerationem in peccata prolabuntur, uti ex multis S. Scripturæ locis clarissime demonstrari posset, hoc si instituti nostri nunc esset. Sibyllam autem olim sic fuisse locutam, patet ex libro primo p. m. 137.

— — — — ἢ πᾶσι βοῶσα,
Εὐθείας ἀτραπὺς ποιησέμεν, ἠδ' ἀπορίψαι
Ἐκ κραδίης κακίας, ἢ ὕδασι φωτίζεσθαι
Πᾶν δέμας ἀνθρώπων, ἵνα γεννηθέντες ἄνωθεν,
Μηκέτι μηδὲν ὅλως γε παρεκβαίνωσι δικαίων.

Hoc est:

— — — — *quæ clamet ad omnes,*
Ut rectos faciant calles, animosque repurgent
A vitiis, & aqua lustrentur corpora cuncta,
Ut nunquam deinceps peccent in jura renati.

Hæc Novatianorum errores ſapere videntur. Poſſemus & plura his addere, nempe quando Jeſum Chriſtum Servatorem venturum eſſe ſcribit, poſt Diluvium. p. 184. quando ſe *Iſidis ſororem* vocat, p. 304. quando dicit bellum non eſſe licitum, etiamſi namque hoſtem occideris, manum tamen polluis: p. 408. multaque alia obſervatu digniſſima, ad aliam occaſionem, tractanda reſervamus; nunc nos, ut Diſſertationibus noſtris tandem finem imponamus, ad refutationem obſervationum Johannis Craſſeti Jeſuitæ, quas contra Doctiſſimum D. Marckium apud Groeninganos S S. Theologiæ Doctorem & Profeſſorem in chartam conjecit, accingimus.

CAPUT XXV.

In quo

J. CRASSETI

Objectiones contra ſcriptum

DE SIBYLLIS,

Doctiſſimi Domini

JOHANNIS MARCKII,

Apud Groeninganos S S. Theologiæ Doctoris & Profeſſoris, conſcriptas reſpondetur.

BREVIARIUM.

Davidis Blondelli ſcriptum de Sibyllis quando lucem conſpexit. Laudatur etiam à Pontificiis. Craſſeti ignorantia notata. Craſſetus vi conſcientiæ adactus, debitam Blondello laudem refert. Craſſeti inhumanitas contra D. Marckium. Craſſeti inſcitia oſtenditur. Opſo-

Opsopœus non plus laudis Sibyllis tribuit quam ipse Crassetus, uti falso jactitat. Crassetus refellitur. Mendacia quam plurima, ut & fabellæ multæ quæ libris Apocryphis continentur, ostenduntur. Quinam errores, quænam mendacia aut fabulæ in libro Tobiti, Judithæ, Sapientiæ, Ecclesiastici. In adjectionibus ad librum Estheræ. ad Lib. Susannæ, Baruci, ac Macabæorum. De Bibliis Belgicis Antverpianis quædam notatu digna. De Psalterio Bonaventuræ. De Historia Christi & Petri Persice, à Xavierio Jesuita conscripta, quædam. Crasseti crassum delirium.

NEmo est qui non sciat, clarissimum ac Doctissimum D. Davidem Blondellum olim apud Parisienses in Ecclesia Reformata Pastorem meritissimum & postea in Schola Illustri apud Amstelodamenses Professorem dignissimum, anno M DC XXXIX. in lucem emisisse librum suum de Sibyllis in quo summam in antiquitatibus suam eruditionem ostendit, adeo ut omnium virorum doctorum approbationem sit meritus: ac sibi conciliaverit, non solum inter Reformatæ, verum etiam Pontificiæ religioni addictos, teste Pontificio ipso Huetio: at vero sagacissimus noster Crassetus repperit in Doctissimo hoc scripto quam plurima quæ refutatione sua, digna judicaret, cum tamen dissertatione sua nihil aliud ostenderit quam se cavillatoris vafri partes implevisse: si Doctissimum Blondellum confutare intendit, cur non κατὰ πόδας illum sequutus, ad solidas ejus observationes, non de Sibyllis solum, verum etiam de animarum statu post mortem, aliisque rebus maximam ejus doctrinam redolentibus, ex antiquitate petitis argumentis, respondit? sed Jesuitæ hæsit aqua, quamvis maximo cum contemptu de Blondelliano scripto scribat in sua dissertatione, *veteri & confusa literatura*, scilicet, *ac intolerandis digressionibus*, &c. *esse plenum*: plus laudis sibi acquisivisset Crassetus si tam doctas digressiones, si talem literaturam conscribere potuisset, forte commiseratione dignus Jesuita, ab Arnaldo Pontificio, uti superius annotavimus, non vocaretur; Hæc solum in Crasseti dissertatione maxime notatu digna invenimus, summam nempe ejus maledicentiam, non solum contra Blondellum, verum

verum etiam in genere contra Proteſtantes quos *Hæreticorum* titulo ornat, & cavillationes frequentes quibus adverſarii argumenta evertere conatur fruſtra, indoctus Jeſuita, qui ipſe poſtea conſcientiæ vi adactus, Blondello debitam retulit laudem, illum nempe, *ſine contradictione fuiſſe hominem ſui ſeculi Doctiſſimum*, & tamen ipſe Craſſetus illi contradicit, modo plane inhumano, Jeſuita digno: ſi talem fortunam nactus fuit Doct. Blondellus, melior certe non fuit exſpectanda Doctiſſimo D. Johanni Marckio nuper Franequeræ, nunc Groningæ S S. Theol. Doctori & Profeſſori Primario. Hic cum poſt abſolutas de Sibyllis diſputationes incidiſſet in Craſſeti diſſertationem de Sibyllis, lingua Gallica exaratam, indigne ferens Jeſuitæ audaciam, quod tam incivili & inhumano modo tanto Heroi allatraverit, mortuo leoni inſultans, nonnullas obſervationes contra Jeſuitæ cavillationes conſcripſit, quas adeo ſibi moleſtas deprehendit Loyolita, ut omni humanitate ſepoſita conſultum judicaverit, atrocibus conviтiis & inſulſis cavillationibus potius, quam validis rationibus adverſario reſpondere, quo facto non niſi animi ſui impotentiam ac maledicendi pruriginem oſtendit Jeſuita: nullus dubito quin prima data occaſione Doctiſſ. Marckius Craſſetum pro meritis ſit excepturus: linquentes autem caninam illam eloquentiam Loyolitæ ejusque ſociis, videamus nunc quo pacto reſpondeat Craſſetus ad Doct. D. Marckii objectiones: certe in omnibus, deprehendimus illum oſtendiſſe, ſe eſſe ſocium Societatis Jeſu, hoc eſt, maledicum in ſuperlativo gradu, uti ſe talem oſtendit in brevi ſua adverſus D. Marckii obſervationes reſponſione præſertim p. 215. ubi ſe omnem humanitatem depoſuiſſe publice notum facit, ideoque illum Gallorum Scriptoribus non eſſe accenſendum, de quibus teſtatur Craſſetus, illos honeſto & polito modo, honore afficere & proſequi ſuos adverſarios contra quos calamum ſtrinxerunt, quod certe ipſa non præſtitit contra D. Marckium ſcribens. De illo enim innuit hoc modo, loco citato, *quærens cauſam maligni illius humoris Marckiani, inveni non fuiſſe doctrinam meam, loquitur enim ſumma cum laude de Caſtalione, Opſopæo, Sminchio*, Schmidio dicere debebat, *aliisque Proteſtantibus qui de Sibyllis ſcripſerunt, & plus authoritatis quam ego illis dederunt:* Reſpondemus, bone pater, te quam maxime oſcitanter de ſcriptoribus teſtimonium

nium

nium ferre. Quomodo enim recte illorum mentem percepisses qui ne quidem nomina illorum recte tenes? Inter Protestantes qui de Sibyllis scripserunt nominas *Sminchium*, at vero tale scriptoris de Sibyllis nomen nullibi exstare putamus nisi in Crasseti cerebello. Existimamus illum voluisse mentionem injicere de Erasmo Schmidio Græcæ linguæ & Mathem: professore, qui quidem plus æquo Sibyllis tribuit, sed hoc Crasseto innotuisse non ex lectione illius scriptoris, verum ex aliorum relatu, valde probabiliter concludere nos posse nostra est sententia. Quod vero de scriptoribus illis affirmat crassetus, illos plus auctoritatis Sibyllis quam ipse Jesuita attribuere, hoc saltem de Opsopæo nullo modo verum esse potest. Si enim Crassetus Scriptoris illius saltem præfationem ad oracula Sibyllina legisset, certi sumus illum hæc de illo Scriptore non affirmaturum, plus auctoritatis Opsopæum Sibyllis concessisse quam ipse Jesuita dedit: plane contrarium deprehendet, hanc si Opsopæi ad oracula Sibyllina præfationis partem legere dignetur. Novi equidem, inquit Opsopeus, me in multorum reprehensionem incursurum, quod rem certam & omnibus confessam convellere, & incertam facere ausim. Sed ij mihi, ut spero, æquiores erunt, ubi quas habeam dubitandi causas perspexerint. Hactenus libri isti de quibus quæstionem institui, communi fere omnium hominum consensu Sibyllis adscripti, & pro veris Sibyllarum oraculis habiti sunt, propter crebra testimonia, quæ passim ex illis apud antiquos Ecclesiæ scriptores, Justinum Martyrem, Theophilum Antiochenum, Athenagoram, Clementem Alexandrinum, Firmianum Lactantium, & alios contra gentiles citata leguntur. A quo consensu recedere nefas duxissem, nisi tempus, ordo, dictio, & res ipsa horum oraculorum auctoritatem elevare viderentur. Nam si ætatem Sibyllarum qua vixerunt, consideremus, & Justino Martyri, Tatiano, Clementi Alexand. Eusebio, cæteris denique ecclesiasticis scriptoribus credimus, nulla Sibylla Mose prior fuit. Quomodo ergo nostra Sibylla lib. 3. pagin. 236. de Mose vaticinari, quomodo diluvium prædicere, quomodo pag. 183. una cum Noë in arca esse potuit? ait enim se cum suo marito, cum socero & socru, cum leviris & gloribus in undis tempore diluvii fuisse jactatam: quod ipsum auditu insolens, & à nemine hactenus proditum est. Sin Sibyllæ plus quàm illis credimus, oracula hæc conscripta sunt mille quingentis annis post Græcorum imperium, ut patet ex pag. 261. Incertum quidem est, quodnam Græci im-

imperii initium ſtatuat Sibylla: ſed undecunque illud ſumatur, ſive ab Argivorum, ſive à Sicyoniorum, ſive ab Athenienſium regno; de Moſe, de regno Solomonis, de imperio Macedonico, de quatuor monarchiis vana Sibyllæ vaticinia erunt, utpote poſt res geſtas prolata. Quod ſi poſt Moſem demum Græcorum regnum cœpit, verſibus iſtis multo minus auctoritas ſua conſtabit. Nam ab exitu Moſis ex Ægypto uſque ad ultimam politiæ Judaicæ deſtructionem ſub Veſpaſiano, numerantur mille quingenti octuaginta duo anni. Et certe ut plurima ex iſtis oraculis poſt Chriſtum conſcripta eſſe credam, triplici cauſa moveor. Una, quia lib. 5. pagin. 332. aſſerit Sibylla, ſe alterum incendium ædis Veſtalis vidiſſe. Hoc autem, teſte Euſebio in Chronicis, contigit anno Dom. CXCIX. ſub Imperatore Commodo: quo non modo ipſa Veſtæ ædes, ſed etiam palatium & plurima urbis pars ſolo coæquata ſunt. Nam primum incendium fuit Olympiad. CXXXIV. Altera, quia circa Antonini Pii & Commodi tempora innoteſcere, in vulgus efferri, & à ſcriptoribus ejus ætatis citari cœperunt iſta vaticinia Sibyllina antea ignota, nec ab ullo quem ſciam adducta. Eo autem magis in hac opinione confirmor, quod ultra Commodum non extendatur, quippe poſt Adrianum tres Imperatores (id eſt, Antoninum Pium, Anton. Philoſophum, & Commodum) regnaturos lib. 5. pagin. 304. & libr. 8. pagin. 367. & tunc tempora finem habitura eſſe ſcribitur. Tertia, quia video opiniones nonnullas poſt Chriſtum demum à Chriſtianis excogitatas, hiſce libris inſertas eſſe. Impios poſt aliquot ſecula ex æterno ſupplicio liberatum iri, ſententia eſt Origenis, ut docet Auguſtin. lib. 21. de civit. Dei cap. 17. & Neronem in vigore ætatis ſubtractum & occultatum ſuo tempore revelatum iri & Antichriſtum fore, ſuſpicio fuit nonnullorum orta ex dicto Pauli ad Theſſal. Myſterium iniquitatis jam operatur, ut idem Auguſtin. tradit lib. 20. de civitat. Dei capit. 29. Atqui prior exſtat pag. 212. & reprehenditur in Græco quodam ſcholio oræ vet. codicis appoſito, quod infra in notis retuli: poſterior paſſim inculcatur, ubi de Nerone mentio fit, quemadmodum notatum eſt ad pagin. 368. Unde non levis ſuſpicio me tenet, oracula iſta à quodam opinionibus illis imbuto potiùs quàm à Sibylla concinnata fuiſſe. Hæc de tempore. Sed & ordo ipſe multum Sibyllinis libris detrahere videtur. Sibyllæ carmina, ut Juſtinus refert, ſunt inconcinna, obſcura, mutila, ne ab ipſa quidem intellecta, quia cum furore quodam effuſa: ita

ut proverbio locum dederint, quo rem perplexam, foliis Sibyllæ obscuriorem esse dicimus. At nostri libri Sibyllini, etsi metri ratio interdum claudicet, fere perpetuum rerum ordinem servant; in primo de mundi creatione & ætatibus, de Noë, de diluvio, ea serie quâ in Genesi: in tertio de Saturno & Titanibus, de Mose, de lege, de Babylonica captivitate: in quarto de quatuor monarchiis: in quinto de rebus gestis XV. Imperatorum integræ historiæ contexuntur: ita concinne denique & perspicue omnia referuntur, ut historiæ potius quàm oraculi, animi sedati potius quàm furoris, perspicuitatis potius quàm obscuritatis indicia de se præbeant. His consentit dictio ipsa, sive voces, sive phrases spectemus. Voces partim insolentes & novæ sunt, partim è sacris litteris & scriptoribus desumptæ, partim ineptis etymologiis offusæ. Insolentes, ut αὐδήσει in audiendi significatione pag. 188. 9. τετρα-χὺς in genere fœminino pagin. 279. 20. Novæ, ut οἰκουμψικὸς 195. 25. χαλικανὸν 316. 19. χελλιγυὴ 356. 11. E sacris litteris & scriptoribus desumtæ, ut σηπόβρωτα 156. 2. περισσοχθίζων 236. 23. θεόχριστοι 307. 3. Istas forsan aliquis furori divino adscribendas dixerit: sed an quoque nominum rationes & derivationes eidem tribuentur, qualis est ἀλφιστήρον 167. Βαβυλῶνος 224. 3. Διὸς 227. 15. Δία, inquit Jovem nominarunt, ὅτι οἱ διεπέμφθη, quia illuc missus est. O bellum etymum Græcis auribus dignum, illi plane simile, quo Δευκαλίων deducitur περὶ τοῦ δεῦρο καλεῖν! O præclarum inventum, quo τετραγράμματος Ἀδὰμ pagin. 216. quatuor mundi plagas designare dicitur! Quasi verò istud furoris sit, & non potius otiosi ingenii: quemadmodum & illud quod legitur pagin. 388. de quatuor vestigiis clavorum. Phrases verò, stylus, tota denique lectio, paucis exceptis, nihil animi numine afflati spirant, nihil impetus & stimuli Divini præ se ferunt: imo ne quidem Homericam majestatem attingunt, quod magno indicio est, nos veris Sibyllinis carere. illorum siquidem tanta fuerat gravitas, tanta excellentia, tanta venustas, ut Homerus, Diodoro teste, plurimos versus ex Sibyllæ oraculis in sua opera transtulerit. At in nostris hodie vix sex vel septem hemistichia Homericis similia reperias. Carmina nostra Sibyllina, si verum fateri volumus, maxima ex parte sibi multùm dissimilia, dura, coacta, & ex sacris literis, Orpheo, Hesiodo, oraculis Apollinis, Phocylide & cæteris gnomicis poëtis consarcinata sunt, ut passim in notis observavi.

 Ve-

Venio nunc ad res ipsas in Sibyllinis expositas, quarum pleræque adeo plene, copiose, & aperte describuntur, ut vel inde tantum conjicere liceat, illas non prædictas, sed prius visas, auditas, aut lectas, ita perspicue recitatas fuisse. Vaticinia alioqui non solent omnibus suis circumstantiis limitari, multo minus nomina propria personarum in illis designari, ut constare potest ex scriptis Prophetarum.

Esayas indefinitè prædixit, Ecce virgo pariet puerum. At Sibylla nominatim, Ecce virgo Maria pariet puerum Jesum in Bethlehem. Quasi verò Prophetæ minus instinctu Divino agitati futura prædixerint quàm Sibyllæ: aut quasi nomen Jesu ante Angeli in Euangelio annunciationem, & Sibyllis publicatum fuerit. Christi baptismum in Jordane nullus Prophetarum prædixit: at Sibylla lib. 6. & baptismum illum, & Spiritus sancti apparitionem in columbæ specie, multo ante, si credere fas est, præsignificavit. Si ita est, cur non plus Sibyllis quàm Prophetis tribuimus? sed quicumque istorum Sibyllinorum auctor est, suo se indicio sicuti sorex prodit cum in historia de Christo, tum in descriptione XV. Imperatorum Romanorum statim ab initio lib. 5. ubi singulorum nomina & facta ita perspicuè & graphice tanquam in breviario quodam referuntur, ut ab historico aliter narrari non potuerint. Ne tamen fraus animadvertatur, non integra nomina exprimuntur, sed numeri tantùm quos primæ seu capitales singulorum nominum litteris Græcis designant; ut, si Diis placet, mera ænigmata videantur. Sed cur non eadem serie subsequentium Imperatorum nomina similibus ænigmatibus & gryphis involvit? An quia imperio jam defunctorum & regnantium nomina nota erant, posterorum imperatorum primæ literæ & numeri ignoti? Sibylla autem hæc de præteritis & notis vaticinatur. Quod si interdum de futuris loqui velit, ex numeris qui ex nominum propriorum litteris exsurgunt, hariolatur: ut pag. 375. prædicit Romam perituram postquam numerum nominis sui compleverit. Plura his addere possem, si minuta omnia quæ in notis attigi, hîc persequi vellem. Verùm prudenti hæc sufficere arbitror, ut intelligat judicium meum de Sibyllinis libris satis probabilibus rationibus esse suffultum. Quod, ne veteribus Ecclesiæ scriptoribus qui Sibyllas frequenter laudant, aliquid detraxisse videar, & ne Camarinam, ut Sibylla nostra monet, agitem quam præstat non agitari; hac interpretatione temperabo. In libris istis hactenus vulgatis aliquot vera Sibyllarum oracula

pau-

pauca integra, sed multa depravata & interpolata contineri; at reliqua omnia nova, suppositia, ex variis auctoribus comportata, ex eventu composita, in eum quo leguntur hodie ordinem redacta, & subinde versibus aliquot adaucta esse: quemadmodum sæpius in notis monui, & jam uno & altero exemplo ostendam. Lib. II. mentio fit agonis Iselastici. Ut verò ex Plinii epistolis constat, Trajani tempore certamina Iselastica instituta & celebrata fuere, ut suspicio sit eum locum post Trajanum conscriptum fuisse. Nero cùm Romam excitato incendio inflammasset, ejus criminis invidiam in Judæos & Christianos derivavit. Quod ut videretur à Sibyllis prædictum, à bono quodam viro versus iste interfertus fuit, εἰς ἑὴν ἡμετέρην τυχὸν ἄσπαρα ταῦτα προβάλλω. Clemens, Lactantius, Theophilus, Pausanias, & alii, multa citant ex Sibyllinis, quæ aut non extant in his nostris, aut multum evariant, & vel verbis, vel versibus integris interpoltta sunt, ut diligenter suis locis infra notavi. Quæ omnia eò spectant, ut doceant Sibyllina nostra maximam partem esse spuria, pauca legitima. Utinam verò, ut nota Ciceronis voce utar, tam facile vera invenire possem quàm falsa redarguere. Sed quia id præstare non licet, falsa cum veris, & mala cum bonis erunt toleranda; ut saltem aliquot Sibyllinórum oraculorum vestigia conservemus. Judicet nunc pater Crassetus, num possit asserere, Opsopæum majorem Sibyllis dare autoritatem quam Crassetus qui ipsas Divinitus fuisse inspiratas contendit. Veram autem maligni humoris D. Marckii causam esse existimat Loyolita, quoniam Crasseti dissertationi præfixum deprehendit nomen Jesuitæ quasi vero tanta sit gloria Jesuitæ ferre nomen, ut quispiam hoc illi hoc invidere debeat, hoc enim, inquit, socius Jesuitarum nostrum est fatum, nos non ab hæreticis amari. Optandium certe esset Crasseto, quod tantum exosum esset illud nomen hæreticis, certe Jesuitæ etiam apud cæteros Pontificiorum ordines æque (& quidem merito, quoniam illos ubique opprimere & conculcare satagunt) odio habentur ac ab ipsis hæreticis, uti hoc, vel ipse Crassetus, quotidiana experientia addiscit. Scribit porro Crassetus D. Marckii bilem valde fuisse concitatam, eo quod nomen se acquisivisse existimans describendo D. Blondellum, invenerit Jesuitæ dissertationem, sibi adversam qua totum ejus systema evertitur, & rationibus quoniam respondere non potuit, conviciis vindictam sumendam esse censuit. Certe quam bene hæc tibi conveniunt, Cassete,

 qui

qui perpetuis maledictis Protestantes impetis, illos Hæreticorum nomine indesinenter designans, rescire poteris, si conscientiam (modo illam non plane exueris) & dissertationem tuam consulas: in qua nullum caput scripti Blondelliani enucleare ac solidis rationibus refutare ausus fuisti aut potuisti. Addit porro Jesuita Marckii bilem magis efferbuisse eo quod accusaverit Protestantes, *illos propria autoritate nonnullos rejecisse libros S. Scripturæ canonicos, quos tamen Ecclesia universalis omnibus seculis pro canonicis habuit.* Miramur, Crassete, summam tuam impudentiam & inscitiam, æque bonum Theologum ac Philologum te ostendis pater ignorantiæ, ne dicam mendaciorum: quot enim verba tot mendacia in chartam conjicis: Reformati scilicet propria autoritate nonnullos S. Scripturæ libros ex canone expunxerunt: in eo nempe culpandi sunt hæretici, quod libros fabulis & mendaciis refertos non admittant, quid tu, Crassete, nunquid existimas aut affirmare audes fabellas, mendacia & contradictiones libris illis contentas a Deo fuisse inspiratas? certe valde in Spiritum Dei, qui est Spiritus veritatis impingeres: & omnibus ridendum propinares: tam insulse loquendo: scis satis, bone pater, ut liber aliquis pro canonico admittatur, debere illum Divinitus esse inspiratum. *Tota* Scriptura Divinitus est inspirata, inquit Apost. Paulus II Tim. III. Vers. XVI. Hinc etiam libri canonici veteris testamenti vocantur ab Apostolo *Scripturæ Propheticæ*, Ep. ad Romanos Cap. XV. Vers. XXVI. & II. Ep. Petri Cap. I. vers. XIX. *Sermo propheticus*, eo quod a Prophetis, a Deo inspiratis, fuerint exarati: at vero libri illo quos Protestantes ex canone fidei eliminarunt, a nullo prophetarum fuerunt conscripti, & ne quidem Hebraice, uti omnes libri canonici Veteris Testamenti tali idiomate etiamnum hodie exarati exstant sed tantum Græcè: Scriptores illorum librorum omnes Malachia propheta tempore posteriores, & nemo est qui non sciat post Malachiam usque ad Messiam, nullum exstitisse prophetam: imo librorum illorum authores ipsi fatentur, nullos prophetas illis quibus vivebant temporibus fuisse repertos: atque evidentissime satis demonstrant se non scripsisse ex inspiratione Divina, videantur lib. Macc. I. cap. I. 4. 9. v. 27. ut & 2. lib. Maccabæorum cap. II. vers. XXIV. &c. & cap. XV. vers. XXXIX. ex illis quæ ibi leguntur clarissime apparet, Dei Spiritu non fuisse motos illos scriptores. Hi libri, quos ex canone, propria autoritate Protestantes, expunxerunt ut loquitur Crassetus, ab ecclesia uni-

universali omnibus seculis pro canonicis sunt habiti, sed sagacissime Crassete, ubinam locorum congregata fuit ecclesia universalis quæ tale dogma protulit? Hoc pacto ostendis te nescire, quid sit ecclesia universalis. Nunquam ecclesia universalis docuit, libros, quos vocamus apocryphos fuisse canonicos, &, ut pateat quanta cum inscitia loquatur Crassetus, ecclesiam universalem illos libros omnibus seculis habuisse pro canonicis, perpendat quid hac de re olim scripserit Cardinalis Cajetanus comment: in Esther X. *libri isti non sunt Canonici, hoc est, non sunt Regulares ad firmandum ea quæ sunt fidei.* Hos tamen libros in canonem recipi propria autoritate jussit concilium Tridentinum anno 1546. 8 Aprilis Sessione IV. imo anathema pronunciavit contra illos qui libros istos non susceperit pari, ac eadem certitudine & auctoritate sicut reliquos libros, de quibus nunquam fuit dubitatum: Verum rogamus te quam enixè, ut observare digneris quibus potius exprobrare debeamus propria egisse autoritate, Papistis in admissione istorum librorum in canonem, an Protestantibus in illorum rejectione? Scis procul dubio, Crassete pater, quàm Magistraliter egerit concilium Tridentinum, & si nescis lege illa quæ Paulus Venetus de illo conscripsit in sua historia concil. Trident. lib. II. p. m. 143. Decreta concilii Tridentini super libris canonicis Roma ubi in Germaniam pervenerunt, *magnam sermonibus materiam suppeditarunt. Nonnullis audax inceptum videbatur,* V. *Cardinales &* XLVIII. *Episcopos, præcipua religionis capita hactenus indecisa, levi brachio definire, authoritate canonica libris antea incertis & Apocryphis data; translatione, quæ à textu originario deflectit, authentica facta, modo etiam præscripto ad quem sensus verbi Divini sit extendendus, aut restringendus. In his tamen præsulibus non temere reperiri aliquem præcellentis doctrinæ laude insignem. Leguleios esse aliquot, in juris professione doctos, sed religionis non admodum intelligentes. Perpaucos Theologos, eosque eruditione intra vulgus Theologorum: plerosque omnes nobiles, aut Aulicos. Ex iis qui aliqua sint dignitate, aliquos esse titulares tantum, sed Episcopos magnam partem esse civitatum adeo minutarum, ut si quisque populum cui præest referat, vix omnes millesimam orbis Christiani partem repræsentent. Sed è Germania præsertim ne unum quidem adesse Episcopum, unicumve Theologum. In tanto numero ne unum quidem reperiri potuisse? cur ex iis qui colloquio interfuerunt, & capita controversiarum melius aliis intelligunt, nemo unus adesse ab Imperatore jussus? Inter præsules Germaniæ unum*

Car-

Cardinalem Augustanum procuratorem misisse, eumque non Germanum sed Allobrogem. Procuratores enim Cardinalis & Electoris Moguntini, audita principis sui morte, ante duos menses discesserant. Vide nunc, Crassete pater, quinam propria egisse autoritate sint dicendi, Protestantesne an vero Pontificii? qui libros fabellis & mendaciis refertos in fidei canonem admiserunt. Nos certe non adeo in Deum contumeliosi esse volumus, ut audeamus asserere, illum voluisse ecclesiam docere fabulis & mendaciis. Hoc autem ut paucis verbis ostendamus, hæc notare digneris, Crassete pater, rogamus. Librum Tobiti quod attinet, nescio utrum unquam observaveris exemplaria Græca a Latinis differre, atque in multis, sibi invicem esse contraria, hoc saltem observare potuisti Angelum illum qui se a Deo missum jactitat atque esse Raphaëlem, unum ex septem Angelis illis sanctis qui referunt preces Sanctorum, & egrediuntur coram gloria sancti. Lege hæc Tobiti cap. XII. vers. XV. & confer cum cap. V. vers. XV. & reperies illum putidissime mentiri. Dicit enim ibi, *ego sum Hazaria nomine, genere vero filius Chananiæ illius magni.* Hoc quo pacto possit conciliari, nobis expediat & explicet sagacissimus Crassetus, & simul etiam indicet, quomodo hæc possint consistere quæ leguntur lib. Judithæ cap. X. XI. XII. ubi plurima mendacia profert Juditha cum præcepto Dei pugnantia. Nota quoque, Crassete, illa quæ leguntur cap. IX. vers. XIII. hoc modo Deum precatur Juditha, *percute servum labiis fraudulentis meis cum Domino, & Dominum cum servo ipsius.* Et in eodem capite vers. XVIII. *Præsta ut sermo meus sit fraudi, & vulneri, & cicatrici istis* &c. Quomodo hæc quadrant cum vero S. Scripturæ canone illa quæ leguntur cap. X. quando Judith legitur se ornasse toto suo mundo, ac se venuste composuisse valde, ad decipiendum oculos virorum, quicumque visuri essent ipsam: hæccine possunt vere dici de muliere casta ac Deum timente: hoc credat, Crassetus, si velit, nos numquam credemus: potius assensum præbebimus Thomæ Aquinati, qui hac de re olim sic scripsit: *Illæ mulieres quæ viros non habent, nec volunt habere, nec sunt in statu habendi, non possunt absque peccato appetere placere virorum aspectibus, ad concupiscendum, quia hoc est dare iis incentivum placendi, & siquidem hac intentione se ornent, ut alios provocent ad concupiscentiam, mortaliter peccant,* Judith autem virum nec habuit nec habere voluit, & tamen ornavit se uti ipsa fatetur ad decipiendum. Judith etiam quæ horrendo se polluit homicidio,

cidio, uti apparet ex tota ejus historia, laudat factum patris sui Simeonis qui Sichemitas trucidavit, quod Jacobus Patriarcha abominatur, Gen. XLIX. vers. VI. & VII. *In arcanum eorum ne ingreditor anima mea, in cœtum eorum ne adunator gloria mea, maledicta ira eorum.* (Simeonis & Levi) *quia vehemens, & furor eorum, quia sævus fuit.* Judith itaque laudando factum illud se illius criminis ream facit, juxta illud Sancti Pauli ad Romanos Cap. I. vers. ultimo. *non solum illi qui faciunt, verum etiam qui facientibus consentiunt*, ejusdem peccati se reos constituunt. Tu tali canone gaudeas, Crassete, & sedulo observes quid olim dixerit Hieronymus, *librum Judith, Tobiæ, &c. legit quidem ecclesia, sed inter canonicas scripturas non recipit.* Librum Sapientiæ quod attinet præterquam quod falso attribuitur Salomoni, uti hujus libri scriptor illum sibi vendicat, Cap. IX. vers. VII. & VIII. & se fuisse Regem Salomonem mentitur, sic enim loquitur loco citato, *tu me ante elegisti Regem populi tui, & Judicem filiorum filiarumque tuarum: Dixisti ut ædificem tibi domum, in monte sancto tuo, & in civitate habitationis tuæ altare, imaginem tabernaculi sancti quod ab initio præparavisti:* at vero falsam esse illam assertionem, patet ex eo quod nunquam Hebraice fuerit conscriptus, uti hoc facili negotio discernere poterit ille qui tantum exacte illius libri stylum (affectat enim Græcorum eloquentiam, inquit S. Hieronymus) observaverit, & evidentissime illum alludere deprehendet ad Græcorum certamina & præmia, quæ Salomonis regno ducentis annis sunt posteriora. Existimant autem Scriptores antiqui librum illum conscriptum fuisse à Philone Judæo, qui post Christum vixit, atque in illum non credidit. Hic Sapientiæ liber pro canonico haberi non debet, quandoquidem nonnulla continet quæ sacro canoni repugnant, Cap. VIII. vers. XIX. & XX. videtur author illius libri, velle innuere, se à peccato originali fuisse immunem: *eram*, inquit, *puer bona indole, animamque bonam sortitus eram, ac potius ut bonus eram, in corpus impollutum veneram:* at, plane repugnat Davidis sententiæ Ps. LI. vers. VII. &c. Quæ porro refert de origine Idololatriæ cap. XIV. vers. XV. & de spectris ac visis tristibus, flebilibus formis apparentibus, non videntur credibilia aut fide digna. Falsum etiam est quod scripsit hujus libri auctor Cap. X. vers. VII. terram Sodomæ aliarumque

urbium illius planitiei, suo cum scriberet tempore fumasse, ut & ἀνύπαρκτον esse existimamus hanc sententiam quam profert ibidem vers. VI. ignem de cœlo descendisse, in quinque civitates, Moses enim Deut. cap. XXIX. vers. XXIII. tantum meminit quatuor civitatum quas ira sua Jehova subvertit, nempe Sodomæ, Gomorræ, Admæ & Tseboïim, quinta autem civitas Tsoar, precibus Lothi fuit à Deo conservata, hoc nos docente Mose Genes. Cap. XIX. vers. XXI. Mentitur etiam hujus libri scriptor, quando narrat antiquos terræ sanctæ habitatores comedisse viscera humanarum carnium, Cap. XII. vers. V. Moses scriptor plane divinus sæpe mentionem abominationum & scelerum quibus se nationes illæ commacularunt facit, sed nullibi illos fuisse antropophagos innuit. Multas etiam refert fabellas de populo Israëlitico Cap. XVI. & quis non miretur hominis audaciam tam putide mentientis? vers. XXII. hoc modo loquitur, *nix autem & glacies sustinens ignem, non tamen liquescebat, ut agnoscerent ignem ardentem in nive & in pluviis coruscantem fructus hostium consumpsisse*, quis non rideat tales fabellas, certe æque veras esse pronuntiamus, ac ridicula illa quæ de Manna narrat ibidem vers. XX. &c. *Alimento Angelorum cibasti populum tuum, & comparatum panem sine labore è cælo misisti ipsis, qui ad omnem voluptatem & omnem convenientem gustum poterat temperari. Substantia enim tua patefaciebat tuam erga liberos suavitatem, quum occurrentis cujusque subserviens desiderio temperabatur secundum illud quod volebat quisque.* Hæc certe magis redolent spiritum Rabbinorum, quam Divinitus inspirati scriptoris. Non vacat nunc plura ex hoc libro excerpere, forte alias plura sumus dicturi. Transeamus nunc ad librum cui nomen est vel titulus Ecclesiasticus sive Sapientia Jesu filii Sirach. Notandum primo hunc librum non reperiri in Bibliis Hebraicis neque Hebraice fuisse conscriptum, ideoque male sustineri à Crasseto Ecclesiam universalem, libros illos quos vocamus Apocryphos, pro Canonicis habuisse: patet saltem ecclesiam Judaicam hunc librum non reputasse pro Canonico, quoniam in bibliis Hebraicis, quibus Judæorum fidei canon olim (uti & nunc) continebatur, non invenitur. Auctor hujus libri Salomon esse nequit, etiamsi hoc nonnulli existiment: quandoquidem scriptor ille, quisquis fuerit, mentionem facit regni Roboami & Jeroboami, ut & Prophetarum

Eliæ,

Eliæ, Elysæi, Jeremiæ, Ezechielis aliorumque multorum qui post Salomonis obitum vixerunt: videantur Cap. XLVII. & XLVIII. adeo ut vel hinc constet, Salomonem hujus libri non fuisse scriptorem: imo hic Sirach qui se illum, librum transtulisse fatetur, dicit in prologo, se vixisse tempore Regis Euergetæ, atque se anno trigesimo octavo ejus regni venisse in Ægyptum, quod falsissimum esse patet vel hinc, si quidem nullus unquam extitit Euergetes qui tot annis regnarit: & quod probe notandum, ut constet Salomonem hujus libri non fuisse scriptorem, Rex Euergetes mortuus est plusquam septingentis annis post Salomonem: saltem non esse scriptum Theopneustum constat, quandoquidem *veniam petit, si facultate vocum quarundam destituti videbimur quibusdam in locis, in quibus interpretandis studiose laboravimus.* Hoc modo nec loquuntur nec scribunt viri Divinitus inspirati, numquam etiam se facultate vocum fuisse destitutos fatentur. Purum putum Arrianismum etiam profitetur, quando scribit Cap. I. vers. IV. *Prior omnibus creata est sapientia:* & Cap. XXIV. vers. X. *Ante seculum à principio creavit me.* Arrius olim docuit Jesum Christum esse Deum creatum ante omnes creaturas, quod plane repugnat doctrinæ Salomonis Proverb. Cap. VIII. vers. XXII. &c. ubi dilucide æternitatem filii Dei asserit. Stolida est illorum opinio, qui locum hunc hoc modo excusare annituntur, Christum nempe fuisse creatum secundum naturam humanam, quis enim cui mens sana est in corpore sano, docere audebit Christum secundum naturam humanam esse Sapientiam Patris? Notandum etiam, quod Servator noster illo tempore quo hæc scriberet Jesus Sirachi filius, nondum assumserat naturam humanam, adeo ut non possit dici, illum fuisse creatum ante omnes creaturas. Quid porro tibi videtur, Crassete Pater, de hisce propositionibus? quæ leguntur Cap. III. vers. IV. *qui honorat patrem, expiatur à peccato.* Item Cap. XXIX. vers. XV. *Concludito misericordem beneficentiam in penuariis tuis, eaque te ex omni afflictione eximet.* Forte tibi illæ arridebunt utpote qui credis opera fidelium esse meritoria, non solum ex congruo, verum etiam ex condigno: at vero talis sententia plane adversatur canonicis scripturis, in Epistola ad Eph. Cap. II. vers. VIII. & IX. *Gratia enim estis servati per fidem: (& hoc non est ex vobis: sed Dei est donum) non ex operibus, ut nequis glorietur.* Et

Euang. Lucæ Cap. XVII. vers. X. *Ita & vos quum feceritis omnia quæ edicta sunt vobis, dicite, servi inutiles sumus: nam quod debuimus facere fecimus.* Et Epist. Sancti Pauli ad Romanos cap. VIII. vers. XVIII. *Reor enim minime pares esse præsentis temporis perpessiones, gloriæ in nobis revelatæ.* Hæc etiam Ecclesiastici doctrina, quæ reperitur Cap. XV. vers XIV. &c. plane est ἀντίγραφα. Putat enim homines, si modo voluerint, posse observare omnia Dei mandata, hoc directe repugnat I Regum Cap. VIII. vers XLVI. *Nemo est qui non peccat*, inquit Salomon. Psalmo XIX. vers XIII. *Errores quis intelligat? ab occultis me absolve.* Proverb. Cap. XX. vers IX. *Quis dicere possit purificavi animum meum, mundus sum à peccato meo?* Videantur etiam loca Jeremiæ Cap. XIII. vers XXIII. & Jacobi Epist. Cap. III. vers II. Consilium quod maritis dat cap. XXV. vers XXXI. & XXXII. *Si non ambulat ad manum tuam, à carne tua resera illam, da libellum & dimitte illam*, contrarium docet Servator noster Matth. Cap. V. vers XXXI. & XXXII. *Dictum est autem, quisquis dimiserit uxorem suam, det ei libellum abscessionis: ego vero dico vobis, quisquis dimiserit uxorem suam, extra rationem scortationis, facit ut ea mœchetur: & quisquis dimissam duxerit, mœchatur.* Et Matth. Cap. XIX. vers VII. VIII. & IX. *Dicunt ei, cur ergo Moses mandavit dare libellum discessionis, etiam dimittere dicit eis, Moses pro duritia cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras, cæterum à principio non fuit ita. Dico autem vobis, quicumque dimiserit uxorem suam nisi ob scortationem, & aliam duxerit, mœchatur, & qui dimissam duxerit, mœchatur.* Quis non execretur improbam sententiam hujus scriptoris, quæ legitur Cap. XLII. vers XV. *Melior est improbitas viri, quam mulier benefica, mulier pudore afficiens ad probrum.* Tales canones sibi proponat Crassetus, sed nos hominibus indignos esse judicamus, absit ut tales propositiones à Divino spiritu profectas esse credamus. Ejusdem pretii esse contendimus illa quæ scriptor hic profert cap. XLVI. vers XXIII. *Postquam vero obdormivisset, prophetavit, demonstrans regi mortem ipsius, & extulit è terra vocem suam Prophetia indicans deletum iri iniquitatem populi.* Perpendat Crassetus quam insulsa his verbis, scriptor hic tueatur: primo existimat Samuelem Prophetasse post mortem, secundo auctor hic attribuit Samueli verba quæ non ab illo, sed à diabolo fuerunt prolata: & quod stolidius

dius est fidelium animas potestati diabolicæ subjicit, quasi vero Pythonissa ad petitionem regis à Deo rejecti potuerit ex statu æternæ fœlicitatis evocare animam Sancti Prophetæ ut ad nutum inimici Dei, qualis fuit non solum Saulus, verum & ipsa Pythonissa, se sistere statim teneretur: certe existimamus, nos nec Deum nec ipsum beatum Samuelem voluisse cum Dæmone colludere, ut ad impiæ mulieris nutum beatitudinem deseruerit pro tempore, numquid tanti fiunt scelesti apud Deum, ut sancti fideles statim comparere debeant ad jussum Dei inimicorum, rotunde fatemur nos hoc non credere. Audiamus potius Gregorium Nyssenum qui hac de re sic olim scripsit: ἐπειδὴ τοίνυν μέγας ἐν ἁγίοις ὁ Σαμουὴλ, πονηρὸν δὲ χρῆμα ἡ γοητεία, οὐ πείθομαι, ὅτι ἐν τοσούτῳ τῆς ἰδίας ἀναπαύσεως ὁ Σαμουὴλ καθεστὼς, τὸ ἀδιόδευτον ἐκεῖνο χάσμα πρὸς τοὺς ἀσεβοῦντας διήρχετο οὔτε ἑκὼν οὔτε ἄκων. Hoc est: *quoniam igitur magnus inter sanctos erat Samuel, res autem mala incantatio, non persuadeor Samuelem, in tantis suis deliciis constitutum, impervium illum hiatum ad impios transiisse, neque volentem neque nolentem.* Pari modo Cyrillus Alexandrinus lib. VI. de adorat. in Spir. Τὰς δὲ τῶν ἁγίων ψυχὰς σώματος ἀπηλλαγμένας περιῤῥίφθαι νομιοῦμεν, καὶ λόγου μὲν ἀξιοῦσθαι μηδενὸς, ἥκειν δὲ ἤδη πρὸς τοῦτο ταλαιπωρίας, ὡς καὶ πονηροῖς καὶ ἀκαθάρτοις ὑποκεῖσθαι πνεύμασι καὶ ἀνεθελήτως ἀκολουθεῖν περιτρέπουσιν αὐτάς. *Sanctorum vero animos corpore solutas adeo contemptos esse putabimus, atque eo miseriæ pervenire, ut etiam malignis & impuris Spiritibus subjectæ, & invitæ eos circumferentes sequantur.* Hinc itaque concludimus, non fuisse verum Samuelem qui cum Saulo loquutus est, sed potius Dæmonem sub Samuelis figura se manifestantem, Deus enim *Saulo non respondebat, nec per somnia, nec per Urim, nec per Prophetas*, I Sam. XXVIII. vers VI. itaque nemo nisi diabolus cum ipso potuit esse locutus. Non enim est credibile Saulum Dei hostem fuisse receptum apud Samuelem Dei amicum dilectissimum. Adstipulamur potius S. Augustino lib. II. quæsti. ad Simplicianum quæst. III. *Et forte hoc quod cum illa imago Samuelis Saulum prædiceret moriturum; dixit etiam secum futurum, quod utique falsum est.* Sin autem quæratur, cur S. Scriptura imaginem illam nomine Samuelis, cum verus Samuel non fuerit designet, respondemus cum S. Augustino loco jam laudato, *imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam*,

quam propterea Scriptura nomine Samuelis appellat: quia ſolent imagines rerum earum nominibus appellari quarum imagines ſunt. Capite XLVIII. ſcriptor hic plane favet errori Judæorum, qui olim Eliam in propria perſona in mundum venturum pronuntiarunt contra Jeſu Servatoris noſtri doctrinam, Marci Cap. IX. vers XI. qui illud quod de Elia prædixerunt Prophetæ, in Johanne Baptiſta impletum fuiſſe teſtatur. Hæc autem Judæorum opinio ſi ſit admittenda, ſequetur Meſſiam hactenus non veniſſe, prout Judæi hoc blaſpheme ſtatuunt: Elias enim à tempore elevationis ſuæ in cœlum, uſque ad adventum Servatoris & hunc noſtrum diem in ſua perſona nondum inter homines in hoc mundo converſatus eſt: certum tamen eſt, Malachiam Cap. III. vers I. adventu Meſſiæ populum Dei ſui temporis conſolari intendentem, prædixiſſe, priusquam Chriſtus veniat, futurum ut mittatur Elias Propheta, qui ſecundum interpretationem ipſius Salvatoris præparet ejus viam, convertatque cor Patrum ad filios & cor filiorum ad Patres ipſorum, ne Angelus fœderis, id eſt: Chriſtus veniens percutiat terram anathemate. Perpendas ſedulo, Craſſete Pater, num tales libri poſſint dici Divinitus inſpirati, non ſperamus adeo te perſricuiſſe frontem, ut talia dogmata, qualia jam enarravimus, tanquam à Deo fuiſſe dictata, aſſerere audeas. Adjectiones ad Heſtheræ librum quod attinet, notandum in plurimis illas eſſe contrarias authentico Eſtheræ libro, ſi cum textu Hebræo conferantur. In genuino Heſtheræ libro Cap. II. vers XVI. legitur Eſtheram adductam fuiſſe ad Aſſuerum in domum regiam menſe decimo, anno ſeptimo regni ejus: in Græco exemplari adjectionum Cap. XI. vers II. hanc hiſtoriam contigiſſe anno ſecundo regnante Artaxerxe. In textu Hebræo, libri Eſtheri Cap. III. vers V. narratur Hamanem Mardochaio ſuccenſuiſſe eo quod non flecteret aut incurvaret ſe ipſi: at in Græco ſcripto Cap. XII. vers VI. plane alia cauſa allegatur: hoc enim modo ſcripſit adjectionum harum auctor. *Haman*, inquit, *filius Hammedatæ Agagæus quum glorioſus eſſet apud regem, quærebat male facere Mardocaio, & populo ejus, propter duos illos Eunuchos regis:* qui ad ejus delationem pœnas debitas luerant, eo quod in Aſſuerum, ut refert textus Hebræus, Græcus autem Cap. XII. vers II. in Artaxerxem manus injicere attentaſſent illi Eunuchi. In Hebræo Eſtheræ libro

Cap.

Cap. V. vers II. legimus: *Fuit vero quum videret rex Estheram reginam consistentem in atrio (obtinebat gratiam in oculis) ut extenderet rex ad Estheram sceptrum aureum quod erat in manibus ejus, & accedens Esthera tangeret summitatem sceptri.* In Græco autem hoc modo legitur Cap. XV. vers VII. *Tollens enim rex vultum suum coruscantem gloria, vehemente ira illam intuitus est quamobrem procidens regina mutavit colorem suum defectione & reclinavit in caput ancillæ honorariæ suæ quæ antegrediebatur.* In Hebræo textu Cap. VI. vers III. dicitur regem rogasse, *quid honoris aut magnificentiæ collatum esset in Mardocaium propter detectam contra regem conspirationem, eique responsum fuisse, nil quicquam ei fuisse collatum.* At in Græco Cap. XII. vers V. hæc leguntur: *deinde præcepit rex Mardocaium ministrare in aula, eique dedit donaria hujus rei causa.* Quæ plane sibi invicem sunt contraria. In Hebræo Cap. III. vers I. dicitur *Hamanem fuisse Agagæum*, hoc est, *Amalekitam*, uti & genere talem fuisse testatur Josephus, Antiq. lib. XI. Cap. VI. at vero in Græco Cap. XVI. vers X. narratur illum fuisse *Macedonium:* quod Crasseto conciliandum damus. Uti & illud quod refertur ibidem vers XIV. illum Persarum Dominationem transferre intendisse ad Macedonas: quod profecto nullam veri speciem habuit, aut illo tempore habere potuit, quoniam tum temporis regnum Macedonicum nulla pollebat autoritate, ut subjugare posset Persas: non alia quam si regulus aliquis suscipere vellet regnum Turcicum sibi subjicere. Videat nunc Crassetus, utrum hæ ad librum Estheræ adjectiones pro canonicis sint habendæ, quoniam tam lucide vere canonico libro contradicunt. Librum aut fabulam potius libri Susannæ, non posse inter canonicos numerari, cuivis oculos tantum aperienti, patere existimamus. Quis enim credat (certe veri speciem nullam habet) exiguum Israëlitarum numerum in captivitatem abductum in urbe Babylone habuisse judices qui de rebus capitalibus tanquam supremi judices, & à quibus ad alios non daretur provocatio, judicarent? etiamsi autem Judæi imperio Romanorum subjecti tempore illorum subjectionis, habuerint aliquam judicandi potestatem, uti ex S. Scriptura constat, non tamen de quibusvis rebus dijudicare ipsis erat licitum, quemadmodum hoc patet ex historia Euangelica, quæ refert Judæos publice clamasse, ipsis illicitum fuisse quemquam interimere. Videatur

tur Joh. Euang. Cap. XVIII. vers XXXI. Post Hierosolymæ destructionem multi Judæi Romam captivi fuere abducti, non tamen habuerunt judices quibus potestas erat concessa damnandi quemquam ad mortem. Quis etiam credat, Danielem illo tempore tantum adolescentem ausum fuisse sententiam mortis pronuntiare contra Judices Babylonis? eodem plane jure quo adolescens aliquis peregrinus sibi arrogaret jus judicandi ipsos judices, quod Crasseto credendum relinquimus, nos saltem ne probabile quidem hoc esse affirmamus. Uti nec hoc quod Daniel in urbe Babylone Græce fuerit locutus, cum illius Civitatis linguam fuisse Chaldaicam constet: ideoque potius S. Hieronymo astipulamur qui in procemio ad Danielem, Susannæ librum fabulam esse pronuntiavit, & ex Origene & Doctoribus Græcis docuit, librum hunc nullam Scripturæ Sanctæ authoritatem præbere. Ut & Papæ Gelasio Canon: Sancta Romana distinct. XV. *Liber Susannæ est Apocryphus.* Par de cæteris ad Danielem adjectionibus esto judicium. Omnia enim nunc percurrere nec vacat nec nobis est animus. Ad Baruci librum (quoniam brevitati studemus) hæc pauca tantum notabimus: in principio hujus scripti dicit hic author Cap. I. vers III. &c. *Hujus libri verba legit Baruc audiente Jeremia filio Jehoiakim rege Judæ, & audiente populo toto convenientibus ad lectionem libri, & audientibus potentioribus, & filiis principum & Senioribus, denique audiente toto populo æque parvo ac magno, iis omnibus qui habitabant in Babylonia ad fluvium Sudi.* Hoc falsum esse ex eo constat, quod Jeremias scriptor Canonicus Cap. XLIII. vers VI. narret Barucum cum sancto illo Propheta in Ægyptum fuisse profectum, & Jeconiam filium Jehoiakimi in Babyloniam fuisse abductum, uti & hoc testatur idem Propheta Cap. XXIV. vers I. Quo pacto Barucus in Ægypto degens coram Jeconia legere potuisset, siquidem Jeconias in Babylonia commorabatur? eodem capite primo vers X. *Regem & populum rogasse Sacerdotes ut holocausta, & oblationes pro peccatis, ac thus, &c. offerrent ad altare Domini Dei nostri.* Vellemus nos doceri, quo pacto hoc præstari potuisset, templum enim illo tempore plane erat destructum, nunquid Rex & populus ignorarunt Altare Domini tum fuisse dirutum & eversum? Plura ad alia quæ extant scripta Apocrypha annotare possemus, verum consulto illa præterimus, ut

non-

nonnulla ex Maccabæorum libris excerpamus, quibus pateat, haud immerito Protestantes noluisse ad libros canonicos hos admittere sed pro scriptis hominum erroribus obnoxiorum, esse habendos, censuisse. Cap. I. Macab. vers VII. narrat hic scriptor Alexandrum in lectum quum *desedisset & cognovisset se moriturum, vocatis pueris suis nobilibus, qui cum ipso nutriti erant à juventute sua, divisisse regnum suum illis, cum adhuc viveret.* Hoc falsum esse testantur Historici omni exceptione majores: quales sunt Diodorus Siculus lib. XVII. & XVIII. Justinus lib. XII. Curtius lib. X. Plutarchus in vita Alexandri, Strabo, Æmilius Probus, Pausanias aliique plures. Contradictio notabilis deprehendetur, si conferamus lib. I. cap. VI. cum Capite IX. lib. II. cap. VI. vers IV. & sequentibus narrat hic scriptor, Antiochum quæsivisse occupare in Elymaïde quæ est in Perside civitatem nobilem divitiis, argento & auro, sed à civibus prælio fugatum, magna cum tristitia movisse castra, ac lecto decumbentem in urbe Babylone mortem obiisse anno centesimo quadragesimo nono regni Seleucidarum; sed idem scriptor sui oblitus lib. II. cap. I. vers XVI. dicit, Antiochum lapidibus à Sacerdotibus templi Dianæ Nannææ obrutum, corpus ejus in membra divisum fuisse projectum, & cap. IX. vers V. *Occupavit illum immedicabilis viscerum dolor, & acerba interaneorum tormenta.* Et vers VII. illum *de curru qui agebatur impetu, decidisse adeo ut decidenti gravi casu omnia corporis membra ex eo torquerentur & in montanis miserrima morte vitam commutasse*, vers XXVIII. Hæc tam contradictoria si conciliare possit Crassetus, certe magnus mihi erit Apollo; nihil enim magis discors quam hæc hujus historiæ narratio. Uterque hic liber sibi invicem contradicit, unus refert Antiochum Elymaïda voluisse occupare, alter loquitur de Persipoli & in illam etiam fuisse ingressum. Hic narrat illum aufugisse ad Babyloniam urbem, ille vult illum intrasse Ecbatana, & qui scribit, prope illam urbem, in Persia Antiochum mortem obiisse, ille ostendit se nescivisse Ecbatana esse in Media & non in Persia. Lib. I. refert Antiochum mœrore fuisse captum, eo quod Lysiæ exercitus in fugam esset versus, liber secundus vult cladem illam factam fuisse, non Lysiæ sed Nicanori & Timotheo, &c. Lib. I. cap. VIII. vers XVI. dicitur Romanos creasse quotannis hominem qui dominaretur ipsis in annum, & omnes ita

auſcultare uni ut non ſit invidia inter ipſos neque æmulatio: cum tamen certum ſi, illos quotannis duos conſules conſtituiſſe qui rempublicam curarent. Certe nemo reperitur qui hoc ignoret. Lib. II. cap. I. vers XI. &c. *Judæi Deo agunt gratias quod in fugam verterit illos qui dimicaverant instructa acie contra civitatem ſanctam in Perſia.* At vero omnes civitates in Perſia erant Paganæ, & nulla unquam ibi fuit reperta quæ ſancta vocaretur: Etiamſi in plurimis Judæorum urbibus Deus puro cultu coleretur, nulla tamen civitas per totam Judæam extitit quæ *ſancta* diceretur præter ſolam Hieroſolymam. Ibidem etiam indicatur, Judæos in Perſiam captivos fuiſſe abductos, cum certum ſit Babyloniam illos fuiſſe translatos. Lib. I. cap. VIII. vers VII. narratur, *Antiochum magnum vivum à Romanis fuiſſe captum, atque Eumeni regi fuiſſe datam regionem Iliacam, Myſiam, Lydiamque & alias ex optimis regionibus.* Omnia hæc ſunt falſiſſima, nunquam Antiochus à Romanis fuit captus, nedum vivus. Romani quidem tribus prœliis Antiochum plane attriverunt & ſuperarunt, ſed nunquam captivum habuerunt, teſtantibus hoc Hiſtoricorum optimis & maxime fide dignis: quod vero ſcriptor hic refert regiones optimas, vel ſecundum alia exemplaria Indias Eumeni regi fuiſſe datas a Romanis, hoc itidem falſum eſt, nunquam Romani Indiarum fuerunt Domini, uti hoc conſtat ex Appiano lib. de bellis Syriacis, Livio aliiſque. Media non erat ſub illorum poteſtate, maximum illorum imperium non exceſſit Euphratis fluminis limites: tempore hujus Antiochi Romanorum Imperii terminus erat Taurus, mons Aſiæ maximus. Æque falſa ſunt illa quæ in eodem Cap. v. II. & III. referuntur, nempe *Romanos vi ſuperaſſe Galatas atque illos effeciſſe ſibi tributarios, atque bella geſſiſſe in Hiſpania ad obtinendum fodinas metallicas auri & argenti, quæ in ea ſunt.* Sed quoſnam Galatas intellexit hic nugator? an Gallos, qui a Sibylla lib. V. p. 316. vocantur Γάλλοι, Γαλλικανοὶ, eorum terra Κελτικὴ lib. oracul. VIII. uti ſupra p. 414. obſervavimus. Si Gallos intelligit, certum eſt Judam Macchabæum hoc non potuiſſe aut ſcribere aut teſtari. Romani enim Gallos ſuperarunt centum quidem annis poſt Judæ Machabæi mortem. Si Galatas Aſiæ minoris populum intelligit, multo minus talia bella in illis regionibus a Romanis fuiſſe geſta, conſcribere potuit. Judas enim Machabæus non ignorabat, Romanos arma ſua uſque

ad

ad illas regiones nunquam detulisse. Quod postea addit de fodinis auri & argenti in Hispania, existimamus nos, esse putidas fabellas, quæ nullis bonæ notæ scriptoris testimoniis possunt probari. His de caussis nunquam Romani in Hispania bella gesserunt: poëtas olim scripsisse novimus, Tagum flúvium arenas aureas undis suis immixtas volvere, sed has meras esse fabulas hodierna experientia edocti, rescivimus. Lib. 1. Maccab. cap. XII. vers. XXI. narratur putidum mendacium, nempe *Spartiatas & Judæos esse fratres & esse ex genere Abrahami.* Tempore etiam Oniæ Sacerdotis nullus extitit rex Arius apud Spartiatas; Arius autem de quo Plutarchus & Pausanias meminerunt octuaginta annis post in vivis fuit. Notet etiam Crasserus, num velit huic scriptori subscribere, *Romanorum neminem induisse purpuram ut magnificè se gereret:* quod falsum esse testantur & poëtæ & historici. Ovidius Fastor: lib. IV.

Illic purpurea canus cum veste Sacerdos.

Videatur Suetonius in de vitis Imperatorum, passim exempla reperientur, Senatores apud Romanos olim, armictos fuisse tunica quæ purpuratos flores intertextos haberet quæ & latus clavus & tunica lati clavi dicta est. Certum est & passim apud Historicos legitur, Equites etiam Romanos gestasse tunicam quæ purpureos flores sed minores aliis, intertextos haberet, atque illinc dictos esse angustos clavos. Trabea itidem utebantur Romani quæ etiam fuit purpurea, testibus passim melioris notæ scriptoribus, Suetonio &c. Tria trabearum genera recensentur, unum e sola purpura Diis dicatum. Alterum e purpura non sine albo immixto, quo reges utebantur. Tertium, Augurale è purpura & coccô. Quidquid sit, purpureas vestes apud Romanos in usu fuisse testantur omnes fide digni scriptores etiam antiquissimi, quamvis hic Maccabæorum scriptor contrarium asserat. Minucius Felix: *Sacerdotum honores & purpuras despiciunt.* Et inferius: *Nec de ultima statim plebe consistimus, si honores vestros & purpuras recusamus.* Lactantius lib. IV. de vera Sapientia cap. VII. *Romanis indumentum purpuræ, insigne est regiæ dignitatis assumptæ.* Ex his satis dilucide patere existimamus, errasse scriptorem Maccabæorum librorum. Lib. I. Cap. IX. vers. III. & XVIII. dicit hic scriptor Judam Maccabæum *in prælio cecidisse, mense primo*

anni centesimi quinquagesimi secundi. At lib. II. cap. I. vers. I. & X. *Illum dedisse litteras ad Judæos in Ægypto habitantes, anno centesimo octogesimo octavo.* Scilicet Judas scripsit, triginta annos postquam mortem obiit! Credat hoc qui velit, nos certe nunquam talia posse conscribi ab homine Divinitus inspirato fidem dabimus. Nunquid illa quæ recitantur lib. II. cap. I. vers XIX. &c. fidem merentur? *Quum in Persidem agerentur Majores nostri, Sacerdotes pii, qui tunc erant, accipientes de igne altaris clam, absconderunt, in cavo putei fundum habentis, aridum, in quo collocaverunt eum tutò, adeo ut omnibus ignotus esset locus, prætergressis autem annis multis, quando visum est Deo, missus Nechemia a rege Persidis, ad posteros Sacerdotum qui absconderant, misit ad ignem illum, quumque exposuissent nobis, se non invenisse ignem, sed aquam densam, jussit eos haurientes inde afferre, & ubi oblata sunt quæ ad sacrificia pertinebant, jussit Sacerdotes Nechemia, inspergere aquam & ligna ipsa, & quæ incumbebant illis: quod postquam factum est & tempus advenit quo Sol resplenduit, qui prius erat nubilus, accensa est pira magna, adeo ut admirarentur omnes.* Quis hæc non reiiciat tanquam mera figmenta? Testantur Rabbini in secundo templo non exstitisse ignem illum qui sacrificia accendebat. Habemus ipsius Nechemiæ librum, in quo exacte narrat quæcumque pro populi Judaici commodo Hierosolymæ gessit, verum de igne illo aut aqua densa quæ ligna & holocausta accendit, nihil plane ab illo memoratur, quod profecto non reticuisset, vera si hæc fuisset historia. Notandum etiam antequam Nechemias ab Artaxerxe mitteretur, sacrificia in urbe Hierosolyma fuisse oblata atque altare erectum; uti constat ex Hezræ lib. cap. III. vers. II. atque *unoquoque mane & vespere fuisse oblata holocausta.* Ad quid aqua illa densa profuisset? certe non ad accendenda holocausta, quoniam ignis tum satis ardebat, offerebant enim illa quotidie, teste ipso Hezra, neque etiam missus erat Nechemias ut holocausta restitueret, verum Hierosolymam, ejusque muros reædificaret. Ejusdem pretii sunt illa quæ leguntur lib. II. cap. II. vers. IV. & V. &c. *Erat quoque in eadem scriptura, ut tabernaculum & arcam jusserit idem propheta* (Jeremias) *Divino responso facto una secum iter facere: quumque processisset ad montem, quem Moscahe conscendens spectaverat hæreditatem Dei, venientem Jeremiam invenisse domicilium in spelunca factum, & tentorium & arcam, atque altare suffitus intulisse illuc*

luc; & januam obstruxisse. Advenientes autem eorum qui una comitabantur, ut annotarent viam; non potuisse invenire eam: quod ubi cognovit Hirmeia, increpans eos, dixit incognitum fore locum illum, donec congreget Deus venturam congregationem populi, facta misericordia. Tunc autem Dominum demonstraturum illa, & apparituram gloriam Domini, ac nubem, quemadmodum etiam tempore Moschis manifesta fuerat, & Schelomone postulante ut locus sanctificaretur, magnifice fuerat patefacta. Hæc omnia quam maxime sunt absurda, quo pacto Jeremias jubere potuisset ut tabernaculum & arca secum iter facerent, quoniam illo tempore non amplius exstabant, & cui hoc mandasset? Judæis a Chaldæis occisis? at hoc absurdum, vel an potius Judæis post internecionem superstitibus? at illi captivi abducebantur. Quando autem Hierosolyma ab inimicis occupabatur & destruebatur, templum cum Sanctis vasis igne consumebatur, & per consequens etiam ipsa arca, quis credat Jeremiam, qui illo tempore captivus & catenis vinctus abducebatur, ausum fuisse, aut potuisse jubere ut arca secum iter faceret? Scimus omnes qua polleant autoritate captivi. Audiamus potius quid Divinus propheta in canonico suo scripto narret Cap. XXXVIII. vers. VI. & XXVIII. *Accipientes itaque Jeremiam qui erat in atrio custodiæ, conjecerunt eum in eam foveam quæ erat Malcyæ filii regis, in fovea autem illa non erat aqua, sed lutum, adeo ut immergeretur Jeremia luto. Mansitque Jeremia in atrio custodiæ usque in diem quo capta sunt Jeruschalaima, ubi erat quum caperentur Jeruschalaima.* Verum quidem est Jeremiam a Chaldæorum rege ex carcere fuisse liberatum, verum vers. I. cap. XL. testatur illum mansisse vinctum catenis in medio multitudinis, tali in statu, nempe vinctus missus fuit Rama, &c. toto illo tempore quo degit in carcere ac captivus inter inimicos vixit, quando aut cui mandare potuit ut arcam asportarent? ubinam latitavit cum civitas capiebatur ac cum templo igne tota quanta comburebatur? aut quomodo ab incendio arcam liberavit, aut ex Chaldæorum manibus illam eripuit, ut alibi in domo subterranea eam absconderet, in domo inquam, quinquaginta leucis ab Hierosolyma dissita? Credat hoc Crassetus si velit. Nunquid pontifex ac Judæi quibus Jeremias valde erat exosus, illi concessissent potestatem alio, ad locum incognitum transferendi arcam? nunquid Sacerdotes contra quos prophetaverat, illi crimen illud non exprobrassent? Proculdubio, quoniam falso illum proditionis accu-

fare ausi fuerunt. Novimus etiam affirmari post liberationem a captivitate Babylonica, repertam fuisse arcam, ac in templo per Zerobabelem instaurato fuisse collocatam, sed secundi hujus Maccabæorum libri scriptor nihil meminit per quem aut quo tempore fuerit reperta & ad templum Hierosolymitanum translata, nihilque alibi apud historicos illa de re refertur. Quando etiam impleta fuit illa promissio quæ spem dedit, Deum ostensurum gloriam suam, ac nubem quemadmodum tempore Mosis. Hoc certè referre, Flavius Josephus sedulus historicus oblitus non fuisset, si res adeo miranda unquam contigisset. Imo Rabbini nonnulli testantur, arcam in templo secundo Hierosolymitano non fuisse, & si tabernaculum, arca & altare suffitus in illo templo exstitissent, qua fronte scribere ausus fuisset Cornelius Tacitus histor. lib. V. p. m. 624. Pompejum jure victoriæ templum fuisse ingressum, *intus reperisse vacuam sedem & inania arcana*, si enim erectum fuisset ibi tabernaculum, altare suffitus, & ibidem conspecta fuisset arca cherubinis tecta cur illarum rerum non meminisset scriptor, sedulus? si ornamenta illa quibus olim repletum fuit templum Hierosolymitanum tempore Salomonis extitissent in secundo, non dubitamus quin Titus Vespasianus illa Romam asportari curasset: tanquam putidas fabulas itaque ad lubitum confictas, explodimus hæc hujus scriptoris figmenta. Si Crassetus utrumque Maccabæorum librum pro canonico habere velit, gaudeat suo judicio, attamen hoc ei perpendendum damus, nempe scriptorem ipsum se non venditare pro homine Divinitus inspirato, & per consequens scriptum illius non esse canonicum. Audiamus illum lib. II. cap. ultimo vers. XXXIX. *Ac siquidem bene & pro ut compositionem perstringi convenit præstitero, hoc etiam ipse volui; sin autem exiliter atque tenuiter, hoc tamen est quod potui assequi.* Hæc non posse proficisci ab homine Divinitus inspirato luce meridiana clarius est. Spiritus Dei non dubitat utrum bene sit locutus, non excusat styli inelegantiam, nunquamque impotentiam suam allegavit. Nunquid Deus petet veniam ab hominibus? Certe nos non credimus, sed illa Deo plane esse indigna pronuntiamus. Dei Spiritus non affectat styli ornatum, satis novit quis stylus sit conveniens, non intendit hominum aures verborum lenociniis, aut flosculis demulcere, sed hominum conscientias commovere & docere, quæ potius gravitate & simplicitate, qualis est verbi Divini stylus,

per-

perficiuntur, quam exquisitis vocabulorum elegantiis. Quis etiam his quæ libro II. cap. VIII. vers. XX. narrantur, fidem commodet? Sic scribit, *& prælium in Babylonia adversus Galatas commissum, quemadmodum ipsi universæ ad operam præstandam venissent octies mille, cum quatuor millibus Macedonum, & Macedonibus hæsitantibus, ipsi octies mille numero, centum viginti millia perdidissent propter auxilium ipsis a cœlo collatum, & utilitatem magnam accepissent.* Etiamsi de Dei omnipotentia non dubitemus, illum ita potuisse Judæis esse auxilio, ut octies mille milites potuerint trucidare centum & viginti millia adversariorum, nos tamen valde de hujus historiæ veritate dubitamus, quis enim credat, Galatas exiguam terræ regionem incolentes, potuisse suppeditare & subministrare tantam militum copiam? an unquam Galatæ Babyloniam occuparunt, ibique regnarunt? Si enim tantus exercitus Galatarum in illa civitate degit, quis dubitet quin rerum fuerint Domini? at hoc ita factum fuisse, nullus bonæ fidei sciptor reperitur qui hoc testetur: risum teneatis amici, centum & triginta hominum millia in urbe prælium inierunt, an in una civitate tantum datur spatium ubi tam vastus militum numerus possit consistere, nedum confligere? Oportet certe illum qui talia credit, plane ignorare, & quid sit urbs & quo pacto prælia ineantur. Quando quæso tantus Galatarum exercitus Babyloniam ab ipsorum regione plus quam quingentis milliaribus dissitam, pervenit? Si res ita se haberet, non dubitamus quin Flavius Josephus ipse etiam Judæus, gentis suæ gloriam abunde promulgasset, vel saltem ab alio quopiam scriptore fuisset memorata & conscripta. Quis ergo talem authorem inter scriptores canonicos admittat? Certe ne ipse quidem hujus libri consarcinator & compilator hoc voluit: fatetur enim, *se uno volumine contraxisse ea quæ a Jasone Cyrenæo declarata fuerunt libris quinque.* II. lib. cap. II. vers. XXIV. & vers. XXVII. *nobis quidem* (inquit) *qui molestiam suscepimus conficiendæ epitomes, non facile sed plenum fuit sudorum opus, ac vigiliarum.* Hic Jason nec propheta neque a Deo fuit inspiratus, neque Judæus si ad literam verbum illud Cyrenæum sumamus. Nam alias Jason hic potuisset esse Cyrenæus & tamen Judæus, qualis fuit Simon ille qui Servatoris nostri crucem attollere fuit coactus: Marc. cap. XV. vers. XXI. Quis igitur pro canonico scripto recipiat librum ex quinque profanis in epitomen redactum? Nunquid epitome ex libris profanis excerpta, red-

datur

datur liber Canonicus & Divinus? quis hoc credat? Nemo profecto: Si Livius aut Ovidii metamorphosis in epitomen redigantur, non tamen inde conficientur libri Sancti, Canonici & a Deo inspirati. Epitome non superat dignitatem sui Originalis. Notandum etiam contineri hoc secundo Maccabæorum libro dogmata libris canoninis repugnantia, αὐτοχειρία laudatur. Videsis lib. II. cap XIV. vers. XLI. &c. quæ Dei lege vetatur, sexto præcepto. Dicimus igitur cum S. Augustino lib. I. de civit. Dei cap. XVII. *Si non licet privatâ potestate hominem occidere, cujus occidendi licentiam lex nulla concedit: profecto etiam qui seipsum occidit, homicida est. Judas cum se laqueo suspendit, sceleratæ illius traditionis auxit potius, quam expiavit commissum, etsi cum se occidit, sceleratum hominem occidit.* De hoc Resaiæ exemplo Augustinum differentem audiamus, Epist. LXI. ad Dulcitium p. m. CCCX. *Si autem illic sunt plurima eorum quoque hominum, qui literarum illarum veritate laudati sunt, vel huic jam tempori non convenientia, vel etiam illo tempore non recte facta, tale etiam hoc est quod in seipsum Razius iste commisit: qui quum esset & apud suos nobilis, & multum in Judaismo profecisset, quæ sibi in comparatione justitiæ Christianæ, damna & stercora fuisse dicit Apostolus: & propter hoc idem Razius, Judæorum pater appellatur, quid mirum est, si tanquam homini elatio superba subrepsit, ut mallet manu propria perimi, quam post illam in suorum adspectibus celsitudinem sustinere indignam in hostium manibus servitutem? Solent in literis Gentilium ista laudari. In his autem Maccabæorum libris, quamvis homo ipse fuerit laudatus, factum tamen ejus narratum est non laudatum, & judicandum potius quam imitandum quasi ante oculos constitutum: non sane nostro judicio judicandum, quod nos quoque ut homines habere possemus, sed judicio doctrinæ sobriæ, quæ in ipsis quoque libris Veteribus data est. Longe quippe fuit iste Razius a verbis illis, ubi legitur: Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe. Non ergo fuit iste vir eligendæ mortis sapiens, sed ferendæ humilitatis impatiens. Scriptum est, quod voluerit nobiliter & viriliter mori, sed nunquid ideo sapienter? Nobiliter scilicet, ne libertatem sui generis captivus amitteret. Viriliter autem quod tantas vires animi haberet, quibus idoneus esset ut se ipse perimeret, quod gladio cum implere non posset, de muro se præcipitem dedit, & sic adhuc vivus abruptam cucurrit ad petram, atque ibi exsanguis intestina sua pro-*

produxit, quæ utraque manu dissipata spargebat in populum, ac deinde postea desertus occubuit. Magna hæc sunt, nec tamen bona. Non enim bonum est omne quod magnum est, quoniam sunt magna etiam mala. Deus dixit, innocentem & justum ne occidas. Si ergo innocens & justus non fuit, cur proponitur imitandus? Si autem innocens & justus fuit, quare interfector innocentis & justi id est ipsius Razii, insuper putatur esse laudandus? Ex his Augustini verbis clarissime patet, non solum illum improbare Razii factum, contra hujus Maccabæorum libri secundi scriptorem, ejusque opinionem, verum S. Patrem non credidisse, librum hunc esse canonicum: si enim illum pro canonico habuisset, non adeo contra illum inveheretur. Laudatur etiam lib. II. cap. XII. vers. XLIII. factum Judæ, quod argentum miserit Jeruschalaima, ut offerretur sacrificium pro peccatis mortuorum, quod nullibi Judæis à Deo fuit mandatum, imo potius fuit vetitum: nam secundum Davidem Psal. XLIX. vers VIII. *Fratrem nullo modo redimere potest quisquam, non dare Deo redemturam ejus: est enim cara redemtio vitæ eorum, imo cessit in seculum.* Plura si Crassetus desideret ad hunc locum, legat Blondellum de Sibyllis lib. II. cap. XXIV. Inveniet ad quæ respondere non valebit; perpendat nunc maledicus Loyolita, utrum cum ratione accuset Protestantes, nonnullos libros, quos ecclesia pro canonicis habuit, propria autoritate ab ipsis rejectos esse, si fabulas, mendacia, & propositiones Canoni fidei contrarias pro regula & Canone fidei admittere velit indoctus Crassetus, per nos licet, nos saltem nunquam illas recipiemus, utpote à Deo in S. Scriptura edocti, mendaciis & fabellis fidem non esse commodandam; proponat talem Canonem fidei mulierculis suis & credulis suis Romanensibus, mendaciorum & fabularum Patronus & prædicator, uti in libro suo idololatriæ pleno, & blasphemiis scatente, cui titulum dedit, *la veritable devotion envers la S. Vierge établie & defendue*, evidentissime demonstrat. Forte alibi plura de isto libro. Nunc videamus, numquid Protestantes meritò contra Papistas possint dictum hoc Crasseti retorquere: Hoc certe nos credimus. Audi Crassete, & scias nos habere penes nos, Biblia Belgica Antverpiæ impressa, anno M. D. XVIII. XXVIII. die mensis Junii, apud *Nicolaum die Grave*: ex quibus quatuor Euangelia ejecta sunt, nullaque epistola S. Pauli, aut aliorum Apostolorum, (for-

te nimis Protestantibus faventium) apparet: Totius Novi Testamenti dantur solum duo hi libri, nempe Acta Apostolorum & Apocalypsis, & tamen Titulus hic illis Bibliis his verbis præfigitur: BIBLIA TRANSLATA ET AUCTA EX ORDINE LIBRORUM PROUT IN LATINO. O egregia Biblia cum gratia & privilegio impressa! Falsum est esse Biblia, præstitisset dixisse esse partem Bibliorum, maxima enim pars Novi Testamenti est erasa. Dic, sodes sagacissime Crassete, qua autoritate vestri Pontificii maximam Novi Testamenti partem expunxerunt aut rejecerunt, certe nulla alia quam propria. Venditare Bibliorum partem pro integris Forte tu Crassete pro te laudanda promulgabis? aut dices tam digna scripta, uti sunt Euangelia & Epistolæ Apostolicæ, non erant Laïcorum oculis legenda, aut permittenda? Truncata tamen illa Biblia pro auctis proponuntur. Verum res hæc videbitur forte Crasseto levis & pro pia fraude reputabitur. Sed an & hoc æquo animo ferendum esse judicabit Jesuita? additiones ex hominum cerebello haustas, esse multis in locis factas & adjectas? & quidem tales quæ apud sacros scriptores non extant: & tamen ipsi textui sunt insertæ. Capite IV. Geneseos in principio, lepidum hoc additamentum reperies Crassete: vertit hoc modo translator: *quum Adam & ejus uxor per tantum temporis spatium simul in hoc mundo fuissent, cognovit Adam Evam naturaliter & carnaliter, prout* natura imperabat, & concipiebat Eva filium illumque gestabat *per tantum tempus, prout Deus illi hoc constituerat, quum hora adesset, pariebat filium qui vocabatur Cain, Pater & Mater ejus nihil habebant quo illum tegerent, præter arbores & folia: sed prædictus ille filius qui vocabatur Cain, statim ac natus erat, recipiebat mammam matris, uti natura hoc illi ostendebat, sumebatque substantiam matritionis, &c.* Hæc cum Hebræo textu confer Crassete, si modo linguam Hebræam nosti, & videbis Biblia hæc quamvis truncata, merito vocari aucta: nullibi enim Moses talia profert. Capite V. porro narrat, *Cainum semper captum fuisse tremore omnium membrorum corporis, ac tanquam desperantem non ausum fuisse redire ad parentes suos propter sua delicta.* Et Cap. VI. *Etiam tum temporis nec Adamus nec Eva sciebant quo filii illorum ivissent, & postquam diu illos exspectassent, per campos, ubi illos conspexerant ambulantes, iverunt, at quum multum itineris confecissent, invenerunt Abelem humi*

humi mortuum jacentem, Cainum autem non repererunt, unde suspicabantur, Cainum ex malitia homicidium illud perpetrasse. Abelem autem, prout poterant, auferebant in Tabernaculum in quo latitabant, & illum in terram deponebant ut viderent, num ad se rediret, aut surgeret. Putabant enim, illum dormire, & nesciebant, utrum esset mortuus nec ne: & postquam diu illum ibi jacentem reliquissent, Caro Abelis fœtere incipiebat, adeo ut Adam & Eva in illo consistere non potuerint, & semper exspectabant num surgeret. Quum autem viderent illum non surgere, auferebant illum propter fœtorem quem ulterius ferre non poterant. Tum aperiebant terram, prout poterant, ibique Abelem deponebant eumque rursus tegebant, ne feræ illum lacerarent: postea tertio die Adamus & Eva ibant ad illum locum, ubi Abelem deposuerant, & terram à corpore dimovebant, & postquam illum detexerant, corpus in magna frusta fractum & putrefactum repererunt: tum videbant ita in terra esse putrescendum, quoniam contra Dei voluntatem peccaverant. Tum vivebant centum annos in tanto luctu, ut nemo potuerit narrare. Cap. VII. de Enocho hæc refert. *Certo quodam tempore Deus illum ex hoc mundo transferebat in locum secretum; ubi illum relinquebat ita ut nemo de illo potuerit loqui, neque sciet loqui usque dum Dominus noster illum mittet cum Elia, ut concionetur in hac terra, & confortet homines ac instruat contra Antichristi adventum.* Item Cap. IX. *Certo quodam die Lamechus cum illo qui illum comitabatur per sylvam ibat, visurus num inveniret feras quasdam quas interficeret: tum veniebant ad locum quendam ubi erat Cain sub arbore usque in terram foliis tectus, & ille ita tremebat ut etiam folia quæ circum illum erant tremerent: quum ille qui Lamechum comitabatur accederet ad illam arborem sub qua Caïnus cubabat, putabat fuisse bestiam quoniam folia ita tremebant, dicebatque Lamecho se videre bestiam, & Lamechus illi dicebat, tende arcum meum cum sagitta directe ad bestiam, & ille ita faciebat, Lamechus pro viribus jaculabatur illum locum versus quo ille qui illum comitabatur arcum direxerat, & Caini collum adeo fortiter feriebat, ut illum interfecerit. Postquam illum occidisset, putabat quidem se interfecisse feram prout solebat, ibatque cum illo qui illum comitabatur ad locum illum versus quem jaculatus erat. Quum ad illum venissent, reperiebant se interfecisse virum valde fœdæ formæ & horribilis vultus. Quum ille qui Lamechum comitabatur, videret virum illum quem occiderant, esse adeo deformem, dicebat Lamecho, Domine*

mine, occidisti virum fœdissimæ formæ quæ inveniri possit. Hoc cum audiret Lamechus, novit illum virum esse Caïnum quem interfecerat. Adeo iratus erat ut optaret se esse mortuum. Probe enim sciebat Deum dixisse, quod ille qui Caïnum occideret, duplo magis quam ipse Caïnus cruciaretur: tum arcum cum sagittis suis projiciebat in terram dicebatque se nunquam gestaturum arcum, & adduci se curabat apud illum qui ipsum asservaret in diversorio suo, & brevissimo tempore postquam occidisset Caïnum, moriebatur. Quis absque indignatione tam futiles additiones legat, unde illas haurire potuerit hic translator, hariolari non possumus. Perpende etiam hanc narrationem quam legere potes Crassete, cap. X. *Quum duo illi fratres* (de Tubale & Jubale loquitur) *diu cogitassent, quo modo salvare possent suas artes & scientias, ut posteri illorum illas nosse possent, duas ingentes columnas faciebant magnarum turrium instar, unam ex lapidibus, alteram ex terra. In unaquaque harum turrium reponebant omnis generis instrumenta: illorumque intentio hæc erat, si forte mundus aqua destrueretur, tum periret illa quæ ex terra erat facta: & conservaretur illa quæ ex lapidibus constabat, incolumis: & si destructio illa igne adveniret, tum columna ex terra facta salva maneret & durior fieret quam fuerat ante. Sed lapidea columna, calore ignis creparet & rumperetur, atque hoc modo conservarentur illorum artes & scientiæ, &c.* Cap. XIV. De Noacho nudo humi in tabernaculo decumbente, hanc rationem ejus rei dat, *illo enim*, inquit, *tempore non erat moris gestare caligas ligulis adstrictas.* Rursus lepide interpolavit historiam de Asino Balaami, narratque *Balaamum adeo fortiter verberasse asinum ita ut undequaque illum læderet: attamen ulterius progredi non audebat asinus; Angelus enim illi transitum permittere nolebat. Et in illa oppressione per Dei voluntatem asinus incipiebat loqui, dicens; cur me tam fortiter verberas, absque ulla commiseratione erga me: ad quæ verba respondit Balaamus dicens, quia me hic detines & non vis progredi, nunquam enim ullo die tale quid mihi fecisti: tum asinus rursus illi respondit, non possum ad te appropinquare, aut per me emendare, ante me enim video Angelum, nudum ensem in manu tenentem, & ille me vult occidere, uti hoc mihi videtur.* Notandum etiam hic duos postremos Mosis libros Levit. & Deuteron. deficere, & tamen vocantur hæc Biblia aucta, egregie certe! Daniel. lib. cap. IV. *hæc leguntur: tres illi pueri incipiebant Deum laudare, illique agere gratias devotissime bene-*

benedicentes, & componebant duos hymnos elegantes, quorum unus incipit hoc modo: Benedictus es Domine Deus patrum nostrorum, & laudabilis & gloriosus & superexaltatus in secula, *atque hymnus hic in ecclesia cantatur die Saturni diebus quatuor temporum, in adventu, & quadragesima, mense Septembri, quando celebratur missa illius temporis. Alter est,* Benedicite omnia opera Domini Domino, &c. *atque in hoc hymno hortantur omnes creaturas cœli, terræ & maris ut Deum laudent illique benedicant.* Quis certe non indignetur, tam futilia in textum admissa & pro canonicis habita, cum etiam à multis pontificiis Canticum hoc trium puerorum in fornace, pro Apocrypho censeatur. Scilicet tres illi pueri hymnum sacrificio Missæ adaptatum, composuerunt! an non Horrendum est, nugas Papisticas misceri verbo Dei & pro Dei Oraculis venditari? etiam in libro Actorum Apostolicorum cap. XI. hæc leguntur, postquam mentio facta fuit famis quæ Judæam premebat, *tum erat quædam regina quæ Helena vocabatur, hæc frumentum in Ægypto coëmi curabat, atque illo ad talia opera invitabat alios.* Etiam in Apocalypseos cap. XXI. in principio, hoc modo legitur, *Die encæniorum ego Johannes, &c.* risum teneatis amici, scilicet tempore Johannis erant encœmia, ac templa dedicabantur. Plura ejusdem farinæ aut potius surfuris producere possemus, sed putamus hoc sufficere, ut Crassetus clare convincatur. Papistarum hoc crimen esse pro libitu & propria autoritate agere cum Dei verbo. Satis superque novit Crassetus, Bonaventuram composuisse Psalterium Mariæ, qui sunt Psalmi Davidis interpolati, ac Virgini Mariæ applicati, ubique ubi Dei nomen deprehenditur, Mariæ substituitur, adeo ut B. Virgo plane in Deam convertatur, ac quemadmodum olim pagani de fortuna cecinerunt:

Te facimus Fortuna Deam, cæloque locamus;

Eodem modo Papistæ possint dicere:

Te facimus Maria Deam, cæloque locamus.

Dilucide illud probatum videbit, qui leget dictum Bonaventuræ Psalterium, quod typis excudi curavit D. Martinus Chemnitius, ac invenitur in tertia ejus parte examinis decretorum concilii Tridentini, p. m. 263. Specimen unum aut alterum ex illo heic describere

bere placuit, ut cuique pateat quam horrenda in ecclesia Romana grassetur idolomania. Hoc modo legitur Psalmus primus: *Beatus vir, qui diligit nomen tuum, Virgo Maria, gratia tua animam illius confortabit. Tanquam lignum, aquarum fontibus irrigatum, uberrimos justitiæ fructus propagabit. Benedicta tu inter mulieres, propter humilitatem & credulitatem cordis tui. Universas enim fœminas vincis pulcritudine carnis: superas Angelos & Archangelos excellentia sanctitatis. Misericordia tua & gratia tua ubique prædicatur, Deus operibus manuum tuarum benedicit: Ave Maria, &c.* Ps. XXX. secundum Papistas, ast secundum Hebraïcum exemplar XXXI. *Tu es fortitudo mea & refugium meum, consolatio mea; & protectio mea, ad te clamavi, cum tribularetur cor meum, & exaudisti me de vertice collium æternorum. In manus tuas Domina, commendo spiritum meum, totam vitam meam, & diem ultimum meum.* & Ps. XCIV. *Venite, adoremus & procidamus ante eam, confiteamur illi cum fletibus peccata nostra. Impetra nobis Domina, indulgentiam plenam. Assiste pro nobis ante tribunal Dei, suscipe in fine nostro animas nostras, & introduc nos in requiem tuam æternam.* Hoc modo etiam pervertitur primus versiculus Ps. CX. secundum Hebræos. *Dixit Dominus Dominæ meæ, sede mater mea à dextris meis.* Sexcenta talia ex hoc blasphemo Psalterio proferri possent si hoc nunc esset instituti nostri: Non est necessum ut Crassetum rogemus, utrum tales propositiones admittat, ipse enim librum composuit quo ostendit se Bonaventuræ Idololatriam voluisse superare, & quod noluerit cæteris minor esse idololatra: plane Divinos honores B. Virgini defert: adeo ut pro creatura nobis substituerit Deam, etiamsi B. Maria gloria cœlesti nunc fruatur, non tamen ex creatura Dea fuit facta, ut Divinos illi honores debeamus, uti vult Crassetus, illi esse erigenda templa & altaria & imagines, illam esse invocandam, pro mediatrice & advocata esse agnoscendam apud Deum, adoratione hyperdouliæ esse adorandam, festa illi esse consecranda, atque in ejus honorem peregrinationes esse suscipiendas, aliaque multa illi esse deferenda, quæ tamen soli Deo debentur. Hymnos etiam in ejus honorem esse canendos contendit Crassetus, inter quamplurimos habet & hunc in libro suo idololatriæ plenissimo cui titulum dedit, *la veritable Devotion envers la S. Vierge:* unde & apud suos Papistas idololatra audit Crassetus: & quod probe notan-

notandum, scatet ille liber tam putidis & ridiculis fabellis, ut merito judicare possimus, Crassetum insanivisse aut stultum fuisse, illis si fidem adhibuit, cum tales nugas conscriberet: Hymnus autem sic sonat.

Maria Mater Gratiæ,
Mater Misericordiæ,
Tu nos ab hoste protege
Et hora mortis suscipe.

Lubet & heic adjicere Sequentiam, (ut barbare loquuntur Pontificii) cantatam in concilio Constantiensi in honorem Virginis Mariæ:

Veni Mater Gratiæ,
Fons misericordiæ,
Miseris remedium.
Veni lux Ecclesiæ,
Tristibus lætitiæ
Nunc infunde radium.
Te reginam colimus,
Tibi laudes canimus
Ex affectu cordium.
Quæ es in angustiis
Et in rebus dubiis
Salus & solatium.
O stella perfulgida,
Tu dira certamina
Maris hujus reprime.
Simonis navicula
Filii tunicula
Ne scindantur prohibe.
Portus navigantium
Preces supplicantium
Filiorum suscipe.
Consolare flebiles
Juva pusillamines
Et errantes corrige.

Quæ

Quæ Deum hominibus
Et ima cœlestibus
Jungis, ô puerpera.
Hæreses interime
Schismataque reprime
Firma pacis fœdera
Amen.

Judicet nunc Crassetus, utrum recte Protestantes accusentur sua propria autoritate expunxisse ex Canone fidei nonnullos libros quos ecclesia omni ævo pro canonicis habuit: an Pontificii idem crimen non commiserunt quod Protestantibus impingit Crassetus, cum, uti in Bibliis Antverpianis supra fuit ostensum, totius Novi Testamenti nihil aliud quam acta Apostolorum & Apocalypsin refert, cæteris erasis & expunctis? an non Divinam maledictionem sibi acquirit qui tam sacrilegas verbo Dei injicit manus? Legat Crassetus quænam sit illorum futura conditio qui addunt ad verbum Divinum, & qui auferunt ab isto, Apocalypseos capite ultimo vers. XVIII. & XIX. *Si quis adjecerit ad hæc, imponet ei Deus plagas scriptas in libro isto: & si quis abstulerit aliquid ex verbis libri Prophetiæ hujus, auferet Deus partem ejus è libro vitæ, & ex urbe illa sancta, & ex iis quæ scripta sunt in libro isto.* Parem ferent pœnam illi qui tam fœde verbum Dei interpolant, & immutant, uti hoc ex supradictis evidentissime constat, Pontificios criminis illius esse reos. Et nunc etiam patebit ex iis quæ ex Xavierii Jesuitæ Historia Christi & Petri excerpemus vel potius à Doctissimo D. Ludovico de Dieu sunt excerpta, trademus. Pag. 14. *Patrem Virginis Mariæ* asserit fuisse *Joachimum*, *matrem Annam.* quod non tantum non est Euangelicum, sed & tam dubiæ fidei, ut B. Augustinus lib. XXIII. contra Faustum cap. VIII. testetur, *Apocrypham esse Scripturam, ubi Joachim pater Mariæ legitur, cujus authoritate non detineatur.* Addo Nyssenum, cujus in oratione de natali die Christi hæc sunt verba: *Virginis pater (ut ex historia quadam incerti authoris accepi) fuit insignis quidam civis, observantia legis & vitæ probitate inprimis nobilis, qui sine filiis ad senectutem pervenerat quum minus idoneam ad gignendum uxorem haberet, &c.* Exiguæne audaciæ est, hæc tam incerta historiæ Sacræ veluti certissima

tissima agglutinare? *Illum* ait *ex Nazareth, hanc ex Bethlehem oriundam.* Unde verò hoc habet? Ex Breviario, credo, Romano, ubi in Sanctorum Historiis ad 26. Julii legitur, *Anna Virginis Dei genitricis mater, Gaziri filia, ex tribu Juda, in Bethlehem oppido Judaeae nata, Joachimi fuit uxor, qui & ipse ex eadem tribu Galilaeus erat ex Nazareth, ambo ex stirpe regia, &c.* Laudat hæc Barradius. fatetur tamen dissentire, quoad locum nativitatis, Adrichomium, qui de tribu Zabulon scribens, ait, Zephorum, totius Galilææ urbem maximam, natalem putari Joachimi & Annæ. Affirmat quidem & Nicephorus lib. II. cap. III. Annam fuisse Bethleemiticam. Sed hîc dissentit à Breviario, quod filiam eam facit Mathanis Sacerdotis, & Mariæ conjugis ejus. atque ita ex tribu Levi fuerit, quum Breviarium eam faciat ex tribu Judæ, ex stirpe regia.

Audiamus porro Authorem nostrum. *Vixerunt*, inquit, *Nazarethae divites. Sed tristes viginti annis ob defectum filii. quem si à Deo impetrarent, templo voverunt. Erat tum summus Pontifex Isachar, qui festi tempore eos sacrificia sua Hierosolymis offerentes removit & ignominiose ejecit, quod occulta quaedam turpitudo orbitatis esset causa. Hinc ille ad pastores rus concedit tristis, haec Hierosolymis manet maerens. Illum ruri Angelus solatur, filiam promittens Mariam, quae ab utero spiritu S. plena, & separatim ab hominibus in templo educanda, magna futura esset & celebris. Quippe quae, ut Isaac, Jacob, Joseph, Simson & Samuel, in senectute ipsorum nasceretur, quum spes prolis defecisset. Fidem signo firmat, quod ad urbem contendenti obvia fieret in porta Aurea uxor, laeta ac hilaris, maritum quaerens & investigans. Protinus disparens Angelus, ad Annam ejusdem nuncii lator venit. dictisque addidit, fore ut ex ejus filia Christus nasceretur. Occurrunt sibi in dicta porta conjuges, laetique Nazaretham revertuntur. Ibi die Jovis mensis Decembris, qui decimus sextus erat Persici mensis Deima, concepit Anna, & exactis novem mensibus, octavo Septembris, qui dies erat veneris, filiam peperit, Mariamque nominarunt.* Similia, benevole Lector, in dicto Breviario reperies. Petita sunt & hæc & præcedentia ex Epistola de Nativitate S. Mariæ ad Chromatium & Heliodorum Episcopos, B. Hieronymo attributa, quæ in ejus extat operibus, Tomo 4. editionis Basileensis. Ubi recte Erasmus lectorem monet, *nihil hic esse in quo bonarum horarum ullam partem collocet, nec egere D. Hieronymum hu-*

jusmodi fucis, nec dignari à tam insulso pingi artifice. Adde quod ipse ille fictus Hieronymus, quum de libello quodam, qui de nativitate S. Mariæ agit, quemque ex Hebræo verbum ex verbo transferendum promittit curaturum, verba fecisset, seque ejus narrationes, ut non liquido falsas affirmare, ita dubias tamen pronunciare dixisset, fatetur se iisdem vestigiis insistentem, non alia quam quæ aut scripta sunt ibi, aut consequenter scribi potuerunt, hac epistola comprehendisse. Quamobrem Baronius in Apparatu, & alii hoc scriptum merito repudiarunt. Judicet ergo quivis pius, an hæc mereantur, quæ tanquam Euangelica gentibus obtrudantur. Addidit tamen noster Author, quod Hieronymus ille ignoravit, quo die conceperit Anna, & quo pepererit. Posterius Breviarium quoque exprimit: prius celat. Quis spiritus Authori nostro revelaverit, Deus novit. Neque horum meminit Proto-Euangelium Jacobi. Ubi etiam Ruben vocatur summus ille sacerdos, quem Breviarium & Author noster ex præfata Epistola Issachar nuncupant. Utrumque nomen nescit Josephus, apud quem ab initio regni Herodis usque ad natum Christum Pontifices Hebræorum fuere, Ananeus, Aristobulus, Ananeus iterum, Jesus Phabetis filius, Simon Boëthi filius, Mathias Theophili filius, Joazarus Simonis Boëthi filius, sub quo natus Christus. Quod si verum est, quod hic noster vult, Christum anno ætatis Virginis decimo quinto esse natum, de quo infra, necesse est hæc de Joachimo & Anna contigisse 16 circiter ante Christum natum annis, à condito mundo anno 3931, quum 3947 nasceretur Christus, quod tempus in Simonis Boëthi pontificatum incidit. Quis vates hunc alio Rubenem, tertio iterum nomine Issacharum dictum fuisse revelavit? quare Baronius illud de Isachare apertum mendacium esse ait.

Intererat Regis Acabari, & omnium Indorum Persarumque, ut quid Mariæ nomen sibi velit, cognoscerent. Pag. 18, *Varias*, inquit noster, *habet significationes*, *Alta*, *Maris amaritudo*, *magistra seu Domina maris.* Libet mentem Authoris explicare. מִרְיָם *Maria* derivari potest vel à מָרוֹם *altitudo:* vel à מַר־יָם *amaritudo maris.* vel à מָרֵא־יָם *dominus maris.* Quanto satius erat Euangelistarum vestigia premere, ejusmodique etyma non attingere, quam Gentes in ancipiti relinquere, quam harum significationum eligere debeant!

præ-

præſertim quum & aliæ præter has excogitari queant. quid ni enim ſit מַר־יָם *ſtilla maris.* aut מֹר־יָם *myrra maris.*

Quod autem ſequitur, egregie eſt Euangelicum, ſi quicquam. Pag. 18. 21. *Quo die*, inquit, *nata eſt Maria*, *feſtum celebrant Chriſtiani. cujus origo eſt, quod vir quidam religioſus ruri Deum colens, quotannis octavo Septembris mirandam in cælis audiret melodiam. Cauſam interroganti reſpondit Angelus, hoc die natam eſſe Mariam matrem Chriſti. Hinc Innocentius quartus Papa, anno à nativitate Chriſti milleſimo ducenteſimo quinquageſimo feſtum indixit. Quum enim poſt Cæleſtini quarti Papæ mortem, ob ſuffragiorum diſcrepantiam anno integro menſibuſque octo ſedes vacaret, ſuggeſſit Cardinalium quidam, ut qui Papa eligeretur, diem nativitatis Virginis feſto honoraret. Non defuit conſilio ſucceſſus. Protinus enim vota in Innocentium quartum conſenſerunt, qui feſtum ilico ſancivit.* Siccine, profani, Chriſtianam fidem Ethnicis commendatis? quum nullus unquam Prophetarum, Euangeliſtarum aut Apoſtolorum ulli, præterquam ſoli Deo feſtum ullum deſtinatum ſcripſerint, vos Mariæ indicitis? quo authore? non Deo, ſed Innocentio quarto. Cujus ut major apud Ethnicos eſſet authoritas, ſcire ſcilicet eorum intererat, diuturnis ante ejus electionem diſſidiis ac litibus, ſummo cum fidelium dolore Eccleſiæque detrimento, dilaceratum fuiſſe Sacro-ſanctum illud Cardinalium collegium, totoque anno menſibuſque octo defuiſſe Papam, id eſt, fuiſſe Eccleſiam ſine judice, ſine capite, ſine Deo in terris. Cur autem nativitatis Mariæ dies feſto meruit decorari? quia eo quotannis die melodia Angelica reſonare aërem quidam audivit. Refert Euangeliſta Lucas, Nativitatis Chriſti ſervatoris diem cæleſtibus hymnis honoraſſe Angelos. Firma fide amplectimur id Chriſtiani omnes, & ſemel factum nobis ſufficit. unquamne autem Pontificii Servatoris gloriam ita auxerunt, ut quotannis iſto die Angelicos audiri cantus finxerint? tanto debuit major mater eſſe filio, illiuſque natæ dies charior Angelis & celebrior quam hujus. Quis autem auditæ hujus melodiæ teſtis? Eremita quidam. Cujus nominis? *ὁ δεῖνα*, פְּלֹנִי אַלְמֹנִי. Ubi vero audivit & quando? in deſerto, quum precaretur. regionem & annum Ethnicis ſomniare licebit. Pontificiorum enim fabulis, nullis etiam adhibitis circumſtantiis, habenda fides. Quamvis fatear, ne expreſſis quidem nomine, regione & anno dignam fide fu-

turam fuisse narrationem. quid si somniaverit id Eremita? quid si mentitus sit? quid si rem totam nimii Virginis cultores finxerint? miseros nos, si non alia esset in Euangelio ἀπόδειξις τοῦ πνεύματος καὶ δυνάμεως τοῦ Θεοῦ.

Sacri Euangelistæ paucissimis admodum de virgine Maria agunt, ut non illam sed Christum, & illam non nisi propter Christum fides quærat. Novus noster Euangelista, Mariæ ὑπέρδουλος, aliam insistit viam. Sic enim pergit. *Reversis domum parentibus, filia quamvis tenerrimæ ætatis, Dei se cultui in templo ita dicavit, ut loco patris matrisque rebus Dei habitis, supra quam ætatis modus ferret, satisfacere Deo studuerit, ardentissimisque votis salutem hominum Messiæque adventum efflagitarit. Religiosa erat, humilis, patiens, silens, non nisi postulante occasione loquens, sodalibus ministrans, præ omnibus se contemnens, virginitatis amans, in pretio apud omnes. Ea enim infans proprio motu faciebat opera, quæ si quis senex præstaret, omnes in admirationem raperet. Temporis partem unam cultui Dei, alteram officiis manualibus, veluti sarciendis ac lavandis rebus templi, ac cibo, qui ut plurimum è cælis adferebatur, capiendo: tertiam, legendis libris sacris impendit. Quum signa adventus Messiæ in mentem venirent, læta dixit, Da Deus ut mihi mulierem eam esse contingat, cujus Messias filius est futurus. Paucissimi erat somni, plurimam noctis partem in mysteriorum Dei meditatione lucubrans. Prima omnium perpetuam Deo virginitatem vovit. Laudes, quibus deprædicabatur, à se in Deum derivabat, hac formula, Gratia Deo. quæ & in salutando formula ejus erat.* Hæc ille, non minori fiducia, quam si θεοπνεύστως proferrentur, quæ audacium hominum mera sunt figmenta. De his Pseudo-Hieronymus illa Epistola sic fatur: *Igitur sacrificio secundum legis consuetudinem celebrato, & voto suo perfecto, Virginem intra septa templi, cum aliis virginibus ibidem educandam dimiserunt: ipsi vero domum regressi sunt. Virgo autem Domini cum ætatis processu & virtutibus proficiebat, &, juxta Psalmistam, pater & mater dereliquerant eam, Dominus autem assumpsit eam. quotidie namque ab Angelis frequentabatur. quotidie divina visione fruebatur, quæ eam à malis omnibus custodiebat, & bonis omnibus redundare faciebat.* Hinc fortasse desumpsit noster, Cibum ei ut plurimum cælitus fuisse allatum. Si enim quotidie ab Angelis frequentabatur, verisimile est ab iisdem fuisse cibatam. Aut ex Proto-Euangelico desumpsit, cujus

cujus verba sunt, Ἦν δὲ Μαρία ἐν τῷ ναῷ Κυρίου ὡς περιστερὰ νεμομένη, καὶ ἐλάμβανε τροφὴν ἐκ χειρὸς ἀγγέλου: *Erat autem Maria in templo Domini columbæ instar educata, & accipiebat cibum è manu Angeli.* Undecunque habeat, ejusdem fidei est cum Proto-Euangelio, quod nullius apud ipsos Pontificios pretii est.

Pergamus. Pag. 26. *Quum ad decimum usque tertium ætatis annum in templo hæsisset, eamque nuptui dare cuperent, renuit, voto indicato.* Epistola Hieronymi dicit ad decimum quartum usque annum. Cum quo consentit Euodius apud Nicephorum lib. II. cap. III. Proto-Euangelium Jacobi, ad annum duodecimum. Quod si horum posteriorum unus verum asserit, falsus fuit noster, qui id tamen tanquam Euangelicum recenset inter ea quæ publice in cœtu fidelium legi cupit. Verba Proto-Euangelii sunt, Γενομένης δὲ αὐτῆς δώδεκα ἐτῶν, συμβούλιον ἐγένετο τῶν ἱερέων, λεγόντων· ἰδοὺ Μαρία γέγονε δωδεκαετὴς, τί οὖν ποιήσωμεν αὐτῇ; *Facta autem illa duodecim annorum, consilium Sacerdotum factum est, dicentium, Ecce Maria facta est annorum duodecim: quid faciemus ei?* Latina versio habet, *Ecce Maria facta est annorum decem in templo Domini.* quod nescio unde ortum sit. Græcum enim nostrum Exemplar habet ut diximus. Apud Barradium Abulensis verisimilius arbitratur, fuisse eam annorum 16. Cardinalis Cajetanus, 24. Albertus Magnus, 25. Itaque omnia hic perquam dubia. Interim, ut cum suppositiria Epistola Hieronymi convenit noster, dicens, voluisse sacerdotes Mariam nubere, ita repugnat Proto-Euangelium, ubi deliberant, Quid facturi sint, μήπως μιανθῇ τὸ ἁγίασμα τοῦ Κυρίου *ne profanetur sanctitas Domini.* sic Nicephorus lib. II. cap. VII. *Postquam adolevit*, inquit, *consilium Sacerdotes agitarunt, quid de ea statuerent, ne in sacrum ejus corpus statuere quicquam viderentur. Sacrilegium namque prorsus se commissuros putabant, si viro eam conjungerent, atque in servitutem legis conjugalis redigerent, quæ semel Deo dicata esset:* Vides ut sibi contradicant hic authores. Quod autem de voto virginitatis à Maria facto noster narrat, ex suppositiria illa Epistola habet. Proto-Euangelium hic prorsus silet. At audi successum rei. *Qui tum summus erat Pontifex Zacharias, cæterique sacerdotes, ad insolitum hoc castitatis votum obstupescentes, ac Messiam è Virgine nascendum tenentes, hanc Messiæ matrem fore sunt suspicati. Pontifex, convocatis omnibus Doctoribus, quid agendum*

dum foret deliberavit. Quumque nihil omnino statui posset, tota res ad Deum delata, ut ejus judicio staretur. Inspiratum uni divinitus, velle Deum, ut servato virginitatis voto, sponsus ei daretur. Qui & ipse à Deo est designatus. Jussi enim sunt divinitus omnes è stirpe Davidis, qui patresfamilias non essent, ut gestatis manu baculis in templum convenirent. & cujus baculus primus effloresceret, is Mariæ sponsus contingeret. Contigit is honos Josepho, quadragesimo ætatis suæ anno, qui ut nunquam ante fœminam attigerat, ita & jam se perpetuæ virginitatis voto Deo obstrinxit. fraternam vitam egerunt, nulla interveniente uxoris maritique consuetudine. Hinc, non ob grandævitatem, senem eum fingunt pictores, florentemque ei baculum appingunt. Hæc noster. Ubi primum notandum, quod istius temporis summum Pontificem vocet Zachariam. Ita & Proto-Euangelium Jacobi. At Epistola Hieronymi tacet nomen. Josephus nullum circa ista tempora Pontificem facit Zachariam. Joazarus dicebatur, sub quo desponsata Maria & natus Christus. vide & Nicephorum lib. II. cap. IV. Zachariam quum dicit noster, Patrem Johannis Baptistæ intelligere, cum Proto-Euangelio Jacobi, videtur. Eum enim Veterum nonnulli summum dixere Pontificem. Sed quos erroris manifesti convincit S. Scriptura. An enim de summo Sacerdote diceret Lucas c. XV. ἐγένετο ἱερεύς τις, *erat Sacerdos quidam?* Vulgarium Sacerdotum aliquem phrasis ea designat. Præsertim autem quod eodem versu dicitur fuisse ἐξ ἐφημερίας Ἀβιά. *ex classe Abiæ:* & vers VIII. *Sacerdotio functus* ἐν τῇ τάξει *in ordine classis suæ:* & vers IX. *sortitus vicem suffiendi*, Vulgarem Sacerdotem indicant. Summus enim Sacerdos ad Classes non pertinebat, neque ibi τάξιν suam habebat. Vide I Paralip. XXIV. ubi inter XXIV. Classium capita sorte electa, Sadoc & Ahimelech summi Sacerdotes, quorum unus primarius, alter vicarius erat, non recensentur. certumque est, octavæ Classis præsidem Abiam, quo refertur Zacharias, non fuisse summum Pontificem. Et quis legit unquam, ad obeunda templi munia, summum Pontificem sortibus, vulgarium Sacerdotum instar, fuisse obnoxium? Quod autem iidem Veteres Zachariam in Sanctum Sanctorum ingressum putaverint, ut ibi suffitum adoleret, adeoque summum Pontificem esse oportuisse, à Luca cap. I. vers II. apertè convellitur. Ingressus tantum enim est ad altare suffitus, quod in Sancto erat extra velum, non in Sancto-

Sancto-

Sanctorum intra velum. Clara hæc sunt. noster tamen quidvis, etiam falsissima, Gentibus obtrudit.

Ullamne, obsecro, veri speciem habet, scivisse Sacerdotes ex Virgine nasciturum Messiam, atque inde esse suspicatos, Mariam, quia virginitatem voverat, Messiæ fore matrem? Hactenus certè id strenuè negarunt, & adhuc negant Judæi, suumque Messiam è conjugio nasciturum constanter credunt. Et cur ergo tam impudenter fingit infra, Simeonem justum, legis, ut ait, doctorem, id adeo credere non potuisse, ut etiam Esaiæ locum corrumpere fuerit ausus, ne tenerentur discipuli ejus credere, Virginem parituram! Et si jam tum Mariam fore Messiæ matrem per suspicionem crediderunt, firmiter credidisse necesse est, ubi illustre illud, quod hic narrat, signum accessit, quo divinitus & publicè Mariæ sponsus non maritus designatus est Josephus. Cur ergo Mariæ filium adeo ignorarunt Sacerdotes, ut non tantum pro Messia non habuerint, sed & oderint & interemerint? Cur neque Simeon neque Anna Prophetis eum Messiam esse scivissent, nisi peculiari oraculo & instinctu de eo fuissent edocti? Longè aliter Jesuita Barradius, qui tom. I. lib. VI. cap. VII. *Credendum esse*, ait, *Virginem Josepho traditam à Sacerdotibus, mysterium ignorantibus, tanquam conjugi ad liberos procreandos.* Consulto super Mariæ matrimonio Deo, ait noster, uni fuisse inspiratum divinitus, &c. Epistola Hieronymi ait, *Cunctis audientibus, de oraculo & de propiciatorii loco vocem esse factam.* Proto-Euangelium Jacobi, *Angelum adstitisse Zachariæ in Sancto Sanctorum, eumque esse allocutum.* Hæccine satis concordant? noster certè ad Proto-Euangelium accedit magis quam ad Hieronymum. At signum divinitus quale datum, quo sponsus Mariæ designaretur? Epistola Hieronymi duplex profert. Primum, cujus virga florem germinaret. Alterum, in cujus virgæ cacumine Spiritus Domini specie columbæ consideret. Rei autem eventum addens, inepte admodum posterius tantum recenset. Omissa enim Virgæ Josephi germinatione, ait: *Proditus est itaque Joseph. Cum enim virgam suam attulisset, & in cacumine ejus columba de cælo veniens consedisset, liquido omnibus patuit ei Virginem desponsandam fore.* Elegit & posterius tantum Proto-Euangelium, cujus verba sunt, Τὴν δὲ ἐσχάτην ῥάβδον ἔλαβεν Ἰωσήφ. καὶ ἰδοὺ περιστερὰ ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ῥάβδου, καὶ ἐπετάσθη ἐπάνω τῆς κεφαλῆς Ἰωσήφ. Ulti-

Ultimam autem Virgam accepit Joseph. & ecce columba exiit è virga, & volavit in caput Josephi. Hieronymi istius columba è cœlo descendit, & in cacumen virgæ consedit. Jacobi hujus è virga exiit, & in caput Josephi consedit. Ita pulchre concordant fabulæ. Noster solum primum signum probavit, & tacita columbæ mentione, solam virgæ efflorescentiam laudavit. veritus fortassis, quod res est, ne injurius in Servatorem Christum foret, si in ullum alium Spiritum S. columbæ specie descendisse dixisset. Utinam vero ubique ita saperet. Sed quomodo hæc omnia concordant cum Epiphanio in libro Ancorato, dicente, *Josephum sortibus missis in viduos & non habentes uxores, in singulis tribubus in Virgines in templo, accepisse juxta sortem Virginem Mariam*? si sortibus, ergo non istis signis supra allatis. Vides hic quoque omnia nutare. At qua fidei certitudine asserit, Josephum nunquam mulierem attigisse? B. Hieronymum pro se habet lib. II. in Matthæum. At contra se Theophylactum, Eusebium, Euthymium, Oecumenium, Epiphanium, Origenem, Hilarium, Ambrosium, Thomam, Cajetanum, quorum loca profert Sixtus Senensis in Bibl. Sanctæ lib. VI. Annotat. LXIV. qui eum ante Mariam aliam habuisse uxorem affirmant. vide etiam Nicephorum lib. II. cap. III. mitto Proto-Euangelium, ubi Angelus jubet Pontificem convocare πάντας τοὺς χηρεύοντας τοῦ λαοῦ, *omnes viduos populi.* Viduus ergo & ipse fuit Josephus. Hoccine itaque est aut Deum aut antiquos Patres revereri? rem tam incertam, quam in verbo suo Deus tacet, tot autem Patres reclamant, veluti Euangelicam Gentibus credendam tradere?

Nec minoris est audaciæ, quod eum in virili ætate, quadragenarium scilicet, Mariæ desponsatum dicit, & à pictoribus non ob grandævitatem, sed ob perpetuam virginitatem, depingi senem. In Proto-Euangelio introducitur, matrimonium Mariæ detrectans, his verbis, υἱοὺς ἔχω καὶ πρεσβύτης εἰμί, αὐτὴ δὲ νεᾶνις, μήπως ἔσομαι καταγέλως τοῖς Ἰσραήλ, *filios habeo, & Senex sum, illa autem juvencula: cavendum ne Israëlitis ludibrio sim.* Quod si scriptum hoc rejicit (quod summo jure fieri fatemur) habeat memoratam sæpius epistolam Hieronymi, dicentem, *Erat autem inter cæteros Joseph homo de domo & familia David grandævus.* Habeat Epiphanium, qui adversus hæreses lib. III. hæresi LXXVIII. Ostensurus Mariam Josepho

custo-

custodiendam, non in uxorem fuisse traditam, hoc argumento probat, Πῶς γὰρ ἠδύνατο ὁ τοσοῦτος γέρων παρθένον ἔχειν γυναῖκα, *quomodo enim potuisset tantus senex virginem habere uxorem?* paulo infra ait, Josephum fuisse patrem Jacobi fratris Domini, eumque genuisse quum esset ἐγγὺς που περὶ ἔτη τεσσαράκοντα πλείω ἐλάσσω *circiter quadraginta annorum plus minus.* Audi quod sequitur: Λαμβάνει τὴν Μαρίαν χῆρος, κατάγων ἡλικίαν περὶ που ὀγδοήκοντα ἐτῶν καὶ πρόσω ἀνήρ, *Accipit Mariam viduus, ætātem agens circiter* 80. *annorum & amplius.* Noster, quadraginta, Epiphanius octoginta & amplius. Vides audaciam hominis, qui nihil non, refragante etiam antiquitate, asserere audet. Nicephorus quoque senem eum facit. lib. II. cap. VII.

Operæ pretium intelligere est, cur Virgini sponsum dari Deus voluerit. Aliquot causas adfert noster, pag. 29. atque inter eas hanc, *ut arcanum Messiæ Diabolum lateret, cui jam ex Scripturis innotuerat, ex Virgine exspectandum esse Messiam, propterea à tempore desponsationis potestas Diabolo in domum Mariæ intrandi non fuit data.* Prima verba ex Origenis quadam homilia in Matthæum petita sunt, quæ extat Tomo III. pag. 115. editionis Merlini. Verba ejus sunt, *Quæ fuit necessitas, ut desponsata esset Maria Joseph? nisi propterea quatenus hoc Sacramentum Diabolo celaretur, & ille Malignus fraudis commenta adversus desponsatam Virginem nulla penitus inveniret.* In ea sententia & alii quidam ex Patribus fuerunt. Ludicra tamen est, quumque eam noster Euangelicæ historiæ inseruit. Gentibus hanc ridendam tradidit. Didicerat ex Esaia Diabolus, Virginem fore Messiæ matrem. At desponsata Josepho Maria, ne suspicari quidem Diabolus, cum interdictus ipsi esset ad Mariæ ædes adventus, potuit, intactam hanc à Sponso relinqui, atque ita latuit ipsum Messiæ arcanum. Risum teneatis amici: quin recordatur noster supra à se dictorum? Votum perpetuæ Virginitatis fecerat Maria, id Sacerdotibus non tantum innotuerat, sed & suspicionem ipsis injecerat, hanc fore matrem Christi. Oraculum Dei divulgatum fuerat inter Sacerdotes, dandum esse Mariæ sponsum, qui virginitatem ejus tueretur, publico & miraculi pleno prodigio ad id delectus fuit Joseph, qui & ipse perpetuam virginitatem vovit. nihilne horum subolevit Diabolo? sed & infra dicet, *Adeo fuisse omnibus laudatam Virginem, ut vulgatus passim esset sermo, hanc, bonitatis & dignitatis suæ gratia, in matrem Messiæ esse electam.*

 quod

quod adeo palam erat, ut homines id crederent & dicerent, Diabolus ne subodorari quidem potuit? desiit jam sagax esse Spiritus, ignavum pecus & stipes factus, aut bardos ac stupidos credidit noster omnes Indos Persasque quibus etiam insulsissima quæque saperent.

Novum habe documentum. Pag. 61. *Joseph*, inquit, *& Maria Bethlehem versus iter facientes, incommoda multa à vento, pluvia, frigore, (hyems enim erat) à longitudine viæ, ab inordinatione, hominumque qui in hac causa ibant multitudine, in via passi sunt. præsertim Maria, cui tempus pariendi isto aut postero die aderat. Mulo illa vehebatur. Habebant & bovem comitem qui cum parata pecunia sarcinas portaret, ibidemque divenditus proposito satisfaceret, & impensæ itineris simul obtinerentur. In urbe plus passi sunt. quum enim exigua ea esset, hominesque tanto numero undequaque confluxissent, ut omnibus locus non daretur, summo studio ac sollicitudine extra urbem domicilium quoddam angustum, humile, à latere collapsum & effusum sibi compararunt, quadrupedum refugium adversus ventum & pluviam. Dependebat hæc domuncula à diversorio urbi vicino, ubi homines divertebant. quumque diversorium hominibus esset refertum, coacti fuere in hoc bestiarum domicilium descendere. Virgo tenuem hunc & desertum locum intuens, gratias egit Deo, admirata ejus opera, quod isthic loci nasciturus esset altissimi Dei filius. Verrunt, mundant, ordinant domunculam, ibique subsistere summo cum gaudio, & concordia ac favore Dei deliberant.* Hæccine Euangelica? aut hæc certa? Pro mulo asina fuisse vectam Mariam, habet mendacissimum illud Jacobi Proto-Euangelium. De bove nihil. Barradius in medio relinquit, & prudentius sane, pedibusne an jumento viam peregerit Virgo. Quia author Sermonis de Nativitate, qui Chrysostomo adscribitur tom. II. Josephum & Matrem Domini de Nazareth solos venisse asserit, nec habuisse jumentum. Idemque Barradius, quod de bove ut venderetur adducto noster effutit, non admodum verisimile esse testatur. Creditur autem in Ecclesia Romana ex nonnullis Patribus, quibus locum Esa. I. III. ad Christum applicare libuit, jacuisse Christum in præsepi inter bovem & asinum præsepi alligatos. Si quæras, unde advenerant ista animalia? facilis jam ex Xaverii fabula est responsio, Josephum & Virginem ea eò adduxisse, num asinum dicat an mulum, qui ex asino genus ducit, parum refert. Barradius & bovem & asinum alienos potius fuisse putat.

putat. De domuncula repugnat etiam Proto-Euangelium, ait enim Mariam ingressam esse *εἰς σπήλαιον in speluncam* atque ibi peperisse. Sic Barradius, in antro sub rupe. Epiphanius similiter adversus hæreses lib. I. hæresi XX. ait, ***natum esse in Bethlehem, circumcisum in spelunca***, nempe in qua fuerat natus, sic enim tom I. lib. II. hæresi LI. ***Magi***, inquit, ***non invenerunt Mariam in spelunca ubi peperit.*** vacillant hæc omnia, nec fidem merentur.

Pergit noster. Pag. 70. ***Ista nativitatis nocte duo miranda contigere. Unum, quod Romæ fons olei manavit, atque in torrentem evadens se mari junxit, & aliquot dies perduravit.*** Baronius in Appar. ad Annot. Eccles. tradit ex Eusebio, contigisse id tertio Triumviratus anno, id est, 37. circiter ante nat. Christ. annis. Ergo non ipsa nativitatis nocte. vide & Jesuitam Barradium Concord. Euangel. l. VIII. c. XIII. ***Alterum, quod fores templi Jani (quod Dominum claudendi & aperiendi negocia, præcipue belli, significat) hactenus apertas, in signum universalis pacis clauserint.*** Et hoc negat Baronius ibidem, contigisse ipsa nativitatis Christi nocte. Merito sane, nam id Ciceronis, tunc Consulis, jussu factum, cum devicto ab Augusto mortuoque Antonio, deditaque à Cleopatra Ægypto, nuncium Romam esset delatum, quod 28. circiter ante natum Christum annis accidit. Secundo clausum est ab Augusto, Junio Silano & Augusto Coss. 23. circiter ante Christum annis. Tertio à Senatu decretum, ut clauderetur, sed orientibus novis bellis impeditum, Julio Antonio, & Q. Fabio Maximo Coss. 8. circiter ante Christum annis. Postea demum, diu post Christum, sub Nerone clausum.

Pergit noster. ***Quum autem Cæsarem Augustum pacis hujus & felicitatis authorem arbitrati, adorare eum cuperent, isque, quantumcunque pro sua modestia renueret, cohibere populi impetum nequiret, Sibyllam accersivit, ex qua num quis se in mundo esset major quæsivit. Illa tempus cogitandi postulans Deum consuluit. Nono post die, coactis in Cæsaris palatium omnibus primoribus, Sibylla Cæsarem in angulum deducit, quodque ipsa videbat ostendit, nempe, ipso meridie circumcirca solem circulum aureum, in ejusque medio Virginem incontaminatam & luce plenam, puerulum manibus ad pectus tenentem. ibi Sibylla Cæsari, Hic infans, inquit, te major est, ac protinus ubi convenissent, vox cœlitus audita, Hoc est altare cœli.*** Illud de oleo Orosius lib. VI. hist. XVIII, XIX, XX.

 & Pau-

& Paulus Diaconus prodidere. de Jani templo historiæ Romanæ tradidere: sed hæc tum incerta, tum non necessaria, ad veritatem Euangelicam fulciendam adeo non faciunt, ut Spiritus S. tuto omiserit. Illud de Augusto Sibyllam consulente, deque ostenso à Sibylla miraculo, & de altari cœli, petitum est, teste Barradio, ex Anton. prima parte Historiæ, tit. IV. c. VI. §. X. Sed nec antiquitatem habet, nec speciem veritatis. Baronius in Appar. ad Annal. Eccles. nullum his, aut sane exiguam fidem habens, nullumque authorem citans, *Ajunt*, inquit, *Genitricem Dei Mariam, infantem in ulnis habentem, monente Sibylla, sublimem in aëre ab eodem Augusto illic esse conspectam. Quod tamen ita velim intelligant, qui ei rei majorem fidem adhibendam putant, quam his quæ ex Græcis authoribus recensuimus: non quod Sibylla aliqua Augusti temporibus, quæ illum hæc docuerit, superstes fuerit: siquidem Cumæa, quæ novissima omnium fuisse traditur, quinquagesima Olympiade (auctore Solino) vixit, temporibusque Tarquinii regis Romæ fuit: sed sic accipiendum, ut ea ipsa Augustus à Sibylla, hoc est, Sibyllinis carminibus, quæ Sibyllæ nomine citari à majoribus consueverunt, acceperit, non à Sibylla, quasi adhuc vivente vate, quæ diximus, ei ostensa fuerint.* Hactenus ille. quæ sane cum Xaverio conciliari nequeunt, quippe qui Sibyllam ab Augusto accersitam, compellatam, novemque respondendi dies postulasse fingit. Quæ Suidas habet in voce Αὔγουστος, multum sunt dissimilia. Verba ejus referre libet. Αὔγουστος Καῖσαρ θυσιάσας, ἤρετο τὴν Πυθίαν, τίς μετ' αὐτὸν βασιλεύσει, καὶ εἶπε

Παῖς ἑβραῖος κέλεταί με θεοῖς μακάρεσσιν ἀνάσσων
Τόνδε δόμον προλιπεῖν, καὶ ἀΐδην αὖθις ἱκέσθαι.
Λοιπὸν ἄπιθι σιγῶν ἐκ βωμῶν ἡμετερήων.

Καὶ ἐξελθὼν ἐκ τοῦ μαντείου ὁ Αὔγουστος, ἔστησεν ἐν τῷ Καπιτωλίῳ βωμὸν, ἐν ᾧ ἐπέγραψε ῥωμαϊκοῖς γράμμασιν, ὁ βωμὸς οὗτός ἐστι τοῦ πρωτογόνου θεοῦ. *Augustus peracto sacrificio Pythiam consuluit, quis post se esset regnaturus. respondet, Ebræus puer, beatorum Deorum rex, jussit me hanc ædem derelinquere, & in infernum redire. Abi itaque tacitus à nostris aris. Egressus ergo è templo Oraculi Augustus, altare in Capitolio construxit, cui verbis Latinis inscripsit, Hoc altare est primogeniti Dei.* Apud Suidam consulitur Pythia in ipso oraculi templo, apud nostrum Sibylla, in

ædem

ædem Augusti accersita. Ibi quærit, quis sibi sit successurus: hic, num se quis major. Ibi Christi oraculum, ejicientis Pythiam & in infernum relegantis, profertur: hic, Christus infans cum matre in Sole ostenditur. Ibi altare Primogeniti Dei ab ipso Augusto erigitur: hic altare cœli divino oraculo revelatur. Utrumque fabulosum videtur. indignum certe quod Euangelicis Scriptis attexatur. At fac, contigisse quod noster asserit, quemnam putas oraculum verbis istis designasse, *Hoc est altare cœli?* aliumne ab isto infante, quem Sibylla Cæsare majorem dixerat? At is honos non infanti sed matri debebatur. Itaque noster addit, *Hic loci, ubi hæc Cæsari ostensa fuere, progressu temporis Ecclesia exstructa fuit. & in eadem domo nunc Patres ordinis S. Francisci habitant, illamque Ecclesiam hoc tempore vocant, Sancta Maria altare cœli. Altare vocatur, quia sicut in altari offeruntur Deo sacrificia, sic per intercessionem Mariæ cultus nostros Deo offerimus, ut acceptiores habeat.* Attende Lector Christiane. Solebas esse ἱεράτευμα ἅγιον, ἀνενέγκαι πνευματικὰς θυσίας, εὐπροσδέκτους τῷ θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, *Sacerdotium sanctum, ad offerendum spirituales hostias, acceptas Deo per Jesum Christum*, I Petr. II. vers V. nunc dicendum, *per Sanctam Virginem Mariam.* Olim Christus nobis factus fuit à Patre ἁγιασμὸς *sanctification*, I Cor. I. vers XXX. Nunc id Mariæ debetur. si enim illa est altare nostrum, illa est quæ Deo oblatos à nobis cultus sanctificat. nam τὸ θυσιαστήριόν ἐστι τὸ ἁγιάζον τὸ δῶρον, *altare est quod sanctificat munus*, Matth. XXIII. XIX. Nunc vides, quomodo interpretari illud debeas Apoc. VIII. III. V. *Et alius Angelus venit & stetit ante altare, habens thuribulum aureum, & dati sunt ei suffitus multi, ut adderet precibus Sanctorum omnium super altare aureum quod erat ante thronum. & implevit angelus thuribulum ex igne altaris.* Sensus est, secundum Xaverium, stetisse Angelum ante Mariam, & obtulisse preces Sanctorum super auream Mariam, thuribulumque suum implevisse ex igne Mariæ. Nulla hic amplius Christi ratio, quippe qui officium suum in Matrem resignavit. in terra etenim locum tantum habuit illud Johan. II. IV. Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι, *quid mihi tecum mulier?* in cœlis aliter se res habet, ubi & Porta cœli, & Regina cœli, & Altare cœli, & Mater misericordiarum, & fons gratiæ, & omnia facta est Maria. ut verum esse desinat quod ait Paulus Col. II. XX. ἐν αὐτῷ ἐστε πεπληρωμένοι *in ipso estis*

completi. Pergite ita, ſervi Anti-Chriſti, τὸν ἀγοράσαντα ὑμᾶς δεσπότην ἀρνούμενοι, ἐπάγοντες ἑαυτοῖς ταχινὴν ἀπώλειαν, *Dominum qui vos mercatus eſt abnegantes, accerſentes vobis ipſis celerem interitum.*

Pag. 370. Pro, *Dic Eccleſiæ*, habet noſter, *Dic primario Eccleſiæ, & ſi eum etiam non audit, ſit tibi velut Ethnicus & publicanus.* An non hic ſacrilegus audiat Xaverius? an falſarii crimen effugere poteſt? Excuſationem mereretur, ſi Commentatoris vice fungens, verba Chriſti, *dic Eccleſiæ*, de Eccleſiæ primario intelligenda dixiſſet. Error Xaverii, male Scripturam interpretantis, is dici potuiſſet. At nunc hiſtoricum agens narrat, Chriſtum dixiſſe, *dic primario Eccleſiæ.* quæ pura falſitas eſt, & mendacium contra conſcientiam. quid eſt, ſi non hoc eſt κυριεύειν τῆς πίστεως, *dominari fidei?* κατακυριεύειν τῶν κλήρων, *dominari ſortibus Domini?* Chriſtum enim τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν, *fidei ducem ac conſummatorem*, non quæ ipſius ſed quæ ſua ſunt loquentem facit. Tanti ſcilicet erat Pontifex Romanus, ille Eccleſiæ, ſi credere fas eſt, primarius, ut in ejus gratiam Chriſtus ipſe falſandus eſſet. Cor Xaverii non hic rectum fuit coram Domino. Reſipiſcere debuit ab illa malitia ſua, & rogare Deum, ſi forte remitteretur ipſi imaginatio cordis ſui.

Quid tibi de hiſce nunc videtur Craſſete Pater? an non vos Papiſtæ propria veſtra autoritate, additis, reſcinditis libros nonnullos Sacræ Scripturæ, an vos non interpolatis ac pervertitis libros Sacri Canonis, pro veſtro lubitu, certe hoc luce meridiana clarius ex iis quæ ſuperius allegavimus conſtat, ſin vero adeo perfrucuiſti frontem ut hoc negare audeas, unicuique te ridendum propinabis, ac te plane ſtulteſcere oſtendes, quemadmodum ſtultitiæ tuæ luculentum ſuppeditas argumentum, & ſpecimen. Scribis enim & quidem tam magiſtrali modo ut riſum omnibus moveas, Audiamus vero hunc ſupra magiſtrum, *diſce hoc Domine Doctor, quod Juſtinus* (inquit ignorantiæ magiſter) *duplicis generis compoſuerit quæſtiones, primas ad* 146. *quas illi proponebant Chriſtiani, quas ad Orthodoxos direxit, alterum* 146. *quæſtionum librum quas illi gentes proponebant, cui titulus eſt*, ad gentes: *in ultimo illo opere reſpondet ad plurimas objectiones quas illi proponebant infideles, & quas ex veteri & Novo Teſtamento petebant: haſce doctas reſponſiones*, inquit, *habemus tantum Latine, & reperitur illa reſponſio quæſtione* 74. *ad gentes, ubi citat S. Clementem Papam in Epi-*

ſtola

stola sua ad Corinthios ubi de Sibylla loquitur. D. Blondellus se ipsum fefellit citans S. Justinum ad Orthodoxos, quod ipsi condonandum est: at vero Marckius qui illum tantum legit per ejus oculos, nunquid est excusandus condemnans tam temere, illum, qui errantem in semitam reduxit, & accusare ignorantiæ illum, in quæstione quam ipse ignorat: & cui prius studuisse debebat, antequam exprobrationem tam injustam illi proponeret? Heic, scilicet! Crassetus tenet D. Marckium, sed omnium heic Doctorum virorum fidem imploramus, sagax hic Jesuita docebit, (si DIS placet) Doctorem & Professorem reformatum, ipse bipedum stupidissimus Loyolita, qui se sensu communi carere evidentissime demonstrat, putidum est Jesuitæ mendacium S. Justinum Martyrem duplicis generis scripsisse quæstiones, uti absque ulla veritate supra distinxit Crassetus, cudet forte hic miser Jesuita, nobis alium Justinum Martyrem, citat Justinum in quæstionibus ad Gentes, ac responsione 74. contineri B. Clementis testimonium de Sibyllis affirmat, ubinam Doctor ignorantiæ invenisti quæstiones illas ad Gentes Latine tantum conscriptas, certe nullibi nisi in cerebello tuo, hactenus nulli illas videre licuit, somniasti bone Pater hæc cum scriberes: certum est, quidquid sit te nunquam testimonium hoc apud Justinum in quæstionibus ad Gentes legisse, cum istæ quæstiones in rerum natura non exstent: videmus Loyolitæ scopum, prurigine contradicendi adactus, maluit contra suam conscientiam mentiri ac fingere sub Justini nomine scriptum quod hactenus non exstitit, quam tacere, hoc fine ut sui similibus, indoctis imponeret, probe enim novit Jesuita proverbium, *audacter mentire semper aliquid adhærebit*. Putavit enim, nemo credere audebit, me mala fide egisse, citando locum ex scripto Chimærico ac nullibi exsistente, sed potius Doctorem illum hæreticum à me superatum existimabunt. Dicit porro Jesuita, testimonium hoc B. Clementis exstare in quæstionibus ad Gentes, non in illis quæ ad Orthodoxos diriguntur, cum certissimum sit, nullibi illud inveniri nisi in responsione ad quæst. 74. ad Orthodoxos, rogamus etiam attentum lectorem ut velit explorare Jesuitæ fidem. Dicit ineptus scriptor, quæstiones has ad Gentes habemus tantum Latine, & tamen ipse Græce allegavit in dissertationis suæ p. LXI. si tantum Latine exstant hæ quæstiones, unde tu Græcum textum nactus es Crassete Pater? & quod probe notandum textus

ille

ille Græcus à te citatus, quem falso collocas in quæstionibus ad Gentes, legitur in responsione ad quæstionem LXXIV. adeo ut te numquam legisse aut vidisse Justini Martyris scripta demonstres. Si enim legisses quomodo potuisses, scribere tantum Latine exstare has ad Gentes quæstiones, quarum tamen ipse textum Græcum habebas & allegabas, quomodo citare ausus fuisti scriptum quod in rerum natura non datur? Hæc cum absolvissemus, fortuito casu incidimus in Doctiss. D. Marckii exercitationes Juveniles, quibus præfationem præfixam deprehendimus, qua Crasseti Jesuitæ cavillationes, objectiones & mendacia deteguntur ac refutantur: & sic temerariæ suæ audaciæ debitas luit pœnas: ideoque non opus esse ulterioribus nostris responsionibus ad reliquas indocti Jesuitæ nugas, cuique constat, quandoquidem tam solide illi fuit responsum ut nihil in posterum à Jesuita reponi possit: consuleremus potius Jesuitæ ut deinceps tempus suum terat grana rosarii sui numerando, fabulasque fingendo, & mulierculis illas narrando, ulterius enim ejus Spiritus Jesuiticus non adscendit: uti hoc ridiculo pariter ac blasphemo suo scripto cui titulum dedit, LA VERITABLE DEVOTION ENVERS LA. S. VIERGE ETABLIE ET DEFENDUE, ostendit. Scatet etenim liber ille fabellis puerilibus & plane anilibus, uti hoc demonstrare possumus nonnullis exemplis ex illo scripto petitis. Pag. 94. Crassetus refert historiam (dicamus potius fabellam puerilem) de ave quadam in vivis conservata eo quod dixisset, *Ave Maria.* p. 102. &c. refert Crassetus fabellas quibus nemo nisi mente captus commodare fidem poterit, loquitur de Adelmanno quodam ad mortem ægrotante, cum ad sepulchrum deportaretur, quod repente se erexerit, apparueritque tanto in vigore ac si nunquam morbo ullo fuisset correptus, narraveritque etiam diversis in locis se conspexisse varia supplicia ad quæ erat damnatus, sed precibus Beatæ Virginis Dei matris & intercessionibus gloriosi Sancti Martini, in mundum fuisse missum ut pœnitentiam ageret. Narrat porro p. 103. latronem quendam, qui intellexerat illos qui ad S. Virginis honorem singulis Saturni diebus jejunarent, non morituros absque confessione, votum illud fecisse atque exacte observasse, verum post annorum aliquot spatium fuisse captum, ac postquam caput illi fuisset amputatum, illico exclamasse, *Confessio! confessio! confessio!* &c. quis non rideat

deat aniles fabulas ? ejusdem furfuris exempla ibidem leguntur, & quidem tam insulsa, ut nemo non reperiatur, qui non miretur, Crasseti, impudentiam tales quisquilias in chartam conjicere audentis. Legantur etiam illa quæ exstant parte secunda p. 295. ubi ex ore defuncti alicujus monachi ortam fuisse arborem narrat in cujus foliis hæc quatuor verba creverant inscripta *Ave Maria*, *Gratia plena.* Ibidem etiam narratur tale quid accidisse B. Johanni, qui propter ingenii sui hebetudinem, nihil (præter duo hæc verba, *Ave Maria*) addiscere potuit, quæ cum ante sæpissime magna cum delectatione recitaret, evenit ut post ejus obitum multa in illo sepulchro crescerent lilia, quæ foliis suis inscripta habebant literis aureis, excellentia hæc duo verba, *Ave Maria.* Credant hæc pueri & delirantes senes, Crasseti ejusque sodales: nos nunquam credemus. Ne autem stabulum Augæum expurgare velle videamur, exemplum unum aut alterum Blasphemiarum eodem impio libro contentarum recensere lubet, ut vel hinc pateat, quam merito Idololatra apud suos Pontificios audiat Crassetus: imo quum & ipsorum paganorum idolomaniam superet: uti hoc passim ridiculus & blasphemus ejus liber manifeste ostendit. Legantur hæc quæ reperiuntur apud eundem Crassetum ejusdem lib. p. XXVIII. & XXIX. *B. Virgini data est omnis potestas in cœlo & in terra, nihil illi est impossibile, potestque salvare quam maxime desparatos, accedit ad Dei tribunal non simpliciter tanquam ancilla supplicans, sed tanquam mater filio suo imperans.* Item: *Maria sola maledictionem sustulit & benedictionem Paradisi aperuit, per quam Christiani omnes sicut per stellam maris ad portum æternæ gloriæ diriguntur.* Quis porro non obstupescat ad hæc verba, quæ exstant parte secunda p. 286. *B. Virgo Maria, tantum bonum in Deum contulit, quam Deus in hominem: Spero*, inquit, *scriptor* ille ex quo Crassetus locum hunc descripsit, *Deum mihi condonaturum quod tam alte de ejus Matre sim locutus*; additque postea, conferens illa quæ Deus erga hominem, ac quæ Maria erga Deum præstitit: Deus, inquit, hominem ex luto formavit, Maria vero ex sanguine suo purissimo. Deus homini suam impressit imaginem, Maria autem suam impressit Deo, pariens filium qui omnium hominum est pulcherrimus, uti illa omnium fœminarum est pulcherrima. Deus hominem creavit impassibilem, Maria vero levamento fuit Deo in fame, siti, cæterisque Dei ne-

cessitatibus. Deus hominem pellibus bestiarum amicivit, Maria vero Deum fasciis & linteis involvit: Deus hominem Paradisi fructibus nutrivit, Maria Deum educavit lacte suo, cujus unica tantum gutta omnibus Paradisi fructibus præstantior est. Infinita talia exempla ex Impio pariter ac ridiculo hoc Crasseti libro excerpere possemus, verum hæc tantum allegasse sit satis: ex ungue enim novimus leonem.

Hæc itaque nunc scripsisse de Sibyllis earumque Oraculis abunde sufficient.

FINIS.

C A-

CAPUT XXVI.

De Deo

HERCULE MAGUSANO

ET DE

DEA NEHALENNIA

In littore Maris Zelandici effossis.

BREVIARIUM.

EIndius & Gruterus emendantur. Hercules Magusanus Thebano Hercule antiquior. Eindius refutatus. Ante Colæum Samium nemo Græcorum usque ad Gades navigavit. Galli Dorienses antiquum secuti fuerunt Herculem. Dorienses non fuerunt Græci sed Phœnicii. Dor civitas ubinam sita. Ammianus expositus. Stephanus emendatus. Inscriptio West-Cappellana correcta & exposita. Hercules Magusanus quis fuerit, Phœnices à Josua fugantur. Hercules Magusanus in Hispaniam usque ad Gades navigavit. Qua forma pingatur Hercules. Templum huic Herculi Magusano fuit erectum in Gadibus. Tyrii præcipue Herculem colunt. Magusani nomen esse vocem Phœniciam probatur & explicatur. Unde Magusanus Hercules vocetur, ostenditur. Num Hercules Josuæ tempore Walachriam usque pervenerit. Pervenit etiam in Galliam. Unde civitas Ales in Gallia nomen sit sortita. Unde urbi Nemauso, nomen illud sit datum. Galli quomodo Herculem vocarunt. Quo modo Herculis cultus in Walachriam fuit introductus? Ad Scaldis ostium olim fuit exstructum templum Herculi Magusano. Walachria olim à Doriensibus fuit occupata. Quomodo Hercules Magusanus à Walachris olim fuerit cultus. Zelandia ante Romanorum adventum in il-

las regiones, fuit cognita. Sub quo nomine Romani Herculem Magusanum coluerunt? Templi Herculei descriptio. Quibus ceremoniis Hercules hic colebatur? Sub titulo Herculis Victoris Hercules Magusanus adorabatur. Cur Portumnus fuerit dictus? Hujus Herculis varia nomina. Cur Melcarthus fuerit dictus? Cartheia à quo fuit fundata & exstructa? Carthaginem quinam condiderint. Dea Nehalennia quæ sit. Unde Nehalennia sit dicta. Est nomen Hebræum vel Phœnicium.

Post absolutas dissertationes de Sibyllis, lubet heic etiam adjicere conjecturas nostras de Deo Hercule Magusano & Dea Nehalennia, de quibus ante aliquot annos multa apud Zelandos aliosque fuere conscripta. De Hercule Magusano (cui vitiose Marcusano nomen est in veteri inscriptione, à Nobiliss. Eindio in suo Chronico Zelandiæ. p. XLIV. ex Grutero, citata) ut dicam quæ nobis maxime vero similia videntur, sic habe, lector benevole. Fallitur Nob. Eindius *Herculem* hunc *Magusanum* cum *Thebano* eundem fuisse, existimans. *Thebanus* enim Hercules *Magusano* multo junior. Lucian. in de Dea Syria. Καὶ ἐςὶ ἱερὰ καὶ ἐν Συρίῃ οὐ πολλὸν τοῖς Αἰγυπτίοις ἰσοχρονέοντα, τῶν ἐγὼ πλεῖστα ὄπωπα. τόγε μὲν Ἡρακλέυς τὸ ἐν Τύρῳ οὐ τούτου, τοῦ Ἡρακλέυς τὸν Ἕλληνες ἀείδουσι, ἀλλὰ τὸν ἐγὼ λέγω, πολλὸν ἀρχαιότερος καὶ Τύριος ἥρως ἐςί. *Et sunt templa in Syria æque fere antiqua atque in Ægypto quorum ego multa vidi, inter quæ Herculis in Tyro, non illius Herculis quem Græci venerantur, sed de eo loquor, qui multo est antiquior, herosque Tyrius est.* Imo Græcorum neminem ante Colæum Samium qui annis fere sexcentis Hercule Magusano posterior usque ad Gades navigasse ex Herodoto certum est. Nec Thebanus ille in Illyria regnavit, sed Ambraciæ in Epiro: ideoque navigatio in Galliam illi non potest adscribi, quidquid dicat nob. Eindius: *Galli* enim *Dorienses* (de Græcis Doriensibus perperam accipitur) teste Ammiano ab eodem Eindio ibidem citato, *Antiquiorem secuti Herculem, Oceano locos confines inhabitarunt.* Hoc procul dubio Nob. Virum fefellit, quod *Doriensium* meminit Ammianus, si enim Hercules Magusanus in Galliam deduxit *Dorienses*, omnino statuendum videbatur, per *Magusanum* hunc, Herculem Græcum intelligendum esse, non enim probabile judicandum

est

est, *Dorienses*, quos Græcos esse Vir Nob. putavit, voluisse sequi Ducem Barbarum, Herculem Phœnicium nempe, quem *Magusanum* esse *Herculem*, infra dicetur. Nec hic Viri Nob. tantum fuit error, verum & aliorum, cum veterum, (vide Philostrat. lib. V. de Apoll. ubi de Gadibus) tum recentiorum. Sed ut nodus hic solvatur, & Viro Nob. scrupulus eximatur, per *Dorienses* hos, cum magno Bocharto lib. de colon. Phœnic. cap. XLI. intelligendum esse putamus, *Dorienses Phœnicios*, urbe *Doro* vel *Dora* prope Carmelum inter Ptolemaïdem & Cæsaream Stratonis, oriundos. Hujus civitatis meminit Jesua cap. XII. commate XXIII. & de ea legitur, I Chron. cap. VII. vers XXIX. De incolis urbis *Dor* legas etiam lib. Judic. cap. I. vers XXVII. Ab illa civitate est nomen gentile, *Doriensis*. Δωριεῖς Græce vocat Josephus, lib. Antiq. XIX. cap. VI. Latina versio sic sonat, *Publius Petronius, legatus Tiberii Claudii Cæs. Aug. Germanici, Magistratibus Doriensium.* Stephanus, eodem loco à Bocharto laudatus, Δῶρος, πόλις Φοινίκης, ὡς καὶ Ἰώσηπος, καὶ ἄλλοι. τὸ ἐθνικὸν Δωρίτης. Παυσανίας δὲ (Πετρώνιος, emendat ex Josepho Bochartus) Δωριεῖς αὐτοὺς φησιν. *Dorienses vocat.* Quare cum Ammianus dicit, *Dorienses antiquiorem Herculem secutos*, de Colonia *Doriensi* quam Hercules *Magusanus* è Phœnicia ad Gades usque, imo & ejus partem hinc in Galliam secum adduxit, statuendum esse existimamus. Putamus ergo uti supra notavimus, nomen hujus Herculis: non esse legendum Marcusanus sed Magusanus: *Ineptiunt*, inquit Doctiss. Ortelius in Thesauro suo Geographico qui *pro voce Magusanus, Marcusanum legunt: quum nec canina litera, neque ejus vestigium in lapide (quem diligenter inspexi) cernitur. At hanc veram esse scripturam, testimonio est Posthumi nummus æneus, qui* Herculis Magusani *quoque effigiem & nomen liquido ostentat, Posthumum trans-Rhenani limitis hujus Ducem & Galliæ præsidem factum à Valeriano, Trebellius Pollio memoriæ prodidit.* Inscriptio autem quæ West-capellæ in columna templi asservatur, hoc modo refertur in libello Belgico, anno 1647. Medioburgi edito,

HERCVLI MACVSINO
VIPRIMINIS, TETIVS
V. S. L. M.

Verum rem ita se non habere, & non bene fuisse descriptam, autopsia

manifeste evincet. Ipsi enim oculis nostris Inscriptionem illam conspeximus & distincte legimus; sic autem habet:

HERCVLI
MAGVSANO
M. PRIMIIVS
TERTIVS
V. S. L. M.

Ex hac Inscriptione & lapide Antiquo non MARCVSANO sed MAGVSANO legendum esse nulli dubitantes affirmamus ac asserimus. hanc cum in West-cappellano templo legeremus & describeremus, Inscriptionem, retulit nobis pastor illius Ecclesiæ, viros multos hanc legentes, non potuisse explicare quid significaret vox PRIMI-IVS, respondimus legendum esse PRIMIVS. Ac esse viri alicujus nomen proprium, neminemque moveri debere ob duplicatum I. plurima enim ejusmodi exempla in Veteribus Inscriptionibus reperiri: hoc autem quo pacto contingat I. superfluum in Inscriptionibus inveniri nonnunquam, putamus nos, hoc accidisse ex ignorantia lapicidarum, qui non secundum scriptionem ordinariam sed pronuntiationem, literas efformarunt & exsculpserunt: quando ex. gr. PRIMIVS ore pronuntiatur, videntur duo I. pronuntiari non PRIMIVS sed PRIMI-IVS. atque hinc putamus evenisse quod pro nomine, PRIMIVS PRIMI-IVS secundum pronuntiationem sculpserint lapicidæ. *Hercules* ergo hic *Magusanus*, est Phœnicius ille, sive Tyrius, qui Mosi à nonnullis σύγχρονος judicatur. Phœnices enim qui propter occupatam à Josua terram Canaan, alio commigrare cogebantur, *fugiebant à facie Josuæ prædonis, filii Nave*, docentibus id columnis in Tingintana, cum Phœnicia inscriptione olim visis, ut testatur Procopius Vandalicor. lib. II. cap. X. *ædificarunt*, inquit, *castellum in civitate Numidica ubi nunc est urbs* Τίγις, *Tingis, ibi ex albis lapidibus constant duæ columnæ, prope magnum fontem erectæ, Phœnicios habentes characteres inscriptos, qui Phœnicum lingua sic sonant:* Ἡμεῖς ἐσμὲν οἱ φυγόντες ἀπὸ προσώπου Ἰησοῦ τοῦ λῃστοῦ, υἱοῦ Ναυῆ, *nos ii sumus qui fugerunt à facie Josuæ prædonis, filii Nave*. Phœnices, inquam, instructa arce navali, duce Hercule Tyrio, in Hispaniam ad Gades usque navigasse, asseri-

feritur. Philostrat. lib. II. de vita Appollon. Αὐτὸς γὰρ πεποίηται ὁ Ἡρακλῆς, ὁρίζων τὰ Γάδειρα, καὶ τὰ ὄρη στήλας ποιούμενος τόν τε ὠκεανὸν ἐς τὸ ἔξω ἐπιπεμπόμενος· ὅθεν δηλοῦται μὴ τὸν Θηβαῖον Ἡρακλέα, τὸν δὲ Αἰγύπτιον ἐπὶ τὰ Γάδειρα ἐλθεῖν, καὶ ὁρισὴν γενέσθαι τῆς γῆς. Hoc est: *Ipse enim Hercules dicitur Gades disterminasse, columnasque terminos erexisse, Oceanum qui extra est dirimens, unde patet non Thebanum hunc Herculem, sed Ægyptium fuisse, qui ad Gades venit & terræ fuit finitor*, atque hinc est quod Hercules pingatur ea forma quæ nautam convenientissime refert, teste Luciano in Hercul. Γέρων ἐς τὸ ἔσχατον, ἀναφαλαντίας, πολιὸς ἀκριβῶς, ὅσαι λοιπαὶ, τῶν τριχῶν, ῥυσὸς τὸ δέρμα, καὶ διακεκαυμένος ἐς τὸ μελάντατον, οἷοί εἰσιν οἱ θαλαττουργοὶ γέροντες. Hoc est: *Summus decrepitus, recalvaster, reliquis capillis prorsus canis, cute rugosa & in nigerrimum colorem exusta, quales sunt nautæ senes.* Sed præter hanc rationem putamus non inconcinne dici posse eum tali colore depictum fuisse, siquidem Phœnices à fervore Solis ita exurantur, ut eorum color cum hominum in occidente degentium colore non possit conferri. Herculi huic templum in Gadibus à Phœniciis fuit erectum, in quo divinos honores ipsi deferebant, non Græco ritu, ut par esset, si Thebanus intelligi deberet, sed Phœnicio. Appianus in Ibericis. Τό τε τοῦ Ἡρακλέους ἱερὸν τὸ ἐν στήλαις Φοίνικές μοι δοκοῦσιν ἱδρύσασθαι, καὶ θρησκεύεται νῦν ἔτι φοινικῶς. Ὅ τε Θεὸς αὐτοῖς οὐχ ὁ Θηβαῖός ἐστιν, ἀλλ' ὁ Τυρίων. *Herculis templum quod est apud columnas, Phœnices mihi videntur exstruxisse, & hodie colitur more Phœnicio, Deusque ipsis Thebanus non est, sed Tyrius.* Tyrios Herculem præcipue colere, testis est Curtius lib. IV. p. m. 50. Plura loca quæ ex Arriano, Pomponio Mela aliisque possent adduci, non addemus. Constat ergo fuisse Phœnicium, quod etiamsi hi scriptores non testarentur, abunde probari posse videtur, ex ipsius nomine *Magusano*, quod Phœnicium esse nulli dubitamus. Notandum autem in antecessum, linguam Phœniciorum Hebrææ & Chaldææ valde similem, ut præter Plauti pœnul: id testantur Hieronymus & Priscianus, ille in comment. ad Jer. cap. V. *Pœni quasi Phœni, quorum lingua Hebrææ magna ex parte est confinis.* hic lib. V. *Lingua Pœnorum Chaldeæ vel Hebreæ similis. Magusanus* itaque dicitur, nomine paululum interpolato, à navigatione, à transfretatione, גז *gus* Chaldæis est *secare, abscindere*, & hinc accipitur pro *tran-*

transire, *transfretare* scil. flumina, mare &c. quasi diceres secare mare, ut passim apud autores, phrasis hæc reperitur, Horat. Ode I. lib. I.

— — — — Ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet Mare.

Et in Chaldæo textu legere est II Sam. XIX. vers XVII. & Esai. XVI. vers II. מגיזן *megisan* transvehentes. Hinc etiam Chaldæis מגיזא *megisa* est *navis trajectoria*, *scapha*, item *vadum*, *transitus*. Quis igitur non videat à מגיזא *megisa*, *Megisanum* dici posse, nomine, ut dictum, parum mutato, & Herculem *Magusanum* vocari nomine Hebræo sive Chaldæo, cui Phœnicum lingua similis est. *Magusanum* itaque Ducem hunc Phœnicium Punico vocabulo, à navigatione, vocari, nostra est opinio. Nec miretur quisquam, siquidem, teste Lactantio, Dii Deæque aliique sine numero, à reperta arte, vel donatione munerum, vel rebus gestis nomen & Divinos honores consecuti sint. Imo Philostratus affirmat Herculem hunc cultum, quia summa sapientia totum orbem dimensus est, usque ad ultimos terrarum fines. *Magusanus* igitur *Hercules*, est Hercules transfretator, qui è Phœnicia colonias ad fretum Gaditanum & ulterius si non ipse, ipsius saltem hoc fecerint posteri, perduxit: sin autem nunc quæratur, quomodo hæc Inscriptioni West-cappellanæ quadrent; num ergo statuendum sit, Herculem hunc Josuæ temporibus Walachriam usque pervenisse? respondemus, etiamsi hæc affirmaremus, nos à probabilitate aliena non dicturos, testatur Lactantius lib. I. cap. IX. *de Hercule narrari*, *eum totum terrarum orbem peragrasse ac expugnasse*, ut melioris notæ codices legunt, idque *navigio* factum esse dicit idem Lactant. lib. I. cap. V. Philostrat. ut paulo ante dictum fuit, illum totum orbem usque ad ultimos terrarum fines, dimensum esse, affirmat. Constat etiam illum ultra fretum Gaditanum navigasse, & in Galliam venisse, urbemque Alesiam ibidem ab eo exstructam. *Ales*, ἀπὸ τῆς, κατὰ τὴν στρατείαν ἄλης. Teste Diodoro Siculo p. m. 158. *ab erratione ad expeditiones bellicas*. Nemausum, *Nismes* vulgo, à Nemauso Herculis filio, conditam docet Suidas in voce Νέμαυσος. De Hercule apud Gallos qui degit, videndus Lucianus, in Herc. qui testatur, Gallos *Herculem sermone patrio Ogmium vocare consuetos*. Imo & hodie in Liguria visitur portus *Herculis Monæci*, vulgo. *Mo-*

nace

naco. Ammianus de Hercul. lib. XV. *Monœci similiter arcem & portum ad perennem sui memoriam consecravit*: Ita ut certissimum sit in Gallias illum pervenisse: num igitur usque adeo mirandum esset, Herculem, aut aliquos illius Coloniæ ultra Gades missæ, littora legentes, Walachriam usque appulisse? præsertim cum Ammianus arguat, loca, Herculi & Doriensibus habitata, fuisse quasdam insulas extimas. Tacitus, qui sub Germanorum nomine & Belgas complectitur, testatur in de morib. Germ. *illos memorare, fuisse apud eos & Herculem*: quod de illo Phœnicio quominus intelligatur, nihil obstat. Sed non necesse est eo nos devenire, siquidem & alio pacto, *Herculis Magusani* cultus ibidem deferri potuit, per aliquos nempe Doriensium illorum de quibus supra, vel per posterorum nonnullos. Gallia enim usque adeo longe à Walachria non distat. An hoc insulsum esset, si contenderemus, illos cultum numinis sui eo, ex Gallia Hispaniaque asportasse? Certe nobis equidem non videtur, Inscriptione antiqua evidentissime illud probante. West-cappellæ ergo olim fuit portus, uti testantur multi, quo naves in diversas regiones solvebant, vel ad quem exteri & incolæ contendebant. Scaldis ostium fuisse perhibet Ortelius, ibique templum illi Herculi, cujus reliquias suo ævo extitisse affirmat Geropius Becanus, exstructum fuisse, vero simile est, in quo tum incolæ cum advenæ, fœlix ut illis cederet navigatio, more usitato sacra faciebant. Imo & arcis ibidem relliquias ævo suo visas, contendit idem Geropius Becanus, unde nos vere affirmare posse existimamus, Walachriam à colonia Doriensi, vel aliis ab illis Doriensibus oriundis, fuisse occupatam, & contra hostium insultus munitam, atque hinc videat quivis ad portus ostium custodiendum, arcem illam fundatam fuisse. Quomodo autem Hercules Phœnicius, Deus extraneus à Walachris Romanæ ditioni subjectis (Cæsarem enim Belgas debellasse constat) fuerit cultus, si quis quærat aut miretur? agnoscat vel hinc clarum esse, Zelandiam, terram habitabilem non tantum, verum etiam habitatam notamque fuisse, ante Romanorum in has oras adventum: postquam autem Romani Belgas subjugarunt, si Herculis cultum retinuere Walachri, non amplius illum sub *Magusani* nomine adorarunt sed sub alio titulo. Mos enim Romanis erat, Deos gentium quas sibi subjicere nitebantur, aut subjugarant evocare, Romamque deferre, eisque

ibidem templa arasque dicare atque consecrare, ut notum est ex formula evocationis, à Macrobio lib. III. Saturn. cap. IX. ex Sammonici Sirenici lib. rerum reconditarum, recitata. Num ergo, Hercules hic *Magusanus* Romam delatus, ibidem Divinos honores, templum arasque est consecutus, roget forte quispiam? Sed quid absurdi sequetur hoc si statuamus? Certe nihil, fatemur quidem non sub *Magusani* nomine Phœnicio, sed Latino, Portumni & *Victoris* fuisse cultum. Plinius lib. X. cap. XXIX. *Romæ in ædem Herculis, in foro boario, nec muscæ nec canes intrant.* Hujus Dei templum, mulieribus & servis intrare erat prohibitum, imo canes, & muscæ & porci summa cura arcebantur. Confer cum his ceremoniis, illas, quibus Hercules noster *Magusanus* olim in templo Gaditano colebatur, videbis eodem modo fuisse peractas. De his vide sis Silium Italicum lib. III. initio.

Fœmineos prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arcere sues, &c.

Ibidem etiam exactam deprehendes templi Herculei descriptionem, an non etiam titulus *Victoris* eleganter & concinne tribuatur *Herculi Magusano*, qui terrarum orbem expugnasse fertur? Apprime etiam Walachri West-cappellani, pro Deo suo habebant *Herculem* hunc *Magusanum*, portubus siquidem præsidere credebatur, hincque Latini illum *Portumnum* dixerunt. Multa & varia uni eidemque Deo Romanos dedisse nomina, nemo est qui non sciat. Græci hunc *Portumnum Palæmonem* vocarunt: Hesychius παλαίμων ὁ Ἡρακλῆς. Phœnicii illum etiam vocabulo Punico μέλκαρθον appellarunt, aliam, ut statim constabit, ob causam, Philo Byblius ex Sanchoniathone apud Euseb. lib. I. præparat. Euang. Τῷ δὲ Δημαροῦντι γίνεται μέλκαρθος ὁ καὶ Ἡρακλῆς. *Ex Damarunte natus est Melcarthus, qui & Hercules. Portumnum* autem eundem esse cum *Palæmone*, testatur Festus. *Portumnus qui & Palæmon alio nomine dicitur, inter Deos, qui præsunt mari, à Romanis colebatur. Portumnus* igitur, *Palæmon* & *Melcarthus*, vel ut Latini scribunt, *Melicerta & Hercules Magusanus est unus idemque Deus:* quamvis miseri mortales existimarint, diversa se colere numina. Hunc autem Μέλκαρθον eundem esse cum Hercule constat, & uti *Magusanus* à navigatione & transfretatione, dictus fuit,

fuit, ſic heic *Melcarthus* dicitur ob conditam à ſe Kartham urbem. Strabo docet, olim fuiſſe in Hiſpania urbem eximiam, cui nomen erat Καρτηΐα *Cartheïa*, hujus conditorem fuiſſe Herculem perhibet idem Strabo. Ἡρακλέους κτίσμα λέγουσι αὐτήν, ὧν ἐστὶ καὶ Τιμοσθένης, ὅς φησι καὶ Ἡράκλειαν ὀνομάζεσθαι τὸ παλαιόν. Curtius lib. IV. p. 57. docet Tyrios Carthaginem condidiſſe. *Hanc ab Hercule dicunt fundatam, inter quos & Timoſthenes, qui eam antiquitus Heracleam dictam fuiſſe refert.* Melcarthus ergo idem ac מלך קרתא *Melech Cartha*, hoc eſt, rex, Dominus Kartha. Olim autem civitas hæc מלך קרתיא *Melech Carthïa* vocabatur. Hinc Herculem, ſimplici nomine *Malica* olim vocabant Phœnicii, ſive potius Amathuſii Phœnicibus oriundi: Heſychius, Μάλικα, τὸν Ἡρακλέα, οἱ Ἀμαθούσιοι. Hæc optime *Maguſano* Herculi conveniunt, quem in Hiſpaniam appuliſſe, ſupra probatum fuit, ibique in Gadibus cultum, de Thebano aliove Hercule hæc dici non poſſunt, ut pluribus probari poſſet, ſi de hoc eſſet controverſia. Hinc cuivis conſtet à Romanis etiam adoratum fuiſſe *Herculem Maguſanum* ſub Herculis *Victoris*, *Portumni* nomine, & ſi Weſt-capella non evocarunt Romamque detulere, ſaltem illos à Phœniciis habere Herculem Deum, Walachriamque hanc Zelandiæ noſtræ, multo ante Thebanum Herculem extitiſſe non ſolum, (à Deo enim creatam, non è mari ſponte natam putamus) verum etiam cognitam, habitatamque fuiſſe probaſſe nos, exiſtimamus. Ex his de Hercule Maguſano ita explicatis, lucem haurire poſſumus, quænam fuerit Dea Nehalennia apud Zelandos: uti Maguſani nomen olim tulit Hercules, ex lingua Phœnicia, à transfretatione, uti ſuperius fuit demonſtratum, ſic nunc Deam hanc fuiſſe vocatam Nehalenniam, voce Phœnicia, vel Hebræa paululum interpolata, Deam fluminis, Scaldis ſcilicet, cujus oſtium olim fuit in littore Walachriano, noſtra eſt opinio. Phœnicia autem lingua cum Hebræa valde ſit ſimilis, uti ſuperius oſtendimus, atque ex Doctiſſimi Bocharti ſcriptis patet, uti Hercules fuit dictus Maguſanus à voce Phœnicia, ſic etiam potuit Dea hæc vocari Nehalennia, à vocabulo ſive Hebræo ſive Phœnicio נהל *Nahal*, *leniter & commode duxit*, & uti multi annotarunt, verbum hoc fere ſemper in bonam partem accipitur, notatque iſtud officium quod matres infantibus reddunt, quum illos ducunt, & ducendo ſuſtentant, vel uti paſtor oves leniter & commode ducit:

pari etiam modo Dea hæc Walachriana Nehalennia, verbo Phœnicio vocabatur, eo quod commode & leniter naves & merces ducere credebatur, vel ut hoc præstaret, invocabatur aut adorabatur: hinc etiam propter hoc præstitum officium, inscriptionem hanc quam descripsimus ex lapide Domburgi in templo ibidem deposito, legimus.

DEÆ NEHALENNIÆ
OB MERCES RECTE
CONSERVATAS.
M. SECVNDVS SYLVANVS
NEGOTTOR.
C. RETARIVS. BRITANNICVS. IANVS.
V. S. L. M.

Tali in significatione etiam legitur Genes. XLVII. vers XVII. וינהלם בלחם בכל־מקנהם בשנה ההוא׃ hoc est: *& sustentavit eos cibo pro omnibus pecoribus, ex illo anno.* Et Psalmo XXIII. vers II. על מי מנוחות ינהלני hoc est: *ad aquas tranquillas deducet me:* item Psal. XXXI. vers IV. ולמען שמך תנחני ותנהלני׃ hoc est: *& propter nomen tuum duces me & diriges me.* Genes. XXXIII. vers XIII. ואני אתנהלה *& ego deducam me*, hoc est: *incedam quiete.* Quis ergo non videat concinne posse deduci nomen Nehalenniæ ab Hebræorum vel Punicorum נהל *quiete & commode ducere*, uti jam statim notavimus? Certe nos contendimus, hanc nostram opinionem esse omnium probabilissimam, saltem Doctiss. D. Boxhornii sententiam qua nomen hoc esse Scythicum existimat nullo modo approbare possumus. Etymologia enim illa quam nomini hujus Deæ dat, adeo est violenta & tot fidiculis extorta, ut satis mirari non potuerimus, illum hæc ausum fuisse in chartam conjicere. Non ulterius nunc urgemus aut refutamus illam opinionem, quoniam ad finem properamus, alias forte amplius rem hanc enucleaturi.

INDEX LOCORUM

Sacræ Scripturæ qui hoc libro citantur aut illuſtrantur.

O o o o 3 Cap. III.

Cap. XXIV.

INDEX AUCTORUM

Qui hoc libro citantur, illustrantur, emendantur aut refutantur.

Biso-

M. Ma-

RERUM ET VERBORUM

Maxime Memorabilum quæ in hisce Dissertationibus continentur.

A.

B.

E.

L.

Q.

R.

est

S.

269

ERRATA.

p. 48 linea 16. pro cap. 6. lege 26. p. 70. lin. 1. l. providente. p. 91. l. 4. l. paganorum, pro puganorum. p. 155. lin. 14. 15. dele, *illo afferatur*. ibidem pro allerutur. l. afferatur. p. 163. lin 29. poſt aſſignat, adde, fateri non. p. 194. lin. 20. l. duximus. p. 199. l. 1. Uxorem. leg. Uxorem. p 202. lin. צמרער. p 203. 14. Statuimus. ibid. 31. Fœminam. p. 226. lin. 17. pro y pone ע. 242. lin. 16. l. voluerunt p. 279. lin. 4. pro *denorum* lege Dæmonum. p. 330. l. 20. Auguttinus. ibid. l. 29. Juſtinum. p. 306. l. 13. habens leg. habentem. p. 574. 30. dele è ibid. 35. licet. ibid. adire.

FINIS.